A MAGYAR
POLITIKAI SZÓNOKLAT KÉZIKÖNYVE

A LEGRÉGIBB IDŐKTŐL A JELENKORIG,

vagyis

A KITŰNŐBB POLITIKAI SZÓNOKOK
ÉLETRAJZI ADATOKBAN ÉS JELLEMZŐ MUTATVÁNYOKBAN

FELTÜNTETVE

KIADTA

TOLDY ISTVÁN.

A MAGYAR POLITIKAI SZÓNOKLAT TÖRTÉNETI VÁZLATÁVAL

TO ɴC

ELSŐ KÖTET.

PEST.
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
M.DCCC.LXVI.

Nyomatott Emich Gusztáv magy. akad. nyamdásznál, Pesten, 1866.

A MAGYAR POLITIKAI SZÓNOKLAT TÖRTÉNETÉRE.

BÉVEZETÉS ÜL

TOLDY FERENC.

I. A magyar szellemnek legsajátabb kifejezése alkotmányában, politikai életében van. Még költészetét is nem annyira mint művészetet kedveli, hanem amennyiben nemzeti dicsőségét, fájdalmait és vágyait találja benne kifejezve. A tudományért, mint olyanért, csak a legújabb időkben, nehogy mondjam tegnap óta, kezd hevulni; és saját történelmére is más népeknél kevesebb tanulmányt fordít. Egy van, miben örökké leiedzett és élt: a törvényismeretben. A régibb századokban az ügyvédek tisztelt és tekintélyes osztály valának: a nagy és kis urak fiai mellettük tanulták, gyakorlatilag, a hazai jogot; a sokkal későbbi akadémiákon, collegiumokban, végre az egyetemen, minden nemes, sőt főrend is, tanulta a törvényt, gyakorolta azt mint patvarista és jurátus, letette többnyire a „censúrát“ is, a nélkül, hogy okmányát valaha használni akarná. Ináén a ..prókátori nemzet* elnevezés; mert csakugyan prókátor volt a magyar, mint táblabíró a megyében, mint követ vagy főnemes az országgyűlésen is. Itt egyszersmind a közjog ismerete volt alapja, sőt feltétele, hatásának, mert a magyar, saját állami viszonyainál fogva az uralkodáshoz, háromszáz év óta a közjog védelmére, alkotmányának körülsáncolására volt utasítva. S valamint a magán életben a nemes nem tudott ellenni per nélkül: úgy per, sérelmi per volt közélete is, s politikája *ügyvédség a közjogra alkalmazva.* T. i. a magyarnak kifelé nyilatkozó államélete másfél század óta teljesen belé olvadván az alkotmányiakul közbirodalomába, nagy politika íízésére tere nem is nyílt. Még is, épen a fenn érintett okoknál fogva nincs a világnak kamarája, mely annyi, a törvényben, közigazgatásban s az

igazságszolgáltatásban avatott tagot számlál, mint amennyié a magyar rendi törvényhozásnak volt, s hol egyszersmind annyi ember bír a gondolatok előadásának ily készségével, az érzések ily hatályos kifejezésével, sót bizonyos nemével a népszerű ékesszólásnak, a nélkül még is, hogy művészetre emelkednék. T. i. a cselekvési mező helyett, melynek a magyar csekély mértékben örvendhetett; a sajtó helyett, mely korlátozott volt; a szabad szó előnyével bírt a megyében, s így annál több erőkifejtéssel gyakorolhatta magát a nyilvános szólásban. Ugyanazért a nemzet egész története, a szatmári béke óta, főbbleg a megyei és országos tanácsterem történetében foglaltatik.

II. A magyar politikai szónoklat történetét óhajtottam volna, ez előszóban, legalább vázolni, ha az irodalom e téren majdnem egészen el nem hagyna. Régi történetünk említ egy-egy férfiút mint jeles szónokot, de *egy* deák beszéden kívül a XIV. század elejéről, nem maradt ránk semmi. A XV. és XVI. századból alig egy pár. s az is részint csak elbeszéllő kivonatban. Így a XVII-ből is. Sőt a XVlII-ból is kevés, mert az országgyűlési naplók, mik azonfelül egész 1840-ig az alsótábla tárgyalásaira szorítkoztak, szinte sem teljesen, sem híven, azonfelül a szerkesztő ítélőmesterek által „censurúzva1* tartalmazták azokat, azaz szelídítve, módosítva, s minden bátor vagy erős nyilatkozatot, mely a kormányt kelletlenül érintette, el is hagyva. Csak mióta a gyorsírással jött divatba (1832). s a naplók szerkesztését maga a tábla vette kezébe, a főtáblánál pedig, mióta ez általában naplóval bír (1840), kapjuk meglehetős híven a tanácskozó szónoklatokat: az erdélyieket pedig az újabb kor „Beszédtáraiban.*4 Külön nyomtatványok megyei, leginkább csak üdvözlő, beiktató, székfoglaló, tisztválasztási, megnyitó, s legfeljebb követjelentési beszédeket tartottak fenn, melyek többnyire olvasva mondattak el, s részint gondosabban készültek is, ritkán emelkedtek, akár tartalmilag akár alakilag, felsőbb becsre.

III. Ha a történetkönyveinkben fennmaradt vékony adatokra, s az utóbbi századok maradványaira fegyelmezve, némi irodalomtörténeti alakítást megkísértenünk szabad, a *Mátyás király korát megelőző hosszá időt* politikai szónoklatunk előidejének, vagy, ha úgy tetszik. *első időszakának* mondanám, melyben, amennyiben műszerű szónoklásról szó lehet, az deák, s inkább ünnepélyes, szertartási, s indítványozó, mint tanácskozó volt. Szilágyi Mihály pesti beszédével 1458. kezdődik meg szónoklatnak *második,* s valóban nemzeti, *időszaka.,* mely 1711. a szatmári békekötésben találja zárkövét: helyet adva a

harmadik időszaknak, melyben viszont a római ékesszólást utánzó deák beszédek voltak, sokáig kizáró, divatban, s majdnem 1830-ig. A *negyedik időszak* végre sajátkép csak ekkor, t. i. a magyar szónoklás kiiekesztő uralomra jutásával kezdődik; bár zsengéi már József császár korában tünedeznek fel, midőn t. i. kísérlet- és kivételkép, itt-ott, a *magyar ékesszólás* is, *de szinte még a rómainak formáiban,* megszólal, 1790 óta a megyéken s a rendek táblájánál mind inkább terjeszkedve, úgy hogy 1825. itt a. deák szó tette már a kivételt; a főtáblánál azonban, bár 1825-ben Széchenyi István által bátran megpendítve, még is csak 1830-ban vítta ki állását. És sajátkép csak is ez év óta bírunk, nem csupán magyar nyelvű, hanem egyszersmind nemzeties bélyegű politikai szónoklatot.

IV. Milyen volt legyen tanácskozó szónoklatunk a *középkorban,* arról bajos magunknak fogalmat képezni. Annyi áll, hogy a tanácskozás *nyelve* országgyűléseinken magyar volt, *mert más nem lehetett.* Királyaink, kik többnyire magok elnököltek, értettek ugyan deákul kevés kivétellel; főpapjaink szinte; de nem a főurak, kiknek tanultsága legjobb esetben vallási ismeretekre szorítkozott, melyeket házi káplánjaiktól nyertek, törvénytudásra, mit hagyományos és gyakorlati úton szereztek, s történeti ismeretekre, miket egész a XVI. századig a történeti énekekből merítettek. S ők lévén a törvényhozás legdöntőbb eleme, képzelhetni-e, hogy a tárgyalások más, mint általok értett s beszéllett nyelven, tehát magyarúl folytak? íme István a maga törvényeit „királyi gyűlésben α (regale concilium), *foemberei gyűlésében* (in primatum conventu), *közgyűlésben* (in communi concilio) hozta: képes-e valaki oly naiv felfogásra, hogy ezen új keresztyének deákúl óráltak volna? Aba a püspökök, *foemberek és nemesek* gyűlésében választatott királylyá. Mint ő, úgy 1. Béla is deáktalan volt: tudjuk, hogy Salamon koronázásánál amaz éneket: „Esto dominus fratrum tuorum“ a papok magyarázták neki, miután ő azt nem értette. László *„az egész nemességé* által választatott királylyá,; a szabolcsi zsinatban, elnöklete alatt, nem csak a püspökök és apátok, hanem *„valamennyi föemberek“* (cuncti optimatcs) vettek részt, „még pedig az összes papság és *nép* tanúságával” (cum testimonio totius eléri et populij, azaz nyilvános gyűlésben; a pannonhalmi országgyűlés viszont az ország *„valamennyi főemberei“*-ből állt (omnes Pannoniae optimates); így alkotta Kálmán is törvényeit *„a főemberek* gyülekezetében“ (regni principibus congregatis). III. Béla az 1179-diki törvényeket „a főpapok, *valamennyi ispánok s*

más főemberek tanácsában“ hozta, míg II. Endre 1222 és 1231-ben a *nemesek sürgetésére* adta ki híres alaptörvényeit: ezeknek tehát össze kellett gyűlniük, s e két törvénykönyv a király és nemesség közti egyezkedés eredménye lehetett csak. IV. Béla 1267-iki törvénykönyve *„az összes nemeseket és bárókat“* említi; V. István országgyűlése is *a nemesek és főbbek-ből* állott (congregatio omnium nobilium et procerum regni), valamint hajóhalmi részgyűlése szinte a *nemesek* gyűlése volt (congregatio omnium nobilium existentium a parte Danubii versus orientcm . . pro statu regni nostri reformando st). V. László 1279-iki gyűlésén *bárók és nemesek* („barones et nobiles“),; az 1289-kin, (mely „parlamentim! publicum regni“-nek neveztetik) a püspökök, *bárók és nemesek* voltak jelen; míg végre III. Endre 1298-ban a főpapokon kivűl épen csak a *nemeseket,* sőt a szászokat és kánokat is hívta meg a pesti országgyűlésre úgy, mint az *összes nemeseket* az 1299-diki rákosi gyűlésre. . . . Váljon hiheti-e valaki, hogy ez Árpádkori nemzeti gyűléseken a főpapok amúgy magokra tanácskoztak és végeztek, s a világi rendek bele-szólás és vitatkozás nélkül szép csendesen jóvá hagyták, mit azok, előttök ismeretlen nyelven, törvényűi fogalmaztak? Mert hogy bizony deáktalan volt a nemesi rend utóbb is, és sokáig még, bizonyítja az, hogy midőn Károly Róbert, nem tudván magyaréi, deákúl esküdött az 1309-diki gyűlésen, az eskü utána magyaréi is felolvastatott („deinde in Vngarico exposita“ mond a Gcntilis bíbornok által hitelesített okmány); hogy a törvények az Árpádok alatt heroldok által, utóbb megyegyűléseken magyarázva hirdettettek ki; bizonyítja a „papkérés“ az ítéleteknek magyarázva kihirdetése végett, mely szokás egész a XVI. század elejéig fennvolt; bizonyítja, hogy a XVI. században a deák oklevelek csoportosan lefordíttattak stb. De sőt mai nap már nem kétkedhetünk Alberik, a Kálmán király törvényei I. könyvének compilátora, ismeretes helyének értelme felett, s állítjuk, hogy az első századokban törvényeink magyaréi is jegyeztettek fel, bár kétségbe nem vonható, hogyakir. cancellariai ünnepélyes executio nálunk is, mint a középkor egyéb keresztyén népeinél, deákúl történt. *) — Azért bocsátkoztam e helyt némi részletekbe, hogy érez-

*) K o v a c h i c h M á r t o n szívesen hinné, hogy Alberik f o r d í tása is volt, nem csak összeszedő, „dinmnodo illud facile expediri posset, quomodo p e r e g r i n i, quales pro sacerdotio, eui pl erűin que seriptionis inunus coneredi solebat, in reginan advocabantur, linguam popul! tain facile eoiididieerint, quannpiani illos eíus post t e ni p u s aliquod

tessem, miszerint népünk előtt, a középkorban is, nyílt némi alkalom a tanácskozó szónoklatra: de hogy milyen volt legyen az, arról ugyan fogalmunk is bajosan lehet. De nem vagyunk-e jogosítva feltenni, hogy, kivált fontosabb tárgyak lévén szőnyegen, néha, bár nem szabályos és műszerű, de természet-adta ékesszólás által hathatós, s az akaratot meghódító hosszabb *beszédek* is hallhatók voltak? Ki valaha falusi községtanács összejöveteleiben jelen volt, meggyőződhetett, mily komolyan, okosan, néha szépen is szólnak a szűrös szónokok, kiket pedig a régi, bár írástudatlan, de országos tapasztalással bíró, s magasabb érdekek képviseletére híva volt világi nemeseink és forendeinkkel míveltségre csakugyan össze nem hasonlíthatni.

V. Politikai szónoklatunk első időszakában tehát volt, mert kellett lennie, magyar, bármely népies, szónoklat. De hogy e mellett, különösen a magyar származást! királyok idejében, s a királyválasztó gyűléseken, voltak hallhatók, különösen a külföldi .trónkeresők orátoraitól, deák beszédek is, nem tagadhatni. Tudjuk mennyire erőltette, alkalmatlant!! is, Gentilis bíbornok, a pápai követ, Károly Róbert megválasztatását a XIV. század első évtizedében. S ő épen éigy szólott deákúl, bár a világiak által nem értetett, mint például a zágrábi püspök, *Gazotti Ágoston* (1303 — 22), ki hazánkban első említtetik mint híres szónok, akár valódi a Tomkó által közlött 1309-diki beszéde Károly mellett, akár, Katona szerint, koholmány: de ha ez, úgy csak ugyan szerencsét kívánhatunk Tomkónak, ki a XVII. században oly ügyesen mímelte a XIV. század nyelvét. Ő abban a szent széknek döntő befolyást követel a király választásban. A második ismert szónok ez időszakból *Telegdi Csanád* esztergami érsek (1330 — 48), ki Károly király felett tartotta a dicsbeszédet.

*

eommorationis ignaros non fu isse, offieiis id exigentibus, non tantnm Alberici testimonio, séd plurium etiam exeniplo facile credere possuinus. Et sane si nouscriptae, p u b l i e a t a e t a m e η lingua patria, leges illáé praecipue fuerunt, quibus civiles populi aetiones regnlabantur“ (Vest. Com. R7, 8. 11.). Mainap, midőn már erősen áll, hogy a keresztyénséggel együtt, tehát legott István alatt, született meg a magyar vallási irodalom is, nem meglepő többé az állítás, mert nincs kétség, hogy voltak, kik képesek valának magyaréi fogalmazni. Ha ezek magyarok, úgy nem kellettek peregrinusok a törvényszöveg magyarúl fogalmazására; ha idegenek, úgy ezek a törvényszöveget is feltehették. De hát a Gellérd XI. századbeli biographusa nem nevez-e meg hét magyar papot, kik őt missióra kísérve, a néphez tartott beszédeit ennek nyomban megmagyarázták? s ha erre képesek valának, miért nem a leírásra is? S a XI. századbeli zsinatok nem tesznek-e említést magyar egyházi énekekről? s ki ilyeket készített, nem bírta volna a törvényes végzéseket szinte fogalmazni? Nem volt tehát idegen jegyzőkre szüksége nemzetünknek, mit Kovachieh feltenni látszik.

VI. A Hunyadi-kor mind élénkebb politikai életével s a nagyobb mérvben terjedő míveltséggel, sűrűbben nyílt alkalom a szónoklat előtt is. Egyik ága, a követi szónoklat, most is deák volt természetesen, s e téren jeleskedtek többi között *Laki Thúz János, Vitéz János,* és, kivel csak nem rég ismerkedtünk meg, *Vetési László,* ki, mint Mátyás követe 1475-ben a pápa előtt mondta azon hatalmas beszédet, melyben a török ellen segedelmet sürget. de ki elébb balt el, hogysem mint diplomata és szónok nagy képességét teljesen kifejthette volna.

VII. Itthon, ez időszakban, nem kételkedhetünk, *a magyar szónoklat állt az előtérben;* s az *első magyar országos beszéd,* mely a tömegre, különösen a középnemességre számítva, nagy célra irányzott. *Szilágyi Mihály* beszéde volt, a pesti gyűlésben 1458. január 22-én, melynek folytán Hunyadi Mátyás királylyá választatott. Oh miért nem létezett még a gyorsirászat, hogy ezen a korirók által csak főbb pontjai szerint adott beszédet az utolsó szóig híven bírhatnék, mely mind a megelőzött idők történetére, az idegen eredetű királyok kormányának bírálatára, és Hunyadi János érdemeire bőven kiereszkedett, mind a kor politikai, műveltségi s nyelvi állapotaira mindennél élesb világosságot vetne! Mert a fennmaradt vázlatok szerint ez emlék, ha létezik, hű tükréül szolgál vala a nem ugyan tudományos műveltségű, de az élethivatás által magasra fejtett, szigorúan nemzeties, értelmiségnek. S egész tartalma és alkata a beszédnek, t. i. a gondolatok választása és sora, csakugyan jeles szónokéi tüntetik fel az ősz státusembert és vezért. — Más jeles magyar szónoka ez időszaknak maga *Mátyás király* lett, kinek e részben tere a törvényhozási gyűlések voltak, melyeken, gyakran elnökölve, tudományával, eszével, ékesszólásával uralkodott.

VIII. Egy más faja az országos szónoklatnak tűnt fel az 1505-diki rákosi gyűlésen, midőn Verbőci István vezetése mellett egy új elem kezdett a nemzet gyűléseiben érvénykedni, t. i. az oligarchia ellen visszaható középnemesség. Ekkor, és ott, és e lánglelkű férfiú által veszi kezdetét az izgató szónoklat, melyet, ha úgy tetszik, forradalminak lehetne jellemzőem nevezni. — Verbőciben tudomány és művészet, erős érzések s az ékesenszólás elragadó árja egyesültek, hogy valódi népszónokká tegyék, bálványává a középnemességnek, hatalommá az addig uralkodott oligarchia ellenében, a rákosi gyűlésben úgy. mint húsz évvel utóbb a hatvanin, s majd Fejérvárt János király választásánál. Oly világos tudatával bírt ő a nemzeti nyelv politikai jelentőségének, hogy mint követ is, a velencei senátus előtt,

magyarul szólt Magyarország királya nevében, tolmácsra bízva beszéde megmagyarázását. Itt is lehet-e mai nap fel nem sóhajtanunk: miért nem bírhatjuk azon lángbeszédét, melyben, két hosszú óráig, a haza állapotait festé a hatvani gyűlésen; miért nem a fejérvárit, melyben hazai király választását ajánlott meggyőződése egész erejével, szíve nemes hevével. De így legfelebb is az 1505-diki rákosi gyűles után általa készült frígylevélből olvashatjuk ki beszéde eszmemenetelét, de mely azt, mi beszédét oly hódítóvá tette volt, a hivatalos irat cxpositiója természeténél fogva, kétségkívül csak távolról sem adja vissza. — És nem AVrbőci maga űzte ez izgató szónoklatot: hanem különösen a hatvani gyűlés más népszónokai is, kik közöl az egykorú Zay Ferenc *Árthándi Pált* emeli ki, írván, hogy „nagyobb szószóló az ország kőzett nem vót."

IX. Λ XVI. század országgyűlésein, különösen Miksa és Rudolf korában, kétségkívül nem egyszer fogott megható módon kifakadni a nemzeti fájdalom; de ki jegyezte volna fel a mondottak szövegét? míg a XVIl-ben virágzott *Pázmány Péter* országos szónoklatáról a II. Férdinánd mellett mondott s Kazynál találtató beszéde, deák fordításban, csak árnyékképet ad; de *Esterházy Miklósnak,* már a magasabb politika legében mozgott szónoklatáról legalább a Rákóci Györgyhez s a megyékhez intézett számos státuslevelei, sőt a királyhoz szóló deák emlékiratai, úgynevezett discursusai is, adhatnak fogalmat. A maga valóságában csak *Wesselényi Ferenc* nádornak ismerjük egy pár beszédét, Podhradczky József úr által közölve, de mely, távol az Esterházy státusférfiúi, tartalmas, észhez és szívhez szóló, módjától, prózánk már hanyatlani kezdő korát érezteti. Ilyenek lehettek a század végén *Esterházy Pál* nádor beszédei is, melyekkel 1687-ben a királyság örökösségét vitte ki. Levelei és munkái egyiránt oda mutatnak.

X. De még egyszer tűnik fel, s már a XVIII. század elején, e<»v magasabb műveltségű férfiú, *II. Rákóci Ferenc,* kinek egy, a Kazinczyak levéltárában fennmaradt beszéde, egyszerűségében jobb ízlésről tanúskodik, s ez rekeszti be a nemzeti szónoklat második időszakát, mely, mint hittük, Szilágyi Mihály által 1458-ban initiálva, a haza legmagasb állású emberei által vitetve, egyszersmind a haza legmagasb érdekei, valódi életkérdései körűi forgott.

XI. A szatmári béke által befejezett hosszas mozgalmas időkre egy új, sorban *harmadik, időszaka* következett politikai szónoklatunknak, mely ismét deák lett, s már egészen másnemű politikai viszonyok

hatása alatt, a nyelvvel szellemet és formát is cserélt. T. i. a nyolc éves szabadságharc legyőzetésével, a kedélyek általános levertsége mellett, a magyar szó is félénken visszavonult; *deák rhetorika* foglalt helyet nem csak az ünnepélyes szertartásokban, hanem a megyei és országos tanácskozásokban is, és apáink 1715, 22. 23-ban a haza jogai fenntartása s a nőági trónöröklés felett már deákul vitatkoztak. S mely szellem, mily nyelv volt az! A szellem minden színe nélkül azon hazának, melyben ez újkori orátiók tartattak, s melyek Chili és Perúba épen úgy illenek vala; a nyelv pedig mindenek előtt correct, de nem a XVII. századnak bár nem classicai, de keresetlen, jellemes, jó zamatú és hírénél mindenkép jobb deáksága, hanem, szinte nem classicai, csak római centókkal rómaiságot hazudó, deákság. Olvassuk csak *Szluha Ferenc* nádori ítélőmester vezérbeszédét 1722-ben, melylyel a nőöröklést ajánlja: és olvassuk a száz évvel előbbi Pázmánynak nem is szószerinti, hanem deákból visszafordított beszédét II. Ferdinánd választása mellett! Szluha indítványa helyes volt, helyes indokolása is, de mélység, a kifejezés pedig lelkesedés, szenvedély és erő nélkül.

XII. Még egyszer lobbant fel a régi erőteljes szellem 1741-ben, panaszaiban és nagylelkűségében egyformán; s az báró *Grassalkovics Antal,* a személy nők, trón előtti beszédének habár csak egy passusában férfiasán viszhangzott. „Non obstante eo, quod regnum hocatanto temporis tractu disarmatum, neglectumque sit, gravisqne inter regem et regnum diffi dentiae semi na semper cumulata exstiterint“ . . . mégis megteszen mindent, mit a felség személye, édes gyermekei, a korona és ország megtartásáért tehet. Mily silány hatást tesznek az 1741-diki nagy kérdések lelkes tárgyalásai mellett mai nap az 1751. és 1764. évi országgyűlési naplók *hazafias* beszédei, melyeknek csak két tárgyok van: a mi sera contribuens plebs nyomorának festése, melyen, pedig csak látszatos. áldozatokkal a haza atyjainak segíteni nem jutott eszökbe; és a privilégiumok védelme, vagyis e thémának ékesenszóló s eskükkel erősített variátiói: Ne fizess! és még is vámvonal se legyen! Mennyire más és nemesebb az a tettel enyhített neheztelés, mely az 1741-diki beszédekben fakadt ki, mint az az 1764-diki, mely Kollár Adám Ferenc mint honáruló ellen fordlilt, mert azt hitte hogy az fizessen, a kinek van.

XIII. Uj emelkedést mutat a József halálára következett idő. Nem liberálisabb ugyan ez sem, hol a kérdések a nemesi erszényt érintik, de bátor, lelkes alapom, hűl a haza legmagasb érdekei, annak

státusjogai forgónak fenn. Leginkább történelmi fontosságnak e negyven évben az $179^{0}/_{1}$ és $182^{5}/_{7}$-ki országgyűlések. Mindkettő megcsonkúlt jogokért küzdött, mindkettő új sáncokkal vette körűi az alkotmányt. A főtáblánál folyvást és kirekesztőleg, az alsónál 1807-ig majdnem kirekesztőleg deák volt a nyelv, s mind rosszabb, és mindenesetre rosszabb a tartalomnál. 1790-ben amott gr. *Zichy Károly* az ország bírája, gr. *Batthyány József* bíbornok s herceg-prímás, b. *Splényi János,* gr. *Batthyány Alajos,* az ékesnyelvű *Sornsich Lázár* s mások, a rendeknél *Benyovszky György* a pozsonyi, *Jezerniczky Károly* a nyitrai, *Vay József* a borsodi stb követek tűntek ki, szólva még mindig deákul, de magyar hazafisággal s hatalmasan. Azért több beszédeik egykorú magyar fordításokban olvastattak székiben, s nem tévesztve az utat a magyar szívhez: amiért e könyv szerzője is jól cselekedett, hogy a kor szónoklata szellemének ismertetése végett ezek közöl is néhányat felvett. Utolsó deák szónokaink, kik a nemzet jogai védelmében észerővel és érzülettel fáradoztak, 1825-ben gr. *llésházy István* és báró *Mednyánszky Alajos* voltak a főrendeknél. Ekkor lépett fel, ezek közt első az új korban, magyarúl, gr. *Széchenyi István,s* az 1830-ki diétán már kénytelen vala a deák nyelv a nemzetivel a tért megosztani.

XIV. Érintettem, hogy már e harmadik időszakban kezdett a magyar nyelv a politikai szónoklat terén ismét foglalásokat tenni, de egyeduralomra még nem bírt emelkedni. Az első kísérleteket némely buzgó főispánok, 1784 óta, tették. Így gr. *Károlyi Antal* Szatmárban, b. *Orczy Lőrinc* a költő, és *Fáy Ágoston* Abaújban, gr. *Teleki József* Ugocsában, kiknek beszédeikkel szerző az újabb időt nyitotta meg, méltán, mert mind közjogi és történeti, mind irodalmi becscsel bírnak. Törvényhozási téren is 1790-ben csak egyesek szólaltak fel a nemzet nyelvén; a következett országgyűlésen azonban mind többen, míg $182^{5}/_{7}$-ben már az egész alsó tábla, néhány felső megyei, a horvát s némely városi követeken kívül, magyarul tanácskozott. S itt az 1807-ki diétán méltán elhíresedett felsőbüki *Nagy Pál, Ragályi Tamás,* báró *Perényi Zsigmond* és *Vay Abraham* soroltattak a közvélemény által hol a legnyomosb, hol a leg-ékesen-szólóbb szónokok közzé, s hozzájok 1830-ban·csak székhelyi *Mailáth György* személynök, s a főrendeknél b. *Wesselényi Miklós* járultak. Ha az 1790 és 1830 közti időt e kézikönyvben képviselve nem találjuk, azt naplóink tökéletlenségének kell tulajdonítani.

XV. S e szerint hívóbb és teljesebb képét szónoklatunknak e

kézikönyv sajátkép csak ennek *mgyedik időszakából* ad. t. i. az 1830-éven innen cső időből, a jelen első kötetben tizenöt, a másodikban több mint harminc szónok által képviselve. Szerzőnek gondja volt rá, hogy a mintabeszédek, tárgyaik változatossága és fontosságával, törvényhozási történetünk ilhistrátiójára szolgáljanak, míg az egyes szónokok politikai irányaira, lélektani és szónoki sajátságaira ügyelő választás azok egyéni jellemzését tartá szem előtt. A figyelmes olvasó ez anthologia alapján is úgy fogja találni, hogy politikai szónoklatunk ú j irodalmunk igen becses részét teszi: hogy az az új kor philosophiai, sociális és államtani haladásait magába felvévén. egészben szabadelvű, emberséges és progressív: hogy gondolatokban gazdag, érzületben tiszteletes. formában néha a legjobbat megközelítő, mit más népek legjobb szónokai adtak. Kevésbbé kielégítő szónoklatunk még a beszédek elrendelését s a nyelvezetet tekintve, mely, ha irodalmi fejlettségünk hatását érezteti is, de művészi kezelést még ritkán.

XVI. Szívesen teljesítem a szerző óhajtását, hogy kézikönyvét e rövid történeti vázlattal kísérjem, mert általa van politikai szónoklatunk. mint irodalmi ág. előszói· felmutatva. — Lelünk ugyan könyvlajstromainkban némely egyes beszédek külön kiadásait; néhány szónokaink beszédei össze is vannak gyűjtve (Kölcsey, Dessewffy Aurél. Széchenyi. Kossuth), s az utolsó, az 1861-diki, országgyűlés szónoklatainak már meglehetős gazdag gyűjteményeit bírjuk: de a nagyobb rész, s abban a legjelesbeké — Deák. Eötvös — még mind a Naplók tömkeleges zömébe temetve rejtezik, a nagy közönség részére úgyszólván nem létezve. Itt valahára némi folytonosságban kapjuk jobb szónokainkat . áttekintetet nyerünk, s az összehasonlítás lehetőségét; s végre tán ösztönt adand e példa, hogy az itt-ott kéziratban lappangó, nem csak országgyűlési, hanem megyei érdekesebb beszédek is világ elibe kerüljenek, azon nagy hézagnak legalább némi pótlására, mely 1790 és 1832 közt van. miután a szólót meg sem nevező, és csupán kivonatosan referáló Országgyűlési Naplók csak igen tökéletlen kútfőt képeznek. Ekkép megérjük talán, hogy maholnap egy nagy. minden nevezetes parlamentáris szónoklatot magába foglaló tárt bírhassunk. államtudományi, törvényhatósági, polgári történetünk, valamint irodalmunk bővebb ismertetésére, azon eszmék és i s m e r c t e k n c k a n e n i z e t i ö n t u d a t b a n fent a r t á s a, s a z o n é r z e s e k t á p l á l á > a érdekében is. melyeknek a magyar állam nagy részben köszöni f e η n m a r a d á s á t

A MAGYAR

POLITIKAI SZÓNOKLAT

KÉZIKÖNYVE

MAGYAR
POLITIKAI SZÓNOKLAT
KÉZIKÖNYVE.

RÉGI IDŐ.

SZILÁGYI MIHÁLY.

1458.

Három egykorú író, II. Pilis pápa, Ranzani és Bon fin jegyezték fel, egymástól függetlenül, s különbözéseik mellett is egyezőleg, azon beszéd tartalmát, melylyel Szilágyi Mihály, Szilágyi Erzsébet Hunyadi Jánosné testvére, 1458-ki január 22-dikén Hunyadi Mátyást ajánlotta a Pesten összegyűlt neihzetnck ki rályúl. Ámbár pedige beszéd eredeti magyar szövegét nem bírjuk; úgy hittem, az e kivonatos és elbeszélő alakjában is méltó a ni. politikai szónoklat kézikönyvének megnyitására. Közlöm pedig szóról szóra gróf Teleki József kidolgozása szerént, mely viszont Feszierén alapszik, „de annak az egykorú Írókkal ellenkező piperéit elhagyva. “

Hunyadi Mátyásnak királyija választása mellett.

(1458. jan. 22. az összes rendekhez.)

Gondolják meg a rendek, hogy a haza az utolsó években az idegen királyok alatt inkább a szolgaság csúfos bilincseit, mint a törvények szerénti uralkodás tisztes kötelékeit érzette. Különös lelkesedéssel, mely minden szívben a be-

csillet, a szabadság és hazaszeretet legbiztosabb húrjait pendítette meg, festő Zsigmond határozatlan, ingadékony és pazarló igazgatását, Erzsébet hibáit, melyeket főként az idegen befolyásnak tulajdoníta, László idegenkedését, bizodalmatlanságát a magyarok iránt, és a legaljasb gondolkozást! idegeneknek ebből következett megkülönböztetését. Ha ezek után megint idegen fejedelmet emelnek a rendek a királyi székbe, tulajdon gyengeségükről és elaljasodásokról teendőek vallomást az egész világ, sőt a későbbi maradék előtt is. Porba tiporva mintegy erőszakosan magokra vonják minden nemzetek megvetését, kik ezen, szinte százados szolgaságig bennük egy nagy, vitéz, tiszteletre méltó nemzetet tekintettek. A hazára legkisebb hasznot, legkisebb díszt sem lehet várni azon idegen fejedelmektől, kik clszegényedett, elnyomott és elaljasodott nemzetek közt születve, és az önkény ábrándjai, a kényuraság járma alatt növekedve, igen szegények, igen alacsony gondolkozásnak, és mindamellett ezen elaljasodásukban is botorul igen büszkék, hogysem a magyar alkotmány szentségét felfogni, beesülni és megőrizni képesek volnának.

Kázmér, ki még örökségül nyert királyi székében is ingadoz, bajosan fogja magát a magyarországiban megtarthatni, melyhez más joga nincs, mint az, hogy oly király nejének férje, kinek sírjára egy magyar könnyűje sem hullott. Ha Kázmér előtt meg tudnák hajtani térdeiket, tulajdon beesőket megtagadva, minden honi érdemet kigúnyolva, legcsúfosabban elismernék, hogy Hunyadi Jánossal Magyarországnak utolsó hősét adták át a múlandóságnak, a feledékcnységnek. Azért hódoljanak inkább a magyar nemzet becsületének, méltóságának és az igazságnak, tegyék a koronát annak fejére, adják a kormányt annak kezeibe, kire mutat a haza és az erény nemtője. Így elenyészik a felekezeti szellem, visszajön a rend, és Magyarország önerejét visszanyerve, megint félelmesen tűnik fel külső ellenségei előtt. De ki is tudná a testvéri szeretet kötelékeit tisztábban és komolyabban, ki a polgári érzést köztük szilárdabbal és állandóbban fenntartani, mint honfitársainak egyike, kinek szándékát gyanúba nem vehetik, midőn a polgári alkotmány hiányait bölcs rendeléseivel pótolgatni igyekszik, kit hazájának tiszta szeretete lelkesít vitézségre, midőn ennek java őket a becsület, a veszély és a diadal harcmezejére hivandja, ki a rendek öszveségét bírájának elismerni kénytelen volna, mihelyt megfeledkeznék, hogy a rá ruházott hatalom minden magyarnak közös tulajdona, ki csak az ő egyesült akaratokat tekintheti az ország törvényeinek, csak az ö törvényes Ítéleteiket tisztelheti, csak azoktói retteghet, mivel Magyarországon kívül nem lesz hatalma, melylyel viszszaél hessen.

(Ezen szavainál elhallgatott, mire a Budáról átjött urak, mintha csak ezekhez szólott volna, ábrázatvonásaik és mozgásaik által kijelentették szándékukat, hogy őt magát kívánják kikiáltani; ez, úgy vélék ők, valóságos célja Szilágyi· fegyveres ékesszólásának. A sziveknek ezen titkos csalódását megsejdítvén Szi lágy i, csendet parancsolt és beszédét megint folytató.)

Élőjükbe adta lelkesítő vonásokban azon idő képét, midőn Hunyadi János tartá kezében az ország kormányát. Ezen szerencsés idők, azt erősítő ő, a becsület, tisztelet, a fény és vitézség ezen emlékezetes napjai megint féltül

nendenek, ha a nagy kormányzó, a felejthetetlen hős érdemes fiat a börtönből a királyi székbe emelik. Hunyadinak, az érdemdús kormányzónak tettei még a nemzet részéről megjutalmazva nincsenek.

Nem elég, hogy ő maga egész haláláig kénytelen volt üldözői ármánya és lesei ellen magát védelmezni; halála után még idősb fia, a honnak reménye, ártatlanul a vesztőhelyre is vitetett.

A hon nevében kérő fel tehát az ősz szónok a haza atyjait a háladatlanság ezen szennyének lemosására Mátyásnak királylyá neveztetése által.

Figyelmeztette őket a mellett az ifjú megkülönböztetett lelki tulajdonaira s tehetségeire. Ezeknek ellenébe semmit se lehet tenni, csak csekély származását és ifjúságát.

Az elsőre nézve Hunyadi ismeretes érdemkoszorúját tévé párhuzamba a tettben és dicsőségben elaljasodott ősök hosszú sorával, mely tekintetből Mátyás bízvást és megszégyenülés nélkül felléphető akármely versenytársa ellenében. Épen ily könnyen megcáfolá a Mátyás ifjúságából vehető ellenvetést.

Ifjabb volt Mátyásnál Albert fia László, mikor neki Magyarország ősz vitézei, tisztes kormányférfiai meghódoltak; mellette pedig egyedül az szólott, hogy feje delemnek volt fia, kinek uralkodása igen rövid volt arra, hogy jót vagy rosszat tegyen, és fiára a születés igazain kívül az atyai érdemeknek előképét és követeléseit hagyhatta volna.

Miért kellene most az ifjúság ürügyének oly nagy ' erőt tulajdonítani, és épen azon ifjú ellenében, kinek dicső atyja a hazát oly sok veszély közt, annyi nemesi áldozattal menté meg? Akaiéban nálánál senki sem tarthat méltóbb jogot azon koronához, melynek fennmaradását egyedül atyja eszközölte.

Hiszen a rendek hatalmában áll melléje kebelükből oly közbizodalma férfiakat rendelni, kiknek tanácsa nélkül az ifjú fejedelem érettebb idejének eléréséig semmit se tehessen. Meg lesznek így előzve minden veszélyek, melyektől csak azon esetre lehetne tartani, ha szive érzetének nagyságát, elméjének erejét, jellemének szilárdságát készakarva nem kívánnák elismerni.

Ezekbe bízva meg lehetnek győződve, hogy ő mindenben egyedül a haza javát tartamija szemei előtt, azt szenvedélyeinek feláldozni, családja megsértéseinek alacsony megbosszulása által az országot gyászba borítani, annak belső csendjét veszélyezni nem fogja; de azoknak bővebb megnyugtatására, kik ettől talán mégis tartanának, az iránt a kezességet ünnepélyesen magára vállalni kész, hogy minden eddigi bántalmak, még a testvéri ártatlan vér kiöntése is, örökre el lesznek felejtve, és e miatt senkinek sem lesz bántódása.

Egyébiránt beszéde végével újabban is erősítő, hogy neki épen nem szándéka a hős Hunyadi legszebb reményű fiának választását erőltetni, választási szabadságukat távolról sem kívánja megszorítani, és ha indítványával nincsenek megelégedve, válaszszák azt, kit érdemesebbnek találnak.

VERBŐCI ISTVÁN.

1505.

Verbőci Istvántól, kiről magunknak, a történetírók elbeszélései után, az 1847—8-ki évek izgató szónokaihoz hasonló képet alkothatunk, nem maradt ugyan fenn egy beszéd is; de miután azon frígylevél, mely a történelemben „rákosi végzés“ neve alatt ismeretes, általa feltéve, az 1505-ki rákosi gyűlés nagy többségétől, s Vcrbőcitől is aláírva, kétségtelenül az általa ez ügyben tartott beszéd tartalmát, habár más alakban, terjeszti élőnkbe, azt a XVI. század szónoklatának legalább tartalmi ismertetésére jónak találtam ide, Virág Benedek „Magyar Századaiból,“ beiktatni.

Hazai király választásának elvi kijelentése.

(1505. oct. 13.)

Mívelhogy c földön semmi sínes, és vagy az isten előtt kedvesebb, vagy az emberi természethez illendőbb dolog nem is lehet, mint a közhazának, és az egész emberi társaságnak mennél jobban, mennél szorgalmatosabban gondját viselni; és minden igyekezetei, törekvést, szorgalmatosságot, végre minden serénykedést és iparkodást a maga hazájának és nemzetének hasznára s boldogítására fordítani, és azt mi úttal és móddal boldoguljon, és szerencsés legyen, mind a jelenvaló, mind pedig a majd-majd történendő dolgokat, és mindazokat a veszedelmeket, a melyekbe ő a maga gondviselőinek gondatlanságából s tunyaságából könnyen belőjek eshetnék, szorgalmatosabban és vigyázóbb szemmel megtekinteni, s azokat úgy eltávoztatni, hogy minden felől bátorságba s csendes békességbe helyeztetve, és abban megerősíttetve láttassák:

Innét tehát mi sokszor elménkben forgatván ezen nemes Magyarországnak, ama súlyos és majd csaknem utolsó veszedelemre (vivő pusztulását és szükségét, amelyekben ötét ezen időben mód nélkül és igen illetlenül heverni kiki könnyen láthatja, akarván a jó hazafiaknak és hazánk szeretőinek és oltalmazóinak szokások szerént az ő ilyetén pusztulásának és utolsó romlásának mennél előbb orvosságát keresni, immár több gyűléseket itt is amott is tartottunk, nagy és nicgmagyarázhatlan munkát, fáradságot és költségeket is ugyanezen dolgokban eddigien tettünk; és noha némely dolgok ezen idők alatt, sok és különféle gondos tülekedések s fáradságos munkák által megjobbíttattak, eligazíttattak is,

mindazáltal ezt az egyet főképen tapasztaltuk, amely által ez a mi országunk igen megszaggattatott és megerőtleníttetett, s erre a rút pusztulásra s minden tagjaiban való dísztelenségre jutott, hogy tudniillik ez az ország gyakorta az idegen neinzetü, és külsőországi urak és királyok által vezéreltetett, a mely időkről ha megemlékezni, és az elmúltakat előhozni szabad vagy szükséges volna, könnyen kitetszenék, hogy az ország soha nagyobb kárvallást, soha nagyobb veszedelmet és pusztulást nem szenvedett, mint akkor, mikor a külföldi, és nem a maga nyelvén való nraság által tartatott és kormányoztatott. Mert ezek a külföldiek csak a magok tulajdon hasznokra vigyázván, minek előtte ennek a szittyái nemzetnek (“amely, valamint hogy ezt az országot a maga igen nagy vére ontásával, és atyjafiainak szörnyű öldököltetésével szerzetté és nyerte, úgy azt karddal és fegyverrel most is oltalmazni szokta) erkölcsét és szokásait megtanulták volna, mindenkor inkább a henyélést és nyugodalmat, mintsem a fegyvert űzték. Ahonnét oztán az következett, hogy Ráma, Szervia, Galicia, Lodoméria, Bolgária és Dalmátia országok, és más igen erős végvárak az ő gondatlanságok miatt ettől az országtól clszakittattak, elidegenittettek elannyira, hogy megszaggattatván a véghelyek, félnünk kelletik, hogy az ellenségnek sebes ereje a belső részekre is be ne rohanjon, amelyek, úgy Ítéljük, nem történtek és soha nem lettek volna,Mia ez az édes hazáját szerető magyar nemzet nem a külső nemzetekből, hanem a maga véréből és nemzetségéből magának valamely alkalmatos királyt választott volna. Mert ugyanis, hogy a felséges második Andrásnak, úgy mint a negyedik Béla király atyjának, és Lajosnak, és Mátyásnak, és a többi Magyarország dicsőséges királyinak tetteit, és dicséretesen viselt szép cselekedeteit, (melyekkel ők, ezt a szittyái nemzetetnem csak fényessé, nevezetessé, dicsőséggel felségessé tették, hanem még annak hírét nevét az egész föld kerekségén széllel hosszal kiterjesztvén az égig emelték) a rövidségnek okáért elhallgassuk: senki azok közöl, akik Íl magyar nemzetnek valamelyik vérségéből királyi méltóságra magasztaltalak, valami kárt és veszedelmet nem okozott, hanem inkább kiterjedést, nagyobbítást, és ezen országnak hasznot szerzett.

Ellenben pedig akik idegen nemzetből behozattak, nem csak veszedelmére voltak ennek az országnak, hanem még néha mint legdühösebb ellenségek az országnak belső részeiben kóborolván, ezt a nemzetet fölötte nagy gyalázattal illették.

Ennek tehát, és az ily nagy és utolsó veszedelmünknek s kárvallásunknak akarván immár valaha orvoslását keresni, és azt tőlünk eltávoztatni; hogy, ha ezen mostani kegyelmes urunknak, Vladiszlav úrnak, Magyar- és Cseh, s több országok királyának, aki minket nem csak minden kegyelemmel és szabadsággal kegyesen vezérlett és megtartott, hanem még több szabadságunkat helyreállította, ez életből fiúi magzat nélkül történnék kimúlása, — mi, és az ország nagyobb veszedelemben ne maradjunk, és, hogy senki a külső fejedelmek közül ezt az országot magának erőszakosan ne tulajdonítsa, és minket örök szolgálatra ne vessen, leginkább is, és kiváltképen erre azon okból indíttatván, hogy az egész világon egy nép vagy nemzet sincsen, mely Íl maga véréből, nemzetségéből és ivadékából magának királyt és urat ne választana:

Hogy tehát ez az ország, mely a keresztyénségnek fő fala és pajzsa, és

mely a maga és fiainak nagy vérontásával és öldököltetésével az egész keresztyénséget mindenkor oltalmazta, a többi nemzeteknél kisebbnek, és némi nemű, képen szerencsétlenebbnek ne láttassék. mi mindnyájan egyenlő akarattal ezt rendeltük, és a kisebbektől fogva a legnagyobbé ig, s a legnagyobbiktól fogva a legkisebbikig azt végezzük és rendeljük: hogy a instantól fogva ezután, valahányszor és akármikor ez az ország fejedelmétől és kiirályától megfosztatnék, és árván marad, és semmi férfiúi örökösöd, akiknek azon ország törvényéből és szokásából» rend szerént helyébe állani kelletne, fenn nem taradandanak, attól fogva ennekutánna örökké, a külföldi nemzetségekből, akármi nyelvű legyen is, soha senkit királyunkká nem választunk, hanem egyedül egy, ezen tisztségre rátermett, és alkalmatos magyart keresünk, akit ts egyező buzgósággal, s egy szivü lélekkel, értelemmel és akarattal, épen csak itta Rákos mezején, és nem másutt, urunknak, és királyunknak felveszünk; és így választani, felvenni, és bevenni tartozunk. És, minthogy vannak némely szomszéd kir ályok és fejedelmek, akik naponként arra ásitozva vágyódnak, hogy ezt az országot magoknak eltulajdonítsák; sőt a felébb említett felséges király urunknak halála után, hogyha féjfiúi magzat nélkül, amit isten távoztasson, e világból kimúlnék, vagy még az ő éleiében is, erre az országra vagy annak részeire és tagjaira fegyvert fogni, vagy reá ütni, és azt, s minket mindnyájunkat erővel is talán, és fegyverrel a magok igája alá hajtani igyekeznének: hogy tehát az ilyetén esetben ez az ország, és annak részei, és főképen pedig a mi véghelyeken lévő atyánkfiái és barátaink azok által (mikor ezen országot a mi egyező választásunk nélkül, és a mi ilyetén végzésünk ellen, avagy másként is akármi módon elfoglalni és magoknak tulajdonítani akarnák) el ne nyomassanak, azt ígértük, és arra reá esküdtünk, sőt mind magunknak, mind örököseinknek, és utánunk következő maradékinknak neveikben és személyeikben kézfogás által azt ígértük és esküdtük: mi püspökök ugyan ami lelkünk ismeretének tisztaságára, mi pedig az országnak felébb megnevezett zászlós urai, főrendéi, és nemesei a mi keresztyén igaz hitünkre, és becsületünkre s embersé. günkre: hogy az olyatén esetben s enki a másikát soha cl nem hagyja, hanem egyik a másikának, az eziránt lőtt határozás és kiszabás szerént a maga népeivel, akiket országunk közös decretumának értelme szerént tartani kötelcztetnck, és mikor szükség leszen, még nagyobb erővel is, amint tőle kitelhetik, mindenkor és ugyan annak az idejében híven segítségül lenni, sőt, ha a szükség úgy hozandja magával, ez az egész ország, és következendőképpen mi fejenként felkelni, és az ilyetén ellenséggel szembe szállani, és édes hazánkért mind halálig harcolni, és verekedni kötelesek legyünk, és azonban mind addig ellene állani tartozunk, míglen magunkat az olyatén ellenségtől meg nem szabadtíjuk, és ezt az országot annak üldözésétől és háborgatásától, istennek segítségével, meg nem mentjük, és elébbeni bátorságos és békesseges állapotjára vissza nem teszsziik. Ha pedig valakik közülünk e fellebb mondott végzésekkel,vakmerőképen ellenkezőt cselekedni bátorkodnának, ezek az ország örökös hitetlen árulóinak tartassanak, akiknek sem az njonan választatott és tétetett királyi felség, sem pediglen az egész ország kegyelmet soha ne adhasson, hanem az örökös szolgálatnak és parasztságnak igája alá vettetvén, a magok gonoszságoknak büntetését szenvedjék végnélkül.

PÁZMÁNY PÉTER.

1618.

Pázmány Péter, a nagy, nem csak egyházi, hanem országgyűlési magyar szónoktól sem bírunk politikai beszédet eredeti szövegében. Azonban Kazy Ferenc, elbeszélvén II. Ferdinándnak az 1618-ki pozsonyi országgyűlésen történt királylyá választatását, közli Pázmánynak „patrio sermone“ tartott fontos beszédét deák fordításban. — Mi megkísértettük azt, amennyire tehetett, a kor nyelvén visszafordítva adni.

Ferdinand főherceg királylyá választása ügyében.

(1618. máj. az összes RRhez.)

Vajon, mit késedelmez kegyelmetek? Mit haboz még a nemes ország? Hát mindenestől megfogyatkozott-e királyaink vére, hogy kegyelmetek azt látszanak hinni, mintha a királynak választása immár szabadon a nemes országot illetné? De a mindenhatónak kegyelmességéből virágzik még azon királyi nemzetség, mely majdnem egy egész seculumtól fogva, meg nem szakadt rendben, kegyelmes fejedelmeket adott e szegény hazának: fog az annakutánna is virágozni, és ha kegyelmetek nem akarja is, uralkodni fog az mirajtunk. Mert ha visszaemlékeznek ama hetven és többb esztendő előtt irt törvényre, nem fogja kegyelmetek tagadni, hogy eleink az felséges első Ferdinánd unokáinak és maradékainak is just adtainak vala a nemes haza szent koronájára. Ez által az egy Írott törvény által ők megszüntették a királyválasztás ama háborgó szabadságát! Kegyelmetek maga megszüntette az 1585-dik esztendőben a nadrespán régi hatalmát, hogy addig, miglen a királyi nemzetség cl nem fogyatkoznék, diétát kiírni jussal bírjon. Maga kegyelmetek tulajdon eleikkel együtt oda vitte az dolgot, hogy királyt, kit annakelőtte szabad akarattal és vokssal választottak vala, ennekutánna az felséges Ausztriai háztól elfogadniuk kellessék: abban szerencsések, hogy kegyelmetek nem kívánhat jobb fejedelmet, hogysemmint az ennek az nemes országnak adni szokott.

Mert vájjon, mondd meg, édes haza, kit akarnál inkább királyodnak, mint aki imma a szent koronának candidatusa, a jelen való Ferdinándus. Ercherceg úr? akit istenhez a rcligio, e nemes országhoz szeretet, tökéletes emberség mindnyájunk eránt visel, és akit isten oly lelki adományokkal szeretett, kik ezen fel-

séges polcra mindenestül méltók, és akként ajánlanak, hogy nem tagadhatja kegyelmetek, mintha csak maga az ég királyunknak formálta volna. Ha mindazonáltal nctatántal az Maximilianus és A1bortus hercegek, az ország dolgát tekintvén, hasznosabbaknak láttatnának; de gondold meg, nemes haza,hogy megfogyatkozott egésségök olyatánná tette vala, mint az második Mátyás király, és hogy az éltes kor is eltávoztatja az fejedelemségtől: amiért nem is regnálhatnak, sem regnálni nem akarnak. Ámbár tehát nékik kegyelmetek közül ellene vágynak is tanácsunknak, és adott példájokkal másokban is kételkedést támasztottalak, mindazonáltal végtére is ők is arra menendenek, hogy magatoknak Ferdinandust királyul válaszszátok. Hogy pedig,ha ezt mind gyorsabban, mind készségesebben tegyétek, esmerjétek el velem együtt hogy az az ország szerencséjére lészen. Hosszúk voltak az országnak határai,az adriai tengertől egész Dáciáig, de kérlek, ebben az scculumban immár oly szűkök, hogy azt az egész tractust immár inkább csak egy hosszú foltnak és országnak szélének mondhatjuk, és kellessék mondanunk. Az édes haza nagyobb és jobb része az pogány által vagyon meghódoltatván, megtöretvén, ereje clszélcdvén, nagysága alatt leveretvén, és kován egy hatalmas fejedelmi nemzetséget, kinek tágas és virágzó tartományai a haza oldalain láttatnak. És kérlek, volna-e még, a ki ne akarja azt az fejedelmet, az ki c Magyarország ügyének nem csupán hasznos, hanem mindeneztöl szükséges is? Sőt én kegyelmetektől, ki bölcs is, szerető is az édes hazát, minden mást várok, és abban bízó vagyok. Cselekedjék tehát kegyelmetek, és ültesse be az magyar nemzetben Ferdinandus királyt már csak annak okáért is, mert vér szerént szent István királyunk maradéka. Mondtam.

Gr. WESSELÉNYI FERENC.

1661.

Wesselényi István, Báthory Gábor fejedelem mellett tanácsúr és Közcpszolnok főispánjának fia. Sok jeles hadi tettek után, 1655. évi martins 15. nádorrá választatott. I. Lipót az 1662-ben Pozsonyban országosan összeggyült rendek előtt díszcsitctte fel az aranygyapj rendével. Halála, mely 1667. martins 28-dikán következett be, megóvta azon sorstól, mely hitvesét, Szécsi Máriát, s utóbb Zrínyi Pétert, Nádasdy Ferencet és Frangepánt érte. E két beszédét t. Podhradezky József m. akad, rendes tag úr szívességének köszönöm.

I. A segéd hadak garázdálkodásai dolgában.

(1661. aug. 24. a kassai részgyülésen levő RRhez.)

Kívántam volna, ha kegyelmeteket csendesebb és boldogabb állapotban aláltain volna; de ha Isten bűnünkért ezen csapását reánk bocsátotta, Istentül

hálaadással vévén férfi módra kell szenvednünk. Mindazonáltal, nagy hálákat adok az felséges Istennek hogy mind ennyi felháborodott habzó állapotok között is, ily frcquentiával s tűrhető egésségben engedte látnom. Kívánom, Isten derítse fel fényes napját az magyar nemzetnek pihenésére, és kegyelmes császárunk kegyes szárnyai s oltalma alatt kedvesen éltesse.

Jut felette jól eszemben, Méltóságos Urak s Magyar Hazánk Elei! Tavaly kegyelmetektől távozásomban mit feleltem: kegyelmeteket többé kedveskedő gazdálkodásra nem kérem, valameddig hazánk reális oltalmát nem látja velem együtt az ben lévő német segítségnek. Feleltem arra is, ily szükségét az tizenhárom vármegyének megértvén: el nem mulatom, utolsó pihenésemig kész vagyok tehetségem szerint szolgálnom, és előállók, utolsó csepp véremig succnrrálni kívánok. Most azért édes nemzetem! eljött amaz régen kívánta, s igaz magyaroknál óhajtotta napunk, amelyben igaz ügygyel, és méltó vindictával hozzá nyúlhatunk a haza oltalmához, és nem más az ellenség, hanem az egész kereszténységnek s az Isten szent nevének benne-született káromkodó török az ellenség. Ibon, édes nemzetem, égeti, rabolja, pusztítja, vágja, öli, édes honnyodot; vágja s tapodja nemes véredet. Ihon kegyelmes királyunk számos és színes szép segítő hadai, sőt merem mondanom, kereszténységnek elől járó virágja és színe hadainak, akiket véghetetlen kiontó pazarlásával, maga tárházai iiresítésével vitt kegyelmes császárunk és királyunk végben. Jöttének segítségi kegyelmes urunknak.

De nem kétlem, sokan talám most, ha szemmel látják, s nem csuda, ha minden úgy nem magyarázza amint a dolog magában van, mert most sokan tapasztalják kárát. Tudom, házverések, baromhajtások, nemes személyek mezitelenítések, templomok felverések, és éhez hasonló rettenettes csintalanságok sokaknak nemzőnek idegen vélekedéseket; noha, ha édes nemzetünktől elfajúlt magyar nemzet neve alatt járó latraink, a mi magyarink actiójára tekintünk, mit nem ért édes nemzetünk! akit soha nem reménlett. Van-e oly kigondolhatókín avagy latorság, akit tőlök nem szenvedünk? És ha tovább tekintünk, lengyel felebarátainktól, kiktől háladó oltalmat, mint fenyegető félelmet, várhatnánk! Van c oly nemzet akitől mostan ez haza ne láttassák bántódtatni?A lengyel fenyeget, mert két esztendeje tájában jön sírja prédáit hazánknak (?) Erdélyi magyarok ideig hunnyokbul kilépvén, ez is ckkédig az Nyírünkén! Török, tatár, kurtány, oláh, rác, magunk némely lator jobbágyink, égetnek, rabolnak; magunk oltalmára fogadott katonáink kóborlanak és pusztítanak bennünket, segítségünkre küldött német, bólon, olasz, francia s Isten tudja micsoda nemzetből állók, mind csak a mienken élnek, és fogyatnak bennünket; de félre tévén a török csínját, mert az ellen egyéb orvoslás nincsen, hanem véres tajtéktúrással s testszakadással való vindicta, akinek ezen exterminatiójára jöttének ezek a szép hadak.

Vallyon kedves nemzetem, miért kell énnékem ez bü szókkal praeambulomot bocsátanom, s vána glóriát keressek benne? Azért én soha szent hadat nem láttam. Üdvözítőnknek tizenkét apostola volt, még is találtatott férges közöttök.

Bizony csak az csintalanság tőlök; mert sem kegyelmes urunk, sem generálisok akaratokból nem mívelték; a csintalanságért, a kiket rajta érnek,

halál fejeken. Azért nem méltó holmi csintalanságokért, nemessi szabadságunk felöl gondolkodnunk, s öszvetött kézzel veszedelmünket szemlélnünk. Tábornak ez a gyümölcse, aholott szokott járni. Azért sem nemzetét gyűlölnünk, se szíveinket letennünk, dicsért nemzetünk! egyikért nem illik; másikért, nem szégyenük segítséget kérni az armádájok, mert nem jöttek azért fogadások ellen, mivel eftéctualiter látja és tapasztalhatja nemzetünk, hogy a német jött űzni és szabadítani; harmadikért azért, ígéretemnek eleget töttem, mert szükségedet itilvén, édesh azám, ide jöttem; azért jöttem, értsem kegyelmeteknek akaratját, miben szolgálhatok? Azonban nékem úgy tetszenék: mint okos hazafiak, látván az szükséget, ami legszükségessebb, ahoz nyúljunk.

2. A segédhadaknak a felföldön kiteleltetése tárgyában.

1661. dec. 5. a kassai részgyűlésen levő RRhez.)

Mint kezdjem, szerelmes magyar nemzetem bátra maradt hazánk utolsó veszedelmére hanyatlott, s támasztására hagyatott maroknyi nemzetem, beszédemet? Kezdjem e e siralomban lepett haza veszedelmes sorsát szánakozó, siránkozó, és szívkeserítő lamentátióval? (adná Isten ne haszontalansággal!) a sürő ködöt és levegő eget sóhajtásinkkal szaporítani, könyveinkkel a száraz földet áztatni, s ti kegyelmeteket, édes feleimet új keserűségre és igaz szontyolodásra indítsam-e? Avagy azt félre tévén, vitézül kimúlt, s halhatatlanig, míg világ fenlészcn, hírek s nevek növekedésével dicséretes eleink példájához nyúljunk-e? az kik ilyen szükségekben, hazájok, hunnyok szolgálatában valyon mit nem miveitek? testek szakadásával, vérek kiontásával, értékek pazarlásával segítették az hazát, s mind ennyi sok javok semmire való böcsülésekkel s contemptusokkal s életek fogyásával szerzettek nekünk s postevitásunknak szabadságos nyugodalmat. Megvallom, igen idióta és olvasatlan ember vagyok, mindazáltal inkább hallomásból, mint olvasásból hozhatnék vad madár s holmi oktalan állatok példáját is elő, akik magok védelmével, ki maga újúlására tüzet gerjesztvén, megemészti magát, ki pedig maga halálával utána valóinak szerez secnritást. — Félretévén annak is haszontalanságát; én recurrálok csak felülkezdett édes magyar nemzetünk s eleink jó példájára, akik magok veszedelmével nyertek szabadságot, s eddig való békességcs pihenést szerzettének nekünk fiaiknak, s posteritásinknak. Karral s karddal keresték eleink .Magyarországot; kincsek s javok, minden értékek pazarlásával oltalmazták dicséretes eleink nekünk .Magyarországot. Bizonynyal mondom, ha mi is azon tört nyomot nem hagyjuk, veszedelemben lévén, méltán eleinknek degenerált fiainak mondathatunk. De meddig tartó n kétségben elmemet? mit kétségeskedem? mellyik feléhez nyúljak kérdésemnek? haszontalansággal nem akarván hát magunkat s kegyelmeteket terhelnem, jövetelemnek okát s követségemnek summáját, aki nem csak úgy mint követ jöttem, hanem egyszersmind nádorispán, mediator, aki király és haza között vagyok.

Jöttem, édes nemzetem, ha miben lehet, suceurráljak nevemmel, nememmel, és minden tehetségemmel. Értse kegyelmetek.

Legelsőben is, jer, lássuk meg, micsoda mostoha sorsát bocsátotta az állhatatlan szerencse reánk, avagy inkább, mit okozzuk az szerencsét? ha nem bűneinkért reánk mért isten ostorában, mely mélyen estünk! Tudnunk kell azért, az mi édes magyar nemzetünknek vele született, s beesőjéből felvett természetit, török pogány ellen forró, buzgó ellenkezésit, nem nyughatván közönségesen Írhatom bátran, csaknem egész nemzetül járulván hozzá, az töröknek dühödt szán dókának fntamatját szemmel látván, s kézzel tapasztalván. Rákóci fejedelemre indulván az pogányság, szegént vévé tárgyúi: hát néki nem Rákóci fejedelem veszedelme, hanem Jenő, s Lippa, Karan-Sebes, és hazánknak szép és nagy oszlopos bástyája, Várad, nyalánkoztatta pákosztás telhetetlenségét az pogánynak. Ám utoljára egész Erdély, édes nemzetünk megbecsülhetetlen kárával, az egész tiszántúlvaló, innét is némely részében — szerelmes nemzetünk megbecsülhetetlen veszedelmét láttuk s látjuk, s tapasztaljuk az török ebnek szomszédságát.

Ezt, mint irám, vevőn édes nemzetünk eszünkben, ő Felségét, az mi császárunkat, opportune s importune alázatos instantiánkkal turbáltuk, molestáltuk, s könyörgöttünk, segítse Erdélyt, az által az egész magyar nemzetet. 0 felsége is indíttatván könyörületességre, akarván eleget tenni nekünk, azzal is híveinknek, im az jámbor királyunk véghetetlen kincseinek pazarlásával (noha felette sok consideration voltának volna ő felségének, amiért méltán üldözést vehetett volna) s tárházi ikresítésével szép számú hadát oltalmunkra hunnyunkban küldé, s bele is kapatánk az nagy belluában kegyelmes királyunkkal. Adná Isten, bár ne időtlenül; noha méltán senki nem vádolhatja kegyelmes urunkat, bontó, avagy békességet rontó kezdője lett volna '.

Most már az egyenetlen erő s Erdély változó állapotja, s az kenyérnek szűk volta, im micsoda változást tött? nekem azt szükségtelen describálnoni. Kettő már itt a dolog, és hadd el hadd el. Ez az oltalmunkra bcnlévő had szükségképen itt telel: annak élése hóimét lészen? mert ha enni valója nem lesz, elkergeti tőllünkaz éhség; ki nem látja, hogy veszedelemnek fiai vagyunk, pogányok prédájává tétettünk, s bizonynyal már régen rabszíjjal általkötött karjainkat szemlélem, egyszersmind javaink s mind életünk veszedelemben: azaz rövid szóval mondván: testestül lelkestől, minden facultásinkkal veszedelemnek fiaivá lésznnk. Az oltalomban is penig ha bele tekintünk, mit tapasztalsz most még egyebet? hanem az hadnak táborozásnak magával hozó sovány gyümölcsét? Marhának elhajlása és faluinknak elvesztése s prédának való kelése, s éhez hasonló ezer s meg ezer alkalmatlanságok! De két félelmes extremitás ez! Honvágyunk. édes magyar nemzetem, amaz veszedelmes közpéldamondásban: „Előtted tűz, hátad megett víz.“ Megmondani ide fel, oltalmad is neked veszedelemnek látszik, s oltalom nélkül elkerülhetetlen örökkén való veszedelemben eredt. Ezt értvén, nosza hát édes felem! most, most mutasd meg magnanimitásoddal öszveláncoltatott patriotaságodat: ily szükségében magad megmaradásának, adjon, őszüljön, izzadjon elméd s homlokod, s az két gonosz közt, jer, nyúljunk az kisebbikéhez, s ily reánk mért Isten ostorában hálaadó szívvel lévén, férfi módon szenvedjük

ostorát, s lássuk. micsoda tehetetlenség vagyon vállunkon, azt mint orvosolhassuk meg! Tapasztalható mindennapi példán; az vasderekat terhével veszi akarki is magára, mindazáltal oltalmai veszi testére, nehéz súlyát hasznájért cl szokta szenvedni. Megvallom, bizony nehéz fegyverderekat kell magunk jövendő megmaradásunkra nézve magunkra vennünk, ha életünket s hazánkat szeretjük. De kétség semmi nincs: darabos és nehéz quaestióknak láttatnak ezek, s objiciálni fogják sokan kegyelmetek közül, vagy objiciálni fogja akarni: annak az segítségnek még eddig semmi szaporáját nem láttuk, sőt hazánkban pusztító kárát,s tovább is mit remélln tünk egyebet annál? Sccundo: nemesi szabadságom sérelmével lészen, volt, s van addig is cselekedetem. Tertio: nincs honnét tartanom, s ehez hasonló, Isten tudná kimondani, micsoda véghetctlcn objectiók és útgátok ne találtassanak.

De édes nemzetem, ha idom volna hozzá, mind megtudnám én ezt fejteni, és soha annyi lamentátiót élőmben nem hozhatsz, hogy többet hozzá ne adhassunk; de nincs ideje mostan az altercálódó argumentumoknak, hanem van ideje annak: régi dicsirctes eleink szerzetté, s kegyelmes királyunk confirmált s eddig bennünket abban megtartó szabadságiakban megmaradván, conserváljuk magunkat az armada conservátiója által, azki nélkül sokszor megmondott mondásom szerént, veszedelemnek fiai vagyunk. Felelek penig arra nádorispáni kötelességemre: szabadságunk romlására, az udvarnak avagy kegyelmes királyunknak legkisebb cikkelyében nem láttam suspiciőban valót, hanem csupán csak az magunk oltalma s az elmúlhatatlan szükség kényszerűé ő Felségét azoknak az hadaknak itt telelésére. Hogy pedig kegyelmes urunk csupán csak maga aeráriumjábul győzhesse ezen oltalmunkra benlévő hadait tartani, az csak lehetetlen. Kívánja hát ő Felsége kegyelmesen, megtekintvén kegyelmetek oltalmunkra, sok sollicitálásunkra nyert hadait, épen csak az magunk oltalmára, nem egyébre, hagyattatnak; meggondolván feljül megirt helyes rátiómat, állapotját hazánknak, mi is collaboráljnnk, cooperáljunk ő Felségével az hadak kitelcltetésében. Meniben kívánja pedig ő Felsége: nemes kamarája supportaltassék? íni kegyelmeteknek de verbo ad verbum beadott nemes kamara punctomit rcpraesentálom. Ezekben sublcválván ő Felségét, magunknak, s az által az egész kercsztyénségnck békcsséges megmaradást szerezhessünk, örök dicsőségével nemzetünknek.

II. RÁKÓCl FERENC FEJEDELEM.

1676—1735.

II. Rákóci Ferenc, I Ferenc és Zrínyi Ilona fiók, 1676. sept. 4. született; Kolonies Lipót bíbornok és Csáky István tábornok gondjai alatta prágai jezsuitáknál neveltetett, s aztán beutazta Olasz, Németországot. Hitvesül a Hesscn-Wanfriedi fejedelem Carol ina-Amália leányát vette cl. XIV. Lajoshoz írt levele elfogatván, Rákóci Németúj helyben fogságra tétetett, de onnan 1701. nov. elszök-

vén, Lengyelországba menekült, honnan 1703-ban jött Magyarországba, s az itteni támadás élére állt. 1705-ben a szécsényi gyűlésen a „magyar szövetséges rendek“ vezérévé, 1707-ben Maros-Vásárhelyt Erdély fejedelmévé választatott. 1711-ben a szatmári békekötés bérekesztvén a háborút, Kákáéi Franciaországban, 1717 óta Törökországban töltötte, irodalmi foglalkodások közt, életét, s Rodostón 1735. april 8. halt meg.

A gyömrői táborban.

(1705. jul. 3.)

Nem tudom, vitézek, szívemnek fájdalmát előttetek jelentsem-e, avagy pedig méltó indignátióra s bosszúságra gerjedett elmémet élőtökbe adjam. Mert ugyanis ha az elsőt szemlélem, nemdenem méltó-e keserűségemet mind azok eleibe terjesztenem, akik hazájok és nemzetek dicsőséges szabadsága mellett életeket felszentelvén, mindeneket elhagyván, zászlóm alá oly véggel jöttek, hogy inindenikünknek mind az győzedelem, mind az halál köz legyen? Nemdenem méltó-e mondom, mind azon dicsőséges resolutióját, akaratját, a vitézlő rendnek hazánk ügyén szánakozó és zokogó szívvel szemlélni? Elfelejtettem az elmúlt keserves siralmat, elhallgatom éjjeli s nappali fáradságomat, veszedelmek között forgó állapotomat: és ámbár eddig való szerencsés hadakozásaimat elő nem hozom is, elég okom lehet a panaszra ügyünknek s becsületünknek általatok esett csorbáját említvén, kik voltatok azok a vitézek, akik hazátokat velem együtt véres verejtékkel oly régi szabadsághoz közelgető állapotjára helyeztették, most közöttetek lágy szivíi, a dicsőséges magyar-nevet nem érdemlő elfajzottak, hírünket, nevünket, dicsőségünket csaknem eltapodták. Lettem volna inkább oly szerencsés, hogy hazánk oltalma mellett veletek együtt gyarló testemet halomba rakattam volna, mintsem becstelenségeket okozó cselekedetekről kell emlékeznem most élő, de csaknem cltemcttetctt vezérteknek. Mit akartok? vérkíméléssel, harckerüléssel, erősségek elhagyásával, egy szóval szaladással kívánjuk c édes hazánkat megnyerni, magunknak nyugodalmat, maradékunknak megmara-. dást szerezni? vagyis gyalázatos és, bízvást mondhatom, hallhatatlan példátok után feleségeiteket, gyermekeinket, magunkat jobbágyságra vetnünk, és ennyi feláldozott magyar vért semmivé tennünk? Békéljctek meg inkább csalárd ellenségtekkcl, kinek igáját ekképen segítettétek, hogy én is oly szerencsétlen hadi-vezérnek nevét letévén, tengereken s pusztákon való bnjdosásommal, gyalázatban hagyott életemet végezhessem. Töröltessék el, nem bánom, inkább eleinknek dicsőséges Rákóci neve, mintsem több ily gyalázatokkal terheltetett napjaimat sirathassam. Áldozzátok fel személyemet, kezébe adjatok ellenségemnek: csak magatoknak s nemzetünknek szerezhessek azzal szabadságot, örömest megyek setét tömlöcbe, kiből Istennek szent keze kiszabadított, és azt követő gyászos theátrumra vígan lépek, csak tudjam, hogy mindezekkel nemzetem boldogságát elnyerhetem. Engedjétek, hadd keresem ellenségem fegyverét inkább mintsem veletek haldokló gyalázatos életet éljek. Vagy ha bennetek

volna az magyar vér, és hozzám nem uratokhoz, de atyátokhoz, társatokhoz, véretekhez való szeretet, bosszuljátok meg gyalázatunkat azon hazánk árulói büntetésével, akik nemzetünknek s mindnyájunknak becsületünket gyászba öltöztették. Magatok pedig, ó fiaim, ó társaim, segítsétek magatoknak boldogulására való igyekezetemet, vigasztaljátok elkeseredett szívemet, hogy veletek élet és halál között kereshessem oly szívvel, amint kezdettem, hazánk s mindnyájunk szerencséjére s boldogulására célzó szándékomat. Nem kívánok birodalmat, nem kincset tőletek, s nem egyebet az igaz magyarhoz illő bátor szívnél, hogy azt magammal összecsatolván, véletek éljek s haljak.

A MAGYAR

POLITIKAI SZÓNOKLAT

KÉZIKÖNYVE

ÚJABB IDŐ.

Gr. KÁROLYI ANTAL.

Született 1732-ben, s iskolái végeztével a hadi pályára lépett, melyen különösen a porosz háborúkban kiváló érdemeket szerzett magának. Ezek jutalmául neveztetett ki Szatmár vármegye főispánjává, mely tisztet harminc évnél tovább viselte. Mint .az arany-gyapjasrend vitéze halt meg 1791-ben Pencingben, Becs mellett.

Szatmármegye rendéihez.

(1784. aug. 1.)

Tekintetes Rendek! Mely nagy, mely valóságos és érzékény légyen örömem e mai napon, a midőn ezen ns. vármegyének rendéit ily dicső munkálkodásra u. m: törvényes székújításra ily nagy számmal, ily vidám erőben, ily egyenes szívvel összegyűlve látnom és tisztelnem szerencsém van; kiki, ha csak nevemet ismeri is, elhiheti. Mondom — aki csak nevemet ismeri is, elhiheti. Mert ugyanis: minden alkalmatosságban vidám szemmel néztem édes nemzetemet; becsültem, tiszteltem, szerettem.

Én úgy vélem, tk. rendek! hogy főbb boldogságink közé számlálhatják azt, hogy még isten jóvoltából hajdani törvényes szokásunk szer ént mimagunk (akik egymást közelebbről ismerjük) választhatunk közdolgaink elrendelésére elöljárókat s kormányzókat, ügyeink tökéletes és serényebb elvégzésére alkalmatos bírákat, az elintézett dolgoknak végbevitelére gyorsan teljesítő tisztviselőket.

Ha tehát minden igaz törvény az örökké való bölcseségnek mintegy képe; ha édes hazánknak arany szabadsággal virágzó törvényei is arra a végre készíttettek el, hogy a nagy isten dicsőségére növekedjék, szabadságunk fenntartassék, az egész nép az ő királyához engedelmes hívséggel, szeretettel kapcsoltassák, a gyengébbek az erővel s hatalommal visszaélők agyarkodása s dúlása ellen védelmeztessenek, az árvák, özvegyek gyámolíttassanak, és a tökéletlenség megzaboláztassék, kiírtassék: mely egyenes szívvel, mely jól meggondolt ítélettel kelletik a választásban azokra voksolnunk, akiknek tökéletes életek s buzgóságok által a nagy isten dicsősége gyarapodjék; eleven hivségek által a dicsőségesen országló felséges urunkhoz tartozó hív engedelmes szeretet az egész népnek szívében gyökereztessék; bölcs és egyenes ítéletek által az igazság kiszolgáltassák; serény s előrelátó munkálkodások által a közdolgok, rendelések tökéletesen végbevitessenek? Méltó lészen tehát a mai napon örömem, ha én mind ezen elöszámlált dicsőséges végekre vezethetem, segíthetem a nemes vármegyét.

Már huszonhat esztendős főispányságomban megöszülvén, bátran ígérhetem a t. rendeknek, hogy kötelességem szerént olyan személyeket adok elejekbe a választásra s amint szoktuk mondani, kandidálok: amilyeneket a törvény rendel, és, minden dolgokat körülnézvén, alkalmatosaknak ítélhettem. Ezt is rettegve cselekszem, mert tudom, mely nagy lészen isten előtt számadásom, ha hivatalomban igazán el nem járok. — Azért a választásban is hasonló figyelmetes-

séget, egyenes szívet ígérek magamnak a tek. rendek részérül; mert tudja kiki, hogy egy lészen ezen dologban mind a k a n d i d á l ó n a k, mind a választónak számadása.

Szólok már azokhoz, kik a tisztségeket felvállalják; — hivatalomból szólok, — intem is mindnyájokat: hogy, mivel magát kiki jobban ismerheti mint én, tehát számot vessen magával, minekelőtte a tisztséget felvállalja: vagyon-e elég erős szíve, hogy az igazságot minden alkalmatosságban minden személyválogatás nélkül ki merje mondani? vagyon-e elég arra-valósága s készége, hogy tisztjében híven és serényen eljárjon? mert én — hivatalom szerént — mind a rendes függést, mint a hív és serény tisztviselést pontra meg fogom kívánni.

Talán több és rendesebben összeszedett szókkal kellett volna mind ezeket a t. n. vármegyének elébe tennem, — ha a puszta szó tökéletességre indíthatna bennünket. — De úgy tetszik, hogy ily emberséges, egyenes szívű, hazaszerető magyaroknak eleget mondottam.

B. ORCZY LŐRINC.

Született 1718-ban. Midőn Mária Terézia trónraléptekor a birodalom végveszélyben forgott, ő is fegyvert ragadott a királyné védelmére, s a hét éves háborút vitézül végig szolgálván, elhagyta a hadi pályát s Abaújmegyének eleinte főispáni helytartója, utóbb 1784-ig főispánja lett. Az elsők egyike volt az aristokratiában, kik külföldieskedési betegségükből kigyógyulva, belátták osztályuknak a haza ellen elkövetett nagy bűneit, s nemzetiségük öntudatára ébredtek. B. Orczy L. a politikai úgy, mint irodalmi téren, mint költő igyekezett az öröklött átok terhét magáról honfiúi buzgalma által letörölni, míg 1789-ben Pesten a halál vetett véget becsületes és hasznos életének.

Búcsúbeszéd Abaújmegye rendéitől.

(1784. okt. 14.)

Tekintetes nemes vármegye! Jámbor eleink az emberek élete folytán elől - fordulható dolgoknak jó vagy rósz kimeneteléről soha másképen nem jövendöltek, hanem ezen közpéldabeszéddel: Elválasztja hét tél, hét nyár. Majd szintén harmadszor múlik hetedik tél s hetedik nyár, hogy engemet idegent, esméretlent ezen tartományra vetett a sors.

Felséges nagy emlékezetű királyunk s anyánk Maria Terézia, kinek hamvát örökös tisztelettel áldja országunk, — vett fel engemet s húzott ki házi csendességemből és küldött ezen t. n. vármegyének kormányzására ez előtt húsz estendővel, mint arra (a) t. n. statusok emlékeznek.

Azon időtől fogva kellene nékem mai napon, midőn a t. n. statusokhoz búcsúzó beszédemet teszem, ezen t. n. vármegyében lett forgódásaimról, tetteimről, cselekedeteimről oly számot adnom, melyből kiki fejenként megesmérhetné, hogy jó kormányozó, igazgató, főispán, jó ítélő bíró és végre jó polgártárs valók.

De mit hozhatok én elő a mi tetszetős, fényes vagy különös dicséretre érdemes? semmit sem mutathatok ami nevemnek valamely "fényt, személyemnek nagy beeset adhatna különösen; meit valami jó, díszes, dicséretes történt igazgatásom idejében, az mind közös azon polgáriasaimmal, kik velem munkálkodtak. A t.n. statusoknak tartatott a jó rend, mert az igazság kiszolgáltatása és a közjónak egyenes és serény folytatása, úgy magam bölcsességének mit sem tulajdoníthatok, és ugyan azokért, ha mi érdem rám háromolhatna is, az a t. n. statusokkal közös.

Tészek tehát különös megemeréssel illendő köszönetét a nagyméltóságú, nagyságos, fő, úri és nemesi-rendeknek, hogy engemct sok és bizonyára nehéz és kétséges dolgokban bölcs tanácsokkal segítettek, mert (hogy ifjabb s növendék társaink is tudhassák) húsz esztendőnek forgása alatt ezen tartomány felett is nem mindenkor tetszett fel, nem mindenkor nyugodott le a nap szokott tündöklő fényességében; voltak nekünk is ezen n. vármegyében borongó, felleges napjaink, melyek villámlással, káros égi háborúkkal, záporokkal ijesztettek s rémítettek, melyeknek elhárítására nagy lelki erő, fáradhatatlan munka és eltökélteit jó szándék kívántatott: megesni erem igen jó szívvel, hogy az ilyetén veszedelmekben is serény segítséggel támogattak a t. n. rendek elannyira, hogy kormányzásom idejében ezen t. n. vármegye sem becsületében, sem jó hírében — nevében, sem a felségeknél, sem szomszédinktól csorbát nem szenvedett. Viseltük tehát közönségesen sorsunkat mint illett férfiaknak, kik felséges fejedelmeket, élő kódolással tisztelik, szeretik és szolgálják.

A mi a belső létek esméretnek bizonyságát illeti, dicsekedhetnék azzal, hogy az adózó népnek pártfogása mindenkor szívemhez úgy oda nőtt, hogy rövidségeiknek orvoslásában, terheik kissebbítésében és egyenlő elosztásában különös buzgósággal iparkodtam; de ez is közös a t. n. rendekkel; tehát e, részről is különös dicsőséget nem kívánhatok, annyival inkább, hogy ez egyenesen kötelességünkben állott.

Talán ugyan azt várná egy valaki, hogy én ezen díszes épületnek az új vármegye házának felépítésében keresem nevem és hivatalom viselésének dicséretét; távol legyen t. n. vármegye! Tudom én (mivel magam is sokat építettem, és még többet építeni láttam), hogy az ilyetén nagy és címeres épületekre sok ezer szegénynek véres verejtéke vagyon tapasztva; jól tudom, hogy azon fehér mész, mely falait az ilyetén alkotmányoknak ékesíti, az sokszor a paraszt és pór nemzetnek könnyhullatásával vagyon készítve és néha vérivel is keverve; és azért, ha ilyen szemmel nézem ezen jeles épületet, inkább szomorú mint dicsé, rétes látszatot mutathat; mindazonáltal más szemmel nézi azt azon polgár, ki hazájának s nemzetének boldogulását, régi szent történyeink megtartását: a birodalomnak megmaradásában helyhezteti. Ezen ház, kit vármegye házának nevezünk, tündöklő törvényeinknek úgy szólván tárháza. Itt vagyon s itt lesz hajdani nemes szabadságunknak örökös bizonysága, és ilyetén kincsnek illett valójában, hogy a t. n. státusok vetem egyesült akarattal felsőségtől nyert engedelemből a régi setétes, nedves, szoros hajlék helyett új és csinosabb helynek készítésére iparkodtak.

Ne is sajnálja a n. rend, kinek itt szolgálatik ki a törvényes igazság! ne sajnálja a vármegyebeli szegénység izzadozását, fáradságát és ereje vesztegetését, mivel az ő boldogsága úgy vagyon összekötve némely szabadsággal, hogy a míglen itt veszi ügyének elintézését, sem lenyomástól, sem akármi erőszakos rövidségtől nem félhet; itt veszi orvoslását és könnyebbítését terhének, mivel itt ülnek és vigyáznak azon személyek, kiket az ország a szegények pártfogására kirendelt és a helyes panaszokat az igazság mérő-serpenyőjében hányván törvényes ítéletet tesznek.

Ha tovább azon okokat felvesszük, melyekből nemcsak mi hazánk lakosi, de minden általalmcnő idegen és vándorló szokott Ítélni, meg kell vallani, hogy az ilyen díszes közönségnek tett épületek az ország boldogulását mutatják, és szerencsés fejedelmi uralkodásnak jelei; mert ezekről még a jövendő nemzetség és posteritás azt ítéli s hirdeti: boldog időben tétetett!

Sokáig dicsérték ilyetén címeres épületekről Mátyás és több királyainknak saeculumját, mivel ezek az áldott békességnek jelei. Boldog emlékezetű elfelejthetetlen dicsőségű királyunk Maria Teréziának csak ilyetén nagy kőrakásokról sok saeculumra marad emlékezete; ezen mi épületünk mostani uralkodó felsé-

ges királyunknak országlását fogja hirdetni, és hogy annál inkább csemetéinknek emlékezetében maradjon, kérem a t. n. vármegyét, tétesse díszes illő helyére és irattassa fel, vagy metszesse homlokára az épületnek arany betűkkel:

Rcgnante feliciter augustissimo imperatore Josepho secundo.

Immár t. n. vármegye, mivel célja beszédemnek búcsúvétclre, hivatalom letételére vala intézve, meg kell vallanom, szivbeli keserűségtől elnyoraattatván, mind azokat ki nem mondhatom szóval, a miket érzek! Ha egy jó barát barátjától elválván könnyeket bocsát, hogy ne hullassam én azokat, ki sok barátimtól elválni akarok. Úgy vagyon épen redek! sok szíves barátimat, csmért szolgatársaimat hagyom el én, de szívemben rekcsztem, és emlékezetük mindenkor édes gyönyörködtető lészen és hamvamig fennmarad. Mi célom volt, hogy hivatalomat felséges uramnak lábához tettem, ál tál láthatják a t. n. statusok. Itt fekszik vállaimon látszatosan esztendőim súlya, erőtlenségem napról napra növekedik, megaggott roskadó tagjaim már terhet nem bírnak; látás, hallás fogy, a bágyadt testben a lelki 'erő is hanyatlik. At. n. vármegyéhez vonzó igaz szeretetből azon törődtem én, miképen válasabb, erősebb, ifjabb és oly erkölcsökkel bíró személyre háríthassam hivatalomat, kiről bizonyos lehessek, hogy a t. n. vármegye igazgatását mind a felségnek, mind a n. statusoknak elégtételével fogja viselhetni.

Megengedte ő Felsége öreg napjaimra, hív szolgálatimra s hadban s hazánkban tett csekély érdemeimre tekintvén — László fiamnak helyembe és székembe ülni.

Ezt tehát a t. n. státusoknak hagyom én igaz szeretőiemnek bizonyítására, zálogúl örökös emlékezetemre. Szorítsák azt barátságok kebleibe és munkálkodjanak véle Felséges urunk szolgálatinak és a köz jónak előmozdítására.

Továbbá fogyatkozásimról és minden megtörtént megbántásról boesátatot kérek. Jóllehet igyekezetem szerént nemini gravis fűi; történhetett azonban, hogy némelyeket a n. státusok közül keményebben is intettem, dorgáltam; de ilyetén cselekedetem is, hogy vagy személyes, vagy közönséges jóra vala intézve, lelkem esmérete bizonyítsa.

Hátra vagyon, hogy ezen t. n. vármegyének buzgó belső egyenes indulásból áldással fejezzem be búcsúzásomat: A mindenható felség adjon hosszas boldog életet élni minden rendeknek, tartsa meg ezen t. n. vármegyének tagjai között a szép egyességet, mely nélkül semminémű társaság nem állhat; virágozzanak itt szünet nélkül a jó erkölcsök; szaporodjon népe, kereskedése, gazdasága és minden világi javai; kövér aratás, bőv szüret gyöngyörködtesse a foldmívelő községet, hogy úgy vígan szedhesse s hordhassa csűreibe munkájának bérét; csendes külső, belső békességet engedjen a mindenható ezen tartománynak, hogy úgy dicsőséges és szerencsés birodalma alatt Felséges urunknak és királyunknak végh etetlen áldomásiért, buzgó és vígaszságos áldozatot mutathasson be naponként a nemzetek atyjának és gondviselőjének!

Magamat azonban és fiamat, kit isten segítségével ezen hónapnak 25-dik napján Felséges fejedelmünk engedelmével főispáni székembe ültetni szándékozom — ezen t. n. vármegyének méltóságos, fő, úri, nemesi, egyházi és világi rendéinek jó akaratjába és kegyes emlékezetébe tovább is ajánlom.

FÁY ÁGOSTON.

A régi Fáy család ivadéka, született a múlt század közepén; 1787-ben Abanjmegye alispánja, utóbb Ugocsa megye főispánja, az $179^{0}/_{1}$-iki országgyűlésen a magyar nyelv ügyében kifejtett buzgósága által tüntető ki magát.

Abaújmegye rendéihez.

(1790. márc. 1.)

Még örök emlékezetet érdemlő Mária Terézia felséges asszonyunknak uralkodása alatt ifjúságomnak zsengéjében, ezen t. n. vármegye szolgálatjára érdemesnek ítéltetvén, majd nem 13 esztendeig viselt szolgálatom 1784-dik esztendőre is kiterjedett.

Vég búcsút vévén akkor már eléggé viselt hivatalaimtól, nyugodalmas életbe helyheztettem magamat, oly feltétellel, hogy a t. n. vármegyét tovább hi-\vatalbeli kötelességből nem szolgálom, hanem mint csekély tagja, a közjónak előmozdításában tőlem telhető kész voltomat el nem húzom.

Azonban midőn csendes életemet ő felsége ingyen való kegyelméből már consiliáriusi characterrel is megjutalmaztatván, legnagyobb nyugodalomban így folytattam volna, a világi dolgoknak forgandósága elszakasztá annak fonalát, és én véletlenül, minden gondolatom ellen ezen t. n. vármegyében felséges uralkodónk decretuma által ord. vice-ispánynak rendeltettem.

Mi okozta légyen ezen történetet, könnyen által értheti a tekintetes nemes vármegye, ha a közdolgoknak német nyelven és régi szokásainktól egészen különböző új módon való folyamatának behozására elméjét visszafordítani méltóztatik.

Mindazonáltal nem csak ezen, hanem az egész országnak minden vármegyéit egy móddal érvén az ebbeli felséges új rendelés, melynek még az én belépésem előtt meg volt vetve az ágya, valamint a felséges parancsolatnak engedelmeskedni tartoztam, úgy az említett decretális vice-ispányi hivatalt annál bátrabban vállaltam, hogy erre nem először fordíttattam, a következő dolgokat pedig által nem láthattam.

De minekutána három egész esztendeig és négy hónapig ezen terhes és valóban veszedelmes hivatalt sok érzékeny szorongatások közt már viseltem, bőven megtanultam és tapasztalással tapasztaltam súlyát, ízetlenségeit és számtalan feleletnek terhével öszve kapcsolt állapotját; mely miatt óhajtottam eddig is szabadulásomat, de jó módját sem nem láttam, sem fel nem találtam.

Eljőve azonban már az az örvendetes idő, melyben felséges urunknak örökös dicsőségére méltó szívbeli indulatjából, megsértődött régi szokásai s törvényei édes hazánknak, s ezekkel a tekintetes nemes vármegye közdolgainak elöbbeni mód szerint való folyamatja lábra állíttatnak.

Ezen legfőbb igazságon épült s törvényes szabadságainkat és szokásinkat helyreállító királyi kegyelmes levél kívánt alkalmatosságot nyujt énnékem, hogy annak hirdetése után a mennyiben eddig hivatalomat törvénytelenül viseltem, arról mint igaz hazafi nagy örömmel és készséggel lemondjak, s az édes hazámnak botránkozására lévő követ elhengerítsem.

Elbúcsúzván tehát hivatalomtól, sőt mai naptól fogva viselni sem kívánván, egyetlen egy utolsó kérésem az, méltóztasson a tekintetes nemes vármegye

tekintetbe venni, hogy én különbféle utakon vett és sokszor keményen fenyegető felséges parancsolatokkal le lévén kötelezve, azokat sem nem változtathattam, sem ellenekre nem tehettem, hanem csak, mint arra rendelt eszköz, vak engedelmességgel teljesíteni kényteleníttettem.

E mellett mégis nem csak az igazságot kiszolgáltatni mindenkor kívántam, hanem az illendőséget is szemem előtt hordozván a hatalmas haboktól hányattatott köz és különös ügyeket tőlem telhetőképen mentegettem és intézgettem.

Tudva tehát és magamtól senkinek ártani nem akarván, ha gyarlóságomból vétettem, mentségemre szolgál, hogy én is ember vagyok, aki számtalan sok előfordult dolgokban minden segítsége nélkül több kedves hazámfiainak, s jó akaróimnak távollétekben magánosán könnyen hibázhattam.

Ha mindazonáltal az én terhes utóbbi szolgálatom, még szünést nem engedő nyughatatlanságom, veszedelemben forgott becsületem, és a tekintetes nemes vármegyének, mint nemzetiségem hajdani fészkének, szeretetéért, javaimban érzett sok káraimnak tapasztalása, még sem elegendő áldozat a tekintetes nemes rendek előtt, talán megszerzi ősi és közelébb való atyáimnak ezen tekintetes nemes vármegyében érdemesebben folytatott vice-ispánysága a tekintetes nemes rendeknek fejenkint való további grátziáját és hajlandóságát, melybe nem más végből, hanem további köztársaságit szeretetben, való életemre nézve magamat alázatosan ajánlom, s egyszersmind pedig ezen nemes vármegyének nem régiben számkivetésböl visszatért authenticumát (pecsétjét) excellentiádnak és a tekintetes nemes rendeknek által adom.

Gr. TELEKI JÓZSEF.

Gr. Teleki József, unokája a híres Teleki Mihálynak, született 1738-ban Huszton. Ifjúságát bel és külföldi intézetekben tanulással tölté. 1767-ben az érd. királyi tábla bírójává neveztetett s II. József türelmi hirdetménye után 1782-ben Ugocsamegye főispánjává. 1784-ben József törvénytelen rendeletei folytán elhagyta hivatalát, melyet csak a császár halála után, 1790-ben fogadott el ismét II. Lipót kezéből. 179,/2-ben az országgyűlés legbefolyásosabb tagjainak egyike volt, s 1795-ben — az első protestáns, ki e tisztet nyeré — koronaőrré választatott. Alapos tudós, bátor s munkás hazafi volt, és, mint tagja az absolut hatalom által folyton gyűlölt protestantismusnak, hitsorsosinak szóval és tettel, magánéletben úgy mint a trón előtt, lelkes védője. A politikai s irodalmi téren érdemeket szerzett férfi meghalt Pesten, 1796-ban.

Ugocsamegye rendéihez.

(1790. apr. 29.)

Ha egy, a szélvészek által a kormányról leültetett, és a maga kedves seregétől, azzal köz hajótörés által elszakasztott kormányosnak, nem lehet örömmel meg nem telni, a midőn a kegyetlen fergeteg megcsendcsedésével magát, és utolsó veszedelmek között hánykódott társait, az elromlott hajó töredékeihez fogózkodva, a révpartban összejőni, és már veszedelmen kívül lenni szemlélheti; nem csudálkozhatík, azt vélem, én rajtam is senki, ha most e mai napon, magamat ismét ezen velem együtt hajótörést szenvedett kedves hajócskámnak kormánya mellett látván, örömöm nagyságát cl nem titkolhatom, s eltitkolni nem is kívánom. Mely örömömnek ámbátor, nem tagadhatom, hogy egy ily szép nemes seregnek igazgathatásából reám háromló, és a magam szeretőiének oly nyájasan hízelkedő dicsőségnek meggondolása is szerző oka lett légyen; te tudod, mindazonáltal, szívemben olvasni tudó isten! mely kicsinynek tartsam én ezt a magában nem kicsiny

okot is ahhoz képest, a melyet ezen itt ülhetésemmel egyben köttetett édes hazám sorsának jobbra fordulásában feltalálok. Különben is, ha a hazánk dolgai mellett a magunkéról elfelejtkezni akármikor is a legszebb neme a feledékenységnek, nincsen, kivált most, hogy ily közönséges örömben részt vegyünk, semmi szükségünk a magunkra való tekintetre. — Elégésük hazafiaknak lennünk, sőt elég csak embereknek is, hogy ebben az isteni gondviselésnek hazánk körül véghezvitt és szemben tűnő nagy remek munkájában gyönyörködjünk, és annak becsét méltóképen érezvén, a íiáladatosságra felserkenjünk. Igaz ugyan, hogy csak a természet világánál is mentül tovább tapogatózunk, annál inkább meg kell győződnünk az isteni gondviselésnek bizonyos voltáról, de minthogy annak rendszerint való munkája csendes, és a vizsgálásra nem alkalmatos szemek előtt könnyen elbújható erővel szokott folydogálni, úgy járunk mi azzal gyakorta, mint a hajón utazó cgyügyfi ember, tudni illik, hogy valamint őnéki, ha a hajója a szellőktől nem csapdostatván, annak fenekén csendesen ülhet, eszébe sem jut, hogy van kormány, van mágneses tü, van hajós mester, a ki ötét feltett céljára vezérli, hanem azt gondolja az ostoba, hogy a hajó magától megyen abba a révpartba, a melybe ő igyekezik; így mi is, az isteni gondviselésnek mindennapi tanúbizonyságaihoz igen hozzá szokván a nagy hajós-mesternek körülöttünk való gondoskodásáról gyakorta vagy egészen elfelejtkezünk, vagy legalább azt eléggé becsülni nem tud juk. Hogy azért bennünket, az ilyen együgyfi andalgásból a maga jótéteményének megesmerésére felébreszszen a világnak nagy hajós-mestere, kimégyen néha a maga gondviselésének szokott útjából és rendkívül való, s mindaz értelemre, mind a szívre ellene állhatlan erővel ható példákban akarja a maga erejét és bölcseségét élőnkbe terjszteni. És már kétség kívül a mennyei fő bölcsességnek ilyen okokból eredeti munkájának lehet és kell azt tartani, a melyet ez egynéhány elmúlt esztendőkben két magyar hazánk sorsa forgatásában tapasztalhattunk. Melyben akár nyomorúságunkat, akár az abból lett kiszabaditatásunkat vizsgáljam, mind a kettőben az isteni gondviselésnek nem rendszerént való folyamatját, hanem kézzel fogható nagy csudáit szemlélem. Mert, hogy elébb nyomorúságunkat említsem, ki ne tartaná csudának legelőször is, hogy egy sok esztendők századjaitól fogva a szabadság ízéhez hozzá szokott s ahhoz édesedett nemes nemzet igen kevés esztendők alatt azt egészen elveszthesse, és törvényeitől, azokon fundált szokásaitól, nevétől, gondolkozása, sőt érzése módjától is megfosztathasson. —- Lassú munkája szokot az ilyen romlás rendszerént lenni az időnek, és egynéhány egymást követő emberi nyomokban az uralkodóknak egy célra s zsinórmértékre intézett dolgozások kívántatik az ilyen nagy történeteknek véghezvitelére. De most, hogy azúr isten megmutassa, ami büntetésünkben, a maga erejét, rövidítette ezt az utat, és a nyomorúság örvényébe nem lebocsátott, hanem hanyatt homlok rohantatott. Ki ne tartaná a mi szerencsétlenségünkben nagy csudának továbbá még azt is, hogy az épen abból az okból származott vala, a melyből a népeknek boldogsága szokott rendszerént származni, tudni illik, ama szerencsétlen fejedelemnek a mi boldogságunkra felettébb sietö igyekezetéből, a mely ötét az eszközök megválasztására clegendőképen figyelmezni nem engedte. Harmadik, és a boldogságunkat annak szégyenével nevelő legszomorúbb csudát abban látom én, hogy azon hazánk-romlásának, melytől annyira iszonyodtunk, hogy arról könnyhullatások nélkül nem is emlékezhetünk, önnön magunk és csak nem mindnyájan: oh! menyiben kerül ezt megváltanom! eszközeivé válni nem iszonyodtunk. — Abban atom, mondom, a nagy csudát, hogy a midőn egy ily m aga szabadságát szerető nemes nemzettől azt lehetett és kellett volna várni, hogy a veszedelmek által a maga szabadsága oltalmazására még jobban felébredjen, és ama szükséges illendő bátorsága az akadályok által nevekedjen, minket mégis a veszedelemnek csak árnyéka is épen olyan fejedelem alatt, a ki még az előtte legkedvetlenebb igazságoknak kimondását is elszenvedte, jussainknak csak panaszszal való

oltalmazásától is elijesztett. Szerencsétlen csuda! a melyet bár vagy a hazánk történeteinek írói azoknak leírásából hagyhatnának ki, vagy ha azt az ö legfőbb törvények, az igazság nem engedi, bárcsak, midőn a maradékaink régi jó eleinknek szabadságok fenntartása körül nagy telkekhez illő s nem fáraszthatő szorgalmatosságokat olvassák és azt a mi magunk viseletével egyben vetik, olyannak lássék ez ő elüttök, a milyen önnön magában tudni illik, oly megfen tolhatatlan dolognak, hogy hitelt nálok teljességgel ne is találjon.

De ha c szerént a nyomorúságba lett merülésünket méltán a természet rendes útjából kitértnek, és csudálatosnak nevezhetem, nem találom kevesebb csudáját a mennyei gondviselésnek az abból lett kiszabadulásunknak módjában. Mert itt is ki ne látná legelsőben is azt a csudát, hogy nem elégedett meg az uraknak ura azzal, hogy az országok sorsának rendes folyamalja szerént az egyik igazgatásnak hibáit a következendő igazgatás hozza helybe, hanem, hogy a maga királyok szívén való hatalmát egészen kimutassa magával azzal a maga akaratját, akár mely akadályok között is kivinni szerető fejedelemmel, a maga talán legkedvesebb munkáját elrontotta. Megállító tudni illik azt a független igazgatásra sebes lépésekkel sietö fejedelmet épen a halál küszöbén, s ott az örökkévalóságnak elémutatásával uralkodásának elmúlt esztendeire visszanézni kényszerűé, és az által ama mostani örömünket okozó nagy áldozatot tételé vele az igazságnak. Nagy áldozatot, mondom, mert egy olyan fejedelem, a kinek legerősebb indulatja volt a dicsőségre való törekedés, micsoda nagyobb áldozatot vihetett volna az igazság istenasszonyának oltárára, mint mikor azt az indulatját a hazánk boldogságának oly maga megtagadásával feláldozta? — A mely áldozatának füstje valamint kétség kívül az úr isten előtt kedves volt, úgy mi is méltónak ítélhetjük, hogy minket is ennek a fejedelemnek porával egészen megbékéltessen. Csuda továbbá a mi halálos sebeinkből lett felgyógyulásunkban még az is, hogy rendszerént, valamint az emberi test, úgy az országok is sokáig megszokták sinleni az elmúlt nyavalyát, abból lett felgyógyulások után is; minálunk pedig a nyavalya nagyobb erőt és a boldogtalanság nagyobb boldogságot termett; úgy, hogy mi mondhatjuk el azt igazán; Quae fűit durum páti, meminisse dulce est. — Orvosság volt bizony nálunk a nyavalya, és a boldogtalanság által tanultunk meg boldogokká lenni; Megtanultuk, hogy a vallás nem a gyülölségre, hanem a szeretőire való és hogy azt annak isteni szerzőjének célja ellen, gyülölség és visszavonás indító okának tenni a mi két magyar hazánkban nemcsak erkölcsi, hanem politikai, hazánk boldogságát s mind a két fél jussait felforgató, és egy szóval hazaárulást magában foglaló s annak büntetését érdemlő nagy vétek; megtanultuk a magunk példáján és kárán, hogy az isteni félelemnek meghűlése és az erkölcsök feslettsége ellágyítja az emberek szivének rugóit, és a nagy cselekedetekre alkalmatlanokká teszi. Megtanulhattuk, mondom, mindezeket, és bár úgy tanultuk volna meg, hogy soha örökké el se felejtsük. Akkor mondhatunk magunkat valósággal és állandóképen boldogoknak. Melyet engedjen is a magyarok nagy istene szívemből óhajtanom. De ha ezen tanúságaink által növekedett a boldogságunk és annak állandóságáról való reménységünk, növekedett kétség kívül nagy mértékben még az által is, hogy uralkodóink sok emberi nyomokig tartó tanúságot vehetnek közelebb kimúlt fejedelmünknek mind uralkodásának példájából, mind pedig halála előtt kevéssel (és így épen akkor, mikor a tettetésnek minden okai már megszűntek) az egész világ előtt tett gyónásából, hogy az uralkodók, ha szinte a népek boldogságára szükséges sok virtusokkal bírnak is, ha szinte ezt előmozdítani igyekeznek is, és ha szinte arra célozó sok valósággal jó rendeléseket tesznek is, mégis a törvények tiszteletének fenntartása nélkül soha cl nem érhetik se a népeik boldogságát, se az attól elválhatatlan magok dicsőségét. Mit mondjak boldogságunk növekedésének arról a reménységéről, a melyet ama királyi székünkbe ülendő nagy fejedelem, mind elméje, mind szive szép tulajdon-

ságaiból vehetünk? A ki nem csak eddig is nagy remekjét mutatta igazgatásbeli tudományának, az eddig keze alatt levő kicsiny tartománynak gazdagításával, boldogságával és közönséges szeretetével folytatott uralkodásában, hanem nekünk is még előre, hogy a törvényeinket akarja igazgatása zsinórmértékéül venni, megígérte s ígéretét mind egyébb eddig tett lépéseiben, mind pedig már is országunk oly esdekelve kívánt gyűlésének kihirdetésében telyjesíteni elkezdte. A melyből ki ne reményelhctné méltán azt, hogy szeretettel, igazsággal és nem erővel kíván bennünket igazgatni, tudván mely igaz légyen ama régi mondás:

Ubi non est pudor
Hec cura juris, sanctitas, pietas, tides,
Instabile regnum est.

De mentői nagyobb okaink vágynak e szerént, tekintetes nemes vármegye statussai! és rendjei! hogy hazánk közönséges és oly méltó örömében részt vegyünk, annál több okom van énnékem, hogy a nemes vármegyének egy római versirónak a rzép intését:

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam laetitia —

eszébe juttassam, és mindenre valami szent, s minthogy szentebbet semmit sem találok, a haza szeretetére kérjem, hogy magunkat az öröm között oly mértékkel viseljük, hogy annak okát, úgy mint édes hazánk boldogságát, meg ne sértsük. Viseljük evégre magunkat törvényesen, illendően, okosan és csendes bátorsággal. Először is azt mondom törvényesen: mert kinek illik magát inkább a törvény szerént viselni, mint annak, a ki a törvénytelenség ellen panaszol? Kétféle pedig a törvény, egyik a természeti, másik a polgári. Az első minden polgári törvényeknél régibb, szentebb és változhatatlanabb. Melynek az egész emberi nemzettől megesmért törvénye az, hogy a ki nekünk nem vétett, azt megsérteni ne kívánjuk. Tartsuk azért legszentebb kötelességünknek, hogy ezt ami nekünk nem vétett, sőt, hogy soha véteni sem kíván, oly szentül ígérő, és Ígéretének hitelére, előbbeni csekély országának egész Európa előtt tudva levő boldogításával kényszerítő szelíd féjedelmünket, a kinek egy hízelkedni nem szokott s nem is tudó nagy ember oly méltán adta nem régen a philosophus király nevet, semmi cselekedetünkkel meg ne sértsük. Sőt viseltessünk inkább ő hozzá azzal a háladatos tisztelettel, a melyet eddig hozzánk való magaviselésc bizonynyal megérdemel. Mely intésemmel korántsem arra célozok, hogy a legméltóbb és legszebb reménység mellett is elaludjunk, mert megtanultam én azt Platótól, és még inkább a tapasztalásból, hogy a reménység az ébren levőknek álma. Nem is arra célozok, hogy a háladatosságot annyira terjeszszem, hogy annak, kedvkeresésből szabadságainknak akármely részét is feláldozzuk. Mert tudom hogy az ilyen helytelen kedvezés által nem ártanánk kevesebbet a fejedelemnek (mint a kinek valóságos haszna és kára elvál hatatlan a miénktől) mint magunknak és maradékainknak. Nem az, mondom, a célom, hanem csak az, hogy a hol semmi sérelem nincs, mint kísértettől félő ember ne képzeljünk magunknak sérelmet, és azért a képzelt sérelemért ne illessük valóságos sérelemmel a minékünk nem vétett fejedelmet. — Ezt kívánja tőlünk a természet törvénye. — De tartsuk meg szentül a hazánk törvényeit is. Látjuk ugyan is azokban a nemes vármegyéknek országunk felállásával egy idejű törvényes hatalmát, és míg az újabb törvények által meg nem változik, ne kívánjunk annak határán túllépni, és a magunk különös céljaink elérésének indulatjából ne alacsonodjunk el annyira, hogy törvényeinknél erősebbek lenni kívánjunk.

Szükség továbbá, hogy minden cselekedeteinkben illendő állhatatossággal ugyan, de csendesen és egymás alá való áskálódás, erőszak s lárma nélkül viseljük magunkat. Egy szóval az illendőségnek törvényére szorosan vigyázzunk, eszünkbe jutván, hogy nekünk nemesi rendnek kevesebb szabad e tekintetben a köznépnél.

Λ clazomcniusok régen a spártai cphorusok trónusát korommal való bémázolással mcgcsúfolni nem utálván, ezen igen illetlen cselekedetekért elégnek tartották a Sparta-beliek azzal büntetni őket, hogy közönségesen kihirdették, hogy szabad legyen a clazomcniusoknak magokat illetlenül viselni. Szomorú privilégium! a melylyel valamint kétség kívül ők szégycnlettek élni, úgy mi is arra soha se vágyódjunk.

Legyünk továbbá okosak, azaz mind a célt, mind az arra vivő eszközöket igyekezzünk minden hazánkra intézett cselekedeteinkben másszor is ugyan, de kivált most ebben az, annak jó — vagy balszerencséjével viselős — időben jól megválasztani, és hogy mindnyájan azon egy célra és egyesült erővel siethessünk, igyekezzünk az cgycsséget minden magunkra való tekintetnek feláldozásával magunkévá tenni, meggondolván, hogy ezzel minden jóra mehetünk, e nélkül semmire sem. Bizony ha valaha, most van ama sok tekintetben nagy gyűlésben szükségünk az okosságra és az egyesült akaratra. Mert úgy van az erkölcsi világban az indulatoknak, mint a természeti világban a mozgásban levő testeknek a dolga, hogy tudniillik mentői inkább egymásba ütköznek, annál inkább elrontják egymás erejét és kevesebbet siethetnek a fel tett célra. A haza örökös átkát érdemlő ember azért az, sőt a hazának örökös átka, a ki másszor is ugyan, de kivált most a szerencsétlenséget, gyülölséget, egymás alá való áskálódást, boszúállást űzni nem irtózik.

Utoljára azt mondám, hogy legyünk bátrak s vissza se mondom, de úgy, hogy a valóságos bátorságot az azt majmozó délcegségtöl, a tiszta aranyat az arany füsttől meg tudjuk jól különböztetni. Legyünk bátrak, de csak ott, a hol annak helye, oka és szüksége van. Egyebütt bátorságot mutatni csak félénkségünk titkolása és híjába való magunk vetése. És már ugyan ezért nem tagadhatom én, hogy valamint egyfelől, a midőn egy jó hazafit a nyomorúságok idején a hazája mellett minden veszedelmekkel küzködni és maga nemes megtagadásával magát minden szerencsétlenségnek kitenni látom, nem állhatom meg,hogy ilyen viaskodásnak tekintetére fel ne kiáltsak Scneeával: Ecce spectaculum dignum ad quod respiciat intentus operi suo dens! ccce par dco dignum! Vir bonus cum mala fortnna compositns! úgy más felől a midőn azokat a veszedelmek idején moccanni sem merő, féltekben elájult embereket a veszedelmek elmúlásával egyszersmind neki vitéziilni és megannyi világgyőző Nagy Sándorokká válni s mindennel, a mit elöl ufói kapnak, és ha egyebet nem találnak, a levegő éggel is nagymerészen vagdalkozni látom, ha nem akarnám is, lehetetlen, hogy a nagy hegynek kínos nyögése és fájdalmai után lelt apró szüleménye eszembe ne jusson. Legyünk azért bátrak, de ügy, hogy bátorságunknak zsinórmértéke légyen az okosság, a törvény és ezzel megegyező király — s hazához való szoros kötelességünk. Ekkor pedig már olyan bátrak tudjunk lenni, hogy kötelességünk elmulasztásától inkább féljünk, mint a reánk összeomló világnak töredékeitől. Így lészen osztán, hogy, ha hazafiúi kötelességünkben jó lelkiismerettel, illendőséggel okosan és bátran eljárunk, mostani örömünknek késő maradékainkra is általmenő állandóságát rcménycl-hetjük. Mely kedves reménység, ki nem mondhatom, mennyire nevelje mostani örömömnek érzését is: a melynek, hogy egészen és minden kifogás nélkül tökéletesen tehessem, csak az a hija van, hogy valamint most főispáni székembe visszatettem, úgy azt a nemes vármegye tekintetes statusai hozzám mutatott szeretőiét is, melylyel ezelőtt dicsekedni méltó okom volt, ezen székkel együtt visszanyerhessem. Mely szcrctetet, valamint minden vallás és személy válogatás nélkül, egye-

dűl ezen nemes vármegyének boldogságára a törvények zsinórmértéke szerént intézendő igazgatásommal megérdemlőm igyekezem, úgy azon szeretettje magamat a magaménak szíves és bizonynyal teljesítendő ígérete mellett állandóképen ajánlom.

Gr. ZICHY KÁROLY.

Született Oroszvártt, 1753. műre. 4. Neveltetését a Teresiánnniban vette, hol jeles tudományos képzésben részesülvén, közhivatalba lépett. 1777-ben már udvari tanácsos, Győrinegye főispánja, 1788. dec. 18-tól 1795. ju]. 21-ig országbírója, majd in. k. kamaraelnök, utóbb államminiszter. I laza fiúi és államférfiúi működésének fénykora az alkotmányt visszavívó 179n/j-iki országgyűlés volt, melyen, míg Sándor Lipót főherceg, az ő indítványára nádorrá választatott, nem csak elnökölt, hanem valóságos lelke, és vezetője is volt a főtáblának, hatalmas bajnoka a restitutio in integrumnak, másfelől a szenvedélyek többször háborgó hullámainak okos mérséklője. A közjogi kérdésekben erős védője a nemzet jogainak, a rendek kívánságára egyike volt az új koronázási okmányjavaslat vizsgálóinak; e mellett minden szabadelvű ügy pártolója, mint a vallásszabadságnak, a jobbágyok sorsa enyhítésének, — de amellett valódi aristokrata. Első beszéde, melylyel 1790. jun. 10. az első vegyes-ülésen összegyült rendeket üdvözlő, Kazinczy Orpheusában is megjelent. Az ő elnöksége alatt működött a mngánjogi és törvénykezési reformok kidolgozásával megbízott országos választmány. Meghalt Béesben, 1826. sept. 2G.

1. Üdvözlő beszéd a KK. és RR-hez.

(1790. jun. 10.)

Elérte mai napon a nemes haza azon fő célját, melynek gyakorlatától huszonöt esztendőnek forgása alatt elrekesztetvén, innen naponként nevekedő fájdalmát egyedül a jó kívánságnak és reménységnek gyámolával támogatni kényteleníttetett. Elérte mondám: *a* midőn mai napon azon nemes magyar hazánk maga tagjait, ezen ország közgyűlésében, ősi szabad vokssal, hajdani magyar díszszel egybegyülve, kinek kinek maga törvényes rendét és szabadságát visszaadattatva, és mindnyájokat, édes magyar eleink példájával, a közjónak munkálására, egy szívvel egy lélekkel felkészülve látja. — Minekutána tudni illik, feltetszett azon örvendetes tiszta napunk, melynek felderülésével azon mostoha, és sok titkos könyhullatásokkal áztatott szomorú sorsunk, és végső romlásra hanyatló viszontagságaink után, megérkezett még egyszer, azon régen óhajtott boldog idő, melyben vérrel szerzett, sok törvénynyel erősített, de már csaknem haldokló eredeti nemes magyar szabadságunkat, tősgyökeres törvényeinket, úgy ezeknek foganatos erejét, és régi szentségét az egész hazának és nemzetnek hajdani tekintetes méltóságával, és arany boldogságával, nem csak elébbeni virágzó állapotjára, s törvényes lábára visszaállíthatjuk, de egyúttal minden baltörténetek, s az idővel és emberi sorssal közönségesen együttjáró változások ellen is, ellene feltalálandó eszközök által úgy megerősíthetjük, hogy azokat semmi időmúlás, semmi szerencse mostobasága, semmi roszakaróink fortélya, vagy külső, belső ellenségeink ostroma, meg ne mozdíthassa, fel ne forgathassa. De nem is lehet erről kételkednünk, ha félretevőn minden részrehajló magános tekinteteket, és az elmúltaknak kedvetlen érzékenységéből, szívünket ugyan érdeklő, de a közjónak úton kívül munkálódó ösztönöket, azt vesszük egyedül, minden igyekezeteink és munkáink egyenes tárgyául, hogy a haza közjavát s boldogságát, mely kinek-kinek boldogságával elválhatatlanúl egybe van köttetve, egy erő, egy értelem mellett, minden félre való hajtás nélkül munkálhassuk, előmozdíthassuk.

Ha ezt cselekessziik, bizonyos reménység táplálhat mindnyájunkat, hogy a mely arany időket éltek édes eleink, szent István, szent László, első Lajos, s több nagy és boldog emlékezetű magyar királyainknak idejében, mi is, és az utánunk következendő maradékok, hasonlót érhetünk, s ezekben tündöklő, virágzó hazánk, boldog állapotját visszanyerhetjük.

Nem lesz tehát senki, a ki ezen most jelentett fő célokat maga előtt viselvén, egyedül a közjót nézendi, azokról a melyek sebhettek volna elfelejtkezvén, fel ne szemlélje mindezeket, azon jókért, melyeket fog szülni saját indulatínknak meggyőzése, és a haza javáért, nemzeti szabadságunknak örökös megmaradásáért, készséges feláldozása.

Illik ez, sőt szükséges annyival inkább, hogy valamint az egész kiterjeded világon nagy híre, nagy neve van nemzetünknek: úgy kivált mostani éles környülállásokban, mind távolabb levő fejedelmek és nemzetek, vigyázó szemmel iigyelmeznck reánk, és minden mozdulásainkra, minden végzéseinkre. Méltó azért, hogy kivetkezvén minden alacsonyságból, és ellenünk legkisebb kifogásra, avagy balítéletre utat mutatható, magyar nemes szívünkhöz nem illő kicsinységből összekapcsolt szívvel s igyekezettel oda felemelkedjünk, a holott nemzetünk örökös nevét, boldogságát megállapítván, s nemcsak dicsőséges magyar eleinknek nyomdokiba visszatérhessünk, de a külső szomszéd világnak is felőlünk való várakozását betölthessük.

A mi engemet illet: mind született hazafiul, mind hivatalbeli ösztönöktől inditatván, valamint eddig nappali, éjjeli munkáimat, egész igyekezettel oda intéztem, hogy tehetségem szerént, kinek-kinck, és a haza közcéljának megfelelhessek, s azt a mennyire lehetett előmozdítsam, és közelítsem, úgy főigyekezetem ezután is, hogy a nemes haza kívánságának, tetszésének engedelmeskedvén, a mennyire rajtam áll, a nemes hazának velem való megelégedését elérhessem. Többnyire kedvesen veszi a felséges tábla a t. statusoknak szives köszöntéseket, addig is, míg tagjai közül majdan küldendő követei által szíves indulatját bővebben kinyilatkoztatja.

2. Az ínaugurationális törvénycikk ügyében.

(A fő RR nél márc. 10. 1791.)

A szóban forgó tárgyban három kérdést találok:

Először: ha váljon azon szó helyében: exorta, bctétcsscnek-e némelyeknek kívánságok szerént ezen szavak: Contra fundamentales regni leges obmota.

M á s o d s z o r: váljon az örökös királynak azon jussai, melyekkel maga megkoronáztatása előtt is élhet, azon szavakkal tétessenek-e hé a most kéz alatt levő törvénycikkelybe, melyekkel ő felsége maga megkoronáztatásának alkalmatosságával nyilvánságossá tette? vagy pedig azon szavakkal, melyek szent Mihály havának 21-ik napján kelt kegyelmes resolutiója értelméhez alkalmaztattak? E szerént: quae ad publicam constitutionique regni conformem administrationem pertinent etc.

II a r m a d s z o r: váljon azon kifogás, melyben ezen cikkelynek csaknem végén emlékezet tétetik az adománylevelekről, kirekesztethetik-e innét oly móddal, hogy az itten fennforgó dolgoknak értelme miatta csonkolást ne szenvedjen?

A mi az első kérdést illeti, magam részéről semmi nyomos okát nem találhatom annak, miért azon szó helyében: exorta, be ne lehessen tenni azon szavakat: contra fnndamentales regni leges obmota, hogy így minden kételkedésre való alkalmatosság elháríttasson az iránt, mintha az ország és a fejedelem között a felől valaha valami kérdés támadott volna.

A mi pedig a második kérdést illeti, azt ítéletem szerént a harmadik kérdéstől elszakasztani épen nem lehetne, mert ugyanis hogy az ő felsége szent Mihály havának 21-ik napján kelt kegyelmes resolutiójának szavai ide is beikíattassanak— az kérdést szenvedni nem láttatik; úgy mindazonáltal, hogy a mindet! meghatározás nélkül való szóknak értelméből származható mindennemű kétségeknek elhárítására azon kifogás is, mely szerént az adományleveleknck vagy privilégiumoknak és ezekkel egy értelem alatt levő mindennemű szabad jussoknak osztogatása egyedül a törvényesen megkoronáztatok királyok számára tartatik fel, ezen törvénycikkelybe betétessék.

Nem is látnék magam részéről elegendő okot arra, a mely az ország statusait és rendéit ezen kérdésben levő mindkét rendbeli dolognak törvénybe való foglalásától hátráltathatná, sőt bizonyosan reményiem, hogy annak igazságában tökéletesen meg fognak győzettetni, ha a felséges jussok természetének, és annak gyakorlásának bővebb megvizsgálásába bocsátkoznak, és a szerént tapasztalni fogják, hogy kivévén az adományleveleknck és ezeknek törvényes értelmek alá tartozó mindennemű szabad jussoknak osztogatását, a melyek tudni illik a már említett első rész 4-ik és 9-ik titulussaiban is említtetnek és főcélul tétetnek fel, legkisebb ideig is félbenszakasztani nem lehetne. Melynek tehetetlenségét az ország statusai és rendéi is megesmérték nemcsak mostanában, a midőn a kérdés alatt lévő cikkelyben az ország törvényeivel megegyező igazgatást a meg nem koronáztatott király számára felhagyják, hanem akkor is, a midőn az igazgatásnak félbenszakasztásából származható veszedelmeknek elhárítására nézve örökös királyban egyeztenek meg, és azon örökös királyságot maradékjokra is terjesztették.

Ugyanis mindenek előtt tudva lévő dolog, hogy a társaságbeli (civilis) főhatalom helyheztetik a társaság igazgatóságának jussában, hogy tudni illik valakik ezen igazgatás jussa alá vettettek, mindazoknak cselekedetei a közönséges és bátorságos megmaradásra intéztessenek. Tulajdonképen vévén tehát a felséges jussokat, azok egyedül a társaságnak főhatalommal való igazgatását foglalják magokban. Ebben ismét foglaltatnak legnevezetesebben ezek, úgymint: a törvényszerző jus, az igazság kiszolgáltatása, a közönséges hivataloknak elrendelése, az adónak dolga, a háborúnak, békességnek, szövetségnek és követségnek jussai.

Mindezeknek ezek szerént előlszámlálása után szükséges még azt megjegyezni, hogy az említett felséges jussok vagy olyanok, a melyek a statusok és a fejedelem által egyetemben gyakoroltathatnak; vagy olyanok, a melyek egyedül a királyi felséget a törvényben meghatározott mód szerént illetik. — A mennyiben tehát az első rendbéliek az országgyűlésében közös cgycsség által lett meghatározás szerént gyakoroltatnak, ezek eránt semmi kétség sem származhatik, mivel az ílyetének még a megkoronázott király által is szabad tetszése szerént nem gyakoroltathatnak, a minémüek nevezetesen a törvényszerzésnek és az adónak jussai, és *a* melyek a mostani országgyűlésében szerzett törvény szerént is olyanoknak esmértetnek, és ugyanazon okból országgyűlése és a fejedelemnek eleve való megkoronáztatása nélkül nem is gyakoroltathatnak.

A mi pedig illeti azon jussokat, melyek törvény szerént a királyi hatalomhoz köttettek, és a melyek egyedül a már kiszabott törvényeknek kiszolgáltatásában (in executiva potcstate) helyheztetnek, ezek már olyanok, a melyeknek gyakoroltatását csak legkevesebb ideig is a közönséges társaságnak tetemes sérelme nélkül függőben tartani nem lehetne. Ilyenek nevezetesen az igazság kiszolgáltatásának módjában a rendkívül való (extraordinariorum) parancsolatoknak kiadása, a minémű a kegyelemnek új útja (via novi cum gratia); némely különös állapotokban gyakorlani szokott bíráknak nevezése (dclegatorium judicium); a menedék leveleknek (salvi couductus) osztogatása és több effélék. — Ilyenek még továbbá a perekben hozott Ítéletről való bizonyságlevelek (sententionales), melyek

a personalis alírása mellett a királyi felség neve alatt szoktak kiadattatui. — Ilyenek mindennemű igazgató és törvény szolgáltató székeken a hivatalbeli tiszteknek kinevezése. Λ tudományok folytatására és a fundatiókra való felvigyázás. Az árvák gondviselőjének kirendelése oly történetben, a midőn se testamentum, se törvény szerént való gondviselő nincsen s több effélék, és a melyeknek elősámlálása hoszú időt foglalna el, a társaságnak pedig mind különös, mind közönséges tekintetére nézve, kimondhatatlan kár és veszedelem nélkül, csak legkisebb ideig is félbenszakasztani nem lehetne.

Ide tartoznak még továbbá a hadnak, békességnek, szövetségnek és követségnek jussai is annyiban, a mennyiben azoknak gyakorlása a királyi felségre nézve törvény által meghatároztatok, és a mely jussokkal való élést a gyakorta végső veszedelmet okozható környlilállásokra nézve hasonlóképen legkevesebb ideig is függőben tartani nem lehetne, kiváltképen ezen országnak mostani állapotára nézve, mely szerént a felséges ausztriai háznak a német birodalomban benn és kívül lévő örökös országaival és tartományaival törvényesen s clválhatatlanúl egyben lévén kapcsoltatva, az egész egyben foglalt birodalomnak feje nélkül semminemű dolognak folytatásába és szövetségbe avatkozni nem lehetne.

A mennyiben mindazonáltal ezen hadnak és békességnek jussai gyakorta bizonyos hadi segedelmet vonnának magok után, az iránt pedig már volnának a hazának ezen országgyűlésében is megerősitetett törvényei, hogy tudni illik, azon segedelemről a királyi felségnek az ország statusainak egyes értelmével lehetne egyedül végezni; ezen felséges jussoknak szabad akarat szerént lehető gyakorlásából származható minden veszedelmes következésekről való gyanús félelem önként elenyészik.

Ezeknek clőlszámlálásából elegendőképen megtetszik, sőt szükségesnek láttatik, hogy a mostan készületben levő törvénycikkelyben azon kifogás, mely az adománylevelekről szól, világosan bététessen, mivel az volna a királyi törvényes jussok között majdnem legfőbb jus, mely szerént a királyi felség megnemesíthet s azoknak fekvő jószágokat osztogathat, és végtére vélek, mint a szent koronának tagjaival a többi statusoknak számát szaporíthatja, s más afféle adománylevelcket osztogathat. Hogy tehát ezen felséges királyi jns, ha eránta különös kifogás nem tétetik, az igazgatásra tartozó több királyi jussoknak értelme alá ne vonattasson és a fejedelem maga törvényes megkoronáztatása előtt is vélek ne élhessen, — különös kifogás által róla emlékezetet tenni — elkerülhetlenül szükséges.

Ilyetén móddal az említett első rész 4-ik és 9-ik titulussainak is tökéletesen elég tétetődik, mivel ezen titulusoknak főbb célja szerént, hogy a nemesek minden adózó szolgálattól mentek legyenek, hogy ha perbe idéztetnek és törvényesen megitcltetnek, sem személyekben, sem jószágaikban semmi bántódást ne szenvedjenek, — oly törvényes jussai a nemességnek, melyek sem a megkoronázott, sem a koronázatlan király által meg nem háborittathatnak.

Hogy pedig az annyiszor említett titulusoknak értelme szerént a nemesség csak egyedül a törvényesen megkoronáztatott fejedelemnek hatalma alatt légyen, ezen értelmet a több egybcnsummált törvényeknek értelméhez alkalmaztatva kelletik venni, fennmaradván tudni illik ezen alkalmatossággal is a közönséges társaságnak törvény szerént való igazgatása, és minthogy ezen igazgatásnak jussa az alatta valóktól megkívántaié engedelmesség nélkül meg nem állhatna, — fennmaradván a meg nem koronázott de örökös fejedelem eránt is a jobbágyi hív kötelesség, melyek a felyebb elmondottakból eléggé világossan megtetszenek. És hogy a már sokszor nevezett törvények is ilyen értelemmel készíttenek, azon idő előtt kevéssel országlott Corvinus Mátyás példája nyilvánságossá teszi.

Hogy ez lett célja mindenkor az ország statusainak és rendéinek, elegen dőképen bizonyossá teszik a magyarországi később megkoronáztatott királyoknak egynéhány példái, nevezetesebben a mostan említett Corvinus Mátyásé, aki maga megkoronáztatása előtt is az ország igazgatásával egybenkapcsolt mindennémű felséges jussokat gyakorlott azonnal, mihelyt szerencsés választatása megtörtént, mely szabad választásnak helyében mostanában már az örökös királyság hozattatott be, és csak legkisebb nyoma sem találtatik annak a megtörtént dolgok között, hogy a felyebb irt értelem szerént való jussai az örökös királyoknak vagy VI. Károly császár, vagy Mária Terézia idejében törvényes megkoronáztatások előtt is kérdésbe vétetett volna, melyekben régi eleinknek nyomdokát követni mostanában is sokkal tanácsosabb lészen.

3. A török békekötés végett megbízandó követ ügyében.

(A fő RR-nél márc. 10. 1791.)

Ezen jelentéséből ő Felségének megértvén azt, hogy a törők portához békesség szerzés végett magyar követ küldetett legyen, tapasztaljuk, hogy ő Felsége ez iránt kinyilatkoztatott ajánlásának eleget tett légyen.

Ideje van most, hogy a nemzetnek jussára, melyet a követek utasításának kidolgozásában és kiadásában régi időkben magának mindenkor fenntartott, hogy a nemzet dicsőségére vigyázó szemmel tekintsünk, a melyet foganatosakban fenn nem tarthatunk, mint ha a megnevezett kővet utasításának kidolgozása és ő Felsége eleibe való terjesztése alkalmatosságával a fejedelem s kőzhazánk eránt való kötelességünkkel egyező ajánlást tészilnk.

Elébbeni példák mutatják nyomát annak, hogy az ország utasítást adjon a részéről küldött követnek, és úgy vélem, hogy azon céljától az ország rendéinek, melyet még akkor kinyilatkoztattak, a midőn a jussokat gyakorlásba hozni igyekeztek, távozni nem fogok, ha az ő Felsége követével egyenlő hatalommal ki küldendő követnek utasítását e következendő három cikkelyben foglalom:

Először: Hogy a magyar követ semminémü feltételre, amely azőFelsége, avagy a nemzet dicsőségével ellenkezne, a békességszerzés alkalmatosságával reá ne álljon.

Másodszor: Hogy a magyar korona jussairól örökre semmi szín és mód alatt le ne mondjon.

Harmadszor: Hogy azon munkálkodjon, hogy azokat, a melyek által a kereskedés segíttethetik, megnyerje.

Úgy ítélem, ezek által a nemzetnek jussát elégségesen fenn fogjuk tartani, és semmit olyast el nem követünk, ami az ő Felsége által kiadott utasítással, avagy ő Felsége jussaival ellenkezne.

Már a második részre térek. Emlékeznünk kelletik, hogy ő Felségének, a nemzet dicsőségének és korona jussainak fenntartásához illendő békességnek megszerzése végett vérünket, életünket és minden tehetségünket felajánlottuk legyen, és hogy ő Felsége akkor kegyesen válaszolt légyen, hogy a dolognak akkori környülállásaiban ajánlásunknak hasznát nem veheti.

Nem is képzelhetem magamban, hogy találkozhatna valaki, a kinek szivében a feljebb említett alkalmatossággal kinyilatkoztatott buzgóság lankadott volna, sőt inkább teljes bizodalommal viseltettem, hogy minek utána törvényes alkotmányunk s az által mindnyájunknak, sőt még a következendő maradékunknak is boldogsága, ő Felsége atyai kegyelmével szerzett törvények által újabb erővel felsegíttetett, szívünkben is fejedelmünk és hazánk iránt való buzgóságnnk azóta is növekedett.

Reményiem tehát, hogy közönségesen meg fognak az ország rendei abban egyezni, hogy az instructional kiadása mellett jelentés tétettessen, hogy ami azon történetre is, ha a mostani környülállások olyan okokból, a melyeket mi nem tudunk, s a melyekben nem is részesülünk, ajánlásainknak teljesítését nem engednék, mi mindazonáltal a mellett álhatosan megmaradunk, és ő Felsége s a haza dicsőségére buzgóságunk soha meg nem szűnik, sőt úgy hozván a dolog magával, mi akárki által, akármely módon és időben, célunk és szándékunk ellen teendő akadályoknak elmozdítására készek legyünk fellyebb jelentett ajánlásunk szerént katonával s az esztendő termékenységéhez szabott számú eleséggel ő Felségét — csak ezaránt hív rendeivel országgyűlésében tanácskozni méltóztasson — segíteni.

Hogy pedig az ország rendei az eránt bizonyosak lehessenek, hogy jelen legyenek-e azon környülállások, melyek a fellebb említett ajánlásnak teljesítését megkívánnák, és hogy szükségen kívül országgyűlése ne hirdettessen, úgy vélekedem, hogy bátran nevezhetnénk ő Felségének személyeket közülünk, akik, mivel a békesség kötést s egyezéseket az egész ország eleibe terjeszteni és azoknak minden környülállásait nyilvánságossá tenni nem lehet — a királyi tanácsba hivattatván, s az egyezésnek mivoltáról és céljáról tudósítást vévén, tökéletes meggyőzettetések után rendelendő országgyűlésén oly tudósítást és bizonyságot tehessenek, hogy az ország rendei azoknak megfontolása után a hadi segítség eránt való tanácskozásban nyomossabban elindulhassanak.

Eszerént gyakorlásába tészszük magunkat a had és békesség szerzés eránt levő jussunknak; ez által minden balhíreket meghamisítunk s nemzetünknek dicsőségét neveljük; irígyeinket megrettentjük, hogy azon nemzetet, a mely magát az uralkodó háznak leghathatósabb oltalmának lenni valósággal megbizonyítja, — következendő időkben is szomorítani bátorkodni uem fognak. — Látni fogják a külső nemzetek is, hogy dicső eleinknek érdemes maradéki legyünk, a kik vérekkel s minden tehetségekkel az austriai háznak dicsőségét és fényességét megtartották, a midőn azoknak, a miket amazok tettek, végbenvitelére készségünket nyilvánságossá tészszük. — Látni fogja felséges urunk s kegyelmes atyánk, hogy kedves fiai, ha azokat, a melyeket csak az ő kegyeségétől lehet várni — megnyerhetik, viszontag szereteteket minden buzgósággal bizonyítani igyekeznek, és mintegy vetélkedve egyik a másika dicsőségének és szerencséjének nevelésében magát felülhaladottnak ismerni nem akarja.

Gr. BATTHYÁNY JÓZSEF.

Gr. Batthyány J., esztergálni érsek és herceg-prímás, született Bécsben, 1727. A haza szorongatott körülményeiben mindég buzgó közbenjáró a nemzet és király közt. Meghalt Pozsonyban, 17 99-ben.

Üdvözlő beszéd.

(A fő RR-nél jun. 10. 1790.)

Nagy méltóságú főrendek! Megjött azon régtől óhajtott örökös megjegyzésre méltó idő, melyben a már húsz és több esztendőktől fogva egymástól elvált rendek mcgéntelen megegyesülnek, a köztanácskozás és egyenlő végzések elömozdíttassanak, és ezen leghatóssabb módok által boldogulásunk örökre állandóvá tétessék, a királyi és az országnak bizonyos bátorságára, a közjónak gyarapítására, a legjobb fejedelem s leghűsségesebb országnak dicsőséges emlékezetére és egész Európának rémítő példájára.

Boldogabb valóban sok más európai tartományoknál ezen apostoli ország; a mi kedves hazánk, az isten-anyjának oltalma alatt, melynek a catholiea vallás beszerzésétől fogva szüntelenül felajánlva vala, mindenkoron bátorságos; mert a midőn is a többiek magok felzendülésének s viszálkodásoknak húzókat s oltárjokat feláldozzák, midőn hazafiak vérektől patakok gyanánt boríttatnak az utcák és az utak; várak s a helységek füstölögnek, és a nemzet végső romlására mindenek felforgattalak, önnön, a vallás és szabadságnak megöl talmazásában; ugyanakkor mind amaz megcsökkenik, míg ez megerőtlenítetik és a már sok századoktól megtartatott törvényes igazgatás felbontatik, helyében pedig ingadozó és erőszakos voltára s módjára való nézve meg minden állandóság nélkül való allíttatik bé.

Az egy világ csudájára lett magyar nemzet meg nem indíttatván legkevesebbet is emez hívságos dicsőségnek, szerencsétlen vetélkedésnek, belső versengéseknek és a kevélykedő ékesen szóllásnak szomorú játékjaitól, tudott mindenkoron, mind szemesen az időnek engedni, mind pedig annak idejében hathatósképen munkálódni; megtaníttatván az elfolyt időnek viszontagságai és a már hamvaiban nyugovó második József császár csaknem tíz esztendőben önnönmaga tetszése szerént volt hatalmas országosának példája által, mely félelmes légyen eleinknek böles ősi rendeléseitől elállani, mely csalhatlan légyen az 1567-ik esztendőbeli 31-ik artikulusnak következése; a hazai hosszas idők által megerősittetett és még a viszontagságokban is fenntartatott törvényeinknek egymásközt levő és következő szorosabb egyesülése s öszvefogása miatt meg tudta még ama nagy elméjű, egyébiránt jeles tulajdonságokkal tündöklőit akkoron országló József császárt is, ennek igazságáról, ősi törvényeinek valóságáról mint minden közjavának s boldogulásának egyetlen egy tántoríthatatlan kútfejéről voltaképen győzni; fennmarad örökösen krónikánkban e nagy emlékezetű fejedelemnek arról adott, halálával pedig megerősített jeles bizonyságtétele a királyi, és az országnak, a snccesio eránt tett kötéseknek szentül mindenkoron leendő megtartása végett, legbizonyosabb kezességül.

Méltóságos főrendek! Már egybe lévén gyülekezletve a törvényes diplomának általvétele, királyi-hitinek letétele s amaz istentől adott apostoli koronával leendő pompás megkoronáztatása végett a mi legkegyelmesebb királyunknak, második Leopoldnak, ki nemcsak a sueeessiónak törvénye szerént minekünk az egektől engedtetik, de a kinek jeles, ritka kegyessége, igazságszeretete, általláló bölcseségc magához könnyen nemzeteket hódítani fog; egy begyülekeztettek — úgy mondám — a legjobb fejedelemnek önnön akaratjával mindazoknak elrendelésekre s intézésekre, melyek a szeretetnek örökös láncával összekapcsolják a királyt és az országot, a mint is ezt tulajdon a királyi hívogató levelek is jelentik, ne késsünk továbbá boldogulásunk előmozdítása s állapítása végett egyenlő kívánságunkat s tanácskozásunkat öszvetenni; az ország és a királynak kívánságai egyaránt azon egy célban állapodnak meg, hogy necsak visszaállíttassanak ősi törvényeink s igazságaink, hanem örökössé is minden következendő időkre tétessenek, hogy a király és az országnál lehetetlenné váljék azoknak felforgattatása. Nem kételkedhetünk tehát semmiképen is, egy közjavunk s közös óhajtásaink lévén ily boldogulásunknak megszerzésében, hogy nem mind egyig mindnyájan munkálódni szívből és minden kitelhető igyekezettel akarjuk.

Csak légyen minden tanácskozásunknak vezérlője az egy valóságos szeretet, s így feltett célunktól el nem távozhatunk; gerjeszszük fel mi azt tökéletesen szívünkben és tartsuk meg szorgalmatosán: így tanácskozásunknak bővölködéséből származható akármely ellenkezésekben is, végtére ugyancsak azon egy célban bátorságosan megegyezünk; mert a szeretet nem vetélkedő, rosszat nem mivel, nem felfuvalkodó, nem is vágyakodó, nem keresi a mi nem tulajdona, álnokságot nem forral magában, az egy igazságon örül. Ezen tulajdon s több

erkölcsnek segedelmével lehetetlen e jelenlevő gyülekezetünknek azon egy közönséges tárgyához — köz- és örökké tartandó boldogításiinkhoz nem jutnunk, melynek mentől bizonyosabb elnyerésére a mindenható jóknak bőv adakozójához esedezésünket is bocsátani el ne mulasszuk.

ÜRMÉNYI JÓZSEF

Született 1741-ben. Egész életét a közpályán tölté, mint helyt, tanácsos galíciai helytartó, fehérmegyei főispán, országbírója, egyetem elnöke, végre államminiszter. Az 1 7 9 0-iki országgyülésben mint kir. személynek vett részt. Meghalt 1825. jun. 8.

Megnyitó beszéd.

(A KK. és RR-nél jun. 10. 1790.)

Tekintetes statusok é§ rendek 1 Nem nyilatkoztathatom eléggé ki, sem azt az örvendetes érzékenységét, melyet magamban tapasztalok; sem azt a közönséges vigasztalást, melyet a tekintetes statusoknak és rendeknek mintegy homlokokról olvasok c mai jeles és emlékezetes napon, — mely huszonöt esztendőknek clforgása és az országnak azalatt történt számtalan változási és viszontagságai után különös isteni intézetből mindnyájunknak megadta azt, hogy ebben a törvényesen cgybcsercglctt gyülekezetben hajdani és számos századoktól fogva gyakoroltatott törvényszerző hatalmunkkal szabadon és bátran élhetünk, és minden ahhoz tartozandó dologról egyező akarattal tanácskozhatunk.

Ugyanis ki nem tudja közülünk, mennyi mostoha bajos ügyeken s viszontagságokon esett által ezen tősgyökeres és magában igen helyesen készült törvényeinknek sarkalatos alkotmánya még szinte ama régi időktől fogva, melyben dicső eleink s őseink polgári társaságba léptek és összcszövetkeztck; holott ez által vagyon kiváltképen és osztbatatlanul összccsatoltatva a királyi felséghez tartozó fejedelmi hatalom az ország rendjének szabadságával, és mindkettő az egész népnek és közönségnek boldogságával. Melyre nézve méltán láttatik csudálatosnak, honnan történhetett valaha e gyökeres alkotmányunknak több ízben való hanyatlása, sőt ez utóbbi időkben, csaknem végső megrontása.

Előlszámláltatnak tudniillik; András, ilyen nevezetű második királynak, és utána következett fejedelmeink törvényes cikkelyeiben azok az okok, melyek a legszentebb és helyesebb végezéseket is időjártával vagy épen eltörlik, vagy legalább megvesztegetik.

Melyekhez képest, ha mi is törvényes alkotmányunk fő ágazatiban történt sok rendbeli változásoknak okát, eredetét mélyebben akarjuk vizsgálni, feltaláljuk legottan, hogy mindenestől vagy a szíveknek mcghasonlott egyenetlenségekből, vagy magának a törvénynek, bal és helytelen értelméből és magyarázatából (a mint tudniillik azt kiki tulajdon tetszésére s különös hasznára fordította) származtak.

Ellenben bizonyos lévén az, hogy törvényeinkből származó közbátorságnak teljes hatalma és egyetlenegy védelme a fejedelem és ország rendjei közt fennálló bizodalomban, és az egész népnek a törvénytszerző és kiszolgáltató hatalomhoz csatoltatott biztos szeretettben vagyon helyheztetve, semmire valóban gondosabban és nagyobb figyelemmel c jelenlevő közönséges országgyülekezetében nem kell vigyáznunk, minthogy eredetét, fundamentumát törvényes végzésinknek s természetes folyainatját sőt fejenként a polgári közönségre is kiterjedő sikeres hasznát nyomosán megfontolván, annak utána pedig történt sérelminknek okait,

minden félrevonó tekintet s különös haszonkeresés nélkül nyomozván, orvosló és helyrehozó eszközökhöz ragaszkodjunk. És így megnyitván és teljes világosságra hozván tősgyökeres törvényeinket, e felett minden becsuszamodott helytelen és a gyökeres törvényeknek igaz értelmével ellenkező szokásokat is eltörölvén, a polgári fővezérlésnek minden részeit úgy kifejtsük, hogy mindenféle veszedelmes versengéseknek elzárván kútfejét, a fejedelem és statusok közt a tökéletes bizodalmát megerősítsük. Mely által a rendesen elintézett polgárságnak kellemetes gyümölcsében nemcsak mimagunk részesülhetünk, hanem a mi késő vagy épen végső maradékinkat is emberi erőtől hitethető őrizettel s bátorsággal közössé tehetjük.

Minő s mely tetemes ösztön és alkalmatosság adja itt elő magát a mélyebb elmélkedésre? kiki nyilván látja, ha kiváltképen a hajdani és mostani időknek történeteit, az országnak időszerént tett törvényes végezéseivel egybe vetni akarja.

De az ilyetén okoskodásnak s beszédnek térségére bocsátkoznom sem az időknek mostani rövid léte nem engedi, sem pedig azért szükségesnek lenni nem ítélem, mivel az országnak minden részeiből kiszinlctt, tanúit és mindennemű tapasztalásokban gyakorlott jeles urak előtt kelletik szólanom, a kik mind azokat bőv». n általlátják és (a mint magammal elhitettem) ugyanazon szándéktól ösztönöztetvén, ezen közgyülekezetre óhajtva siettek.

Azt mindazonáltal cl nem mellőzhetem, hogy (a mennyire iparkodásommal felérhettem) a mi kezdettől fogva meghatároztatott, idővel gyarapodott s megmagyaráztatott törvényink, ha teljes és a törvényszerző hatalom leikéhez illő és tartozó nyilvánosságra tétetnek, különösen arra céloztak, hogy azon viszont való bizalom a statusok és fejedelem között, nemkülönben az egész népnek szeretető és buzgósága, a törvényt szerző és kiszolgáltató hatalomra nézve, örök állandóságra gyökerezne.

Elrendeltetett tudni illik azon törvények által, hogy a királyi hatalom a külső és belső bátorságnak megszerzésére, a közegyességnek fentartására és a gyengébbeknek a tehetősebbek ellen való védelmére — egy szóval az egész népbeli társaságnak szorosabb egybeköttetésére foganatosabb és díszesebb legyen. — Úgy mindazonáltal, hogy a törvényben meghatároztatott szabadságnak sem sérelmet, sem csonkítást ne okozhasson.

Annak okáért, ha mindenestől ezen tősgyökeres törvényeink az ö hajdani eredetekre visszatétetnek, megszűnik kétség kívül az ország statusaiban minden félelem az iránt, hogy az abból következő bátorság valaha akár személyekben, akár vagyonosban sérelmet okozzon. — Megszűnik következésképen annak szüleménye is, tudni illik: a fejedelemtől való némü nemű tartalék.

Azonban, hogy ezen egymás iránt való bizodalomnak a statusok és fejedelem között kívánt sikere és haszna legyen, az nemkülönben szükséges, hogy önön magok az ország statusai között is minden hasonlásnak vagy vetekedésnek tüze eloltassék. Minden kar vagy rcligióbeli rendetlen különböztetes (mely azonkívül is törvényünk indulatjától idegen) félre tétessék. — Egyedül a jó erkölcs, jámborság és közjónak előmozdítására való igyekezet legyen érdem és grádics a feljebb való méltóságokra és más hivatalokra. Végre a haszonnak, és a törvény és igazság kiszolgáltatásában kiro-kirc egyenlő legyen a tekintet, mert valameddig az egyenetlenkedésnek vagy gyűlölségnek némi-nemű része fenn vagyon, semmiféle eszközöknek segedelmével nem vélhetem, hogy törvényeink elégséges bátorságát megszerezhessük.

Helyre állván végtére a fejedelem és statusok, — ismét a statusok és rendek önön magok között is a bizodalom és barátság, hátra van mégis, hogy a többi akármiféle sorsú országbéli lakosoknak szeretető s buzgósága törvényes végzéseinkhez szorosan lekötelcztcssenek és mindnyájan ennek oltalma alatt

magokat boldogoknak állítsák, mely nem különben készülhet meg, mint ha ok magok nyilvánvaló jelekből tapasztalják, hogy a törvénytszcrző hatalom arra különös igyekezettel céloz, hogy azon semmi módot s törvényt nem esmerő uralkodástól való méltó tartalék (melynek szinte nevétől is minden szabad nemzet még alattvalóihoz képest is, iszonyodik) szívekből és elméjükből kiirtasson. — llahogy továbbá teljes bátorságban látják mind személyeiket, mind vagyonúikat, — ha az igazság kész kiszolgáltatását, — ha az uraság szolgálatjának és köztehernek tehetségéhez kinek-kinek szabott igazságos felosztását tapasztalják, egy szóval: ha a valóságos cselekedet lészen tanúbizonyságok, hogy a törvényt szerző és kiszolgáltató hatalom nem a szabad és mérték nélkül való akarattól, hanem inkább mindenekben nemkülönben mint saját hasznának tekintetétől viseltetik. — Így lészen, hogy a kézi művek és kereskedések virágozásra emelkedjenek s a szorgalmatoskodás mindenütt elterjedjen — boldogoknak fogják állítani magokat szinte a külső szomszéd nemzetek is, lm ilyen országnak zsellérjei lehetnek, ahol a törvények védelme alatt mind személyekben, mind javaikban teljes bátorságban élhetnek, és sorsokat illető terheken kívül, más törvénytelen sarkal ásókat nem éreznek.

És ez volt (úgy látszatik nekem) minden időben a mi törvényünknek s közállapotunknak veleje és lelke; -- ha minden erre célozó végzéseket egybevetünk, melyeket rendszerént itten elősszámlálni szükségtelennek állítok.

Megesmérték tudni illik őseink, hogy a többi országlakosainak is illendő s mértékletes szabadsága és a törvényt szerző hatalomhoz ragaszkodó bizodalnm törvényünk főalkotmányiban gyökerezett bátorságnak egy különös oltalma.

Ezek imliol tekintetes statusok és rendek a mi constitutiónkról és annak állandóságáról való elmélkedéseim. — Megfejtem én azonat bővebben azon szabadsággal, mely minden szabad hazában növekedett emberhez illendő, akkor leginkább, midőn effélékről rendszerént egymással fogunk értekezni, — mivel jól tudom,hogy az hivatalomhoz, (melybe — midőn meg sem gondolám — íi felsőbb gondviselésnek intézéséből helyheztettem) tartozik, hogy mind a királyi feleleteket, mind a köztanácskozásra bocsátandó dolgokat nyilván kitenni és kifejteni; ha mi különböző értelmek fordulnának elől, azokat egyességre intézni; és így végtére azokhoz, amik a tekintetes statusok által elvégeztetnek — híven ragaszkodni kötelesek legyenek. Fog pedig továbbá öregbedni ezen hivatalomnak betöltésére felgerjedt buzgóságom, Ina a tekintetes statusoknak személyemhez és szívbeli indnlatimhoz bizodalmokat tovább is fogom tapasztalni.

Mert nékem ugyan minden ezen gyülekezetben teendő munkáimnak ez lészen legbővebb jutalma, ha hív igyekezetemmel törvényünk erejének megtérítésére és örök bátorságba való helyhcztetésérc valamit használhatok, és így törvényes szabadságunknak kedves gyümölcseit maradékink számára is megszerezhetjük.

Nincsen is egyéb hátra, hanem hogy <a tekintetes statusokat hazafiui és polgártársi bizodalommal kérjem, hogy letevén eleve való vélekedéseket, egymással viszont való barátságot és bizodalmát (mely egyedül szerzi a dolgoknak teljes folyamatját) tartani; — semmire másra, hanem íi közjónak előmozdítására igyekezni, — amik ide nem tartoznak, félre hagyni, — gondolatait értelmesen minden szivháborodás nélkül rendszerént előadni, — egymást békével és csendesen meghallgatni méltóztassanak; mívelhogy nem mindegyiknél egyenlő a magyarázatnak rendje és módja, és gyakran, ami kezdetén a beszédnek nem látszik íi felvett célra szolgálni, sem a közvárakozásnak megfelelni, ha mégis végre környülállásaival együtt íi dolog kifejlődik, helyes tanács válik belőle. — Azt nem kelletik csak azért elfajult hazafinak tartani, hogy ítéletiben különbözik másoktól, hanem «a köztársaságnak, az tetszik inkább előttem veszedelmesnek, aki minekutánna maga értelmét bőven kiadta és a közönséges ítéletet a magáéval ellenkezni látja,

mégis maga feltételében átalkodva megmarad, sem pedig egyesülni igyekezetével annak előmozdításában nem akar, amit a tekintetes statusok nagyobb részben végeztének.

Most tekintetes statusok és rendek, az egész világnak szemei reánk vágynak függesztve! mutassuk meg mindazon nemzeteknek, a kik velünk a közvédelmezésnek bátorságára nézve szorosabban vágynak öszve csatolva; — mind pedig másoknak is, főkép a külsőbbeknek, hogy mi hazánk gyökeres törvényes alkotmányit fenntartani nem azért kívánjuk, hogy zablátlan szabadságra kaphassunk, hanem, hogy ezen constitutiónkat törvényeink igaz értelme szerént köztársaságunknak boldogulására legalkalmatosabbnak tapasztalásunkból találjuk. — Esmértessük meg vélek, hogy ha hazánkban némely hibák találtatnak is, azok nem törvényszerző hatalmunknak tulajdoníttathatnak, hanem inkább onnan eredhetnek, hogy országos gyülekezeteink a törvény által szabott idő alatt nem tartattak, noha csak ezen gyakorlatban előforduló országgyűlései is a törvényt szerző hatalomnak lelkét tisztán megtartják. A törvény magyarázatában, — a közigazságban a vármegyéknek különböző értelmeket egyesitik, a törvénytelenséget mindjárt gyökerében megfojtják, és így az egész nemzetnek egymás között szükséges egyesülését fennmarasztják.

A minden jónak kútfeje, s szívünkben a jócselekedeteknek egyenességét vizsgáló nagy Isten engedje mindnyájunknak szent áldását, hogy ezen országgyűlésünket szerencsésen elkezdhessük, folytathassuk és végezzük: azt a főpontot, országunk annyira óhajtott boldogságát, (amely okból itten megjelentünk) egyenes szívvel keressük s el is érhessük.

E mellett a fejedelemnek a magáét szentül megadjuk, nemes szabadságunkat pedig egész népnek boldogításához ügy alkalmaztassuk, nehogy, ha egybe vagy másba gyökeres törvényeinknek valóságos értelmét elhibáznánk, az egyességet tartó szoros kötést, ha nem mindjárt időjártával abból netalántán szükségesképen eredendő következésekkel, meggyengítsük. Ez minden tanácskozásunkban előttünk fennforogván, kegyes fejedelmünknek bizodalmát, szeretetét, hazánkfiainak pedig és maradékinknak háladatosságokat érdemelhetjük, és ez által a haza megmaradását emlékeztető örök alkotmánynyal méltán dicsekedhetünk.

Én pedig magamat a tekintetes statusoknak és rendeknek kegyességekbe, barátságokba és szeretetetekbe ajánlom.

JEZERNICZKY KÁROLY.

Régi nemes család sarjadéka. Született a múlt század közepén. Kir. tanácsos, Nyitra vármegyének alispánja, s 1790-ben követe az országgyűlésen, s mint ilyen a kiküldött országos jogi bizottmánynak tagja.

A sérelmek felterjesztése ügyében.

(A KK. és RR-nél 1790.)

Ámbár az ország rendei minden utakat és módokat szorgalmasan felkerestek, hogy mindenféle balhíreket és vélekedéseket eltemetvén, ő Fölségének kegyelmét és bizodalmát megnyerhessék, és ámbár ezen igyekezetekben oly nyerteseknek reményiették is magokat lenni, hogy ő Fölsége nem esmérvén a magyar nemzetnek mint tulajdon személye, mind pedig uralkodó házának dicsőségére és magasztalására célozó hív indulatját, igazságos és törvényes kívánságait kegyelemmel fogadni és tulajdon igazságszerctete szerént elintézni méltóztatik, és ezek

cránt közönséges öröm credett légyen az egybcgyűlt rendeknek szivekben; megértvén mindazonáltal az udvari cancllaria által az ő Fölségc eleibe terjesztett cikkelyekben tett változásokat, elébbeni örömök és bizodalmok cgyáltaljában elenyészett.

Ugyanis nem lehet fájdalmas érzékenység nélkül szemlélni, hogy minekutána a nemzetnek teljes bizodalma volt az iránt, hogy valamint ő Fölsége szabad tetszésére hagyta a statusoknak és rendeknek akár a 6-ik Károly, akár pedig Mária Terézia királyok hitleveleit választani, mostanában mindazon által a 6-dik Károly által kiadott bevezető beszéd helyett az ország kívánsága ellen a Mária Teréziáé adattatnék a felséges jussoknak, amely amabból kirekesztetett volna; de a fölséges jussokra nézve egyiknek épen olyan ereje vagyon mint a másiknak. — Annyival inkább vigyázásra méltónak látszatik pedig ezen dolog, hogy eképen mintegy megkötve lenni látszathatik a nemzet, hogy a maga boldogságának és bátorságos megmaradásának fenntartására az döbbeni törvényektől és szokásoktól cl nem állhat, s hasznosabb és bátorságosabb oltalmat magának nem szerezhet, ami a szabadságnak s törvényszerző hatalomnak tulajdonságával ellenkezik; ehhez járul az is, hogy némely helyeken az ország rendéi által említett törvények, minden oknak kinyilatkoztatása nélkül kihagyattatnának, másutt pedig egy helyről más helyre által tétetnének, mintha talán ez által azon törvényeknek erőtlenítése céloztatna; ennél még inkább rettentheti az ország rendéit a vármegyék alkotmányának kérdés alá vonattatása és azok törvény szerént gyakorlott hatalmának csupán a következendő rendszabásig való meghagyattatása; nyilvánságos lévén az, hogy a vármegyékben foglaltatván mindezen egyéb rendéi az országnak, azoknak kérdésben való vétele által az ország rendéinek biztos volta sem volna ment minden veszedelemtől. Mindezek felett pedig legveszedelmesebbnek látszik a rác nemzetnek a haza népétől való megkülönböztetése és valamely privilegialis vagy más különös kormányozás alá való vétele, mert ezen különböztetés által beoltatván a haza népébe a más hazabcli lakosok eránt való idegenség, és az lassanként szivekben gyökereket vervén, végtére a nemzet és nemzet között gyülölség, visszavonás és sziveknek hasonlása közönségesen elterjed. — Esmeretcs lévén pedig a nemzet előtt a fölséges uralkodó császár és királyoknak igazság szeretető, ezen veszedelmes és a haza romlására célozó változásokat ő Felségének tulajdonítani teljességgel nem lehetne, annyival inkább, hogy igazság szeretőiének s a törvények fen tartása cránt való tökéletes egyenességének nyilvánságait már több ízben kimutatta; azért is tökéletesen meg vágynak a statusok és rendek azeránt győződve, hogy ezen veszélynek eszközei legyenek a tanácsosok, akik hamis sugallás által a fejedelmet a nemzettől elidegeníteni, a nemzetet pedig a fejedelem cránt való bizodalomtól megfosztani, kcdvctlenítcni s ez által talán az uralkodó háznak romlását munkálni magokban eltökéllették. — Ily veszedelmes kőrnylil állások között tehát egyéb módot nem látnának a statusok és rendek, hanemhogy ezen sérelmes változások ellen fennforgó törvényes és igazságos okai az országnak, deputatió által cgybeszcdcttctvén és repraesentatióba foglaltatván nádorispán ő kir. hercegsége és az ország által választandó főtagok által ö Fölségc eleibe terjesztessenek.

FELSŐBÜKI NAGY PÁL

Nagy Pál, c század cici gravaminális országgyűléseink első embere, született 1777-ben. Λ tisztviselői pályára szabad szellemének kedve nem lévén, Sopronmegyc közgyűlésein kezdd működését, miközben az 1797- s 1805-iki insurrectiókban is részt vett. Tehetsége, jeles szónoklata s azon bátorság, inclylyel a haza jogai és szabadsága mellett

síkraszállt, öt csakhamar a közvélemény kedvencévé teve, s mint ilyen küldetett követül az 1807-iki országgyűlésre. 1812, 25/27, 30 és 39/10-bcn szolgálta hazáját a törvényhozás tóéin, de politikai élete, bár pillanatra sem tagadta meg honfiúi becsületességét s hazaszeretetét, nem végződött oly fényesen, mint tehetségénél fogva végződhetett volna; a közvélemény nem adta meg a haza ősz bajnokának a babért, mikor az levonult a nyilvános pályáról, míg ifjúságában körülfonta vele halántékait; köpönyegforgatónak szidták sokan, elvei megtagadásával vádolták. Nem volt igazuk. Nagy Pál nem változott, s épen ez volt a baj. Nem tudott változni a változó korral; már első fellépésekor clörehaladtabb volt sok inásnál, de maga már nem akart tovább haladni. Azok, kik egykor ajkain esiiggve, tőle tanulták a szabadság bátor szózatát, meghaladták volt, s az előbbi vezér most már az elmaradottak soraiban lézengett. Nagy Pál hatalmas szellemét egy kisszerű rendszer szűk korlátaiba szorítá. Lovagias védője volt az ősi alkotmánynak, de fenn akarta azt tartani minden privilégiumaival együtt, s ha gyakran szót is emelt a benne lábrakapott viszszaélések ellen, csakis a visszaélészcket akarta megszüntetni, de úgy, hogy ami azokra okot adott, fenntartassék. Védte a szabadságot s első emelt szót a nép állapotának javításáért, de a szabadság alatt csak szabadalmai értett, s a jobbágyot örökre jobbágynak akarta hagyni. Küzdött újításokért, de a régi formák, az ősi alkotmány épségben tartása mellett; nagygyá, szabaddá, mívcltfc, gazdaggá szerette volna tenni nemzetét, s a 19. században mindezt elérhetni remélte oly alkot mány mellett, mely csak a nemességre szorítja a nemzet fogalmát. Conservativ reformer volt. Ami fiatal korában ritka szabadclvüségnek tartatott, nemsokára \'cszctt hírű „conscrvatisinns“ volt, s így történt, hogy a férfiút, ki nem volt képes a korral haladni, ki nem fogta fel az 1825-iki nemzeti ébredés roppant jelentőségét s következményeit, ki a középkori institutiókat fenn akarta tartani az új világ életerős eszméivel szemben, már 1830 előtt elvei megtagadásával vádolták. Dacára lángoló honszerehnc és hatalmas szellemének, hatása ekként napról napra enyészett, be kellett látnia, hogy rá többé nincs szükség, hogy ö már eljátszta szerepét. — „Szónoklata, — így jellemzi azt Csengery — egészen sajátságos volt, s miként az egészen önmagából fejlődött, úgy nyelvet, képeket, indokolást, mindent magából a szőnyegen forgó tárgyból merített és ismét mindent, felvilágosítást és elragadtatást, meggyőződést és neveltetést, a fennforgó tárgyra tudott mindig visszavezetni. Henye fejtegetésekben, ömledezésekben sohasem tévelygőit, és azok által nem vesztette vagy halványította el tárgyát. Beszédének sebes folyama szikrázó, lángoló, sújtó, elragadó volt. Hatása nagy, többnyire általánosan, és az ülésen túlterjedő, igen sokszor állandóan fennmaradó a közvéleményben és szellemben. — Melle erős, tüdeje fáradhatlan. Taglejtése tetszetős, minden mesterkedéstől ment. Majdnem mozdulatlanul beszélt, csak arckifcjczésc kísérte s élénkítő még inkább szónoklatát. Többnyire rögtönzött, de ha készült is valamely tárgyban, az rendesen abból állott, hogy amint történetesen kisebb nagyobb körökben találta magát, a szőnyegre hozandó tárgyról ismételve beszélgetett s mindinkább nekihevülvc, élénk eszméi ömledezésénck engedte által magát. — Sokszor sa játságos ötletei voltak, melyekkel mintegy lesújtotta a vitatás tárgyát. Néha torzképekkcl is élt, de sajátságos modorával azokra nézve is ki tudta a komolyabb ízlésű szónoki bírálatot is engesztelni. (Lásd: Magyar szónokok és statusférfiak. Kiadta Csengery Antal.)

1. A lengyelek ügyében.

(A KK. és RR-nél· 1833. nov. 13.)

Azon előttem szóló érdemes követtársaim, kik a legyei nemzet ügyét pártolók, bennünket a szívnek nemes érzéseinél fogva igyekeznek részvételre gerjeszteni, — a kormányt pedig az igazság és tartozó háladatosságnál fogva c szerencsétlen nemzet pártolására fölszólíttatni; — meglehet hogy valaha a régi hajdan boldogabb idő szakában a szívnek érzései és az igazság intézte cl a nemzeteknek viszonyait, — most ezek magányos, polgárok ügyeiben is csak fehér hollók gyanánt jelennének meg, a kormányok és nemzetek dolgaiban pedig csupa

szép szavak, melyek a proclamatiókban nem roszul hangzanak és ügyesen takargatják a haszonkeresetet és erőszakot, melyek kirekesztőleg szokták elhatározni a kormányok vagy nemzetek közt fennforgó villongásokat. Azt kérdezé Szathmár vármegye nagyérdemű követje, hogy minekutánna a franciák, belgák s lengyelek majdnem egy szempillantásban fognának fegyvert törvényes királyaik ellen, váljon miért nem gátolják vagy engedik ezt Európának többi fejedelmei mind a három nemzetre nézve egyaránt, talán a szívnek különféle érzései, vagy az igazságnak külön tekintetei forognak itt fenn? korántsem, hanem mivel a franciáknak és a francia pajzs alatt álló belgáknak (bár mily örömest tiltanák is) nem képesek a kétséges kimenetelnek veszedelme nélkül tiltani; ellenben a lengyeleknek (bár politikai tekintetből nem ellenzcnék) szinte a kimenetelnek kockáztatása nélkül nem képesek megengedni, s egyedül a bár legártatlanabb de egyszersmind leggyengébb hollandus királynak képesek parancsolni; — itt is tehát valamint a diplomatikai doldokban általánosan, csak remélhető haszon vagy a következhető kárnak és a két részről álló erőnek számítása határozza el a nemzetek ügyét. Én tehát törvényhozói helyzetemben szinte elfojtván tulajdon érzéseimet, minden elragadtatás nélkül hideg vérrel fogom előadni azon indító okokat, melyek engem inkább a magyar mint a lengyel nemzet ügyének pártolására birtanak e kérdéses tárgyban. A rcvohitiókat általánosan kárhoztatom, ezen tanítás véres betűkkel van beírva hazánk évkönyveibe s bátran azt állítom, hogy maga a francia revolutió, habár idővel legüdvösségcsebb következéseket szülne is, tíz század alatt nem fog annyi embert szerencséssé tenni, amennyit *25* esztendők elforgása alatt nemcsak Európában, hanem az egész földkerekségen szerencsétlenné tett. Azonban ebből még nem következik, hogy ily nehány felhcvttlt vágyódók által részben elragadott nemzetet a kegyetlenkedésnek minden hóhéri találmányával egész anyja mellén függő gyermekig üldözni és kiirtani kelletik; nem valának-e számosabb revolutiók hazánkban szinte a most uralkodó dynastia alatt is, s mit cselekedtenek ő Felségének dicső elei? a főbünösöknek számkivetése után egyedül szelíd kegyességgel győzték meg a nemzetet, s váljon nem bölcsen cselekedtek-e, s mi törénhetett volna azon időpontban, midőn fél Európa M, Terézia vesztére esküdött, ha egy hív, királynéját forrón szeretett nemzet helyett, mely védelmére felkelt, egy hóhéri pusztítások által elkeserített nemzet fogott volna kezet a minden oldatról berohanó ellenséggel? — s nemde a mai napig is a legboldogabb következéseket árasztja uralkodó házunkra azon szelídség és kegyesség, melyek által ezen dynastia minden európaiak közt legpopularisabbá lett, — midőn egyik országban lőnek, a másikban kővel hajigáinak a koronás főkre; midőn más fejedelmek vagy kerülik országaikat, vagy azokon csak szökve nyargalnak keresztül, akkor a mi szeretett királyunk nemcsak testőrző sereg, hanem minden kiséret nélkül a népnek legnagyobb tolongása közepette oly bátran jár mint szobájában, s szint *így* nemcsak felséges urunk önmaga, hanem akármelyik tagja az uralkodó háznak egyedül maga az egész monarchiát bizton sétálva bejárhatja, s akár palota, akár pásztor gunyhó körül cstvelcdik el, minden aggodalom nélkül csendes nyugalomra hajtja le fejét, bizonyos levén abban, hogy a háznak minden népe talpon áll bátorságára. De már tovább megyek s azt kérdezem, miért büntettetik a lengyel nemzet? azért, hogy a többi nemzetek példáján tanuljanak s lássák mely bűnös dolog légyen a pactum convcntumok szentséget erőhatalommal gázolni s váljon c példát azon legsolennisebb pactum conventumoknak sertésével kelletik-e adni, melyek által a bécsi congrcssuson öszszejött fejedelmek a legnagyobb veszélyek után lecsendesedett Európának bátorságát és a nemzetek szabadságát kívánták biztosítani? — Nem terjesztetik-e ezzel nyilván azon veszedelmes tanítás, mely szerint a legszentebb szövetkezés csak addig kötelez, míg azt a vad erő feloldozni nem képes, s hogy tiszteljék a nemzetek a köztök és a fejedelmeik közt fennálló pactumokat, midőn a fejedelmek a magok közt fennállókat csúffá

teszik. — De ismét tovább azt kérdezem, váljon Lengyelország egyedül magáért állíttatott-e fel mint egy külön constituteval bíró független s az orosz biodalommal össze nem olvadható ország? vagy inkább a szomszéd tartományoknak s úgy szólván egész Európának bátorsága s érdeke tekintetéből? és félre lehet-e tenni ezen közügyét s lehet-c veszedelmeztetni Európának bátorságát nehány kicsapongó lengyel tette miatt? Végre még azt bátorkodom kérdezni, nincsen-e a lengyel constitutiónak felforgatása és ezen önmagában álló országnak az orosz birodalommal való egybeolvadása által megsértve magának felséges urunknak tekintete, kinek a bécsi congressus alkalmával a többi fejedelmek közt leginkább és épen mint magyar királynak feküdt intercsséjében a szomszéd Lengyelországnak örökkön való független felállása? — Ki veheti tehát nekünk magyaroknak rósz néven azt, hogy midőn belső dolgaink elrendeléséről tanácskozunk, egyszersmind külső bátorságunkra is figyelmezünk s méltó aggódással tekintgetünk határunk szélire, melyek peripheriája ¾ részin egyszerre egy nagyhatalom jelent meg, melyet nehány esztendővel ezelőtt csak messziről és foglaló vágyáról ismertünk. Én már az 1825. esztendőben a magyar nyelv terjesztése tárgyában azt állítám, hogy mivel a nemzeteket nem annyira a tengerek, folyók és hegyláncok; mint a külön nyelv és nemzeti szokások választják el örökre, magának a kormánynak arra kelletik ügyelni, hogy anyanyelvünk az egész hazában a végső határszélekig kiterjesztessék, nehogy egy nagy hatalom, mely Moldoviát, Valachiát és Serviát a magyar korona jussainak sértésével már mintegy birtokba vette s azzal országunkat nagy részben körülfogta, ha valaha határainkat átlépné, ott véle egy hangon beszélő nemzetre akadjon; — most, most, midőn Lengyelországnak lerontása által ezen hatalom bennünket még inkább körülvett, nyilván azt mondom, hogy itt az ideje, hogy felébredjünk. Ha a felséges urunk, kit Európának minden fejedelmei személyesen tisztelnek, örökké élne, és a minisztérium a békesség fenntartására utóbb is minden módon ügyelne, akkor taláu fölös volna aggodalmunk, de ha ezek változnak, és, ha nem ez, de más cár annyira terjeszkedik . hogy Ausztriának fegyvert fogva kelletik kiáltani — non plus ultra! — nem válna-e akkor szeretett hazánk egy rettentő háborúnak theatruroává vagy épen a győzedelmeskedő ellenségnek prédájává? Nem fogunk tehát véteni s nem fogja rósz néven venni kegyes fejedelmünk, ha uralkodó házunkhoz való szoros ragaszkodásból és hazánk jövendő sorsa iránt való méltó aggodalomból minden mértékletességgel, de egyszersmind nyilván kijelentjük, hogy minden áldozatokra készek vagyunk, ha ő felsége Lengyelországnak isméti önmagában való független felállítása s bármily más mód által kívánja hazánkat, monarchiáját és a bécsi congressus határozásáért kezeskedő fejedelmek segítségével, Európának bátorságát biztosítani.

2. Az örökváltság tárgyában.

(A KK. és RR-nél 1835. nov. 10.)

Az elölülő által ezen V. t. c. 2. §-ának foglalatja ellen tett kifogások mind azon feltételen alapulnak, mintha mi most egy új, eddig esméretlen törvényt akarnánk alkotni. Állításom azonban, hogy egyedül egy, hazánk alkotmánya kezdetétől fogva minden időszakaszokban divatozó törvényes szokást akarunk nyilván kifejezni, a mit utóbb bővebben kifogok magyarázni beszédem folytában. — Ha őseink akkor, midőn ezen földet elfoglalták, makacson ragaszkodtak volna bálványaikhoz, törvénykívüli életük módjához, vérontó rabló systemájokhoz, és nem alkalmaztatták volna magokat az új európai társaság törvényeihez, melybe léptek, váljon állana-e még most is seythai rendtartásunk? Különös, és figyelemre méltó dolog az, hogy ezen Ázsia, a Kaukázus bércei közüli jövevény csoport Euró-

púnak minden, már akkor a mívelésnek sokkal magosabb lépcsőin álló nemzetei közt a legelső volt, mely magának törvényes alkotmányt szerzett. — Akár első királyaink bölcscségcnek, akár külföldi befolyásnak, akár különös isteni gondviselésnek köszönjük, elég, hogy eleink minden vérontás nélkül már ezelőtt 800 esztendővel constitutiót alkottak, melyhez más mívcltcbb nemzetek csak később jutottak, némelyek pedig épen csak a legújabb időkben ezer veszedelmek közt jutni törekednek. Idióta ezen mostani országgíilésének legelső híre futamodott, minden jó hazafinak az vala óhajtása, hogy szeretett hazánk, mely már a constitutió első megszerzésében oly szerencsés vala, most ismét megtartván azt a mi jó, módosítván a mi módosítandó, elvetvén a mi az időnek leikével, a kifejlett emberiség jussaival, a közvélcménynyel meg nem fér, oly szerencsés legyen, hogy minden vad erőszak és vérontás nélkül új szövetségre lépvén Európának nemzetivel, constitutióját részben az új világ törvényeihez alkalmaztatva úgy alapítsa meg, hogy unokáink, oltalma alatt ismét boldog 800 esztendőt élhessenek. Ezen problémát nagy részben szerencsésen fejtegették a KK. midőn a méltóságos RR. egyetértőleg az úrbéri V-dik t. cikk. 2-dik §-sát alkották, mert ez az az egyetlen egy szelíd mód, mely által a régi feudális szolgából a földesúrnak minden rövidsége, a tulajdonnak minden sértése nélkül lassanként és csendesen az újabb világ nak szabad polgára válik. Ezen cikkelynek törvénycsítését nem felséges urunk, hanem a kormány megtagadta — mert ezek nem mindenkor összefoglalandók, gyakran a legjobb király jósága nem győz kifogni az ötét körülálló és a kormányra nagy befolyást gyakorló olygarchák roszaságán. Egyébiránt minthogy a törvényhozó hatalom a fejedelem és nemzet közt fel van osztva, mindegyik résznek engedni csak akkor kötelesség, midőn az ellenfél által felhozott okok fontossága által meggyőzettetik, mind a két résznek pedig kötelessége abban megegyezni, ami a közjónak előmozdítására legcélcrányosabb. Hogy a KK. ezen kötelességnek a királyi válaszra nézve híven megfeleltek, midőn az abban előadott okoknak engedvén, majdnem egész tartalmát elfogadták: azt hiszem felséges urunk is el fogja ismerni — és ugyanazért viszont ezen javaslat törvényesitését az általunk támogatásra alázatosan felterjesztendő okok következésében meg nem fogja tagadni. — Ezen javait törv. cikkelynek első nyomdokát és mintegy csíráját már feltaláljuk szent István király II-dik könyve 17-dik cikkelyében, mely azt rendeli, hogy, ha valaki szolgáját irgahnatosságból felszabadítja, azt többé szolgává tenni senkinek szabad ne legyen, — tudom, hogy ez ellen azt lehet vetni, hogy ezen törvény elavult, és hogy csak a szolga személyéről szól, most pedig a jobbágytelki állományról legyen a kérdés; de erre az a felelet, hogy ha már ezelőtt 800 esztendővel, midőn az emberiség méltóságáról még képzelet is alig vala — ily szolid törvény hozatott, hogy lehet most bármely szolgaságnak örökkévaló tartását törvényesíteni? Tovább igaz, hogy ezen törvény csak a szolga személyéről szól, akkori időben és mindaddig míg az örökös jobbágyság el nem tör ültetett, hazánkban a szolgának személye az urának szinte oly vagyona volt, mint most telki állománya. Ha ezen szent István törvényét tovább olvassuk, látjuk mely jóságos és az istennek tetsző cselekedetnek tartotta légyen ezt már első szent királyunk, midőn azt rendelte, hogy azon esetre, ha valaki szolgájának szabadságot ígér és ígéretének teljesítése előtt elhal; özvegye megholt férjének lelke szabadítása végett fogadását betölteni kötclcztessék. Figyclmetcssé bátorkodom tenni a főtisztclcndő egyházi rendet, mily nagy számú, az örökkévalóságban hirtelenségért szenvedő férjeknek lelkei szabadulnának meg, ha az egyházi rend minden jobbágyait az V-dik nrbarialis törv. cikkelye szerént felszabadítaná? De tovább, az arany bullának, melyre szabadságainkat leginkább szeretjük alapítani — 19-dik cikkelye, melynek cimjc „De libertate rusticorum“, azt rendeli, hogy a jobbágyok és jövevények csak szent István által nekik adott szabadságok szerént tartozzanak szolgálni j — a miből csak az következik, hogy már szent István király és később

II. dik András alatt is voltak különös szabadságokkal bíró jobbágyok és coloniák. Ha ezen felhozott régi törvények nem épen egyek is a most javait törvénycikkelylyel, de legalább lelkek csak azt mutatja, hogy már az akkori törvényhozás is kívánt a szolgáknak felszabadulásokra módot nyújtani s egyszersmind arra ügyelni, hogy a felszabadultak többé szolgaságra ne jussanak. De ha bár ezen törvények semmit nem próbálnának, mutasson az ellenfél törvénykönyvünkben egy oly cikkelyt, mely által a földesúr jobbágyainak feszabadításától világosan eltiltatik. — Mivel azonban hazánkban kétféle törvény divatozik t. i. az írt és szokásbcli; az elsőnek hiányában szükségképen a másiknak útmutatását kötelezte-tünk követni. A szokásról a VI-dik prologialis cikkely így szól: „consuetudo est jus qnoddam moríbus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex“ — a VI-dik prol. cikkely pedig azt mondja: „consuetudo est legum interpres optima, ideo lege existente dubia, debeinus recurrere ad consuetudinem.“ Hogy pedig a jobbágyoknak földesuraik akaratja hozzájárulásával való örökös felszabadítása hazánk minden idöszakasziban divatozott, azt mutatják Pest-Budától kezdvén Aradig időszakaszokéul felszabadult királyi városok, melyeknek természetesen már előre a földesúri hatalom alól tökéletesen és örökösen fel kellett szabadulni,— mutatják hazánk szabad districtusai és számos privilegiált mezővárosai, — mutatják a nem régen felszabadult muraközi helységek, Nyir-Egyház és az épen most szabaduló Sáros-Patak, — mutatják végre azon számtalan örökös contraetusok, melyek a kormány által mind az úrbér behozatala alkalmával, mind azóta eddig szorgalmasan pártoltattak. — Hogy pedig ezen szokás azon három tulajdonsággal, melyek a prolog. 10-dik cikkely szerént a szokást törvényesítik t. i. „ut sit rationabilis praescripta et freqnentia actuum populi nota“ teljes mértékben bír, arról talán senki nem kételkedik. Mivel pedig az ilyetén szokás még az előbbi világos irt törvényt is megsemmisíti, annyival inkább törvény gyanánt szolgál az irt törvény hiányában. — Ezen élő és századok óta gyakorlott tötvénynek eltörlésére nem elegendő tehát az V-dik cikkely 2-dik §-sa törvényesítésének megtagadása, hanem egy új világos tilalmazó törvényt szükséges alkotni, mert a 12-dik prolog, cikkely 2-dik §-sa nyilván ezt határozza el „qnaudo lex praecedit, deinde sequitur consuetudo et sequitur lex generális contraria, tollit eonsuetudinem praeeedentem.“ — Jertink tehát és alkossunk az 1834-dik esztendőben egy oly törvényt, melynek einije legyen „a jobbágyi szolgaság Magyarországban a világ végéig fog tartani. “ — Foglalatja pedig „ha a jobbágy földesurának örökös kiváltása végett bár annyi készpénzbeli tőkét akarna is letenni, melynek kamatjai esztendei szolgálatjának értékét felütik vagy sokkal is felülbaladják, és ha bár ebben a földesúr világos haszna tekintetéből önként megegyezne is, ezzel keményen tilalmaztatik,— „mert a jobbágyi szolgaságnak Magyarországban a világ végéig kell tartani.“— De ha tovább ily törvényt a jelen világnak bámulására csakugyan még is alkotnánk, váljon lebetnc-e állandóságát reményleni és lehet-e okosan azt gondolni, hogye jelen állapot, melyben a né]) maga nagy kárával, a földesúrnak csekély hasznával, a nemzeti szorgalomnak tetemes hátramaradásával biszonyos esztendei munkákra és adózásokra kötcleztctik, még sok ideig fenntálljon, azon alapot mondám, melyet Európának bölcsei nemcsak philosophia, hanem egyszersmind status-gazdaságbeli és privat-gazdaságbeli tekintetekből régen kárhoztatnak, — ezen jobbágyi állapot, mondám, melynek eltörlését minden tartományokban előmenetel, jobblét és virágzás követte — lehet-e, ismétlem, ily állapot örökös fennállását józanon várni? — A megáradott tengernek habjai egész tartományt elborítának, egy gyermek egy árkus papirossal akarja fel fogni az ötét elnyelő Momentumot.— A tűznek lángjai egy roppant várost egy szempillantásban megemésztenek: egy más gyermek egy gyűszű vízzel siet a pusztító tűznek eloltására. — Egy rettentő földindúlás a hatalmasok palotáit porrá rázza, egy harmadik gyermek szeget üt a megindult földbe, hogy többé ne ingadozzon. Egy dühös éjszaki orkán azon büszke

tölgyeket, melyeknek árnyékában sok ezer kisebb plánták a napnak jóltévő sugárétól megfosztva századok óta hervadtak, egyszerre a földre teríti: egy negyedik gyermek hálót terjeszt ki a szélnek elfogására. A közvélemény villámsebességgel terjed szeles e világon —a magyar aristoeratia egy kis urbarialis törvény eikkelyel gátolja előrehaladását. De ha bár bizton lehetne is várni egy oly törvénynek állandóságát, melyet a legvadabb és setétebb századokban sem alkottak eleink, váljon igazságos volna e ennek alkotása? Megérdemli-e az adózó nép, hogy egy ily, a szabadságnak minden édes reményét örökre elfojtó törvény által biintettessék? ki Ítélheti erre érdemesnek? A szabad királyi városok? — melyeknek lakosait termesztményeivel táplálja, és kiknek a tölök nyert készpénzt müveikért nyomban ismét visszaadja?— A nemesi rend? — melynek mezején 800 esztendő óta kezeit véres verejtékben mossa — kinek oldala mellett a régiebb időben mint portalis katona vitézül harcolt — ki helyett a rendes védelem terhét most egyedül maga viseli?— A papság? — melynek roppant jószágait szinte 800 esztendő óta míveli és tulajdon termesztményeiböl tizedet ad?— Vagy a kormány? — melynek kincstárait egyedül maga tölti, melynek katonáit oly tetemes veszteséggel egyedül maga tartja, —melynek hadi seregét izmos fiaival pótolja?— Vagy most dicsőn uralkodó királya? kinek trónusa fenntartásáért az utolsó véres francia harcban több százezerén élteket oly dicsőn áldozták? „Non his juventus orta parentibus, infecit aequos sanguine puniet, et ingentem eecidit Antiochum séd rusticorum masenla miiitat proles, sabellis docta ligonibns versare glebas et severe matris ad arbitrium recisos portare fustcs.“ — A zsidók és görögök, kik ugyan ezen háborúban a felséges kincstárt csalták és rabolták most az ily formán szerzett pénzekből azon jószágokat vásárolják, melyeket a törvény nemtelen vitézeknek megnemesítésére rendelt — a szegény adózó pedig, ki a háborúból a sebeknél egyebet nem szerzett magának, még attól is eltiltatik, hogy keservesen gyűjtögetett pénzéből oly nyomorult tulajdont szerezzen, melyen minden közterheknek viselése kirckesztöleg fekszik. De ha végre minden igazságnak félretételével csakugyan alkotnánk egy ily törvényt, váljon tanácsos-e azt cselekedni politikai tekintetből? Gondoljuk-e, hogy hazánknak mostani népe még általánosan azon régi tudatlan nép, mely gondolkodni nem is tud, nem is bátorkodik, s melynek kebelében soha emberi érzések nem is gerjednek? Hát váljon mimagiink is a régiek vagyunk-e? — Őseink beszéltek e a miniszterek responsabilitásáról, a sajtó szabadságról, budgetról? — Ne csudáljuk tehát, hogy a nép is legalább egy részben gondolkozni kezd — jó szelíd nép ez: 8 századok óta csendesen viseli vállain fekvő terheit, de irtózva és elkeseredve szemléli napról napra szaporodni azon minden renden levő seregeket, kik mind abból akarnak élni, a mit ö az esztendő folyta alatt tíz körmível csikar ki a földből, és kérdezni kezdi, ha váljon ennek épen úgy kell-e lenni, és örökké maradni? — A nemesség azt kiáltja: „szolgálj, fizess, mert én vagyok az egész földnek ura“ — „omnis terrae proprietas ad dominum spectat“ — jól van uram, mondja a földmívelő hódolva a föld urának, elösmérlek, de ininekutánna az istent, ki e földet teremtette, csakugyan még közelebbről illeti annak tulajdona, ez isten pedig, ki a madarat a levegőben, a halat a vízben teremtette, engemet a földre rendelt, csakugyan kelletik nekem is valamely csekély jussomnak itt lenni; mert ha ezen magyar földön nem lehet biztos maradásom, más országban még kevesebbé tarthatok arra számot, s így végre in concavo lunae volna a helyem. A katona azt kiáltja: „fizess, tarts, ruházz engem, mert én védelmezlek“ — igen szívesen, felel a földmívelő, mert a katonai rendet, melyben fiaim is vitézkednek, és mely tulajdonunk védelmére szükséges, felette tisztelem; — de annyira szaporodik a védelmezőknek száma és oly cifrák köntöseik, hogy a tartásokra szánt adónak megfizetése és a deperditákból reám származó veszteség után alig marad valamim,s így reám nézve alig van mit védelmezzen katona uram. — A tisztviselőknek roppant serege szintúgy beszél: „fizess,

mert én pereidben ítéletet hozok, és a jó rendet fenntartom helyesen, felel a földmívelő, de már annyi a bíró, prókátor és minden renden lévő tisztviselő, hogy minden pereimnek elvesztéséből és némely talán támadható rendetlenségekből közel sem vallanék annyi kárt, mint a mit jó uraimnak fizetni kényszeríttetem. A papok sem hallgatnak el, hanem szinte azt ismételik: „fizess, szolgálj, mert én iidvözítlek“ — szent dolog ez főtisztelendő uram, nincs senkinek nagyobb szüksége az üdvösségre, mint nekünk nyomorúltaknak, kik úgyis a földi javakból csekély részt veszünk; csak az a kérdés, ha váljon nem lehetne-e valamível olcsóbban üdvözülni? — Ily helyheztetésében a népnek, mivel az, a mit az V-dik javait törvénycikkely 2-dik §-sa tart, soha világos törvény által nem tilalmaztatott, mivel a divatozó nyilvános és törvény erejével bíró szokás mellette harcol, mivel a közvélemény és más tartományok tapasztalása ezt valósítja, a circularis redactiót pártolom, a királyi választ el nem fogadom és Horatiusnak azon intésével fejezem be beszédemet: „injurioso ne pede proruat stantem columnam, neve populus frequens ad arma ccssantes, ad arma concitet, imperiumque frangat.“

3. Ugyanarról.

(A KK. és RR-nél 1835. dec. 10.)

Feltett szándékom vala e mai napon az V. articulus 2-ik §. foglalatjának támogatására többé nem szólani, s egyedül önvédelmünkre s azok ellen, kik minket demokratica igyekezetről vádolnak, intézni beszédemet, azonban az elölülő űr által felhozott okok reám nézve legalább oly borzasztók, hogy azokra felelni kötelességemnek tartom. Azt méltóztatott mondani, hogy a kérdésben forgó szakasz következésében a jobbágy ennekutána magának a nemesi tulajdonhoz tökéletesen hasonló birtokokat fog képes lenni szerezni. Váljon, hogy lehet a nemesi birtokokat, melynek jövedelmeit kiki maga tetszése szerint ön szükségeire vagy gyönyörűségére használhatja, összehasonlítani egy oly nyomorult jobbágyi telek birtokával, melyen nemcsak Bihar vármegye állítása szerént első atyánknak azon átka fekszik, hogy tulajdonosa véres verejtékben kénteleníttetik birtokát mívelni; hanem még azon szinte súlyosabb teher, hogy terhes fáradságának gyümölcseit nem ön hasznára, hanem nagyobb részben adózásainak lerovására kéntelenittetik fordítani? Másodszor, azt méltóztatott állítani, hogy mivel különféle adó vevő contractusok, osztályok és egyébnemü tractatusok a jobbágyi telkek befolyásával és számításával készültek, ezen jobbágyi telkeknek örökös elidegenítéséből az érdeklett szerződésekre nézve utóbb nagy zavarok támadhatnának; hát váljon nem sokkal nagyobb számú pengő pénzbeli contractusok, kereskedelmi és egyéb tractatusok, de leginkább osztályok készültek, melyekben az osztályrészek pengő pénzben számíttattak és a kiegyengetés szinte pengő pénzről adatott kötelező levelek által történt? s váljon volt-e mindezekre s az ezekből támadott ezer zavarokra és égbekiáltó igazságtalanságokra tekintet és figyelem akkor, mikor a privát eorrelatiókban történt határozás által a királyi kincstár ürügye alatt a nemzet pénzbeli értékének nagyobb része egynéhány olygarchiai adós nemzetségek kedvéért feláldoztatott? — smost egyszerre furdal bennünket annyira a lélekesméret, hogy némely régi osztályokból netalán eredendő zavarok tekintetéből miliőm adófizető famíliáknak boldogságát és legfőbb érdekét elmellőzzük. — Végre azt méltóztatott mondani, hogy mivel a királyi adományok eddig a jobbágyi telkekkel együtt adattak, a magvaszakadás alkalmával ezeknek ismét ugyanazokkal együtt kelletik a fiscusra visszaszállni.— hát váljon egy csekély camarális haszonnak fog-e subordináltatni az egész adózó népnek jobbléte, és fel lehet-e azt tenni legkegyelmesebb fejedelmünk atyai szivéről, hogy ily nyomorult nyerekedés vezérelné ott, hol az isteni gondviselés által

reá bízott alattvalóinak boldogításáról vagyon a kérdés? Ami pedig a inéltóságos elülülő árnak azon észrevételét illeti, hogy a főispánoknak az országgyűlés folyamata alatt a pótló utasításokra nézve gyakorlott béfolyását kérdésbe venni itt senkinek jussa nincs, — arra azt bátorkodom felelni, hogy ő császári fő-herccgsége az ország nádora a múlt országgyűlések alkalmával több ízben elegyes ülésekben nagyon fontos és bölcs észrevételekkel méltóztatott kikelni a pótló utasításokkal való visszaélés, és azon alattomos mesterkedések ellen, melyekkel a követek a vármegyékben levő jó barátiknak befolyásával magok magoknak tetszések szerént való pótló utasításokat készítenek; — miért ne volna tehát nekünk is jussunk a főispánoknak azon nyilvános befolyása ellen, melyet most köztudományul gyakorlottak, kikelni? — Már most átmenvén a kéidésben forgó tárgyra: ha egy idegen országbeli hallgatná tanácskozásainkat, melyek a körül forognak, ha váljon egy oly polgára a társaságnak, ki a közterheket nemcsak viseli, hanem kirekesztőleg viseli, szerezhet-e magának ugyanazon társaság körében vagyont, tovább, ha bíráskodbatik-e valaki, ön ügyében? — s végre ha sértethetik-e valaki vagyonában vagy személyében bírói ítélet nélkül? — méltán csudálkoznék a tanácskozás ily furcsa tárgyain és a kalendáriumot vévén kezébe azt nézné, ha váljon az 1834. vagy talán csak 834 esztendőben élünké? de még inkább bámulna a majd talán történhető elhatározásokon. — Minden jól elrendelt országban a nemzet minden osztályának létéről és élelme körösére lehetőségéről rendelkezni clkerülhetlenűl szükséges; ezen kormány princípiumnál fogva, minthogy a magyar nemzet nemesi osztályának a nemesi jószágok, a polgárinak, a városi fnndusok, a parasztinak pedig a jobbágytelkek vannak existentiájára és subsistentiájára kijelelve; én minden alkalommal azon valók, hogy ezen háromféle külön birtokok minél élesebb demarcationalis linea által választassanak el egymástól. — Ugyanazért az 1807. országgyűlésben sokáig vívtam a mellett, hogy a nemes ember jobbágyi telket, mely paraszt famíliáknak élelmére van kijelelve, ne is bírhasson; ettől pedig elhitetvén minden módon azon voltam, hogy a jobbágyoskodó nemes ember az azon telken fekvő adót fizesse és a paraszt osztályra ne rója, — midőn ezen országgyűlésen a capacitás kérdése fordula elő, annak mindenkor ellenére szólottám, mert valamint a paraszti rendnek részére kijelelt jobbágyi telkeket, úgy a nemesi rendnek subsistentiájára kijelelt nemesi birtokot maga épségében meg akartam tartani; valahányszor a városokban lakó nemes embereknek a nemesi faradság ürügye alatt való különös kivételeiről volt a szó, mindenkor a királyi városokat pártoltam, mert ez a köz, a polgári rend számára van kijelelve, és aki abban akar élni, annak polgári törvények alatt kell léteznie. Hogy ezen a nép külön osztályai között vonandó éles demarcationalis linea princípiumából democratia nem származtathatik, azt kiki átlátja, kinek a democratiáról csak legkisebb képzelete is van, ugyanazért annak, ki engem arról vádol, nagyon ajánlom, hogy jó korán orvosról gondoskodjék. De hogy szinte úgy mint én senki azok közül, kik az 5., *7.* és 8-ik articnlust pártolták, democratiáról vagy respublicáról nem is álmodtak; azt magok az olygarcliák, kik ezt hirlelik és a legtisztább igyekezetét a kormánynak fekete rémképen mutogatják, igen jól tudják, — mert habár talán a bölcseség is veletek születik, de csakugyan annyit mi is átlátunk, hogy a világnak minden tartományai közt Magyarország legkevésbbé legyen cpialificálva respublicának, nővel különféle rangú és nyelvű lakosinak osztályi bizonyosan egymást a respublicának első esztendeiben megemésztenék. Az egész magyar nemzet imádva szereti és tiszteli szeretett királyát és egy hangon azt kiáltja: „serus in coelum redeas, diuve laetus intersis populo Quirini!“— Az egész haza szórósán ragaszkodik uralkodó házához, és ha ma szabad választási jussával bírna is, csak ezen Európának minden dynastái között legszelídebb és legpopnlarisabb házat választaná. A nemesi rend szereti constitntióját és nemesi szabadságát, de mellette ennek józan gondolkodó része szereti a földmívelő népet is, mint

embert és felebarátját, mert azt tanítják a papjaink: szeressed felebarátodat mint önnön magadat, — szereti mint táplálóját és védelmezőjét s mint az országos közterhek viselőjét. Egy szóval az egész nemzet forrón szereti régi királyát, régi uralkodó házát, régi szabadságát, régi népét, és csak azon olygarchiát, sok nagy érdemű hazafiaknak dicső kivételével, nem igen kedveli, mely aristocratia, constitutiónknak letapadásával a nemességet és népet egyaránt büszkén megvetve, felfuvalkodva akar az egész nemzetből kiemelkedni, — azt az olygarchiát, mely, bár neki a népnek nagyobb része szolgál, azt soha nem pártolja és az 1825-diki diaetán magát az imputatiónak és restantiák elengedésének mindenkor ellene szegezte. — Azon olygarchiát, mely szinte azon diétán a törvényjavallatból ezen szavakat: „ut cassarum publicarum attrectatores et contribuentis plebis opposso-res sine characteris ant dignitatis discriminc severo puniautnr“ kihagyatta; azon olygarchiát, mely a contributiónak summáját az ajánlás alkalmával mindenkor feljebb vinni igyekszik, — azon olygarchiát, mely a maga fastnsának és luxusának fenntartására polgártársai vagyonának nagy részét a két scaiarius devalvatio által már elnyelte és még a hátralevőt is elnyelni igyekszik, — azon olygarchiát, mely a nemesi rendnek szinte nem barátja, és főcélja csak az arrondírozás vagy deákul purisatio, magyarul pedig: a nemességnek körül belül való kiirtása,— melyet oly nagy iparral és előmenetellel folytat, hogy csak a szomszéd Mosony vármegyében, ahol a múlt század eléjén még több háromszáz nemesi famíliánál létezett, már most három is alig találtatik, — ezen olygarchia meg lévén győződve arról, hogy a haza boldogsága csak az ő jólétében áll, még képzelni sem képes magának oly boldog hazát, melyben millióm famíliák a rendes szabadságnak jótevő oltalma alatt magok sorsához képest szerencsésen élnek és polgári jólétöknek örvendenek; ők csak abban helyheztetik a haza boldogságát, hogy midőn egy dúsgazdag kitekint várának ablakából; az 5-ik articulus kiküszöbölésével minden, ami látó körébe esik, kirekesztőleg ön tulajdona legyen; a 7-nek kiküszöbölésével minden bírói bölcseségétöl függjön, a 8-dik kiküszöbölésével pedig minden pálcája alatt remegjen, minden kezét nyalja, és midőn 30 angol lóval és 300 kópéval a szegény földmívelőnek a róka vadászatban terményeit tipratja, sehol se találkozzék egy földmívelő tulajdonos, ki kantár száránál ragadván az úrfi lovát, Bürger után így szólítsa: du warest Obrigkeit von Gott? die Gottheit spendet Segen, nein, nicht von Gott bist du Tyrann1 — ezen olygarchiának nem fér fejébe az 5-ik articulus, ez költi mindenfelől a dühös democraticus nevét, a mi valójában csak szánakodást érdemel, mert, ámbár ezen articnlusnak rendelése a különféle uralkodás formáival (regiminis forma) legkisebb kapcsolatban sincs, hanem egyedül oly igazságon épül, mely mindennemű uralkodás alatt a polgári társaságnak első feltétele, — de ha mégis valamely tendentiáját kifejező epithetumra volna szükség, bizonyosan nem democraticus, hanem tiszta monarcbicusnak kellene nevezni; mert az örökös szerződések, melyek gyakran az 5-dik articnlusnak engcdelmén túl még a regale beneficumokra is kiterjednek, az úrbérnek nagyon is monarehice lett behozatala alkalmával felette pártoltattak, — mert ezek azóta is a kormány és a helytartó tanács által több esetekben szinte önkényesen és erőszakosan fenntartattak, — mert ezen artienlus a szomszéd tisztán monarehice kormányozott Ausztriában minden democratica következések nélkül szinte az 1772-dik esztendőtől fogva divatozik. — Hauer Ferdinánd által Bécsben az 1811-ik esztendőben „Unterhaus-Gesetzc“ név alatt kiadott könyv' első részében a 104-ik lapon következőt lehet olvasni: dér 12. §. Robothpatentes vöm Jahr 1772 sagt am Ende: übrigens steht einem allodial oder freien und uneingeschrankten Grundherrn, sovvohl fiir sich, als seine Nachfolger, seine Unterthanen in Hinkunft gegen Reichung einer vergleichenden Summe Geldes der Rubothpflicht auf tewig entlassen bevor“ — sőt még olyas paraszt községek is találkoznak a monarehice kormányozott Austriában. mint p. o. nevezetesen Him

berg, melyek nem csak az uradalmi tartozásaikat örökre megváltották, hanem felül reá földes uroktól minden allodiumait, regale beneficiumait és egyéb birtokát megvásárlották úgy, hogy már most az egész paraszti község in concrete magamagának földesura, — megvallom, hogy a kormánynak»az 5-dik articulis elfogadásában való vonakodása megfoghatatlan s ugyanazért tökéletesen meg vagyok győződve arról, hogy e tettét utóbb, elszalasztván a kedvező alkalmatosságot, nagyon is meg fogja bánni, mert váljon mi lehet egy oly országban, melyben a birtoknak legnagyobb részétől adó nem fizettetik, a kormány részére kedvezőbb és célirányosabb, mint hogy legalább azon birtok, mely az adót rendszerint viseli, kirekesztőleg kezeskedjék az adónak megfizetéséről, — mert most a kormány a contributionalis fnndusban a földesurral osztozik, ki ön tartozásait előre behajtván, a jobbágyot a királyi adónak megfizetésére gyakran tehetetlenné teszi: ha pedig az 5-dik articulus szerént a jobbágyi birtok a földesúri adózásoktól mentté tétetnék, a jobbágyság a közterheknek viselésére alkalmatosabb is volna, és annak megfizetésére könnyebben is szoríttathatnék; azonban előre látom, hogy mindezek nem fognak győzni a kormányt körülálló olygarchák rémítő sngallásaik és a vármegyékben való munkálkodásaik ellen. Győzni fog tehát újonnan úgy mint a privát correlatiók dolgában az olygarchia a nemzetnek massája ellen, melynek intercsséjét mindenkor azért kívánja magának feláldoztatni, mert állítása szerént ő a thronusnak valódi támasza, mely állítást szükséges egyszer valamennyire jobban felvilágosítani. Ha a thronns és a monarchia valaha veszedelemben forgott, bizonnyára sóba nagyobban nem, mint ezen utolsó véres franczia háborúban, melynek elején a Jacobinismusnak minden dühe, utóbb pedig Napoleon dcspotismnsának egész súlya által veszedelmeztetett; lássuk tehát mi hasznát vette az ezen időszakban ingadozó kormány azon erős támaszainak? — A háború aere, milite et consilio viseltetik. Lássuk mit cselekedtek aere? Azon királyi pátensek, melyek a 12 száz miilomra szaporodott bankó céduláknak egy ötödrészre való leszállításáról szólnak, azt a princípiumot állítják fel, hogy mivel a kormány ily hosszas és költséges háborút a monarchiának és minden egyes polgár vagyonának védelmére folytatni köteles volt, jusa is lett volna az arra szükséges költségeket a kormány alatt levő nemzetektől időről időre megkívánni, de mivel őket azzal meg akarta kímélni, kénytelen volt papiros péuzt kibocsátani, mely ily formán csak mintegy anticipatiója és substitutuma annak, amit a nemzetek a védelmökre folytatott háborúra adni kötelesek lettek volna. Amit ezen princípium ellen a magyar constitutió értelméből mondani lehetne, az más lapra való, de annyi csakugyan bizonyos, hogy minden alkotmányban utolsó szükségben minden polgár a thronns és a haza védelmére vagyonát és életét feláldozni köteles, de az a kérdés, ha ő Fölsége nem bocsátott volna ki papiros pénzt, hanem a háborúra szükséges költségeket a magyar országi gyűléstől időről időre kívánta és a nemzet megajánlotta volna, miképen osztattak volna fel a szükséges költségek? ha a contributio felemeltetett volna, az a szokott módon osztatott volna fel az adózó nép közt] ha subsidiumok ajánltattak volna, azok a birtok minémüségéhez képest vettettek volna ki a nemes rendre, és így minden kiki vagyonához képest áldozott volna a közjóra; azonban a papiros pénznek két ízbeli scaiaris leszállítása által épen az ellenkező történt, mert, minthogy ez által egyedül az adósok nyertek, Magyarországban pedig, ahol kereskedés nincsen mint csupa agricolaris országban, minden capitálisok a bátorság okáért a nagyobb birtokosoknál elocáltatnak, azért az olygarchák, kiknek birtoka teszi a védelmezett hazának legnagyobb részét, kik rendesen mint legnagyobb birtokosok legtöbbel adósok is, nemcsak hogy a háború folytatásából következett nagy drágaság által jövedelmeik felette szaporodtak, hanem még ezen felül a scaiaris két devalvátió által legalább annyi milliomokat nyertek polgártársaikon, a mennyit nekik vagyonukhoz képest a háború folytatására kellett volna áldozni, következendőleg ezen veszedelmes

epochában acre nemcsak hogy a kormányt legkevesbbé sem segítették, sőt inkább a háborúból, mely egyedül a csekélyebb sorsú polgárok vagyona improportionált megsemmisítésével viseltetett, még felesen is nyerekedtek. — Lássuk, mennyiben járultak ezen harchoz m i l i t e? a nemesi felkelések alkalmával ezen olygarehák egyszerre felette lecrcszkedők és populárisok szoktak lenni; magam jelen voltain olyas vármegye gyűlésein, melyekben a legnagyobb birtokosok mindjárt előre felkelvén, nagy alázatossággal azt nyilatkoztatták ki, hogy ámbár ők a legutóbbi nemes embernél semmível sem tartják magokat feljebb valóknak, s ámbár a törvény szerént csak személyesen vagy magok helyett egy katona állításával tartoznának, mégis különös hazafiúi‘bnzgóságból cgyncháuynyal többet ajánlanak; mely buzgó adásnak hálaadó elfogadása után némely szegény nemes községekre, melyeknek birtoka század részét sem tette egy ily ajánló olygarcha birtokának, tíz annyi felkelő rovatott, mint a mennyit az olygarcha különös hazafiúi bnzgóságból ajánlott, és így a nemesi felkeléseknek súlyát is nem ők, hanem leginkább a szegényebb nemesség viselte. — Mennyiben használtak legyen a kormánynak consilio, azt legjobban valósítja az, hogy a háború mindaddig, míg egy olygarcbiai miuisterium s hadi tanács javallata szerént folytattatott, többnyire szerencsétlen következéseket szült, még felséges urunk félretevőn mindent, feláldozván szentséges személyét, hadi népe eleibe nem lépett és egy táborozás által azt szerencsésen végre nem hajtotta, amit olygarchái soha végbe nem vittek volna, — „cum rnsticorum mascula militum prole infecit Rhenum sanguine gallico, magnumque cecidit Napóleonéin?“ — Akkor midőn tudni illik ő felsége ezer veszedelmek és egy téli táborozásnak minden viszontagságai után végre fővárosába a népnek örömkiáltásai közt visszatért; hallgassa bámulva a jelenkor és a jövendő századok! — egynéhány magyar olygarcha cifra lovakon és köntösökbe véle a karinthiai kaputól a Burg-ig lovagolt! — Hogy ily támaszoknak kedvéért a nemzet nagy massájának legfőbb érdeke feláldoztassék, azt a kormányról feltenni sem lehet; ugyanazért bizton reményiem, hogy minden útmutatása szerént ezen tárgy a törvénykezési munkában újra elő fog fordulni, s felséges urunk hív népét ezen legszebb reményétől meg nem fogja fosztani, — azonban most az 5-dik articulus 2-dik §-nak fenntartására voksolok.

4. A szólásszabadságról.

(A KK. és RR-nél. 1839. júl. 4.)

Nem akarván a KK. és RR. untatni, utasításomnak tartalmát kívánom előterjeszteni. Már a múlt országgyűlésén, mikor b. Vesselényi és a barsmegyei követ hívtclenség pőrébe idéztettek, felkeltem s azt kívántam, hogy mindenek előtt azon törvényeket, miket homályosoknak vagy nem kielégítőknek tartunk, vegyük vizsgálat alá, s mondjuk ki azon ideát s alapot, mely a hívtelenség bűneit s annak eseteit elhatározza. — Ez akkor nem talált pártolásra, pedig bár tettük volna, akkor mind ezen következések nem történtek volna. — Feláldoztam ekkor véleményemet. — Most midőn a pesti sérelem tanácskozásba vétetett, szinte figyelmessé tettem a RR-et, hogy nem jó mezőn állunk. — A fő RR. viszon-izeneteik által az 1791: 13. cikkely magyarázatába visznek, s ime ezen módot továbbra is folytatván, váljon nem fogunk e ismét 17 izenetet váltani, s nem lesz-e tanácskozásainknak olyan sikere, hogy majd gróf Ráday Gedeonnak mint törvényesen választott követnek szabadság adatik, hogy országgyűlés után székét elfoglalhatja. — Most sem állunk jó mezőn, azt mondjuk, a törvény világos, nem kell újat alkotni; attól félek, oda megyünk hová a kormány akarja. Igen alaposan adta azt elő az esztergammegyei követ, mikor az ország kívánta, hozattassék törvény, mely ki-

elégítő legyen, az eseteket előadta, miket a törvényben foglaltatni akart, azt felelte a kormány: ez nem elég; adjatok több eseteket elő, adtak ismét kettőt, ez sem volt elég; vége az lett, hogy a kormány eseteket adni nem akart, az ország rendei által adottakot nem eléglette, maradt a régi homályos törvény. — Most princípiumokat akarunk felállítani, de már ezen princípiumok sértve vannak: azt szeretném tehát, hogy új törvény által új princípiumokat állítanánk fel. Mivel azonban a többség ezt sem akarja, nem kívánok vitatásokat, hanem az izenettel megelégszem. Utasításom az, hogy azon rendszert, melyet a kérdéses esetekben a fö ítélö törvényszék követett, törvénytelennek s így az Ítéletet magát is törvénytelennek nyilvánítsam. De véleményem szerént itt meg kell állítani, mert szemünk előtt kell forogni azon önkénynek, melyet a kormány a bírák felett gyakorlott, míg a nemzet oly szerencsés nem volt, a bírák törvényes függetlenségét magának törvény által kivívni. Ezt küldőim veszélyeztetni nem akarják, s ebben az 1825: 3. és a múlt országgyűlés példáját követik, mikor szinte törvénytelennek talált az ország ilyen Ítéletet, de azért felelet alá őket még sem vonta. — Hallottam itt mondani, hogy a bíró törvény és lelkiismeret szerént ítél; s hogy ezért csak istenének tartozik felelettel. Igenis, elfogadom ezen elvet; de csak módosítással áll az a gyakorlatban, a bírónak t. i. törvény szerént kellene Ítélni, lelkiismeretével nyugalomban kellene lenni, s csak istenének tartozni felelettel. — Most azonban panaszkodunk, hogy az ítélöszékek három esztendő óta kezdik magokat törvényeken felül emelni. Előttem ugyan ez nem újság, 28 esztendő óta teszik ezt, s ennyi idő alatt mindég törvényhozó hatalmat gyakoroltak. Panaszoljuk, hogy királyi parancsolat mellett ítélnek, és 28 esztendeje mióta világos törvények ellenére parancsolatok mellett folytatják ítéletjeiket. Panaszkodunk, hogy nehányokat szabadságaiktól megfosztottak, holott 28 év óta százak fosztatnak meg általok javaiktól. — Hanem ha egy részről kimondám az igazat, kimondom más részről is. Most mi kikelünk a bírák ellen, mert a kormány érdeke van tetteikhez társulva, harcolunk ellenök, vitézül mint illik, mint az angolok Waterloonál. Harcoltunk máskor is más körülmények között, de csak úgy mint Ovid mondja: tam quam qui vincere nollet etc. Midőn nincsen vagyonvédelem, személyes bátorság, ne menjünk tovább, minek adunk katonát és contributiót, ha nincsen bátorság? — A mi illeti azt, hogy a bírákat feleletre vonjuk, nincs ugyan utasításomban, azonban tettemért kész vagyok felelni küldőimnek, s ebben is megegyezem, de csak oly feltétel alatt, ha minden ítéletek, melyek 28 esztendő óta hozattak, megsemmisíttetnek, mert ha áll az egyik, áll a másik is, mert az igazság örökké igazság. Esztergammegyei követ azzal bíztatott, ne féljünk, hogy constituiónk eldül, mert most 8 constitutio állott fel. Azonban Esztergám követe éles elméjével jól tudja micsoda biztosíték ez. Igenis, felállott nyolc constitutio, de milyen? Az ő véleménye szerént nyolc mostani constitutiónak felállása nyolcszor duplázza ami constitutiónk veszedelmét, mert a mi constitutiónk nagyon különbözik azoktól, mik most felállanak, ezek ellenzésben vannak a miénkkel. Ezekben egész nemzet érdeke összepontosul, egy szabály alatt van lord és az utolsó nép. A mi constitutiónk privilégiumon alapul, s ennek védelmére, ha mi fegyvert emelünk is, nem teszi azt a néptömeg. Erre nézve el lehet mondani, hogy a Burkus absolitismus a mi constitutiónkhoz képest republica.

Gr. SZÉCHENYI ISTVÁN.

Született 1791. sept. 23-án. Házi oktatásának tökéletlenségét szüleinek mély reáhatása ellensúlyozá. 1819-ben az insurrectióban a katonai pályára lépett, s azon 1826-ig megmaradva, részt vett a nagy francia háborúkban. Ezek után beutazta egész Európát, mindenütt látva s tanulva embereket és intézvényeket. Már készült nagy szerepére, s éjjet napot

egygyétéve iparkodott kora ifjúsága elvesztett éveit helyrepótolni; inig végre az 1825-iki korszak alkalmat nyújtott neki a fellépésre. A „Hitel "-lel ő teremte meg a magyar politikai irodalmat. E munkában „pangásunk okait nyomozva — mond Toldy Ferenc — azokat a magyar feudális intézvényekben, az általok táplált előítéletekben, a meddő' sérelmi politikában, mindég másra vető tétlenségünkben leli. Tagadja, hogy hátramaradásunk oka csak a kormányban van, s minden saját kezünkben levő eszköz felhasználására ösztönöz; tagadja, hogy,voltunk,' sőt kikiáltja, hogy,leszünktükröt tart a nemzet elibe, melyben beteg állapota tisztán meglátható, kijeleli a gyógyszert, s a jövőre utal, melyet meg kell, meg lehet, de, ha tenni s helyesen tenni akarunk, meg is fogunk hódítani. S mindezt a lángész újságával s mélységével, a higgadtan számoló ész biztosságával, a reformátor! szilárd meggyőződés elszántságával, s egy költői gazdag és meleg kebel varázserejével. A hatás roppant volt. A régi hazafias ellenzék a féltékenyen őrzött alkotmány megrendülésétől megijedve, az irodalomban és életben feljajdult: de az új nemzedék felismerte a megváltót, s tőle vett tanulságot, lelkesedést mind, irányt is többnyire, kik utóbb e pályán ragyogtak, a ó-ellenkzéki Wesselényi és conservativ Dessewffy Auréltól kezdve a centralista Szalay-ig s a radieális Kossuth Lajosig. S a „Hitel“ nemcsak lángelmü könyv; hanem országos tett, a század egyik legnagyobb eseménye volt.“ — Ezt roppant sora követte a lángész termékeinek, a „Világ“-tói egészen a „Blick auf den Rückblick“-ig, melyben erkölcsileg megölte a Bachrendszert. Széchenyi fellépte új korszakot jelez hazánk történelmében, annak legszebb, legtöbbet érő korczakát, mely, bár eredményeire s azok minőségére nézve talán nem is felel meg mindenben Széchenyi eszméinek, mégis tőle vett létet, irányt, s magán viseli nagy szellemének bélyegét. Irodalmi tevékenységével karöltve járt működése a politikai s társadalmi téren, s minden lépteit siker követte. Az ríj korszakot, melyet munkáiban hirdetett, átültette az életbe, folyton buzdítva s izgatva, s haladva. Széchenyi eszménye egy erős, szellemileg mívelt, anyagilag gazdag Magyarország volt, élén egy nemzetisége öntudatára ébredt, tevékeny, Pesten székelő, vezérlő, s a politikai és társadalmi haladás minden szálait kezében központosító aristokratiával. Szabadelvű volt, mint egy felvilágosodott angol aristokrata a szó legnemesebb értelmében. Az országgyűléseken tulajdonkép egyik párthoz sem nyilatkozott, bár a haladás főkérdéseiben mindig a liberális ellenzéket támogatta; a kisebb kérdésektől s a megyei élettől visszavomílt, részint, nehogy elhasználja, részint, nehogy a kormány előtt gyülöltté tegye magát, amitől temérdek vállalatai érdekében tartózkodnia kelle. 1847-ig a felsőházban foglalta el helyét, ekkor azonban Mosonyban követté választatá magát, hogy az alsóházban Kossuth befolyását ellensúlyozhassa. Az 1848. Battyányi-ministeriumban a közmunka és közlekedési ügyek ministere volt. Augusztusban eltűnvén a békés kiegyezésnek még remenye is, a forradalom tűnt fel szemében minden borzalmai és veszedelmeivel, s nagy lelke hazafi fájdalmában megháborodott. Becs mellett Döblingben tölté c szomorú éveit életének, melynek vége felé már említett német munkáját irta, amidőn 1860. april 8-án, szobájában főbelőve találtatott. — „Beszédei, úgymond b. Kemény Zsigmond, mint a szabályos és rendezett szónoklat munkái kevés figyelem alá jöhetnek, de mint egy elmés s nagy belátású férfi nyilatkozatai, kitűnő becsesei bírnak. Ő mindég rögtönzött, s ritkán úgy, hogy véleményének alappontjait előre kigondolta, vagy följegyezte volna. Élcei hasonlíthatlanok, polémiái élesek, eszméi világtapasztalást, és sok gyakorlati bölcseséget tanúsítók valának; de néha minden benső összefüggés nélkül szórattak a bámuló, tapsoló, vagy fölingerült közönség elébe, és mozgásba hozták a kedélyeket anélkül, hogy a kérdést megmozdították s az eldöntéshez közelebb vezették volna. Vannak beszédei, melyeken az ember végigragyogni látja a lángész szivárványát; de földre, hova lábát vethesse, alapra, melyen lelke megpihenjen és irányt vehessen, közelben s távolban egyiránt nem talál: minden villanyos, csillogó phantastikus alakú eszmefellegekből áll, és egyegy nagy gondolat elmosódott vagy szaggatott körrajzaiból. Vannak beszédei, melyek a szőnyegen levő tárgyat csak oldalvást érintik, s bár annyira elmések, józanok, felvilágosítók, s bár oly érdekes autobiografiai adatokat nyújtanak, hogy megelégedéssel kell rájok tekinteni; mégis az idegen anyagok és a dologra nem tartozó tartalom miatt csak akkor lennének egész mértékben dicsérhetek, ha a kérdésről, melyért mondattak, el tudnánk feledkezni.Vannak beszédei, melyek a szőnyegre vont tárgy alapeszméjét,

mélyebb és eredetibb szempontból fogták föl s fejték ki, mint a többi szónoklatokban történt, s ezen előny miatt, kivált pedig az élő, sajátságos és plastikus előadás által nagy hatást gyakoroltak a közönségre; de most az olvasónak türelmét majdnem kifárasztják, a bonyodalmas styl, és az óriás terjedelmű mondatok miatt, melyekben — mint a chinai csontgolyó belsejében, öt hat kisebb golyó van, egymásból kifaragva — a főgondolat ízei közé egy csoport mellékes gondolat és észrevétel szőrűit. — — Midőn nagy gondolatai és messzeható tervei is vannak, soha saját szellemének legmagasabb nézpontjáig nem tud felemelkedni: ö mint orator kevésbé országiár, mint szokott lenni kisebb körökben vagy dolgozó í^ztala mellett. — — Ha keble a szenvedélyek és behatások által ostromoltatok is, soha a közönség előtt élő szavakkal megható és mély érzéseket festeni, soha a tömeget szívénél fogva birtokába ejteni nem vala alkalmas vagy hajlandó. — — — Midőn a sor reá kerül, már egy tért nyitott ülhelyc körül, s jobb kezével feje tetejét súrolva, többnyire igen mérséklőit hangon, de támadó és polemizáló modorban kezd rögtönzött szónoklatához, melyek vázlatát sem csinálta előre ki, magát teljesen a perc ötleteinek és az agyában csapongó eszmék hatalmának engedvén át. Míg beszél, taglejtései emeltebbek, hangja folyékonyabb és ércesebb, arcjátéka a gondolatok menetével öszhangzóbb lesz. Ha az előadás fonalát felvette, az iilhelye körül nyitott téren, mint egy ketrecben, fel és le kezd vonulni. Most szenvedélyesen csap az asztalra tenyerével, majd hidegen látszik a közönségtől s a nyert jóváhagyástól elfordulni. Midőn nemhelyeslő szavak és tompa mormogás követik nyilatkozatait, még fulánkosabb ötleteket, vagy a közvéleménytől még inkább elütő nézeteket lök a tömeg közé, s daca az ellenhatással arányosan növekedik; mert leigázhatlan és makacs jelleme, ha eszméi iránt idegenkedést lát a hallgatókban, ritkán veszi igénybe azon apró fogásokat, melyek által a gyakorlott szónok a duzzadó kedélyeket visszahódítja, és az ingadozó csatát köztapsok közt nyeri meg.“ (Lásd remek jellemrajzát b. Kemény Zsigmondtól, a „Szónokok és státus férfiak“ könyvében.)

1. A szólásszabadságról.

(A főrendeknél 1840. apr. 22.)

Engedje az isten, hogy mindazt, mit érzek, oly tisztán adhassam elő, mint az lelkem előtt mutatkozik, s hogy vagy szavaim ne szolgáljanak alkalmul félreértésre, balmagyarázatra, vagy szinte tán megbántásra is.

Célom conciliatio: s nemcsak azon pártok közt, melyeket a mai tanácskozást megnyitó tisztelt szónok b. \^ay Miklós érintett, de conciliálni az országgyűlésnek két tábláját, s koneiliálni nemzetünket a kormánynyal; mert hiszen csak így eszközölhetünk valósággal hasznost hazánkra nézve. Mióta a szólásszabadsági tárgy legutólszor volt tanácskozás alatt, egy kegyes királyi leirat jött közbe.

Ez sokakban megszüntetett minden aggodalmat: sokakban viszont nemcsak meg nem sztinteté azt, sőt némileg még nevelte is. Bennem — és ez akármily paradoxnak látszassák is lenni — a királyi leirat a most érintett és ellenkezni látszó mindkét érzést szülte. Örültem annak tiszta szivemből és hálaérzéssel tölt el azok iránt keblem, kik azt eszközlék; mert minden sorából kitűnik a jó szándék, az atyai indulat, s közbejötté után nemcsak reménylcnünk, de hinnünk szabad, hogy mindazon kellemetlen esetek, melyek aggodalmainknak gyökérokai, egész kiterjedésben, minden kivétel nélkül meg fognak szüntetni: más részről pedig — nem tagadhatom — aggodalmaimat a királyi leirat még nevelte, mert mindaz, mi lejötte előtt még bizonytalan állásban volt, s ekkép még reményleni lehetett, általa szinte sanctionálva lön.

Ezen contradictióban lenni felfogásnak mi pedig oka? semmi egyéb, hanem hogy absolut, vagyis ausztriai szemüvegeken és constitutionalis vagyis magyar szemüvegeken át is nézhetni a dolgot. Ki az elsőkön néz keresztül, az

meg lesz nyugtatva a királyi leirat által, ki pedig az utóbbiakon, annak aggodalmai az érintett ok miatt még nőni fognak. Ha mindaz, mi Magyarországban esett, a mi mostani bajainknak gyökéroka, Ausztriában, vagy Ausztriának egyik örökös tartományában történik, és a felhozott királyi leirat jön rá, azt hiszem, nincs senki, ki háladattal teli ne lett vala, s tökéletesen megnyugtatva nem érezné magát: holott itt Magyarországban — s mi tagadás van benne? hiszen mindenki által tudva van? — csak egy-két votumnak többsége eszközle országgyűlésünk valahárai megindulták

És ez Bécsben keserűséget okoz, s mindaddig azt fog szülni igazi pandoraszelcnceként, melyből kiszámíthatlan félreértés, viszontorlás és baj forradoz, míg meg nem szűnő bajainknak gyökérokára le nem ereszkedünk. Az egyik rész például zöld üvegeken néz keresztül, a másik ellenben kékszinüeken, s mindegyik bona fide a maga színét tartja az igazinak, — s felingerül, boszankodik, és valami becstelenséget talál benne, ha a kéküveges nem lát mindent zöld színben s viszont.

Így a nemzet nagy vagy legalább eonstitutionalis része a kormányban rósz szándékot tesz fel: a kormány viszont a nemzet eonstitutionalis részében rósz akaratot, és sok, — irgalmas isten! — túlhevültségében még valamely separativ szándékot is. És ennek — ha hazánk javát kívánjuk, meg kell szűnnie. Ez pedig csak úgy történhetik, ha mi kötünk néha absolut szemüvegeket fel, — mit igen szeretek tenni — mert igazságos kívánok lenni, mikép felfoghassuk kormányunk szándékát: de viszont a kormány is kösse fel constitutionalis üvegeinket, s tartsa szemein, mert ö is csak így érthet viszont minket.

De nemcsak a kormány, sőt magunk közt is lehet sok, ki nem néz constitutionalis üvegeken keresztül, s tán sejdítlen; így például — s valóban nem akarom megbántani — mélt. gróf Aponyi ő nagysága az ékesszólást felette veszedelmesnek tartja, következményei — ha jól fogtam fel beszédét — sokszor károsabbak, mint maga az árulás, s mint azt előre könnyen kiszámítni lehetne. És ebben van tán némi igazság. De ha lebilincselni akarjuk az ékesszólást, ám tiltsuk el inkább a szabad vitatkozást; mert középút ilyesekben — Ítéletem szerént — nincs.

A méltóságos úr szeretette, bizalomra állítja közlétünknek biztosságát és azon relatiót, melynek nemzet és kormány közt léteznie kellene, én pedig, jóllehet mint egyes személy — mint már többször érintem itt — határtalan bizodalommal viseltetem kivált a kormány némi tagjai iránt, úgy annyira, hogy szívesen és minden határ nélkül submittálnám saját nézetimet magasb és bölcsebb felfogásuknak, s felette tudom méltánylani bokros állásukat, s azért őszintén kívánom befolyásuk és hatásuk növekedését, — én mint törvényhozó, sem szeretette, sem bizalomra nem állítom nemzetem létét; de ennek hasisaid egyedül csak a kölcsönös szerződések szent fenntartását és a törvények szerén ti szigor ú eljárást tekintem és tekinthetem.

A méltóságos gróf a kormányt és fejedelmet ugyanegynek tekinti; mert ha c kettő közt különbség van, akkor — úgymond — impune minden mocskot, minden piszkot lehet a kormányra gördíteni, de mi ennek ellenkezője? mit a halhatatlan Montesquieu minden kétségen túl megmutatott — hogy ott, hol a fejedelemnek szent személye és az őt környező tisztviselők, t. i. a kormány synonimummá váltak — ott megint mindent elkövethet impune a kormány, anélkül, hogy csak legtávolabbról is kérdésbe lehetne venni eszközléseit.

Ebbe azonban tovább ereszkedni nem kívánok, hanem újra ismétlem — valamint már többször előadám — hogy bajainknak okát nem az emberekben, de heterogén összeköttetésünkben találom, t. i. hogy nekünk alkotmányunk van, Ausztriának pedig nincs. De épen mert ez így áll, valamint kötelességünk alkotmányunkat szeplőtlen épségben tartani fenn: úgy a kormánynak is kötelessége

volna és ez legnagyobb érdekében is állana — ha t. i. velünk harmóniában akar élni — hogy ö is constitutionalis kifejtésünket őszintén segítse elő. Ezt azonban nem cselekszi, mit csak azáltal is tapasztalhatunk sajnosan, hogy ezen országgyűlésnek kezdete óta annyi rágalmakat enged, sőt parancsol ellenünk íratni fizetett emberei által, mikép tisztán láthatjuk szándékát; hogy a külföldnek opinióját iparkodik ellenünk gerjeszteni.

Ha visszatekintek mindazon méltatlanságokra, melyeket e diaeta alatt azon érzéssel valék kénytelen olvasni külföldi lapokban, hogy ezekre egész kiterjedésben s tökéletesen mcgcáfolólag nem lehet, nem szabad válaszolni: akkor — megvallom — forrott ereimben a vér. Az vala többi közt egy sora ezen ingerlő cikkelyeknek, hogy csak bizonyos zsilipeket volna szükség felhúzni, s vége volna az ország egész privilcgiált aristocratiai részének stb. Valóban gyönyörű modor az összebékéltetésre, kivált ott, hol annyiszor hozatik elő a legitimitás szentsége! Ha visszatekintünk Mária Terézia idejének egy bizonyos pillanatára, mely következménye vala az cl nem korcsosodott régi magyar szellemnek, vagy ha az újabb kornak eseményeit akarjuk emlékezetünkbe idézni, mikor Európának óriás hódítója kísérteibe akará hozni nemzetünknek fejedelméhez való vonzó hűségét, akkor tán mi is mondhattuk volna: csak bizonyos zsilipeket kellene felhúzni és
a nagymélt. főrendek értenek, mit akarok mondani.

De honunkban cgyetíen-egy gyalázatos sem találkozók, ki ily gondolatra fakadt, mit nemzeti büszkeséggel említek, egyúttal kijelentvén, hogy minekünk magyaroknak se kikopott fizetett poéták, se vándorló hercegek tanácsára vagy intésére szükségünk nincs, hogy kötelességünket teljesítsük fejedelmünk és honunk iránt.

De hogy visszatérjek a tárgyhoz, és a nagymélt. főrendeket — miután úgyis annyira haladott már az idő — hosszadalmas beszédek által ne untassam, oda nyilatkozom: hogy at. rendek izenetét kívánnám felterjeszteni egész kiterjedésben „per non in or amur“ s pedig mert csak ily módon jöhet a nemzet nagy — lehet mondani, nagyobb részének aggodalma ő felsége eleibe anélkül, hogy azért erőt tegyen magán a nagyméltóságú főrendi tábla többsége — mit én soha nem is kívánnék; mert valamint én követelem, hogy vélekedésemet őszintének tartsák, és azt csorbátlan hagyják, úgy mások nézetei tiszta voltában és józanságában én sem akarok kételkedni. „No n m o r am u r“ által soha sem akarni felterjesztetni semmit is, mint itt többektől hallottam, ítéletem szerént nem jó theoria.

Hány eset van, valamint itt úgy privát életben is, hol a két rész nem tud megegyezni, s hol végkép az egyik rész, jóllehet legkisebbé sincs meggyőződve, mégis enged? Ha pedig ily engedés a nagymélt. főrendi tábla méltóságával meg nem egyez — mint szintén hallottam itt több ízben más alkalmakkal előhozatni — akkor hogy mehetett épen „per non mór amur“ csak kissé ezelőtt példáid az adó dolga fel? Hiszen kik csak szólották akkor, mind különböző vélekedéssel voltak, mint a rendek, és mégis feleresztették a rendek izenetét. —- Ha ez oly fontos dologban történhetett, mint az adó tárgya: ugyan miért ne történhessék a szabadszólás dolgában is?

Menjen tehát a tárgy ő felsége eleibe, hadd ítélje meg szent személye aggodalmunkat, és a kormánynak is adassék alkalom, azon pontról nézni honi dolgainkat, melyről mi szemléljük azokat: mert csak így szakadhat vége azon felingerült állapotnak, melyben többet kevesebbet minden részek vannak. És ha ez megtörténik, akkor van pillanatja egy meggondoltabb és józanabb kezdetnek mind a két részről.

Minekünk meg kell győződve lennünk, hogy kormányunknak szándéka tiszta — meglehet, nem elég constitutionalis: de tán ennek is az az oka, mikép

egy kifejlettebb alkotmányra nem vagyunk egészen érettek, miszerént minden módon kelletik belbecsünk súlyát nevelni, mert azon tisztelet is, melylyel illettetni fogunk, mindég csak azon arányban fog állani, t. i. nőni, vagy apadni, mint a milyenben nagyobbitjuk vagy kisebbítjük azt.

Fel kell hagynunk mindazon violentiákkal, melyekkel sokan popularitást vadásznak, vagy jobban mondva: meg kell szüntetnünk a popularitásért való licitatiót violentiák által; mert ez homlokegyenest az önkénynek békóiba vezet, minthogy a túlságok tőszomszédok. Franciaországban a tudós, erényteljes Bailly, Camille Desmoulins violentiái által egészen elvesztő hatását, Camille Desmoulins pedig Danton violentiái által, míg végkép ez is árnyékba tétetett Robespierre által, kinek ephemer népszerűségét csakhamar a legelhatározottabb önkény váltá fel.

Keressünk ennekokáért — nehogy nálunk is így menjen a dolog — abnegatio és igazi hazaszeretet által popularitást, neveljük mindenekfelett a közleiket, fogjunk kezet, vessünk vállat, szóval: becsültessük meg a „Magyar“ nevet még ellenségeink által is. *A kormány viszont valamint felhagyott minket elnémetesítö ideáival, úgy hagyjon fel minden amalgamatioi szándékkal is; mert ezt többé n°m eszközölheti. Meggyilkoltathatunk tán, de a többi ausztriai tartományokkal egybeolvadni többé nem fogunk·, sőt az is kérdés: meggyilkolt áthatunk-e? Én nem hiszem: mert nemzetünknek jövendője van, ily est pedig, ha nemzetet illet, egyesek vagy egyes combinatiók meg nem semmisíthetnek.*

Midőn 15 évvel ezelőtte teremben úgyszólván legelőször hallatott magyar szó, mennyire mentünk előre azóta? s mily fordulást tön nemzetünk csak az utolsó évtizedben? s valamint akkor (bocsánatot kérek, ha személyemről szólván, megsértem a szerénységet), mikor a nemzet — s itt is vannak számos és dicső kivételek — két részre oszlott, és az egyik csak állati örömök után esengvén, s szemei előtt egyedül saját kis hasznát tartván, igenis méltóvá tette magát Cicero azon mondására, melyet tisztelt barátom Eötvös József hozott elő, s melyhez én halhatatlan Berzsenyinkkel azt csatolom: hogy „rakott palotát h everö k énye-nek,“ más része a nemzetnek ellenben, s lehet mondani jobb, jóllehet talán nem legelengansabb része, csak a múltban kereste nemzetünk fényét, s azt hitte: Mohács téréin van eltemetve minden nemzeti létünk, mikép közmondássá is vált, hogy: „Sírva vigad a magyar:“ én akkor mint kilépett katona és készületien dilettáns író — úgyszólván inspirálóból — tán egyik a legelsők közül azt mondám, hogy Magyarország eddigelé nem volt, hanem még csak „lesz“ — úgy, mint mikor mindezeket — szinte inspiratióként — nyilvánítani, úgy érzem ma, hogy nemzetünk még nagy szerepet fog játszani, és neki van fenntartva az éjszakázsiai nemzetségeknek civilisatiói képviselőjét játszani itt occidensben, mely nemzetségekből oriensben vévé eredetét, és ha erről néha kétkedem is, oly napok, mint a mai, s oly fel villámlások, mint méltóságos báró Eötvös József mai beszéde volt, bizonyossá tesznek, hogy tisztán látom a jövendőt.

És ezen a kormány se kételkedjék, s ő is bízzék bennünk s emberséges szándékunkban, valamint mi bízunk. Tökéletes regeneratióra van szükségünk, s kételkedhetik-e ezen valaki, ha fontolóra akarja venni, mily állapotban vágynak megyéink? mennyire szűkölködik az ország nemcsak külföldre szolgáló, de még belső összeköttetésekben is? mily kevés pondussal bírnak városaink? s még szarok sincs az országgyűlésen stb. Mikép induljunk azonban nemzetünknek olyannyira szükséges regeneratiójában biztosan, ha mi nem értjük a kormányt, s a kormány nem akar érteni minket? Itt van az egyesülésnek ideje, s azért is, míg minden bajaink orvoslás alá jutnak, *legyen legalább a szólásszabadságán ejtett sérelem felterjesztve.*

2. A vallás ügyében.

(A főrendeknél 1843, jul. 11.)

A kereszténység tiszta szellemében én mindenekelőtt türelmes, és nemcsak szóval, de tettleg vagyok türelmes. Ennélfogva minden felekezetiteket tisztelvén, tisztelem annálinkább az ev'angelica vallásunkat. Föl is szólottám e szerint mellettük mindenkor, és föl fogok szólni mindaddig, míg a reciprocitásnak elve, s nemcsak szín, de lényeg szerint kivíva nem leszen; minden, a mi innen marad, keblem vágyát kielégíteni nem fogja. Ám de azért, mit csupán csak az idő hozhat gyökeres tisztaságba, és a min a mostani bonyodalmak és emberi szenvedelmek közt a legnagyobb bölcseség is hasztalan munkálna, azt mostanság nem hiszem kivívhatónak. Én a lehetőt kívánom biztosítni. A szóban levő kegyes leirat, mint én magyarázom azt, annyi jót foglal magában, mennyit most az ausztriai közbirodalomnak annyi tekintetet érdemlő körülményei közt a fejedelemtől várni lehetett. A királyi leirat, ha a dolgok mélyeibe hatni bírunk, annak a styhisától praescindálván, egy valóságos philosophiai oklevél, melynek tökéletes igazságos voltát, valami igen jó barátom szerint, az is mutatja, hogy egy résznek sem tetszik. Már pedig az igaz, hogy a népek akkor lesznek boldogok, mikor a philosophia fog ülni a fejedelmi széken és lelkesítői a kormányokat: akkor örülök, hogy oly időben engedett élni a sors, mikor ily philosophiai leiratok, mint a jeleni, keletkeznek a fejedelmi székekről. A leirat azonban egy résznek sem tetszett. Én ezen, megvallom, nem tudtam eléggé csudálkozni. Hogy a catholica félnek része egy kis aggódásba sülyedhete, azt felfogom ugyan: de miért magyarázta ezt az evangelica felekezet is roszra, azt nem értem. Merthogy az úgy is túlságos ingerlés, a kegyes leirat által még nagyobb fokra nőtt, mintha tudja isten mi nagy veszély érte volna a hazát, ez senki előtt nem titok. Tán ez volt ennek oka, hogy ez esetben is, mint felette sok másban, kelletén túl meg vala töltve a puska. Ez engem igen elszomorít; mert ingerültség és szenvedelmek közt honunk javát eszközleni nem fogjuk, honunk javához pedig nekem is annyi jogom van szólni és járulni, mint bár ki másnak a haza tág terén; mihezképest nem is hagyhatom helyben a királyi leirat okozta felingerlést, mely leiratban a jót föl kellett volna lelni, mit azonban, szenvedelmektől felhevitve, és meg akarom engedni, a hosszas és nem egészen világos stylus következtében a ts RR. nem tudtak vagy nem akartak látni.Többnyire, valljon mi a teendő? Én radicális gyógyszert, a jelen kérdést tekintve, nem látok sehonnan, és ekkép nem keresek egyebütt, mint az emberinem perfeetibilitásában, és az időnek végre mindent elrendező hatalmában. Most, minden érdekek szembentartásával — ha csalni nem akarjuk magunkat — csak palliativákkal segíthetünk a dolgon. A föladás most nem egyéb, és minden körülményeket tekintetbe vévén, nem lehet egyéb, mint a bajt türhetövé tenni. Ezt azonban ki eszközölheti inkább, mint a fejedelem? Eddig is ugyan ki rendelte el vallási vitatkozásainkat? mi magunk? sehogy sem, noha elvégre kardélre is jött a dolog. S mert ennyire, és mi több: hasztalanul jőni nem akarunk — terjeszszük fel a dolgot ö Felsége elébe minélelőbb. Én ennélfogva, jóllehet a ts KK. felirási javaslatában igen alaposnak tartom azon észrevételeket, melyeket Borsodnak tisztelt helyettese tett, és magamnak is λοínának észrevételeim; azért azt még is egész kiterjedésében pártolom, azon okbul, mint mélt. gr. Zay Károly bölcsen észrevenni méltóztatott, nehogy sok ide oda küldözgetések után tán ismét felhevüljenek a már nagyobb higgadtságra tért kedélyek.

3. A magyar nyelv ügyében.

(A főrendeknél 1843. aug. 18.)

Ha valaha, most veszem hálaadattal fenséges Nádorunk intését; és — minden félreértés nélkül legyen mondva — koránt sem félelemből: mert midőn haza javáról forog a kérdés, akkor sem erőhatalom, sem sokaságnak zsarnoksága engem nem tántorít; de jól esett annyiban az, mert annyira felingerültnek érzőm magam, hogy akaratom ellen is talán tovább, és messzebbre ragadna a hév, mint illő volna; és nemcsak mint illő, hanem mint kötelességem volna. Ha fenséges elnökünknek bokros helyzetét becsületes cmbcrkint méltányolni akarjuk, azt hiszem, hogy ennyi divergentiák között, hol mindenki közöttünk buzog a haza javaért (megengedem, hogy mindenik más más mód szerint); — ha — mondom — fenséges elnökünk bokros helyzete becsületes emberileg mindenki által nem könnyittetik: szám szerint nem fogom fel, hogy fogunk üdülésünkre ez országgyűlésen de csak egyetlen egy sikeres lépést is tenni? — tehát — mondom — bármi nagyon sajognak belsőmben a kedélyek, iparkodni fogok, és hálaadatossággal veszem fenséges elnökünknek azon intését: hogy — a mennyire lehet — csendes vérrel és csendes kedélylyel tanácskozzunk a szőnyegen levő kérdés fölött; — azt fölteszem, hogy itt közöttünk egy sincs, ki csak legtávolabbról is hazaárulás, vérünk elleni hívtelenség mocskával lenne bélyegezve: mindnyájan egyet akarunk, azt t. i. hogy vérünk ne csak becsültessék, és valaha erős nemzette viruljon fel, — de azt akarjuk, hogy nemzetünk lassankint, bár számra kicsiny, de mégis azon nemzetek sorát elérje egykor, melyek az emberek évkönyveiben mint olyanok ragyognak, kiknél több volt a lélek, mint állatiság! — azt hiszem mindenki köztünk ezt kívánja. Ha visszatekintek — bocsánatot kérek, hogy magamról szólok — valami 15 évvel ezelőtt Horvátországban voltam, és örömmel láttam: hogy mennyire iparkodtak az ottani lakosok nemzetünk nyelvét sajátnkká tenni, nemzeti öltözetünket viselni, ügy hogy köztük, úgy szólván, versenygés volt, hogy ki haladhatna abban előbb — tudom, hogy a kis gyermekek ambitiót találtak abban, — tudom, hogy több magyar helyeken, jelesen Szombathelyen, alig lehetett lakást találni, annyi horváth ifjak voltak ott azért: hogy a magyar nyelvet tanulják. Ha az akkori pillanatot hasonlítjuk össze a maival
— midőn már oly közel voltunk a kikötőhöz, mely úton célunk nem az, hogy nemzetségünket és vérünket erővel terjeszszük, hanem hogy nyájasság és felsőbbség által mind többeket, és többeket magunk családjába olvasszunk — ha — mondom — az akkori időket összehasonlítjuk a maiakkal, kérdezem: kinek hona drága, lehet e annak vigadni — ha a dolog igen roszul áll? — azt mondom, nem! — Nagy, halálos epedés foglal el, ha azon viszonyokra gondolok, és látom mennyire mentünk hátra! Bocsánatot kérek, ha azt hiszem kötelességemnek, hogy itt némelyeket előadjak, mert most hátrább estünk mint voltunk; de tudjuk, valamint báró Kulmer Ferenc bölcsen előadta, hogy a bajon csak úgy lehet segíteni, ha azt minden titok nélkül kitárjuk; — mi publicitásnak vagyunk barátai, és méltán: — és így azokat, kik más véleményben vannak, hallgassuk ki, mert föl nem tehetem, hogy oly nemzetben, mely annyi erőt mutat újjá alakulási kérdéseiben, csak egyetlen egy is volna, ki hazaárulás és vérünk hűtlenségének mocskával legtávolabbról is be volna piszkolva. Vizsgálni kell tehát ezen reactiónak okát. Nem akarok hosszas Innni, és megengedem, hogy a nemzet összevéve oly lépést sohasem tett, melyből egy méltányos és hidegvérű bíráló előtt valami

ellenségeskedés magyarázható volna a horvát nemzet irányában; de más részről kérdem; hát a horvát nemzet mint nemzet, mily méltatlanságot követett el? mi egyesek tette után hevülünk föl; ők is egyesek tette után jőnek ingerültségbe; mert valamint mi, úgy ők is nem hideg vérii bírák, és azt merem mondani — ámbár paradoxnak látszik —: hogy hála Istennek, hogy nem vagyunk igazságos bírák, mert ha kivált fiatalabb korunkban el nem engedjük magunkat ragadtatni, midőn nemzetiségről van szó: nem hiszem, hogy mint öreg emberek hűk legyünk a nemzethez; elragadtatnunk kell, midőn ezen nagy kincsünk: nemzetiségünk! oly nagy veszélyben forog; — ha ezt tekintjük, és keblünkbe nyúlunk, és tudjuk s ismerjük — hogy mennyire sülyedt ezen nemzet? lehet mondani a koporsóig! — Ezt akár hány könyvben, s ujságlapokban olvastuk mindnyájan, meg is váltottuk: mert valóban Magyarországnak élete olyan volt, mint egy halállal küzdő kétségbeesettnek állapotja; oly állapotban minden méltányos ember előtt akármely túlzásai az egyeseknek megbocsátható színben jelentek meg, és méltányos bírák lévén nem is analysálták a dolgot, mert az ember természetében és keblében megvan: hogy minden fentartási kérdése a nemzetnek oly bájoló kép, hogy lehetetlen, hogy méltányosabb embernek lelke attól minden sympathia nélkül elforduljon; azért bármily túlzásunk az előtt, midőn nyelvünk még törvényes nem volt, csak sympathiát gerjesztett; de azon pillanattól fogva, midőn nyelvünk törvényes nyelvvé vált, midőn azt lehetett mondani, hogy nemzetünk meg van mentve, — midőn nemzetünk oly kétségbeesett küzdésben nem volt többé: folytatása mind azon zaklatásoknak épen rcactiót volt kénytelen szülni; ezen fordulat: feltámadásunk, vagy bukásunk! — eleget irtunk, szólottunk, de lehetetlen más alapra állítani, mint erre; mert oly nemzetnek, melynek élete nem biztos, minden extravagantiákra szabad fakadni; de oly nemzetnél, mely törvény által úgy szólván biztosította nyelvét; ennek terjesztése csak idő, méltánylás, és lépcsönkinti előmozdítás után sikerülhet, különben elkcrülhetlenül szükséges, hogy reactiót szüljön; ezt mindenkor szem előtt kell tartanunk. Ezt előrebocsátván, miután hátra mentünk, hogy módok vannak felfogásom szerint azt, mit elvesztettünk, ismét visszanyerni és előre menni: bővebben több alkatommal előadtam; most ezen pillanatban úgy tekintem magam mint részt; én itt ezen teremben mint magyar soha többet kívánni nem fogok, mint, hogy azon kapocs, mely minket a szláv és horvát nemzetiséghez köt, legyen *magyar,* és szeretném ezen ünnepet ülni. Mint régi katona több csatákban voltam horvátokkal. és mint barátok vívtunk, és mint barátok vigadtunk a győzelem után; ruházatukban s minden legkisebb árnyéklatokban megszeretném nemzetiségét hagyni, ide értve a nemzeti és municipalis tendentiákat, — mert valamint azt szeretném, hogy minket soha senki ne háborgatna, valamint kívánom, hogy legyenek mindnyájan irántunk méltánylattal: úgy őket sem kívánom háborgatni; de mi azon kapcsot illeti, melylyel összekötvék velünk: miután ez legkevesebb, ennél többet nem kívánok, hanem hogy egy oly nyelv helyett, mely úgy sem az övék, a mi nyelvünket fogadják el; ez értelemben báró Eötvös József javaslaslatát elfogadom. Azt vélem, hogy most, mint a dolgok állanak, valamint a törvényhozásban egyesek sokat tehetnek, úgy ott is egyesek döntendik el a dolgot; mert bizonyos vagyok, hogy a törvényhozás — ide értvén ő Felségének sanctióját — soha valósággal olyanra vetemedni nem fog, mi a horvát nemzetnek fájhatna; de egyesek itt kibékitöleg dolgozhatnak, és visszalökőleg is sokat tehetnek. Azt kívánom, hogy báró Eötvös József javaslata olvastatnék föl; én részemről általánosan véve egészen kezet fogok vele, mert ennél kevesebbet mi, mint a törvényhozásnak egy része, nem kívánhatunk. Az egyes pontokhoz annak idejében, midőn stylusról lesz a szó, észrevételeimet meg fogom tenni; s ez vélekedésem.

4. A reversálisok ügyében.

(A főrendeknél. 1843. sept. 5.)

Az eddigi tárgyaltatás között különösen két igazság tűnt fel előttem; ugyanis első, melyet tegnapi napon gróf Pálffy József előadott, és mely köztetszéssel, és méltánylattal fogadtatott: t. i. hogy nem vagyunk többé azon időkben, hol a vallásokat rabláncokba lehet kötni; és egy más igazság szinte feltűnt előttem, melyet gr. Teleki László előhozott: hogy itt e helyen nem úgy állunk, mint egy vagy más vallásnak felekezetei; de egyenesen úgy, mint törvényhozók. Azt vélem, hogy a két méltóságos úrnak mondását jól fogtam fel. Különösen örülök, hogy tiszt, gróf Teleki László itt azon distinctiót előhozta, mert többször érintett themámnak igazolására igen szolgál: hogy a legkövetkezetesebb ember is néha oly árnyéklatokban van helyeztetve, hogy mint atya, vagy viszont mint fiú, mint főidesúr, vagy viszont mint jobbágy, mint vallásfelekezetű embernek, vagy törvényhozónak bizonyos árnyéklatokbani állása különböző, és mondásai, tettei is bizonyos árnyéklatokban különbözők lehetnek anélkül, hogy a következetesség ellen vétkeznék. Vissza menvén azon két igazságra, melylyel itt találkoztam, hogy t. i. nem vagyunk többé azon időkben, hol vallási és lelkiismereti dogokat rabigába kötni, és úgy legázolni lehetne —ha ezt felfogjuk, és más tekintetben hozzá tesszük azon talpigazságot: hogy itt úgy állunk, mint törvényhozók: szükséges, hogy minden hajlamot, minden hangulatot félretéve — egyedül a dolog lényegét úgy tekintsük, hogy mennyiben egyeztethetők azok össze politikai socialis tekintetben?. Már mi az elsőt illeti: hogy t. i. nem vagyunk már mi azon időkben, hol a vallásokat rabigába lehetne fűzni, — és hogy egy közös tolerantia, és lelkiismeret tökéletes szabadsága a mostani időnek jelleme — oly általánosság, melyet, azt hiszem, hogy minden jobb ember oszt. De méltóztassanak a méltóságos fő RR. megengedni, az applieatiója a dolognak sokszor elhibáztatok; sokszor haliánk általános elveket, hanem az applicatióba történik a hiba; ismerek egy igen jeles férfiút, ki magát igen toleránsnak tartja, s miután több érintkezésben voltam vele, azt tapasztaltam: hogy a kath. templomba ritkán ment, és ha oda is ment, félig meddig mind azon ceremóniákat afféle hókusz pókusznak tekintette; a reformátusok és evangélikusok egyházába szinte elment, — s itt is még sok nevetségest és hiábavalót talált; az izraelita ceremóniákban szinte kacagásra méltókat talált; a törököknél pedig — mint tudjuk ott is vannak külön szertartások — a lehető legnevetségesebb kábaságokat látta. De ez felfogásom szerént nem tolerantia, melyet itt szemmel kellene tartani; mert a tolerantia azon méltánylat: melyszerént mindenki — ha lehető legnagyobb aberratiókban is küzd, az anyagi részt lebilincselve, a szellemi részt kitisztítva, azokat közelébb hozni, és mind ezekben respectálni tudja mindenikben a lélekismeretnek szabadságát:— ez a tolerantia!—Már most, mint törvényhozó, azt hiszem, nem arról lehet szó: vizsgálni, hogy egy, vagy más vallásnak elve és gondolkozás módja szerént helyesek-e vagy nem helyesek-e, felfoghatók-e vagy nem felfoghatók-e az elvek, s különbözők-e vagy nem? — hanem csak, mennyiben ütköznek össze más vallási felfogásokkal, és gyakorlatokkal? — Már a kath. vallás — tekintve mint törvényhozó, ki kell mondanom itt tisztán — lelki dolgokban oly elveket foglal magában, melyek lelkileg, szellemileg szólva — minden reciprocitást vagy legalább tökéletes reciprocitást egyáltaljában lehetlenné tesznek, ez előttem axióma. Hogyha tehát áll az: hogy itt esak úgy állunk, mint törvényhozók, és azt mondjuk: hogy itt a lelkiismeretet rabigába szorítani nem lehet, magamagától következik az, hogy nem

lehet a revelatio útján a kath. vallást lényegében, elvében sérteni; de nemcsak a kath. vallást, banem nem lehet akármi ly vallást sem, mely létez és létezni fog a legnagyobb absurdumban, annyiban sérteni, mennyiben annak gyakorlata össze nem ütközik a status socialis céljaival. — Ezeket előre bocsátva — azt hiszem a mostani állapotban, miután mint törvényhozók állunk itt, azon reménység fejében, hogy az emberiség, mely mindinkább világosodásnak indul: a nagy istenhez nem csak szűk és egyes utakon, hanem mind a revclatiónak útján, mind a felszabadult gondolatnak reforinatiója mezején, mind más számtalan utakon fog közelíteni a tiszta lélek, — és így reményiem: hogy ily mondások, a milyen „a sola salvifica vallás, nem azon gyűlöletes értelemben fognak vétetni: hogy minden más ember azért ki volna az üdvözettől rekcsztve, hanem hogy minden ember küzd a magas lények felé, és maga vallását tartja egyedül legjobbnak; és meg fognak jöni az idők, hogy ily nagy kábultságok: hogy t. i. csak ezen ösvénj en lehetne jutni a nagy istenhez — melyet — minden tisztelettel legyen mondva -- az anyaszentegyház jelöl ki, — idővel ezek kifejlődni és rectificáltatni fognak. De mind addig, míg a dolgok így állanak, a törvényhozónak felfogásom szerént nem lehet itt más hivatása — és így ezen táblának is, mint a törvényhozás egy részének — mint azon természetes lélek halászat, melyet nem csak vallásban, de minden más tárgy körül is eszközöl, a melyről az ember becsületesen meg van győződve; s ez úgy hiszem nem csak a szabadszólás — a szabad értekezés — de még a sajtószabadságnak is lényegét teszi; mondám tehát —· a lélek halászat, a proselyta csinál ás a törvényhozónak szinte hivatása, melyet sok ember gyűlöletesen vészén ugyan fel, de a dolog természetéből foly: miszerént az, kinek meggyőződése van, másokat is azon meggyőződéshez csatolni, és felemelni kíván; és a törvényhozás itt csak annyit tehet: hogy mind az ne történjék más vallások botránkoztatására, csorbítására, a közállomány socialis kötelékének tágításával, vagy pedig megsértésével. Ezeket előrebocsátván — azt hiszem: valamint most állanak a dolgok, bizonyosan egy lépés közelebb tétetnék gróf Apponyí indítványa által, és azért pártolom. Nem tudom, hogy gr. Teleki László annak elfogadását mily feltételekhez kapcsolta; ezeket egészen nem fogtam fel; azt hiszem azonban, hogy azok az indítványba benfoglalvák. — Egyébiránt még egyet vagyok bátor előhozni, mit itt gr. Batthyányi Lajos elősorolt; a méltóságos gróf ugyanis a törvénynek világos voltát — ha collisióba jő más utilitási tekintetekkel —· hogy valami dolog mozduljon — soha kockáztatni, sérteni nem kívánja. — Megvallom in thesi tökéletesen kezet fogok ő méltóságával; de a jelen esetben megvallom, hogy mégis egy különböztetést látok, t. i. azt: miszerént az, ini nem törvényes, azért még nem törvénytelen — itt egy nagy különbség van. A méltóságos gróf azt monda tegnap: hogy gr. Apponyi György indítványát meg tudja egyeztetni a következetességgel, — miért? mert gróf Apponyi György törvényeseknek tartja a reversalisokat? ennek útján indítványa helyes; és nem tudja viszont azoknak következetességét átlátni, kik nem látják a reversalisokat törvényeseknek: mégis indítványához állanak! Részemről ezen esetben vagyok és magamat még is következetesnek tartom; mert én nem tartom egészen törvényeseknek a reversalisokat, hanem mind azok után — melyek itt már bőven elősoroltattak, és újabban bácsmegyei főispán által előadattak — hogy azok épen nem törvénytelenek, akár a praeseriptiónak, akár a privát szerződésnek szellemét fogjuk fel, ha csak a kath. vallás szellemét és azon lényegességet, miszerént tökéletes reciprocitás nem létezhet, nem akarjuk szintén rabigába kötni; és ha azon általánosságot nem csak mondjuk, hanem applicaijuk is — azt hiszem: lehetetlen, hogy a reversalisokat a múltra nézve simpliciter eltöröljük; mert akkor, ka talán csak egyetlen egy van is, ki ily kötés alatt áll, és annak erejénél fogva protcctiót kíván a törvényhozástól, lehetetlen, hogy eltöröltessenek. Egyébiránt ez egy oly intézkedés, mely néhány év alatt magától fog megszűnni; most pedig csak arról van a kérdés: hogy pro hic et

mine mit tehet a törvényhozás ily heterogén vallások között?— mert muiijak meg — fájdalom! — hogy isteni túlbuzgóság által úgy elágaztak a keresztény vallások, hogy a legbölcsebb ember sem tudja azokat viszonosságba hozni — nem csak szellemi, de még politikai viszonosságba sem. Ezt röviden előadván — azon szellemben, mint Erdélyben tisztelt kormányzója, gróf Appoiiyi György indítványát és előadását pártolom.

5. A napló kinyomatásáról.

(A főrendeknél. 1843. nov. 23.)

Azt hallom sokszor, hogy nincs oly tárgy, mely a lehető legnagyobb publicitással nem volna vihető, és annak hasznát igen sokszor hallottam demonstrálni; én pedig még is mindemellett némi esetekben az igen nagy világosságtól félek, és azért megvallom, épen e tárgyban ma kívánok felszólalni, mert igen kevesen vagyunk, s nem is látok valami külföldi stenographot, ki azt mindjárt elvinné Európa minden széleibe és határaiba.— Ugyanis tiszt.'barátom gróf Teleki László, b. Majthényi Lászlónak válaszul adá, hogy az angliai példa ide épen nem alkalmazható, mert Angliában nincs a kormánynak valami direct befolyása, hanem tud magának szerezni indirect befolyást, és hogy helyes volna, ha ezt a kormány nálunk is utánozná. Már m. fő RR 1 ha igazán meg akarjuk vallani, mi tanácskozásainkban a magyarországi megyék állapotját igen igen egészséges állapotúak gondoljuk; de már most vegyük, hogyha igazán volna egy kormány, és közbevetőleg legyen mondva, itt egy igen tisztelt barátom Mephistophelest hozta elő — bizony ne igen sokat citáljuk, mert megjelenik, — mondom — ha volna egy kormány, mely magának valami befolyást akarna szerezni, mint azt gróf Teleki László jónak hiszi, a megyéknél — hol valljuk meg igazán, pénz, bor, pálinka szinte mindent eldönt — ugyan akkor hogy állnánk? És ezért mai nap az ilyeseket, — mint a francia mondja: en famille szeretem előhozni, mivel a francia közmondás szerént: a szenyest csak családi körben kell mosogatni és nem úgy mint sokan, kik egyik túlságból mennek a másikba át, mindent minden lehető legnagyobb publicitással dobra vernek. Rendetlen állásunk abból is látszik, hogy mindnyájan és mindenki más úton, noha szeretjük hinni, mindenki becsületes felfogása szerént iparkodik valami jobb helyzetre vergődni, ez bizonyítja, micsoda nyavalyás állapotban vagyunk. Méltóztassanak felvenni, itt sok anomalia van; ha mindazokat felbolygatjuk, mi nincs rendén, bizony nehéz lesz bár mit is elrendezni. A kérdés csak az: hogy mit kívánunk? Vannak emberek, kik talán természeti hajlamok, vagy isten tudja micsoda okok miatt egyenesen mozdulatlanságra korbácsolni kívánják a dolgokat; — én megvallom, noha nincs köszönet benne, mégis conciliatiónak embere vagyok, és ha nem tudom elérni azt, miután vágyok, elég morális erőt érzek magamban, mint nyilvános status polgár, s e helyen némileg status ember, elfogadni azt, mit körülményeinkben elérni lehet. — Már m. fő RR! vegyük fel azt, hogyha most nem sokára innen az országgyűlésről eloszolnánk, vagy pedig 5—6 hónap leforgása után — és lehet mondani, hogy a nemzeti életben úgy vagyunk, mint a privát életben, noha a lehető legjobb akarat mellett egy kissé hevesebb vérrel felhevítve a dolgot másként látjuk, mégis azután, midőn kiahisszuk magunkat, azt látjuk, ha őszinték vagyunk, és ha nem is mindenkinek, de magunknak, midőn épen tükörben nézzük magunkat, azt mondjuk: „bizony kár volt némi tekintetben a dolgokat egyenesen csökönösségre és mozdulatlanságra hajtani: ugyan nem bánnánk-e meg, ha minden eredmény nélkül mennénk haza? — Már mi a jelen kérdést illeti: megvallom, hogyha a sajtószabadságnak valaki barátja, bizonyosan én vagyok, ezt többször több helyen mon-

dottam. In thesi a sajtószabadságot a lehető legnagyobb jónak tartom, és csak azt bánom, hogy nem minden nemzet és talán a magyar sem érett meg igazán a sajtószabadságra, de bizonyosan meg fog érni maga a sajtószabadság által, mely azonban a legutolsó országgyűlés óta ha nem is fejlett tökéletes szabadságra, mégis annyira tágult, hogy mi a jelen kérdést illeti, kérném a m. fő RR-et: hogy a KK. és RR-et szólítsák fel, hogy ettől ez úttal álljanak el és pedig mert az úgyis hova hamarébb s maga magától kifejlik, és mert ha van valami, ez az, mi felhevült és annyira megváltozott állapotunkban egyenesen azon mozdulatlanságra kényszeríthet, melyet kerülni kívánnék, és melyre az utasítások természete állítja az országgyűlést; — az utasítások hasznát, talán szükségét is vizsgálni nem akarom, ezt én in thesi megengedem; de miután az utasítások most sokkal rendszeresebben és nagyobb pontossággal dolgoztatnak ki és bizonyosan még mindinkább fognak: mondhatom esudálom, hogy itt annyi időnek elfecsérlésével oly bosszú díetiókat hallunk, mert emberek beszéljenek bár 10 napig ott, hol utasítás köt, és mindegy, mert minden capacitátiónak vége van. Vegyük a dolgot gyakorlatilag, ha követ volnék, és én sokat akarnék Magyarországra nézve elérni, és hogyha majd sorra jő egy és más, és kitámad, ki fog többet, ki kevesebbet áldozni a közjóra, tudom hogy t. barátim tettel is fogják bebizonyítani szónoklatunk által annyira kitűnő bazafiúságukat — mert örömmel hallom és tapasztalom, mennyire avatkoznak a közdolgokba; — de ha követ volnék, azt mondanám: az istenért, valamivel csak menjünk haza mégis, mert ha visszatekintünk 50—100 évekre, mily körülmények közt volt Magyarország, midőn egy két lépéssel előre és egygyel hátrább ment, s ezen haladás nem ínyem szerénti, de a status körülményei közt sokszor nem lehet máskép haladni, — de az ily haladást mégis jobban szeretném mint pangást, mert ennek sokszor hátramenet, hátralökés a következése. Ha követ ember vagyok, ismétlem, azt mondanám: itt utasításom! az oly világos és szoros, hogy azt itt mint becsületes ember egyenesen fel fogom olvasni; — de már most ha igaz, hogy miután sokkal többen avatkoznak a publikumokba mint azelőtt — és ez életnek jele, — az utasítások által a követek úgy meg vannak kötve, hogy a deliberatio már szinte lehetetlen és minden ember úgyis fogja tudni a publicitás által, hogy mi történik, ekkor mind híjába, mert bár törik, bár szakad nem lehet egy hajszáit engedni, — mondom ekkor, ha követ ember vagyok mit teszek? azt gondolni, hogy talán kötelességemet abban teljesíteném, hogy éjjelnappal haza írnék, — mert látjuk, hogy némi kisebb kérdés miatt sokszor nagy bajba tesszük magunkat, és azután midőn egészen kialusszuk magunkat, megbánjuk — és azt iparkodnám eszközleni, hogy mozdulatlanságra hajtó utasításom megváltoztassék! Méltóztassanak felvenni, mint nádor ő fensége oly gyakorlatilag fogta fel a dolg< t, ki annyi országgyűlésen az elnökséget viselte, méltóztassanak felvenni, mi fogna lenni, hamég ezen egyedüli hely, hol az emberek egymást capacitálhatják, hol azt mondhatjuk: megakadtunk, az utasítások erősek, sírjunk haza, világosítsuk fel küldőinket — mert kérdem mi lenne, ha még ezen helyből is ki volna rekesztve minden eapacitatio lehetősége? Mélt. fő RR! én tehát egyenesen azon értelemben vagyok — mint már kijelentettem: hogy a KK. és RR-et szólítanék fel, hogy ettől, mi úgyis magamagától hová hamarább megérik, ezúttal álljanak el, és megvallom, hogy sajnosán esik, ha az ember vélekedése miatt snbsninmáltatik és csak olyan szavak által is, mint milyeneket gr. Eszterházy József igen tisztelt barátom mondott, t. i. hogy az neki nagyon fáj, miszerint ez most itt keresztül nem megy és quasi ismét vétót gyakorol ezen ház, és oka lesz hogy semmi sem fog létesülni. Én mint nagy tisztelője és barátja a in. grófnak, kérem az istent, hogy a m. grófnak házi körében, és mint publicus ember, kivált ha a publicumunkat sűrűn fogja járni minekutána és nemcsak Pozsonymegyében, de a tiszaháti megyékben is, soha semmi jobban ne fájjon mint az, hogy erre ezen tábla nem áll, vagy pedig hogy én más vélekedésben vagyok. Ha valaki nemzetünk kifejlődését figyelemmel

késéri; meggyőződhetik, hogy ez nem oly igen igen aggasztó dolog, ez maga magától fog elintéztetni, csak adja isten! hogy kormányunk mindig oly loyalis legyen, mint a mai, mivel akkor, ha gróf Teleky László úgyszólván felszólítása vagy idézgetési szellemében megtörténnék, hogy magának a kormány csak ugyan többséget akarna szerezni, s nem csak az országgyűlésen, de a vármegyéknél is: akkor megvallom, hogy azt mondanám, fáj lelkem! és rettegek az alkotmányért és nemzetiségemért! és azért inkább köszönjük addig, míg idő van, hogy oly loyalis kormánynyal van dolgunk, mely oly kir. előadásokat terjeszte az országgyűlés elibe, s mellyel még sokat végbe lehet vinni, és egyességre lépni, és ekkép óhajtanám, hogy a magyar, kinek az volt nyavalája, hogy vagy aludt, vagy megszökött, vagy pangott, vagy túlzásba esett, hogy egyszer meg ne bánja, hogy a jó alkalmat el hagyta szalasztani. Egyébiránt tisztelt barátim higyjék el, hogy mind azon ébrcdési jelenet, hogy köztünk mindenki iparkodik kis mákszemével a köz hazai épülethez egy téglácskát hordani, gyönyörű látvány; de más részről vannak oly dolgok, melyeket nagy átalánosságokban és in thesi igen igen szépen elő lehet adni, de applicatiójuk azok előtt, kiknek egy hissé több idő fordult el szerencsétlenségükre hátukon, átlátják, hogy szép kívánatok, de egy lépéssel el nem érhetők. Egyébiránt megvallom, hogyha valami, bizony az idő drága! Azt látom, hogy itt köztünk sokan, de olyan féltékenységgel vannak, hogy azt vélik, hogyha nem az övék az utolsó szó, mint a német mondja: „das letzte Wort“, akkor bőrükön valami szégyen vagy szenny marad. Én részemről a közjóért sokat eltűrök, az időt becsülöm, és azért csűrjék csavarják szavaimat bár mikép, én a discussiót viszon cáfolatokkal hosszabbítni nem fogom, mert ha, mint eddig, úgy utóbb is meg nem szünöleg cáfolgatjuk egymást, bizony mondom el fog perdülni felettünk a drága idő, és eredménye bizony lesz semmi, vagy legfeljebb, igen félek, valami igen pici.

6. A közköltségekről.

(A főrendeknél. 1844. maré. 11.)

Nem akarok abba hosszasabban bocsátkozni, hogy a tek. RR. által most javaslóit országos választmánynak mily következményei lesznek. Én azonban épen úgy, mint előttem gróf Andrássy Károly úr, azt mondom: hogy mostani körülményeink között, ha a pénz nem is panacea ugyan, mely minden sebeinkre írt fogna hozni, azért még is a kellékek legsürgetőbbike bizony csak a pénz, s mindenekelőtt a pénz.' Én e szerint méltóságos főrendek azt vélem, hogy miután ezen főrendi tábla fel van híva, hogy maga részéről is választmányt küldjön ki, mely a tek. RR. részéről kiküldött választmánynyal egyetemben a honnak anyagi és szellemi kifejtésére nézve némi javaslatokat tegyen: hogy az ellen legkisebb kifogást tenni nem lehet; és így csak arról van szó; hogy ezen választmány valami utasítással láttassék-e el, vagy hogy ezen választmány csak legtávolabbról is valamire figyelmeztessék-e? Részemről mind az egyiket, mind a másikat nem csak szükségtelennek, hanem egyenesen károsnak találom, mert azt vélem: hogy ezen választmánynak legfőbb feladata a lesz, hogy fővonásokban, és főelvekben a lehető legszaporábban adja be véleményét; mert ha a legjobbat fogná is adni, midőn azt késő időre halasztaná, kiki átlátja, miután — mint most minminden oldalról mondják — Magyarországnak pillanatai drágák! a legjobbnak legkevesebb sikere sem lesz, ha későn jő. Mondom tehát, hogy azt kívánom, hogy azon országos választmány a lehető legnagyobb szabadságban mozoghasson, és azt sem valami figyelmeztetés által praeoccupálni nem szeretném, — sem arra figyelmeztetni: hogy szabályát valami kedvenc tárgyra pontosítsa össze; és

megvallom, hogy az általam igen tisztelt ugocsai főispán úrnak indítványát ezen utolsó sorba állítom. Méltóztassanak megengedni, ha a dolgot practice vesszük, a tek. RR. ezen izenetében — mert tudjuk, ezen izenet sokak előtt úgy tűnik elő, hogy ezt, és amazt rejti magában — én nem látok egyebet, mint általánosságot, de rubrumában egyenesen látom azt: hogy ezen országos választmány, ha azt fogja mondani, „már íme pénz kell, pedig sok pénz“ — tehát mi kútforrások léteznek? és ekkor természetesen gyakorlatilag szólva, ezen országos választmány azt fogja mondani: „ime ezen kútforrások gyengék, azoktól sokat kívánni nem lehet“ — s így azon kútforrásokat pótolni kell, és ime — miután a kereskedési munkálatban némileg ki van dolgozva a hypotheca-bank — bizonyos vagyok, hogy az országos választmány ezt méltatni fogja, és suo tempore reá is jő. De ha már most mi ezen országos választmányt figyelmeztetjük, akkor, ha az országos választmány ezen figyelmeztetésre nem hajol, épen ott állunk, hol akkor állanánk, ha ezen figyelmeztetést nem tennénk; ha pedig ezen országos választmány azon figyelmeztetésre hajol: akkor megvallom őszintén, azt vélem, hogy az egészet bajba fogja keverni — bajba! — Azt hallottam én is Teraesnek tisztelt grófjától, hogy azon okból is pártolja ő méltósága Ugocsa megye tisztelt főispánjának indítványát, mert 35 megye követeli a hypotheca-bankot. Megvallom, hogy ha most tekintünk vissza a váltótörvényekre, mondhatom, azokat nem igen dícsérőleg hoztuk, s miért? mert — mint már minap volt szerencsém előadni — akkor nem mert az ember ellene szólani, — mert igen azon indokból indultunk ki: hogy ez már „vox populi“; és ha az ember reá nem állott, gyanúsíttatott. Akkor báró Eötvös József barátommal sokat beszéltünk e tekintetben, és szerettem volna, ha az ország akkor bizony egy kissé szárazabban fogta volna fel a dolgot; de Bécsijén hogy állottak a dolgok? — azon sok státusember, kik közöl egyet hall ottam ma felhozatni, és idéztetni, volt, ki azt mondá: hogy ebből a váltótörvényből nem lesz sok, ha tudniillik össze nem köttetik bankkal; de tudok sok státusembereket, és abban ajánlkozom akár mindjárt rigorosumot kiállani, hogy a váltótörvény, ha bankkal köttetik össze, de más dolgok nem történnek, akkor sem fog hitelt szerezni·; mert azt állíták, hogy a váltótörvényben leginkább a vox populinak — magvallom — azon kis kényszerítésnek már most is keserű gyümölcseit érezzük, és ezt már most felfogásom szerint — mert mint a magyar mondja: „hogyha más tapasztalásán nem akarsz tanulni, tanult magad kárán “ — oly gyenge indoknak tartom, hogy mivel 35 megye bankot kíván, azt protegálni kell; mert bátran azt jelentem ki; hogy bizonyosan e teremben nincsen öt, vagy tiz percent, ki tudná valósággal mi a bank? — és hogy azon 35 megyében sok ember votizál a bankra, ki azt sem tudja: „mi a ménkű lehet az a Bank“? — Egy oly országos választmánytól, melytől én várom a hazának boldogságát, nem azt kívánom, hogy valamely népszerűség miatt magát hajtassa a vox populi által; hanem, hogy azon választmány a vox populinak adjon irányt —· és ezt kívánom. — Mi a bankot illeti: mondhatom, bizonyos vagyok, mikint azon tisztelt országos választmány, mely ki lesz küldve, lehető legnagyobb szemügyre fogja venni a dolgot; mert okszerűleg kibocsátott pénz — mint tudjuk — csudákat mivel; de más részről tudjuk annak is következményeit, hogy mily fatalitásokba sülycszti az embert a nem okszerűleg kibocsátott pénz: mert ez olyan, mint a puskapor, mely sziklákat repeszt; de más részről a lehető legnagyobb vészeket okozza, — olyan mint a tűz, vagy víz, melyek jól alkalmazva az élet fenntartására szükségesek, de ezen elemeknek kibontakozott rendetlen léte a lehető legnagyobb emberi átok. — Ha nekünk magyaroknak egyet nem szabad tenni, bizonyosan experimentumokat nem szabad tenni. Nekem a minap egy ember azt mondá: „hiszem-e, hogy az adó kérdése keresztül fog menni Magyarországban ingadozás nélkül? — és azt tette még hozzá: mert látjuk, hogy ámbár érezzük és látjuk, hogy másutt csak

vaskéz, vagy vasvilla vitte keresztül: hogy gondolhatnám, hogy ezt nálunk lehessen keresztül vinni barátságos úton. Én azt mondám, meg lehet, ha az emberi perfectibilitásban bíznak, — ha tudjuk, hogy a sajtó, melynek mi tán egész áldását sok okokból nem élvezzük, tán nem is vagyunk képesek élvezni, még is Angol-, Francia- és Német-hon eszmecseréit élvezzük, és ha azt nem reményleném, hogy a kibontakozott emberi ész lehető legroszabb állapotból minden ingadozás nélkül fog átmehetni egy jobba: akkor azon remény, mely mindig táplálja keblemet, csökkenni fog bennem. Bár süker legyen, bár nem — a dolgot megkísérteni békés úton mindenkinek kötelessége. — Ha mi az országos választmányt valami utasítással el akarjuk látni, vagy pedig figyelmeztetések által annak direetiót adni akarunk: akkor méltóztassanak — nem ellenzem, hogy azt, mit Ugocsa megye tisztelt főispánja mondott, be tegyük az izenetbe; de akkor más részről azt is kívánom; hogy azon országos választmánynak még emez utasítás adassék: hogy ne felejtse el, midőn azon híres financier 1716-ban, ki angol, és neve Law volt, midőn elárasztotta az országot papirospénzzel, az emberek nagyon megörültek, mert az ember nagyon szereti elkerülni a munkát, az izzadtságot, és ahhoz, mi által azt nélkülözheti, ragad, s így vajmi könnyű papiros emisióval bolonddá tenni sokat. Azon országos választmány vegye figyelembe, hogy mind azon nyomornak, mely Franciaországnak szétbontását okozta, legfőkép az elromlott financiák voltak okai; és vegye figyelembe, hogy mily oberrátiokba buktak egymás után. Vegyük, újabb időkken nálunk is az úgynevezett fekete bankókról bizonyosan azt mondják: akkor jó volt a világ! — igen, — ezen állapot olyan volt, mint a felhevitő ital, mely felserkenti az életerőt, de utána következik a reactio! Tudjuk a deválvátiónak kínos következéseit; igaz, hogy azok, kik szenvedtek, az árvák és özvegyek; s azokhoz hasonlítanak, kik az árvíz által vesztek el, mert néma csend van sirjok felett; de föl vannak írva azon betűk az egekben 1 „hogy aki ily esetben mást vezetni mer, ahhoz megkívántató kimerítő tudomány nélkül, az a lehető legjobb akarattal is bizony nyomasztó vétket követ el.“ Felszólítanám tehát az országos választmányt többek között arra: hogy mindenekelőtt azon úgyszólván örökségül mint egy apáról, nagy apáról, ős apáról reánk maradt bujdosdi ajtócskákat, melyeket majd meg fogok írni — melyek mind meg annyi nem fizetési ürügyül szolgálnak, dugja be, hogy lássuk azután — mint írtam is — „ki a száj- ki a tényhazafi? és ki akar munkálódni ezután, és ki akar nélkülözni.“ — Ha azt hallom: „vegyük fel legelőbb a kereskedést, majd ha pénzünk lesz, akkor fizetünk^: ekkor már azt mondom: „itt hátulsó kaput szagolok.“ — Midőn azt hallom: majd fizetünk, csak a sorompókat és vámokat szakítsuk le, hűm! már itt (a két ujját orra alá téve) itt nem jól van; ha valaki azt mondja: ex asse kell a dolgot tárgyalni, felelősség kell, hová fizetünk? és több effélék: akkor ismét azt mondom: „én ezt nem hiszem!“ — Nem akarom hosszabbítani ezen képet, hanem én részemről a jelen kérdést illetőleg — kettőbe pontosítanám Össze a teendőket, t. i. a munkával és izzadtsággal meg kellene barátkozni egyfelől — nem úgy mint a rósz katona, ki mindig hátulról megy, hol nem lőnek, hanem egyenesen, és bátran menjünk neki; a másik a nélkülözés; — azt mondják: „majd fizetünk — majd ha lesz“ — úgy van! — méltóztassanak, ha a fényűzést tekintjük, nyúljunk keblünkbe; de ki azon koldus Magyarországban, ki egy pohár pálinkát egy esztendőn által nem tudna nélkülözni, mely egy krajcárba kerül! — Nem akarok senkit gyalázni, de felhozom Berzsenyinek ezen versét „Paloták“ stb. — nem tudom épen a szavakat, de mélyen fekszenek azok keblemben. — Ha innen most az országgyűlésről elszéledünk, mindenki kastélyában kéjelmesen pezsgővel él, és luxust folytat; mit én ki nem rekesztek, hanem csak azt mondom, hogy kínos fájdalom nélkül lehet nélkülöznünk igen sokat; de e tekintetben szemrehányást tenni nem akarok: mert méltóztassanak — philoso-

phiee véve fel a dolgot, kérdem: miért van ez így? azért: mert — valljuk meg — még nemzetiség tekintetében, mi mindég eddig úgy éltünk, és oly érzések közt, mint azon horvát ember, — nem Horvátországról szólok itt, — ki ha elégett háza, korcsmába megy — leissza magát, és desperatiójának nincs sükere; azt mondom én: fojtsuk el keserű érzésünket akármivel — legyen az luxus, pálinka, bor, vagy szerelem: hazafiságnak, nemzetiségnek sükere nem lehet; de érezze csak egyszer a magyar a síikért, ha a szerencsének, boldogságnak iskoláját philosophiai szemmel látjuk, mindég a körül forog, ha megelégedés, szerencse után vágyik mindenki; de ennek nincsen nemes iránya nálunk, mi többet, kevesebbet raffinírtabb bojer féle emberek, sybariták vagyunk; és természetes — mert mind annak, — mit eddig tettünk a hazának, mi sükere lett? — A fundatiók deválváltattak, és egyebek miket tettünk — oly kisszerűek, hogy az ember lelkét nem emelik; mert ha valami egyenesen zsebeinket nem tölti, legalább lelki örömet szerezzen — az is szép! s szerezzük meg azt ist magunknak. És most méltóztassanak megengedni, egy kis anekdotával szeretnék élni. — Több évek előtt Árpád gőzösünket decemberben próbálni akartuk — és akkor csak négy gőzöse volt a társaságnak — és fövényre akadt Doborszeg tájékán Pozsonymegyében közel Komáromhoz; — tél volt és hideg, igen rósz helyen akadt meg a hajó, és sehogy sem lehetett megszabadítni; jöttek azután molnárok Komáromból, és más hatóságokból is sok emberek, de nem tudták megmozdítani a hajót; — engem úgyszólván, kétségbeesés fogott el, mert biztosítva sem volt a hajó, és ha elvesztette volna azt a társaság, nagy kárt szenvedett volna, mert most annyi gőzösök mellett, ha vesztene is egy hajót, ezen veszteségét könnyen kipótolja; de akkor azon keletkező vállalatra nézve ez életkérdés volt. Szerencsére több hajóvontatók jöttek, és vagy 100 ló befogatott azon hajóba, de oly alkalmatlan helyen volt az, hogy a kötélnek 5—6 száz ölesnek kellett lennie, mert a túlfekvő parton voltak a lovak, és többször elszaggattatott a kötél; a víz pedig mindég apadott és már mondhatom, hogy csüggedő lélekkel mondottam, hogy azon hajót is fel kell áldozni; de még egyszer megpróbáltuk; és midőn legjobban desperálok, egy német Anfiihrer állott előttem, kinek jó szeme volt, és azt kiáltá: „Jetzt geht's észrevette t. i. — hogy a lovak érezni kezdették, mikép a hajó indult, és akkor már nem engedtek, hanem minden erejüket megfeszíték; és a sükernek semmi ellent nem állhatott, és akkor lobbant fel előttem: hogy ha ily oktalan állat érzi a sükert, és minden erejét megfeszíti, hát az észszel bíró embernek,— a magyarnak, — midőn a sükert látja, annak kivívására mi állana ellent?! — Azért felszólítom a méltóságos főrendeket: küldjük ki ezen országos választmányt szórúl szóra úgy, mint a tekintetes RR, és ne combináljuk és complieáljuk a dolgot: mert azok, kik ki lesznek nevezve, férfiúi szilárdsággal, mint becsületes emberek munkálódjanak a haza ügye mellett, — és ez az utasítás, ennél én többet nem adhatok.

7. A sz. kir. városok rendezése ügyében.

(A főrendeknél. 1844. márc. 13.)

Én a városi kérdést két szempontból fogom fel; először: egyenesen gyakorlati szempontból, hogy t. i. Magyarországban, fölvirágzás tekintetében, mennyire szükséges a városok elrendezése? — és a többi között épen ez azon sarkkérdés, ítéletem szerént, mint tegnap előadtam; és másodszor: politikai magasabb felfogási szempontból, ha úgy lehet mondani, szellemi szempontból. Mi az elsőt illeti: legyen szabad itt némi óvatossággal egy történetet — nem is mondhatnám anekdotának, hanem olyasminek, mi egy nap sokszor megtörténni szokott — valami következetlenségnek példáját előadni, hogy ezt itt felállítván, némely gyámoko-

kát vonhassak a város elrendezése anyagi, vagy Bentham szerént, utilitási kérdése megmutatására. Egy igen mély felfogása tekintély bizonyos alkalommal igen panaszkodott, hogy a gyapjúnak semmi ára nincsen, és tőlem kérdezte: Angliában és a szövetséges országokban hányadán vannak a dolgok? — mert ha mi szegény magyarok a gyapjút nem tudjuk eladni, nagy csorbát szenved jövedelmünk. Délután épen azon — más dolgokban egyébiránt igen éles elméjű tekintély — igen scandalizálva találta magát, hogy most még a lovakat is betakarják bizonyos gyapjúneművel, a mi nem posztó ugyan, de mit épen pakrócnak sem mondhatok, — mint látjuk — mondom — ezen tekintély azt nagy scandalumnak tartotta, — mi valóban mégis nagy ellenmondás a délután- és délelőtti nézet között: mert először is a gyapjú fogyasztását kívánta épen azon tisztes személy; délután pedig épen azt, mi fogyasztaná a gyapjút, nem tartotta helyesnek, t. i. reggel a kútforrásnak igen gyér esepegését sínylette; délután pedig azt is beakarta tömni, mi talán bővebb forrásnak megindulását eszközölhette volna. Anyagi tekintetben a városok elrendezésénél épen így áll a dolog. Mi kereskedést s felvirágzást kívánunk és akarunk. Kiki tudja pedig, hogy ilyeneknek kezdete egyenesen csak a városokban történhetik és indulhat meg. Már méltóztassanak felvenni, ha igazán kereskedést akarunk, és a külföldieket, kik nagy eapitálisokkal szeretnének ide jőni, hazánkba édesgetni akarjuk, — véletlen, és mondhatom, azon jó szerencse, melyet sokan közölünk ígérnek, nem elég: mert ha Damokles kardja függ felettök csak legtávolabbról is, akkor, bár szép phrasisokkal kecsegtessük, nem fognak ide jőni. Egy hires philosoph egykor azon megjegyzést tette: *hogy még* az oktalan állatok is — mint teszem a kásztor — nem szeretnek ott építeni, hol bolygatják: épen így vannak azon kereskedők, kivált külföldiek; — pedig sok volna, ki nagy tőkével, és mi ennél több, nagy intelligentiával szívesen jőnének az országba, ha ily kicsiny biztosságot — mint tegnap előadám — nem találnának; és ez az oka, hogy itt épen és mindenekelőtt szükséges leginkább a városokban azon lehető — emberileg szólván — lehető legnagyobb biztosítások felállítása, miszerént bizony akárkit, ki vét, minden ceremónia és minden bujósdi ajtók nélkül megragadjanak; és hogy ha a városi hatóság az ítélethozásban hibázott, hisz ott van a felebbviteí, — ebben én nem látok semmi nehézséget; és ez a dolognak anyagi része, úgy, hogy ha valaki felvirágzását kívánja e honnak, és azt véli, hogy felvirágzás nem lehet kereskedés nélkül, és átlátja, hogy belfabrikák nélkül az nem existálhat: ez nem tudom, mily következetességgel hátráltathatja azt, mert megvallom, hogy illusio azt gondolni, miszerént a mostani körülmények között a városokban tökéletes bátorság volna mindazokra nézve, kik nemesi pergamenttel ellátva nincsenek. — De már most átmegyek a dolognak szellemi részére. Mi a szellemi része? — Azt halottam itt felhozatni, hogy „ne ad normám aliarum Provinciarum gubernemur“ — és ezt kerüljük el. Én is tökéletesen ez értelemben vagyok, — hanem melyek azon módok? — részemről azt hiszem: hogy épen, ha — mint Ugocsamegye tiszt, főispánja méltóztatott mondani — a bizonyos pillanatot nem ragadjuk meg, akkor az, ami megérett, maga magát expediálni fogja: akkor — mint lehet mondani — bizonyos alkalmat látok, a hol az emberi tehetség, úgyszólván, megakad, és a dolgok annyira összebonyolódnak, hogy azok önmagukat elrendezik, mint a folyamok, midőn kiöntenek, törik szakad, és mindent magukkal sodornak: és ezt az emberi eseményekben revolutiónak nevezik. — Igen tisztelt gróf De la Motte Károly úrnak bátor vagyok felelni: hogy mi revolutiót nem akarunk, — mi nem akarunk, mint más provinciák kormányoztatni, de ép azért, mert nem akarunk úgy kormányoztatni, hanem alkotmányilag magunk akarunk bele szólani: magunknak kell tenni azt, mit vagy az idő hatalma, vagy pedig más hatalom végbe fogna vinni, és végbe visz mindenesetre. Ma is azt mondom: hogy hamagyarabb szempontból fogjuk fel honunk diagnosisát, és ha valaki azt kérdi: hogy váljon annyi complicatio, annyi bonyolódások közül ki fogunk é

bontakozni? és egy szebb létre vinni hazánk jövendőjét? — akárki mit mond, bizony néha felette mély kétség támad minden gondolkozóban; és hogyha ennek okát taglaljuk, és t. i. ha látjuk, hogy más nemzeteknél miért nem szoktak ily dolgok békésén menni, — miről azonban, mint tegnap mondám, nem desperálok,
— azt fogtuk tapasztalni: hogy az épen a szavaknak nem elégséges felfogása miatt szokott történni, mint ma is láttuk annak példáját.—Méltóságos gr. Esterházy József tiszt, barátom azt mondja: hogy egyet és mást planirozni kivan; — ezt én is kívánom, megvallom, — és mi több, hogy gróf De la Motte Károly úr is, ki azon szótól is irtózik, szinte planirozni akar, — és azt teszem még hozzá, hogy mi hárman bizonyosan meg fogunk egyezni: mert definiálni kell ezen szót, mi a planirozás? — Megvallom, hogyha máról hónapra mindég így régi constitutiók között experimentumokat és egészen új építményeket akarnánk felállítani, mintha alkotmányunk valami tabula rasa volna: ez nem megy, — itt más körülmények között vagyunk, — 800 éves épületnek falai állnak előttünk, melyeket egyszerre eldönteni nem lehet, ezt lépesőnként kell tenni; más részben alkotmányunk nem egyszerű gép, nem olyan, mint Anglia- vagy Franciaországé; és itt más körülmények is vannak, ezt is tekintetbe kell venni; mert megvallom, hogyha bár igen igen kecsegtető álomnak veszem egy 30 millió ép nemzetnek tagja lenni, ha vannak oly geographiaí helyzetek, hol podgyászomat vízbe dobván, mint Francia- és Ángolországban, ez szinte magától kimegy a nagy tengerre, — mondom — ezek szép álmok; de feladatunk nem ez, hanem mint az angol mondja: „jelen körülmények közt, a lehető legtöbb hasznát venni minden körülményeknek.“ Ha mi egy oly időszakban, hol Magyarországunk felvirágzását kívánjuk — hol némelyek talán csak azért nem hajlandók fizetésre, mert azt mondják: *legyen előbb, azután frgünk adni!* — ha oly pillanatban élünk, hol mindenki, akár akarja, akár nem, egy eszmét magától de egyáltalában el nem lökhet, hogy bizony mi, mennyiben létünket s alkotmányunkat mintegy morális és anyagi elkészült, és ezentúl már semmiben sem változható gépnek tekintjük, és nem akarjuk megváltani, hogy annak nagy elastieitása van, és így, hogy nem arról lehet szó: esontmerevedettségben *csökönüsödni,* de arról sem lehet szó: a dolgot *elszakítani,* hanem épen azon elasticitásról, melyet alkotmányunk mindég elfogadott: mert az nem mai fabricatum; mennyi sarktörvényeink töröltettek el simplicissime, melyekben a nemzet palládiumát gondolta, és az idő némely törvényeket nevetségesekké tett! s itt a törvény, de hatása többé nincs. Mind ezt kellő figyelembe vevén, még egyszer azt mondom: hogyha mi az időnek engedni, és egy részről sem törni, de más részről pangani sem akarunk: akkor természetes, hogy csak úgy fogunk boldogulni, ha némely kitételeket nem állítunk mindjárt tűhegyre, és mindenekelőtt ha a históriai adatokban kissé nagyobb szigorúsággal járunk el: mert az igaz, hogy — teszem
— midőn már Franciaországban egy köz-conflagratióba ment minden át, hogy ekkor a nemesség a lehető legnagyobb áldozatokra vala kész, és annyira ment — mint tudjuk — csupa szivandalgások és az egyenlőség eszméje utáni vágyból, hogy egy kamara lett a kettőből; de már akkor késő volt! — ezt előbb kellett volna tenni — és épen itt vagyunk mi. Előbb hogy IV-dik Henrik mit tett, mit nem tett, vizsgálni nem akarom; de hogyha XIV·dik Lajos uralkodására tekintünk, hol egy kis nemesség, úgyszólván, minden volt, és azután a többi de még csak katonai hivatalra sem alkalmaztatott, bár mennyire érdemes volt, Rctouriernél nem emelkedhetett magasabbra; és ha visszatekintünk a vallási dolgokra, a nantesi edictumokra: tapasztaljuk azt, hogy az idő int minket, és — mint Ugocsamegye t. főispánja mondá - - megragad az idő; — és épen itt vagyunk: mert mit kívánunk mindnyájan? nem egyebet: hanem csak azt, hogy a város, ha ott lakni akarunk, épen azon törvényhatóságot gyakorolja felettünk, melyet most a megye gyakorol, és ez az egész. Már részemről azt mondom: Széchenyi István tetszik-e ez neked? tetszik bizony! meg vagyok vele elégedve; — hát másnak miért nem

tetszik? — valljuk meg: mert ez legtöbb bajainknak oka, hogy a magyar magát senkinek, úgyszólván, submittálni nem engedi; mindenki vezér, úr akar lenni, és ha épen jó órában van, maga alatt felrúgja a port, és azt mondja: ez a világ közepe, hol én állok! Erre a tulajdonságra sok ember azt mondja: „es ist mit den Leuten nichts anzufangen“, — én pedig azt mondom: „es ist sehr viel anzufangen“; de itt valljuk meg, hogy eddig — ha tagadni nem akarjuk — bizony csak kard volt mesterségünk, csak katonák voltunk; most más kellékek vannak előttünk, és — mint számtalanszor mondám — épen azon hév, azon férfiúi öntudat, hogyha ez bizonyos rendszer alá jőne, már mi talán némileg kiestünk abból: mert más, és talán magam is azon állapotban vagyok, bármi hangosan szólalok fel, minden hatalmaskodás ellen, és azt kárhoztatom, meglehet fél óra múlva, magam esem azon hibába, — nevelésünk el van hibázva, —· mi rendszerető emberek nem vagyunk, és így még ezt aquirálnunk kell; az ehhez első kis lépés a város; ki oda megy, becsülje meg magát, mert máskép becsípik, ha pedig beesípik, sem fabrikák, sem kereskedés jó sikerrel bizony lenni nem fog. — Ezeket előreboesátván
magamat a méltóságos fő RR. további gratiájába ajánlom.

8. Országgyűlés évenkénti tartása iránt,

(A főrendeknél. 1844. máj. 9.)

A mik eddigelé e tárgyban elmondattak, azok csekély vélekedésem szerént oly gyenge, oly bágyadt argumentumok voltak, hogy részemről megvallom, nem csudálkozhatom eléggé még oly férfiak részéről is oly argumentumokat hallani, kiktől én magasabbakat vártam volna és várok ezentúl. Nem akarok én ezáltal legkevésbé sértő lenni; mert ha egy részről az eddigelé előadott argumentumok igen gyenge és bágyadt voltát meg is fogom mutatni, más részről igen átlátom, hogy a dolog sok és okos emberek előtt oly színben állhat; és ennek eszközlésére legyenek es. kir. főhereegsége igen tisztelt elnökünk, és a mélt. fő RR. azon kegyességgel nekem megengedni, hogy egy kis indiseretiót tegyek, és hogy némelyeket, mik a eoulissák mögött történnek, mint azok előttem feltűnnek, itt elősoroljam: hogy t. i. miért van itt igen sok embernek az országgyűléseken egyáltalában szinte valami nauseája, és hogy azt miért hozzuk elő még többször ’? holott elég keservesen esik sok érdemes embernek, ki úgyszólván kínpadra vonatik, a minden három évbeni országgyűlésnek tartása, és ép ezen helyzetben van a kormány is. Mindenekelőtt átmegyek azon okokra, melyeket elősorolni hallottam, és azután bátor leszek előadni: hogy mikép tűnik sok ember előtt az országgyűléseknek még többszöri tartása valami rémképben elő? melyet, a mennyire lehet, szeretne az ember inkább ritkítani, mint — minek psychologiai oka van — szaporítani? és épen azon okok azok, melyekből vajmi könnyen mcgbocsájthatólag a többszöri tanácskozásoktól! idegenkedés származik, és melyekből indulva ki, fakadtak sokan a tegnap hallott indokokra. Többek közt azt hallottam, hogy a minden évi országgyűlésnek haszna csak az által is kétségbe vehető volna, mert épen akkor, midőn a mohácsi nagy catastroph lecsapta nemzetünket — úgyszólván lábairól, a mohácsi vész összeköttetésben volt volna az akkor minden évben tartatott országgyűlésekkel; mondhatom, sokat hallottam: hogy miért húzta a magyar a rövidebbet? részint Zápolya irigy fondorkodásának tulajdonítom azt,— nemileg talán Tomory igen nagy hevességének, sőt — mint mondják — az ország nagyjai tökéletes elpuhultságának, miszerént szekereken — vagy akkor még csak kocsin — mentek az ütközetbe; más részről tulajdonítom a török akkori — lehet mondani — ellenállhatlan bátorságának; de azért, mert minden évben országgyűlés tartatott, s hogy az lett volna oka a veszélynek, mondhatom, azt soha sem

gondoltam. Én most is mondom: hogy jóllehet én bátran kijelentem — és értsük egymást! — hogy panaccát nem ismerek: de valamint egy nagy statusférfiú azt monda Angliában, hogy maradjon meg a sajtószabadság, és mindent feláldoz annak: mert, kivív ez mindent, mi hátra lenne, és minden rövid idő alatt azon helyen leend, hol előbb állott: így mondom én, hogy csak tanácskozhassunk szabadon, sokszor és rendesen, és én kész vagyok még az adó kérdését is feláldozni; pedig ezt én nem szívesen tenném most főkép, midőn egy igen nagy — legalább felfogásom szerént — igen kedvező symptoma mutatkozik nemzetünkben, mely egykori jövendőnknek jobb voltát, nemzetünknek egykori nagyságát némileg sejteti, legalább azon kebellel, mely még reményleni szeret, hogy t. i. mi épen ellenkezőleg a lengyelekkel, kik sok esetekben a legnagyobb barátságban jöttek össze országgűléseken, és hosszas vitatkozások után úgyszólván mindég harcban távoztak el egymástól: mi emígy jövünk az országgyűlésre, és bizony mondhatom elég hosszasan játszuk a macska, és a többi komédiát, és végre azután megbékélünk, — s tanácskozásunk eredménye mindég az lön, hogy az országgyűlésnek berekesztésével közelebb állunk egymáshoz, mint azelőtt állottunk. És bár csupa országgyűlésektől bizony nem is fog támadni nemzetünk felvirágzása, kivált simpla országgyűlések tartásával nyerni sokat nem is fogunk; de azt tartom, hogy a minden esztendőben tartandó országgyűlés épen azon effectussal fog bírni, mint egy jól elrendelt officina: „eine gute Arbeitsstube, oder eine gutc — nem is tudom hogy mondjuk — Werkstatte“, — melyből ki fog kerülni minden. Tegnap azt haliam, és reáismertem azon általam igen sokszor használt képre, hogy kár egy, jóllehet sokkal jobb, gépből kivenni egy karikát, s azt a régi gépbe illeszteni, mert akkoi az nem forog, hanem egy egészen összefüggő gépet kell venni egyszerre; de mondhatom a rendes tanácskozás nem azon gép, hanem épen: „die Werkstattc“, melyből a gépnek ki kell kerülni. — Azt hallottam és azt hittem, hogy az eddigi systhcma ellen van irányozva azon indok, hogy nem tudom 74, vagy 89 hónapokig tanácskoztunk, és azután eredmény mégis kevés volt. Ebből azt következtetem, hogy ha ezen systhema mellett még 89 hónapig sem volt siker: valami más országgyűlés után kell esengenem, hogy ennek haszna nincs. Az mondatik továbbá: hogy az évenkénti országgyűlés jó lesz egykor, midőn az országgyűlés cl lesz rendezve, az utasítások megszűnnek, és provisio történik, hogy a közigazgatás ne lankadjon azon idő alatt, míg az országgyűlés tartatik, hogy az igazság kiszolgáltatása is rendében legyen „majd akkor lesz annak ideje!“ — de istenért! ez azon circulus vitiosus, melyből nincsen kibúvás, melyet annyiszor ezer formában hallottunk. A köznépet emeljük magunkhoz, engedjünk neki szabadságot! lehetetlen — mondják — mert a szabadságot nem képes élvezni: neveljük tehát előbb! — jó! tehát neveljük; de akkor ismét azt mondják: nem kell az embereket nevelni, boldogok ők így is stb. Mindég úgy vagyunk, hogy a vízbe csak akkor megyünk, midőn már jól tudunk úszni. A minden évben tartandó tanácskozás még ott is szükséges, a hol már egy nagy regeneratiónak mutatióján által esett egy nemzet: hát kérdem ott, a hol még minden a teendő, ott nem volna-e az szükséges? — Méltóztassanak elhinni: ott szükséges. Egy példát hozok fel: a cambium mercantile ellen sok embernek most, miután megszületett, sok kifogásai vannak. Méltóztassanak elhinni, hogy annak idejében, midőn a világra jött, mind azok, kik fáradoztak körülötte, és sokan, kik igen-igen fáradoztak körülötte, kiket itt az országgyűlésen tisztelni nincsen szerencsénk, — velem együtt igen átlátták, hogy mi éretlen, és hogy egészen nincs megfőzve, és hogy még tovább kell főzni ra jta; de akkor azt mondották: hogyha a dolog cl nem fogadtatik, úgy, mint áll, mit fog mondani a nemzet? — Nem ironicc mondom, — a többség a dologhoz nem ért, és azt hiszi, hogy ezen cambium mercantile — mint tegnap mondatott — panacea. — Voltak sokan, kik azt mondották: ha nem ment volna keresztül azoknak akaratából, kik átlátták, hogy

nincs eléggé kifőzve, és kik ezt a legjobb intentióval tették volna, — bizonyosan a sokaság azt mondotta volna: ime ezen emberek nem kívánják! és azon gyanú kenetett volna reájok, hogy azért játszák a valóságos alkotmányos embereket, mert egyenesen a kormány nevezi ki a váltó intézetekhez tartozó egyéneket, és azon gyanú terjesztetett volna az országban, hogy önzés miatt háttérbe tették a haza javát, — és mi történt? épen az, mi a szegény katonával akkor, midőn ráütnek, de étke még meg nem főtt, — mit tegyen? félig nyersen lenyeli étkét, mert azt gondolja: tudja isten — mikor lakhatom ismét jól! Három év egy nemzet életében, hol a teendők száma oly roppant, mint nálunk, sok; az ember ekkor nem scrupulizál annyira, és reááll olyanokra is, mik azután a közvárakozásnak meg nem felelnek; ha pedig minden évben rendes országgyűlés tartatik: akkor természet szerént 8 hónap leforgása alatt az ember egy kissé koplalhat, és bevárhatja a végzések hatását, mert 8 hónap után ismét visszakapja az alkalmat, — és épen akkor azon sokaság, mely rósz intentiót és túlságot állított, meggyőződik utoljára, hogy mégis becsületes emberek voltak, kik a dolgot jobban kifőzték, hogy jobb ízű legyen! és minden ember a cambium mercantilét most jobb ízűnek találná, ha így mentek volna a dolgok; ellenben, fájdalom! most sok magyar embernek csömört okozott, — mi természet szerént mostani rendszerűnknek elkerülhetlen következése. — Igen sokat tudnék mondani ezen szükség mellett, hogy mily hasznos, ha az ember rendesen tanácskozhatik, és kivált tanácskodhatik akkor, midőn saját dolgainak súlyát némileg elvégezte; mert köztünk többet, kevesebbet mindenki azon állapotban van, hogy a haza előtte néha nem a legelső, — családi és más körülményei vannak, melyeket az ember el nem hagyhat: ha tehát a nyári, tavaszi és őszi hónapokban elrendeljük a magunkét, mindjárt nagyobb kedvvel fogunk munkálkodni olyasokkal, melyek azután ellentétbe nem jőnének saját érdekeinkkel. De van még valami, mi ezen minden évi országgyűlésnek tartását igen ajánlja, t. i. azon psychologiai körülmény, hogy igen jó, kivált kissé életbevágó dolgok körül, hogy az ember magát kissé kialudj a. Hogy jövünk az országgyűlésre? Ceremónia egy nagy része, — és azután még megismerkedünk, gyanúsítjuk egymást, civakodunk pártérdekek körül, és legtöbb időt elvesztünk, egyik a másikat rágalmazza, noha oly gyengék vagyunk, hogy közvállalatok által alig tudnók mindnyájan elbírni a haza szükségét, — és mégis szakadások vannak köztünk, és ez az, mi zsíbbasztja az egészet, — s legyünk igazságosak: ily körülmények közt legtöbb idő pereg le. Már most csak supponáljuk a jelen esetet, ha még két, vagy három hónapig ad summum ezen országgyűlés tart, némi födolgokat, mint a kir. városok elrendezése kérdését, elvégezendjük, — és bocsánatot kérek! — de minthogy ez indiseretióban benne vagyok, kimondom: hogy akárminként állunk szembe egymással mint ellenségek, vagy barátok, igaz marad: hogy a magyar hazafiak csak összes kézfogások által fogják eszközölhetni hazánk virágzását 1! — és pártoskodások s pártszellcm által oly bizonyos mint 2 X 2=4, lesülyedünk. Többször mondottam: szomjazom véremnek és fajtámnak nemesebb és kifejlettebb voltáért; de én is, ha bukik: „mitgefangen mitgehangen“, — más sorsot nem kívánok, mint a többinek lesz; de ha az országgülés most két, vagy három hónap alatt véget érne, és előre tudnók télre, miután — mondjuk ki — unalmas itt ülni mindég (medicina pejor morbo), s alig várja mindenki, hogy kimenjen az Auba, főkép most, midőn a szép napok jőnek, — még midőn rósz idő volt, könnyebben lehetett dolgozni; de ha az ember előre tudja, hogy nyolc hónap múlva ismét össze fog jöni, azt mondja az ember: „egyet és mást per Pausch und Bogén ne vigyünk által a Rubiconon“; főzzük a dolgot ki jól; mert oly nemzet, mely a török igának magárahagyása óta, nem egészen maga hibája által, hanem intra et extra muros“ 150 évig pangott, és most iparkodik, hogy egy kissé helyrejőjön, épen ezen állapotban van nemzetünk, — és az axióma, hogy a nagy pangást mozgás váltja fel, és ha ezt mérsékelni nem lehet, — ismét valami lázba megy

által a nemzeti test, mely szinte oly veszélyes. — Mi a panaceát illeti: magam is sokszor estem azon hibába, — ha t. i. egy rész valamiből igen sokat vár, hajlandóbb vagyok azt panaceának tartani, ha t. i. azon rész azt gondolja, hogy azzal minden absolválva van; úgy tegnap azt hallám, hogy a minden évi országgyűlés tartásával sok ember azt hiszi, hogy minden bajoknak vége van; és azon kérdés tétetett hozzánk: hogy azt gondoljuk-e, hogy ha négy hónapig minden évben országgyűlés lesz, akkor egyszersmind minden bajoknak vége is leend? Ezt m. fő RR! senki nem gondolja. Az mondatott: hogy ezt oly orvosságnak veszik, mely kikúrálja minden betegségét a nemzetnek; ezt nem gondolja senki: hanem azt én is gondolom, hogy oly officina lesz, melyben az orvosságok készíttetni fognak, melyek ezen nagyszerű beteg és bágyadt testületet helyre fogják állítani. Azt hallottuk tovább: hogy coordinálni kell némelyeket, tudja isten mit 1 de kérdem: hát a jövő országgyűlésen a fák nem úgy fognak-e állani, hacsak ki nem fogják vágni, mint most? a promedáde nem épen úgy lesz lámpákkal kivilágítva, mint ma? és akkor minden, mint a harmat, magától az égből fog leesni? — reményiem, hogy általunk fog történni ezen coordinatio, velünk, vagyis legalább nélkülünk nem; — és természetesen hol fog történni? itt az országgyűlésen, a nemzeti officinában, másutt nem is történhetik; de melyik officinában fog ezen coordinatio sikeresebben eszközöltetni? három évről három évre történt országgytiléseken-e, hova mindég új tagok jőnek, hol annyi idő fecséreltetik el, vagy minden évben tartandó officinában? de természet szerént nem panaceaképen mondom én ezt: de a minden három évben tartandó országgyűléseknél is tudjuk, miként megy a dolog; lassan forog a gépezet, és az utolsó hónapban, midőn a praeclusi terminus jő, és az országgyűléstől meg kell válni, az többnyire oly helyzet szokott lenni, mint a hajótörésnél, hol mindenki mindenfelé kapkod és iparkodik, hogy pakliával meneküljön. Én mélt. fő RR! igen sokat tudnék még erről szólani; hanem engedjék már most meg, hogy komolyabb oldalait vegyük a dolognak: mert hogy a dolog így áll, azt egy kissé nehéz volna tagadni; és még annyi argumentum van; hanem azoknak úgyis igen nagy hasznuk nem lévén, kár volna azokkal a mélt. fő RR. figyelmét fárasztani. Mint practicus emberek, mi azt mondjuk in thesi, mert sokszor hallom: a minden évben tartandó országgyűlés ha nem is panacea, de oly officina, hol készülni fog egy és más is; és ismételve bátor vagyok a mélt. fő RR-et emlékeztetni azon gyönyörű symptomára, melyet hazánkra nézve tapasztalunk, miszerént a lengyel nemzet rendszerént kibékülve jött az országgyűlésre;— azonban ott kardot rántottak egymás ellen, és oly állapotban oszlott el az országgyűlés; mi pedig körmökkel jövünk egymás ellen ide, és azután, míg az országgyűlés eloszlik, kibékülünk egymással. Ezt én a jó intentio legnagyobb symptomájának tartom. In thesi — mondom — mindenki átlátja, hogy a tökéletes szabadsággal végbeviendő tanácskozásoknak ez oly kelléke, melynek legalább én minden többi kérdést alávetek. Vegyük a dolgot gyakorlatilag: miként akarjuk ezt elérni? és most bocsánatot kérek! hanem én igen vigyázni fogok, mit mondandók, és lehetetlen, hogy azokat — ha igazán a dolog velejébe akarunk hatni — el ne fogadjuk. Már miután a kormány, és egyenesen a fejedelem felkent személyének jóváhagyása s hozzájárulása nélkül ezen törvényt, mely most egész becsében áll, hogy három évről három évre országgyűlés tartassák, egy évre tenni nem lehet; most — mondom — méltóztassanak megengedni! de úgy tapasztaljuk, hogy nem ugyan rósz intentióból — mert ezt senkiben fel nem teszem — hanem tudja isten mily okokból? de azt tapasztaljuk, hogy itt a kormánynak emberei erősen megtámadtatnak. Vegyük fel csak a kir. előadásokat: mi régibb emberek tudunk arról ítélni: mert 20—25 evvel ezelőtt, sok keserveink sok nyomorúságaink között csak ennyit sem álmodtunk; és mondhatom, azon megtörhetlen türelem volt az, mely annyira bírta a kormányt, hogy lassanként átlátván jobb érdekét, alkotmányosság és nemzetiséghez kezdett hajolni; — mondom —

látván a kormány emberei, hogy itt vakmerőén támadtatnak meg, és a támadó személyek — mint tegnap is láttuk — köztetszést nyertek — mi azonban bennem legnagyobb szomorúságot okozott — ne várjuk, psychologice véve fel a dolgot, azt, hogy évenkénti országgyűlés tartását óhajtsák ők, kik bár szolgálatban őszültek meg, és mégis kínpadra vonatnak, és meg nem emésztett szavakkal sértetnek; ne higyjük hogy keresztül fogjuk vinni, — mi most sok embernek keserű medicina, az országgyűlés minden évben tartását. És ez oka a bágyadt argumentumoknak; mert azokat in thesi alkalmazzák. — Mélt. fő RR! tiszteljük meg egymást; mert addig, inig itt bizonyos része a mostani nemzedéknek — mert távol vagyok attól, hogy mindnyáját kárhoztatni akarnám — úgyszólván ccnsurálni akarja az országgyűlést: egyiknek fényes fáklyás zenét, másiknak macskamuzsikát csinál, — ily körülmények közt, miként lehessen a kormánytól várni azt, hogy azt, mi valósággal némileg scandalum, annyiszor repetálja; és erre nézve három év is sok, és — legyek rósz próféta, ámbár a vak sokaság járjon holt tetemeimen keresztül! — azt mondom, hogy ebben hongyilkolás van. Mi magunk igen jól tudjuk, hogy ez semmi, — jól tudjuk, hogy egy oly tanácskozás között, hol 500 ember van, lesznek többen, kik meg nem gondolván, mit mondanak, lerontják könyelmüleg azt, miért mi annyi éveken becsületesen fáradoztunk, és könyelműleg eldöntik, leszaggatják egyszerre azt, mit sok forró jellem épített. De vegyük összefüggésünket: az ilyeseknek nem nagy hatása szokott lenni nemzetünkre, hanem ily egyes kifejezésekről, melyeket magamévá tenni nem akarok, melyeket visszataszítok magamtól, — bizonyos helyen azt gondolják, hogy ez a pártok szelleme és ez oka annak, hogy oly dolgok, bár magunk között alkotmányos életünkben csekélységeknek látszanak, de másutt óriási alakban mutatkoznak. Ha tehát azt akarjuk elérni, hogy országgyűlés minden évben tartassák: mutassuk meg azt is, hogy rendet tartani tudunk ott is, hol tökéletes szabadság létezik. — Réám nézve nem hatnak ilyen mondások; de vannak emberek, kikre hatnak, kiknek körülményei olyanok, hogy bizony — valljuk meg — nekik coquettirozniok kell egygyel is mással is, és ezeknek azon discussio, hol mindég lakolniok kell, nem fog tetszeni. — Nem akarok tovább szólani, — ki érteni akar, érteni fog. — Ezeket előre bocsátván, megvallom, sajnálom, hogy a tek. RR. izenete oly formában jött hozzánk, t. í. oly formában, hogy okot is adhatott azt mondani: itt minden évi országgyűlés, és minden évi követválasztás synonym on; mert ha ez: akkor megvallom, még is jobban szeretem a mai zavart, mint minden évben országgyűlést, ha t. i. ezt csak úgy lehetne megvásárolni, hogy minden évben követválasztás történjék: mert — ismét sértés nélkül legyen mondva — Magyarországban sok eszes ember van; de gyakorlati ember, azt tartom, nincsen ország, hol kevesebb volna, mint itt. Már ha oly kevés a gyakorlati, politikai intelligentiával bíró egyén, tudósokkal sem bővelkedünk oly igen nagyon, hogy azokat nem tudnók megolvasni, — ha az időt csak egymás elleni agitatióra fordítjuk, és ez megtörténik minden évben, és a pártok mindég egymás ellen állanak úgy, hogy minden embernek eszében csak a pártérdek forog, és a hazának ügye háttérbe vonul: akkor én az évenkénti országgyűlés tartását — noha különben a lehető legnagyobb jónak tartom — oly drágán nem szeretném megvásárolni. Azért azon bölcs megkülönböztetés szerént, melyet fenséges és mélyen tisztelt elnökünk felhozott: hogy fel kellene szólítani a t. RR ct, azon hozzáadással, hogy mi ugyan megegyezünk az országgyűlés évenkénti tartásában, — de hogy a választások maradjanak három évről három évre, mint most, — én is a RR. izenetéhez járulok. Van még egy a t. RR. izenetében, és ez a Pesten tartandó országgyűlés. Én részemről azt hiszem, tanácskozni kell a lehető legnagyobb szabadsággal, minden erőszaktétel nélkül; de morális erőszak is van. A kényelmes tanácskozás is szükséges; már pedig mármarosi, vagy krassói embertől lehet-c méltányosan követelni, hogy minden évben Pozsonyba jöjön? ez valóban nagy nehézség volna az évenként tartandó

országgyűlések ellen: és így természet szerint egyenesen Pestre gondolnám az országgyűlést tétetni. Ez tehát erre nézve conditio sine qua non, — és én itt egyszer bátor voltam e tekintetben már kifejteni véleményemet és nézetemet, mely fájdalom! csak egy-két barátomnál talált viszhangra. Én ugyanis mindig az ellen voltam, hogy az országgyűlési lakásokat itt Pozsonyban a nemzet fizesse; de sokan ügy vélik, hogy nagy igazságtalanság fekszik abban: mert hogy lehetne az idevaló házakat használni engedni? de ezek nem jól vették fel; mert itt nem az a kérdés*: hogy* fizetni keli-e? hanem, hogy ki fizessen? természet szerint ö felsége jogában van Aradra, Sopronyba, Fejérvárra vinni az országgyűlést; és ekkor természet szerint, ha az országgyűlés ő felsége felkent személyének kényelme végett tartatik itt, azt hiszem más cassából, mint a nemzet zsebéből, kell fizetni az országgyűlési lakásokat; mert a méltányossággal megegyeztetni nem tudom, hogy például a mármarosi ember, ki nagy üggyel bajjal felmász Pozsonyba, azon kellemért, hogy itt van az ország határa szélen, — még fizessen is; azonban ha az ország közepén van az országgyűlés: méltányossággal lehet kívánni, hogy a nemzet fizesse az országgyűlési szállásokat. Azért méltóztassanak minden évben rendes, és minden erőtetés és morális kényszerítés nélküli országgyűlést kívánni, — s ha lehet Pesten. — Ez alázatos véleményem.

9. A váltótörvény módosításáról.

(A főrendeknél. 1844. sept. 24.)

Megvallom, tegnap némelyeket máskép értettem, és abban, mit igen tisztelt grófja Temesnek ma előadott, inkább meg tudnék nyugodni, mert úgy látom, hogy nem a váltó megszorítására méltóztatik célozni, pedig azt hiszem, itt egyenesen arról forog a szó, hogy a váltóképesség megszoríttassék-e vagy sem? mert hogy semmi módosítás ne tétessék, azt senki sem akarja, s ez ismét más mezőre viszi a kérdést. Hanem megvallom, hogy tegnap a mélt. temesi gróf egészen lelkiemből szólott, midőn oly képét mutatta a váltótörvénykezéseknek, melyet lehetetlen, hogy szívünkre ne vegyük. Ma azt hallottam mondani, hogy ezen e^ész intézkedés egy kissé el volt hamarkodva annak idejében, mi tanúságul szolgál arra, hogy akkor, midőn ily gyökeres reform-kérdésekről van szó, azokat igen igen át kell gondolni, csak valljuk meg, illyesek jó vagy nem jó, homlokára van írva „nunquam retro“ hátralépés már nem lehet. Úgy, mint tegnap a temesi gróf szólott, már akkor is, midőn született ezen váltótörvény, igen sokan beszéltek, s azt mondották, mi lesz ennek következménye, kivált nemzetiség dolgában? megvallom, hogy sangvinieus reményekkel, mint Bács megye igen igen tisztelt főispánja, soha sem voltam, miszerint azt reményiette ő mltga, hogy tudja isten mennyi pénz fog a váltótörvény következtében hazánkba gördülni, hogy a gőzhajók sem fogják azt elbírni. Én egy híres financiális emberrel jöttem össze, ki szívén hordja Magyarországnak, kivált nemzetiség tekintetében kifejlődését, s összecsapta kezeit s azt monda: micsoda — az urak eambio-mereantilét akarnak felállítani mostani körülmények között! mit gondolnak, hisz ez egyenesen a nemzetiség rovására fog történni! az urak jó emberek, de nincsen financiális tudományuk, és így egy egészen más rész fogja venni hasznát minden intézkedéseiknek, az t. i., mely a pénzzel jobban tud bánni, mint az urak, az urakat régi dicsőségükön beverve veszély fogja érni, mert ez oly lépés, mely sok családokat megrontand, a kis nemességnek is kárt fog tenni, a szegény adózót pedig, ki bort iszik, érette váltót ád, s azután exequáltatik, tökéletesen tönkre fogja tenni.“ Ekkor megvallom, én is sok serupulusok között azt mondám, és többen is azt mondották, talán jó volna a dolgot, amennyire lehet, kissé félretolni, mert oly ország-

ban, hol telekkönyv, executionalis törvény és több effélék nem existálnak, mindjárt úgy szólván ebéd nélkül confectet, csemegéket rakni fel az asztalra, némi célelleniség volna. De azon időben ha egy kissé erősebben szóltunk, és azt mondottuk „igen“! de ha azt felelték „semmi ha“ tehát azt mondottuk „igen de hát“ — ismét azt felelték „semmi hát“ — nem kelletvén tehát a *ha,* nem a *hát,* úgy meglett a törvény, mert egy része a közönségnek, az ifjú óriásnak, nem tudván miről van szó, scpertette magát, a másik rész pedig, mint látjuk Báesországban, azt hitte, hogy a cambio-merkantile talán majd hajókon hozza a banknótákat az országba, a harmadik osztály pedig, melyhez én is tartozom, noha nem kérkedem azzal, hogy szakember vagyok, de olyan, ki csak egy kissé forgolódott a világban s az életről gondolkodott, átlátta, hogy ez oly nemzet, melynek hitele nincsen, mint egy német híres író mondja, egy oly test, melyben tökéletesen hiányzik a turgor vitális, sőt olyan, mely enyészetnek, rothadásnak indul, ergo oly nemzetet, melynek hitele nincsen, mely enyészetnek és rothadásnak indul, nem kell úszásra, gymnasticára tanítani, hanem egészségét kell helyreállítani. Most is azt hiszem tehát, hogy alphája minden reformnak egyesen a hitel dolga. Oly emberek isvoltak, kik azt mondották: „furcsa nemzet a magyar! nem kezd semmit az első lépéssel, hanem a másodikkal.“ Teszem, ha annak idejében az utak csinálását hoztuk volna elő, többséget nem nyerünk vala, hanem, híddal kell kezdeni, melyre ha utakat nem csinálunk, nem lehet majd menni, kiváltkép ha a t. rendi tábla bizonyos fizetésekre nem fog állani, úgy fog állni ezen híd, mint valóságos scandalum, és tanúsága antilogicns modorunknak, mert senki a rósz utak miatt hozzá nem férhet. Én voltam az elsők közöl, kik azt mondották, hogy egy kis telekkönyv behozatala, az ősiség módosítása szükséges, de igaz! nem mertem mondani, hogy módosítsuk az ősiséget, mert jobban tettszett az „el kell törülni gyökeresen az ősiséget, mi természetes, mert a magyar nemzet századokig aludt, s most felébredvén kapkodni kezd, de ennek is le fog periódusa peregni. Így tehát kénytelenek voltunk az első lépés helyett a másodikat, 3-kat tenni, mely azonban maga után fogja majd rántani az elsőt is. Így látjuk már most, hogy a logica egészen el van hibázva, és velem együtt azon emberek, kik azt hiszik, hogy hitel nélkül az ország rothadásnak indul, azt jól láttuk, de „eoute qui eoute“, akár törik, akár szakad, az egyik rész sepertette magát, a másik pedig azt hitte, hogy a cambio-mercantile megtöltendi erszényét, a harmadik eoute qui eoute hitelünk állapotát nem tűrhetvén többé, reáállott — de mind azon következéseket, melyek történtek, előrelát-hatta sok ember, miszerint sok meggondolatlan madár hurokra kerülend és a nádvesszöre ragadand, és hogy ezen madarak között több magyar madár lesz mint más, azt is tudtuk. Már most az a kérdés, hogy ezen antilogicai lépéssel mit csináljunk? Azt hallám,hogy az istenért gondoljuk mega következményeket, s szorítsuk meg a váltóképességet. Méltéztassanak megengedni, ezen okoskodást azzal hasonlítom össze, mint mikor valakinek baja van a lábában, és egy kissé öreg orvos az mondja, vajjal s lúdzsirral ki lehetne talán gyógyítani, a fiatal orvos ellenben mondja „amputálni kell,“ s a többség azt mondja „amputálni akarjuk s midőn már amputáltuk és még csak egy kis darabon fityeg, megakadnak és ismét lúdzsirral akarják kenegetni. Már most egyenesen az a mottónk „nunquam retro“ és ha már a reformnak, melynek legsürgetősebb szükségét mindenki átlátja, d-ján keresztül mentünk, még csak a quomodo-ról lehet szó. Természetes, hogy minden radicaiis lépésben el kell készülve lenni a crisisre: így ha a lehető legroszabb gazdaságból átmegyünk a lehető legjobb gazdaság formára, a közidő sokkal rosszabb és kevesebb jövedelmet hozó lesz, mint a lehető legroszabb gazdálkodás volt az előtt. Azt hallám most kérdeni, mily hitelt szült a váltótörvény? hisz még a erisisnek nincs vége. Azt véljük, hogy a lex in codice már elég, hisz az nem egyéb mint arany a mély völgyben, melynek még becse nincsen. Az, kinek

pénze van, előbb látni akarja, mikép működik ezen törvény. Ha például az újságban olvasnék, hogy Bulgáriában jus cambio-mercantile állíttatott fel, és ha azon állapotban volnánk, melyben van Frankfurt irányunkban arra, hogy oda küldhetnénk pénzeinket, bizonyosan tapasztalást szerezni, és egy kissé látni akarnánk, mikép működik ott a törvény, mit csinál a basa, és mufti? fizetnek-e rendesen? A hitel dolga oly valami, hogy sok évek kellenek annak megszerzésére, és egy megfertöztetés, és mindennek vége. Magyarországban vannak példák, pedig egy két példa mint mondám elég, hogy még sem exequáltatott a váltó oly szorosan, és ez már 20 évre hátra löki a hitelt, mert természetesen azon pénzes ember, ki oda künn két és fél legfelebb három procenteí kap, ha ezt látja, miután még is már nem terra incognita Magyarország, hanem már tandem aliquando róla is beszélnek, és jelét adja annak, hogy hála isten! meg nem halt, mondom, ha azt látja, hogy Magyarországban ő percentet is lehet kapni, és neki vágya van több kamatot nyerni, csudálkozunk, hogy miért nem hozza ide pénzét — miért? mert nem igen bízik az új erőműbe, és természet szerint egy darab ideig látni akarja, mikép működik, és hogy nem lehetnek-e oly esetek, hogy valami megyében kell valamit exequálni egy hatalmas ember ellen, s nem cxequálják az ítéletet. Az ily dolgok miatt azután ne csudálkozzunk, hogy hitelünk nincsen, mert egy megfertöztetés, mint mondám, elég hoszas évek során és századokon nagy bajjal szerzett hitelt egyszerre megdöúteni. Azt vélem, hogyha igazán reformálni akarunk, és átlátjuk, hogy a status quo egyáltalában fenn nem tartatbatik többé, hogy akkor az alkotmányt tágítani, biztosítani minden egyénnek sorsát, napi renden van; de úgy, hogyha elmulasztjuk a mai napot, meg lehet, hogyha a holnapi nap késő, és ily esetben „nunquam retro“ az intézkedések homlokára van írva, — nem arról van tehát szó, hogy visszalépjünk, hanem arról: hogy ezen antilogicai lépésből eredett kárt némileg enyhítsük. Mindenesetre azt hiszem, hogy nekünk egyenesen és ünnepélyesen ki kell mondani, hogy a váltóképességet megszorítani semmi esetre nem szándékozunk, hanem inkább meszebbre akarjuk terjeszteni. Két eset van itt; azt mondják, hogy sok ember meg fog romlani; de azt gondoljuk-e, hogy ha a váltóképcsséget róluk levesszük, segíteni fogunk rajtok? Oly embernek, ki meg akarja magát rontani, lehetetlen, hogy az ország korlátokat pécézzen ki, mert előbb utóbb beesik a gödörbe. Vannak emberrek, kiknek pénzre szükségük van, és ha a váltóképességet el fogják veszteni, azért még is kénytelenek lesznek magoknak pénzt szerezni, és pedig dupla uzsorával a kapott pénzért fizetni. Mit monda külföld? Valljuk meg, hogy ha hitelünk külföldön meg ncm.gyökereztetik, az, mit egymásnak fogunk kölcsönözni, nem sok lesz. Mi ugyan igen derék emberek vagyunk, de pénzünk, kölcsönözni való pénzünk nincsen, s így arról van a szó, hogy a külfölddel kedveltessük meg a dolgot. Külföldön egy intézet sincs, mely Magyarországnak adna pénzt, sőt a statútumokban is benn van, hogy épen csak a magyar nemesnek nem szabad kölcsönözni, és a magyar polgárnak c tekintetben is jobb a dolga. Valóban a magyar nemes igen generosus, és ezen jótéteményt és a pénzkölcsönzést másnak engedi át, és maga nagy generosításának, nagylelkűségének új tanúságát adja itt is, hogy ő egyedül az, ki az országban pénz nélkül marad. A külföld tehát a lehető legroszabb vélekedéssel volt Magyarország hitele iránt, és midőn egyszerre azt hallja, hogy a magyar is felült a paripára, és hitelt akar, és mivel kezdi? cambio-mercantilével, „Jcsus María!“ de mégis azt látja, hogy azon szilárd akarat bennünk megvan „coute qui coute“ azon állapotból kiemelkedni. És azt bizonyosan minden ember, ki mind azon akadályokat ismeri, melyeket Bács megye főispánja előhozott, és körülményeink, bonyolódásaink, geographiai helyzetünk stb viszonyainkat, mindezeket méltányolván azt fogja mondani, hogy ezen emberek inkább hogy semmit se tegyenek, a második lépessel kezdik meg a dolgot, és ha a legjobbat el nem ér-

hették, megtettek annyit, mennyit tehettek. És ez becsületünkre válik, és reményünk lehet, hogy a külfölddel pénzbeli összeköttetésbe jöhetünk, és hogy reánk is biborodik a reggel, miután nemzetünk a polgárosodás egyik kellékével felruházta magát. S ime egyszerre mint a falusi borbély, ki beadta az orvosságot, és midőn az valósággal operált, a helyett, hogy bevárta volna a sikert, látván, hogy a patiensnek kissé fájt, antidotumot adott neki, úgy mi is most tenni akarunk a helyett, hogy minekünk is a erisist be kellene várnunk; — és valóban mi egy lépést, sem fogunk életbevágót tenni, mely erisist ne húzna maga után. Azt hiszszük-e, hogy oly állapotból, milyen a mai, jobb állapotba minden jaj és kellemetlenség nélkül juthatunk?! ha azt hisszük: akkor a „reform“ szót egyenesen töröljük ki szótárunkból; akkor maradjunk mocsár és homok között, mi eddig Ízlésemet mindinkább felimelgeti. Ha itt a főrendi tábla ezen szerepet játszana, hogy épen, midőn működni kezd a szer, azután mert ég, az antidotumot beadja, mikép gondolhatjuk, hogy a külföldi pénzes, ki látja, hogy a nemzet akar, de a főrendi tábla mutatja ezen tétovázást, kapkodást, valamint a franciamondás tartja: „ordre, contreordre, desordreu pénzét idehozza! Azt vélem, hogy c tekintetben nem tehetünk egyebet, hogy itt máskép segíteni nem lehet, mint ki kell tűrni a erisist, béketüréssel kell lennünk, és minden más hitelintézetünknek megvetni alapját. Itt van az ideje, hogy az ősiségről és minden egyéb eszközökről szóljunk és tegyük meg mindazokat, miknek első lépésnek kellet volna lenniök. Mert így vagyunk, mint mondám, a híddal, ez majdan felépül, és utakat kell csinálnunk, mert különben kinevet a világ. És azért méltóztassanak, alázattal kérem, azt tán más alkalomra útmutatásul emlékezetükben tartani, hogy oly nagy dolgokat meg kell fontolni, és hogy azok, kik magokat sepertetni nem hagyják, és tán egy-két vonással tovább tudják kicálculálni a politicai schakkjáték húzásait, nem kell gyanúsítani. Bevégzem hosszúra terjedt beszédemet azzal: hogyha valamit izenünk at. RRnek, egyenesen izenjük meg azt, —nem tevén mindezekre a t. RRet figyelmetessé, mert ők szinte oly jól tudják a dolgok fekvését mint mi, mert vannak oly scandalumok, melyek kivált újabb időben történtek, melyek oly világosak, hogy itt figyelmeztetés nem szükséges — mondom tehát, ha valamit izenünk at. RRnek, mindenek előtt jelentsük ki: „hogy a váltóképesség semmi forma, semmi módosítás, semmi ambiguitás által szűkebb szigetre ne szoríttassék? Ez alázatos véleményem.

10. A nemnemesek hivatalképességéről.

(A főrendeknél. 1844. oct. 5.)

Én azt vélem, hogy nem szükséges arról dictiókat mondani, hogy itt van valahára az idő, hogy a hivatalképesség a hazának minden talentumaira terjesztessék ki. Ha itt jogokkali felruházásról volna szó, hol sokak, kik tudatlanok, kik nem bírnak azon higgadtsággal, mely a törvényhozásra szükséges: akkor megvallom, hogy minden lépést óvakodással tennék, és így egy kis lépésben is tán ugrást látnék; de itt választásról van szó, ki választ? — vagy a felsőbb hatalom, ez már úgyis gyakorolja mint tudjuk választását, ez tehát nem csak hogy nem ugrás, hanem megszűnik a visszaélés, — vagy választanak a megyék, és e részben Bács megye igen tisztelt főispánja az életből merítve már előre jövendölte, hogy bizony nemtelenek nem fognak megválasztatni: és így ismét ugrást nem látok; — de bocsánatot kérek ezen triviális kifejezésért, hanem egyenesen Sancho Pansa helyzete jut eszembe, ki nagyon örült az ebédnek, de adig kapott valamit belőle: itt is tehát megvallom, hogy azon ugrást, melyet mélt. gróf Andrássi Károly tapasztal, nem látom legkevésbbé is ugrásnak. Mi most az ország-

gyűlésnek úgy szólván legutólsó stádiumában vagyunk; én részemről nem akarom állítani, hogy itt a visszaküldés — nem akarok legtávolabbról is senkit gyanúsítani, — azért javasoltatik, mintka ezen sokszor alkalmazott remedium „qui babet tempus, habét vitam“ lagpangana az alatt; de ha a progressiv és igazi reform nem csak ajkainkon, de belsőnkben is van, lehetetlen — azt hiszem — hogy erre elvileg ne álljunk reá; lehet hogy fognak oly bonyodalmak előjönni, mint azt Liptó megye főispánja előhozta, vannak oly példák, melyekből feltűnő a dolognak üdvös és jótékony volta, midőn oly régi fabrikában, milyen a magyar, hol egyet és mást nem lehet úgy felállítani, mint tabula rasán, hogy legndvösebb eredménynyel legyen, ezt nem tudhatni; de veszélyt a dologban nem látok, miután — mint előre mondám — a kormány választ, s természet szerint a választás csak feltételkép van téve, s a megyéknél alkalmasint el sem fog sülni: mert azt hiszem, hogy a sokaság között fognak — kivált ha azon nevelési és kifejlődési intézetek, melyek szándékoltatnak, életbe mennek — a nemzetben természetes talentumok szerint egyének feltűnni, mint látjuk a históriából, kik annak dacára, hogy nemnemesek, egy szóval fognak megválasztatni, ezt reményiem, és én legalább ebben veszélyt nem látok; mert ha főhivatalt a kormány talentumoknak, és becsületes embereknek ád, az által sok baj fog megszűnni, mely között az emberiség egyáltalában sinlödik. Némi aggódással vagyok bátor előadni, mi az initiativát illeti, hogy nem vagyok azon értelemben, — mint többször is kijelentém, hogy t. KK- és RRnél volna kirekesztőleg az initiativa; de azt vitatni nem kívánom; hanem minden esetre annyira nem terjed a t. KK és RR initiativája, hogy némi szavakra nézve, melyeket világosaknak nem látok, ne küldhetnők vissza a tárgyat, mint az angol parliamentnél szokásban van, ennyire nem szeretném terjeszteni a RR initiativáját, — miért? mert azon chaosban, melyben némileg létezünk, és melyből kiemelkedni kell, minden esetre eddig is oly hosszadalmasságot húzna maga után, hogy a tárgyalásnak mostani végetlen, és annyi időbe kerülő volta meghoszabittatnék: azért, megvallom, én a t. KK- és RRnek felfogásom szerint azt mondanám, hogy mi megegyezünk ezen elvben, és a dolognak csak kifejtését akarjuk látni. Miért? — mert felfogásom szerint az elv annak alkalmazásával oly szoros összeköttetésben van, hogy bizonyos alkalmazással én például az elvet elfogadom, bizonyos alkalmazással el nem fogadom: úgy e tekintetben, mint mélyen tisztelt tárnok ő nagyméltósága előadá, legkisebb nehézséget sem látok, én részemről az elvben egyetértek, és az alkalmazásra nézve egyenesen felszólítnám a t. KKat és RRet, hogy úgy, mint többen kinyilatkoztatták, általánossággal maradjanak. Megvallom, hogy nem tudom, miért van itt kivéve a helytartótanács és caneellária; megvallom: hogy ebben is van egy kis arriére pensée, és hogy a bírói hivatalokra utóbb kis monopólium jön ki, — nem tudom, ott mikép forog a tanácskozás? — én tehát így tenném ki a törvényjavaslatban az elvet: „az országnak nemnemes benszületett, vagy honosait, és törvényesen bevett vallási! lakosai ezentúl minden néven nevezendő közhivatalokra alkalmatosak“; — mert, valljuk meg, ezen kivétel azt teszi, hogy más oldalról is lehet kivétel; de ha ezt kiteszszük, akkor természet szerint minden nemnemes hivatalokra alkalmas. — Még mélt. gróf Teleki László előadására akarok valamit megjegyezni. Megvallom, hogy ami Magyarországnak reformkérdését illeti, e tekintetben én vele kezet fogok, hogy az t. i. csak lépcsőnkint mehet; mert ha ezt teszszük most, midőn erről nincsen szó, mindig azon arriére pensée van bennünk, hogy alkotmányunkat tágasabb alapra kell állítani; vegyük fel a városok kérdését: ezt egyszer systemák szerint akartuk kidolgozni, s látjuk, hogy nem igen boldogultunk; de — mint elébb mondám — ezen lépésben veszélyt nem látok. Magyarországnak felfogásom szerint egy nagy baja van, t. i a nemesség napról napra szaporodik, nem fizet, és nem engedelmeskedik. Már most nem sokára szó lesz indigcnatusokról; pedig úgy vagyunk már,

mint szeretek élni azon hasonlatossággal, hogy a bárkában ülünk, és a víz szinte ajkainkat éri, s ha az ember felszólalna, és azt mondaná: barátim! így nem mehet, — jó volna, ha felét ezen bárkából kidobnók; menjen a dolog sorsra, olvassuk a hajótörési anecdotákat, hogy egyik úszással kénytelen keresni menedékét; ha egy részét, mely nem egészen intelligens s legszegényebb, tömlöcökben sok időt töltő, lovakat hatalmas ügyességgel szerző hazánkfiait a bárkába felveszszük, és a hasonló intelligens embereket a bárkába szinte felveszszük: az egész machina úgy látszik, mintha igazságosabb alapra jőne, és ha új nemesember születik, új nemes esináltatik, mint egy híres könyvárus Bécsben mondja: „az uraknak baja az: hogy igen sok a nemesség az uraknál.“ „Wenn ein neuer gemacht wird, so habén Allé eine narrische Freude!“ —A bárkában (ajkait mutatva) eddig megy a víz, és midőn bukik, akkor a kocka stb. előáll. Szeretném, ha törvény alkottatnék, hogy azon nemeseken kívül, kikkel a jó isten szerencsés házasságból úgyis megajándékozza a hazát, — ezeken kívül artificialiter ne szaporítanék ezen speciest; de kérdem.· mit akarunk ezen most előttünk lévő törvényjavaslattal kivinni? azt: hogy az erényes, és talentummal bíró embernek, kiben az isteni szikra nagyobb mértékben van, — a nemesség ambiguitásai között valami kis acquisitio, valami remény kis hivatalra nyújtassék, melyet alkalmasint nem nyerend meg: mert kitől függ a dolog? szabad választástól, vagy nagy uraktól; és így nagy kérdés: lesz-e valami belőle? és így ezen egész törvényben nem az van: „lesz“, — hanem: „lehet“; így még ezen elvet is kétségbe akarjuk vonni. Azt tartom, az országgyűlésnek nem sokára vége van; hagyjuk legalább a tömegnek ezen megnyugvást, melytől argumentumokkal magamat eljesztetni nem engedem, s így engedjük, hogy legalább egy remény sugára maradjon meg a nemtelennek, miszerént az erényes szorgalmas ember, ha mit az isten adott, kifejti, és patronusa van, ki sorsát megszánja, talán mégis kis hivatalra juthat; sőt még azon reménnyel is lehessen, hogy még magasabb hivatalokra is fel fog léphetni, mint erre példák is vannak, és hogy a megyében is azt mondják: „nemnemes, s alacsonyan születtél, de magasan áll lelkületed, azért megválasztunk“; — ennek kimondásától egy óráig sem tartózkodom: és így a tekint. KK-at és RR-et egyenesen felszólítanám, — mellőzve a kezdemény! kérdést, mely iránti elucubrátiót más időre hagyom, — azon értelemben, mint azt fentebb előterjesztém.

11. A nemnemesek bírhatási jogáról.

(A főrendeknél. 1844. okt. 7.)

Én szemeimnek alig hittem, midőn ezen igen-igen rövid izenetet először olvastam, s mondhatom, engem oly lelkesedésre birt, hogy egy igen hires német Írónak mottója jutott eszembe: „Es trug ein Vogel eincn Saamenkern in ein wüstes Land, und es entstand daraus cine nene Creation“; — mondhatom, hogy ezen pár sorban (a törvényjavaslatra mutatva) Magyarország jövendőjét — úgyszólván — biztosítva látom, s azt hiszem, hogy azt e pillanatban meg nem ragadni több volna, mint bún, a legrövidebb látású bűn volna. Mert vannak pillanatok egyeseknek úgy, mint a nemzeteknek életében, hol a szerencse kínálkozik: utasítsd vissza, s többé nem jelen meg. Ezen egy pár sorban nemzetünk regeneratióját látom, és Báesország igen tisztelt főispánja — ki engem saját fegyveremmel hisz meggyőzhetni — méltóztassék elhinni, nem lesz ez oly könnyű a nemzetiség dolgában, bár minden másban meglehet, mert én is csalatkozhatni; de mi a magyarságnak kifejlődését illeti, mi vérembe ment át, senki a világon ellentétbe hozni nem fog. A tisztelt főispán úr veszélyt lát a nemzetiségre nézve, azt mondván: hogy minden idegen meg fogja venni, és ki fogja vetni a magyart jószágaiból. Méltóztassék

megengedni, hogyha most a világnak minden pénzes embere egész Magyarországot mától kezdve holnaputánig nem igen hosszú terminust adok — meg nem veszi, meg nem vásárolja, azért nem veszi, azért nem vásárolja meg, mert nem kell, és nem azért, mert az idegennek csak egy kis terület kell, mert minden pénzes ember nemességet kap, mint látjuk, és megveszi egész Bácsországot, süt a főispán úrnak megveszi minden jószágát, mert vannak oly árak, melyekért az ember elád mindent: tehát segítve a dolgon egyáltalában nincsen, és a különbség csak az: hogy mostani körülmények között nemességet, és egyáltalában nagyobb jószágoknak bírhatását ez által csak a külföld nyerheti meg, mert lelkes nép vagyunk, és igen jeles tulajdonokkal ellátva, de pénzünk nincsen: tehát magyar magyartól a jószágot megvenni bizonyosan nem fogja; de meg fogja venni az idegen, 20 nevet tudnék recitálni, — mert nincsen olyan izraelita, ki meg ne vehetné az országot, és annyi mód van, hogy kiugrassa a magyart optima forma! — Mi tagadás van benne? Magyarország nagy mozgalmaknak indul; nem tagadhatjuk, mi úgy vagyunk, mint egy hajó, melyhez vihar közelit, — úgy vagyunk, mint mikor az angol motto, vagy commando szerént azt mondják: „mindenkinek a helyén kell állani nem sokára!“ és mi fog lenni? — Mi a status quot illeti: nyíltan kimondom, nem csak hogy gyűlölöm, hanem a status quo mindég, ha rá gondolok, egyenesen mint a tartarus emotions gyomromat felforgatja. — Mi fogja tehát az átalakulást, és azon erisist, melyet lehetetlen elkerülni, árthatatlauná tenni? mert azon beteg, ki egészségre fordul, hogy épen azon természeti küzdelemmel lehetetlen hogy ingadozás nélkül menjen, csakhogy azon feltétellel kell élni, hogy a beteg el ne gyengüljön, hogy az ingadozás ne legyen olyan, mely életbe kerül; és ekkor ha régibb nemzetek tapasztalását használni akarjuk, tisztán fog mindenki előtt állani, hogy az előttem szólott igen tisztelt főispánja Bácsmegyének, ha saját proprietását nagyobb biztosításban látja, ezt bizonyosan nem fogja ellenzeni; és senki sincs közöttünk, ki ezt cllenzené: mert becsületesen szerzett tulajdonnak szentségét közöttünk „sine qua non“-nak teszem mindenben — „les petites proprietés sout les sauves gardes de grandes proprietés“ — Ha az ember faluba megy, egy kastélyt lát, mely úgy áll a faluban, mely praeterpropter emlékeztet a bécsi polytechnicumra, — a körül több nád viskók, 'kis roszul tartott házak vannak; midőn azt látom, akkor megvallom; hogy nélkülözöm a „les petites proprietés sont les sauves gardes dcs grandes proprietés“-t: mert azt szeretem, ha a kastélyok körül csinos házak vannak; hol az emberek szeretik a status quot, és azt mondják: még nem változván az, mikép lehet azt eszközölni ezen egyszerű törvény által? Tapasztalásból szólok! Egy jószágom van, rósz a föld, és két forint pengőnél cgy-egy holdért évenként nem adnak többet, és eleim ott egy templom fenntartására az allodiumból 40 holdat assignáltak, hogy azt a község ne utálja, és annak jövedelméből tisztán tartsák a templomot; de azon 40 hold keveset jövedelmezett, s eladatott, — és ki vette meg? a paraszt emberek vették meg. A megye (kicsiny volt a mennyiség) nem igen tudta a dolgot, és különös adót nem vetett reá, és ez a 40 hold kézről kézre ment, és noha benne nem volt igazi proprietas, először: mert caicaturák közt feküdt, és ámbár az ember nem tudta, kié a föld, mely bekerítve nincs? és így csak sápit proprictatem az ily fold, és azon ize sajátság, az praevalcns benne, és mégis 250—300 pengő forinton adattak ily földek el, úgy hogy mondhatom, hogy csodáltam, mily varázs ereje van ezen kis szónak: „ENYÉM!“ — Mondám az embereknek: hogy van ez? barátim! hisz te földedet tőszomszédodnak kiadod bérbe, közemberek vagytok,— tudjátok, hogy a kamatláb 5—6 forint, és mégis 300 forintért űzetitek holdját, és 18 forintot fizettek, nekem pedig nem adtok egyebet, mint két forintot. Mi volt erre az a felelet? „Uram! ismerjük jól a kamatlábot; de mi kereskedők vagyunk, s jól mondja az úr, hogy 18 forintot fizetünk, sőt 30-at is fizetünk: de az úrnak még sem tudunk többet adni, mint két forintot?“ — Hogyhogy? s bámultam; mert

a felelet ez volt: „Lássa az úr! ezen föld hypothekás, — azt is tudja a magyar paraszt ember, és ez is az előmenetelnek symptomája, ha kereskedik, azon földre pénzt adnak, és 50 ft. kapok érte, és azért szívesen fizetik a 18 — 30 procentct; de nagyságodnak földére nem adnak semmit, és azután lássa nagyságod! — ezt mondá egy becsületes öreg paraszt ember — „én mondhatom, hogy 10 évig nem mentem korcsmába, éjjel nappal dolgoztam, de ha ma meghalok, két fiamnak marad valami. “ — Ez csak egy jelenet; pedig az országban számtalan oly határok vannak, hol kivált a Duna és Tisza partjait verik, annak szabályozása által számtalan földet lehetne nyerni, és ide alkalmazható még Jean Páninak azon fentebb idézett mondása: „Ein Vogel tragt cinen Saamcnkern in cin wüstes Land, und es entsteht daraiis cine nene Creation“; ennyi van ezen törvényben. Mondhatom, én e tekintetben épen azon vélekedésben vagyok, hogy ezen törvényjavaslat isteni, mit talán a legmélyebb combinatio szült; isteni gondviselés, isteni útmutatás valóban! Ha azt meg nem ragadnék ezen pillanatban, desperálnék, annyi súlyt helyezek benne. — Igazsága van gr. Pálffy József úrnak, hogy ha philanthropicus szempontból vesszük a dolgot, lehetetlen, hogy a legjobb ember meg ne induljon rajta; mert vegyük fel azt, hogy mi, kik nem dolgozunk annyit, hogy épen veritékezve úgyszólván a vér is venne részt a dologban; de ki becsületesen munkálkodik, ki eikölcsileg is ki van képezve, kinek családjában van szerencséje, ki faluhelyen lakik, éjjel nappal dolgozik, és meggondolja: „sajátom sem lehet, melyet csak azok bírhatnak, kik véletlenül privilégiummal születtek*', mondhatom, hog y lehetetlen, bőgj'· azt philantropicns szempontból ne pártoljam; de megvallom, hogy azt nem tartom legerősebb indoknak; hanem én az egoismusnak, az érdeknek, a saját érdeknek argumentumával esedezem a mélt. főRR. előtt: ne hagyják ezen szerencsés pillanatot elsuhanni: mert az országgyűlés nem visz ennyit haza, akármit vigyen haza. Ne legyünk magunk iránt igazságtalanok! hány családot mentünk meg, mely ma-holnap koldusbotra jut? mert egy varázsvesszővel sem tehetni többet mától holnapra, mint ezen törvény által, melylyel a földnek becse 10 percentre felmegy. Ne büntessük magunkat! azon példabeszédet: „der grösste Feind ist der Mensch sich selbst“ — legalább a törvényhozásról, legalább a főrendi tábláról ne lehessen mondani. Azt haliam, hogy ezen tárgy össze vau bonyolítva tudja isten miféle viszonyokkal? Igaz, hogy ez tán némi bonyodalmakat fog okozni; de nem látok itt is nehézséget: mert ha — teszem — azon híres hollandus, kit már többször említők, ő nagyméltósága Van Benk banquir úr, megakar venni egy uradalmat, bizonyosan lesz módja az ősiségnek minden bonyodalmai mellett; és nem látom,-mi külömbséget tesz a dologban? Most, ha a családnak pénze van, elveszi a jószágot Van Benk úrtól, őt kiugratja, kipiszkálja, kifüstöli; de ha ezen törvény életbe lép, akkor Van Benk úr megveszi a jószágot nem úgy, mint nemes, hanem mint honpolgár. Már most ez első esetben Van Benk úr semmi adót nem űzet; de a cél az, hogy mindenki fizessen; — a másik esetben pedig már Van Benk úr fizet; és *így* ha azután kiugratják, mégis azon időben, melyben ki nem ugratták, hasznot hajtott: és így nem tudom, miben lehet felakadni? mert az ősiség és minden régi állapotában marad. Lesznek talán némi nehézségek a majorátusokat illetőleg, ezt tagadni nem·lehet; de itt is a dologban segíthetni.— Megvallom, hogy én nagy barátja vagyok a majorátusoknak a nemzetiség érdekében; de nem oly majorátusoknak, mely az országnak harmincadrészét teszi és mely ismét egy oly túlság, mely talán több kárt hajt, mint szokás mondani: „es wird alles chamig“, — ezeknek barátja nem vagyok, és e részben könnyen el lehetne rendelni, hogy egy megyének csak egy harmada, vagy fele, vagy tizedrésze lehessen majorátus, a többit eladni lehessen, és ez is nagy javítás volna a mostani állásban, úgy hogy ezeket előre bocsátva, minden ily új, és — mondhatóm — az égből lehullott javításokat szülni fog, miket előre sem láthatni. Ez bizonyos; hanem valamint annak idejében a Cambium mercantile felállításától fél-

tünk, és csuda, hogy amellett, hogy oly lelkesedés, oly többség volt mellette, úgy itt ezen törvény úgyszólván az országgyűlésen lévőket hidegen hagyta; holott ezen törvénycikkely által lehet leginkább előmozdítani a nemzetiséget, a nemzetiséget pedig úgy, hogy az az alsó osztályokba is beszivároghasson. — Ha Bács-megyének igen tisztelt főispánja azt látná, hogy jószágának egy részét — mely távol fekszik — meg akarja vásárolni egy becsületes nemes, vagy egy becsületes magyar adózó: ezen törvény alapján eladhatja azt, és az által egy magyar coloniát könnyen alkothat; vagy tán azt mondják: a magyarnak nincs pénze; hisz erre nem kell pénz, és pénz nélkül semmit sem lehet eladni, csak ingatlan vagyont; mert az ember azt mondja: barátom! ezen jószág 10 ezer forintot ér, hány forintod van? 1000 forintom/·' Add ide! — 9 ezer forinttal még tartozol, és ha látom hogy nem fizetsz, ki fogsz ugrani. Azt mondják: a magyar nem veheti meg, mert nincs pénze. Az, ki kedvez vérének, ki a magyarságát szivén hordja, könnyen segíthet sajta, és ez lesz az első eset, hol a magyar saját vérén segíthet úgy, hogy magának használ. — „Itt van, öcsém! ezer forint, — itt bátyám 100 forint, itt egy kis kölcsön.“ — Ez teszi ezen soroknak varázs erejét, hogy segíthet az ember társain úgy, hogy azáltal önmagát jutalmazza meg; — és így a legnagyobb argumentum itt a saját haszon. Parancsolja az ész, egoismus, saját biztosításunk, ezt parancsolja erszényünknek üres, sorvasztó állapotja, hogy fogadjuk el ezen törvényt: azért ne hagyjuk legördülni ezen pillanatot; mert olyan, mint ez, talán századok alatt sem fog visszajönni.

12. A bécs-debreceni vasútról.

(A főrendeknél. 1844. okt. 11.)

Azon főrendi napló, melyre gróf Majláth János ő méltósága hivatkozott, kezemben van; hanem nem akarok provocálgatni a mint azt a mélt. gróf előadta, arra, hogy néhány szólók, akik a jobbparti vasút mellett viaskodtak, azon argumentumot hozták fel, hogy a balparti út parallel; meglehet, hogy egyes szónok ezt tán argumentumul előhozta; de ezt arra, hogy a fő RR., egy egész társaság és törvényhozás, vagy az egész világ többé nem élhetne viszont ezen indokkal, hogy t. i. a jobbparti vasút nem parallel, igen erős argumentumnak találom, és egyál tálában megvallom, hegy én a naplókönyvekben, régi nemzetek tapasztalásait vevén tekintetbe, nem igen szeretek búvárkodni, és miért? mert nincsen a világon könnyebb, mint akkor, midőn a mostani állás az akkoritól egészen különböző, a naplókból kimutatni egy embernek következetlenségét s e tekintetben nekünk magyaroknak is van példabeszédünk, mely azt mondja: „íme a köpönyegét szélnek fordítja!“ — és ezt helyesen teszi; mert ha baloldalról fúj a szél, az ember bundáját megfordítja, — ez igen természetes, ezt az oktalan állat is teszi, s mégis azt mondják: „mily következetlen! mert egyszer vitorlája jobb oldalon volt, most pedig baloldalon van:“ de erre a régi hajós azt mondja: „Lásd öcsém .’ászéi meg fordult; haladni akarván, a szerént kell vitorlázni.“ S így van a politikában is: miszerént ha ma legnagyobb következetességgel mondok valamit, tán egészen megváltozott körülmények között 10 cv múlva annak épen ellenkezőjét fogom mondani, — miért? mert a vitorla csak úgy tesz hasznot, ha szélnek fordíttatik. Ha az ember a régi magyar szokás szerént ezt nem teszi, úgy nem halad; én pedig haladni kívánok. En ezen főrendi naplót azon okból hoztam ide, és olvastam is egyet mást benne, miből csak azon tanúságot veszem, hogy ismét 4 és ½ év pergett le, — igaz, hogy ez nem épen oly hosszú időszak; de ha igaz, — és pedig igaz, — hogy Magyarországnak pillanatai drágák, mégis megvallom, hogy valami szomorúságot gerjeszt bennem az, hogy itt a naplóban világosan ki van

téve nevem, miszerént előre jövendöltem, hogy nem lesz egyikből is másikból is semmi, s akkor nem tetszett, és mégis úgy lön. Most, hála istennek! úgy látom, hogy valamint akkor, olyan tömött most is ezen ház, és ezen naplóban is azt mondottam, hogy oly kérdés ez, hogy az ember szinte nem mer az utcára menni pisztoly nélkül; mert az oly pártkérdés volt, miszerént ha más vélekedésben volt az ember, rósz hazafinak tartatott; de — mondom, hála istennek! ezen paroxismusmusnak vége, és már most hideg vérrel lehet beszélni; s így reményiem, hogy lesz a dologból valami, — és ez az, mit óhajtók. — Borsodmegyének igen tisztelt főispáni helyettese — mondhatom — lelkcmböl szólott, midőn a közlekedésnek szükségét hozta itt elő: és mondhatom, hogy valóban arról van a kérdés most, hogy akarunk-e nádban, sárban, mocsárban, homokban ezentúl is ülni, vagy pedig van-e bennünk azon ezer theoria között annyi gyakorlati tapintat, hogy előre lépjünk, és ezen mostani súlyos állapotból kiemelkedjünk? — Midőn ezen társatág, t. i. a bal- és jobbparti, egymással súrlódásban volt, a feleknek legnagyobb argumentuma volt az, hogy az egyik társaság gyalázta a másiknak c n t r e p r eneurjét; én pedig ebben nagy súlyt nem helyeztetek; mert mindenki a maga sphaerájában jár el, és a pénzes embernek, ki oly társaságot alakit, föhajlama mindég az, hogy pénzt nyerjen: tehát e részben egyik olyan, mint a másik. De egyet felejtettünk, t. i. hogy az ily tőzsérek nem omnipotensek; mert ha azon — tudja isten, hogy mondjam? — ideának erisisében valami társaságot meg nem kedvel a publicum, a papirosoknak kelendősége nincs, és ekkor természet szerént a legpénzesebb ember is oly helyzetben van, mint a legjobb hajós, kinek szele és gőze nincs, és könnyen megakad, és ez oka, hogy a győri vasút nem építtetett, hogy a bochniai út be nem végeztetett. Az első szembetűnőbb voll, mert előttünk esett; a másik másoknak tűnik szembe; de természetes, midőn a részvények 100-ról 60-ra, 50-re, sőt 40-rc leszállanák, nagy fizetések nem történvén, a gépnek szele és gőze nem tevén, megakad a dolog. Nagy szerencse, hogy négy és fél év pergett le, és azon vágy: papirospénzekkel kereskedni — meg nem szűnt, sőt hogy az ezen pillanatban — azt tehet mondani — növekedett, hogy nekünk azon megnyugodni tehet. Egy véletlen eset, háborúra kinézés, egy előkelőnek halála tüstént hideg vizet önthet a vállalatra, és a szél megfordul, és ekkor azt fogjuk mondani, hogy ezen négy és fél év alatt sokat beszéltünk ugyan pro et contra, de egy kapavágást sem tudtunk tenni; a dolog depretiáltatni fog, és mi a közlekedési dologban in statu quo maradunk, mi — cl tehet mondani, és pedig auxesis nélkül — valójában pirulásra méltó. Én ha segítséget teszek erszényemből közlekedési dologban, oda pillantok, hol a szükség legnagyobb, s azért én a pest-debreceni és pest-szegedi vasútnak a lehető legőszintébb barátja vagyok, mert itt — akárki mit mond — legnagyobb a baj: oda kell tehát vinni az előleges áldozatot is. — A szőnyegen fekvő tárgyban egyenesen arról van a kérdés: hogy a centrális vasútat garantirozzuk-e, vagy se? Részemről azt mondom, nem bánom, sőt szívesen cselekszem azt, mert átlátom, hogy azon kétségnek alkalmasint egyszer helye tesz, t. i. az evictorságnak. És ne csaljuk meg magunkat, hogy ha fizetni fogunk, mi felsőbb megyebeliek bizonyosan nem kulcs szerént fogunk fizetni, mely most elfogadtatott, mely tervemtől egészen eltávozott; mert azon ingatlan vagy tclekdíj eszméje helyett az úgynevezett revenue-steuer jött létre; de mind a mellett nem vonakodom, és azt mondom, hogy az, ki most c házban csak annyit akar tenni, hogy épen azon portiót, melyet mathematice ki tehet számítani, akarja viselni, de többet nem, lépjen ki a sorból, mert nem fog tenni semmit; s így ha tudom, hogy 10 annyit tesznek v állaimra, elviszem, mert hazafiságom nem ajkamon, de szívemben él. Én, mint tagja az országos választmánynak, a garantiát illetőleg mindég akörül öszpontositottam eszméimet, hogy én csak Pesttől Debrecenig szeretném a biztosítást felvállalni; de itt nem vonakodom az 5 procenttől, és — mint mondom — nem 4, vagy 5, hanem az egész 5 procentet volnék

kész biztosítani: mert ekkor bizonyos vagyok, hogy létesülni fog a pest-debreceni vasút. Erre — megvallom — az bírt, hogy én őszintén kívánom, hogy itt történjék valami; ez azon mód, mely bizonyosan megfelelne a célnak, és melylyel véget érni lehetne; de teszem azt azon kötelességérzetnél fogva is, melyet Krassómegyének tisztelt főispánja ő nagyméltósága említett, és tisztelt barátom gróf Batthyányi Lajos is hozott fel, hogy t. i. vannak itt régibb intézetek, híd, gőzhajók, és nekem sok részem van azokban, mert sok embert persvadeáltam, hogy fektessék ezen vállalatokba pénzeiket: s így kötelességem őket védelmezni. Mit Borsodmegyének tisztelt főispáni helyettese mondott, — bocsánatot kérek! de az nem áll, miszerént azt monda, hogy a hid- és gőzhajótársaság nem kívánhatja, hogy exchisivum privilégiuma legyen: nem is kívánja azt, de hol van a különbség? Hogyha arról van a szó, hogy az alföldi vasút álljon föl, előlegeden az a maga helyén van, ezt sem az egyik sem a másik intézetnek jogában nincsen gátolni; hanem tagadni nem lehet, hogy ha egy nemzet biztosítja az egyik társaságot, a másikat pedig nem, hogy ekkor egy társaságnak fegyvert ád kezébe a másik ellen. Most is azt mondom, hogy akármily hasznos legyen ez a nemzetre nézve, haramiára is hasznos, ha valakinek pénzét elveszi, de hol van az igazság elve? A híd, a gőzhajó — tudja isten miért? — soha sem volt populáris az országban, és mutatnak sikert, és különösen a gőzhajók hasítják a Dunát, a többi vállalatok pedig, melyek még csak a levegőben vannak, mégis már is jobban tetszenek, és népszerűséggel bírnak, — ez az, mire emlékeztet azon mese, hogy árnyék után elhagyjuk hanyagolni azt, mihez fogtunk. Úgy hiszem, hogy a felső vidékeknek hasznára bizonyosan legüdvösebb, hogyha a nemzet egész 5 pereenttel garantirozza a pest-debreceni vonalt. Ámde sokan azt mondják, hogy jobb volna az egész vonali garantirozni kettővel; — ha tiszai ember volnék azt mondanám, hogy jó volna, hogy ha a hidat is elkerülve egyenesen Pesttől Debrecenig vinne a vasút; de más részről azt mondom: csak legyek egyszer Pesten, hol annyi mód, legalább legjobb az országban, tovább haladhatni, inkább szeretném azt, hogy ezen vonal bizonyosan létesüljön, mint azon hosszas vonal, mely, mely alkalmasint létesülni nem fog; s méltóztassék (a gyorsíróra mutatva) a naplóba feljegyezni, hogy nem fog létesülni. Nem vagyok most azon hangulatban; hogy az okokat bővebben előadjam, hanem mélyebben nézvén a dologba, azt meglehetősen előre látom; de méltóságos Vay Miklós úr bizonyosan azon vidéknek javát hordván szeme előtt, mint már minap is hallottuk, azt véli, hogy ha 2 percenttel garantíroztatik e vonal, akkor életbe lép, midőn Pestről Debrecenig vaspályán utazni lehet, és ez is garantia, és annak bebizonyítására, hogy szívesen cselekszem mind azt, mi meggyőződésem szerént célra vezethető, in ultima analysi erre reá is állok. Erre azt lehetne mondani, hogy 2 percentet garantíroz az ország az egész vonalra, ha nem lesz az egészből semmi, nem fizet az ország, és vége, semmi veszély! de az elveszett időről van itt szó; mert arról, hogy rósz ne történjék, mi nem is nagy feladat, szó nincsen, hanem hogy azon jó, mely napi renden van, menjen életbe, arról van szó; felfogásom szerént ha nem Pestről Debrecenig az egész vonal garantíroztatik — méltóztassék betenni a naplóba, — úgy az egészből nem lesz semmi, és azt vagyok bátor mondani, hogy igen fogom szeretni, hogy az idő c tekintetben engem megszégyenít, és ha alkalom adatik arra, hogy ezt revocálni kényteleníttessem, már akkor nem élek, mert 8 évre van téve az elkészítésnek határideje, ez pedig hosszú idő; de ha élek, én leszek az első, ki ünnepélyesen revocálni fogom ezen kétkedésemet, és örömest első leszek, ha mindjárt beteg is lennék, ki Pestről Debrecenig és Bécsig, ki sem szállva a kocsiból, az első utat fogom tenni. — De most átmegyek a jobbparti útnak megtekintésére. Valamint gróf Majláth János az egyes szónokoknak a naplóban levő előadásaira hivatkozni méltóztatott: úgy én is azon naplót olvastam; de nem tudom, kiket méltóztatik a méltóságos gróf úr érteni, mert hosszas ezen napló, s így nem jöhettem arra, hogy ki mondotta volna azt,

hogy a balparti út parallel; de kérdem, mert ezt valaki mondotta, azért ezt minden embernek hinni is kell-e? De más okot is hozok fel, t. i. hogy 1840-ben a balparti társaság azt jelentette ki, hogy építsen a jobbparti társaság, azt nem bánja senki, csak concessiója legyen, mert sem garantiát, sem megtiltást nem kíván; ezt a balparti társaság a legújabb időben a nagy ülésben mondotta, ilyeseseket tagadni nem lehet, mert ki van nyomtatva, ahol az elnök azzal dicsekszik, hogy ennél jobb és pompásabb contractus soha társasággal nem köttetett, és hogy c tekintetben ö felségének köszönetét kell szavazni. Voltak sokan, kik azt mondták: de mégis fel van tételezve; de azok talán nem jó barátjai voltak a társaságnak, — mondom: fel van tételezve garantia által, az mondatik: nincsen feltételezve stb. Már most kérdem méltóságos gróf Majláth János úrtól, hogyha következetlenségről szólunk, hogy tekinti ezt, miszerént ezen nyilatkozatok után még a biztosíték sem elég, hanem még monopólium is kívántatik másik rovására? Mikép áll a dolog? Ha most a nemzet azt mondja: garantirozzuk a vonalt Pesttől Debrecenig, ez ad summum 7 millióba fog kerülni, és ez magas számítás, és akkor a lehető biztosíték — felteszem, nem fog semmit is jövedelmezni — lesz 320 ezer forint, és itt egy vonal fog létezni. A jobbparti vasút — nem tudom, hogy Gönyöig, vagy Budáig, vagy legalább Csabáig terjedne-e? mert úgy látszik, hogy gróf Majláth János azt meghasszabbítani szeretné — mondom ezen jobbparti vasút is felépül, és most — mint gróf Batthyányi Lajos ő méltósága monda — mint én is reményiem, a fiumei vasúiból is legyen valami, akkor pro hie et nunc azt vélné az ember, hogy meglehetősen áll a dolog; de azt is mondom, hogy ha 2 percentet garantirozunk, akkor ha felépül a vonal, 360 ezer forint volna az egész garantia: ha tehát bona fide akarja építeni a társaság az útat Debrecenig — mit nem hiszek, méltóztassanak engem meghazudtolni 1 — akkor természet szerént ha ennek azon nyereség, mint azt kiszámíttatták, és azon reáfizetési summa egy, mit nyerünk? azt, hogy az út Debrecenig felépíttetik, mert meg kapván a garantiát, és beszámítván a debreceni vonalba a nyereséget, melyet a későbbi vonal hozott, fel fogja építeni Pesttől Debrecenig a vonalt, ha börzespcculatio nincsen, és ezáltal azok, kik aggódnak a hid iránt, meg fognak nyugtatva lenni. Mi a megtiltást illeti: épen azon categoriába esik azon eszme, hogy „qui veut trop ne veut rien“; mert „sunt certi dcnique fines'*; ha azt mondom: „barátom 1 eddig nem fizettem, fizetni akarok, és — nem bánom — többet is, de a kulcs nem helyes: hanem mégis ebben nem vagyok akadékos, és azért legyen nektek, mert nekünk van“, — ha a vasút Pestről Debrecenig vitetik: a Tisza és alföld össze van kötve Pesttel, és ez által tudjuk,hogy vásáraink megfognak romlani egy darab ideig, és nem vagyunk oly ártatlanok, miszerént nem tudnék, hogy e részben magunknak ártunk. De itt van az ideje, hogy a provinciális érdekek háttérbe vonuljanak, — itt az ideje, hogy az egész haza képét tekintsük, és átlássuk, hogyha egyik része a hazának sorvad, sorvadásnak indul előbb-utóbb a másik is; és azért azt mondom: ám legyen! de ha azok, kiknek annyit teszünk, azt mondják: jó] van! ti becsületes emberek vagytok, felét fizessétek, vásáraitokat úgyis elfogjuk rontani a sok árú által, és ti nem vettétek észre, (csak hogy észrevettük), hogy oly kulcs szerént fogtok fizetni, mely sokkal terhesebb, és pro coronide erre álljatok reá, hogy nektek nem szabad építeni semmit, és mind azon kedvezések által hagytátok megkötni kezeiteket és lábaitokat**: erre oly ember mint én, azt mondja, hogy ily jó emberek csak mégsem vagyunk. — Sunt certi dcnique fines; és ha annyira kerülne a dolog, mint Batthyányi Lajos tisztelt barátom monda, inkább szűnjék meg a kérdés; meri magában ez oly igazságtalanság volna, mely ha talán ideig-óráig használna is az országnak, de melyen az isten áldása nem lehet, és azért nem is fog történni. — De öszpontosítom eszméimet: azt vélném, hogy mindenek előtt a RR-et fel kellene szólítani, hogy a méltóságos fő RR. a Buda-Pestről Debrecenig terjedő vasút építésre 5 percentre — legyen az 7 legyen 8 millió — reáállanak, ezzel fel lehet

építeni, és ettől nem vonakodunk, hogy Pestről Bécsig építsék a vasutat, ez ellen sincs kifogásunk; de másokat eltiltani nem akarunk. Méltóztassanak emlékezni szavaimra: ez minden börzespeculatiót kirekeszt, ez az országnak legsürgetősb szükségét pótolja; hogyha azonban c tekintetben kisebbségben maradnék, egyenesen átmegyek Borsod főispáni helyettesének véleményére, melyet én itgy fejezek ki, — hogy ne legyek kénytelen ismételve felszólalni, — hogy tüstént, mivel az országgyűlésnek nem soká vége, és az idő drága, küldessék ki azon országos bizottmány, vagy más megbízottak, kik az illető urakkal az útmutatás szerént contraetust kössenek, és ezt mindég csak azon esetben mondom, hogyha azon eszme elfogadtatik, hogy t. i. Pestről Debrecenig garantirozzuk a dolgot, hogy akkor reáállunk a 2 percent biztosításra az egész vonalra nézve, vagyis a 18 millió summára, mely notabene ezelőtt sokkal kisebb volt, mint most, és akkor is elégségesnek mondatott, hanem kikötnénl, hogy a fizetésnek határnapja csak akkor álljon elő, midőn Pestről Debrecenig az útvonal valóban fenn is áll. — Sokan azt mondják, hogy az terhére volna a társaságnak; de ha egy társaságban, mely a legjobb nevek aláírásával büszkélkedik, és mely 1840-ben kinyilatkoztatta, hogy garantia és vonal-eltiltás nem kell, — és ha igaz, hogy az idők javultak a vállalkozási dolgokban, — a minthogy úgy is van, — ha végkép mind az áll, mi itt közgyűlésben mondatott, hogy a társaságnak sem garantia, sem eltiltás nem szükséges, — mondám: ha azon társaságban a legkisebb bona fides van, úgy két kézzel reá fog állani azon feltételekre, — miért? mert legalább 7—8 millió 5 pereenttel, vagy 2-vel 18 millió garantirozva van, és erre reá is állhat. — Még egyet akarok mondani, miután igaz az, hogy nem arról van többé a szó, hogy valami rósz ne történjék, — hisz már az is caiamitás, hogy eddig nem történt semmi, és ezt másokra szeretném alkalmazni, miszerént a fődolog az, hogy a nemzet mindazt, mi gyarapodására, növekedésére, kifejtésére szükséges, mentül előbb magával assimilálja, — és ha mind az igaz, akkor természet szerént azon kell lenni, hogyha a nemzet egy társaságot ennyi előzményekkel lát el, az meg is feleljen a várakozásnak; annak következtében tehát úgy vélem, hogy az 1,000,000 cautio nem elég, és ezen eautiót magasabbra tennem. Ha pénzes emberek a társaság tagjai, és bona fides van a társaságban: nem látok akadályt, miért ne álljanak reá; mert hisz nem arról van a szó, hogy egy nagy summa pénzt tegyenek le, és annak kamatjait lefizessék, hanem hogy bizonyos pénz tétessék le, és annak kamatját a társaság élvezze; én legalább ha valamire lekötöm magamat, akármi vinculumra reáállok: mert tudom, hogy soha nem lesz okom annak megfizetésére. Felszólítanám tehát a RR-et, hogy kivált a megtiltás eszméjétől méltóztassanak elállani, — „qui vént trop ne veutrien“; de ha ez többséget nem nyerne, úgy hiszem: a kormány, melynek igazságosnak kell lenni, melynek pártok felett kell állani, arra rcáállani soha nem fog, miután kimondá, hogy a jobbparti vonalt parallelnek nem tekinti.'

13. A közteherviselésről.

(A főrendeknél. 1844. okt. 28.)

(Díszes öltönyben, több rendjelekkel és hazafi örömtől derült arccai annak elötudatában, hogy a közös teherviselés elve elfogadtatik a többség által.) Tizenegy napja és harminc éve ma, — és megvallom itt, hogy ezen 30 év sokkal kellemetlenebb reám nézve, mert a 11 nappal nem sokat törődném, — hogy a lipcsei ütközet második napján hős Blüchernek táborába küldettem. Szürkületkor érkeztem oda, és midőn bemegyek, az előszobában találtam katonáját a tükör előtt, ki épen haját rendezte és hajporozta; — csudálkoztam, — tovább megyek, és találom apródját, ki szinte hajával bíbelődök; végre bemegyek az öreg hős bajnokhoz,

szinte öt is a tükör előtt haját rendezve és porozva értem. „Uram! azt vélem — ezt mondám a hősnek — hogy karddal és puskaporral fogtok foglalkozni; de látom, hogy a hajpornak is van haszna. “ Mire azt feleié a hős bajnok: „ma azt reméljük, hogy ünnepet ülünk, és vannak sokan, kik legszebb ruhájokat parádéra szokták kitűzni, mi pedig mindnyájan legjobb öltözetben és a lehető legcsinosabban jelenünk meg a mai ütközetben.“ — És ugyan az nap a porosz tábornok diadalmi zászlói Lipcse falaihoz jöttek. Sokan esudálkoznak, hogy én ma ünnepruhában jelenek meg itt. Sokan különcnek tartanak, és az igaz, nem mindenben járok — kivált Magyarországon — tört úton; — sokan — névnapokon, proeessióknál, de még akkor is, mikor sollicitálnak vagy informálnak, szokták ünnepruhájokot felöltem; én pedig ezt akkor teszem, midőn azt hiszem, hogy a nemzet ünnepet fog ülni. — Ezt előreboesátván, mint egy csekély tagja ugyan a magyar nemzetnek és a magyar törvényhozásnak, én is becsületesen fáradoztam ezen főkérdésben, hogy mindenek előtt reánk virradjon főkép azon nap, hogy necsak privilégiumokkal dicsekedve és nagy phrasisokkal, hanem áldozatokkal is tettleg járuljunk hazánk felvirágzásához, — de még többet mondok: nem csak hogy áldozattal, nem csak htt lelkülettel, de hogy végkép le is tegyük ezen igazán szabad emberhez nem illő gőgöt, hogy mi — mint minap volt szerencsém előadni, és akkor azon példa igen tetszett sokaknak — hogy a trombitás elől, a huszár hátul, nagy zajjal akarjuk kivíni a csatát. Nem! ha igazán a nemzet akar erős és nagy lenni, szükséges, hogy némi dolgokban egy soron álljunk mindnyájan, hogy kiki, ki a magyar levegőt szívja, mondhassa, hogy: „én is a honnak polgára vagyok!“ És ha a easták és összesaraglyázott privilégiumaink szűk köréből végkép tágasabb körbe akarunk lépni, és elaljasodott nemzetünknek jövendőt eszközölni, — nagy köveket kell emelnünk: ezt pedig nem egyes emberek, hanem mindnyájan, egyik úgy mint a másik, tegye meg. — Miután napszámosa voltam ezen ügynek közlegények sorában csak, de mégis szerényen ugyan, de nem elbízva, de magamban bízva, legyen szabad elősorolnom azon taeticát, mely szerént mentem, és most nyilván ki fogom mutatni planumomat. Mikora közadó más formában megbukott: átláttam, hogy nincs nagyobb bűn, mint másokat vezetni akarni kellő talentum és tudomány nélkül, — mondom: midőn ezen tárgy megbukott, más formában hoztam azt szőnyegre; írtam 100 milliónak 35 évi 5 milliónak fizetéséről; — és sokan már azt keveselték. Ha tervemet kimondottam volna, a lehetetlenségek közé állíttatott, és még sem tetszett volna senkinek. — De ezen pénznélküli hazánkban nagy terhet magunkra venni, egyenesen visszalökés, kivált magyarországi szempontból tekintve: mert mi vagyunk a legszegényebbek, s így ha nagy adót akarnánk, bizonyosan csorbát ejtünk a nemzetiségen. Ebben csak egyet tartok szemem előtt — azt t. i. hogy akármily formában, akármi cím alatt mindegy, csak hogy végkép a közös fizetésnek elve akármikép érve legyen. — Azt szokták sokan szememre vetni, hogy én anyagilag szívesen költők; de azon magasabb szellemit, — sokan azt vélik, hogy ez csak az ö tisztök — mondom: a magasabb szellemi diplomaticát elfelejtem. — Most megfogjuk látni, ki felejtette el, én-e, vagy azok, kik nincsenek azon véleményben, melyben én vagyok? Különböztetést teszek: Magyarország jövendőjének kifejtése egyenesen a közbirodalommal való lehető legnagyobb harmóniában létezik, és így oly esetekben, hol valaminek elhatározása onnan függ, honnan főkép jő annak eldöntése, hogy így úgy történjék-e? megvallom, hogy én elvekkel paradirozni, elveket kitűzni nem szeretek; miért? mert elvhalom olyanok közt, hol egyik az erősebb, bizonyosan az országnak nem hasznára válik; — de midőn oly elvek vannak szőnyegen, melyek Magyarországot bensőleg illetik, kész vagyok sokat áldozni. Elvileg ugyan miről van a szó? sokan azt vélik, és én is úgy szólottam, hogy fizetni kell, mert ha nem fizetünk, az ország soha sem fog kimerülni ezen állásból, mely nemcsak hogy aljas, hanem nekem émelygést okoz. — Fizetni! — de más részről azt vélik, hogy ebben fekszik az

erő — nincs ebben az erő, hanem a kézfogásban, a vállvetésben van az erő. — Mi a pénz? — Nem akarok hosszas beszédet tartani a politicai occonomiáról, — felteszem,hogy azon föeszmét sokan értik, — és sokan nem értik; de úgy hiszem, a pénz nem födolog, hanem az értelmes központosított, kezetfogó, vállatvctö munkában fekszik az erő; — pénz csak ezt repracsentálja. — Azért, miután én többször fogok ezen tárgyhoz szólani, röviden abban pontosítani vélekedésemet most: hogy mi a föelvet illeti, ha itt nagy várakozásaink után, — mcllyektöl annyira devalváltattam, hogy már az országos választmányban is 4 évről 3 millióról szólőttünk, — hogy itt végkép oly közönséges subsidium, melylyel eddig semmit sem tudtunk tenni, ezentúl sem fogunk tenni semmit, és mindég csak azon szűk körben fogunk maradni, melyben eddig voltunk — lehetetlen mondom, hogy ki jobbat ismer, és ki hazáját hordja szivén, és nem egyes csatáknak fényét, — lehetetlen, hogy azon subsidium kielégítse: mert a subsidium az olygarchismusnak és minden gyűlöletesnek szagát viseli magán. Mindazáltal, ha a többség mégis a RR-kel kezet nem fog, ám akkor a lehető legnagyobb summát kívánnám ajánlani: mert legalább ha szellemileg nem nyert lelkem írt, legalább legyen sybaritailag hazánknak nagyobb áldozata. Menjünk elő az anyagiban, ha szellemiben megakadtunk. Azokat, kik elfelejtették, hogy „elvkérdés forog fenn csak“, figyelmeztetnem kell, hogy ez kikötő út, és a többi mind csupa tactica volt, hogy abba bele szeressenek az emberek; de itt az elv volt mindég a födolog, mert én inkább semmit sem akarok, mintsem hogy a közfizetésnek elve ki ne mondassék, — ez élet; a többi csak levágott galy és virág, mely addig virágozik, míg öntözik, de gyökeret lehetetlen hogy verjen. Azért azt mondom, hogyha mindenekelőtt a subsidium eszméje keresztül megy, adjunk sokat; ha pedig megvásárolni lehet az elvet, akkor nagy tractatióra vagyok képes: mert nem ezen 3 év fogja eldönteni az országnak jövendőjét, hanem ha azon mag, mely itt elültetik, az életbe vitetik át, a néptömegnek és a sokaságnak érdekét csatolja a miénkhez, mondom: azon mag ád eletet. — Nincs itt adóról a szó, ezen fizetés praeterpropter olyan, mint midőn valaki uradalmának jövedelmét annak javítására fordítja; mi hazánk investitiójára akarunk fizetni; s annak, mit fizetünk, nem kell a sorompókon túl vándorolni, hanem az az országba fektetik. Legyen a kezelés akár így, akár úgy, csakhogy illusio nélkül szabad látása legyen a nemzetnek, mire fordíttatik a pénz? — Én alkotmányos szempontból kívánok a kezelési dologban eljárni; de ebben később fogok szólani. Most még egyszer a dologra visszamenve, kinyilatkoztatom: hogy ma van ideje annak, hogy egy nagy nemzeti kifejlődésnek vessük meg alapját; — ha ezen pillanatot elmulasztjuk, tudja isten! mikor jő vissza ismét? — És ez alázatos vélekedésem.

BEZERÉDJ ISTVÁN.

A szabadelvű ellenzék legjelesebb tagjainak egyike, 1819-ben lépett a közélet mezejére, melyen, a megye gyűlésein úgy, mint az országgyűléseken egyike volt a legnemesebb elvek előharcosainak. Míg Deák a logika, Beöthy a gúny fegyvereivel vívott, Bezerédj leszállt a kebel mélyébe s a szív nemes érzelmeiből kovácsolta fegyverét. Philantrop volt a legnagyobb mértékben, s a reform-kérdések védelmében a legtisztább humanismus nézpontjára emelkedett, mindenütt az embert tekintő, s szerető lelke átölelte az egész emberiséget; de humanismusa nem emelte túl a nemzet és haza fogalmán, philantropiája nem tévedt a világpolgáriság korai zavarába, s ép oly hévvel küzdött az alkotmány fenntartása, s a nemzet jogáért, mint a haladás minden más kérdéséért. „Türelmet nem ismerő— így jellemzi benne a szónokot B. Gy. — a cél felé sietö gondolatai, érzései, a szólás orgánumainak legsebesebb mozgását is megelőzik, s ckép az elhamarkodás nyomait következtetik, fökép egyes kitűnő

percekben, az átmeneteinél úgy kiejtésben, mint a szavak helyes megválasztásában. Taglejtés alig kiséri szónoklatát, annál érdekesb arca, mely nyúgodt, mint felhevült lelki állapotát teljesen visszatükrözi. Amint vonásai rendesen végtelen jóságot mutatnak, úgy változnak el azok rögtön, midőn lelkesedése elragadja. Képét, magas tar homlokát bíbor szín borítja; szemei a szó legszorosabb értelmében szikrázni látszanak; érces s az egyszerű társalgásban kellemes hangja élessé, sőt harsánynyá válik, hogy a szívek redőjéig hathasson.“ (L. Magy. államférfi s szónok.)

Az újoncajánlás tárgyában.

(A KK. és RRnél 1810. feb. 20.)

A nagyon tisztelt elnök azt méltóztatott Biharmegye követének előadására megjegyezni, hogy a Jó szándékot, a törvényesség érzetét, a kormány, és a kormány kívánságával egyezőleg voksolók részéről is fel kell tennünk, — ez igaz — de ő nagysága el fogja ismerni, hogy mind e mellett, ha a kormány, és annak kívánságával voksolók cselekvésében olyat látunk, mit hibásnak, a haza érdekeivel, és igazaival nem egyezőnek tartunk, ezt mind elvében, mind eredményeiben kijelelnünk, és a kormányt íigyelmetessé tennünk, hogy ez vagy amaz nem kívánatos színt vet eljárására, s nem jótékony következéseket hoz a hazára, ezt tennünk — el fogja esmerni a méltóságos személynök, hogy nemcsak szabad, de szoros kötelességünk.—Valóban, ha az szabad alkotmányunk lényegéhez tartozik, és annak ismertető jele, hogy azalatt a fejedelem eránti hódolattal hazafiúi kötelesség szoros teljesítése nemcsak igen jól megfér, de ez amannak alkotó része: a szőnyegen lévő tárgyban felhiva kell kinek-kinek érezni magát, hogy ily értelemben hazafiúi kötelességét tartózkodás nélkül teljesítse: midőn t, i. a katona állítás tárgyáról van a szó, mert egyik legterhesb, legfontosb, és szívemelő polgári cselekvéssel ünnepélyesen vallja, és tettleg bizonyítja a nemzet, hogy hazájáért, fejedelméért, polgári alkotmányáért, és állapotjáért vérét ontani, és azt legfőbb javai áldozatával is védeni kész. Más jelentőségét adni a katona állításnak nem lehet, ha csak azt minden tekintetben oly méltatlanság alá vetni nem akarnánk, melyet sokkal inkább érez bizonyosan mindenki, hogy sem azt bővebben kifejteni akarhatnám. — Nem illő-e tehát akkor, midőn ily cselekvésre, ily vallásra készül a nemzet, egy komoly elfogulatlan, szabad tekintetet vetünk a polgári intézetekre, a haza állapotjára? nem kötelesség-e kijelölnünk mi kívántatik, hogy im ez áldozatnak célja isten, és ember előtt igazolva álljon? és nincs-e érdekében magának a kormánynak megmutatni, hogy azon földön, melyet vérével készül öntözni a nemzet, az ő boldogsága tenyész és gyümölcsözend? valóban úgy van, — érdekünkben, kötelességünkben van ez. Ha kivált a mi katona állításunknak mivoltát és azt: ki ajánlja, ki állítja itt a katonát, méltó tekintetbe vesszük. Mit szemlélünk pedig, ha ezen kötelességet teljesítjük, és átnézzük polgári állapotunk alakját? rövid szóval azt: hogy a kormány a nemzet bizodalmát nem bírja. Hogy a kormány ezt három század folytában megszereznie magának, elmulasztotta. — Hogy a nemzetnek a kormány iránt bizodalma nincs, ezen szó rövid, de értelme roppant, és keserves. Hogy a nemzet bizodalmát megszerezni nem tudta, elmulasztotta a kormány — ezt mondom, mint fő panaszt, mint fő sérelmet a kormánynak. — Érzem, hogy nehéz szót mondottam, de jelen helyzetemben, hivatalomban a király és haza iránt vállalt kötelesség eleven érzete kényszerít, — és azért, hogy a kötelesség teljesítése keserű, attól magamat tartóztatni engednem nem szabad. — Ismételve pedig és ünnepélyesen szólítok fel mindenkit e teremben, tegye szívére kezét, és ha lehet mondja, hogy nincs úgy, — mondja, hogy létez a hazában nemzeti bizodalom a kormány iránt. Annál kevésbé tartózkodhatom pedig ezen

bár nehezemre eső vallást tenni, hogy azzal nem ingerültséget gerjeszteni, de az ingerültség kútfejét elzárni, — nem megtámadni, gyengítni a kormány tekintetét, hatását, de az ezt oly kártékonyán érdeklő rósz elemet eloltani óhajtóm. — Figyelmetessé tévén a kormányt, kijelentvén a rósz kútfejét, hogy az megszüntessék, és azután öregbittessék a kormány tekintete, ereje — ez szándékom, és bár szavaimnak gyenge voltát érzem, a cél szentsége mégis éleszti reményemet. — Ezek szerént azonban ha a panaszt kimondom, érzem, hogy kötelességem kijelelni a módot is, melylyel azt orvosolni, megszüntetni lehessen, ez ime igen egyszerű, könnyű és csalhatatlan mód ajánlkozik, és jelöli ki önmagát. Légyen a kormány igazán nemzeti, fogja fel voltakép, beesülje meg, éltesse, eszközölje a magyar érdekét, — olvadjon össze a magyar kormány a magyar hazával nyelvben, nemzetiségben, alkotmányi elvben, eljárásban. De ne csak forma szerént, kelletlen, hanem igazán, vidáman, élet szerént tegye azt, oszlassa el azon, ha nem gyanút, legalább aggodalmat a hazában, hogy nemzetségünk, alkotmányunknak nem kiképeztetése, éltetése, hanem más idegen formákra, és idegen életbe által vitele, felolvasztása némely utolsó gondolat tárgya: győzze meg a nemzetet, hogy magyarul akarja vezérelni, a magyar népet saját autonóm érdekében, polgári és emberi kifejtésében, és haladásában, és minden máskép és minden jól lesz, a hazában varázs erő, varázs élet fog előteremni; szomjúhozza valóban a nemzet ezen boldog életet, melyben kezet fogva, egyesülve kormányával, igaz, nem szóban, de szívben lévő bizodalommal fogadhatná, teljesíthetné, eszközölhetné a nem panaszokra, oltalomra, de gyümölcsöző vidám együtt munkálásra feszített legjobb erejével és gyümölcsöztethetné a magyar nemzeti életének, és előmenetelének vidám érzetében kormányának magyar szándékait. — Ó! de máskép, máskép volna akkor hazánkban minden! — miért nem szólhatunk az igen közellévő, a jelen időről, midőn ily boldog kép lebeg előttünk? — könnyű pedig, gyors, és bizonyos hatású mindég a kormány részéről az ily eszközlődés. A ki előtt e felett maga a dolog felfogása minden kétséget el nem oszlat, aki holmiben egyéb tartományokkal! összeköttetésben p. o. nehézséget szemlél; — tekintsen egy roppant példára, melyet ez értelemben az angol kormány ád Irlandra nézve, máskép állott ott a dolog, csak rövid idő előtt, mert mi nálunk mentsen meg is az isten, holy oly szomorú állapotra, oly viszonyra jussunk a kormány ellenébe mint Irland volt, és mégis mely könnyen, mely rövid idő alatt egészen meg tudta változtatni, egy méltányos és Irland érdekét őszintén felfogó rendszer a dolgot, Irland az I-ső Károly cselekvése, melyet a kormány által érdekében történni érzett, már teljes nemzeti bizodalmával viszonozta — és legerősb támaszát, legjobb segedelme kútfejét találja most az angol kormány azon országban, melyben nem rég a kész veszedelem forrását gyanította, kereste. — Láthatja most azon országban a világ, példát vehet minden kormány, hogy sokszor a legszorosabb következéssel, és híjában, sőt, épen a kormányokra nézve kártékonyabban igyekeznek elnyomni ott, hol csak elismerni, éltetni kellene — hogy mind a kormányra, mind a nemzetre a jó, az erő, leggazdagabban gyümölcsözzék. Egy kormány sem bizonyos pedig Európának jelen állapotában, váljon nincs-e reá nézve közel oly idő, melyben igen jól esnék nekie egyik vagy másik népében azon erőt, azon segedelmet találnia, melyet mosta nem rég megnevezett Irland ád a hatalmas angolnak. Ismétlem, hogy istennek hálá, máskép áll minálunk a dolog, mint Irlandban állott, és ennélfogva az ott látható jó következés minálunk még könnyebben elérhető. De nincs könnyen nép, mely fejedelme iránt a szeretet, ragaszkodás, lelkesedésnek nagyobb kincsét rejtené szívében, mindennek szívre hatóbb példáit adta volna sok féle ellenséges elemeknek dacára, mint a magyar fenséges uralkodó házunk iránt, — szóljanak 1741. az 1809. és 1830. esztendők — és ennél bátrabban nézhetünk szemébe a bajnak, mely nyom bennünket és kérhetjük, reménylhctjük a kormánytól annak orvoslását; nem ereszkedem most hazánk állapotának részleteibe, megjegyzem mégis:

hogy a Bihar vármegyei követ előadása után a méltóságos személynek azt is érintette, mit az érdemes követ az adózó nép állapotjára nézve, a fenforgó tárgyban valóban igen időszerűen mondott; nem lehet tagadni, hogy a múlt és ezen országgyűlésén igen is történtek némelyek az adózó nép érdekében és annak emelésére beszédek, — kivált voltak nunciumok, törvényjavaslatok is, mellyek szépeket, jókat tárgyaztak, ígértek, de mind e mellett a valóságos következés, ne csaljuk magunkat, nem igen kielégítő. Pedig, még e részben nem tcllyesítjük kötelességünket — híjába várunk hazánkra jót. — Az 1547. esztendő 26-dik törvénycikkely még tellyesedést vár. Akkor 300 esztendő előtt a törvényhozó test vallást tett, hogy az isten ostora azért van e nemzeten, mert az elnyomott jobbágyok panaszai, szüntelen felhatnak a mindenható eleibe; míg ezen türedelmes vallását és jó elvét atyáinknak a mi unokáink cselekvésük nem követi, még meg nem engeszteli a nemzet az isten igaszságát, miután annak boszuló haragját lehívta fejére elismért vétkével, addig valóban a magyar nyugodt lélekkel hazájának állapotát, jövendőjét nem szemlélheti, míg az adózónak igazságot nem szolgáltat emberileg és polgárilag a nemzet, az 1547: 26-ik artieulns fekete átok gyanánt fekszik rajta, melynek súlya alatt úgy látszik az isten áldása nem éltetheti; mit akar is jót kezdeni. Nem szándékom itt részletesen szólani, nem fejtegetni mikép esett el a múlt országgyűlésén a nemzet által indítványozott úrbéri V. és VIII. cikkely, mily áldozatai letténck azólta ama törvény javaslatoknak, ámbár törvény könyvünkben meg sincsenek, hanem mind a kormányt, mind a táblát buzgón kérem, ne kezdjenek semmit, míg az 1547-ben istennek tett nemzeti fogadás megoldozására, teljesítésére valami nem történik. Jelesen a szegény népre a katona állításnak súlyos áldozatját újra ne mérjük, mielőtt annak ezen országgyűlésén valamely igazság nem szolgáltaik javára, valami legalább nem történik. De egyébiránt is a kormánynak érdekében van-e? hogy ezen 1 elkülettel, azon benyomások alatt, melyeket a szólás szabadsági sérelem orvosolatlan, a legbelső nemzeti életet sebző állapota, melyeket a királyi propositiók egyéb tárgyainak nem csak jótékonyan nem tellyesített, de a reménységben is távolabb rejtett, mint az országgyűlés előtt valának, mik voltak, melyeket a vitatásokban, érdeklett egyéb nyomasztó bajok igazságos sürgős orvoslásának bizonytalan halasztása, melyeket főkép az 1547:26-dik cikkelynek telyesítlen volta, nemzet minden osztályára hoz, sőt reá kényszerít? Bizonyosan nincsen a kormány érdekében, hogy a katona állítás ily mód történjék, sőt inkább ha a kormány érdekét igazán felveszi, és figyelmét, célzatát nem csak a jelen voksolás kimenetelére, de egy kissé távolabb is terjeszti, cl fogja ismerni: hogy, ha a nemzetre nézve, kívánatos a kormányra nézve is, és igazán köz javunk hozza magával, hogy történjék már ezen országgyűlésen — engesztelő, bizodalmát gerjesztő, orvosló, mielőtt a katona állítás tárgyaltassék. Bőven kijelentetett már mi kívánatos, mi szükséges, kérem a kormányt, kérem azon többséget, mely a kerületben határozott, vegyék fel, hanem mást, a kormány igaz érdekét, ha azt a nemzetétől el lehetne is választani, és ennél fogva ne vitassák, ne siettessék más tárgyak előtt a katona állítás elhat:' roztatását, mely oly mód, ha győzedelemnek tekintethetik is, jótékonynak bizc nyittatni nem fog. Most, még előbb másféle nem történik, az országgyűlésen újoncot nem ajánlok, újonc adásba nem is bocsátkozhatom.

PALÓCZY LÁSZLÓ.

Közéletünk legsajátságosabb egyéniségei, s a szabadelvű ellenzék legjelesebb tagjai egyikének jellemzésére alig mutathatnánk fel találóbb képet, mint melyet Csengery vázolt róla. Egy vastag, kövér alak következik, úgymond: Haja és nyírott bajusza már

megőszült; öltözete messze elmaradt a divattól. Széles mellén *egy* gombra akasztva függ sétabotja. Egész külsején, mint szinte előadási modorán bizonyos cynisinus ömlik el. A tisztes ódon külsővel némi ellentétben látszanak lenni a szabadelvüség legújabb tanai. S c tanok a vallási felekezetesség, a kálvinizmus szögletességeivel vegyülnek nála. Különösen felötlő vonás e közönyös korban. Cromwell kerekfejű puritánjai jutnak eszünkbe. Valóban puritán név alatt ismeri az országgyűlési közönség Palóezyt. Az öreg úr beszédmódja különös vegyiilete az iskolamesteri pedantériának kedélyes ehnésséggel. Szavalása felekezete némely papjainak előadásához hasonlít, kikről mondani szokták, hogy hasból beszélnek. Neme a rögtönző egyházi szónoklatnak, melyet hosszas gyakorlat után szereznek meg a vallás elaggott szolgái. Palóezynak hosszas országgyűlési gyakorlat tévé azt sajátjává s nagy emlékező tehetsége segíti. Eleven adattár ő. Minden kérdésnek tudja országgyűlési előzményeit.“ — Palóezy egész éltét a közpályán tölté, híven szolgálva hazáját. Meghalt 18G 1-ben az országgyűlés alatt, melynek korelnöke volt.

1. A szólásszabadságról.

(A KK. és RR-nek jul. 3. 1839.)

Már kétszer is hallottam itt hangzani a „maradjon“ szót, örömest engedelmeskedném annak, s ismerem is annak varázs erejét, — de mivel nines a kerületi izenetben mind az, a mint küldőim, még pedig (mint átasításuk szavai mondják) a legszorosabb felelet terhe alatt meghagytak; azon izenettel mint követnek teljesen megelégednem, s fel nem szólalnom nem lehet. — Azt felelem tehát legelsőkben is, a jelen tárgyban törvényt alkottatni javasló elnöknek; hogy törvényeink nem oly homályosak, hogy azokból illyen ítéleteket hozni kelletett volna, s ha vágynak is, vagy lehetnek oly esetek, melyek egy vagy más tárgyban új törvények alkotását teszik szükségessé, — de mivel új törvényeket nem valamely tett után, hanem a tett előtt, s akkor is csak az országgyűlésen lehet alkotni, — addig, míg az megtörténik, annak kell állani, a mit fejedelmeink a törvények alá szoktak írni, hogy: „Leges tam Nos ipsi observabimus, quam etper alios observari faciemusA— Az esztergomi fő-káptalan követének pedig azt felelem, hogy alkotmányos országban a nemzetnek sérelmeit törvény és igazság szerint kelletvén orvosolni; — ahhoz, hogy a szólás szabadságán ejtett sérelmek csupán kegyelemből orvosoltassanak, nem járulhatok. — Ezeknek előre bocsátásával, mindazoknak rövidség okáérti elmellőzésével, melyek az izenetben felhozva vágynak, — azt mondom, hogy kétfélék igen is az orvoslani szándékozott sérelmek, — egy része a kormánytól, más része a királyi euriától folyt ki azoknak. Elsőbben is tehát néhány ifjak felség-sértésért fogattatván el, fájt küldőimnek az, hogy miután az ősi alkotmány a királyi szent trónnak létét és boldogságát, a nemzet létével és boldogságával elválhatatlanúl egybekötötte, s azon iszonyatos vakmerősködők célzatait, — kik felség sértésbe esnek, s a hazát elárulni, vagy az országot felháborítani szándékoznak, — tudni kell a nemzetnek már csak azért is, hogy az oly gonoszok ellen, ha szükség, in mássá is álljon fel ótalomra a nemzet, — arról, hogy mikép akarták felség-sértéssel vádlott ifjak megháborítani az országot, — a felséges országló házhoz örökre hív magyar nemzet soha sem értesíttetett, — s arról mindeddig is semmit se tud. — Nem tudták küldőim a fenálló törvények rendeletével megegyeztetni továbbá azt, hogy kormányi rendeletekkel nem csak a szóllás szabadsága, s nemcsak a megyék levelezési jussok sértetett meg; hanem a megyéknek azon tárgyakban egymáshoz írt leveleik is a postán elfogattak, — s midőn az iránt, adatok feljelentésével, panaszt tett Borsod vármegye, a magyar kir. helytartótanács azt felelte, hogy azon időkben imitt amott posta-kirablások történtek. — Nem látták a maga helyén és rendén kill-

dőim azt is, hogy Kossuth Lajos nem csak elfogatott, s szabad védelme megtagadtatok, hanem a királyi fiseus minden írásait is elfoglalta, — azok közül, a melyeket akart, fegyverül ellene fordította, — ő előtte pedig maga írásaival lehető védelmezését elmetszette, vagy legalább megnehezítette. — Nem lehet itt, mint az elnök különben megemlítette, a szokásra vagy gyakorlatra hivatkozni; mert az állított gyakorlat a hármas könyv élőbeszéde 10-dik címjének szabályai alá nem esik, — de a gyakorlatnak is a közvélekedés által kell megszentelve lenni, s a közvélemény ellen a bírónak ítélni nem lehet. — Továbbá mióta az 56: $179^{0}/_{1}$ megalkottatott, hála istennek és dicsőség a magyar nemzet charakterének, — legfeljebb is csak az 1795-dik év táján történt egy oly eset, mely felségsértési esetnek mondatott, s akép ítéltetett meg. — Ha az akkor követett törvénykezési rendszer ellen fel nem szólaltak is netalán a megyék, azon nem kell csudálkozni, s az akkori időkben kell a fel nem szóllalás okait keresni. Ugyan is akkor dühöngött legnagyobb mértékben a francia revolutio, melyben már a gillotinok éleik is megtompúltak az ember mészárlásban, s oly irtóztatosságok történtek, melyekre még maga a gonoszág is elsáppadt. — Azt gondolván tehát az akkor élt emberkor, hogy talán azon 1795-dik évben felségsértési perekben fogott személyek is oly irtóztatóságok előállításán törték fejőket, s azoknak gyászpiacává akarták tenni édes hazánkat; tőlök minden szánakozását és figyelmét megvonta. De ezért ha netalán akkor a perek folytatása és elítélése módjában hiba történt, s az iránt fel nem szólaltak is a megyék, melyek arról úgy is keveset tudtak; ebből nem nagy erősség kerekedhetik, mert a nemzet jussai soha el nem idősödhetnek, s habár 45 évvel ez előtt fel nem szólalt is a nemzet, — azt, hogy továbbá se szólaljon fel, se kívánni, sem parancsolni nem lehet, — s igaz az is, hogy a törvényeknek kötelező erejök megsértődésökkel ki nem forgattathatik, és hogy ez így legyen, a fejedelmek és nemzetek viszonos boldogságuk és bátorságuk egyiránt megkívánja. — Nem mondják, mert nem is tudják küldőim, hogy a királyi tábla valamely felső utasítás szerint Ítélt; annyi azonban igaz, hogy a Borsod vármegyéhez 1836-dik évi October 10-kéről 14007 szám alatt elbocsátott udvari kegyelmes decretumban ezen kifejezések fordulnak elő: „Az elfogatott ifjakkali bánás módjára s dolguk elintézésére nézve ő felsége a maga kir. táblájának oly utasítási parancsolatokat szabott eleibe, melyek királyi legfőbb hatalmából és tisztéből folytak ki.“ — Miből állotak azon parancsolatok, nem tudják küldőim; a felhívott kifejezések azonban a királyi tábla teljes függetlenségi állapotjára valójában nem mutatnak. — De már akárhogy van a dolog, a sok baj csak megvan. — Küldőim ön magok, rósz polgároknak s nem hiv alattvalóknak mondanák magokat, ha szívók teljességéből azt nem óhajtanák s arra nem törekednének, hogy azon feszültség! felette' kedvetlen állapot, melyet a fejedelem és nemzet közzé taszítottak talán azok, kik, bármit mondjon is hiúságok, nem barátjai a magyar nemzetnek, — hová hamarább és teljesen szüntessék meg, ama főtekíntetből is, hogy igaz volt s örökre is igaz marad az, a mit a törvények lelke címét viselő munkának koszorús írója Montesquieu mondott, hogy: „a *királyhoz rendíthetetlen állhatatossággal ragaszkodó magyar nemzet megbocsátani és meghalni tud.u* — De a megöregedettnek mondott Europa környülményei s a napkeleti és napnyugoti állapotok vajmi megkívánják azt, hogy a forrongásbbn lévő, az országokat és nemzeteket orkáni megrázással fenyegető (s vajha különben örökre elmaradandó) zivatarok bármikor és merről zúduljanak is ki, — engedjék hazánk védistenei! — országunkat oly állapotban találják, melyben a fejedelem és nemzet öszveforradott bizodalmának, a história évkönyvei szerint, csudákat is teremthető édes kapcsolata s öszvehúzó ereje minden lehető ellenségnek agyarkodásain truccolhasson. — Egyébiránt a mi a kir. táblát illeti: miután a b. Vesselényi Miklós ellen rendelt hívtelenségi per diaeta alatt indíttatott meg, s ezt a kir.

tábla ítélettel helybenhagyta, a szerint a mint az utóbbi országgyűlés alatt a karok és rendek táblája is kimondta, a királyi tábla az 1830: 6-dik t. cikkely magyarázatába avatkozott; ez pedig a diaetát, s nem a kir. táblát illette, s a magyarázatot a diaeta a kir. táblára nem bízta. — Megismervén a kir. tábla saját ítéleteiben azt, hogy az általa elitéit perekben felségsértési, vagy hívtelenségi vétek nem jött ki, — az 1723: 11., 12. s az 179$^{0}/_{1}$: 56-dik t. cikkely szerint, azon perekben első folyamodás! bíró többé nem lehetett, s a vádlottakat megítélés végett az illető megyék törvényszékének általadni tartozott volna. Ám hiszen ha azok nem jól ítéltek volna a perben, az appelláta útján megigazíthatta volna ítéleteiket a kir. curia. — Ezeken felül, minthogy a törvényes védelmet még a legfőbb gonosztévőktől sem engedi megtagadtatni az igazság és emberiség; nagy igazság az is, hogy mivel senki se bűnös addig, míg a bírói ítélet annak nem mondja, a vádló fiscusnak és a bevádlott félnek pártfogási egyenlő lépcsőn kell állani a bíróság előtt. Megtörtént-e ez? szóljanak a környülmények. De küldőim (kik ezt válaszra nem méltatott két leveleikben magának a királyi táblának is megírták) nem tudják a fenálló törvénykezési rendszerrel megegyeztetni azt, hogy miután a hétszemélyes tábla maga is, egy Borsod vármegyei eriminalis perben múlt 1825-dik évi március 1-sö napján hozott ítéletében azon elvet mondotta ki, hogy mivel a raboknak és tanúknak csak azon vallásaik hitelesek, melyek az ítélőszék színe előtt hitelesíttettek meg; a borsodi perben pedig a rabok és tanúk csak egy (bár számos tagokból állott) küldöttség által hallgattattak ki, ezen fogyatkozást a borsodi törvényszék pótolja ki. Ezen ítélet nagyon igazságos és törvényes volt, — ennek ellenére tehát hogy történhetett az, hogy az elfogott ifjak nem a királyi tábla, mint első folyamodási bíróság, hanem csak egy küldöttség előtt hallgattattak ki, — s a b. Vesselényi Miklós ellen kivett tanúk vallásaiknak meghitelesítésére is (pedig ettől függött minden) csak az előadó ítélőmester küldetett ki? Ezen ítélőmesternek se személyét, se characterét, se hitelességét legkisebb kifogás alá sem veszik küldőim, — de híjába, egy ember, bármely jeles legyen is az, csak egy ember, egy könnyebben hibázhatik, mint az egész ítélőszék, — s habár divatozik is a polgári perekben azon szokás, hogy a kir. tábla a tanúk vallásaik meghitelesítését, ha a felek kívánják, az alispánból, szolgabíróból és esküdtből (s így legalább három tágokból álló) alispáni székre bízza; de ezen szokás a büntető perekre ki nem terjesztethetik, mert a polgári perekben csak jószágot vagy pénzt lehet veszíteni, s ezek még mind visszaszerezhetők; de a felségsértési és hívtelenségi perekben fő-, és polgári becsület-vesztésről forogván a kérdés, — a kettő ha elvész, többé visszaszerezni nem lehet. E felett, úgy mondatik, hogy a b. Vesselényi Miklós elleni tanúk meghitelesítésén a felperes kir. fiscusnak egyik tisztje, hogy jussaira felügyeljen, jelen volt, — arról, hogy a vádlott fél ügyvédje is ugyanott jelen lett volna, semmi sem hallatszik. — Azt mondá ma a kir. személynek, hogy a királyi tábla, letett esküvése és lelki ismérete szerint ítélvén, arról csak az istennek köteles számolni. Ez a mondás tökéletesen helyes és igaz; de ellenben az a bíró, a ki a törvényt és törvényes rendszert meg nem tartja, felelet terhe alá vonható, s így ennyiben küldőim (a kir. táblához írt leveleikben is) nyilván megismerték azt, hogy a kir. táblának Ítéletei, az ő megbírálásuk alá egyáltaljában nem tartoznak. De nem is azt veszik ők kérdésbe, hogy a királyi curia a bevádlottakat ennyire vagy annyira, s többre vagy kevesebbre miért nem ítélte? vagy miért nem oldozta fel? hanem abból áll egész nehézségök, hogy a törvénykezési fenálló rendszer szabályait a kir. curia szigorúan miért nem tartotta meg? — Örültek küldőim, midőn meghallották, hogy az elfogatott ifjak megítélés végett a kir. táblának, mint törvényes bírájoknak adattak által; mert biztosan hitték, hogy törvényes bíró fogja eligazítani minden állapotjaikat; abbeli fájdalmukat azonban, hogy azon reményük nem teljesült, a királyi

Táblának, de ő felségének is következőleg megírták. — Tehát, mint előre bocsátám, a legszorosabb felelet terhe alatt lévén utasításul adva annak szorgalmazása; hogy a törvénykezési rendszer szabályainak meg nem tartásukért, a kir. tábla az összes törvényhozás által vonassák feleletre, — midőn ezt (mint előttem a Csanád vármegyei követ már cselekedte) ezennel kijelenteném, jelentem egyszersmind azt is, hogy ha küldőimnek abbeli kívánatét a többségnek akaratja nem pártolandaná; akkor a kerületi izenetre szavazandok, azzal rekesztvén be beszédemet; hogy bár hová üssön is ki a dolog, minden esetre állanak azon általános igazságok, hogy szép ugyan az ítélőszékeket körül övedző fénykör (nimbus), de még sokkal szebb az, ha annak sugárai a a nemzet köz tiszteletének tükörében is reverberáltatnak, — s a polgárilag legfőbb ítélőszékek is ama másik fő-ítélőszéknek, úgymint a nyilvánosságnak és közvéleménynek szigorú megbírálását se ki nem kerülhetik, sem az alól ki nem vétettethetnek.

2. A szerzetes rendek be nem vételéről.

(A K.K. és RR-nél. 1840. apr. 23.)

A kalocsai káptalan követe a jesuiták melletti felszólalása közben, azon kifejezéssel élt; hogy az ő tőlöki félelem, csak rémképektőli üres félelem — túl vagyok ugyan minden babona és kiértet hívesen — de mivel a köznép száján a sírjából feljáró halott mondatik kísértetnek, a jesuitákra, kik már egyszer megholtak, de sírjokból kibúva ismét fenn járnak, a kísértet és rémkép nevezet is reájok illik, — egyébiránt a jesuiták védése helyett azt vártam és várom az egyházi rendű követektől, hogy fogjanak össze a világi követekkel a jelen izenet pártolására, mert kiknek volt hajdan, s kiknek lesz jövendőben is a jesuitákkal, ha az országba bejönni találnának, legtöbb bajok? felelet: azon a köz állománytól minden tiszteletet és pártfogást érdemlő embereknek — úgymint a népet tanító s közte lakó plébánosoknak és a püspököknek; ugyanis: a jus canonicum azt tanít ja, hogy a parochia egész körében papi functiókat tenni, egyedül a parochiabeli plébánusnak szabad — de tudtak a jesuiták Rómában ineguknak oly kiváltságlevelevelet eszközölni, miszerint nekik szabad volt minden papi funktiókba bocsátkozni, prédicálni, keresztelni, sat. akár egyezett meg azokba a rendes plébánus akár nem, s e miatt a plébánosok és jesuiták között örökös háború volt, s a jesuiták 1773-ik évi eltörlésének senki se örült jobban, mint a plébánosok. Továbbá, mind a jó rend, miud a jus canonicum szinte azt tanítja, hogy az egyházi dolgokra nézve a diocccsisekben legfőbbek a püspökök legyenek, s tőlük mindenek függjenek; de. a jesuiták e részben is tudtak kimesterkélni Rómában egy oly pápai bullát, mi szerént ők, nem a püspököktől, .hanem egyedül ön generálisuktól és a pápától függőitek; ennélfogva a jesuiták csak akkor fogadtak szót a püspököknek, mikor akartak, máskülönben pedig soha ^em engedelmeskedtek azoknak. Tudhatja az egri főkáptalan követe, hogy a maga idejében oly hatalmas egri püspök gróf *Eszterházy károlylyal* is ujjat húztak az egri jesuiták; melyért megharagudván reájok az említett néhai püspök, azt mondta nekik: „jól van, nem fogadtatok nekem szót, és ezt még szemembe mondjátok, majd el jön nem sokára vég órátok, akkor meg én nem fogok rajtatok szánakozni“ — és be is tölt. Többnyire arról hallom s hallottam mais a jesuitákat magasztalni, hogy ők ilyen amolyan hires és nagy mesterek voltak a nevelésben és tanításban, s ilyen amolyan nagy tudósok voltak. Nézzük meg csak bővebben, hogy állott e részben valósággal a dolog? tettekből kell megítélni; az említett tetteikből a jesuitákat is. — Előre bocsátom azon általános megjegyzést, hogy egy bitben vagyok azon publicistákkal, kik azt tartják; hogy vannak ugyan a papi renden lé-

vő tanítók és nevelők között is dicső kivételek, de caeteris paribus sokkal jobbak a világi tanítók, kik maguk is atyák lévén, nagyobb bennük a hajlandóság tanítványaikhoz, és jobban érzik annak becsét, hogy minő nagy kincseiket bízták a szülők gyermekeikben az ő neveléseik alá, — mint érzik azon pap tanítók, kik egykor az oltár zsámolyánál maguktól minden atyai örömöt és indulatot örökre elesktidtek. De ha már papnak kell is lenni nevelőnek és tanítónak, a részben sincs semmi fényesebb érdemük a jesuitáknak, mint a piaristáknak, és benedictinusuknak voltak és vágynak. Ezek legalább se maguk nem avatkoztak soha az udvari és világi kabalákba,intriguákba, üldözésekbe, sem pedig tanítványaikat arra nem tanították. Halálosan is gyűlölték a jesuiták mindig a piaristákat és benedictinusokat; egyért azért: mert az ifjúság nevelését egészen kezükre akarák keríteni— másért pedig azért: mert a benedictinusoknak mint igen régi szerzeteseknek— sok — a jesuitáknak pedig, mind amazokhoz képest nagyon fiatal idejű szerzeteseknek aránylag kevés jószágok lévén, ezt soha se tudták megbocsátani a jesuiták a benedictinusoknak. Mit csináltak hát? azt, hogy a franciaországi jesuiták kapják egyszer magukat, s felállítják azon thesist, hogy valamennyi régi levél, privilégium, donatio, fundationalis levél van, mind hamis, közülök egy se igaz, — s ennélfogva a benedictinusok jószágaikat, melyeket oly hamis levelek mellett bírnak, mind el kell szedni; gondolván s oda nézvén fél szemmel a jesuiták, hogy ha új osztály lesz a papi jószágokkal, majd ők is kapnak egy gazdag osztály részt, ezen thesisekkel nagyon az elevenjére vágtak a jesuiták a benedictinusoknak, és ezek mégis üldözték-e viszont a jesuitákat? nem! még akkor sem! hanem tollat fogván, azzal védték magukat; tudományi kincsesei teljes munkákat írtak, kifejtették azt, hogy századoktól századokra miféle szokások, pecsétek, írásmódok gyakoroltattak a donatiók, privilégiumok, és több ilyesek kiadásában? mire kell azok megítélésében vigyáznunk? s utoljára is a tudós benedíctinusokkal folytatott toll háborúban a Hálóknál kevésebbé tudós jesuiták húzták a rövidebbet. Azonban, de minden akaratjokon kívül — tettek mégis egy nagy hasznot a benedictinusok megtámadásával a jesuiták, azt t. i. hogy egy szép tudomány — a diplomatica — akkor fejlődött ki, s öntetett rendszeri és különös tudományi alakba legelőször. Mely tárgyban tekintsék meg a régiség és diplomatica barátjai azon nagyszámú Föl ián tokát, melyeket a franciaországbani benedictinusoknak „Congregatio st. Maceri“ nevű osztálya összeszedett, és kiadott. — De azt szokták mondani, s ma is mondták a jesuiták dicséretére — mint már előre bocsátani — hogy ők már hiába; — híres tanítók s híres tudósok voltak. — En ezt a litteraria históriára hivatkozva kereken tagadom. Az obscurantismus terjesztése, és fentartása volt nekik fő maximájuk. Az igazi tudósoknak az a jelszavuk is, hogy „non videri sed esse“ — a jesuita maxima megfordítva így volt a tanításban: „non esse sed videri“ hogy cifrán és felcsiklándoztatólag tanítottak az igaz. Mire tanították az ifjakat? oskolai pompás szőrszálhasogatásokra, cifra definitiókra, melyeket magok sem, nem hogy még tanítványaik értettek volna, — céljok csak a volt, hogy mikor az ifjú kikerül az oskolából, — a mint elrepül fejéből a jesuitáktól tanult cifra oskolai sok cifraság — a helyén semmi reális a vitági életben használható tudomány ne maradjon. — Nem tagadom azt, hogy a jesuiták tanítványaikból ottan ottan jeles emberek voltak; de ezt korántse a jesuiták nevelésének kell tulajdonítani, hanem annak, hogyazoly embernek szép eszet, jó szivet adván a természet, a mint a jesuiták navelése alól kikerült, olvasott magányosan, tanult, s valamely hivatal, vagy jeles emberekkel· társalkodás jeles emberekké formálta. A jesuiták még a nevelést is csak ön szerzetük céljai előmozdítására irányzók, sőt fő eszköznek használták — s fő céljok a protestánsok üldözése lévén, erre neveltek ők hősöket és atlétákat, mint ők mondani szokták „ad majoréin Dei gloriam.“ — A tudományokat is ön célzataik sikeresítésére- össze vissza keverték;— a különben is Sok helyeken homályos theologiát még homályosabbá

tették — a históriát; melyben úgy is elég mese van — még több mesékkel szaporították, a physicát, csakhogy a „datur actio in distans, et reduplicatio“ s hogy több ily jesnita haszontalankodásokat kimagyarázhassák s védhessék, ezeket kiszámithatlan hypothesisekkcl megrakták. A jesnita mctaphysica sötétségéről, — a jesnita logica zavartságáról még most is híresek.—Továbbá tudósok voltak-e a jesuiták? hogy eszük volt, és tudósok is akadtak köztök, nem tagadom. — De hogy valami különös nagy tudósok, s úgy nevezett portenta eruditionis lettek volna, tagadom, felszólítok mindenkit e teremben és termen kívül; hogy mondjon nékem csak egyetlen egy jesuitát, ki valamely tudományban epochát csinált volna? Említsen a jesáiták közül egy Newtont, Locket, Kantot, Herschelt, — és hogy oly tudós caiholicusokra is hivatkozzak, kik a tudományokban szinte epochát csiáltak, említsen nekem a jesuiták közül egy Cartesiust, Malebrancket, Berkeleyt (ki Islandiában Gorki püspök volt) a pbílosophiában, — egy Lavoisiert physicában, — egy Tassót, Camoenst, Poét (mert Poé catholicus volt) a poesisbau — ha nem tud, a mint hogy nem is tud említeni, ne dicsérje nekem a jesuiták tudóssá -gát, mert azt, hogy ők valami bálvány tudósok voltak, csak másoktól hallotta, vagy a jesuiták, és az ő buraijaik könyveikből olvasta. Nem is kell a jesuitáknak végre semmi egyéb, csak hogy ők ismét az ifjúság nevelését kezükre kerithessék — sa fejedelemnek, fejedelem asszonyoknak, miniszteréknek és egyéb nagyoknak (a mint hajdan voltak) ismét gyóntatóik lehessenek; majd gazdálkodnak ők a világgal újra — mint hajdan gazdálkodtak; a hova ők befurhatják magokat, mindenütt azzal dicsekednek, hogy ők tartják fel a kormány, és kivált a trónok s monarchia elveit és hatalmát, s e csak puszta hang! egyik formája se kellett nekik az uralkodásnak soha: monarchia, aristocratia, olygarchia, democratia, respublica, anarchia mindegy volt nekik — mert ők mindegyikben jól találták magukat, s az volt maximájuk, hogy mindenütt s mindig a hatalmasb részszcl kell tartania. De ha ennek hatalma leapadt, ők ezt hideg vérrel önsorsára hagyták, s át mentek ahhoz, ki a hatalmat kezéhez kaparította — azt pedig csak nem tagadhatják magok a jesuiták se — hogy Amerikában Parraguay és Los Sacramcuros nevű nagy darab földet a Portugallus, és Spanyol kormánytól mesterségesen elcsípvén — ott ön maguk nem monarchiát, hanem hyerarehico-democratiát állítottak fel, és hogy szerzetük pompájából semmi el ne maradjon, azt se tagadhatják a jesuiták, hogy Chinában azzal fúrván be egykor magukat, hogy a Jesus és Confucius vallása mindegy — két jesnita Chinában Mandarin volt. — Jelenleg a felséges ausztriai ház szárnyai alatt keresnek a jesuiták oltalmat, és ápolást, — nézzük meg tehát egy kevéssé, hogy mivel érdemlik meg azt a felséges ausztriai háztól? Második Ferdinánd császár, és király rendkívül szerette a jesuitákat, mert hiszen ki ne tudná azt a históriából, hogy II dik Ferdinand egykor azt mondta: hogy ő ha az utcán menve hirtelen és egyszerre két angyalra, és két jcsnitára bukkanna, nagy kérdés előtte, hogy melyiknek köszönne elébb; s alkalmasint a két jesuitának köszönne. — Hogy hálálták ezt meg a jesuiták? úgy hogy mindég nehezteltek ők a csehckrc — nem csak a hussitismusért, és az ntraq lustaságért, hanem főkép azért, mert a csehek soha se szenvedhették őket, s közöttük magukat soha bé nem fészkelhették. — Ezt a jesuiták soha sem bocsáthatták meg a cseheknek. — Reá vették tehát az őket oly forrón szerető II. Ferdinandot, hogy a csehekén álljon bosszút — s II. Ferdinand a csehek úgy nevezett „Majestats briefjét£í (mely hasonló volt a magyar arany bullához) ketté szakította. Ebből a jesnita tanácsból eredeti azon 30 éves háború, melyben II. Ferdinandnak is élete és trónja nem egyszer végveszélyben forgott, és a szép Németországnak romjai vérben és könynyekben úszkáltak. Harmadik Ferdinand szinte igen szerette őket, és ennek mit tanácsoltak? azt, hogy mikor Rákócy akkori erdélyi fejedelem, Báthory Juliánnával tartotta mennyegzőjét, mint szokás a fejedelmeknél, III. Ferdinand küldte. hozzá követnek a váci püspököt, hogy szerencsét kívánjon házasságához —

kóczy a török ellen panaszolkodó püspöknek azt mondta: az egész bajnak maga III. Ferdinand az oka, ne nyomorgassa a magyarországi protestánsokat, adja vissza azoknak törvényes jussaikat — ő azon egyedüli feltétel alatt seregeit a császári hadakkal egyesíteni kész, s fogadja hogy három évek alatt kinyomja a törököt az országból. — Mit mondtak erre a III. Ferdinand udvarában lakott jesuiták? azt, hogy nagy nyűgök és ostorok ugyan a török Magyarországban, de még nagyobb pestisek a protestánsok — s ezekkel összefogni nem lehet; ezen jesuita tanácsnak következése pedig a lett, hogy a törökök járma alatt az ország nagyobb része, és kivált a szép túl a dunai tovább is csak nyögött. — Első Leopold alatt arany idejük volt a jesuitáknak — s hogy hálálták meg azt? Úgy, hogy mindenki tudja, hogy V. Károly császár, és I. Ferdinand magyar király testvérek, s Ferdinandus Catholikusnak és castiliai Izabellának unokáik voltának — holtok után V. Károlynak spanyol, I. Ferdinandnak Ausztria, Csehország, s némely apró hercegségek jutottak. — IV. Filep Spanyol királynak magva szakadtával Isten világ törvénye szerént a felséges ausztriai házat illette volua a spanyol korona — de a jesuiták jobban szeretvén titkon a bigót XIV. Lajos francia királyt, mint I. Leopoldot — IV. Fileppel, ki testében lelkében beteg volt; egy testamentomot fábrikáltattak, melynek erejével ő a spanyol koronát Anjoui Filepnek a XIV. Lajos unokájának testálta — E miatt kiütött a 13 évekig tartott spanyol örökösödési háború; mely vérben lángban borította a félvilágot, és a mely alatt, ha az Eugenius segítségére jött Malborough 1704-ik esztendőben Hochstadtnál Bavariában, a Bécs felé nyomult francia Marschall Tallárdot össze nem töri, most aligha a felséges házé volna Ausztria! — a háború végső kimenetele pedig a lett: hogy a felséges ausztriai ház az utrechti békességben a spanyol koronát örökre elvesztette.

— Annak felfedezését, hogy micsoda rósz fát tettek a jesuiták a Mária Terézia előtt a tűzre, és miért irta a Placetum Regiumot Mária Terézia ajesuitákat eltörlő pápai bulla alá? másszorra hagyván, a mennyiben e napokban a főrendi táblán egy főpap azt mondta, hogy azon placetum regium aláírásánál megadta Mária Terézia az árát, mert 20 évek múlva a leányának Mária Antóniának a feje elesett, erre az említett püspöknek azon felvilágosítással szolgálhatok, hogy mikor az 1814. háború alkalmával néhai félséges urunk I. Ferenc Párisban volt, a párisi titkos archívumban lévő aetákból megmutatták előtte azt is, hogy annak, hogy a szerencsétlen Mária Antóniának feje a francia gyilkoló bárdja alatt esett el, — a jesuitáknak a felséges ausztriai házon azért állott bosszúja volt az oka, hogy Mária Terézia az őket eltörlő pápai bulla alá — a placetum Regiumot miért irta — most min törik fejőket a jesuiták '? mint az alkotmányos országokban az új ministerek prográmot szoktak kiadni arról, hogy kormányzásuk alatt micsoda elvekhez fogják magukat alkalmazni! a jesuiták mostani generálisa Pater Rothahn is kiadta programmját a múlt télen, mely abból áll: — hogy már hiában 1 ajesnitismus és protestantismus meg nem férhetvén együtt, vagy egyiknek vagy másiknak ki kell a föld színéről irtatni — jól van tehát! a Pater Rothan által elejekbe hajított kesztyűt felveszik a világon lévő 30vagy 40 millió Protestánsok, s ha csakugyan nem nyughatnak a jesuiták; megkezdik velek még egyszer újra, és pedig életre halálra a párviadalt, majd megmutatja az idő ki marad a csatapiacon! a protestánsok bizonyosan védni fogják magukat — előbb utóbb földhöz sújtja a jesuitákat az isteni nemesis, s fog még ülni a sz. Péter székében is egy új Ganganelli, ki, hogy többé fel ne támadjanak, nem elevenen fogja eltemetni a jesuitákat! most feleljenek arra a jesuiták, és az ő barátjaik! s ha nem felelnek — felel a világ: kik voltak azok, kik egyenetlenség, pártokra szakadás, és üldözés tüzét mindég fújták a világon? felelet — a jesuiták! kik voltak azok, kik más mindeneknek érdekeiket ön érdekeiknek subordinálták? felelet — a jesuiták — kik voltak azok, kik igen könnyen megmutatták azt, ha céljukra szükséges volt — s ama esmeretes jesuita maxima „finis sautificat mcdia“ úgy kívánta, hogy a

vétek virtus, a virtus vétek, felelet — a jezsuiták! kik voltak azok, kik ama legrettenesebb vétket, melyet csak kimondani is irtóztató — úgymint a király gyilkoságot, ottan-ottan törvényesnek mondották, és tanították? felelet — a jezsuiták! olvassa meg, kinek tetszik a részben Maleguda Marianna, és Busenbaum jesuitáknak nyomtatva kijött munkáikat. — És tehát! a jezsuitákat, ezeket az egyiptomi tíz csapásoknál veszélyesebb embereket fogadná be Magyarország? nem! — hála és tisztelet Sopron vármegye nagy lelkű rendéinek, kik legelöl serkentek, s szólották fel ellenük. — Vajha^Sopionnak-Mjölcs^tése^ne-jusson^Cítssandra^igaz jö-.. vendölései sorsára! ne várjuk azt, mígJfejünk,feJ.éL.t_elcsapnak a veszélyek habjai! mert-annál nincs-bizonyosabb, Hogyha a jezsuiták befészkelik újra főágukat hazánkban, az egymás elleni gyűlölködés, civakodás, üldözés. — lesznek közöttünk napfi-endén. — Én a többit máskorra hagyván — Borsod vármegye nevében az ^íWfétfe 'szavazok.

3. A sérelmek és kívánatokról.

(A KK. és RR-nél. 1844. aug. 19)

Azok közül, kik szombaton felállottak, én következem, és ezen jussomat engedni nem fogom; főtisztelendö úrnak tessék akkor szólni, ha a sor reá fog kerülni. Tegnapelőtt sem állottam volna fel, ha nem tiszteltem volna a többségnek azon „m a r a d j o n“ szavát, mely elnök ö nagyméltóságának kijelentését kísérte, — mondom: a dologhoz nem szólottam volna, sem azon indokokra, melyek a főtisztelendő urak által előhozattak; —de minthogy tegnapelőtt az esztergami káptalan követe anélkül, hogy szólottám volna, Borsodmegyét és követét gúnynyal támadta meg: most tehát küldőim becsülete és az enyém kívánja, hogy feleljek; és arra kérem a főtisztelendö clerust,hogy ne vegye vérébe ezen egész dolgot, s ne jöjjön sisakkal, midőn mások ellenvetést tesznek. Azt szokták mondani: hogy kereskedésben és diplomatában nincs barátság, hanem érdek, úgy a törvényhozásban sincs barátság, hanem van csak igazság, mely az egymással ellenkező eszmékből fejlődik ki: azért az ellenvetéseket túrni és szenvedni kell, és ha a főtisztelendö clerus fájdalmasan veszi ezen ellenvetéseket, reájok fog illeni a római Írónak azon mondása: „si irascare, agnita videntur.“ A főtisztelendő urak a laieusok panaszát semmibe sem vették akkor, midőn a vegyes házasságban! áldás megtagadása által zavarba hozták az országot, — s mikor a laieusok az egyház jószágairól beszélnek, aligha igaz nem lesz a laieusok részéről tett ama mondás: „Et mihi sunt arma, et mea tela nocent.“ A főtisztelendö derűst továbbá arra figyelmeztetem, hogy olvassa meg jobban a borsodi indítványt. Nem áll abban egy szó is arról, hogy a papok jószágait, á la Miklós cár, el kell venni; hanem csak azt mondja indítványában Borsod vármegye: hogy az egyházi javaknak jövedelmei — kiszakíttatván azokból a meghatározandó összeg az isteni tiszteletre és a vallás külső fenntartására, valamint a papi személyeknek állása és hivatalához mérsékelt pénzbeli mennyiség — s az ezekből felülmaradandó felesleg fordíttassék népnevelésre, iskolák felállítására, tanítók kiképzésére és más közhasznú célokra. De annyira megütköztek Borsodmegye indítványán, miként azt sem tudják a főtisztelendő urak, hogy mi foglaltatik benne. Hogy ezen indítvány most az országgyűlés vége felé került elő: annak Borsod vármegye nem oka; mert az indítványt Borsodmegye az országgyűlés kezdetén Csanád vármegyével együtt tette meg; de a t, KK. és RR. akkor küldöttek ki egy választmányt, mely a népnevelésröl egy munkát készítsen, sat. RR. azt mondták, hogy az,indítványnak akkor lesz helye, midőn a népnevelés fog tárgyalás alá kerülni. Ekkorra halasztottam tehát annak megtételét, mit a KK. és RR. nem csak helyeseltek, sőt azt mondták: ha

megtennem is az indítványt, nem veszik fel előbb, mint a népnevelés tárgyalása alkalmával. Ezt küldőimnak tudtára adtam, ők mégis nyugodtak benne; a népnevelési munkálat azonban megkészült; de tárgyalás alá nem vétetvén, várja a boldog feltámadást. En tehát ezen indítványnak felelevenítését most teszem meg; mert kötelességem azt megtenni, mit küldőim indítványba tesznek, — s mit előbb nem lehetett megtenni, azt most teszem meg. Ezeknek előrebocsátásával elnök ő nagyméltóságának azon mondására, hogy példa reánk nézve Anglia, hol dúsgazdag clerus mellett az értelmiség, szabadság és szép mesterségek szépen virágoznak, — azt felelem: hogy mi nálunk hiba, Angliában sem dicsőség; mert ott is a dúsgazdag clerus a protestáns szellem ellenében igen nagy szálka és politikus hiba. Nézzünk meg nálunk akármely katonai és polgári méltóságokat, kiknek temérdek dolgaik és foglalatosságaik vannak, s közölük jelesen a föhadi tisztek is, kik ezer puskacsövekből látják gyakran szemükbe nézni a halált, hogy vannak fizetve? úgy az ország bírái, királyi szzmélynök és több főpolcon álló férfiak mily csekély fizetéssel vannak az egyháziak irányában, mely mellett tulajdon jószágaik jövedelmeit is elköltik, sőt némelyek adósságokat hagynak gyermekeikre? Kérdem minő arányban állanak ezekkel az érsekek és püspökök, s micsoda arányban állanak foglalatosságaik? Valóban semmi arányban sem állanak. Angliában is nagy hiba az, hogy egy első ministernek, mint Peel Róbert, 5,000 font sterling évi fizetése; neki pedig nem csak Angliának, hanem az egész föld gömbjének gondjai feküsznek vállain; a Canterbury! érseknek ellenben 50,000 font sterling évi jövedelme van; de a mint elkezdődtek az eszmék fejlődni, tovább-tovább mennek, s ott is meg fognak e részben változni a dolgok. Egyébiránt a hasonlatosság Anglia és a katholikus országok között nem áll talán egészen; mert a protestantismus és catholicismns között, — kívánom megjegyeztetni, hogy én nem az igazi catholieismust értem, melyet igen tisztelek, hanem értem a hierarchiai catholicismust, mely nem catholicismns, hanem hierehiai nevet érdemel, — e kettő között tehát igen nagy a különbség; s én, nehogy részrehajlónak mondassam, csak véleményemet mondom, és nem protestáns, hanem eatholicus auctoritást idézek, és hivathozom a mostani esanádi tudós püspökre, ki ezelőtt 12 évvel az egri káptalan részéről követ, és széles tudományáért ezen táblának egyik ékessége volt. — Nézze meg bárki az akkori országgyűlés naplóját, meg fogja találni szavait, melyeket akkor mondott, hogy: „a protestantismus és eatholieismus között az a különbség, hogy a protestantismus jelszava a tökéletesedés és plus ultra; a catholicismns pedig egy oly Popilius eirculusa, melyből senkinek kimenni nemszabad“: hol tehát ezen elv szentnek tartatik, ott az értelemszabadság nem terjedhet. Továbbá Angliában a dúsgazdag papság nines elszigetelve a nemzettől; mert a mennyiben a gazdag angol papok atyák is, össze vannak olvadva a nemzettel, és a vallási dolgokban is nincsenek idegen külső hatalmasság, hanem ön királyuk alatt: és az alkotmány szerént a király, vagy — mint most — királyné, nemcsak a rituáléban s lithurgiában, hanem a dogmában is változtatást tehet, melynek az angol clerus cngodelmeskedni tartozik. Hol a papsága királytól és az ország törvényeitől a vallásbcli dolgokban sem független, ott nem kell félni attól, hogy az értelem és szabadság ne terjedjen; de inig a Popilius circulusból kitérni nem szabadj nem virágozhatnak a szép tudományok, művészetek és többféle kifejlődések. Olaszországnak éghajlata, hol a képzelődés szüleményei, mint a muzsika, festészet, képfaragás, legtöbb polcon állottak, de az értelem szabadsága sehogy sem állott, — s virágzott-e valaha? Nem — soha! Vigyázni kell ott mindenre; mert mindenki szemmel tartatik. Galilei meghalt az angyalvári tömlőében; Ritter Bonit, ki I. Leopold baját kitanulta, mely a szobájában 'levő megmérgezett gyertyától származott, és ötét meggyógyította, Leopold háladatosságból e tettért megjutalmazta ugyan, de császári kir. hatalmával se tudott arra reá menni, hogy a jezsuiták körmei közül kiszabadíthassa; s vétsége csak abból állott, hogy az ö világos

és tudós leje elvei szálkák voltak a jezsuiták szemében; ő is a római tömlőében halt meg 1696. esztendőben. — Franciaországban rágalmazó volna, aki azt mondaná, hogyal7-ik és 18-ik században, legalább a nagyobbak és előkelőbbek között nem volt értelmi szabadság; virágoztak a tudományok, és virágzott a philosophia; de azt nem az akkori dúsgazdag francia clerusnak kell köszönni, mert az ellene volt; hanem kell köszönni azt a francia nemzet azon szép jellemében levő szellemnek s a francia akadémiának és az encyclopaedistáknak, kik szövőtűnket gyújtottak. Egyébiránt mind azon indokok közül, melyek az esztergami, kalocsai és pozsonyi káptalanok részéről felhozattak, kevés van, melyekre felelnem kellene; mert azok mind egyhangnlatúak, s egyre mennek. Első indok volt
— szokás szerént — a szent István törvényére való hivathozás; de azon 11-dik század váljon oly remek böleseséggcl bíró század volt-e, hagy annak bölcsescgét semmi emberi okosság felül nem haladhatja? vagy nem is utánozhatja? Váljon hogy állt akkor az ország állapota? váljon az-e most a törvény? az-e az állomány? törvénykezési mód? adásvevés? polgári közigazgatás? egy szóval: minden dolog azon állapotban van-e, mint szent István idejében volt? Nem! most már egészen máskép van átalakulva az ország, és a régi dolgok óságok közé tartoznak. Mindenki tudhatja, hogy minden változás alá van rekcsztve, — így a törvény is, s a régiek elmúlnak: tehát csak a papi jószágok azok, a melyeknek fenn kell állani? Ezen indok magának megfelel, erre nem felelek; és ha annyiszor említi a clerus szent István királynak rendelkezését, ki a maga idejében sok hasznot tett a nemzetnek, ugyan mivel hálálta meg a clerus szent Istvánnak azon jóságát? Elörebocsátván, hogy az akkori papok Olasz- és Csehországból s Bavariából jöttek he, s idegenek és nem magyarok voltak, — a legnagyobb háládatlanság volt az, mit szent Istvánnal tettek. — Ugyanis a critica história mutatja, akármit írtak is a Nagyszombatban kijött „Corpus juris“-ban a jezsuiták: hogy Gisela szent Istvánnak, második, nem pedig első felesége, és így szent István fiának, Imre hercegnek is, nem édes, hanem mostoha anyja lévén, mindent elkövetett, hogy szent István halála után rokonát, az Alemannusnak nevezett Pétert, hogy juttathatná a magyar trónra. Jó segítségére voltak a papok, s a szentség színe alatt reá vették Imre herceget, kin atyja szeme és a nemzet reménye nyugodott, hogy bár megházasodott, — fogadásból, szűz házasságban élt, s nem sokára elhervadván, meghalt,
— s vele együtt atyja öröme, a magyar nemzet reményei sírba szállottak; s a német Péter eljutott ugyan a magyar trónra, de arról elkergettetek, majd megöletett; amiatt pedig, hogy egyenes örököse nem maradván szent Istvánnak, kit illet a magyar trón? majdnem egy századig vérben úszott a haza. — Ez volt a köszönet szent István királynak jóságáért. — Emlékezzenek reá továbbá főtisztelendö urak, mit szent István mondott törvényeiben: „quis latinos graccis, graeeos latinis moribns et legibus regeret?“ Ezen üdvös és általános mondása szent Istvánnak részletesen és egyenesen azt teszi, hogy: „quis románig moribus et legibus bnngaros regeret?u Azt mondák továbbá a főtisztelendö urak: hogy a törvény egyforma a jószágokra és polgári jussokra nézve, — és azt mondják: hogy a ki megtámadja a papi jószágokat, mint a borsodi indítvány, törvényes jogokkal ellenkezik, és törvényt, alkotmányt, tulajdont s mindent felforgat. Méltóztassanak megnézni a főtisztelendő urak! Szent Istvánban van az is: „nobiles tibi non serviant, séd militent;“ továbbá a titulus 9-us I-ae, az 1723: 5 és az 1805: 1. törvénycikk ll.§-a azt mondják: hogy a magyarországi nemes ember mindenféle adózástól felmentetik. És ha valaki az országgyűlésen, vagy a megyei többség azt fogja tenni indítványba: hogy azon védelmi rendszer nem ér semmit, változtatni kell rajta, hogy „nobiles non serviant“, s hogy változtassanak a rendszeren, s azon kell lenni, hogy a nemes is vegyen részt a közterhekben, mondhatná-e valaki, hogy ez törvényt, tulajdont és alkotmányt felforgat azért, mert szent István király azt monda, hogy: „nobiles non serviant, sed solum miíitent“, s a felhívott törvények a nemeseket

minden adózástól felmentették? Én azt hiszem, hogy azon derék férfiak, kik ezt indítványozni fogják, tiszteletet fognak aratni. Már többször, de ma is hallottam, a főtisztelcndö urak közül nem tudom melyik monda, hogy: „regnum meum non est de hoc mundo“ — azt teszi, hogy: „in hoe mundo est“, — e világban van. — Ez különös! A kalocsai káptalani követ a máit évben, midőn a pápai breve forgott szőnyegen, a brevére irt királyi placetumban előforduló ama kifejezést: „in quantum jnribns regiis non adversaretur“ — magyarázatában így fordította el: „quoniam jnribns regiis non adversaretur14, — most a clerus a „n on d e li o e m u n d o“ szavakat „i n hoc m u n d o;í szavakkal, hogy t. i. már itt van az isten országa, — cseréli fel. Ugyan kérem a főtisztelcndö urakat: feleljenek meg nekem arra, hogy ha e földön van már az isten országa, miért mondjuk mi keresztények az úr imádságában mindennap azt, hogy: „jöjjön el a te országod?“ Hisz épen ez mutatja azt, hogy még nem jött el azon ország; mert imádkozni kell érette. Egyébiránt a főtisztelendő urak előadásaiban semmi argumentumot nem hallottam: többet hát nem felelhetek; hanem hátra van az, mit az esztergami káptalan követe mondott tegnapelőtt, midőn a hatiseriffet is említette beszédében; hogy t. i. én a derűst Chinába küldöttem téríteni, s hogy ő Chinába nem megy, és ha menne is, talán majd Borsod vármegyében kellene végezni a missionariusságot. Erre azt felelhetném: hogy valójában sokkal nagyobb papi erény és érdem volna, ha az evangélium jótévő világosságát ott terjesztené, hol még az eddig nem fénylik, s nincs világosság, mint itthon a régi keresztények között semmit se csinálva, kényelmesen élni, szedni és költeni a papi jövedelmeket; — felelhetném azt is: hogy Borsod vármegye még cl sem tévedett, s azt téríteni nem kell; mert végre félő, hogyha a missionariusok Borsodba jönnének, úgy találnának járni, mint azon missionaries barátok jártak, kik a franciaországi restauratio időszak alatt városról városra, mint valami japánországi pogányokat téríteni igyekeztek, — de több helyeken igen pórul jártak; — én azonban az esztergami káptalan követének semmit sem felelek; mer imparliamentaris volt, és szükségtelen is azt most előhozni, mi ezelőtt három héttel a kerületi ülésben történt; továbbá midőn a borsodi indítvány előkerült július 30-án. s három napig folyt felette a tanácskozás, — akkor az esztergami káptalan követe személyesen jelen sem volt, s a mit mondott, azt mástól hallotta: imparliamentaris beszéde tehát tőlem semmi feleletet nem érdemel. Egyébiránt Zólyom megye követének közmagasztalást nyert classicus beszédét magam is osztom, és hálával tartozom neki, hogy utasítása az enyémmel egyenlő, sőt — mint felolvastatni hallottam tőle — még potencirozottabb lévén, mint a borsodi indítvány, — azon helyes indokokat, melyeket halmosán felhozott, magaméivá teszem, s bár ö már kimerítette a dolgot, s nekem ő utána csak meszgerelni-valóm maradt, az általa felhívott törvényeken kívül még némely más törvényekre is hivatkoznom kell. Hogy Somogy vármegyében hajdan micsoda stolaris papi zsarolások követtettek el, a zólyommegyei követ által felolvasott törvény szerént, — az még mind semmi volna! de bár örökös példabeszéd volt akkor is, hogy „clerus elcrum non taxat“, — azt mondja az 1498: 69. törvénycikk (olvassa)

— erről a törvénycikkről pedig csak nem lehet azt mondani, hogy azt a protestánsok írták; mert 1517-iki október 31-én szegezte fel ismeretes 95 thesiseit a wittenbergi univerzitás temploma ajtajára amaz augustinianus rongyos barát, Luther Márton, — s azzal kezdvén meg a reformatio korszakát; 1498. évben, mikor a felhívó törvényt hozták, még ki sem tört a reformatio, mégis ezt írták atyáink a főelerus telhetetlenségcről, mi az 1498: 69. törvénycikkben nem dicséretére szolgálólag óhajtható, — holott meg kell jegyezni: hogy Mátyás király alatt a clerus az országnak nettó egy harmad részét bírta, s halála után a gyáva II. Ulászló következett, ki belőle semmit el nem vett, mégis azon harmadrész sem volt elég a clerusnak, mint az azon 1498: 69. törvénycikkből nyilván kitetszik, — a törvény szavai így lévén: „Quoniam sunt nonnulli ecclesiarum praelati, qui

jani ex prava quadam abusione plebanis ecclesiarum per impositiones taxarum pro suo lubitu plurimum obtinere compererunt; illi vero plebano sub hoc onere gementes, interdum caiyces et caetera bona ecclesiarum diripere, cum aliisque se ab hnjusmodi taxis redimerc, — interdum vero egestate coacti, ecclesias eorum deserere, et alio anfiigere coguntur; propter quod ipsi domini praelati crebro ad parochianos illorum interdictum ecclesiasticum imponere, sicqne illos aggravate non verentur“ stb. Ez a törvény megmondja, hogy micsoda szellem uralkodott akkor a clerusban. Mi azt illeti, hogy a clerus is oly tulajdonosa jószágainak, mint mi: erre sok törvényt hozott fel Zólyom vármegyének követe, hanem gyerünk csak, s a 11-dik századnál okosabb században hozott törvényt olvassunk fel; az 1723: 78. törvénycikk azt mondja: „ut si qui praelatorum, aut quorumcunque bencfieiorum ecclesiasticorum possessores, ecclesias, aut beneficia sibi concredita minus eurarent, aedificiaque et fundos instructos desolari permitterent, ruinosos verő non reaedifiearent: talium praelatorum et quorumvis beneficiatorum proventus per suam majestatem sacratissimam in sequestrum summi et ad restaurationem praefatarnm ecclesiaruni, aut aedificiorum et fundorum reparationem applicari valeant“ stb. Már kérdem: a törvény azt mondván, hogy .„b e n e f i e i o r u m possessore s“, és„b e n e f i c i a s i b i c o n c r e d i t a m i n u s c n r a n t e s, — ezen oly világos szavak j ó s z á g t u l a j d o n o s s á g o t tesznek-e? Kérdem továbbá: hogyha házamat be nem zsindelyeztetem, ha nem akarom, — más zsindelyezteti azt be, de az én költségemre, — igazi tulajdonosa vagyok-e akkor házamnak? Most forgassuk tovább a törvényeket! Hogy a papi jószágokról hajdan óta rendelkezett az ország, világos az 1552: 18. törvénycikkből, melyben az van, hogy a győri püspökség jószágait zálogba vetette az ország nagy szükségei miatt („ob graves regni necessitates“), és csak később váltattak ki; de az én jószágomat zálogba nem vetheti, s el nem adhatja az ország: így tehát a clerus birtoka és az enyém nem egyforma. A veszprémi káptalan vagy maga adogatta el jószágát, vagy elszedték tőle; mert 1630-ban semmije sem volt a veszprémi káptalannak; hanem az akkori veszprémi püspök Zsennyey István váltotta ki Zichy Páltól minden jószágait s a veszprémi püspökség jószágainak is nagyobb részét; úgy szinte Széchenyi György esztergami érsek is az esztergami érsekség javai nagy részét úgy váltotta ki zálogból. Kérdem tehát: hol van itt a papi javaknak bánthatatlansága? De gyerünk egy kissé felebb, sőt legfelebb! Farnéze Sándor Olaszországban világi ember volt; törvényes házasságban élvén egy fia született, özvegyen maradván, pappá lett, s később III. Pál név alatt mint pápa ült a szent Péter székében, és mi történt? Parma és Piacenza oly kiegészítő részei voltak a pápai javaknak az úgynevezett,.pat r im o n i n m Petri“-nek, mint a most is meglevő pápai birtokok; azonban említett III. Pál pápa Pannát és Piacenzát hercegi cím alatt saját fiának Farnéze Péter Lajosnak örökre elajándékozta, s mai napig is más kezeken vannak azok. Ha tehát a papi jószágot örökösen el lehet ajándékozni: soha se dispntáljunk azon, hogy a papi jószágokat nem lehet elidegeníteni. S igen sokat lehetne még felhozni; de mélyen tisztelem a többségnek azon kimondását, hogy ezen indítványnak tárgyalása ezen országgyűlésről elmellőztetik, s tiszteletben tartom azt is, hogy már ezen végéhez közeledő országgyűlésnek minden órái és percei meg vannak számítva, s a hosszú vitatkozások terét már bezárni kell: azért is mellőzve a több okok és adatok rakásra halmozását, ezennel kinyilatkoztatom: hogy én a borsodi indítványhoz annak első betűjétől az utólsóig szorosan ragaszkodom, és mellette továbbá is maradok; — különben pedig ezennel átadja Borsod vármegye említett indítványát a következő országgyűléseknek, s a haza, az utókor és a közvélemény további rostálgatásának; ám hiszem! a mely dolgot, vagy indítványt a haza, a közvélemény, az igazság és méltányosság pártolandanak, annak diadalma kivívására semmi szónoklatra szükség nincs; ha pedig valamely tárgyra az igazság

és közvélemény reá nem üti bélyegét, senki sem fogja azt megszabadítani az elsülyedés alól; — átadja pedig megyém említett indítványát a közvéleménynek és a következő országgyűléseknek azon férfias bizodalommal, hogy bár az isten, s a Nemesisnek igaz Ítéletei gyakran elkésnek ugyan, de soha cl nem maradnak; és szükség, hogy a jelen és utókor vigyázzon a clerusra, melyről már az 1790-iki országgyűlés alatt kijött röpirat is azt mondotta homloka lapján: „Erroribus nostris erescunt, patria perpende!“ Mi a végzést illeti: én elnök ő nagyméltóságának kijelentését el nem fogadhatom; de azért tisztelem. Azt inondá ugyanis elnök ő nagyméltósága: hogy maradjon a végzésben csak annyi, hogy a t. RR. az elő-Icges sérelmekben és az 1835-iki december 30-án tett országos felírásban kifejtett elveikhez ragaszkodnak; és ha ezt elnök ő nagyméltósága elfogadja, lehetetlen cl nem fogadni a kerületi végzést is; mert a borsodi indítványra az országos választmány azt mondá, hogy ellenkezik a törvényes jogokkal; az ország rendci pedig már 1835-iki december 30-ai felírásukban nyilván és határozottan kimondák: hogy az összes törvényhozás az egyházi javak jövedelmeiről teljes joggal rendelkezhetik; és így az országos választmány véleményét elvetni, és ezt itt kimondani kell. És hogy azon vélemény nem áll, megtetszik abból is, midőn az clőlcges sérelmekre ö felsége 1835-iki december 3-án költ válaszában felelt; azt mondá: hogy a főclcrnsnak a várcrősítésck és cgyébb közhasznú célok tekintetéből megrovásához apostoli királyi és egyházi főpatronusai jogaihoz mindaddig ragaszkodik, míg alkotandó positiv törvénynycl a dolog máskép el nem rendeztetik. Már ha ezt mondja ő felsége: azzal természetesen megismeri azt is, hogy az egyházi javak jövedelmeiről positiv törvénynycl máskép is lehet rendelkezni: ki meri hát azt mondani, hogy a borsodi indítvány a törvényes jogokkal ellenkezik? Továbbá mit felelt a felhívott 1835-iki december 3-án kiadott k. királyi válaszra ugyanazon évi december 30-án tett felírásban az országgyűlés? és így nemcsak a KK. és RR. táblája, hanem mind a két tábla azt mondá reá, mi a kerületi ülésben is felolvastatok: hogy t. i. mi sem vesszük legkisebbé is kérdésbe, hogy az egyházi javak jövedelmei a törvényhozás által az ország védelmére, s egyházi és nemzeti közhasznú intézetekre fordíttathassanak stb.: mire tehát a két tábla ezelőtt 9 évekkel a felírásban azt mondá, mi fentebb általam felolvastatott, — most azt mondani, hogy: „nem lehet,“ egyéb nem volna, mint a XIX. századból a híres szent István századára visszamenni, mit az ország rendéiről feltenni nem fogok. És így, miután az országgyűlés 1835. évben kimondá azt, hogy a papi javakról rendelkezni lehet közcélokra, — Borsod vármegye indítványában pedig ennél semmivel sincs több, se kevesebb. Ha mind ezek mellett valaki még tovább is csak „n c ni“-mcl fclelgetve, azon Íriszemben van, hogy a borsodi indítvány a törvényes jogokkal ellenkezik: az oly ember semmi feleletet nem érdemel, s arra magát a bibliát, az egész világ bibliothceáját, és a Corpus jurist is reá olvasni haszontalan időtöltés volna; mit én tenni nem is fogván, ragaszkodom szorosan a kerületben hozott végzéshez.

KÖLCSEY FERENC.

A szabadelvű ellenzéknek c csak -rövid ideig működött, de örök emlékezetben maradt tagja született 1790-ben. Mint a költészet és irodalom terén már megállapodott hírű tekintély lépett a politikai térre, melyen tehetségei a legragyogóbban tűntek ki. Szathmárincgye által az 1832/0-iki országgyűlésre követül választatván, csakhamar első sorban állt a legfényesebb nevek közt. Beszédei nemcsak politikai tekintetben egészséges eszmék s a baladás védelmének edzett fegyverei, hanem megannyi szónoki mintapéldányok. „A tiszai követek asztalánál, — úgymondá a P. Hírlap — egy férfi állott, kinek halk szózata szent

pictás ihletéseként rezgett végig a csontvelőkön. Egy erős lélek törékeny test láncai közt. Tar agyát öszhevegyűlt kevés hajszálak lengték körül; színtelen arcán ezernyi átvirrasztott éjnek tikkadtsága ült; egyetlen szemében a nemzet minden múlt s jövő bánata tükrözött. Szava tompa, mély és érctelen, mint *egy* síri hang, melynek monoton egyformasága csak ritkán, csak az indulatok legfőbb hevében szállt alá; és lön még tompább, még érctclenebb, még síriasabb, mikor aztán ökölbe szorított jobbját emelve, a reá meresztett szemek előtt úgy állott, mint egy túlvilág! lény, kinek szellemszavát, nem úgy, mint másét, az érzékietek segedelmével, hanem közvetlenül lelkünk leikével véltük hallani. Es e síri hangra síri csen desség figyelmeztetett, melyet csak az érzelmek villanyos kitörése szakasztott félbe.α — Kölcsey politikai pályája rövid volt, Már 1834-ben, megyéjében a maradók partja jutván diadalra, Kölcsey oly utasítást kapott, melyet nem fogadhatott el. Lemondott tehát, miután két éven át részt vett az országgyűlés tanácskozásaiban, melynek számos felirata s izenete az ő tollából folyt, s melyen minden jó ügynek hu bajnoka volt. — Élte hátralévő részét irodalmi munkássággal tölté, s a nemzet közfájdalmára meghalt 1838-ban.

1. A szatmári adózó nép állapotáról.

(Megyegyúlésen 1830.)

Ha az ország 1827-dik esztendei portaosztályára egy tekintetet vetünk, megdöbbent bennünket annak látása; hogy a szomszéd vármegyék közül Marmaros, Bereg és Ugoesa vármegyéknek együttvéve nem jutott annyi porta; a mennni magának ezen nemes Szatmár vármegyének (a kebelében fekvő szabad városokat is ide értvén) osztatott. S válasszuk külön bár a szabad városok portáikat a vármegye portáitól: mégis a mieink száma a Bereg, Ungvár és Ugoesa portáinak egyesült számát meg fogja haladni. Csak futólag kell az ország valamelyik abroszán végig nézni, s azonnal szembe fog ötlcni; hogy a nevezett vármegyék együtt a miénknél sokkal nagyobb kiterjedéssel bírnak. Azt pedig, hogy azon sokkal nagyobb kiterjedésben sokkal nagyobb népesség, következésképen nagyobb jövedelem is találtatik, azok is általiáthatják, akik a rom. oath, clerus kalendarinmin kívül más statistikai kútfőkhöz nem juthatnak*). Mit fogunk még mondani, ha oda fegyelmezünk: miképen Szabolcs vármegye a hajdú városoktól külön válva csak két portával bir többet mint Marmaros, huszonöttel pedig kevesebbet, mint Szatmár? Mi a kik, hazaföldünknek sokféle szerencsétlen oldalait, sokféle káros tapasztalásaink után, jól ismerhetjük, nem titkolhatjuk el azon óhajtást: bár egyszer ezen temérdek bajokkal küzködő tartomány oly pártfogókra találna, kik nékie a közterhek viselésében érdemlctt enyhülést szereznének!

Szatmár vármegyének kiterjedését Szirmay *) (kinek statistikai és históriai tudósításait ezen nemes megye saját költségén nyomatta ki) 110 □ mértföldre határozta; nagy szám, mely már a Lipszky abroszán négy □ mértfölddcl kevesítve van: noha ami hivatalos földmérőnk legújabb kimérése szerént az egész vármegye 86 □ mértfoldnél többet magában nem foglal. Ha már ezen summából kivesszük aznn mennyiséget, a mit a folyóvizek és utak, a hat □ mértföldre kiterjedő láp, a nyíri s Túr melletti erdők és a gombás, az avasi és bányai hegyek Erdőszadáig, sabikkaljai erdők elvesznek; mi leszen még lakni és mívelni való? 59 □ mértföld mind az, ami ezen kivétel után fennmarad; de még senki sem volt aki felszámította volna, hogy magából ezen maradék summából, mennyit vonnak

*) 1. Schom. Clor. Szat. 1829.

**) Szirinay Szatmár vármegy. 1809. hibás dátumokkal s még hibásabb calculusokkal elő.

el a kraszna- és szamosközi járásbeli vizenyős helyek? s mennyi az a föld, melynek használása egyedül a vizek kisebb vagy nagyobb, s ritkább vagy gyakoribb áradásától van felfüggesztve? Nem szükség a tekintetes vármegye előtt az említett két járás szerencsétlen fekvését bőven festegetnem. Azok előtt szólok, kik jól tudják mind azt, amit e helyen mondanom kellene vagy lehetne; valamint jól tudják a kányái járásnak s a nyír homokos részének terméketlenségét is. Ezek oly észrevételek, melyek mindenkinek első tekintettel szemébe tűnhetnek.*)

Ötvenkilenc, sok kérdések alá vettetett □ mértföld az, melyen 24,533 városi lakosokon, s legalább is öt vagy hat ezer nemes famílián kívül, az 1826-iki összeírás szerént**) 131,036 adózó lélek él és mozog. S ez a 131,036 számból álló nép az, mely az egész ország közterheinek mintegy hetvenhatod részét vagy az említett 24,533 városi lakosokkal együtt hatvankettőd i észét viseli. Minő erővel? szükség megvizsgálnunk.

Ha a Szatmár, Marmaros, Bereg, Ungvár és Ugocsa vármegyék népességét kerek számmal hatszáz ezerre tesszük***); ezen summából Szatmár vármegyére egy harmad rész fog esni, az említett négy vármegyékre pedig összeséggel két harmad rész. Vegyük a föld kiterjedését kérdésbe: úgy Szatmár vármegyére bizonyosan kevesebb rész jutand, mint a népesség tekintetében. Azonban az egy harmados proportio mellett maradván; azt lehetne talán várnunk, hogyha a négy vármegye mindössze 130 portát számlál: akkor Szatmár hetvenötnél többet ne számláljon. — És még is ez; a maga egész kiterjedésében 1004/s porta terhet visel.

Talán a mi adózó népünk boldogabb környülállások közé van helyheztetve, mint az említett vármegyék lakói? Ezen kérdésre.könnyű a felelet, mihelyt a következőket figyelembe vesszük.

Az 1826-iki populáris conscriptio 24,698 háznépet jegyzett fel, lakó házat pedig csak 21,649-et; és így mindjárt 3,049 háznép, a melynek még csak lakó háza sincs!

Ugyanazon összeírás szerént telkes paraszt csak 10,334 van, és így az egész népességnek sokkal több mint fele csak zselléres lakos!

Az 1778-ban készült összeírás szerént az adózó nép szántóföldei tettek 66,455 holdat; termésül pedig búza, rozs, zab és árpa együtt véve 268,198 pozsonyi mérő adatott fel. Tegyük fel, hogy ezen feladás a valóságnál kevesebb vala, s mondjuk esápán a rozst és búzát annyinak, a mennyire mind a négy nemű termés határoztatok, sőt mondjuk, hogy búza és rozs terem az adózó nép holdjaiban 300,<’00 p. m. Ezen egész summából 24,698 ház nép közül egyre csak 12 mérő jut: oly.csekély summa, mely csupán egyetlen egy ember esztendei tartására elégséges! Önkényt jön, hogy azon esetben is, ha az adózó nép esztendőnként 600,000 p. mérőt termeszthetne, az egész népességnek csak fele tápláltatbatnék itthoni terméssel.

Ott, hol a legszükségesebb hibázik, könnyű általlátni, hogy a boldogulásnak útai már előre ketté vágattak. Az adózó háznép, mely magának elég kenyeret nem termeszthet, szerencsés, ha mindennapi élelmét s ruházatát keserű munkával megszerezhetvén, még annyira mehet, hogy adójának terhétől megmenekedhessék!

És ha a földművelés a parasztot nem táplálhatja: mit kezdjen? Marha tartást? Jármas ökrök és hámos lovak itt tekintetet nem érdemlő jövedelmet hoznak. Alert az általok mívelt föld a parasztnak félesztendei élelmét is nehezen

*) L. a Diétái ableg. előadását: de maleficiis C. Szat. 1810—11.

**) popul. Conscript. 1826.

***) Sebem. Cl. Szatm. 1820.

szerzi meg; szckerezés pedig a n.-bányai vidéken kívül, nálunk úgyszólván semmi sincs. A teheneket ami illeti: tegyük fel, hogy azon nyolc vagy kilenc ezerből álló szám, mely az idei feladásokban találtatik, nagyon kevesítve van, és hogy a paraszt kezei közt 24,698 tehén legel: ezen esetben is, egy háznépre nem jutna több egyetlen egy tehénnél. S legyen két ezer háznép, mely három tehénnel, négy ezer, mely kettővel bírván, olykor-olykor egy vagy két tinót eladhat: ezen szám lálás szerént tizennégy ezer háznép fog maradni, melynek birtokában egy tehénke sem leend. Adják hozzá, hogy az urbarialis összeíráskor az adózó nép kezei közt 41,232 szekér szénát termő rét találtatott; mely summát, ha 80,000-re felemelünk is, legfelyebb is csak 40,009 darab marhának nyújthat táplálatot. S ha ezen szám alatt vonó marhát és tehenet egybe veszünk, belőle egy háznépre kettő nem juthat. Már pedig sem csak 80,000 szekér széna is, a vármegyei adózó nép birtokában nem terem; sem a széna fogyatkozást szalmával kipótolni nem lehet, mivel ez, a nyíroldalt kivévén még szükebb amannál. Továbbá hogy, a juhtartás a vármegye legnagyobb részében nem is követelhető, közönségesen tudva van, valamint az is. hogy sertést a paraszt saját házának szükségeire is nagyon keveset nevelhet, mert azt tengerivel kell tartania, ami a vármegye két harmad részében ötét magát is táplálja.

Ide járul az is, hogy a méhtartás és pálinka főzés sokkal kevesebb fontosságúak, mint gondolni lehetne. Mert íeltévén, hogy azon négy vagy ötszáz kas· méh helyett, mely summa esztendőnként feladatni szokott, ezeret, vagy épen két ezeret kell számlálnunk: milyen kicsiny része az a népességnek, mely ezen négy vagy ötszörösen vett summában is részt vehet? És ha kétezer kasméhet a háznépek számához képest egyenlőleg feloszthatnánk is: egy háznépre nem esnék bio· A pálinka főzést pedig, úgy kel] tekintenünk, mint egyedül a zsidók élelme módját, akik a mennyit a közteherből magokon viselnek, két annyit terhelnek vissza a föld lakóira. S hogy a kereset ezen ága nagyon csekély, mutatja azon 3»3-ból álló kevés szám, a mennyire az adózó nép pálinka fazekai az idei dicaiis összeírásban feltétettek. Mert ha ezen számot háromszorosan vesszük is, mégis az adózó nép csak mintegy huszonnegyed részének adna jövedelmet. Ide nem értvén azt, hogy a zsidókon kívül lévő fazék birtokosok legfeljebb is csak három esztendőben egyszer teremni szokott kevés szilvájokat főzik ki parányi edényeiken; következőleg azokat, mint kereset módját nem használják.

A hol földmívelőnek ily rósz állapotja van: nem lehet ott a mester embert szerencsés környülállások közt gondolni. S valóban nagyon kevesen is adják magokat az életkeresés ezen ágára. Több mint huszonnégy ezer háznép közt, 233 mester ember mértékctlenül kicsiny szám. S még hasonlatlanul kisebb azoknak száma, kik kupecség és kereskedés által keresnek élelmet. Mert amazok csak huszonketten, ezek legfeljebb huszonhaton vannak, s oly szegények, hogy értékűk összeséggel annyi ezer forintot, mint a mennyin vaunak, nem teszem

A kupecnek és kereskedőnek ott a hol ő élni vagy épen gazdagodni akar: vagy jószágot pénzért, vagy jószágért pénzt kell találnia. Az elmondottakból világos, hogy itt az adózó népnél sem egyikét sem másikat fel nem lelik; hogy a nem adózóknál sem nagy mértékben lelik fel, azt kevés voltuk, s kevés voltuk mellett is szembetűnő nagy szegénységük vagy legfeljebb igen középszerű tehetségük bizonyítja. Semmiben sincs nálunk oly nagy, s oly terhes fogyatkozás, mint kenyérnek valóban, mert azt a vármegye három negyed részében a jószág birtokosok közt is csak a gazdagabbak adhatnak el. Következik, hogy ezen elkerülhetlen az első rendű élelem-cikkelyért külső vármegyékbe foly által azon kevés pénz, amit az idevaló lakos, gonddal és fáradsággal összesugorgat. Nem kevés pénzt vonnak ki a külső vármegyei mester emberek is, kik készítményeikkel apró vásárainkat ellepni szokták. Azt a pénz kifolyást, mely ezen az úton kenyér, ruházat és gazdasági eszközök végett okoztatik, csak igen kis részben térítheti vissza az

ii pálinka mennyiség: mely a tisza és szamosparti szilvásokból három esztendőnként bejön; az a kevés alma, mely a tiszaparti öt vagy hat helység határiról Máramárosban vett fenyőkön a Tiszán levitetik; s az a méz, és dohány, melylyel egy két idegen kereskedőnek örök monopóliumot űzni engedünk. A marhával kereskedés tulajdonképen (ha egy két knpecct, kik időről időre nehány kevés számú marhát, ez vagy amaz kis vásárra hajtogatnak, kivesztik) a mészárszékeket árén dúló zsidók kezében van; s ezeknek kezén forognak a mi többnyire igen nyomorult korcsmáink is, melyeknek körében határoztatok egész borral és pálinkával való belső kereskedésünk. Adjuk hozzá, hogy számos folyóvizeink közül egyedül a Tisza az, melynek a szamosközi járás nehány kevés számú helységei kereskedői tekintetben hasznát vehetnék: minden más vizeink hajózhatatlanok, s azon temérdek károkat, melyeket kiöntésükkel okoznak, semmi más úton vissza nem téríthetik. Nem elég, hogy magokon útat nem engednek; hanem az esztendőnek felen keresztül a szárazon való útat is a vármegye két harmad része előtt elzárják; temérdek erővel készült töltéseket tépnek szélycl, s határokat borítván el, most a szántás vetés idejét késleltetik, majd az aratás egész reménységét teszik semmivé. Alig ezek leginkább a kraszna- és szamosközi járásokban így történnek: azalatt a bányai járás hegylakója az egereknek vet; s a nyíri járás nagyobb része homok közé szórja a magot, hogy ott a legelső éjszaki szélnek prédája legyen. Egyedül a károli kis vidék az, mely szerencsésb környülállásokkal dicsekedhetik; de itt a pénz kicsiny circulatiója s *egy nagy* consumtiójú város nem léte miatt, minden productum kevesebb becsben áll, mint a hasonlíthatatlanul gazdagabb vidéki! Debrecenben. Egyébiránt is a határszélen fekvő Károl a vármegye igen kis részének nyit kereskedést; Szatmárnémeti is a Tisza felé fekvő egész vidékeknek többnyire idegen; s így ezen vidék az Ugocsában fekvő Tisza-Újlakkal jövén közösülésbe, a föld productumaira nézve egyedül az ott lévő kamara lieferansaink .önhasznú kinézéseiktől függ, s örökre passivus állapotban tartatik.

És íme ily helyheztetésben van az az adózó nép, mely esztendőnként csupán a házi és hadi cassákba 99,015 ezüst forintra hágó summát fizet!*) Az az adózó nép, mely kenyeret pénzen vészen, számához képest felette kevés marhát tart és tarthat, s a kereskedés utait maga előtt mindenfelé bezárva találván, legtöbb esetben csupán kézi munkájával érdemli meg azt a pénzt, melylyel adóját időről időre szállítgatja. Azon tizenhét ezer s egy néhány száz zsellér lakos, kertész s több ilyenek közt, kik ezen nemes megye kebelében találtatnak, a mint feljebb is megjegyezve van, több mint három ezer lakik idegen fedél alatt: de bizonyosan többre lehet tenni azoknak számát, kik sem földet, sem marhát nem bírván, élteknek nagyobb részében kenyeret sem süthetnek, hanem a legkisebb darabot, melylyel éhségeket valaha enyhítették, napszámos munka által idegen kezekből nyerik meg. Az J816 és azt követő esztendő iszonyító következésekben mutatta meg ezen élelem módjának bizonytalan voltát. Ha az olcsóbb esztendőkben a nyomasztó szükség nem láttatja is oly szembetünöleg magát: de mindég nyughatatlanithat bennünket az a gondolat: hogy a mi sokra hágó portáink kivetésében az ilyen szerencsétlenek is csalhatatlanul számvetésbe jöttek, s a tekintetes vármegye kénytelen volt a legutólsó zsellér híjét is a legelső rendi! telkes paraszt fejével egyet érő rovás alá számláltatni. Könnyű általlátni, hogy a sokkal szegényebbnek feje nem viselhet annyi terhet, mint a gazdagabbé; s óhajtani méltó az, hogy e nemes megye, a maga portáinak kevesítése által oly helyheztetésbe jöjjön, melyben az ilyeneknek méltó enyhülést szerezni lehessen. Annál szükségesebb erre törekednünk, mert a feljebb kitett két cassabcli summák kijelentése

*) Act. Comitativ. in Gener, Congr. Decemb, 1828.

által még csak egy része van elmondva az adózó népet nyomó tehernek. A királyi dézsmáért részint pénzben, részint szolgálatban vagy termésben teljesítendő fizetések, s a tiszti forspontozáson eső deperdita könnyű kivetés szerént esztendőnként 5,100 ezüst forintra számíthatik. A katonaság számára $182^{7}/_{8}$ esztendőkben adott kenyér portiókon 4645 ezüst forint volt a veszteség *); s közel annyira lehet tenni a zab és széna portiókon történt kárt. S mire kellett még ezen veszteségeknek menni, oly esztendőkben, mint 1816 és 1817, midőn a gabona 50 for. a búza SO és 120 for. volt? Mivel pedig a tekintetes vármegye által helységenként felosztott terhek a helybeli elöljárók által manipuláltatnak, s ezen manipulálás minden további normális felosztás nélkül szabad kéj szerént történik: nem elkerülhetetlenül következik-e: ha a paraszt a közönségesen meghatározott tartozásokon felül is terheltetik? keveset mondok ha azt állítom, hogy a paraszt a vármegyei repartitiókon felül, legalább is tized résszel többet fizet. S ezenkívül nincsenek-e meg minden kis helységnek a maga különös költségei, melyeknek mind az adózó gazdák szekrényéből kell kiteknek? Óhajtanám, hogy egy nálam tapasztaltabb férfiú az ilyen költségekről egy hiteles dátumokon épült lajstromot készítene, s bizonyos vagyok benne, hogy még most hihetetlennek látszó resultatum jőne ki.

Minden esetre senki sincs, aki egy tekintettel által ne látná, hogy ha már maga a két cassa summája sokra üt: nem csak sok, de felette terhes is leszen az, ha mind azon summákat, melyek a megelőző szavakban, vagy felszámlálva, vagy csak messziről kimutatva vannak, s a melyeket az adózó népnek valósággal is teljesíteni kell, hozzávetendjük. S szabad legyen azt a megjegyzést tennem, hogy minekutána, a feljebbiek szerént, az egész vármegye adózó népe saját földtermésével általán fogva nem éri; minekutána marhatartása, s kereskedése nagyon szűk határok közé szorítatott: bátran állíthatjuk, hogy a paraszt nem jószágocs kájának jövedelmével, hanem jószágának feláldozásával, s igen sok esetben, midőn áldozni valója nincs, csak testi munkájával teljesítheti ki mind azt, ami élelme módjának minden lehetséges nemére gondosan kivetve van.

Jól érzem én azt, hogy a tekintetes vármegye semmiben sem fogná nagyobb megelégedését helyheztetni: mintha ezen, s több ilyen okoknál fogva, melyeket én, vagy által nem látok, vagy készakarva elhallgatok, a maga kebelében fekvő népet valamennyire enyhíthetné, s utat nyithatna, melyen annak élete könnyebbé lehessen. De a feljebb említetteken kívül is sok okok folynak együvé, melyek az adózó nép szegénységben tartására együtt munkálkodnak. Szabad legyen itt a következő esetet megjegyeznem. Sok helységei vannak a nemes megyének, hol, vagy a közbirtokosok többsége, vagy más helybeli okoknál fogva a paraszt gyakran változtatja telkét, melyből az urbarialis földek mívelctlensége önkényt foly. **) Nagy segítője ezen gyakori változtatásoknak az is, hogy a telken lévő épületek igen sok helyütt a földesúr sajátjai, következőleg semmi sincs ra jtok, ami a parasztot egy helyhez köthesse. Ez a kézről kézre vándorlás semmivé teszi a földek termékenységét; valamint az is, hogy a paraszt minden akadály nélkül vagy esztendei bérért, vagy adósság miatt eladogatja földeinek hasznát, s ezáltal egyszersmind magát győzhetetlen szegénységbe sülyeszti. Nincs ugyan természetesebb, mint az, hogy a szegény ember megszoruljon, s valakitől bizonyos sninmácskát vegyen kölcsönben; de ezen kölcsönözésck tapasztalásaim szerént a nagy városi zálogra kölcsönözök legterhesebb uzsoráiknál is súlyosabbak. Láttam, hogy a paraszt ötven forintnak kamatjában oly szilvást adott a másiknak, mely egyetlen egy őszön a tőkénél nagyobb summát hozott be; láttam hogy tíz vagy tizenkét forint kamatjában közel húsz esztendeig esztendőnként egy-egy szekér

*) Ezen calculusok forrását 1. az Archívum nótáiban tett jegyzeteim közt.

**) Az én Jegyz.

tengeri fizettetett; láttam, hogy 10 forint kamatjában egy legalább is két pozsonyi mérőt tévő föld a hitelezőnek kezében esztendőkig állott, s több ilyenek, melyek a közfigyelmet méltó joggal kívánják.

Az adózó nép egyik nem kicsiny terhének vélem azt is, amit feljebb már kezdék említeni, hogy t. i. a helységekre közönségesen kivetett adómennyiség individuális felosztása egyedül, s úgyszólván minden kulcs nélkül a helybeli elöljárókra bízatik. Az pedig, hogy a dietalis összeírásokon is, csupán ezeknek feladásaik használtatnak, egyenesen viszen oda, hogy a helység tehetősbjei (ezek többnyire vagy elöljárók, vagy azokkal összeköttetésben állanak) a tehetetlenek terhével könnyítőnek magokon. S ezeknek könnyen önhasznává válható feladásaik sehol sem lehetnek károsabbak, mint a földek classificatiójában; amit egyébiránt is nehéz helyesen meghatározni. Mert semmi sincs inkább relatívum, mint ezen classificálás; s igen természetes az, hogy a mi bizonyos helyütt első rendűnek mondathatik, az egy más különböző hely, első rendű földjével hasonlításba se jöhessen. Nem bátorkodtam volna ezen közszokásban lévő classificatio ellen itt ki kelni, ha maga Montesquieu itt vezérem nem volna. De tagadhatatlan az az intés, a mit ezen nagy ember adott; hogy a elassificatiókban elkerülhetlenül történő hibák, az adó nagyobbodásának esetében veszedelmes következéseket okoznak. *)

Rettegek a tekintetes vármegyének figyelmét elfarasztani, s meg lévén úgy is győződve, hogy sokan ülnek itt tudománynyal és tapasztalással tiszteletre méltó férfiak, kik ezeket jobban értik, s ezeknél jobbakat, s hasznosabbakat tudnak, mint én; félbe szakasztom jegyzéseimet. Egy van csak, amit még figyelembe hozni bátor vagyok. Az t. i. hogy az adózó nép szegénységének veszedelmesebb forrása nem lehet, mint a zsidók szemlátomást való szaporodása. 1804 iki populáris összeírás 2290 zsidó férfiat számlál, 1826 ikban pedig 2872 találtatott ezen nemes megye kebelében; következőleg a zsidó népesség 582 férfival, s ha az asszonyokat is ide számláljuk, legalább is 1164 lélekkel szaporodott, még pedig azon időben, mely alatt (ha ugyan az említett összeírásokban valami tetemes hiba nem történt) a keresztény adózó nép száma több mint 16 ezerrel kévésedéit meg. Senki sincs a tekintetes vármegye itt ülő tagjai közül, akinek, a zsidók ezen szaporodására, a szomszéd Galíciának sorsa eszébe ne jusson. Távol vagyok attól, hogy azon rémítésekre menjek vissza, melyeket Eisenmengernek s a hasonlóknak tudósításai terjesztettek el. De bátran említem azt az iszonyító rajzolatot, melyet Pr. Schulze Galíciának, az Izrael fiai által történt lesülyedéséről, az egész ausztriai birodalom láttára, elő állított. Méltán mondja ő, hogy a mely országban a zsidók megszaporodnak, az nagy végromlás szélére áll. S maga az a nevezetlen ugyan, de köz tiszteletben álló politicus, aki a zsidókat Franciaországba vissza hivatni tanácslá, világosan megintette a hozzánk hasonlókat, mondván: nem kicsiny és szegény statusba való a zsidó, hanem nagyba és gazdagba. Itt segíti az industriát, ott megöli.

2. A papi dézma tárgyában.

(A KK. és RR.-nél.)

Nem azért szólamlok meg tekintetes rendek, mintha azokon túl, miket az előttem szólott követek tegnapi napon a dézma tárgyában mondottak, valami fontost, valami figyelemre méltót mondhatnék: hanem csak azért, mert kötelességem-

*) Espr. d. L. XIII. 7.

nek tartom a velem rokon értelműek s érzelműek sorában közös cél után együtt küzdeni. Különben is az együtt küzdés s abból szőtt szent barátság emlékezete az egyedül való szerzemény, mit országgyűlési pályámról annak idejében haza viendek, vigasztalásul később éveimnek, s örököseimnek nem ragyogó, de szép örökségül.

Négy rendbeli indítvány volt vitatás alatt; s azok közül kettőről, miket Pest és Somogy érdemes követei, amaz a pusztáknak, emez pedig a jövőben népesülendő helyeknek dézma alóli kivételek felől tettének, bővebben kiereszkednem szükségtelen. Λ dolog mostani állásából, s az eddig végzettekből oly természetesen következik mind kettő; s mind kettő az indítvány tevők által oly nyomos okokkal támogattatok, hogy már most elégnek hiszem, röviden kijelenteni: miképen én azokat egész kiterjedésükben elfogadom.

Bővebben kell a más két indítványról szólanom, mivel azok többek által keményen ostromoltalak: a Sopron városiról tudniillik, mely a királyi városokat, s a Nógrádmegyciről, mely a protestánsokat a papi dézmafizetés alól felmentetni kívánja.

Λ királyi városokat illetőleg, meg kell jegyeznem: minden arra mutat, legalább szent királyaink s Kálmán törvényeikből úgy látszik, miképen kezdetben a dézma mindenki által fizettetett. Azonban a nemesség már jókor kezdé magát a teher alól kivonni, s már Albert 28-dik, s Szilágyi 10-dik cikkelyeik azon oknál fogva teszik a nemeseket a dézmától szabadokká, mert azt a régi szokás kívánja. Kérdem, ha lehetett a nemeseknek a dézma alól felmentetniek, miért nem mentettek, s miért ne mentethetnének fel a városiak is? Hiszen törvényeink a városokat összesen mindég nemeseknek, s következőleg birtokaikat együtt nemes birtoknak tekintették.

Híjában! mond az egri káptalan tisztelt követe, törvényünk van, hogy a városi polgár tizedet fizessen; tehát a fizetés alól fel nem áldozhatjuk. De a zalai lelkes követ elmésen és jól jegyezte meg: hogy az ilyen ok csak akkor állana helyén, ha ítélő székből, bíró által mondatnék; de teljességgel nem akkor, midőn az országgyűlésen, a törvényhozó test tagja által hozatík elő. És valóban különös dolog tekintetes rendek! hogy valahányszor valamely új indítványt teszünk, valahányszor régi szokásainkat javítva változtatni, vagy eltörleni, vagy mással felcserélni óhajtjuk, mind annyiszor veszik a törvénykönyvet, s abból mint valami Magus lélekidéző könyvéből egy avult cikkelyt reánk olvasnak; s annak varázsával szándékoznak bennünket indítványainkkal együtt semmivé tenni. Szerencsére a varázs elleni orvosság ugyan azon könyvben tartatik, s ez az 1791. 12-dik törvénycikkely, melynek világos szavai'szerént törvényt hozni, törvényt eltörleni és magyarázni a törvényhozó test jogai közé tartozik. E törvény a polgári alkotmány természetéből Önkényt foly, s a törvényhozónak a helyett: hogy a régi törvények holt betűihez esatlakodjék, ezt kell inkább szemei előtt tartani. Őseink hoztak törvényeket, mik magok idejében jók, szükségesek, s talán épen kerülhetctlcnek valának; de idő, s körülmény ezerképen változtak; s most már sok, ami valaha szükséges vala, szükségtelenné, vagy épen károssá lön. Azért ne csak azt tartsuk magunk előtt, mit iskoláinkban tanultunk; ne csak azt, amit otthon az országgyűlésen hozott törvények fenntartásával foglalatoskodva tenni szoktunk: liánom emelkedjünk fel oda, hova törvényhozói létünk megkívánja. Igyekezzünk gondolkozni ne csak arról mi van most? hanem arról is, ha az a mi van, jól van-e9 s a nemzet és kor szükségei változtatást s eltörlést, és újítást nem kívánnak-e?

De mind ez mit használ? ezt fogja az ellenkező fél kérdeni, Azon erősség, mert a város nemes, s így a nemesség hasonlatosságára kell felmentetnie, nem áll. Megmondá ugyan is az egri káptalan követe, hogy a városok az adózás több terheit is viselik: tehát viselniük kell a dézmát is.

Való; tekintetes karok és rendek; a közmondás szerént a szerencse oda száll; hol már halmazzal a kincs; s a nyomorúság, mindég más nyomorúsággal párosul. S ha talán e közmondás szerént akarnék törvényeinket hozni: úgy nekünk is oda kellene a terhet határozni, hol több is van, oda pedig soha sem, hol még semmi sincs. De így a szerencse tesz, melyet a my thus vaknak lenni mondott; a törvényhozónak pedig nyílva kell szemeit tartani; s a teher halmazát a hol lehetséges könyíteni. Aztán, ha az érdemes követ az adózás terhéből a dézma terhét is következtetni szereti: mit mond arra, hogy a városok az adózás mellett, a nemességre háramlaui szokott terheket is együtt viselik? Ha az adózásb >1 kö vetkezik a dézmateher: bizonyosan nem következik a nemesi terhek, a subsidiumok, felkelési költségek s több efélék viseléséből. Vagy a nemzet egy oly osztályát, mely összesen mint kétségtelen nemes minden nemesi terhekben osztozik, s a mellett az adózó nép terheit is készen viseli: nem tárté az érdemes követ méltónak a rajta fekvő közül egy, azaz a dézma aló] felszabadulásra?

Bátor vagyok a tekintetes karokat a városokra figyelmeztetni. Nyilván és őszintén vallom meg, miképen én azoknak mostani helyzetükkel megelégedve nem vagyok; s m ég is e nemzet boldogabb jövendőjének reményét csak bennük lehet helyheztetne m. Mert a városokban lelem a magot, honnan a nemzeti szorgalom és míveltség egyszer akkor kifejtendő leszen; lelem az alapot, melyen egy népszerű, s biztos garantiák oltalmában nyugvó polgári alkotmányt emelhetünk; lelem a lépcsőt, minek segédével nemességünk a milliomokból álló néptömeggel kapcsolatba jöhet, kapcsolatba, mely nélkül előbb utóbb az olygarehia vasjármúba szabadulás reménye nélkül fog kényszeríttetni. E tekinteteknél fogva iparkodnunk kell a városokat magunkhoz közelíteni; s azokat a közelítést akadályoztató terhek alól, hol csak lehetséges, kiemelni; s hiszem is, hogy a tekintetes rendek e kinézést el mellőzni nem fogják, s azokat, kik a statusra nézve nemes és adózó nép módjaként kétszeresen fizetnek, az egyháznak teljesítendő teher alól kivévén, háromszoros teher viselésétől igazságosam megmentik.

Altalmegyek a nógrádi indítványra, mely a római egyháznak fizetett dézmától a protestánsokat feloldozni kívánja. Az egri káptalan érdemes követe ezen indítványt ostromolván, mindég protestáns urakról beszélteit. Nem vélném, hogy a tisztelt követ szájában e kiejtés diplomatikai kiejtés gyanánt szándékosan használtatott; azonban ne hogy az úr nevezet, az ügyre gyűlöletes színt vonjon, lehetetlen meg nem jegyeznem; miképen itt protestáns urakról szó nincsen. A protestáns uraknak a dézmával semmi bajok; ők azt sem fizetni nem kötelesek, sem haszonbérbe venni nem szokták. Protestáns adózó népen ott, hol csak lehet, könnyíteni, szent kötelesség.

De Esztergám érdemes követe azt állítja: nem lehet rajtok e részben könnyíteni; mert a tized általában el nem törültetvén, ez által az egyház tulajdonának lenni ismertetett; s így azt csonkítani nem szabad; s minden vallásbeli által, mint eddig, fizettetnie kell.

Nem akarok a tulajdon feszegetésébe ereszkedni; s annyival inkább nem, mert e vitatások folytában már sokan, és sokat szólónak a felől. Azonban úgy tetszik nékem, aligha mi e helyen egészen kimeritőleg értjük a szót: t u l aj dón. Ezt a tizedet ugyan is, mely az egyház tulajdonának neveztetik, honnan veszi a papság? Felelet: oly földekből, miket nem maga az egyház bír; s miket az egyház tulajdonának senki nem fog mondani. Kinek tulajdonai tehát azon földek? Kétség kívül, vagy azéi, ki birtokban tartja, mint a városi polgár; vagy a földesuréi, kinek dézmafizető emberei vannak, minthogy a tekintetes rendek az úrbérben minden telek utáni tartozmányokat földesúri tulajdonnak nyilatkoztattak ki. Szeretném már tudni, ha a velünk ellenkező követek nem tesznek-e különbséget azon tulajdon közt, a milyen tulajdona a föld a birtokosnak, s a közt, amilyen tulajdona a más tulajdonának terméséből vett dézma a papságnak? Részemről én

nagy különbséget teszek a kettő közt; s épen oly különbséget, milyen van a polgár kezében lévő földbirtok, s az attól a status számára fizetni szokott adó közt.— S ezen meghatározásból nyilván következik, hogy a dézma nem egyéb a földbeli birtokra vetett adó egyik neménél. Innen már megmagyarázható: miért volt a dézma, azon idő óta, midőn azt a szent István alatti törvény az egyháznak adta, mindég és szakadatlanul a törvényhozótest rendelkezése alá vettetve? Alkotmányos nemzet ugyan is elengedhetetlenül bír jogot: saját tetszése szerént határozni meg az adót, mit közterhek viselésére fizetni akar: mivel a mely pillanatban e jogot elveszti, abban alkotmányos nemzetnek lenni megszűnik. Törvénykönyvünk minden lapjai telvék dézmatörvényekkcl s azokban nem csak az mondatik meg, hogy dézma fizettessék: hanem a beszedés módja, a haszonbérlés, s az iránta tett egyezések meg nem újíthatása, s több efélék is meghatározhatnak. A nemzet, mely adta-a tizedet, természetesen tartá fenn azon jogot is, hogy azt, körülmények úgy kívánván, egészben vagy részben vissza is vegye; s részben kezdé is visszavenni, s folytatta a visszavevést mindannyiszor, valahányszor valakit annak fizetése alól felmentett. Említém Albert és Szilágyi cikkelyeiket, melyek a nemességet felmenték. Mátyás törvénye felmenté az úgynevezett sehismaticusokat, való csak ideiglen: de Ulászló II. decretumának 45. cikkelye a felmentést már örökössé tévé. — Ez utóbbi cikkelyt ugyan Ulászló IV. decretumának 29-dik az 1569-diki országgyűlésnek 28-dik cikkelyei megerősítették: 1574-dik évi 4-dik cikkely pedig a felmentésnek okát is elmondja. Azért kell ugyan is, mond a törvény, a schismaticusoknak a dézma alól megszabadíttatniok, mert ők a dézmát saját vallások papjainak fizetik, azaz, mert ők saját papjaikat magok tartják.

A nemzeti jog, miből ezen rendelkezés a schismaticusokra nézve folyt; s a természetes ok, mi ezen rendelkezésnek alapul szolgált, fontos indítóul szolgál, hogy azt a protestánsokra is kiterjeszteni lehet is, szükséges is, igazságos is. — Annál inkább, mert azon egyszerű, de igen nyilvánságos okon kívül, hogy tudniillik az a felekezet, mely a maga egyházi embereit sajátjából tartja, más különböző egyház embereinek tartásától kíméltessék meg: a protestánsok mellett azon állás is harcol, melyben ők az egyházra tett régi alapítványokra nézve a katholikusokkal összehasonlítva állanak.

Midőn szent István II. könyvének 52-dik cikkelye a dézmát az egyház szükségeire rendelé, akkor az egész nemzet egy valláshoz tartozott, s azon egy vallás fenntartásáról, szolgáinak fizetéséről stb. közösen gondoskodott. De százak múlva eljöttek a napok, s a nép szerencsétlenül különféle felekezetekre szakadván részint a fennálló egyházban megmaradt, részint a reformatio zászlóihoz kapesolá magát. Úgy képzelhetni a népet, mint a közös atyai házban eddig együtt lakott testvéreket, kik most a véleményi szakadás miatt egymás mellett többé meg nem férnek, s egyiknek cl kell költözni. Természeti, s polgári törvény szerént, midőn testvér válik testvértől, az ősi javak számba vétetnek, s kinek·kinek a maga része kiadatik. A katholikus és protestáns fél elváltakor ez nem történt. A protestáns elhagyá az egyházat, melyet a nemzet, s annak tömegében az ő ősei is, a többekkel együtt gazdagon kikészítének; de az ősek közös alapítványaikból nem vihetett el semmit magával: s száműzetve, örökségi részétől megfosztva bolyongott el, újonnan saját keresményéből alkotni egyházat, s az alkotottnak fenntartását ismét saját keresményéből eszközleni. Ha már ez magában a szenvedések nagy mértéke vala; még inkább nagyobbodott az által, hogy saját egyházának fáradságos fenntartásán kívül, még az elhagyott fenntartására is terheket viselni kényteleníttetett. Ily terhek valának a stola, a leeticaie s mindenek felett a dézma*; miket épen úgy teljesíteni kell vala, mintha az elhagyott egyház közösületében folyvást élt volna.

Nem hozom emlékezetbe, mi sokféle viszontagságok valának azok, mik a felekezetek elválta óta a protestantismust kísérék. Csak azt említem, hogy

végre a küzdés századai látszanak lenyugodni; s végre 1791. 26. cikkely által a száműzés állapotában élt protestánsok a haza közéletébe visszafogadtattak. Ekkor a közös ösek által tett alapítványok; az ősi hagyományokból ki nem kapott osztályrész, szóba sem hozattak általok; csak azt kívánták, hogy templomokat, s iskolákat saját költséggel háborítatlanul alapíthassanak, hogy papjaik, s iskolatanítóik egyedül általok, magányos jövedelmeikből fizetve, hivatalaikat békességben gyakorolhassák; e kívánság mellé, amaz igen szerény óhajtást kapcsolván, hogy a római egyházra fizettetni szokott terhektől oldoztassanak fel. Óhajtások egy részben meghallgattatott; de csak egy részben. Mert a stóláktól, s némely más ilyenektől mentekké tétettek ugyan; de a dézma nagyobb terhe alatt tovább is meghagyattak.

Óhajtanám tudni, tekintetes rendek, ha a 26 dik cikkely a stólát, lectiealct, s több ilyeket igazságosan törülte-e cl, vagy nem? Én ugyan azt hiszem: igazságosan. Mert mihelyt a protestánsok vallása országosan bevett vallásnak elismertetett: nekik azonnal polgári kötelességük származott, hogy vallások tiszta gyakorlását, mivel vallásgyakorlás nélkül crkölcsiség nincs, fenntartsák; s egyszersmind, hogy gyermekeiket a status céljaival megegyezőlcg neveltessék. Ha tehát ők egyházok embereit tartották, ha nagy költséggel iskolát alapítottak, s tanítók fizetéséről gondoskodtak: oly kötelességnek tettek eleget, melyet tőlök szorosan megkívánni a statusnak joga volt. De egyszersmind nekik is jogok támadt azt kívánni: mi a status iránti kötelességünknek a status segedelme, az ősi alapítványok használhatása nélkül tevén eleget, ha egyebet nem nyerhetünk, legalább a római egyház miatt bennünket nyomó teher rólunk vétessék le.

Igazságtalan a kívánság? Akkor természetesen a 26 dik cikkelyben levett terhek nem igazságosan vetettek le. De bizonyosan nem igazságtalan az; a 26 dik cikkelyben adott könnyítéssel az ország már akkor igazságosnak ismerte azt; s miórt tehát, hogy csak félig tétetett a könnyítés? Mindjárt akkor kellett volna a papi dézmának is reájok nézve cltörültctnie: s most midőn azt eltörültetni kívánjuk, a 26-dik cikkely 6-dik §-ának természetes kiegészítésénél egyebet nem kérünk.

Nem teljesíthető a kérés, mond Pozsony vármegye, mert még az is bizonytalan: mi célra fogjuk a dézmát fordítani? Mert vagy a papság számára hagyat! k az fenn; vagy a felállítandó bandérium alapjává rendeltetik; s az első esetben ugyan a protestánsok igazságosan mentethetnének fel; a másodikban pedig nem. Mert közös lévén a cél, közösen kell terhet hordozni.

Engem a mi illet, e bizonytalanság reám nézve változást nem teszem — Mert ha a papság kezeiben maradandadézma, azon esetre azokból, miket tegnap Nógrád és Zala mondottanak, s mai napon én előadni szerencsés valók, megtetszik, s abban a pozsonyi tisztelt követ sem tett kétséget, hogy akkor a protestánsok felmentését az igazság hozza magával. Ha pedig bandérium alapjává akar az rendeltetni, akkor előre kénytelen vagyok kijelenteni: én abban semmi esetre meg nem egyzhetem, hogy adózó nép fizessen oly költségeket, melyek a nemességre kiváltságaival szorosan egybekötött kötelesség gyanánt háramlanak.

Emlékeznünk kell: midőn az 1715. 8. törvénycikkely a nemtelenek által fizetendő állandó adót, s a nemtelenek kebeléből szedendő állandó katonaságot megrendelte, az akkor történt, mikor az uralkodás az olygarchiával századokig tartott veszedelmes harcát épen bevégezte. S azt hívén, hibásan hívén, hogy a legyőzött olygarchia, s a kisebb aristocratia érdekei ugyanazok; a helyett, hogy a nemesség katonáskodása kötelességét használván, azt az európai változott körülményekhez alkalmaztatni igyekezett volna: mindent elkövetett, azt a katonai szellemtől megfosztani, a fegyverforgatástól clszoktatni. Így történt, hogy a nemesség, nem saját hibája miatt, törvényes kötelessége ellen, a haza védelmét el-

mulatta; s ellenben az adózó nép vállaira kettős súly tétetett: katonát fizetni, s katonának vitetni.

Törvénykönyvünk sok lapjai, s magoknak a tekintetes rendeknek ez országgyűlés folytában számtalanszor tett nyilatkozásaik bizonyítják: miképen a nemesség a dolog ily helyzetének igazságtalan voltát elejétől fogva érezte: s kötellcssége szerint törvényes állásába visszalépni igyekezett. Ha már ezen igyekezet a bandériumokról szóló munkálatban valósággá vállehet e arról csak gondolkozni is, hogy a nemesség a maga kötelességét adózó nép által fizetendő pénz alapon fogja megújítani? Kié a kötelesség, azénak kell lenni a vele járó tehernek is. Én nem kétlem, így fogja ezt hinni Pozsony vármegye is: küldőim ugyan így hiszik, s ebit értelmében szólok most a tekintetes rendek előtt, kiknek bölcsességére s igazságszeretetére támaszkodva reméltem, hogy már itt ily előre az adózó népre nemességet illető teherviselést határozni nem szándékoznak; s következőleg a protestánsok további dézma alatt maradását semmi szükség által parancsoltaim nem gondolják.

Előadóm tekintetes karok és rendek, a miket csekély tehetségem engedett, s bár okaim a tegnap többek által előadattakkal párosíttatván, haszon nélkül el ne hangozzanak! Ez óhajtás mellett nyújtom be a városi polgárság s protestáns adózó nép feloldoztatása iránt könyörgésemet, s e beszédet azon bizodalommal végzem, hogy a tekintetes rendek ott, a hol lehet, könnyebbséget adni, valamint egyfelől emberi és hazafiúi kötelességüknek ismerik, úgy más felől törvényhozói dicsőségeknek fogják tartani.

3. Az örökváltságróól.

(A KK. és RR-nél)

Valahányszor az örökös megváltásra nézve tagadókig felelő királyi válaszról gondolkozom; mindannyiszor kénytelennek érzem magamat emlékezetemmel a közelebb lefolyt három század történetein végig futni; s azok folytában a pályát, melyet a magyarországi kormány az adózó nép tekintetében állandóul követett, vagy követni látszott, vizsgálatba venni.

Senki sínes tekintetes rendek, ki nem tudná, miképen II. Wladislaw (kit Isten haragjában adott e nemzetnek) uralkodván, a jobbágyság közönségesen felzcndült, s iszonyú dulongásokat követett el. Elnyomattak ugyan, elvették büntetésüket, s a csend helyre állott; de nehéz lenne meghatározni: mi vala nagyobb bűn? Az-e, a mit a jobbágy nép undok tettei által elkövetett? vagy az-e, a mit a nemesség az ezen tettekre szabott büntetéssel véghez vitt? Nem értem itt az embertelen kínzásokat, miket Zápolyának találékony esze kigondolt; hanem értem azon országgyűlési határozást, mely nem csak az akkor élt jobbágyokat, de azoknak még meg sem született, következőleg a bűnben részt nem vehetett maradékát is örökös szolgaságra kárhoztatá.

E kárhoztatás, mily siralmas következéseket húzott tegyen a népre nézve maga után: könnyű elgondolni/Bizonyságot tesznek erről a nemzet történeteinek, s magának a törvénykönyvnek száz meg száz lapjai s e siralmas következéseknél fogva elő állott helyzetben találá népünket I. Ferdinánd. Mint igyekezett ő, s mint igyekeztek követői a szerencsétlen sokaságon könnyíteni: azt ismét törvénykönyvünk lapjai hirdetik; fájdalom, hogy igyekezeteik hosszú időkön keresztül sikeredének valónak! Azonban nem maradtak magára a kormányra nézve minden haszon nélkül. Mert lassanként néppártfogás színét nyerte meg; s a sokaság megszokta azt úgy nézni, mint oltalmazóját. S ki ellen? felelet: a nemes ség ellen.

Eljött egymásután az idő, és Mária Terézia az 1764-iki országgyűlésen, elődeinek szándékát életbe hozni igyekezvén, a jobbágyi tartozásokat s haszonvételeket úrbéri törvények által elrendelni, s ez által a népet biztosabb helyzetbe tenni törekedett. Tudjuk, miképen e törekvés a nemesség részéről akadályokat talált; s az országgyűlés kívánt teljesedés nélkül oszlott el. Az akkori kormány egyfelől az ügy igazságát érezvén, másfelől néppártfogó címére bátran támaszkodván; merész volt az urbért, törvény elleni úton is az országba hozni. S a nemesség engedelmeskedett; jól látván, hogy ellenállásról ezúttal sem isten sem emberek előtt számot nem adhatna.

Meg volt téve az első lépés; s József császár tette meg a másikat; midőn az oly sok törvény-cikkelyek által eltörölt, és még is fennállott örökös jobbágyságot^ önkéjes parancsolat által megszüntette. A nemesség ismét engedett; ismét érezvén, hogy engedetlenségét c részben Isten és emberek bűnül fognák tulajdonítani. S ez érzés foganata lön az is, hogy a kilencvenedik országgyűlésen, mind az úrbéri, mind az örökös jobbágyság eltörlését törvénybe igtatták.

Ez úton szerzett népbizodalmat a helytartó tanács "bíróskodása folyvást segítette a kormánynak fenntartani, s e bizodalom, a nemesség iránti idegenséggel párosulva, oly erőbe jött, hogy bár az 1825-iki országgyűlést megelőzött szomorú időkben a kormány törvény elleni lépéseket s épen az adózó nép kárára követett el, s a nemesség a nép ügyében bátor elhatározással lépett elő: még sem lehetet a iiéppel elhitetni, miképen őt a kormány nyomja, s a nemesség az, mely a kormány ellen oltalmára kelt. E köz, e mindeddig meg nem rendült hiedelmet látszott az uralkodás fenntartani akarni, midőn e jelen országgyűlés kezdetén előadásait megküldé; s azokban az úrbér legelső helyen leendő felvételét elhatározottan kivárni. Ekkor nem kételkedett többé senki, hogy a kormány, a maga három százados pártfogói címét, homály alá rejtezni engedné; s a haladás útján a nemesség előtt vezérként fog feltűnni. Ezt remél lettem én, ezt reméllettűk mindnyájan, s ugyanazért, midőn az úrbéri cikkelyek végre megkészültek; midőn c cikkelyek közt az örökös megváltásról szóló, s épen most kérdésben forgó szakasz is életre jött, köz volt a remény, mely ennek a kormány általi elfogadását bizonyosnak hivé. Mert kit illetett inkább mint a nép pártfogóját, azon módot, miáltal annak tulajdon szerzésére alkalom nyujtatik, két kézzel fogadni?

S mi történt tekintetes rendek? íme felterjesztők az úrbéri törvényeket; s az örökös megváltásról szóló szakaszra tagadó választ nyertünk! S mi okból? Azon okból; mert a válasz, e tárgy nem az úrbérre tartozik.

Járatlan volna dolgainkban: ki nem tudná, hogy 1790 óta, mióta t. i. a rendszeres munkálatok megrendeltettek, s elkészültek, valahányszor országgyűléseinken a kormány előtt nem tetsző tárgy hozatott, a legmindennapibb mód annak félrevetésére, a rendszeres munkákra igazítás vala. Itt van végre az országgyűlés, melyen e munkálatok vizsgálatba vétetni elkezdettek; s most a félrevetési mód úgy változott meg, hogy a kedvetlen tárgy, e már kéz alatti munkálatból, a még kéz alánéin jöttre utasíttatik. Az ily elutasítás kétségkívül nem egyéb, szavakba burkolt, de okokkal nem támogatott megtagadásnál; s már annyira el van használva, hogy általa elámíttatni, együgyűség lenne. S én valóban nechztelésem kijelentését el nem fojthatom, hogy minekutánna e jelen tárgy e képviselő tábla részéről a főrendek ellen oly hévvel, s oly sok és fontos okokkal készíttetett ki: a kormány emberei csak annyira sem tartottak bennünket méltónak, hogy fejeiket valami más ok kitalálásán törték volna. Én tehát ez okot oknak lenni nem ismervén, reá felelni sem tartom szükségesnek.

A mi pedig a méltóságos elölülő által a monarchia s aristokratia tekintetéből vett ellenvetéseket illeti: azokra a Csongrádmegyei tisztelt követ egyenesen megfelelt. Azért azoknak közvetetten ostromával felhagyván, általánosan akarom megvizsgálni; az örökös megválthatási jog, a monarchia, s aristocratia és a nép-

boldogság elveivel minő viszonyokban áll? Mikor aztán magában ki fog világosodni, mi az igazság? Az-e a mit a királyi válasz magában foglal? Vagy az-e a mi a kerületi szerkezetben áll?

Nézzük a választ egész kiterjedésében; s ha látjuk, miképen az materiális engedményeket elég bőven ád, moralisokat pedig egyátalán fogva megtagad: tisztán ki fog tiinni egész szelleme. S e szellem csak ez: a z a d ó f u n d u s t lehetségig tisztába tenni, s egyszersmid nevelni.

E szellem ellen magában godolva, nem mondok semmit, de miután a királyi válasz, csak ezt, és csak ennyit akar, szeretném kérdezni: mit tett ez által tisztán az adózó népért? Én úgy hiszem: tisztán az adózóért semmit, hanem mindent a kincstárért, azaz önmagért.

Túl azon tehát, miket Mária Terézia s József császár tettenek, semmi sem vala-e többé, a mit a kormánynak az adózó népért tenni kellett volna? Fájdalom, még igen is sok van; Érzé ezt a képviselő test: s ezért igyekezett a népnek a társaságban meghatározott állást adni; s előtte a tulajdonszerzést lehetségessé tévén, egyszersmind a szolgaság alóli felszabadulás útját megnyitni. A kormány ezt nem akarja; s így a három század óta követni látszott haladási pályát egyszerre bezárván, a nemességnek, ki ellen eddig a népet védni látszott, tíz év lefolyta alatt másodszor készít alkalmat, azt előbbi pártfogója ellen oltalomba venni.

Szabad költözést nyert a jobbágy, való; de azért már leliet-e ötét szabadnak mondani? Ne engedjük magunkat e szó által: szabad, megesalatni. Ezen cpitheton itt a költözést, nem pedig a jobbágyot illeti. Szabadon költözhet; de költözése által szabad nem leszen. Bátran állítom: a királyi válasz tartalma szerént, a jobbágy épen azon állapotban marad, miben József császár előtt kínlódott. Eltöröltetett az örökös jobbágyság? Miként? Az adózó elhagyhatja urát. Való; de hová mehet? Más úrhoz! És mi feltétel alatt? A különbség csak ez: eddig szolgált folyvást egy urat; most már szolgálhat egymás után többeket. De szolgálnia folyvást kell, azaz örökösen kell. Ő tehát, a királyi válasz állván, örökös jobbágy lenni mind eddig nem szűnt; s bizonyosan nem is szün meg, csak akkor, midőn a tulajdon-szerezhetés örökös megváltásnál fogva néki megadatván, szolgaságból szabadságba saját erejével felemelkedhetik.

A szabadulásnak ez ideig bárom nyitva álló útai valának: úgy nevezett manumissiók, polgári birtok-szerzés, és nemesi jószágra juthatás.

A manumissiókat a mi illeti, azok hazánkban elejétől fogva szokásban voltak, s általok nem csak egyesek, de egész közönségek szabadultak fel. Elmondám, hogy a szabad városok ez úton állottak elő; de reméljem, lesznek követek, kik a tárgy ezen oldalát bővebben fogják felvilágosítani. Célomra csak azt jegyzem meg, hogy a királyi válasz c manumissiókat most eltörülni szándékozván, a szabadulásnak csak hátra lévő két útai maradhatnak fenn.

Szerezzen hát a jobbágy polgári birtokot? De hányadikat fogja a szerencsé annyira kedvébe venni, hogy faluját (hol parányi adózó birtokot nem szerezhetett) elhagyván, városokba mehessen sok ezereket érő javat vásárolni? S ha úgy, polgári birtokra jutható jobbágy ezrek közül válik egy: bizonyosan százezer közül nem fog egy találkozni, ki nemesi birtokra léphessen. Mert ha polgári birtoknál szegénység tesz akadályt; nemesi birtokra nézve két hatalmas ellenséggel kell majd küzködnie: egyik neveztetik i n c a p a e i t á s n a k; másik a v i t i c i t a s nevet hord. I n c a p a e i t a s megtiltja ötét, mint nemtelent, nemesi birtokot vásárlani: a v i t i c i t a s megtiltja a nemest saját maga javait másnak eladni. E kettős tilalom közt nincs egyéb tehetség, mint jószágot a kormánytól venni; melynek joga van egyfelől maga javait eladni, másfelől nemtelennek is jószág birhatásra tehetséget kölcsönözni. Nem világos-e, hogy az incapaeitas és avitieitas elvei közt, a manumissio elvének megrontása nem célozhat egyébre: mint a

jószág eladhatási jogot kormány monopóliumává tenni; hogy így a nemesség saját ősisége mellett sorvadjon; minden vásárló pedig az egyedüli eladó kezeiből tehetségig felrúgtatott áron venni kényszeríttessék? Egy szóval tekintetes rendek, látni való: miképen e bánásmód mellett a néptömeg legnagyobb számának úri szolgálattól szabad birtokra szert tenni lehetetlen leend; s azon szerencse kedvencein kívül, kik vagy polgári vagyont, vagy királyi adományt vehetnek, a többi milliómnak szabadságra más mód nincs; mintha jobbágy telkét elhagyja, s az isten szabad ege alá kiáll koldulni. Mert a királyi válasz mellett ott vagyunk, hogy Magyarországon, a szabad városi polgáron kívül, csak két cmbcrosztály lesz szabad: a földesur, ki a helységet bírja; s a koldus, ki a helység utcáin, hajdon fővel és mezítláb, irgalom és kenyér után kiáltozik!

Mondja meg nekem valaki: miért, mi elvnek következésében teszi a kormány ezt? Monarchiái elvből talán? Bár mennyit gondolkozzam, én a tettet a monarchia elvével egészen ellenkezőnek találom. Monarchiát nép nélkül gondolni nem lehet; s hatalmas monarchiát vagyonos nép nélkül hasonlólag nem.

Akár belső csend fenntartása, akár kül ellenség elleni védelem forogjon szóban, akár a status szükségei jöjjenek kérdésbe: mindenik esetben csak vagyonos nép segíthet. Következőleg vagyonos néptől a monarchiának félni nem kell. Kettő van a mitől ő retteghet: vagyontalan nép és olygarchia. Amaz csendrontásra hajlandó; mert állapota kínosan nyugtalanító; veszteni valója pedig nincs. Emaz hatalmas és büszke; s igazgatni akarván, a monarchia jogait örömest magára ruházná által. XVI. Lajos királyi székét Páris vagyontalan népe dönté fel: Napoleon császári hatalmát a St. germaini paloták birtokosai ásták alá. S ezeken kívül több példákat felhozni szükség-e?

Ne menjünk ily messze. Csak azt kérdem: úgy a mint a királyi válasz áll, cl van-e vele érve a cél, mit oly világosan tűzött ki magának? Tisztában lesz tehát már az adófundns? Bizonyosan nem 1 Hiszen ott áll még a 1-mae 40-mus; ott állanak a kényszerítőit cserék, a kibccsültetésck, s több efélék; mind meg annyi buvó zugok; miknek homályában a földesúri önkéj clrejtezhetik; s belőle az adófundns mind zavarba hozására, mind fogyasztására célja szerént dolgozhatik. Ha a kormány az adófundust teljes tisztaságba tenni kívánja; nincs más eszköz: csak az örökös megválthatás. Az adózónak megváltott tulajdona csak az, mit illethetetlen adófundusnak mondhatunk; s ha ez illcthetetlenség a kormány előtt kívánatos; miért annak megtörténhetését akadályozni?

Kérdem tovább: az által mit a királyi válasz elfogad és kíván, adatik-e az adónak több, mint eddig kezeiben vala? Bízvást mondhatni: nem 1 S nem vagyunk-e látni kénytelenek, miképen abból, ami most kezeiben van, azon kilenc millió népszámhoz képest csekély három, négy millió forintnyi adót fizetni nem tudja? Minden törvényhatóság tele restantiákkal: s minden törvényhatóság kénytelen az adó mennyiségét, nem ritkán, cxecutiók által venni meg. Váljon meg nem történik-e, hogy akiküldött adóhajtó eljön, az adózónak ágyát elvenni, vagy hideg őszszel ajtaját leszaggatni? S midőn így a nyomorultnak beteg gyermekei a földön fetrengenek; midőn az éjszaki szél kunyhóján keresztül sövöltöz: akkor igen is a kétségbeesés elkeseredésével ragadja el háznépétől az utolsó darab kenyeret, hogy árával tartozását szállíthassa. S ezen állapotban akarja a kormány a népet hagyatni? Nem akar-e neki szabadságot engedni, hogy minekutánna országot és egyházat, megyét és urat, falut és elöljárót, s az ég tudja még mit mindent fizetni tartozik: legalább az úri (terhei közt minden bizonynyal legnagyobb) tartozások alól kimenekedhessék; s ez által a hazában lassanként egy boldogabb, s fennmaradó terheit könnyen teljesíthető néposztály támadjon? S ezen ideában van-e legkevesebb is, ami a monarchia virágzását elő ne mozdítsa?

Vagy talán az aristokratiának elve az, mely a nép tulajdoni jogait ellenzi? Elhinném tekintetes rendek, ha a magyar aristokratia csak nehány igen kevés

számú, s általában gazdag és hatalmas nemzetségekből állana: de a mi aristokratiánk sok ezer háznépet foglal magában; s c háznépek hasonlatlanul nagyobb része szegénysége s míveltsége miatt a néphez igen közel áll; s igen nagy szám jobbágytelkekrc szorulván, s az újon alkotott törvény által adózásra kötelcztctvén, a néppel épen összegyűlt. Ily aristokratiának elvei a nép tulajdoni jogának, mely az ő tagjainak egyik igen nagy részére is jótékonyan hat, ellenzője nem lehet. Népboldogságnak csak az istentől somberektől elátkozott olygarchia lehet frigye; s szerencse, hogy polgári alkotmányunk olygarchiát nem ismer. Ott igen is, hol olygarchia virágzik, hatalmasan szokott az, a néposztály vagyonossága ellen dolgozni. Mert jó birtoka nép, mint fellebb érintém, hatalmassá teszi a monarchiát; s e kettő közt az olygarchák törvény alá szorítva, fékctlcn hatalmokat elvesztik. Olyan országban nincs módjok a trónus körül fellegcsoportként tolongani, hogy a trónus sugarai a néphez, s ennek tekintetei viszont a trónushoz el ne juthassanak. Ott nincs erejük veszélyes nepotismust űzni, s az igazgatás minden ágait rokonokkal és creaturáikkal megtölteni, hogy kéj szerént uralkodjanak. Ott nem foimálhatják magokat aegyptusi szent kaszttá, melynek tagjai törvényen és igazságon gázolhassanak; s a hozzájok nem tartozókat letapodják. Ily olygarchiának elveivel a nép virágzásának előmozdítása hogy ellenkezik, azt igen is úgy hiszem; de ismét mondom: a magyar polgári alkotmányban az olygarchia idegen.

Gondoljuk meg; nálunk az aristokratia tagjai legnagyobb részben falukon, az adózók közt elszórva laknak. Már tekintetes rendek, egy pár százezernek milliók közt csendességben élni: ez bizonyosan a milliók jó akaratától van függésben. S hogy e jó akaratot csak a kölcsönös bizodalom teremtheti: a csongrádi tisztelt követ igen jól jegyző meg. De bizodalom, állandó nyílt szivii bizodalom, lehct-c oly emberek közt, kik úr és szolga viszonyában állanak egymáshoz? kik közül, inig némelyik kiváltságokkal s tulajdon javakkal bir, a nagyobb rész azon javakból magát kizártnak szemléli? Példákkal mutassam c meg, hogy a szolga, valahányszor alkalom adatik, urával miként bánik? Nem szükség a világ egyetemi történeteiben szélycltckintenem; nem.szükség a régi Rómából a Spartacus rabcsoportait, vagy a németországi paraszt hadat, vagy a szent domingoi gyilkos jeleneteket felhoznom. Hazánk történeteiben a példák, s borzasztóbbak, mint akárhol. Említem a Dózsa vérengző tetteit; tudják a tekintetes rendek a József császár alatti dolgokat Erdélyben; s ki az, ki még most is borzadva nem tekintene vissza a cholera évére, midőn némely megyékből a legrettenctcsb tettek híre az egész országot keresztülrázá? Felszólítom a kormányt: ily esetekben mi a mód, mely által bennünket mogoltalmazand? Talán hóhérpallos és kötél? mik a bűnösök ellen fordíttatnak. Nyomorúlt eszközök! Mert ezek semmivé tehetnek ugyan egyes életet; de itt nem egyesekről van a szó; itt a szó azon halhatatlan, hódíthatatlan szellemről van, mely századok óta, most lánggal lobogva, majd hamv alatt emésztődve ég. És ezt nem zabolázza meg félelem, nem győzi le hatalom; ezt csak megszelídíteni lehet. Nem egyébbel pedig, csak oly közös érdekkel, mely a társaság tagjait egyformán kösse a hazához; s ez érdek csupán két szó: szabadság és tulajdon.

BEÖTHY ÖDÖN.

Beöthy Ödön, a magyar liberalismus Dantona, született 1796-ban. Ifjúságát a katonai pályán töltő, később ezt elhagyván a politikai térre lépett fel, s korának legnagyobb népszónoka lett. Mint ilyen, legnagyobb ereje a rögtönzésben állt. r Midőn szónokolt, — mond Csengery — többnyire hátraveté kis fejét. Keresztbe fonta karjait, mint Napoleon, s csak a szónoklat legszenvedélyesebb helyeit kísérték keze árnyazó mozdulatai. Éles tekintete

egy szeinletariő vezér önérzetével futott végig olykor a gyülekezeten. Érzé, hogy ö rendesen ura a gyülekezetnek, melyben szót emel, mint Neptun a haboknak. Senki nem volt nála biztosabb a hullámok között; senki sem bírt több mértéket tartani a szenvedély árjai közt. Két oly diadaláról emlékszik Biharin., melyre egy O'Connel büszke lehetne. — — Előadása rendkívül eleven, folyékony. Szónoki virágaiban sok költői kép. S e képekben változatosság. Többnyire nagyszerű körrajzok, inkább a gondolat nagyszerűsége, mint a kivitel szabályossága. Őserő inkább, mint tanulmány. — — Lélekemelő eszmék mellett megannyi grotesk alak, gúny, éle, humor, satyra. Humor a szó legnemesebb értelmében. — Ülőhelyén néha nem kisebb mint a szószéken. Danton főikiáltásait, Mirabeau közbeszólásait esupán ő öröklé a magyar szónokok közt. Olykor egy felkiáltása egész beszédre válaszolt.“ — Biharmegye tenne volt legtöbb diadalának tanúja. Az országgyűlésen élő kinyomata az akkori ellenzéknek. Erősebb a támadásban, a rontásban nagy, de az alkotásban gyenge. Neve rém volt a kormány- és papi pártban, s hatalmas szónoklatának feddhetlen hazafisága, s tiszta jelleme adta meg súlyát. Mint szónok nagy volt, „hallani kellett őt, — mond Cs. — leimi nem lehetett“; de az államférfihoz hiányzott benne a tanulmány. Részt vett a forradalomban, mint kormánybiztos, majd mint bukaresti követ. Jeles beszédei közöl, mert rögtönözve voltak, s toll nem követhető eszméi gyors menetét, keveset bírunk, azokat is jól rosszul összeszerkesztve az országgyűlések naplóiban. (L. Csengőn Antal. Magyar államférfiak s szónokok könyve).

1. A magyar nyelv ügyében.

(A KK. és RR-nél. 1843. júl. 9.)

Minél tovább folynak a tanácskozások e tárgy felett, annál inkább meggyőződöm, a vélemények különböző elágazása által, hogy a többség e törvényjavaslatot — a mint a tanácskozások folyamából látszik — nem egészen teszi sajátjává. És ha mindjárt némi részben megmaradna is, lényegére nézve szenvedhetne oly változásokat, melyeket e helyen tisztába nem hozhatnánk. Ennélfogva oda megy ki véleményem: hogy időnyerés tekintetéből ezen tárgyat célszerűbbnek látnám a kerületekre ’visszautasitani; ámbár ott is több alkalommal tanácskoztunk felette: mégis úgylátszik, hogy az eredmény épen nem kielégítő; kénytelen vagyok azonban a tegnapi napon tartott tanácskozás alkalmával történt némely kifejezésekre, mellyek^nem csak szavakat, hanem elveket is foglalnak magokba, nézeteimet előadni. Úgy vettem észre, hogy előadásomnak különösen azon része, mely az illyr mozgalmak irányában történt, vagy roszúl tett magyarázásom-, vagy talán helytelen felfogásomnál fogva, nem úgy fejtegettetett, mint azt előadtam. — Ezen mozgalmakról mi az én véleményem, egyéb alkalommal már előadtam. De a jelen tárgyat, mely szőnyegen van, ezzel kapcsolatban levőnek egyátalában nem látom; mert akkor, midőn a nyelvnek megalapításáról szól a törvényhozó test, csak a nyelvről magáról, annak terjesztéséről és életbe-léptctéséről lehet szó, nem pedig az ellenszegülésről és azon ellenséges indulatokról, melyek nem épen Magyarhonnak keblében, hanem máshol támadtak. Mert vagy állanak az illyr mozgalmak, vagy nem; — ha állanak, és állanak oly terjedelemben, mint itt fejtegettük: sokkal komolyabb és fontosabb c tárgy, mintsem hogy ezt mellékes tanácskozás tárgyává lehessen tenni; és — véleményem szerint — ha olyanok, különösen fel kell hínnnk a magyar törvényhozó test figyelmét, hogy ezek iránt kötelessége szerint intézkedjék; — s a mint tudom is, a vélemények c tárgy iránt oda fejlődtek ki, hogy majdan, midőn ezen tárgy előkerülend, ex professo fogják az ország RKei figyelműkéi; e tárgyra nézve öszpontositani és fölterjeszteni; — ha pedig nem léteznek az illyr mozgalmak, akkor egyedül csak discussio vagy előhozások tárgyai lehetnek, de nem olyanok, melyeknek alapos következéseket tulajdonítani lehessen; az pedig, hogy a magyar nyelvről szóló

törvénycikkbe foglaltassanak az illyr mozgalmak, vagy azokról különös törvényszakasz alkottassék, — helyén nincs. — De midőn azt mondom, hogy ezen tárgyat ez alkalommal a szőnyegen lévővel kapcsolatban lenni nem látom: távolról sem mondom azt, hogy akkor, midőn a szükség úgy hozza magával, különös figyelemmel ezen tárgy is ne tárgyaltassék. Különben is mi mindig azon ellenszegülésekkel bíbelődünk, melyek Horvátországban mutatkoznak, és az úgynevezett panslavismussal, — és nem tekintünk arra, hogy a nyelvünk iránti idegenkedés magában a honban van, és nyelvünk életbe-léptetcse — kénytelen vagyok kimondani — talán a kormánynál legnagyobb ellentállásra talál. íme a Bécsbe utazók, kik itthonról magyar úti levelekkel vannak ellátva, a politia-directióhoz küldetnek, mely a magyar úti leveleket nem látomásozza, hanem elküldi az udvari cancellariához, és csak akkor, midőn deákul ráírja a látomásozást, adja ki az úti leveleket; pedig az ausztriai politia-directio az olasz, cseh, morva és lengyel nyelven irt úti leveleket elfogadja, és minden más, az ausztriai koronához tartozó tartományok úti leveleit láttomásozza; talán a magyar nemzet is megérdemlené azt, hogy rá is fordítson a bécsi politia annyi figyelmet miszerint a magyar cancelláriához járulni kénytelen ne legyen. Hogy a német politiánál magyar nyelvet értő egyének ne találtatnának, azt legyen szabad kétségbe vonnom, és nem merném próbára tenni a politiának magyar nyelvben! jártasságát oly irománynak magyar nyelveni szerkesztésével, mely csak némileg is a kormánynak figyelmét igényelné; mert csakhamar megértené azt, és én hiába hivatkoznám arra hogy a politia magyarul nem ért. Tekintsünk tovább Bécs városában: az ottani garnisonban jelenleg egyetlen egy magyar tábornok sincs; eddig még csak tartottak egyet kettőt, hogy legalább láthassa külföld, hogy van magyar katonaság is az ausztriai ha 1-seregben. De tekintsük magát Pozsonyt: ezen városnak nem-magyar elemei] öl szólni nem kívánok; ezen városon — úgy látszik — azon szerencsétlen eredendő bűn van még életben: hogy mind azon helyen, melyek a határ szélekhez közel állanak, a magyar nemzetiséget soha sem, hanem mindenkor idegen nemzetiséget tesznek sajátokká. És ha valaki azt merné mondani, hogy ezen város magi ar, annak a magyar szellemről eszméje sem volna. Itt nem csak hogy a nyék általánosan német, hanem a városnak szokása, életmódja és maga a külseje is tisztán ausztriai, sőt még társalgási élete is nem más, mint tisztán német; itt ha az ember országgyűlésen kívül magyar szót hall, az bizonyosan nem más, mint mej yei tisztviselő szájából jött; ide való lakos egyátalában nem találtatik, ki magyarul szólana. Mi történt csak a magyar színkör felállítása alkalmával? — a város, tulajdon határában, nem csak hogy méltónak nem tartotta annak helyet adni, hanem még a cédulákat is, melyek magyar nyelven voltak nyomtatva, széthordatni gátolta; és akkor, midőn kénytelen volt nem városi, hanem mellékes térre átvonulni, hogy a közönségnek annyival kevesebb kéjelme legyen, még a fákat is ki vagdaltatta, melyek árnyékot adtak, hogy a napnak kellemetlen öldöklő perzselésc által gyötörtcsscnck azok, kik nemzeti nyelvükhöz és hazájukhoz hűk lenni szoktak. — Ezekből índulva ki, az illyr mozgalomnak, midőn helyén lesz, mind a két végét meg tudom fogni, és másoktól elmaradni egyáltalában nem fogok.-- Tekintsünk továbbá azon kifejezésekre, melyeket hallottam Horvátország irányában felhozatni: e részben kijelentem, hogy azon 10 évi engedményben egyáltalában nem osztozom. Ha a magyar törvénykönyvet megtekintjük, melyen ezen praeclusi terminus mindenütt keresztül van szőve, kérdem: hol tartatott mega praeclusi terminus kevesebbé, mint épen Magyarországon? egyetlenegyet kivéve, t. i. azt: ha engem perbe idéznek, és a rendelt napra meg nénijeiének, egy óráig sem várnak reám, hanem készen van a makacsság! ítélet. — Kérdem: nincs az ország' gyűlés tartására kitűzve a 3 év? Menjünk bár vissza: ha az újabb korban panasz nines is, de mikor tartatott meg ezelőtt a határidő? — Nem volt-c a nyelvre nézve rendkívüli határidő szabva? és mind e mellett történt e valami? —így fogunk

járni mindig, — akárhányszor fogunk terminus praeclusit tenni, Horvátország a magyar nyelvet sajátjává nem teendi addig, míg magasabb polcról a magyar nyelv iránti sympathia nyilváníttatni nem fog. Melyen tisztelem és becsülöm azon sokszor hallott szavakat: „politicai cosmopoliticai philanthropiai“ — de ezen nézeteknek felfogásom szerént a magyar törvényhozásban helye nincs, mert itt a nemzetiség és jog kérdése uralkodik. Kérdem: ha valljon Rómát akarjuk-e előidézni, és Romának azon időszakát-e, midőn hódításra indult ki, és a meghódított nemzetre nézve az volt politicája, hogy a nyelvet és vallást épségében hagyja, hogy a meghódított nemzet simuljon az anyaországhoz? — most indulunk-e ki Horvátországnak meghódítására, mint társasországnak? — nem múltak századok azóta, hogy ezen országok ide tartoznak? — s akkor, midőn ez így áll, előállanak philanthropiai nézeteikkel és magasabb politicával! — Én az egyenességet és nyíltszivUséget ismerem politicának, és mind az, mi magasabb politica körébe tartozik, rám nézve ismeretlen. És így, midőn kimondom, hogy Horvátországra nézve mi az én kívánatom, azt teszem, mit ezelőtt már 30 évvel kellett volna tenni, ha elődeink azon szerencsétlen elfogultságban nem lettek volna, hogy instituióink nimbusát csak latin nyelvvel vagyunk képesek fentartani. — Ezen okokból kiindulva, sem egyiket, sem másikat nem pártolom; sem Pozsega, Verőce és Szerém vármegyékre nézve a kivételt; mert legkevesebbé sem kételkedem abban, hogy azon 3 megye teljes buzgósággal iparkodandik nyelvünk bevételén, — és varázsvessző hiányában ki képzelhetné azt, hogy ezen 3 megye azonnal magyarul fog beszélni? De kérdem: nem lehct-c igényelni, hogy tanácskozásai eredményét minden elkülönőzés nélkül magyar nyelven szerkessze, úgy mint mi? — Ha ezt kívánják, én ellenben egyáltalában semmi mást nem óhajtok, mint a mi hazánkban azon tót ajkú vármegyékre nézve fennáll, melyek szintén semmit sem tudnak magyarul, és melyekben, jóllehet a köznép magyarul teljességgel nem tud, a közdolgok teltleg magyarul folynak, bár beszédeiket deákul is tartják; kérdem: a törvény megvan c sértve, és kivételt szenved-e ezen megyékre nézve? —Végre kijelentem azt: hogy a törvényhozás körében tekintélyek soha ne vezessenek; kitkít utasítása vezessen mindaddig, míg azoknak súlya alatt nyögnek; különben pedig kitkit ön meggyőződése vezessen. Minden parányiságom mellett kevés auctorítást ismerek el, ámbár vannak oly férfiak, kiknek szavaira talán esküt is le mernék tenni; de erről itt szó nincs. Bár itt is lehetnek némi oly tekintélyek, melyeknek alárendelheti az ember meggyőződését: mégis ha valamire szavazunk, azt nem azért teszszük, mert tekintély után indulunk; hanem azért, mert a közdolgok előmenetele, a közjó úgy kívánja. — Azt sem mondhatom, hogy ezen törvénycikk elsiettetve, elhamarkodva jött létre; meg lévén győződve, hogy minden törvénycikk és minden egyes javaslat, bárkitől vágyé is származását, mindenkor érett megfontolásnak szüleménye; és én valamely indítványt, vagy akármely hozzáadást-tevőt azzal vádolni soha sem fogok, hogy nem megfontolás, hanem elsicttctés vezeté; és ha ezt a testnek egyes tagjaira nem ruházom, annál kevesebbé vagyok képes azt a törvényhozó testre magára alkalmazni. — Beszédemnek summáznia az: hogy Horvátországra nézve semmi kivételt nem kívánok, hanem azt: hogy a törvény kihirdetése után mind azok, kik királyi kinevezéstől függő hivatalban vannak, magyarul tudjanak; s valamint a maga körében egyáltalában semmi nyelvben! rendelkezést tétetni nem kívánok: úgy viszont igénylem és követelem, hogy minden alkalommal, midőn Magyarországgal hivatalánál fogva magát kapcsolatba tenni kénytelen, a magyar nyelvet magáévá tegye. — Pozsega, Verőce, és Szeréin vármegyékre nézve egyáltalában semmi kivételt nem fogadhatok cl. He miután a törvénycikk alkotásának egyes részei ellen sok kifogás van, cgy-két napot fogunk a tanácskozás felett veszteni a nélkül, hogy az eredmény megfeleljen: berekeszteni hát szavaimat azzal, hogy ezen törvénycikk további alkotása a kerületekre utasíttassék.

2. A napló kinyomatása ügyében.

(AKK. RR-nél. 1843. aug. 9.)

Elnök ő nagy mélt. előterjesztése nyomán azt is értettem vala meg, hogy ezen tárgygyal annyival inkább fel kell hagyni, minthogy különben is az országgyűlés elintézésével kapcsolatban áll, a mikor egy kisded §-al a dolgon lehetne segíteni, most töméntelen munka közepette pedig vele vesződni alig vezet célra. Részemről az élet-tapasztalásból kiindulva, úgy győződtem meg, hogy sem a magyar, sem semmiféle törvényhozó testületé a világnak egyszerre egy teljes, egy tökéletes reformatiot elő állítani nem képe?.. Mutatja ezt maga az angol parliament is. — Megkülönböztetem, hogy nemzeteket, melyek eddig alkotmány nélkül élték az élet nyomorait keresztül, egyszerre octroyrozott alkotmány chartájával ellátni lehetséges; de hogy egy fcnálló törvényhozást, alkotmányt egyszerre átalakítani lehessen, — tagadom; mert az a lehetetlenségek sorában áll. Tanúsítja — mint mondám — ezt Anglia, melynek — a practicus élet minden részébeni nagy mester létére is — ámbár sok éveken keresztül érzi a törvényhozó testnek helytelen elrendezését, egyetlenegy kérdés keresztülvitele mégis mennyi időbe, mennyi fáradságába került! Magunk is tanúsítjuk, hogy a törvényhozó testet egyszerre átidomítani nem lehet, azt egyszerre tenni lehetlen, az lassan-lassan magát regenerálja, s hosszú időszakban sok változások hömpölygésén megy keresztül a nélkül, hogy előttünk állana tökéletes valami. Tekintsünk vissza: hogy állott országgyűlésünk 1811-ben? és miként áll az ma? Ha valaki akkor azt mondta volna, hogy az ítélőmester kezéből a toll ki fog vétetni: azt kinevették vala, s azt mondták volna: majd a kormány azt meg fogja engedni, hogy tulajdon emberének kezéből kivétessék atoll! — És mi lett a következése? a törvényvényhozó test szépen kivette az ítélőmester kezéből a tollat, és maga vezeti azt. Nézzük a kerületi ülések tanácskozásait: hogy állanak azok most? és miként állottak régenten? Most az országos ülések alárendezett szerepet játszanak; minden, mi történik, kerületi ülésben jő tanácskozás alá. Fölveszem továbbá a kir. városok elrendezését: törvényben volt megállapítva képviseleti joguk, és mindeddig munkásságainkon keresztül mily szerepet játszanak a törvényhozásban?! — és hogy ereszben változás fog történni, az nem a kir. előadások, hanem a nemzetnek még 1836-ban kimondott akarata következtében fog történni; mert a nemzet belátta, hogy ezen állapotban a kir. városok nem maradhatnak. Miután tehát lepcsőnkint lehet csak az átalakulás korszakát előteremteni, azzal kapcsolatba van a kerületi naplónak létesítése is. Megvallom, véges elméje az embernek itt az ellenszegülést egyik vagy másik részről felfogni elégtelen. A legkisebb corporatiójától elkezdve a legkisebb társaságnak p. o. a lóversenynek, egy egy jegyzője vagy jegyzőkönyve van, mely közhírré tétetik, és melyben mondatik: melyik nyerte a dijt; ha azt ki lehet nyomatni, megvallom: nem látom okát, hogy miért ne lehessen azon tanácskozások eredményét, melyek a kerületi ülésben folynak, kárhozatos mostohasággal, oly vétkes elfogultsággal megkötni, hogy egyáltalában a lehetlenségek sorába helyeztessék, miszerint annak tökéletes eredményét senkinek tudni ne lehessen. Mi megkísérténk mindent, mit jó szándok, tiszta akarat, férfias elszántság és szilárdság képes vala elő állítani- és hogy nehézségekre találunk, melyeket a sajtó segedelme nélkül elhárítani nem tudunk,— mi okai nem vagyunk. Kerületi tanácskozásokat nem lehet hasonlítani más kisebb testületek tanácskozásaihoz; mert tudjuk, egy napi kerületi tanácskozás húsz ívre

is terjed; azt tehát közirat útján bírni nem lehet, hanem csak a sajtó útján; és mintán a nyilvánosság egy törvényhozó testben sehol sem oly általános, mint itt, mintán itt annyi ember, annyi kéz van, ki tudósítást irhát, csakhogy igen-igen clkülönöznek egymástól, és különböző fogalmakat állítanak elő az itt történt dolgokról, — nem az ügy érdeke kívánja-c azt, hogy tulajdon alakjába öntve, a lehető ferdeségeket kizárva jőjenek az itt történtek a közönség birtokába? — Mi a sajtónak mostani szabadabb működését illeti: elismerem, hogy az szabadabban mozog; de meg nem foghatom azon viccét a kormánynak, mit talál abban, miszerint a szólónak nevét tudatni nem szabad? azonban ez semmi új; mert a kormánynak életkönyve oly bő és roppant terjedelmű, és abba oly sok ferdeség van beírva, mikép nem történik az életben olyan, minek abban előnyomát nem találnám. 1836-ik év közül egy valaki könyvet akart közrebocsátani, annak címére egy idézést irt a megboldogult Kölcseytől: a két verset meghagyta a censor, de Kölcsey nevét kitörölte; és így nem az értelmet találta veszélyesnek, hanem azt,hogy Kölcsey mondotta. Ez oly nevetségnek tárháza, minél nevetségesebbet valósággal nem tudok, miszerint a nevet nem engedék kinyomatni, a két verset pedig megengedék; megvallom, reámnézve mindegy, Péter vagy Pál mondjon valamit, s vajmi gyenge embernek tartom azt, kit az előtte lévő könyvnek tartalma képes elveiben megdönteni; úgyszintén ki egy beszédnek olvasására lóra kerekedvén, fölfegyverkezik — a szélmalomnak meghódítására. Mi egyesekről áll, áll az nemzetekről is; s így sokkal több higgadtságot teszek föl egy nemzetről, mintsem hogy ránézve a sajtószabadság veszélyes lehetne, vagy pedig annak szabadabb mozgásai következtében ilyes don-quixotteriákra vetemednék. Egyetértek Csongrádmegye tisztelt követével, miszerént nem tudom megfogni, hogy a főrendi tábla miért ellenezheti a kerületi naplónak létesítését? miután a maga naplójának létesítését oly dicsőségesen kivítta és megalapította; és azért, mivel a főrendi táblának kerületi ülései nincsenek, hogy sympathiát kerületi naplónkban nem érezne, nem érthetem; s így óhajtom, hogy a főrendi tábla azon fonákságról mondjon le, s a kerületi napló iránti fölterjesztésünket ne ellenezze; mert nálunk, ha valaha, most van szükségünk, hogy minden cselekvéseink legnyilvánosabbak legyenek, és hogy nyíltabb úton jőjenek köztndomásra minden részében e honnak, valamint szintén egész Európában; mert vajmi szomoritó és sértő ránk nézve, hogy mind az, mi ellenünk iratik, a legnagyobb sebességgel repül minden felé, s mind azokat mindjárt mindenütt olvashatják, minmentségeinket pedig soha közre bocsátani nem engedik. Meg kívánok tehát az izenet tartalma és szerkezete mellett maradni. — Mit Aradmegye tisztelt követe előadott, magamévá nem tehetem, azt állítván, mikép mi az által magunknak dicséretet mondanánk, ha mondjuk: hogy „tömérdek sok erőt használunk“; és ez valóban úgy van, miután a kormány a törvényhozó testnek valóságos irányt nem tud adni; azt pedig arcpirulás nélkül ki lehet mondani. — Ismétlem, hogy az izenet megtartása mellett szavazok.

3. A megyei választások szabályozásáról.

(A KK. és RR-nél. 1844. márc. 15.)

Nem akartam többé a tárgyhoz szólani, mert vélekedésemet már érdemileg megmondani; azonban miután a pozsonyi káptalan követe előadásomat nemúgy fogta fel és taglalta, mint az történt, sőt beszédében olyast is említett, mintha én a törvény jövendőségétől nem várnék semmit, hanem csak a morális élet kifejlődésétől, — beszédemnek ezen felfogása hibás volt, s a ki figyelemmel kisérte előadásaimat, mióta ezen tárgy szőnyegen van, meggyőződést szerezhetett magának arról: hogy épen én voltam, ki a legszigorúbb törvényeket kívánta a kortes-

kedés ellen felállítani; de midőn felállítom a törvénykorlátokat, — engedjen meg a követ úr, hogy egyszersmind sikert várjak az erkölcsiség fejlődésétől is, — s a reményt keblemből ne ragadja ki; mert az nem csak nem jótékonyság, hanem hiba; s ha keblemben él azon szép jövendő, attól ugyan ne fosszon meg senki, — hanem fosszon meg ha meg kell lenni, az idő, mi mindig elég jókor fog megtörténni, hogy t. i. ne lehessen elérnem, mit reménylettem. Miután azonban a bűnt magamtól nem távolítám el, mi a javulásnak előjelensége, t. i. a bűnnek megismerése, — és ha megismerem azt önmagamról, hogy én is hibáztam: akkor nem akarok más embert is mint a szerecsent fehérre mosni, — s nyíltan megmondom, hogy ő is hibás, s ezzel nyújtsunk kezet egymásnak, és jövendőre én is, ő is jobbítsuk meg magunkat. — Nem akartem ezen térre átmenni, mert kellemetlen dolog; de miután most a bűn egyenesen vállainkra rakatik mások által, nem enged hetem, hogy mások, kik Hálámnál sokkal bűnöscbbek, hófehér tisztaságban álljanak. Nem lehet tehát elhallgatnom, hogy a korteskedéseknek fejei nem én hozzám hasonló emberek, hanem mások, kik előmenetel-, hivatal-, utólérések- s más számtalan mellékes célból indulnak ki. — Erre enszemélyem példa. Nem szólok örömest magamról; de ezt meg kell mondanom, hogy lássa a maradék, hol keresendő a vesztegetések forrása, hogy épen azok a fő bűnösök, kik magokat menteknek tartják, s kiket utolérni alig lehet; — 1839-ben, midőn Biharmegyében a tisztválasztás közhírré volt téve, a clerus nyíltan fellépett ellenem. Igaz, hogy ellenségemmel nem szoktam egy pohárból inni, — de ellenségemet is becsülni tudom, ha nyíltan lép fel ellenem, — míg ellenben az alattomos orozó embert nem becsülhetem; s az egyházi rendnek, jóllehet ellenségem volt, szívesen megbocsátom ezen tettét; mert felfogása hibás volt. — Engem a cleruS azért üldözött, mert a vallás egyenlőségnek hőse voltam, vallásbeli szabadságért vívtam; ezt pedig a clerus nem tudta megkülönböztetni, s azon véleményben volt, hogy ki vallásszabadságot akar, a vallásosságnak ellensége. — Hogy vallásbeli szabadságért vívtam, az igaz; de azért soha sem fogok Rousseau lenni, s új vallást papolni. Így állottak a dolgok 1839-ben; — megérkeztek a rcgalisok, a fúriák titkosan működtek, s az ármányt felkorbácsolták, hogy engemet megbuktassanak; pedig bennem bizony nagy jövendő nem volt: de ők úgy jobbnak látták. — Ezt — mondom —megbocsátom nekik; itt nem titkos kézszoritás működött, hanem pénz tétetett le a főpap által az oltárra. A főispányi helyettes előre egy kicsit kételkedett, hogy ő — a caivinista — a catholicus papsággal fogjon kezet; de azután csakugyan ráállt, és szavát adta, hogy mindent el fog követni, hogy Beöthy követ ne lehessen. A főpap pénze csakugyan ott maradt; — mit nyert ő ezáltal? —már ő jobban tudja,m ért már ő ott van, hol idővel mi is lenni fogunk. A főkormányzó tehát mindent elkövetett ellenem,s midőn(mcrt alacsony hízelgő ember mindenütt van, s 200 □ mértfoldön több mint 60 □ mértföldön) hozzá mentek és kérdezték: ki legyen a követ? „mindenki, csak Beöthy nem“ — ez volt a jelszó. — Azonban nekem is megvoltak a magam emberei, és bizony fejenkint erőssebben állott ezen kis ember, mint ők minden hatalmukkal: de mégis meg kellett buknia; mert az alispánynak meg volt ígérve, hogy administrátorrá teszik, ha azt jelenti: hogy Beöthy meg van buktatva: mi csakugyan meg is történt; mert sikerült egy éjtszakán több ezer eredentionalist készíteni. Természetes, hogy erre nem kellett semmi dorbézolás és lakomázás, csak puszta papíros, és ez nem is került semmi költségbe; mert a vármegye ingyen adott papirost; és ezen plenipotentiák buktatták meg azon 1,800 embert, ki részemre odabenn volt. Igaz, hogy a dologból egy kis keserűség érzete is következett; mert nagy szomorúságra két caivinista lett a követ; — „de inkább 30 protestáns, mint Beöthy egy maga, noha catholicus,“ azt mondták. A választás meg történt, s az alispány nem késett a sikert bejelenteni; az eszközt azonban elhallgatá; mert az nemtelen volt, bár sikerült. — S mi lett a következése? tanúsította az eredmény; mert az alispányt kinevezték bihariad-

ministrátornak. Tudtam volna csak ezt előre sejditeni, hogy megbukásomnak ez lesz valóságos gyümölcse, s egyéb semmi: akkor még örömestebb mindent elkö; vettem volna, hogy ármánykodásának mellékes céljait gátolhattam volna. — Ő célt ért; azonban a jövendőnek is meg van a maga leple, melyet időnek előtte fellebbentcni nem lehet; ki tudja: mit rejt az számára? ha meglátná talán megijedne tőle. — Kár volt főtisztelendő úrnak a korteskedésről szólani; kikezdette meg legelőször a korteskedést? nem-e az egyházi rend? Régenten is a királyok választásainál főkortesek voltak a papok és pápák; s hogy a papok mint tanítók mindent reánk mint tanítványokra ruháznak, ebben egy csepp méltányosság sincs. — Ismerjék meg először ők a „mea culpát“ akkor majd mi is gyónni megyünk; de midőn mi magunk vétkezünk, s azt másokra ruházzuk, ebben igazság nincs. — A lakomázások s dorbézolások meghatározása — igaz — furcsa dolog. Ama hires angol színész Gr a r r i e k egyszer a párizsi színházba ment, hol egy darabot adtak, melyben részeg katona jött elő, — a darabnak vége lévén, a francia színész Garrick-hoz ment, s kérdezte tőle: hogy jól játszotta-e a részeget? mire Garick azt felelte: „úgy vettem észre, hogy az úrnak bal lába nem volt eléggé részeg.“ Mi a részegség? ki tudja azt meghatározni? az-e, a ki hebegősen beszél, s kinek nyelve nehéz, vagy az, ki más segítsége nélkül állni nem tud, vagy ki tántorog, — vagy a ki asztal alá bukik? ez mind megannyi gradusa a részegségnek, — s talán az első, kinek nyelve hebegő, részegebb, mint a kinek szemei szikráznak, — vagy mint az, ki asztal alá búvik? és e szerént, ki fogja meghatározni, mily arányban kell egyiket s másikat megbüntetni?

— Erről tapasztalásból is szólhatok. — 1837-ben Biharmegyében, midőn a tisztválasztói képességről, melyben hatalmas kezek működtek, volt szó, — s többekközt arról, hogy a ki részegen jelenik meg a tisztújításon, veszítse cl szavazatát, — egy egész napi ülést húzott ki annak meghatározása: hogy ki a részeg, — és kit kelljen annak tartani? hogy szózatától megfosztathassék. Így áll a dolog a lakomázásokra nézve is. Mind a mellett is azonban én nyíltan kimondom: hogy nekünk ezen tárgyat mellőzni nem lehet; s a törvénynek ki kell mondani a tények felett indignátióját; mert sokszor szomorúbb maradványait látjuk a tényeknek, mintsem a törvényhozás figyelmét meg ne érdemelnék. —Csongrádvármegye követe előadásában sok igazság van; de épen arra magunkat elegendő és kimerítő törvénynyel kell mentesíteni; mert a félszeg törvények inkább roszat szülnek.

— Annálfogva döbbeni szavazatomtól most sem állok el; de abban kezet fogok Csongrádmegyc követével, hogy ha a választmányi 39§.ban némi módosítást nem tennénk, a büntetőtörvénykönyvvel összeütközésben állanánk: ezt tehát: „i s in é t l é s esetében valaki örökre m e g f o s z t a s s é k szavazati j o g ától“ —oda kívánom módosítani: hogy a szavazat örökös elvesztése senkit ne érjen; hanem a vesztegető — annyiszor a mennyiszer — csak egy tisztujitási szavazattól fosztassék meg. — Ezen változással a választmány munkáját elfogadom.

4. A sz. ki r. városok rendezése ügyében.

(A KK. ós RR-ncI. 1814. sept. 16.)

Ezelőtt kevés idővel a tanácskozások folyama alatt élesebb kitörések történtek olyan dolgok irányában, és oly dolgok miatt, melyekre azt mondom, hogy a kellő időszak még nincs itt; de majd cl fog közeledni az országgyűlésnek vége, midőn a keserűségnek terére is rá lépni kell, és mi alkalmasint ott állunk jelenben, hol Korpona városa tisztelt követe által megindított hangulatban kellene folytatni a tanácskozást; hiszen jókor megmondottam én azt, hogy 16 hónap múlva is

bármint foglalatoskodtatta is a törvényhozó testnek feszült figyelmét, s bár az országgyűlés kezdetén annyiszor kimondatok, hogy a nemzetnek üdvös léte szintén ezen kérdésben rejlik, — mondom — ez okok mellett is 16 hónap múlva isidé fog jönni a dolog, — t. i. semmi eredményhez jutni, s keservekre fakadni: azonban mégis bajosan hiszem, hogy legyen köztünk valaki, ki azt merte volna állítani, hogy 16 hónapok után c kérdésben épen oly rendkívül messze fogunk állani egymástól, mint jelenleg: és mit nem hitt senki, mi ábrándnak tartatott, mi csak némely kétkedő véleményének tulajdpnittatott, — íme! izmos testté alakult előttünk,és a lehetetlenség valóvá vált. — En,uraim! keserűségre a mélt. főrendi tábla ellen nem fakadok; hiszen megmondám máraz 1839-i országgyűlésen, hogy ők olyanok,mint aBourbonok Franciaországban,kik„a kor haladtával sem nem tanulnak,sem nem felejtenek,“ és napról napra mindinkább látom valósulni ama nagy diplomatának ez állítását; — de minek is fakadnék, uraim! keserűségre? minek önteném busungó szavakba beszédemet? hiszen azon uraktól c tárgy iránti hasor.szenvöket megnyerhetni s nyilváníttatni nem képesek c szavak, bár legyenek keserűk, bár busongók; ezen epe szivüknek kérgét nem fogja kercsztülrágni; mert a mostani időben, az észnek fejlődött állapotában, nincs oly rósz ügy, melyet szép szavakban borítva kedvessé tenni nem tudnánk. — így áll a dolog a két tábla irányában is: a mélt. FRR azt hiszik, hogy mit mondanak, egyedül mentője a hazának; de én kétkedni bátorkodom eziránt; mert ha a nemzet hosszú álmodozásából csakugyan fel fog ébredni, át fogja látni, hogy az afféle veszteglés magában hordja az enyészetnek magvát; s ily jelenben így áll a dolog. — Olvastam valahol, hogy ne iparkodjunk az egyes embert közelről tökéletesen megismerni, mert becsében aligha nyer; mi egyes emberekre illik, reáillik testületekre is. — Sokféle téren működtem már a mólt, főrendi táblának tagjaival; de még mindenütt mindig ngyanegyet, ugyanazt tapasztaltam körükben; és sokféle tanulmányokon kell kercsztülmenni a nemzetnek, míg végre át fogja látni, hogy tőlök reá nézve nincs üdvösség, nincs alkotmány, nincs nemzetiség; és hogy a nemzetnek jövendője, mind a mellett is, hogy e táblának képviseleti hatósága kétségbe van véve, csak innen várható, és sehonnan másfelől. És hogy biztos eredményt várhassunk, jelszavunk legyen, mi kelettől nyugotig, déltől éjszakig megragadta a világot: „egyesüljünk!“ Ezen egyetlenegy szót ne hagyjuk kebleinkből soha kiirtani, és akkor bármely tövises pályán dacolni fogunk minden óriási nagysággal s ellenük tornyosult akadályokkal Én általánosan megvallom, hogy ezen időszakban nem hittem, hogy a mai napon még e kérdés felett tanácskozzunk; de reményem nem csügged; mert a remény, uraim! dajkája az embernek. — Ezt magamtól eltávolítani nem fogom, és kifogja magát víni a dolog a mélt. FRRnek dacára is: valljon agitatió terén, vagy másként? arról szólaní most nem kívánok; ez maradjon a jövendő leple alatt. — Azonban, uraim! ne éljünk mi illusióban. Szepes követe fclszólita bennünket: hogy egyezkedés, vagy közeledés tekintetéből állanánk cl a minimumtól! Úgy hiszem: Szepes követe jól tudja azt, — de csak tanú vallomást nem akar tenni, — hogy ezen kérdés iránti engedékenység eredményre alig vezetend; mert ki a tisztelt követ úrnak jelen országgyűlési működéseit összehasonlítja az ezelőtti működéseivel, kénytelen megvallani: hogy a tisztelt követ úr is belsőkép tudja, hogy e tárgyban, ha ezen kérdés eldőlne is, ha a minimumot elvetjük is, cgycsség nem lenne. — Figyelemmel követtem én a tisztelt követ úr cselekvéseit e tá gy körül folytonosan; de látom, hogy ezen életkérdésre nézve most oly nyugodt, szende, oly minden élénkség, életnélküli; mert ő szükségtelennek tartja e dolog felett, természeténél fogva, bármily élénkséget használni, — talán, mert jól tudja, hogy ezen dologból egyáltalában semmi sem lesz. — Ne higyjük tehát, hogy ezen kérdésben, ha mindjárt az engedékenység terére lépünk is, —az ügy felmenjen; mert míg pontiul pontra minden kérdés iránt nem lesz meg az cgycsség, addig álmodnunk sem kell a felterjesztésről: ki-

mondták ezt már, — ha nem nyilvánosság terén is. Ezt hiszem én, ez vallomásom! Hisz, hogy is lehet feltenni, hogy a mélt. főrendi tábla a sz. kir, városoknak ily módoni rendezésébe beleegyezzen! A mely emberben megfészkelték magukat bizonyos képzetek, azoktól menekedni nem tud, ö minden szegletében az épületnek, verőfény, vagy éjszaka idejében is, mindenütt és mindég kisértetet fog látni; — úgy vannak ezen szerkezettel a mélt. FRR, kik mindenütt democratiai tendentiát látnak benne, s természetes következése ennek az: hogy ők a hazának nemtői, ők akarják a hazát a erisistől megmenteni, mely különben kérdésen kiviil be fog következni! Hallottam ma is, hogy nincsen Európában oly status, melyben ily tág qualificatió léteznék, mint az, melyet a t. KK. és RR felállítottak. — A tisztelt követ úr, ki ezt felhozta, jelesen Angolhonra hivatkozik; de engedjen meg a tisztelt követ úr, hogy megmutassam, miszerent máskép áll ott a dolog. — Angolhonnak reformbílljében ezen szavakat olvasom, — sajnálom, hogy a könyv nines kezemnél, mert még azt mondhatná valaki, hogy az, mit mondok, csak elmefuttatás, — de kész vagyok bárki ellen is azon nyomtatott munkálattal szolgálni, — az angol reformbillben — mondom — ez van: miként arra, hogy valaki a városban választó képességgel bírjon, semmi néven nevezendő más qualificatió nem kívánvántatik, mint 10 font sterlingből álló házbér-fizetés: ez tehát 100 frt pengő. — Már ha kissé Angolhon és Magyarország között a különbséget felveszem, s tekintetbe veszem a pénzmennyiséget, a roppant drágaságot, és ezzel honunk állapotát összehasonlítom: merem mondani, hogy ezen 100 frtot Debrecenben, vagy Szegeden öt írttal, — még egyszer mondom: 5 pengő forinttal lehet parificálni. — Másik része a qualificatiónak a város térén kívül lakókra nézve abban áll: hogy a mely ember 60 éves haszonbéri szerződést köt, attól egyéb qualificatió nem kívántatik, mint 10 fontos sterling évenkinti árenda fizetés: a mely ember pedig 25 évi szerződést kötött, — attól egyébb qualificatió nem kívántatik, mint 25 sterling évenkinti árenda-fizetés; annak végre, ki évről évre köt szerződést, bármennyit fizessen is, egyáltalában nincs választási qualifieatioja. — És így az angol reformbili sem kíván mást, mint állandó lakást; sőt csak annyit, hogy a kihirdetés után 6 hónapig ott lakjék, és fizesse meg a megkívántató szállásbért! Arról, hogy a polgári jog gyakorlata békétlenség- és anarchiára vezet, ne szólljunk többet! hisz eziránt a világ mindennemű statustanai szerént az egyes emberek már régen tisztába vannak. — Igaz, hogy a mostani állást felvéve, kol eddig 2,000 és néhány száz képviselők voltak a városban, a mélt. FRR javaslata szerént a különbség nagy lenne; de engedjenek meg a tisztelt urak, ha óvakodunk, midőn tudjuk, hogy hazánkban az egyszer meghozott törvénynek későbbi kiterjesztése, midőn a reform pályáján működni kívánunk, vajmi nehéz és lehetlen! — ha még a legközelebbi országgyűléseken hozott törvénynek bővebb magyarázatát sem vagyunk képesek kivini, — ezt tanúsítják pedig az úrbéri törvények, melyekben esak felvilágosítani kívánunk némely cikkeket, de jogokat eltagadni nem akarunk, — s mégsem vagyunk képesek rábírni a mélt. FRR-et, hogy javaslatunknak csak egyet-egy pontját is fogadják el. — A mélt. FRR iránti vitámat azzal rekesztem be: miszerént ők alkotmányos függetlenségükre hivatkoznak. — Óhajtanám, bgy a mélt. FRR átköltöznének Angliába, és látnák: miként mutatá a peerkamara függetlenségének példáját, midőn a kormánynak intézkedései ellen hibáztató Ítéletét kimondani merte. — Ha egyszer ilyeneket fog tanúsítani a kormány ellenében a mélt. főrendi tábla, — visszapillantva az 1839-iki országgyűlésen vitatott szólásszabadsági tárgyra, s azt fogom találni, hogy függetlenek: arcpirulással fogom szavamat visszahúni, és a főrendi táblát egy önálló független testületnek fogom tartani! Uraim! a főrendi táblát tekintve, példákat felhozni felesleges, mert megannyi példa van arra; — hogy a főrendi táblára a kormánynak befolyása vau-e, vagy nincs? azt nem vizsgálom; annyi azonban bizonyos, hogy azok, kik a főrendi táblánál ülnek, a kormány kívánságait teljesítik, és csak saját jövendő-

jük elébe néznek; — de erre nem kell különös értekezés, ez mindenkor így volt és így lesz a világnak végéig; azonban vannak, noha kevés, de dicső kivételek a főrendi táblánál is, — ott is vannak független, önálló egyének. Ezek bizonyosan nem fognak tékintélylycl viseltetni iránta, midőn ezt, vagy amazt kívánja a kormány; hanem azt fogják tenni, mit meggyőződésük parancsol. — Itt eszembe jut, hogy a mélt. FRR meggyőződésüket is említik. — Meggyőződésükkel nekem semmi dolgom; nekem csak egyedül alkotmányos szellemmel van dolgom; a meggyőződés! bő palást nincs ruhatáromban: én ezt cgyátalában nem ismerem. Itt megyek akaratom ellenére Tolna érdemes követének némely mondásaira, melyeket én már régen igazaknak és szenteknek vallottam, t. i., hogy mi nem valami rendkívüli erejű testületek vagyunk. Ez decantatum pridem: de a hadvezérnek, ki az ellenséggel csatát küzdeni akar, feladata az, hogy a létező hadsereggel — ha bár rósz is — miután más nincsen, nyerjen csatát; mert most semmiből más hadsereget elő nem állíthatunk; és így nekünk e mostan létező hadsereggel kell győznünk, vagy legyőzetnünk. — Λ nemzetnek szinte úgy, mint az embereknek vannak férfi- és gyermek-koraik; a kisded míg pántlikán járni tanul, erősebb emberrel csatára kelni nem fog; a kis Dávid pedig a nagy Góliáttal is szembe szállhatott; mert ekkor már ő is emberkorát élte. —Nemzetünk is olyformán van; tekintsünk vissza, hogy az aristokratiának mohos magas koporsóiból, az előítéletek zsibbasztó tömkelegéből csak most akarunk kibontakozni; mert emlékezünk, hogy midőn az 1825-iki országgyűlésen Sopronymegyének akkori jeles követe megpendítette, miszerint gondolkozzunk az adózó népről is, — az egész testület kiment, és azt gondolta, valami fatum történt a követen. Ha tehát ezen szónak megpenditése is csak néhány évek előtt tett oly visszahatást: látjuk, hogy azon hibákat magunkba szívtuk, s hogy vérünkké váltak, és az azokbóii kibontakozás egykönnyen meg nem történhetik. -— De ez utasításokra tett nézetét sem osztom Tolnamegye tisztelt követének. Általánosan az utasításokat én sem tekintem Magyarországra nézve hasznosaknak: de valljuk meg másrészről mégis, hogy vannak időszakok is, midőn az utasításoknak a maguk jó oldalai megvannak. — Igaz, nagyon kelendővé vált már, hogy in fine fináli rámenjenek a követre, és arra bírják, hogy esküjét megszegje; de megfordítva, én is oly tárgyban, melyben meggyőződésemet utasításomnál jobbnak tartom, utasításomat elmellőzve, — meggyőződésemet követem; de a minek alapja egyedül a köztem s küldőim közötti bizalom s az ebből folyó kölcsönös erkölcsi akarat; s mert feladásom nem egy perc, életem a nemzetével egy; nekem ott is kell és lehet csak működnöm, hol bizodalmát gerjeszteni tudok. Igaz, az 183G-iki országgyűlésen 16 elisio történt; de a kormánytól mindnyájan is elnyerték jutalmukat; nekem pedig, ki ezt nem várhatom, ki kormányjutalomra nem számolok, — igyekeznem kell, hogy utasításomat és általa a bennem helyzeti bizodalmát megtartsam; mert nem csak a jelenben, hanem jövendőre is kell működnöm. — De átmegyek a tárgyra magára. Ezen 89. § valóságos Páris almája; megpróbáltak önök e tárgyban mindent, mi lehetett; tervünket is változtatták, számokra akarták reducálni az eszméket, — vélvén, hogy a számok az alkudozást könnyitendik; — a mélt. FRR pedig azoknak ellenében azt mondták mégis: hogy c tekintetben ezen qualificatiókat sem fogadhatják cl; hanem álljunk cl a minimumtól, és akkor bennünket értcsittctni fognak arról: valljon a direct, vagy indirect választásra hajlandók?— pedig uraim! ez a qnalificatio megállapítására nézve igen nagy különbséget állít elő, és minthogy ezen izenetbon a 89. § iránti észrevétel igen szárazon van megemlítve, nekem pffdig feladásom, hogy bennünket a bűn súlya és vád ne érjen, hogy a tárgyat szántszándékkal megkötve, ne kívánjuk jelen állásában meghagyni: tehát egy javaslatot ajánlok, melyet írásba is tettem, — ez által tanúsítani azt, hogy mihelyt a főrendi tábla azon a téren fog működni, mely a dolog természeti állásából foly, — azonnal készen fognak állani, hogy a fonalat felfogják, hol kezet nyújthatunk;

ellenben kijelenteni, hogy míg tisztában néni vagyunk az iránt, hogy közvetett, vagy közvetlen választás legyen-e? addig értekezésbe bocsátkozni nem lehet. Javaslatom tehát röviden ebből áll: „A mélt. FRR az egyenes választás mellett mindeddig határozottan nem nyilatkozván, ezen 89. §-ra nézve a két tábla közt lehető egyezkedés a KK. és RR részéről leginkább ez által vált lehetlenné: a KK. és RR tehát felszólítják a FRRet: hogy az egyenes választást, mint alapot, mindenek előtt határozottan elfogadni méltóztassanak, — ezen alap feletti közmegegyezéstől függvén a képesség iránt az eddig előterjesztett és különösen valamely minimum megállapítása iránti észrevételeknek is valódi értelme.“ — Ezt óhajtanám a mélt. FRR tudtára adni, hogy azután a tárgy iránt nyilván mondják ki nézeteiket; mert eddig a mélt. FRR delphicum oraeuhim gyanánti „ibis redibis non morieris in bello“ — kijelentései után e részben tisztában nem lehettünk; de mint mondám — ha a mélt. FRR most már e tárgy iránt nyilatkozni fognak, — akkor értekezés utján tovább is lehet tanácskozni; de addig semmi módosítással a dolog jelen stádiumában izenetünktől eltérni nem kívánok.

KLAUZÁL GÁBOR.

Született 1804-ben nov. 18. Pesten. Ifjúkorában kitűnt már megyéjében, mely is Őt 1827-ben országgyűlési követévé választotta. Betegsége miatt a követséget ekkor el nem vállalhatá, de utóbb 1832-től fogva az országgyűlésen a szabadelvű ellenzék legjelesebb tagjai közé tartozott. A haladás minden kérdésében a küzdők első sorában állt, 1840-ben tagja volt a büntető törvénykönyv készítésével megbízott választmánynak, s az 1843/4 iki országgyűlésen, Deák távollétében, az ellenzék vezére. 1848-ban az ipar és kereskedelem ministere. „Klauzál — mond egy életírója — ha Deáknak nem mindenben párja is, de teljes mértékben bír annak tiszta aranyjellemével, törvénytiszteletével, szerénységével, tántoríthatlan hazaszeretetével. Mint státus férfi és politikus, a megyei élet emlőin nevekedett ugyan, de látkörét európai utazás s a külföldi állopotók gondos vizsgálata által szélesbítette, és sokoldalú, terjedelmes ismeretekkel bír. Mint szónok kitűnő, mindenkor rögtönöz, beszédei kezdetén csendes és nyugodt, de lassanként felmelegszik, csaknem lázas szenvedélyességre emelkedik, s ilyenkor elragadó lesz. Hangjának nincs annyi ereje, mint p. o. Beöthyének volt, az inkább szomorú, melancholikus jellemű és szívhez szóló. Van ezen fájdalmas, a haza sértett jogait s szenvedéseit panaszló hangokban valami, ami Ossián hárfájára, vagy a zsidók babyloni siralmaira emlékeztet.“ A forradalom kitörésével szerepe véget ért. Azon természetekhez tartozik ő, melyek a békében kifejthetik minden tehetségeiket s nagy hatást gyakorolhatnak, de a mozgalomban nem találják fel magokat. A harcot követett temetői csend éveit visszavonulva tölté, de 1861-ben és 1865-ben ismét megjelent, hogy szolgálatait a hazának felajánlja, mint Szeged város képviselője.

1. A szólásszabadságról.

(AKK. ésRR-nél 1839. juh 3.)

Az elölülő tanácskozások tárgyául az izenetet tűzvén ki, egy javallatot tett, mely által, mint mondá, a bizodalmatlanság enyészni, s az annyira óhajtandó egyetértés, és bizodalom helyreállani fogna, — e részben az elölülővel kezet fogok, és ha lehetne a nemzet és fejedelem között némi bizodalmatlanság, azon segíteni fő kötelességemnek tartanám. — Azonban azt hiszem, hogy a bizodalmatlanság nem a nemzet és a fejedelem, hanem annak kormánya között van, és fájdalom! semmi sem tétetik, mi azt enyésztetné, sőt még reménység sem nyílik,

hogy a bizodalmatlanságnak magvai kiirtassanak. — Monda az elölülő továbbá, hogy a felolvasott izenetben foglalt sérelmek nem országos sérelmek, és hogy az 1823-dik esztendei sérelmek sokkal súlyosabbak lettek volna; mert a mint az elölülő monda, maga a fejedelem sem tudta magát mással védeni, mint a közjó szükségévcl, — ezen előadását az elölülőnek azonban nem osztom, mert 1822. egész törvényhatóságok megtámadtatván, akkoron rögtön történt az orvoslás, — most azonban néhány személyek, kik az alkotmánynak oltalma alatt a szabad szólást ország- és megyei gyűléseken gyakorlottá k, tűzetnek ki, s ezáltal a nemzet legfőbb jogában, s természeti szabadságában, t. i. a szólásszabadságban korlátoltatok. — Hogy pedig 1822-ben a fejedelem magát mással, mint a közjó szükségével nem védhette volna, ezt sem oszthatom, mert az akkori fejedelem igen is védte magát a védelem legszebb eszközével, megismerte t. i. kormányának hibáját, s jövendőre biztosítá a nemzetet királyi szent szavával hasonló esetektől. — Nem kívánnak a jelen izenet által a rendek mostanában is egyebet, csak hogy elkeseredett szíveik nyugtassanak meg, a felség kövesse dicső atyja nyomdokit. — Monda az elölülő továbbá, hogy a kormány látván, hogy a gyengébb eszközök nem használnak, szigorúabbakhoz nyúlt, — erre azonban azt válaszolom hogy mielőtt a kormány a legszigorúabbakat, mik az alkotmányt megrázkódtatták, próbálta, — kötelessége lett volna a kevesebbé szigorúakhoz nyúlni, melyek közül annyi van kezében; mert ha csak a szerencsétlen ifjak elfogattatásukra vissza tekintek, megyém is, mint Borsod folyamodott ő felségéhez, hogy tudassa hív magyarjaival, mi veszedelem fenyegeti a hazát, hogy kiki csekély vagyonát, sőt életét is veszély nagyságához képest a haza oltárára tehesse, — erre jött egy megdorgáló válasz, hogy minek avatkozik abba a megye, a dolog úgy is a rendes bírák előtt lévén. — Erre megyém ismét felírt, jelentvén, hogy ő nem kíván beleavatkozni a bírói hatóságba, hanem egyedül kérik ő felségét; tudatná a megyével szeretett hazájok veszedelmét, melyért ők éltökkel is áldozni készek, — de mit tett erre a kormány, nyúlt e szelidebb módokhoz? — Lássuk, mit tett. Itt Pozsonyban a múlt országgyűlés alatt alakult egy társaság Menage vagy Casino nevezet alatt, — ezt a kormány tudván, nem hogy kezdetében, midőn még egy atyai intés elég lett volna az egészet elenyésztetni, fojtotta volna el; hanem létezni hagyta, hogy őket azután elfogathassa. — Hallottam továbbá, hogy Vesselényi, és Balogh esetei országos sérelmeknek nem ismertettek; azonban légyenek-e országos sérelmek, vagy nem? — eléggé tanúsítják azon 17 izenetek, melyek e tárgyban a főrendekkel váltattak, — hogy pedig a főrendek ezen esetek felterjesztésében úgy, mint a rendek akarták, meg nem egyeztek, hogy azért sérelmeknek lenni sem ismerték volna, ezt következtetni sehonnan sem tudom. — Mi már az izenetben foglalt sérelmek hosszú sorát illeti: hogy melyik légyen a másiknál súlyosabb, én részemről választást tenni nem tudok, és azokat általjában oly nagy sérelmeknek tartom, hogyha azokra orvoslás nem érkezik, akkoron hazánk alkotmánya csak a képzetek országában létez. — Esztergám vármegyei követ azt mondá, hogy nem vagyunk azon században, melyben kellene félnünk, hogy alkotmányunk veszélyeztetik, minthogy ezen időben 8 nemzet kapott alkotmányt, míg egyik elenyészett, s ennek folytában ő azt kívánta, hogy mellőzve a sérelmeket, aggodalmunkat szüntessük, — de tudományom szerént, — ezen előadás nem állhat, mivel általa felhívott azon időszak alatt, míg 8 nemzetek alkotmányt kaptak, hannoverai egyenesen is elenyészett, egyébiránt azt én tökéletesen egynek tartom, hogy akár egyszerre, akár pedig lassanként enyésztessék az alkotmány, és véleményem szerént, mikor az ásó először nyomatik belé, akkor mindjárt kelletik felszólani: „állj meg, nem a te dolgod alkotmányt alá ásni.“ —A szólásszabadságán ejtett sérelmek majd felszámíthatlanok, és ezek országszerte hogy történtek legyen, ki lenne az, ki tagadhatná? — Mondatik továbbá, hogy törvényeink e részben homályosak; de ha ez állana is, a kormánynak lettek volna

kezében még is gyengébb eszközei, melyek által az általa csak vélt roszat akadályoztathatta volna, ha pedig más módja nem lett volna is, miért nem hirdetett országgyűlést, és a homályos törvényt miért nem kívánta megmagyaráztatni? — mert ha a kormánynak szabadsága van, a törvényt tetszése szerént magyarázhatni vagy elmcllözhetni; akkoron jobb lesz, ha a kormány a világos törvény helyett mindétig szokásra hivatkozik, — és azon esetben kérdeni, mi és hol van az alkotmány? hol a személy, és vagyonbeli bátorság? — Mik legyenek azon sérelmek, melyeket a kormány legközelebbi időben követett el, azok ezen felolvasott izenetben foglaltatnak, — ezen sérelmek folytában kívánják küldőim; hogy mind azon tanácsosok, kik ezekben részt vettek, az 1507. 7. és S. törvénycikkely értelmében keményen büntettessenek, — a főtörvényszékek pedig, melyeknek tagjai a kormány törvénytelenségeire a vétek bélyegét reá nyomni kívánták, feleletre vonattassanak. — Hogy pedig küldőimnek ezen kívánsága igazságos, világosan kitetszik onnan, hogy a nemzeteknél a törvényhozó hatalomnak más minden hatalmak alája vetvék, és noha törvényeink a bíróságok függetlenségét már elein megalapították, Kálmán I. Decr. 23-dik cikkelye azonban rólok még is azt mondja: „Judex injustam eausam discutiens, ad Curiam Regis cum sigillo eogatur, sod sine sigillis ad synodnm“, — hogy pedig Kálmán idejében a Curia Regis nem volt a mostani főítélöszék, hanem az országgyűlése, kiki könnyen általiáthatja. — Küldőim tehát ezen törvény értelmében a főítélő törvényszékeket felelősségre vonatni kívánnák. — Mi már a főítélöszék eljárását, és a vétségnek a törvényekre való alkalmaztatását illeti: az ifjak dolgában Borsoddal tartok, s e részben küldőim legveszedelmesebbnek tartják azt, hogy a kimondott ítéletek a véleményt sújtják; mert ha csak maga az ítélet közelebbről megvizsgáltatik, nyilván kimondatik azonban, hogy felségsértési bűn nem volt, — ha tehát nem volt, a perbe fogottakat a felperes keresetétől feloldani, és ha netalán még is vétkesség fennforgóit volna, azt a maga rendes bírósága eleibe utasítani kellett volna, minthogy pedig ebbcli kötelességüknek eleget nem teltek, törvénytelenséget követtek el.— Továbbá a sérelmekben foglaltatik Vcsselénji esete is, s noha ezen tábla 17 izeteneiben nyilván kimondotta, hogy szóval hivtelenségi bűnt elkövetni nem lehet, minthogy az 1723. 7-dik cikkely 2-dik §-a-csak azután hozatott, midőn az 1687. 4-dik törvénycikkely által az ellentállási szabadság eltöröltetett volna; különben pedig az ellcntállásnak még a polgári perekben is bot vagy pálca felemelése által kelletik történni, és szóval az cllentállást kijelenteni nem elég; tettlegesen útját maga vágta be magának a főtörvényszék, midőn az cllentállást a polgári perekben is bot vagy pálca által kívánta kijclentctni — ellenben pedig a haza, és a publicus status ellen való ellenszegezést szóval is elkövethetni Ítélet által kimondotta. — De ha a főtörvényszékek csak a rendszeres munkákat kidolgozó országos választmánynak a hivtelenségi bűn felett való javallatát megtekintették volna, nyilvánosan látták volna ott kitétetve, hogy a hivtelenségi bűn csak tettek által követtethetik cl; most pedig épen azon tagok, kik ezen választmányban részt vettek, és voksaikkal ezen véleményt pártolták, ellenkezőt mondanak, azt tudni illik, hogy hivtelenségi bűnt szóval is cl lehet követni, és kérdés, ki követte el? —Vesselényi? kinek minden hibája csak abban állott, hogy hazáját határtalanul szerette, s midőn annak boldogsága szóban forgott, felejtve minden más egyebeket, nem vigyázva egyes kifejezéseire, épen akkor, midőn hazájának boldogsága felett tanácskozni kívánt, iránta hivtelen lett, — azon Vesselényi? ki hazája iránti hívséget csak egy esztendővel ezelőtt a pesti vízáradás alkalmával — élte vcszcdelmeztetésével is, midőn sok volt az ember, de kevés, kinek segíteni lelke lett volna, — bizonyította. — Végre Kossuth Lajos dolgában nem csak a szólásszabadság, de a megyék nyilvánossága is megsértetvén, niunicipalis rendszerűnket végső clenyésztetés fenyegeti; mert ugyanis miért nem hivatkozik a kormány törvényekre, melyek valaha tiltották volna a megyei közgyűlésekben való tanácskozásokat közleni?. — ezen

szerencsétlen honfitársunk áldozatja erős hitének, s haza iránti buzgóságának, mely által vélte magát a törvények alatt erősen védetni, s hitte, hogy a nyilvánosságot akadályoztatni nem lehet. — Ugyanis, ha az állhat, hogy a kormány el is fogathatja, akit akar, — ki állhat jót, hogy most nem küldetik-e olyan parancsolat, mely korlátolja ez vagy amaz jussunkat, midőn Ausztria birodalmában úgy is van már egy ország, melyben meghatároztatik, meddig legyen szabad este künn maradni, és ha a kiszabott időn túl találtatik valaki az utcákon, befogatik és elzáratik, — ha tehát áll c részben az, mit az elölülő, és Esztergám vármegyei követ mondottak, akkor ez tudtommal első usus, melyet abususnak nevezek, — továbbá ismét ha áll amaz, hogy a szokás a törvénynek derogálhat; akkor nem volna szükség a törvényre, mert a kormány és a bírák elengedően védenék jussainkat. — Véleményem szerént a szokásnak törvénytelenségen alapulni nem szabad, és a törvényeket is a kor szellemében kelletik érteni. Végre ha az usus a törvénynek derogálhat, akkor törvényre szükség nincs, bízzuk a bíróra, bízzuk a kormányra, megmutatta most, hogy mikép véd bennünket, — a törvény elleni gyakorlat tehát nem áll, kiváltképcn, mikor a nemzet világos jussai ellen van. — Mi a törvények furcsaságait, vagy büntető törvény hiányát illeti: azt tagadni nem lehet, hogy a gyakorlat módosította és mérsékletté, és ezt a nemzetnek fokonkénti fejlődése szükségessé tette; azonban nincs példa, hogy az eféle gyakorlat a büntetéseket valaha súlyosította vagy súlyosíthatta volna. — Röviden az izenetre szavazok, megjegyezvén, hogy küldőim ezeknek folytában a főtörvényszék felelősségét, és a hívtelen tanácsosok megbüntetését kívánják.

2. A magyar nyelv ügyében.

(A KK. és RR-nél jul. 5. 1843.)

Magam is úgy veszem a dolgot, hogy Zemplénmegye tisztelt követe csak azért hozá fel az illyrismusi veszélyt, mert meg akart győzni bennünket arról, hogy minekünk kellő buzgósággal szükséges nemzeti nyelvünk ügyét ez országgyűlésen is folytatni. Én azt tartom, ezen buzgóságnak nem csak bennünk kell meglenni, hanem mulhatlanúl szükséges, hogy a magyar kormány is oszsza azt; — s azt hiszem, hogyha a magyar kormány ilyen buzgósággal nem intézkedik, előbb-utóbb megtörténhetnek azon veszélyek, melyektől most csak félünk, de adja isten, hogy soha ne tapasztaljuk! Azt hiszem tehát, hogy nem csak a magyar kormánynak, de magának az ausztriai kormánynak, t. i. az ausztriai monarchia kormányának is érdekében fekszik a magyar nemzetiség emelése által megmenteni magát azon veszélyektől, melyek a monarchiának fennállását is fenyegetik; és azt tartom, hogy mind azon tanácsosok, kik a magyar nyelv terjesztését akadályoztatják, egyenesen nem csak a mi hazai érdekünk, de az egész ausztriai monarchia érdeke ellen eselekesznek; valamint kénytelen vagyok megváltani, hogy az újabb idők történi tci után azt vártam a magyar kormánynak bölcseségétöl, hogy urunk királyunknak — kinek a magyar nemzet iránti hajlamát annyiszor valánk szerencsések tapasztalni, midőn őt magunk között itt Pozsonyban szemléltük — azon tanácsot adták volna, hogy már ezen országgyűlésre is magyar rcgalisok küldettek, — s hogy már azon országgyűlésen is a trónbeszéd magyar nyelven tartatott, — és a királyi előadások magyar nyelven adattak volna ki. — Ezt kívánta volna nem csak a magyar nemzetnek érdeke, hanem az ausztriai monarchiának érdeke is, — hogy elnémuljanak mind azok, kik azon ábrándban élnek ma is, hogy a magyar nemzetiséget így cl lehet nyomni. — De ezek nem történtek, és én ezt nem a legjobb fejedelem hajlamában, hanem a kormányt képező tanácsnokok hibás felfogásában keresem, és reménylem azt, hogy

a kormánynak egy része, mely már több ízben kimondotta, hogy szándéka van a magyar dolgokon javítani, kellő erővel bírand figyelmeztetni azokat, kiket kell, hogy nem csak a magyar nemzet, hanem a monarchia érdeke is kívánja azt, hogy maga a kormány iigyekezzek minél előbb a magyar nyelvet a maga egész kiterjedésében diplomatic»! nyelvvé emelni. — Mi magát a törvényjavaslatot illeti: ez iránt nem vagyok egészen tisztában magammal, hogy jobb-e az általános, mint a részletes törvény? annyit azonban látok, hogy még ezen általános törvény sincs úgy szerkesztve, hogy épen mind azt magában foglalja, mit c részben ki akarunk mondani. Erre nézve véleményem az, mi Biharmcgyc tisztelt követéé. Küldőim is mind egyházi, mind polgári s egyáltalában minden dolgokban a magyar nyelvet kívánják behozni, sőt mégazezredek kormányát s az úgynevezett commando szót is magyar nyelvre kívánják fordíttatni; és minthogy ezeket nem találom a szerkezetben, óhajtanám, hogy a t. RR. a részletes szerkesztést fogadnák cl; ha azonban a többségnek úgy tetszik, hogy ezen általános törvényjavaslat maradjon meg: úgy kénytelen vagyok csak azt jelenteni ki, hogy ezen nemzet nem vádoltathatik indiscretióval Horvátország iránt; mert már 1791-ik évtől fogva kimondá azon forró kívánatát, hogy a honnak minden polgárai (pedig a horvátok szinte polgárai a magyar honnak) magyarúl tudjanak, s hogy a magyar nyelv a hivataloknál is basználtassék; mondom: ezen nemzetet indiscretióval vádolni nem lehet, mert már ezen óhajtása a nemzetnek 50 évnél tovább forog szőnyegen, s váljon mit követtek el a horvátok? sajátokká tették-e a magyar nyelvet? — nem! sőt inkább újabb időkben arra voltak hajlandók, hogy egy egészen idegen nemzetiséget és nyelvet toljanak polgártársaikra, azaz nem mindnyájan, hanem közölök némelyek, kik megfelejtkeztck kötelességükről, kik az illyr párthoz számítják magokat, idegen nyelvet kezdenek pártolni inkább, mint a magyar nyelvet. — Itt a törvényhozásnak határidőket adni többé nem lehet, s azt tartom, egyenesen ki kell mondani, hogy a magyar koronának egész kiterjedésében minden polgár egyedül a magyar nyelvet használja hivatalos összeköttetésekben. En tehát utasításomnál fogva semmi kivételekben meg nem egyezek. — Mi a tót vármegyék kívánatát illeti: méltánylom az elnök ő nagyméltósága által előhozott okokat; de utasításomnál fogva, mely minden kivételektől eltilt, nem tehetem, hogy ő nagyméltósága javaslatát elfogadjam. Felteszem azon három megyének lelkes RR-eiről — kik eddig is tettel megmutatták, hogy nem osztoznak azokban, miket a lárvátoknak egy része kíván, hanem hogy magyar polgárok akarnak lenni — hogy azért, ha a törvény rájok nézve is ki fog terjesztetni, nem fognak sülyedni biizgóságukban, hanem inkább két kézzel fogják ölelni az alkalmat, hogy minden dolgaikban egyedül a magyar nyelvet használhassák; s ügy hiszem, ha Túróé, Árva, Liptó s Trencscn vármegyékben, hol szinte meg néhány év előtt ritka volt a magyar nyelv, a közdolgok magyar nyelven folynak, és ha ezen megyék meg tudták honosítani köbölökben a magyar nyelvet, azon három megyéknek RR-ei is a magyar nyelvet saját kebelekben meg fogják honosítani. Mi illeti azt, hogy Horvátországnak 10 évi határidő adassék a közhivatalnokokra nézve: azt jegyzem meg, miszerént vannak törvényeink, melyek még a horvátországi egyházi rendről is azt mondják, hogy tartozik magyarul tudni: váljon miért ne szorítsuk most a horvátokat annak teljesítésére, mire már regen kötelezve voltak? — de ha a t. RR-nek úgy tetszik, hogy c részben legyen kivétel, ám legyen! noha én azt nem pártolom, csak arra kérem a t. RR-ct: ne mcltóztassanak azon kivételt csupán azon hivatalokra szorítani, melyek királyi kinevezéstől függnek, hanem mondják ki, hogy minden nyilvános közhivatalt viselő személyek tartoznak magyarul tudni; mert a királyi hivatalnokokat miért keljen megkülönböztetni a szabadon választott hivatalbcliektől? — sőt azt tartom, hogy a választástól függő hivatalbeliek még inkább tisztviselői az országnak, mint azok, kiket a kormányi kegye lem egyedül nevez ki; — és így, minthogy az érdeknek egynek kell lenni, ha

kívánnak is kivételt tenni, legalább tegyék be a törvénybe, hogy azon időhatár után egyáltalában minden közhivatalokban levő személyek tartoznak magyarul tudni. — Mi Aradvármcgye tisztelt követének azon előadását illeti, hogy Horvátországban csak a levelezésekre szoríttassék a kötelezés: szükségesnek látnám azt is, hogy valami intézkedést tegyünk a levelek mellékleteire nézve is; mert megtörténhetik, hogy horvátországi törvényhatóságok horvát nyelven írott mellékleteket küldenek, pedig méltányos kívánsága az országnak, hogy az ide csatolt tartományok, melyek az anyaország részét teszik, tartsanak fordítókat, és fordítsák a csatolmányokat azon nyelvre, mely a nemzetnek közös törvényhozási nyelve, mintsem hogy minden magyar törvényhatóság tolmácsokat tartson. Én tehát azon tiszta kebelből credett óhajtással zárom be beszédemet: miszerént adja isten, hogy a kormány megértse magas hivatását, és ne csak darabonként nyújtsa a magyar nyelv iránti kedvezéseit, hanem felfogván az ügynek fontosságát és azon következményeket, melyek ezen általános kívánatnak elfogadásából a nemzetre háramolnának, adja meg a magyarnak azt, mit tőle méltán igényel, t. i. a magyar nyelvnek tökéletes diplomaticai állását.

3. A zsidóemancipátióról.

(A KK. és RR-nél. 1841. feb. 10.)

Azok után, miket Csanád és Borsod vármegyék követei e tárgyban helyesen és jelesen elmondottak, röviden csak .egyet jegyzek meg Debrecen városa követének; ő a maga utasítását s kötelességét teljesítette, midőn a zsidók polgárosítása ellen felszólalt; — de azon okokra nézve, melyeket ö a zsidók vallástanjából merített, és az izraelita vallásnak mintegy erkölcstelenségi alapja ellen hozott fel, — meg kell vallanom, hogy azok engem a spanyol inqnisitióra emlékeztetnek, — és soha sem képzeltem, hogy egy a szabad polgárság köréből lévő követtől oly okoskodásokat halljak egy néposztály ellen. Én azt hiszem, hogy az oly vallásnak, mely magát évezredeken keresztül fenn tudta tartani, lehetetlen hogy más alapja legyen, mint a tiszta morál, — s azok közül, kik a zsidók ellen felszólaltak, mutasson nekem akárki egy vallást, mely ennyi időkig fenn tudta magát tartani: kár tehát, t. RR 1 egy vallásnak neki esni, s im moralitást tenni fel annak alapjául, — ez nem szép, ez polgári bűn! — Én azon hivatkozásokra, melyeket az izraelita vallás tanjai ellen hallottam felhozni, — csak annyit felelek, hogy alig van vallás, mely a más vallásnak állításait s ágazatait tévedésnek ne keresztelné; hivatkozom magára azon vallásra, mely magát a keresztény felekezetek között legtisztábbnak hiszi, s mégis mai napig fenntartja imádságait és bizonyos bullának felolvasását a schismatieus keresztények ellen, — melyről nem mondhatni, hogy a szeretet szava, sőt inkább úgy látszik, mintha a türelmetlenség szava hangzanék belőle; — pedig ki fogja e vallást türelmetlenséggel, szeretetlenséggel vádolni? — Ezek a régi gondolkozásmód maradványai; szeretetlenség és üldözés egy tiszta vallásban, annál kevesbbc a keresztény vallásban, nem létezhetik. — Nézzük meg ellenben az izraelitákat; mutatják-e ők a türelmetlenség és szeretetlenség példáját? avvagy nem látunk-e keresztény koldust zsidó háza előtt alamizsnával gazdagabban ellátva, mint minőt kereszténytől kap? — váljon nem jele-e ez annak, hogy a zsidónak az isten szerető szívet adott? — nem látja a követ úr, — ami csodálkozásra ragad mindnyájunkat, — hogy a könyöriiletesség érzete egy néposztályban sincs annyira kifejtve, mint épen a követ úr által óesárlott néposztályban? — nézze meg a zsidók intézeteit és szegényeiknek ápolását, és át fogja látni, hogy inkább minket érdekel a vád, mint azokat, kiket a követ úr vagy nem ismer, vagy nem akar ismerni. — Igen helyesen adták elő

Csanád és Borsod követei a régi üldözések okait; s miért nldöztetett ezen nép különösen a városokban? annak oly oka van, melyről a tapasztalás mindenkit meggyőz; az izraeliták a városokban eddig kézművesek nem lehettek, céhekbe be nem vétettek, és az úgynevezett collegialis testületek önzése és önfenntartási ösztöne állott ellent az izraelitáknak a polgári jogok megszcrezhetésében, és ezen kívül némely tisztviselőknek gyalázatos önzése, kik a zsidót úgy használják, mint fejős tehenet, — kik ezért azt hirdetik, hogy a város elveszett, ha az izraelitáknak jogot adunk, — kik nem utálják azoknak forintoeskáit, aranykáit elfogadni, s azért tagadják meg azt, mit mi törvény által nekik megadni akarunk, hogy törvény nem leiében tőlük legyen kénytelen a szegény zsidó jogokat vásárolni. — Ez bő oka annak, hogy inkább a városokban látszik a zsidók elleni üldözés; — és mégis ha tekintjük a királyi városokat, a kereskedés, vagyonosság nagyobb részint a zsidók kezében van, és látni fogunk sok zsidót, ki mielőtt kereskedését meg akarja kezdeni, mielőtt azt megkezdhetné, a kapzsi tisztviselők által azon pár száz forintból is kizscbeltetik, mit szüléitől öröklött; — és mégis szorgalma öt oly lábra állítja, hogy néhány év után a keresztény lakosoknak, kik ugyanazon kereskedést űzik, — mintegy irigységükre, —jobban vagyonosodik; — mi ennek oka? — alkalmasint a feszített szorgalom, a mint Csanád követe igen jól jegyezte meg, a szükség által edzett ipar s előállított szorgalom. — Én tehát épen azért, mert hű barátja vagyok a szab. kir. városokban elnyomott polgároknak, és nem akarom, hogy továbbra is megmaradjon azon visszaélés, melynél fogva az úgynevezett magistratus önkényétől függ valamely izraelitának be- vagy nem vétele a kereskedők osztályába, és miután azt látom, hogy ez által nem gazdagszik a polgárság, hanem csak a magistratus, minthogy a mostani állapotban némely tisztviselőknek jóvoltától függ a zsidók sorsa, miért is könnyű megfogni, miért szeretik ők a zsidókat hagyni törvényen kívül, és nem szeretik a törvény igazságos jótékonyságát reájok kiterjeszteni, — ezeknél fogva én a zsidókról törvényt kívánok, és a polgárok tiszta érdekében látom lenni zsidóknak polgárosítását; látom pedig azon oknál fogva, mert hiszen az utóbbi országgyűlés törvénye már megengedte azt, hogy a zsidók mesterségeket minden városban, hol telepedniük engedte a törvény, szabadon űzhetnek; ebből következik az, hogy az izraelita jiincs kötve a céhek szabályaihoz, és akár tanúi mesterséget, akár nem, — azt azonnal megkezdheti, ha az „amplissimns magistratus“ engedőimet ad neki; ellenben a keresztény polgár, ki mesterséget akar kezdeni, tartozik előbb több éven keresztül vándorolni, s nagy sokára, miután a céheknek minden sccaturáit kiállotta, több évek után juthat el oda, hogy mesterségét űzhesse, hova a zsidó egy pár pillanat alatt eljut. Ez igazságtalan a keresztény lakosokra nézve; mert az izraelita nincsen a céheknek nyomasztó szabálya alatt, s ha pénze van, — melylyel a magistratust megkenje, — tüstént megkezdheti kereskedését; ezt akarom én megszüntetni a céhek eltörlése által; ha pedig azokat el nem törölhetném, akkor a zsidókat hasonló lábra állítnám egyéb keresztény mesteremberekkel és kereskedőkkel, — ha az meg lesz, akkor — fogadom — hiába igyekeznek némely urak, — kiknek okuk volna szemeiket lesütni, — a polgárokat fellázítani a törvényhozás ellenében; s meg vagyok győződve, hogy akkor nem lesz a királyi városokban polgár, ki a zsidó ellen szóljon; mert az egyforma lábra állítás oly lépés lenne, mely idővel kétségen kívül minden gondolkozó embert megnyugtat. — Én azt hiszem, hogy ha meg vannak is az izraelitáknak bűneik, — melyeket nem tagadok, — de vannak nekik erényeik is; s felhívok akárkit, ha hasonló helyzetben született volna, mint az izraelita, váljon nem lenne-e talán nálánál is alacsonyabb erkölcsi állásban? — mert azt hiszem, hogy az elnyomás nem szülhet s nem fejthet ki erkölcsiséget, s ha ily helyzetben is van az izraeliták közt sok jó ember, — kétségen kívül mutatja azt, hogy az egész népfaj, mely most nyomás alatt van, képes az erényre, s azon vétkektől, melyekbe sülyedve van,

rövid idő alatt szabadulni fog. — Én azonban halasztás barátja nem vagyok, s azt hiszem: ha itt most a t. RR. oly törvényt alkotnak, mely rendelni fogja, hogy a zsidók polgárok lehessenek a városokban, még azzal nem mellőztük cl annak szükségét, hogy róluk általános törvényt is ne alkossunk. — Azon aggodalomnak, melyet Pestmegye követe felhozott, hogy t. i. az ausztriai tartományokból becsödülnének a zsidók, és mintegy elboríttatnék a haza a zsidók által, — elejét lehet venni egy a külföldiek irányában alkotandó törvénynyel; — de az lehetetlen, hogy a kiket már beeresztettünk a hazába, kik az adó minden nemeiben részt vesznek, sőt a kik — hogy megváltjuk az igazat — kormány és nemzet gyalázatára, mert az istent úgy imádják, mint ezt atyáik tevék, — hogy az ilyen néposztályt, mely törvényes adóval van terhelve, sőt melyen törvénytelen adó is fekszik, minden jogtól megfoszszuk csak azért, mert más vallásnak. — En tehát, nehogy valaki Csongrádmegyének azon ellenvetést tehesse, mintha csak a városokban akarná jogokkal felruházni a zsidóságot, nyíltan kijelentem küldőim azon utasítását, hogy ők mint a múlt, úgy a jelen országgyűlésen is a zsidóknak az ország többi nemnemcs lakosaival egyforma jogot akarnak adni, és azokat polgárosíttatni kívánják; — ebből következik az, hogy én is itt részemről a szerkezet megtartása mellett szavazok. — Végre még azokat, kik az izraeliták ellen gúnyfegyvereket szoktak szórni, emlékeztetem azon tabellákra, melyek egy pár nap előtt olvastattak fel, — értem a büntető-tabellákat: azokból kikí láthatja, hogy az izraelita rabok száma a keresztény lakosok számához nem áll arányban, mert az izraelita lakosok közül sokkal kevesebben keverik magokat bűntettekbe, mint a keresztények; ezen adat azon tabellából van merítve, melyet mindenki megszerezhet; törvényhatósági büntető-tabellákból, melyek vallások szerént vágynak felosztva; de kétséget nem szenved az, hogy a zsidókra nézve kedvezőbbnek mutatják az crkölcsiség mérlegét. — Azzal fejezem beszédemet, hogy a műveltség alacsony fokán látom azon embert, ki akkor érzi magát szabadnak, ha sklav is van a világon; én szabad embernek azt nevezem, ki azt kívánja, hogy minden ember szabad legyen, hogy ne legyen körűié és mellette oly ember, ki őt a törvénynek igazságtalanságára emlékezteti. \

4. A megyei választások szabályozásáról.

(A KK. és RR-nél. 1844. márc. 15.)

Célszerűnek láttam volna, ha ezen észrevételek, melyeket ma hallottam, akkor tétettek volna, mikor a büntetőtörvénykönyvnek a büntetésekről és bűntettekről szóló része vétetett tárgyalás alá, s mikor ő cxcellentiájának is hozzájárulásával, a bűntetőtörvénykönyvnek azon §-át itt az országgyűlésben a többség megtartotta: miszerént semmi egyéb nem bűntett, mint a mi a büntetőtörvénykönyvben foglaltatik; ha akkor hallottam volna ezen észrevételeket, melyek ma tétettek, akkor kellőképen megrostálva, s bőven és a criminal is codex elveihez alkalmazva lehetett volna a felől értekezni. — En azt hiszem, hogy midőn a törvényhozás valami bűntettet állít fel, első kötelessége azt tisztán fogalmazni; mert ha nem tisztán fogalmazná, önkénynek nyitna kaput, — és ekkor sokkal jobb volna az olyan status állapotja, hol büntetőtörvénykönyv épen nincs, mint olyané, hol a bűntettek nincsenek kellőkép deíinálva; mert a bírói önkény itt az ártatlanokat akkor sújthatja, a mikor neki tetszik. — Miután a t. RR-nek többsége a vesztegetést olyan bűntettnek vette, melyet büntetni kíván: én az ellen itt nem szólok nem szólok azért, mert tudom, hogy a nagy többség más véleményben van, azon t. i., hogy a status érdekében fekszik a választási megvesztegetéseket bűnnek venni, s büntetni; hanem én csak azokra nézve vagyok bátor és nem

megtenni, melyeket ő excellentiájától hallottam bővítésképen felhozni, és melyeket Győr és Somogy megyéknek érdemes követei előterjesztettek. — Ő excellentiája ugyanis büntetni kívánja a tisztválasztás előtti csoportozását— a mint mondani tetszett — a nagyobb mértékben összejött nemeseknek; másodszor büntetni óhajtja a nagyobbszerű dorbélozásokat, itatásokat s étetéseket. — Mi az elsőt illeti: azt hiszem, hogy a választóknak összejövetelét eltiltani egyáltalában nem lehet, ha ezen összejöveteleknek semmi bűnös következése nincs; mert ez annyit teszen, mint az alkotmányt sarkából kiforgatni. — Én úgy vagyok meggyőződve, hogy minden alkotmányos országban szabad jogának kell lenni a polgárnak, hogy összejöhessen, és értekezhessék, annyival inkább szükséges és rendén van, hogy > azok, akik választani akarnak, tanácskozzanak és értekezzenek, — különösen oly országban, mint a miénk, hol szabad sajtó nincs, — hogy a választók azon egyéneknek, kiket tisztviselőkké akarnak választani, s kiket hírből is alig ismernek, erényeiket, vagy hibáikat megismerhessék, ha a választók e felett egymást nem világosíthatják, mivé válik a választási szabadság? Ezt tehát bűntettnek canonizálni nem lehet, nem szabad. — Mi a másodikat illeti, hogy a nagyobbszerű dorbélozásokat, itatásokat, étetéseket valami büntetés alá kellene vonni: felszólítok akárkit, definiálja kellőkép a bttntetésreméltó itatást, vagy étetést. — Figyelmeztetem a t. RR-et! most a Szatmár és más vármegyei szerencsétlen történetek és események befolyása alatt áll a magyar törvényhozás! Gyakran a nemzetek, ha hirtelen hoznak az ilyes történtek után törvényt, később eselekedetöket megbánják; mert a szabadságot fojtják el a helyett, hogy komolyan megfontolva, miképen kellene a bajon segíteni, bevárnák az időt, melyben a baj maga magán segített volna. — így vagyunk mi most. Azért, hogy Szatmár, Zala, vagy más vármegyében kihágások történtek, vigyáznunk kell, hogy,az ily kihágások korlátozásának színe alatt a szabadságot el ne fojtsuk. — ő exccllentiája azt mondotta, hogy ez a munkának legnevezetesebb része; én azt mondom, hogy ennek sem adok nagyobb nevezetességet,- mint a munka azon részének, mely a főispányok korlátozását tárgyazza. — Felteszem a t. KK. és RR. szilárdságáról: ha a főispányok önkénye ellen szóló rész nem lenne törvénynyé, akkor ebből sem fog törvény lenni; én az egyiknek oly jelentőséget adok, mint a másiknak, és megmondom okát, miért? Mi a korteskedésnek fő indító oka? az egyik: az emberek szerencsétlen hiúsága és a hivatalvadászat; vannak ugyanis emberek alnemzetben, kik azért kezdették meg a vesztegetést s a dorbézolást, mert azt hitték, hogy a status boldog nem lesz, ha csak ők a hivatalt meg nem nyerik. — De váljon a kormány is megmaradt-e a maga kellő útján, nem lépett-e át a bűnös cselekvő térre? Emlékezzünk a barsi eseményekre! mi történt akkor, midőn Balogh Jánosnak visszahívását erőltették? midőn a felsőbb tisztviselők nevében a kormányhivatalt viselő emberek izgatásuk által oda akarták vinni a dolgot, hogy Balogh János visszahívassék? Ha mind ezeket elfelejtettük volna is, nem lehet nem ismételnem, hogy a magyarnak szerencsétlen tulajdonsága a kimondhatótlanúl kárhoztatandó hivatalvadászat. De a másikban is van a baj. A kormány a tisztválasztások előtt mindenfelé küldi a praesidialisokat a főispányoknak; — és mi van azokban? az az utasítás, hogy ezt, vagy amazt a személyt erre, vagy arra a hivatalra ne eandidálják; mert p. o. az oppositióhoz tartozik, s mert az országgyűlési utasítások készítésénél így, vagy úgy szavazott: azért kövessenek el mindent, hogy meg ne választathassák; mert a kijelölésben is van bizonyos mesterség, mit a főispán urak igen jól értenek. — A korteskedés ezen nemei ellen miért nem proponáltatik törvényjavaslat? Én nem látok igazságot és részrehajlatlanságot abban, ha egy részről az itatást és étetést büntetni akarjuk, — más részről azonban a felsőbb helyről jövő vesztegetéseket nem büntetjük; ha a dorbézolás a szegény nemesnél büntettetik, akkor büntetni kell azon főispánt is, ki a pracsidialist elfogadni mérészli, vagy ki azt a RR-kel nem közli. — Igen jól jegyezte meg

Bihar érdemes követe, hogy ha egy kicsit taglalásába magyünk azon határvonaloknak: mikor válik egy ebéd korteslakomává, mikor nem? lehetetlen az igazi határvonalt meghatározni, s úgy rendelkezni, hogy az önkénynek tárt kapu ne nyittassék. — Véleményem szerént a főispánok titkos ígéretei és tervkészítései sokkal nagyobb és alacsonyabb tettek a korteskedésnél. — Nem mondom ezt minden főispánról; mert vannak köztük jeles emberek is, kik kötelességükről meg nem feledkeznek; de maga ő excellentiája is meg fogja engedni, hogy vannak ismét oly főispánok, kik azon említett módokat használták; már ha ezeket nem lehet büntetőtörvény által sújtani, kérdem excellentiádtól: mi fog történni oly megyében, hol a főispán, vagy valamely dynasta, hivatalígéret által, s a hatalmasabb birtokosok holmi rétosztás, egy kis decima, vagy robot-elengedés által vesztegetnek?— mire számos példával tudnék szolgálni; — mi történik, ha a főispán ugyanegy személy, vagy a megyében lévő dynastia egyik tagja, vagy jó barátja, és elnézi a korteskedést? ott a másik rész ne tegyen semmit? ott a másik rész össze se gyűjthesse, és fel se világosíthassa embereit? hogy azon beszédek, melyeket az ellenpárt sokszor a legtisztább jellemű férfi ellen hinteget, nem egyebek rágalomnál! s miután a másik rész ígérettel, és más a törvény súlyát kikerülő s kijátszó módokkal veszteget, váljon más részről büntetést érdemlő ténynyé fogják-e azt tenni, ha valaki szegény nemes embereket a maga költségéből segít, hogy bemehessenek a választás helyére? s oly bűntettnek fogjuk-e mondani azt, hogy valakit érte 6 hónapi fogságra kelljen ítélni? — Kérem a t. RR-et: méltóztassanak akkor, midőn büntetőtörvényt hoznak, tisztán meghatározni a bűntettnek tartalmát; mert ha ezt nem teszik, önkénynek adnak alkalmat. — Én részemről soha nem korteskedtem, mindég ellensége voltam a nemesség bevitelének, az itatásoknak és etetéseknek; de azt hiszem, hogy lehetnek oly helyzetek, hol a főispán, vagy a megyének egyik dynastája, a kezében lévő fegyverekkel élve, a szabadságot elnyomni akarja, mikor kénytelenségbe jön a nemesség összegyülekezni, és értekezni, miképen védje jogait az ármány ellen; s ha így összegyülekezve semmi bűntettet el nem követ, részemről nem képzelhetem, hogy lehessen tettét büntetésreméltónak mondani, midőn olyant cselekszik, mi törvény által eltiltva nem lesz? — Befejezem előadásomat azzal: hogy nekem a kerületi szerkezet ellen lennének ugyan észrevételeim, de mintán látom, hogy nem arról van szó, legalább azt óhajtóm, hogy a választmányi szerkezetet hozzuk összehangzásba a büntetőtörvénykönyv elveivel, miután a felhozott indítványok szerént valóságos ellenkezésbe jönnének azokkal. — Hivatkozom arra, hogy a eriminalis törvénykönyvben kimondtuk azt, hogy senkit polgári jogától örökre megfosztani nem lehet; most pedig némelyek azt indítványozzák, hogy a vesztegető, ismétlés esetében, ezen büntetés alá essék; már nem lenne-e ellenmondás és képtelenség, hogy a gyilkos, ki egész életén keresztül rabolt, s ezért talán 20 évi rabságot állott ki büntetésül-újra választó lehessen a kiállott büntetése után, — az pedig, aki magát megvesztegetni engedte, polgári jogainak örökös elvesztésével büntettessék? ezt én a eri, minalis elvekkel megegyeztetni nem tudom, — Miután hát a kerületi határozatnak olyan változása, hogy az még szorosabb összefüggésbe jöjjön a büntetőtörvénynyel, ki nem vehető: én a maga állapotában pártolom a kerületi határozatot, és semmi változtatásba belé nem egyezem.

5. A felirati javaslatról.

(A képviselőházban. 1861. máj. 22.)

Azon következetesség, melylyel a nemzet jogai és törvényei 1527 óta, majd kisebb, majd nagyobb mértékben sértettek, eléggé bizonyítják, hogy a nem-

zetnek e törvénysértésekből eredt, s gyakran igen magas lukra jutott szenvedései nem az egyes fejedelmek egyéniségének, mint inkább a korlátlan uralom azon szerencsétlen rendszerének tulajdoníthatók, mely, mikor I. Ferdinánd Magyarország királyává választatott, az ő reá örökösödés útján szállott országok többségében már fenállott.

E korlátlan uralmi rendszer, mely vak engedelmességet követelve mindenben, az ellenszólást, de még a felvilágosítást is kizárja, nem is a fejedelmeket, hanem egyedül a kormányt képző tanácsosokat teszi valódi uralkodókká, a nemzetek kívánataínak megértését pedig lehetleniti, mindenütt nehezítette a nemzetek kifejlődését, s Európában egyik főoka volt a meg nem fogható hátramaradásnak. Természetes következése e rendszernek az, hogy azok, kik a hatalmat ekkép gyakorolják, épen ez állásuknál fogva mindent elkövetnek, hogy e rendszert, bárhogy ellenkezzék az a nemzetek érdekével, mint gyakran uraikéval is, egész szigorúságában fenntartani igyekezzenek. Ered ebből az is, hogy azok, kikben e szerént az uralom valóságban központosul, magukat csupán a fejedelmek irányában állítván felelősöknek, a felelősséget a maguk vállairól levéve, fejedelmeikre hárítják, és visszás működéseik következményekép gyakran legjobb érzelmű fejedelmeiknek is jólétét és biztosságát kockáztatják; ellenére a dolgok természetszerű állásának, melynélfogva ők maguk okozói az elkövetett visszaéléseknek, minél fogva a felelősség is csak őket érheti, már annálfogva is, mivel a fejedelmek sérthetlenségét, kik a kormányzási redszernek gyakran tudtok nélkül eszközei, az állam fenntartásának érdeke, valamint a helyzet józan felfogása is mulliatlanul megkívánja.

Kölcsönözhet ugyan c rendszer mulékony fényt, de valódi nagyságot sehol sem adhat; s ha menthető is rövid időre ott, hol a népek fejletlensége, vagy pártoskodás és szakadás ezt egyidőre alkalmazhatóknak mutatták; nem lehet állandó kormányzási rendszerűl használni, anélkül, hogy nemzetek és fejedelmek előbb-utóbb kárát ne vallják.

Ha tekintjük e rendszer hatását Magyarországra és az örökös tartományokkal! összeköttetésére, mely abból áll, hogy ugyanazon egy fejedelem alatt vagyunk: még sokkal sajnálatosabban mutatkozik az, és annál súlyosabban nehezedett Magyarországra, mivel ennek önállásu alkotmányosságát ellentétben látva lenni az örökös tartományok felett létező önuralmi rendszerrel, azok, kik a bécsi kormányon ültek I. Ferdinándnak magyar királylyá történt választásakor, a helyett, hogy az örökös tartományok felett gyakorolt rendszer változtatásáról kezdtek volna gondolkozni, igyekeztek az alkotmányosságot Magyarországban, hol nyíltan, hol alattomosan, de mindig folytonosan megtámadni és aláásni, úgy, hogy alig találtunk jelentékenyebb törvényt, mely ez állapotnak szomorú példáját ne mutatná. Egyszersmind a birodalomnak egyes részeiben is, hol az alkotmányosság kisebb nagyobb árnyéklatban még fenn volt, sőt a közel fekvő egyéb nemzeteknél is törekedtek az önállású szabad intézményeket, a hol csak lehetett, lerontani.

Tanúsítja ezt az örökös tartományok egyes kisebb részeiben fenállott, szabadabb mozgást engedő intézmények egymásutáni korlátolása és megszüntetése, s az akkoron még alkotmánynyal bíró Csehország szabadságlevelének II. Ferdinánd alatt történt megsemmisítése; tanúsítja a Magyarországban csakhamar megkezdett beavatkozás a kizárólag e nemzetet illető ügyekben, s a fokonként emelkedő majdnem folytonos megtámadásai e nemzet jogainak, melyek I. Leopold uralkodásának gyászideje alatt, 663-tól 677-ig tetőpontjukat érték el, s okai lettek annak, hogy a királyai iránti hűséget annyiszor tanúsított nemzetnek egy része ismételve fegyvert fogott, s a haza polgári háborúk színhelyévé vált.

Tanúsítja Lengyelország szétdarabolása; — tanúsítják az akkori század magasztosabb eszméit felkaroló II dik J ó z s e f n e k Magyarország alkotmánya

ellenébe tett intézkedései, világos bizonyságául annak, hogy még e jóakaró nagy belátási! fejedelem sem bírt a kormányzás formájára néze reája gyakorlott befolyástól szabadulni; mi természetes is, mert azok, kik a kormányzást viszik s kiknek érdekében van az általuk ápolt absolut-rendszernek fenntartása, a fejedelmet már bölcsőjétől fogva őrzik, hogy gyermeki álmában az őt virasztó dajkától se hallhasson hangokat, melyek az emberi szabadság és jogérzet iaánti hajlamot benne felkeltve, idővel őt a szabadelvűbb kormányzás ösvényére vihetnék. — Tanúsítja azt az Olaszország irányában követett politika, s jelesen azon internationalis szerződések, melyek az olasz hercegségekben az absolutismus fenntartásának biztosítására köttettek, s főokait képezék az Olaszország ellenében Ausztria részéről szerencsétlenül viselt utolsó háborúnak. De tanúsítja ugyanazt Krakkó bekebelezése is, mely Ausztria részéről nyílt megszegése volt az 1815 ik évi bécsi szerződésnek, melyre a legújabb időkben épen Ausztria, önérdekei oltalmára oly gyakran volt kénytelen eredmény nélkül hivatkozni.

E rendszer előszeretetétől, nem tudlak megválni az ausztriai birodalom kormány férfiai akkor sem, mikor Ő Felsége V. Ferdinánd, a magyar nemzet kívánatára, szentesité az 1847—48-diki törvényeket, melyek a fejedelem és nemzet közti viszonyokra nézve egyébiránt újat nem is foglaltak magukban, minthogy az ország önállása és függetlensége, úgy a magyar kormány felelőssége is, számtalan törvényekben már azelőtt biztosítva volt. Az, mit e törvények újat tartalmaznak, az ország lakossainak különbségnélküli jólétét célozzák. Senkinek jogát legkevésbé sem sértik, sőt az egyes osztályok jogait az egész nemzetre kiterjesztik, és fölmentik a földmívelő népet az úrbéres kötelezettségnek minden terheitől. Az ellenhatás tehát, mely e törvények szentesítése után, először a szerbek felkelésében, azután a horvátok betörésében nyilatkozott, nem azon törvények tartalmából következett, melyeknek hozásáért az e törvényeket alkotott pozsonyi országgyűlés e hon minden népeinek köszönetére méltán számolhatott; hanem ismét azon absolutismus titkos működésének müve, mely e törvények szentesítését gátolni nem bírván, rövid időre meghunyászkodott, de a törvények aláírása után, e törvények aláásását megkezdeni nem késett.

Nem vélem célszerűnek e testvérek közti, bár elfelejthető összeütközésnek felhasznált ürügyeit bővebben fejtegetni; de szükséges megjegyzenem, hogy a szerbek, úgy mint a horvátok közt nagy számú ausztriai tisztek harcoltak e hon törvényes védői ellen; minek megemlítése annak megítélésére, mely oldalról jött az első megtámadás, szükséges.

Az említett rendszer hatásának tulajdonítható azon, a töredeleniben páratlan tartalmú, úgynevezett fejedelmi leirat is, melynek aláírására és kiadására az absolutismus visszaállítása érdekében, V. Ferdinánd jó fejedelmünket, kinek az 1847/s-ki törvényeket köszönhetjük, az ausztriai kormány rábírta arra, hogy kétségét fejezze ki az említett törvények érvénye felett azért, mivel e törvényeknek megszentesitése az ausztriai birodalmi minisztérium beleegyezése nélkül történt. Tanúsága ez ismét annak, hogy kinek részéről történt először a pragmatica sanctiónak okleirat általi megsértése. E leiratnak következtében történt a magyar minisztérium lemondása.

Ugyanazon befolyás következménye volt a magyar országgyűlés részéről Bécsbe, a birodalmi országgyűléshez felment küldöttség el nem fogadása; s ugyanazon kezek működtek azon királyi leiratnak kieszközlésében, mely által az országgyűlés, a törvény világos rendelete ellenére, eloszlattatott, holott azt, a hon szükségeinek fedezése feletti tanácskozások előtt törvényesen eloszlatni nem lehetett.

tehetetlen említés nélkül hagyni az oroszok közbenjárásával befejezett! háborúnak végső catastropháját, a világosi fegyver letételt. Ezután a jogaiban megtámadott nemzet, mely nem első kezdette sem a physikai, sem a diplomaticai

barcot, méltán várhatta volna törvényeinek s alkotmányának helyreállítását: s várhatta volna a fegyverét letett sereg, miután még harcolhatott volna, de nem harcolt: s várhatta volna a sereggel együtt a nemzet, hogy a fegyverletételnek nyomasztó következményei nem lesznek.

Hitték ezt azok is, kik fájdalom, már most közöttünk többé nincsenek, s kiket örökre nélkülöznünk kell; pedig menekülhettek volna, de nem menekültek csupán azért, mert biztosnak tartották a honban maradást, s lehetlennek képzelték azt, mi bekövetkezett.

Nem akarom azokról, mik fegyverletétel után majdnem azonnal a nemzet keserű fájdalmára történtek, a fatyolt föllebbenteni; mert érzem én is annak szükségét, hogy e tanácskozások folyama alatt a lehetőségig mindent kerüljünk, mi érzelmeinkre hatást gyakorolhatna. De föl kell mégis az emlékezetben is gyászos események közül említenem azt, mit hazánk iránti kötelességből elhallgatnom nem lehet.

Deák Ferenc igen tisztelt képviselő társunk, kire nézve elmondhatom, hogy hálát adok a mindenhatónak, hogy e honnak ily jeles fial adott, oly tisztán kitüntette az általa benyújtott fölirási javaslatban Magyarországnak törvényes állását a fejedelem s az örökös tartományok irányában, hogy törvényes szempontból ennek bővebb fejtegetésére szót emelni, idővesztegetés lenne; de minthogy épen a fölirási javaslatban kimondott érvek megcáfolhatlansága következtében nem lehetetlen, hogy a nemzet ellenében az elfoglalás eszméje fogna használtatni: szükségesnek tartom kimutatni, hogy a történtek következtében, jogunk megtámadóinak ez eszmét fölállítani nem lehet.

Népjogi tekintetből általánosan elismert elv az, hogy az elfoglaló a legyőzőiteket nem büntetheti, hanem az ezek közöl elfogottakat az elfoglalás bevégezte után, hadifoglyokként kell tekintenie, s így őket szabad lábra tartozik állítni. Ha tehát az ausztriai kormány jónak látta az ország elfoglalása után a legyőzőiteket büntetni, s azoknak egy részét ki is végeztetni, mire a civilisált nemzeteknél példa nincs: nem lehet többé az elfoglalás eszméjének oltalma alá állani.

Engedjék a tisztelt képviselők azon dicső, elfelejthetctlen férfiúnak emlékét felkőltení, kinek nagyrészben köszönhetjük, az 1848-diki törvények létrehozását; mely törvények, habár titánok a nemzretre oly sok nyomor és szenvedés következett, mégis örökké legkedvesebb ereklyéi kendnek nemzetünknek.

A magyar független első minisztérium elnöke ellen hozott törvénytelen Ítéletben indokkép kímondatik, mintha ő miniszterelnöksége alatt oly határozató kát hozott és teljesített, vagy olyanoknak teljesítését engedte volna meg, melyek által a pragmatica sanctióban megállapított összeköttetés Magyarország és az örökös tartományok között megtágult volna. Már ha lehetett büntetni e hazája- s fejedelméhez egyaránt hü férfiút, ki mindenben épen ellentéte volt annak, mi róla mondatik, azért, mert a nemzetet a fejedelemmel egyaránt kötelező sanctio pragmaticának megsértése ráfogatott: hogy lehetne már most ezután már az elfoglalás eszméjéről álmodni, mikor kétségkívül) igazság, hogy azon hatalom, mely a kétoldalú szerződésnek egy részről) megtámadásáért még életvesztéssel is büntet, épen e büntetés által ismeri el leginkább ezen alapszerződés őt kötelező részét?

Nem mulaszthatom el azon körülmény felhozását sem, mikép az 1670-ik évben I. Leopold alatt Bécsben és Bécsújhelyen előfordult gyászeseteknél az akkori kormány az illetők fölött, kik ellen tények hozattak fel vádul, bár külföldön, de mégis törvénytudók által hozatott Ítéletet, melyre nézve még némely egyetem véleményét is fölkérte; a most felhozott esetben pedig, melyben annak megítélése forgott fönn, vájjon egy miniszterelnök határozatai tágithatták-e, és mennyiben, a sanctio pragmaticának kötelékeit, mely kérdésnek megítéléséhez a magán- és közjognak legtökéletesebb ismerete kívántatnék, katonai törvényszék által mondatta tott ítélet; tehát oly bíróság által, mely nemcsak törvénytelen, hanem már alkotá-

sánál fogva is, minthogy a bíráskodásban résztvevő közvitézek, ab és főtisztek, bármily jó katonák legyenek is, de a szükséges jogtudománynak még csak fogalmával sem bírnak, a lehető legineompetendensebb volt

Nyomon követte e semmikép sem menthető szenvedélyszülte gyászeseteket hazánk törvényes önállásának teljes megszüntetése, idegen törvényeknek behozása, nemzeti nyelvünknek még az iskolákból is kiirtása, s pedig még hazánknak egészen magyarajkú városaiban is, hol a gyermekek a német nyelvből egy szót sem értettek, s mégis kénytelenek voltak azon nyelven tanulni. Követte az ország szétdarabolása, s nehogy csak administrationalis tekintetben is egynek látszassák, öt helytartóságra felosztása, minek célszerűtlenségéről még az október 20-diki diploma kiadása előtt győzte meg a bécsi kormányt az administrátiőnak majd minden ágaibani tökéletes megakadása; követte egy olyatén rendőrségnek fölállítása, melynek még közvitézei is csalhatlansággal ruháztattak föl, azon tulajdonnal, melyet józanul embernek, legyen az bármily állású, senki nem adhat, s mely tulajdonság, ha azzal az illetők visszaélni akarnak, mindenkinek szabadságát, sőt életét is kérdés alá hozta.

Mily kártékony financiális rendszer hozatott be nemcsak hazánkra, hanem az egész birodalomra nézve, ezt Lónyai Menyhért tisztelt képviselőtársunk, — az arithmetikának még a gyermek által is érthető logikájával igen helyesen fejtette ki; csak a mennyiben e rendszer a közgazdászattal is szoros kapcsolatban áll, vagyok még bátor némelyeket megérinteni.

A 64 millió magyar pénnzjegynek megsemmisítése, melyre nézve még most sem tudom megfogni, miért adattak a beszolgáltakról nyugtatványok, a lehető legkárosabb befolyást gyakorolta a hon kereskedésére, de leginkább termelésére; s nyomta leginkább a honnak alföldét, hova, minthogy később foglaltatott el, a felső részeken 40—59 száztólival vett bankjegyeknek legnagyobb mennyisége özönlött; s így a honnak, de egyszersmind a birodalomnak is kárával, épen azon részeken fojtatott el több évre a termelés, hol az különben a legnagyobb.

Nem szabad itt megfeledkeznünk arról sem, hogy az árvák pénztárába e jegyekben letett összegek is beadattak, s a pénztárak még eddig semmi pótlást nem kaptak, holott az anszrriai katonai hatalom által legalább is 20 millióra menő hadiszerek s termesztmények foglaltattak el, melyek az összes birodalom értékébe mentek át, s mégis semmi tekintetbe sem vétettek. E jegyek közt, melyekkel még a megsemmisítés elrendelése után is, az ausztriai seregeknek egy része fizettetett, az 1, 2 forintosok is megsemmisittettek, melyeknek ezüst pénzbeni alapja az ausztriai kormány által szintén lefoglaltatott.

De még azon kincstári kötvények tulajdonosai is, kik a szerbek megtámadásakor, fejedelmi jóváhagyással, a minisztérium felszólítása következtében, a hon védelmére, az államnak nevezetes pénzösszegeket kölcsönöztek, noha a kötvények a legnagyobb rendben adattak ki, s a legtörvényesebbek, — mégis mind e mai napig hasztalanul sürgetik az államnál a kölcsönzött összegek visszafizetését.

A vasutak eladatása által kettős kár háromlott a birodalomra, s illetőleg a nemzetre is. Az első az, hogy az azoknak árából bejött pénzösszeg elfogyasztatván, a birodalomnak, s így illetőleg a nemzetnek is vagyona tetemesen megcsorbnlt. A második pedig az, hogy ugyanazon vasúti részvények, mintegy 3/s, de talán is, a külföldön, idegei?kezek közt van, és pedig azért, minthogy biztosabbaknak tartatnak, más ausztriai kölcsöiikötvényeknél; miből aztán következik, hogy az ezekből bejövő jövedelemnek is nagyobb része a külföldre szivárog ki, a honnan valahai vísszaszivárgása alig remélhető. Ez a status bilanxjára nézve kimondhatlau rósz hatással van, és pedig nemcsak jelenleg, hanem fennmarad hatása a jövőre nézve is, s így még a józanabb elvek mellett gazdálkodó kormánynak is igen nehezíti működését; miután közgazdászaiban, a mennyire lehet, a legfőbb tekintetnek annak kell lenni, hogy a statusból kiment összegért, ha le-

bet, legalább ugyanannyi jőjön vissza. A bilanx passivitására pedig a jövőre nézve is nyomasztólag hatni, igen nagy hiba a közgazdászaiban.

A kereskedelmi szerződések is, mint főtényezői a nemzeti gazdászatnak, nem kerülhetik el figgyclmüket.

A prohibitiv rendszernek barátja soha sem voltam, sőt e részben azt tartom, hogy a nemzetnek kölcsön viszonyaik kellő felfogása mellett, semmi sem áll inkább édekükben, mint a mennyire csak lehet, az önfentartás parancsolta kellő óvatossággal, a védvám-rendszerből, lassú fokozatokban, a termelő s iparerő kellő megfontolásával, a mennyire lehet, a szabad kereskedés nagy elve felé hajolni. E nézetből indulva ki, szólítottam fel azon időszakban, midőn rövid ideig a nemzeti gazdászat vezetésében csekély részt vehettem, a birodalmi minisztériumot az együttműködésre oly értelemben, hogy mind Magyarország, mind az örökös tartományok érdekeinek kellő megfontolásával intéztessenek el a lehető legméltányosabban a köztünk fenforgó kereskedelmi viszonyok, s munkálódjunk együtt a birodalom kereskedelmi külviszonyainak is megállapításában, úgy, hogy a prohibitiv rendszer azonnali felhagyásával, az ipar különböző ágaihoz mért védő-vámtételek fokonkénti leszállításával,— mely ösztönzi, sőt kényszeríti az iparosztályt a tökéletesebb gyártásra, de egyszersmind nem teszi neki lehetlenné a szükséges betanulást, s célszerű gépeknek megszerzését sem, — eszközöljünk ki a külföldtől Magyarország s a birodalom termesztménycire, valamint készítményeire is, arányos kedvezéseket. Az akkori birodalmi kereskedelmi minisztérium beleegyezésével mindkét részről a küldöttség! tagok kineveztettek, s e vegyes küldöttség munkálatát épen megkezdendő volt, a mikor a magyar minisztérium lemondása által, ennek együttműködése lehetlenné vált. Mit csak azért véltem felhozándónak, hogy ebből is kitűnjék, mikép a magyar kormány 1848-ban is kész volt az ausztriai birodalommali közös viszonyait a méltányosság közös alapján kiegyenlíteni.

Ezeknek előrebocsátásával kijelentem, hogy mindazokat, mik kereskedelmi tekintetben az ausztriai kormány által, 1849-dik év óta történtek, teljesen helyeslem; csak azon szerződésre nézve, mely az Ausztria részéről, miután előbb az ausztriai kormány a külföldi irányában, az iparkészitménycire nézve azelőtt ícnállott túlságos védrendszertől, melyet inkább prohibitiv rendszernek nevezhetni, az egész külföld irányában elállott Poroszország, kormányával az 1853-dik évben, az általános német vám-egyesülés tekintetéből is, azon foltét alatt köttetett, hogy ezen szerződéshez a német vám-szövetségnek bármely állama hozzájárulhasson, vagyok kénytelen megjegyezni:

Midőn e szerződés készülőben volt, az ausztriai valuta már akkor is nagyon ingadozott s ez tette kívánatossá az ausztriai minisztérium előtt azt, hogy a birodalom tcrmesztménycinek, s ezek között a nagyfontosságú bornak, az ausztriai gyáripar megszorításával is, a német vámszövetségbe könnyebb bevitelt eszközöljön, minek következtében a nagy mennyiségben bejönni remélt ezüst pénzösszeg által, a birodalom financiális helyzetének emelését, s így a valuta értékének helyreállítását is remélte. Poroszország pedig a maga és a német vámszövetség részére leginkább azl célozta, hogy gyári készítményeinek az ausztriai birodalomba) könnyített bevitele által új piacot szerezzen. Ugyanakkor alkalmasint az érdekeik védelmére felszólalt ausztriai gyárosok megnyugtatására, a birodalom legtöbb lapjaiban hossszas vezércikkek jelentek meg, annak megmutatására, hogy, habár az ausztriai gyárosok, a vámszövetség készítményeinek könnyebb behozása által, érdekeikre nézve, egyidőre, kissé nehezebb helyzetbe jönnének, ez állapot is mentül elébb kiegyenlíttetnék azon pénzösszegek által, mely a birodalom termcsztményeinek, különösen pedig a bornak könnyített kivitele által, a vámszövetségből behozatnék. E cikkekben nagyon is a túlzás részlctességeig tüntetett ki azon nagy haszon, mely a magyar bornak kiviteléből, ennek termelését 20 millió akóval, a kivitelt 10 millióval, az akó árát 8 forinttal számítva, a birodalomra

évenként 80 millió ezüstpénz bejövetele által háromlott volna. Alig kísérte valaha az ausztriai birodalomában valamely kereskedési szerződés létrejöttét feszültebb figyelem, mint e szerződés létrejöttét; s azért igen nyomasztó volt, midőn sajnosán kellett tapasztalni, hogy az úgynevezett szeszes italok, melyeknek könnyített kiviteléhez oly nagy várakozás köttetett, a szerződésből kimaradtak. Így a szeszes italoknak s ezek közt a bornak is a szerződésből kihagyása által a birodalomra igen nagy kár háromlott. S hiában iparkodott az ausztriai kormány e hiány pótlását'kieszközölni; noha állítólag azzal volt a szerződés aláírása előtt biztatva, hogy e kérdés is mielőbb kiegyenlítést nyerend; a birodalom szeszes italai s borai, a vámszövetségbe bevitelkor, a franciaországi borokkal ugyanazon egy, bár az óta valamennyi borra nézve leszállított vámtételt fizetik.

Hogy ez az egyezkedés céljának meg nem felel, azt kiki belátja. Mert a német szövetség, kisebb vámdíj mellett hozhatja be most gyári készítményeit az ausztriai birodalomba, minta külföld egyéb gyárosai; és mivel a gyártásban előrehaladott vámszövetség, kivált a gyapot és kevert kelmék tetszetősebb kiállítása következtében, igen nagy mennyiseget hoz be évenként az ausztriai birodalomba, és ezért tetemes ezüst pénzösszeg megy ki a birodalomból; ellenben az ausztriai birodalom a maga szeszes italait, s ezek közt a bort is, ugyanazon vámtétel fizetése mellett vihetvén be csak, melylyel azt a franciák viszik be: ezen ország boraival a versenyzést ki nem állhatják, már csak azért is, mert a francia borok tengeren történő szállításának díja már magában is kisebb s még kisebbé válik az által, hogy az elszállított bornak egy része, mely igen olcsó és csak a munkás nép fogyasztására van számítva, mint ballast adatván át a hajóskapitányoknak, attól szállítási díj helyett, ennél csak a kapitányokat illető sokkal kisebb jutalmi díj (praemium) szokott fizettetni. E szerént a szerződés kötése óta, a bor bevitele a német szövetségbe csak igen kevéssel növekedett, s a tetemes pénzhiány, mely a vámszövetség említett gyári cikkeinek nagy mennyiségben! behozásával ered, pótolva sehogy sincsen. Csakugyan igen nagy összeggel emelkedett az e szerződést követő években az ausztriai birodalomnak kereskedelmi szenvedőleges állapota, úgy, hogy ha ennek növekedése tovább így haladt volna, az ausztriai birodalom pénzereje alig eltűrhető módon fogna elfogyasztatni.

A kereskedelmi bilanx-nak az utolsó két évben kimutatott javulása leginkább a valuta értéktelenedésének tulajdonítható, mely egy részben azért, mivel az ezüst pénznek megdrágulása által sokkal drágábbá lett gyári készítményeit a vámszövetségnek a behozástól visszatartóztatja; másrészről a gabonának nagy mennyiségben kivitelét tetemesen elősegíti, s ez által a bilanxot ideiglenesen javítja.

Megemlítendő még az, hogy e szerződés kötése előtt is, a gabonának bevitele, a mikor a vámszövetséghez tartozó országokban szűk termés és drágaság állott be, az azelőtt fennállott magasabb vámdíjak ideiglenes leszállításával szokott könnyíteni. — Miből következik, hogy a pénzállapot rendes idejében azon kár, melyet a monarchia az által szenved, hogy a vámszövetségből a gyártmány! cikkek sokkal kisebb vámtétellel hozatnak be, fel nem méretik az által, hogy a gabona s egyéb termesztmények, a bor és szeszes italok kivételével, könnyebben kivitethetnek. S ezen kellő vigyázat hiányából támadt kétes állapot fennmarad mindaddig, míg e szerződés le nem foly.

Nem hagyhatom közgazdászat! szempontból érintetlenül a hazánkba törvénytelenül behozott indirect adóknak azon nemeit, melyek az állam figyelmét leginkább igénylő termeléssel szoros kapcsolatban vannak.

Ezen adók mindenütt, hol józan kezeltetnek, a termelést csak közvetve érintik, egyenesen pedig a fogyasztásra nehezednek. Nálunk ez nem így van, itt ezen adók az inderect hatáson felül, melyet a fogyasztás nehezítése által a termelésre gyakorolnak, a status gazdászat elveivel ellentétben, magát a termelést támad-

ják meg-gátolják ezt kifejlődésében, csekély hasznot hozóvá, sőt még néha lehetlenné.is teszik.

A béesi kormány, mikor Magyarország kormányzatát kezébe véve, az adó ezen nemeit hazánkra is kiterjesztette, a helyett, hogy megváltoztatta volna ezen adók kezelésére nézve a birodalomban fennálló hibás rendszert, melytől másutt, jelesen Németországban már regen elállottak, jónak látta ezt egész kiterjedésben hozni be hazánkba, talán csak azért, ha eléggé jó volt e rendszer az örökös tartományokra, miért kellene Magyarországnak az adók másképi tálalásával bizonyos fontosságot adni.

E kezelési rendszernek azonfelől, hogy magát a termesztést veszi zsibbasztó hatása alá, másik főhibája abban áll, hogy nemcsak a fogyasztásnak, de magának a termelésnek is kisszernségig vitt folytonos ellenőrzése által, ezen adók jövedelme az állam nem csekély kárával nagy részben fölemésztetik.

Ha hiba volt e rendszert annyi ideig az örökös tartományokban fenntartani, még nagyobb hiba volt ezt az itt létező és ott elő nem forduló körülmények tekintetbevétele nélkül Magyarországra változtatás nélkül áthozni; igazolja ezt különösen: a dohány, e kivitel tekintetéből is nagy fontosságú növény, mely Németországban egyik tárgya ugyan a fogyasztási adónak, de ennek termelése ott monopólium által nem csak elnyomva nincs, sőt az erre alkalmas vidékeken kormányilag pártfogoltatik, honunk nagyobb részében igen jó sikerrel míveltetett, és tekintetet érdemlő pénzösszeget hozott be a külföldről, s mégis a bécsi kormány a dohánytenyésztést, mely egy kis jóakarat és kellő ösztönzés mellett, egyik legjövedelmezőbb forrásává válhatott volna az államnak, nem csak nem ápolta, hanem e növényre az örökös tartományokban gyakorlott monopóliumot e honban is behozván a dohány tenyésztését majdnem egyedül az állami gyárak szüksége fedezésére szorította meg, és azt számtalan helyeken, hol ezelőtt a legnagyobb sikerrel gyakoroltatott, végképen eltiltotta.

A bor, mely nagy tényezőjét teszi honunk termelő erejének, szinte erősen nyomva van a reá vetett súlyos adó által. Nyomasztó ez azért, mert a külföldön a piaccai nem bíró bor értékével arányban nincsen, de még nyomasztóbb azért, mert nem csak a fogyasztásra, hanem a termelésre is közvetlenül reá nehezedik az által, hogy a termelő kénytelen a közt választani, mikép vagy még el sem adott és így fogyasztás alá sem jött borától a járulékot előre megfizesse, vagy magát a folytonos elleuőrködéssel járó vizsgálatok és utánnézések zaklatásainak kitegye; de nyomja még különösen Magyarországot erősebben e teher, mint az örökös tartományokat, mert a hazánkra e cim alatt mért díj, csak kevéssel kisebb, mint az örökös tartományokban, a bor ára pedig, mely nálunk gyakran a mívelés költségét sem fedezi, többnyire nagyságára nézve sokkal alantabb áll, mint az örökös tartományok bortermelő részeiben.

A pálinkafőzés és eukorkészítés szinte erősen szenved ez adóztatás alatt; neveli a bajt nem kevéssé a kezelési rendszer azon hibája, melynél fogva ezen egyedül a fogyasztást illethető teher a pálinkafőzésnél nagyrészben, a eukorkészítésuél pedig egészen a termelésre azaz pálinkafőzésre és eukorkészítésre nehezedik. — Megfoghatatlan, hogy lehet a cukorfőzést, melyet már csak azért is, hogy a külföldi cukorért a lehetőségig kevés pénz menjen ki, a kormány részéről ösztönözni és pártolni kellene, a közgazdászat érdekének egészen ellenére kifejlődésében mesterségesen akadályoztatni, sőt a meglevő gyárok közül többeket, hol az egyéb körülmények nem nagyon kedvezők, munkafelhagyásra kényszeríteni. — A pálinkafőzés még nehezítetett azzal, hogy a kazán ürege vétetett fizetés alapjául, anélkül hogy a forrás általi dagadásra szükséges tér a valóságnak egészen megfelelő arányban, úgy az égetésnek nem sikerülése tekintetbe vétetett volna; megjegyzendő még, hogy noha a pálinkafőzésnél úgy a fizetés teljesítésére nézve is a lehető legszigorúbb ellenőrködés gyakoroltatott, mégis jónak találtatott a

pálinkakivitelre nézve annak megrendelése, hogy a kivitel megtörténte előtt a kivinni szándéklott egész mennyiség felől a pálinkafizetési díj fizetésének megtörténte kimutattassék, mi a kivitelt nem kevéssé nehezíti; csakis ily kezelésnek tulajdonítható, hogy az elmúlt években az ausztriai pálinka az adriai tenger vidékén a poroszországi pálinkával a versenyzést ki nem állhatta.

Az egész birodalomban, de kivált Magyarországban roppant nagyságra emeltetett egyenes adóra nézve elégnek látom az e részben történt számszerénti kimutatás után csak azt jegyeznem meg, hogy e részben kivált nálunk kevés tekintet volt e teherkivetésnél az adófizetés képességére; és ez irányadó elv ezen adóknál úgymint az indirekteknél leginkább az volt: mindentől kellő tekintet nélkill a következésekre, a lehető legtöbbet fizettetni; ennek természetes következése azon általános elszegényedés, melynek Magyarország neki vitetett, és ha maradt még az országban egy kis pénz, nem érdeme az a bécsi kormánynak, hanem tulajdonítható nagyobbrészt azon körülménynek, hogy mezei termékeink a külföld termése arányában reánk nézve kedvező évek alatt az ausztriai bankjegyek értékük sülyedésénél fogva is, szokottnál nagyobb mennyiségben és nagyobb árban voltak kivihetők.

Ha azon helytelen politikának okát keressük, melynél fugva az ausztriai kormány férfiai Magyarországot 1849-dik év előtti kifejlődésében mindenkép gátolni igyekeztek, ezt fel lehet találni abban, hogy az alkotmányos Magyarország állapotát a korlátlan uralom alatt álló örökös tartományok népeivel megkívántaim nem akarták, de hogy miután Magyarországot a birodalomba hatalommal beleerőltetve, mint ők mondani szokták, a lielvétiai alpesektől Oroszországig, úgy Porosz és Szászországtól Törökországig terjedő egységes nagy Ausztriát teremtettek, miért kellett az erejében már úgy is megfogyasztott Magyarországot a birodalom többi részeinél erősebben kimeríteni — ezt igen nehéz megfogni! — ha csak azt nem képzeljük, hogy az igazság és törvény ellenére tett beolvasztás tartósságában magok az illetők is kételkedtek.

Nem akarok bővebben szólani Ausztriának 1848 óta követett külpolitikájáról, melyet mindjárt kezdetben Poroszország, azután a krimiai háború alatt az egymás ellenében állott hatalmasságok, végre Olaszország irányában követett; eleget szólanak erről az e politika következtében beállott tények5 elhallgatom e részbeni észrevételeimet, nehogy ezek a még végkép befejezett ügyekre nézve szándékommal ellenkező értelemben vétessenek.

Tagadhatlan, hogy azon leverő állapot, melybe az egész birodalom juttatott, mely különösen Magyarországra legsúlyosabban nehezkedik, egyenesen az ausztriai kormány azon szerencsétlen felfogásának tulajdonítható, mely ötét az absolutismus további fenntartására és Magyarország önállása megsemmisítésére bírta.

Nem tudom elgondolni, mi birta azokat, kik az október 20-án kelt úgynevezett fejedelmi diploma kiadásakor ő felségére befolyással voltak, arra, hogy e fejedelmi nyilatkozatban Magyarország önállásának legfőbb kellékei, úgymint: pénz-, had- s vámtigyröli szabad rendelkezése e nemzetnek a közbirodalmi tanács határozatainak alárendeltessék; hiszen ha meggondolák, miért szenvedett annyit c nemzet és mily állhatatossággal ragaszkodott ez folyton önállása fenntartásához, nem bírok találni okot, mely az illetőket azon reményre jogosíthatta volna, miké]) c nemzet önállását most hozza áldozatba, mikor a birodalmi kormány eddig követett kormányzási rendszerének fenntarthatóságát többé senki sem hihette és mikor az előttünk állott 12 év alatt tanúsított gazdálkodása e kormánynak a nemzetet még inkább meggyőzte, hogy ha volt eddig ok önállásnnkat őrzeni, van most még sokkal több, ettől semmi szín alatt cl nem állani; talán az e diplomában szemlélhető kecsegtetés, melyben a birodalomnak alkotmányadás ígértetik, bírhatná e nemzetet önállásának s ezzel alkotmányos létének feláldozására? De alig képzel-

hetö, hogy valaki c honban meg· ne emlékezzék a 1849. évi március 4-én kiadott birodalmi alkotmányra és ennek oknélküli elenyésztetésérc; ha ez utóbb említett alkotmány, mely legalább kormány felelősségével és sajtószabadsággal, esküdtszékekkel és így a valódi alkotmányosság egyes főbb feltételeivel biztatott, nem elég volt arra, hogy e nemzet önállása kockáztatásával ezt elfogadja: mikép lehetett azt csak fel is tenni, hogy e nemzet az alkotmányosság főbb kellékeit még csak nem is érintő október 20-diki diplomának annyi törvények által biztosított független önállását alárendelje?

így áll ez af. é. február 26-án kiadott fejedelmi leiratra nézve is. E nemzet, melynek önállása annyi törvény s maga a pragmatica sanctio által is tökéletesen biztosítva van: törvényes függetlensége és önállásáról lemondás nélkül azon birodalmi tanácsban, mely e leirat által alkottatott, soha részt nem vehet.

Sajnálatos, hogy az illető tanácsosok jónak látták e leirat végső pontja ban ennek létesítésére nézve a fejedelmi hatalom teljességének tekintélyére hivatkozni, mikor az október 20-ka óta helyreállott megyék felírásai őket meggyőzhették arról, hogy e nemzet önállásához híven ragaszkodva: ettől clállani soha nem fog. — Semmível sem támadtatik meg annyira a fejedelmi tekintély, mint ha a kormány részéről ott történik e tekintélyre hivatkozás, hol az, mi elérni céloztatik — nem teljesíthető.

Nincs senki c honban, ki c hatalomnak cllentálljon. A mi védelmünk csak a törvény; de ez oly paizs, melyen megtört az eddigi megtámadás, és ha ez újra történnék — a mitől isten óvjon — ez a kitürő, de jogairól le nem mondó nemzet irányában ily hosszas, mint volt, nem lehet.

A hangulat, mely e házban mutatkozik s az egész honban viszbangra talál, mutatja, hogy ott hol letelünk vagy elcnyészésünkről van szó, legkisebb véleménykülönbség sem létezik, s nem is létezhetik, minden nyilatkozatok egyeznek azon elvekre nézve, melyektől eltérni nem lehet és nem szabad; egyedül arra nézve van köztünk véleménykülönbség: váljon feliratban vagy határozatban jelentessenek ki ezen elvek. A hazafiúság érzelme e, csak az alakra nézve egymástól különböző véleményekben egy és ugyanaz, és azért ez mérlegezésnek tárgya nem is lehet. Nem is annyira megcáfolásul, mint a felhozott .ellenvetések folytán, szükséges megnyugtatásul kívánom megemlíteni, mikép azon körülményből, hogy V. Ferdinand királyunk ő felsége lemondása, formára nézve nem történt úgy, mint törvényesen kívánni jogunk van, nem tudnám azt következtetni, hogy c miatt azokat, miket alkotmányos létünk tökéletes állapotban! visszahelyezésére egyaránt szükségesnek tartunk, határozatban mondjuk ki, hanem e formahibából, véleményem szerént, szoros logicaval csak az következnek, hogy mindenek előtt V. Ferdinand ő felségét szólítsuk fel, a lemondás formájára nézve történt hibák helyrehozására; de miután ezt, kik határozatot akarnak, maguk sem kívánják és mivel a trónlcmondási formahibák helyrehozásának kieszközlése legcélszerűbben várható ő felsége Ferenc Józseftől, kinek az, hogy megkoronáztathassék, érdekében van; de más részről a határozat elleneink által könnyen ürügyül használtathatnék annak elérésére, hogy határozatunk figyelembe nem vétetvén, eredmény nélkül hagyassák, a felírás ellenében felhozott most említett érvnek erejét nem látom részemről clismerhctőnck.

De nem tudom azon kétségen kívül nagy fontosságú és igen sajnos körülményből, hogy Ferenc József ő felsége V. Ferdinand lemondásakor nem alkalmaztatta magát azon sarkalatos törvényeinkhez, melyek a trónörökösre az ország gyűlésének legfelebb hat hónap alatti összehívását és addig is a kormányzásnak honunk törvényei szerénti vitelét elrendelik, azt következtetni, hogy azt, mit tőle a nemzet jogosan kíván, csak határozatban jelenthessük ki; sőt sokkal célszerűbbnek tartom ezt felírásban jelenteni ki, hogy így törvényes követeléseinkre legalább választ várhassunk. És ha a szinte szomorú emlékezetű időszakban, mely e nem-

zct felett I. Leopold alatt az l663-dik és 1668-dik év közt, azután pedig 1681 és 1G87. közt lefolyt, a hasonló kivégeztetések és törvénytelen adózsarolások idejében az ország rendéi a 17 évig országgyűlést nem tartott 1. Leopoldhoz 1681-ben felírással járultak, mikor a törökök még Magyarországnak majdnem felét elfoglalva tartották, Tököli Imre pedig Kassánál 14,000 fegyvescssel állott; nem lehet abban, ha most Ferenc József ö felségéhez törvényes önállásunkat és jogainkat visszakövetelő felírást intézünk, törvényes gyakorlattól! eltérést találni; mert van ugyan a két időszak közt különbség, és ez abban áll, hogy I. Leopold, mikor a felhozot tak alatta történtek, már akkor koronázott király volt; de ez inkább nehezíthette az akkori országgyűlés rendéinek viszonyát a fejedelemhez, mint könnyítette; mert akkor az ország jogai a fejedelem részéről az általa már letett eskü ellenére voltak megtámadva; a jogsértés pedig, mely a letett eskü után és ellenére követtetett el, nem lehet kisebb, mintha az eskü letétele előtt történt volna.

Most azzal fejezem be szavaimat, hogy miután a sanctio pragmaticának értelme oly világos, hogy ebből senki mást nem következtethet, mint hogy e kétoldalú szerződés egyaránt kötelező a nemzetre úgy, mint annak fejedelmére, s mivel az ennek ellenébe elkövetett törvénysértések és alkotmányunk megtámadása, azoknak tulajdon cselekvéseik által, kik szenvedéseinknek okozói voltak, még a foglalási jognak oltalma alá sem vehetők, melynek általánocságbani igazságtalanságát s ingatagságát Somssieh Pál követtársunk helyesen kitüntette; azon tiszta öntudattal, hogy valamint e nemzet a közte és fejedelme közt támadt viszályoknak sem oka, sem kezdője nem volt, és hogy valamint tiszteletben tartotta mindég és tartja a fejedelem törvényes jogait, úgyszinte mindenkor kész méltánylani e honban lakó különajku és vallásu honfitársainknak, úgy mint a testvér horvát nemzetnek méltányos kívánatait; azon meggyőződésben, és meglővén győződve, hogy a személyes unió, mely minket az örökös tartományokkal kapcsolatban tart, nem mint nékiek hirdetni szokták, érdekük ellenére áll fenn, hanem ez legbiztosabb tényezője leend az ö valódi alkotmányos lételük és szabadságuk kifejlődésének, tökéletes lelki nyugalommal nézek jövendőnk elébe, szorosan ragaszkodva a nemzetnek törvényes jogaihoz és a nemzet független önállását biztosító régi és legújabb törvényeihez, azon erős bitben, hogy valamint a nemzet csak úgy erős, ha törvényeihez mindenben hű és mindenki iránt igazságos és méltányos: úgy a fejedelem állása is sokkal magasztosabb, ha az a törvények szoros megtartásában s az alatta álló nemzetnek megelégedésében, mintha az a mulékony hatalomban alapszik.

Deák tisztelt képviselőtársunk által indítványozott felírásra szavazok.

DEÁK FERENC.

Született 1803. oet. 17., Kehidán Zalamcgyében. Iskoláit Győrben elvégezvén Zalamegye gyűlésein kezdte meg politikai pályáját, az ellenzék elén állva. Itt szerzett híre vitte 183Vfl-ban bátyja, Antal, helyébe, az országgyűlésbe. Csakhamar elsői közé sorozá a nemzet, s az ellenzék önként tette őt vezérévé, mint utóbb az 1839 — 40-iki országgyűlésen, melynek sok tekintetben kedvező eredményei nagyrészt az ő tapintatos böleseségének, szilárd igazságszeretetének, s ellenei által is elismert jellem tisztaságának köszönhetők. A büntetőtörvénykönyv kidolgozásával megbízott választmány egyik legjelesb, és Szalay Lászlóval legtevékenyebb tagja volt. Az 1843/t-iki országgyűlésen hiányzott. Ellenfele, az ultra conservativ Forintos az akkor szőnyegen^forgott adó kérdése által, mely a nemességnek a közterhekbeni részvételét eélozá, felbujtogatva a boeskoros nemesség vagy kortestömegcit, oly utasítás adását cszközlé ki, melyet Deák mint elveivel ellenkezőt, el nem fogadhatott. Deák nem jelent meg az országgyűlésen. Ez kifejezé sajnálatát elmaradása felett, mely „országos

fátum“-nak ismertetett el. Ezalatt pártja diadalra vitte Zalában a köztehervisclés elvét, de mert, bár kénytelenséghől, a korteskedés nem legtisztább eszközeivel, Deák a követséget ismét el nem fogadta. Sokan félremagyarázták e lépését, rósz néven vették ez „érzékenységet“; mely pedig, amellett, hogy a legjellemzőbb vonások egyike Deák életében, elvontan tekintve is a legnemesebb önlemondás ténye volt, ^liiködött ugyan a megyei gyűléseken, de az 1 84’, 8-iki követséget, megromlott egészsége miatt szinte el nem vállaló. Távolból azonban nem szűnt meg használni ekkor sem, s az ellenzék föemberei ekkor is alig tettek fontos lépést előre kikért tanácsa nélkül. Az első magyar ministeriumban Batthyányi Lajos kérésére elvállalta az igazságügyi tárcát. Itt is, mint mindenütt, szilárd ellenzéki volt, de olyan, aki nemcsak küzdeni, hanem félni is tud hazájáért. Batthyányival, Klauzállal, Eötvössel, s utóbb Mészárossal ő volt a mérséklő elem a ministeriumban, Kossuthtal, s a jobbára evvel tartó Szemere Bertalannal szemben. Nem történt soha minister! kinevezés, mely általánosabb s nagyobb megelégedést szült volna, mint az övé; és mégis, az események fcltarthatlan árja már néhány hónap múlva oda sodorta a nemzetet, hol Deáknak, a béke emberének szerepe megszűnt. Ö hivatva volt nyugodt időben teremteni, de nem uralkodni a viharban, melyben a legnagyobb tett is mindig rombolással jár. 1848. szeptemberben részt vett azon országos választmányban, mely a bécsi országgyűléshez küldetett, s aztán sikertelenül tért vissza. Az első ministerium leléptével ő is lemondott A honvédelmi bizottmánynyal nem lépett érintkezésbe, s utólszor 1848. december 31-én működött, részt vevén a Windischgratzhcz békealku végett küldött követségben. A forradalom után elvonultál! élt falusi jószágán. Utóbb ismét Pestre szokott, s midőn 1859-ben ismét egy jobb jövő sejtelme kezdett derengni a lelkekben, újra középpontjává lett a nemzeti politikának. Hozzá jött tanácsért mindenki. Szobája egész nap tele volt, s van, vendégekkel. Aki valamit meg akar tudni, hozzá megy, s *ö* épen oly jól vau értesülve az udvari ármányokról, mint a megyei eseményekről, mert Bécstől le Oláhországig, mindenünnen eljárnak hozzá jelentést tenni. 1861-ben Pest belvárosa választá képviselőjéül, sőaz országgyűlésen ismét elismert vezére lön az ellenzéknek, sőt az egész nemzetnek. Felirati javaslata szolgált alkalmul a felirati és határozati pártok alakulására, melyek az emlékezetes második feliratban — legalább egy időre ismét egyesültek. Az országgyűlés fcloszlattatott, s a provisorium négy éve alatt a nemzet egyetlen tömör testként állt szemben a kormánynyal, megtörhetlen erejűvé egyesülten Deák második feliratában. 0 adta meg irányát a nemzet magatartásának, ő tűzte ki 1865. áprilisban, midőn a ministerium állása már ingani kezdett, az új zászlót, melyre a király iránti bizalom volt felírva jelszóul, ő tette lehetővé a húsvéti cikkel a király júniusi látogatását, s az éljenek, melyek a fejedelmet fogadák, az ő szavának viszhangjai voltak. Deák vezette az eseményeket azon mederbe, melyben folyva meghozták a december 1 4-én megnyitott országgyűlést. Ez országgyűlés az, melyben ismét, mint az ország legelső választókerületének képviselője vesz részt, tőle várja nemcsak a haza, hanem egész Európa, melynek közvéleménye Deákot e világrész első államférfiai közé sorolja, Magyarország államjogi kérdéseinek elintézésében az első, s mindenesetre a legnyomatékosabb lépést.

A szónok és államférfi jellemzésébe fogni nem merek, midőn annak oly jeles jellemrajza fekszik előttem, mint Tóth Lőrincé a „M. államférfiak könyvéiben. „Ha szigorú, kérlelhetetlen, tömkelegbontó logicai bonckésről van szó, — úgymond, — e bonckés Deák kezében csillog legtisztább fénynyel; ha megdöntő s megdönthetlen, kimerítő s kimeríthetlcn, a tárgyat minden oldalról felvilágosító, annak árnyaira s rétegeire déli napfényt árasztó okoskodások s érvek kellenek: Deák nevét hangoztatják a termek. Ha szcnnytelen, senki által kétségbe nem vont arany becsületesség kívántatik, Deák nevét hívja a nép. Ha bölcs, józan, meggondoló a törvényt s igazságot semmi melléktekintetnek fel nem áldozó, de a körülményekkel, mennyire csak becsülettel lehet, engedékeny s clőrelátólag megalkudó politika igényeltctik: ismét Deák a szükséges, a nélkülözhetlcn tanácsadó, kerestetik fel kehidai magányában. — — Deák szónoklata nem annyira elragadó s villanyozó, mint meggyőző s melegítő; nem annyira elmés, ragyogó s költői, mint világos, derült, velős, okokkal s érvekkel teljes; nyelve tiszta, sima, de nem piperés, oly távol a keresettségtől, mint a hanyagságtól; természetes, de nem pongyola, eszméinek teljesen megfelelő s azokat kimerítő, egy

kis ízével a dunántúli dialektusnak; magatartása nyugodt, tekintélyes, méltóságos, mozgása kevés, egyszerű, mindig illedelmes. Egészén szabályosság, erő s dísz egyesül. Hangja elég erős, de nem . annyira zengzetes. Nem azon fajta szónok, mint Kossuth vayy O'Connel, kinek hallatára a közönség idegeit érzi szökellni, szenvedélyre gyűl, kinek szavai bámulás, elragadtatás felkiáltásait ragadják ki a keblekből. De az a szónok, kit olvashatsz, boncolhatsz hideg észszel is, midőn a drámai hatás vitézsége lecsillapult, kit hatalmasnak, meggyőzőnek, sőt szépnek találsz mindenkor s akárhányszor, kiben logika, rend s methodus, erő és velő van örökké. De emellett melegítői is tud, s van eset, hogy könnyekre olvasztá közönségét, (mint pl. a lengyelek ügyében tartott s alább közlött beszédével.) — Deák ékesszólása a békéé, a rendezett, nyugalmas állapoté, midőn a küzdelem csak okokkal vívatik az elvek és jogok mezején. — Nem rögtönző mint Beöthy, de nem is készülő szónok, mint a korábbi Szemere, hanem a tárgyról gondolkodó, annak minden oldalát megfontoló, ki a főeszmékre elkészül, vagy inkább már régóta elkészült, de csak kifejezéseit rögtönözi, s e részben magát teljesen kész, gyakorlott ügyes nyelvére s tökéletes szerkezetű agyvelejére bízván, a kellő szavakat, dúsgazdag bőségben, s csatarendben felállítva, mindenkor feltalálja. Expositiója jól rendezett, világos, mire fényes példák nyomtatásban is megjelent jeles és tanulságos követjelentései; okoskodása éles és egyenesen célravezető Nem annyira bő, hogy unalmassá legyen, nem annyira rövid, hogy a nehezebb fejüektől is meg ne értessék. Eszméi tiszta láncolata soha el nem veszti a kellő nyomot, soha meg nem zavarodik, s el nem fajul. Szószaporitásba soha nem esik; nem szenved sem túlkövérségben, túlbőségben, mely fáraszt és untat, sem soványságban, mely szánakozásra gerjeszt, beszéde ki van ugyan kerekítve, de találni azért abban az izmok s idegek mozgásait. Nem túl finom és szőrszál hasogató, mint olykor Szentkirályi, nem viszi az okoskodást nehézkes syllogismusokon keresztül, de azért igen részletes és ügyes taglaló; rövid, de azért nem ködös és homályos, mi gyakran jár együtt a logikával, s rövidséggel. — Sohasem sértőleg gúnyos és gonosz, de a polémiában azért igen erős, ipélyen taglaló s boncoló tehetségénél fogva, mely az álokoskodások szürkületébe a tiszta, egyenes igazság szövétnekét viszi — — — Mint államférfi, nem bátor, hanem bölcs. Tagadhatatlanul legjobb magyar politikus, kinek jóslatai mathematikai pontossággal teljesednek. Eleme a béke és rend, hol ez megszűnik, ö nincs többé helyén. De mindent elkövet, hogy meg ne szűnjék. Nem forradalmi ember, s a polgári háború viharai közt megszűnt jeletősége. — — Deák politikájának alapelve: a lényeget soha fel nem adni, de apróbb'engedinényekre épen azért, hogy a lényeg megmentessék, körülmények szerént hajlani; a tért lépésről lépésre oltalmazni, s a túlnyomó erejű ellenséget, nem annyira ingerelve s felbőszítve szenvedélyes megtámadásokkal, mint kifárasztva nyugodt, szilárd ellenszegülés által, és oly helyzetbe téve józan észre, jogra, törvényekre támaszkodó okoskodások által, hogy a megtagadás Isten és világ előtt pirító s gyalázatos lenne, kedvező alkura bírni. — — Mint pártvezér, számba veszi az emberi hiúságot, és senkinek önszeretetén sebet nem ejt. A tanácskozmányokban kiosztattak a szerepek, sokszor gyenge fej, és gyakorlatlan nyelvre is bízatott az indítványtétel, hogy a küldők az országgyűlési naplókban a provinciális büszkeség kebeldobogtató érzései közt olvashassák, miként NN megye követe, érdemes NN ily s ily fényes beszédet mondott, és ugyancsak kitett megyéje becsületéért. Deák maga csak fontos tárgyakban szólott, és szóllott akkor, midőn a tolongó szóár által medréből kitolt tárgyat abban vissza kelle vezetni, s a bőven megvitatott kérdéseket fonnulázni, szoros és határozott alakba önteni; s szólott ekkor fontosán, bölcsen, kimeritöleg s mindenkit megnyugtatólag/4

. E kép, melyet a jeles szerző tizenöt év előtt rajzolt, a mint hü volt akkor, oly hű most is. Deák nein változott. Vannak és voltak lángeszű államférfiak, kiknek, épen azért, hogy nagyok maradjanak, és használhassanak, többször változtatni, a körülményekhez alkalinaztatniok kellett politikájokat; Deák e kényszerűségbe nem jutott soka, mert politikája . olyan, melyet nem csak lehet, de kell is minden képzelhető körülmények közt fenntartani: az örök igaz jog, igazság és nemes mérséklet politikája. S e politikának teljesen megfelel népszerűsége. Mozgalmas, terhes időkben mindig vannak emberek, — iram nemrég a Főv. Lapok Tárcájában,— kiknek nevét rajongással ejti ki a nép, kiket vezéreinek fogad, s értök· és velők tűzbe menni kész. De a népszerűség ily fokát ritkán képesek elérni oly férfiak, kik,

nemhogy nein keresik azt, de óvatosan kerülik annak minden, még megengedett eszközeit is. Míg azok egy lánglélek szenvedélyeitől lelkesülten, szellemük és szivök hatalmára le szenvedélyt beoltják a nagy tömeg leikébe, melyben azt növök minden pillanatban képes a rajongásig fokozni; ezek, menten minden szenvedélytől, a nyiigodt ész szaván szólnak a sokasághoz, s nagy szavak ragyogása helyett a higgadt gondolkodás emberei. Természetes, hogy amazok hatása nagyobb, s hogy a tömeg, melynek eszét járszalagon vezeti az érzelem, és előrekorbáesolja a felizgatott képzelet, amazokat szeretni s imádni, ezeket, ha felismeri is érdemeiket, csak tisztelni fogja. Ez a szabály, mely alól csak ritkán esik kivétel, és épen ezért boldog az oly ember, ki előtt, ily úton járva, megnyílik a nép szivének ajtaja, anélkül, hogy annak kulcsát kereste volna, és boldog azon nép, mely válságos időkben ily embert tisztelhet meg bizalmával. E népszerűség, mely nem a felizgatott képzeletben, nem a szenvedélyektől felszántott érzelemvilágban, nem a pere lázas divatjában, vagy a kétségbeesés elszánt öntudatlanságában rejlik, hanem a nép öntudatos hitében, lelke és szive meggyőződésében gyökerezik, — ez a népszerűség jutott osztályrészül Deák Ferencnek. — A nép kegyét sokan változékonyabbnak tartják az egyes hatalmasok szeszélyénél, a mi gyakran úgy is van, s minek példáit mi is ismerhetjük tapasztalatból. Annál feltűnőbb látnunk oly férfit, kit első fel- | léptekor karon fogott a nép tisztelete, évtizedeken át mellette maradt, s ha egyszer nagy viharok zajában — meg is feledkezett róla, megint csak visszatért hozzá, hogy a legmagasb polcra emelje. — Deák Ferenc soha sem tudott maga iránt oly népszerűséget kelteni, melyben a nép egy pillanatban a rajongásig vitt szeretet lázával ragad meg egy embert, hogy utóbb elvetve átkozza. Ö lassan léptenként hóditá meg a köztiszteletet Nem járt utána a népszerűségnek, hanem megvárta, míg az keresi fel magányában; nem epedett utána, hanem szívesen fogadta, mint eszközt, melynek segélyével többet használhat. Es mert nem hajhászta minden áron, s mert soha másra nem használta, mint hona ügyének védelmére, nem is hagyta, és nem is fogja őt elhagyni soha a nép szeretete, őrangyalként fog állani mellette, — a legszebb jutalom, mit ember kívánhat magának.

A körülmények úgy mutatják, hogy Deák nagy politikai pályája a jelen 186 /6-ki országgyűlésen éri el tetőpontját. Van múltja, melyre büszkén utalhat, van jelene, mely egygyé van forrva nemcsak hazánk, hanem Európa érdekeivel, van és lesz jövője mindaddig, míg lesz nemzet, mely magyarnak vallja magát.

1. A lengyelek ügyében.

(A KK. és RR-nél 1833. nov. 23.)

„Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek.“ — e szókat mondotta Esztergom vármegyének előttem szóló követe, úgy hiszem azonban nem különös újság gyanánt hozta fel azokat, mert a világ történetének évkönyveiben bővebben megtanítottak bennünket: hogy egyik nemzet emelkedett a másik elenyészett, — de a világ történetei nem tanítanak minket arra, hogy a végveszélynek örvényében elenyészéssel küzdő nemzetet némán, és hidegen nézve lehetőségig ne segítsük,— mert hiszen egyes emberek is lesznek és vesznek, kötelesség mégis, a veszélyben forgó, vagy ínségre jutott embertársunkat tehetségünk szerént a végsülyedéstől megmenteni. Egyébaránt nem fejtegetem Lengyelországnak múlt századbeli történetét, sok szomorú csapásokat kellene felhordanom, melyek a nemzetet érték, de a KK. és RR. ezeket úgy is bővebben tudják; nem feszegetem Lengyelország feldarabolásának titkos és nyilvános okait, nem számlálgatom az ebből eredhető következéseket, meg fogja majd Európát az idő tanítani, hasznos és tanácsos volt-e annak megtörténni? — fájdalomnak és aggódásnak keserű érzése foghatja el azonban keblünket, midőn látjuk, hogy a lengyel nemzet, mely a 16-dik században, észak leghatalmasabb statusának tartatott, hatalmas erőszakkal végképen ki vagyon már törülve a nemzetek sorából. Iszonyú valóság lett abból, a mit Kázmér

János királyuk 1661-ik eszt. ben július 4-én tartott beszédében könnyek közt jövendölt, mert le vagyon tiporva ezen nemzetnek egykori nagysága, — összezúzva hevernek a hajdani szabadságnak feldúlt omladékai, — s a Visztulának lengyel vérrel áztatott partjain nem szabad lengyelek tűzhelye füstölög. — Neveli fájdalmunkat annak érzése, hogy szánakozásnál, és kérelemnél nincs hatalmunkban egyéb, a mit az elnyomottakért tehetnénk, mert századokig sújtott minket is a kérlelhetetlen balsorsnak vas keze, és most, már nem tehetünk annyit szerencsétlen szomszédunkért, a mennyit 1278-ban a hatalmas Ottokár ellen habsburgi Rudolfért végbe vitt a magyar.

De hiszen a szolgaságig alázott nyomorultnak édes enyhülést nyújt a keservek özönében az is: midőn a résztvevő szánakozásnak forró könnyeit hullani látja, — midőn hallja érette könyörgő szavát annak, ki többet érette nem tehet; habár ezen kérő szó az elnyomónak jégkebléről sikertelenül pendülne is le. — Nyújtsuk tehát nekik c csekély enyhülést is, ha már több nem áll is hatalmunkban, de nyújtsuk azt tüstént és hosszas halasztgatás nélkül. Vagy talán részvételünk könyeseppjeit, s a kérelem elkészítésére szükséges egy pár órai munkát sem kívánunk áldozni azokért, kiknek ősei vért és életet áldoztak érettünk?

Macedóniának hatalmas fejedelme Nagy Sándor, Európát és Ásiát megrázkódtatta győzedelmeivel, bétöltötte a félvilágot dicsősége, és magát Jupiter Ammon fiának nevezte, de csak bámulást nyerhetett a késő maradéktól, nem köztiszteletet, mert Görögországnak szabadságát, melyet már édes atyja megrongált, végképen meggyilkolta.—Octavianus Rómának szerencsés császárja, bölcsen kormányozta a birodalmat, párfogója volt a tudományoknak, népe Augustusinak nevezte, de hálaadás nem kisérhette emlékezetét, mert ő fojtotta el a római szabadságnak végső lángra lobbanó szikráját, — Sándor ellenben az oroszok császárja fényes diadalmai után polgári alkotmányt adott a hatalma alatt levő lengyeleknek, s ez neki fényesebb dicsőséget, több forró köszönetét szerzett, mint véres győzedelmes. Dicső munkáját azonban maga kezdette rongálni, s az annyi jót ígérő adomány most már végképen feldulatott.

A szövetséges fejedelmek, midőn Napóleon óriási hatalmával végső .viadalra szállottak, azt nyilatkoztatták ki, hogy ők Európa szabadságáért küzdenek és midőn az ellenségnek roppant ereje kedvező szerencsével meg volt törve, magukat Európa szabaditóinak nevezték. — Minden ausztriai katona, ki a lipcsei véres ütközetben jelen volt, mellén viseli a szövetségesek dicső Ígéretének hitlevelét, azon kis érc keresztet, melynek felírása, Europa libertatis asserta. — Szép reményeket szült e három szó népeink keblében, s ezen kis emlékjelek ere betűi némán de hathatósan emlékeztetnek a fejedelmi szónak szentségére, midőn tehát a néma jelek is ily nyilván szóllanak, nekünk is, kik szabad alkotmányunk édes gyümölcseit igazságos fejedelmünk bölcs kormánya alatt nyugodtan használjuk, szabad lesz talán a diesö Ígéret valósulását, sürgetve könyörögnünk; hogy letiport szomszédunknak elnyomott polgári szabadsága vissza állíttassák, s ez által ö is boldog lehessen, mert szabadság nélkül, tiszta és állandó boldogság nem létezhet.

2. Az örökváltság tárgyában.

(A KK. és RR-ncl. 1835. nov. 10.)

Fájdalmas érzéssel értem én is e jelen királyi válasz tartalmából: hogy ő felsége az úrbéri 5-dik cikk 2-dik szakaszában általunk javallott örökös megváltásokat ezen törvényben kijelenteni nem akarván, legforróbb óhajtásainkat semmivé tette — közel félszázados reménység és várakozás után végre csakugyan összehívta fejedelmünk a nemzet képviselőit, hogy belső elrendelkezésünk hiányait

orvosolva boldogító törvényeket alkossanak. — Nyugtató bizodalommal csüggöttek rajtunk a nemzet minden osztályai, kezeinkbe tették le sorsát azon népnek, melynek itt szólani nem szabad, — de mely a hazának súlyos közterheit viselve, tőlünk várja leginkább boldogítását. — Elhoztuk mi magunkkal a nemzet közohajtásait, és ha, nemcsak papiroson, hanem kebleinkben is elhoztuk azokat, mélyen kell éreznünk, mely édes kötelesség a nemzet bizodalmának megfelelve teljesíteni a haza reményeit. — Akkor midőn e jelen országgyűlésnek kezdetén a rendszeres munkálatok felvételének soráról tanácskozónk, és nem csak az ország rendéinek többsége, hanem fejedelmünk is mindig csak a népet és ismét a népet emlegetve sürgette az úrbéri munkának első helyen felvételét, akkor azt hittem én is, hogy ezen nemzeti közkívánkozásnak valódi sikerrel megfelelni, s az adózó népnek állandó boldogságára említett tülekedéseink célját elérni nehéz talán nem lesz; most azonban múltat és jelent fontolóra véve nem titkolhatom aggodalmamat a kétes jövendő felett. — Kettős volt ezen úrbéri, a jobbágyok iránt törvényhozói kötelességünk: t. i. engedmények által tüstént segíteni a jobbágyok szükségein, de a jövendőre is figyelmezve egyszersmind önérzésöket is az emberiség méltóságára emelni, és kifejteni a kebleikben szunnyadó hatalmas erőt, az iparkodásnak leginkább szabadság és tulajdon által nevekedhetö varázsa erejét. — E kettős kötelességen alapult az országos rendeknek úrbéri munkája, s ezen kettős kötelességnek teljesítését vártuk a törvényhozásnak második részétől, mert midőn e jelen királyi válasz közvárakozásainknak épen meg nem felelt, mert midőn tőlünk egy részről új és ismét új engedményeket kíván, más részről a népet emelő és boldogító azon csekély szabadságot is, melyet mi megadni készek valánk, megtagadja, vagy legalább el nem fogadja, és így minden engedmények, melyeket a rendek nemzeti kifejlődésünk édes reményében nemesebb célokból adtanak, általa nyomorúlt alamizsnává vannak lealacsonyítva. Ugyanazon kormány, mely az adózó népnek sorsát oly gyakran emlegette, rajta mindazonáltal önhasznának feláldozásával csak ritkán segített, — ugyanazon kormány, mely e jelen királyi válaszban tőlünk ismét áldozatokat sürget, de hazánk vérző sebeit többszöri keserű panaszunk után sem orvosolja, most is úgy látszik csak azt akarja: hogy engedményink által jobbágyaink a királyi kincstárt gyarapító közterheket könnyebben viseljék, — de arra nem hajlandó: hogy ezen nép az iparkodásnak és mívelödésnek magasabb fokára emelkedve feltalálja önkeblében tulajdon erejének és szorgalmának gazdagon kamatozó tőkéjét; pedig ha mindenkor csak alamizsnát adunk, ha egyszersmind a népnek szorgalmát célirányos törvények által nem ébresztgetjük, kötelességünket csak félig, sőt félig sem teljesítettük, mert tekintsünk bár vissza századokon keresztül törvényeink sorára, tapasztalni fogjuk: hogy a törvényhozásnak ismételt engedményei sem voltak képesek népünket az ínségtől megóvni, — előre látható tehát: hogy az engedmények véghatárát még el nem értük; előre látható: hogy a szegény elmellőzött népnek sorsa jövendőben is áldozatokat fog kívánni, hacsak törvény által neki módot nem nyújtunk, hogy ezen kérdés alatti szakasznak értelmében a földesuraknak kára nélkül, sőt azoknak önkényes megegyezésével alku szerént magának valamível több szabadságot és biztosabb tulajdont szerezhessen. — De nemcsak a jobbágyok sorsát kockáztatná, nemcsak azok szabadságát korlátolná ezen örökös megváltások eltiltása, hanem még a földesurak tulajdonosi jussait is tetemesen sértené, — mert ezen úrbéri munkának 4-dik cikkelyében azt állítani, hogy a földnek tulajdona egyenesen a földesurat illeti,— azt mondani továbbá: hogy minden jobbágyi adózás a földesúrnak kétségtelen sajátja: itt azonban megtagadni a földesúriéi azon just, hogy ezen sajátját ön jobbágyainak alku szerént szabadon és örökre szerződés mellett által adhassa — valóban annyi volna, mint a valóságos tulajdonnak, minden józan értelmét keserűn kigúnyolni, és a tulajdonosnak szabadságát szükség nélkül, sőt a közjónak kárával semmivé tenni. — Nem azért gyűltünk

pedig itten össze, hogy a hasznos szabadságot korlátoljuk, hanem azért, hogy a szabadságot terjesztve, védve és erősítve polgár társainkat boldogítsuk. — Nem is új és szokatlan intézkedést kívánunk mi ez 5-dik cikkely által hazánkba behozni, hanem biztosító törvényben csak azt kívánjuk nyilván kijelentetni, ami hazánk több részeiben eddig is, mind a földesurat, mind a jobbágyságot boldogítva, divatozott. — Nézzük el bár országunk minden vidékein az örökösen megváltott községeket, tapasztalni fogjuk: hogy azok a jobbágyi tartozásokért örökös megváltás fejében földesuraiknak sokkal nagyobb sommákat tettek le, mint a mennyit bármely vevő ugyanakkor azokért fizethetett volna, és mégis rövid időn terheikből kitisztulván, most már szorgalomra, vagyonra, mívelödésre szomszédjaikat sokkal felülmúlják; — nyert tehát a földesur, mert vagyonát oly áron adta el, amilyent azért egyébként nem kaphatott volna — nyertek a jobbágyok, mert ők azóta kettőztetek iparkodás által tehetősek, szabadok és boldogok — de nyert a közjó is, mert ugyanazon föld a megváltás óta sokkal számosabb, vagyonosabb, míveltebb és elégedettebb polgárokat táplál. — Több egyes példákat tudnék felhozni hazánk minden részeiből, de nem szólok az ország más vidékeiről, nem említem azt: hogy a Nyírségnek homokos földén, és Nyíregyházának örök megváltás által felszabadult lakosi, milyen derék és naponként nevelkedő várost emeltek, azt azonban el nem hallgathatom, hogy megyénkben is a Murának és Drávának partjain néhány község örökös megváltás által felszabadulva, kies és gondosan mívelt termékeny kertté varázsolták faluiknak határait, nálok a jobb földnek holdja most is két-, háromszáz pengő forinton árultatik el: holott a közel vidéken még a közterhet nem viselő nemesi birtoknak ára sem halad meg holdonként negyven, ötven pengő forintot. — Nálok a népesedés, a faluk nagysága, csinossága és a lakosok vagyonossága folyvást nevekedik, nálok csak gondos iparkodást s az ebből származott jólétnek kedvesen meglepő képét láthatni mindenhol, — egy szóval, aki ezen községeket közelebbről ismeri, hacsak a nemzet kifejlődése iránt minden érzés ki nem aludt kebléből, lehetetlen nem óhajtania, hogy bár hazánkban minél több eféle csinos és boldog helységek támadnának - pedig-kérdezzük meg bár a szomszéd vidéknek szegényebb lakositói, hogy azon megváltott községek miáltal lettek virágzókká? azt fogják azok sóhajtva válaszolni, hogy azért, mert szabadok, és a szabadság által boldogok. — Vagyon igen is a népnek szívében is egy édes ösztön, mely ha századokig szunnyadóit is, de örökre kialudni soha sem fog, és ezen édes ösztön a törvényes szabadság vágya és érzete. Nem lehet ezen ösztönt gátoló törvényekkel elfojtani, mert végre gátokat rontva kártékony lehetne féktelen rohanása, de hatalmunkban áll azt hasznos törvények által a legnemesebb célra, hazank nagyságának emelésére, s a nemzeti szorgalom és erő kifejtésére vezérelni. — Ilyen hasznos és célirányos törvény az említett 5-dik cikk kérdés alatti 2-dik szakasza, ezt tehát most félrevetni részemről véteknek tartanám a nemzet ellen, mely tőlünk várja a haza boldogságának sikeres eszközlését. — De mik is lehetnének okaink arra, hogy ezen intézkedést, melyet a földesurak önhaszna tanácsol, a népnek boldogsága sürgetve kíván, törvényeink pedig nem tiltanak, egy oly intézkedést, melyből eddig is csak áldás és boldogság eredett, most egyszerre félrevessük?—Abból, amit az elölülő felhozott: hogy t. i. nálunk a nemtelenek örök jussal nemesi tulajdont nem szerezhetnek, a jobbágyi adózások örök megváltásának eltiltását következtetni helytelen következtetés volna, mert ha nem említem is azt, hogy az incapacitás már magában igazságtalan . és semmi vitágos törvényen nem alapul, — csak azt jegyzem meg; hogy az általunk javallott törvény még az incapacitásnak most fennálló gyakorlati magyarázatával sem ellenkezik, mert ezen magyarázat a nem birhatást csak a valóságos nemesi tulajdonra terjeszti ki, olyan szerződéseket pedig, melyek mellett a jobbágyok magokat tartozásaiktól örökre megváltják ugyan, de a földesúri hatalom és törvényhatóság nyilván fenntartatik, csak úrbéri örökös szerződéseknek kell

tekinteni, és az ilyen birtokot valóságos nemesi birtoknak mondani senki sem fogja. — Vagy talán itt is az ősiség törvényeinek erőltetett magyarázatából kívánunk a nemzet boldogságának új akadályokat összerakni? — Szegény nemzet! a sors átka úgy látszik csakugyan úgy akarta, hogy a magyar soha virágzó — soha igazán boldog ne lehessen, mert íme századokig küzdött a nemzet külső és belső ellenségeinek minden szabadságot eltipró büszke hatalmával vért és életet pazarolva, századokig küzdött a szabadságért, és miután harcai elmúltak, most midőn a béke csendes ölében az egyes polgárok boldogságából kellene kifejlődni a nemzet nagyságának, most íme a nemzet osztályai között minden kölcsönös bizodalmát elzáró fal gyanánt mi magunk állítunk fel egy irtóztató rémképet, — reá tűzzük a leroskadt feudalismusnak hajdan csillogó rongyait, elszigeteljük általa hazánkat Európa művelődésétől, félre vetjük miatta még azt is, amit öntapasztalásunk boldogítónak bizonyít, és mi, kik büszkén szabadoknak hirdetjük magunkat, nyomorúlt rabjai vagyunk ezen rémképnek, mely a nemzeti nagyság kifejlődését első bimbójában elfojtja, — s ez a rémkép a roszúl értett, roszúl magyarázott aviticitas. — Igazságtalanok volnánk elődeink iránt, ha még azt is állítanánk, hogy ők az ősiség törvényei által a népet magoktól és a szabadságtól végképen el akarták szigetelni; — hibáznánk, ha talán azt hinnénk, hogy a jobbágyoknak magokat földesuraik megegyezésével örökre megváltani hajdan szabad nem volt. — Szerették őseink is szabadokká tenni azokat, kik a legyőzött nép közül magokat tehetséggel és mívelődéssel kiemelték, sok földcsur hajdan is felmentette jobbágyait, sok község örökre megváltotta magát a jobbágyi adózások alól s így származtak a szabad községek, melyek közül némelyek utóbb királyi kiváltságot nyertek és szabad királyi városainknak nem csskély része ilyen szabad községekből emeltetett mostani állására. — Több törvényeink említik a szabad és kiváltságos községeket, de egy sines, mely a földesnrat korlátolná abban, hogy jobbágyait a jobbágyi tartozásoktól örökre felmentse, van világos törvényünk, mely korlátot vet a királyi városok szaporításának, nehogy a 4-dik status a többit számra meghaladja s ezen törvény az 1687 dik esztendei 7-dik cikk — de úgy hiszem, szóllani fogunk egykor még arról is, ha ezen törvény helyes- és igazságos-e? az örökös megváltások által felszabadult községek szaporítását azonban sem ez, sem más törvé ny nem tilalmazza; mert hiszen ezeket a4 dik statushoz számlálni senki nem fogja; sem a régi, sem az újabb időkben nem ritkák tehát az ilyetén örökös megváltások, és kívánságunk sem az ősiség törvényeivel, sem őseink szokásával nem ellenkezik. — Azt sem lehet ellenünk sikeresen felhozni, hogy ezen intézkedés által a pazarlónak vagy annak, ki az ősi javakból törvényes örökösét örömest kizárná, utat nyitunk szándékának teljesítésére,mert azon felül, hogy az eféle kijátszásokban módot találni nem nehéz, meg kell még jegyeznem, hogy ha szabad ezen 5-dik cikk értelme szerént a jobbágyi tartozások iránt egy bizonyos és esztendőnként fizetendő bármely csekély sommában megalkudni — ezt pedig a jelen királyi válasz sem ellenzi — az ilyformán kötött úrbéri örökös szerződések felbonthatta* nok lévén, könnyű lesz akárkinek, aki örököseit károsítani óhajtja, évenként tiz, húsz ezer forintot érő jobbágyi adózásokért esztendőnként fizetendő tiz, húsz forintban is megalkudni, s akkor a törvények korlátoló rendelése ki lesz játszva, sőt ha javallatunk elfogadtatik, sok jó lelkű birtokos, kit talán vétke nélkül számos adósságok terhelnek, jobbágyai felszabadulása által gyakran megmenekszik terheitől és curialis birtokát meg is tarthatja, így tehát jobbágyait boldogítva maga is boldogul: ellenben ha minden eféle örökös megváltások tiltva lesznek, az ilyen birtokos gyakran egész birtokát a vevőnek kénye szerént olcsón lesz kénytelen odaadni, — kérdem pedig a két eset közül melyik fogja mind a tékozlást, mind az örökös károsítást inkább előmozdítani? — az olyan rendelkezés tehát, mely a jólelkü birtokost ok nélkül gátolja tulajdonának használásában, a rósz lelkűnek pétiig nyilván utat és alkalmatosságot nyújt, a törvény korlátoló határozatának

kikerülésére, csakugyan már magában helytelen és igazságtalan. — Végre azon ellenvetésre, hogy e törvény nem az árbéri munkába való, röviden azt jegyzem meg, hogy az említett 2-dik szakaszban olyan örökös megváltásokról van szó, melyekben a földesúri hatalom és törvényhatóság nyilván fenntartatott, a földesnr és jobbágy közötti viszonyok tehát meg nem szűntek, pedig úgy hiszem, hogy minden, mi ezen viszonyokat illeti egyenesen az úrbéri munkába tartozik, és ha itten határoztuk meg a jobbágyok tartozásait, ha itten határoztuk meg azt, hogy ezen tartozásokat miképen lehet másnemű adózásokra átváltoztatni, csakugyan itten kell arról is szóllanunk, hogy minden jobbágyi adózásokat mi módon lehet végkép megszüntetni, mivél tehát az eféle örökös megváltások eddig s törvényeink mellett is hasznos és boldogító következésekkel divatoztak; és így eddigi törvényeink mellett is fennállhatók. — Mi okból akarjuk ezen ide tartozó tárgyat bizonytalan időkre, bizonytalan kimenetelre halasztgatni? és mért nem nyugtatjuk meg azoknak méltó aggodalmát, kik azt hiszik, hogy az ilyen halasztgatás alatt mindég csakugyan alattomos megtagadás rejtezik? — Vétkes elmulasztás nem alkotni törvényt, mely a szabad és boldog polgárok számát szaporítsa, de olyan törvényt alkotni, mely az eddigi számát is kevesítse; olyan törvényt alkotni, mely azokat is, kik a sorsnak kedvezése által a törvények engedelme, vagy legalább elnézése mellett magokat jobb sorsra emelték, a jobbágyi adózásoknak egykori járma alá ismét visszataszítja, nem mulasztás, hanem vélekedésem szerént oly cselekedet, melyet a hazának áldása épen nem követhet; pedig ha javallatunk félrevettetik, ha múltat és jövendőt biztosító világos törvény által ki nem jelentjük az örökös megváltások szabadságát, nemcsak jövendőre vetettünk gátot a haza virágzásának, hanem az eddig boldog és virágzó szabad községek sorsát is kockáztatjuk, ha javallatunk törvénynyé válhat, fél század múlva, más fényben, más erőben áll fenn a magyar. — Ha ellenben a királyi válasznak óhajtásunkat megtagadó tartalmához járulunk, az eddig megváltott községek sok ezer lakosainak mostani csekély szabadsága is fel lesz dúlva s ezek átka, ezek keserű könnyei kisérik a jelen törvényhozásnak emlékezetét. — A szegény adózó népnek reánk függesztett epedő tekintete, tőlünk enyhülést és szabadságot kért vala, mi azonban csak alamizsnát vetettünk neki, de a szabadságot azoktól is készülünk elvenni, kik eddig azzal birtanak, pedig csak ott igazán boldog és virágzó a haza, hol a földet szabad kezek mívelik; ott erős a nemzet, hol szabad kezek védik a tulajdont és függetlenséget — én tehát e jelen kérdésnél a kerületi szerkeztetést, mely jobbágyainknak legalább egy részben utat nyit a szabadságra — ezennel pártolom.

3. A sérelmekről.

(A KK. és RR-nél. 1839. jún. 17.)

Nem hittem, hogy alkotmányos országban ott kellessen előadásomat kezdeni, ahol most kezdeni magam kényszerítve érzem — biztosításul tehát ezennel kijelentem, hogy a kormány nevezet alatt soha sem értem a fejedelmet, hanem azon tanácsosokat, kik személyét környékezik, s kiket az Ulászló 6-dik Decretum 7-dik és 8-dik törvényeikkelye kérdés alá vehet s meg is büntethet; — ezen elöreboesájtás mellett mi a királyi személyünknek a királyi előadásoknak felvétele iránti kívánságát illeti, magam részéről megjegyzem kénytelenítetem: hogy az elölülő által felhívott 1791. 13-dik törvénycikkelyben nemcsak az mondatik .· ut Propositiones regiae assummantur — hanem az is: ut justa Statuum et Ordinuiu gravamina tollantur, nem is lehet ezen törvénynek más értelme, minthogy egy részről a rendeknek kötelessége a királyi előadásokat felvenni, más részről pedig

a kormánynak a nemzet sérelmeit orvosolni — két része van a felhívott 1791. 13. az első, hogy a királyi előadások felvétessenek, a második pedig hogy a sérelmek orvosoltassanak. — Már ha tekintjük az összes törvényhozásnak kötelességeit, mely a nemzet boldogsága, önként következik abból, hogy mindenek előtt azt kelletik tanácskozásba venni, mi a nemzet boldogságára legcélirányosabb és legszükségesebb; — erre, igaz a királyi személyünk ő méltósága azt válaszolja, hogy a királyi előadások jók, és a nemzet boldogságát tárgyazók, az magába kétséget nem szenved; azonban ha vannak sürgetősebb szükségek is, ha vannak a nemzetnek sebei, melyeket orvosolni mulhatlanúl kell, ekkoron az összes törvényhozásnak kötelességében áll azokat előbb orvosolni. —Vélekedésein szerént a 1791-diki országgyűléséről nem is lehet azt feltenni, hogy az általa alkotott 13-dik törvénycikkelynek azon, az elölülő által felhozott magyarázatot kívánhatta is volna tulajdonítani, de ellenkező a gyakorlat is. 1825. és 1832. esztendőkben! példák eléggé mutatják, — mert a legutóbbi országgyűlés alatt a királyi előadásokba a rendszeres munkák tűzetvén ki, ha az 1791. 13-dik törvénycikkelynek az volna az értelme, melyet néki az elölülő kíván adni, akkoron a múlt országgyűlésen más tárgyakat felvenni nem lehetett volna mind addig, míg mind a kilenc rendszeres munka be nem fejeztetik; hogy pedig el nem végeztettek, és még is más tárgyak felterjesztettek, köz tudományra van. — Az elölülő által felhívott 1723. 7-dik, és Ulászló 2-dik Decretum 25-dik törvénycikkelyei pedig azt mondják: piivatorum negotiis praetermissis publica tractentur — már a pesti esetben nem Rádaynak személye, de a köz érdek van megsértve, mert általa veszedelmeztetve van ezen testület függetlensége, veszedelmeztetve a szabad választási jussa; ezen törvények értelméből is tehát a pesti sérelmet a királyi előadások előtt kelletik, és van is joga az országgyűlésnek azt felvenni. — Azonban véleményem szerént jelenleg az országgyűlése nincsen is azon helyzetben, hogy még a felett kellessék neki tanácskoznia, mit kellessék előbb felvenni, mert e részben megelőzte a rendek kívánságait ő felsége atyai gondossága, ki tudván, hogy a nemzetnek sérelmei is legyenek, azoknak orvosoltatását királyi előadásainak második részében Ígérte; midőn tehát a rendek sérelmeiket a királyi előadások más pontjai előtt felterjeszteni kívánják, hódolnak Ő felsége kívánságának. Mondá továbbá az elölülő, hogy a királyi előadások a közjót érdeklik, s e részben magam sem kételkedem, belátásom szerént azonban itt az a kérdés, mi érdekli a közjót közelebbről? s erre a kérdés világos: hogy a rendek nézetei szerént a pesti sérelem. — Mondá tovább az elölülő: hogy ha a királyi előadások előlegesen fel nem vétetnek, később hideg megfontolással felettek nem is lehet tanácskozni, — de épen ezen tekintetből kívánnám a sérelmeket előbb felterjeszteni, hogy ekkép megszüntetvén a nemzet aggodalma, megszüntetvén az országgyűlési testület független állásának veszedelmeztctése, nyugodtan és hideg megfontolással folytathassák a rendek tanácskozásaikat. Továbbá az előlülő felszólító a rendeket, hogy a bizodalmát erősítsék, ez az ő kívánsága is; de minthogy a kormánynak épen legnagyobb szüksége van a bizodalomra, az ő érdekében kiváltképen fekszik azt fenntartani, és minthogy erősebbnek kötelessége a békére első lépést tenni — mért nem cselekedne ezt? mert ugyanis a gyengébbnél az első lépés a félelemből, — míg az erősebbnél nemes önérzésből ered. — A kormány egész, s annak minden tagjai kitűzött céljait egyesülve elősegítik, holott ezen tábla még kiegészítve sincsen. — A bizodalom küldötte a rendeket ide, ám de a küldőket meg kelletik nyugtatni erről, s a bizodalmát erőltetni nem lehet, s minthogy pedig a bizodalom tetteken alapul, ha a kormánynak érdekében fekszik a Magyarhon bizodalma, teljesítse a nemzet forró kívánságát, s a bizodalom azonnal helyre áll; — azonban fajdalom az újabb időbeni példák ellenkező világosságban tüntetik elő a kormányt. — Ugyan is a képviselői rendszer két elven alapul: a szabadszólás, és szabadválasztáson, — újabb időben mind a kettő meg van sértve: — a szabadszóláson ejtett sebeket

hittem könnyen orvosolhatni, minthogy tudtam, hogy szabadon választott követjei vannak a nemzetnek; — azonban most hogy állanak a dolgok? Azon kormány, mely tőlünk bizodalmát kíván, mindjárt tanácskozásunk első lépésében látjuk, hogy a szabad választást is korlátoztatja. — Aggodalmunk tehát annál nagyobb, fájdalmunk annál súlyosabb — ne zárjuk el tehát kebleinket ö felsége előtt, és én minden jót reményiek. — Az elölülőnek azon kifejezésére: hogy ha illendően adjuk elő kívánságainkat talán könyeket is tör..lhetünk, és használhatunk is, megjegyzem: hogy az elölülő az „illendő“ szót nem azon értelemben vehette, mintha a rendeknek ezen módjokat t. i. a felirási módot illetlennek lenni vélné, hanem abban az értelemben vette, hogy részéről inkább óhajtaná a királyi előadásokat előbb felvétetni, s ezen értelemben ellene semmi kifogásom. — Mi azonban a dolog érdemét illeti, kettős a cél, de csak egy az út t. i. a törvény által kiszabott út — első cél pedig mindenkor a haza java, — a könyek törülése pedig második marad, már pedig a haza javát bár mely célnak is feláldozni nem kelletik. Mi a második célt illeti, ez nehéz feladás, mert az ember mindenkor ember marad, 3 csak polgári erény képes azt zabolázni. — Ha valakinek, talán nekem volna legtöbb jogom könyeket törülni, — mert kedves láncokkal le vagyok köttetve azokhoz, kiket a szerencsétlenség ért! — Én azonban a haza javát semmi más tekinteteknek sem áldozom fel, azt parancsolja meggyőződésem, s ez küldőim utasítása is. — Azért mindenek előtt panaszos szavamat emelem jó fejedelmemhez; nem is lehet mondani: hogy a panasz szava bizodahnatlanságnak szava legyen, — mert kérdem, mi mutat nagyobb bizodalmát, az e? ha mi ő felségének nyilván kimondjuk: felséges urunk, ez nekünk hív magyarjaidnak fáj, fáj pedig annyira, hogy képteleneknek érezzük magunkat parancsolatidnak teljesítésére, mindaddig míg sebünket nem orvosolod; — vagy pedig az nagyobb bizodalmát mutat-e? ha mi megvalljuk ugyan hogy fáj valamink, de mivel te urunk kívánod, mi betegen is, de még is kívánságodat teljesítjük. — Véleményem szerént jobb az első, nagyobb bizodalmát, sőt megtiszteltetést mutat, azért a királyi előadások előtt a sérelmeket kívánom felterjeszteni. — Előadá tovább az elölülő, hogy a királyi előadásokat külső és belső bátorság tekintetéből is kellene elölegesen felvenni; azonban véleményem szerént az volna erre a kérdés: a belső, vagy külső bátorságot fenyegeti-e nagyobb veszély? — és ahoz mérve intézkedéseinket, azon kelletik előbb segíteni, hol parancsolóbb a szükség. — A belső bátorságot veszedelmeztetik több esetek, de kivált a pesti nyilván mutatja: — a külső bátorság pedig tudtunkkal veszedclincztctve nincs, mert hála az egeknek Európát a békesség angyala őrzi; de talán arra válaszolni azt fogják: „si vis pacem para hélium,“ ez is meg fog történhetni, de előbb sérelmeinken segíteni kelletik, — mert ha az újjoncok egy két holnappal később is ajánltatni fognak, a külső bátorságra nézve azért semmi veszedelem; ellenben ha a pesti sérelemmel veszedelmeztetik a belső bátorság t. i. a személy és vagyonbeli bátorság, s ha valaki a rendek közül ezen tettet szerfe letti féltékenységnek is mondaná, a szerfeletti féltékenység a szerfeletti szeretetből ered, már pedig a haza iránti szerfeletti szeretetet véteknek tulajdonítani soha senki sem fogja. — Mind ezeknél fogva tehát a pesti sérelmet kívánom mindenek előtt felvétetni, s azt elölegesen felterjeszteni, és pedig úgy, hogy mind addig semmibe tanácskozni nem kívánok, mielőtt ezen pesti sérelem nem orvosoltatik. — Mi végre a királyi városok kívánságát illeti, erre nézve megjegyzem: hogy a ki felülről igazságot kíván, annak alá felé is igazságot szolgáltatni kell, és azon fogva ne tagadtassék meg tőlök kívánságuk, midőn azonban a kölcsönös igazságot gyakorolni kívánom, óhajtóm egyszersmind, hogy a királyi városok küldöttjei magok is legyenek igazságosok, és e szerént ha a városok is a választási just magok között kiterjesztik, küldőim a királyi városokat a szavazástól kirekeszthetni nem tartják lehetségesnek, — de azt meg kívánják, hogy a királyi városokban minden polgár, mint a választásban, mint pedig az utasításadásban részt

vegyen, utasításaikat nem teljesítő követjeiket pedig visszahívhassák, — ha a királyi városokban a polgári jogokat ekkép minden polgár gyakorolhatja, nem tartanak küldőim semmitől, és azon 600,000 lakosnak, kik a városokat lakják, szívesen nyújtanak kezet a haza védelmére, a haza szeretetére; — mert a képviselői rendszert nem látom veszedelmcztetve az által, ha az többeknek kezekben nyugszik.— Véleményem szerént a városok már eleget ki vannak fejlődve arra, hogy a törvényhozásban részt vehessenek, s ha ne talán némelyekben nem volnának is, módot kelletik nekik nyújtani a kifejlődésre, mert ha a vármegyék ily nyomasztó állásban lettek volna, kérdem, lehetnének-e a kifejlődésnek mostani fokán? véleményem szerént az illusioknál kellemetlenebb állás nem lehet, kivált a mostani században, melyben minden a matcrialismus rámájára vonatik; —adni kell tehát a királyi városoknak érdeket, adni mezőt, hogy kifejlődésük előmozdíttassék, s akkoron függetlenek lesznek és érdemesek, hogy szavazatjuk legyen. - Ugyanazért, hogy a célhoz közelítsek, óhajtanám, bőgj' még ezen országgyűlésen egy választmány neveztessék ki, mely a királyi városok szavazati aránya iránt véleményét terjessze elő, addig is pedig, hogy napló bírálókat, minden innen vonható következés nélkül, magok közül választhassanak, nem ellenzem, s énnek megadására felszólítom a rendeket is, mert: mily kevés az, mit a királyi városok kívánnak, s mily keserű annak megtagadása 1

4. Az újoncajánlás tárgyában.

(A KK. és RR-nél. 1840. febr. 20.)

Miután a KK. többsége elhatározta, hogy az újoncok tárgyában az ajánlás most megtétessék, és ez által azok, kik kisebbségben maradtak, a tanácskozásokban legalább szenvedőleg részt venni kéntelenítettnek — nincs más hátra, mint hogy a rendek figyelmét az ajánlandó újoncok számára nézve kikérjem, — azon választmány, mely az újoncok szüksége megtudása végett kiküldetett, jelentése bérekesztésében semmi rendkívüli szükségről említést nem tészen, hanem azzal rekeszti be véleményét, hogy a kormány 38,500 katonát kíván. — Azt hiszem hogy Magyarország — akkor midőn katonai segedelmet ajánl, a nép erejét és az újoncok szükségét tekinti meg előbb, s ezt is kell nékie megtekintenie — valamint hogy a választmány is azért volt kiküldve; hogy a szükséges adatokat megtudja, nehogy a nemzet szükség feletti újoncokat ajánljon, mert szükség feletti újoncokat ajánlani kettős tekintetben káros a nemzetre nézve, káros először, mert az adózó nép kebléből kedvesei kiragadtatnak, káros 2-or a nemzeti oeconomiára nézve, mert ezáltal számos munkás kezek vétetnek el a nemzettől. — Következőleg ha a nemzet szükségen felül ajánlja meg a katonákat, polgári kötelességét szegi meg, és a helyett, hogy hasznot tenne, kárt tesz. — Most már kezünkbe vannak az adatok, s ezekből nem hogy szükség látszanék, sőt az tetszik ki: hogy jelenleg mély békességben élünk s hogy semmi oly kinézés nincs, melynél fogva ezen béke megzavarásától félni lehetne. — Mármost ezen béke fentartásáramennyi katona kell, erre nézve egy bizonyos számot meghatározni nem akarok, — hanem csak némi hasonlítást kívánok tenni az elmúlt időkből, melyekben újoncok állíttattak. — 1790-ben, midőn újoncokat állítottak, akkor rendkívüli körülmény volt, mert az mondatik „hello plene non terminate“ mert a háborúnak még akkor vége nem volt. — 1792-ben mondatik „hello indicto et inchoate, s az „eruptio hostium“ enilíttetik. — 1802-ben ekkor némüleg egy meghatározott számot állítottak fel az ország rendéi a katonaságra nézve, és ezen meghatározott szám 64 ezer emberből állott, s annak fenntartása 3 évre ígértetett, — de hogy ezen háborús körülmények között mily nagy szüksége volt katonára a kormánynak, azt

minden ember tudja. 1805-ben az mondatik: „in moderuo extremo caiamitatis situ“, akkor extremus caiamitatis situs volt — nem olyan, mint a mostani, mert ezt extremus caiamitatis situsnak mondani gúny volna. — 1808 ban milyen háború fenyegetett bennünket, tudva van a karok és rendek előtt, akkor az insurrectiót is meghatározták, s újoncokat is adtak, félvén attól, hogy az ellenség beront, — 1830-ban ha megvizsgáljuk azokat, miket a kir. commissarius felfedezett, azok csak arra mutatnak, hogy akkor a körülmények szinte rendkívüliek voltak; azt mondja ezen deputatió beadott jelentésében (felolvassa azon választmány jelentésének néniéi}' pontjait) — akkor az ilyen körülmények, melyek a mostaniaknál sokkal súlyosabbak voltak, reá bírák az ország rendéit arra, hogy .ajánlatot tegyenek; — most a mint mondám, a választmány azt mondja, hogy oly békességben élünk, melynek megzavarásától félnünk nem lehet. Ezen választmány a kir. biztost ismételve felszóllitotta, ha van-c még valami adatja, mert a választmány némely tagjai, a kik közt én is voltam, lehetetlennek látták, hogy ily nagy számot kívánjon a kormány, — ekkor a kir. biztos ideális caiculus szerént 60 ezerre tette a magyar hadsereg számát; nem akarom én itt ezen ezen megszabott számot fejtegetni — csak az ideát hazonlítom az előbbiekhez. — 1802-ben 64 ezer ember tartását vállalta magára az ország, — 1802-ben háború volt, akkor nem lehet feltenni, hogy az ország oly csendben lett volna, hogy a békesség felzavarásától tartani néni lehetett volna, akkor az egész monarchia serege 450 ezer emberből állott, ezek közt Magyarország részéről 64 ezer ember volt ajánlva, — most az egész monarchia seregei 300 ezer embert tesznek; mar ha akkor, midőn az ausztria sereg annyira szaporítva volt, mégis magyarország 64 ezernél többet nem adott, most midőn az egész hadisereg csak 300 ezer emberből áll, — hogy lehet azt kívánni, hogy a magyar sereg 60 ezer emberből álljon, annyival inkább, mint hogy akkor is, midőn a francia óriási ereje Európát elnyomással fenyegette, csak 64 ezer emberből állott; — midőn most ily körülmények között 60 ezer katonát kell felállítani, — ez másra nem mutat, mint hogy a kormány a nemzetet erején túl akarja terhelni. — Ha felvesszük Magyarország népességét, mi csekély az ausztriaihoz képest, — mégis a védelem nagyobb részét vinné, ha 60 ezer emberre szániíttatnék katonasága száma, slia Magyarországhoz számíttatik az, mi Magyarországhoz tartozik, a határőrség, — melynek seregeit csak 50 ezerre, s nem akarom többre számítani, pedig a mi otthon marad, az szinte annyi, — úgy Magyarország több vérrel üldözik az egész monarchia egy harmad részénél; ehhez hozzá teszem még azt,hogy ál agyarországnak a mostani jelen körülmények közt vigyázni kell a számra nézve, — bele megy talán a törvénybe az in extremo situ? — ha ez bele megy, ezt gúnynak tekintem, mert az ország Kendői clibc adott jelentésből nem a rendkívüli szükség tűnik ki, hanem az, hogy a kir. biztos ismételt fclszóllílásra sem tudott elegendő adatokat előmutatni, hanem csak generális axióma gyanánt mondatott, hogy más hatalmasságok is szaporítják hadisergcíkct, — de hogy háború fenyegetne, azt a kir. biztos nem mondotta; — nem látom tehát által, hogy a körülmények rendkívüli esetéta törvénybe micsoda lélekkel, micsoda meggyőződéssel lehetne bele tenni; — már most mi lesz abból, ha Magyarország hadiseregét GO ezerre állítják a rendek vagy jnég többre? —mert még ezeknek száma a verblink által is szaporíttatik — majd ha a háború fenyegeti az országot, micsoda arányban ajánlanak akkor a rendek, midőn még békességben is ennyit adnak? mem említik c meg akkor ezen számot? nem mondják e hogy az ország békességben is annyit ígért? ezen irányban utoljára majd az egész nemzet katona lesz. Még egyet ne felejtsünk cl, a kir. propositiókban bele tétetett az alimentatió, az országnak buzgó célja volt ennek megváltása, ez a katonaság számán alapul, nem legnagyobb fegyverül használják-e azt?hogy ezután az élelmezést 60 ezer emberre, sőt még többre kell számítani, mert ezen 60 ezer ember békesség idejében ajánltatott. — Majd ha a megváltás cránti alkudozás

és kivetés forog fenn, akkor fogják azon megyék azt megsiratni, melyek a katonaság számát ily nagyra emelték, mert által fogják látni azt, hogy magok fegyverével ölték meg magokat. — Ha belső bátorságunkat fontolóra vesszük, ez most csendességben van: mi tehát azon rendkívüli szükség? s azt hiszem, midőn a körülmények jelen pillanatban nem rendkivülíebbek, mint ezelőtt egy hónappal, egy vagy két esztendővel, midőn békességünk fölzavarásától jobban nem lehet félni, e jelen pillanatban, mint tavai és harmadéve lehetett, azt hiszem, hogy ugyan annyi katonaság mely képes vált eddig megőrizni a csendességet, — ezután is képes lesz. — Lássuk tehát, mi a hadisereg mostani állapotja? azt mondja a választ: mány, hogy ez 43,713 főre megyen, s ebben több olyanok vannak, kiket ma holnap el kell ereszteni. A Completatiót el nem ösmerem, de többre emelni a katonaság számát, mint a mi szükség — pazarlásnak tartom. Ha az 1830-ban állíttattak haza jőnek, akkor még marad 23 ezer, egy nehány száz; ha ehhez 20 ezret ajánlunk még, lesz azon szám, mely eddig elég volt a béke fenntartására. Ha eddig nem kellett több, ezután sem kell; annyival is inkább, minthogy most a 20 ezer törődött emberek helyett mind ifjak adatnak. Vagy talán oly könnyű az adózó népnek a katonát tartani, hogy arra nem is kell tekinteni, hogy sok legyen a katona? — ki ajánlja a katonát? — a rendek: honnan? — az adózó nép sorából; ki tartja a katonákat? — az adózó nép; mi csak az ajánlást tesszük meg. Tegyük kezünkre keblünket, valljon ha azon terhek, melyeket az adózó nép visel, minket nyomnának, —ha ami gyermekeinket, testvéreinket kellene katonáknak állítani,

— vagy nekünk kellene tartani a katonákat, — valljon nem fontolnánk e meg komolyabban, hogy egy emberrel sem adjunk többet, mint a mi szükséges? — álás rovására, más gyermekeiből ajánlatot tenni könnyű, de ha mi viselnénk azon terhet, akkor jobban megfontolnánk a dolgot. Azt hiszem, kötelességét súlyosan sérti azon törvényhozás, mely a szükséghez képest megkívántaié újoncokat meg nem ajánlja, de még inkább súlyosan sérti kötelességét azon törvényhozás, mely többet ád, mint a mire szükség van. A mint már mondám, engem nem győz meg arról semmi, hogy mától fogva a béke megőrzésére több erő kell, mint a mi tavai volt, a mi az idén volt; — így ezen számnál küldőim részéről többet nem ajánlok; azt mondja talán valaki, vannak körülmények, melyek félelmet gerjesztenek — mint az orosz birodalom, — ezt tekintetbe venném, ha a választmány ezen jelentése előttem nem volna. Vagy való ezen jelentés szava, vagy nem: ha való, akkor nines mit félni, ha nem való, akkor az egész csak játék; — velünk csak játszanak, és a mihez az ajánlatot kössük, nem mondották meg; azt azonban a kormányról fel nem tehetem, hogy a nemzettel játszana, így nem tehetem fel azt is, hogy ha volnának több körülmények, azokat is velünk ne közölték volna; figyelmeztetem a rendeket, hogy a hazát így kétszeresen terhelik, mert nem csak hogy 38 ezer embert ragadnak ki kedveseik köréből, de még a katona tartás azon terhét is szaporítják, melyet a megkevesitett adózó népnek viselni kell. Mindig azt hallottam emlegetni, midőn az adóról van szó, hogy ez a katonatartásra szükséges,

— midőn tehát 38 ezer katonát adunk, ajánlottunk egyszersmind több adót is, ajánlottunk több terhet, melyet az adózó nép fog viselni, — ajánlottunk több módot arra, hogy az adózó nép a katona szállásolása, által demoralisáltassék; — ezen ajánlathoz hozzá nem járulok, azon esetre, ha 0 Felsége azon 9 ezer agg katonát haza bocsátja, — akkor, hogy a haza védelmére elegendő sereg legyen, küldőim 28 ezer újoncokat ajánlanak, minthogy az ajánlott 38 ezer katona nagyon terhelni fogja a népet, ebben Zala vármegye nevében soha meg nem egyezem.

5. Követjelentési beszéd.

(A zalai közgyűlésen. 1840. júl. 28.)

TEKINTETES KAROK ÉS RENDEK! Az ország gyűlése befejeztetett, tisztünk megszűnt, s képviselői díszes de terhes állásunkról lelépve, számot adunk eljárásunkról s azon bizodalomról, melylycl minket a tekintetes RR. kegyessége megtisztelt. Tiszta igyekezetünk buzgóságát nyugodt kebellel vetjük szigorú bírálat alá; de kegyes elnézést kérünk és reményiünk, ha tehetségünk az igyekezet buzgóságának meg nem felelt, s erőnk hiányában képesek nem valánk eszközölni mind azt, mit elérni óhajtottunk.

Aggodalommal telve léptünk mi e nehéz pályára, nem mintha kétkednénk az ösvényről, melyet kövessünk, mert ez kötelesség s önérzeteink határozottan kijelelték, hanem aggódva láttuk, fájdalmasan éreztük azon nyomasztó állapotot, melyet polgári szabadságunk vérző sebei, a személyes biztosságon ejtett súlyos sérelmek, s polgár társaink szenvedései okoztak, s mely néhol rettegést, máshol inkább keserű ingerültséget gerjesztve sötét felhőként lebegett a nemzet felett. Nevelték aggodalmunkat azok, mik az országgyűlésnek megnyitását közvetlen megelőzték, s ennek folytában voltak olyan pillanatok, melyekben az ellenséges körülmények nevekcdő hatalma nem csak szebb jövendőnk reményeit, de a jelent is veszélylyel fenyegette, s melyekben az általános csüggedést csak az ügynek igazsága távoztatta el, s azon meggyőződés, hogy igaz ügyért küzdeni még akkor is kötelesség, midőn már sikerhez nincsen remény.

Köztanácskozásaink első tárgya azon újabb sérelem vala, mely Pestmegye törvényes követének, gróf Ráday Gedeonnak, az országgyűlésről főbb parancsolat által lett eltiltásából származott. Sértve láttuk mi ezen tilalom által Pestmegyének törvényesen gyakorlott szabad választási jussát, s veszélyeztetve képviselői rendszerűnk függetlenségét, mely a kormánynak parancsoló vagy tiltó önkényes avatkozása mellett fenn nem állhat, s meg valánk győződve, hogy midőn polgártársunk törvény ellen és ítélet nélkül, megfosztatott polgári legszentebb jussaitól, személyében az egész nemzet törvényes szabadsága lett megsértve. Ugyanazért mindenek előtt ezen sérelmet, mely képviselői állásunkat, s az országgyűlésnek kiegészítését oly súlyosan érdeklette, kívántuk ő felségéhez felterjeszteni, sőt kerületileg azt is clhatározánk, hogy addig, míg e sérelem orvosolva nem lesz, semmi egyéb tárgyakat felterjeszteni nem fogunk.

A kerületileg készült felirási javaslat, melyben e sérelemre nézve kifejténk nézeteinket, az országos ülésben is megállapítatott; azon záradék pedig, melyet más tárgyak fel nem terjesztése iránt, az orvoslásnak könnyebben lehető eszközlése végett határozánk, úgy módosíttatott, hogy e tárgyon kívül még az előleges sérelmeket, és azokat, mik a nyilvánosságot és a szólás törvényes szabadságát s az országgyűlésnek kiegészítését tárgyazzák, minél előbb tanácskozás alá veszszük, s fel is terjeszszük, ezeken kívül pedig a szabad választáson ejtett sérelem tettleges orvoslásáig semmi egyéb munkálatokat fel nem küldünk.

Ezekben állapodván meg a képviselői táblának többsége, felirási javaslatunkat a fő RR-hez általkttldöttük, s velők az említett záradék iránti országos végzésünket is közöltük. Ök azonban véleményünket el nem fogadták, sőt az általküldött felirási javaslatot tanácskozás alá sem vevén, azt válaszolták: hogy

az 1790-dik évi 13-dik cikkely rendelete szerént minden egyéb tárgyak előtt a királyi előadásokat kell tanácskozás alá venni, s minket azoknak haladék nélküli tárgyalására szólítottak fel.

Kettős volt már ekkor az akadály, mely ezen súlyos sérelemnek orvoslásában már első lépésünket is gátolta, s azon nehézség, melyet a fő RR. tanácskozásaink sorára nézve gördítettek elő, lehető következéseiben szintoly veszélyes vala, mint azon sérelem, melyet a kormány okozott. Mert ha mcgállapittatnék az 1790. l.Bdik cikknek azon magyarázata, melyet a fő RR. felállítottak, könnyen megtörténhetnék, hogy a kiről·) i előadások tárgyalata után az országgyűlés azonnal berekcsztctvén, a nemzetnek még ideje sem volna méltó panaszait s igazságos kívánatait előadni. Ekkor azon törvény rendeletének másik része, miszerént a sérelmeket is minden országgyűlésen múlhatatlanul orvosolni kell, tettleg meg volna semmisítve s az országgyűlés oly testületté válnék, mely inkább csak azért lett összehíva, hogy a fejedelem parancsait általvcgye, nem pedig azért, hogy minden köztárgyakról szabadon tanácskozzék, s a nemzet legszentebb jussát: — a törvényhozást, fejedelmével megosztva szabadon gyakorolja.

Előadtuk mi ezeket a fő RR-hcz küldött izenetünkben; kifejtettük, hogy törvény által előre s állandó szabályul kitűzni azon sort, niclylyel a köztanácskozási tárgyak mindenkor felveendők, már csak azért sem lehet, mert ezen sornak a tárgyak természetéhez, s többet, vagy kevesebbet sürgető voltához képest kell változni. Hivatkoztunk c részben törvényekre, s a múlt idők példáira; kifejtettük, hogy jelenleg épen az általunk előadott sérelmek azok, melyek minden egyéb tárgyaknál sürgetősebbek; kiemeltük különösen az országgyűlés kiegészítésének tekintetét; de fontos okaink, s részletes vitatásaink sikeredének valának.

Ezenközben érkezett a július 28 án kiadott királyi leirat, melyben ő felsége felterjesztésünket megelőzve kijelenté: hogy a megyéket törvényes jussaik gyakorlatában korlátozni s a szabad választási just sérteni nem akarja. Ezen fejedelmi kijelentés azonban, ha bár súlyos aggodalmunk enyhítésére valamely nyugtató ígéretet látszott is foglalni magában, sérelmünket még sem orvosolta; mert azon akadály, mely Pcstmegyc követének mcgjclenhctését gátolta, még elhárítva nem lett, a törvényt sértő tilalom vissza nem vétetett, s azon általános kifejezések, melyekben ezen királyi leirat a szabad választásról, s a megyék törvényes jussairól szólott, jövendőnk teljes biztosítására kielégítők nem valának. Ezen nézeteknél fogva mi a szabad választási sérelem felterjesztésének sürgetésétől a királyi leirat következésében sem állhattunk cl, s a fő RR-kct újra felszólítottuk, hogy velők közlőit felirási javaslatunkat tárgyalás alá vegyék s a nemzet legsúlyosb sérelmeinek minélelőbbi felterjesztését ne gátolják. — Elhatároztatott továbbá a mi táblánk többsége által az is, hogy a katonai élelmezés tárgyában készült országos választmányi munkálatot, minta mely rövid idő múlva köztanácskozás alá kerül, a követek küldőikkel minél előbb közöljék, ő felsége pedig ugyan azon felírásban, mely mellett említett sérelmeink felterjesztetnek, megkérettessék arra is, hogy azon adatokat, melyek a katona újoncokban kívánt segedelem szükségének felfedezését tárgyazzák, úgy szinte a Duna szabályozását érdeklő terveket, és előmunkálatokat is az országgyűléssel közöltetni mcltóztassék.

Ennyi vitatások után végre csakugyan clállottak a fő RR. az 1790-dik évi 13-dik cikknek azon magyarázatától, melyet ellenünk felállítottak, s megegyeztek abban, hogy ámbár a királyi előadások érdemleges tárgyalás alá még nem vétettek, legelső felírásunkban mimi azon sérelmek és kívánatok, melyek iránt a két tábla megegyez, felterjesztessenek, s ezen felírásnak 2-dik részében kérettessék azon adatoknak közöltetése is, melyek a királyi előadások l-ső és 3-dik pontjainak tárgyalásához mintegy előkészületül szükségesek. Elfogadták továbbá azon felirási javaslatunkat, melyben az clőlcgcs sérelmek orvoslását sür-

gettük, és azokat, mik Kővár vidékét, Közép Szolnokmcgyét, és a főrendi tábla nak némely meg nem hívott tagjait tárgyazták; de egyszersmind határozottan kijelenték azt is, hogy a szabad választást, a nyilvánosságot és a szólás törvényes szabadságát tárgyazó felirási javaslatunkra nézve tovább is megmaradnak előbbi leleményüknél, s ezeknek felterjesztéséhez nem járulhatnak.

Ekkor azonban gróf Ráday Gedeon, tiszta buzgósággal, csak a hon javát óhajtva, országgyűlési követségéről, melyet Pestmegyének törvényes választásából nyert, önkényt sen lemondott, s lemondását a megye közönsége is elfogadván, megszűnt c részben az országgyűlési testület kiegészítésének kérdése, s az okozott sérelem tettleges orvoslásának szüksége, sőt lehetsége múltra nézve teljesen előnyét-zott. Ami pedig a jövendőt illeti: mi ugyan kívántunk volna bővebb biztosítást erre nézve is; de a fennforgó körülmények között további részletes vitatásokkal magát az elvet is kockáztatni nem vala tanácsos, s látván, hogy c tárgynak felterjesztésére nézve a két tábla között egyesülést eszközölni lehetetlen, célszerűbbnek láttuk a szabad választásnak törvénybe ütköző minden korlátozása ellen ünnepélyes óvást tenni, s határozottan kijelenteni: hogy mi a nemzetnek ezen szent és sérthetetlen jussára nézve a törvényekhez, törvényes gyakorlathoz s az 183'76. évi országgyűlésnek senki által kétségbe nem hozott, s tettleg elismert példájához szorosan ragaszkodunk. Meg vagyunk mi teljesen győződve, hogy azon példát, melyben akkor a nemzet és fejedelem tudva és szabad akaratból, minden kétség, minden cllenmondás nélkül tettleg megegyezett, most a kormánynak egyoldalú önkényes rendeleté, melyet a nemzet törvényesnek soha el nem ismert, sőt ellene képviselői által határozottan felszólalt, meg nem gyengítheti, s c tilalom a törvény ellen, s azon példa ellen alaposan soha fel nem hozattathatik, s talán nem hibázunk, ha hiszszük, hogy épen azon keserűség, mely ezen tilalomból származott, s azon kedvetlen vitatások, melyek e tárgy felett hónapokig folytának, s különösen az, hogy e tilalom volt egyik legfőbb ok, mely miatt a királyi előadások hónapokig tárgyalás alá sem vétethettek, nyújtanak jövendőre nézve is némi biztosítást, s nem csak a törvény, hanem a józan okosság is el fogja tartóztatni a kormányt egy o'y lépésnek ismétlésétől, mely haszon és nyereség nélkül mind neki, mind a nemzetnek annyi keserűséget okozott, s ezentúl ismételve bizonyosan még többet okozna.

Megszűnvén eképen a szabadválasztáson ejtett sérelem feletti vitatások: azon sérelmeket s kívánatokat, mik iránt a fő RR-kcl már megegyeztünk, haladék nélkül felterjesztettük, s ugyan azon felírásban ő felségét a királyi előadásoknak 1 sö és 3-dik pontját érdelő adatoknak közöltetésérc megkértük, a nyilvánosságnak és a szólás törvényes szabadságának sérelmei felett pedig vitatásainkat tovább is folytattuk. — Köztanácskozásaink első tárgya tehát a nemzet súlyos sérelmei valának, azoknak előadásával kezdettük meg az országgyűlést, első felírásunk legfőbb részét sérelmeink előterjesztése tévé, s ezekkel kapcsolatban levének csak megemlítve a királvi előadások, melyeknek érdemleges tárgyalásához még csak előkészületek tétettek. És így az 1791). 13-dik cikkely·rendeletét tettleg oly értelemben alapítottuk meg, mely a szabad tanácskozások természetével leginkább megegyez, s melv jövendőre megmenti az országgyűlést azon eddig soha tisztán el nem döntött veszélyes vitatásoktól, melyek a királyi előadások elsőbbsége felett majdnem minden országgyűlésen előfordultak; — s ezen fontos lépést nem csekély következést! nyereségnek lehet tekinteni.

Azon tárgyak közül, melyek első felírásunk mellett felterjesztettek, az országgyűlésnek kiegészítését érdeklettc az, hogy Kővár vidéke az 1837c. 21-dik cikkének ellenére az országgyűlésre meg nem hivatott; Közép-Szol nokmegyc meg hivatott ugyan, de követválasztási g} ülését a főispán önkényes hatalommal eloszlatta, s eképen a megyét jussán ak gyakorlásában s kötelességének teljesítésében gátolva, mind a törvény rendeletét, mind a fejedelem parancsát büntetlenül sér-

tette. — Úgyszinte az is, hogy a főrendi táblának némely tagjai, kik törvény és gyakorlat szerént országgyűlési személyes jussal bírnak, királyi meghívóleveleket nem kaptak. — Ezen tárgyakra nézve nem történt orvosló tettleges változtatás az országgyűlés alatt; azonban ami Kővár vidékét, s Közép Szolnokmegyét illeti, biztosan lehet reményleni, hogy azon udvari választmány, mely az említett törvény következésében ezen részek visszakapcsolásának általános és tökéletes teljesítésére kiküldetett, elkezdett munkáját minél előbb bevégzendi, sekkor minden el lesz hárítva, mi e részben sérelmet okozott, s hiszszük, hogy a kormány képes lesz bármely egyeseknek önkényes ellenszegülését sükeretlenné tenni, s alkotmányszerű hatalmával a törvénynek foganatot szerzend. — A főrendi tábla némely tagjainak meg nem hívására pedig ő felsége april 25-én kiadott királyi válaszában kijelenteni méltóztatott, hogy addig is, míg az országgyűlésnek elrendezése tárgyalás alá vétetik, mind azok, kik a törvény és törvényes gyokorlat szerént az országgyűlésre meghívandók, bizonyosan meg fognak hivatni, s azt, hogy némelyeknek a királyi meghívólevelek jelenleg később adattak ki, a törvényhatóságok által hiányosan teljesített összeírás okozta. Így tehát ezen sérelemnek ismétlésétől sem lehet tartani.

Az előleges sérelmekre, melyeknek rég óhajtott orvoslását ugyan azon első felírásunk mellett ismét sürgettük, semmi részben nem nyertünk kielégítő választ. — Ezen sérelmek polgári alkotmányunknak legrégibb, de folyvást vérző sebei, melyek anyagi tekintetben szintúgy, mint szellemiben súlyosak és veszélyesek. — Fájdalmas, valóban, hogy annyiszor ismételt felírások s a nemzet méltó panaszának tiszta igazsága sem valának képesek ily hosszú idő alatt eszközölni azt, mit kérelem és sürgetés nélkül is méltán várhatunk, sőt megkívánhatunk a kormánytól, tudni illik törvényeink megtartását, és a sértett törvények szentségének helyreállítását. Csak az országgyűlés végnapjaiban érkezett királyi válasz ezen sérelmekre; de annak tartalma által e tárgy semmiben jobbá nem változott, sőt ismét csalódott reményeink és az ismét megtagadott orvoslás még súlyosabbá tevék fájdalmunkat. — Erdély, a testvér haza, melyet ugyan azon nyelv és nemzetség, a szabadságnak ugyan azon buzgó érzete köt hozzánk, melynek lelkes jeles fiai oly gyakran küzdöttek érettünk és nemzeti önállásnnkért, törvényes viszonyaiban Magyarországhoz még most sem csatoltatott; Galicia s mind azon tartományok, melyeknek visszaadását méltó joggal kértük, még most is cl vannak tőlünk szakasztva; a magánosoknak pénzbeli viszonyai felett még most is azon felsőbb rendcletek határoznak, melyeket több ítélőszékeink a törvény sérelmével s törvényes függetlenségök ellenére is már oly régen követnek; ásó árának meghatározására nézve megsértett nemzeti jussaink még most sincsenek visszaállítva, s a nemzetnek minden osztályait folyvást és törvény ellen nyomja ezen önkényes adónak súlyos terhe; az egyházi javak még mindég a törvényhozás elmellőzésével terheltéinek; a véghelyek polgári állása törvényes tekintetben nem változott, egy szóval, ezek az előleges sérelmeknek minden pontjai most is orvosolatlanok. Mi ezen sérelmeknek orvoslását minden lépéshez, mely az újoncok ajánlására nézve fokonként történt, múlhatlan feltétel gyanánt kívántuk hozzákötni, de indítványunk többséget nem nyert. — Hiszszük azonban, hogy nevekedö buzgósággal szólalnak fel c tárgyban jövendőre az ország rendei, mert csak a csüggedést nem ismerő nemzeti közakaratnak sikerül az, mit eddig elérni képesek nem valánk.

A szólás törvényes szabadságán, s a nyilvánosságon ejtett sérelmek, s azon perek, melyek némely polgártársaink ellen támasztattak, azon eljárás, melyet e percekben ítélőszékeink követtek, és azon elvek, miket ítéleteikben fölállítottak, polgári állásunk függetlenségét, és a személyes biztosságot, és köztanácskozásunk szabadságát sokkal mélyebben érdcklették, mintsem hogy azok ellen haladék nélkül szavukat emelni ne siettek volna a nemzet képviselői. Felszóllal-

tünk azon fájdalmas érzéssel, melyet a sérelem nagysága szült, s azon komoly határozottsággal, melyet a sértett törvények szentsége, s a veszélyben forgott közérdekek fontossága megkívánt; kijeleltük egy külön felírásban mind azokat, mik sérelmesek valának, s a kormány önkényes rendeletét, a bírák eljárását s ítéleteit törvényteleneknek jelentvén ki, azok következéseinek tettleges megszüntetését, s az okozott sérelmeknek teljes mértékű orvoslását kívántuk.

A főrendi táblának többsége azonban felírási javaslatunkban meg nem egyezett, sőt a sérelmet okozott kormányi rendeleteket, s az ítélőszékek eljárását nem csak mentegette, hanem helyeselve pártolta, s a kormány jussairól, a bírói hatalomról olyan elveket állított fel válaszában, melyeknek ösvényén egyesülést a két tábla között sem reményleni, senm óhajtani nem lehet. Mert ha azon elvek megállapíttatnának,kormányi s bírói kettős önkény veszélyeztetné polgári szabadságunkat, s e kettős önkény ellen még íelszóllalnunk sem lehet. Fájdalmasan lepett meg bennünket a fő RR-ek ezen válasza, s kénytelenek valánk *2* dik izenetünkben részletes kiereszkedéssel fejtegetni nézeteinket mind azok iránt, mik c tárgyat érdekelték. Izenetünk tartalmát törvényeinkből és polgári alkotmányunk leikéből merítettük, s megvagyunk győződve, hogy tisztán a nemzet é# fejedelem egyesült érdekében szóllottunk, hisszük, hogy a mit a nemzet nevében mondottunk, az a nemzet határozott akaratja volt, s ügyünknek s kifejtett elveinknek igazsága felett nyugodt kebellel várjuk a jelen s jövendő ítéletét.

Felszóllítottak bennünket első válaszukban a fő RR. arra is: hogy sérelmet panaszló felszóllalás helyett, az elvek vitatását mellőzve, bár honnan eredeti aggodalmunk megszüntetésére inkább a fenforgó tárgyak iránt új törvényeket alkossunk. — Hajlandók valánk mi bármely hibát javítani s eddigi törvényeinknek e tárgyak iránti rendeletét szelidebb korunk tisztább fogalmaihoz alkalmaztatni, nem azért, mert a fennálló törvények sértve valának, hanem azért, mert a hiányt pótolni, a tökéletlent javítani első és legszentebb kötelessége a törvény hozzásnak. De azon elvek folytában, miket a fő RR. a bírói hatalomtól felállítottak, s addig, míg a kormány elkezdett sérelmes rendszerét folytatta, s míg hatalmának súlya alatt szenvedtek polgártársaink, kölcsönös bizodalomnak annyira megrázkódtatott állapotában tanácskozni azon törvényekfelett, melyek polguri állásunk biztosságát, sőt hazánk egész jövendőjét tárgyazva, kedvezőbb körülmények között is fontos és nehéz feladásai lesznek a törvényhozásnak, vagy egészen sükeretlen, vagy épen veszélyt hozó munka lett volna. Ha voltak olyanok; kikre a hatalomnak sérelmes lépései rémülést gerjesző hatással valának, azok a félelemnek nyomasztó befolyása alatt épen c tárgyban a jövendőt biztosító új törvények felett szabadon nem tanácskozhattak volna, mert a félelem szabad férfiak szabad tanácskozásával meg nem fér. Ha pedig a történtek nem félelmet, hanem inkább ingerültséget okoztak, azt a sérelemnek folyvást tartó következései naponkint keserűbbé tevék; a fájdalomnak s ingerültségnek mind inkább növekedő keserűségei között pedig nem lehet azon nyugalommal, azon hideg fontolgatással tanácskozni, minőt az ily fontos és nagy következésü törvények alkotása megkíván.

Es ha mind ezen tekintetek nem lettek volna is, meg valánk mi győződve, hogy a fenálló törvényeken ejtett sérelmet egyedül új törvények alkotásával orvosolni soha nem lehet. Törvény szab korlátokat a hatalomnak; — s önkény ellen a törvény erejében keresnek óltalmat a hon polgárai. De magát a törvényt, s annak óltalmazó erejét önkény ellen csak a nemzet morális ereje biztosíthatja, s a mely nemzet morális erő hiányában nem képes törvényeinek szentségét tiszteletben tartani, s azoknak tiszteletet szerezni, annak független önállása csak a véletlen esetek játéka lesz, s azt újabb és ismét újabb törvények sem mentik meg a végsülyedéstől. Ha fel nem szóllal a nemzet, midőn törvényei sértetnek, hanem sérelmét elhallgatva minden sértett törvény helyett újakat alkot, önmaga csökkenti törvényeinek tekintetét, mert hallgatása annyi, mintha helybenhagyná a

történteket, vagy azokat a törvények kétes értelmével mentegetné. Ha fel nem szállal a nemzet, midőn a hatalom túl lépett a törvények határain, ki fogja figyelmeztetni a kormányt elkövetett hibájára? s mi fogja reá bírni, hogy a törvények ösvényére ismét visszatérjen? Sértett törvények mellett komoly méltósággal felszólalni több tiszteletet mutat a fejedelem iránt is, mint a gyáva hallgatás; mert amaz férfias bizodalom, ez pedig félénk kétkedés a fejedelem igazságában, s azon nemzet, mely törvényeinek, polgári jussainak sérelmét gyáván hallgatva tűri el, gyáván hagyná cl fejedelmét is a veszélynek óráiban. Gyáva népnek fejedelmek ne örüljenek, mert félelem és bizodalom, hűség és gyávaság nemzeteknél együtt soha nem léteznek. — Nekünk a fenálló törvények sérelméről kellett előbb tanácskoznunk, a sérelmek tettleges következéseinek megszüntetését, a törvények tekintetének helyreállítását kellett sürgetnünk; de mindezeket clmellőzve, sérelmeinket elhallgatva, új törvények alkotásába ereszkednünk nem lehetett. A fő RR. javaslatát tehát cl nem fogadhattuk.

Így foljtak a vitatások hónapokon keresztül, s aggodalmak között vártuk a kétes jövendő kifejlődését, mélyen éreztük mi, hogy azon fokra jutott már a dolog, hol a megállapodás lehctlcn, — s vagy az elkezdett rendszernek, mely törvényt sértve a hatalom szigorú eszközeivel lépett fel, meg kell változni s a törvények szelíd hatalmának kell ismét helyre állani, vagy azon rendszer tovább is fennmarad, sőt naponkint terjed, és előre halad. Lefolynak majd az elkezdett perek, s azokban hasonló ítéletek hasonló ingerültséget okoznak. Ennek elfojtására talán hibás számolással, de szoros következetességgel ugyanazon módokhoz nyúl ismét a kormány, s így a hatalomnak minden léptein újabb sérelmek támadnak. Ekkor a következésekkiszámithatlanok lesznek, de minden esetre kedvetlenek, s könnyen veszélyesek. Tudtuk mi azt, hogy a vérző sebet gyógyítani, s annak égető fájdalmát enyhíteni lehetetlen addig, míg abból a sebesitö nyílnak benn törött darabja ki nem vonatik, s így jelen sérelmeink orvoslásáról s jövendőnknek biztosításáról sükcrtclen minden tanácskozás, míg a sérelmet okozott kormányi rendeleteknek, bírói eljárásnak, s Ítéleteknek fen levő tettleges következései meg nem sernmisíttetnek, a folyamatban levő perek meg nem szűnnek, s szenvedő polgártársaink szabadsága ismét vissza nem adatik. De a fő RR. folyvást ellenezték felírásunk fölterjesztését, és így e tárgyban is az orvoslásnak eszközlése már első lépésben gátoltatott. Készek lettek volna ugyan a fő RR. megegyezni abban, hogy a sérelem panaszával s elveink vitatásával teljesen felhagyva, egyedül a szenvedők mellett szólaljon fel az országgyűlés. A legbuzgóbb részvétnek meleg érzése, a barátság és szeretet édes kötelességei hatalmas ösztönül szolgáltak nekünk is arra, hogy a szenvedők sorsát enyhíteni, nekik az elvesztett szabadságot visszaszerezni, s őket a hazának visszaadni minden úton igyekezzünk. De egy szentebb és magasabb kötelesség állott előttünk, melynek hatalmas szavánál minden egyéb érzelmeinknek el kellett némulni, s ez a kötelesség a haza iránti kötelesség volt. Mi a nemzet képviselői valánk, s a nemzet nevében szóltunk fel sértett törvényeink védelmére. Mi egyes polgárok sorsának enyhítésére a nemzet jussait oda nem adhattuk, s a polgári szabadság sérelmeit elhallgatnunk vétek lett volna még akkor is, midőn annak fenntartásához a reménynek utósó szikrája is elenyészett, mert a mit hatalom ront meg, az ismét feléledhet; de a mit a nemzet könnyelműsége önkényt oda vet, vagy gyávasága elhanyagol, azt visszaszerezni ritkán lehet. Mi nem tehetünk oly lépést, mely által elveinket megtagadva, ttttleg törvényesítettük volna mindazt, mit polgári szabadságunkra nézve oly igen veszélyesnek hittünk: már pedig a nemzet sérelmeinek panaszlása helyett kegyelemért csdekelni annyi lett volna, mint a történteket tettleg helyeselve, véteknek bélyegét nyomni a szenvedőkre, s nemzeti jussaink árán szerezni nekik szabadulást. Ilyen áron szabadulni kínosabb lett volna nekik is a szenvedésnél. E részben sem nyúlhatunk tehát azon módhoz, melyet a fő RR. elfogadni készek lettek volna.

Javasolták a fő RR. később azt is, hogy a két táblának külön nézetei, melyek e tárgy felett az eddig váltott igenetekben inár bőven kifejtettek, egy közös felírás mellett terjesztessenek ő Felségéhez. Azonban ezen rendkívüli mód sem vala célszerű sőt könnyen káros is lehetett volna következéseiben, mert olyan kir. válasz, mely mind a két tábla különböző nézeteinek egyformán megfeleljen, képzelhető sem vala; ha tehát mindenik tábla fentartotta volna magának azon just, hogy a nézeteivel netalán ellenkező kir. válasz ellen is felszólalhasson, bizonyosan újabb és még részlctcsb vitatás alá került volna ezen tárgy a nélkül, hogy kielégítő elintézéséhez bár mely részben közelebb volnánk; ha pedig a külön nézeteknek felterjesztése olyképen történt volna, hogy mind a két tábla köteles legyen a legfőbb határozatban minden esetre megnyugodni, akkor a törvényhozási juss, mely a fejedelem és nemzet között egyenlően megosztva kölcsönös egyezkedéssel határoz, sarkaiból lenne kiforgatva. De tartani lehetett még attól is, hogy ezen példának ösvényen jövendőben más tárgyaknál is hasonló módot hoznak gyakorlatba; s ez, kivált az országos ajánlatok kérdéseinél, a nemzetre nézve különösen káros lehetne.

S így ezen javaslathoz sem járulhatván, felírásunknak elveit s egész tartalmát folyvást vitattuk; védelmére minden okot, felterjesztésére minden törvényes módot megpróbáltunk, s azon záradékot, melyet a szabad választási sérelemnél már felállítottunk', kiterjesztettük ezen szólásszabadsági sérelemre is. Gyakran módosította szavazatunk ellenére a többség ezen záradéknak tartalmát, s mi azt fokonkint védettük nem mint kitűzött célt, hanem mint eszközt, mely célra vezessen. Ki vala már tűzve az országgyűlés berekesztésének határnapja, s még fonódott felírásunk egész tartalma, s fcnállott a többség által már nagy részben megrontott záradéknak azon utolsó fokozata is, hogy t. i. az újoncok iránti országos végzés fel ne terjesztessék mind addig, inig a fő RR. a szólás szabadságán ejtett sérelmek iránti felírásunk fölterjesztésében meg nem egyeznek. De a fő RR. többsége is változatlan maradott ellenszegülésében, melyet sem bőven kifejtett törvényes okaink fontossága, sem többször ismételt bizodalmas felszólításunk, sőt kérésünk buzgósága legyőzni képes nem vala. S így küzdöttünk folyvást síikor nélkül s mind inkább enyésző rcménynyel.

Kétes helyzetünk keserűségét nevelte azon leverő gondolat, hogy a kitűrni nemtudásnak nyomasztó átka még súlyosabb csapással is sújtliatja hazánkat. Lankadni fog majd a sükertelcn küzdésben kifáradt nemzeti buzgóság, s végre a többség elveinket megtagadva felírásunk érdemétől áll cl, vagy abban oly módosításokat tesz melyek által a sértett törvények mellett buzgó felszólalás puszta kérelemmé válik, s cképen a nemzet önmaga dúlja fel legszentebb jussait, melyeket a hatalom megsértett ugyan, de meg nem ronthatott. — Az ilyen bukás mindenkor gyávaságszülte öngyilkolás, ez pedig a legborzasztóbb halál, mert a meggyilkolt jelennel együtt sírba száll a szebb jövendőnek reménye is, olyan halál melyet nem kisérnek részvét könyci, mert a mely nemzet önmagát elhagyja, sorsát megérdemli.

Ezek valának feszült állásunknak naponkint terlicsb körülményei, midőn folyó évi mart. 24 én érkezett azon kir. leirat, melyei ő Felsége hosszas vitatásainkba mintegy közbeszólva, felírásunkat megelőzte, s a szólás törvényes szabadságának sértetlen fentartását ígérve súlyos aggodalmunkat kívánta némileg megnyugtatni. ’ De nem valának ezen leirat által orvosolva sérelmeink, s azokból eredeti aggodalmunk még el nem enyészett, mert ámbár azon elvek, melyeket a leirat arra nézve, hogy a szólás törvényes szabadságát ősi alalkotmányunk is biztosítja, s hogy azt, ki a törvényszabta korlátokon túl lép, a törvény rendes útján kell feleletre vonni, a bírói hatalom törvényes függetlenségét pedig kérdés alá venni nem lehet, a mi nézeteinkkel is nagy részben megegyeztek; ezeknek puszta kijelentése még sem volt elegendő arra, hogy általa teljesen meg-

szüntnek tekinthessük azon sérelmeket, melyeknek tettleges következései folyvást fönállottak. Hiszen épen azért valánk mi kénytelenek sérelmet panaszolva felszólalni, hogy azon elvek, melyeket a kir. leirat is törvényeseknek ismert, a panaszlőtt esetekben meg nem tartattak, sőt egyenesen megsértettek, — s a szólás szabadságnak korlátáit meghatározó törvények rendeletét a kormány elmellözte. Nem a bírói hatalom törvényes függetlenségét vettük mi kérdés alá, hanem azt, mi ezen törvényes függetlenséggel meg nem egyezett, s épen az okozott legérzékenyebb sérelmet, hogy az ítélőszékek ezen függetlenséget magán a törvények sérthetetlen szentségén is felül akárták emelni. De egyébiránt is az említett kii. leirat több sérelmeinket meg sem érintette, s így annak tartalmában megnyugodnunk nem lehet. Mind azon nézeteket tehát, miket ezen kir. leiratra nézve kifejteni szükségesnek láttunk, bclcszöttük a szólás szabadság iránti felirási javaslatnak végszakaszába, s azon felírásnak érdemére nézve már bőven kifejtett minden elveinkhez, s nézeteinkhez szorosan ragaszkodva felszólítottuk ismét a fő RR-ket, hogy sérelmeink felterjesztését ne gátolják.

Ez volt a mi táblánk többségének végzése, sérelmeinknek és felírásunknak érdemére, s elvére nézve; de a fő RR. azokat el nem fogadták, s a felterjesztésben meg nem egyeztek. A mi pedig többször módosított záradékunknak még fennálló utolsó romjait illeti, mi, kik utasításunk s meggyőződésünk szerént ezen záradékot akép kívántuk megállapítani s fenntartani, hogy az újoncok iránti országos végzésnek felküldése nem csak a sérelmek felterjesztésétől, hanem azoknak tettleges orvoslásától legyen felfüggesztve, s így annak ereje nem csak a fő RR. ellen, hanem a kormány ellen is szolgáljon, semmit nem láttunk az utólsó királyi leiratban, ami véleményünket legkisebbé is változtatná. De azon többség, mely az orvoslási záradékot már előbb, minden törekvésünk ellenére, erejéből kivetkőztette, s azt utasításuk következésében csupán a fő RR. ellen szolgáló felterjesztési záradékra változtatta, most miután ő felsége ezen még fel nem terjesztett sérelmekre nézve is királyi leiratot küldött, ezen záradékot szükségesnek s tovább is fenntarthatónak vélte; s a két tábla közötti egyesülést ezen országgyűlésen már lehetetlennek tartván, roszabb következésektől, s még a tárgy érdemének bukásától is félve, célszerűbbnek hitte a záradék által megakasztott tárgyakat megindítani, s így szavazatunk ellenére az eddig fennállott záradék is megszűnt, s mind azon országos határozatok, mikben a két tábla már megegyezett, ő felségéhez felküldettek.

Arégre az ország nádora május l-ső napján tartott elegyes ülésben szóval jelentette, miképen ö felsége folyó évi április 29én kiadott királyi végzése által megrendelni méltóztatott: hogy mind azon személyek, kik a legutólsó országgyűlésnek kezdete óta az 1715. 7. törvénycikkely és 1723. 9. cikkely 2-dik szakaszánál fogva perbe vonattak, s jelenleg a reájok kimondott büntetés alatt vannak, teljes szabadságba helyheztessenek; mind azon perek, melyek az idézett törvényeknél, vagy 1456. 54. és 1490. 70. cikkelyeknél fogva bár kik ellen folyamatba vétettek, megszűnjenek, s ezután az eféle tettek megtorlására, melyek az előbb érintett időre esnek, törvénykezési eljárásnak többé helye ne légyen. — Örömmel vettük mi ezen jelentést, mint egyes polgárok, örültünk, hogy szenvedő polgártársaink ismét szabadok s a hazának ismét visszaadatnak anélkül, hogy azt elveinknek megtagadásával, nemzeti javaink sérelmével, vagy képviselői állásunk méltóságára homályt vető bármely lépéssel vásárlottuk volna meg, s nem kételkedőnk, hogy a fejedelemnek azon igazságos rendeletét úgy tekinthetjük, mint annak jelét, hogy a kormánynak törvényt s alkotmányt sértő szigorú rendszere megszűnik, s a törvénynek biztosabb és szelidebb hatalma ismét helyre áll. De mint a nemzet képviselői, teljes mértékű orvoslásnak nem tekinthettük még ezt, s kifejtett elveinktől semmiben el nem állhattunk. Anélkül tehát, hogy ezen nádori kijelentés tartalmát tárgyalás alá vettük, s annak következésében bármely felírást

készítettünk volna, megmaradtunk tovább is felirási javaslatunk mellett, s midőn az országgyűlésnek végnapjaiban láttuk, hogy huszonhárom izeneteink, melyeket a jelen és múlt országgyűlésen a szólásszabadsága felett váltottunk, s ezekben felhozott alapos okaink sem valának képesek a fő RR. megegyezését kivívni, határozottan kijelentettük, hogy mi ezen előadott sérelmekre nézve részletesen kifejtett elveinkhez,'különösen pedig mind azokhoz, miket ezen országgyűlésen az e tárgy feletti 2-dik izenetben előadtunk, szorosan ragaszkodunk, s azoknak fenntartását, a teljes mértékű orvoslásnak kivívását, s jövendőnk bővebb biztosítását a nemzeti hazaíiúi buzgóságának és a jövő országgyűlés gondosságának a teljesített kötelesség nyugtató érzetének általadjuk.

Ezek azok, mik a most lefolyt országgyűlésen a nyilvánosságnak, és a szólás törvényes szabadságának ügyében történtek. — Mi a nemzet jussainak védelmében, sértett törvényeink helyreállításában semmit el nem mulasztottunk, ami hatalmunkban állott, s nem rajtunk múlt, hogy többet eszközölni képesek nem valánk. — Sérelmeink teljesen orvosolva nincsenek, de azoknak tettleges következései megszűntek, s az orvoslásnak legsúlyosabb akadályai el vannak hárítva. Kivonatott a vérző sebből a sértő nyílnak benn törött darabja, s könnyítve van ez által a gyógyításnak eszközölhetése. — Fejedelmünk igazságszeretete, a nádor mély belátása, s a fő kancellár hazafiúi buzgósága biztos reményt nyújtanak, hogy a hatalom törvény elleni rendszerének megszűntével szűnni fog az ingerültség, s a megrázkódtatott kölcsönös bizodalom ismét helyre áll, és ha ez megtörténik, ugyan azok, kik az ingerültség kedvetlenségeit mélyen érezve annyi terhes küzdések között igyekeztek az ingadozó bizalom helyreállításán, őrködni fognak jövendőre a visszaállított bizodalom felett, s elkerülnek mindent, mi azt ismét megzavarná; mert tudják, hogy a nemzet bizodalma a fejedelemnek, s kormánynak legbiztosabb támasza, s hol az egyszer elenyészett, azt sem visszahozni, sem pótolni többé nem lehet. Azonban

Mik lesznek a történteknek következései, csak az idő fogja kifejteni. — De ha ezen országgyűlés meggyőzte a kormányt arról, hogy hazánkban a veszélyes ingerültséget nem azok terjesztik, kik a józan haladásnak békés ösvényén törvényeink számos hiányát pótolni, s az előítéletek zsibbasztó láncait lerázva a szunnyadó nemzeti erőt munkásságra ébreszteni, kifejlődésre vezetni törekednek, hanem azok, kik a törvényszerű haladásnak természetes mozgását is közalkotmányt veszélyeztető mozgalmaknak nézve, hatalommal s a hatalomnak törvény elleni rémületes eszközeivel is kívánnák gátolni a nemzet kifejlődését, — ha meggyőződött a kormány, hogy hazánkban sem lehet már az igazságos közvélemény hatalmas szavát elfojtani, vagy elmellözni, — ha más részről megtanulta a nemzet, hogy azon polgári jussok legbiztosabbak, melyek nem csak a törvény tábláira vannak holt betűkkel Írva, hanem minden polgárnak kebelében kiolthatatlanul élnek; ha megtanulta, hogy morális erő a nemzetek legnagyobb kincse, s a nemzetnek csak azon felszólalása hatalmas, melyet csüggedni nem tudó morális erő támogat, ingadozó változékony vélemények ellenben pusztán és nyom nélkül enyésznek el; — ha kormány és nemzet meggyőződtek arról, hogy erejüket a törvénynek s igazságnak ösvényén egyesítve szebb jövendőt deríthetnek honunk egére, de azon ösvényt elhagyva, kétes küzdésben egymást emészti fel a két erő s könnyen veszélybe döntheti a hazát és fejedelmet, — ha kormány és nemzet megtanulták ezeket, akkor a nyereség nagy, mert jövendőnk biztosítva vau.

Miután honi nyelvünk a múlt országgyűlésen lerázta már az idegen nyelvnek súlyos rabigáját, és törvényeinknek eredeti nyelve lett, újabb lelkesedéssel igyekezett a nemzet azt a közigazgatásnak minden ágaiba kivétel és megszorítás nélkül behozni, s a hazában mindenütt terjeszteni s emelni.— Már az országgyíí lésnek megnyitásakor, midőn ő felségének, koronás fejedelmünknek, és felséges hitvesének a császárnénak az ország rendei nevében hódoló tisztelettel leendő

üdvözlésére országos küldöttség neveztetett ki: a KK. és RR. indítványt tevének, hogy azon küldöttség, mind felséges urunkat, mind felséges asszonyunkat magyar nyelven lidvözölje. — Közakarattal megegyezlek ezen indítványban a fő RR. is, és miután ő felségük az ország nádora által ez iránt előre hódoló tisztelettel megkérve a magyar üdvözlésnek kegyes elfogadását ígérték, az csakugyan meg is történt. — Századok óta most üdvözletté legelőször a magyar törvényes fejedelmét nemzeti nyelven, s az országgyűlésnek berekesztésekor szinte magyarul tör télitek az üdvözlések, s ezentúl bizonyosan köztisztclkedési nyelvünk is a honi nyelv leend. — Később̈en, midőn köztanácskozásainkat már elkezdettük, elható· rozánk, hogy ő felségéhez küldendő felírásainkat egyedül magyar nyelven készítendjUk. — Ebben is megegyeztek a fő RR. s az ország nádora közakarattal megkéretett, hogy a nemzetnek ezen igazságos kívánatét ő felségének adja elő. — A nádor által előterjesztett kívánatunkra ő felsége azt méltóztatott válaszolni: hogy mivel ezen kívánság a fennálló törvénynek megváltoztatását tárgyazza, szokott felírás és királyi válasz utján kell annak clintéztetni. — Mi tehát első feliratunkban, melyet több rendbeli sérelmeink iránt, s a királyi előadások némely pontjait érdeklő adatok közöltetésc végett készítettünk, beiktattuk a felírásnak ezentúl egyedül magyar nyelven leendő felterjesztése iránti kívánságunkat is, s ezen felírást még az eddigi szokás folytában két nyelven szerkesztettük. — Megérkezett erre nem sokára a királyi válasz, melyben ő felsége kivonatunkat kegyesen elfogadta. — Minden felírásaink tehát, melyek ezután készültek, már ezen országgyűlésről is egyedül magyar nyelven terjesztették fel, és így mint szóval, mint írásban honi nyelven szól ezentúl fejedelméhez a magyar is.

Több fontos és méltányos kivonataink voltak még ezen kívül a nemzeti nyelv tárgyában, ezeket mind egy felírásba foglalva, felterjesztettük o felségéhez. Kértük, hogy ő felsége királyi válaszait s leiratait is honi nyelven adja ki; kértük, hogy miután törvényeinknek magyar szerkezete az eredeti s elhatározó, a törvények jövendőben egyedül magyar nyelven szerkesztcssenek; a helytartótanács még körleveleit is magyar nyelven bocsássa ki; a királyi udvari cancellaria magyarul írjon; a magyar ezredeknél a kormányszavak magyarosittassanak; a magyar katonaságnál a magyar nyelv behozattassék, s annál egyedül magyar tisztek alkalmaztassanak; az iskolákban diák helyett magyar legyen a tanítás nyelve [; minden hazafinak kötelességül tétessék a honi nyelv tudása — egy szóval, még számos pontokat nem említve, kértük azt, hogy a magyar nyelv országos nyelvvé tétetvén, a közállomány rendszerének minden ágain a diák és német nyelv helyett magyar hozassák be. — Tcljesíthetlenül maradott legnagyobb része felterjesztett kívánatinknak, némelyeket azonban elfogadott ő felsége, s ezeket a jelen országgyiilésnek 6-dik törvénycikkébe iktattuk. — Legfontosabb ezek közli! az, hogy mint az ország rendéi, mint a megyék ezentúl egyedül magyarul szerkcsztessék felírásaikat; a helytartótanács körleveleit is magyarul adja ki, a magyar udvari kamara, a magyar ezredek kormányai, az egyházi törvényhatóságok magyarul levelezzenek, s az anyakönyvek oly helyeken is, hol gyülekezethez szent beszédek magyar nyelven nem tartatnak, magyarul írassanak; s ezentúl minden egyházi plcbánusoknak, egyházi szónokoknak, káplánoknak és segédeknek, olyanok alkalmaztassanak, kik magyarul tudnak, végre mit a tekintetes RR. is ezeken kívül különösen utasításba adtak, hogy az országos pénztárakról magyar számadások vezettessenek.

Előlépések ezek, minden esetre pedig hasznosok és nem csekély következésnek; de sok van még hátra, mit nyelvünk ügyében tennünk kell: Az, hogy a királyi válaszok magyar nyelven adassanak ki, s hogy a törvényeknek diák szerkesztése, melvet most is már csak tűrt inkább mint készített az országgyűlés, teljesen elmaradjon; valamint az is, hogy az iskolában magyar legyen diák helyett a tanítás nyelve, legfőbb figyelmet érdemel s mindenekelőtt kívánatos. —

Azonban ott áll már nemzeti nyelvünknek ügye, honnan visszalépéstől félni többé nem lehet, sőt a haladás bizonyos; mert minden előrelépés csak hamar szükségessé teszi a másikat is, s valamint a múlt országgyűlésnek azon határozata, mely által a honi nyelv törvényeink nyelve lett, kivívta már a magyar felírásokat, úgy következni fognak nem sokára a magyar válaszok; a közigazgatásnak minden ágaiból lassanként elmarad a diák nyelv, s minden polgárnál szükségessé válván a magyar nyelvnek tudása, képtelenség nélkül nem lehet jövendőre az iskolai tanítás nyelvét magyarra nem változtatni. — így halad az lépésről lépésre, mit a nemzetnek esüggedést nem ismerő általános közkívánata közszükséggé tett, vajha e példa másban is hasznos tanításul szolgálna a magyarnak.

Λ királyi előadásoknak 1-ső pontjában a magyar állandó katonasághoz, minthogy annak száma már eddig is tetemesen megfogyott, s a rendes hadfogadás által elegendőképen nem pótoltatik, nagy része pedig, az 1830. 7-dik törvénycikknek értelmében, szolgálatidejének kitöltővel nem sokára el fog bocsáttatni, újoncokbeli országos segedelmet kívánt ő felsége.

Hónapok múltának el, s ezen tárgy még köztanácskozás alá sem vétetett, mert felvételénél első lépésnek kellett lenni egy felírásnak, melyben régibb törvényeink nyomán, s az 1830-dik esztendei országgyűlésnek példájára megkérettessék ő felsége, hogy a kívánt segedelem szükségét kimutatni méltóztassék; de gátolta ennek felterjesztését azon általános határozatunk, hogy a szabadválasztásou ejtett sérelmek felterjesztésén kívül, semmi egyéb tágyak iránti munkálatiakat fel ne küldjük. — Utóbb azonban a többség szavazatunk ellenére megváltoztatta ezen határozatát, s a szükségnek kimutatását kérő felírás ő felségéhez felterjesztetett. — Ennek következésében elküldötte ő felsége a magyarországi fő hadikormányzót, oly végre, hogy a szükséges adatokat velünk közölje; az ország rendéi pedig egy országos választmányt küldöttek ki oly utasítással, hogy az a fő hadikormányzótól azon adatokat megtudja, s mind azokról, miknek nyilvánítása a közállományra nézve nem káros, az ország rendéinek kimerítő tudósítást tegyen. — Eljárt ezen tisztében az országos választmány, s az ő felsége által c végre megbízott fő hadikormányzóval hoszabb ideig értekezvén, mind azokat, mik neki felfedeztettek, hivatalos jelentésébe foglalta, de véleményadásba nem bocsátkozott, minthogy azzal az ország rendei által megbízva nem volt.

Mi ugyan akkor is, midőn ő felségének királyi válasza, mely mellett a magyarországi fő hadikormányzó ki vala küldve, felvétetett, sőt később is, midőn már a kiküldött országos választmány jelentését beadta, folyvást azt kívántuk: hogy súlyos sérelmeink orvoslásáig, a királyi előadásoknak ezen 1-ső pontja legalább érdemileg ne tárgyaltassék. — Egy kis ideig pártolta is a többség kívánatnnkat; de végre mégis elhatároztatott az országos választmány jelentésének felvétele s az újoncok kérdésének érndcmleges tárgyalása, és így kénytelenek valánk mi is az e tárgy feletti tanácskozásokba bocsátkozni.

Az országos választmány jelentése szerént ő felsége a szükséges segedelmet 38,500 újoncokban kívánta mcgajánltatni.—Többfelé ágaztak a vélemények a megajánlandó mennyiség felett. — Mi a t. RR. utasítása szerént csak 22,000-re szavaztunk, a többség azonban utasításuk következésében szavazatunk ellenére 38,000 újoncot ajánlott meg. — Sürgettük mi a t. RR utasítása szerént azt is, hogy azon régi katonák, kik 1830-dik esztendő előtt örökös katonáknak állíttattak, szinte bocsáttassanak el, s ez az országos ajánlatnál tekintetbe vétessék. — Pártolták is némelyek méltányosság és emberiség szempontjából ezen kívánatot, de a többség, utasítások hiányában, azt cl nem fogadta.

A mi pedig az ajánlottak feltételeit illeti, azon óvások és feltételek, melyek az 1830. 7-dik törvénycikk szerént, az akkori ajánlathoz valónak kötve, nagy részben most fenntartattak, sőt némely pontokra nézve határozottabban s világosabban kimondattak. — A szolgálat idejét 10 évről nem ugyan 6-ra, mint

mi at, RR. nevébcu sürgettük, hanem 8-ra kívánták leszállítani az ország rendei, az állításnak előbb divatozott erőszakos módját pedig általában eltörölvén, helyette a sorshúzást törvény által kötelezőleg megállapították, s kidolgozták azon utasítást, mely ezen újoncok állításánál szorosan megtartandó szabályúl szolgál. Kimondották továbbá az ország rendei azt is, hogy a szolgálat kitűzött idejének elteltével senkit, akár kiütéssel fenyegető, vagy már kiütött háború miatt, akár büntetésképen, vagy bármi egyébb szín alatt is, katonai szolgálatban tovább tartóztatni ne lehessen, kivévén az utasításban világosan kitett azon esetet, midőn valaki a sorshúzás után megszökik, mert ez elfogattatása esetében két esztendővel hosszabb szolgálati időre köteles.

Ugyan ezen felírásunkban fiúi bizodalommal megkértük ő Felségét: méltóztassék hathatós közbevetésével az európai hatalmasságoknál eszközölni, hogy azok, az emberiséget, népeik boldogságát s önérdeküket tekintve, egy általános fegyverkezési rendszert fogadjanak el, s roppant hadi seregök számát kevesítvén, ez által a népeket oly békességgel boldogítsák, melynek áldásait, fentartásának kötelességei fel nem emésztik. — Szomorú dolog, valóban, hogy midőn a nemzeteknek egymást pusztító véres harcai megszűntek, egy újabb csapás dúlja fel azon reményeket, miket a drága véren vásárolt békesség Ígérni látszott, s ez a csapás Európának azon veszélyteljes védelmi rendszere, mely minden nemzetet kényszerít békesség idejében roppant sergeket tartani, sőt azokat gyakran nevelni. A nemzeti gazdaságnak egyik legfőbb kincse a munka, pedig mennyi erő, mennyi munkás kéz vonatik el ezen védelmi rendszer által a nemzet köziparkodásától? és még azonfelül mennyi a költség, melyet a megkevesedett munkás erőnek kell előteremteni a katonaság tartására. Minden nemzet érzi ezen tehernek iszonyú súlyát, minden hatalom nyögve viseli ezen kénytelenség jármát, és még sem meuekednek tőle, pedig csak komolyan, határozottan s egyetértve akarnák, könnyű volna megszüntetni azt, mire csak önmagok kényszerítik egymást. És ha még ezen rendszer sokáig fenmarad, a védelemnek eszközei alatt roskadnak le a népek, mint azon gyáva harcos, kit nehéz páncéljának súlya nyomott agyon. Magyarországnak rendszere csupán védelmező, s Magyarország képviselőinek illett e kérelmet intézni azon fejedelemhez, ki az áldott békét fentartani, s édes gyümölcseit népének biztosítani bizonyosan óhajtja.

Azt is kértük ő Felségétől ezen felírásban, hogy az állandó katonaságnak egy részét béke idején hasznos közmunkákra fordítani méltóztassék. A hatalmas Rómának erős harcossal Róma dicsőségét és nagyságát nem csak a véres harcok mezején tudták terjeszteni, hanem a békének nyugalmai között is munkás kezekkel raktak hazájoknak hasznos épületeket. Harcainknak vérnyomai már elenyésztek, a hatalom, melyet fegyvereik diadalma vívott ki, a sorsuak viszontagságain megtörött, de a békének ezen müveit, mint a római nagyságnak tartósabb és dicsőbb emlékeit bámulja a világ. — Miért ne követné korunk is a hajdannak szép és hasznos példáját, hiszen ez által legalább némileg enyhítve lenne azon súlyos teher, melyei az állandó katonaság tartása nyomja a népet, pótolva lenne a közszorgalomtól elvont munkás erőnek egy része, s az ily dolgozás a katonáknak testi erejét sem fogyasztaná, hanem inkább nevelné, s őket minden viszontagságok ellen keményebbé tenné. És kivált hazánkban volna ez hasznos, hol annyi még a tenni való, s oly kevés a kéz, melyet a mindennapi foglalatosságoktól elvonva közcélra lehetne fordítani. Mi kérelmünket e tárgyban előadtuk, s a kormány és nemzet egyformán vesztenek, ha kérelmünk sükertelen marad.

Ezenkívül múlhatlan feltétel gyanánt kívántuk továbbá mi az újoncok ajánlásához hozzákötni azt, mit már az 1830-dik évi országgyűlés több ideig vitatott, hogy t. i. a magyar és véghelyi ezredeknél a kormányszavak magyarok legyenek, tisztek csak olyanok lehessenek, kik született magyarok és magyarul tudnak, a lépesőnkénti előmenetel pedig ezen ezredekben a többi császári királyi

hadseregtől különválva történjék. Λ többség azonban ezen föltételeknek mcgálpításához nem járult.

Bevégezték ilyképcn a KK. és RR. a kir. előadások 1-ső pontjának tárgyalását, de határozataikat föl nem terjesztették, sőt a fő RR-kel sem közölték, mert fenállott azon záradék, míszcrént ezeknek felküldése a szólás szabadságán ejtett sérelmek fölterjesztésétől vala felfüggesztve. .Midőn azonban a többség ezen záradéktól elállóit, s az újoncok iránti felírás és törvény javaslat a fő RR-hez általtaltildetett, azok mindenben megegyeztek, és eképen a kir. előadások 1-ső pontja felelt a legelső érdemleges felírás az országgyűlésnek 11-ik hónapjában fölterjesztetett.

A kir. válasz, mely ezen országos ajánlatot mind mennyiségére, mind pedig a hozzákötött óvások s feltételekre nézve nagyrészben elfogadta, különösen észrevételt tett a szolgálat idejének 8 esztendőre lett leszállítása ellen, s azt 1830-dik észt, országgyűlésnek példájára, ismét 10 esztendőben kívánta megállapíttatni. Mi ugyan e tárgynak isméti felvételével újra sürgettük még ezen időnek is két esztendővel alább leendő szállítását s midőn ezt el nem érheténk, legalább az országos határozatot kívántuk megtartani, de hosszas vitatások után végre szavazatunk ellenére a többség élfogadta e részben is a kir. válasz tartalmát, s a szolgálat ideje 10 esztendőre határoztatok, de a felírásban világosan kijelentetett, hogy az 1830-dik év 7-dik törvény rendeletét, melyre a kir. válasz hivatkozik, sem a katonai szolgálatnak idejére, sem az ajánlathoz kötendő feltételekre nézve olyan állandó szabálynak el nem ismerik az ország rendéi, melyet minden új ajánlatoknál szorosan követniük kellenék. Továbbá, kifogást tett a kir. válasz azon határozatunk ellen is, hogy a szolgálatnak idejét az utasításban említett eseten kívül büntetésképen se lehessen meghosszabbítani, s e részben az eddigi módot kívánta fentartani. Ezt azonban az ország rendéi el nem fogadták, mind azért, mert meg nem nyughattak abban, hogy az országnak biztosító ígéretét az ország befolyása nélkül készült hadi törvények bár mely esetben megsemmisítsék, s tartottak attól, hogy ha kivált azon hadi törvény, melynek időnkinti változtatása is az ország tudta nélkül történik, többféle vétkeket rendel a szolgálat idejének meghosszabbításával büntettetni, s e miatt az ilyen meghosszabbítások gyakrabban előfordulnak, bizodalmát veszti a nép, a szolgálatnak törvényben kikötött idejére nézve a polgári hatóságok iránt, s egyes esetekben a törvényszabta időt leszolgált katonának miokból lett elmaradását nem tudva, s nem is tudhatva, hinni nem fog semmi biztosító ajánlatnak, s ez által a katona állításnak szclidcbb s egyébkint bizonyosan célszerűbb módja nehezíttetik, sőt lehetleníttetik.

A kir. válasznak egyéb részeit, melyek egyébkint is keveset valának lényegesek, elfogadván az ország rendcí, mind ezeket egy újabb felírásba foglalták. Csak az országgyűlésnek utósó napján érkezett ezekre ő Felségének végső kir. válasza, s minthogy ő Felsége is megegyezett abban, hogy a szolgálat meghosszabbításával csak egyedül azon esetben lehessen büntetni, midőn a katona zászlóját hivtelenül elhagyva megszökik. A törvénynek ezen rendeletéről pedig, minden újonc már a sorshúzáskor jó előre értesittessék; egyes esetekben, midőn valamely katona ilyen büntetés alá esett, az ezred az illető törvényhatóságot erről tudósítsa, sőt valamikor ezentúl újoncok ajánlásáról leszen szó, az ezen büntetés alá esettek feljegyzése figyelembe tartás végett, az országgyűléssel is közöltessék. S minthogy ezek által aggodalmunk nagyrészben meg vala szüntetve, az ország rendéi megnyugodtak abban, s c képen az cgyesség elkészülvén a törvény és az országgyűlésileg kidolgozott útasitás megállapíttatott.

A királyi előadásoknak 2-dik pontja a katonaság élelmezésének és szállásolásának eddigi módját s annak célszerűbb elrendezését tárgyazta. Rég óhajtotta már e tárgynak elintézését a nemzet, s több országgyűlések fájdalmasan panaszolva szólaltak fel ezen naponkint nevekedő teher ellen.

És csakugyan mind azon súlyos terhek közöt, melyek az adózót nyomják hazánkban, legsúlyosabb s legérzékenyebb a katona tartásának kötelessége. Az élelmezésnek most fenálló módja, egykor az adózó népnek könnyebbítésére vala rendelve, s azon árszabás, mely szerint a kiszolgált termesztmények kifizettetnek első megállapításkor, sőt'még azután is több ideig a termékek folyó árát jóval meghaladta. Akkor csakugyan könnyebbség volt az adózóra, hogy szorgalmának gyümölcsét biztosan és jó áron pénzzé tehette; de most, midőn a termékek folyó ára azon beváltási árt oly igen felülmúlja, felette káros; s nem törvényes, nem igazságos, hogy az adózó gyakran magától elvonva falatját, gyakran Ínséget szenvedve, csekély áron s némelykor csaknem ingyen tartozzék azokat oda adni. De egyébiránt is a kezelésnek ezer nehézségei, melyeknél a számos visszaéléseket elkerülni alig lehet, a termékek szállításának teihe, mely az adózónak soha meg nem térittetik és különösen azon tekintet, hogy némely törvényhatóságok, melyekben vagy épen semmi, vagy kevés katonaság fekszik, és azok melyekben a termékek folyó ára kisebb, ezen súlyos teherből alig viselnek valamit, midőn ellenben más törvényhatóságok adózói majd szinte összeroskadnak azalatt; különösen óhajthatóvá teszik, hogy e tárgyban minél előbb intézkedjék a törvényhozás.

De még sürgetőbbek azon tekintetek, melyek a katonaság házankinti beszállításának minélelőbbi megszüntetését tanácsolják. Mert nem említve mind azon apró, de naponkint előforduló, s azért súlyos és gyakran boszantó terheltetéseket, mik a beszállításnak ezen módjából származnak, s fátyolt vetve annak több erkölcsi következéseire, már azon gondolat is keserves lehet a szegény adózóra, hogy miután terhes fáradsággal lerótta mindazt, mivel urának, s a közállománynak tartozik, miután súlyos munkáját végezve, hazatér szalma kunyhójába, melyet gyakran ínséggel küzdve önmaga épített, nincsen abban egy zugoly, hová háborgatás nélkül vonulhasson báznépével, mert házában a beszállóit katonának alkalmatlan jelenlététől nem menekedhetik. A vadnak barlangja s a madárnak fészke van, melytől erővel is távoztat minden idegen tolakodást, de a magyar adózó nem ura még önsajátjának is, házábbn nem ő rendelkezik, mert a közállomány, melynek minden terheit viseli, még házi nyugalmát sem hagyta háborítlanúl, s oly vendéget szállított hozzá, kit tűrni kénytelen, oly vendéget ki gyakran idegen főidnek gyermeke, s kihez még az édes honi nyelvnek megszokott hangjai, s a közös haza közös szeretetének szelidebb érzelmei sem kapcsolják. Mélyen érezték ezt már 1836-dik esztendőben az ország rendei, s minden módot elkövettek, hogy e tárgy felett minél előbb intézkedni lehessen, és miután azt a szükséges előkészületek hiányában akkor felvenni nem lehetett, a 11-dik c.' által egy országos választmányt neveztek ki, mely az egész tárgyat minden oldalról s egész kiterjedésében vizsgálóra vevén, a felett kimerítő véleményt készítsen, s munkáját a közelebbi országgyűlésnek'bemutassa, melyen az okvetlenül felveendő leszen. Bé is mutatta ezen országgyűlésre munkáját a választmány, s mi azt a t. RR-nek annak idejében meg is küldöttük. A mint pedig megérkeztek a törvényhatóságok útasításai, tüstint köztanácskozás alá vévénk azt, s gondosan kerülve mindent, a mi c részben tanácskozásainkat célt vesztő vitatásokra vezethetné, egy felirási i javaslatban mindenekelőtt általános elv gyanánt kijelentettük, hogy meg vagyunk győződve, miképen a katonai élelmezésnek és szállásolásnak szokásban levő módja nem igazságos, s az ezzel egybekötött terhek nagyrészben nem törvényesek. Kijelentettük azon óhajtásunkat is, hogy a katonaságnak élelmezéséről, minden tekintetben a kir. kincstár gondoskodjék, az adózók a termesztmények kiszolgáltatásának terhétől teljesen fölmentessenek, s az országban tanyázó katonaság számára katonai laktanyák építtetvén, a házankinti beszállítás megszűnjék. Végre kijelentettük azt is, hogy ezen terhek megszűntetésére nézve, a mennyiben azok eddig is a törvénynyel nem ellenkeztek, a kincstárnak ne tahin adandó kárpótlás iránt egyezkedésbe bocsátkozni készek vagyunk; s megkértük ő Felségét, hogy az épi-

temlő laktanyákra nézve is a már fenálló efi'éle épületeknek tekintetbe vételével azoknak niekkorasága, s minősége, s az országban elosztása iránt terveket készítteni, s ezeknek közlésével egyszersmind a katonaság részéről ahhozértő tagokat kinevezni méltóztassék, kikkel egy küldendő országos választmány e tárgyak iránt értekezhessek, hogy ekép a felett még ezen országgyűlésen lehessen intézkedni. Ezen kívül több részletes rendelkezéseket is javaslottunk, melyek az általkelő katonasággal való bánást, a katonaság számára szükséges szekerezéseket s vontatásokat, a fegyvergyakorlás végett! nagyobb katonai összevonulásokat, a rendkívüli esetek iránti célszerű intézkedést tárgyazták.— Felirási javaslatunkra csak néhány észrevételt tevének a fő RR. s azok is nem a felállított általános elveket, hanem inkább a részletes rendelkezésnek némely pontjait érdekelték. — Azonban ezek felett is csak hamar meg lett az egyesség, s felírásunk ő felségéhez felterjesztetett.

A királyi válasz, mely ezen felírásra érkezett, elismerte ugyan, hogy az adózónak érdekében van a termcsztmények kiszolgáltatásának eddigi hibás módja helyett valamely célszerű megváltás iránt rendelkezni, de mégis több váratlan nehézségeket gördített élőnkbe. — Megemlítette a megváltási summa rendes befizetésének biztosítását, szólott ezen tehernek a törvényhatóságok közötti felosztásáról, s annak nehézségeiről, s azt kívánta, hogy mivel e tárgynak bővebb megfontolása szükséges, ismét egy országos választmány neveztessék ki, mely az ö felsége által kiküldendő katonai tagokkal is értekezve, egyszersmind a katonai laktanyákról is minden körülmények figyelembe vételével, kimerítő véleményt készítsen; felírásunknak részletes rendelkezéseit pedig nagy részben ugyan azon választmány munkálódására utasította.

Mi ugyan a királyi válaszban megérintett nehézségeket nem láttuk olyanoknak, melyek miatt a megváltás iránti alkudozásokat még ezen országgyűlésen megkezdeni nem lehetett volna, mert a megváltási summának befizetésére nézve más biztosítást nem adhatunk, mint a mi egyéb ilyen terheknél fennáll, t. i. a törvényt, s a fizetni vonakodó ellen a legrövidebb törvényes keresetet. — Ezen eszközökben elegendő biztosítást találhat a kormány, mert hatalmában sőt kötelességében áll a törvényeket végrehajtani. — Ezeken kívül bár mely kezességet vállalni, vagy egyik adózót a másikért felelőssé tenni, mint a dolog természete, mint az igazság tekintete egy iránt tiltanak. — Ami pedig ezen tehernek a törvényhatóságok közötti felosztását illeti, csak azon kezelés szerént történhetik ez is meg, mi például a közadó felosztásában eddig fennállott; ezen kulcsot lehet sőt kell is igazítani, de a kulcsnak igazítása a felosztást lehetetlenné nem teszi. — Újra sürgettük tehát e tárgynak még ezen országgyűlésen leendő elintézését. - De ő felsége megmaradóit előbbi válaszánál; azt azonban kijelentette, hogy a megváltás feletti egyezkedéstől nem idegen. — Látván tehát mi is, hogy az országgyűlés mind inkább vége felé közelít, s így annak bérekesztése előtt a katonai laktanyákról, s a beszállításnak még súlyosabb térijéről a legkedvezőbb körülmények között sem lehet már kimerítőleg munkálódni, egyik tárgyat a másik nélkül nem akarván intézkedés alá venni, megegyeztünk a királyi válasznak azon javaslatában, hogy e tárgy bővebb kimerítése egy országos választmányra bízattassék. — így készült a jelen országgyűlésnek 3-dik törvénycikkelye, mely által egy újabb országos választmány megbízatott, hogy a katonai élelmezés és szállásadás terheinek megszüntetése végett, a mennyiben azok törvényesek, a királyi kincstárral egyezkedésbe bocsátkozzék, a katonai laktanyákról terveket készíttessen, s készítendő munkálatát az ország nádorának a végett bemutassa, hogy anuak felügyelése alatt az egész munkálat sajtó által közönségessé tetetvén, a legközelebbi országgyűlésen ezen tárgy végképen elhatároztassék.

A katonai kihágásokról, melyek által a hon békés polgárai, s leginkább a szegény adózó nép gyakran szenvednek, s melyek a katonatartásnak már úgyis

oly súlyos terhét még keserűbbé teszik, szinte kívántunk törvény által rendelkezni, s azoknak meggátlása és megfenyítése iránt egy részletesebb törvényjavaslatot készítettünk, melyet annak idejében a fő RR-nek már meg is küldénk. — Kívánságunk azonban teljesületlen maradt, mert arra ő felségének válasza nem érkezett; s így e tárgynak célszerű elrendezése majd akkor fog legalkalmatosabban felvétetni, midőn a katonai élelmezés tárgyában kiküldött választmánynak fennemlített munkája köztanácskozás alá fog vétetni.

A királyi előadások 3-dik pontjában felszólította ő felsége az ország rendéit, hogy a Dunának s egyéb hajózható folyóknak szabályozásáról, még ezen országgyűlésen tanácskozzanak. — Már a múlt országgyűlés alatt kiterjesztették e tárgyra figyelmüket az ország rendei, s egy külön felírás által megkérték ő felségét, hogy a Duna szabályozását tárgyazó adatokat és terveket velök közöltetni méltóztassék, de akkor e felírás siker nélkül maradott. — Ha közóhajtás volt akkor ezen tárgy, sürgető szükséggé nevelték azt azon iszonyú pusztítások, miket a Dunának áradása a legközelebb lefolyt néhány évek alatt okozott. — Örömmel fogadtuk a királyi előadásoknak ezen pontját, melyben ő felsége megelőzve közóhajtásunk kijelentését, minket a sürgető tárgy feletti tanácskozásra hívott fel, s nem is késtünk a legelső felírásban, melyet ezen országgyűlésről felterjeszténk, újra kérni a szabályozást tárgyazó minden adatoknak, terveknek s előmunkálatoknak közlését. — Azonban a királyi válasz, mely felírásunkra folyó évi január 4-kéről adatott ki, csak arról tudósít bennünket, hogy a Duna szabályozását tárgyazó szükséges vízmérési adatok már megvannak, s az abrosz is rövid időn elkészülend, de semmit ezekből velünk nem közöl, sőt egyenesen azt állítván, hogy a szabályozásnak teljesítése a helytartótanácsot illeti, csak ajánlatokra s némely akadályok elhárítását tárgyazó törvények alkotására szólít fel bennünket.

Mi azonban meg valánk győződve, hogy ezen óriási munka csak a nemzet minden erejének tetemes megfeszítésével leszen eszközölhető, apróbb és gyakran cél elleni foltozások pedig csak erőpazarlások, melyek haszon nélkül kifárasztják a nemzet készségét; meg valánk továbbá győződve, hogy tetemes áldozatokat csak úgy lesz kész tenni a nemzet, ha egész kiterjedésben ismeri a tárgyat, hová azon áldozatok fordíttatnak, ismeri a nehézségeket, melyekkel küzdeni kell, s az eredményeket, melyek hihetőséggel számíthatók, s mélyen keblünkben viselve gyászos emlékét azon rettentő csapásnak, mely hazánk fővárosát majdnem végveszéllyel sújtotta, meg nem nyugodhattunk a királyi válasznak ezen általános tartalmában, mely minket az országos ajánlatok terhén kívül az egészből kizárni látszatott. — Újabb felírást készítettünk tehát, s az adatoknak és terveknek velünk még ezen országgyűlésen leendő közlését ismét sürgettük.— De mielőtt ezen felírás felterjesztethetett volna, közelgetvén az országgyűlés berekesztésének már kitűzött határideje, láttuk, hogy azon számos nagy fontosságú tárgyak mellett, melyek folyamatban vannak, a kívánt adatok közlésével sem történhetik már ezen országgyűlés alatt elhatározó rendelkezés, s inkább akartuk az egésznek részletes tárgyalását egy országos választmányra bízni, s annak jelentésétől függeszteni fel a további intézkedéseket, mint adatok és tervek nélkül akármely ajánlatba bocsátkozni, melynek mértékét adatok hiányában még csak közelítőleg sem számíthatunk, és e nagy tárgynak bővebb megvizsgálását a nemzet jussaitól elvonni. Ugyan azért e tárgyban megbízott országos választmány kinevezése iránt törvényjavaslatot készítettünk, s azt ő felségének felterjesztettük. — Kölcsönös egyezkedések által csakugyan meg lett állapítva ezen törvény, melyben az országos választmány oly utasítással küldetik ki, hogy a Dunának s egyéb folyamoknak szabályozását Buda és Pest városának, s egyéb szomszéd vidékének biztosítását tárgyalja, s ezen tárgyakat érdeklő s velők egész kiterjedésében közlendő adatoknak és terveknek használásával, azon elvekre és arányra nézve, melyekhez a to-

vábbi munkálódások alkalmazandók lesznek, mind az iránt, hogy micsoda módok kai és minő felügyelés alatt lenne maga a szabályozás gyakorlatilag eszközlendö, s a magánosoknak közcéllal összeütköző érdekei, mikép lesznek törvénynyel elintézhetek; végre azon segéd forrásokról, melyek az ország alkotmányának, és minden rendbeliek igazainak épségben tartása mellett, e célra használtathatnának, a közelebbi országgyűlésig, melyen e tárgy múlhatatlanul fel fog vétetni, kimerítő véleményes jelentést készítsen.

Λ hitelnek és kereskedésnek, melyek nélkül korunkban nemzet virágzó nem lehet, leghatalmasabb eszközei a váltók, s legerősebb támaszai a váltótörvények. — Λ váltók hajdan csak egyszerű eszközei valának a pénzek átszállításának, mely a durva erőszak véres harcainak azon korában, mindég sok költséggel és gyakran veszclylyel is járt. — Utóbb azonban mind inkább elterjedtek azok, s most már életerét teszik a kereskedésnek, mert forgathatóságok által sokszorozva nevelik a forgásban levő pénzmennyiséget, nélkülük bár mely nemzetnek legvirágzóbb kereskedése is hamar elakadna. — Λ váltótörvények az egész kereskedői művelt világnak köztörvényei, melyek fővonásaikban minden müveit nemzeteknél ugyan azok. — Hazánkban a sinlödő kereskedésnek, s a hitel csökkent állapotának nem ugyan egyedüli, de bizonyosan egyik legnagyobb oka volt az, hogy váltótörvények hiányában nálunk a váltók forgathatása alig vala lehető, külföldön pedig magyarországi váltót külföldi kereskedő kezessége nélkül csak ritkán fogadtak el. — Λ magyar kereskedés tehát egyedül a forgásban levő pénzmennyiségre vala szorítva, s azt nem nevelhette, a fergást gyorsabbá nem tehette, azon eszközök által, melyeket más nemzetek e részben annyi sükerrel s oly fényes eredményekkel használnak. — Káros hatással volt az a termesztők osztályára is, mert hitel és szorgalom, termesztés és kereskedés mindég viszonyos kapcsolatban állanak. — Hol a hitel hiánya, a forgásban levő pénznek csekély mennyisége, s annak lassú forgása miatt a kamatláb magasabban áll, ott a mezei gazdaság javítására, s ez által a termesztésnek nevelésére, vagy az ipar, és szorgalom egyéb ágainak megalapítására s terjesztésére szükséges tőkéket sokkal nehezebb megszerezni, nehezebb a kölcsön vett pénznek nagy kamatját nyereséggel ismét szorgalom által kiteremteni, s ezért a fekvő birtok ára alantabb áll, a termesztés kisebb, s az egész nemzet összes értéke bizonyosan kevesebb.

Régen érezte már a. nemzet ezen hiányoknak nyomasztó súlyát, s már 1790-dik esztendőben meg vala bízva egy országos választmány, hogy a törvénykezési egyéb tárgyak között egy váltótörvénykönyvet is készítsen. — Fél század múlt el már azóta, melynek első felét véres harcok gondjai és veszélyei foglalták el; de későbben a békesség áldásai között hazánkban is mind inkább ébredni kezdett a szorgalomnak s kifejlődésnek ezer akadályokkal küzdeni kénytelen ösztöne: városaink növekedtek, kalmárok,tőzsérek, kereskedők szaporodtak, kézmüvesink jobbak és számosabbak, a mezei gazdálkodásnak minden ágaira gondosabb mívelés fordíttatik, a szorgalomnak több ágai, melyek eddig ismerve nem valának, vagy figyelembe nem vétettek, újabb jövedelem-forrásokat nyítának; kényelmeink szaporítják szükségeinket, s ez ismét kettőzted a munkásságot, s így minden akadály ami a szorgalmat zsibbasztja, s a kifejlődést gátolja, naponként inkább érezhető lett., s annak elhárítása mind inkább közszükséggé vált.

Ezen közszükség hozta létre a váltótörvénykönyvet, melyet jelen országgyűlésen elkészítettünk. — Hatása és következései bizonyosan hasznosok lesznek, mert emelik a hitelt, erőt, és életet adnak a kereskedésnek, s új ösztönt a szorgalomnak. — De ne várjunk azoktól lehetetlent, ne higytik, hogy ezen következéseket azonnal minden polgár teljes mértékben érezni fogja, ne gondoljuk, hogy a külföld majd egyszerre elönt bennünket pénzével, s a kamatláb nálunk is egyszerre száztól háromra, négyre száll. — Mindezekhez idő kell, és kitürnitudás. — Keres-

kedést, szorgalmat a törvény nem teremthet, a törvény csak ezeknek akadályait hárítja cl, a többit idő és a nemzet ereje és gondossága fejti ki.

Nem tartjuk szükségesnek bővebben fejtegetni ezen váltótörvények tartalmát. — Az első részre nézve, mely az anyagi váltójogot foglalja magában, kevés volt kölcsönös értekezésünkben a fennakadás; és a nehézségek, melyek elögördíttettek, leginkább a második részt, különösen a váltótörvényszékek elrendezését tárgyazták. — Mi ezen törvényszékek tagjaira nézve szabad választást kívántunk, úgy mint a kerületi választmány, mely a munkát kidolgozta, javaslatba hozá: midőn pedig a kerületi többség ezt úgy módosította, hogy minden törvényhatóság azon váltótörvényszékhez, melyhez tartozik, egy tagot jeleljen ki, s ő felsége csak ezekből nevezhesse ki a bírákat; a feltörvényszékhez pedig első felállításkor szinte a megyék, utóbb az altörvényszékek tegyék a kijelelést; mi ezen, végzéshez szorosan ragaszkodtunk, a többség azonban, midőn már látta, hogy a kormány ellenkezése miatt ezt kivívni nem lehet, nem akarván ezen az egészet kockáztatni, szavazatunk ellenére megegyezett a bíráknak ő felsége általi kinevezésében, s így e részben a tekintetes RR. utasítását sükeresíteni képesek nem valónk.

A váltótörvények folytában szükséges vala még némely tárgyakat figyelembe venni, mik nálunk törvénynyel eddig célszerűleg elintézve nem valának. Ugyan azért törvényt alkottunk a kereskedőkről, s a kereskedői címnek bejegyzéséről, úgy szinte a kereskedői könyvekről, azoknak formájáról és hitelességéről mik eddig hazánkban a legtöbb kalmároknál rendetlenek és hiányosak valának, s mikre nézve mind a külső forma, mind a pontosság tekintetéből, már csak azért is a legnagyobb szigorúság szükséges, mert félpróbát tevő erővel vannak a törvény által felruházva. — Törvény által rendelkeztünk a kereskedés fennállásánál levő kölcsönös jog viszonyairól, a kereskedés megszűntéről, a gyárak jogviszonyairól, a kereskedői testületekről és alkuszokról, a fuvarosokról, s a közkereseti társaságokról, és ezek közt különösen a részvénytársaságokról, mik lassanként hazánkban is szaporodnak már, s melyek korunkban az ipar és szorgalom mezején, a nemzetek és emberiség hasznára annyi és oly nagyszerű vállalatokat hoztak létre, mik egyes ember erejének s hatalmának lehetetlenek valának, s úgy hiszszük, hogy mind ezen törvények hitel és kereskedés emelésére kedvező hatással lesznek.

Az adósságoknak elsőbbség végetti betáblázásáról törvényeink eddigi rendelete nagyon felületes és hiányos volt, s ebből gyakran igazságtalan s a közhiteire néze ártalmas következések származtak. — Mi tehát e tárgyat is tanácskozás alá véve, mindent amit e részben szükségesnek hittünk, újabb törvények által elhatározónk. — Ezen újabb törvényben a királyi városokra nézve meghatározónk azt is, hogy azok tartozzanak minden 'polgárnak ingatlan vagyonát felmérve és összeírva, egy tökéletes birtokkönyvet a betáblázási könyvvel összekötni, ezentúl nálok a betáblázás mindég csak különösen megnevezett ingatlan vagyonra történhessék, valamikor az adós olyan ingatlan vagyonát, melyen betáblázott adósság fekszik, eladja, minden arra betáblázott hitelező tudósittassék, s a vevő mind addig, inig azok ki nem elégíttettek,az eladónak a vételbeli summából semmit le ne fizessen, különben felelettel tartozik, s a betáblázott adósság tovább is azon vagyont terheli.— *így* tehát a hitelező a földkönyvből, melyben időnként minden birtokváltozások pontosan feljegyzendők, adósának vagyonát mindég megtudhatja, a betáblázási könyvből megláthatja, hogy egyik, vagy másik vagyont mennyi adósság terheli, s ez által a biztosság és a hitel tetemesen növekedik. — A nemesi javakra nézve is kiterjesztettük mi a törvénynek azon rendeletét, hogy betáblázásokat csak az ingatlanokra lehessen tenni, mert az ingók bizonytalan és változó értékűek, könnyen elveszthetek vagy elrejthetők lévén, a betáblázásnak biztos alapúi nem szolgálnak, s így, ha a betáblázás ezekre is

kiterjesztetik, akkor annak célja tévesztve van, s az egész betáblázási rendszer megzavartatik. Elhatároztuk továbbá azt is, hogy a megyékben is addig, míg rendes földkönyvek hozatnak be, oly esetben, midőn az adósnak valamely kijelelt birtokára történt a betáblázás, és az adós azon birtokát elidegeníti, a vevő tartozik mind azon hitelezőket, kik követeléseiket különösen azon birtokra betábláztatták, annak megvételekor tudósítani, s őket kielégíteni, vagy azon adósságokat a megvett birtokkal együtt általvállalni. Azt azonban, hogy a rendes birtokkönyv a nemesi javakra nézve is törvény által kötelezöleg behozattassék, még most sok tekintetek lehetetlenné tevék, azonban óhajtani lehet, hogy az akadályok megszűntével ez minél előbb megtörténhessék, mert csak ez az egyetlen egy biztos mód a befáblázásoknak hitelét, és a birtok becsét emelő hatását, a nemesi javakra is kiterjeszteni.

A csödiileti rend vagy is inkább azon szabályok, melyek az értékében megbukott adós hitelezőinek összehívására s kielégítésére nézve hazánkban eddig íenállottak, s melyek nagyrészben nem törvényeken, hanem a legfőbb törvényszékek Ítéletein alapultak, azon hosszú idő, mely a csődület! perek bevégzésére szükséges vala, azon számos visszaélések, melyek mellett a csődület! pernek gyakran készakarva hosszabbított folyamatba alatta hitelezők kárával mások emésztették el a csődület! tömeg nagy részét, s azon mindennapi tapasztalás, hogy *egy* mesterségesen elintézett csalfa bukás legbizonyosabb út vala sokaknak a meggazdagodásra, hitelünket nem keveset csökkenték. S valóban ideje volt már, hogy e tárgyat a törvényhozás, szigorúbb, határozottabb rendelkezések által tisztába hozza. Elkészítettük tehát mi a csődület! rendet, mely nélkül a váltó törvényt behozni sem lehetett volna, mert az eddig fenállott szabályokban, csődületeknél a váltók sorozatáról semmi különös rendelkezés nem vala, minthogy azokat, mint különös figyelmet érdemlő kötelezvényeket törvényeink nem ismerték. Megszüntettük a csődület megrendelésében eddig oly sokszor előfordult önkényes eljárást, s azt a bíróságnak törvényes ítéletére bíztuk, a csödületi tömeg kezelésére való felügyelést a hitelezőknek adtuk által, a perben eddig követett hosszas eljárást a lehetőségig megrövidítettük, a követelések sorozatát az igazság és méltányosság egyszerűbb alapjaira építettük, gondoskodtunk a felsőbb bírói megvizsgálásnak hamaritásáról, s a végrehajtásnak és valóságos kielégítésnek könnyebbítéséről, korlátoltuk a hitelezők kijátszására célzó visszaéléseket, s a csalfa bukást szigorúan büntetni rendeltük. Mind ezen intézkedések egy törvénycikkbe foglaltattak, és ha szorosan megtartatnak, nem kételkedünk, hogy az eddig naponkint szaporodó igazságos panaszok c részben is megszűnnek.

A nemzeti bank felállítása, hitelünk és kereskedésünk virágzására, felette hasznos, sőt múlhatatlanul szükséges volna, s meg vagyunk győződve, hogy e nélkül a váltótörvényszék jótékony hatása is sokkal kisebb lesz; ugyanazért, hogy annak minél előbbi létrehozása eszközöltethessék, egy országos választmányt kívántunk megbízni azzal, hogy minden körülményeket fontolóra véve, annak miként lehető felállítása iránt tervet készítsen, s ezen nemzeti kívánatot ö Felségének felterjesztettük; de felírásunk sikertelen vala, mert arra válasz nem érkezett. Jövendőre tehát szükségesnek véljük, hogy a nemzet e tárgyat újabb buzgósággal felfogja, s annak létesítésére minden módot megpróbáljon; mert nélküle kereskedésünk szabad és független világ-kereskedés soha nem lehet.

A kamatoknak rendes fizetését gyakran hosszú évek során elmulasztván az adósok, ez által nem csak sok jólelkü egyes hitelezők károsodnak, hanem számos alapítványok is tetemes csorbúlást szenvednek, mert a kamatoknak évenkinti hasznát elvesztik: sőt épen e miatt nem állhatnak fel biztosan hazánkban olyan közhasznú intézetek, melyeknek gyarapodása az évenkint pontosan fizetendő kamatok hasznaira van számolva. Különösen érezhető volt ezen hiány nálunk azért, mert törvénykezésünk hibás rendszerénél fogva, több évek kellettek a világos

útoni behajtására; s ha valamely pontosan nem fizető adósnak felmondatott is a töke, a hitelező mégis elvesztette kamatjainak kamatját. Elhatároztuk tehát, hogy az elmulasztott kamatoknak kamatját is már előre lehessen kötelezni, s ez által akartuk a. hitelezőket biztosítani, de ő Felsége javaslatunkat el nem fogadta. S így e tárgyban törvényt alkotni nem lehetett. Azonban e hiányon is segítettünk nagy részben' azon törvény által, mleyet a szóbeli perek iránt ezen országgyűlésen alkottunk. Ugyanis:

Mind a fenemlitett tekintetekből, mind pedig azért, hogy azon világos adósságokra nézve is, melyek nem váltóbeli tartozásokból származnak, legyen egy rövidebb és kevesebb költséggel járó per útja, melylyel a jólelkű hitelező könnyen pénzéhez juthasson, a szóbeli perek bíróságának hatóságát az 1836-dik észt. 2O-dik törv. e. 2-ik §-nak eseteiben, 200 ft. töke summának erejéig egy újabb törvény által kiterjesztettük; s elhatároztuk azt is, hogy midőn a hitelező a tőkét felmondani nem akarja, a hátra lévő kamatokat 200 ft. erejéig szinte szóbeli per útján követelhesse; és hogy oly esetben, midőn az adós magát a szóbeli per bírósága alá vetette, ha világos az adósság, bármely summának erejéig szóbeli perbe vonattathassék.

Ugyan a hitelnek és a közigazságnak tekintetéből egy külön törvény által elhatároztuk azt is, hogy az önkényes sequestrnmok a bírói ítéletek végrehajtását ne akadályozhassák; késletö parancsolatok pedig csak valamennyi hitelezőnek világosan kijelentett megegyezésével adathassanak.

Azon törvénycikkeit, melyet a múlt országgyűlésen a pénzbeli elmarasztalásokat magokban foglaló bírói ítéletek iránt alkottunk, újabb célszerű változásokkal akartuk bővíteni. Tanácskozásba is vétetett ezen tárgy, de az útasitások és vélemények oly sok felé ágaztak, hogy abban semmi célra vezető megállapodást eszközölni nem lehetett. Így tehát az igazítást máskorra fentartva vitatásainkkal ezúttal felhagytunk.

Az országgyűlési költségek iránt törvény által ismét elhatároztatott, hogy azokat, valamint a múlt országgyűlésen, úgy ezeu úttal is a nemesi rend és azok, kiket a törvény ezen nevezet alá foglalva ért, viseljék, s azok ellen, kik a reájok eső mennyiséget megfizetni nem akarnák, 200 ft. erejéig szóbeli per útján — azon felül pedig az alispánnak, vagy szolgabíráknak hat hetek alatt bevégzendö summás eljárása rendeltetek

Az országgyűlési költségek elhatározásának alkalmával és utóbb is többször indítványba tétetett az országgyűlési szállásoknak fizetése, de azt a többség ez úttal el nem fogadta. Később ugyan Pozsony városának fájdalmas panaszát figyelembe vévén, a kerületi RR. elhatározták: hogy eziránt a követek küldőiknél újabb kérdést tegyenek; a mi meg is történt. Utóbb ugyan kerületi ülésben az végeztetett, hogy egy országos biztosság választassák, mely minden adatokat össze szedvén, az egész dolog felett kimerítő véleményt adjon. De az országos ülésben ezen végzés is elesett. — Óhajtani lehet, hogy a nemzet e részben az eddig fenálló szokást az igazság és méltányosság kívánatihoz képest egyszer már megváltoztassa. Hajdan midőn csak hetekig tartottak az országgyűlések, könnyen viselték a szállásadás terhét a városi polgárok, de korunkban a tárgyaknak halmozott sokasága, és a fenforgó kérdések fontossága, többször már évekig tartó országgyűléseket tett szükségessé, s a városi polgár évekig meg vala fosztva jövedelmének nem csekély részétől, sőt házának azon része, mely országgyűlési szállásnak van rendelve, még országgyűlésen kívül is gyakran üresen áll, vagy igen kevés bérért adatik ki, mert azt épen ezen bizonytalanság miatt örömest senki ki nem bérli. Azon általáuos haszon, mely az elevenebb pénzforgásból az egész városra, és annak vidékére háromlik, az egyesek terheltetését jóvá nem teszi, mert ezen általános haszonból az egyesek, kik a terhet viselik, gyakran nem részesülnek. Ha figyelembe vétetnek ezen okok, ha figyelembe vétetik az is, hogy a kárpótlás,

mely ezen szállásokért adandó volna, az egyes megyék országgyűlési költségeit csak alig nevelné, s érezhető sem lenne, méltán remélhető, hogy a nemzet e részben az igazságos kérelemnek elfogadását jövendőre meg nem fogja tagadni.

A földesúr és jobbágy közti viszonyokat elhatározó úrbéri törvények némely pontjai, melyeket a gyakorlat vagy hiányosnak, vagy homályosaknak mutatott, szinte köztanácskozás alá vétettek, s ezekre nézve több világositó s javító változtatásokat tevénk, melyek a jelen országgyűlésnek 7-ik cikkelyében foglaltatnak.

Azok között mik e tárgyban történtek a legnagyobb fontosságú lépés az, mit az 1836-dik esztendei országgyűlésen hosszas küzdéssel nem valánk képesek kivívni, tudniillik a jobbágyi tartozások örök megválthatásának szabadsága. Elhatároztuk ezen törvénycikknek 9. §-ában, hogy a földesur és jobbágy közti szabad egyesség által meghatározandó bizonyos általános summa fizetésével, akár egyes jobbágyok, akár egész községek földesúri tartozásaikat, szolgálataikat és adózásaikat (az úri hatóság azonban sértetlen hagyatván) tökéletesen és örök időkre megválthassák, s az ily szabad egyezkedésekből készült szerződések az 1836-dik évi 8-dik t. c. 3-dik §-ában elszámlált eseteken kívül, bármely tekintetből fel ne bontathassanak, s a megváltás fejében lefizetett summa törvény előtt teljesen azon természetű legyen, milyen a megváltott úrbéri telek vala.

Nem kényszerítő ezen törvény rendele te, nem sérti senkinek jussait, nem korlátol törvényes szabadságot, de szelíd szavának hatalmas erejével lerontja azon elválasztó falat, melyet a nép és szabadság között káros előítéletek alapján emelt egykor a hajdankornak hibás felfogása. Hatása lassú lesz talán, de biztosabb, s következései nagyok és bizonyosak. A szorgalomnak két hatalmas rugója van: szabadság és tulajdon. Két hatalmas ösztön ád a polgárnak erőt s lelkesedést a hon védelmében, s e két ösztön: szabadság és tulajdon. Csak két erő köti biztosan a népet honhoz és törvényhez, s e két varázs erő: szabadság és tulajdon. Azon törvény, melyet az örök megváltásról alkotott mostan a törvényhozás, a szabadság és tulajdon boldogító közáldásainak első alapját tette le, s ezen alapról biztosan fog emelkedni honunk szebb jövendője. A tulajdonnal bíró szabad polgárok számát neveli ezen törvény, pedig csak ezek által erős a haza, mert a szabadság többekkel megosztva, becsében nem veszt, sőt erejében nyer, s biztosságában nevekedik.

A jobbágyók örökösödése iránt hazánkban eddig nem a törvény, hanem a felette különböző s bizonytalan, gyakran változó s igazságtalan helybeli szokások szolgáltak szabályul. Ideje volt már, hogy ezen ingatag állapot eltöröltessék, s megszűnjék azon helytelenség,miszerént ugyanazon házban, ugyanazon polgárok között, oly fontos és mindennapi kérdések iránt, minők az örökösödés kérdései, minden faluban más törvény létezett. Tanácskozás alá vettük tehát e tárgyat, s a jobbágyok örökösödéséről egy részletes törvényt alkottunk, s annak rendeletéit minden földesúri törvényhatóság alatt levő, s akár úrbéri, akár szerződési vagy kiváltságos helyeken lakó nem nemes személyekre, s azoknak örökösödésére, sőt az ingatlan jobbágyi javak iránt a nemesekre is egyformán kiterjesztettük.

Azon számos és gyakran akarva, gyakran vétkes gondtalansággal okozott károsítások, melyek a mezei gazdálkodás körében a gazdának örömét s reményeit megrontva, türelmét fosztva, szorgalmat és iparkodást gátolnak, annál inkább magokra vonták a törvényhozás figyelmét, mert nálunk a népnek ezen hibára szokásbeli hajlandósága van, mely, úgy látszik, naponkint terjed és nevekedik. Az eféle károsítások meggátlására, s a vétkesek fenyítésére tehát törvény által egy részletes mezei rendőrséget kívánván megállapítani, annak kidolgozását egy kerületi választmányra bíztuk, mely kitűnő szorgalommal teljesítvén munkáját, azt mi haladék nélkül tanácskozás alá vettük, s hosszas ideig folytatott kölcsönös értekezések után jött létre a törvény azon alakban, mint a törvénykönyv-

ben foglaltatik. Sok olyan intézkedés ven ezen törvényben, a mi pontosan teljesítve kétségen kívül célszerű leend, és ha még abban hiányok volnának, méltóztassanak a t. RR. kegyesen figyelembe venni, hogy a hosszas közértekezések folytában sokat nem lehetett ez úttal tisztába hozni, mit idővel a gyakorlat fog kifejteni.S e tárgyat talán legkevésbbé lehet félteni attól, hogy hiányainak pótlása jövendőben elhanyagoltassék, mert épen azon osztályt, mely eddig a törvényhozásban legnagyobb részt vesz, a föklmívelők osztályát, a mindennapi tapasztalás arról felejtkezni nem engedi.

Ezen törvény még csak első létrehozása egy új eszmének, mely bizonyosan sok jónak, hasznosnak magvát hordja már kebelében. Ha népünk lassanként ez által megszokja a rendet, s megtanulja tisztelni másnak tulajdonát, ha elhagyja másra nézve káros, magára nézve pedig ritkán hasznos pajkosságait, idővel még ebből a helységeknek, s azok elöljáróságának célszerű elrendezése jöhet létre, de mind ezek csak a törvény szigorú s pontos teljesítésével remélhetek. Hanyagság a végrehajtásban jelenre s jövőre semmivé teheti annak jótékonyságát, s ez akkor nem a törvény hibája leend.

A mezei rendőrség folytában, a marha vészről is, mely már egy idő óta évenkint előforduló pusztításaival annyi tetemes károkat okozott, azon kerületi választmány, mely a mezei rendőrséget kimunkálta, egy törvényjavaslatot készített. Ezen javaslat a terjedő bajnak elfojtására s meggátlására egy oly eszközt foglal magában, mely jóformán csak egyetlen egy, mi célra vezethet, s mely Európa némely műveltebb tartományaiban már fenáll, hazánkban is egyes helységek által sükerrel gyakoroltatott; tudniillik ragály idején vagy annak a vidékhez közelítésekor minden beteg és gyanús marhát levágni, bőrével együtt elásni s a tulajdonosnak teljes mértékű kárpótlást adni. Ezen kárpótlás egy oly közpénztárból volna fizetendő, mely minden marhára évenkint kivetett valamely csekélyebb fizetésből alakulna.

Mivel azonban épen ezen évenkénti fizetés terhét, határozott útasítás nélkül, küldőinkre nem vállalhattuk, az idő pedig már rövid volt arra, hogy ez iránt utasítást kérjünk, a javaslatot tanácskozás alá nem vehettük, hanem elhatározunk, hogy azt küldőinkkel bővebb megfontolás végett minden esetre közlendjük; mert csakugyan szükséges, hogy e tárgyban már egyszer gyökeres orvoslás s biztosító rendelkezés tétessék. Mi is tehát alázatosan ide zárva bemutatjuk a kerületi választmánynak ezen javaslatát, mely, minthogy kerületi tanácskozás alá sem vétethetett, s így az országos ülésbe nem vitethetett az országos iratok közt nem találtatik.

A vizekről és csatornákról, a kártékony vízi munkálatokról, s azoknak eltörléséről eddigi törvényeink felette hiányosak. — E tárgyat is tehát tanácskozás alá vették az ország rendei, s a felett egy újabb törvényben redelkeztck.

Azon súlyos sérelmeket és kívánatokat, mik a vallás tárgyában már az 1837c-dik évi országgyűlésen hoszabb ideig tanácskozás alatt valának, de akkor a fő RR. ellenkezése miatt ö felségéhez fel nem terjesztethettek, ismét tárgyalás alá vették az ország rendei, s hoszabb vitatások után több pontokra nézve meg lett a két tábla közt az egycsség, s ezeket egy külön törvénycikkelyben, melyet alázatosan ide zárunk, ő felségének fel is terjesztettük, a miben pedig meg nem egyezhettünk, minő például az általmenetclek kérdése volt, annak további vitatását fenntartottuk. — Felírásunkra, mely a két táblának hoszabb ideig tartó egyezkedése miatt csak későn küldethetett fel, az országgyűlésnek utólsó napjain érkezett a királyi válasz, melyben azt mondja ő felsége: hogy mivel a felírás csak e napokban küldetett fel, a tárgy fontossága pedig annak végelhatározásához több időt kíván, az országgyűlésnek berekesztéséig elhatározó királyi válaszát ki nem adhatja, hanem kegyesen gondoskodni fog, hogy az minélelőbb elintéztessék. Hasznos és szerencsés eredménynek tartjuk mi e tárgyban már azt is, hogy a fő-

rendi tábla felírásunknak számos nagy érdekű pontjait elfogadtass így ezek iránt most már a két táblának egyesített akaratjából származott országos határozat áll fenn. — Biztosan reméljük, s méltán várjuk fejedelmünk igazságától, hogy ezen országos határozatot ö is elfogadja, s ekép a vallás és lelkiismeret szabadságát teljesen biztosítva polgártársaink megzavart nyugalmát ismét visszaadja.

Midőn ezen fennemlített felírás és törvénycikkely felett a két tábla egyessége megkészült, a fő RR. azon utólsó izenetben, melyet e tárgy iránt hozzánk küldöttek, arról is tudósítának bennünket: hogy az ország prímása az egyházi rend nevében ezen törvénycikkelynek nyilván ellenmondott, s a világi fő RR. közül is némely tagok ezen ellenmondásra nézve az egyházi rendhez csatlakoztak. — Mi azonban az említett ellcnmondást csak úgy tekintettük, mint annak egyszerű kijentését, hogy a főrendi táblának kisebb része többség által elhatározott törvénynek alkotásához nem járult. — Es így ezen egyszerű kijelentést nem a fö RR. izenctébe, melyben csak a többség határozatának van helye, hanem inkább a fö RR. naplójába tartozónak vélvén, azt határozottan visszautasítottuk; megjegyezvén válaszizenetünkben azt is, hogy a törvények elleni ellenmondásnak soha senkitől és semmi tekintetben helye nincs, és hogy a végrehajtó hatalomra bízzuk minden kivétel nélkül, s hajthatatlan szigorúsággal teljes és tökéletes síikért szerezni a törvényeknek.

A nagyváradi és volt rozsnyói püspököknek némely rendeletéi s pásztorlevelei ellen, mik a vegyes házasságokat, és azok egyházi megáldását tárgyazták, Bihar és Gömör vármegyék sérelmet panaszolva szólaltak fel. — Mi ezen tárgyat köztanácskozás alá vevén, csakugyan sértve láttuk az említett egyházi rendeletek által a törvényt, és megzavarva a békés polgárok nyugodalmát. — Sérelmünket tehát egy külön felírásba foglalva kívántuk ö felségének felterjeszteni, de abban a főrendi táblának többsége meg nem egyezett, hanem arra szólított fel bennünket, hogy fel lévén ezen táigyak már úgy is a panaszolkodó megyék által ö felségéhez terjesztve, mi a felirási javaslattól álljunk el; hanem inkább a vegyes házasságok kötésére nézve is oly törvényes rendszabásokról gondoskodjunk, melyek a különböző vallások elveinek megóvása mellett egy részről a vegyes házasságokat az 1790. 26. tör. rendeleté szerént minden akadályok ellen ezentúl is oltalmazzák; más részről pedig az egyházi rendet minden lelkiismeretbeli erőltetés ellen biztosítsák. — Mi ugyan tovább is szorosan ragaszkodtunk felirási javaslatunkhoz, s annak felterjesztését ismét sürgettük; de a fő RR. azt folyvást ellenezték. S így ezen felírás *ö* felsége elébe nem terjesztethetett. — Azt azonban a fő RR. felszólításának következésében még is célszerűnek láttuk, hogy az 1790. 26. törvénycikknek a vegyes házasságoknak catholicus lelkipásztorok előtt leendő kötéséről szóló rendeleté úgy módosíttassák, miszerént azok ennekutána mindenkor a vőlegény vallásán levő lelkipásztorok előtt, s annak vallási szertartásai szerént köttessenek. — Ezen módosítást is beleiktattuk tehát a vallás tárgyában készített törvénycikkelybe, melyre mint a fenntebbi pont alatt említettük még királyi válasz nem érkezett. — Fájdalmas volna, ha ezen sérelmet okozott nagyváradi példa több követőkre is találna, s Magyarországban is, mint Európa több tartományaiban, ezen kérdés újabb és keserűbb ingerültséget okozva megsemmisítené reményeinket, melyeket a béke, nyugalom és egyetértés helyreállítására nézve a két tábla között több pontokban sikerült egycsség után táplálni kezdettük.

A görög n. e. vallásunkra nézve is több sérelmek és kivárnátok adattak elő némely törvényhatóságok által. — Ezek iránt is tehát egy törvényjavaslatot készítettek a t. KK. és RR., melyet alázatosan idezárunk. — De hoszabb vitatások után sem valánk képesek javaslatunk elfogadását eszközölni, és így e tárgy ezen országgyűlésen be nem végeztethetett.

Azon biztosság, mely az 1836. 21-dik törvénycikk következésében kikül-

dedett, hogy Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd vármegyéknek és Kővár vidékének tökéletes visszacsatolását eszközölje, munkálódását még be nem fejezvén, felírást készítettek a KK. és RR, melyben azon biztosság munkálódásának siettetését sürgették, s ezen felírást a főRR. is csekély módosítással elfogadván, az ő felségéhez fel is terjesztetett.

Továbbá törvényjavaslatot készítettek a KK. és RR. az iránt is, hogy az unitaria vallás Magyarországban is törvény által bevett vallásnak tekintessék. — A fő RR. a bevételre nézve ugyan az elvet elfogadták, a törvény alkotását azonban akkorra kívánták halasztani, midőn majd a visszakapcsolás tökéletes teljesítésére kiküldött biztosságnak munkája* bemutattatik, s országos tárgyalás alá vétetik. — S így e törvény a jelen országgyűlésen nem létesülhetett, de reményleni lehet; hogy a jövő országgyűlésen annak létrehozása, sem a fő RR-nél, kik az elvben már megegyeztek, sem ő felségénél nehézségre nem talál.

Felirási javaslatot készítettek a KK. és RR. azon súlyos sérelmek iránt is, miket Bars vármegyében a közgyűlésnek törvény elleni eloszlatása, a tisztújitószéknek szinte törvényt sértő vezetése, több tisztviselőknek hivatalaiktól helytelenül történt felfüggesztése, a megyei végzéseknek főbb hatalom általi megsemmisítése, s egyéb e részben elkövetett törvénytelenségek okoztak. — Ezen felirási javaslatot, melyet mi minden e tárgyat érdeklő mellékletekkel együtt alázatosan ide zárunk, a fő RR. el nem fogadták, azt hozván elő különösen, hogy a kérdéses tárgyat, minden közelebbi körülmények ismerete nélkül kellőképen megbírálni nem lehet, s mivel Barsmegyének kebelébe királyi biztosi vizsgálat van rendelve, annak eredményei által a netalán létesülő aggodalom megszűnhet, és ha panasz volna is, ez azután alaposabban terjesztethetnék fel. — Nem valának ezen okok elegendők arra, hogy izenetünkben, s felirási javaslatunkban felállított nézeteinktől elálljunk; mert nem abban láttunk mi sérelmet, hogy ő felsége vizsgálatot rendelt, hanem hogy a királyi leiratok, melyek Bars vármegyéhez érkeztek, egy oldalú tudósítások következésében előbb sújtottak, hogy sem a dolog kellőképen megvizsgáltatott volna, s épen akkor midőn az állítólag elkövetett rendetlenségek megvizsgálását panaszolják, a megye pártoskodással, egyes személyek pedig a közbátorságra nézve veszélyes törekvéssel vádoltatnak, s a megye főbb tisztviselői a rendes bíróság elmellőzésével, csupán kormányi parancsra hivatalaiktól megfosztanak. — Előadtuk mind ezeket a fő RR-hez küldött 2-dik izenetünkben, de ők ezután sem hajoltak javaslatunkra. — Több izeneteket váltottunk még e tárgy felett, s az utolsót az országgyűlés végnapjaiban küldöttük által; de sükeretlenek valának mind ezek, s felírási javaslatunk ő felsége elébe nem juthatott.

Az országnak általános, és az egyes törvényhatóságoknak külön sérelmeit s kívánatait, mind azokat, mik előbb már felterjesztve valának, de orvosolatlanok maradtak, mind azokat, melyek az utolsó országgyűlés óta történtek, tárgyalás alá vették a KK. és RR. — Ezek közül némely pontokra nézve a két tábla között egyesség nem eszközöltethetett; de a többi pontok ö felségéhez felterjesztettek. — Érkeztek is ő felségének a felterjesztésre királyi válaszai, melyek azonban felterjesztett sérelmeink legnagyobb részéről általában hallgattak, de egyébként is csak igen kevés pontokra valának kedvezők. — Mi tehát mind azokat, mik ezen királyi válaszokban kedvezőleg valának eldöntve, a mennyiben célszerűnek láttuk, törvényeikkelybe foglaltuk, a többire pedig az orvoslásnak sürgetését továbbra is fenntartottuk.

Fájdalommal jelentjük a t. RR-nek, hogy azon sérelemre nézve, melyet a zala-egerszegi hídváni szedését eltiltó parancsolat ellen 1-^30. esztendőben felterjesztettek az ország rendéi, s melynek orvoslását ezen országgyűlésről ismét sürgettük, ő felségének folyó évi april 3-án kiadott válasza ismét határozottan megtagadó.

Hasonlóul megtagadó a királyi válasz azon sérelmünkre is, melyet a megyei pecsét magyar körírását eltiltó főbb rendeletek ellen előadtunk.— Pártolták ugyan panaszunkat az ország rendéi, s az ő felségének april lő-iki felírásban fel is terjesztetett. De a folyó évi april 29 én kiadott királyi válasz erre nézve azt mondja, hogy a hitelesség és kiváltság törvény szerént egyedül ő felségétől származhatván, ezen fejedelmi jussának korlátolásáhan meg nem egyez. — Az országgyűlésnek hamar következő berekesztése újabb felírást már meg nem engedett, és így ezen sérelmek orvoslását eszközölni képesek nem valónk.

Azon sérelmünket, mely 1836-dik esztendőben a követi jelentések kinyomtatása iránt kiadott, s jövendőre minden cféle nyomtatást eltiltó főbb rendeletekből származott, szinte felterjesztették az ország rendéi; de ugyan azon királyi válaszban ő felsége, minden a sajtót érdeklő sérelmeket, a sajtó iránt alkotand » törvénynek tárgyalásához utasít.

A hétszemélyes táblának özvegy Séllyeiné asszonyság perében hozott ítélete iránti sérelemre nézve a felterjesztést nem eszközölhettük, mert a fő RR. abban meg nem egyeztek; azt állítván, hogy az 1790. 12. törvénycikk rendeleténél fogva, a főtörvényszék által hozott egyes bírói Ítéletet ő felsége elébe orvoslás végett felterjeszteni nem lehet.

Ellenben azon sérelem, mely az egyházi rend végrendeleteire nézve érkezett újabb megszorító rendeletekből származott, teljesen orvosolva van, mert ő felsége királyi válaszában kijelentette, hogy azon rendeletek már meg vannak szűntetve.

Azon követelésekre nézve pedig, miket megyénk, és több törvényhatóságok leginkább a francia háború idejéből a királyi kincstáron követelnek, biztosította királyi válaszában ő felsége az ország rendéit, hogy mihelyt az illető megyék hátra levő felvilágosításaikat beadják, valósággal kimutatott követeléseikre nézve azonnal ki fognak elégíttetni.

A sérelmek és kívánatok tárgyalásakor előadtuk mi a t. RR-nek azon vitatását is, mely a Balaton tavának lecsapolását, s egy hajózható csatorna által a Dunávali összeköttetését tárgyazta. — De az országos rendek indítványunkat nem pártolták, hanem bennünket az ide mellékelt végzés által, a vizek és csatornák felett épen tanácskozás alatt lévő s utóbb meg is állapított törvényre* utasítottak.

Ugyanazon alkalommal Sopron vármegye részéről indítvány tétetett, hogy külön törvény alkottassák, miszerént az összes törvényhozás megegyezése nélkül, semmi szerzetes rendet Magyarországba bevenni ne lehessen. — De a fő RR. eddigi törvényeink rendeletét c tárgyra nézve elégnek látván, új törvény alkotásba meg nem egyeztek, és minthogy véleményük mellett az országgyűlés berekesztéséig megmaradtak, felírásunk és törvényjavaslatunk fel nem terjesztetett.

Indítványba tétetett Torontálmegye részéről az is, hogy ő felsége megkérettessék, miszerént a megiiresült egyházi javak jövedelmeit közcélokra fordítani méltóztassék. — De a fő RR. ezt is szükségtelennek állítván, szinte félrevetették, és végre a RR. a tárgy további vitatását máskorra fenntartva, javaslatuk sürgetésétől elállottak.

A pesti magyar színháznak felállítása, és állandó megállapítása az 183G. évi 41. törvénycikk folytában egyeseknek szabad ajánlatai által nem eszközöltethetvén, szükségesnek látták az ország rendéi azt a nyelv cs nemzetiség terjesztése, és a nemzet közóhajtása tekintetéből országos ajánlat által is létre hozni, és fennállását biztosítani; annyival is inkább, mert a dolog azon ponton volt már, hogy az eddig létezett játékszínnek, melyet néhány lelkes honfiak buzgósága, csak áldozatokkal vala még képes fenntartani, rövid idő múlva meg kellett volna szűnni. — Ez pedig a nemzetre homályt vetve, leverő hatással jövendőre is káros

volna. — Ugyanazért ezen nemzeti közcélra országos ajánlatot tévén, azt törvény által 450,000 forintokban állapítottuk meg; s elhatároztuk, hogy a most fennálló színház, mely szabad ajánlatokból épült, országos pártfogás alá vétessék, az ezen színházon fekvő terheknek kifizetésére az országos ajánlatból 50,000 frt. fordítassék, s a 400 ezer forintot alapítványi tökének tekintetvén, kamatjainak legfeljebb kétharmada a színház évenkénti költségeinek pótlására, s egy harmada a tökének szaporítására használtassák. — Az ajánlat kezelése pedig, és a színház fenntartására való felügyelés, egy országos választmányra bízatott, mely egyszermind Pest vármegyétől magát a színházat, a most létező társaságtól pedig a díszítményeket és ruhákat általveendi, az adósságokat kifizeti, a tökét biztos helyre kiadja, egy szóval a tárgyhoz tartozókat elintézi. — Végre ugyan ezen törvényben világosan kijelentetett az is, hogy az 183G. 41. törvénycikkelyben kijelelt telek, mely egy honi színháznak építésére vala rendelve, további rendelkezésig eredeti céljára megtartassák. — így tehát ha célszerű leend, jövendőre a most ajánlott tőkéből, s annak felszaporodó kamatjaiból, egy új színház fog azon telken épülhetni. — Azonban hiszszük azt, hogy idővel a nemzetiség kifejlődése, s Pest városának buzgósága nem fogják tűrni, hogy a magyar színház az idegen német mellett a magyar haza fővárosában mintegy zsellérkedjék; saváros mint hatóság sa magyar nemzet hatalmas tagja, nem fogja mindég önkebelében az idegent a nemzeti felett pártolni. — Az erőltetés e részben káros és igazságtalan volna, mert Pest városának tulajdona fennálló színházára nézve sérthetetlen, de ha önérzéseik nyelv és nemzetiség iránti buzgóság a város polgárait egykor még arra vezetni képesek nem volnának, hogy ezen tulajdont a nemzet javára használják, azon nemzetére, melynek ők alkotó részei, s mely Pestet emelni, annak kifejlődését, fontosságát áldozattal is nevelni mindenkor lelkesen törekedett, akkor jövendőnkre nézve leverők kilátásaink, akkor ugyan azon erőt, melyet fővárosunk emelésére használunk, legszentebb közérdekeink ellen fordítottuk, mert a mely honban még a főváros is gátot vet a nemzetiség kifejlődésének, ott a lakosok összessége csak nép marad, de nemzet soha nem lehet.

Az országgyűlésnek folyamatja alatt báró Veesey Miklósnak, és báró Szína Györgynek vezérlete alatt egy részvénytársaság alakult, mely a Dunát a Tiszával Pestről és Bölcskéről, vagy ezen pontok vidékeiről, Szegednél, Csongráditól, Szolnoknál, vagy azok vidékeinél csatorna által készül összekötni. - Hogy tehát ezen munka, mely hazánkra, s különösen az ország alsó vidékeire hasznos, és minden tekintetben nagy hatású leend, bizonyosabban létesülhessen, mind az ott szükséges kisajátítást, mind a megkívántaié biztosítást tárgyazók iránt, egy külön törvény cikkelyt alkottunk, s ez által is a kereskedést, s a nemzeti szorgalom kifejlődését igyekeztünk a lehetőségig előmozdítani.

Azon vasúti vonalok között, melyekre az 183G. 25. t. c. a kisajátítás kedvezéseit kiterjeszti, a Bécstől Magyarországon keresztül Triesztig vezető vonal nem foglaltatik. Mivel pedig egy ilyen vasútnak építése már több idő óta komoly szándékkal terveztetik, nehogy a törvény hiánya e nyereségtől is megfossza hazánkat, az említett törvénynek rendeletéit, s kedvezéseit ezen vonalra is kiterjesztettük. Különösen hasznos lenne egy ily vállalat megyénkre nézve, mert annak egy részén menne keresztül hihetőleg a vaspálya, s ez által kereskedésünk új életet nyerne.

A közadó feletti tanácskozások folytában előadtuk mi sérelemképen azt, hogy a jelen országgyűlés törvényeink sérelmével a kitűzött három esztendőn túl egy hónappal később hívatott össze, s mivel az adó már 1836. észtben is határozottan csak a törvényes idő alatt okvetetlen megtartandó országgyűlésig, és nem tovább vala megajánlva, ezen egy hónapra az adót megszűntnek kell tekinteni, s azt az újonan teendő ajánlásba be nem lehet foglalni. Az ország rendei szinte sérelmesnek találták ezen egy hónapi halasztást, s az adó iránt ezen országgyűlés-

röl felküldött felírásukban a törvény rendeletéhez ragaszkodva, jövendőre nézve ünnepélyes óvást tettek az ellen. De azon egy hónapi adó beszámításának kérdésébe nem bocsátkoztak.

Előadtuk ini azt is, hogy legsúlyosabb sérelmeink orvoslásáig az adó ajánlásába ne ereszkedjünk, de a többség ezt el nem fogadván, az adó mennyiségének, és a föltételek ajánlatainak tárgyalásába bocsátkozott. Kénytelenek lévén tehát mi is a tanácskozásban részt venni, s az adónak eddigi mennyiségét a lehetőségig leszállítani igyekezvén, s azt évenkinti 3,600,000 ftkba kívántuk megállapíttatni; a többség azonban ezen első felírás mellett évenkint 4,000.000 ftot ajánlott. Az ajánlatnak mind azon föltételei, melyek a múlt országgyűlésen ajánlattak, ez 1790. 13. t. c. pedig az országgyűlésnek 3 évek alatt múlhatatlanul leendő megtartását rendeli, mi a fellendített adót folyó 1810-ik évi május hónapnak 2 dik napjától (mely t. i. akkor az országgyűlésnek berekesztésére határnapul ki vala tűzve) jövő 1843-dik évi május 2-dik napjáig, oly világos föltétellel ajánljuk meg, hogy ha azon napon az országgyűlés valósággal meg nem tartatnék, az adó további fizetése és beszedése azonnal teljesen megszűnjék; magában értetődvén, hogy azon esetre, ha a törvényes batáridő bekövetkezése előtt az országgyűlés összehívatik, azt, hogy azon időközben tartandó országgüléseu a törvények értelméhez képest, a közadóról maga egész kiterjedésében rendelkezzünk, nyilvánosan és általánosan feltartjuk.

A kir. válaszban mely azon első felírásra f. évi apr. 18 ról érkezett, ő felsége az ország rendéit arra szólította fel: hogy a közállomány szükségeinek tekintetéből nagyobb mennyiségű adót ajánlanak, mint a mi ezen első felírásban foglaltatik; s a KK. és RR. többsége a kir. válasz következtében ismét szavazatunk ellenére az adónak múlt országgyűlésen ajánlott mennyiségét 4,395,244 ttokban 38'/2 krokban, s a hadfogadási intézet elősegélésére különösen 70,000 ttokban meg is ajánlotta, a föltételek mellett pedig, melyek ellen ezen első kir. válasz sem tett különösen semmi kifogást, tovább is megmaradtak az ország rendéi, csak hogy az ajánlatnak idejét, minthogy már ekkor az országgyűlésnek berekesztése május 13-ra vala határozva, f. évi május 13 ától, 1843-dik észt, május 13-ig tűzték ki.

A második kir. válasz az ajánlatnak mennyiségében megnyugodott, de a föltételekre nézve, a múlt országgyűléshez intézett, s c tárgyat érdeklő kir. válaszokra hivatkozott. A KK, és RR. pedig az országos ülésben közakarattal hozott végzés által újra kijelentették, hogy föltételeiktől, melyeket az adó ajánlásához kötöttek, s melyek mind a törvények világos rendeletén alapulnak, semmi esetben elállani nem fognak.

A Ludovícca magyar katona-intézetnek oly rég szándéklott felállítását buzgón óhajtván az ország rendei, e jelen országgyűlésről is felírással járultak ő felségéhez, s megajánlván azon 309,000 ttokat, mik ezen intézet felállítására szükségesek, ajánlatukhoz csak azon föltétetlt kötötték, hogy az 1808-dik országgyűlés által kidolgozott nevelési rendszer ismét országgyűlésileg tárgyalás alá vétetvén, a jelen időhöz képest tökélletesittcssék, és hogy ezen intézetben a tudományoknak legalább egy része magyar nyelven taníttassék. Már az 1836-ki országgyűlés megajánlotta ezen summát mely az intézet létrehozására megkívántató vala, de akkor az ajánlás visszavétetett, mert a kir. válasz a nemzetnek azon jussát, hogy a megállapított nevelési rendszer változtatásába bele szóljon, megtagadva, csak az ajánlatot akarta elfogadni, de a föltételekre nézve megtagadó vala. Most tehát ismét megújítottuk ajánlatunkat s kérelmünket, de arra kir. válasz nem érkezett, s az ajánlat ismét elmaradt, az intézet pedig föl nem állhat. Bár mennyire kívánatos volna is ezen intézetnek minélelőbbi létrehozása, de azt a nemzet jussainak sérelmével, s nemzetiségünk kárával megvásárolnunk nem lehetett.

Azon magános ajánlatok, melyek a Ludovicea katonai-intézet felállítására, úgy szinte azok is, melyek a magyar tudós Társaság alapjának gyarapítására a közelebb lefolyt néhány évek alatt tétettek, az adakozók emlékéül külön törvényekbe lettek iktatva.

Azon országos választmány, mely az 1836. 26. c. által a Buda és Pest közötti állóhíd tárgyában ki vala küldve, jelentését és azon szerződést, melyet egy lánchidnak felállítása iránt báró Szína Györgygyel kötött, az országgyűlésnek bemutatta. Voltak ugyan némelyeknek a választmány eljárására nézve több észrevételei, de a többség tekintve azt, hogy a kiküldött országos választmány törvény által volt egy szerződésnek kötésére meghatalmazva, s tekintve leginkább az ország közhiteiének fentartását, a bemutatott szerződést felbonthatónák többé nem tartotta. Megegyeztek ebben a fő RR. is, de válaszukban felszólítottak bennünket arra, hogy mivel a bemutatott szerződésben az, mit b. Szína a tartalék pénzalapra nézve az alkudozások közben megajánlott, világosan kitéve nem vala, s mivel továbbá a szerződés által kikötött 97 éveket b. Szína György önmaga később 87-re leszállította, az országos választmány ezeknek, mint már a szerződők által megállapítottaknak a kötött szerződésbe leendő iktatása végett ismét kiküldessék. Mi ezen felszólításban tüstint megegyeztünk, s az országos választmány újra kiküldetvén, b. Szína Györgynek megegyezésével az említett pontokat egy toldalék-cikkelyben a szerződéshez ragasztotta, s ezen toldalék-cikkelyt jelentése mellett, melyet mi alázatosan ide zárunk, az országgyűlésnek bemutatta. Eképen tehát teljesen elkészülvén a szerződés, az külön törvény által teljes erejűnek nyilváníttatott.

Az 1836. 14. t. c. rendeletét, mely a világos örökösödés esetében rövid úton teljesítendő osztályról szól, mi a t. RR. útasítása szerént olyképen akartuk módosítani, hogy azon kérdésben valljon a fenforgó eset, világos örökösödés esetének tekintendő-e? a választmány Ítéletét a meg nem elégedő fél birtokon felül az illető megyei törvényszékhez, vagy városi tanácshoz feljebb vihesse, s ha az a választmánytól különbözőié^ Ítél, egyenesen a hétszemélyes tábla szinte birtokon belöli megvizsgálásnak legyen helye. Ezen módosításban a mi táblánk többsége meg is egyezett, de több megyéknek kívánságára még azon módosítás is tétetett, hogy az osztálynak megtételéért esedező mindjárt a folyamodás benyújtása alkalmával két bírót, s a másik fél legfeljebb 15 napok alatt szinte kettőt, ezen bírák pedig együtt egy ötödiket elnöknek válasszanak. Ha azonban a felek vagy bírák ezen kötelességüknek eleget nem tennének, azok helyett az illető törvényhatóság nevezze ki a választmánynak tagjait, s illetőleg elnökét. E két módosítást tehát egy új törvénycikkelybe foglalva általküldöttük a főnendeknek, kik az utóbbit mely a bírák választásáról szól elfogadták, de a másikban, mely a feljebb vitelnek elrendelését tárgyazta, semmiképen meg nem egyeztek; és így az e tárgyban alkotott új törvény csak a bírák választásának, s kinevezésének fellendített módjáról rendelkezik, de a feljebbvitelre nézve semmit sem határoz.

Az izraelitáknak elnyomott polgári helyzetét is figyelembe vették a KK. és RR. s minthogy az igazsággal ellenkezőnek tartották azt, hogy egy olyan néposztály, mely a közállománynak legkevesebb polgári kedvezéseivel él, annak terheiből minden polgárok között legtöbbet viseljen, a törvényes adózásokon felül türedelmi adónak neve alatt, egy a törvény előtt ismeretlen, súlyos és önkényes adóval is terheltessék, minthogy továbbá károsnak vélték a hazára nézve, hogy ezen néposztály polgári tekintetben egészen elhanyagoltassék, felírást készítettek, melyben a jelen állapot méltatlanságát kiemelve, azon törvényes és politikai okokat, mik ennek jobbra változtatását tanácsolják, bőven kifejtették, s törvény által kívánták kimondani, hogy a türedelmi adó eltöröltetik, s az izraeliták az ország egyéb nem nem nemes lakossal által gyakorlott minden polgári jogokban, a magyar sz. korona alatt mindenütt egyaránt részesíttetnek. Teljes mértékben elismer-

ték a fő RR. a felírásban foglalt okoknak és nézeteknek fontosságát; de a törvényjavaslatot egész kiterjedésében el nem fogadták, hanem lépcsőnként! kifejlődését eszközlő módok gyanánt javasolták azt, hogy a türelmi adó eltöröltessék, az izraeliták jövendőben az ország minden városaiban s vidékeiben szabadon lakhassanak, mesterség! céhekbe, kalmári társaságokba felvétethessenek, s nem csak jobbágytelkeket, hanem minden királyi vagy kiváltságos városokban polgári fiindusokat is szerezhessenek. Λ KK. és RR. addig is míg a polgárosítás eszméje a jövendő idők körülményeinek kifejlődésével teljesen eszközöltethetik, a fő RR. által javaslottakat is hasznos előlépésnek tekintvén, azokat elfogadták, s a felírás ily értelemben föl is terjesztetett. De a kir. válasz csak némely részben vala kedvező, sőt némely pontokat oly módosításokkal fogadott el, hogy mi azokban, mint olyanokban, melyek még a jelen állapotot is rosszabbá tennék, s a jövendőnek ártanának, meg nem egyezhettünk; azon pontokat tehát, melyek a kir. válaszból elfogadhatók valának, s melyek között legérdekesebb az, hogy ezentúl az izraeliták a bányavárosokat kivéve, az ország minden vidékein, s a kir. városokban is szabadon lakhatnak, törvénybe iktattuk, a többit pedig a jövendő törvényhozás gondoskodásának adtuk által, biztosan remélve, hogy idővel kedvezőbb körülmények, s az izraeliták polgári s erkölcsi kifejlődése, ki fogják azt lépcsőnként eszközölni, mit most elérni nem lehetett.

Azon siilyos terheken, melyek megyénk adózó népét a porták aránytalan felosztása miatt még inkább nyomják, legalább valamennyire akarván könnyebbíteni ezen országgyűlésen, ismét indítványba hoztuk a porták ideigleni kiegyenlítését. A többség el is fogadta indítványunkat, s a fő RR-ket felszólítottuk, miképen az ideigleni újabb kiegyenlítésben ők is egyezzenek meg, s annak teljesítésére a fő herceg Nádor megkérettessék; de kijelentették a KK. és RR. egyúttal azt is, hogy Horvátországnak eddig fenállott igazságtalan könnyítése megszűnjék, s a porták összes számából arra is annyi vettessék, mennyi az országos összeírásban foglalt adatok szerént erejének arányához képest reá esendő volna. A fő RR. azonban Horvátország portáit tárgyazó kívánatinkat el nem fogadták, s valamint a múlt országgyűlésen, úgy most is folyvást ellenzették azt, hogy Horvátország portáira nézve változás történjék. E tárgy felett tehát a két tábla meg nem egyezhetett, az ország nádora pedig kijelentette, hogy megmaradván Horvátország portáinak mostani száma, a többi törvényhatóságokra nézve az ideigleni egyenlítésnek felette csekély eredménye lenne, s mind ezeknek következésében a mi táblánk többsége is szavazatunk ellenére felhagyott ez úttal az ideigleni kiegyenlítés sürgetésével.

A honosításra nézve, melyet ezen országgyűlésén is mint a 10. utósó törvény-e. mutatja, több külföldiek nyertek meg, csak azt kívántuk a t. KK. és RR-nek különösen kiemelve jelenteni, hogy a honosítottak közül, csak a b. Lederer Ignác magyarországi hadikormányzónak, és b. Eichof Józsefnek a es. kir. udv. közönséges kamara elnökének, kiket az ország folyamodás nélkül honosított, vagyon az országgyűlési ülés, és szavazat törvény által megadva; a többiek pedig ha bár külföldön a fő RR. sorába tartoznak is, a honosítást ezen országgyűlési jus nélkül nyerték meg. Követték ebben az ország rendéi az 1715 észt. 130. t. e. példáját, s megváltoztatták a közelebb időkben folyvást fenállott gyakorlatot, mert nem akarták, hogy addig is míg az országgyűlés elrendeltetik, a főrendi tábla annyi honosított külföldinek szavazatival elöntessék, s miután ebben ő Felsége is megegyezvén, a törvények is e szerént alkottattak, reményleni lehet, hogy az országgyűlés jövendőben is ezen törvényt követendi.

A koronaőri hivatalnak betöltésére nézve még mielőtt a kijelölés megérkezett volna, indítványba tettük mi a t. RR. utasítása szerént, hogy a kijelelés most és jövendőre, minden országos hivatalra nézve, melyek a nemzet szabad választásától függnek, az illető követek által a törvényhatóságoknak megküldessék.

Voltak kik pártolták egész kiterjedésében indítványunkat, de a többség azt a jelen esetben el nem fogadta, az elvet azonban jönvendőre nézve számosán magokéba tették. Megérkezvén pedig a kijelölés, gróf Teleky József közfelkiáltás által koronaőrnek clválasztatott.

Azon országos választmányokra nézve, melyek a mint említettük, több közérdekű tárgyak kimunkálására törvény által lettek kiküldve, a jelen országgyűlésen is elhatározták a KK. és RR. hogy azok, kik a megyei követek közül általuk az országos küldöttségkhez választatnak, ha választásuk után időközben kir. kinevezéstől függő hivatalba lépnének, a küldöttség tagjai lenni megszűnvén, annak eljárásában részt többé ne vehessenek. Továbbá minden választmányhoz, a megyék és kir. városok részéről pótló tagok is választattak, kik, ha valamely rendes tag akadályozva lenne, a helyett a választmányhoz meghívandók lesznek.

Az 183%: 45. c. mely a pereknek országgyűlés alatti folyamatáról rendelkezett, a jövő s annakutána következő országgyűlési időkre is új törvény által kiterjesztetett.

Még az 1836 dik észt, országgyűlésen indítványba hozták a KK. és RR. az országgyűlési hírlapok létesítését, s az iránt egy törvényjavaslatot is készítetitek, melyben azoknak megelőző vizsgálat nélküli kiadhatása elhatároztatott, a egyszersmind a szerkesztők ellen ha visszaéléseket követnének el, célszerű büntetések rendeltettek. Nem fogadták el akkor ezen javaslatot a fő RR. s a két táblának c feletti vitatásai siker nélkül folytak az országgyűlésnek berekesztéséig. A jelen országgyűlésen tehát ismét felvettük ezen tárgyat, s a fő RR-ket ismét felszólítottuk, hogy abban megegyezni, s velök az iránt újabban közlött törvényjavaslatunkat elfogadni szíveskedjenek. Úk azonban óhajtásunk létcsíilését folyvást ellenzették, az országgyűlési hírlapoknak megelőző vizsgálat nélküli kiadhatását semmikép el nem fogadták, hanem e tárgyat a sajtókérdésnek egész kiterjedésében leendő felvételéhez útasitották. Készek valánk mi a sajtó kérdést is kimeritőleg tárgyalni; de addig is, inig ez megtörténik, szükségesnek láttuk az országgyűlési hírlapokat létrehozni. Újra és ismételve vitattuk tehát kifejtett nézeteinket; a fő RR. azonban határozatuktól el nem álltak; mi pedig megelőző vizsgálatban, mely törvényeinken nem alapul, s melyet a nemzet hozzá járnlása nélkül, sőt a nemzet jussainak sérelmével hozott be a kormány, meg nem egyezhettünk, s azt megegyezésünkkel tettleg nem törvényesíthettük. Es így minthogy a sajtó kérdésének kimerítő tárgyalása, melyet már határozat által kitűztünk, annyi egyéb fontos és szinte közérdekű tárgyak mellett idő hiányában az országgyűlésen meg nem történhetett, az országgyűlési szabad hírlapokra nézve kivívni semmit képesek nem valánk.

Meg vagyunk pedig győződve, hogy a nemzet legnagyobb szükségeinek egyike az ilyen szabad hírlapok létesítése. Más alkotmányos nemzeteknél a szabad sajtónak vitatásai kifejtenek minden tárgyat, mielőtt a felett a törvényhozás határoz; s mikor az köztanácskozások alá kerül, ismerve van a fenforgó kérdéseknek minden oldala, tudják a nemzet képviselői a nemzet véleményét és közszükségeit, s végzéseiket ezekhez alkalmaztathatják. A hol ez így van, nem lehet ott félni attól, hogy valamely eszmének elragadó fényes külseje veszélybe döntse a nemzetet, mert a szabad sajtó, melynél a vélemények minden árnyéklatának van képviselője, a felkapott és megvitatott eszmét tartózkodás nélkül felkoncolja, lefejti fényes külsejét, kimutatja veszélyes részeit, s a közvélemény ez által tisztul és erősödik. A kormány ott igaz ügyében a veszélytől nem félhet, mert annak épen a szabad sajtó szabad vitatása által adhat irányt. De a hol ez nincs, ott kormány és törvényhozás több nehézségekkel küszködik, az ország egyik vidéke nem ismeri a másik vidéknek szükségeit és nézeteit. Minden törvényhatóság csak maga köréhez képest adhatja útasításait, a kormány nem kísérheti gondos figyelemmel a nemzet fejlődésének haladó lépteit, s munkálkodását ezekhez nem irányoz-

hatja. — Innen származnak a számtalan csalódások, a gyakran elhibázott számadások, és azon ingatagság, mely irányt és eszközöket mind untalan változtatva célt soha nem ér, de kárt sokat tehet. — Ne gondolja senki, hogy midőn a nemzet érezni kezdi közszükségeit, a kormány egyoldalú fejtegetésekkel irányt adhasson a közvéleménynek; mert még akkor is, ha ezen fejtegetések alaposok, ha minden mit a kormány akar hasznos és igazságos volna, már csak azért, mert ellene szabadon felszólalni tiltva van, s az ellenkező véleménynek szabad kifejtése gátoltatik, gyanú támad az emberekben a célnak tisztasága iránt, s mivel tisztán nem láthatnak, ott is rém alakot látnak hol az nem létez. — Nem a közvéleményt fojtja el a sajtónak megelőző vizsgálat általi korlátozása, hanem annak tisztulását gátolja, s nem várt, sőt gyakran nem is sejtett kifakadásait keserűbbekké, s épen azért, mert váratlanok valának, zavaróbbakká tesz'. — Tapasztalás mutatja nálunk is azt, hogy minden országgyűlésen hónapok múlnak el, míg a kormány a nemzetnek és a nemzet véleményének valóságos állásával tisztán megismerkedik; s ez gyakran az elvesztett időn felül még keserűségbe is kerül. — Nálunk a nemzet, csak igen későn tudhatja meg a vitatás alá került kérdések feletti vélemények minden árnyéklataít, a nézeteket, melyek az iránt kifejtettek, az okokat, melyek mellette, vagy ellene felhozattak; pedig épen nálunk, hol a törvényhatóságok időközbeni utasítások által is gyakorolják a törvényhozás jussait, felette szükséges volna, hogy ezek minélelőbb s mindenütt tudva legyenek, és azt a szabad hírlapok eszközölhetnék legjobban. — Ha ilyen hírlapjaink volnának, sok fontos közérdekű tárgy, mely a nemzetnek anyagi jobb létét is eszközlendö vala, nem bukott volna el részvétlenség miatt, sérelmeink száma bizonyosan kevesebb volna, nem emelne s kárhoztatna eszméket és embereket egy oldalulag, sem a kormány, sem a felingerült közvélemény; egy szóval, polgári állásunk nyugodtabb és erősebb, kifejlődésünk gyorsabb és biztosabb volna. — Óhajtani lehet, hogy.a kormány és nemzet e részben tisztán felfogják a közérdeket, s a közelebbi országgyűlés a szabad sajtó iránt egy oly törvényt hozzon létre, mely célszerű rendeletéivel számos hiányaink pótlásának, a törvények iránti tisztelet terjesztésének, s haladó kifejlődésünk előmozdításának hathatós eszköze légyen.

Az országgyűlés kezdetén már elhatározták a kerületi RR. azt is: hogy kerületi tanácskozásaikról rendes naplót vezessenek. S ezen határozat következésében minden szükséges intézkedések megtétettek, s mind a gyorsírókkal, mind a nyomtatóval már az alku is megköttetett. — Azonban mielőtt még a nyomtatás eíkezdetett volna, jelentetett a kerületi rendeknek, hogy a sajtónak használatára nézve törvény ellen fennálló gyakorlat és szabályok folytában, a naplónak kinyomtatása meggátoltatott. — Sérelmesnek láttuk mi ezen akadályozást, s azt mint a sajtó szabadságáéi ejtett újabb sérelmet ő felségéhez tüstént fel akartuk terjeszteni; de a fő RR. meg nem egyeztek javaslatunkban. — Többször ismételt izencteink sikerctlenek valának, s így a kerületi napló elmaradt.

Felszólítottuk az országgyűlés kezdetén a főrendeket arra is, hogy köztanácskozásaikról nyilvános naplót vezessenek. — Több ideig ugyan siker nélkül maradt felszólításunk; de az országgyűlésnek vége felé a fő RR. is elkezdették a rendes naplónak vezetését s azt folyvást fenn is tartották. — Kételkedni nem lehet, hogy ezen elkezdett gyakorlat jövendőben állandóul magtartatik, s azt hiszszük, hogy ez által is sokat nyert hazánkban a nyilvánosság.

Büntetőtörvényeink nagy részben a hajdankornak elavult maradványai, melyeket már azóta sokféleképen változtatott a gyakorlat, úgy hogy jelenleg sem a büntetésnek nemére és nagyságára nézve törvényeink biztos alapot nem nyújtanak; s több esetekben a bírónak személyessége szerént, ugyan azon vétekért, ugyan azon körülmények között a büntetések felette különbözők és önkényesek. Börtöneink pedig sok helyen oly állapotban vannak, hogy azoktól az emberiség szelidebb érzete méltán visszaborzad. — A büntetés célját veszti a közállományra

nézve, midőn a vétkest sújtva, csak bőszül, de nem javít, s a hol a börtön egyedül szenvedésnek helye, de az erkölcsi jobbulásra figyelem nincsen, ott sem a büntetésnek szigorúsága, sem annak a vétkest bizonyosan sújtó gyorsasága nem elég a bűntetteknek kevesítésére, mert félelem jobb erkölcsök nélkül még nem nyújt kezességet a közállománynak arról, hogy törvényei tiszteletben tartatnak. — Nálunk pedig fájdalommal kel] megváltanunk, a tömlöcök még eddig nem javítóhelyek, hanem nagy részben a vétek iskolái valónak, s gyakran a kit indulat vagy könyelmüség vétekbe kevert, de keble fogékony volt még a jóra, s az erkölcs utján csak megbotlott, de szive romlott nem vala, mint vétkét bánó bűnös kerül a börtönbe, s mint kitanult gonosztevő hagyja el azt. — Korunkban minden művelt nemzet különös figyelmet fordít büntetőtörvényeinek javítására, s börtöneinek s a javító rendszernek célszerű rendezésére, s az újabb tapasztalás e részben már sok régi előítéletet megcáfolva kivívta azon igazságot, hogy a szelíd emberiséget a közbátorság biztosságával egyeztetni, s a büntetéssel az erkölcsi jobbnlást is összekapcsolni nehéz ugyan, de nem lehetetlen·, sőt első, és legszentebb feladása a törvényhozásnak. — Nekünk tehát, kik e részben leginkább hátra vagyunk, az elismert hibáknak javítását, a számos hiányok pótlását ismét utóbbra balasztgatnunk vétek volna hazánk és az emberiség ellen.

Meg valónak erről győződve az ország rendéi; ugyan azért törvény által egy választmány küldetett ki, mely a bfintetötörvénykönyvvel kapcsolatban levő büntető s javító rendszer behozása iránt kimerítő véleményt adjon, s egyszersmind javaslatot készítsen a felől is, hogy a most említett börtön és javítóintézet mellett, gyakorlati alkalmaztatás tekintetében az 1817. esztendei országos választmány által bemutatott büntetőtörvénykönyv tökéletesítésére mik kívántainak? S mind ezek iránt munkáját a legközelebbi országgyűlésnek okvetetlen bemutatni tartozzék.— És így reménylcnünk lehet, s minden esetre kívánnunk kell, hogy büntetőtörvényeink a közelebbi országgyűlésen kimerítöleg tárgyaltassanak, mert számos hiányaink között ezen tárgy az, mely a halasztás nélküli gyökeres orvoslást leginkább megkívánja, s azoknak tárgyalásánál a nemzet jussainak legkisebb sérelme nélkül tanácskozás alá vétethetnek, majd azon törvények is. melyek a felségsértésnek és hütclenségnek eseteit, s a politikai vétségek egyéb nemeit tárgyazzák.

Azt is indítványba tették az ország rendéi, hogy az 1836. esztendei 16. törvénycikk rendeleté a büntetőtörvényekre is kiterjesztetvén, az ezekben hozott Ítéleteket is minden bíróságok tartozzanak okokkal támogatni, s ezen kívánatot ő felsége is elfogadván, az külön törvény által elhatároztatott.

A nemnemesek személyből! biztosságára nézve már a múlt országgyűlésen felterjesztetett, de akkor el nem fogadott törvénycikkelyt ismét tanácskozás alá vették az ország rendei, s ezt a jelen országgyűlésről ő felségének újra felküldötték. — A királyi válasz nyilván és határozottan megegyezett ezen törvényjavaslatnak elvében, de az egész dolognak részletes tárgyalását a büntetőtörvények felvételére halasztotta; s így kétséget nem szenved, hogy az igazságnak és emberiségnek ezen méltó kívánata hazánkban is rövid időn létrejön.

A népnevelésnek szükségét mélyen érezvén a KK. és RR. már a múlt országgyűlésen egy országos választmányt akartak kinevezni, mely e tárgyban kimerítő véleményt készítsen, de ő felsége akkor ebben meg nem egyezett, hanem országgyűlésnek végnapjain azt válaszolta, hogy fejedelmi kötelessége szerént gondoskodni fog azon intézetnek, miket említett felírásunk mellett javaslatba hoztunk, a mennyire a körülmények engedik felállításáról; ugyan azért a javaslóit törvényekre semmi szükség nincsen. — Fájdalmasan vették ezt akkor is a KK. és RR. mert meg valónak győződve, hogy a nevelésnek elrendelésére figyelni a nemzet legszentebb jussa, s hogy épen ebben korlátolni a nemzetet annyi, mint az egyes polgároknak atyai jussait is megszorítani. — Oregbedett ezen fájdalom, midőn láttuk, hogy a múlt országgyűléstől lefolyt három évek alatt e tárgyban a

kormány részéről csakugyan semmi nem történt, mi a nemzet reményeinek megfelelt volna. — Ugyan azért a jelen oiszággyűlésen nehogy még az előmunkálatokban, és a javaslat készítésében is gátot tegyen ismét valamely királyi válasz, egy kerületi választmányt neveztünk ki, s azt e tárgynak kimunkálásával megbíztuk; de a számos és szinte halasztást nem szenvedő köztárgyak özönében ezen választmány csak az országgyűlés utóljára készíthette el munkáját, és így az még kerületi tanácskozás alá sem vétethetett. —Szükséges, hogy a jövő törvényhozás e tárgyat iemét csüggedést nem ismerő szilárdsággal felvegye, s abban a mit lehet törvény által is eszközölni mindenképen igyekezzék. — Addig is pedig közhatóságok és egyes polgárok tegyenek mindent a mi hatalmukban áll, mert minden áldozat, mi c célra fordíttatik, a hazának és emberiségnek oltárán van letéve. — Nevelni a népet oktatással, intéssel, célszerű törvényekkel: az a legnemesebb feladás, mert kifejti a nemzet erejét, virágzásra emeli a hazát, biztosítja törvényeink szentségét, s az embereket jobbakká s boldogabbakká teszi.

A tisztválasztásoknak számtalan visszaélései, melyek a nemzetnek legszebb jussát a szabad választást veszélylyel fenyegetik, szükségessé tevék, hogy a törvényhozás c részben is javításokról gondoskodjék, melyek mind az egyesek polgári jussainak sértetlenségét, mind a törvényes rendnek szoros megtartását biztosítsák. — E tárgyban is tehát kerületi választmányt neveztek ki az ország rendéi, mely azonban munkáját szinte csak az országgyűlésnek végére adhatta he; s így annak kerületi felvétele sem történhetett meg. — Bemutatjuk mi ezen munkát a tekintetes RR - nek is alázatosan idezárva, minthogy az épen azért, mert kerületi tanácskozások alá sem került, az országos iratok közt nem foglaltatik.

Végre még egy fontos közérdekű tárgyról kell szólanunk, mely a nemzet komoly figyelmét különösen megkívánja, s ezen tárgy a királyi városoknak jelen állása. — Keserű érzéssel szólaltak fel ezen országgyűlésen ismét a királyi városoknak küldöttei, s törvényeinkre hivatkozva, teljes mértékű szavazati jogot követeltek. — A KK. és RR. ugyan mind addig, míg a királyi városokban a választásoknak és utasítások elhatározásának eddigi rendszere fennáll, azoknak országgyűlési szavazatára nézve az eddig követett gyakorlattól el nem állhatták. — De hogy ezen akadály is minélelőbb megszűnjék, indítvány tétetett, hogy haladék nélkül egy választmány neveztessék ki, mely a királyi városok belső viszonyainak, s országgyűlési helyezetének elrendezése iránt, még ezen országgyűlésre kimerítő véleményt adjon. — Ezen indítványt akkor a többség el nem fogadta, sőt a királyi városok követei közül is többen szólották ellene. — Utóbb azonban kerületi ülésben ismét megújítottuk azt, s okkor többséget nyervén, egy kerületi választmányt azonnal ki is küldöttünk. De mivel ezen választmánynak tagjai más választmányi munkában is foglalatoskodtak, melyek szinte fontosok és halasztást nem szenvedők valának ezen munkák, pedig csak az országgyűlésnek végnapjaiban lettek befejezve, a választmány idő hiányában a városok kérdésének sok munkát kívánó tárgyalásához nem kezdhetett.— Elhatároztuk tehát, hogy e tárgyban egy országos választmány küldessék ki, mely legalább a jövő országgyűlésre kész munkát adjon, akkor haladék nélkül felveedőt, s ezen határozatunkat egy külön felírásban, (melyet a hozzá csatolt törvényjavaslattal alázatosan ide zárunk) kívántuk ő felségéhez felterjeszteni, de a t. fő RR. abban semmiképen megegyezni nem akartak, később azonban az országgyűlési szavazatot tárgyazó módosítással a fő RR. abban megegyeztek, de arra királyi válasz nem érkezett.

így tehát ezen országgyűlésen sem történhetett e tárgyban semmi elölépés, pedig a dolog hosszas halasztást nem szenved. — Úgy is eddigi hibáink, s az eddigi mulasztás sok roszat szültek már, s azoknak keserű következéseit naponként inkább érzi a haza. — Más nemzeteknél városokban fejlődött ki legelőször a szélesebb és biztosabb alapra épített polgári szabadságnak tiszta felfogása. —

Városok törték meg hajdan az erőszak .szülte igazságtalan hatalomnak láncait, s a szorgalomnak, s műveltségnek bölcsői, a szabadságnak, s nemzetiségnek legerősebb támaszai városok valának. — És hogy ez nálunk nem egészen így történt, hogy hazánkban épen a nemzetiségnek, s a polgári szabadságnak kifejlődésére nem valának jótékony hatással királyi városaink, azt leginkább a törvényhozásnak százados elmulasztása, és gyakran ismételt hibái okozták.

Törvényeink a királyi városokat kiváltságok által a népnek sorából kiemelték, s elszakasztották azoknak érdekét a népnek érdekétől, a nemesi tend pedig soha nem volt hajlandó azokat polgári tekintetben magához felemelni,'sőt gyakran ellenséges indulattal használta ellenük hatalmát, s polgári felsöbbségét. — így állanak királyi városaink még most is elszigetelve közöttük és a nép között, érdekben és érzésekben tőlünk és attól különválva. — Idegen elemek valának azok, mikből királyi városaink egykor alakulni kezdettek, és őseink elmulasztották ezen idegen elemeket a nemzettel egybeolvasztani. — Zsibbasztó volt már századok óta városaink szabadabb kifejlődésére nézve, azon régi hibás és igazságtalan rendszer, miszerént minden szabadválasztási, közigazgatási, és törvényhozási jussokat a polgárok egész tömegének teljes kizárásával, csak azon csekély számú testület gyakorolja, mely önmagát választja, kiegészíti s utasítja, s mind ezen polgári közjussokban a többi polgárok még csak közvetve sem részesülnek. — És ezen hibás rendszernek célszerű javítására századok óta semmit nem tett a törvényhozás. — Annyi panasz után még most sincs eltörölve azon önkényes hatalom, melylyel a királyi kamara városainkat függésben tartja. Egy szóval századok óta semmi nem történt, a mi városainkban egy önállású független polgári rendnek kifejlődését eszközölte volna, pedig ezen hiányt minden közviszonyainkban, s a haladást tárgyazó minden lépéseknél súlyosan érezzük; s ily polgári rend nélkül városaink soha azon közállományi fontosságra nem emelkedhetnek, melyen más nemzeteknél a városok állanak. — Mik volnának már eddig királyi városaink a hazára s nemzetiségre nézve, ha egy eképen kifejtett polgári rend egyszerű de szilárd önállásában őrködnék a törvényes szabadság és nemzetiség mellett? hol volna már polgári tekintetben nálunk is a nép, ha királyi városaink attól különvált érdekeik által el nem szakadtak volna?

Mind ezen hiányokat tehát minélelőbb pótolni kell. — A feladás nehéz, mezt századok mulasztását kell helyrehozni; de még is múlhatlanul szükséges hozzáfogni e nehéz munkához, mert az elválasztó ponton állunk már. — Még hatalmunkban van a városokat bizodalomnak és szeretetnek, igazságnak és méltányosságnak szorosabb köteleivel a nemzeti szabadság közérdekéhez kötni, még hatalmunkban áll célszerű törvények által kifejteni bennök azon morális erőt, mely egyedül képes azokat és általuk a hazát is virágzásra emelni. — De minél inkább halászijuk ezt, annál kevesebbet biztos a siker, s annál inkább félhetünk, hogy azok, kiket századokig idegeneknek tekintettünk, szívben és érzésben idegenek is maradnak hozzánk, sőt idővel még ellenünk s érdekeink ellen fognak használtatni.

Azonban nem elég, sőt nem is tanácsos egyenesen és egyedül csak az országgyűlési szavazat kérdését eldönteni városainkra nézve, mert a törvényhozási just nem a városok néhány tisztviselőivel, hanem a városi polgárok összeségével oszthatjuk csak meg, s csak ezeknek független önállásától lehet biztosan reményleni, hogy azt szabadon és tisztán a haza közjavára fogják használni, s mind azon tekintetek, melyek a királyi városok politikai fontosságára nézve fennforognak, nem a tisztviselőkről, hanem az egész városról s a város polgárainak egyesületéről állanak. — Ezt a független önállású polgári rendet kell tehát törvény által létrehozni; azt pedig a királyi városok belső viszonyainak, s közigazgatásának célszerű elrendezése, a szabad választásnak kiterjesztése, s a kamarátóli függésnek megszűntetése, fogják csak biztosan eszközölni.

Ugyanazért hiszszük azt, hogy a jövő országgyűlés mindjárt kezdetében hozzáfog e tárgyhoz, s valamint már a jelen országgyűlésen akartuk, egy kerületi választmányt fog mind ezeknek előlegcs kimunkálásával megbízni, s akkor majd ha ezen munkáját beadandja, könnyebb lesz a már kifejtett kérdéseknek részletes tárgyalása, s reményiem lehet, hogy c tárgy az igazság és méltányosság alapjain fog elintéztctni.

íme t. Kit előadtuk fővonásaiban az országgyűlésnek folyamatját. — Mennyire feleltek meg magas feladásuknak a nemzet képviselői, azt a nemzet és a jövendőség fogják megítélni. — Történtek ezen országgyűlésen némelyek, mik kifejlődésünk eszközlésére célszerűek, de sok, igen sok még a teendő: pedig súlyosak az akadályok, mik haladásunk minden lépteit gátolják.

Volt egy idő, midőn a feudalismus, melyet a középkornak harcokban élő lovagias szelleme fejtett ki, minden nemzeteknél elnyomta a szabad tulajdonnak tisztább eszméjét. — Hazánkba is áthatott a külföldnek példája, de nálunk a feudalismus, egész kiterjedésében soha fenn nem állhatott, hanem abból, és a szabad tulajdonnak eszméjéből támadott egy roszabb s károsabb vegyidet, mely ámító külsejével a szabad tulajdonnak színét fenntartotta, de valóságát semmivé tette; s ezen vegyidet az ősiség. - Más nemzetek régen lerázták már a feudalismusnak bilincseit, mert megszűnvén a körülmények, mik azt egy időben korszerűvé tevék, győzött az elnyomott szabad tulajdon helyre állításának hatalmas ösztöne.— De hazánk az ősiségnek súlyos jármát meg most is viseli, mert a külszín által elámítva sok ideig azt hitte a magyar nemes, hogy ő vagyonának szabad tulajdonosa. — Polgártársaink közül számosán a törvénykezés szövevényes ösvényén másét keresve magukét hanyagolták el, kétes kimenetelű költséges perek közt töltötték éltöket, átkozták törvénykezésünk hosszú folyamatját, mely miatt még nyerve is vesztettek, ha százados pereik terhes költségeit felszámították, és még is büszkék voltak abban, hogy másnak birtokához ősi jussok van, s ezen büszkeségükben pártolták az ősiség eszméjét, mely azon just nekik fenntartotta. — Sokan az ősiséget alkotmányunk legnagyobb kincsének hitték, pedig épen az ősiség dúlta fel hazánkban a nemesi birtoknak biztosságát, úgy hogy alig van vagyonosabb család, mely kétkedés nélkül elmondhassa, hogy javaihoz másnak semmi törvényes jussa nincsen. — Az ősiség tette oly igen szövevényessé törvényeinket, s a törvénykezés folyamatját, mert a birtoknak ingadozó biztosságát a perek hosszú folyamatával, s a törvénykezésnek ezer rést nyitó védelem eszközeivel akarták őseink némileg pótolni. — Az ősiség azon rémkép, mely ellen minden javításnak létrehozásánál küzködnünk kell; egy szóval, azon akadályok közül, mik haladásunkat gátolják, egyik és talán legsúlyosabb az ősiség. — Bámulni lehet, hogy azon eszme, mely első támadtában már homályos volt, mely azóta is az egymással ellenkező magyarázatok miatt soha tisztába nem jöhetett, mely annyi jónak és hasznosnak létrehozását gátolta, mind ez ideig fenn álhatóit. — De csakugyan ébred már a nemzet, s érti az időnek komolyan intő szavát, gyökerében rázták meg az ősiséget azok, mik ezen országgyűlésen történtek, s biztos reményt nyújtanak, hogy a hajdankorm.k szomorú hagyományképen reánk szállott előítéleteit, e részben is legyőzi a nemzet valóságos érdekének tisztább felfogása.

Haladásunknak másik súlyos akadálya az, hogy a nemnemesek hazánkban ingatlan nemesi javakat tulajdonosi jussal nem bírhatnak.— Önmagát bünteti a nemesi rend ezen megszorítás által; mert javainak becse sokkal nagyobb volna, ha nemnemes honfitársait azoknak behatásából ki nem zárná. De kárt tesz egyszersmind a hazának is, mert minden ilyen megszorítás a szorgalomnak és köziparkodásnak szabad kifejlődését nehezíti. — Azonban e tárgyra nézve is önérdekünk által sürget az idő; mert ha semmit nem teszünk a nemesi javak értékének emelésére, midőn a biztosabb és bár ki által megszerezhető polgári s jobbágyi

birtoknak becse mind inkább nevekedik; mi hátra maradunk, s javainknak valóságos értéke aránylag csökkenni fog.

A haladásnak ezen két legsúlyosabb akadályait mind inkább megszüntetni bizonyosan első gondja leend jövendőben a törvényhozásnak. És ha ez egyszer megtörtént, ha még e mellett a népnek érdekéről majd a közadózásnak fennálló hibás és igazságtalan terhe megigazittatik, s a törvényhatóságok belső igazgatásából származó terhek elrendeltetnek, akkor nyugodtabb kebellel tekinthetünk hazánk jövendőjébe, mert az idő és közvélemény ki fogják fejteni ami még hátra lesz, minden osztályok érdekei egy magasabb közös érdekben fognak egyesittetni, s egyesült erejében függetlenségére nézve is biztosabb lesz a nemzet.

Nehéz a haladásnak pályája, mert ezer ellenkező magánérdekekkel kell küzdeni, melyek hogy önmagukat védjék, minden lépést a polgári alkotmány felforgatására intézettnek kiáltanak; de fontos is az, mert minden lépéstől a nemzet jövendője függ. — A törvényhozásnak a nemzet jelen szükségeit kell főkép tekintetbe venni; de figyelemmel legyen egyszersmind arra is, hogy midőn az alkotott törvények a jelent tetszöleg kielégítik, a jövendőnek kifejlődését meg ne kössék, vagy annak helytelen irányt ne adjanak. — Nemzetünk is fellépett már a békés haladásnak ezen pályájára, csekély az, ami eddig történt, és csak gyenge kezdet, de az első nehéz lépés már meg van téve, mert ismerjük, sőt mélyen érezzük törvényeink számos hiányát, s keblünkben élénk, nem múlékony ösztön támadott, pótolni a hiányt, s javítva változtatni amit rosznak, károsnak ismerünk. — Ezen érzés pedig és ezen ösztön létrehozzák majd azon erőt, mely a jónak eszközlésére szükséges. — Hajdan a véres harcok szüntelen küzdése között, csak egy szent kötelességet ismertek őseink hazájuk iránt: vérrel is védeni annak jussait, s függetlenségét. — Korunkban ezen szent kötelességgel még egy másik párosult: kifejteni a nemzet szunnyadó erejét, új életet adni a szorgalomnak s az annyi véren vásárlóit béke áldásai között virágzásra emelni a hazát, melyet őseink vére vívott ki, és ismét őseink vére tartott meg számunkra. S aki ezen kötelességet nem teljesíti, mert a sértett magánérdekek felzúdúlt zajától visszaijed, az gyáva szintúgy, mint aki az ellenség fegyverétől félve, hazája védelmére fel nem kelt, midőn hajdan a felkelés jeleit, a véres kardot hordozták szét az országban. — Aki hazája kifejlődésére minden legkisebb áldozattól irtózik, az épen oly keveset szereti hazáját, mint aki hona védelmezésének kötelességét csak kényszerítve teljesíti, s többet nem tesz, mint a mire hatalom, vagy törvény kényszerítik, mert a tespedésnek életölő álma lassú halál, s még inkább semmivé teszi a nemzetet, s annak függetlenségét, mint a fegyveres ellenség dúlása. — A feldúlt országnak eldarabolt ereje ismét összeállhat, s idő és körülmények kedvezésével megtörheti az ellenség hatalmái, de a tespedésben kialudt nemzeti erőt semmi hatalom többé vissza nem hozza.

A vélemények különbsége haladási kérdések felett, s ebből származott elme súrlódások nem ölik el a haladás ösztönét, sőt annak új erőt adnak, csak gyülölség és üldözés ne párosuljon azokkal, mert ekkor a vélemények'sérthctlen szabadsága van elnyomva, mely nélkül nincs szabad tanácskozás. — Alkotmányos nemzeteknél, hol csak a többség határoz, minden lépés akkor biztos, midőn a kifejtett eszméket az okoknak győző ereje, s az igazságnak hatalma vívja ki, s ez el nem marad, csak kitürnitudás kisérje. De a hanyagság, csüggcdés, ingatagság, azon súlyos átkok, melyek minden kifejlődést lehetetlenné tesznek. — Aki az elkezdett munkában már kifáradt, s ezentúl henyén akar vesztegelni, nézzen előre, s ha látni fogja mennyi még a teendő, hanyagsága múlni fog, vagy nem lépett tiszta szándékkal azon pályára, melyről oly hamar lelépni készül. — Aki csügged, mert erejét s erőnket a teendők nagy tömegéhez mérve, nem lát reményt, hogy célt érhessünk, az tekintsen vissza honunk egykori állapotjára, tekintsen vissza a közelebb lefolyt 25 évre, s látni fogja, hogy még is haladtunk, hogy a gyengébb

erő is ha nem csügged, síikerrel munkálkodhatik; gondolja meg, hogy miénk a kezdésnek nehéz munkája, s egy ember élete csak egy óra a nemzet életében, de minden lépés könnyebbé teszi a következőt, s minden óra kevesiti a teendőket. Az ingatag és változékony pedig, figyelmezzen a világ tapasztalásának a történetek évkönyveibe leirt azon tanítására, hogy az ingatag és változékony erő, csak elpazarlott erő, mely célt nem érhet soha; és hogy a síikért más nem biztosítja, mint a kitürnitudás, melynek minden bukásnál jel szava: „Csak újra, és ismét iijra.“

De bezárjuk díszes és terhes hivatalunknak ezen utolsó munkáját. —Végszavaink forró köszönet a bizodalomért, melylyel a t. RR. minket megtiszteltek, s a kegyességért, melylyel nehéz pályánkon ápoltak, és azon buzgó csdeklés, melylyel már c jelentés kezdetén is kegyes elnézést kértünk, ha tehetségünk az igyekezet buzgóságának meg nem felelt, s erőnk hiányában képesek nem valánk eszközölni mind azt, mit elérni óhajtottunk.

6. Az elemi oktatás tárgyában.

(A képviselőházban. 1848. aug. 9.)

A hazának jelen körülményei között tévesztett lépésnek tartom elhatározni, hogy a státus által felállítandó iskolák közösök legyenek. Ez azonban már megtörtént, a ház hatalmával élt, s én nem hozom kétségbe, hogy a háznak joga van rendelkezni: minők legyenek az iskolák, melyek a nemzet költségén fognak állíttatni s fenntartatni. — Ma már, a komáromi indítvány folytán, arról van kérdés, hogy miután a status által felállítandó iskolák közösök lesznek, legyen-e joga egyes hitfclckezetnek a maga költségén iskolát állítani, s valljon azon hitfelekezctbeli többségnek legyen-c joga a magán alapítványokat c célra fordítani s azok közössé tételét meggátolni? — Eziránt nézetem egyszerűen az, hogy ezt meggátlani s az alapítványokat még akkor is, ha a atatus által alapított iskolák közösek, lefoglalni, nincs a statusnak jogában. — Hatalmaskodó lépést tehet a status, erőszakot követhet el, de bizonyosan jogtalanságot is fog elkövetni.

Ne hasonlítsa senki a külön hitfelekezetek alapítványával a cath. alapítványokat, miután ezeknek nem csekély része már szent István által a status javai ból adatott ki, azon jószágokból t. i., melyeket a status közszükségeinek fedezésére rendeltek cicink akkor, midőn a közjavakat felosztották.

A protestánsok és óhitíiek minden alapítványa magán alapítvány, mihez a status nem járult semmivel; ha ezeknek a status meg akarná tiltani, hogy magán hitfelekczcti iskolát állítsanak, miután a magukróli gondoskodást egyenesen nyakukba vetette, ez által elvenné az alapítványokat; nem tisztelné a tulajdont; a mely törvényhozás pedig a tulajdont nem tiszteli, az önkényt gyakorol. — Ha mégis Magyarország oly helyzetben volna, hogy békés nyugalom által környezve, mi a zöld asztal mellett theoriák nyomán indulnánk cl rendezni a dolgot, és arról beszélnénk, mi jobb és célszerűbb theoriában, és c theoriák között kifejthetnek az emberek ezer gyengeségének alig kiirtható előítéleteit, és ha ideális tulajdonságú embereknek csinálnánk törvényeket: akkor sokat értenék abból, mi itt mondatott. De fajdalom! a törvényhozót nemcsak az okoskodás higgadt fonala, hanem az élet s annak körülményei és az emberiség sajátságai is vezérlik, és jaj azon törvényhozónak, ki oly ideális törvényeket alkot, melyeket az emberi élet naponként, a tapasztalás minden órán meghazudtol. — Azt mondják talán, ne ismerjük el a hitfelckezeteket. — Ám adjon nekem valaki mindenható hatalmat, és első leszek, ki az üldözésre fajulható véleménykülönbségeket oly tárgyban, mely legszentebb, vagy szelídíteni, vagy kiirtani fogom, de kinek áll ez hatalmá-

ban? Ha a létező hitfelekezeteket ignorálni lehet, ugyanazon okoskodással azt is lehetne mondani: nem ismerjük el a bűntényeket, tehát nem kell büntető eodex. És valljon mi célból akarjuk ezen kényszerítő modort, hogy a hitfelekezeteknek magán iskolát állítani ne lehessen? azért, hogy összeolvadást reményiünk általa? meglehet, de a legokszerűbb eszköz is csak akkor lesz valamely cél elérésére elég hatályos, ha az időt eltalálja az ember, midőn azt alkalmazza. — Kezdjék meg önök e thoriát ily nagy ingerültség közt alkalmazni, s meglátandják következéseit. — Ha figyelemre veszem a hallottakat, úgy látom, önök közül egyik sem érez kedvet elmondani magára a mea eulpát. — Azokra nézve, mik Horvátországban történtek, azt mondjuk, nem követtünk el semmi igazságtalanságot. — Ámde csak néhány odavetett szó, néhány kifejezés, vagy roszul magyarázott javaslat, mi magában ártatlan lehet, ha nem egyedüli ok, de bizonyosan eszköz volt az indulatok felzaklatására. — Midőn a nép millióit veszély környezi, midőn attól félünk, hogy a hajó elmerül, s azt mondjuk, hogy csak isten mindenható hatalma tud bennünket megtartani: ugyan akkor azt mondjuk-e hogy egy kis hitfelekezctességből származó súrlódással több vagy kevesebb, nem tesz semmit? van-e jogunk ezt mondani? felelhetünk-e a nemzet előtt, hogy ezt oly könnyen s minden óvatosság nélkül tcszszük? Emlékezzünk csak vissza a legközelebbi időkre. — Az oláh atyafiak aggodalommal léptek a törvényhozó test s panaszokkal a kormány elé, hogy uniálni akarják a nem egyesült szertartásunkat. — A törvényhozás igyekezett őket megnyugtatni s templomaik visszaadását határozta. — Hiszik-e önök, hogy ha most ily közös iskolákra lesznek kényszerítve, ha alapítványaik is közösekké tételnek, s nem lesz megengedve, hogy azokat saját iskoláikra fordítsák: hinni fognak adott Ígéreteinknek? azt gondolják önök, hogy a felvilágosodásban oly fokig jutottak, melyen túl semmi előítéletekkel nem küzdenek s elmondhatják, hogy nincs oly szokás, melyhez mindvégig makaesúl ragaszkodnak? azt vélik önök, hogy mivel ez áll önökről, így áll a népnél is? De hivatkozom azon urakra, kik nem vakbuzgók: ha valamely intézkedésben kényszert látnának saját vallási vagy véleményszabadságukra nézve, ily zsarnokságra nézve nem zúdulna-e fel ezen urakban minden érzelem, s nem volnának-e készek annak védelmére fegyvert ragadni, mi még most, úgy hiszem, nincs megtámadva. — Ez az emberi természetben fekszik, s fekszik még inkább a nép természetében, a mely, minél inkább küzd a sors terhével s csapásaival, s minél kevésbé felvilágosodott értelmű, annál inkább ragaszkodik a vallásossághoz, és ugyan inkább annak külformáihoz, mint lényegéhez. — E külformákat megsérteni a népre nézve annyi, mint azzal vallásos érzelmeit sérteni, ezeket pedig megsérteni akkor, midőn a status célja nem kívánja, csak azért, mert bizonyos theoriák szebbnek festik a tárgyat: azt hiszem, vétek a nemzet s annak biztossága ellen. Vagy arra hivatkoznunk, hogy József császár is megpróbálta a közös iskolákat? Menjünk végig Európán s nézzük meg, minő állapotban van ezen közösség, s mennyiben vezet célra? De Európát mellőzve, csak azon országot említem, hol az egyéni szabadság legjobban van biztosítva, s melynek sorsát okunk van irigyelni, Eszakamerikát, vájjon ott kényszerítőleg cselekszik-e a status a vallásfelekezetek iskoláival? nem ad-e nekik szabad kezet, nem tiszteli-e a tulajdont? Azt mondja talán valaki, hogy ott kezdetben a status nem avatkozott a vallás dolgába. — Igaz, és én Magyarország egyik legnagyobb átkának tartom, hogy itt status-religio volt, melyből annyi igaztalanság s átok árad a népre. — De miután ezen átok ránk nehezedett, még nagyobbá tegyük azt? Azt gondolja valaki, hogy a közös nevelés ki fogja azt irtani? meglehet; én nem hiszem. De ha igaz volna is, nem akkor kell ezt kérdeni, midőn az indulatok úgy fel vannak zaklatva, mint talán Árpád ideje óta sohasem. — Azt pengetjük ajkainkon, hogy a szabadság, testvériség, cgyenlőség c század jelszavai. — Meglehet, én azt hiszem, e jelszavak inkább a jövőt mutatják, mint a jelent; s kérdek mindenkit: vájjon a polgárok egyéni szabad-

sága egész Európában volt-e több megtámadásnak kitéve egyhamar, mint jelenben? és valljon a szabadsággal cgycző-e, ha egy bitfelekezetct kényszeríteni akarnak, hogy külön jogával, mini liitfclekczet, ne élhessen? Azt mondják önök, hogy oly egyenlőség legyen, mely a szabadsággal meg nem fér, s mely abban állana, hogy ne egyenlő szabadságot adjunk a hitfelckczcteknck? testvériséget emlegetnek, s annak oly értelmet adnak, miszerént úgy tcnnők az embereket testvérekké, ha őket súlyos láncra fűzzük? ily eljárás még soha sem szült testvériséget.— Még ha előítéletet sértenők is, vétket követnénk cl, ha azt oly körülmények közt sértenénk, midőn a státus szüksége nem parancsolja. Nekünk még az clőítélctckct is kímélni kell, ha nem károsak, mert a mit előítéletnek hiszünk, sokszor a népben oly erős érzelem, mely őt boldogítja, melynek védelmére fegyvert ragad. Nézzünk körül, mi az, miben bízunk? hol az erő? ezen testületben? e testület bölcsessége sok kárt elháríthat, c testület azonban csak rendelkezhetik a cselekvő erővel, mely a nép kezében van. Nekünk meg kell értetni e néppel, hogy a haza veszélyben van, s midőn ezért fegyverre buzdítjuk a népet, mely ckkorig nem értette, hogy hazája s szabadsága van, most akarjuk-e öt szabadsága legédésb érzetétől megfosztani? Uraim, ez nem eszköz, hogy a népet a hazához s magunkhoz kössük, hanem eszköz arra, hogy az indulatok közé a veszekedés almáját dobjuk. Azt hallom gyakran, hogy a reactio hatalmától félünk. De így ez sokkal veszélyesb, mert az nem néhány ember tollából áll; a reactio hatalma akkor veszélyes, ha van mire támaszkodnia. És mire fog támaszkodó i? a népérzelcm pártolására s pedig annál inkább, mert a népet ellökjük magunktól. Azt is mondják önök, hogy a papság ennyi s annyi vétket követett el. Nem tagadom, sokszor nem teljesité hivatása kötelességeit, s nem fogok panegyrist tartani a hibások felett: de azt állítják önök, hogy a papság a reactio eszköze s félnek annak rcactionalis hatalmától; és mégis mit csinálnak? hatalmas eszközt adnak kezébe, hogy a vallás érzelmeinél fogva zúdíthassák fel a népet a reactio kezére. Igen könnyű az aggodalmat előállítani; annak lecsillapítására pedig nem erőszakos, parancsoló, hanem édesítő, hozzánk csatló eszközök szükségesek, nyelv, vallás, nemzetiség különbsége nélkül. Azt hiszem, alig van köztünk, ki mondaná, hogy azt, mi az idegen nemzetiségek irányában történt, újra kezdhetnek, alig van, ki ugyanazon nyomon menne jövőben, mint eddig ment. Elhibázott lépések, a körülmények meg nem fontolása, theoriákra épített következtetések kifejtik az ember minden előítéleteit, makacsságait, sajátságait, jó s rósz érzelmeit. Pedig egy kis hiba oly lyukat üt sokszor a számításon, miszerént félni lehet, hogy ez elhibázott számítás talán többe kerül Magyarországnak, mint gondoltuk volna. Óvatosnak kell tehát lennünk, s ezen óvatosság azt parancsolja, hogy ne menjünk messzebb, mint hova a status célja kényszerítene, ne tegyünk oly intézkedéseket, melyek az indulatokat felizgatják minden cél s haszon nélkül, ne áldozzunk a szépnek látszó theoriának, mert az élet gyakorlati, s mert mi adjuk meg az árát. Ha csak magunk sorsáról lenne szó, akkor nemes büszkeséggel s önhittséggel mondanék: igenis áldozzunk 1 de a mi kezünkbe egy nemzet tette le sorsát vak bizodaloinmal, s merem mondani, lia ezen törvényjavaslatot úgy, mint Madarász L. előadta, a nép elébe bocsátjuk, legfellebb sok ember lesz, ki azt közömbösen fogadja, de igen kevés, ki annak örül, s igen sok, ki általa legszentebb érzelmeit sértve fogja találni a nélkül, hogy a haza eélja ezt igényelte volna.

7. A törvényhatóságokról.

(Pest város közgyűlésén. 1861. jan. 17.)

Nagy fontosságúnak tartom a kérdést, mely szóba hozatott. A magyar nemzet alkotmányos intézményeinek egyike, az ország köztörvényhatóságainak

törvényben gyökerezett önkormányzási joga, melynek lényegéhez tartozik az is, hogy önkebelében a bírói hatalmat szabadon választott bíróságai által gyakorolhassa. — Határozottan ki mondotta ö felsége is oct. 20-án kiadott egyik rendeletében, hogy Magyarország alkotmányos intézményeit újra életbe lépteti. A magyar nemzet tehát az ország alaptörvényeinek értelmében, s a fejedelmi szó szentségénél fogva is, teljes joggal kívánhatja, hogy az ország köztörvényhatóságai a bírói hatalomnak törvényszerű gyakorolhatásába minél előbb vissza legyenek helyezve, s addig is, míg e részben a minél előbb összehívandó országgyűlés véglegesen intézkedhetik, az eddig fönnállóit idegen szerű törvénykezés alkotmányszeriileg átalakíttassák. A közigazgatás minden ágai között legtöbb kímélő óvatosságot igényel az igazságügy. — Mig a politikai rendszabályoknak tögtöni megváltoztatása gyakran baj nélkül létesíthető, az igazság kiszolgáltatásának körében minden rögtönzés fölötte nehéz, gyakran káros, néha veszélyes is.

Két fő elvet kell a törvénykezésnek célba vett átalakításánál szem előtt tartanunk. Egyik az: hogy nemzetünk a törvénykezésre nézve is minél előbb visszanyerje alkotmányos jogait; — a másik az: hogy az átalakítás a magánosok jogviszonyai megzavarása nélkül történjék. 1790 ben, midőn második József császár absolut uralmának megszűntével a magyar alkotmány ismét visszaállíttatott, sokkal könnyebb volt a törvénykezés átalakításának eszközlése, mint jelen helyzetünkben.

Akkor a 10 évi absolut uralom alatt változott ugyan a törvényszékek szervezete, de nem változott az anyagi jog, nem hozatott be idegen codex ha zánkba, Ítéltek a bíróságok a régi magyar törvény szerént;,s midőn a rendszer megváltozott, csak a törvényszékeket s bíróságokat kellett a magyar törvény szerént megalakítani, s az anyagi törvények ugyanazok maradtak. Nem keletkeztek az absolut uralom alatt a magyar törvényektől eltérő alapon újabb jogviszonyok, s nem jöhetett kérdésbe, hogy egyik vagy másik jogesetet minő törvény szerént kell majd megítélni. De mennyire másképen állunk jelenleg a törvénykezés átalakításának kérdésére nézve. Az ősiséget, mely magánjogi törvényeink minden részein keresztül van szőve, még 1848-ban eltörlötte elvben az országgyűlés. Azóta az elvben eltörlött ősiség tettleg és gyakorlatban is megszűnt. A magyar törvények helyett az osztrák törvénykönyv hozatott be hazánkban is, s a tíz év alatt új jog viszonyok keletkeztek, melyeket a hon polgárai kénytelenek voltak az új törvényekhez alkalmazni — régi jogalapok enyésztek cl, új jogalapok támadtak, egy szóval: magánjogi viszonyaink honfitársaink között is, a külföld irányában is tetemesen megváltoztak.

Mindezeket ignorálnunk, mellőznünk, vagy épen fölforgatnunk nem lehet. Senki, a kinek jogról és igazságról határozott fogalma van, nem kételkedik azon, hogy midőn a magánjogi törvények változnak is, azon jogviszonyokat, melyek a megváltoztatott törvény alatt keletkeztek, ugyanazon törvények szerént kell megítélni, melyeknek oltalma alatt, melyeknek szabályai szerént létre jöttek. Azon végrendeletet például, melyet valaki az eddig fennállott osztrák törvény szerént tett, — azon szerződést, mit ugyanazon osztrák törvényhez volt kénytelen alkalmazni, nem lehetne most a magyar törvény alatt érvénytelennek nyilvánítanit csak azért, mert akár formában, akár lényegben eltérő a magyar törvénytől.

Mikép fogjuk tehát a jelen kérdés megoldásánál a fennemlitett két elvet egyesíteni? azon úton,melyet Szilágyi úr indítványba hozott .-hogy tettleg foglaljuk el a bíráskodást, s a városi közöns ég létesítse azonnal a törvényes hatóság helyreállítását, célt, úgy hiszem, érni nem fogunk. Ha most is, mint 1790. elég volna megalakítani a bíróságot, s azonnal minden visszaesnék a régi kerékvágásba; ha minden bíróság alakítása a köztörvényhatóságoktól függne; ha elég volna az első bíróságokat megalakítani, bármi történjék is a köztörvényhatóságok körén ki viliesö feljcbbvitcli bíróságokra nézve; ha nem kellene egyszersmind arról is gondos-

kodni, hogy a megalakított bíróságok mikép járjanak el, s minő anyagi törvény szerént ítéljenek az előforduló régi és új jogviszonyok fölött: — nem sok nehézséggel járna a dolog. De mivel mind ezek összege képezi a törvénykezést, szükséges mindezekre figyelmezni. Csak két mód képzelhető c részben, melyek egyikét kell választani annak, ki az átalakításban célt akar érni. Vagy a régi magyartörvény eket kell teljesen, tökéletesen s egész terjedelmükben addig is, inig az országgyűlés véglegesen intézkedik, behozni mind a bíróságok szervézcsére, mind az eljárásra, mind az anyagi jogra nézve, — vagy változtatásokat kell azokban ideiglenesen tenni, s mint Szilágyi nr nevezé, octroyrozni.

A régi magyar magánjogi törvényeket teljesen, tökéletesen s egész terjedelmükben ismét visszaállítani, nem tartom lehetőnek. Nem szólok a gyámságra, teljeskorúságra, s a hiteli kérdésekre vonatkozó törvényekről; csak egyet említek meg, mi pedig az előforduló esetek gyakoriságát és fontosságát tekintve, kitünőleg figyelmet igényel, s ez az örökösödés. Én azt állítom, hogy nekünk jelenleg tettleg behozható örökösödési magyar törvényünk nincsen. Régi örökösödési törvényeink általában az ősiségen alapultak, nem csak a nemesi rendnél, hanem a polgároknál s az egész népnél is.

Még a világos örökösödési törvénynek az 1836-dik évi 14-ík cikknek alapelve is az ősiség, különösen a 3. 4. 7. 8. §-okban. Az ősiség elvben 1848-ban már eltöröltetett, s az által az örökösödési törvényekben oly hézag támadott, mely miatt a régi örökösödési törvények lehetetlenné váltak. Ezen hézag nem lön a magyar törvényhozás által pótolva, mert a közbejött szomorú események a magyar törvényhozást ebben meggátolták. Ha tehát a régi örökösödési magyar törvényt akarnék visszaállítani, s azt rendelnők például, habár ideiglenesen is, hogy az atya kizárólag fiágat illető javait nem hagyhatja leánygyermekeire, hanem azok oldalági örököseire szállanak; — a végrendelet nélkül elhalt magtalan szerzőnek szerzeményeit nem rokonai, hanem a királyi fiseus kapja meg: egyenes összeütközésbe jönnénk az 1848-dik évi törvények rendeletével, s a nemzetnek határozottan kimondott akaratával, mely az ősiséget elvben nem azért törlötte el, hogy az tettleg ismét visszaállíttassék. Hasonló nehézségek vannak a régi törvények más egyéb rendeletéinek változtatás nélküli teljes visszaállítására nézve is. Ilyenek különösen a hitelre vonatkozók, névszerént a bírói zálogok kérdése nemesi javakban, és egyebek, miket újra fölélesztcni ellenkeznék az ősiség eltörlésének elvével.

Nem ugyan Sz. úr, de némelyek az által akarnák a nehézséget megoldani, hogy az ősiséggcl kapcsolatban levő perekre nézve az országgyűlésnek végleges intézkedéséig törvényszünetet javasolnak. Nézetem szerént ez a javaslat a bajt nem orvosolná, sőt ‘nagyobbítaná. Az országgyűlésnek végleges intézkedése nem oly közel áll. A legkedvezőbb esetben is sok nehéz kérdésnek kell addig megoldatni, míg az országgyűlés eodificatiohoz foghat. Pedig magát a codifieatiot se lehet néhány hét alatt bevégezni. Ha tekintetbe vesszük, hogy az ősiséggel majd minden örökösödési peres kérdés kapcsolatba jöhet, a javaslóit törvényszünet az örökösödési perek legnagyobb részére kiterjedne. Gondoljuk meg, hogy a népnél, kivált falun, a perek kilenc tizedrésze örökösödési keresetre vonatkozik, s azokat oly hosszú ideig függőben hagyni súlyos igazságtalanság volna, s méltán zúgolódást okozna. De egyébként is a törvényszünet csak peres esetekre vonatkozbatik, az anyagi jogot szabályozó törvények pedig nemcsak per eseteire szólanák, hanem azok oly szabályok, melyek szerént kell társaséletbeui cselekvéseinket intéznünk, azok szerént élünk, egyezkedünk, szerződünk, örökösödnnk, osztozunk, adunk-veszünk, hogy a pert elkerüljük; s ha törvény nincs, mi szerént intézzék cselkvéseiket a hon polgárai? mi szerént tanácsoljanak, egyeztessenek másokat? a törvény nemcsak per esetére szól, s a per fölfüggesztése még nem segít a bajon. Úgy látszik, Szilágyi úr maga sem állította határozottan, hogy a

régi magyar törvényeketcgész terjedelmükben mindenre nézve vissza kell állítani, mert kiemelt némely tárgyakat, mint péld. a városi szóbeli eljárásokat, — de hát mi történjék a többivel? minő bíróságok, mily eljárások, s minő törvények szerént ítéljenek azok fölött?

De ha már a régi magánjogi törvényeket rögtön egész terjedelmükben, minden változtatás nélkül visszaállítani nem lehet, ki fogja megtenni ezen változtatásokat, mik szükségesek; ki fogja pótolni a hézagokat? Ha Szilágyi indítványa szerént a köztörvényhatóságok tettleg és azonnal belehelyezik magukat a törvénykezésbe, ők lesznek kénytelenek azon változtatásokat ideiglenesen megtenni és a hézagokat pótolni, a mint ez több törvényhatóságoknál már történt is. Szilágyi úr szomorú képét festette az igazságügy jelen állásának. Előadta, hogy az eddigi törvényszékek vonakodnak átadnia megyének a törvénykezési iratokat; a megye pedig eltiltotta tisztviselőségét az eddigi törvényszékek ítéleteinek s határozatainak végrehajtásától s így az igazságszolgáltatás végkép fennakadt. Ha Szilágyi úr feladatni tűzte volna ki magának, megmutatni azt, hogy jelen helyzetünkben mennyire káros a rögtönzés, a tettleges föllépés, mely azon állapotot idézte elő, mit ő maga is abnormisnak nevez: föladatát jobban meg nem oldhatta volna, mint a jelen helyzet azon szomorú képének elünkbe állításával, melyet lerajzolt.

Ha minden törvényhatóság saját nézete szerént tettlegesen eszközli önkebelében a törvénykezés átalakítását; a felsőbb bíróságok, melyeknek alakítása nem a köztörvényhatóságok kezében van, ismét más nézetek szerént alakulandnak, inás szabályok szerént járnak el, más elvek szerént Ítélnek: az egymástól eltérő, sőt egymással ellenkező szervezések, eljárások, törvények oly zavarba hozzák az igazságügyet, hogy annak tömkelegéből kibonyolodni senki nem lesz képes s az igazságkiszolgáltatás végkép fennakad.

Bizonyosan meg *fog* történni, sőt meg is történt már, hogy midőn egyik köztörvényhatóság mindenre nézve kivétel nélkül a régi magyar törvényeket állítja vissza, az újabban behozott telekkönyveket is érvényteleneknek nyilvánítja, sőt még az osztrák törvények alatt keletkezett jogviszonyokat és az ezek iránt már folyamatban lévő pereket is a régi magyar törvény szerént rendeli megítéltetni: akkor a másik némi kivételeket, módosításokat tesz, a harmadik némely peres esetekre nézve nézve törvényszünetet határoz.

így fog ez menni s majdan annyiféle lesz a törvény hazánkban, a hánya törvényhatóság, és pedig nem csak apróságokra, hanem fontos, életbevágó magánjogi kérdésekre nézve is. — A perlekedni akarótól azt fogja mindenek előtt kérdezni ügyvéde: melyik törvényhatóságban fekszik a per tárgya? s a szerént mondhatja csak meg, jogos-c keresete? Sőt még azon kérdésben is; hol kell a pert megindítani: a törvényhatóságok különféle szervezete szerént igazodhatik el a jogtudós. Ugyanazon keresetet egyik megyében a megyei törvényszéknél, a másikban az alispánnál kell majd kezdenie, a mint egyik merőben a régi törvények szerént szervezte törvénykezését, a másik abban változtatást hozott be. Sőt megtörténhetik az is, hogy perének bírót nem talál, mert keresetét a régi .törvény szerént a kerületi táblánál kellene megindítani, kerületi táblákat pedig ő felsége nem állított föl. A városi polgárnak pedig, ha azon város, hol a kereset tárgya fekszik, a régi törvények szerént szerveztetett, a törvénykezés feljebbviteli bíróságot sem lel; mert tárnoki vagy személynöki Ítélő székek nem léteznek. Es mi lesz mind ezeknek elkerülhetetlen következése? Az igazságszolgáltatásnak teljes fennakadása, egyesek anyagi károsodása, a közhiteinek oly tetemes csökcnése, melyet évek múlva sem lehet megorvosolni, egy szóval; zavar és anarchia. — Nem túlzott képe ez a dolognak, hanem oly aggodalom, mely a már történtek után nagy mértékben valósult.

Legyen bárminő az ideiglenes átalakulás, ha egyforma nem lesz az egész országban, ha az első bíróságok és a feljebbviteliek összhangzásban nem lesznek,

hanem ugyanazon törvényt követi valamennyi, vagy — a népszavával élve: nem lesz egy törvény, egy igazság: akkor az átalakulás nem lesz célszerű, nem is lesz alkotmányos. — Pedig ha minden köztörvényhatóság tettleg jár el saját nézete szerént szervez, változtat, rendelkezik: egyformaság, öszhangzás merőben lehetetlenek.

Épen ezért tehát, mert a törvénykezés átalakulása a legnagyobb óvatosságot igényli, s azért, mert a törvénykezésre nézve egyformaságnak kell lenni az egész hazában, s öszbangzásnak az ítélőszékek minden fokozatai között, ezt pedig elérni lehetetlen, ha minden köztörvényhatóság egyoldalulag, ön nézete szerént s mintegy elszigetelve cselekszik, rendelkezik: én Szilágyi úr javaslatához nem járulhatok, hanem célszerűbbnek látom bevárni azon javaslatot, mit az ország bírája ő felsége megbízásából az ország legfőbb törvényszékével, a hétszemélyes táblával és több, e végre meghívandó jogtudósokkal együtt készitend az iránt: hogy miként lehet a törvénykezésre nézve addig is, míg e fölött az országgyűlés véglegesen intézkedik, teljesen és minél előbb visszaállítani a nemzet alkotmányos jogait a nélkül, hogy a magánosok jogviszonyai megzavartassanak. Annyival inkább jóirak látom pedig azt bevárni, mert tudóin, hogy az országbíró e munkát egy igen rövid idő alatt megkezdi. Csak ily módon remélhető az egyformaság-egész törvénykezésünkben. Legfőbb tekintet én előttem az: hogy a köztörvényhatóságok minél előbb visszakapják szabadon választott törvényszékeiket, s aföljebbviteli bíróságot is magyar törvényes ítélőszékek gyakorolják. Ezt pedig, azt hiszem, sokkal biztosabban, sokkal gyorsabban elérjük, ha az említett javaslatot bevárva, addig minden tettleges, egyoldalú, sőt talán erőszakos föllépéstől tartózkodunk, azon folytonos súrlódások által, mik tettleges föllépésünk által közöttünk és az eddig fennállott bíróságok között elöidéztetnének, s miknek alig volna más eredménye, mint az: hogy mi a törvénykezési iratokat követelnek tőlük, ők azt ki nem adnák, mi megtiltanánk tisztviselőinknek, hogy azok határozatait végre hajtsák, s ennek nem ők szenvednék kárát, hanem mi magunk, s azon polgártársaink, kik törvényt, igazságot keresve, nem találnak segélyt peres ügyeikben.

Egyik főokát némely botlásainknak, a helyzet hibás felfogásában találom. Minden magyar egyet ért abban: hogy egyedül az 1848-dik évi törvények szolgálhatnak nekünk jogalapul, s hogy azok jogilag teljesen érvényesek, s mi azokhoz ragaszkodunk. De fájdalom, ezen jogilag fennálló törvények tettleg még egész terjedelmükben nincsenek életben, s az a hatalom, melynek kezében van az anyagi erő, az említett törvények némely részeinek tettleges fönnállását tagadja. Es mi mégis úgy akarunk eljárni tettleg, sőt talán erőszakkal is, mintha semmi akadály nem léteznék s azon tettleg fönnálló hatalmat s erőt teljesen ignorálnók.

Igaz, hogy az a javaslat is, melyet a hétszemélyes tábla készitend, Szilágyi úr szava szerént csak octroyrozás leend. De hiszen, miután a régi törvényeket egész terjedelmükben visszaállítani úgy sem lehet, az is, mit a köztörvényhatóságok magok hatalmával behoznának, szintén csak octroyirozás volna, még pedig sokfelé egymástól eltérő octroyrozás. Sőt a hétszemélzes tábla ilynemű eljárása mellett némileg az is szól, hogy annak, mint legfőbb törvényszéknek, határozatait egyes esetekben ott, hol törvényhiány volt, mindég törvény gyanánt tisztelte az ország; s mivel javaslata csak ideiglenes rendelkezést tárgyaz és csak a legközelebbi országgyűlésnek intézkedéséig tart, más úton pedig még több bajjal, sőt jogtalansággal járna a törvénykezés átalakítása, várjuk be javaslatát, tartózkodjunk a zavart okozható s mindenesetre eredménytelen tettleges fellépéstől.

Ha joguk van a köztörvényhatóságoknak keblükben a törvénykezés rendezése iránt intézkedni, joga van másrészről minden polgárnak, az államtól pontos és biztos igazságszolgáltatást követelni. A köztörványhatóság jogát csak a

polgárok érdekében, csak azok jogának oltalmára gyakorolhatja, és ha azt úgy gyakorolja, hogy a pontos és biztos igazságszolgáltatás helyett a törvénykezés fennakadását, zavart és valóságos anarchiát idéz elő, a legnagyobb jogtalanságot követi el, sőt kockáztatja a nemzet szabadságát is, melyet védnie kellene, mert zavar és anarchia épen oly veszélyes ellenségei a nemzet szabadságának, mintáz absolutismus önkénye.

A szabadság és absolutismus közöttti harc oly régi, mint a történelem. Üssük föl a népek történetének könyét, s látni fogjuk, hogye két nézet, két elem, folytonos küzdésben volt egymás ellen, s hol egyik, hol másik diadalmaskodott. — így volt ez évezredek óta, s így lesz talán még hosszú ideig. — De egy feltűnő jellemvonás van mindezen küzdelmeken, az tudniillik, hogy egyik úgy, mint másik mindég akkor bukott meg, midőn nem bírta teljesíteni azt, mit a nemzetnek ígért. Az absolut rendszer korlátolja az egyéni s polgári szabadságot, de ígér rendet, nyugalmat, s mindenek felett anyagi jólétet. A mint azonban kénytelen bevallani, hogy ígéretét teljesíteni nem képes, "felébred a népben az elvesztett szabadság iránti sóvárgás, türelmetlen lesz, s megtöri a hatalmat, mely szabadságának árát, a jóllétet sem volt képes megfizetni. — Ujjal mutassak-e példákra e részben? A szabadságért küzdő párt másrészről igér a nemzetnek egyéni s polgári szabadságot, de anyagi áldozatokat vesz gyakran igénybe. A nép a szabadság kincséért gyakran kész áldozatokra is. De a mint a szabadság anarchiává fajul, mely az egyéni s polgári szabadságot semmivé teszi, a nem teljesített ígéret elidegeníti a népet, s tág kaput tár ismét az absolut hatalomnak. Példa erre Franciaország, mely nem a szabadság harcaiban, hanem az e harcot kísért s követett anarchia súlya alatt annyira kifáradt, hogy nem egyszer tárt karokkal fogadta az absolut hatalmat, mely öt attól megmentette, s az anarchia visszatérése ellen biztosította.

Óvakodjunk, hogy oly ballépéseket ne tegyünk, mik a népnek, mely tőlünk a renddel párosult szabadság áldásait várja, a végtelen zavarok és anarchia átkát hoznák nyakára, mert ez volna a legrövidebb út az absolut hatalom isméti megalapítására.

8. A felirati javaslat tárgyában.

(A képviselőházban. 1861. máj. 13.)

Tisztelt képviselők! Nehéz idők, vészteljes évek mentek el felettünk. — Végenyészet szélén állott nemzetünk. De az isteni gondviselés, midőn egy részről annyi szenvedéssel sújtott, más részről erőt ébresztett keblünkben, hogy el ne csüggedjünk és a veszélyben forgó hazát még forróbban szeressük. Adja isten, hogy tanultuk légyen a kisértet nehéz napjaiban, s kik egyek voltunk szenvedésben, egyek legyünk működéseinkben is.

Képviselői vagyunk a nemzetnek, mely kezeinkbe tette le sorsát, becsületünkre, belátásunkra bízta jövendőjének biztosítását. — Feladatunk fontos, állásunk nehéz, mert rendkívüli a helyzet, melybe jutottunk. — Voltak alkotmányos életünkben máskor is esetek, melyekben fontos közjogi kérdésekre nézve fejedelem és nemzet egyet nem értettek; voltak idők, midőn a vitákból káros viszályok támadtak. De akkor fejedelem és nemzet ugyanazon egy alapon állottak, a közösen elismert magyar alkotmány alapján; ugyanazon törvényekre hivatkozott mindenik fél, s nem a törvények érvénye, hanem azok magyarázata volt a vita tárgya. — Most azonban nem állunk közösen elismert alapon; nem egyes közjogi kérdések, nem a törvények értelme, hanem alkotmányunk lényege s alaptörvényeink érvénye vonatik kétségbe. — Alkotmányt nekünk is akarnak adni, de

nem azt, mit tőlunk hatalommal elvettek, hanem egy másikat, újat, idegenszerűt, darabját azon közös alkotmánynak, melyet az egész birodalomra készítettek. — De nekünk adott alkotmány nem kell; mi visszakövetelj ük ősi alkotmányunkat, mely nem volt ajándék, hanem kölcsönös szerződések által állapíttatott meg s a nemzet életéből fejlett ki; azon alkotmányt, melyet időnként a kor kívánatihoz mi magunk alkalmaztunk, s mi magunk akarunk ezentúl is alkalmazni; azon alkotmányt, melynek alapelveit századok szentesítették. Mellettünk jog és törvény állanak és a szerződések szentsége, ellenünk az anyagi erő.

Ennyi baj és veszély között kettőre lesz főként szükségünk: szilárdságra és óvatosságra, — Engedni ott, hol az engedés öngyilkosság, kockáztatni ott, hol arra szükség nem kényszerít, egyiránt bűn volna a nemzet ellen.

Az országgyűlés megalakult, s tanácskoznunk és határoznunk kell első ünnepélyes felszólalásunk alakja és tartalma felett.— Három kérdés áll előttünk: mit mondjunk: kinek mondjuk el azt, mit mondanunk keli? s minő alakba öntsük megállapodásunk eredményét? E három kérdés szoros kapcsolatban áll egymással; elmondom tehát mind a háromra igénytelen nézeteimet.

Szólani akarok mindenekelőtt arról, mi legyen ezen első ünnepélyes felszólalásunknak tartalma? Előadásomban nem fogok egyedül arra szorítkozni, hogy elsoroljam egyszerűen a tárgyakat, miket e felszólalásba felvétetni óhajtok; hanem mivel ily fontos ügynél az előadásunk mikénti összeállítása is figyelmet igényel, a tisztelt háznak engedőimével formulázott javaslatot fogok felolvasni, mely szerént első felszólalásunkat szerkesztetni óhajtom.

E javaslat következő:

„A közelebb lefolyt tizenkét esztendő súlyos szenvedések kora volt reánk nézve. — Ősi alkotmányunk eltöröltetett, *s a korlátlan hatalom idegen rendszere nehezedett reánk. És c nyomasztó rendszert még súlyosabbá tették azok, kik azt ellenséges indulattal, korlátolt felfogással s gyakran rósz akarattal kezelték. — Bűn volt előttünk a szabadság érzete, bűn volt ragaszkodásunk nemzetiségünkhez, bűn volt még a legtisztább honszeretet is. — Országunk erejét kimerítették, a nemzet vagyonát jogtalanul elidegenítették, nemzetiségünket üldözés tárgyává tették. — Minden nap új szenvedést hozott, minden új szenvedés egy gyökerét szakasztottá el keblünkben a hitnek és bizalomnak.

Isten úgy akarta, hogy szenvedjünk, de ne csüggedjünk s hűtlenek ne legyünk önmagunkhoz; és úgy akarta, hogy a fejedelmet tizenkét évi tapasztalás végre meggyőzze, miként a korlátlan hatalom absolut rendszere nem vezetheti a birodalom népeit boldogságra, de veszélybe döntheti a trónt és birodalmat.

Ekkor ő felsége az eddig követett absolut rendszert félrevetve, át kívánt lépni az alkotmányosság ösvényére s népeinek kezeibe akarta letenni saját sorsukat...

Összegyűltünk mi is, mint a magyar nemzet képviselői, hogy alkotmányos működésünket ismét megkezdjük, s első lépésünk fájdalmas felszólalás, nem a múlt idők szenvedései miatt, mert azokra fátyolt vetünk, hanem azon jogtalanságok miatt, mik most is fcnnállanak, s miknek azonnali elhárítása nélkül sem alkotmányunk visszaállítását, sem általában az alkotmányosságot lehetőnek nem tartjuk.

Alkotmányos életünknek s nemzeti létünknek alapfeltétele; az országnak törvényes önállása s függetlensége. — Első és legszentebb kötelességünk tehát: minden erőnket, minden tehetségünket arra fordítani, hogy Magyarország Magyarország maradjon s alkotmányszcrű önállása és függetlensége sértetlenül fenntartassék.

És midőn ezen önállás lényegében megtámadtatok, midőn azt veszély fenyegeti, nem ismerünk teendőink között fontosabbat, nem ismerünk sürgetőbbet, mint az ily megtámadás ellen haladék nélkül felszólalni.

Meg van pedig támadva országunk alkotmányos önállása már az első lépésben, melyet ő felsége az alkotmányosság ösvénye felé irányzott; meg van támadva az által, hogy a magyar alkotmányosság visszaállítása csak feltételesen s leglényegesebb kellékeinek kivételével igértetik; meg van támadva az October 20-án kiadott diplomában, melyet alapul vesz fel az országgyűlést megnyitó beszéd is.

Meg akarja végkép fosztani ezen diploma Magyarországot azon ősi alkotmányos jogától, hogy a közadónak és katonaállításnak minden kérdéseit, egész terjedelmükben, saját országgyűlésén határozhassa el; kiveszi a nemzet kezéből azon jogot, hagy legfontosabb anyagi és közjogi érdekei felett királyával egyetértőleg önmaga hozhasson tötvényeket. — Pénz- és hitelügy-, hadiigy-, vám- és kereskedelem, ezen leglényegesebb kérdései a nemzet politikai életének egy közös birodalmi tanács alá rendeltetnek, hol azok felett Magyarországra nézve is egy, többségében idegen hatalom, nem magyar szempontból, nem magyar érdekek szerént intézkednék. — Es a közigazgatás terén is függővé teszi ezen diploma Magyarország kormányzatát az osztrák kormányzattól, oly kormányzattól, mely nem is felelős, de ha felelős volna is, nem felelne Magyarországnak, hanem a birodalmi tanácsnak, hol a mi érdekeink, midőn azok az ő érdekeiktől eltérnek, a többségnél aligha elegendő biztosítékot találnának.

Ila ezen eszme tettlegesen életbe lépne, Magyarország nem lenne többé önálló sem törvényhozásban, sem kormányzatában, hanem legfontosabb érdekeire nézve alatta állana az osztrák birodalom közös törvényhozásának, s kormányzatának, egyszóval, csak névre volna Magyarország, tettleg pedig osztrák provincia.

A hatalomnak ezen ellenünk s alkotmányos önállásunk ellen intézett jogtalan törekvése nemcsak törvényeinkkel ellenkezik, hanem egyenesen megtámadja magát a sanctio pragmaticát, azon állami alapszerződést, mit a magyar nemzet 1723-ban, az uralkodó házzal kötött.

Őseink, midőn az említett évben Magyarország koronájára nézve a habsburgi ház noágára is átruházták az örökösödést, ahoz határozott feltételeket kötöttek. — Kimondották: hogy Magyarországon is szintúgy, mint az örökös tartományokban, az elsőszülöttség sora tartassák még, s ennélfogva mind Magyarországban, mind az örökös tartományokban, az uralkodó háznak ugyanazon tagját illesse a trón. — Kimondották mind Magyarországra és a magyar korona országaira, mind az örökös tartományokra nézve együtt és viszonyosán az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklást, mert sem III. Károly, sem Magyarország, sem az örökös tartományok nem akarták, hogy jövendőben a fejedelem felosszthassa gyermekei között tartományait, mint ez korábban gyakran és még I. Ferdinand alatt is megtörtént. De, midőn az elválaszthaíatlanság és feloszthatatlanság elvét a birtoklásra nézve megállapították, azt az országiásnak és kormányzatnak se formájára, se lényegére ki nem terjesztették, sőt ellenkezőleg: világosan kikötötték a 2-dik cikknek 9-dik szakaszában, hogy a nőágnak eképen elfogadott örökösödésére is kiterjesztessék az 1715. 3-dik törvénycikknek rendeleté, mely szerént a nemzet biztosíttatik, hogy a fejedelem Magyarországban soha másként országiam s kormányzani nem fog, mint az országnak alkotott és jövendőben alkotandó világos törvényei szerént. — Kikötötték határozottan azt is, hogy a király az ország jogait, szabadságát, törvényeit, köteles leend mindenkor megtartani, uralkodásra léptekor magát megkoronáztatni, kiiályi hitlevelet kiadni s a koronázási hitet letenni.

A sanctio pragmatica tehát Magyarország önállását s függetlenségét világosan fenntartotta, a nemzet ezen jogához minden időben szorosan ragaszkodott, s ezen feltétel mellett szállott a magyar korona minden magyar királyra, ki a sanctio pragmatieának megkötése óta Magyarország trónjára lépett. Csak II. József császár volt III. Károly maradékai közül, ki magát meg nem koronáztatta

s uralkodott absohit hatalommal, de Magyarország törvényes királyának sóba cl nem ismertetett, s nemcsak törvényhozási s közigazgatási rendeletei, miket élte végnapjaiban maga is visszavont, hanem a magánosait részére kiadott adománylevelei s privilégiumai is, törvény által érvényteleneknek nyilváníttattak, mint ezt az 1790. évi 32-dik törvénycikkely bizonyítja.

Mária Terézia volt az első magyar király, ki a sanctio pragmatica erejénél fogva lépett Magyarország trónjára. Az ő trónraléptc által lépett tehát a sanctio pragmatica legelőször életbe, és midőn a magyar trónt elfoglalta, pontosan teljesítette is azon feltételeket, mikhez örökösödési joga kötve volt, kiadta a királyi hitlevelet, letette a koronázási esküt, sőt 1741. 8 dik törvénycikkelyben újra biztosította Magyarországot, hogy az ország jogait, szabadságát, törvényeit szentül megtartja s ünnepélyesen kijelentette, hogy Magyarország az örökös tartományok módja szerént soha sem fog korín ányoztatni.

A második magyar király II. Leopold, ki bátyjának, a meg nem koronázott II. Józsefnek halála után lépett trónra, kiadván koronázásakor a királyi hitlevelet, s letévén a koronázási esküt, azonfelül egy külön törvénycikkben Magyarország önállását és függetlenségét még részletesebben biztosította. Ugyanis az 1790. 10-dik törvénycikkben világosan elismeri, hogy: „ámbár az uralkodóház nőágának az 1723. 1. és 2. törvénycikkekben Magyarországra nézve megállapított örökösödése ugyanazon fejedelmet illeti, kit a megállapított örökösödési rend szerént az elválaszthatlanul bírandó örökös tartományokban illet az uralkodás, Magyarország mindazonáltal szabad ország s egész országlási formájára nézve független és semmi más országnak, vagy népnek lekötve nincs, hanem saját önállással s alkotmány nyal bír s abban a király csak az országnak saját törvényei szerént, nem pedig a. többi tartományok módjára országolbat és kormányozhat/1 Es egy másik törvényben az 1790. évi 12. cikkben elismeri azt is: „hogy Magyarországban a törvények alkotásának, eltörlésének s magyarázásának joga a törvényesen koronázott királyt, és az országgyűlésére törvényesen összcsercglett országos rendeket közösen illeti, s ezen jogot az országgyűlésen kívül gyakorolni nem lehet. A végrehajtó hatalmat pedig ő felsége csak a törvények értelmében gyakorolhatja.“ — A törvények ezen szavai s a fejedelemnek ily határozottan világos elismerése után lehet-e Magyarországnak alkotmányos önállásán kételkedni?

Első Ferenc, ki édes atyja után a magyar koronát öröklötté, nemcsak a királyi hitlevélben biztosította a nemzet jogainak, szabadságának s törvényeinek megtartását, hanem később is, uralkodásának 33. evében, az 1825. évi 3. cikkelyben újabban kijelentette, hogy a fennemlített 1790. évi 10. törvénycikk ren deleiét szorosan meg fogja tartaté s nyíltan elismerte, hogy az adó és katonaállítás kérdéseit az orssággyűléstől elvonni s az országgyűlésileg megajánlott adót országgyűlésen kívül soha semmi szín alatt felemelni nem lehet.

Hasonló biztosításokat adott a nemzetnek V, Ferdinand is királyi hitlevelében, sőt még bővebbeket azon törvényekben, miket 1848-ban szentesített.

A sanctio pragmatica nem egyszerű törvény, nem egyszerű diploma, nem octroyrozott adomány vagy ígéret, hanem kölcsönö.5 egyezkedés folytán kötött alapszerződés, melyben egyrészről őseink a habsbnrgi ház nőágának javára ünnepélyesen lemondottak azon jogról, hogy a habsbnrgi ház húgának kihaltával szabadon választhassák királyukat, másrészről pedig III. Károly, ki a nemzet ezen szabadválasztási jogát 1715-ben is a 3. törvénycikkelyben nyíltan elismerte, a nemzet részéről kikötött feltételek teljesítését, az ország önállásának, függetlenségének, jogainak, szabadságának, törvényeinek fenntartását ígérte. — Az ekkép szabad egyezkedés mellett kötött két oldalú alapszerződés teljes erejében s minden feltételeivel együtt életbe lépett, minden azután következett koronás királyok által megtartatott, az abban foglalt biztosítások újabban s részletesebben

ismételteitek s a jogszerűen kötött szerződést jogszerű gyakorlat szentesítette. — Lehet-e, szabad-e most azon szerződést egyoldalúlag megszegni, s a nemzettől követelni azon kötelezettséget, mi abban foglaltatik, de a kötelezettség feltételeit mellőzni, vagy hiányosan és csak némely részben teljesíteni?

álidőn egyrészről mindasanctio pragmaticában, mind egyéb törvényeinkben ily világosan ki van fejezve a közöttünk és az örökös tartományok között létező azon törvényes kapocs, mi az uralkodóház ugyanazonosságában áll, vagyis a personal-unio, ennél szorosabb kapcsolatnak, a valóságos real-unionak nyoma törvényeinkben nincs; sőt a felhozottak kétségtelenné teszik, hogy real-unio közöttünk és közöttük nem is létezett, s azt létrehozni Magyarországnak szándéka soha nem volt.

Világos ez Magyarország és az örökös tartományok közjogi helyzetének természetéből is. — Ha 1723-ban a sanctio pragmatica meg nem köttetik, Hl. Károly 1740-ben történt halálával, minthogy benne a habsburgi ház fiága kihalt, Magyarország szabadon választhatta volna királyát s ekkor nem lett volna lehetetlen, sőt tekintve a nagy befolyást, melyet azon korban Franciaország gyakorlott az európai politikára, és tekintve Nagy Fridrik személyességének hatását, tekintve azt is, hogy mind a francia udvarnak, mind Nagy Fridiiknek érdekében volt az ausztriai házat gyengíteni, nem lett volna valószínűtlen, hogy nem Mária Terézia, hanem más választassák Magyarország királyának. Ez esetben Magyarországnak külön királya lévén, a birodalom úgy, mint most van, nem is alakul hatott volna.

És ha bármikor megtörténnék, mi, ha talán a közel jövőben nem valószínű is, mégsem lehetetlen, hogv a most uralkodó ház nőágban is kihal, Magyar-

ország királyválasztási joga a sanctio pragmatica értelmében a nemzetre ismét visszaszáland, s ha akkor Magyarország külön királyt választ, felbomlik azon állam, melynek egysegét az osztrák államférfiak Magyarország önállásának megsemmisítésével akarják most létre hozni. — Felbomlik erőszak nélkül, jogszerűen, felbomlik azért, mert az egyetlen kapocs, az uralkodóháznak ugyanazonossága megszűnt. Pedig ha léteznék ezenkívül más kapocs is közöttünk, az még fennmaradván, az egész államot összetartaná; valamint például Anglia, Skócia és Irland között nem szűnnék meg a kapcsolat az uralkodóház kihaltával, mert azok nem personal-, hanem real-unioban vannak egymással.

Megemlítünk még egy körülményt, mi világosan arra mutat, hogy Magyarország és az örökös tartományok között országiás és kormányzat tekintetében real unió nem létezett s nem létezhetik. — Magyarország törvényei szerént a kiskorú magyar király gyámja — az ország nádora; határozottan kimondja ezt a nádori hivatalról 1485-ben alkotott törvények második cikke, melyet az 1G81. 1. cikk, az 1715. 5. törvénycikk és a sanctio pragmatica megkötése után is az 1741. 9. törvénycikk és 1790. 5. törvénycikkek újabban megerősítettek. — Ellenben az örökös tartományokban a kiskorú fejedelem gyámsága, annak legközelebbi atyai rokonát illeti. - A fejedelem kiskorúsága esetében tehát törvény szerént Magyarországban is más, az örökös tartományokban is más áll az országiás és kormányzat legmagasabb fokán. — Lehet-e oly országok között, melyekben az országiás és kormányzat mind személyzetre, mind rendszerre és formára nézve egymástól annyira különböző, más és szorosabb kapcsolat, mint az uralkodóház ugyanazonossága? — Képzelhető-e ily viszonyok között egyik vagy másik ország közjogi állásának teljes felforgatása nélkül szorosabb real-unio?

De tekintsük az örökös tartományok politikai helyzetét, múltban és jelenben. — Akkor, midőn a sanctio pragmatica köttetett, az örökös tartományok a német-római birodalomhoz tartoztak, Magyarország pedig annak része soha nem volt. — A római-német birodalom egyes országainak feudális természete annyira különböző volt Magyarországnak nem feudális, semmi más hatalomtól

nem függő közjogi állásától, hogy ily különböző jogállású tartományok között mást, mint csupán personalúniót, létrehozni nem is lehetett volna.

Midőn később a német-római birodalom bomladozni kezdett, első Ferenc 1804-ben a római császárségi cím helyett az ausztriai örökös császárségi címet vette föl, de Magyarországra nézve aug. 17-én kelt ünnepélyes nyilatkozatában kijelentette, hogy e cím fölvétele által Magyarország jogait, törvényeit s alkotmányát legkevésbé sem kívánja csorbítani s hogy Magyarország döbbeni statusjogi állásában továbbra is megmarad.

Jelenleg az ausztriai örökös tartományok tagjai a német szövetségnek. A szövetség iránt kötelezettségeik vannak, melyek terhekkel járnak; a szövetség határozatai kötelező erővel bírnak, minden a szövetséghez tartozó országokban. Magyarország ellenben nem tagja a német szövetségnek. A német érdekek, miket az osztrák tartományok védni s előmozdítani kötelesek, ránk nézve idegen érdekek. A szövetséges hatalom, mely az osztrák tartományokban némely tárgyakra nézve parancsoló hatalom, előttünk teljesen idegen. Németországnak lehet háborúja saját érdekében, határai megtámadtathatnak, és azon háborúban Ausztria köteles részt venni, köteles lesz védni a megtámadott határokat. De az ő háborújok nem a mi háborúnk, az ö érdekeik nem ami érdekeink, ők a mi harcainkban nem állanak mellettünk, nem fogják védni megtámadott határainkat, mert mi nem vagyunk a szövetség tagjai. Ily különböző politikai helyzetű országok között lehet e szorosabb kapcsolat, mint personal-unio? Azon birodalmi tanácsban, melynek túlnyomó többsége a német szövetségnek épen a szövetség értelmében le van kötelezve, mi biztosítana minket, hogy akkor, midőn a mi érdekeink és a német szövetség érdekei nem ugyanazok, jogaink méltányoltatni s érdekeink kiméltetni fognak? A szorosabb kapcsolat alárendelne minket az osztrák többségnek, sőt alárendelne a reánk nézve teljesen idegen német szövetség politikájának is, melytől mi viszonzásul semmit sem követelhetnénk.

Fölhozzák ellenünk, hogy a birodalom érdeke a legfőbb tekintet s annak az egyes részek kötelesek saját érdekeiket alárendelni. Nem vonom kétségbe ezen állítás igazságát oly birodalomra nézve, mely ugyanazon egy közjogi alapon áll, melynek egyes részei feltétlenül csatlakoztak egymáshoz, melyet szorosabb real-unio köt össze. De Magyarország az uralkodó házzal szerződött, nem az örökös tartományokkal; szerződött az örökösödés fölött, nem valamely szorosabb közjogi kapcsolat felett, sőt még azon szerződésben is kikötötte független önállásának biztosítását. Ezen szerződést kész leend Magyarország mindenkor megtartani, de azt megváltoztatni, és helyébe szorosabbat állítani, magát az örökös tartományok érdekeinek lekötni s ez által alkotmányos önállásáról lemondani, szándéka bizonyosan nincs. Számtalan jogviszony létezik, mind a köz, mind a magánjog körében, mi az egyik vagy másik félnek alkalmatlan; de ha minden ilyen jogviszonyt tol lehetne forgatni, mert az egyik félnek érdekei annak megváltoztatását kívánják, s kivált ha fel lehetne forgatni olyképen, hogy az egyik fél tartsa meg, a mire kötelezte magát, a másik azonban nem teljesíti a kikötött föltételeket, mert azok neki terhesek, úgy sem a törvény, sem a szerződések nem nyújtanának biztosítást, hanem egyedül az erő volna a jognak mértéke.

És ha tekintjük Svécia és Norvégia példáját, láthatjuk, hogy két állam csupán personal-unio mellett is megállhat egymással, s mi, kik az örökös tartományokkal hasonlóul personal-unio mellett ugyanazon uralkodó ház alatt állunk, közjogilag egymástól függetlenül miért ne állhatnánk meg testvérileg egymás mellett, ha egymás jogait és érdekeit kölcsönösen tiszteletben tartjuk? Midőn mi Magyarország alkotmányos önállását, függetlenségét a hatalom szava ellen védjük, midőn óvakodunk azon szorosabb kapcsolattól, melyet alkotmányunk némi visszaállításának föltétele gyanánt akarnak reánk kényszeríteni, nem kívárniuk ellenségesen föllépni az örökös tartományok alkotmányos népei ellen. Nem akarjuk

mi a birodalom fönnállását veszélyeztetni s készek vagyunk azt, a mit tennünk szabad, s mit önállásunk és alkotmányos jogaink sérelme nélkül tehetünk, a törvényszabta szigorú kötelezettség mértéken till is, méltányosság alapján politikai tekintetből megtenni, hogy azon sulyos terhek alatt, miket az eddig fönnállott absohit rendszer fonák eljárása összehalmozott, az ő jólétük s azzal együtt a miénk is össze ne roskadjon s a lefolyt nehéz idők káros következései róluk és rólunk clhárittassanak. De csak mint önálló független szabad ország akarunk velők, mint önálló független szabad országokkal érintkezni: csak ezen úton fogjuk érdekeinket és az ő érdekeiket öszhangzásba hozhatni s határozottan visszautasítunk minden alárendeltséget, minden egybeolvadást akár a törvényhozás,akár a korina nyzat terén, mert ez önállásunk föláldozása volna, mit tennünk merőben lehetetlen.

Szükségesnek látjuk tehát ünnepélyesen kijelenteni, hogy mi az országnak állmmi alapszerződés által, törvények által, kir. hitlevelek, koronázási eskük által biztosított alkotmányos önállását s törvényes függetlenségét semmi tekinteteknek, semmi érdekeknek fel nem áldozhatjuk, s ragaszkodunk ahoz, mint nemzeti létünk alapföltétcléhcz. Ugyanazért meg nem egyezhetünk abban, hogy a közadónak s katonaállításnak kérdései a magyar országgyűléstől bármi részben elvonassanak. —

A törvényhozási jogot, valamint mi nem kívánjuk más országokra nézve semmi részben gyakorolni, úgy Magyarországra nézve azt a magyar királyon kívül senkivel mással meg nem osztjuk; Magyarország kormányzatát s közigazgatását a magyar királyon kívül senkitől mástól függővé nem tehetjük s azt a más országok kormányzatával nem egyesíthetjük; nem akarunk tehát sem a birodalmi tanácsban, sem valamely birodalmi népképviscletbcn részt venni, s annak rendelkező hatalmát Magyarország ügyei felett el nem ismerjük s az örökös tartományok alkotmányos népeivel csak úgy, mint önálló szabad nemzet, más önálló szabad nemzettel, függetlenségünk teljes megóvása mellett, vagyunk hajlandók esetenként érintkezni.

Másik lényeges tárgy, mire nézve azonnal fölszóllalni kötelességünk, az országgyűlésnek kiegészítése.

Sem Erdély, sem 1 (orvát- és Tótország, sem a Határőrvidék, sem Fiume és a tcngcrmcllék közöttünk képviselve nincsenek, mert az országgyűlésre meg nem hivattak; pedig ezek is kiegészítő részei az országgyűlésnek s a törvények világos rendeleté szerént meghívandók lettek volna.

A sanctio pragmatica, a kir. hitlevelek s fejedelmi eskük határozottan kimondják, hogy az ország integritása mindenkor sértetlenül föntartandó. De az integritás nem csak abból áll, hogy az ország területéből semmi cl ne szakittassék, hanem az a politikai integritást is magában foglalja. Midőn tehát a végrehajtó hatalom lehctlcnné teszi, hogy az országnak valamely része, vagy a magvar koronához tartozó valamely ország alkotmányszcrülcg részt vehessen az ország legfontosabb politikai működésében, s együtt gyakorolhassa a törvényhozás jogát: az ország politikai integritása van megsértve.

A múlt idők szomorú eseményei káros félreértéseket idéztek elő közöttünk és néni magyar nemzetiségű polgártársaink között. Ezen polgár társainknak nemzetiségük érdekében és Horvátországnak közjogi állása érdekében is követeléseik vágynak, miket ignorálnnnk nem lehet, de nem is akarunk. El vagyunk határozva minnent elkövetni hogy a félreértések elbárítfassanak s teszünk, mit az ország szétdarabolása s önállásának föláldozása nélkül tehetünk, hogy a honnak minden nemzetiségű polgárai érdekben s érzelemben összeforrjanak. — Óhajtjuk, törvényeink azon rendeletéit, mik c részben akadályul szolgálhatnak, közös érdekeink szerént, méltányosság alapján módosítani; s hogy ezt eszközölhessük, múlhatatlanul szükséges az országgyűlésnek mielőbbi kiegészítése.

Erdélynek haladék nélküli meghívását s mcgjelcnhetcsét semmi nem gá-

tolja. Erdélynek egyesülése Magyarországgal 1848-dik évben törvényesen létre jött, és pedig a két országnak közös óhajtása folytán, melyet mind a magyar, mind az erdélyi országgyűlés ünnepélyesen s egyhangúlag kijelentett. Mind Magyarországnak, mind Erdélynek ezen egyesülés iránt hozott törvényei ö felsége által szentesíttetvén, azonnal végre is hajtattak.

Akkor midőn az alkotmányosság fclretétclévcl absolut rendszer lépett a szabadság helyébe, Erdély Magyarországtól közigazgatás tekintetében ismét külön választatott; most azonban, midőn ő felsége az absolut rendszert megszüntette, okvctctlcn meg kell szűnniük azon rendszer jogtalan következményeinek is. Azon törvények tehát, melyek Erdélyt Magyarországgal egyesítették, s miket az absolut hatalom ideiglenesen mellőzött, de meg nem semmisíthetett, az alkotmányosság elvének kimondásával szükségképen életbe léptek ismét, s az egyesülést újra kérdésbe vonni, a felett újra határozni, és ez által a kedélyek nyugalmát fölzaklatni nemcsak törvényszegés, hanem káros politikai tévedés is volna. A tettleges egyesülésnek minél előbbi végrehajtását pedig megtagadni nem annyi volna, mint Erdélyt nem egyesíteni Magyarországgal, hanem annyi, mint Magyarországtól valósággal elszakasztani; és ez a sanctio pragmaticával merőben ellenkezik.

Hisszük, hogy Erdélynek nem-magyar nemzetiségű polgárai sem fogják kockátatva látni az egyesülés által nemzeti érdekeiket, mert megnyugvást és teljes biztosítást fognak találni azokban, miket mi más nemzetiségű polgártársaink irányában határozni s tenni fogunk.

A mi Horvátországot illeti, nem követeljük mi, hogy az ő kisebb számú képviselőik ellenében a mi nagyobb számunk határozzon az általok netalán előadandó követelések s föltételek fölött. Horvátország saját territóriummal bír, külön állása van, s nem volt soha bekebelezve Magyarországba, hanem kapcsolatban állott velünk és társunk volt, ki jogainkban s kötelességeinkben, szerencsénkben, bajainkban osztozott. Ha tehát most Horvátország, mint ország akar részt venni törvényhozásunkban, ha előbb tisztába akar jönni velünk azon feltételekre nézve, mik mellett közjogi állását Magyarországgal kész összekötni, ha errenézve agy akar velünk értekezni, mint nemzet nemzettel, nem fogjuk azt visszautasítani; csak azt kívánjuk, hogy Horvátország ne gátoltassék, miszerént országgyűlésünkhez küldhesse követeit, s ez által nekünk is, nekik is mód és alkalom nyujtassék az értekezést közjogi alapon megkezdhetni.

Mindaddig, míg azok, kik törvény szerént az országgyűlésre meghívandók, meghiva nem lesznek, mi az országgyűlést kiegészítettnek nem tekinthetjük, s törvények alkotásába és koronázási egyezkedésekbe nem bocsátkozhatunk.

Azt sem szabad első felszólalásunkban elhallgatnunk, hogy legfontosabb alaptörvényeink, különösen az 1848-diki lényeges közjogi törvények, hatályon kívül tétettek. I'arlamcntaris kormányunk, felelős ministeriumunk most sincs. Esküdtszéki eljárással párosult sajtó törvényünk vissza nem állíttatott. Világos törvényeink ellenére a közadó országgyűlésen kívül absolut hatalommal állapíttatott meg, törvényeinkben ismeretlen s a nemzet által soha el nem fogadott indirect adók hozattak be; mind a törvény ellen megállapított direct adó, mind a jogtalanul behozott indirect adók még most is jogtalanul kövctcltctnck, sőt, hogy az ab solut rendszernek ígért megszüntetése iránt hitünk végkép elenyésszék, s remény és bizalom keblünkben újra fel se éledhessenek, keserű gúny gyanánt most legújabban oly rendeletét adott ki az alkotmányellenes absolut hatalom, miszerént a törvénytelen adó fegyveres erőszakkal is behajtatik. És ez azon pillanatban történik, midőn a fejedelem által összehívott országgyűlés együtt van s a nemzettől az kövcteltetik, hogy teljesitse a sanctio pragmatica szerénti kötelezettségét és koronázzon; holott más részről az ezen kötelezettséggel viszonos feltételek teljesítésére nézve meg csak komoly szándék sem mutatkozik. Nem csodálom hogy

az absolut hatalom, mindön alkotmányunkat félretette, felfüggesztette egyszersmind ezen törvényeket is, mert parlamentaris kormány, esküdtszékkel párosult sajtószabadság és a nemzetnek azon sarkalatos joga, miszerént országgyűlésen kívül semmiféle közadót kivetni s behajtani nem lehet, egyenes ellentétben vannak az absolut rendszerrel. De miután ö felsége az absolut hatalomról ünnepélyepélyesen lemondott, és az alkotmányosság ösvényére tért, az absolut hatalom által felfüggesztetek törvényeknek tettleg ismét vissza kell állani teljes erejükben.

Szentesített törvényeket csak azon hatalom függeszthet fel, mely azokat alkotta. Alkotmányos országban csak az összes törvényhozás alkothat törvényeket, azokat tehát egyoldalú hatalommal felfüggeszteni, vagy a mit az absolut hatalom, mint rendszerével össze nem férőt, hatályon kivid tett, azt alkotmányosság mellett is függőben tartani, ellenkezik az alkotmányosság fogalmával.

A sanctio pragmaticának egyik világos feltétele az, hogy a király minden országgyűlésileg alkotott törvényeket megtartson. Törvényeink miket az absolut rendszer felfüggesztetek, rendes törvényhozás utján lőnek alkotva és szentesítve; s míg azok megváltoztatásába a nemzet bele nem egyez, kötelező törvények maradnak, miket hatályon kívül helyezni s függőben tartani annyi, mint a sanctio pragmatica világos föltételét megszegni.

Parlamentaris kormány, felelős ministerium, esküdtszék] eljárással párosult sajtó szabadság és az adó meghatározásának joga az alkotmányos szabadságnak legerősebb biztosítékai. Nekünk ezen biztosítékokat megadták szentesített törvényeink s mi azoknak megszüntetésében, vagy bármi korlátozásában soha meg nem egyezünk, és azoknak ideiglenes felfüggesztését is az alkotmányosság felfüggesztésének, sőt minden alkotmányosság megtagadásának kell tekintenünk.

Mi teljes jogegyenlőség alapján akarjuk kifejteni s biztosítani alkotmányos életünket. Akarjuk, hogy a polgári jogok teljes élvezetére nézve sem vallás, sem nemzetiség a hon polgárai között különbséget ne tegyen, s törvényeink mindazon rendeletéit, mik e teljes jogegyenlőséget korlátozzák, még ezen országgyűlésen óhajtjuk az igazság, méltányosság kívánalmihoz alkalmazva, módosítani. De ha felfüggesztett törvényeink teljes erejükben tettleg vissza nem állítattatnak, s a jogtalan felfüggesztésnek minden még fennálló következményei azonnal el nem töröltetnek, a nemzet, mely most meg van fosztva alkotmányos szabadságának miden biztosítékától, nem bocsátkozhatok semmi újabb törvényalkotási értekezletekbe, semmi egyezkedésekbe; mert miként s mi célból alkosson újabb törvényeket, midőn azt látja, hogy egyoldalú hatalommal fölfüggesztetett alaptörvényeinek hatálya még akkor is függőben tartatik, midőn a fejedelem a nemzet képviselőit összehívta,hogy alkotmányos működésüket ismét megkezdjék? Jelentsük ki tehát, hogy az absolut rendszer által hatályon kívül tett s még most is függőben tartott törvényeinknak tüsténti teljes visszaállítását s az absolut rendszer által jogtalanul behozott s még tettleg fennálló minden törvényellenes intézkedéseknek, törvénytelenül kivetett terheknek, s azok jogtalan behajtásának azonnali megszüntetését határozottan sürgetjük.

Föl kell szólalnunk azon velünk közlőit okiratokra nézve is, mik ö felségének, V- Ferninandnak a trónról még 1848-ban történt lemondását tárgyazzák. Midőn ő felsége V. Ferdinand 1848. dec. 2-án a császári koronáról lemondott, nem adott ki külön okiratot az iránt, hogy a magyar koronáról is lemond: lemondásáról Magyarországot külön nem is értesítette. A lemondási okirat tehát, magyar közjogi szempontból, formájára nézve hiányos, mert Magyarország soha sem volt az osztrák császárságba beleolvadt provincia; külön koronával, külön alkotmányosönállással bírt, s a magyar király csak a nemzet tudtával és hozzájárulásával mondhatott volna le a magyar trónról.

Mi tehát ünnepélyesen tiltakozunk a decembar 2-diki lemondásnak álta-

lánosságából vonható azon következtetés ellen, mintha Magyarország az ausztriai császári korona provinciája volna: s ragaszkodván alkotmányos önállásnnkhoz, tiltakozunk az ellen is, hogy azon lemondás a nemzet tudta és hozzájárulása nélkül történt. De miután az csakugyan tettleg s változhatatlanul megtörtént, mi az ország jogainak jövendő biztosítása végett azt kívánjuk: eszközölje ő felsége, hogy e formahiány utólagos pótolása tekintetéből V. Ferdinand ő felsége egy oly okiratot, mely egyenesen Magyarországhoz legyen intézve, melyben ő felsége V. Ferdinand az országgyűlést értesítse, hogy őmár 1848-ik évi dec. 2-án a magyar koronáról is valósággal lemondott. Eszközöljön továbbá ö felsége Ferenc Karoly ö fenségétől is egy hasonlóul Magyarországhoz intézett értesítést arról, hogy őfensége is már 1848-ban lemondott azon örökösödési jogáról, mely őt ő felségének, V. Ferdinandnak, trónróli lemondása után a sanctio pragmatica értelmében illette volna.

Mi ezen okiratokat annak idejében országgyűlésileg fogjuk tárgyalni, sőt azokat törvénybe is kívánjuk igtatni, hogy legalább utólagosan pótoltassék az, a minek jogszeriileg előlegesen kellett volna megtörténni, s hogy jogaink jövendő biztosítására ünnepélyes óvásunknak s az ország utólagos hozzájárulásának magában a törvényben is nyoma legyen.

Több honfitársaink tartózkodnak idegen földön, politikai vádak folytán száműzve a hazából. Többen még most is börtönben sinlődnek. Ugyanazon absolut rendszer száműzte őket, mely a mi alkotmányos szabadságunkat elnyomta. Idegen bíróságok által, idegeny törvény szerént lettek politikai vádak miat elitélve, s elítéltetésök az akkor behozott absolnt rendszernek volt következménye. De ha ezen absolnt rendszer megszűnt, ha annak helyébe most az alkotmányosság lép, lehet-e azon megszűnt rendszernek következményeit most az alkotmányosság mellett is fenntartani?

Mi tehát az említett Ítéleteknek minden még fennlevő következményeit az alkotmányosság visszaállításával megférhetleneknek, s ennélfogva megszűntéknek tekintjük; s mindaddig, míg politikai okokból száműzött honfitársaink visszatérhetésének minden tettleges akadálya el nem lesz hárítva, a letartóztatottak szabadon nem bocsáttatnak, az elkobzott javak vissza nem adatnak, hitünk s bizalmunk nem lesz az abszolút rendszer megszüntetésében és az alkotmányosság visszaállításában: e hit és bizalom nélkül pedig sikeres tanácskozásaink lehetetlenek.

Az uralkodás végcélja nem lehet a hatalom nagysága. A hatalom csak eszköz, végcél a népek boldogitása. Ha a fejedelem, ki egykor a hatalom absolnt rendszerét hitte legbiztosabb eszköznek arra, hogy népeit boldogítsa, tizenkét évi tapasztalás folytán meggyőződött, miszerént ez úton célt érni nem lehet, s ezen meggyőződésből az alkotmányosság ösvényére lépett; ha a fejedelem el van határozva, ingatlanul megmaradni ezen ösvényen, ha a fejedelem azt akarja, hogy a hitnek és bizalomnak megszaggatott gyökerei újabb szálakat hajtsanak, méltányolni fogja teljes mértékben mindezeket.

A magyar király csak koronázás által lesz törvényes magyar király, a koronázásnak pedig törvényszabta föltételei vannak, miknek előleges teljesítése múlhatatlanul szükséges. — Alkotmányos önállásnnk sértetlen föntartása, az országnak területi s politikai integritása, az országgyűlésnek kiegészítése, alaptörvényeink tökéletes visszaállítása, parlamentaris kormányunk s felelős ministeriumunk isméti életbeléptetése s az absolnt rendszer minden, még fennlevő következményeinek megszüntetése oly előleges feltételek, miknek teljesítése nélkül tanácskozás és egyezkedés lehetetlenek?1

Ezek azok, miket ezen első felszólalásunkban elmondani óhajtók. Áttérek most azon kérdésre: kinek mondjuk el mindezeket?

A véleményem erre nézve az, hogy a mit mondanunk kell s mondani aka-

rank, mondjuk cl annak, ki az országgyűlést összehívta, s kinek összehívása nélkül most együtt nem tanácskoznánk; annak, ki a fejedelmi halaimat tettleg gyakorolja, ö felségének Ferenc Józsefnek. Ha valaki azt kiszi, hogy mi nem a fejedelem meghívása következtében jöttünk össze, hanem, mert a meghívó levelekből értesültünk, miszerént összejövetelünket erőszakkal nem fogják gátolni, nézetem' szerént, tévedésben van. — Magyar országgyűlés önmagától soha össze nem jön, azt mindég vagy a fejedelem hívja össze, vagy az, kit a törvény e joggal felruházott,— 1790-ben, a koronázási oklevél készítésénél, javaslatba hozta az országos küldöttség, hogy a hitlevélbe iktattassék, miszerént az országgyűlés minden har madik évben május Iső napján, Pesten, meghívás nélkül is összejöjjön; de ezen javaslatot magok az ország rendéi elvetették annálfogva, mert az országgyűlésnek összehívását fejedelmi jognak tartották. — Az 1848. évi 4. cikkely is azt rendeli, hogy a Pesten tartandó évenkénti országgyűlést ő felsége hívja össze. — Voltak ugyan történelmünk régiehb korában rendes összehívás nélküli összejövetelek is, melyek közügyek felett tanácskoztak s határoztak, de azokat a nemzet országgyűléseknek el nem ismerte, határozataikat törvényeknek nem tekintette, s az ily gyülekezetek néha szomorú emléket hagytak magok után.

A tettleg fennálló hatalom tizenkét evvel ezelőtt, alkotmányunk mellőzésével, absohit rendszert hozott be Magyarországba is. — Tizenkét év mídva keserű tapasztalások után, meggyőződött rendszere fonákságáról s az alkotmányosság ösvényére lépett, de feltételekhez kötötte az alkotmányosság visszaállítását. Mi a feltételeket el nem fogadhattuk, de a tért, mi az alkotmányosságnak a közigazgatás körében megnyílt, azonnal elfoglaltuk s országgyűlést kívántunk, mint az alkotmányosság első postidatnmát. — Nem azt sürgettük, hogy a nemzet képviselőinek összejöhetése ne gátoltassék, hanem azt, hogy az országgyűlés összehivassék.

ölidőn hónapok múlva az országgyűlés összehivatott, a választó kerületek, melyek minket képviselőkul megválasztottak, nem azt mondották:„Nincs már tettleges akadály, mely az összejöhetést gátolná, jöjetek össze s tanácskozzatok!“ hanem határozottan azon országgyűlésre küldöttek, mely a fejedelem nevében april 2-kára hivatott össze. — öli összejöttünk, mint országgyűlés akarnánk működni s azt látjuk, hogy kiegészítve nem vagyunk, mert nincsenek meghiva mindazok, kiknek meghívását a törvény parancsolja. — Ki előtt mondjuk el tehát, hogy ez törvénytelenség, kitől követeljük a meg nem hívottaknak törvényszabta meghívását s az országgyűlésnek kiegészítését? Kétségtelenül attól, ki minket meghívott s azokat meghívni elmulasztotta; kinek egyedül van tettleg hatalma utólagos meghívás által pótolni a hiányt, kinek meghívása által mi sem volnánk most együtt s azok sem fognak valószínűleg megjelenhetni.

Mi szükségesnek látjuk alkotmányos önállásunk megtámadása ellen felszólalni s kijelenteni, hogy a birodalmi tanácsban részt venni nem fogunk; szükségesnek látjuk kimondani, hogy a magyar király csak a koronázás által lesz törvényes király, a koronázásnak pedig feltételei vannak, miket előbb okvetlen teljesíteni kell. — Ki akarjuk mondani, hogy a parlamentaris kormánynak, felelős minisztériumnak életbeléptetése, felfüggesztett közjogi törvényeink teljes visszaállítása oly feltételek, mik nélkül további egyezkedésbe nem ereszkedhetünk. — És kinek mondjuk inog mindezeket? Kétségkívül azon tettleg fennálló hatalomnak, mely alkotmányos (‘mállásunkat megtámadta, midőn leglényegesebb alkotmányosjogainkat a birodalmi tanácsra akarta átruházni. Annak, ki alaptörvényeinket felfüggesztette s függőben tartja; ki a felelős minisztériumot ismét felállítani mindeddig elmulasztotta; annak, ki egyedül hir tettleg hatalommal az alkotmányosság mindezen postulaturnáit teljesíteni.

Tudjuk, érezzük, hogy abnormis helyzetben vagyunk. — A nemzet óhajt ezen abnormis helyzetből békés úton ki vergődni, s ha mindezeket csak magunk

között panaszoljuk cl, de azzal, ki egyedül képes az abnormis helyzetet törvényessé átváltoztatni, még csak szóba sem állunk, s a békés orvoslásnak még csak megkczdhctését'sem kísértjük meg, azt hiszem, nem cselekszünk a haza érdekében.

Nem ismeretlen előttem némelyeknek azon ellenvetése, hogy miután ő felsége V. Ferdinánd 1848. dec. 2-án csak az ausztriai császári koronáról mondott le s a levélben Magyarország külön megemlítve nincs, c lemondás Magyarországra ki nem terjedhetvén, Ö felsége Ferenc József a magyar trónra nézve még nem valóságos koronaörökös, és így az ország vele felirat által közvetlen érintkezésbe nem teheti magát.

Ha érdekünkben volna helyzetünket újabb bonyodalmakkal nehezíteni, azt e téren egy időre könnyen tehetnénk, mert magyar közjogi szempontból a lemondás, formájában, csakugyan hiányos.

De vizsgáljuk elfogultság nélkül: mi célt, mi hasznot érünk cl a honra nézve, ha e formahiány miatt előre határozottan lehetetlenné teszünk minden érintkezést a fennálló hatalommal?

Senki, úgy hiszem, kételkedni nem fog azon, hogy ö felsége V. Ferdinánd, midőn a császári koronáról lemondott, azzal együtt Magyarország koronájáról is le akart mondani. — Kétségtelen az is, hogy ezen szándékát tettleg Magyarországra is végrehajtotta, s nem gondolom, hogy valaki lehetőnek tartsa, miszerént, V. Ferdinánd a magyar trónt ismét elfoglalja. — A sanctio pragmatica tehát ő fenségének Ferenc Károlyinak s ennek lemondásával ő felségének Ferenc Józsefnek nyitotta meg a magyar koronára nézve is az örökösödést. — Ha mi azt jelentenénk ki, hogy V. Ferdinánd lemondása az említett formahiány miatt érvénytelen Magyarországra, de érvényes az örökös tartományokra, egyenes összeütközésbe jönnénk a sanctio pragmaticával, mely határozottan azt mondja: hogy az örökösödésnek megállapított, elsőszülöttségi rendje szerént mind Magyarországban, mind az örökös tartományokban ugyanazon egy fejedelmet illeti az uralkodás. — Ha pedig a sanctio pragmatica fennemlített rendé nyomán azt akarnánk vitatni, hogy mivel a lemondás formahiány miatt Magyarországra nézve érvénytelen, az örökös tartományokban pedig más fejedelem nem lehet mint a ki a sanctio pragmatica értelmében Magyarországban uralkodik, érvénytelen az az örökös tartományokra nézve is: összeütközésbe jönnénk az örökös tartományok kétségtelen jogaival és az összes európai diplomatával, mely V. Ferdinándnak lemondását, és ő felségének Ferenc Józsefnek a császári trónra léptét ünnepélyesen elismerte; s véle mint osztrák császárral szerződéseket, szövetségeket, békealkukat kötött.

A helyett tehát, hogy a lemondás érvénytelensége s annak közjogi következései felett helyzetünket nehezítő, de positiv célra nem vezető vitatkozásokba bocsátkoznánk: célszerűbb leend a már megtörtént s többé meg nem másítható lemondásnak formahiányát következményeiben az ország jogaira nézve kártalanná tennünk oly módon, mint azt felolvasott javaslatomban előadtam.

Némelyek azon véleményben vannak, hogy miután a magyar király csak a koronázás által lesz az országnak törvényes királya, ő felsége Ferenc József pedig megkoronázva nincsen, az országgyűlés ő hozzá, mint nem koronázott királyhoz egyenes és közvetlen felszólalást nem intézhet. Nem osztom ezen nézetet a magyar közjog folytonos gyakorlatánál fogva.

Három század óta csak négy fejedelem lépett a magyar trónra, ki nem elődjének uralkodása alatt lön megkoronázva. II. Mátyás, testvérének Rudolfnak lemondása után; III. Károly, testvérének I. Józsefnek halálával; II. Leopold, testvérének halála után, és I. Ferenc, atyjának halála után.

II. Mátyás, bátyjának Rudolfnak lemondása után összehívta a magyar országgyűlést 1608. évi sept. 29-ik napjára, megkoronáztatott nov. 19-ik napján. — Ezen időközben több alkalommal felírások és küldöttség által érintkezésbe volt

vele az országgyűlés, sőt fontos törvények iránt, mik koronázás előttieknek neveztettek, elhatározó egyezkedésbe is bocsátkozott vele.

III. Károly, bátyjának halála után összehívta az országgyűlést 1712. évi april 3-ára, megkoronáztatott május 22-én. — Ezen hét hét alatt érintkezésbe tette vele magát az országgyűlés küldöttség által a koronának Bécsből leendő lehozatala végett, felírás által azon kérdésre nézve, váljon a királyi hitlevél koronázás előtt adassék-e ki, vagy koronázás után? — Ezenfelül a koronázási hitlevél is kölcsönös egyezkedések által lön megállapítva.

II. Leopold, bátyjának II. József császárnak halála után összehívta az országgyűlést 1790. évi jun.őére, megkoronáztatott nov. 15 én. —- Ezen öt hónap alatt irt az országgyűlés ő felségének:

Julius 20-ról az iránt: hogy a sistovi békekötésnél a törvények értelmében magyar tanácsosok alkalmaztassanak. — Erre válaszolt is ő felsége jul. 30-án.

Aug. 13-án gróf Festetics Györgynek és több magyar tiszteknek szabadon bocsáttatása tárgyában.

Aug. 16-án felel az országgyűlés ő felségének fennemlített július 30 iki válaszára.

Ezen iratok nem feliratoknak, hanem leveleknek neveztetnek-

Septembcr 5-én felírást küldenek az ország render a királyi hitlevél értelmében.

Oct. 5-én felírást küldenek ugyanazon érdemben.

Nov. 14-én felírnak a királyi hitlevélből kihagyott némely törvénycikkelyek iránt. — E három utolsó Representatiónak neveztetik.

I. Ferenc összehívta az országgyűlést 1792. évi május 20-dik napjára, megkoronáztatott jun. 6-án, s ezen időközben, névszerént máj. 23-án felírást intéznek hozzá az ország render a koronázási hitlevélre nézve.

Mindezek a még meg nem koronázott királyoknak Írattak, s kétségtelen, hogy az ország rendéi nem kételkedtek a koronázás előtt is közvetlen érintkezésbe jönni a fejedelemmel. De ez nem is lehetett máskép; mert érintkezés nélkül a ' koronázási hitlevélre nézve sem lehetett volna egyezkedni.

Végre azon harmadik kérdésre: minő alakban mondjuk el, mit mondani akarunk? feleletem — úgyhiszem, bennfoglaltatik már azokban, miket fenntebb elmondottam. — Egyszerűen tehát felírást indítványozok.

Határozatot bármely hatóság vagy testület csak oly személyek irányában hozhat, kik felett rendelkezni joga s hatalma van. — Határozatok által megkötheti önmagát, vagy saját tagjait, parancsolhat a tőle függő egyéneknek; de azok irányában, kik tőle nem függenek, kik alatta nem állanak, kikkel úgy áll szembe, mint egyik fél a másikkal, hasonló jogalapon megosztott hatalommal, — ilyenek irányában a határozatnak sem ereje, sem célja nincs.

Tudom, hogy vannak példák közjogi életünkben, midőn az országgyűlés valamely egyes tárgy felett határozatot hozott, de az ily határozat vagy a két tábla közt sokáig sikertelenül folytatott vitatkozások megszakasztására, vagy a fejedelem és nemzet között megkezdett, de célra nem vezető egyezkedések további folytatásának abbahagyására vonatkoztak, vagy akkor történtek, midők a két hatalom nyílt ellenségeskedés küszöbén fegyverben állott egymás ellen. De hogy az országgyűlés pusztán határozattal kezdette volna meg működését, oly határozattal, melyben kimondja, mit követel a másik féltől s minő feltételekhez köti működésének folytatását, határozatának tartalmát azonban épen azon hatalommal, melytől a feltételek teljesítését várja, még közleni sem akarja, arra példát én legalább nem tudok

És én célját sem látom ily határozat hozatalának. — Önmagunkat akarjuk-e megkötni arra nézve, hogy míg ez vagy amaz meg nem történik, mi semmit nem teszünk? Hiszen ez teljesen szükségtelen, mert inig határozatunk okai fenn

állanak, míg a többség, mely a határozatot hozta, többség marad, csak az történik, ami határozat nélkül történt volna. — Ha pedig az okok megszűntek, vagy a többség változott, az ellenkező többség a határozatot is felforgathatja.

Vagy talán másokat akarunk határozatunk által kötelezni? De ne felejtsük, hogy határozataink másokra nézve csak akkor lesznek kötelezők, ha törvényekké válnak; ehez pedig épen azon másik félnek beleegyezése szükséges, melylyel mi nem akarunk érintkezni.

Vannak, kik azért is inkább óhajtják tán a határozatot, mert nézetük szerént a felírás csak kérelem, a határozat pedig komoly nyilatkozata a nemzet akaratának. — Nem szeretném, ha valaki azon elvet állítaná fel, hogy a felírás pusztán kérelem, minek megadása vagy megtagadása kegyelemtől függ. Közjogi törvényeink nagy része felírások és arra kiadott királyi válaszok alapján készült, s ki fogja állítani, hogy alkotmányunk alaptörvényei kérelemre kegyelemből adattak meg? A törvényhozás hazánkban fejedelem és nemzet közt egyenlő joggal van megosztva; ennélfogva törvény csak közös egyezkedés utján jöhet létre. — E közös egyezkedés a nemzet részéről felírások, a fejedelem részéről királyi válaszok által történik. — A felírások kérelem hangján iratnak, a királyi válaszok a nemzet kérelmének meghallgatásáról szólanak, mert ezt a fejedelem iránti hódoló tisztelet így hozta szokásba még a legszabadabb országokban is. A szabad angol nép legmélyebb hódolat és tisztelet hangján szól mindég alkotmányos fejedelméhez; de azért tudja mindenki, hogy ezen hang nem a szolgaiság hangja, s honunkban is tudja mindenki, hogy felírások és királyi válaszok nem kérelem és kegyelem, hanem a két egyenjogú félnek szabad egyezkedése.

Arról, hogy felírás vagy határozat helyett manifesztumot adjon-e az országgyűlés, tüzetesen nem szólok. — M a n i f e s t u m o k nem a békés kiegyenlítés eszközei: azokat csak akkor lehet írni, midőn van erő és hatalom, mely tartalmukat érvényesítse. — A m a n i f e s t u m o k rendesen fegyverre támaszkodnak; manifestumokkal nem békés tanácskozásokat szoktak kezdem, hanem azon veszély teljes stádiumot, mely gyakran a sikeretlen tanácskozásoknak szomorú eredménye.

Ne felejtsük, mennyi baj, mennyi veszély környezi helyzetünket! A múlt idők eseményeiből sok félreértés, sok keserűség maradt fenn e hazában, mik ha tahin itt-ott csillapodtak is, el még nem enyésztek s egy újabb ballépés lángra gyújthatná ismét a káros viszályok lappangó szikráját. — Komolyan óhajtunk méltányosak lenni Horvátország és a közöttünk lakó más nemzetiségű honfitársaink igényei iránt s azt akarjuk, hogy ne csak törvények, ne csak szerződések, hanem közös érdekek, közös érzelmek is egyesítsenek bennünket. De ha mi már az országgyűlés kezdetén oly lépést teszünk, mit az ellenséges indulat könnyen felhasználhatna káros izgatásokra, s azon gyanúnak ébresztésére, hogy ígéreteink csak puszta Ígéretek, s mi szándékosan nehezítjük az országgyűlés működéseinek még megkezdését is, csakhogy más nemzetiségű honfitársainknak tett ígéretünk valósítását halaszthassuk; ha azon tettleg fennálló hatalommal, melyért ők tizenkét év előtt annyi vért ontottak, mi csak azért, mert az formájában még nem törvényes, szóba sem akarunk állani, még azokra nézve sem, mik annak törvényesítéséhez szükségesek, akkor — úgy hiszem — a közöttünk és más nemzetiségű honfitársaink között oly igen szükséges egyesüléshez reményünk alig lehet.

Nem állítom én, hogy az általam javaslatba hozott felirat minden bajt és viszályt elhárít; nem mondom, hogy annak óhajtott sikere leend. — Lehet, sőt valószínű is, hogy az osztrák államférfiak politikája ezentúl is oly követelésekkel lép fel ellenünk, miket teljesítenünk lehetetlen és akkor végre mégis törésre kerül a dolog. De ne idézzük elő mi magunk a törést, s ha kikerülni nem tudjuk, az ne a mi vétkünk legyen. — Hiszen ha mi azt mondhatjuk önmagunk előtt, a nemzet

előtt és Európa előtt, hogy megtettük, amit szabad volt, de alkotmányos (mállásunk feláldozását követelték tőlünk, el akarták venni a nemzettől az adó és katonaság megajánlhatásának jogát, meg akartak fosztani a parlamcntaris kormánytól, a felelős minisztériumtól, egy szóval azt akarták, hogy Magyarország ne legyen többé önálló független Magyarország, hanem legyen alkotmányos osztrák provincia, és e miatt törésre került, mert mi ezen feltételeket el nem fogadhattuk, s az országnak mint önálló országnak politikai megsemmisülését alá nem Írhattuk: igazolva leszünk, és sem magunk, sem más nekünk joggal szemrehányást nem tehet, s jobb téren állunk, mintha a törést s annak következéseit, legalább némely részben, nekünk is tulajdoníthatják.

Ezek igénytelen nézeteim; ezek fővonásai azon politikának, melyet én követni óhajtok. — Lesznek talán, kik e politikát nem találják eléggé merésznek, lesznek, kik azt félénknek fogják mondani.

Igenis, uraim! ezen politika nem a kockáztató merészség politikája, hanem az óvatosságé, nem félénk, hanem crőnköz s helyzetünkhöz van mérve. — Harcban, a cselekvés terén gyakran szükséges a merészség, mert az erőt felfokozza s ezáltal a sikert biztosíthatja. De köztanácskozásokban inkább szeretem a szilárdsággal párosult óvatosságot. — Merészség a politikában csak akkor van helyén, midőn tetemes erőre támaszkodik, e nélkül mindég kocka, mely többnyire vakra fordul.

Félénk, sőt gyáva az, ki önszemélyét félti, midőn hazájának sorsa forog kérdésben; de ki maga nem fél, hanem félti a hazát, óvatos nem azért, hogy magát baj ne érje, hanem hogy a haza ne szenvedjen, az — uraim — nem félénk, nem gyáva.

Önsorsunkról magunk rendelkezhetünk, s ha kockára tesszük azt, önmagunk szenvedjük kárát. De mások sorsát, mit a bizalom hitünkre bízott, a haza sorsát, mely becsesebb előttünk saját életünknél, féltenünk kell minden veszélytől, s a szeretet óvatosságával kell azt megőriznünk; kockáztathatunk mindent a hazáért, de a hazát kockáztatnunk nem szabad.

Tudom én azt, hogy ellenségeink a lefolyt nehéz idők alatt csordultig töltötték méltatlan szenvedéseink poharát. — Tudom, hogy jól esnék a fájdalomnak keblünkbe fojtott árját kiöntenünk, s tudom, hogy midőn a méltó neheztelésnek felzaklatott indulata elragad, kárt és veszélyt, mi abból következhetnék, fontolóra venni felette nehéz. - Érzem én is mindazt, mit minden magyar érez azok ellen, kik annyi életet s életörömét, annyi boldogságot feldúltak e hazában. De érzem keblemben azon erőt is, hogy jobban tudom szeretni e hazát, mint gyűlölni ellenségeinket; s inkább elfojtom szivemben a keserűséget, semhogy az oly lépésre ragadjon, mely káros lehetne a hazára.

Oly időben, midőn a méltatlan szenvedések özöne minden lionfikeblct fellázított s a feldúlt bizalom helyébe gyanakodás, sőt talán gyülölség lépett, kön nyebb a merészség politikáját követni, mint az óvatosságét. — Ilyenkor a keserűség szava minden kebelben viszhangra talál s a fclzúdnlt szenvedély örömestebb hallgat a merész tanácsra, mint az óvatosság intő szavára. — Izgatott időben könnyebb az indulatok árját követni, mint azt a hon érdekében csillapítani.

A ki ellenben a íion erejét a helyzet veszélyeihez mérve azon meggyőződésre jutott, hogy több óvatosságra van szükség, mint merészségre s el van határozva a türelmet vesztett kedélyek ingerültségével szemben szilárdság mellett óvatosságot is tanácsolni, gyakran kiteszi magát félreértéseknek, sőt talán gyanúsításoknak is, miket eltörni csak azért, hogy a haza ne szenvedjen, lelki erőt kíván s politikai bátorságot. — Az óvatosság, még ha túlzott volna is, mindég ügyeimet érdemel, mert a túlzott merészség több kárt okozhat, mint a túlzott óvatosság.

Tisztelem én a közvélemény hatalmát, s tudom, hogy az oly hatalom, mely vagy elsodor, vagy eltipor. De tudom azt is, hogy izgatott időben gyakran

felette nehéz elhatározni, mi a valóságos közvélemény, mert minden ember hajlandó közvéleménynek tekinteni azt, amit maga óhajt; s több ízben tapasztaltam, hogy nem a leghangosabb szó volt a valóságos közvélemény. De van egy hii barátom, kinek szava még a közvélemény szavánál is fontosabb előttem, kivel én soha nem alkuszom, mert parancsát szentnek tartom, s kinek neheztelését magamra nézve legsúlyosabb csapásnak tekinteném, és ezen hü batátom: ön lelkiismer etem. Ennek parancsát követtem most is, midőn nyíltan, határozottan s tartózkodás nélkül jelentettem ki meggyőződésemet; a tisztelt ház határozni fog belátása szerént, én teljesítettem kötelességemet. Nincs egyéb hátra, mint benyújtanom indítványozott (elírási javaslatom, mit ezennel teljesítek.

9. Ugyanerről.

(A képviselőházban. 18<>1. jun. *4.)*

A háznak szabályai szerént jogom van mint indítványozónak a szavazás előtt még egyszer szót emelni. Nem akarómé jogot arra használni, hogy indítványomat újabb okokkal támogassam. Első előadásomban elmondottam mindazokat, mik engem az indítvány megtevésére bírtak, s nem akarok, talán nem is tudnék a mellett újabb érveket fölhozni.

A tisztelt háznak nagyrésze nézeteimtől eltérő véleményben van; kétségtelenül fontos okaik vannak erre, mert komoly férfiak ily komoly ügyben fontos ok nélkül nem határoznak. Nem akarok minden ellenok cáiblgatásába bocsátkozni, mert a tanácskozás alatti tárgy minőkét részről bőven ki van már merítve, s a ház, sőt talán az ország is, he nem türelmetlenül, de bizonyosan óhajtja már, hogy befejeztessenek átalános tanácskozásaink, s azok eredményét végre szavazással döntsük el. És ha netalán mondatott itt-ott, a tanácskozások folytán egy két keserűbb szó, — arra sem fogok megjegyzést tenni, — mert helyzetünkben nem szabad más érdeket ismernünk, mint a hon érdekét, nem szabad más érzelmeknek odaadni magunkat, mint a honszeretet érzelmeinek; a hon érdeke pedig szenved az által, ha a tanácskozások hevében, gyakran talán számítás, vagy sértő szándék nélkül ejtett hevesebb szónak sajgó emlékét kivisszük e terem falai közül, s átvisszük a magán életbe; s ha lett volna keserűség, ne újítsak meg azt emlegetés, vagy eáfolgatás által.

Felszólalásomnak oka és célja az, hogy egy tisztelt képviselő társunknak — ki fájdalom, közülünk végkép kilépett — némely felhozott állításaira megtegyem észrevételeimet. E képviselőtársunk Révész Imre úr volt, Debrecen városának egyik képviselője, kinek végképi távozását felette sajnálom. Nem szokásom üres szavakat mondani, bókokat még kevésbé; ő a fenforgó lényeges kérdésre nézve más nézetből indult ki, mint én, de tisztelem észtchetségét s jellemének szilárdságát, s azért ismétlem, hogy távozását veszteségnek tartom.

Nem is azért teszek észrevételeket állításaira, hogy polémiába bocsátkozzam, mely által a fenforgó főkérdés végeldöntését illetőleg a tisztelt háznak tagjaira hatni akarnék; hanem főkép, sőt cg) cdül azért, mert tartok tőle, hogy ha némely állításai e házban megjegyzés nélkül hagyatnak, közös elleneink fegyverül használják azokat ellenünk, még talán balul is értve vagy szándékosan félremagyarázva. Követem c részben előadásának azon szavait, hogy „a köztanácskozások nem csupán szónoklatokra, de arra is valók, miszerént egymás nézetei irányában,— ha a közjó kívánja — észrevételeinket honfiúi szeretettel és türelemmel fogadjuk és megtegyük.“

Előadásomban, melylycl bárom héttel ezelőtt indítványomat itt, e helyen

kifejtettem, én a többek között következő szavakat mondottam: „az országgyűlése megalakult/'

Tisztelt képviselő úr c szavaimra megjegyzi, hogy „miután én előadásom további folyamában az országgyűlés kiegészítéséről szólok, s ezen kiegészítést (integritást) mint még most meg nem lévőt, határozottan sürgetem s követelem, ő szavaimban némi nehézséget, s talán ellenkezést lát, mert bajosan találja átcrthctőnek, mi módon lehet megalakultunk nevezni azt, mi még nem egész* “,

Ha e részben csak magam igazolása végett akarnék szót emelni, elég volna egyszerűen elmondanom, miszerént én, midőn azt mondom, hogy „az országgyűlése megalakult“ nem mondottam egyebet, csak azt, mit a háznak tisztelt elnöke, april 19-én a hatodik ülésben elnökileg kijelentett e szavakkal: „ezekután a képviselőházat, a törvény értelmében alakultunk nyilvánítom.“ A ház ezen elnöki nyilvánítást ellcnmondás nélkül elfogadta, s magát megalakultnak tekintve, működését megkezdette. Tisztelt képviselő úrnak megjegyzése tehát nem engem, vagy legalább nem egyedül engem, hanem a háznak közakarattal hozott határozatát érdekli. Óhajtottam volna, hogy tisztelt képviselő úr, vagy ezen elnöki nyilvánítás alkalmával, vagy legalább csakhamar azután megtette volna észrevételét;

, és ezt nem szemrehányásul mondom, hanem azért hozom föl, mert azt hiszem, hogy sikerült volna őt a ház alakulására nézve megnyugtatnunk azon felvilágosítás által, mit erre vonatkozólag most leszek bátor előadni.

Közjogi téren integritás és megalakulás nem ugyanazon egy fogalom. Az országgyűlésnek integritásához szükségesek mindazok, kik törvényszerint az országgyűlésnek tagjai.

A megalakuláshoz nem szükséges minden tagnak jelenléte.

A legtöbb alkotmányos országban törvény, vagy gyakorlat által van meghatározva, hány tagnak jelenléte szükséges, hogy a törvényhozó testület megalakulhasson; meg van ez nálunk is határozva, a háznak szabályaiban; de azt, hogy az integritáshoz hány tag jelenléte kívántatik, meghatározni fölösleges volna, mert az már magában az integritás szóban bennfoglaltatik.

Nem említve azon, gyakran véletlen s el nem hárítható akadályokat, melyek miatt valamely törvényhozásnak némely tagjai meg nem jelenhetnek, minők példán! külellenség foglalása, ragályos nyavalyák és efélék, — kétféle okból szárinázhatik a törvényhozó-testület ki nem egészitése: vagy az illető hatalom nem hívta meg mindazokat, kiknek meghívását a törvény parancsolja, és ha talán meghívta, bármi okból gátolja megjelenhctésöket — vagy meghivattak ugyan minden tagok s meg is jelenhetnének, de megjelenni nem akarnak.

Akár az egyik, akár a másik okból származzék a hiány, a törvényhozó testület nincsen kiegészítve, csakhogy az első esetben a hiány azon hatalomnak bűne, mely a törvényszabta összehívást elmulasztotta, vagy a megjelenhetést gátolta; a második esetben a bűn azokat terheli, kik meghíva bár, a megjelenést szándékosan elmulasztották.'

Mind az egyik, — mind a másik féle esetekre vannak példák hazánk törvényhozásának történelmében is. 1796-ban Somogyin egyének egyik követe, 1839-ben Pestmegyének egyik követe a fejedelem nevében lőnek eltiltva s illetőleg‘gátolva, hogy az országgyűlésen megjelenhessenek. Az országgyűlés integritása tehát akkor is hiányos volt, de megalakultnak tekintette magát, s mintmegalakult országgyűlés követelte a tilalom megszüntetését, sőt különösen 1839-ben azt is kimondotta, miszerént országgyűlési munkálódásait rendesen folytatandja ugyan, de ezen akadály elhárításáig munkálatait legfelsőbb helyre föl nem terjesztendi.

A főrendi tábla körében is megtörtént több ízben, hogy annak egyik vagy másik tagja meg nem hivatott. Ily esetekben a főrendi tábla integritása is I csakugyan hiányos volt; és mivel az kétségtelenül alkatrésze a magyar országgyűlésnek, maga az országgyűlés sem volt valósággal kiegészítve. De a főrendi

tábla megalakultunk tekintette magát, működött, tanácskozott, s a meg nem hivat - taknak meghivatását sürgette; 1839-ben Kraszna-, Zaránd-, Közép-Szolnokmegyék és Kővár vidéke az $183^{2}/_{6}$ évi 21. törvénycikknek folytán meghivattak az országgyűlésre; Kraszna és Zaránd követei meg is jelentek, de Közép-Szolnok és Kővár nem küldöttek követeket; az országgyűlésnek integritása tehát hiányos volt, magát azonban megalakultunk tekintette s intézkedett a követeket küldeni nem akaró hatóságok törvényszabta büntetésére nézve, minthogy a nemküldésnek más okból származott akadályait nem tudta — és folytatván tahácskozásait, törvények alkotásába is bocsátkozott. — Nem szólok az 1843-diki országgyűlésről, melyre sem Kraszna, sem Zaránd, sem Közép-Szolnok, sem Kővár meghiva bár, követeket nem küldöttek. — Csak azt említem még meg, hogy 1848-ban sem Horvátország, sem Tótország legnagyobb része, sem a határőrvidék képviselőket a magyar országgyűlésre nem küldöttek, ámbár rendesen meg valának hiva. És az országgyűlés mégis megalakult, tanácskozott, határozott, pedig integritása csakugyan tetemesen hiányos volt.

A folytonos gyakorlat által is megerősített közjogi elvnek tartom tehát, hogy az integritás hiánya a megalakulást nem gátolhatja, bármi okból származott legjen azon hiány. De a közjogi következésekre lényeges különbség van a meg nem hívásból vagy a megjelenésnek a hatalom általi gátlásából és a meghívottak, szándékos meg nem jelenéséből származó integritási hiány között. —Az első esetben, midőn t. i. meg nem hivattak mindazok, kik törvény szerént meghívandók lettek volna, vagy midőn a megjelenésben a közhatalom által gátoltatnak, megalbkulhat ugyan az országgyűlés s mindenekelőtt felszólal a mulasztásból, vagy szándékosan elkövetett törvénysértés ellen, s azok törvényszabta meghívását követeli a főhatalomtól; de törvények alkotásába nem bocsátkozik, nem azért, mert kiegészítve nincs, hanem azért, mert azon tagjait, kik nem önhibájok miatt nincsenek jelen, akaratjok ellen a törvények alkotásában! jogszerű részvéttől ki nem zárhatja. — Midőn ellenben az országgyűlésnek valamely tagjai meghiva s nem gátolva, magok nem akarnak megjelenni, az országgyűlés nem csak megalakulhat, hanem elhatározza a megjelenni nem akarók ellen mindazt, mit a törvény rendel, fotytatja tanácskozásait, sőt törvények alkotásába is bocsátkozik; nem mintha ki volna egészítve, hanem, mert ezáltal senkinek jogát nem csorbítja, miután a megjelenni nem akarók önkényt tartózkodnak gyakorolni azon jogot, mely őket a törvényhozásnál illette volna.

Úgy hiszem tehát, hogy a tisztelt ház helyesen s jogszerűleg járt el, midőn magát megalakulnak nyilvánította; hogy, noha kiegészítve nincs, helyesen s jogszerűleg követeli teljes kielégítését; helyesensjogszerűleg tesz, ha mindaddig, míg a még meg nem hívottak törvény szerént meghiva nem lesznek, sem törvények alkotásába, sem koronázási egyezkedésekbe nem bocsátkozik. — Úgy hiszem, igazolva vagyok én is, hogy előadásomban kimondottam, mit a tisztelt ház maga határozatilag már elébb kimondott, hogy „az országgyűlés megalakult/'

A másik tárgy, miről szólani akarok, ugyanazon tisztelt képviselő úrnak a sanctio^pragmaticára vonatkozó állításait tárgyazza.

Ö vádol engem előadásában, hogy én a felirási javaslatban mindenütt ott, hol az ország alapjogait, az uralkodó házhoz s az ausztriai tartományokhoz való viszonyait fejtegetem s illetőleg védelmezem, folyvást és igen sokszor a sanctio pragmaticára hivatkozom, még pedig mint olyan valamire, mi nem egyszerű törvény, nem egyszerű diploma, nem octroyrozott adomány vagy ígéret, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés; egyszóval én a sanctio pragmaticát tartom (azt mondja ö) országunk alapjogai legfőbb, sőt majdnem egyedül is a többi törvényeknél magasabb értékű biztosítékának. — „Szabatosság hiányt, vagy tévedést lát abban, hogy országunk alkotmányos jogainak legfőbb vagy bármi csekély forrásául s biztosítékául a pragmatica sanctio tartatik, mert

erről, mint ilyenről ezen értelemben a magyar közjogi viszonyok mezején még esak szó sem lehet;“ ezek Révész úr szavai.

Igaz, hogy az általam indítványozott felirási javaslatban több helyütt, de főként ott, hof Magyarország független önállását igyekszem kimutatni, s be akarom bizonyítani, miszerént Magyarország és az örökös tartományok között csak personal-unió létezik, gyakran fordul elő hivatkozás a sanctio pragmaticára. De azt, amit tisztelt képviselő úr szavaimból kivont, hogy én a sanctio pragmatikát tartom az ország alapjogai majdnem egyedüli biztosítékának, én csakugyan soha egy szóval sem mondottam. Sőt felirási javaslatomban több más törvényekre is hivatkoztam, elősoroltam annak tartalmát, elmondottam, mennyire fontosok azok minden tekintetben, s mennyire bizonyítják a későbbi törvények is az ország törvényes önállását és függetlenségét. — Ezekből alig hiszem, hogy szabatosan lehessen következtetni azt, miszerént én, alapjogaink m aj d n e m egyedüli biztosítékának a sanctio pragmaticát tartom.

Azt ellenben, hogy a sanctio pragmatica nem egyszerű törvény, nem octroyirozott adomány, vagy Ígéret, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, határozottan állítottam, s ezt úgy hiszem, Lajtán-túli elleneink közül is csak azok tagadják, kik Magyarországot hódított országnak szeretnék tekinteni, s az uralkodó háznak jogát ezen országban fegyverrel kivívottnak állítják.

Magyarország a Habsburg-ház fiágának kihalta után szabadon választhatta volna királyát, mint azt az 1687. évi 3. és 1715. évi 3. törvénycikkekben magok a fejedelmek is elismerték.

Az ország ezen szabad választási jogáról önkényt lemondott, s a habsburgi ház fiága kihaltának esetére átruházta az öröskösödést a törvényben körülírt nőágra is; de határozottan kikötötte az ország törvényes függetlenségének, szabadságának, törvényeinek mindenkori szoros megtartását s koronázás, királyi hitlevél s fejedelmi eskü általi biztosítását, valamint azt is, hogy az említett nöág kihaltával, a szabad választás a nemzetre ismét visszaszálljon.

0 felsége az ilykép megajánlott örökösödést és annak minden feltételeit kivétel nélkül elfogadta s ünnepélyesen szentesítette. — Ha ez nem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, úgy a közjogi téren alapszerződés alig létezik.

így tekintették ezt magok is az ország rendei, s azt nem egy ízben ki is jelentették.— Névszerént az 1791-iki országgyűlés, melynek annyi fontos közjogi törvényeinket köszönhetjük, a királyi hitlevél iránt oct. 5-én felküldött második feliratában többek között ezeket mondja: „a magyar nemzet a koronát a felséges ausztriai háznak elsőben fiágra, később a nőágra is, kétoldalú (vagyis inkább kölcsönös) szerződés mellett, s azon feltétel alatt adta által, hogy a király választás jogát kivéve, a nemzetnek minden előbb is fennállott jogai sértetlenül megtartassanak/' És ismét alább „a fejedelemnek és nemzetnek jogai az örökösödési szerződéseken alapulnak, melyeket a feleknek megváltoztatni nem szabad.“ — Nem hivatkozom több példákra, mert úgy hiszem, ezek is eléggé bizonyítják állításom valóságát.

Tisztelt Révész úr azonban azt állítja, hogy a sanctio pragmatica neve alatt nem lehet egyebet értenünk, mint azon családi szerződést, azon örökösödési szabályzatot, melyet VI. Károly római német császár, némely korábbi szintén családi szerződések alapján 1713. évi april 19-én adott tudtára titokban a maga minisztereinek és udvari tanácsosainak. — Hivatkozik Mária Józefa főhercegnőnek és férjének Fridrik Ágostonnak, Mária Amália főhercegnőnek s férjének Károly Albertnek lemondási s illetőleg biztosítási leveleire; hivatkozik VI. Károly császárnak 1723-dik april 7-én és 1724. évi dec. 29-én kelt okmányaivá, melyekben a sanctio pragmatica az egész birodalom, sőt Európaszerte ünnepélyesen ki-

hirdettetik; hivatkozik az angol királynak és a szövetséges belgiumi rendeknek 1731. évi márc. 16 án VI. Károly császárral kötött szerződésére s a német birodalmi gyűlésnek 1732. évi jan. 11-én kelt megerősítő és biztosító okmányára; végre magára az oct. 20-án kelt császári diplomára, elmondja, hogy mindezen okmányok a pragmatíca sanctio neve alatt határozottan, világosan, folyvást és következetesen az 1713. évi april 19-én tudtul adott családi szerződést és örökösödési szabályzatot értik"; s azt jegyzi meg, hogy „ha bármely angol, francia vagy akár miféle diplomata elővevén a felirati javaslatot, — az abban foglalt tételekről magokból a forrásokból közvetlen és önálló meggyőződést akar szerezni, a pragmatíca sanctio név alatt a döntő eredeti forrásokban sehol nem fog egyebet találni, mint 1713. évi april 19-diki családi szerződést, melyben valamint a többiekben is népekről és országokról, mint dynastiájokkal szerződő felekről, ezen szerződés alapfeltételeiről, alkotmányos jogokról semmi legkisebb emlékezet nines.

Engedje meg a tisztelt ház, hogy mindezekre szerény észrevételeimet elmondhassam s legyen türelemmel talán untató, de a tárgy kifejtésére szükséges előadásom iránt.

A habsburgi háznak a nőágra is kiterjesztett örökösödési rendje, melyet most sanctio pragmatíca név alatt ismer a világ, kezdetben csak családi szerződésekben és fejedelmi önhatalmi szabályzatban mondatott ki. — I. Leopold, midőn magát elhatározta, hogy a II. Károly király halála után ötét illető spanyol trónnak átvételére második szülött fiát a 18 éves Károlyt elküldje, elsőszülött fiával Józeffel a spanyol öröködésről, Károly javára 1703. évi dec. 2-án ünnepélyesen lemondatott, s akép intézkedett, hogy a spanyol korona birtokai Károlyé s annak fiági maradékaié legyenek, a többi tartományok pedig elsőszülött fiára Józsefre, s annak fiágon levő maradékaira szálljanak. — Ugyanazon évben az atya és két fiú között kölcsönös örökösödési szerződés köttetett, mely szerént egyik testvérnek fiágoni magva szakadtával, a másik testvér s annak fiágai örökösödjenek, a fiágnak teljes kihaltával pedig a nőágra szálljon az örökösödés, megtartva mindég az elsőszlilöttség sorát. — Ezen szerződést, melyet „ pacta successoria"-nak neveztek, ünnepélyes esküvel is szentesítették a szerződő felek. — Az eképen kötött szerződés csupán családi volt, és a szerződő feleken kívül csak azokat kötelezhette, kikre nézve az örökösödést illetőleg rendelkezhetési joggal bírt a fejedelem. De azon tartományokban, melyekben az örökösödés egyedül a fiághoz kötve, köz törvény által volt megállapítva, e családi szerződés a köztörvényt meg nem változtatta.

Károly 1704. januárhóban Spanyolországba utazott, ott junius 26-án spanyol királynak kikiáltatott. De Anjoui Fülöp, XIV. Lajosnak második unokája is trónkövetelő volt, s a spanyol örökösödési háború változó sikerrel folyt éveken keresztül, míg végre Károly ellen fordult a harci szerencse. — Ezalatt I. Leopoldnak 1705-ben május 5-én történt halálával, annak elsöszülött fia I. József trónra lépett, német császárnak megválasztatott s az 1687. évi 2. törvénycikk értelmében Magyarország trónja is reá szállott. De már 1711-ben József fimaradék nélkül meghalálozván, az örökösödés annak minden birtokában, törvény szerént testvérét Károlyt illette.

Károly sietve visszajött Spanyolországból, hol ügyei rósz fordulatot vettek. — Még azon évben német császárnak választatott, 1712-ben pedig magyar királynak koronáztatott meg.

Látta Károly, hogy a Spanyol koronát meg nem tarthatja, minden gondjait tehát arra fordította, hogy többi birtokait biztosíthassa.— E célra kettőt vélt főkép szükségesnek, az örökösödési rendnek, még azon esetre is, ha fia nem születnék, családja javára kedvező megállapítását és a feloszthatlan birtoklás elvének állandósítását.

1713-ban tehát april 19-én összehívatta titkos tanácsát, 24 tag volt jelen; közöttük néhány magyar főúr is. — Ezen titkos tanács előtt ő maga szóval előadta, miszerént még 1703-ban dec. 2-án közötte, boldogult édesatyja I. Leopold és elhunyt testvére, 1. József között ünnepélyes szerződések köttettek a kölcsönös örökösödésre, mely szerződéseket ott azonnal fel is olvastatott; elmondotta továbbá, hogy miután testvérének, Józsefnek, fiágoni magvaszakadtával az összes birtok most már reá szállott, ő a fennemlített 1703. évi dec. 2-diki szerződések (pacta successoria) értelmében az örökösödési rendet jövendőre akép szabályozza, miszerént az ő hágón levő maradékai, ha pedig fia nem lenne, vagy azoknak fiágon magva szakadna, leány maradékai, és ha leány-gyermekei sem volnának vagy kihalnának, elhúnyt testvérének I. Józsefnek leányai s azok maradékai, örökösödjenek a feloszthatatlan birtokban, megtartva mindég az elsőszülöttség sorát. — Ha pedig mind az ő ága, mind elhúnyt testvérének I. Józsefnek ága egészen kihalnának, saját nővéreit (t. i. I. Leopoldnak leányait) és minden egyéb ágait a fejedelmi háznak (um allen übrigen Linien des Durchlauchtigsten Erzhauses) illesse az örökösödés, elsőszülöttség szerént. — Ezeket előadván Károly ő felsége, felszólította tanácsnokait, hogy szándékát tőlük kitelhetőleg támogassák, ugyanazért őket a titoktartási eskütől is felmentette. — Mindezek élőszóval adattak elő s az egésznek lefolyta jegyzőkönyvbe vezettetett, melyben a sanctio pragmatica nevezet sehol elő nem fordul, külön fejedelmi rendelet akkor nem adatott ki, s a jegyzőkönyvet egyedül Schick János György Frigyes udvari tanácsos, referendárius és pro hoc actu caesareus et archiducaiiter creatus notanus publicus irta alá.

Ezen jegyzőkönyvből áll azon okmány, mely 1* 13-ban april 19-én készült, s mely utóbb sanctio pragmaticának neveztetett, ámbár, mint említém, abban e nevezetnek még nyoma sincs.

Megjegyzésre méltó itt azon körülmény, hogy közel egy évvel azelőtt, 1712-ben Horvátországnak Zágrábban egybegyült rendéi Pálfi János bánnak és Eszterbázy Imre zágrábi püspöknek ajánlatára, Horvátországra nézve az örökösödést, a habsburgi ház fiágának kibaltával, a nőágra is átruházták és azt kívánták, hogy Horvátországban mindég az örökösödjék, ki Ausztriát, Stájerországot és Karnioliát biraudja. — Világos ebből, hogy Károly már 1713 előtt is foglalkozott szándékának valósításával, s Horvátországon tétetett az első kísérlet. — Feltűnő pedig az, hogy a horvátok nem az egész birodalomnak s nem is a magyar korona országainak feloszthatatlanságát kötötték ki.

Károly jól tudta, hogy a családi „paeta successoria“ és az ő önhatalmú szabályzata célját még nem biztosítják, még talán azon tartományokra nézve sem, melyekben az örökösödés felett végrendeletileg is jogosan vélt rendelkezhetni; annál kevésbbc azokban, melyekben az örökösödés rendjét a köztörvény határozta meg. — Ugyanazért fontos volt reá nézve Horvátország említett ajánlata, mely minden tartományok közt első nyilatkozott a uőágí örökösödés mellett, ámbár azt nem egészen Károly szándékának szellemében tette, a mennyiben a fcloszthatlanság elvét nem az egész birodalomra terjesztette ki.

Károlynak, ki több évekkel azelőtt házasodott, még gyermeke nem volt, de a 28 éves férfiú még figyermekct is remélhetett. — Ezen körülménynek lehet tulajdonítani, hogy az említett első lépések után éveken keresztül, világosan legalább, semmi nem történt a női örökösödés érdekében; sőt 1715-ben a magyarországi országgyűlésen minden nehézség nélkül szentesítette a király a 3. cikknek azon rendeletét, hogy a habsburgi ház fiágának kihaltával a szabad választás joga Magyarországra ismét visszaszálljon.

1716-ban Károlynak fia született, ki azonban csakhamar meghalt. — 1717-ben született Mária Terézia. Ezen időtől fogva erélyesebb munkásságot látunk a női örökösödés megállapítása körül.

Mindenekelőtt saját családjának nőtagjaitól kívánta Károly, hogy azok,

az általa megállapított örökösödési szabályzatot elfogadják. — Mária Jozefa főhercegnő és annak férje Fridrik Ágoston 1719-ben, Mária Amália főhercegnő s annak férje Károly Albert 1722-ben adták ki lemondó, s illetőleg biztosító okiratikat, melyekben az 1713. april 19-én megállapított örökösödési szabályzatot, sanctio pragmaticának nevezve, maguk részéről is elfogadják.

De mindezek még csak a család körében történtek, s Károly arra fordította gondjait, hogy a mit megállapított, azt népeivel is elfogadtassa, s a külfötdi hatalmak által is garantiroztassa.

Az alsó ausztriai rendek 1720-ban,

a sziléziaiak ugyan 1720-ban,

a karanti, rajnai és stájer rendek 1721- és 1722-ben fogadták el a sanctio pragmaticát, mint magok kifejezik: örök és állandó törvény gyanánt.

Csehországnak 1720-ban terjesztették elő az említett örökösödési szabályzatot · s a cseh rendek abban megnyugodtak, minthogy az alaptörvényeikkel úgy sem ellenkezett; és pedig sanctio pragmaticának nevezik azt következő szavakban: tanquam légi fundamental! sanctionique pragmaticae in perpetuum valiturac. Később Károly 1723-ban szeptember 4-én cseh királynak megkoronáztatván, a rendek újra elfogadták az említett örökösödési szabályzatot, melyet ezen újabb elfogadásban nem neveznek sanctio pragmaticának, mi azonban úgy látszik, nem számításból történt, mert az első elfogadás alkalmával, mely, a mint említém, 1720-ban történt, sanctio pragmaticának neveztetik az; Károly ellenben a csehek fennlévő szabadságaikat megerősítette. — Az égeri kerület is külön nyilatkozott, még pedig 1721-ben, ezen örökösödési szabályzat mellett, de némi reservátákkal, záiogviszony folytán tartozván ők csupán Csehországhoz.

A németalföldi birtokokban 1723. évi april 7-én hirdettetett ki az örökösödési szabályzat, mint sanctio pragmatíca; s a rendeletben az mondatik, hogy ő felsége megszünteti azon sanctio pragmaticát, melyet az említett tartományokra nézve V. Károly császár 1549. évi nov. 4-én kiadott, de csak annyiban, a mennyiben az, az örökösödést illetőleg, a jelen örökösödési szabályzattal ellenkezik, minden egyéb pontjaiban pedig azt sértetlenül fel kívánja tartani. — A rendek beleegyeztek a császár kívánatába, de azt kívánták, hogy az ünnepélyes alakban, mint császári edictum adassék ki nekik. És ez meg is történt, a sanctio pragmatíca mint állandó törvény, az örökösödés rendjének, és ő felsége országainak s tartományainak feloszthatatlanságára 1724. évi dec. 6-án, ünnepélyes alakban császári pecsét alatt ki is adatott. És ez az első, sőt talán egyetlenegy ünnepélyes alakú okirat, melyet Károly a sanctio pragmaticáról ily formában kiadott.

A majlandi és mantuai hercegségekben, melyek a rastadti béke által jutottak Ausztriához, 1725-ben lön elfogadva a sanctio pragmatíca.

Ami már a magyar koronához tartozó országokat illeti, Horvátország, mint fentebb említém, már 1712-ben megajánlotta a nőági örökösödést, és így előbb, mint maga Károly az 1713. évi april 19-én megállapított, és utóbb sanctio pragmaticának nevezett örökösödési szabályzatot még csak titkos tanácsa előtt is kijelentette. — Hatása kétségtelenül nagy volt Horvátország ajánlatának; mert alkotmányos ország lévén, mely az 1687. évi 3. cikknek értelmében a habsburgi ház fiágának kihaltával Magyarországgal együtt, szabad választási joggal birt volna, az ő szava megerősítette Károlyt szándékában,, s könyítette máshol is a kivihetést. — De ezen ajánlatnak is csak akkor lett valóságos közjogi következménye, midőn a női örökösödés 1722-ben Magyarországra és a magyar koronához tartozott minden országokra nézve elfogadtatott, s 1723-ban törvénybe igtattatott. Bizonyítja ezt azon körülmény, hogy midőn 1715-ben a 3. törvénycikkely alkottatott és szcntesíttetett, mely szerént a fiág kihaltával Magyarországra a szabad választási jog ismét visszaszállandó vala, Horvátország nem tett az ellen óvást, s nem mondotta, hogy ő a nőági örökösödést már három évvel azelőtt elfogadta,

megnyugodott a törvényben, sőt az 1722-iki 3-ik törvényekben sem tétetik említés arról, hogy a női örökösödést Horvátország már előbb elfogadta, pedig ezen törvényekben az elfogadás nem csak Magyarországra magára, hanem a magyar koronához tartozó minden egyéb országokra és részekre is kimondatik.

Erdélyországban, melynek akkor külön állása volt, 1722-ben terjesztetett elő a örökösödési szabályzat s azt Erdély rendei mint sanctio pragmaticát elfogadták. Ezen elfogadás 1744-ben lett törvénybe iktatva s mind ezen törvényben, mind a fentebb említett 1722-diki elfogadásban ezen kifejezés használtatott: „vim et robur pragmatícae sanctionis legisque perpetuae ac nullo unquam tempore aut modo ac quibuscunquc mutabilis sortitnrum.“

Fiume nem Magyarországgal, nem Horvátországgal, nem Krainnal együtt, hanem mint önálló tartomány 1725-ben fogadta el a sanctio pragmatieát, 13 évvel később, mint Horvátország, elfogadási ajánlatát tette, s közel három évvel utóbb, mint az 1723-diki magyar törvény alkottatott, és öt évvel később mint Krain.

Magyarországban éveken keresztül készitgették a közvéleményt arra, hogy a habsburgi ház fiága kihaltának esetére lemondva szabad választási jogáról, előre már átruházza az örökösödést a nőágra is. A fejedelem részéről egyenes felszólítás erre nézve nem intéztetett a nemzethez még akkor sem, midőn 1722-az országgyűlés összehivatott; de voltak számosán az ország rendei között, kik a fejedelem óhajtásának létesítésére folytonosan nagy erélylyel működtek.

És nem vala sikertelen működésük.

Az ország rendei 1722-dik évben jún. 27-dikén önkényt, szabad akarat ból ünnepélyesen kijelentették, hogy a habsburgi ház fiágoni kihaltának esetére az örökösödést a nőágra is kiterjesztik olyképen, hogy a fiágnak kihaltával elsőbben ő felségének HL Károlynak leány-maradékaira, ennek kihaltával boldogult I. Józsefnek leánymaradékaira, és ha ezek is kihalnának, néhai I. Leopoldtól származott leány-maradékokra szálljon a magyar korona, és pedig mindenkor az ö felesége által örökös tartományaiban már megállapított elsőszülöttségi jog szerént. Kimondották továbbá mind Magyarországra és a magyar korona országaira, mind az örökös tartományokra nézve együtt és viszonyosán az elválaszthatatlan és felosztható birtoklást, de határozottan kikötötték egyszersmind az ország törvényes önállásának, függetlenségének, törvényeinek biztosítását; a koronázás előrebocsátásának, a királyi hitlevél kiadásának s a fejedelmi eskü letételének minden trónváltozásnál szükséges voltát és a leányág kihaltával a nemzetre visszaszállandó szabadválasztási jogot. 60 tagból álló küldöttség vitte meg a királynak az ország ajánlatát, ki azt minden föltételeivel együtt elfogadta és az országgyűlésnak befejeztével a törvényeket, melyekben a nöág örökösödésének ilyképeni megállapítása, s annak minden feltételei benfoglaltattak, 1723. évi jul. 19dikén ünnepélyesen szentesítette. Ez lényege és alakja azon kétoldalú ünnepélyes alapszerződésnek, melyet az 1848-diki törvények Magyarországra nézve sanctio pragmaticának neveztek, ez az, melyet már őseink 1790-ben is — de úgy hiszem — 1741-ben is sanctio pragmatica néven emlitbnek meg országos föliratikban.'

Három alapeszme van kimondva mind az említett 1723-diki törvényekben, mind azon örökösödési szabályzatban, melyet Károly 1713-dik évi april 19-kén megállapított s az örökös tartományok utóbb, mint sanctio pragmatikát elfogadtak. E három alapeszme: a nőágnak örökösödése, az clsőszülöttségi sor és a feloszthatatlan birtoklásnak elve; c részben tehát a kettő egymással megegyez.

De másrészről lényeges különbség van a két örökösödési rend között. Az 1713-i ápril 19-iki szabályzat következőleg állapítja meg a nőág örökösödési rendjét: a fiágnak kihaltéval örökösödjenek ö felségének Károlynak leánymaradéki, ennek kihaltával boldogult I. József ő felségének leánymaradéki, sha mind Károlynak, mind Józsefnek ágai kihalnak, az örökösödés ö felségének nővéreit (I. Leopold leányait) és a felséges háznak minden egyéb ágait (ihrer kaiserlichen

Majestat Fraunschwestern und allen übrigen Linien des durchlautigsten Erzhauses) illesse az örökösödés. Λ magyar törvény ellenben III-dik Károly és I-ső Jó zsef leányágai kihaltával egyedül az I-sö Lcopoldtól származó leánymaradékaira szorítja az örökösödést, s azt a fejedelmi ház egyéb ágaira ki nem terjeszti. Megtörténhetnék tehát, hogy III-dik Károly, I. József és I. Leopold leányágai kihaltával a szabadválasztás joga, az 1723-diki 2. t. cikk szerént is, a nemzetre visszaszálland; midőn az örökös tartományok az általok elfogadott 1713-diki ápril 19-ki szabályzat szerént a fejedelmi háznak minden egyéb ágaihoz volnának lekötve. És ez nézetem szerént közjogílag fontos körülmény, mert mutatja, mennyire nines közöttünk és az örökös tartományok között real-unio, mikor még az uralkodó háznak örökösödési joga is törvény szerént előbb megszakad nálunk, mint az örökös tartományokban.

Megjegyzem itt azt, hogy Erdélyország is csak Károly, József és Leopold ágaira szorította a nőágnak megajánlott örökösödését.

Másik lényeges különbség, az örökösödés megajánlásához kötött, s a fejedelem által ünnepélyesen szentesített feltételek, melyeket fentebb, midőn a Magyarországra nézve megállapított örökösödési rendnek, mint állami alapszerződésnek lényegéről s alakjáról szólottam, részletesebben elősoroltam volt. Miután Károly a nőág örökösödésének elfogadását tartományaiban keresztül vitte, külpoliticájának minden befolyását arra fordította, hogy azt a külhatalmak által is garantiroztassa. Sok fáradságba, sok áldozatokba került ez, ámbár több hatalmasságok, félve a Bourbonház terjeszkedési hatalmától s az európai súlyegyen fenntartására és egyszersmind a még akkor elég hatalmas török birodalom elleni oltalomra szükségesnek vélték, hogy Károlynak birodalma a biztosított örökösödési rendre és a fölöszthatlanság elvére támaszkodva, erős nagy hatalom maradjon. Ezen garantiák nagyrésze és a sok fáradság, sok áldozat mennyire voltak sikeresek, megmutatták később azon véres háborúk, miket Mária Teréziának folytatnia kellett, hogy országait megtarthassa. Igazolva lőnek Eugen savoyai hercegnek azon szavai, miket Károly császárhoz mondott: „Több biztosságot nyújtana felségednek százezer katona, mint az európai hatalmasságok nagy részének garantiája.“

Nem akarom untatólag elsorolni, melyek voltak azon kisebb s nagyobb hatalmasságok, melyek Károly kívánatára a sanctio pragmaticát garantirozták, nem fogom elszámlálni az éveket és napokat, melyekről mindezen biztosító levelek szőlanak; csak egy körülményt emelek ki mit lényegesnek tartok: hogy az angol király 1731-dik március 16-kán VI. Károlylyal Béesben szerződést kötött, melyben határozottan kimondja, hogy garantírozza azon örökösödési szabályzatot, mit III. Károly 1713-ban april 19-én megállapított; de azonnal utána teszi a következő szavakat is: „s melyet később Károly minden országainak, hercegségeinek s tartományainak karai s rendei közakarattal elfogadtak, hálásan elismertek és mint sanctio pragmaticát s örökké érvényes törvényt állami közokirataik közé in publiea monumenta iktattak/'

Ugyanezen értelemben, sőt ugyanazon szavakkal szóllottak a hollandi rendek a sanctio pragmaticáról, melyet az angolokkal együtt, s oly módon mint azok, garantiroztak. A német birodalom választó fejedelmeinek 1732. jan. 12-én hozott határozata ugyan azon szavakkal említi meg az 1713. april 19-ki örökösödési szabályzatot, és azzal hasonlóul szorosan öszeköti az országok, hercegségek, tartományok által történt elfogadását.

Sőt maga Károly azon rendeletében, melyet 1723- apr. 7-én kiadott, világosan kimondja, miszerént szükségesnek látta az örökösödési szabályzatra vonatkozó nyilatkozatot minden királyságaiba, hercegségeibe s tartományaiba elküldeni, hogy az minden ország szokásai szerént hirdettessék ki s fogadtassák el (dass sie nach jeder Liinder Gebrauch und Gewohnheit bekant gebend {und angenommen

wlirde). Tudták tehát akkor is az európai hatalmasságok, miszerént az 1713 ápr. 19-diki ő felsége által önhatalommal kijelentett örökösödési szabályzat érvényességéhez az országok és tartományok elfogadása szükséges volt; mert a mint cmlitém, ők magok is hivatkoztak ezen elfogadásokra biztosító okirataikban, de Károly maga is kimondotta azt a fentebb elsorolt szavakban.

Nem osztom tehát Révész Imre képviselő úrnak azon aggodalmát, hogy akár angol, akár francia, vagy más diplomata olvasván az általam indítványozott fölirati javaslatot, az 1713-diki april 19-diki örökösödési szabályzatot tekintse Magyarországra nézve is az uralkodó ház és az ország közötti jogviszonyokat illetőleg döntő forrásnak. Anglia, Franciaország s az egész európai diplomatia jól tudja, hogy Magyarország alkotmányos ország, s az volt akkor is, midőn a sanctio pragmatica a birodalom tartományaiba behozatott, s tudta azt is, hogy alkotmányos országban a fejedelem önhatalmú szabályzata nem igen számíthat föltétien elfogadásra; és ha hitte, hogy az elfogadás föltételes is lehetett, igyekezett tudomást szerezni magának az elfogadás föltételeiről. És ha ily tudatlannak tennénk is fel az európai diplomatiát, vagy azt hínnők, hogy velünk igen keveset foglalkozik, legyen meggzőződvc tisztelt képviselő nr, ha előb nem, bizonyosan 1741-ben, midőn az összes Európának érdekei Mária Teréziának örökösödési joga körül forogtak, bizonyosan szereztek maguknak részletes tudomást ezen jognak alapjáról Magyarországra nézve is.

De ha tisztelt képviselő úrnak aggodalma bármi részbbn alapos volna is, mi volna célszerűbb a bajnak, mitől ő fél, elhárítására.

Annyi igaz,hogy ahabsburgi ház nöágának örökösödésére vonatkozószabá lyokat vagy törvényeket Európa most már sanctio pragmatica neve alatt ismeri. Mi magunk úgy neveztük azt az 1848-diki törvényekben világosan s határozottan, és pedig nem csak amúgy odavetőleg megemlítve. Úgy nevezték őseink 1790-ben egy fontos feliratban. Nem jobb-e tehát világosan kifejtenünk, mi az a sanctio pragmatica Magyarországon, minők annak föltételei, mikép alakult; nem jobb-e felvilágosítani a külföldet, mint rémet látva e névben, kerülni annak meg említését, zavarba hozni a külföldöt az iránt, hogy miért nem merünk mi azon szóval élni, melyet ők mindnyájan ismernek, melyet a magunk törvényei, pedig épen azon törvényei, mikben annyi fontosságot helyeztetünk, ismételve használnak. Én meg vagyok győződve, hogy midőn a világ közjogi nyelven valamely kifejezést vagy nevezetet megszokott, ha talán azzal egyre-másra vonatkozólag hibás fogalmat köt is össze, könnyebb ama, hibás fogalmat rectificálni, mint a név használatától az embereket elszoktatni. És ha mi azt mondanék a külföldnek. Uraim, az a mit ti sanctio pragmatieának neveztek, Magyarországban nem sanctio pragmatica, hanem az 1723-diki 1. 2. 3.4.5. 6-dik törvénycikkely; az 1848-ki törvények sanctio pragmatieának nevezik ugyan azt, de ez hiba volt, s mi ezt a szót használni soha többé nem fogjuk, mert annak használata veszedelmes lehetne, — a külföld semmiesetre sem fog megérteni bennünket. Ha ellenben azt mondjuk, az a sanctio pragmatica, mely a magyar törvényben megemlíttetik, lényegesen különbözik azon sanctio pragmaticától, mely 1713-ban ápril 19-dikén állapíttatott meg; ha elmondjuk egyszersmind, e lényeges különbség részleteit s jogalapját, a külföld jobban meg fog érteni bennünnket, mert nagyában úgy hiszem már úgy is tudja, kogy e különbség létezik.

Egyébiránt úgy hiszem tisztelt Révész úrnak aggodalmát eloszlatja az idő, s azon körülmény, hogy még eddig a külföldi lapoknak őszökbe sem jutott az 1713-ki april 19-diki örökösödési szabályzatot Magyarország alaptörvényének tekinteni.

És ha lényegében a dolognak nincs veszedelem reánk nézve, mit félünk a szótól, melynek értéke a vele összekötött fogalomnak értékétől függ. A szónak betűszerénti értelme — úgy hiszem — ártatlan. A szanctio szentesítés, a pragmatica szó, görög szó, s ámbár én görögül, fájdalom, nem tudok, gondolom, hallot-

tani, hogy az körülbelül annyit tesz, mint nagyobb fontosságú köztárgyakra vonatkozó. — Cicerónak Atticushoz írt levelében e szavakat olvasom: „tu si quid pragmaticon habes, seribe: sin minus minorum dicta perseribito.“ Itt a pragmaticon nagyobb fontosságú köztárgy értelmében vétetik, s ellentétbe van állítva a kisebbek mondásaival vagy híreivel. — Egy régi jogtudósnak könyvéből azt tanultam, hogy a románok köztársasági korában e szó sohasem használtatott s a pandectákban annak nyoma nincs, később, különösen Theodosius alatt kezdett az használtatni; jelenleg, mint jogtudósom mondja, valóságos értelme a sanctio pragmaticának, az államnak valamely fontos közügyére vonatkozó szentesítvény. — A frankoknál s németeknél sok ilyen szentesítvény van, mi sanctio pragmaticának neveztetik. — így például IV. Károly császárnak arany bullája, mely Norimbergában és Metzben, mint a német birodalom alaptörvénye lön országgyűlésileg megállapítva, sanctio pragmaticának neveztetik. — A passaui szerződés s a vallási békekötés, melyet 1555-ben a császár és a birodalmi rendek mint örökös birodalmi törvényt állapítottak meg, szintén sanctio pragmatica.— Az osnabrucki békekötés is sanctio pragmatica. — Franciaországban VI. Károly francia királynak a bascli zsinat után 1438-ban kiadott alaptörvénye, mely a francia egyháznak szabadságát biztosítja, szintén sanctio pragmaticának neveztetik. — A név tehát magában nem veszélyes. — Ha e névvel azt a fogalmat kötnők össze, hogy közjogi viszonyainknak az 1713. évi april 19-én kiadott örökösödési szabályzat az alapja, akkor nem a név, hanem a lényeg volna káros; de mi tudjuk, hogy reánk vonatkozólag az nem így áll, s midőn kifejtjük, mi a sanctio pragmatica a magyar közjog szerént, nem sértünk sem jogot, sem érdeket, sőt talán inkább használunk még vele.

Azt mondja továbbá Révész úr, hogy a Corpus jurisban 1713-tól 1848-ig ámbár ezen idő alatt öt trónváltozás történt, a sanctio pragmaticáról említés sincs. Elmondja, hogy „II. Leopold trónraléptének s általában az 1790-diki országgyűlésnek kora sok tekintetben hasonló volt a mostani időhöz. — Küzdött akkor is a nemzet bátran és nemesen az alkotmányért, nagyfontosságu törvénycikkek és iratok maradtak reánk azon országgyűlésről, melyekben látjuk, hogy az országgyűlés a sanctio pragmatica nevet, vagy az arra való vonatkozást folyvást mellőzi. — Az udvari cancellár 1790. évi jún. 20-dikáról ir az országgyűléshez Leopold nevében, a királyi kötlevél elkészítését és a koronázást sürgetvén, s ezen levélben a pragmatica sanctiót széliében emlegeti, ámde a rendek, midőn magára ezen levélre válaszoltak, s az általok készített különböző kötlevclekben is soha a pragmatica sanctiót fel nem említik; s kimaradt ez ezentúl magától az udvartól jött iratokból is.“

Végre vádolja tisztelt képviselő úr az 1848-diki országgyűlést, s fájdalmasnak mondja, hogy az 1848-diki törvényekben, „elég fataliter, minden bizonynyal szükségtelenül, sőt a mint az utóbbi soraiban kifejezi magát, vigyázatlanul és alaptalanul már felemlíttetik a sanctio pragmatica.“ — Ha tisztelt Révész úr csak engem vádolna, miszerént kárt teszek az ország jogainak azzal, hogy a sanctio pragmatica szót felírási javaslatomban gyakran megemlítem, elég volna válaszomul egyszerűen hivatkozom az 1848. évi törvények élőbeszédére, és a 18. törv. 6. szakaszára, a hol a sanctio pragmatica nem csak megemlíttetik, de az örökös tartományok iránti törvényes viszonyaink és az uralkodó ház közösségében létező birodalmi kapcsolat alapjának is mondatik; azon ház előtt, mely az 1848. törvényekhez oly buzgón ragaszkodik, nem volna szükséges mentegetőznöm azért, hogy felírási javaslatomban az említett törvények szavait használtam. — De Révész úr magát az 1848-diki országgyűlést vádolja, midőn azt mondja, hogy az 1848-diki törvényekben „elég fataliter s bízonynyal szükségtelenül, sőt (mint utóbb is kifejezé magát) vigyázatlanul s alaptalanul felemlíttetik a sanctio pragmatica.“

Kemény vád, s engedje tisztelt Révész úr kimondanom, méltatlan vád; melyet visszautasítani kötelességemmé teszi azon tisztelet, melylyel én az 1848-ki férfiaknak tartozom, kiknek müve most is alapul szolgál közjogi követeléseinknek, — szerénytelenség nélkül mondhatom ki ezen elismerést, mert én azon országgyűlésnek végpereciben mentem fel, midőn a munka már meg volt téve, melynek dicsőségéből részt nem követelhetek.

Ha osztanám is tisztelt Révész úrnak azon nézetét, kogy az 1848-diki országgyűlés oly nagy és káros hibát követett el, a pietas tiltott volna, oly kemény kifejezéseket használni.

De véleményem szerént nem követett cl az 1848-diki országgyűlés hibát az által, hogy a sanctio pragmatica nevet használta, s e névnek megemlítése még akkor sem volna nagy hiba, ha soha előbb az a szó semmi magyar publicistának a szájából ki nem jött volna. — Kifejtettem fentebb, hogy sem a név, sem annak emlegetése kárt nem okozhat, sőt a névnek magyar közjogi értelmét kifejteni hasznosnak is hiszem. S kérdem, gyengébben áll-e a magyar közjog, s azon alapszerződés, mely az uralkodó ház örökösödésnek s jogának alapja, az által, hogy az 1848.diki törvények a sanctio pragmaticát párszor megemlítik? Melyik erőszakos lépése maradott volna el az osztrák kormánynak, ha a 48-diki törvények a sanctio pragmatieát nem említik; s közelebb állanánk-e most a nemzet óhajtásainak valósításához, ha az említett törvényekbe az a pár szó bele nem jön?

De nem is állanak minden részben azon factumok, miket ő megrovásának támogatására felhoz. — Tévedések bárkin megtörténhetnek, de megengedi tisztelt Révész úr, hogy azokat helyreigazítsam.

Azon állítás, hogy a Corpus jurisban 1848-ig e szó sanctio pragmatica soha elő nem fordul, kétségtelenül igaz; de nem látok abban valami számított szándékosságot, mert ha megemlítették volna is, idézni kellett volna az 1723-dik 1. és 2. törvénycikkeket is, különösen a királyi hitleveleknél, mert ezek a törvények határozzák meg a magyar sanctio pragmatica valóságos lényegét. — Ilyen egyszerű hivatkozás pedig rövidebb volt, mint a kettő együtt.

De már a mit Révész az 179°/1-dik országgyűlésről, s különösen annak iratairól mond, az valóban nem úgy van. — Ugyanis az ország rendéinek a királyi kötés dolgában másodízben felküldött október 5-diki felírása ezeket tartalmazza: „hoc suo jure usi SS. etOO.Regni, jam anno quoque 1741 in ipso quip*pe feminae hereditatis additu, convenientem pro tutela sanctionis pragmaticae asseeurationcm diplomaticam fundare sollicitabant, postulatoque huic suo constanter inhaeserunt“ vagyis: e jogokkal élve az ország karai s rendei már 1741-ben is a nőági örökösödés kezdeténél a sanctio pragmatica oltalmára királyi hitlevél általi méltó biztosítást alaposan sürgettek, és ezen kívánatok mellett állandóul megmaradtak. — E néhány sorból kétségtelenül következik az, hogy őseink 1790-ben nem Láttak aggodalmat a sanctio pragmatica megemlitésébcn; továbbá világos az is, hogy ők nem egyedül a női örökösödésre vonatkozókat, hanem a nemzet kikötött feltételeit, jogait s törvényeit is egybefoglalták a sanctio pragmatica név alatt, és ily értelemben sürgettek a sanctio pragmatica oltalmára királyi hitlevél alatti biztosítást. — Harmadik, mit e sorokból következtetni lehet, az, hogy valószínűleg már 1741-ben sem voltak idegenek a sanctio pragmatica megemlítésétől. — Valóban bajos tehát az 1848 diki országgyűlést azzal vádolni, hogy midőn a sanctio pragmatieát megemlítette, vigyázatlanul, alaptalanul, sőt fataliter cselekedett. — Az sem változtat a dolgon, hogy feliratban van megemlítve a szó, nem törvényben, mert a feliratok diplomaticai fontosságú okiratoknak tekintetnek hazánkban, s az 1790-dikí országgyűlés, melynek annyi fontos közjogi törvényt köszönhetünk, bizonyosan nem volt könnyelmű a nemzet jogainak kezelésében. Ha Révész úrnak vádja állana, akkor az 1790-diki, sőt talán még 1741-diki országgyűlés is vád alá esnék. — Valóban meglepő, hogy épen a legfontosabb két, sőt talán három

országgyűlés vádoltatik ily súlyosnak állított hibával. — Egyik megrovása Révész úrnak azt tartalmazza, hogy „némelyek azt vélik, miszerént a pragmatica sanctio az 1723-diki 1. és 2. törvénycikkben van, s valóban ezekre történtek ezelőtt is mindenkor a hivatkozások ott, hol successióról volt szó. —Ámde mi a pragmatica sanctiót kétoldalú kötésnek, tehát olyannak szoktuk nevezni, melyben a nemzet jogai is biztosítva vannak. — Ezen jogok pedig nem annyira az 1. és 2-dik, mint sokkal inkább a 3. törvénycikkben vannak határozottan megjelölve és biztosítva, melyhez a 4, 5 és 6-dik törvénycikkek is tartoznak, mint a 3-diknak magyarázatai és részletei. “ — Bátor vagyok ezen megrovásra megjegyezni a következőket:

Λζ 1723-diki 1. és 2. törvénycikkelyek nemcsak a nőági örökösödést s annak rendjét állapítják meg, hanem világosan kimondják azon feltételeket is, melyek mellett ezen örökösödés megállapíttatott. — Ugyanis miután elmondatik különösen a 2. törvénycikk első szakaszában, ami a trónörökösödésre vonatkozik, a 8. és9. szakaszokban következőleg szól a törvény: „És az említett trónöröklést elfogadják, s eképen ugyanazon női trónöröklést a felséges ausztriai házban behozottat és elismértet, kiterjesztvén reá, most, akkor helyett az 1715-diki 2. és 3. cikkeket, a fennirt rend szerént megállapítják.“ — Lássuk már, mit mondanak azon törvénycikkek, miket az ország rendei az elfogadott női örökösödésre is kiterjesztettek, s miket úgy kell tekinteni, mint az elfogadásnak kikötött feltételeit. Határozottan megkívánják ezen törvénycikkek, a mindenkor elörebocsájtandó királyi biztosítást, hitlevelet és fejedelmi esküt, megkívánja különösen az 1715 ki 2. cikk, mely a királyi hitlevelet foglalja magában, hogy az országnak minden jogai, kiváltságai, szabadsága és törvényei mindenkor szentül és szorosan megtartassanak.— Az 1715-diki 3. törvénycikkben pedig biztosíttatik az ország, hogy ö felsége soha máskép nem akar uralkodni s kormányozni, mint magának Magyarországnak eddig hozott, vagy jövendőben országgyűlésileg hozandó törvényei megtartásával. — Továbbá az említett 1723-diki 2. cikknek utolsó szakasza világosan fenntartja a nemzetnek azon jogát, hogy ha az uralkodó háznak a törvény 5,6 és 7-ik szakaszaiban körülírt nőága kihalna, Magyarország szabadon választhassa királyát.

Kérdem már, mi van ennél több az 1723-diki 3. törvénycikkben, mely nem mond egyebet, csak azt, mit a fennemlített 1715-diki 2. cikk, mely az elfogadott női örökösödésre is kiterjesztetett, s melynek határozott tartalma az, hogy t. i. a nemzetnek szabadságai, jogai, törvényei szorosan megtartassanak. Sőt az 1715-diki 3. cikk mint fenntebb említém, a nemzet önállásának, függetlenségének biztosítására sokkal fontosabb, mint az 1723-diki 3. törvénycikk, mert abban kiinondatik, hogy Magyarország soha máskép nem kormányoztathatik, mint Magyarországnak eddig hozott, vagy jövendőben országgyűlésileg hozandó saját törvényei szerént, sőt a nemzet az ország területének minden megcsonkítása ellen is biztosíttatik, valamint arra nézve .is, hogy más tartományok módjára, idegen kormányzat az országba be nem hozatik. — Mindezekről az 1723. évi 3. cikk nem szól, de nem is volt szükséges azt, ami a 2. cikkben erre nézve már elmondatott, a 3-dikban újra ismételni.

Világos tehát, hogy az 1723. 1. és 2. törvénycikk nemcsak magát a nőági trónöröklésnek elfogadását, hanem annak a nemzet részéről kikötött, s az ország jogainak biztosítására szolgáló feltételeit is magában foglalja.— Ha ezen törvénycikkek szorosan meg lesznek tartva, az országnak egyes törvénye sem fog megsértetni. És így biztosítva lesz a Révész úr által felhívott 4. s 5. törvénycikk is. — Ami pedig a 6. törvénycikket illeti, melyet Révész úr szinte különösen megemlít, valóban nem értem, miért helyezett ő épen azon törvényben annyi fontosságot? Hiszen ezen törvény, különösen annak első szakasza azt tartalmazza, hogy a földesurak s az egész nemesi rend minden adófizetéstől örökre menten tartassanak.

A törvény ezen rendelete — istennek hála — már csakugyan megszűnt, s nem hiszem, hogy azt bárki újra felélesztení akarhassa. — Hivatkozni tehát olyan törvényre, mely országgyűlésileg lőn megszüntetve, s melynek visszaállítása, ha lehető volna is, nagy csapás volna a hazára, hivatkozni arra, mint az ország jogait biztosító törvényre, valóban több volna mint hiba.

A Révész úr által felhívott 7. törvénycikkre, mely az országgyűlésnek tartásáról szól, megjegyzem, hogy ez a törvény is lényegében megváltozott, most már nem minden harmadik évben, hanem minden évben kell országgyűlést tartani törvény szerént, most már nemcsak az egyházi s világi főrendek, hanem az egész nép képviselve van az országgyűlésen, most már nemcsak nemes embereket lehet követekül választani. — Miért kellett volna tehát épen ezen elavult, sőt törvény által megváltoztatott, és ismét elmondom, istennek hála, megváltoztatott törvényre hivatkozni?

Azt is mondja tisztelt Révész Imre úr, hogy nem osztja azon nézetemet, miszerént az, kit az örökös tartományokra nézve a származási vonal szerént az örökösödés vagy uralkodás illet, már eo ipso trónörökös, vagy uralkodó Magyarországra nézve is; mert ha ez állana, akkor hazánk az örökös tartományoknak aligha alárendeltje nem lenne, ami pedig önállóságunkkal, s ezt biztosító törvényeinkkel, mint p. o. az 1790. 10. törvénycikkel, egyenesen ellenkeznék.

Midőn én azt mondottam, hogy az örökösödésnek megállapított elsőszülöttségi rendje szerént mind Magyarországban, mind az örökös tartományokban ugyanazon egy fejedelmet illeti az uralkodás, nem mondottam egyebet, csak azt, mit a törvény mond. — Ugyanis az 1723-diki országgyűlés 1-ső törvénycikkének 4.dik szakasza *így* szól: „Úgy, hogy azon nő, vagy annak férfiörököse, ki a felséges ausztriai ház mondott országainak és tartományainak a felséges ausztriai házba bevett s említett elsőszülöttség módja szerént örököse, ugyanazon trónrend szerént ezen s a jövendő esetekben örökösödési joggal a Magyarország s hozzácsatolt szinte eloszthatlanoknak értendő részek országok és tartományok csalhatatlan királyának tartassék és koronáztassák. Azt pedig, hogy co ipso trónörökös vagy uralkodó Magyarországra nézve, nem csak nem állítottam, de sőt beszédemben és az általam indítványozott felirási javaslatban is határozottan ki van mondva, hogy „a magyar király csak koronázás által lesz törvényes magyar király, a koronázásnak pedig törvényszabta feltételei vannak, miknek előleges teljesítése múlhatatlanul szükséges“ Révész úrnak azon aggodalma, hogy ilyképen Magyarország alárendeltje volna az örökös tartományoknak, mi az 1790.diki 10. cikkelylyel ellenkezik, úgyhiszem felesleges aggodalom. Mert csak úgy vagyunk ez által alárendeltjei az örökös tartományoknak, mint ők minékünk, azaz kapcsolat van közöttünk az uralkodónak ugyanazonosságában, vagyis personal-unio, és egyéb semmi. — Ugyanazon törvény, melyre a tisztelt úr hivatkozik, az 1790-diki 10. törvénycikk szinte azt mondja: „hogy a felséges ausztriai ház nőágának örökösödése Magyarországban s a kapcsolt részekben ugyanazon fejedelmet illeti, melyet a megállapított örökösödési rend szerént elválaszthatatlanul s oszthatatlanul bírandó többi örökös tartományokban. — Miként ellenkezhetnék tehát az, mit én mondottam, az 1790-diki 10. törvénycikkel, a mely ugyanazt mondja?

Végre még egy van Révész Imre úrnak előadásában, mire megjegyzést kell tennem. — Azt mondja beszédének vége felé: „de mindezekből még szükségképen az is következik; hogy haő felségéhez sem mint koronás királyhoz, sem mint törvényes trónörököshöz fel nem Írhatunk, nem Írhatunk hozzá másként, mint meghódítottak a meghódítóhoz? Én a hódítást az elnyomott nép irányában mint jogalapot soha cl nem ismerem, és azt hiszem, hogy a hódítónak joga, csak fegyverének hatalma és csak addig terjed, a meddig fegyvere ér; a hódítottunk nincsenek morális kötelezettségei a hódító irányában, és azon országokban, melyek kezdetben hódítás által alakultak, valóságos jogalapul nem a bódítás maga, ha-

nem a hódítóitoknak nyilvánosan kijelentett vagy tettleg bizonyított utóbbi elismerése képezi. — Magyarországra vonatkozólag elvem az, mit 1790-ben az ország rendéi is kimondottak oct. 5-diki feliratukban, hogy t. i. „a királynak és országnak jogai az örökösödési szerződéseken alapulnak, melyeket a feleknek megváltoztatni nem szabad/

Nem azért említettem meg itt ezeket, mintha azt hinném, hogy Révész Imre úr a hódítási jogot elismeri, hanem mivel tudom, hogy vannak Lajtántuli elleneink között olyanok, kik a hódítási jogot Magyarországra nézve többször már emlegették; féltem, hogy ezek Révész úrnak szavait félreértve, vagy szándékosan félremagyarázva, cl fogják mondani, miszerént Ausztriának hódítási joga Magyarországra nézve a magyar országgyűlésen is megemlittetett és arra senki sem felelt.

Elmondottam előadásom kezdetén, hogy az indítványom ellen felhozott egyéb ellenvetéseknek cáfolgatásába nem bocsátkozom. — Most sem teszem ezt, de szükségesnek tartok egy szerény észrevételt. — Többeli mondották a szólók közül, hogy a feliratot nem pártolják, mert a törvényesség teréről nem akarnak lelépni. — Én nem állítom, hogy felirat helyett határozatot hozni törvényellenes, de azon vádat, hogy a felirat ellenkezik a törvénynyel, én el nem fogadhatom. — Figyelemmel kisértem s olvastam az előadásokat, mikben a vád foglaltatik, de a törvénytelenséget kimutatva sehol sem találtam. — Senki nem hivatkozott csak egy törvénycikkre sem, melyet megsértünk az által, ha felírunk, pedig midőn valami cselekvés törvényellenesnek mondatik, ki kellene világosan mutatni, miből áll annak törvényellenessége.

Egyébiránt a tisztelt ház most már szavazat által fogja eldönteni, feliratban vagy határozatban mondjuk-e ki azt, mit mondanunk kell s mondani akarunk. A többség akarata fog határozni, de bár mikép dőljön el a kérdés, egyet tartanék szerencsétlenségnek a hazára nézve, ha a különböző véleményíieket keserűség választaná el egymástól. — Célunk egy, a haza boldogítása. — Véleményeink ugyanazok mindazon jogtalanságokra nézve, mik ellen felszólalunk; nézeteink csak a módra nézve voltak egymástól eltérők, csak az útra, sőt talán nem is az útra, hanem csak az első lépésre nézve vagyunk különbözők. — Lehet, hogy nehéz szenvedések várnak még reánk; küzdelem és erélyes működés mindenesetre; és ha mi akkor valamennyien egymás mellett nem állunk, együtt és egymásért, a haza fogja szenvedni kárát. — A felelősséget ne bárítgassuk egymásra, ennek csak elleneink örülnének; felelünk és küzdünk valemennyien egy magasztos célért, a haza javáért. — Hazánk sorsa ami sorsunk is, egyik félé úgy, mint a másiké, egyszóval, mindnyájunké. És ha egyszer-másszor részletekben talán különböznek is véleményeink, ne felejtsük, hogy a főtárgyban egyek vagyunk, arra nézve magunk között megszakadni soha nem fogunk.

10. Ugyanerről.

(A képviselő házban. 1861. jún. 12.)

A tolhatnak most fölolvasott 41, 42 és 43-dik szakaszai, melyek a trónról! lemondásra hivatkoznak, nézetem szerént szoros összefüggésben állanak egymással, s egész terjedelmükben lényegesek mind a fölirat szerkezetének logicai menetére, mind az ország jogaira nézve.

Föliratot határozott a ház ö felségéhez Ferenc Józsefhez, ki a fejedelmi hatalmat még eddig nem a törvények szerént ugyan, nem is úgy, mint koronázott király, hanem tettleg csakugyan gyakorolja. Ki van mondva föliratunkban, hogy a magyar király csak a koronázás által lesz törvényes király, a koronázásnak pedig törvényszabta feltételei vannak, miket előlegesen teljesíteni múlhatatlanul szükséges.

És épen ezen föltételeket sorolja el a fölirat. Elmondja s indokolja mind azokat, miket ő felségének a jelen törvénytelen, jogtalan, sőt valóban abnormís helyzet megszüntetésére mindenekelőtt meg kell tennie, hogy a koronázás még csak köztanácskozások tárgyává is tétethessék.

Ezen teendők közé tartozik az is, mi a lemondásra és a lemondás módja által megsértett jogaink biztosítására vonatkozólag a feliratban foglaltatik.

1848-dik évben őfelsége V. Ferdinand ünnepélyesen lemondott a császári koronáról. Lemondása általános volt, s abban Magyarország külön meg sem emlittlittetik; nem adatott ki a lemondásról Magyarországhoz intézett külön okirat, és így a lemondás a nemzetnek előleges értesítése s hozzájárulása nélkül történt. Mindez magyar közjogi szempontból tetemes hiány, sőt az ország jogaira nézve kétségtelenül sérelmes is, mert az általános lemondásban Magyarország, úgy látszik, a császári koronához tartozó provinciának tekintetett, ez pedig az ország törvényes önállását sérti. Mellőztetett az ország előleges értesítése és hozzájárulása, s e mellőzés az alkotmányosság fogalmával ellenkezik.

De V. Ferdinandnak ezen módjára és alakjára nézve hiányos és jogainkat tekintve sérelmes lemondása, valósággal mégis végrehajtatott; a lemondás tehát, ha helytelenül történt is, de megtörtént, s az most már kétségbe vonhatlan tény, és pedig változhatatlan tény, melyet nemtörténtté tenni, vagy ismét megmásítani, úgy hiszem, hatalmunkban nincs. A mint V. Ferdinand kiadta ünnepélyes lemondásását a császári koronáról, azonnal megszűnt tettleg uralkodni Magyarországon is, s 12 éve már, hogy sem itt, sem máshol nem uralkodott. Tettleg tanúsította tehát, hogy a magyar trónról is valósággal lemondott, és ezt, bármi hiányos volt is a lemondás, ignorálnunk nem lehet. Mindenki tudja, hogy ő tettleg nem királya Magyarországnak; mindenki meg van győződve, hogy kimondott s annyi éven keresztül végre is hajtott lemondását vissza többé nem veszi, újra ismét a magyar trónra nem lép, s magyar király többé nem lesz.

Jelenleg tehát van egy koronázott magyar király, ki azonban tettleg nem uralkodik, mert valósággal lemondott, s a koronát ismét visszavenni nem fogja; azon fejedelem pedig, ki a fejedelmi hatalmat tettleg gyakorolja, nem a magyar törvény szerént uralkodik, s még nem törvényes koronázott királya Magyarországnak.

Ezen valóban abnormís helyzetet továbbra is fentartani sem szándékában sem érdekében nem fekszik a nemzetnek.

Vagy azt kellene tékát eszközölnünk, hogy a törvényesen már megkoronázott magyar király legyen ismét tettleg is magyar király, s vegye által tettleg az uralkodást; vagy arra kell törekednünk, hogy azon fejedelem, ki a hatalmat tettleg gyakorolja, legyen egyszesmind törvényes koronázott király, uralkodjék mindenben szorosan a törvények szerént. E kettőn kívül más oly lehetőséget nem látok, mely fölött tanácskozhatnánk, hacsak a harmadikat, a fenemlitctt abnormís helyzetet, szándékosan hosszabbítani nem akarjuk, mit valóban senki nem óhajthat. —-

De azt, hogy ő felsége V. Ferdinand tettleg ismét magyar király legyen, valósággal elérhetőnek senki nem hiszi; nincs tehát egyéb választásunk, mint a két utóbb kijelölt ut közül a másodikat követni, s a nemzet nevében kimondani, hogy a tettleg uralkodó fejedelem csak úgy lehet törvényes királya Magyarországnak, ha megsértett, felfüggesztett törvényeinket s alkotmányunkat teljesen, tökéletesen visszaállítja; országunk területének politicai integritását, az országgyűlésnek kiegészítését valóságos végrehajtással is biztosítja; ha magát törvényszabta módon megkoronáztatja s a jogtalanul behozott absolut rendszert minden még fennálló következményeivel együtt haladék nélkül megszüntetve, megkoronáztatásáig is a törvények értelmében kormányozza az országot. Ez volt célja feliratunknak, ezeket mondottuk ki abban részletesen is indokolva.

Eddig folyt hosszas tanácskozásainkban nem volt közöttünk véleménykülönbség arra nézve, hogy ő felsége V. Ferdinandnak 1848-ban ünnepélyesen kijelentett lemondása magyar közjogi szempontból, módjára nézve hiányos s az ország jogaira sérelmes. De az ebből levont következtetéseket és a teendőket illetőleg a nézetek eltérők valának.

Némelyek ugyanis azt állították, hogy miután V. Ferdinand lemondása csak általános s abban Magyarország meg sem említtetik, miután Magyarországhoz külön lemondás nem is intéztetett, és így Magyarország arról nem is értesittetett, ahhoz hozzá sem járult, V. Ferdinand a magyar trónról le sem mondott, általános lemondása pedig lényegében hiányos lévén, ő még most is Magyarország királya. Azok, kik e nézetet pártolták, isméikét különböző véleményre szakadtak; egyik fél az előzményekből levont szoros logicai következetességgel azt mondotta, hogy V. Ferdinand lévén Magyarország törvényes királya, ő hozzá kell felírást intéznünk, de ez igen kevés pártolókra talált; a másik ellenben e kérdést az által akarta kikerülni, hogy felírás senkjhez ne küldessék, hanem a ház határozatban mondja ki nézeteit.

Ezen részletekben kétfelé ágazott, de végre mégis egyesült véleménynek ellenében, mi másrészről azt állítottuk, hogy a lemondás magyar közjogi szempontból, módjára nézve hiányos és sérelmes ngyan, de miután a lemondás tettleg mégis megtörtént, a megtörténtet nemtörténtté tennünk lehetetlen, s azt megváltoztatni nem vagyunk képesek, nem lévén eszközölhető, hogy V. Ferdinand a valósággal végrehajtott, s 12 év alatt szakadatlanul folytatott lemondását visszave* gye s ismét uralkodjék; e kérdésnek nehéz bonyodalmakat okozható cél és haszon nélküli meddő vitatása helyett, célszerűbb leend arra törekednünk, miszerént az, a mi annak idejében elmulasztatott, legalább utólagosan pótoltassék, az által, hogy ő felsége eszközöljön V. Ferdinandtól egy oly okiratot, mely egyenesen Magyarországhoz legyen intézve, s melyben ő az országot értesítse, miszerént ö már 1849-ban a magyar koronáról is valósággal lemondott, s e lemondást tettleg végre is hajtotta, és így az elmulasztás által jogainkon ejtett sérelem az által orvosoltassék, hogy ezen okirat valamint ő felségének Ferenc Károlynak az örökösödésre vonatkozó s egyenesen Magyarországhoz intézendő hasonló lemondása is annak idejében az országgyűlésen tárgyaltatván, a törvényben is óvás tétethessék ezen mulasztások ellen, az országnak hozzájárulása kijelentethessék és a nemzetnek azon joga, melyet mi nem Írott törvényből, hanem az alkotmányosság fogalmából szorosan logikailag következtetünk, hogy t. i. a fejedelem csak az ország elöleges értesítése s hozzájárulása mellett mondhat le a magyar trónról, jövendőre világos törvény áttal is biztosíttassék. Azt nem követelhettük, hogy ő felsége V. Ferdinánd kijelentse, miszerént ö most mond le a magyar koronáról, mert ez a valósággal ellenkeznék, miután ő 12 évvel ezelőtt tettleg csakugyan lemondott; nem vala tehát egyéb hátra, mint azt követelnünk, a mit erre vonatkozólag fentebb említettem.

És épen azért, mert az említett lemondás módjára nézve hiányos; épen azért, mert igyekeznünk kell, hogy amit nemtörténtté nem tehetünk, utólagos pótlás által az ország jogaira nézve legalább következéseiben tegyük kártalanná; épen azért- mert a trónróli lemondás által okozott sérelemnek orvoslása egyike azoknak, mik múlhatatlanul szükségesek mielőtt a koronázás még csak köztanácskozás tárgya is lehessen, lényegesnek tartom feliratunk azon részét, mi a tiónróli lemondásra vonatkozik s ha azt vagy egészen kihagynánk, vagy az indítványozott módosítványhoz alkalmaznánk, hézag támadna a felirat logicai összefüggésében s nem volna érthető, miért intézünk felírást ő felségéhez Ferenc Józsefhez és nem V. Ferdiuandhoz.

Oly felírás, mely V. Ferdinandhoz intéztetett volna, elvágná az egész kérdést, mert a lemondást nem történtnek nézve V. Ferdinandot tekintené most is

Magyarország uralkodó királyának. Felírás helyett határozat mellőzhetné, vagy későbbre halaszthatná a kérdés eldöntését. De felírni s a felírásban elsorolni mindent, minek teljesítését követeljük ő felségétől, mielőtt a koronázásról tanácskozhatnánk, elsorolni az ország jogain ejtett azon sérelmeket, mik haladék nélkül orvoslást igényelnek és hallgatni a trónlemondás módja által okozott sérelemről, el nem mondani, — mit tartunk szükségesnek, épen jogaink érdekében, a mulasztásnak némileges pótlására, nem szólani, épen arról, mi a koronáztatást kívánónak örökösödési jogával áll kapcsolatban, vagy csupán azt fejezni ki, hogy mindezekről majd utóbb szólunk, nem csak hiányossá tenné a feliratot, hanem azt egészen fölforgatná. A feliratot pedig szavazatok többségével a t. ház határozta el.

Felhozatott ellenünk, hogy e lemondási okiratok nem is adattak hivatalosan élőnkbe, nem is tárgyaltattak hivatalosan. Tudjuk azt, hogy ezen okiratok miként kerültek ide, s hogy azok most is a ház asztalán fekiisznek. De ha nem hivatalosan jutottunk volna is azokhoz, midőn az ország jogának sérelméről van szó, nem kérdem én azt, hivatalosan adatott-e az tudtunkra. Elég, hogy a jog sértve van, s a sérelem ellen felszólalnunk kötelességünk. Hiszen azt sem adták hivatalosan tudtára az országgyűlésnek, hogy a törvénytelen adó fegyveres erőszakkal hajtatík be s hogy a behajtó idegen tisztviselők mind személyeikre, mind vagyonukra nézve kizárólag a katonai bíróság alá tartoznak. Azon sérelmeink legnagyobb része, mik a feliratban elsoroltatnak, magának az országgyűlésnek hivatalosan nem adatott tudtára, és mégis fölszólaltunk azokra nézve, mert a felszólalást kötelességünknek tartottuk.

A mi pedig azt illeti, hogy azon okiratok nem tárgyaltattak, egyszerűen megjegyzem, miszerént ha magok az okiratok pontonként nem tárgyaltattak is, maga a lemondás kérdése csakugyan egyik tárgya volt vitatkozásunknak. Hiszen ez volt egyik kiindulási pont a két különböző vélemény eltéréseire nézve, és midőn én előadásomban felhoztam a múltból, hogy II. Mátyásnak is, III. Károlynak is, I. Leopoldnak is, I. Ferencnek is írtak fel az ország rendéi, még mielőtt azok meg voltak koronázva, ellenvetésül azt felelték a más véleményűek, miszerént az említett fejedelmek, névszerént Károly, Leopold és Ferenc már akkor valóságos koronaörökösök voltak, Ferenc József ő felsége pedig nem koronaörökös, mert V. Ferdinandnak lemondása Magyarországra nézve teljesen érvénytelen. Vitattatott a kérdés, pedig mint lényeges kérdés, a két fél között; és ez alig is történhetett volna máskép, miután az a ház asztalán fekvő felírás kérdésének lényeges pontja volt. Hosszas vitatkozás után határozott a ház, és midőn elhatározta, hogy felírást intézzünk ő felségéhez Ferenc Józsefhez, lehetetlen volt határozatát úgy értenie, miszerént mégis ő felségét V. Ferdinandot tartsa most is uralkodó királynak, vagy ezt a kérdést kétségesnek tekintse.

Azt mondták a módosítványt indítványozó urak, ne adjunk mi tanácsot ő felségének Ferenc Józsefnek, tudja ö maga is, mit kell cselekednie saját érdekében.

De nézetem szerént legnagyobb bajunk épen az, hogy maga ő felsége sem tudja gyakran, mit kelljen cselekednie az alkotmányosság és törvényesség teljes, tökéletes visszaállítására. És épen a trónróli lemondást illetőleg azt hitte ő felsége, hogy elegendő lesz, ha azon lemondás, melyet V. Ferdinand 1848-ban kiadott, mely a császári koronáról szól, s Magyarországot külön meg nem említi, mely Magyarországgal előlegesen nem közöltetett, melyhez Magyarország előlegesen hozzá nem járult, most magyar fordításban elküldetik az országgyűléshez. Mi azonban ily közléssel meg nem elégedhetünk, mi az ország jogainak biztosítására többet követelünk, és épen ez az, mit a felírásban előadunk. Elhallgassuk-e tehát e jogos követelésünket? a nemzetet ki nem elégítő egyszerű közlést szó nélkül hagyjuk, vagy most midőn mindazokról szólunk, miknek mindenekelőtti teljesítését

követeljük, e fontos tárgyat, melynek előleges teljesítése hasonlóan szükséges, máskorra halasszuk? De általában véve nem is osztom azon nézetet, hogy mi a fejedelemnek, vagy annak, ki a legfőbb hatalmat tettleg gyakorolja, különösen akkor, midőn nem törvényes téren áll. tanácsot ne adjunk. Legkeserűbb panasza a népnek, hogy a jó tanácsot s a törvény minden mellőzésénél jogszerű útbaigazítást tartózkodás nélkül kijelentsék a legfőbb hatalom előtt. Es az ily tanács szorosan véve nem egyszerű tanács, hanem alkotmányos felszólalás a törvény mellett, követelés az ország érdekében. S ki az a ki hibáztatná a nemzet képviselőit ily felszólalásért? Hiszen ha hiba volna, felszólalnunk sértett jogaink mellett, követelnünk azt, mit joggal követelhetünk, s elmondanunk, hogy mintán a megtörténtet meg nem történtté többé tenni nem lehet, miként akarjuk az okozott sérelmet utólagosan orvosoltatni; miként kell a nemzet jogait jövendőre biztosítani: akkor föliratunk egész tartalma, sőt minden egyéb ilynemű feliratáink is hibák volnának.

Azt is fölhozták ellenünk a módosítványok indítványzói, hogy az országgyűlése nincsen kiegészítve, törvények alkotásába, vagy a mi hason érdekű, a lemondás elfogadásába tehát nem bocsátkozhatik, s azt, a mi a lemondásra vonatkozólag a feliratban foglaltatik, el sem határozhatja.

De hiszen a felírásban nem az mondatik, hogy most mindjárt még a kiegészítés előtt meg akarjuk alkotni a törvényt, s a lemondást minden részleteiben tárgyalni; hanem csak az elmulasztottaknak utólagos pótlása s a mulasztásból eredett sérelem orvoslására szükséges okiratok megszerzése követeltetik, és az mondatik, hogy ezen okiratok annak idejében fognak tárgyaltatni s a nemzet joga törvénynyel s törvényben kimondott óvással is biztosíttatni. Nem tettünk e ennél sokkal többet a felírásnak egyéb részeiben? Nem mondottuk-e ki, hogy fenálló törvényeink némely részét a mennyiben azok vallás és nemzetiség tekintetében a teljes jogegyenlőséget gátolják, meg fogjuk változtatni? Nem jelentettük-e ki ugyanezt már előre Horvátországra nézve is? És ezt nem csak e felirat pártolói tették, hanem azok is, kik határozatban akarták kimondani a ház nézeteit, ők is kimondották, hogy meg akarják változtatni a fenálló törvények egyes rendeletéit, nemcsak az említett tárgyakra, hanem más tárgyakra vonatkozólag is, minők például: ipar, kereskedelem, a hűbéri viszonyok némely maradványai, s több effélék. Ha ezeket, és ennyit kimondhatunk, mielőtt teljesen kiegészítve volnánk, miért ne mondhatnánk ki annyit, a mennyit a felírást javaslat kimond azon okiratokra nézve, miknek előleges megszerzése, magához a kiegészített országgyűlés általi részletes tárgyaláshoz múlhatatlanul szükséges.

Még nehány nappal ezelőtt azon kérdés: határozatban mondja-e ki a ház a maga nézeteit, vagy felírást intézzen őfelségéhez Ferenc Józsefhez? a két fél között vitatott kérdés volt. A háznak többsége feliratra szavazott, most már a felirat nem a többségnek, hanem a háznak végzése; néma többségnek, hanem a háznak nevében fog az felküldetni, valamint a törvények is, melyek gyakran csak a többség által állapíttattak meg, nem azon többségnek, hanem az országnak törvényei.

Midőn különböző irányú politicai vélemények állanak egymás ellenében, mindenik véleménynek megvan saját logicája, elvei s eszmeláncolata. Lehet célszerű az egyik, lehet a másik; de az egyiknek logicai folyamát megszakasztani, eszmeláncolatából egy részt kilökni s abba a másiknak emezétől eltérő logicáját, elveit, eszméit beleilleszteni annyi, mint azt megsemmisíteni. A ház elhatárolta a feliratot, most annak egyik lényeges pontját, oly pontját, mely nélkül az egészben összefüggés nincs, abból kiszakasztani, s azon elvek és nézetek folytán tenni mindezt, mik a felírást ellenzőknek bőven megvitatott elvei s nézetei voltak, annyi mint magát a háznak határozatát felforgatni.

Ha a többség a felírást elvetve abban állapodott volna meg, hogy csupán határozatban mondja ki a ház nézeteit, én kétségtelenül tartózkodtam volna

a végzés folytán keletkezett okiratban hézagot, összefüggést, vagy a végzéssel ellenkező nézeteimnek beleillesztésével ellenmondást előidézni, mert tisztelve a ház végzését, nem akarhattam volna, hogy az ne azok szándéka szerént készüljön, kik azt elhatározták. — Ezt tartom én méltányosságnak a parlamentáris életben.— Tudom, hogy az indítványozott felirat most már a ház tulajdona, mely azt változtathatja, módosíthatja, szétbonthatja és egyes részeiből újat, egészen mást alkothat, én a többség jogát kétségbe nem vonom; de nem tagadom, hogy ugyanazon méltányosságot, mire én politikai pályámon mindenkor kész valék, óhajtottam, sőt némely előzmények után, reménylettem is azoktól, kik a feliratot nem akarták. Ha reményemben csalatkoztam, arról valóban nem tehetek.

11. A válaszfelirat tárgyában.

(A képviselőházban. 1861. aug. 8.)

Mélyen tisztelt képviselőház! A legmagasb királyi leirat, az első felírásban felterjesztett jogos kívánatainkat megtagadta, s annak tartalma általában olyan, hogy én azt, képviselői állásomnál fogva, el nem fogadhatom. Szükségesnek látom erre nézve, hogy a képviselőház mind saját, mind pedig állásánál fogva a nemzet akaratát jelentse ki.

Én erre nézve feliratot tartok szükségesnek, s az e részbeni javaslatot a t. ház engedőimével felolvasom, és a ház asztalára letenni fogom. A felirat tartalma következő lenne:

Felséges császár és király! Midőn az absolut rendszernek tizenkét éven át reánk nehezedett uralma megszakadt, hittük, hogy véget értek szenvedéseink, s bizton reménylettük, hogy azok utófájdalmait enyhítendi majd az idő, s a károkat, miket ama súlyos rendszer fonák eljárása nekünk, és az egész birodalomnak okozott, helyre pótolandja ismét a nemzet meg nem tört ereje, ha azt újabb megtámadások többé nem rongálják.

Nem valánk ugyan aggodalom nélkül, látva, hogy a közigazgatás terén tett legmagasabb intézkedések nagy részt nem alkotmány szer üek. De reméuylettük, hogy ha majd az országgyűlés összehivatik, s kifejti az ország jogos kivánatait, felséged az alkotmányosság ösvényén tovább haladva, méltáuylani fogja, mit a nemzet igazság és törvény alapján kér; teljesen meg fogja szüntetni az absolut rendszernek minden törvényellenes maradványait; s végre a fejedelem és nemzet együtt fognak állani az alkotmányosságnak törvényes terén.

Az országgyűlés összehivatott, s mi legelső kötelességünknek tartottuk felséged előtt tiszteletteljes őszinteséggel kifejteni mindazokat, mik az alkotmány teljes visszaállítására, s ez által a nemzet megnyugtatására törvény szerént múlhatlanul szükségesek. — Szülöttünk a nemzet nevében azon fejedelemhez, ki a törvényes trónörökösödés jogán Magyarországnak törvényesen koronázott királya kívánt lenni; s mivel láttuk, hogy már az előleges lépéseknél is nagyrészt mellőztetik a törvények rendeleté, kötelességünk volt elmondani, hogy a trónörökösödé# jogát, és a koronázást minő feltételekhez köti azon állami alapszerződés, mely Magyarország trónját az uralkodó háznak általadta.

Nem mi szabtuk ezen feltételeket, nem most először kívántatik azok teljesítése. — Felséged elődei ugyan ezen feltételek mellett voltak Magyarország koronázott királyai; felségedet Magyarország trónja ugyanazon államszerződés alapján illeti, mely e feltételeket meghatározta.

Felterjesztésünkben nem kértünk mi engedményeket, nem hoztunk javaslatba újabb törvényeket jogaink biztosítására. Csak azt kívántuk, hogy a sanctio pragmatica egész terjedelmében, minden feltételeivel, s viszonlagos kötelezettsé-

gcivel együtt szorosan megtartassák, ősi alkotmányunk; országgyűlésileg alkotott törvényeink, miket a hatalom szava felfüggesztett; ismét visszaállíttassanak; s a térvények magyarázásának, módosításának; vagy eltörlésének joga az országgyűléstől semmi részben el ne vonassák. Egy szóval azt akartuk, hogy a törvényesség s alkotmányosság ne félig, hanem egészen és csonkítás nélkül lépjen az absolut hatalom helyébe.

Felségednek f. évi július 21-ről hozzánk bocsátott legmagasabb leirata határozottan megtagadta jogos kívánatainkat, s mi e leiratnak egész tartalmából, és szelleméből fájdalmasan győződtünk meg: hogy felséged Magyarország felett tettleg nem a sanctio pragmaticának teljes értelmében kíván uralkodni.

Senki nem vonhatja kétségbe, miszerént a sanctio pragmaticában megállapított nőági örökösödésnek egyik alapfeltétele az: hogy Magyarország saját törvényei szerént kormányoztassék. — Ugyanazon cikk, mely a trónöröklést az uralkodó ház nőágára· átruházza, elsorolván az örökösödés rendjét és módját, a 9-dik szakaszban határozottan kijelenti: hogy „a fentebbi szakaszokban elfogadott nőági trónörökösödésre is kiterjesztetik az 1715. évi 3. cikknek rendelete.“ Ezen 3. cikk pedig l-ső szakaszában világosan kimondja: hogy „az ország karai és rendéi felett ő királyi felsége másképen nem akar uralkodni s kormányozni, mint Magyarországnak eddig hozott, vagy jövendőben országgyűlésileg hozandó saját törvényei megtartásával.“ — 2-dik szakaszában kimondja azt is, hogy: „Magyarország a többi tartományok módjára nem kormányoztathatik.“

Magyarország királyát tehát nem csak a koronázáskor kiadott királyi hitlevél, s letett fejedelmi eskü, hanem a sanctio pragmatica is kötelezi az ország törvényeinek megtartására. Kiterjed e kötelezettség a koronázás előtti időszakra is. — Azon fejedelem, kinek a megállapított rend szerént az örökösödés megnyílt, hat hónapnál tovább nem halasztható koronázásáig is csak az alkotmány érteimé ben kormányozhatja az országot, mint ezt az 1790. évi 3-dik törvénycikk világosan rendeli.

Váratlan volt tehát előttünk felséged legmagasabb leiratának egész tartalma. — Felséged a sanctio pragmaticának ellenére absolut hatalommal függesztette fel alkotmányunkat, s törvényeinket, és ezen absolut hatalmú felfüggesztést most sem akarja megszüntetni. — Alkotmányunknak csak töredékeit ígéri vissza, elvonva tőlünk a leglényegesebb jogokat. — Alaptörvényeinket önhatalmával eltörli, s azok helyébe császári diplomát és pátenst állít, miket általunk is alaptörvényeknek kíván tekintetni. — Felséged azt követeli tőlünk, hogy a birodalmi tanácsba, mely befolyásunk nélkül absolut fejedelmi hatalommal alakíttatott, képviselőket küldjünk, s a törvényhozási jogot, melyet nemzetünk eddig saját országgyűlésén gyakorlott, legfontosabb érdekeinkre nézve a birodalmi tanácsnak adjuk át; — mondjunk le az országnak azon jogáról, hogy saját adója és katonasága felett saját országgyűlésén határozhasson, s e részben is vessük alá magunkat a birodalmi tanácsnak. Felséged országgyűlésileg alkotott s királyi szentesítéssel megerősített törvényeink egy részét, és pedig felette lényeges részét el nem ismerve, meghagyja nekünk, hogy azokat módosítsuk, s illetőleg töröljük el; hanem előre kijelenti, hogy azon törvényeket jövendőben sem fogja elismerni, s ez által felséged a magyar alkotmánynak, s általjában minden alkotmányosságnak azou alapelvét, hogy a szentesített törvények csak az összes törvényhozás által tőrüket beinek cl, teljesen mellőzve, az ország törvényhozó hatalmát tettleg megsemmisíti. Felséged az országgyűlés azonnali kiegészítését megtagadja, és mégis azt kívánja tőlünk, hogy e ki nem egészített állapotban mondjunk le az ország jogainak lényeges részéről, alakítsuk át alkotmányunkat, fogadjunk el octroyrozott rendeleteket alaptörvény gyanánt, készítsünk törvényeket a legfontosabb közjogi kérdések felett, s tegyük mindezt távollétében, s egyenes mellőzésével a meg nem hívottaknak, kiket az ország jogai szintúgy illetnek, mint minket. Sőt azt is kijelenti fel-

séged, hogy az országgyűlés majd csak akkor lesz kiegészíthető; ha mindezek általunk már elölegescn teljesítve lesznek. — Mindezek oly alkotmányellenes lépések; melyek a sanctio pragmaticát lényegében támadják meg, mellőzve mind azt, mi abban, mint alapszerződésben, a nemzet biztosítására feltételképen határozottan kiköttetett, s alig hagyva meg egyebet, mint az uralkodó háznak örökösödési jogát.

A legmagasabb királyi leirat, elismerve, hogy a múlt évi október 2o-án kiadott császári diploma tartalmánál fogva az adó és katonáskodási kötelezettség módja és szabályozása felett ezentúl nem a magyar országgyűlés fogna tanács kozni, megnyugtatásul azt hozza fel, hogy „az ország alkotmányos önállóságának biztosítékai nem lesznek veszélyeztetve, sőt inkább szilárdulnak az által, ha Magyarország az örökös tartományok képviselőivel közösen tárgyalandja az adó és katonaállítás kérdéseit/·'

De mi c szavakban legkisebb megnyugtatást nem találunk. — Az ország alkotmányos önállósága már az által tetemesen meg van támadva, hogy felséged az országgyűlésnek előleges beleegyezése nélkül önhatalmával fosztja meg az országot ezen sarkalatos jogtó]; törvényt szab önhatalmával, és az országgyűléstől nem is azt kérdezi, hogy elfogadja-e az ősi alkotmánynak e lényeges változtatását, — hanem azt már bevégzett ténynek tekintve, nekünk egyenesen meghagyja: hogy küldjünk képviselőket a birodalmi tanácsba, mely majd e jogot országgyűlésünk helyett Magyarország felett is gyakorolandja. Es így felséged nem tekinti az országgyűlést oly testületnek, mely a fejedelem és nemzet között megosztott törvényhozó hatalmat a nemzet nevében felségeddel együtt gyakorolja, s melynek beleegyezése nélkül törvényt alkotni vagy változtatni nem lehet; hanem tekinti oly testületnek, mely a törvényhozás terén is köteles a fejedelemnek (önhatalommal kiadott parancsát törvény gyanánt elfogadni, s azt az alkotmánynak és szentesített törvényeknek ellenére a törvénykönyvbe iktatni. — Miből állana ily módon Magyarország alkotmányos önállósága, melynek törvényességét a legmagasabb királyi leirat is szóval elismeri? — s hol volna ezen önállóságnak biztosítéka, ha majd felségednek valamelyik utóda ezen példára hivatkozva, egyéb törvényeinkkel s jogainkkal hasonlóul cselekednék, s azokat az ország előleges beleegyezése nélkül önhatalmú parancsával eltörölné, vagy módosítaná, s az országgyűlésnek meghagyná, hogy e parancsokat a törvényhozás körében teljesítse ’?

De ha ezen fontos közjogi tekintet fenn nem forogna is; ha törvényhozási rendes értekezlet útján kerülne is e kérdés élőnkbe; az alkotmánynak ily változtatását el nem fogadhatnánk, mert az a nemzet jogaira s érdekeire nézve káros, sőt veszélyes volna.

Nem akarunk régibb törvényeinkre hivatkozni, melyekből világos, hogy mióta adó fizettetik, s mióta állandó katonaság létezik, az adónak és katonaállí tásnak meghatározása kétségtelen joga volt a nemzetnek, s ejogot mindég saját országgyűlésén gyakorolta. — Mellőzzük az 1715. 8. és 1790. 19. törvénycikkek tartalmának részletes elősorolását, csak az 1827. 4. törvénycikket hozzuk fel, mely világosan és határozottan kimondja: hogy „az adónak és egyéb segélyezéseknek minden nemei, pénzben vagy termékekben úgy, mint katonaállításban, országgyűlési tárgyalás alá tartoznak; attól semmi szín alatt, sőt még rendkívüli esetekben sem vonathatnak el; az országgyűlésileg megajánlott adót országgyűlésen kívül felemelni, vagy újabb adót kivetni, a katonaallítast követelni nem szabad.“

Ezen törvények szerént tehát véréről és vagyonáról a nemzet maga rendelkezett. Teljesítette polgári kötelességét rendes időkben is; midőn pedig a fenyegető veszélyek nagyobb erőfeszítést, sőt áldozatot kívántak, sem vérét sem vagyonát nem kímélte. De tette azt kötelességérzetből, s hódolva saját törvényei

nők könnyebben viselte a terheket, miket a szükség kívánataihoz képest maga vetett ki magára.

Ha ellenben az ország, megfosztva eddigi alkotmányos jogától, csak má sokkal együtt határozhat saját adójának, saját katonaságának kérdései felett, — akkor a nemzet véréről és vagyonáról oly testület rendelkezik, melynek tetemes többsége más tartományok képviselőiből áll. És miután azon tartományok nagy része a német szövetséghez tartozik, melynek mi tagjai nem vagyunk; rendelkezhetik terhűnkre oly érdekben, s oly kötelezettség felett is, mely nem a mi érdekünk, nem a mi kötelezettségünk.

Felhozza a legmagasabb királyi leirat azt is, hogy Magyarország befolyása ezelőtt a közadózásnak csak csekély részére terjedett ki. De mi ezt cl nem ismerhetjük. — Az egyenes adónak azon része, mely királyi adónak is neveztetett, mindenkor országgyíilésileg lön meghatározva; azon részét pedig, mely a megyék, kerületek és városok beligazgatási költségeire volt fordítandó, a magyar kormányszékek felügyelete alatt maguk az anionom törvényhatóságok álla pitották meg. — Indirect adó, mit valósággal adónak lehetne nevezni, alig léte zett Magyarországban más, mint a sónak eladása, mely, mint monopólium, a törvény szerént regale volt,— és a magyar harmincadok.—A só árának meghatározása az országgyűlését illeti, s azt a fejedelem országgyűlésen kívül csak a legnagyobb szükség esetében emelheti fel. mint ezt az 1790. 20. törvénycikk világosan bizonyítja. — A magyar harmincadok királyi jövedelmek voltak mindég, s a magyar kormányszékek felügyelete alatt állottak, és azok kezelésébe, sőt meghatározásába is, gyakran beleszólt a törvényhozás.— Egyébiránt a kereskedelmi vámok és harmincadok minden jól rendezett országban nem annyira status jövedelmi, mint inkább ipar és kereskedelmi szempontból szabályozandó!;, és alkot Hiányos országokban is internatíonalis egyezkedések tárgyai. — A postákat, melyek szintén a magyar kormányszékek felügyelete alatt állottak, nem is említjük, nemcsak azért, mert csekély jövedelmet hoztak az államnak, hanem főkép azért, mert közadózás neménck alig tekinthetők. — Azon indirect adók, melyek az absohit rendszer által hozattak be, s melyek sok jövedelmet hoznak ugyan az államnak, de részint azért, mert felette magasra emeltettek, részint a fennálló kezelésnek sok költséggel, igazságtalansággal, és boszantással járó fonák módja miatt, a nép vagyoni állapotát, s az államnak alaperejét gyengítik, sok tekintetben károsak, Magyarországban ismeretlenek valamik, s jelenleg is törvényellenesek. — Nem áll tehát, hogy a magyar nemzet befolyása alkotmányos állásában saját közadójának csak csekély részére terjedett ki.

Azt állítja továbbá a legmagasabb leirat, hogy a pragmatica sanctio nemcsak Magyarországnak ktíl és bel megtámadások elleni sikeresebb védelmére, s a trónüresedés alkalmával keletkezhető belvillongások elhárítására léptettetett életbe, hanem a végett is, hogy a Magyarország, és az örökös tartományok közötti kölcsönös egyetértésnek, és egyesülésnek minél szilárdabb támpontjául szolgáljon, s utal ennek bebizonyítására az 1723-diki 1. és 2. törvénycikkek szó szerénti értelmére. — Kifejtettük első feliratunkban nézeteinket a sanctio pragmaticának, és a felhívott 1. és 2. cikkelyeknek szavaira, s értelmére nézve. — Úgy hiszsznk, hogy nézeteink alaposak voltak; legalább a legmagasabb leiratban azokat megerőtlcnitve nem látjuk. — Egy sor sínes azon törvényekben, melynek akár szó szerénti, akár valóságos értelméből más kapcsolatot, szorosabb egyesülést lehetne kimagyarázni, mint a minőt mi említett felírásunkban elmondottunk. A szétválhatlanság, és feloszthatatlanság egyedül a birtoklásra volt megállapítva, s abból az országlás formájának, s a kormányzás módjának ugyanazonosságát vagy egységét annyival kevésbé lehet következtetni: mert, a mint fenntebb is említettük, a felhívott 2-dik cikknek 9-dik szakasza a nőági trónörökösödésre is kiterjeszti, és megerősíti az 1715. 3. törvénycikket, mely világosan kimondja, hogy

„a fejedelem Magyarországban csak az ország törvényeinek megtartásával uralkodhatik, s az ország más tartományok módjára soha sem fog kormányoztatni.“ Az egyesülés más nemének a felhívott 1723. 1-ső és 2-dik cikkekben még csak nyoma sincs.

Azon egyes adatok, s törvénycikkek, miket a legmagasabb királyi leirat a szorosabb reál-unionak kimutatására felhoz, nem a reál-uniot, hanem inkább Magyarországnak közjogi s kormányzati külön állását bizonyítják. — Megemlít' tetik ugyanis a trón egysége. Ezen egységet oly értelemben, hogy mind nálunk, mind az örökös tartományokban ugyanazon fejedelem uralkodik, kétségbe vonni senki nem fogja. — De hiszen ez még nem reál-unió; hanem természetes következése, sőt lényege a személyes uniónak. — Más értelemben vett egysége a trónnak pedig csakugyan nem létezik. — A fejedelem más módon, más feltételek alatt, más lényeges törvény szabta formák szerén t lesz királya Magyarországnak, és ismét más módon lép trónra az örökös tartományokban; más rendszer mellett kell országlania nálunk, más mellett országot az örökös tartományokban; sőt még fejedelmi jogai sem minden részben ugyanazok törvény szerént itt, mint amott. — És a trónnak egysége még a személyre nézve is megszűnik, ha felséged ős atyjának I. Leopold császár és királynak minden ivadéka kihal; mert akkor, — mint első feliratunkban is kifejtettük, — a Magyarországgal kötött pragmatica sanctio szerént az ország szabadon választja királyát; a többi tartományokban pedig, azon sanctio pragmatica szerént, mely nekik adatott, s melyet ők elfogadtak, a habshnrgi ház távolabbi nőágait fogná illetni az uralkodás.

Említtetik továbbá a legmagasabb királyi leiratban a kiilügyek egysége, és hogy az uralkodó család trónra lépte óta Magyarország a külföld irányában soha külön képviselve nem volt.

Vannak hazánkban is oly fejedelmi jogok, miket magára a király személyére ruházott az alkotmány. -- Mivel pedig a magyar király egyszersmind az örökös tartományoknak is fejedelme, — természetes, hogy az ily jogokat mind Magyarországra, mind a többi tartományokra nézve ugyanazon fejedelem gyakorolja. De ebből szorosabb reál-uniot következtetni nem lehet.

Ilyen fejedelmi jog a magyar királynak azon joga, miszerént a külhatalmak iránti viszonyokat — vagy is a küliigyeket — legmagasabb királyi hatalmával intézi, — Törvényeink, névszerént az 1608. évi 2., s 1681. évi 4. törvénycikkek kikötötték ugyan, hogy a háborúnak, és békének kérdései, különösen Törökországra nézve, a magyarok befolyásával tárgyaltassanak; a háború Magyarországban, és kapcsolt részeiben, az ország tudta, s beleegyezése nélkül meg ne indíttassák; a békekötésnek pontjai az országgyűlésével közöltessenck; a fényes portánál a császári residens mellett magyar rcsidens is tartassák, s az a császári residcnssel egyenlő hatalmú legyen, — s több törvényeink, különösen az 1723. 104, 1741. 11, és 1790. 17. törvénycikkek kikötötték azt is, hogy a külügyek tárgyalásából a magyarok se zárassanak ki, s a k.Jföldi követségekre magyarok is alkalmaztassanak. — A kiilügyek legfőbb vezetése, és intézése azonban magának a fejedelemnek kezeibe volt letéve, s az ország erre vonatkozólag is legfőbb biztosítékát az adó és katonaállítás meghatározásának jogába helyezvén, csak azt akarta, hogy a kiilügyek tárgyalásánál a magyaroknak is legyen befolyásuk. — Ezen elvet követve a külügyekre vonatkozólag az 1847s-diki törvényhozás is, midőn az említett királyi jogot tisztelve, s teljes épségében fenntartva, külön magyar külügyministeriumot épen nem állított, s elegendőnek tartotta, hogy az ö felségének személye melletti minister által tartassák fenn azon befolyás, melyet az ország e részben a fenn elősorolt törvények értelmében igényelhet.

Különösen kiemeli a legmagasabb királyi leirat az 1741. évi 11. törvénycikk 4 dik szakaszát, melyben az foglaltatik, hogy ö felsége a statusministerium

ban is fog magyarokat alkalmazni. De az említett törvényre meg kell jegyeznünk, hogy annak felhozott szavai egyedül csak a külügyi dolgokra vonatkoznak. Az ország, — mint fenntebb is elmondottuk, — ezen törvény által csak azt kívánta elérni, hogy a külügyek tárgyalásában, illetőleg a kiilügyck feletti tanácskozásokban, korábbi törvényeink szerént magyarok is részt vegyenek; mivel pedig a kiilügyak a statusminiszteriumban tárgyaltattak, s ő felsége annak meghallgatásával intézte a külügyi dolgokat, hogy oda magyar tagok is neveztessenek. — Bizo-· nyitja ezt különösen az 1790. ovi 17. törvénycikkely, mely az említett 1741. 11. törvénycikkelyt újabban megerősítvén, azt mondja,· hogy „ő felsége magához a statusminisztcrinmhoz is fog magyarokat alkalmazni, s oly rendeléseket teend, miszerént azok, kik a magyarok közül külkövetségekre kívánnak alkalmaztatni, magukat az állam titkos cancelláriá iában kiképezhessék.“ — Világos a törvény c szavaiból, hogy egyedül a külügyek tekintetéből kívánta az ország, miszerént a statusministeriumban magyarok is alkalmaztathassanak, miből semmiké)) sem lehet azt következtetni, hogy az ország belkormányzata azon statusminiszterinmtól függött.

Említi továbbá a legmagasabb királyi leirat a hadsereget, és annak közösségét. — Kétségtelen az, hogy a magyar hadsereg a többi tartományok seregeivel együtt közösen harcolt a hon és fejedelem ellenségei ellen; de lényeges volt mindég a különbség Magyarország és az örökös tartományok között azokra nézve, mik a katonaságot tárgyazzák. — Magyarország, az örökös tartományoknak, s azok kormányzatának minden befolyása nélkül, önállólag határozta meg a magyar katonaság számát, amint ezt számos törvények, különösen az 1802. évi 2. törvénycikk bizonyítják. — Országgyűlésileg határoztatok meg a magyar hadsereg fenntartásának módja, és pedig gyakran lényegesen eltérőleg az örökös tartományokban behozott rendszertől; a megfogyott hadsereg pótlására szükséges újoncok országgyiilésileg ajánltattak meg, és ezek megajánlásánál csak a magyarországi ezredekben létező hiány vétetett tekintetbe s az ajánlat a magyar ezredek betöltésére tétetett; a többi tartományok katonaságánál létezett aránylag kisebb vagy nagyobb hiányra soha semmi figyelem nem volt. — Országgyiilésileg határoztalak meg az újoncok állításának módja, s feltételei, valamint a szolgálatnak ideje is minden tekintet nélkül arra, hogy a többi tartományokban mindezek miként állapítattak meg. — És az újoncok megajánlásánál nemcsak az vétetett figyelembe, hogy a magyar ezredek teljes számából mennyi hiányzik, hanem megkívánta az országgyűlés azt is, hogy a küldolgok fennforgó körülményei is fedeztessenek fel előtte, s az ezek szerént megismert szükséghez mérve tette ajánlatát. — Bizonyítják ezeknek valóságát törvényeink, melyek közül elég leend az 1840. évi 2. törvénycikkelynek 1-ső szakaszát felhoznunk, mely következőleg szól: „Az ország rendéi, miután a törvények értelmén sarkalló kívánatuk folytában a küldolgok fennforgó körülményeiről és a magyar czredek jelen állapotjárói ő felsége nevében értcsíttcttek, a szükség iránti felfedezés következtében, ennek pótlásául segedelemképen, s minden ebből vonható következtetés nélkül, a magyar ezredekhez önkényt 38,000 újoncot ajánlanak, következő feltételek alatt . . . .“ stb.

Az időnként országgyiilésileg ajánlott újoncozáson felül folyvást fennálló rendes toborzás által is pótoltatott a magyar hadsereg. — Ezen toborzás is országgyűlésilcg alkotott törvények mellett állott fenn, s annak fenntartására külön ajánlotta meg mindég az országgyűlés a szükséges költségeket.

Régibb törvényeink az iránt is világosan rendelkeznek, hogy az idegen katonaság Magyarországból eltávolíttassék; a magyar katonaság visszahozassék; a magyar várakban magyar parancsnokok alkalmaztassanak; a magyar hadak főkapitánysága az ország nádorát illesse. — A katonaság élelmezése és elhelyezése felett mindég a magyar királyi helytartótanács intézkedett, s több ízben,

különösen 1790. és 1840-ben, országgyűlési bizottmányok neveztettek ki, ezek állandó szabályainak kidolgozására. — Kétségtelen mindezekből, hogy Magyar ország a katonaságot illetőleg is, mind közjogi, mind kormányzati tekintetben, mindég alkotmányos önállással bírt, s az 1848. 3. törvénycikknek azon része is. mely a magyar katonai ügyeket kormányzati tekintetben a magyar király feje delmi hatalmának sérelme nélkül a felelős minisztériumra bízta, már előbb fenn állott törvényeink értelmében lön alkotva.

Ami a pénzügyet illeti: alig van tárgy, melynél annyi törvényt lehetne felmutatni annak bebizonyítására, hogy az ország e részben is fenn kívánta min dég tartani önállását, és függetlenségét. — A bécsi kamara szeretett jogtalanul beleavatkozni Magyarország pénzügyeibe: de az ország minden ilyen beavatkozást határozottan visszautasított, s törvény által is több ízben kimondotta pénzügyének függetlenségét. Elég legyen a sok közül csak néhányat említenünk. Az 1608-ki 5. t. cikk. azt mondja, „hogy országos kincstárnok választassák, ki az osztrák vagy bécsi kamarától épen semmi függésben ne legyen, s más tartományok Magyarországnak jövedelmeibe semmiké]) ne avassák magukat;“ — az 1723 ki 16. t. cikk a fentebbi törvények rendeletéit újra megerősíti; — az 1741-ki 14. t. cikk azt rendeli, „hogy a magyar kamara megtartassák törvényes függetlenségében, feliratait közvetlenül ö felségéhez küldje, melyekre a leiratok egyedül ő fel sége által fognak kiadatni, végre mindazok, mik Magyarországban és a kapcsolt részekben a kincstárt (aerarium) illetik, és így a só és bányászat is, magyar kamara alá legyen helyezve.“ Az ország jövedelmeinek kezelése tehát törvényszerént önálló, s a többi tartományokétól független volt. Az ország adójának meghatározása is, — mint fentebb kifejtettük, — az örökös tartományok kormányzatának minden befolyása nélkül országgyűlésileg történt.

Megemlítünk még egyet e részbeni alkotmányos önállásunk kimutatására 1811-ben, midőn a rendkívülileg megszaporított papiros pénznek értéke egy ötöd részre leszállíttatván, annak beváltására újabb papiros pénz „váltó cédulák“ neve alatt kiadatott, ő felsége a magyar országgyűlést felszólította, hogy ezen váltócédulák értékének biztosítására, és időnkénti beváltására segédkezet nyújtson. Megbízottakat is küldött ő felsége, kik az állam pénzviszonyait, és a sürgető szükség minden körülményeit, egy — az országgyűlés által választandó küldöttségnek felfedezvén, a tervet is előadják, mely szerint a bajon segíteni lehetne. E megbízottak eljártak megbízásukban, előadták a tervet, mely abból állott, hogy a 211 millió, forint értékű váltó cédulából 100 milliót vállaljon az ország magára, és annak beváltására gondoskodjék biztos pénzalapról. Az ország rendei tanácskozás alá vették e tárgyat, s abban állapodtak meg, hogy sem a 100 miliőt magukra nem vállalják, sem valamely pénzalapnak előállításába nem bocsátkoznak.

Ha Magyarország önálló és független nem lett volna, ő felsége nem szólította volna fel külön Magyarországot, hogy az állam ezen adósságának egy részét vállalja el, s az ország nem tagadhatta volna meg annak elvállalását.

De gyakorlatilag mutatja ezen világos példa még azt is, a mi elméletileg az alkotmányosság elvéből amúgy is tisztán következik: hogy Magyarországot azon államadósságok, mik az ország tudta, s egyenes beleegyezése nélkül nagy részt nem is az ország érdekében tétettek, jogilag nem terhelhetik. — Ezt azonban nem azért említjük meg, mintha változtatni akarnánk első feliratunkban tet azon kijelentésünket, hogy „mi nem kívánunk ellenségesen fellépni az örökös tartományok alkotmányos népei ellen, készek vagyunk azt, mit tennünk szabad, s mit önállásunk, s alkotmányos jogaink sérelme nélkül tehetünk, a törvényszabta szigorú kötelesség mértékén túl is, méltányosság alapján, politikai tekintetből megtenni, hogy azon súlyos terhek alatt, miket az eddig fenállott absolút rendszer fonák eljárása összvehalmozott, az ő jólétük, s azzal együtt a mienk is, öszve ne roskadjon, s a lefolyt nehéz idők káros következései rólok és rólunk elháríttassa-

nak.“ Sőt újra ismételjük mindezeket, és ismételjük azt is, hogy csak mint önálló független szabad ország akarunk velük c tárgyban is érintkezni. De ha a mi politicai jogaink tekintetbe nem vetetnek, ha törvényes önállásnak megtámadtatok, ha az alapszerződések által biztosított ősi alkotmányunk helyett más valamclv octroyrozott alkotmányt akarnak reánk kényszeríteni: akkor Isten és világ előtt igazolva leszünk,ha semmi oly terhek és kötelezettségek elvállalásába szabadak a rattal bele nem egyezünk, mikben részt venni törvény és igazság szerént nem tartoznánk.

Az állítja a legmagasabb királyi leirat, hogy Magyarország az állam köz szükségleteinek fedezéseiben és térítőiben minden időben részt venni, s azon tor hőknek és áldozatoknak egy részét elvállalni tartozott, melyek a leviharzott har ci események folytán a népek vadaira nehezültek, s hivatkozik c részben az 1741. 63, 1796. 2, 1805. 2, 1807. 2 és 1808 β. törvénycikkekre, mint a szorosabb real-unionak bizonyítékaira.

De tekintsük végig az idézett törvényeket, és figyelmezzünk a körülményekre, mi között azok alkottattak. 1741 ben Mária Terézia trónját hatalmas cl lenségek támadták meg. Mária Terézia törvényes királya volt Magyarországnak, s az ország mindent megtett, kogy királyát s annak jogait megvédje. Erről szól az idézettt 1841. 63. t. cikk, és azt mondja, hogy a fejedelem és ország jogainak védelmére a nemzet életét és vérét kész lévén áldozni, általános felkelést rendel; kiköti azonban világosan, hogy az ország törvényei sértetlenül fentartassanak, s ezen rendkívüli ajánlatból semmi következést vonni ne lehessen.

1796-ban, 1802. 1806. 1807 és 1808-ban Franciaország győzedelmes sergci fenyegették hazánkat és fejedelmünket; s az ország rendel a haza és fejededclem védelmére részint felkelést, részint rendkívüli segélyezést ajánlottak az idézett törvényekben. De mind ez ajánlatoknál határozottan kijelentették, hogy azokat önkényt és és szabad akaratból teszik, s az ország jogait fentartva tiltakoztak az ellen, hogy c szabad ajánlatból utóbbra bármi kötelezettségi következ zés vonassék.

Igaz, hogy kötelességet teljesített a nemzet ezen önkénytes ajánlatok által, — ön hazája és fejedelme iránti szent kötelességét.

De midőn a veszély óráiban, fejedelme által felszólítva, sietett megmenteni a hazát, s megvédni királyának jogait s érdekeit; — bizonyosan nem sejtette, hogy jöhet oly idő, midőn törvényes önállásának tettleges fel forgatásával ősi alkotmánya helyett idegen alkotmányt akarnak reá octroyrozni; alaptörvényeit pátensekkel cserélik fel; nem engedik, hogy jogait saját országgyűlésén gyakorolhassa; és a hatalom mindezen lépeseinek igazolására épen azon tényeket hozzák majd fel, melyek a hazafiul kötelesség liíi teljesítéséből származtak; azon tényeket, melyek által bebizonyította a nemzet, hogy törvényes jogait a király és haza érdekében tudja gyakorolni; azon tényeket, melyek a hazát és birodalmat mentették meg. —Azon fejedelmek, kiknek felszólítására az idézett törvények alkotva lőnek, nem a parancsoló hatalom szigora hangján szólották az országgyűléshez, hanem azt a törvényhozó hatalom egyenjogú részének tekintve, szólották az alkotmány iránti ragaszkodással, és az atyai szeretetnek bizalmat gerjesztő szavaival; — s a nemzet lelkesedéssel fogadta, tini bizalommal viszonozta, s Imzgósággal teljesítette a fejedelem atyai felszólítását.

Azt is mondja a legmagasabb királyi leirat, hogy az 1723-ik évi 21. 98. 104 is 114 törvénycikkek világosan azon központi kormányra utalnak, melynek hatásköréhez a Magyarországot, s a. többi tartományokat közösen érdeklő minden ügyek elintézése tartozott.

De nézetünk szerént az említett törvények tartalmából ily következést vonni nem lehet.

Az 1723.dik évi 21-ik törvénycikk katonai kiszökésekről szól, és némely

tábornokok erőszakoskodásairól, kik különösen a várakban némely javadalmakat követeltek, mint rendes fizetésüknek egy részét. Ezen követelések megvizsgálására, és annak megállapítására, hogy ha csakugyan illették valamely efféle javadalmak a tábornokokat fizetésük fejében, azok nekik más módon pótoltassanak, egy bizottmány alakíttatott, mely az ország rendéinek, a hadi tanácsnak, s az udvari kamarának megbízottjaiból állott. E két utolsó testületnek megbízottjai szükségesek voltak a bizottmánynál, minthogy a bepanaszlott tábornokok német katonák voltak. És ha létezett volna oly központi kormány, melynek hatásköre Magyarországra is kiterjedett, nem lett volna szükséges országgyűlésileg nevezni Magyar ország részéről is bizottmányt, hanem az egcsz ügyet, mint épen nem törvényhozási, hanem közigazgatási tárgyra vonatkozót, azon központi testület vizsgálta és intézte volna el. — Inkább arra mutat tehát az említett törvénycikk, hogy épen árért, mert központi kormányzat nem létezett, .Magyarország, mint önálló külön ország, esetenként jött érintkezésbe az örökös tartományokkal, s illetőleg azok kormányzatával, még pedig a közigazgatási tárgyakban is gyakran az országgyűlése által.

Az idézett 98-dik törvénycikk azt rendeli: hogy a magyar királyi helytartótanács ő császári királyi felségének pecsétjével éljen, melyen a két fejű sas közepén Magyarország címere legyen. Már ezen törvény tartalmából csakugyan nem lehet valamely központi közös kormányzat létezését következtetni.

A 104-dik törvénycikk azt mondja.· hogy *a magyarországi* honpolgárok azon ügyekben, mik .Magyarországot érdeklik, külkövetségekre is alkalmazatas sanak. Erre vonatkozólag fentebb már előadtuk nézeteinkéi ott, hol a külügyek röl szóllottnnk.

Végre a 114-dik törvénycikkben azt Ígéri ő felsége: hogy a posták járását főpostamesterének meghallgatásával a szerént fogja elintézni, mint azt a közszükség kívánandja. — De ez sem mutat központi közös kormányzatra. — A posták sok ideig Európának több tartományaiban magán vállalatok voltak. A Tinim Taxis család sokáig bírta és kezelte azokat Németország nagy részében is. — De abból még következtetni nem lehetne, hogy a Thurn-Taxis családnak e birtoklása azon tartományoknak jogviszonyait bármi részben megváltoztatta volna. —Egyébiránt ezen törvénycikk nem azt mondja, hogy az összes birodalom főpostamcsterc, vagy valamely központi közös kormányszék, fogja meghatározni Magyarországban a posták járását; — hanem hogy ő felsége fogja azt tenni mint magyar király, meghallgatván előbb főpostamesterét, kétségtelenül mint olyan egyént, kinek tanácsa a postaügynek akkor még fejletlen állapota mellett minden esetre figyelmet érdemlett. — Meg kell végre még jegyeznünk, hogy a később teljesen kifejlett postaiig}7 egész terjedelmében Magyarországra nézve a magyar királyi helytartótanácsnak, és a magyar királyi kamarának felügyelete és intézkedő halalma alatt állott; — ezen kormányszék pedig, — mint fentebb is kifejtettük, — világos törvényeink szerént a magyar király törvényes hatalmán kívül, minden egyéb hatalmon kívül, minden egyéb hatalomtól, s az örökös tartományoknak kormányzati testületétől, teljesen függetlenek voltak.

Azt mondja továbbá a legmagasabb királyi leirat, hogy „a birodalom közérdekei iránti gondosságának ragyogó jelét adta a magyar törvényhozás, midőn az 1741. 4-dik törvénycikk 3-dik szakaszában, oly célból, hogy Magyarországnak kormányzata a birodalom többi részeinek kormányzatától el ne különöztessék, és ellentétben az országgyűlési feliratban érintett 1485-dik évi 2-dik törvénycikkclylycl, mely a nádor gyámnoki jogát illeti, Ferenc császárt, — dicső emlékezetű Mária Terézia magyar király felséges férjét, — nem csak uralkodó társnak nevezte; hanem a trónörökös kiskorúsága esetére Magyarországra nézve is annak törvényes gyámságát rcáruházta azon világos kijelentéssel, hogy ő Magyarországot, a birodalom többi tartományaival együtt atyai s gyámsági ha

talmánál fogva közösen kormányozzhassa. Ha Magyarország alkotmányos önállása s törvényes függetlensége más törvényekben, s magában a sanctio pragmatic;! ban világosan ki nem volna is fejezve; azt már maga ezen 1741. 4-dik törvénycikk kétségtelenné tenné.

Ugyanis az ország rendéi ő felségének férjét, Ferenc lotharingiai, barrí és hetruriai herceget, — ki még akkor római császárnak megválasztva nem volt, Felséges neje mellé uralkodó társnak megválasztották, s a trónörökös kiskorúsága esetére annak gyámságát is reá ruházták. — De világosan kijelentették, hogy e választás önkényt, és szabadon történt, s hogy abból jövendőre Magyarország bármely nő királyának fejedelmi férje soha semmi következést ne vonhasson^ és hogy a nádori hatalom sértetlenül maradjon; kikötötték azt is, hogy az együtt uralkodás által az 1723-dik évi 1-ső és 2-dik törvénycikkekben megállapított clválhatlanság, és másoknak örökösödési jogai csorbát ne szenvedjenek; az ország jogai, törvényei, szabadsága fenntartassanak; az ország ügyei a törvények értelmében kormányoztassanak, s ő fensége a legfőbb királyi hatalmat, és királyi jogokat, (jura majcstatica) melyek törvény szerént csak a koronázott királyt illetik, ne gyakorolhassa.

Ha Magyarország alkotmányos önállással nem bírt volna, ha törvényszerént nem a nádort illette volna a kiskorú magyar királynak gyámsága; nem lett volna szükséges ezen törvénycikket alkotni; mert a gyámság, mind természet szerént, mind az örökös tartományokban fennállott törvény szerént, az édes atyát illette volna. De épen azért, mert Magyarország közjogi állásában teljesen cl volt a többi tartományoktól különözve, — épen azért, mert realunio nem létezett, — külön törvény által kellett arról intézkedni, hogy az édes atya Magyarországra nézve saját gyermekének gyámságától el ne távolíttassék.

Azon kivételes intézkedés,mit e részben tettek az ország rendei, teljes épségben hagyta, sőt újabban megerősítette a nádori hivatal gyámsági jogait; nemcsak az által, hogy kivételes volt, és azon egyetlen esetre szorítkozva tiltakozott minden abból vonható következtetés ellen; de azért is, mert a nádori jogok sérthetlenségét világos szavakban kimondotta. A kiskorú örökös magyar királynak gyámsága tehát jövendőben is a nádort iltetvén, kétségtelenül állanak mindazon következtetések, miket mi ezen körülményből első feliratunkban a reálunio ellen felhoztunk.

Tisztelettel megjegyezzük továbbá azt is: hogy az idézett 1741-dik évi 4-dik törvénycikk elősorolja ugyan élőbeszédében ő felségének, a császárné férjének, jeles érdemeit, nyolc évig Magyarországban viselt hely tartóságát, a harcmezőn bizonyította vitézségét, s a magyar nemzet iránt több ízben tanúsított szeleteiét; megemlíti őseinek jeles érdemeit; elmondja, hogy öt, mint férjét, isten és a természet felséges neje gondjainak részesévé rendelte; s ezeket okok gyanánt clőrebocsátva mondja ki az egyhangúlag, önként, és szabadon történt megválasztását; de hogy ezt az ország oly célból tette volna, hogy „Magyarország kormányzata a birodalom többi részeinek kormányzatától el ne különíttessék... és hogy „a gyámság azon világos feltétellel Hibáztatott az édes atyára, miszerént az Magyarországot a birodalom többi tartományaival együtt közösen kormányozhassa/ű — mint ez a legmagasabb királyi leiratban állíttatik, — azt az említett törvény csak egy szóval sem mondja, s a kormányzat közösségének megemlítése sem fordul abban elő; sőt épen az által, hogy az említett törvény 5 dik és 6-dik szakasza világosan kiköti, miszerént a kormányzás Magyarország törvényei szerént vitessék, s az országnak jogai, törvényei, szabadsága sértetlenül fentartassanak, a többi tartományokkal! közös kormányzás eszméje is ki van zárva.

Mindezeket részletesebben azért soroltuk elő, hogy a legmagasabb leiratnak ellenvetéseire felelve, újabban kimutassuk első feliratunkban felségedhez féltéi jesztett, és a legmagasb leiratban határozottan megtagadott jogos kívánatink-

nak alaposságát, melyet a legmagasabb leiratnak ellenokai, s az abban előforduló idézeteknek hossza sora semmi részben meg nem gyengítettek; és hogy kimutassuk, miszerént az ország jogai nem 1848-ban vették eredetüket, hanem azok lényegükben régiebb törvényeink szerént is csakugyan fennállottak. — Az 1847/fidiki törvények esak újabb, világosabb, és határozottabb alakot adtak a nemzet jogainak, tisztába hozták, s a kor igényeihez alkalmazták, miket az ország évek, sőt századok óta, mint alkotmányának s törvényeinek szelleméből szorosan következőket, folyvást sürgetett; de a nemzet és fejedelem közötti viszonyokat illetőleg lényegben újabb jogokat nem teremtettek.

Egyébiránt ha az említett 1<S4‘Í/R diki törvények újabb jogokat teremtettek volna is; ha nemcsak alakjában, hanem lényegében is újra alkották volna iMagyarország közjogát: joggal követelhetnénk, — amint követeljük is, — mind azt, ami azokban foglaltatik.— Mert ezen törvényeket az alkotmányszern törvényhozó hatalom — a fejedelem és nemzet egyesült akarata — hozta létre; kötelezők tehát azok mindaddig, míg a fejedelem és nemzet egyesült akaratából ismét módosítva, vagy eltörölve nem lesznek.

Azt állítja a legmagasabb leirat: hogy „a személyes uniónak életbe lép tetése az 1848-diki törvények által lőn megkísértve, s hogy ezen kísérlet ellen mondásban áll a törvények bevezetésében foglalt azon nyilvánítással, miszerént a koronának egysége, Magyarországnak az összes birodalom iránti kötelezettségei sértetlenül hagyandók?'

De a személyes uniót nem az 1848-diki törvények hozták be; hanem az a sanctio pragmaticának világos értelmében mindég fennállott, s nem ismerünk törvényt, mely a szorosabb rcál-uniot valaha meghatározta volna. — Az 1848-iki törvények idézett bevezetése megemlíti ugyan Magyarországnak a pragmatica sanctio által vele válhatatlan kapcsolatban álló tartományok iránti törvényes viszonyait; de ezen törvényes viszonyok, és a personalunio legkisebb ellentétben sincsenek egymással; mert mi csak azon viszonyokat ismerjük törvényeseknek, mik — amint kifejtettük — a sanctio pragmaticában megállapított personal-unioból származnak. — Meg van ezen felül az 1848-diki törvények bevezetésében világosan említve az ország önállósága és függetlensége is; de azon nyilvánítás, melyre a legmagasabb királyi leirat hivatkozik, miszerént — „Magyarországnak az összes birodalom iránti kötetezettségei sértetlenül hagyandók“ — a mondott bevezetésben sehol elő nem fordul.

Azt is állítja a legmagasabb királyi leirat: miszerént — „az 1848. évi törvényeknek foganatosítása már az első félévben feltárta mind azon veszélyeket, melyek az országot és az összes birodalmat fenyegetik az által, hogy a birodalom közös érdekének megőrzése és fenntartása, a közjognak és Magyarország történelmének mellőzésével, a személycs-unio korlátolt körére szándékoltatott szólaltatni, s hogy ezen elkülönözés veszedelmes rászkódtatásokat idézett elő, melyek Magyarország alkotmányos intézményeitől eltérő közigazgatási rendszer alkalmazását tevék szükségessé?4

Sem a közjog, sem Magyarországnak történelme nem mellőztetctett az 1848-diki törvények alkotásával; sőt épen az említett törvények emelték a magyar | közjogot azon kifejlcttebb állásra, melyen Európa más népeinek közjoga jelenleg áll.— Emelték pedig lényegében az által, hogy a hűbéri viszonyokat megszüntették, a jogegyenlőséget megállapították, s minden polgári és politikai jogokat minden osztályokra kiterjesztettek; — formájában az által, hogy parlamentáris kormányt hoztak be, s kormányszékek helyett felelős minisztériumokat állítottak. — Magyarország történelme pedig miben mellőztetett az említett törvények alkotása által? - Hiszen a történelemben épen nem példátlan az, hogy a nemzet saját institution s közjogi törvényeit, a kor igényei szerént, alkotmányos úton fejedclmével egyetértve változtatja; s ha minden ily változtatás az ország történél-

mének mellőzése volna, ezen vád szintúgy érhetné az ország azon törvényeit, melyek Magyarország koronáját a habsburgi ház fiágának elsőszülöttségi joggal átadták, — és azokat, melyek mellett a nőág örökösödése megállapíttatott, mert ezen törvények által is lényeges változások tétettek Magyarország közjogában.

Ellenben a legmagasabb királyi leiratban foglalt octroyrozások, melyek által Magyarország alkotmánya absolut fejedelmi hatalommal átalakíttatik, — a lényeges alaptörvények császári diplomával és pátenssel cseréltetnek fel, s mind ez visszaállított ősi alkotmánynak neveztetik, nemcsak ellenkeznek a közjoggal, hanem annak alapelveit felforgatják, és Magyarország történelmében csakugyan példátlanok.

Ami pedig a legmagasabb királyi leiratban megemlített rázkódtatásokat illeti: — engedje felséged tisztelettel megjegyeznünk, hogy azokat nem az 1<S48. törvények okozták; hanem azon törvényeknek meg nem tartása, és azon akadályok, mik a törvények teljes végrehajtását gátolták. — Mi módon alakultak ezen akadályok: azt, — nem akarván a múlt idők fájdalmas emlékeit újabban felidézni.
— felséged legmagasabb személye iránti mély tiszteletből elhallgatjuk.

Ha visszatekintünk azon kornak eseményeire: feltűnő az, hogy midőn 1848-ban a mi alkotmányunk bővebb kifejtést nyert a fejedelem által is szentesített törvényekben, ugyanakkor ugyanazon fejedelem az örökös tartományoknak is adott alkotmányt. — Ezen alkotmány octroyrozott volt, nem foglalta magában azon elkülönözési irányt, mi vádképen a mi törvényeink ellen felhozatik; — még a cseh korona országai sem nyerték vissza azon önállást, mely őket históriai múltjoknál, s egykor erőhatalommal széttépett jogaiknál fogva megillette volna: — és mégis csakhamar elvétetett az örökös tartományoktól is azon octroyrozott alkotmány, melynek alapelveit a fejedelmi hatalom állapította meg. — Ha tehát azokban hiány volt, a hiánynak a népek okai nem voltak. — Ott is történtek rázkódtatások, ott is behozatott az absolut rendszer.

Sőt még Horvátország is, mely fegyvert fogott az 1848-diki törvények ellen, — velünk s a többi tartományokkal hasonló sorsban részesült. — Megúsztatott alkotmányos jogaitól, s az absolut rendszer egész súlyát csak úgy érezte, mint mi. — Pedig a vád, mely az 1848-diki törvények ellen nézetünk szerént alaptalanul felhozatik, — Horvátországot csak távolról sem érintheti.

A rázkódtatások tehát, a veszélyek, és az absolut rendszer, mely behozatott, nem az 1848-diki magyar törvényeknek voltak következései, miután az absolut rendszer ott is behozatott, hová a magyar törvény ki nem terjedett, — sőt még ott is, hol azon törvények ellenszegülésre találtak.

Azt mondja a legmagasabb királyi leirat: hogy felséged — „királyi teljhatalmával biztosította Magyarország alkotmányának, feltételes visszaállítását; tettleg visszaállította a megyei rendszert, és a törvényes magyar kormányszékeket; — de egyszersmind öszhangzásba akarja hozni Magyarország közjogi állását a birodalom minden országait egybefüző felbonthatlan kapcsolattal, s a birodalom nagyhatalmi állásával, mit az 1848-diki törvények mellett, melyek a többi tartományoknak s az összes birodalomnak jogait sértik, eszközölni nem lehetne.“ Alkotmányunk visszaállítására nézve lehetetlen biztosítékot látnunk azon módban, melylycl ezen Ígért visszaállítás megkezdetett. — Az ősi megyei rendszer csak félig állíttatott vissza; hatáskörének legnagyobb része idegen tisztviselőknek kezeiben hagyatott, kik most is az absolut rendszer önkényes hatalmával járnak el. — Erőszakkal hajtják be az adót, melyet az országgyűlés soha meg nem ajánlott; kényszerítik a hatóságokat, tisztviselőket, és egyes polgárokat, hogy ugyanakkor, midőn az alkotmány visszaállítottunk mondatik, az alkotmány alaptörvényei ellen cselekedjenek. — És e törvényellenes eljárásnál eszközül használtatik még a rendes katonaság is, melynek pedig szebb és magasabb rendeltetése van, mit a legnehezebb időkben is híven és vitézül teljesített, s melyet az ilynemű szol-

gáláitól megkímélni, az állam érdekében állott volna. A polgárok egy része, névszerént az absolut rendszernek minden itt lakó, vagy tartózkodó régi vagy újabb tisztviselői, az absohit hatalom törvény ellen kiadott rendeleté által, kivétetnek az ország törvényeinek s bíróságainak hatalma alól nemcsak hivatalos, hanem minden büntényi, — s más egyéb viszonyaikra nézve is. — S valóban a köz törvényhatóságoknak ennyire megzsibbasztott és bonyolódott hatásköre mellett, csak egyesek erélyének, s a várni és törni tudó nép józan higgadtságának lehet tulajdonítani, hogy az ország az anarchia veszélyeibe nem sodortatik. — A felállított főbb kormányszékek sem törvényesek; mert 1848-diki 3. törvénycikk szerént nem kormányszékeknek, hanem felelős minisferiumnak kellene a közigazgatás élén állani. — amit pedig a törvényhozás már módosított; és másokkal pótolt, azt nem a régi, hanem a törvény által megállapított új alakjában lehet csak törvényesnek tekinteni.

A legmagasabb királyi leiratnak már azon egy kifejezése is, — hogy felséged — „királyi teljhatalmából, és pedig feltételesen akarja visszaállítani a magyar alkotmányt/1 — magában elegendő arra, hogy az ígért biztosítás iránt minden bizalmat lehetetlenné tegyen. — A sanctio pragmatica nem ismer királyi teljhatalmat a törvényhozás terén. — A magyar király visszavetheti az elébe terjesztett új törvényjavaslatokat; felszólíthatja az országgyűlést újabb törvények alkotására; de a már egyszer királyi szentesítéssel megerősített törvényeket mind addig, míg azok a rendes törvényhozás utján érném töröltettek, szintúgy tartozik megtartani, mint tartozik az ország, és annak minden egyes polgára, az ekép alkotott törvényeknek hódolni, s a fejedelemnek, mint a törvények alkotmányszerű legfőbb végrehajtójának, engedelmeskedni. —Az alkotmány sértetlen fenntartása a sanctio pragmaticában világosan kikötött feltétele a trónöröklési jognak. — E kettő egymással viszonyos; a fejedelem tehát, ha a sanctio pragmatica teljes értelmében kíván uralkodni, az alkotmány fenntartását más feltételhez nem kötheti, mint örökösödési jogának elismeréséhez s életbeléptetéséhez, — mit az ország, mely a sanctio pragmaticához szorosan ragaszkodik, meg tagadni nem is akart.

Azon eljárás, mit a legmagasabb királyi leirat követ, midőn törvényeinkül)· s jogainkról absolut hatalommal rendelkezik, s az október 2O-díki diplomának és a február 26-diki pátensnek alapjára akarja fektetni a magyar alkotmányt, llebet talán egy octroyrozott alkotmány behozatalára intézett kísérlet; de a magyar aakotmány visszaállítására bizonyosan nem vezet. — De mi le nem mondhatunk lez ország azon alkotmányos jogáról, míszerént a törvényhozó hatalmat a fejedetöm és nemzet csak együtt és közösen gyakorolhatják; mi egyoldalú s absolut törvényhozást hazánk felett jogosnak s alkotmányosnak el nem ismerhetünk. — Erő és hatalom felfüggeszthetí ismét alkotmányos jogainkat, octroyrozhat, rendelkezhetik; de mi kénytelenek vagyunk c felfüggesztést, az ily rendcleteket, és minden octroyrozást alkotmányellenesnek, s a tizenkét évig fennállott absolut rendszer újabb alakú folytatásának tekinteni, és azokhoz sem beleegyezésünkkel, sem megnyugvásunk kijelentésével nem járulhatunk; mert ha ezt tennénk, — hűtlenek volnánk a törvényhez, — hazához, s önlelkiismeretünkhöz.

És ha legszentebb kötelességünk nem parancsolná is, hogy minden oetroyrozás ellen tiltakozzunk, akkor is ragaszkodnánk saját ősi alkotmányunkhoz; mert azon alkotmány, mely a nemzet életéből fejlett ki, — a nemzettel együtt élt, — alakult, — és tágult, rendszerént célszerűbb is, állandóbb is, mint az octroyrozott alkotmányok. —Hivatkozhatunk e részben a történelemre; — felhozhatnánk példákat Európa más országaiból; de csak azt említjük meg, hogy az osztrák birodalomban 1848 óta hányféle alkotmány, vagy annak helyét pótló rendszer oetroyroztatott, melyeknek legnagyobb része csak igen rövid ideig élt, egy része penig soha életbe sem lépett.

Ami az örökös tartományoknak. és a birodalomnak azon jogait illeti,

miket az 1848-diki törvények állítólag megsértettek; valóban nem tudjuk, mik azon megsértett jogok, — s mi részben lettek az 1848-diki törvények által megsértve? — A sanctio pragmaticát Magyárország a magyar királylyal kötötte, s abban csak az uralkodónak ugyanazonosságát, és ennek alapján a feloszthatlan és elválhatlan birtoklást állapította meg. — De közös kormányzatról ezen alapszerződésben szó sines, — sőt amint fenntebb is kifejtettük, világosan kiköttetett, hogy Magyarország saját törvényei szerént kormányoztassék. — Az 1790. 10. törvénycikk pedig határozottan kimondja, hogy „Magyarország szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, — semmi más országnak vagy népnek lekötve nines, (nulli alteri regno aut populo obnoxium) hanem tulajdon önállással és alkotmánynyal bir.“

Ha tehát Magyarország semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, alkotmányos önállásában mikép sérthette más ország jogait az által, hogy saját törvényhozásában önügyei felett alkotmányszerűleg intézkedett? — Az 1848-diki törvények pedig csak ily intézkedéseket foglaltak magukban. — Magyarország nem kíván avatkozni más országok törvényhozásába, vagy kormányzatába, s e részben a viszonyos méltányosságot joggal követelheti.

Nem akarjuk mi veszélyeztetni a birodalom fennállását, nem akarjuk a sanctio pragmatica szerént jogosan fennálló kapcsolatot felbontani. — Hiszen a personal-unió is kapcsolat, melyből közös viszonyok származnak, és mi e viszonyokat figyelemben kívánjuk mindég tartani. — Az 1848-diki 3. törvénycikk is határozottan kimondotta 13. szakaszában: hogy „a magyar miniszterek egyike folyvást ő felségének személye körül legyen, s mindazon viszonyokba, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklik, befolyván, azokban az országot felelősség mellett képviselje/' — Világos a törvény ezen rendeletéből, hogy az 1848-diki magyar országgyűlés is fenn akarta tartani azon kapcsolatot, mi a sanctio pragmatieában ki Van fejezve, s az ebből eredő közös viszonyokra nézve saját törvényes kormánya által akart érintkezni az örökös tartományok törvényes kormányzatával.

És mennyiben a két egymástól független kormányzatnak egymással) érintkezése, különösen a törvényhozás elé tartozó tárgyakra nézve, netalán elegendő nem volna; készek vagyunk mi, — amint első feliratunkban is kijelentettük, — az örökös tartományok alkotmányos népeivel, mint önálló szabad ország, függetlenségünk megóvása mellett esetenként szabadon és nyílt őszinteséggel érintkezni. — Ily módon minden egyes esetben sokkal könnyebben lehet tisztába hozni a közös viszonyokat, mint egy közös birodalmi tanács által, melyhez mi csak alkotmányos önállásunknak és lényegesebb jogainknak feláldozásával küldhetnénk képviselőket, s melybe Magyarország már előre azon aggodalommal lépne be, hogy minden szóbeli biztosítások dacára végre mégis osztrák provinciának fog tekintetni, s azon kísérlet, mit századokon keresztül az absolut hatalom gyakran, de sikeretlenül ismételt, — a beolvasztás kísérlete — majd az alkotmányosság színe alatt kezdetik meg. — Ezen aggodalom és a bizalmatlanság, mely az aggodalom kísérője, minden lépésben rendkívül nehezítené, sőt gyakran lehetetlenné tenné a tanácskozások folyamát, s végre magát a birodalmi tanácsot is szétbontaná, vagy a majoritást oly eljárásra vezetné, mely keserűséget, sőt gyű lölséget vonna maga után, — nem egyes emberek közt, hanem nép és nép, ország és ország között, — mi kétségtelenül a legnagyobb csapás volna, mi a birodalmat érhetné.

Közös viszonyokat egyenjogú felek között csak kölcsönös bizalommal lehet elintézni. De kényszerítéssel kölcsönös bizalmat megalapítani lehetetlen. A hol nincs aggodalom, és nincs is ok reá, a hol kényszerítés nem zárja ki a szabad akaratot, ott a közös érdek a legbiztosabb kapcsolat.

Meg vagyunk arról is győződve, hogy az 1848-diki törvények sem a

birodalom célszerű kormányzatát, sem annak nagyhatalmi állását nem veszélyeztetik: de veszélyezteti azt azon rendszer, melynek elfogadására minket is kényszeríteni akar a legmagasabb leirat.

A felelős magyar minisztérium törvényszabta felállítása — úgy látszik, — az a pont, mely ellen főkép irányozvák a legmagasabb leirat ellenvetései. — De hiszen a magyar minisztereket felséged maga nevezi ki, s azok felségednek törvényes akaratát mindenkor teljesítendik. — Felelősek lesznek ugyan az országgyűlésnek, amint ezt az alkotmányosság alapeszméje is megkívánja; de ezen felelősség könnyű lesz minden törvényes rendeletek ellenjegyzésére nézve, — törvény ellen rendelkezni pedig felséged maga sem akarhat.

A nemzet ha látja az alkotmány teljes visszaállítására, s épségében tartására irányzott komoly szándékot, s nem lesz oka félni, hogy jogai csorbittatnak, bizalommal fogadja fejejedelmének előterjesztéseit a törvényhozás terén, megnyugvással kiséri törvényes kormányának a végrehajtás körében tett minden lépteit, és ha a törvények egyik vagy másik rendeletének módosítását idő s körülmények igénylendik, vagy maga hozandja azt javaslatba, vagy azon javaslatot mit felséged nevében a felelős ministerium előad, aggodalom nélkül veszi tanácskozásba; mert nem lesz oka félnie a feledelmi hatalom túlterjeszkedésétől, vagy attól, hogy az ország érdekei, s törvényei, mások érdekeinek feláldoztatnak. Azon nemzet, mely híven megőrzött alkotmányának s törvényeinek pajzsa alatt jogait s érdekeit biztosítva látja, nem kénytelen más helyzet, más viszonyok után sóvárogni.

Nem mindig a legbiztosabb, — legjobb és legolcsóbb azon kormányzat, melyet egy naptól a másikig vezetni legkönnyebb és legkényelmesebb. — A kormányzat rendszerének hiányai, s a kormány vezetésében elkövetett hibák gyakran csak idő múlva termik meg a keserű gyümölcsöt; és azon status férfiak, kik az állam egyes részeinek különböző viszonyait, s elágazó lényeges érdekeit kellőleg nem méltányolják, és a nehezebb kérdéseknek fárasztó megoldását vagy mellőzik, *vagy* valamely theoriában felállított általános elvvel vágják keresztül, nem figyelmezve azon elvnek gyakorlati kivihetőségére, s az alkalmazásból származható káros következésekre, saját kényelmüknek az állam jövendőjét áldozzák fel.

Az egyes államok nagyhatalmi állása nem egyedül rendes hadseregeik számától függ, az absohit kormányzat talán könnyebb és kényelmesebb; — absolut rendszer mellett gyorsabban lehet nagy hadsereget kiállítani: de a legderakabb hadsereg mellett is veszélybe dűlhet az állam, ha annak védelme a népek érzelmében nem gyökerezik. — Tizenkét évig állott fenn nálunk is az absolut rendszer; de nem árasztott boldogságot a népre, nem tette az államot gazdagabbá, és hatalmában nagyobbá: — s felséged tizenkét évi tapasztalás után maga is szükségesnek látta az absolut rendszerrel felhagyni, s alkotmányos útra térni.

— Alkotmányos úton is könnyebb oly birodalmat kormányozni, mely egy népből áll, s ennélfogva egysége természetes, mint az olyant melyet több oiszágok képeznek, s melyben az egyes országok külön alkotmányos önállással, jogokkal, törvényekkel, — de sőt külön közjogi fogalmakkal s politikai nézetekkel bírnak.

— Ha a népek fejlettebb politikai érzelem, s akarat nélküli lények volnának, — könnyű volna őket összveolvasztani, s természetes egység nem létében mesterséges egységet teremteni. — A hajdan korban, midőn még az alkotmányos fogalmakés a jognak érzete kevésbé szivárgott át a népnek minden rétegeibe, gyakran sikerűitek ily kísérletek; de ma már érzik a nemzetek, érzi a népnek minden osztálya a politikai szabadságnak's törvényes függetlenségnek valódi becsét, s kegyelettel ragaszkodik azokhoz, és ezen érzelemnek, ezen kegyeletnek mellőzésével népeket és országokat politikai tbeoriák szerént akaratjuk ellen átalakítani ritkán sikerült. - Sőt gyakran az ily kísérletek veszélylyel is járnak, mert az aka-

rat szabadsága egyeseknek és népeknek oly drága kincse, hogy annak feláldozásával még azt sem fogadják szívesen, mi szabad akarattal választva hasznos lett volna érdekeikre nézve.

Oly szorosabb egyesülés, mely az illetőknek teljesen szabad akaratából önként történik, gyakran hasznos lehet, s legalább módjára nézve is nem igazságtalan. De midőn valamely alkotmányos országot a fejedelem telj kát almának súlyával kényszerít oly egyesülésre, mely azon ország alkotmányának átalakításával, sőt lényeges jogainak feláldozásával jár, és az ez iránt absolut hatalommal kiadott fejedelmi rendeleteknek nem is előleges tárgyalását, hanem tiisténti teljesítését parancsolja: lehet-e ily módon célszerű, s igazságos az egyesülés? — Nem fogja-e azt az ország oly súlyos csapásnak tekinteni, mely által attól fosztatott meg, mi előtte a legszentebb volt? — Fogja-e szívesen védeni és támogatni azon állapotot melyet keserű érzelmekkel tűr? Nem fog-e örülni minden veszélynek, minden bajnak, mely az egészet fenyegetve neki reményt nyújt, hogy talán szabadulhat azon láncoktól, mik akaratja ellen másokhoz kötötték? Erős és hatalmas volna-e a birodalom a népek ily érzelmei mellett? — És azon szorosabb, de kényszeritett kapcsolat mellett, mely az országban ily érzelmeket támaszt, jobban és könnyebben lehetne-e kormányozni, mint a tágabb, de önkéntes egyesülés metlett, mely senkinek nem fáj, s melyet a nemzet jogaival s alkotmányaival megférőnek tekint?

Mi a sanctio pragmaticában kimondott kapcsolat mellett, közös fejedelmünk alatt, az örökös tartományok népeivel testvéri szeretetben, és egyetértésben óhajtunk maradni, méltányosság szerént osztozva velük bajban és teherben. De törvényeinknek, s törvényes önállóságunknak teljes épségben tartása mellett is megtörténhetik ez a nélkül, hogy az állam céljai, s teljes biztossága legkisebb veszélynek kitétetnék.— Miért kívántainak tehát tőlünk oly áldozatok, miket hoznunk nem szabad? — miért követeltetik, hogy alkotmányunk felforgatásával jogainkról lemondjunk, s megtagadjuk kegyeletünknek legszentebb tárgyait? — miért történik mindez a nemzet előleges beleegyezése, sőt megkérdeztetése nélkül paranesolólag épen azon pillanatban, midőn felséged a legmagasb leiratban azt ígéri, hogy „Magyarország mind személyekre, mind a kormányzat rendszerére s alakjára nézve az ország alkotmányának megfelelő módon fog kormányoztatni," — s kijelenti, hogy „nem szándéka a szent István koronájához tartozó országokat a birodalomba beolvasztani?" Miért akarják érdekeinket, s óhajtásainkat az örökös tartományok érdekeivel egyenes ellentétbe állítani, s a szeretet és egyetértés helyett, mely egyedül képes tartósan és biztosan egyesíteni, miért akarják a féltékenységnek, keserűségnek, sőt talán a gyűlölségnek magvát elhinteni azon népek között, melyek multjoknál és helyzetüknél fogva nem arra hivatvák, hogy egymásnak ellenségei legyenek, — hanem arra, hogy békében és szeretetben, egymástól függetlenül védjék és támogassák egymást minden időben? — Miért akarják az országot azon hitre kényszeríteni, hogy azok után, mik ily módon történtek, nincs többé mit vesztenie . . .?

Kényszerített egység nem teszi erőssé a birodalmat. Az egyes országoknak sértett önérzete, s a kényszerítésből származott keserűség szétválási, sőt talán végelszakadási vágyakat ébresztenek, s e miatt a birodalom akkor lesz majd leggyengébb, midőn összes erejére, s népeinek egész lelkesedésére legtöbb szüksége volna. A mely birodalom egységét csak fegyveres erővel lehet fentartani, annak nagy-hatalmi állása felette kétséges, s a veszélynek óráiban épen nem biztos.

Az ország politicai jogainak csorbítása mindig igazságtalan, mindig fájdalmas érzelmeket, s elégületlenséget szül. — Oly hatalom, mely rendezett viszonyainál fogva képes a honpolgároknak anyagi jólétet nyújtani, — egy időre legalább kevesebb kockáztatással teszi az ily lépést; mert az anyagi érdekek kielégítése sokaknál legalább enyhíti a veszteséget, — ámbár még az ily hatalom

is helytelenül cselekszik, midőn az ország jogait sérti. De ha valamely hatalom akár hibából, akár szerencsétlenségek folytán oda jutott, hogy az anyagi jólét emelésére csak igen keveset tehet, sőt az állam fentartására a súlyos terhek alatt majd nem már kimerült honpolgároktól újabb s ismét újabb anyagi áldozatokat kénytelen kívánni: — nem jár el célszerűen, midőn a nemzet érzelmeit a politicai jogok csorbításával is sérti; mert a súlyos terhek azon meggyőződés mellett,hogy a politicai jogok biztossága is veszélynek van kitéve, még sulyosbakká válnak,— a méltó keserűség érzete lehangol minden áldozatkészséget, s elfojtja a bizalmat azon hatalom iránt, mely a polgároknak anyagi érdekeit nem tudja, politicai jogait pedig nem akarja kímélni.

Azon absolut rendszer, mely nem csak Magyarországnak, hanem az örökös tartományoknak is megszüntette alkotmányos szabadságát, keletkezésekor vezérül egy eszmét állított fel: az öszves birodalom központosított egységének eszméjét. — Azon status férfiak, kik ezen eszmét felállították, meg voltak győződve, hogy az egységes nagy Ausztria, melyet ők ekképen alakítanak, a hatalomnak oly magas fokára fog emelkedni, minőt a birodalom még eddig soha cl nem ért. Tervük kivitelében semmi tettleges akadály nem gátolta őket, mert az absolut hatalom szigorú parancsainak az engedelmességet senki meg nem tagadta; eltörlöttek s leromboltak mindent, a mi utjokban állott, fáradságot s pénzt nem kíméltek, s tizenkét év alatt a jövendő nemzedékek jövedelmét is elköltötték. És tizenkét év után a birodalom sem hatalmában, sem terjedelmében nem lett nagyobb, terhei pedig rendkívül sulyosodtak. — Ekkor felségéd maga szüntette meg a célra nem vezető absolut rendszert; de azon eszmét, melyet vezérelvül az absolut rendszer állított fel, s melynek az minden jogot, minden tekintetet feláldozott, — a központosított egységnek eszméjét, — kiindulási pontul továbbra is fentartotta, s alkotmányos úton kívánja azt valósítani, mit az absolut rendszer mellett annyi évek folytán létrehozni nem lehetett.

De nézetünk szerént ugyanazon nehézségek, melyek miatt a központosított egység eszméje absolut rendszer mellett a várakozásnak meg nem felelt, még élesebben fel fognak tűnni az alkotmányos életben. Az absolut rendszernek leghatályosabb eszköze volt a korlátlan hatalom, mely mind törvényhozás terén, mind a végrehajtás körében feltétlen engedelmességet követel, s mely ellen felszóllalni sem volt szabad. Ily hatalmat pedig alkotmányosság mellett gyakorolni nem lehet. — Minden országnak vannak saját emlékei, szokásai, reményei, és óhajtásai, melyek előtte szentek, s melyeket az absolut rendszer nyomása alatt kénytelen volt keblébe fojtani: most azonban, midőn joga van szót emelni hazája érdekében, ki fogja azokat mondani. — Terjedni fognak ezen érzelmek és eszmék, s mivel a központosított egység nagyrészt ellentétben áll az egyes országok múltjával, melyre azok kegyelettel pillantanak vissza, és azon reményekkel, miket a jövendőre nézve táplálnak keblükben, a központosított egység gyakorlati kivitele nemcsak ellenkező érzelmekre, de a köztanácskozások folyamában cllcnmondásra, és tetemes nehézségekre fog találni. — Fejedelmi teljhatalmú kényszerítés pedig és az alkotmányosság oly ellentétek, melyek együtt még fogalomban sem állhatnak meg.

Meg vagyunk győződve, hogy oly országok között, melyeknek szokásai, érdekei, történelmi múltja és közjogi állása annyira különbözők, a központosított egységnek létrehozása alkotmányos úton lehetetlen, ha tehát felséged birodalmát szabadnak, s valódilag erősnek óhajtja; nem kényszeritett egység, hanem a népeknek szabad akaratából számazott kölcsönös egyetértése által érheti cl azt, és a célra a központosított egységnek elméletileg talán kecsegtető, de gyakorlatilag nem létesíthető eszméjét kiindulási pontul nem használhatja. — Nem felségednek, s uralkodó házának, nem az örökös tartományoknak, vagy a birodalomnak valóságos érdekeivel ellenkezik a mi alkotmányos önállásunk, és 1848-ban alkotott

törvényeink. — Nem azért tagadtatik mega magyar alkotmány teljes visszaállítása, nem azért vétetik cl tőlünk az adó és katona állítás meghatározásának gyakorlatilag is mindég fennállott kétségtelen joga, mintha ezek a birodalom kormányzatát gátolnák, s Ausztriának nagy hatalmi állásával meg nem férnének. Nagy hatalom volt Ausztria akkor is, midőn Magyarország saját országgyűlésén ajánlotta meg a pénzt és katonát; oly hatalom volt, melyet a szerencsétlenségek hosszú sora sem volt képes megtörni; s midőn a birodalom legnagyobb részét elfoglalta már a diadalmas ellenség, s a magyar korona országain kívül alig maradt valami a fejedelem birtokában, azon Magyarország, melynek alkotmányos jogait most a birodalom állítólagos érdekében akarják korlátolni, hűségben, lelkesedésében nem csüggedve, törvényes jogait s egész erejét arra használta, hogy a birodalom elfoglalt részeit az ellenségtől visszafoglalni segítse.

Az ellenünk intézett csapásnak valóságos oka főképen az, hogy a mi alkotmányos önállásunk, a mi törvényeink össze nem férnek a központosított egységnek azon eszméjével, mely a félretett absolut rendszerből az alkotmányosság terére is áthozatott, — s fájdalom! még most is vezérelvnek, s kiindulási pontnak tekintetik. — De jog és igazság megengedik-e, hogy az alapszerződések szentsége, a nemzet alkotmányának leglényegesebb részei, az országnak kétségtelen jogai, s az alkotmányosság alapelvei, áldozatul essenek egy újabb eszmének, mely tizenkét éven keresztül minden szabadságot elnyomott, minden jogos követelést, s minden egyéb politikai tekintetet háttérbe szorított, az államnak oly sok áldozatába került, s a kivitelben mégis célszerűtlennek mutatkozott? Hasznos-e a birodalomra nézve egy újabb kísérlet kedvéért oly eszközökhöz nyúlni, mik a nemzet érdekeit s érzelmeit mélyen sértik, — annak hitét s bizalmát elölik, — és midőn egységet akarnak eszközölni, az egységnek egyedüli biztos alapját, a szives egyetértést, lehctlenné teszik?

Felhívja felséged az országgyűlést, hogy „kövesse őseinek példáját, kik az időről időre változó viszonyok elutasíthatlan igényeit méltányolni tudván, az 1687-dik évi 4., 1715. 8. és 1723-dik évi l-ső és 2-dik törvénycikkek tanúsága szerént Magyarország közjogi állását a birodalom közös igényeivel összveegyeztetni minden időben készek valának.“

Az 1687-dik évi 4-dik törvénycikkben eltörli az ország II. András arany bullájának azon záradékát, mely szerént valamikor a király az arany bulla ellen cselekedett, — az ország minden nemesének egyenkinfés személyesen joga volt a királynak ellcntállani. — Az 1715-dik évi 8-dik törvénycikkben pedig megállapíttatik, hogy az ország védelmére állandó és rendes katonaság tartassák, s annak zsoldja, valamint szintén minden egyéb segélyzések is, mindég országgyűlésileg határoztassanak meg. — Nincs ezen törvényekben a birodalom s annak érdeke, nincsenek az örökös tartományok csak egy szóval is megemlítve. Az cllcntállási jog nem azért töröltetett cl, az állandó rendes katonaság nem azért állapíttatott meg, hogy Magyarország közjogi állása a birodalom közös igényeivel öszveegyeztcssék. Akkor is megtörtént volna mindez, ha Magyarország fejedelmének személyére nézve is egészen külön|állott volna: mert az országnak saját érdekei megkívánták, hogy az egyéni ellentállásnak veszélyes joga, melylyel sokan az ország kárára visszaéltek, — eltöröltessék; az állandó katonaság felállítását pedig magának az országnak biztossága követelte, a mi pedig az idézett 1723-dik évi l-ső és 2-dik törvénycikket, vagy is a magyar sanctio pragmaticát illeti, nézeteinket erre nézve is már kijelentettük és kimutattuk, hogy abban sem valamely közös kormányzatnak, sem a személyes union alapuló clválhatlan birtokláson kívül más valamely birodalmi egységnek nyoma sincs.

De egyébként is lényeges különbség van az említett törvényeknek alkotása, és a jelen legmagasabb leiratban kimondott octroyrozások között. — Akkor a magyar király nem alakította át önhatalmával a magyar alkotmányt császári

diploma és pátens által, nem vonta el a magyar országgyűléstől .a leglényegesebb jogok gyakorolhatását, s az említett törvények is, rendes törvényhozás utján kölcsönös értekezletek folytán, a nemzet és fejedelem közös egyetértésével alkottattak. — Most mennyire másképp van mindez, — arról a legmagasabb királyi leirat egész tartalma tanúságot tesz.

Kijelenti felséged a legmagasabb királyi leiratban, hogy „az 1848-diki törvényeknek egy részét megerősíti; más részét azonban soha el nem ismerte, és elismerni nem is fogja;“ és ezen kijelentés mellett oda utasítja az ország gyűlését, hogy „a törvények ezen részének módosítására, s illetőleg eltörlésére nézve készítsen tői vényjavaslatokat, s terjeszsze azokat fejedelmi jóváhagyás alá.“

Szentesített törvények, míg a törvényhozó hatalom által nem töröltetnek el, egyiránt kötelezők, s azok egyes cikkeinek érvényére nézve különbséget, vagy fokozatot felállítani soha nem lehet. — Felségedet, ha csak ismét absolut hatalommal uralkodni nem akar, a teljhatalmú törvényhozás nem illetheti. — Felséged, mint magyar király, a sanctio pragmaticának értelmében essk a nemzettel együtt gyakorolhatja a törvényhozó hatalmat; szentesített törvényeinknek semmi részét önhatalmával, s az országnak beleegyezése nélkül, el nem törölheti; s valamint nem szükséges azon törvényeket fejedelmileg újra megerősíteni, mert azok már 1848-ban királyi megerősítéssel szentesíttettek, — úgy azok bárminemű részének egyoldalulag kimondott el nem ismerése jogilag nem gyengítheti azon törvények érvényét.

Felséged az 1848-diki törvények azon elveire, melyek által a nemesség kiváltságos állása megszüntetett, az általános birtok- és hivatalképesség behozatott, az urbér, a tized és egyéb jobbágyi tartozások eltöröltettek, a közteherviselés, valamint az általános katonakötelezettség kimondatott, — végre a választási jog mindazon néposztályokra is kíterjesztetett, melyek ezen joggal nem bírtak, kimondja legmagasabb leiratában, hogy azokat megerősíti. — Engedje azonban felséged tisztelettel megjegyeznünk, hogy a törvények említett elvei s rendeletéi újabb megerősítés nélkül is jogilag és tettleg teljes erejükben fennmaradnának. — Magyarország törvényhozásában 1848-ig csak a kiváltságos osztályok voltak képviselve. De sokan találkoztak ezen képviselők közül, kik számos éveken keresztül oda működtek, hogy az ország aristocraticus alkotmánya a kor igényei szerént fokonként kifejtve, a nép minden osztályaira kiterjesztessék. — Törekvésük a legfőbb hatalom részéről ritkán támogattatott, gyakran gátoltatott. — Végre az 1848-diki országgyűlés, mely még mindég a kiváltságos osztály képviselőiből állott, senki által nem kényszerítve, semmi nyomás alatt nem állva, önkényt szabad akaratból alkotta mindazon törvényeket, mik a hűbéri viszonyokat megszüntették, a hon polgárainak egyenjogúságát, és egyenlő kötelezettségeit megállapították, mind a polgári, mind a politikai jogokat a nép minden osztályaira kiterjesztették.

A magyar király ünnepélyesen szentesítette mindezen törvényeket, s azok tettleg életbe is léptek. — Most már azokat el törleni, vagy felfüggeszteni, s az döbbeni állapotot c részben ismét visszaállítani a fejedelmi teljhatalom sem volna többé képes. — Hiszszük, hogy felséged nem is akarja ezt; de meg vagyunk győződve, hogy akarva sem tehetné; nemcsak azért, mert a népnek adott jogokat hatalommal ismét visszavenni mindég veszélyes, — hanem azért is, mert ugyanazon kiváltságos osztályok, melyek e törvényeket alkották, soha meg nem nyugodnának abban, hogy a népnek jogai csorbíttassanak, s nem találkoznék Magyarország aristocratiájában oly egyén, ki az igazságról, polgári legszentebb kötelességéről, és a becsületről annyira meg tudna feledkezni, hogy azon kiváltságos jogokat, mikről önkényt lemondott, még legfelsőbb rendelet következtében is bármi részben visszavegye, s a régi állapotnak reá nézve anyagilag talán ked-

vcző, — erkölcsileg azonban bélyegző, s gyűlöletes visszaállítását elfogadni kész legyen.

Az 1848-diki törvényeknek rendeletei között vannak egyes pontok, miket a nép jogainak sértetlen fenntartása mellett mi magunk is óhajtunk célszerűbben átalakítani, s határozottabban kifejteni. — Ezekre vonatkozó javaslatiakat azonban csak akkor készíthetjük cl, és akkor terjeszthetjük felséged elébe, ha országgyűlésünk a törvények értelmében ki lesz egészítve; mert azok távollétében, kik meghívandók lettek volna, de meg nem hivattak, törvényeket nem alkothatunk.— Ha pedig felséged kívánja a törvények bármi részben megváltoztatását, a kiegészített országgyűlés mind azon javaslatokat, miket erre vonatkozólag felséged felelős magyar minisztériuma elöadand, tüstént tanácskozás alá veendi, s megállapodását felséged elébe fogja terjeszteni. — A miket azután, az ekép megkezdett országgyűlési kölcsönös értekezletek folytán, felséged és a nemzet kölcsönös egyetértéssel megállapítanak, azok lesznek majd a törvényesen végbement koronázás után királyi szentesítéssel megerősítendők. — De a már előbb szentesített törvényeknek mindazon rendeletéi, miknek változtatása vagy nem kívántatott, vagy a két félnek közös egyetértésével el nem fogadtatott, minden újabb megerősítés nélkül is jogilag teljes érvényüeknek tekintendők. — így kell eunek állani minden alkotmányos országban, hol a törvényhozó hatalom a fejedelem és nemzet között meg van osztva, mert különben a törvényhozó hatalom megosztása nem volna valóság. — így rendelik ezt alaptörvényeink is, különösen az 1790. évi 12. törvénycikk, mely világosan azt mondja: hogy „a törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának joga, Magyarországban s kapcsolt részeiben, a törvényesen koronázott fejedelmet, s az országgyűlésre törvényesen összesereglett ország karait és rendéit közösen illeti, s azonkívül nem is gyakorolható/'

De felséged, az 1848-diki törvények egy részének módosítása sőt eltörlése iránt hozzánk intézett legmagasabb felszólításában, nem Magyarország említett alaptörvényeinek nyomát követi, s általában nem az alkotmányosságnak elvéből indult ki. — Felséged a szentesített törvényeket absolut hatalommal felfüggesztette, s azoknak isméti életbe léptetését önhatalmával még most is gátolja, s felszólítja az országgyűlést, hogy azon törvények egy részét módosítsa, egy részét pedig törölje el, de egyszersmind kijelenti, hogy „azon törvényeket soha el nem ismerte, s jövőben sem fogja elismerni/' — Miből áll ezen kijelentés folytán az országgyűlési kölcsönös értekezlet?— miből áll a törvényhozó hatalom közös gyakorlása? — Az alkotmányos törvényhozás fogalmából következik, hogy új törvények alkotásánál, a miben a törvényhozó hatalmat közösen gyakorló két fél meg nem tud egyezni, az törvény nem lehet; szentesített törvények módosításánál vagy eltörlésénél pedig, a mely részben a módosítást vagy eltörlést mind a két fél el nem fogadja, azon részben a törvény megtartja kötelező erejét s érvényét.

— De felséged fenntebbi kijelentése szerént, ba netalán az említett törvényeknek valamely pontját, melyet felséged módosítani vagy eltörölni kíván, az ország módosítani, vagy eltörleni nem akarná is, ez megszűnnék érvényes törvény lenni.

— És így felséged a törvényhozó hatalmat tettleg egyedül maga gyakorolná, s az ország gyűlésének nem volna egyéb joga, mint a fejedelmi parancsot registrálni, mit akár teljesítene, akár nem, a szentesített törvényekből csak az maradna fenn, mit azokból időnként meghagyna az absolut fejedelmi akarat.

Módosítani vagy megszüntetni csak fennálló törvényt lehet; felséged pedig az 1848-diki törvényeknek módosítására, s illetőleg megszüntetésére, szólítja fel az országgyűlést. — Ha azon törvények jogilag sem állanak fenn, a módosítás, vagy megszüntetés lehetetlen, vagy legalább felesleges volna; ha pedig jogilag fenn állanak, — mit kétségbe vonni nem lehet, — végre is kell hajtatotok, minek eszközlése a királyi hatalom legmagasabb köréhez tartozik. — Mielőtt tehát az országgyűlés azon törvények módosítását, vagy bármi részbeni eltörlését,

tanácskozásainak, és országgyűlési kölcsönös értekezleteknek tárgyává tehetné, múlhatlanul szükséges, hogy azoknak alkotmányellenes felfüggesztése tettleg megszüntessék.

És, úgy látszik, felséged azon eljárást, miszerént némely törvényeket újabban megerősít, másokat pedig el nem ismer, nemcsak az 1848-diki törvényekre szorítja, hanem azt korábbi törvényeinkre is kiterjeszti. — Ugyanis megerősítésében világosan belefoglalja az általános birtok- és hivatalképességet is, mit nem 1848-ban, hanem 1844-ben állapított meg az országgyűlés; az el nem ismerést pedig az 1848-diki törvényeken kívül tettleg kiterjeszti régicbb, s leglényegesebb törvényeinkre is, midőn azokat önhatalmával módosítja, s a nemzet befolyása nélkül kiadott császári diplomához és pátensekhez alkalmazva, önhatalmával átalakítja. — Ilyenek többek között a törvényhozó hatalom közös gyakorlatáról szóló 1790-dik évi 12. törvénycikk; az ország függetlenségét biztosító 1790. 10. — az adó és katonaság meghatározását egész terjedelmében a magyar országgyűlés köréhez tartozónak rendelő 1715.8. — 1790. 19. és 1827. évi 4. törvénycikkelyek. S valóban a legmagasabb királyi leiratból azt sem érthetjük; érvényeseknek akarja-e tekinteni felséged törvényeinknek azon részét, mikről újabban ki nem mondja, hogy azokat megerősítette, — azt nem tudhatjuk; az el nem ismerés s a tettleges eltörlés meddig fog terjedni, s hol fog mcgállani. — Engedje felséged tisztelettel ismételnünk, hogy mindez a sanctio pragmaticával csakugyan ellenkezik.

De leginkább megdöbbentő volt reánk, s úgy hiszszük az összes birodalomnak minden alkotmányos érzelmű polgárára nézve azon alkotmányellenes elvnek kimondása; hogy felséged „az 1848-diki törvények elismerésére magát személyesen kötelezettnek nem tartja.“

Ha joga van a fejedelemnek az elődje által szentesített törvényeket maga személyére nézve kötelezőknek nem ismerni, mi lesz akkor alkotmányunknak, az ország törvényes szabadságának, s alkotott és alkotandó törvényeinek biztosítéka? mire támaszkodnak a birodalom azon népei, melyeknek felséged alkotmányos szabadságot adott, ezen szabadságnak tartósságára nézve? — Felségednek bármelyik utódja hasonlóul azt mondhatja, hogy egyik vagy másik alkotmányt, mit elődje szentesített, a birodalom érdekeivel s nagy hatalmi állásával megegyezhetőnek nem tartván, azt maga személyére nézve kötelezőnek nem tekinti.

Töröljük ki az alkotmányból a kötelezettségnek azon folytonosságát, mely nemzedékről nemzedékre száll, s a fejedelmekre úgy, mint népekre egyaránt kiterjed: minden alkotmányosság s minden államnak biztossága az események játéka leend.

Ezen folytonosság az alapja mind a nép szabadságának, mind a fejedelem trónjának, s örökösödési jogának. — Ezen folytonosságnak tagadása megsemmisiti azon közvetítő erőt, mely nélkül az érdekek összeütközésénél minden kérdés csak az önkény hatalmával, vagy a fegyver élével volna megoldható, s mely nélkül a népeknek és fejedelmeknek nem volna egyéb választásuk, mint absolut uralkodás vagy forradalom. — E jótékony közvetítő erő a jognak állandóságába vetett hit és bizalom, mi a kötelezettség említett folytonossága nélkül még csak nem is képzelhető. — Mi csak legmélyebb sajnálatunkat fejezhetjük ki, hogy azon elv, melynek felállítása sem felségednek, sem az összes államnak érdekeire nézve jótékony hatású nem lehet, a legmagasabb királyi leiratban kimondatott.

Az ország gyűlésének kiegészítése iránt elmondottuk első alázatos feliratunkban, hogy mindaddig, inig azok, kik törvény szerént az országgyűlésre meghívandók, meghíva nem lesznek: mi az ország gyűlését kiegészítettnek nem tekinthetjük, s törvények alkotásába nem bocsátkozhatunk.

A legmagasabb királyi leirat ezen jogos kívánatunkat sem teljesíti, s azt

válaszolja; hogy az országgyűlés kiegészítésének kérdése majd akkor fog önkényt megoldatni, ha mi Magyarországnak az örökös tartományok iránti viszonyait a legmagasabb szándék értelmében megállapítottuk, s az 1848-diki törvényeket részint módosítottuk, részint megszüntettük.

Előbb tehát a ki nem egészített országgyűlésnek el kellene a nemzet nevében alaptörvény gyanánt fogadni az absolut hatalommal kiadott október 20-díki császári diplomát, és a február 26-diki pátenst; képviselőket küldeni a birodalmi tanácsba; a szentesített törvények legfontosabb részét módosítani, vagy eltörülni, s ha eképen az ország alkotmányát lényeges részeiből kiforgatva, az egész magyar közjogot császári diplomák és pátensek szerént átalakította, s az ország jogait, és így a meg nem hívottakét is feláldozta, majd akkor, és csak akkor lesz egészítve az országgyűlés. — A kiegészítés kérdésének ezen megoldása nemcsak az ország törvényeivel; hanem az alkotmányos törvényhozás természetével is egyenesen ellenkezik.

Erdélyre nézve a legmagasabb királyi leirat azt mondja, hogy „annak Magyarországgali egyesítése a szász és román nemzet szabad beleegyezése nélkül lön elhatározva, soha teljes törvényerőre nem lépett, az egyoldalú határozatok kihirdetése után tettlcg felbomlott, s kivihetetlennek tekintendő mindaddig; valamig Erdélynek nem magyar ajkú lakosai az egyesülés által veszélyeztetve látják nemzetiségi érdekeiket, s a birodalom ebbéli igényei s érdekei kellőleg biztosítva nem lesznek/'

Magyarország és Erdélynek egyesülését mind Magyarországnak, mind Erdélynek törvényes országgyűlése ünnepélyesen elhatározta, s ezen határozatokat ő felségének szentesítése törvény erőre emelte.

Ha a szászok és románok törvény által ki lettek volna zárva az erdélyi országgyűlésből, vagy ha a törvény mellőzésével oda meg nem hivattak volna; ha az országgyűlés rendkívüli módon, szokatlan alakban hivatott volna össze; ha nem a valóságos többség határozott volna, vagy valamelyik rész erőszakkal gátoltatok volna szavazatának szabad kijelentésében: inkább lehetne szóllani arról, hogy a határozat a románok és szászok szabad beleegyezése nélkül hozatott, s inkább lehetne kétséget támasztani annak érvénye ellen.

De Erdélynek azon országgyűlése, mely az egyesülést elhatározta, szorosan az erdélyi törvények értelmében hivatott össze. — Erdélynek akkori közjoga szerént a megyéknek, székely és szász székeknek, s az országgyűlési joggal bíró városoknak követeiből, az ország egyházi s világi méltóságaiból, s főbb hivatalnokaiból és regalistákból kellett alakulni az országgyűlésnek; mindezek meg is hivattak, s követeik által, s illetőleg személyesen meg is jelentek.

Λ megyei követek választásánál a szász vagy román nemesek, kik pedig számosán valának, szinte úgy bírtak választási joggal, mint a magyarok. — A székely és szász székekben, valamint a városokban is, magyar, szász és román között a választási qualificátióra nézve különbség nem volt. — A regalisták, kik törvény szerént a tekintélyesebb nemesekből voltak meghívandók, és a főbb hivatalnokok nem egyedül magyarok voltak.

A törvény értelmében ily módon alakított országgyűlés az egyesülés feletti törvény alkotásában épen azon törvényszabta módon járt cl, melyet minden egyéb törvényeinek alkotásában követett; a határozat tudniillik absolut többséggel hozatott, és pedig épen az' esetben nagy többséggel, melyhez mind a román választók befolyásával megválasztott követek közül, mind a szász követek közül, számosán járultak szabadon kijelentett szavazataikkal. — És midőn a többség akarata határozatképen kimondatott, akkor sem történt tiltakozás a szászok vagy románok részéről.

Igaz, hogy Erdélynek 1848-dik előtti törvényei három külön nemzetről szólották: a magyar, székely és szász nemzetről, s a románokat külön nemzetnek

nem tekintették; — igaz, hogy a három nemzetnek voltak némely jogai, különösen az országgyűlési kijelöléstől függő hivatalokra nézve, miket a törvény a románokra ki nem terjesztett; de az országgyűlésre és a követek választhatására vonatkozólag nemzetiség szerénti különbség nem létezett, s ugyan azon qualifieatio mellett, mit a törvény megállapított, a román szintúgy bírt választási és választhatási joggal, mint a magyar, székely, vagy szász; az országgyűlésen pedig nem szavaztak az egyes nemzetek külön Curiatum votum képen; hanem fejenkénti szavazat szerént hozattak a határozatok.

Miután tehát Erdélynek azon országgyűlése, mely az egyesülési törvényt alkotta, szorosan az akkori törvények értelmében alakult, szászok és románok szintúgy befolytak a követek választásába, részt vettek az országgyűlési tanácskozásokban, szavaztak kényszerítés nélkül, s nem egy közülök az egyesülésre szavazott, és aképen az egyesülés nagy többséggel határoztatott cl: lehet-e alaposan állítani, hogy a szászok és románok szabad beleegyezése nélkül alkottatott az egyesülési törvény? s lehet-e annak érvényét ennélfogva tagadni? Vagy talán az egész román és szász népnek kivétel nélküli beleegyezése lett volna szükséges a törvények érvényességéhez? — A legmagasabb királyi leirat — úgy látszik — csak ugyan ezen nézetből indult ki felhozott ellenvetésében; mert azon ellenvetésnek minden egyéb magyarázata ellenkeznék a történtekkel. — De ki fog-e terjesztetni ezen nézet az osztrák birodalmi tanácsra is? törvényteleneknek fognak-e tekintetni annak minden oly határozatai, melyekbe például a cseh vagy lengyel követeknek, a cseh vagy lengyel népnek valamely része bele nem egyezett? — Pedig a birodalmi tanácsban nem csak külön nemzetiségek, hanem külön országok vannak képviselve, s ott inkább fordulhatnak elő esetek, melyekben hasonló ellenvetésnek több nyomatéka lehet.

Igaz, hogy az országgyűlésen, mely az egyesülést elhatározta, főkép a kiváltságos osztály volt csak képviselve, s a népnek, kivált a román és magyar népnek nagy tömege nem bírt befolyási joggal. — De ez természetes következése volt Erdély közjogi állásának, mely 1848-ig ott szintúgy mint Magyarországon főkép aristocratieus volt. — Ezt azonban az egyesülési törvénynek érvénye ellen épen úgy nem lehetne alaposan felhozni, amint nem szabad és nem lehet Magyarország azon törvényeinek erejét kétségbe vonni, melyek mellett a trónöröklés a dicsőségesen uralkodott habsburgi háznak előbb fiágára, később nőágára is megállapíttatott, pedig ezen törvények is a kiváltságos osztály által a nemkiváltságos népnek befolyása nélkül alkottattak.

Azt sem lehet alaposan állítani, hogy az egyesülésről alkotott magyarországi és erdélyi törvények teljes törvényerőre nem léptek. — Tudja mindenki, hogy az 1848-ban Pesten tartott országgyűlésre, mely már népképviselet alapján alakult, Erdélynek minden választó kerületei választottak és küldöttek képviselőket. — Ezeknek megválasztása az egyesülési, s azzal kapcsolatban álló választási törvény szerént történt. — A nép választotta meg azokat, és pedig nagy részben szász és román nép; voltak a megválasztott képviselők között románok is, szászok is. — Az egyesülési törvénynek azon része tehát, mely az országgyűlési kép vise letre vonatkozik, s melynek alapján mi most Erdélynek meghivatását mindenekelőtt sürgetjük, egész terjedelmében tettleg végre is hajtatott. — Elfogadta tehát, s tettleg teljesítette az egyesülést Erdély népének azon része is, mely annak megállapításánál jogot nem gyakorolhatott. — Tettleg elfogadta s teljesítette azt a román és szász nép, mely szintúgy választott, mint a magyar, s melyből azon egyének, kik a választók bizalmát bírták, meg is választattak, s az országgyűlésen meg is jelentek.

A beligazgatásnak azon átalakítását, mit az egyesülés szükségessé tett, a magyar minisztériumra bízta a törvény. —A minisztérium meg is kezdette már ezen hoszabb időt igénylő munkát, s együtt működött az erdélyi viszonyokat leg-

inkább ismerő férfiakkal; de a közbejött zavarok, és a hamar kiütött háború gátolták a munka befejezését. — Végre az absolut rendszer Magyarországnak és Erdélynek alkotmányos állását elnyomta, s Erdélyt is német rendszer alá kényszerítve Magyarországtól tettleg ismét elszakasztotta. — Lehet-e annál fogva, mert valamely törvény egyes részeinek tettleges végrehajtását közbejött zavarok, háború és fegyveres hatalom egy időre meggátolták, magát a törvényt kőtelező erő nélkülinek, s jogilag fenn nem állónak mondani, s nem sokkal természetesebb-e az a következtetés, hogy miután a közbejött zavarok és háború már megszűntek, mintán ünnepélyesen kimondatott, hogy alkotmányosság lép az absolut rendszer helyébe, s a magyar alkotmány is visszaállíttatik, a törvény egész terjedelmében hajtassák végre? Ha komoly az absolut rendszernek teljes megszüntetése iránti szándék, nem lehet akadály, mi a teljes végrehajtást, mely Magyarország felelős kormányának leend feladata, még ezentúl is gátolhatná.

Nem tudjuk, miképen veszélyeztethetné az egyesülés Erdély nem magyar ajkú lakosainak nemzetiségi érdekeit. — Hiszen ugyanazon törvény, mely az egyesülést megállapította, Erdélyben is felszabadította a népet; kimondotta az egyenjogúságot, a polgári s politikai jogokat a népnek minden osztályaira, nemzetiségére kiterjesztette, s az egyesülésnek legelső következése az volt, hogy azon különbség, mi jogok tekintetében egy részről a magyar, székely és szász nemzet, más részről a román nemzet között előbb fennállott, azonnal meg lön szüntetve. — Mi Erdély nem magyar ajkú lakosainak nemzetiségi érdekeit szintúgy teljes mértékben fogjuk méltányolni, mint a magyarországiakét. — De épen ezért is szükséges, hogy Erdély is a törvény értelmében országgyűlésünkre azonnal meghivassék, s a nemzetiségi érdekek felett velünk együtt tanácskozhassak; mert ha a ki nem egészített országgyűlés, melyhez ők meg nem hivattak, kényszerített távollétükben, s így minden befolyásuk nélkül rendelkeznék áz ő érdekeik felett, sokkal több joggal lehetne majd érvénytelennek mondani ezen rendelkezéseket, mint az egyesülési törvényt, mely az ő jelenlétükben, az ő befolyásuk mellett alkottatott.

Azt sem értjük, mik lehetnek a birodalom azon igényei, miket a legmagasabb királyi leirat Erdélyt illetőleg biztosíttatni óhajt? Erdély is szent István koronájához tartozik, s Magyarország királyán kívül másnak ahoz jogos igényei nem lehetnek.

Horvátországot az 1848-diki törvények sem akarták bekebelezni Magyarországba; hanem azt saját territóriummal bíró külön állású társországnak kívánták tekinteni, mely Magyarországgal ugyanazon törvények alatt közjogi viszonyban áll. — Magyarország a horvát nemzet jogait 1848-ban sem akarta sérteni, s nem gondolhatta: hogy azon törvények, mik az ország alkotmányát az igazság és szabadság érdekében szélesebb alapra fektették, s a testületi kormányzat helyett parlamentaris kormányzatot hoztak be, keserű érzelmeket, s ellenszegülést idézzenek elő Horvátországban. — Magyarország minden jogokat, melylyekkel maga bírt, Horvátországgal is megosztott. Horvátországnak beligazgatási ügyei már előbb is a magyar kormányszékek alatt állottak; s az 1790. évi 58. törvénycikk, mely azokat a magyar királyi helytartótanács alá rendelte, egyenesen Horvátország kívánatának folytán lön alkotva. — Semmi újabb yiszonyt, semmi szorosabb függést nem állapítottak meg tehát az 1848-diki törvények az által, hogy a testületi kormányzat általános megszüntetésével Horvátország beligazgatási ügyeit is a felelős minisztériumhoz tették át. — A törvénykezés körében Horvátországra nézve is változatlan maradott a rendes bíróságok hatásköre. — A törvényhozás terén szélesebb népképviseleti alapon rendeztetvén az országgyűlés, Horvátországra nézve is népességének arányához képest állapíttatott meg a képviselők száma, s ez által annak a törvényhozásbani részvéte az előbbihez képest aránylag tetemesen tágult. — A nyelvre nézve semmi újabb rendelkezést nem

tettek az említett törvények. Horvátország követei hajdan latinul szóltak Magyarország gyűlésen; de 1847-dik évben a horvát tartományi gyűlésnek egyenes utasításából kijelentettek, hogy jövendőben magyarul fognak szólam, s így Horvátország egyenes beleegyezésével lett egyedül magyar az országgyűlési tanácskozások nyelve. Λ közigazgatás körében pedig Horvátországtól nem is kívántatott, hogy a magyarnyelvct használja.

Ezek szerént méltán ismételhetjük, hogy Magyarország Horvátország jogait sérteni nem kívánta, s tekintve, hogy annak követei tettleges részt vettek az említett törvények alkotásában, nem is hitte, hogy azok által Horvátország sértve érezhesse magát. Honnan eredtek, s mikép alakultak az akkori fájdalmas események, — arról egykor az elfogulatlan történelem fog csak Ítéletet mondhatni. — Jelenleg azonban kétségtelennek látszik az, hogy Horvátország tágítani kívánja azon kapcsolatot, mi századokon keresztül Magyarországhoz kötötte. Mi sokkal inkább méltányoljuk érdekeit s kívánatait, minthogy készek ne volnánk erre nézve vele bármikor értekezletbe bocsátkozni, s a kapcsolatnak fentartása, vagy méltányos átalakítása rajtunk nem múlik. De ha Horvátország tőlünk végkép el akar szakadni s az osztrák tartományok sorába lepve, azoknak törvényhozása, s kormányzata alatt akarna állani, mit azonban a horvát nemzet alkotmányos érzelmeinél fogvtv lehetőnek nem tartunk, mi azt nem gátolhatnánk, — hanem törvényesnek s alkotmányosnak részünkről nem tekinthetjük, s bele nem egyezünk; mert jogosítva nem vagyunk szent István koronájának birodalmát szétdarabolni.

Fiúménak, s a határőrvidéknek első feliratunkban sürgetett meghívására vonatkozólag semmit nem válaszol ugyan a legmagasabb királyi leirat, — de kivánatunk tettleg megtagadtatik, a mennyiben a sürgetett meghivatás meg most sem történt meg, pedig mind Fiume, mind a határőrvidék törvényszerént kiegészítő részei az országgyűlésnek.

Fiume korábban külön territórium volt, s önállással bírt. — A sanctio pragmaticát is külön s önállókig fogadta cl, sokkal később mint Horvátország, s két évvel később mint Magyarország. Ő felsége Mária Terézia 1779-ben april 23-án Fiúmét királyi pecsétes levelével ünnepélyesen szabad révpartnak nyilvánítván, azt saját kívánatára Magyarországhoz kapcsolta. A királyi levélnek következő szavai: „Urbs haee commercialis Fluminensis sancti Viti cum districtu suo tamquam separatum sacrae Regni Hungáriáé Coronac adnexum corpus porro qnoque considcretur, atque ita in omnibus tractctur, neque cum alio Buccarano verut ad Regnum Croatiac ab incunabulis ipsis pertinentc districtu ulla rationc commisceatur,“ — világosan bizonyítják, miszerént Fiume nem Horvátország által, hanem egyenesen és közvetlenül kapcsoltatott Magyarországhoz. — Magyaroroszág törvényhozása 1807-dik évi 4-dik törvénycikkben hivatkozva ö felségének Mária Teréziának fent említett királyi levelére, Fiúménak Magyarországba lett bekebelezését újabban kimondta, s Fiume kormányzójának a felső táblánál, követeinek pedig az alsó táblánál, országgyűlési ülést és szavazatot adott.

Ezek folytán Fiume mindég Magyarországhoz tartozott, s Horvátországtól és a báni hatóságtól függetlenül Magyarországnak volt kiegészítő része. — Az absolut rendszer, mely minden alkotmányt felfüggesztett, Fiúmét is tettleg ciszakasztotta Magyarországtól, s azt önhatalmával Horvátországhoz csatolta. De Magyarország vissza követeli törvényes jogait, s vissza követeli ezt Fiume maga is, mely — mint közönségesen tudva van, ismételve kijelentette, hogy magát Magyarország kiegészítő részének tekinti, Horvátországhoz jogilag nem tartozik, s a hoz tartozni nem is óhajt, s Magyarországhozi visszakapcsol tatását sürgeti. E kettős kívánatnak váratlan megtagadása, világosan ellenkezik alaptörvényeinkkel, különösen az 1715-dik évi 3-dik törvénycikkelylyel és a királyi hitlevelekkel, mik az ország területi épségének sértetlen fentartását biztosítják.

A határőrvidékek is kiegészítő részei az országgyűlésnek, s az 1848-dik

évi 5-dik évi törv. cikk értelmében arra ők is meghívandók lettek volna. De nem csak a törvénynyel, hanem a méltányossággal is ellenkezik az, hogy midőn a birodalom minden népeinek alkotmány adatott, vagy igertetett, a határőrvidék el legyen zárva az alkotmány jótéteményeinek élvezetétől, s azon honpolgárok, kiket az ország védelmének terhe sokkal súlyosabban nyom, mint másokat, s a katonai rendszernek szükséges szigora is korlátol egyéni szabadságukban, részt no vehessenek a törvényhozásban,mire alton más polgárainak jogot ád az alkotmány.

Felszólítja felséged az országgyűlést, hogy Magyarország nem magyarajka lakosainak nemzetiségi jogait biztosító törvényjavaslatok tárgyalásához fogjon.

Mindenekelőtt alaptalannak nyilvánítjuk azon vádat, hogy az 1843-diki törvények Magyarország nem magyarajka lakosainak nemzetiségi jogait sértették. Sok célszerű intézkedést állapítottak meg ezen törvények a nép javára, s a híiségi viszonyok megszüntetésével sok terhes kötelezettséget szüntettek meg. Megállapították az egyenjogúságot, kiterjesztették minden osztályra a polgári s politicai jogokat, s a népek millióit e hon szabad polgáraivá tették; és minden jótékony Intézkedésekben egyenlően részcsittcttck minden nemzetiséget. Nyelvre és nemzetiségre vonatkozólag pedig semmi újabb rendelkezést nem foglalnak magukban az említett törvények. Megcmlíttetik ugyan az 5dik törvénycikknek 3-dik szakaszában, miszerént a törvényhozás nyelve egyedül magyar; — a 16-dik cikk 2-dik szakaszának c) pontja alatt pedig· ugyanez mondatik a megyei gyűlések tanácskozási nyelvére nézve. De mindezek nem valának nj rendeletek, hanem korábbi törvényeinknek, — névszerént az 1830. 8-dik, 1840-dik. 6-dik, s 1844-dik évi 4-dik törvénycikkelyeknek folytonos gyakorlat által is szentesített következései.

De ha az 1848-diki törvények a nem magyarajka nemzetiségek jogait s érdekeit csakugyan annyira sértették: mit tett az absolut rendszer azon sértett jogok visszaállítására, s a népek nemzetisége érdekeinek oltalmára, midőn 1849-ben a magyar alkotmányt s az ország minden törvényeit felfüggesztette? |Kimondotta a nemzetiségek egyenjogúságát, és ezt az által valósította, hogy mindenütt, minden nemzetiségre nézve törvénykezésben, közigazgatásban és iskolákban a német rendszert, és a német nyelvet hozta be. — Még a szerb vajdaság is, mely a szerb nemzet kedvéért állíttatott fel, egyedül csak névre volt szerb.

És még jelenleg is Csehországban, Galliciában, és az örökös tartományok több részeiben minő politikai kedvezésekben részesülnek nyelvükre nézve a nem német ajkú lakosok, ámbár azon országok népességének túlnyomó számát képezik? A közigazgatás és törvénykezés, sőt még a felsőbb oktatás is nem nemet nyelven vitctik-c mindazon országokban? s vannak-c ott a németen kívül más nemzetiségek érdekei lényegben inkább méltányolva,s jobban biztosítva,mint hazánkban bár mi kor voltak?

Egyébiránt alig van állam Európában, melynek népessége többféle nemzetiséghez nem tartoznék, s vannak államok, melyekben tetemes a más nemzetiségűek száma. — És mi nyíltan merjük állítani, hogy azok legnagyobb részében a többféle nemzetiségek jogai s érdekei több méltánylást, s több biztosítást nem találnak, mint nálunk eddig is találtak.

Bátran kérdezhetjük azt is, hogy a magyarországi románok és szlávok nemzetiségi jogaikra s érdekeikre nézve rosszabb állapotban vannak-c Magyarországban, mint azon számos románok, kik Görögországban és Oroszországban, s azt n szlávok, kik Németországban laknak?

De tudjuk mi azt, hogy a mindinkább fejlődő nemzetiségi érzet figyelmet érdemel, s nem lehet azt a múlt időknek és régibb törvényeknek mértékével mérni. Nem fogjuk felejteni, hogy Magyarország nem magyar ajkú lakosai, szintúgy Magyarország polgárai, s mi őszinte készséggel akarjuk mind azt, amit e részben az ő érdekeik, s a haza közérdeke megkíván, törvény által biztosítani.

Ha felséged kezdetben már meghívta volna jelen országgyűlésünkre mindazokat, kik törvényszcrént meghívandók valónak, s a kiegészített országgyűlés azonnal törvények alkotásához foghatott volna, már eddig a nemzetiségi érdekek biztosítását illetőleg törvényjavaslataink felséged elébe volnának terjesztve. Sőt a képviselő ház azon reményben, hogy az országgyűlés mielébb ki fog egészíttctni, már bizottmányt nevezett ki, mely az e részben szükséges előmunkálatokat megtegye, s a teendők iránt javaslatot készítsen, és e bizottmány munkáját már be is fejezte. — De felséged az országgyűlésének kiegészítését most is megtagadja; a ki nem egészített országgyűlés pedig miként bocsátkozhatik törvények végleges alkotásába különösen oly tárgyak felett, melyek a meg n?m hívottakat leginkább érdeklik, s melyeknél épen azok kívánatit kell főkép figyelembe venni.

A szerbeknek azon kívánataira nézve, miket ők, — mint a legmagasabb királyi leirat mondja — ősi kiváltságaikra, jogaikra, s nemzetiségi érdekeik biztosítására vonatkozólag nemzeti gyülekezetükben kifejtettek, s mikre nézve felséged még csak ezután kívánja előterjesztéseit s intézkedéseit az országgyűlése elé juttatni; ugyanazokat ismételjük miket fentebb a nemzetiségekre nézve kijelentettünk.

A trónróli lemondást illetőleg felséged még azon egyszerű méltányos és szorosan törvényes kívánatunkat is megtagadja, mit erre nézve első feliratunkban kifejtettünk. — De mi soha cl nem fogadhatjuk azon nézetet, hogy Magyarország az ausztriai császárságnak provinciája. — Ausztria császára egyszersmind Magyarország királya — de nem úgy, s nem azért, mert császára Ausztriának, hanem egyedül azért, mert a santio pragmatica szerént a két külön trón ugyanazon egy fejedelmet illeti. — Midőn I. Ferenc császár ő felsége 1804-ben az ausztriai császári címet felvette, határozottan egyszersmind kijelentette azt is, hogy ezáltal Magyarországnak alkotmányos jogviszonyai semmi részben változást nem szenvednek, Magyarországnak alkotmánya s önállása tehát továbbra is sértetlenül maradott, és ezen alkotmányos önállásnak szoros következése az, hogy a magyar királynak trónróli lemondása csak az ország tudtával s hozzájárulásával történhetik.Mi a helyzet sajátságát s nehézségeit méltányolva csak azt kívántuk, hogy az annak idejében elmulasztott előlcges értesítés legalább utólagosan, forma szerént pótoltassék. — Kívántuk ezt az ország jövendő biztosításának tekintetéből, és ugyanazon tekintetből kötelességünk ahhoz továbbra is szorosan ragaszkodni.

A politikai vádak folytán elitéit és száműzött vagy elzárt honfitársainkra nézve is újra ismételjük mindazokat, miket első feliratunkban kifejtettünk.

Ezek azok, miket a legmagasabb királyi leiratnak részleteire tisztelettel s őszintén előadni kötelességünknek tartottunk.

Ismételjük Magyarország közjogának törvényes alapél veit:

A pragmatica sanctio, melyet a magyar nemzet a magyar királylyal 1723-dik évben a trónörökösödés felett önként és szabad akaratból kötött, valóságos állami alapszerződés,mely szorosan viszonyos kötelezettségeket foglal magában.

Az említett sanctio pragmatika, midőn egy részről az uralkodóház nőágára is átruházza a trónöröklés jogát; más részről határozottan kiköti: hogy a király Magyagyarországban máskép ne uralkodjék, s ne kormányozzon, mint magának az országnak eddig alkotott, vagy jövendőben országgyűlésileg alkotandó saját törvényei szerént; más tartományok kormányzati módját Magyarországba be ne hozhassa; uralkodásának kezdetekor magát mindég törvényesen megkoronáztassa; koronázása előtt ünnepélyes királyi hitlevelet adjon ki, s abban az országot biztosítsa, hogy annak területi épségét, jogait, szabadságát, s törvényeit sértetlenül fenn fogja tartani, s mindezeket királyi esküvel is szentesítse; végre ha ö felségének I. Leopold császár és királynak minden maradéka nőágban is kihalna, visszaszálljon ismét az országra azon ősi törvényes jog, miszerént királyát szabadon választhassa.

A sanctio pragmatica szerént Magyarország és az örökös tartományok között semmi más kapcsolat nem létezik, mint az uralkodóháznak ugyanazonossága, s az egyedül erre alapított feloszthatlan s elválbatlan birtoklás.

Magyarországban az 1741-dik évi 4-dik és 1790-dik évi 3-dik törvénycikkek szerént csak a törvényesen koronázott király gyakorolhatja a legfőbb királyi jogokat.

Magyarországban az 1790-dik évi 3-dik törvénycikk szerént a trónörökös, kit az öröklésnek reá nézve megtörtént megnyílásától fogva Magyarország örökös királyának (hereditarius rex Hungáriáé) nevez a törvény, tartozik a trón megiiresedésének napjától számítandó hat hónap alatt magát törvényesen megkoronáztatni s ezen időközben is csak az ország alkotmányával egyezőleg kormányozhat.

- Magyarország az 1790-dik évi 10-dik törvénycikk szerént szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs (nulli alteri regno aut populo obnoxium); hanem önállással és saját alkotmánynyal bir, mely szerént törvényesen koronázott királya által saját törvényei szerént kormányozandó, s igazgatandó (regendum et gubernandum).

Magyarországban az 1790. évi 12. törvénycikk szerént is a törvényalkotási, magyarázási, s eltörlési jog a törvényesen koronázott fejedelmet, és a törvényesen egybegyült országgyűlést együtt, közösen illeti, s ezen jog országgyűlésen kívül nem gyakorolható. — A végre hajtó hatalmat pedig ő felsége csak a törvények értelmében gyakorolhatja.

Magyarországban az 1715. évi 8. és 1827. évi 4. törvénycikkek szerént a közadónak, és bármi egyéb segélyezéseknek, és a katonaújoncoknak megáján lása s meghatározása egész terjedelmében az országgyűlést illeti, s attól soha semmi szín alatt, még szükség esetében sem vonathatik el. — Országgyűlésen kívül sem adót kivetni vagy felemelni, sem katonaújoncokat állítani nem szabad.

De felséged, midőn egy részről a sanctio pragmaticában megállapított örökösödési jogánál fogva törvényes megkoronáztatását kívánja, más részről az örökösödési jognak, s törvényes koronázásnak ugyanazon pragmatica sanctióban kikötött feltételeit mellőzi; az absolut hatalommal felfüggesztett magyar alkot mányt, melynek sértetlen fenntartása a pragmatica sanctio egyik feltétele, nem teljes épségében, hanem csak némely részeire nézve akarja visszaállítani, s azt kívánja, hogy a nemzet mondjon le alkotmányos jogainak leglényegesebb részeiről.

Felséged a fejedelmi teljhatalommal kiadott október 20-dik császári diplomát, és február 26-diki pátenst a nemzetnek elöleges beleegyezése nélkül önhatalmával tettleg Magyarországra is kiterjeszti, s alaptörvényeknek nevezve azokat, tőlünk is azt kívánja, hogy országgyűlési tanácskozásainkat s határozatainkat mindenben azokhoz alkalmazzuk.

Felséged Magyarországot is azon birodalmi tanácsnak hatalma alá rendeli, melyet fejedelmi teljhatalmával Magyarország tudta, s hozzájárulása nélkül felállított. — Az adó és katonaállítás meghatározásának, s általában a legfontosabb közügyek feletti törvényhozásnak jogát, melyet Magyarország mindég saját országgyűlésén gyakorlott, azon birodalmi tanácsra ruházza át, s nem kérdezve, nem várva a nemzet beleegyezését, egyenes és határozottan oda utasítja az országgyűlését, hogy a birodalmi tanácshoz haladék nélkül válaszszon és küldjön a pátensben meghatározott számú képviselőket. .

Ezen legmagasabb rendelkezésekben teljesen mcllőztetik a sanctio pragmaticának azon feltétele, miszerént Magyarországot a fejedelem csak az országnak eddig alkotott, s ezután országgyűlésileg alkotandó törvényei szerént kormányozhatja, — s nem vétetik tekintetbe a törvény azon rendelete, hogy „Magyarország szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve füg-

gctlen, semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, hanem önállással és saját alkotmánynyal bir.“ — Felséged ezen legmagasabb rendelőtök által ősi alkotmányunkat lényegében átalakítja, új törvényhozási rendszert, új alaptörvényeket octroyroz, s ekép az Összes törvényhozó hatalmat, mely a fejedelmet és nemzetet együtt s közösen illeti, egyedül maga gyakorolja.

Felséged határozottan kijelenti: hogy szentesített törvényeinknek egy részét el nem ismeri, jövőre sem fogja elismerni, s azoknak elismerésére magát személyesen kötelezettnek se tartja; — s kijelenti azt is, hogy mindaddig míg ezen törvényeket a császári diploma rendeletéhez képest újabban át nem vizsgáljuk, nem módosítjuk, s azoknak egy részét el nem töröljük, a koronázási hitlevél sem leend országgyűlési tanácskozás alá vehető.

Felséged az országgyűlésnek törvényszabta kiegészítését, mely nélkül törvények alkotásába, s a királyi hitlevél feletti értekezletekbe jogosan nem bocsátkozhatunk, azon feltételhez kötötte, hogy a ki nem egészített országgyűlés előbb a császári diplomának és pátensnek rendeletéit, s ez által az ország alkotmányát lényegében alakítsa át, a már szentesített 1848-diki törvényeket azon diplomának és pátensnek elveihez alkalmazva, módosítsa s illetőleg törölje el, fontos közügyek felett újabb törvényeket készítsen, — s tegye mindezt a meg nem hívottak távollétébcn, s azok törvényes jogainak sérelmével.

Felséged kormánya jelenleg sem az alkotmánynyal egyezőleg kormányoz, a beligazgatásnak alkotmányszerű orgánumai absolut hatalommal korlátoltatnak eljárásukban, s azok mellett egyszersmind az absolut hatalom alkotmányellenes tisztviselői működnek; az országgyűlésének minden befolyása nélkül megállapított direct és indirect súlyos adók követel tétnek, s fegyveres erővel hajtatnak be; az ország legfőbb kormányzata pedig sem alakjában, sem eljárásában nem törvényszerű.

Mi tehát a legmélyebb tisztelettel, de egyszersmind azon őszinteséggel, melylyel felségednek, a hazának, és önmagunknak tartozunk, kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy mi a sanctio pragmaticához, s annak minden feltételeihez kivétel nélkül szorosan ragaszkodunk, semmit a mi azzal bármi részben ellenkezik, alkotmánj'szerűnek nem tekinthetünk, s el nem fogadhatunk.

Szorosan ragaszkodunk az ország alkotmányos önállásához, s ennélfogva az örökös tartományok irányában sem ismerünk cl semmi más szorosabb kapcsolatot; mint a mi a sanctio pragmaticában van megállapítva.

El nem fogadhatjuk a múlt évi október 20-án kiadott császári diplomának, s folyó évi február 2G-án kiadott pátensnek Magyarországra nézve is szándéklott kiterjesztését, s azoknak tartalmát sem tanácskozásainkban alapul nem vehetjük, sem Magyarországra kötelezőknek el nem ismerhetjük.

Ünnepélyesen tiltakozunk az ellen is, hogy a birodalmi tanácsnak Magyarország felett bármi részben törvényhozási vagy rendelkezési hatalma lehessen, s kijelentjük; hogy mi abba képviselőket küldeni nem fogunk, s minden oly választásokat, mik az országgyűlésen kívül e célra netalán történhetnének, valamint az ily választásoknak elfogadását is alkotmányunk megsértésének nyilvánítván, el nem ismerjük, hogy az ekép választottak Magyarországot bármi tekintetben képviselhessék.

Miután Magyarország felett, s annak jogairól a törvényes királynak, s nemzetnek alkotmányszerűleg egyesült akaratán kívül senki jogosan nem rendelkezhetik; ezennel kinyilatkoztatjuk, hogy a birodalmi tanácsnak Magyarországra s a kapcsolt részekre vonatkozó rendeletéit alkotmányelleneseknek, s érvényteleneknek kell tekintenünk, semmi terhet, semmi kötelezettséget, mit a birodalmi tanács megállapít, semmi kölcsönt, melynek felvételét elhatározza, az állam vagyonának semmi eladását, mihez beleegyezéséi kimondja, Magyarországra nézve alkotmányszerűnek, s ennél fogva kötelezőnek cl nem ismerünk, s kénytelenek

leszünk azt minden időben úgy tekinteni, mint az ország beleegyezése nélkül jogtalanul történtet.

Kijelentjük, hogy a nemzetnek azon alkotmányos jogát, miszerént saját adója, s katonasága felett mindég saját országgyűlésén rendelkezett, továbbra is sértetlenül akarjuk fenntartani, s annak a birodalmi tanácsra leendő átruházásába soha bele nem egyezünk.

Szorosan ragaszkodunk az ország azon alkotmányos jogához, miszerént a törvényhozó hatalom mind új törvények alkotására, mind a már szentesített törvényeknek magyarázására, módosítására, vagy eltörlésére nézve a fejedelmet, s a törvényesen egybegyült országgyűlést illeti. — Nem tekinthetjük tehát alkotmányosnak a törvényhozó hatalom egyoldalú gyakorlását, snmmí octroyrozást el nem fogadhatunk, s cl nem ismerhetjük azt, hogy a már szentesített törvények bármi részben egyoldalú hatalommal fölfüggesztethessenek, módosíttathassanak, vagy eltöröltethessenek. — Ennélfogva ragaszkodunk az 1848-diki törvényekhez is egész terjedelmükben, s azokat mint alkotmányszerűleg hozott, s királyi megerősítéssel ünnepélyesen szentesített törvényeket tcljeseu jogérvényiieknek tartjuk.

Kijelentjük, hogy az ország gyűlésének törvényszabta teljes kiegészítése előtt sem törvények alkotásába, sem a királyi hitlevél feletti értekezletbe nem bocsátkozhatunk.

Kijelentjük végre, hogy az ország jelenlegi kormányzatát, különösen a nem alkotmányos tisztviselőknek absolut hatalmú eljárását törvényelleneseknek, s a hazai törvények súlya alá esőknek, a törvény ellen kivetett, s behozott direct s indirect adókat, s azoknak fegyveres erőveli behajtását alkotmányellenesnek vagyunk kénytelenek tekinteni.

Fájdalommal látjuk, hogy felséged a legmagasabb királyi leirat által minden kölcsönös értekezletet lehetetlenné tett, s azoknak fonalát végkép megszakasztotta. — A legmagasabb királyi leirat nem áll a magyar alkotmány alapján; hanem az absolut hatalommal kiadott, s alkotmányunk lényegével ellenkező császári diplomát és pátenst főtörvényül tűzte ki; minket eddig a hon iránti kötelesség és törvényhozói állásunk, s önmeggyőződésüuk szorosan a magyar alkotmányhoz kötnek, mi csak annak alapján tanácskozhatunk. — E két egymástól eltérő, sőt egymással ellenkező irány óhajtott egyesülésre nem vezethet. Nekünk az irányt legszentebb kötelességünk tűzte ki, s azt elhagynunk nem szabad. — Mély sajnálattal mondjuk ki lehát, hogy a legmagasabb királyi leirat folytán kénytelenek vagyunk mi is az országgyűlési értekezletek fonalát megszakasztottnak tekinteni.

Lehet, hogy nehéz idők következnek ismét hazánkra; de a megszegett polgári kötelesség árán azokat megváltanunk nem szabad. — Az ország alkotmányos szabadsága nem oly sajátunk, melyről szabadon rendelkezhetnénk; hitünkre bízta a nemzet annak hű megőrzését, s mi felelősek vagyunk a haza, s önlelkiismeretünk előtt. — Ha tűrni kell, tűrni fog a nemzet, hogy megmentse az utókornak azon alkotmányos szabadságot, melyet őseitől öröklött. — Tűrni fog esüggedés nélkül, mint ősei tűrtek és szenvedtek, hogy megvédhessek az ország jogait; mert a mit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de miről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszasszerzése mindég nehéz és mindég kétséges. — Tűrni fog a nemzet, remélve a szebb jövendőt, s bízva ügyének igazságában.

12. Az óvás tárgyában.

(A képviselőházban. 1861. aug. 21.)

Az országgyűlésnek feloszlatása előrelátható és több mint valószínű, noha még hitelesen tudva nincsen. — Ha alkotmányszerűleg mennének a dolgok, és a legfőbb hatalom irányunkban törvéuyszerlileg gyakoroltatnék: előre meg lehetne mondani az időt és módot, miként fog az országgyűlés berekesztetni; de miután a tapasztalás azt mutatja, hogy már alakjában sem vitettek az ügyek alkotmányszerűleg a legfőbb hatalom részéről: nem tudhatjuk, minő pillanatban és mily alakban fog a felosztás megtörténni.

Amint az előttem szólott érdemes képviselőtársam Bónis Sámuel előadta, fontosnak és mindenesetre szükségesnek találom én is, hogy az országgyűlésnek végpillanatában óvásunkat jelentsük ki az iránt, ami eddig és ezentúl törvénytelenül történt és történendik; — és mivel a mai nap csak a miénk, a holnap már a sors kezében van, nem halaszthatjuk és nem mulaszthatjuk el ma azt, mit talán holnap tennünk már nem lehet. — Nem ereszkedem részletekbe; én egy óvást tartok szükségesnek a ház nevében kijelenteni, és ha a tisztelt ház megengedi, azt fogalmazva fel fogom olvasni, mint azt egyéni nézetem szerént jónak látom.

„Ó v á s. Az ország gyűlése jogszerűleg egyedül a magyar alkotmány alapján működhetvén, semmit el nem mulasztott, hogy ezen alapot helyreállítsa, s teljesen biztosítsa.

Az országgyűlésnek törvényszabta kiegészítése, a felelős minisztériumnak és a felfüggesztett törvényeknek visszaállítása valának mindenekelőtt szükségesek arra, hogy az országgyűlés törvények alkotásába bocsátkozhassák. — Ezeket sürgettük tehát mindenekelőtt, de ismételt feliratainк sikeretlenek maradtak; s eképen az ország gyűlésének hatásköre egyedül az ország jogainak védelmére lön szorítva, mit ki nem egészített állapotában is joga, sőt kötelessége volt erélyesen teljesíteni.

Az országgyűlési kölcsönös értekezések fonalát tettleg a legmagasabb leirat szakasztottá meg, midőn ősi alkotmányunkat, az alapszerződések ellenére, absolut hatalommal lényegében átalakítva, tanácskozásainkat a császári diplomák és pátensek terére s korlátái közé kívánta szorítani, hová mi jogszerűleg nem léphettünk.

Meggyőzött minket azon legmagasabb leirat arról, hogy nincs szándéka ő felségének a sanctio pragmatica értelmében visszaállítani alkotmányunkat, melyhez pedig mi hűtlenek soha nem lehetünk. És meggyőződésünket újabban meg fogja erősíteni, ha az ország gyűlésének törvényszabta kiegészítése s a parlamentáris kormány visszaállítása helyett az országgyűlésnek oly feloszlatása következik be, mely a törvény rendeletével ellenkezik.

Az 1848-dik évi 4-dik törvénycikk szerént az országgyűlést feloszlatni mindaddig nem lehet, míg a ministerium a múlt évi számadásokat és a következő költségvetést elő nem terjeszti, s az országgyűlés azok iránt határozatot nem hoz.

De a törvény ezen rendeleté nem teljesíttetett, s nem is teljesíttethetik mindaddig, míg a felelős ministerium vissza nem állíttatik, s az ország gyűlése ki nem egészíttetik: mert nincs törvényes kormány, mely a költségvetést előterjeszsze, s az ország gyűlése épen az által, hogy a törvényszabta kiegészítés határozottan megtagadtatott, képtelenné van téve a költségvetésnek megállapítására.

Azt is rendeli az említett törvénycikk, hogy az ország gyűlésének feloszlatása után három hónap alatt az újabb országgyűlés összeüljön. — Ha tehát a feloszlatás után az ország gyűlése a törvényben kitűzött időre ismét Össze nem hivatik, a törvény rendelete ez által is újabban sértve lesz.“

Mi tehát kénytelenek vagyunk már előre minden ily eljárást alkotmányellenesnek, s a tizenkét évig fenállott absolut rendszer további folytatásának tekinteni. Az erőhatalomnak tettleg ellene nem szegülhetünk: de azok ellen, mik ekkép történnek, ünnepélyes óvást teszünk, s kijelentjük, hogy minden jogilag fenálló törvényekhez, és így az 1848-diki évben szentesített s országgyűlésileg meg nem változtatott törvényekhez is szorosan ragaszkodva, a hatalomnak minden oly lépését, mi azokkal ellenkezik, alkotmányellenesnek fogjuk tekinteni“.

Ez azon óvás tisztelt ház, melyet indítványozok és mely indítványt a ház asztalára leteszek. Azt hiszem, felesleges ezen indítványt támogatni; annak oka magában a dolog természetében fekszik. Nekünk egyetlen fegyverünk a törvény és ügyünk igazsága, — s erre támaszkodva kell a hatalom fegyvererejével szemben állani. Régi állítás, és a történelem tanúsága szerént talán alig ha csalt valaha az, hogy az igazság végre győzni fog; és nekünk abba kell minden reményünket helyeznünk. Hogy ezen téren biztosan lépjünk, nem szabad, nem lehet nekünk a törvény terét soha semmi szín alatt, és semmi esetben elhagyni, mert csak ez azon biztos tér, hol fegyveres erő nélkül, fegyveres erő ellenében is megállhatunk. Az országgyűlés eddig azt követte, — s most az országgyűlés valószínűleg szét fog oszlattatni. Egyes polgárai lesznek a hazának mindazok, kik most a nemzet képviselői voltak. Én azon tiszta meggyőződéssel lépek vissza ismét azon magányba, honnan kiléptem, hogy mint képviselő társaim is, szentül, legjobb lelkiismeretünk szerént teljesítettük azt, a mivel a honnak, küldőinknek és önlelkiismeretünknek tartoztunk, és egyszersmind ezon meggyőződést táplálom keblemben, hogy az országgyűlésnek e részbeni példáját, mind a törvényhatóságok az országba”, mind az egyes polgárok a hazában, híven követni fogják; azaz megmaradván a törvény alapján, a törvénytől nem távoznak, a törvényhez szigorún ragaszkodnak és akár jobbra, akar balra, mi törvény ellen van, azt se helyeselni se követni soha nem fogják. A törvényhatóságok, míg így fenállnak, addig a törvény értelmében fognak működni; öngyilkosságot nem fognak elkövetni.; a sors csapásait nyugodt kebellel fogják várni. Az egyes polgárok is tartsák magokat a törvényhez. A törvény oly nyugalmat ad a léleknek, hogy a legsúlyosabb eseményeket is, ahoz ragaszkodva,be lehet várni, — és épen ez fogja előidézni azt, mi atürésnél legfőbb, hogy méltósággal tűrjünk, a méltóságot pedig a törvény adja meg és semmi más. Indítványomat a tisztelt háznak bemutatom.

13. A felirati javaslatról.

(A képviselőházban. 1866. febr. 22.)

Felirati javaslatunk 31. szakaszában az 1848-ki törvények átvizsgálására vonatkozólag két eszme van kimondva.

Egyik eszme az: hogy „vannak az 1848-diki törvények rendeletei között egyes pontok, melyeket mi magunk is óhajtunk célszerűbben átalakítani és határozottabban kifejteni.“

A másik eszme pedig az: hogy „ha ő felsége kívánja a törvények bármi részbeni megváltoztatását: a kiegészített országgyűlés mindazon javaslatokat, miket erre vonatkozólag ő felsége felelős magyar minisztériuma előadand, — tüstént tanácskozás alá veendi, s megállapodásait ő felsége elébe fogja terjeszteni.“

Ezen két eszme természetes következménye a magyar közjog azon elvének, miszerént a kezdeményezési jog hazánkban mind a királyt, mind a nemzetet külön külön megilleti.

A nemzet képviselői által, a minisztérium beavatkozása nélkül, maga gyakorolja e jogot, a király pedig nálunk is, mint inás alkotmányos országokban, hol felelős minisztérium létezik, csak ez által gyakorolja kezdeményezési jogát.

Ezek szerént'az 1849-iki törvények átvizsgálását kívánhatja ő felsége is, kezdeményezési jogánál fogva, de a szükséges javaslatokat e részben esak felelős minisztérium által tétetheti. Kívánhatja és megkezdheti azt a nemzet kezdeményezési jogánál fogva az országgyűlése is, és javaslatokat készíthet a felelős minisztérium beavatkozása nélkül. Az említett törvények tehát így is úgy is revisio alá kerülhetnek.

Sőt miután az ország, ha felirati javaslatunk elfogadtatik, azonnal hozzá kezd azok javaslat kidolgozásához, mely a közös viszonyoknak meghatározására s azok kezelési módjának megállapítására vonatkozik: nem is mellőzheti azt, hogy az 1848-iki törvények ama részeit, melyek a közös viszonyok iránti javaslattal kapcsolatban vannak, át ne vizsgálja, s egyiket a másikkal összhangzásba ne hozza.

Teszi ezt a nemzet saját kezdeményezési jogánál fogva.

Lehet, hogy a végeredmény ugyanaz lesz, mintha az átvizs gálást a felelős minisztérium hozta volna javaslatba. De lényegesnek tartom elvileg is a két kezdeményezési jog mikénti gyakorolhatására nézve azon különböztetést, melyet mi feliratunkban kimondottunk, s melyet a módosítvány teljesen mellőzött, esak hogy a felelős minisztérium megemlítését feliratunkból kitörülhesse.

Kihagyja a módosítvány felirati javaslatunk 32. szakaszából azon lényeges eszmét, hogy politikai életünk ingatagságát csak őfelsége szüntetheti meg alkotmányunk tettleges visszaállításával és ezt befejező megkoronáztatásával. E határozott fogalom helyett a módosítvány csak remény teljesülésének feltevéséről szól. Pedig ezen ingatagság megszüntetésére sem remény, sem feltevés nem elegendők, hanem valóságos tény szükséges: az alkotmány visszaállításának s az ezt befejező megkoronáztatásnak ténye.

A módosítványt indítványozó képviselő társunk nyíltan kimondotta előadásában, hogy ő mindezeket azért akarja kihagyni a felirati javaslatból, mert ő nem pártolja a jogfolytonosságot, s a végkiegyenlítés iránti megállapodás előtt nem akarja sürgetni a felelős minisztériumnak és a köztörvényhatóságoknak alkotmány szerénti visszaállítását.

Magyarország közjogának egyik alapelve az: hogy a törvényt alkotni, módosítani vagy eltörölni csak a király és nemzet egyetértésével lehet.

Másik alapelv az: hogy a törvényhozó hatalomnak azon részét, mely a fejedelmet illeti, csak a koronázott magyar király gyakorolhatja.

Harmadik alapelv az: hogy a király koronázás előtt köteles kiadni a koronázási hitlevelet, melyben ünnepélyesen Ígéri, hogy az ország jogait, szabadságát s törvényeit szentül megtartja és másokkal is megtartatja. E három közjogi alapelv ellenében miként nyugodhatnánk meg abban: hogy alkotmányunk, melyet állami alapszerződés, szentesített törvények és királyi hitlevelek ünnepélyesen biztosítottak, s melyet soha csak egy óráig sem volt jogos megszüntetni: hadd szüneteljen tovább mindaddig, míg annak lényeges részét át nem alakítjuk!

Ha vissza nem állíttatik az alkotmány; minek alapján adja ki a király a koronázási oklevelet? Az új megállapodások még nem lesznek törvények; mert azokat esak koronázás után lehet szentesíteni; a régi törvények pedig fel vannak függesztve, és tettleg nem élnek. Minő jogokat biztosít az inaugurate diploma a nemzetnek? Azokat-e, a melyek fel lettek függesztve és vissza nem állítva, vagy azokat, melyek koronázás után adatnak?

Valóban visszás helyzet az, melyből kimenekülni csak a törvények rendeletéinek teljesítése által lehet, s meg vagyok győződve, hogy a kimenekülés halogatása a bajt nem enyhíti, sőt nevelni fogja

Nem fogom fel azoknak nézetét, kik azt mondják, hogy miután a jogfolytonosság elvben el van ismerve, nyugodjunk meg abban, s ne kívánjunk többet. A jog, mely nem érvényesíthető, aligha többet ér az üres szónál, s nem hiszem hogy sok ember találkozzék, a ki beérje azzal, hogy valamely lényeges jogát el, ismerték, de tettleg azzal élni nem engedik! A kit bezártak, nem sokat nyer velehogy szabadságához! jogát elismerik, de szabadon nem eresztik. A kit vagyonától megfosztottak, aligha meg fog nyugodni, ha jogát azon vagyonhoz elismerik, de tulajdonát vissza nem adják.

A jognak elismerése által csak az ok vagy ürügy van elhárítva, melynél fogva a tettleges életbelépés meggátoltatott; de nincs megszüntetve a joggal viszonyos kötelezettség, mely az elismerés után még erősebb.

Azt fogja talán valaki mondani: hogy mindezek csak magán viszonyokra vonatkozó észrevételek, melyek az állami viszonyoktól lényegesen különböznek. — Igenis, különböznek, a mennyiben egy egész nemzet szabadságáról, törvényes jogairól van itt szó. Azt is mondhatja talán valaki: hogy a tettleges jogfolytonosságnak megtagadása nem tagadása a jognak; de,bocsánat,a jogfolytonosság megtagadása nem egyéb, mint a jognak folytonos tagadása!

Egyébiránt az általunk követett jogfolytonosság nem elv, hanem azon kétségtelen elveknek, melyeket ő felsége is elismert, legszorosabb logieai következménye. Alkotmányos elv az: hogy a törvényhozás rendes utján alkotott törvényeket csak a törvényhozás rendes útján lehet ismét megváltoztatni. Alkotmányos elv az: hogy a törvények megtartandók, míg azokat a törvényhozás meg nem változtatja. Miután pedig Magyarország törvényei a törvényhozás rendes utján lettek alkotva, s azokat az alkotmányos törvényhozó hatalom eddig meg nem változtatta, egyszerű, világos és szoros következtetés az, hogy meg kell azokat tartani. És ez a tettleges jogfolytonosság.

De nem ereszkedem mind ezen, részint itt megemlített, részint talán még előhozható okoskodások bővebb részletezésébe, hanem átmegyek arra, hogy maga ő felsége a trónbeszédben nem ily játékszerű okoskodásokat hozott fel a jogfolytonosság ellen, hanem egy nagy fontosságát, egy igen súlyosat. Megjegyezte már Komárom vármegye érdemes képviselője,hogy ö felsége nem mondja, hogy elvben elismeri a jogfolytonosságot, hiszem, hogy azok, a kik a trónbeszéd készítésére befolytak, nem szorultak sophismára, hanem használták a legnagyobb, e legsu lyosabb argumentumot, a lehetetlenséget.

Ezen szó, uraim, lehetetlenség, igen nagy szó, kivált midőn egy nemzet egész alkotmányos létének ellenében álliitatik fel. A mi valóban lehetetlen, azt létrehozni sem ész, sem erő nem képes. A lehetetlenség oly hatalom halandó életünkben, mint a hitregéknek fatuma, melyet még ama pogány istenek sem valának képesek megtörni. De a közéletben gyakran lehetetlennek látszik az is, a mi felette nehéz; — gyakran lehetővé vált, a mit lehetetlennek mondottak. A lehetlenség előtt hátrálni lennénk kénytelenek. Felirati javaslatunkban is kimon dottuk, hogy mi politikai lehetetlenségeket nem kívánunk. De ha az, mi röviden lehetetlenségnek mondatik, csak súlyos nehézségekből áll; oly nagy fontosságú közérdekek miatt, minő a nemzet alkotmányos élete; készek vagyunk mindent megtenni, a mi hatalmunkban és szabadságunkban áll, e nehézségek elhárítására.

Elismertük mi felirati javaslatunkban a helyzet nehézségeit, kimondottuk, hogy nem szándékunk a birodalom biztonságát veszélyeztetni, vagy fejedelmünk törvényes jogait csorbítani. Kimondottuk, hogy méltányolni fogjuk mindég a társországok jogos igényeit. Nem hoztuk kétségbe, hogy ezen átmenet bonyodalmak-

kai jár, melyeknek tisztába hozatala nagy óvatosságot fog kívánni: s készeknek nyilatkoztunk elnézésre is a felelősség elvének szigorú alkalmazása helyett.

Tettük mindazt, hogy alkotmányunk helyreállítását elérhessük; tettük azon őszinte szándékkal, hogy a kiegyenlítést előmozdítsuk. És íme gúnyra találunk azoknál, kik oly gyakran opportunist emlegetnek, nevetségessé akarták tenni azon felelősséget, melynek irányában szigorúság helyett méltányos elnézést ígértünk, csakhogy könnyűik az átmenetet, s ennek folytán a kiegyenlítést. — íme, t. ház, most akartunk a jog szigorától eltérni oppurtunitási tekintetből, és kik vetik ezt szemünkre? Nem azok, kik a jogot vesz k kizárólagosan tekintetbe, hanem azok, kik a jog mellett, sőt talán a felett az opportunist emlegetik leginkább.

A nemzet bizodalommal járul ö felségéhez, mert bizodalomra lett felszólítva. A nemzet aggódik, s bizodalommal mondja fejedelméhez: uram, legszentebb közjogi elvünk van veszélyben; a jogfolytonosság elve, mely nélkül nines alkotmányunk; mentsd meg ez elvet, ismerd el tettleg a jogfolytonosságot, állítsd vissza az alkotmányt! Erre ő felsége csak megelőzőleg szóllott, s ön polgártársaink, ön képviselő társaink már is azt mondják: nem lehet ezt kérni,-e kérést ki kell hagyni, mert ha bevesszük, kockáztatjuk a sikert, mert ennek visszaállítása lehetetlen.

Vájjon, kérdem, ki mutat több bizalmat a fejedelemhez? Az-e, ki azt mondja: uram, nyugtass meg; minden lehetetlen nem lehet, teljesítsd a nemzet kérelmét! A bizalom ezen szavának ki akarja útját állani? Azok, kik opportunitást emlegetnek, azok, kik előre kimondják az ítéletet, a lehetetlenség Ítéletét, csak azért, mert a fejedelem kimondta; de a fejedelem egész átalánosságban szóllott, nem mondta, hogy semmit sem lehet visszaállítani az alkotmányból, nem mondta, hogy semmi részét az alkotmánynak tettleg el nem ismerheti, mindezt ő nem mondta, hanem kimondják azok, kik a trónbeszédre hivatkoznak opportunitásból.

Nem lehet, uraim, hogy az annyiszor emlegetett oppurtunitásra nézve ki ne mondjam nézetemet; hisz úgy látszik, hogy minden mozgalmas, nehezebb, komolyabb időknek megvannak jelszavai, és úgy látszik, hogy ezen országgyűlés jelszava az oppurtunitás.

Uraim, az oppurtunitás igen fontos érv ott, hol törvény alkotásról van szó, legfőbb tekintet akkor, midőn új törvényt kell alkotni, mert akkor nem szükséges kérdésbe venni, törvényes e ezen törvény, mert a mint a törvényhozás rendes utján megalkottad k, azonnal törvényes, mert törvény; ott azt kell tekintetbe venni, vájjon oppurtun-e az alkotandó törvény vagy nem, megfele-e a nemzet kívánalmának, az állam szükségének, előbbre viszi-e a nemzet felvirágzását; egy szóval: alkalmatos-e arra, hogy a nemzet politikai életét támogassa és továbbra kifejtse? Hanem midőn meg vagy meg nem tartásról van szó, az opportunitással igen, de igen nagyon kényesen kell bánni.

Azt tapasztaltam, hogy sokan az opportunitás szót akkor használják a már meghozott törvények meg nem tartására nézve, ha a törvény nem szól mellettük; tehát ellentétbe teszik a positiv fennálló törvénynyel, sőt a jelen esetben egy jogilag fennálló alkotmánynyal.

íme a világ egyik legelső szabad népe a hajdani Róma, állami virágzásának korszakában felállította a dietaturát mint elvet; ez nem volt egyéb, mint az opportunitás eszköze, midőn az állami, a polgári szabadságot meg kellett menteni. A törvény felfllggesztetett és dictator kezébe adatott. De kérem, uraim, ez csak hat hónapra történhetett, továbbra nem; oly opportunitás, mely 17 évig tart, s melynél még azután is azt tanácsolják nekünk, hogy tartsuk meg, és fogadjuk cl továbbra is, az ily opportunitás célszerű nem lehet; mert hogy az opportunitás célszerű legyen, szükséges, hogy tovább ne tartson, mint a meddig a cél: az ország, az állam megmentése, m ú l h a t a t l a n megkívánja; szükséges, hogy

az a jogokat el ne törülje, hanem, hogy annak megszűntével azoonnal ismét életbe lépjenek a jogok. Oly opportnnitás, mely mindezekre nem vigyáz, épen nem op portunitás; hanem — saját nevén nevezve — absolutismus.

Az opportunitást, szemben a törvénynyel igen nehéz megvédeni. A „quid juris“ látszik a törvény szövegéből, mutatja azt a gyakorlat, s érti rendesen minden ember — kivált közdolgokban. A „quid eonsilii“ rendesen a politica mezején tapogatódzás; igen nehéz nagyon gyakran megítélni, hogy mi a valóságos „quid eonsilii;“ igen nehéz azért, mert annak minden factorait, kivált korunkban igen nehéz ismerni. — Példát hozok fel:

1847 ben összejött a pozsonyi országgyűlés: tanácskozott Magyarország közügyéiről, épen nem magának a constitutionak alapelveiről, hanem tanácskozott az administrate kérdéséről. Alakultak pártok, különfélék voltak a nézetek, a legelőbbre látó politikus is Magyarországban legfeljebb csak azon combínált volna, vájjon egyiknek lesz-e többsége vagy a másiknak, és ha így vagy úgy dűl el a dolog, mennyi kárt, mennyi hasznot tesz a közigazgatásnak. Azonban száz mértföldnyire megtiltanak egy lakomát; Franciaország fegyvert fog, forradalom lesz, és két hónap-mnlva az egész magyar alkotmány át van alakítva másként, és pedig úgy, a hogy előbb cl sem kezdék, még róla nem is álmodtak.

Tehát az opportunitást oly körülmények idézték elő, melyek az ember előtt tudva nem lehettek. És hogy mennyire téved az opportunitási politika, arra ismét példákat hozok fel. Szomorú események voltak az 1848-dikiak. A harc bevégeztetett. A nyugalom helyreállt. Nem volt, ki ő felsége fegyveres erejének el - len tudott, vagy ellen mert volna állani. Az a kérdés forgott fenn, mi történjék? — A jog Magyarország irányában azt parancsolta volna, állíttas ék helyre a magyar alkotmány; és ha valamelyik része hiányos, vagy ő felségének nem tetszik, mert más kifogása van ellene, változtassák meg. — Előállottak az opportnnitás emberei, és azt mondották: „Nem, uram! Igaz, hogy jogilag úgy kellene történnie, de a „quid eonsilii44 parancsolja, hogy alakíts ezen birodalomból egy nagy központosított egységes birodalmat.“

0 felsége hallgatott az opportnnitás politicusaira. Tiz esztendeig folyt ezen opportunitási politika, minő sikerrel — azt tudjuk! Számos államadósság és seregeink vitézsége dacára is egy provincia elvesztése lett az ára. Hiszi-e valaki, hogy az jobb volt, hasznosabb volt mind ő felségére, mind a birodalomra nézve, mint lett volna a jog politikája? Ő felsége maga is belátta, sőt mondhatni, érezte, hogy ezen politika, melyet az opportnnitás akkori emberei tanácsoltak, nem vezethez célhoz. Elmondta, hogy ö más útra akar térni, hogy nem akar absolnt uralkodni, hanem ád eonstitutiot. Előálltak ismét az opportnnitás emberei; nem azok, de mások, de mindenesetre az oportunitás emberei: uram, a jog azt kívánja, hogy az 1848-ki törvényeket állítsd helyre, és azon állapotot, melyet azon törvények megállapítottak; azonban ez nem lesz opportunus; tegyünk másként: vissza mehetünk talán a régire; eltörülhetnők egy részét az 1848-dikí törvényeknek.

Arra csinálták az octoberi diplomát mely az opportnnitás munkája, s némely országoknak talán hasznos is lehetett, de Magyarországra nézve nem volt áldásos. —

Ez volt második lépése az opportunitásnak.

Ő felsége látta, hogy az októberi diploma nem elégíti ki népeit. Előállott az opportnnitás egy harmadik embere, és megcsinálta a februariusi pátenst. Azt mondta: szépen, csendesen elérjük mindazt, mit milliókkal és nem tudom mennyi fegyveres katonával nem tudunk elérni, a szabadság paizsa, vagyis inkább a szabadság álarca alatt.

A következmény megmutatta, hogy az opportnnitás ezen embere is hibázott. —

Ő felsége felfüggesztette az opportunitási politika ezen szüleményét is.

És most hazánkhoz s átalában népeihez fordul. Ne csodálkozzanak az opportunitás emberei, ha ennyi csalódásaink után egy kissé óvatosak vagyunk minden tar tózkodás nélkül reálépni azon politika Ösvényére, melyet ők tanácsolnak. Meg tudunk mi alkudni a körülményekkel, és azt hiszem, meg is fogunk alkudni mindenkor, midőn az ország közjava azt kívánja, és úgy megtörténhetik, hogy alkotmányunk felforgatását ne vonja maga után.

Előhozzák például őseinket! Áldás hamvaikra! Ok megtartották a hazát! De talán még több része volt hazánk megtartásában annak, hogy a törvényhez ragaszkodtak, mint annak, hogy az opportunitás politikáját űzték. — Higyjék el, uraim, ha nagyon könnyen állottak volna az opportunitás politikájára, lehet, hogy az ország most gazdagabb volna, de magyar bízonynyal nem volna.

Hivatkoznak különösen Magyarország nagy I. Leopold királyára, és az arany bulla ismert záradékára. — Engedjék meg, hogy én is ebből az esetből, melyet ők említettek, vonjak paralellát a mostani viszonyokra.

Az arany bulla záradékában, mint tudja a tisztelt ház, az foglaltatott, hogy a törvények és szabadság ellen kiadott rendeletek ellenében ellentállást fejthessen ki minden egyes főur vagy nemes, vagyis röviden: az ellentállási szabadság.

Ezen szabadságot használták is őseink több kevesebb szerencsével nem egy alkalommal; hanem bizony a tapasztalás azt mutatta, hogy valami nagyon hasznos ezen szabadság használata nem volt az országra nézve.

I. Leopold alatt bekövetkezett azon catastropha, melyben Magyarország alkotmányos jogai és alkotmányos szabadsága eltöröltettek, vagy legalább felfüggesztettek annyira, hogy a német rend harcias nagymesterét, Ambringen Jánost nevezte ki ö felsége az akkori uralkodó Magyarország kormányzójává. — Súlyo san szenvedett a nemzet, súlyosan annálinkább, mert azt még vérpadok és üldözések is kisérték. — Sikerült végre ő felségét felvilágosítani a magyar államférfiaknak, kik között igen nagyon fő helyet foglalt el — áldás emlékére — Széchenyi Pál, a kalocsai érsek. — 0 felsége végre meggyőződött, hogy azért, mert egy összeesküvés okot adott a felfüggesztésre, melynek folytán az összeesküvés tagjai bűnhődtek, az egész nemzet alkotmányát felfüggeszteni nem lehet; visszaállította az alkotmányt minden kivétel, mieden feltétel nélkül — pedig volt az alkotmánynak akkor egy pontja — a szabad ellentállás joga, mely semmi monarchiában, semmi alkotmányban, semmi jól rendezett államban meg nem állhat

Mondta-e Leopold azt, hogy visszaadom alkotmánytokat, de ezen pontot törüljétek előbb ki; pedig ha ezt mondta volna is, nem igazolná-e a história, legalább a dolog lényegére és érdemére nézve; de ő nem mondta, hanem visszaállította az alkotmányt feltétel nélkül, teljes erejében, és csak hat esztendő múlva töröltetett el azon záradék a nemzet és fejedelem szabad akaratából.

Mcghuzzam-e, uraim, a paralellát most magam, vagy azt mondjam-e, hogy huzza azt meg mindenki a maga belátása szerént? Hosszas nem akarok e részben lenni. — Önökre bízom megítélni, hogy mikép áll most ehhez képest a dolog. — Ha úgy áll-e, mint azok, kik folyton az opportunitás politikáját emlegetik, állani gondolják. Én azt hiszem, hogy az opportunitás politikájának az az ereje, mely neki tulajdonittatik, nem oly túlságos, de mindenesetre olyan, hogy mi azt most követhetni nem fogjuk. — Más részről pedig azt hiszem, hogy ezen egész országgyűlés folyamában lesz elégséges alkalmunk bebizonyítani, hogy az opportunitás politikáját is tudjuk követni, a hol lehet, a hol kell és szabad.

Nem szólok, tisztelt ház, hosszasan a felelős minisztériumról, mely nélkül a kiegyezkedést létesíthetni igen kevés ember hiszi e hazában. — Örömmel jegyzem meg, hogy még azon férfiak is, kik más tekintetben az opportunitás szempontjából inkább, mint jogi szempontból tőlünk eltérnek, a felelős minisztériumot, mint alapját a magyar közjognak, jövőre ép oly melegen pártolják, mint mi, és

talán nem hibázok, ha azt mondom, hogy e részben e házban szakadás, véleménykülönbség nincs!

Megjegyezte t. barátom, Somogymegye Kapós kerliteti követe, Somssich Pál, hogy még a felelős ministerium, a parlamenti kormány sem azon institution mely mindenre nézve teljes biztosítékot nyújtana és tökéletes volna, de azt mondta mégis, hogy a létezők közt az nyújt legtöbb biztosítékot, s hogy azért szükségesnek tartja. Tökéletesen osztom nézetét. Csak még egyet teszek hozzá, hogy a felelős minisztérium nemcsak a létezők közt legjobb biztosítéka a népek szabadságának, hanem egyszersmind villámhárítója a forradalomnak. — Azt mondják talán, hogy hiszen voltak forradalmak ott is, hol felelős minisztériumok léteztek. Igenis, de csak akkor, midőn azon felelős miniszterek megfeledkeztek állásukról, midőn túl mentek a határon, midőn dacoltak a törvénynyel és a nemzet akaratával, szóval, midőn csak névleg voltak felelősek. — Hiszen a villámhárító is, ha megrozsdásodik, nem hárítja el a villámot. — Az ügyes gazda kidobja a rozsdás villámhárítót, tesz helyébe újat, de nem fogja mondani, hogy a villámhárító alkalmatlan és helytelen.

Ami a minisztériumra vonatkozólag, annak másik részét illeti, t. i. azt, hogy most állíttassék-e helyre a minisztérium, minél előbb? — amit mi kérünk: erre nézve szóllottak már sokan, szólani fognak még többen, nem ereszkedem bővebben ki, csak azt mondom, hogy ha lett volna kétségem, Bartal György barátom előadása eloszlatta volna azt, arra nézve, hogy most már szükséges volna és a kiegyenlítést nagyon előmozdítaná, ha volna felelős minisztérium. Miért? 0 előadásában igen sok fontos dolgot mondott, sok igazat is, sok olyant is, a mely a tractatusok alapja lehetne, csak az a kár, hogy ezen szavak: nem felelős miniszter szájából jöttek. — Azt mondják, hogy tractatus utján kell a dolgot ő felségével rendbehozni. Igenis, de ezen traetatust könnyítené és előmozdítaná egy felelős minisztérium, ha az ö felsége akaratát tudva, lépne közénkbe. — Kérde n önöket, ezen sok vitatkozásoknak nem maradt volna-e el fele, ha előre értesítve, a felelős miniszter felvilágosított volna arról, hogy mi tulajdonkép erre vagy arra nézve ö felségének akarata? — Kérdem önöket, nem maradt volna-e el épen a vitáknak keserű fele? Hogy célt érjünk, bizalom kell. — Bizalom felfelé, bizalom egymáshoz.

íme, uraim, mi a jogfolytonosságot fejtegettük a felirati javaslatban; nem tettünk oly pontot bele, mely megkötné a tanácskozások további folytatását; nem szólottunk a kiegyenlítésről oly modorban, hogy azt akárki a legroszabb akarattal a kiegyenlítést megakadályozó lépésnek nézte volna. — Láttuk, éreztük és tudjuk, hogy számosak a nehézségek, tudjuk, hogy sokat azon 17 évi közbejött események miatt nem lehet oly simán elintézni, mint rendes állapotban lehetne; és mi számot vetettünk magunkkal. — Nem kis erőlködésünkbe került önmagunkban küzdeni, s kimondani e szót: elállónk inkább a törvény szigorától, elnézéssel leszünk a felelős minisztérium iránt, csak a kiegyenlítés lehető legyen, csak alkotmányunk vissza állíttassák.

Ezen javaslatunk csak úgy lehet gyakorlatilag jótékony, hajóakarat környezi minden részről, ha minden kebelben azon szempontból talál viszhangra, a melyből téve van, ha minden ember igyekszik a hiányt, nehézséget pótolni, s előmozdítani a jó célt, és ha ő felsége, a kit meg is kértünk, hatalmával támogatja ezt.

Most először tértünk el a törvény szigorú útjáról, letértünk a közügy tekintetében, a kiegyenlítés érdekében eltértünk, hogy alkotmányunk helyreállítását eszközöljük, és ime, kik vetik ezt szemünkre? Talán azon rész, aki nem akarta, nem tartotta tanácsosnak, bár miben s bár miért a szoros törvényességtől elállaui?

Nem, uraim, az a rész, a mely a törvény helyett opportunitást emleget. — Kérdem, uraim, kik tanúsítanak ő felsége iránt nagyobb bizalmat? Mi-e, kik hozzá

fordulunk, kérve, hogy állítsa vissza alkotmányunkat, megmondva, hogy lehetetlent nem kérünk, tőle várva, hogy a törvénynek életet adjon, vagy azok, a kik ennek szívesen útját állják. — Senkinek szándékát gyanúsítani nem fogom, meg vagyok győződve, hogy ugyanazon jó szándékkal viseltetnek ők is, mint mi is. Útjaink különbözők. Az övék, meglehet, rövidebb, de sokkal költségesebb, a miénk talán hosszabb, de nem áldoz fel semmit.

Azt mondják némelyek, hogy visszaállítása a felelős minisztériumnak, visszaállítása a megyéknek, rendkívüli bonyodalmakkal járna. — Nem tagadom, hanem azt kérdezem, hogy a legnagyobb nehézségek elegendök-e arra, hogy egy nemzet alkotmányának visszaállítását gátolja, vagy legalább elegendök-e arra, hogy a nemzet visszaijedjen a nehézségektől, és ne sürgesse a visszaállítást. — Azt mondják, hogy az 1861-diki megyék alakítása hibás volt. — Igenis, hibás volt; miért volt hibás? Annak is talán az 1818-dikí törvények voltak okai? — Hibás volt azért, mert visszaállították a megyéket, de felelős minisztérium nélkül, meghagyták a megyékben a kétféle közigazgatási hatalmat, egymástól független, külön álló tisztviselőket. — Tehát azok, kik most azt mondják, hogy hibás volt az 1861-diki megyék alkotása, nem azt következtetik-e belőle, hogy próbáljuk meg visszaállítani a megyéket, elkerülve a hibákat, melyek a bajt okozták, hanem egyszerűen azt mondani: tehát ne állítsuk viasza.

Nagyon örülnénk, ha valósulna, hogy ö felsége elhagyta a provisoriumot. Ígérte igenis ö felsége, hogy elhagyja a provisoriumot, és a törvényhozás terén el is hagyta, de ha csak tegnap nem érkezett a rendelet, a végrehajtás terén ina sem hagyta el. — Azt mondá egyik képviselő-társunk, hogy ő felsége három provisoriumon ment keresztül 1848 óta, és megunta azokat; bizonyossá teszem önöket, hogy mi is nagyon eluntuk. — A különbség csak az, hogy a provisoriumot nem mi kívántuk, mi csak tűrtök. — Egyébiránt miért kellett ő felségének annyi provisoriumon keresztülmenni? Azért, mert a quid consilii hibás felfogását követte, és nem lépett az alkotmányosság ösvényére.

Most arra térek, mit indemnity-billnek keresztelnek. Uraim, oly nevet adnak javaslatunknak, ami a felirati javaslatban elő nem fordul, összehasonlítják az európai közjoggal, kimondják annak céltalanságát, s nemcsak nem támogatják a kebel jó akaratával, hanem a gúnynak, nevetségnek teszik ki s elferdítik a felirati javaslat szavait. — De mindez ne tartson vissza bennünket, forduljunk ö felségéhez, ő felsége nem fog kinevetni bennünket, hanem megteendi a mit tehet, lehetetlent pedig mi nem kívánunk. — De hoszabbra nyúlt beszédem, mint szándékom vala.

Áttérek ismét a módosítványra, különösen annak e három szavára: „birodalmának hatalmi állása/* E három szó, és az eszme, mely azokban foglaltatik, legalább így kifejezve, nem fordul elő a felirati javaslatban, s én, ki szerencsés valék az országos bizottmány ülésében a felirati javaslatot indítványozni, kötelességemnek ismerem számot adni a nemzet képviselői és a nemzet előtt: hogy e szavakat, ámbár azokat a legmagasabb trónbeszéd említi, miért nem vettük fel a felirati javaslatba.

Kiindulási pontunk a sanctio pragmatica, melyet nemcsak a nemzet, hanem ö felsége is különösen elismert jogalapnak tekint. - E kiindulási pontot szem előtt kell tartanunk, midőn oly tárgyakról szólunk, melyek a sanctio pragmaticából származnak. — Ki van abban világosan és határozottan fejezve az el válhatlan és eloszthatlan birtoklás, s annak következtében a közös és kölcsönös védelem elve, de a hatalmi állás nem említtetik.

Tudom én azt, hogy a védelemhez hatalom kell, és pedig annál nagyobb hatalom, minél nagyobb a megvédendő tér, s minél hatalmasabbak azon szomszédok, kik ellen a védelem egyszer vagy máskor szükséges lehet. — De inkább akartam mégis a pragmatica sauctióban kifejezett közös védelem, és ebből szár-

mázó közös biztonság eszméjét venni fel a feliratba, mint oly kifejezést használni, mely sem a pragmatica sanctióban, sem törvényeinkben,, sem országgyűlési iratainkban sehol elő nem fordul.

De ágyhiszem, nincs is e szavakra szükség a feliratban, s azoknak kihagyása sem viszonyos kötelezettségeinkre, sem a birodalom állására legkisebb befolyással nincs. — A közös és kölcsönös védelem kötelezettsége, melyet egymás irányában elvállaltunk, nincsen számhoz kötve, hanem mindkét részről a szövetkezett népek egész erejére kiterjed. — E védelmi szövetkezés alapította meg a birodalmat, megvédte azt a legsúlyosabb veszélyek között, s növelte erejét és hatalmát. — E védelmi szövetkezés, mely soha sem szólott hatalmi állásról, tette lehetővé, hogy Ausztria nagyhatalom lett, e szövetkezés, melyet őseink kötöttek, közös védelmi és önvédelmi volt, tehát inkább békére, mint harcra számítva, s mint a tények mutatják még sem következett az, hogy Ausztria nagyhatalmi állása, noha benne nem volt a pragmatica sanctióban, megcsonkittatott, sőt az által igen növekedett.

III. Napoleon, midőn trónra lépett, Európa színe előtt ünnepélyesen kijelentette: hogy „a császárság béke/ E kijelentés a béke politikájának kijelentése volt; de abból senki nem következtette, hogy Franciaország és annak császárja le akar mondani nagyhatalmi állásáról, mert a béke politikáját hirdeti.

Az tehát, hogy mi e feliratban úgy, mint őseink a pragmatica sanctióban, nem hatalmi állást emlegetünk, hanem a birodalom biztonságát, s a közös és kölcsönös védelmet hozzuk fel, nem zárja ki, sőt inkább magában foglalja azon eszmét, hogy ha e közös biztonságot bárhonnan legkisebb veszély fenyegetné, az alkotmányos Magyarország soha nem fog hátra maradni törvényszabta legszentebb kötelességének teljesítésében, s a birodalom többi részeivel együtt erejének végső megfeszítéséig fogja védeni hazáját, királyát és fejedelmének birodalmát.

Helyesen jegyezték meg némely képviselő társaink, hogy nem lehet a nagyhatalmi állást decretálni; szavak erre nem elegendők, hanem más lényeges factorok szükségesek. — Spanyolország és az Ozmán birodalom erejüknek teljében nagyhatalmak valának egykor, de most már nem azok, s nincs a világ összes szótáraiban olyan szó, mely nekik a nagyhatalmi állást visszaszerezné. — Poroszország nem volt nagyhatalom, s azzá lett szó nélkül, de tettleg azon factorok közreműködése által, melyek fokról fokra növelik erejét és hatalmát. — Egyike ezeknek bizonyosan azon egyetértés, mely a múlt időkben a porosz nép és annak eszélyes bölcs kormánya közt az évek hosszú során át fennállott. — Azon viszály, mely ott utóbbi időkben a kormány és nép közt felmerült, minő hatással lesz jövőre az ország nagyhatalmi állására, attól függ, mily hosszú időre fog terjedni és minő mérvet vesz. — Én azt hiszem, hogy azért, ha mi egy pár szóval többet vagy kevesebbet teszünk a felirati javaslatba, a birodalom nagyhatalmi állása meg van és meg lesz, ha bele nem teszszük is, ha pedig bele teszszük, s ama factorok közbe nem jönnek, nem fogjuk azzal megtartani a birodalom nagyhatalmi állását. — A népek ragaszkodása az, a mi ezt tettleg megszilárdítja, és ha *egy* beolvasztási törekvések helyett egyetértés fog előtérbe lépni, ha az állam takarékos és-gondos gazdálkodás által könnyít a polgárok terhein, ha tért nyit a polgárok szorgalmának, hogy erejüket maguk számára fejleszszék, ekkor az erő nagyobbá, a nagyhatalom még nagyobb hatalommá lesz, akár szólunk róla, akár nem. — Nem tevém belé e nehány szót azért, mert azt hivém, hogy ö felsége midőn azt trónbeszédében megemlítő, nem azért említé meg, hogy azt a felirati javaslatban mi is megemlítsük, hanem mint valóságos consectariumát azon kapcsolatnak és közös védelemnek, a mi a sanctio pragmatica által kitűzetett. Ha nem terjed többre a két szónak értelme, mint arra, mi a pragmatica sanctioban úgy is meg van, akkor felesleges említenünk, ha pedig többre is terjed, ha mást is foglal

magában, akkor csak úgy hozzávetőleg, mellesleg, tüzetes tárgyalás nélkül hozzá szólni úgy sem lehet.

Megalakult e hatalmi állás, a pragmatica sanctio alapján fenntartatott, és fennáll a nélkül, hogy azt a pragmatica sanctio s a magyar törvények és országos iratok emlitnék, fenn fog az állani továbbra, ha nem beszélünk róla, míg elleneink, ha most érintenénk meg, a miről eddig nem szólottunk, de a mit tettleg támogattunk, azt mondanák, hogy arról szóknak némely emberek legtöbbet, a mivel nem bírnak és demonstratiónak tekintenék azt. — Demonstratióra pedig szükség nines; a mi meg van, azt nem kell szóval demonstrálni.

A trónbeszédben is meg van említve, és a kiegyenlítési kísérlet alkalmából is annyiszor előhozzák a birodalmi egységet. Ha azt kérdik tőlem, akarja-e ön a birodalom egységét, vagy nem? — kénytelen vagyok erre azon kérdéssel felelni: mit ért ön a birodalom egysége alatt? mert van olyan egysége a birodalomnak, a mit igen is akarok, van olyan is, a mit semmi áron nem akarok; elleneink, vagy inkább ne is nevezzük őket elleneinknek, mert meglehet, hogy nem lesznek azokká az osztrák államférfiak, ez alatt a birodalmi egység alatt, vonatkozva a birodalom új szervezetére vagy alakjára, azt értik, hogy mindenek előtt alakítani kell egy nagy egységes birodalmat, és a mi annak autonómiájából fennmarad, azt osszák ki az egyes népek közt kisebb-nagyobb mértékben. — Ilyen egységet mi nem fogadhatunk el. — Az én felfogásom szerént nem szabad elhagynunk azon alapot, a melyen a birodalom — hogy úgy mondjam — kezdetben alakult, és melyen eddig fennállott.

Magyarország önállóan, függetlenül, szabad akaratból választotta meg ez uralkodó házat és emelte a magyar trónra. — Szabid akaratból mondá: hogy Magyarország és annak koronaországai, ugyanazon uralkodó alatt, ugyanazon örökösödési rend szerént elválaszthatatlan és felosztható birtokában lesznek, tehát közösen és kölcsönösen védelmezik egymást. — Ezen ünnepélyes szerződés most is fennáll, s annak jogerejét, minden eddigi fejedelmeink, s legközelebb ő felsége is elismerte. Magyarország ideértve a társországokat is, mint önálló, független, szabad nemzet kötötte c szerződést, s kimondotta, hogy mindaddig, de csak addig, míg az általa megválasztott uralkodó ház ki nem hal, Magyarország koronája ugyanazon fejedelmet illesse, ki a megállapított örökösödési rend szerént a többi országoknak és tartományoknak is fejedelme. — Kimondotta továbbá mindezen országokra nézve az együttes és viszonyos elválhatlan és eloszthatlan birtoklást, melyből származik a közös és kölcsönös védelem kötelezettsége. — De e mellett határozottan fenntartotta alkotmányos önállását és törvényes függetlenségét.

E szerződés úgy lépett életbe, mint kötve volt. Magyarország hűen teljesítette mindenkor szerződésileg elvállalt kötelezettségeit, s fenntartotta mindég önállását; így volt ez 1849-ig, mikor fegyvererejе változtatta meg az állapotot, megszüntette az alkotmányt mind itt, mind Lajthán túl.

Magyarországban senki nem uralkodott, csak a magyar király, senki nem kormányzott, csak a magyar kormány, semmi tisztviselő nem működött, csak aki a magyar kormánytól függött. — Magyarországban nem állíttatott újonc másképp, mint az országgyűlés beleegyezésével, és pedig az állítás szükségének elöleges megtudása után; Magyarországban nem volt direct-adó, csak az, melyet minden más befolyás kizárásával egyedül és egyenesen a magyar országgyűlés szavazott meg; nem volt indirect-adó, csak melyet a magyar törvényhozás megállapított,· Magyarország nem ismert el semmi államadósságot, azokhoz soha nem járult sem beleegyezésével, sem a kamatoknak vagy tőkének fizetésével; kivévén az úrbéri vakságból származó földtehermentesítési kötvényeket; Magyarországot a többi tartományoktól vámsorompó választotta el, mely osztrák részről Magyarországra nézve elég súlyos volt.

Mindezeket nem azért hozom fel, mintha vissza akarnám követelni azt, a mi volt; tudom, hogy az minden tekintetben lehetetlen. De felhozom, mint kétségtelen bizonyságát annak, hogy Magyarországnak a pragmatica sanctióban határozottan kikötött alkotmányos önállása tettleg is mindég fenntartatott.

Ha tehát ezek így állanak: mi által vannak jogosítva az osztrák államférfiak arra, hogy Magyarországot mintegy a magukénak tekintsék? Társuk igen is vagyunk, de rendelkezésük alá magunkat soha nem bocsátottuk. Velők és mellettök készek vagyunk állani, -- de alattuk nem.

Az én fogalmam szerént tehát egészen másképp kell történni annak, mit ök a birodalom alakulásának neveznek. — Egymástól függetlenek vagyunk, s ök is, mi is függünk a közös uralkodótól. — Rendezze tehát mindenik magát egymástól függetlenül, saját fejedelmének hozzájárulásával, s a miben ezen, egyébként különálló országoknak a közös cél, a közös érdekek tekintetéből egymással érintkczniök kell: az képezi a valósággal közös viszonyokat, vagy mint nevezni szokták, a közös ügyeket, melyeknek meghatározása és kezelésök módjának megállapítása teendi a közöttünk és ő közöttük szükséges kiegyenlítésnek tárgyát.

Egy szóval, nézetem szerént az ő autonómiájuk és a mi autonómiánk annyiban, de csak annyiban lesz korlátozandó, a mennyiben azt a közös cél meg kívánja, mely közös célt mi sem fogjuk szem elöl téveszteni.

Ha szabad hasonlatossággal élnem, úgy tekintem én a birodalmat s annak külön álló, de egy célra egyesült országait, mint egy Ívnék két erős oszlopát, biztosan nyugszik azokon az ív, melynek tetején a trón áll; de ha valaki azt hinné, hogy az ívnek nagyobb biztonságáért, az egyik oszlopot közelebb kell tolni a másikhoz, s megkisérlené e fonák számítása működést: kísérletével az ívet döntené romba.

Őszintén óhajtjuk mi a kiegyenlítést, mert e visszás helyzet a mi erőnket is, az övéket is felemészti. — A két fél alkotmányos önállásának fenntartása mellett is oly erős a kapcsolat, mely a sanctio pragmatieában megállapíttatott, oly számosak és fontosak egymással találkozó érdekeink, hogy ezek elegendő Ösztönül szolgálnak, miszerént egymást támogassuk és egymásnak útjába soha ne álljunk.. Szívesen közelítünk mi a kiegyenlítés ösvényén feléj ök; de magunk lábán akarunk odajutni. Elmegyünk azon határokig, a melyekig mennünk szabad, s a melyeken túl lépni árulás volna önhazánk ellen. — Ha ezek után is meghiúsulnának a kiegyenlítési remények: akkor azok lesznek okai, kik tőlünk többet kívántak, mint a mit tennünk lehet. — Egyébiránt ne csodálkozzanak elleneink túl a Lajthán azon, hogy idegenkedést látnak Magyarországban aziránt, hogy szorosabban egyesüljünk, mint a hogy a szükség múlhatlanul megkívánja. — A régi görögök hitregéje azt beszéli, hogy Hercules Antaeussal, a föld fiával sok ideig küzdött, s őt többször földhöz sújtotta. De Antaeus a föld fia lévén, mindég új erővel kelt fel, mert újabb erőt kapott anyjától, a földtől. Végre Hercules felkapta ellenét a földről, s a levegőben magához szorítván, ölelésével fojtotta meg.

Három szászad óta küzdöttek a magyar nemzettel Ausztriának államférfiul, gyakran földhöz sújtották azt, de anyjától, a hazától, mindég újabb erőt kapott a nemzet, s meg nem tört elszántsága, és kész volt az újabb küzdelemre. — Végre a februári pátens emberei Hercules fogását akarták megkísérlem, s azon biztos alapról, melyen állott, a törvények és szerződések alapjáról fel akarták kapni a levegőbe, hogy magukkoz szorítva, ölelésükkel megfojthassák. — De a nemzet óvatos volt, nem hagyta el a biztos alapot, s védte magát az ölelő karok ellen: míg utoljára is a fejedelem bölcsesége vetett véget a gonosz küzdelemnek.

Tanúság c hitrege nekünk is, hogy cl ne hagyjuk biztos alapunkat, a törvényt, s hogy őrizkedjünk oly szorító öleléstől, mely minket felemelve a törvények alapjáról, a levegőben akar megfojtani. — De tanulság ellenfeleinknek

is. — Hercules, Antaeus megfojtásával bebizonyította ugyan, hogy Ő erősebb volt, mint az, de ez által erősebb nem lett, mint volt. Pedig ha küzdelem helyett a két erő közös célra egyesülhetett volna, ketten együtt sokkal több jót végezhettek volna, mint a győztes maga.

Nem kívánnám a tisztelt ház figyelmét tovább fárasztani, de a helyzet constatirozására engedjék meg. hogy őszintén kijelenthessem nézeteimet. — Meg volt említve, hogy ha most felelős minisztérium adatik nekünk, és a kiegyenlítés nem sikerül, mi fog akkor történni? Engedjék meg, hogy felelet helyett én is egy kérdést intézzek. — Ha nem adnak most felelős minisztériumot nekünk, és a kiegyenlítés nem sikerül, mi *fog* akkor történni? Ez az okoskodás, hogy valóban megtörténhetik, miszerént ha most visszaállítják az alkotmányosságot, bekövetkezhetik azon idő, midőn az egyesség nem sikerül, ezt akkor ismét fel kell függeszteni; ez az okoskodás különös, mert az ergoja az, hogy tehát jobb lesz azt épen vissza nem állítani. — Az mondatott, hogy akkor megtörténhetik, hogy ő felsége ez országgyűlést feloszlatván, új országgyűlést hiv össze, és akkor a kormány minden erejét meg fogja feszíteni, egy más véleményű, más nézetű országgyűlés összealkotására! Ha a fejedelem a ház véleménye ellenében a nemzetre hivatkozik törvényes úton, s a nemzetnek más lesz a véleménye, meghajlom a vélemény előtt. — A nemzet tehet a maga jogaival, a maga állásával, a mi neki tetszik, én csak azt tehetem, ami szabad; a nemzet rendelkezhetik életemmel, vagyonommal és minden tehetségemmel, de meggyőződésemmel nem. — Ha a nemzetnek más lesz a nézete, más lesz a határozata; én egyes polgár vagyok, és maradok — ha egyedül is — meggyőződésem mellett. — Azt mondják, hogy oly eszközöket fog a kormány használni — nem tudora minőket. — Engedjék meg, uraim, nem bók, nem hízelgés az, ami őszintén mondatja velem, hogy ő felsége nem fogja megengedni, hogy más, mint becsületes eszközök használtassanak.

Meglehet, vannak emberek, ha nem is e hazában, máshol levő elleneink között, kik látván a nagy nyomort ezen országban, látván anyagi súlyos bajainkat és abból eredő szenvedéseinket, tán készek volnának a nyomorral is szövetkezni. az ország törvényeinek és alkotmányának ellenére.

De, van-e valaki közöttünk, aki ne érezné e nyomasztó bajok súlyát, ki sokat, igen sokat áldozni kész ne volna, hogy a hazát bajoktól megmenthesse; de magát a hazát és annak léteiét, országunk alkotmányos fennállását egy rövid, múlékony enyhülésért veszélybe nem dönthetjük. — Érzi a nép minden osztálya a nyomort, s minden reményét a kiegyenlítésbe veti, mindent attól vár, és pedig rögtön, haladék nélkül.— Tartozunk önmagunknak, tartozunk az országnak azzal, hogy kimondjuk nyíltan az igazságot. — Igen is, a célszerű kiegyenlítés, mely az ország önállását meg nem szünteti, fogja gátolni a nyomasztó bajok növekedését, s eszközöket nyújthat anyagi helyzetünk fokonkénti javulására. De ne várja senki, hogy az érezhető javulás rögtön bekövetkezzék; idő kell ahhoz, kedvező szerencse és sok türelem. — Sokat, mindent készek vagyunk tenni e célra, mit hazánk veszélye nélkül tehetünk, s ámbár tudjuk, hogy még a célszerű kiegyenlítés sem képes azonnal jóvátenni, mit annyi évek szenvedése megrontott, nem leszünk akadékoskodók a kiegyenlítés eszközlésében, s elmegyünk annak rögös ösvényén, a meddig hazánk önállásának kockáztatása nélkül mennünk lehet és szabad.

De a ki bármi célból ámítani akarná a népet, hogy bajaink súlyától már megvolna mentve, ha megtörtént volna a kiegyenlítés, — aki a honpolgárokat arra ösztönözné, hogy ily kecsegtetések fejében akár minő kiegyenlítést igyekezzenek előmozdítani, könnyen csalódhatnék számításában.

Ezsau, midőn éhes volt, eladta jogait egy tál leneséért, az Ígért lencsét megkapta, és meg is testvérháború lett a vége. — Az ámítók nem volnának képesek az Ígért javulást egyhamar eszközölni. — A nép, mely lemondana jogairól, hogy az igéi t kedvezményeket megkapja, reményeiben csalatva, mit tenne és mit

mondana? Veszélyes játék volna ez és igazságtalan, és épen azért nem félek tőle, mert a fejedelem nem akarhat olyast, mi az államra nézve veszélyes, s a nép irányában igazságtalan.

De nem fárasztóin tovább a tisztelt ház türelmét, csak egyszerijén jelentem ki, hogy el nem fogadva e két módosítványt, e pontokra nézve is a felirat mellett maradok.

ZSEDÉNYI EDUÁRD.

Zsedényi Eduárd, mint Szepesmegye követe, az $183^{2}/_{6}$-iki országgyűlés óta egyike a conservativ párt első szónokainak. „Bár a kormány párti szónokok — mond H. M. — különben ritkán dicsekedhettek az ellenzéki többség, s a hallgató közönség figyelmével, Zsedényi nagy ügyességű szónoklata által mindjárt fellépte óta kivívta társai s a közönség becsiilését. Beszédei, melyek nem mellékes érdekből, hanem meggyőződésből látszának eredni, gazdag, mély elmét, a felfogásban szintúgy, mint a helyes, találó válasz megélésében nagy sebességet, genialis szellemet, a közügyekben, fiatalsága dacára meglepő jártasságot és szép államférfiúi képzettséget tűntettek elő; mikhez még müveit modort s lovagias jellemet kapcsolván, nem sokára oly tekintélyt vívott ki magának a törvényhozó karban, minővel még aligha dicsekedhetett kormánypárti követ.“ Zsedényi csakhamar a corservativpárt vezére lett, — s most is egyike e párt vezéreinek, melynek több vezére, mint harcosa van. Zsedényi nem változott nézeteiben. Modorában is csak annyiban, mennyiben az évek jobban kifejték tulajdonait. A nemes bátorság, melylyel a többség nézetei ellen mindig síkra szállt, cynismussá vált benne. Neki kell, hogy szidják, s ha a hallgatóság ellene zúdul, elemében vau. Van is része benne. Ilyenkor ördögi elégedettség mosolya torzítja el arcát, egy modern Mephistót vélünk benne látni, kinek hivatása kigúnyolni azt, amiért mások lelkesülnek. A habok magasra tornyosulnak körülötte, s ö megvonja magát a szólásszabadság bástyája mögé és onnan tüzel. Ha golyója nincs, rakétákat használ, melyek még nagyobb zajt ütnek. — Zsedényi a képviselőházban a tagadást képviseli. „Arcát a képírók semmi esetre sem választanák Apollo vagy Adonis mintájául; de ha a keserű szívósságot, a szatirikus türelmességet akarnák jellemezni, jobb mintaképet aligha kaphatnának. Arcában annyi az „él“, mint beható, befúró hangjában. Ha népszerűtlen tárgyat pendít meg s a ház elemei telzúdulnak ellene, — elhallgat, két kezét zsebredugja s persifláló nyugalommal hagyja a hullámokat maga fölé csapni, mintha csak mondaná: alios ego vidi ventos! vagy kihívó bátorsággal kapja fel az ellene dobott kesztyűt, és azt sardonice felhúzva, élesen, világosan, majdnem kirívólag replikáz s egy-egy elmésséggel töri le az ellene fordított lándzsák hegyeit.

1. A királyi leiratról.

(A KK. és RR-nél. 1839. aug. 10.)

Mindnyájan hazánk legnagyobb kifejlődését és boldogságát előmozdítani, hazánk csorbáit helyre állítani, elsőségét kifejteni, jobb létével jussait megtartani törekedünk és ebbéli közös szándékunk tisztaságát rendületlenül hiszem, azt soha elfacsarni, gyanú színévé tenni nem akarom, de midőn ezen köz célra vezető módban meg nem egyezünk, midőn megyém a KK. és RR. többsége által választott módot sem ősi szokásaink, sem törvényeink és alkotmányunk szellemével meg nem egyeztetheti, sőt azon az úton jussaink csorbulásától tart, akkor különböző véleményemet azon őszinteséggel, melyet ezen hideg vérit és indulatlan vizsgája tót érdemlő tárgy megkíván, kijelenteni köteleztetem. — Minekutánna az elnök e jelen izénél három részét taglalván, Pest vármegye sérelme iránti észrevételeit

más időre halasztotta, én is ebéli nézeteimnek fenntartása mellett, mostan csak a tudakozó felírás, a junctim és a záfadék iránt fogom véleményemet kijelenteni, és mi az elsőt illeti az ellen küldőim részéről, kik az országgyűlésre elejétől fogva a királyi előadásoknak clőleges tárgyaltatását kívánták, semmi kifogásom nem lehet. — Azon mód iránt, melylyel a főrendekhez mindjárt az országgyűlési tanácskozások elején átküldött felírásokat c tudakozó felírással egyetemben ö felsége eleibe terjeszteni akarják, legelső is azon észrevételem, hogy midőn a KK. és RR. az illető izenetnek átküldése alkalmával ebéli szándékukat ki nem jelentették, már most az országgyűlési tanácskozási rendszer ellenére addig, míg a főrendek azokra nem válaszolnak, az országos ülésnek határozatát változtatni nem lehet, és így azon esetben, hogy ha a főrendek egyik, vagy másik felírást változás nélkül elfogadnák, annak minden junetim ellenére Ő felsége eleibe kell terjesztetni.

Tehát ezen junctimhoz annyival kevésbé járulhatok, mennyivel bizonyosabb az, hogy ezen tudakozó felíráshoz, mely a királyi előadásoknak tulajdonképi tárgyaltatását még csak lehetségessé teszi, egész munkálatokat, törvénycikkelyeket csatolván, ismét az 1791. 13. törvénycikkelyből merített ellenvetéseknek új alkalmat adnak.

Továbbá senki sem tagadhatja, hogy midőn a szólás szabadsági és magyar nyelv iránti felterjesztésinkhez, ha csak amaz iránti 17 izenetre visszatekintünk, a főrendek oly könnyen, oly hamar nem járulhatnak, az érdeklett tudakozó felírás hetekig, hónapokig elmaradni és ő felsége sem királyi előadásaira, sem a kegyelmes leíratta feleletet kapni nem fog. — Ezt sem az országgyűlési gyakorlattal, sem azon hálaérzetekkel meg nem egyeztethetem, melyeket nagyobb vagy kisebb részben, de mégis mindnyájunkban e leirat gerjesztett. — Vagy talán hálaérzctinket azon késcdelmezéssel nyilvánítják? mely nöttön nő, midőn ez előtt felterjesztésinket csak a Ráday sérelme, most már egyéb sérelmeink és kívánataink orvoslásától felfüggesztjük.

Ezen leirat tehát, mely az országos tanácskozásoknak siettetésére felszólít, annak épen ellenkezőjét, halogatást, nagyobb késedelmezést okozzon? valóban ily viseletűnk a kormányt egy bizodalommal teljes lépésnek ismétlésére nem bírhatja, látván hogy az adott alkalmon nem csak nem kapunk, de több és több akadályokat előgördítvén, a szekeret utoljára úgy meg rakjuk, hogy össze törvén, hasznunkra többé nem szolgálhat. — E tekintetben a múltra vissza emlékezés szembeszökő következményekre nyújt alkalmat.

1830-ban — az újoncok felajánlása alkalmával — az akkori KK. és RR. a nemzetnek azon jussát, melylyel a valódi szükségnek megtudása előtt katonát állítani nem köteles, minden módon kivívni akarván, hálaérzetekkel vették ő felségének azon kegyességét, melylyel a KK. és RR. ezen kívánságának megfelelt, — akkor nem csak ezen kívánatnak felterjesztését nem nehezítették, de hogy felterjeszthessék, áldozatokra is készek lettek volna.

Tíz rövid esztendő múlva mily sebessen változtak ebéli nézeteink, már most e tábla többsége azt concessio, engedménynek veszi, hogy ha a kormányt az adatoknak előterjesztésére felszólítani kegyeskedik, azon véleménytől vezéreltetvén, hogy a főrendek már azon is örülvén, hogy az adatokat kívánják, nyakra főre az egyéb felterjesztésekhez járulni fognak, és így azon jussal, melyet tiz esztendővel ez előtt nagy nehezen visszanyertünk, melylyel ő felsége az akkori országgyűlését megörvendeztette, már most úgy élünk, mintha a kormánynak már azon is örvendezni kellene, hogy ezen jussal élni akarunk. — Hiszen a KK. és RR-nek örülni kellene, hogy ezen adatok kívánásának semmi akadályok ellen' nem állanak, azon igyekezni, hogy a kormány máskor is kívánatainknak engedjen, nem pedig ezen kívánságunkat oly akadályokkal összekötni, hogy e kívánatunknak teljesítése a kormánynak terhére váljon, melyet legelső alkalommal

lerázni igyekezne. — Ily úton módon a kormányt engedményekre bírni lehetetlen, én legalább ezen sérelmeket akár mivel mással, de e jelen felírással össze nem kötöttem volna. — És mely összeköttetésben áll az adatoknak kívánása a többi sérelmekkel és kivonatokkal? Felelet, semmiben. — De a főrendeket a sérelmeknek tárgyaltatására és felterjesztésére szoríthatja.

Nem hiszem, hogy a főrendek oly panaszunkat, melyet sérelemnek nem nézik, annak, tudakozó felírásnak siettetése miatt, tekinteni fogják és ezt e jelen országgyűlése elejétől fogva, bőven tapasztaltatták a KK. és RR-kel, midőn a Ráday sérelmet négy izenet után sem tárgyaltatták, és a királyi előadásoknak siettetése arra nem bírhatja, hogy az 1791. 13. törvénycikk világos rendelésétől clálljanak.

Lehet már most egyebet remény leni? főképen e jelen esetben, hol a tudakozó felírásnak minél előbbi felterjesztése hazánk megnyugtatására, jussainak öregbítésére szolgál, és így nem úgy a kormány, mint a nemzetnek érdekét illetvén, alkalmasint nem sokára az egész nemzet által is siettetni *fog, — már* 1832-ben az előleges sérelmeknek a királyi előadásokkal! összeköttetéséhez a főrendek csak nagy nehezen járultak — hogy lehet tehát reménylenünk, hogy oly sérelmeknek előleges felterjesztésébe megegyezzenek, melyeket múlt országgyűlése alkalmával 17 izenetben elleneztek? a KK. és RR-nek megkellene elégedni, hogy ha csak sérelmeknek tekintik, elismerik; nem pedig még azoknak a királyi előadások előtti elsőbbséget siker nélkül szorgalmazni.

Tehát mind azért, mind pedig előre látván, hogy e felterjesztés módjában több követek, kik máskép e sérelmeket érdemére nézve pártolják, megegyezni nem fognak, és ez által a sérelmek fontosságát mind inkább elveszítik, a KK. és RR-kct a junctimtóli elállásra annyival inkább felszólítom, hogy a felterjesztés módja iránt előre látható izenetek által minden haszon nélkül időt veszíteni, célunkat pedig elérni nem fogjuk. — Végtére e jelen izenetnek legveszedelmesebb, legártalmasabb részét az úgynevezett záradékot, melynek példáját akár Európa más alkotmányos országaiban hiába keresem egyáltaljában, el nem fogadhatom, a katonaállítást csak két feltételhez kötvén, hogy tudniillik törvényünk szellemének, és a szükségnek megfeleljen. — Megfelel az elsőnek, hogy ha a hadfogadó intézetek elegendő katonát nem állíthatnak; a szükségnek, hogy ha seregünk egy félhető külső megtámadás visszaverésére elégtelen, más feltétel hazánk oltalmával össze nem fér.

Hogy ha tehát a szükségről meg leendünk győződve, annak megfelelni szoros kötelességünk, nemzetünk, küldőink, hivatásuk ennek teljesítését kívánják, azt ama királyi válaszoktól fel nem függeszthetjük, melyek vagy Rá day t ide ültetik, vagy a főtörvényszék Ítéletét törvényteleneknek mondják — a válaszok ekép hangozni nem fognak, de katonát azért adni fogunk, nem mondhatván azt: hazánkat nem védelmezzük, mert Ráday nincs köztünk, vészén el Constitutiónk az ellenség fegyvere alatt, mert urunk, királyunk, törvényszékünk függetlenségét védte.

Ezt eleink nem mondották, a KK. ésRR. azt akkor nem viszonyozbatják, mikor a fejedelem hazánk oltalma iránt annak törvényes rendje és módja szerént velünk értekezni akar, a kormánynak feltételeket nem szabhatnak, mikor törvényes elmúlhatatlan kötelességünk teljesítésére felszólít. Ezt a KK.ésRR. annyival kevesebbé tagadhatják meg, mennyivel ismeretesebb fejedelmünk béke szerető politikája, főkép előttünk, kik által 1830-ban felajánlott 20,000 katona nem is állíttatott.

Igaz, hogy az akkori rendek ezen felajánlással a circulatiót is összekötni kívánták, de nem feltétel gyanánt, hanem mint kívánatot, ez seregünk elrendezésével összeköttetésben van, és azon hiedelemből eredt, hogy a magyar katonát csak magyar tiszt kormányozhatja, még is ezen kívánattól is elállottak a rendek, sőt nov. 11-én tartatott országos ülésben épen Szepes vármegye követének, Borsod

és Bácstól pártolt indítványa, hogy az újoncokat felajánló felírásban a sérelmek, orvoslása is kérettessen, a nagy többség által félre vettetett, nehogy az által valami bizodalmatlanság nyilváníttasson.

Ezeknek következésében, mely haszonra válhat ezen záradék? mely a többséget soha meg nem kötheti, és így reánk nézve felesleges, más tekintetben ártalmas, idővesztegetésre a főrendi táblával, bizodalniatlanságra a kormány ellenében alkalmat adván.

A kegyelmes királyi leirat előtt a régi záradék csak Ráday esetét illette, e mostani a szólás szabadságára is kiterjesztetik. - Tehát e leirat után nem közelítünk, de távozunk, és nemde-e ezen leirat bizodalmát gerjeszteni, nevelni kívánt? és midőn a fejedelem ily hangon nemzetéhez szól, képviselőinek szoros kötelessége e bizodalmát táplálni, nem pedig a közelítést idegenkedéssel viszonyozni. — Ezt várhatta a kormány, melynek csalatkozása nemzetünkre nézve jó következményeket nem szülhet.

Somogy vármegyének követe a közvéleményre hivatkozott, de mikép nyilatkozott az e jelen izenet iránt? utasításokkal nem, minthogy alig van egy két megye, mely a leirat után utasításokat kapott volna, és midőn a KK. és RR. minduntalan utasításaikra hivatkoznak, azokat most is, midőn a fejedelemnek közben szólamlása oly lényeges változást okozott, bevárni, nem pedig azok előtt a meg nem nyugtatást kijelenteni kellett volna.— Egyébiránt akár mit mondjon az úgynevezett közvélemény, azon lelki független pontnál, mely úgyszólván a kormány és nemzet közt van, és melyen nekünk mint képviselőknek állani, melyen a kormány és nemzet közti bizodalmát táplálni kellene, szebb földi helyzet nincsen. — Igaz, hogy a sokaságtól, mely inkább azt tartja nagynak, kinek nagyságát az oppositiója szerént megmérni képes, nem tömjéneztetik, de midőn arra kiki csak önlelke ereje, és tisztasága által léphet, annál a pontnál, melyen a képviselő a közvéleményre, mely csak a jelennel gondol, az utókról elfeledkezik, többször nem tekintvén, a jövendőt nemzetének elkészíti, ugyanazon jövendő tekintetéből a jelennek áldozatokat tészen, - dicsőbb pont nem lehet.

Vajmi sokszor, tán épen akkor, mikor a sokaság kiáltozásai legharsányabban hirdeték egekbe a többség neveit; tán épen akkor legcsekélyebb határozásnak valódi becse. — Legalább e jelen izcnetben azon lelki függetlenségnek, azon képviselői előrelátásnak jelét nem tapasztalom, attól nemzetemre nézve jót nem várhatok, és igen is sajnálom, hogy a közelítés hiányát nem úgy nemzetemben, de annak képviselőben fenntalálom, kik a jobb útba igazítást utasításaitól várják.

Nem kívánnék többet, volna bár annyi tehetségem, hogy a KK. és RR-et más úton a hon javára egyesítni, akaratom tisztaságát erős vonásokkal e gyülekezet keblébe festeni, felrázó szavakkal megrendítni és javaslottam elfogadására bírni tudnám.— Fájdalom! ha nem tudnám; és nekem egyéb hátra nem maradna, mintsem, hogy ezen napnak szavát, mint megyém tiszta szándéka, és hazafiúi melegének, nekem pedig hazámhoz vonzó, tántoríthatatlan szeretetemnek tanuját a naplókönyvbe iktassam.

2. A felirati javaslatról.

(A képviselőházban. 1866. febr. 16.)

A most mondottak folytán eleve kijelentem, hogy ezen felirati javaslat megvitatásában sem Lajtbán túli, sem német-szövetségi, de egyedül magyar haza fiúi szempontból indulok, mert nézetem szerént a tiszta magyar tollal írt felirati javaslat soraiból 17 nehéz év emlékezete szól a magyar nemzethez, szól a magyar

kormányhoz, az áldozatok emlékezete, miket e nemzet a jogfolytonosságnak hozott; Madarász tagtársnnk által ecsetelt 48-ki események nagyszerűségére nézve pedig azt jegyzem meg, hogy okvetetlen lesz idő, mikor még kérdés, min fognak az akkor élők inkább bámulni, azon-e, hogy volt magyar országgyűlés, mely egy evezred által biztosított helyhatósági jogaitól elpártolván, egy francia modorú központosításban kereste függetlensége biztosítékait, — vagy hogy voltak az ausztriai monarchiában kormányok, melyek oly kicsibe vették s oly kevéssé méltatták a magyar nemzet alkotmányát, melynek korszerű kifejtése, a nemzet megtörhetlen monarchicus szelleménél fogva, kétségkívül csodaszerűleg hatott volna a közbirodalom tekintélyes állásának öregbítésére.

Ezeken azonban túl lévén, a jelen engesztelő fordulat terén a leélt események tannságát arra kell használni, hogy azokat valódikig méltányolván, üdvös sikerrel biztosíthassuk őseinktől öröklött alkotmányos állásunkat, azon kincset, melynek históriai lépcsőnként! kiképezése nélkül, bármikép erőlködjünk is egyébiránt, soha nem fogunk urak lenni saját házunkban. — Bármit mondjon a pillanat felhevülése, bármit követeljenek a most népszerű eszmék, mire hazánk minket ide rendelt, hogy annak védői legyünk jó s bal sorsban, hogy alkotmánya és függetlensége fentartásával boldogságát a valóságos életben eszközöljük, az egyrészről sem kényszerítő erő, más részről sem elvont eszméletek vagy szenvedélyek többé meg nem törhetik.

A mi frigyünk egy pragmatica sanctioja a természetnek, alapítva hazánk szükségeire, szentesítve a haza szeretete által.

Feladásunk valóságos állása úgy is nyíltan fekszik előttünk; alkotmányos jogainknak nem csak elismerését követelni, de életbe léptetését is biztosítani, s így egyúttal az akadályokat is számba venni, mik a követelés és a valósulhatás közt fekszenek, mert hol a nehézségeket, melyekkel kiizdenünk kell, minmagunk előtt titkolgatnók, ott remény nem lehet eredményhez. A feladás ezen pontjának nézetem szerént nem felel meg a felirati javaslat, főleg azon részében, hol a 48-ki törvények tettleges végrehajtásáról, különösen a parliament! kormány, a magyar minisztérium helyreállításáról szól. Igen méltányolni tudom tartalmának tökéletes törvényszerűségét, engesztelő hangulatát, de miután a fejedelmi jogok hatályára s a kormányzat hatáskörére vonatkozó, a trónbeszédben említett nehézségek gondos méltánylását, azaz a 48-ki törvények revisióját a jogfolytonosság tettleges életbeléptetésétől, sőt a koronázástól függeszti fel, meggyőződésem szerent nem lépett azon térre, hol az ország jelen állapotában fekvő veszélyek elhárítására nézve, nemzetünk megnyugtatásának nem csak szót, de testet is adhatna.

Mi igen is mindnyájan a 48-ki törvények alapján állunk, alkotmányos állásunk alapját azonban ezekkel együtt nyolc század törvényei őrzik, nemzetünk tehát törvényes kormányát, alkotmányos jogait követeli, de gyakorlatban, nem csak papíron; a jelen már tűrhetetlen állapotból, alkotmánya tettleges birtokába lépni akar, s a törvényhozás maga rendeltetésénél fogva nem engedheti át nemzetét megint az önkénynek, ha módja van alkotmányunk mezején, a lehető jogfolytonosság alapján, méltányos s üdvös kibékülést kivívni. Ha az ellenkező theoria állíttatnék fel, ha egy bizonyos átalános jogfolytonosság vétetik alapul, ha ilyn-'mü szigorú jogfolytonosság nélkül alkotmányunk nem élhetne, minta felirati javaslat érinti, akkor vége volna minden positivumnak, bitorlás minden, mi azon jogfolytonosság körén kívül fekszik, akkor lépésről lépésre a nemzet az önmagáról lemondás küszöbére jutna.

Elismerem a felirati javaslat azon állítása jogszerűségét, miszerént törvényhozási működéseinknek, alapját az elvileg is elismert, tettleg is életbeléptetett jogfolytonosság képezi. Világos, tiszta igazság, ebből azonban nem következik, hogy a mit a jog a legvilágosabb inductiók után mint tiszta következményt von le,

az a valóságos élet akárminémű situatioira alkalmas legyen. Mert ha az élet logicája szerént akarjuk a jog fogalmait alkalmazni, mindenekelőtt a fennálló, létező dolgokra kell figyelmünket fordítani, a gyakorlat és tapasztalat mezejére ki lépni, hol syllogismusunk mozaik művéhez a körülmények kavicsait nem magunk teremtjük, hanem vennünk kell a mint vannak, s így tartózkodás nélkül elismerni, hogy 48 és a jelen idő közt az események roppant hatalma áll -- egy forradalom, egy közigazgatási absohitismus, egy ostrom állapot — melynek a tévedések körét egymásután megfutván, tettleges állapotunkat lényegesen megváltoztatták, melyre már most abstract tanainkat nem alkalmazhatjuk, azaz a 48-ki törvényeknek tettleges végrehajtása, úgy a mint állanak, revisiójuk előtt lehetetlenné vált, véges erőnk hatáskörén kívül esik.

A törvényhozóknak, mint gyakorlat embereinek, oly térre kell tehát vinni a kérdést, hol az élet honol. Megtette ezt a felirati javaslat a 3. és 5-ik t. cikkre, azaz Horvátországra nézve, és így kiábrándulásra bírni kell továbbá is mindazokat, kik mellőzve a viszonyok hatalmát, mellőzve a lehetőség határait, a 2. 3. 4. t. cikkeknél egy abstract jogfolytonosság eszme sorozatára utalnak. Ezek mellett nemzetünk mindent tett, mi hatalmában volt.

Mint egyszerű polgárok, 12 évig a közügyek teréről visszavonultunk; mint törvényhozók, a 48-ki törvények tettleges végrehajtása kérdésében nem tágítottunk, és megint vissza vonultunk, az ostrom állapotnak négy évig szabad tért engedvén. — A jogvesztésre merev jogfolytonossággal válaszoltunk, alkotmányunk sark-elveinek elismerése más választ vár. Hiszen utóvégre valami ítélő, de egyszersmind majdan vére is hajtó arcopágra sem a korona, sem a nemzet nem hivatkozhatván, csakis a törvényhozás két felének transactioja képes bonyodalmainknak véget vetni.

Most sem fogadhatunk el semmi octroyrozást, el nem ismerhetjük, hogy a szentesített 48-ki törvények bármi részben egyoldalú hatalommal módosíttathassanak, de egyszersmind szoros kötelességünk arról el nem feledkezni, hogy óvásokkal és tiltakozásokkal a nemzet még nem juthat a 48-ki törvények birtokába, sőt sajnosán tapasztalván, hogy a leélt események után a48 diki törvények tettleges vérehajtását nem parancsolhatja, már most tudni akarja, hogy mely módosítások után jöhetne tehát már egyszer valahára a 48-ki törvények tettleges birtokába.

A kormány sürgeti a revisiót, de e tekintetben a kezdeményezéssel az országot kínálja meg, az országgyűlés nem fogadja el az ajánlatot, mert először: a revisiót egyedül a törvény végrehajtása után tartja törvényesnek; másodszor: mert csak a törvényes kormányt, azaz a magyar minisztériumot illethetné a revisio követelése; harmadszor: mert veszélyesnek tartja a példát, miszerént a koronázás előtt sarkalatos törvényeink kérdésbe vétethessenek. Erre a kormány viszont a trónbeszédben lehetlennek állítja a végrehajtást, mert a 48-ki törvények nem felelnek meg a király jogainak, nem a közbirodalom hatalmi állásának, nem az örökös taitományokkali viszonyainknak. (Patay közbeszól: próbálja meg egyszer!) — Hiszen követ úr már egyszer megkínálta a próbával, de eredmény nélkül. — Ezen kifogásokat a 48 ki törvények külön cikkeire szabatosan nem alkalmazván, kereken még soha ki nem mondotta, hogy mely módosításokkal tartja végrehajthatóknak. A kormány azonban, a jogfolytonosság terére lépvén, elismeri, hogy a 48-diki törvények kérdéses batározmányai egyedül az országgyűlési értekezlet útján módosíttathatnak, mely módosítást — a királyi hitlevél keletkezése rendes módjától eltérőleg, a koronázás előtt megállapítani kívánja, de csakis a 48 óta közbejött rendkívüli események folytán. — Erre már most a felirati javaslat elismeri, hogy léteznek közös viszonyok, miért ezeknek megállapítására és mikénti kezelésére nézve szükséges javaslatnak kidolgozásához haladék nélkül hozzá is akar fogni a képviselőház; de ezen, a 48-diki törvények revisióját magában fog-

laló nyilatkozattal ellenkezőleg, ugyanazon törvények 3. és 4. törvénycikkei szerént a parlamenti kormány, a magyar minisztérium helyreállítását követeli, mielőtt ezen törvénycikkek, melyek épen a közös viszonyokról is rendelkeznek, át lennének vizsgálva. — Ezen revisió a felirat szerént azon időre balasztatik, hol ő felsége, mint koronás királyunk, magyar minisztériuma által élénkbe terjesztendi propositióit.

Voltak azonban kivételes esetek már hazánkban, mikor a koronázási hitlevél megállapítása előtt a korona és nemzet közt fennforgó viszályok megoldása tekintetéből, a fennálló törvények módosíttattak. — Mellőzöm az 1687-diki esetet, mikor I. József megkoronáztatása előtt II. András decretumának az ellentállásról szóló záradéka a királyi hitlevélből kihagyatott, mert ez koronás királyunk I. Leopold életében történt, de 1608-ban, II. Mátyás megkoronáztatása előtt, az 1608-ban kötött bécsi békekötés, mely a vallás ügyében fennálló törvényeket felfüggesztette és lényegesen módosította, koronázás előtti törvénycikkekbe igtattatott. — Elismerem az akkor és most közötti különbséget. — Akkor csak némely fennálló, bár fontos törvények, országgyűlésen kívül békekötés által módosíttattak, s ezen módosítások két évvel később az ország kívánatára igtattattak törvénykönyvünkbe, — most nem csak a 48-diki törvények, de egész alkotmányos állásunk nem békekötés, de absolut hatalom által fölfüggesztetvén, a nemzet tulajdonkép alkotmányon kívül áll, — mindazonáltal a történet bizonyítja, hogy már voltak rendkívüli esetek, s ki tagadhatja nemzetünk rendkívüli jelen állapotát? hol a királyi hitlevél ügyében nem a felirati javaslat által kijelölt szokott rendes úton járunk.

Amint továbbá históriánkban példák vannak, hogy ott, hol a szükség, a nemzeti önlét fenntartása követelték, országgyűlésünk a jogszerűség utjából is kitért, mint p. o. legközelebb a 48-diki pesti országgyűlésen, midőn a magyar minisztérium lemondása után egy honvédelmi bizottmány, törvényeinkben ismeretlen testület, vette át a kormányzatot, — úgy a puszta meztelen igazság mezejéről tekintve az akkori események tettleges következéseit, lehetetlen el nem ismerni, hogy ezen események a pragmatica sanctióban kifejezett uniót sftrü ködbe borították, s bár ezen meghasonlás magva, saját meggyőződésünk szerént, néma 48-diki törvényekben létezik, mégis oly egyszerűen és simán, mint e felirati javaslatban, vissza nem utasíthatjuk azon aggodalmat, melynek folytán felülről biztosítékok kívántainak, miszerént a 48-diki törvények végrehajtása már most más eredményt idézzen elő, miszerént a szétágazó érdekek által akkor meghasonlott magyar és osztrák minisztériumok és képviselő testületek ama törvények jóhiszemű végrehajtása gyülpontjában egymáshoz ezentúl közelebb álljanak, mint 48-ban.

A felirati javaslat elismeri, hogy maga a 48-diki pesti országgyűlés ezen törvényekben foglalt több határozatok ideiglenes természetét méltányolván, teendői közé azoknak revisióját tűzte ki, de ezen szándéka véghezvitelétől a balsors által elültetvén, mi már most ezen revisió hiánya miatt sehogy sem tudunk azok tettleges birtokába lépni. — Okvetetlen szükségesnek tartom tehát, hogy ezen képviselőház méltányolván nemzetünk kivételes pangó állapotát, és fontolóra vévén azt, hogy minél továbbra halászijuk a revisiót, annál inkább szaporodnak a jogfolytonosságunkon ejtett tettleges, gyógyíthatlan sérelmek, miről az utolsó 4 év is bő tanúságot adott, a jelen kormánynak utat nyisson, melyen szabatosan és formulázva terjeszthesse az ogszággyűlés elébe kívánt módosításait.

Jól tudom, hogy fennmarad mindég azon törvényes ellenvetés, miszerént a kezdeményezési jog csak a törvényes magyar minisztériumot illeti, és mind addig, míg felfüggesztett törvényeink teljes erejükben tettleg vissza nem állíttatnak, az országgyűlés tulajdonkép nem bocsátkozhatnék semmi újabb törvény-módosítási értekezletekbe, — de érzem és hiszem, velem sokan e hazában, hogy népünk,

ha a kormány által élénkbe terjesztett módosításokból látná, hogy az önálló felelős magyar kormányt nem ellenezvén, ezt egyedül a birodalom létének feltételeivel öszhangzásba helyezni akarja, maga biztatná képviselőit a 48-diki törvényeknek végrehajtásuk előtti átvizsgálására, mibe még a kiegyenlítés legforróbb barátja is addig nem bocsátkozhatnék, míg homály födi a kormány célzatait.

Ezredéves történetünk lapjai bizonyítják, hogy a magyar nemzet alkotmányos szabadságának ép oly féltékeny, mint engesztelhető őrje, egyaránt kész vérét ontani és tűrni az elnyomatásnak reá nehezedő súlyát, előbb hogysem őseinek jogos örökségét feláldozná, — de kész is hallgatni törvényes uralkodójának első szavára, mely neki a szent béke olajágát nyújtja, — nyújtja most egy felséges királyné kíséretében, ki honi nyelvünk melletti buzgalmával bebizonyította, hogy nemzetünk életét hordja nemes szívében; apáink e jellemével lépjünk tehát ő felsége trónja elé, nyíltan, utógondolat nélkül, helyreigazítván a kiegyenlítés iránti fogalmakat. Mondjuk meg urunk királyunknak, hogy semmi nem jellemzi úgy Magyarország történeteit, mint az önállás és függetlenség érzetének hű ápolása, mely II. József óta úgy tűnik fel, mint a nemzetnek oly értelemben! tiltakozása, hogy az örökös tartományokkali egység eszméjébe felolvadni, s egyéniségéről lemondani nem akar. — Ezen érzet főrugója hazánk szellemi mozgalmának, és így azon kérdés, hogy mily módon biztosíthatja autonómiáját, belpolitikánk folytonos életkérdése volt. — A függetlenségért tévé ki nyolc század óta ezer halálos csapásnak nemzetünk férfias mellét, alkotmányos állásunkra pedig a történet és a siker elidegeníthetlen birtok-szentségének bélyegét üté.

Az alkotmányosság és az önállás tehát a kiegyen Illés első nélkülözhetlen feltételei, első részét képezik a pragmatica sanctiónak — mint ezt a felirati javaslat is érinti — de második része felett, hol a szövetkezett népek és állományok közt minden bel- és kül-megtámadások elleni kölcsönös védelem megállapíttatik, egyszersmind e népek anyagi és szellemi kifejlődésüket gátló meghasonlások minden csiráinak eltávoztatása végett az unió kimondatik, e felett — eltérőleg a felirati javaslattól — csak akkor értekezhetnénk, mikor politikai létünknek a pragmatica sanctio első részében lefektetett talpkövén inár is biztosan állunk, azaz a 48-diki törvények iránt tisztában vagyunk a kormánynyal.— Ez az egész viszály megoldásának egyedüli kulcsa, melynek hiányában a közös ügyek feletti értekezlet sikert nem ígérhet, oda pedig más úton jutni lehetetlen, mint ama törvények revisiója által.

Ha tehát elérkezettnek reméljük valahára a fordulási időszakot, hol urunk királyunk jelen kormánya a fennálló törvények alapján a fennforgó viszályt meg oldani kívánja, ha mi, mint hű népének törvényes képviselői, a jelen pangó állapotot alkotmányos élettel és nemzetünk valódi jólétével felcserélni törekedvén, a 48-diki törvények életbeléptetése iránti kölcsönös értekezletet előmozdítani akarjuk: nem lehet a felirati javaslat azon nyilatkozatával megelégedni, hogy „a mennyiben valamely törvénynek a törvényhozás rendes utján leendő megváltoztatása szükséges leend, az iránt javaslatunkat fel fogjuk annak idejében ő felségének terjeszteni /' de ki kellene egyenesen jelenteni: miszerént készek vagyunk az ö felsége részéről a 48-diki törvények tettleges végrehajtása iránt a jelen felirat dacára netalán még fennforgó nehézségeket az országgyűlési értekezlet utján megoldani, ha ebbéli alkotmányunk alapelveivel természetesen öszhangzó legkegyelmesebb nézeteit az illető törvénycikkek egyes szakaszaira szabatosan formulázva az országgyűlés elébe terjeszteni méltóztatnék.

Ezek azok, melyek szerént kivételes jelenlegi körülményeinkben a felirati javaslatot megváltoztatni kívánnám. — Ez által a kiegyenlítést a gyakorlati vitatás mezejére viszszük át, s azon merev állásból, melyet eddig elfoglaltunk, kibontakozván, egyezkedési hajlamunkat nyíltan és világosan bizonyítjuk be, másrészről a kormánynak alkalmat nyújtunk, hogy a diploma és pátensek mezejéről

az egyezkedés törvényes terére lépjen. Ha az alkudozás nem sikerül, államjogi tekintetben ott leszünk, hol jelenleg vagyunk, mert a módosítások feletti értekezletek által azon elvet nem sértjük, miszerént addig, míg a fennálló törvények országgyűlésileg meg nem változtattalak, ezek erejűkben megmaradnak, de politikai szempontból sokat nyerünk, mert a nyílt vita fellebbentvén a fátyolt, mely állapotunkat fedezi, nemzetünkre vagy kitörésre buzditólag, vagy engedésre méítánylólag hatni, minden esetben helyzetünk tiszta megismerésére vezetni fog.

Tennünk kell, mielőtt elvonulna felettünk is az óra, tenni azonban, hogy a tett helyes legyen, és meg is teremje a várt gyümölcsöt, — csak úgy lehet, ha minden vakító körülményből kifejtve, teljes világban áll előttönk kormányunk nézete a 48-ki törvények iránt, melyek életbeléptetése után sorváigunk.

SZENTKIRÁLYI MÓRIC.

Született 1809-ben márc. 2. Iskoláit itthon végezvén nehány évet a német egyetemeken töltött, melyek jellemző hatással voltak egész életére. Hazatérve Pest megyének főjegyzője, majd alispánja s országgyűlési követe lett, 1839/4o óta. Szentkirályi a legeredetibb alakok egyike parlamentáris életünkben, kiben az ingatagság a makacssággal, a pedáns szőrszálhasogatás és iskolamesteri feszesség a genialitással sajátságos, meglepő, s mégis rokonszenves vegyületben jelentkezik. „Mint felegyenesedett gondolatjel áll előttünk, — mond róla Csengery, — nyugodtan, hidegen. A kiülő nagy szemek azonban élénken tükrözik elő a lélek és szív benső működését. Hangja éles, metsző de nem kellemetlen. Bizonyos magasabb nézpontra emeli a kérdéseket, honnan minden elágazásaikban, összefüggéseikben láthatók. Beszéde kezdetén eszméket keres és állít fel, mint elismert igazságokat. S azok körül rendezi okoskodásai táborát. Egész beszéde néha egyetlen eszme kifejtése; mintha egy rideg eszme szónokolna előttünk. Ha azonban vitáz, cáfol, az ellenfél, ki őt sérteni merészlé, csakhamar tapasztalja, hogy ez eszmének idegei vannak. A haragszikrázó szemek mutatják, hogy az idegeket e száraz testben olykor lázas izgatottság futja át. S ilyenkor hideg, mélyenható gúny, metsző él költözik szavaiba, a nélkül, hogy az okok előnyomuló logicai rendét legkevésbé is zavarná a szenvedély. Beöthy kedvcsapongása olykor általános derültséget szült, Szentkirályi gúnyai felett a hallgatóság teszésébe soha sem vegyült az ellenfél mosolya. Azonban, a mily éles a bírálatban, oly méltányos az ellenfél okoskodásának felfogásában, teljes visszaadásában. Kimutatja aztán ez okoskodások alaptalanságát, s képtelen és ártalmas voltát következményeikben. Olykor levelenként szed szét egész beszédet, mint füvész az elemzett virágot; vagy egy jól talált körülírással, értelmezéssel oldja meg a kérdést. Talá az egyetlen magyar államférfi, kinek műveltsége kitünöleg német. Innen nagy előszeretete az értelmezésekhez. S c hajlamot a vitákból átvitte a törvényirásra is. Első munkálata a városi ügyben valódi tankönyv. A rendclctck és országos szabályok, vegyítve értclmezéssckkel a városról, körületéről és egyebekről. Az értelmezésről aztán áttért az osztályozásra, alosztályozásra és különböztetésre. S gyakran annyira elmélyedett apró részletekbe, hogy az eszmék tömkelegében elveszte a fő fonalszálat. Ha több részre osztá beszédét, nem ritka eset volt, hogy az első rész kimerítő vitatása közben megfeledkezett a felosztás több főrészeiről. S ilyenkor néha szomszédjától kérdezé, hgy miről kell szólnia. Szentkirályit nem egyszer láttuk habozni az utak szétágazásánál; gyakran még az ész indokai felett is tétováz. Azonban, minél nagyobb benső harc eredménye nála a meggyőződés, annál erősebben ragaszke dik hozzá. Olykor egész a makacsságig, mint Sieycs. — Okoskodó, tárgyaló előadása kitűnő parliament! becsesei bírt a szenvedélyes és virágos szónoklatok közt, melyek inkább illettek a régi köztársaságok fórumaira, mint az újabb kor nagy nemzeteinek emelkedettel»!» szószékébe. Szentkirályinak valódi eleme a parlamenti vitatkozás. Előadása nem kellőm nélküli. Beszéde teljesen bevégzett, kerekded egész. Rendesen visszatér oda, ahonnan kiindult. Szabatos nem annyira egyes kifejezésekben, mint az eszmék következetes alakulásában, összefüggésében. De egyes eszméire, s a leggyöngédebb és legerösb árnyalatokra nézve

is tüstént megtalálja, rögtönzés közben is az illő kifejezést.“ Fáradhatlan természetét s izgékony lelkét éleden jellemzi az, hogy a forradalom után beállt orvosnövendéknek. A meglett féri! együtt tanult az ifjúkkal, s tudori oklevelet nyerve űzte is új művészetét. Az újabb idő imét kiszólitá magányából, és most Szentkirályi a Deák párt első embereinek egyike. A szónok az óta megőszült. hangja elgyengült, de benne van még beszédében a lángelme csillogása, benne a satyra maró gúnyja, s ha szólani kezd, mély esend szállja meg a zajgó elemeket, s mindenki ügyel, nehogy egy szavát elszalaszsza.

1. A horvát követek óvása ügyében.

(A KK. és RR-nél. 1843. jnn. 28.)

Nagyobb méltányosságot igényeltem volna Szepesmegye követétől, s óhajtottam volna, hogy ha hibás is vélekedésem, tegye felölem föl, hogy sülctlent ncrn mondok. Én nem azt mondtam, hogy azok, a kik a gúnydalt éneklik, a ministeriummal cgybeköttetésben vannak, ez sületlen dolog lett volna; én csak azt mondtam: hogy ha a gúnydaloknak kellőkép határ nem vettetik akkor mi visszatolásul elő fogjuk venni az 1790-ben készült gúnydalokat, melyek a németek ellen vannak irányozva, s meglátjuk, hogy a kormány ellenkezőleg fogé bánni azokkal, kik gúnydalokat énekelnek a németek ellen, mint azokkal, kik a magyarok ellen teszik ezt? — s ha ellenkezőleg fog bánni, akkor ki fogom mondani, hogy az illyrismusnak kútfeje nem Horvátországban, hanem a ministeriumban van. — Gyakran hozza elő Szepes követe a józan tapintatot, és azt mondja, hogy nekünk e vagy ama taktikákat kell követni.

Én nem tudom, hogy a kormány vagy minisztérium miért kívánja azt, hogy mircánk háruljon minden teher, minden kötelesség, és a ministerium vagy magyar kormány, vagy nevezze a hogy tetszik, Szepes követe, — ne tegyen semmit“ ezt én lealacsonyitónak tartom, mert a ministeriumnak kell legalább annyi általlátással bírni, mint egy vármegye követének, tehát taktikának és tapintatnak a kormányban is kell lenni. Már ha megvizsgáljuk, és Szepes követének argumentumát megfordítjuk, ugyan micsoda tapintattal volt a kormány? micsoda tapintat volt az, hogy midőn ezen gyűlést megkezdettük, nem látták azt előre, hogy ez országgyűlés szinte oly buzgó fog lenni a magyar nemzetiségre nézve, mint a másik volt? és a bán, vagy akár a ministerium, vagy akár a cancellária, a mint Szepes követének tetszik, előre nem látták azt, hogy a horyát követeknek adandó utasítás ingerültséget fog Magyarországban gerjeszteni? Én azt hiszem, hogy átlátták, mert a bán és épen azon püspök, a kik összekötött akarattal nem engedték azt, hogy a horvátországi követek itt magyarul szóljanak, magok a főtáblán magyarul beszélnek, valljon helyes tapintat-e ez? — Felhívnak, és a haladás pályáján még csak egyetlen egy kérdés sincs, mely 50 év óta tanácskozás alá került, melyet befejezettnek lehetne tekinteni, hacsak a katonai újoncokat és subsidiumokat nem lehet annak mondani! — vegyük akár a sérelmet, akár a kívánatokat, akár a nemzeti nyelvet: már 50 év óta tanácskozunk róluk, és a magyar nemzetiség- és nyelv-kérdéseket még most sem lehet befejezettnek mondani; mert még mindég csak azért vívunk, hogy melyik nemzet vagyunk: deák, tót vagy micsoda? — helyes tapintót e ez? És tovább a magyar nyelv ügyét vizsgáljuk: itt még nagyobb tapintatlanságot tapasztalunk.

Egyszer mcgemlítém már, hogy az ausztriai monarchia többféle nemzetekből áll, s hogy békéje és csendessége attól függ, hogy a különböző nemzetek nem háborgatva tűrjék meg egymást. Nézzük: micsoda nemzetek vannak a monarchiában? Van olasz, szláv, német s magyar nemzetiség. Az olasz nemzetnek van rokona Európában, a szlávnak szinte van, valamint a németnek is, egyedül a

magyar nemzet az, mely egész Európában rokonságra nem talál; egyedül ez az, mely a legborzasztóbb crisiseket kiállani képes, mert nincs rokona, melyhez csatlakozhatnék; — tapintat e, folytonosan rongálni és gyengíteni ezen nemzetiséget, melynek súlypontul kell vala szolgálni a monarchia összegében? — s ezen nemzetet 50 évtől fogva szüntelen akadályozni, és nemzetiségét folyvást gyengíteni, — ez a tapintat? ezt kérdem Szepes követétől, és ha nekem erre „igénknél bir felelni, akkor azt mondom, hogy ezen magyar országgyűlésnek tapintata nincs, és hogy tapintata a kormánynak van; de ha azt mondja, hogy „nem“, akkor bennünket tapitatlansággal ne vádoljon. És én ebből csak azt akarom kihozni, hogy a tapintatlanság ugyan bennünk sem dicséretes, de ne tegyünk szemrehányásokat egymásnak, s ne éljünk oly argumentumokkal, melyeket vissza lehet torolni, s melyek által napról napra nagyobb ingerültség idéztetik elő, épen azok által, kik a békesség és csendesség kikürtölt apostolai. Egyébiránt hogy a magyar nyelvre nézve Szepes követe mily rcménynycl jött ide, én azt nem tudom; de én részemről semmi reménynyel sem vagyok; sőt meg vagyok győződve, hogy akár lesz ingerültség, akár nem, ez országgyűlésnek semmi concessiót nem adnak; meg is mondom az okot, honnan származtatom én ezt. Nekünk csöppenként adták be a nemzetiséget; elébb arról volt vita: valljon szabad e ezen táblának a maga gondola- ’ tait s érzeményeit magyar nyelven fejezni ki izeneteiben? — Egy csöpp! — Ezu tán azt vitatták: hogy valljon lehet e fracto margine fordításban magyar-deák felírásokat tenni ö felségéhez?

Ismét más golyócska! — S hogy lehet e az iskolákban magyar nyelven tanítani? stb.

De ha végig nézünk törvényeinken, mindig ott történtek csak concessiók, hol vagy katonát, vagy subsidiumot kellett adni a nemzetnek; ekkor azt gondolták: „jó kedvet kell csinálni a magyarnak, engedjük meg neki, hadd viseljen egy szállal hosszabb bajuszt“, — s adtak egy csöppet a nemzetiség concessióiból.

Alkalmazzuk ezt ide: a kir. előadások dicsők, most nem kell katona: a magyar nyelv dolgában tehát nem nyerünk semmit; én nagyon fognék örülni, és köszönettel fognám venni; de én nem hiszem, s nem is félek attól, mit Szepesvármegye érdemes követe mondott, hogy a magyar nyelv dolgában i előmenetelt nagyon fogja hátráltatni azon ingerültség, melylyel e tárgyban oly élénken küzdünk, mert valóban nincs mit hátráltatni.

Egyébiránt, valamint a horvátok hajdan igen nagy buzgósággal küldték cl fiaikat Parisba: úgy én is erre alkalmazom a magyar nyelv igazságos követelését; a magyar nemzet nem oly hatalmas, mint Napóleon volt, ki előmenetelt ígért a horvátok azon fiainak, kik Párisba tanulni mentek; — hatalommal a kormánynak kell fellépni, és kimondani: hogy csak azoknak fog előmenetelt adni, kik a magyar nyelvet megtanulják, majd meg fogjuk látni, hogy fogják fiaikat Pestre küldeni magyarul tanulni, — mint elküldötték hajdan Párisba francia nyelvet tanulni.

Én a nemzetiség tekintetében csak úgy lehetek reménynyel, ha a kormány azon befolyását, mellyel bír, a nemzetiség hasznára fogja fordítani.

Mit Csongrádvármegye tisztelt követe mondott, azzal egyet tartok, és továbbá is azt mondom, hogy az ilyen kibékítő politikának a magyar és illyr között semmi helyét nem látom.

2. A december 1-jén történtekről.

(AKK. RR-nek. 1843. dec. 5.)

Minden tárgy iránt lehetnek különböző vélekedések, és igen természetes, hogy azok, kik külön vélekedésben vannak, egymásról azt hiszik, hogy hibáznak; — így van ez különösen a politikai kérdéseknél; mert azok legkevésbbé bírnak mathematicai biztossággal és szabatossággal; és azért meglehet, t. RR! hogy mi, kik a felolvasott határozatot hoztuk, hibáztunk, — meglehet, hogy azok hibáznak, kik azon határozattal ellenkezőleg vélekednek, — és ezt csak a következés fogja megmutathatni; de ha így van a dolog t. RR 1 és ha a következés azt fogja bizonyítani, hogy a hibások mi voltunk: akkor illő, hogy húsvéti bárányt ne keressünk, mely vétkeinket elhordja, hanem viseljük hibánk súlyát mimagunk. — És ez az egyik ok, miért én ma a discussiót személyességre átvinni nem fogom, és az érzékeny és ingerült discussiót nem keresem. — A másik ok, t. RR 1 hogy ezt nem teszem, azon események, melyek közelebbi napokban itt, az országos ülés helyén történtek; mert a jelen körülményekben ingerült discussióba bocsátkozni, vagy személyességre átmenni — azon szint viselné, mintha ezen eseményekben kedvet keresnénk, mintha ezen eseményektől magunkat elragadtatni engednők; pedig azt bisznm, hogy a törvényhozónak feladása: vagy elől menni a közvéleményben, vagy elmenni; — és ez a második ok, t. RR! miért én sem személyességekbe ereszkedni nem fogok, sem pedig ingerült discussiókba. — Azokat egyébiránt, mik történtek, minthogy szabad sajtó nincsen, és minthogy épen rólunk volt szó, — kimondom nyíltan, — sem nem roszalom, sem nem helyeslem, hanem egyszerűen ugyanazon kedélyes kikeléseknek tartom jelenleg ellenünk, melyeket már mások ellen nagyobb mértékben tapasztaltunk: kimondom tehát ingerültség és affectatio nélkül, hogy a mely mértékkel másoknak mértek, illő, hogy mi is azon mértéket fogadjuk el. — De van még egy harmadik ok, miért én az elnök személyét megtámadni nem fogom, — és ez az: mert én intriguéknak eszközül szolgálni nem akarok.

Én t. RR! nagy urakkal társalgani nem szoktam, — s ezt nem cynismusból, nem affectatióból nem teszem, hanem azért, mert életem szokásai, külső modorom nem azok, melyek azon körökben divatoznak, és azért nem is tőlük és általuk tudhatom: de annyit mégis ismerek az életből, hogy bizonyos jeleneteket, bizonyos adatokat összehasonlíthassak; és ezeknek összehasonlításából bennem meggyőződéssé vált, hogy vannak emberek, kik ez országgyűlést önszemélyes érdekeik javára kizsákmányolni szándékoznak.

Ha már ezen kizsákmányolás elvnek elérésével párulna, — azon elvnek, mely elv és cél előttem is áll: akkor azon személyes törekvésnek tán kezet nyújtanék, mert előttem személy semmi, — személyt könnyen áldozok; de azt hiszem, a dolog épen ellenkezőleg van; — és ez harmadik ok, miért az elnök személyét megtámadni nem fogom; sőt nyilván kimondom: én ő nagyméltóságát szívben jó és becsületes hazafinak tartom. — Meglehet, a jelen körülmények között tán kissé engedékenyebb volt, és a felső parancsnak oly erővel, mint állása engedte volna, ellent nem állott, — tán nem eléggé vigyázó volt, mint jó emberek —jó szándékuk tiszta érzetében — közönségesen szoktak lenni, — és ki nem kerülte azon összeütközéseket, melyek mások személyes érdekeinek szolgálhatnak, és melyeknek kellemetessége egyenesen ötét érte; — de mind ezek nem ok, öt személyesen megtámadni: kimondom tehát ismét nyilván, hogy nekem Szercncsy Istvánnal

semmi bajom, hanem nekem az elvvel, az eljárással van bajom; és ezért, valamint e tábla megsértett függetlenségének tartozom kimondani annyit, mi az imént felolvasott végzésben foglaltatik: úgy viszont nem tartom szükségesnek, hogy az elnöki eljárásról többet, vagy hoszasabban szóljak.

Csak egyet említek: meglehet, hogy személyes érdekek miatt a végzés, mely az elnök eljárását kárhoztatja, változást fog szülni azon székben, melyet ő nagyméltósága most elfoglal; de — az istennek legyen hála! — akár a királyi táblától, akár a cancelláriától, vagy akár honnét hozzanak nevezett elnököt, nervusai csak lesznek; és tettel is kell bebizonyítani, nem csupán felírással, hogy nekünk nem e vagy ama személy, hanem magunk által választott elnök kell.

Ami magát a végzést illeti: t. KK. és RR! én ezen végzést először kiegészítő részének tartom a jnnius 20-án hozott végzésnek.

Midőn a június 20-diki végzés meghozatott, midőn a királyi leirat megérkezett, és mi azon végzéshez szorosan ragaszkodtunk: azt hittük, hogy ö excellentiája, vagyis — nem arról szólok — az elnök, azon végzést, a maga hatalmánál fogva, fenn fogja tartan·, és nem gondolkoztunk arról, ha ezen végzés tettleg megsértetnék, mitevők legyünk? — én azt hittem, hogy a horvát követ urak, ha őket az elnök a végzés fenntartására kötelezni fogja, szólani nem fognak, hanem nagyobbszerű fellépést tesznek a physikai erőszakolásnál, — talán elhagyják az országgyűlést, — s ekkor tisztában lettünk volna; most azonban, miután az elnök a végzést fenntartani nem akarta, miután a követ urak a lármához folyamodtak, gondoskodni kellett a módról: magunkra hagyatva, miképen tartsuk fenn végzésünket?— ezen mód pedig egyéb nem lehet, mint az, hogy nyilatkozataikat semmi tekintetbe nem veszsziik, és a naplóba beigtatni nem hagyjuk: ez tehát nem ellenkezik a június 20-diki végzéssel, hanem annak kiegészítő része. — Azt mondom továbbá, hogy azon végzés a haza körülményei között, mely december 2-án hozatott, egyetlen volt, melyet tanácsolni lehetett.

Nem az a kérdés itt: ha váljon az országgyűlést el fogják-e oszlatni? mert hisz örökké egy országgyűlés sem tarthat; azt összehívják, és ismét eloszlatják, és még egy országgyűlés sem végzett el mindent, mi előtte állott; hanem az volt a kérdés: ha ezen végzésnek oly módom' fenntartása által, mint a milyen december 1-ső napján történt, a tanácskozások lehetleníttetnek-e, a kormány és nemzet között nem történik-e összeütközés,— és ha váljon ezen összeütközés egyszer megtörténvén, a nemzet ereje ezen már életemben harmadszor ismételt próbának ellen tud-e állani, azon erővel, melylyel kell? — az volt a kérdés: ha val- . jón a nemzet elöhaladási processusa hátráltatván ezen összeütközés által, nem fog-e nagyobb kár háramlani a nemzet közlétére, mint az által, ha ily összeütközés elkerültetik? — Ezt nem fejtegetem tovább, a t. KK. és RR. mindnyájan gondolkoztak e felett, és ítéltek.

Harmadszor azt mondom: hogy a felolvasott végzés a jelen országgyűlési körülmények által reánk kényszeríttetett, azaz: kényszerittettünk a június 20-diki végzésnek fenntartása iránt aképen rendelkezni.

A december 2-diki határozat előtt hogy állott a dolog? A horvát követek tettleg megsértették a junius 20-diki végyést, — az elnökség a végzést fenn nem tartotta, mert őket nem kötelezte a végzés fenntartására. — A mi feladatunk, midőn összejöttünk, és az elnökséget a végzés fenntartására felszólítottuk, az volt: hog) a horvát követ urakat szóhoz ne juttassuk, azaz: mi dolgoztunk tüdőkkel, mint kezekkel, lábakkal dolgozni szokás, physicai lármával, minden szellemi jelentőség nélkül; most pedig megfordítottuk a dolgot, és kimondván, hogy semmibe nem veszszük azt, mit a horvát követ urak latinul beszélnek, ez által elveszszük szellemi jelentőségét annak, amit testiképen tesznek; most tehát ők vannak azon állapotban, melyben mi voltunk ezelőtt, azaz: ők dolgoznak tüdőkkel, minden szellemi jelentőség nélkül. Mi egyebet — az elnökség által elhagyatva — nem is

tehettünk; de ez tökéletesen megnyugtató és kielégítő is; a miért én, t. KK. és RR! a felolvasott végzésben e részben is megnyugszom. Lássuk azonban t. KK. és RR. hogy áll a lehető jövö események ellenében a dolog?Λ k.kir. leiratban benne fekszik azon elv, melynél fogva ezen végzést eldönteni soha senkinek hatalmában nincsen. Én kinyilatkoztatom, hogy ha az elnökség ezen, december 2-án hozott határozatunkat fenn nem tartaná, azaz: a napló eképeni kinyomtatásának akadályt tenne, vagy ha ezen végzést a t. KK. és RR. többsége akármikor el fogja dönteni, én akkor, utasításomnál fogva, minden többség nélkül egy magam elég leszek a horvát követek szólását félbeszakasztani.

Miután a leirat a horvátországi utasításoknak oly erőt tulajdonit, hogy mindaddig, míg ennek eleget nem teszünk, azaz: míg őket latinul meg nem hallgatjuk, — nem tanácskozhatunk: nem látom által, hogy egy megye utasísása miért volna gyengébb, mint Horvátország utasítása? Viszont tehát mindaddig, míg a megyék azon utasításának, hogy itt csak magyarul lehessen szólani, elég téve nem lesz, szinte lehetetlenné válnak a tanácskozások; mert valamint a horvát követek bennünket utasításuknál fogva, végzésünk ellenére, deák előadásaikkal félbeszakasztottak: úgy mi utasításainknál fogva, a többség bármi végzése ellenére, az ő latin előadásaikat félbeszakaszthatjnk,— és erre többség nem kell, erre elég egy követ; ez bebizonyítja, hogy a kormánynak a leiratban felállított elve anarehieus, és lehetetlenné teszi a tanácskozást. — Ezeken kívül szükséges volt a felolvasott végzés egy más tekintetből is, — nevezetesen: tudjuk, hogy a hazában különbözők a vélemények a június 20-diki végzésre nézve. — Λ naplót kevesen olvassák, a hírlapok közlései pedig ecnsura által meg vannak szorítva: hogyan lehet tehát magunkat igazolnunk? Másképen nem, hanem ha felülről a nemzetiség és nyelv tárgyában válasz jön; ez pedig nem történhetik másképen, mint úgy, ha a tanácskozás lehetővé tétetik; mert a felírás és törvényjavaslat előttünk van, s azt másképen a mélt. főrendekhez által nem küldhetjük, sem ő felségének fel nem terjeszthetjük. — Resolutiót kívánok én a kormánytól a felteri jesztendö törvényjavaslatra, és ha az leérkezik, és kielégítő lesz, akkor célt értünk; ha pedig· nem, akkor a nemzet tudni fogja, hogy a kormánytól nincs mit reménylenic. — Szükséges volt tehát a felolvasott végzés azért is, mert különben a nemzet nyelvének s nemzetiségének jövendője felett fel nem világosíttathatik.— Egy szóm van még Horvátország érdemes követeihez. — Ok most — kérdésen kívül — örülnek és trinmphálnak, hogy ők a horvát nemzetiséget kivívták, mert ők itt e helyen talán tótul, talán szerbül, talán horvátul beszélhetnek? — Nem! hanem mivel latinul beszélhetnek. — Ez valóban oly triumphus, mely megérdemli, hogy haza érvén, a nép végig kövesse őket az utcákon, — azon nép, melyet mistificálnak, hogy nemzetiségért küzdenek! — mert nem tartom egyébnek mystificationál, ha a horvát néppel elhitetik, hogy nemzetisége a latin nyelvben áll. — Rendezzék tehát bízvást a diszmenetet a tríumphatorok, — nem tartok attól, hogy a pozsonyi közönség, őket Magyarországon végig kisérve, nekik „zsivió“-t kiáltson. Hanem van a dolognak egy kissé komolyabb oldala is.

Ha a t. KK. és RR. béketíirését nem fárasztom, egy kis történetet mondok a t. KK-nak ésRR-nek, melyet én egy régi krónikában olvastam, de már nem tudom, hol. — Volt egyszer, t. KK. és RR! egy igen lelkes, igen derék dáma, s annak volt egy szomszédja. — Ez a szomszéd különben igen becsületes ember volt, hanem azon' csudálatos szokása volt neki, hogy valahányszor a szomszédasszonyt látogatni ment, mindég egy régi bagariacsizmáját húzta fel. — Ezt az asszonyság nem igen szerette, — ami igen természetes, mert a bagariacsizmának — kivált ha jól megkenik — rósz szaga szokott lenni, hanem jó szomszédság kedvéért eltűrte mégis, és szívesen fogadta őt, ha jött; szomszédi barátsággal igen sokszor segítette — mint ez szomszédok között szokás — gazdasági kisebb-nagyobb bajaiban; sőt azt lehet mondani, ezen asszonyságnak köszönheté az első

instruetiót is, mellyel gazdaságát felállította. Ez meg eddig csak ment volna, hogy a bagariába járt hozzá látogatni; hanem egy kicsinyt tovább ment a dolog, mert ö elkezdett csúfolódni és ellenségeskedni szomszédasszonya ellen, őtet mindenfelé rágalmazta, és az embereket ellene felingerelte, — és mind azon szívesség viszonozása képében, hogy öt bagariában elfogadá, hogy őt szomszédilag segítette, hogy iránta szívességgel volt. Már ez — úgy hiszem — mégis attól a becsületes úri embertől szép nem volt; — de hiába; ez így volt. — S még ezzel sem elégedett meg a becsületes szomszéd, hanem egyszer, midőn a szomszéd asszonyság egy szüreti mulatságot adott, ez az úri ember — ámbár tudta, hogy az asszonyság, csúfolódásai miatt, reá neheztel — a szüreti mulatságban ugyanazon piszkos bagaria csizmában jelent meg. Hasztalan figyelmeztették ötét: uram! nem illik így bemenni, — ne tegye az úr! — Kérlelés, szép szó, gorombaság a ki viliállóktól mind nem ért semmit, és mivel szépszerivel be nem mehetett, erőszakkal rontott a terembe, és ott a maga módja szerént tanéba ugratott, és fitogtatta, hogy neki milyen piszkos bagaria csizmája van. Mi lett a következése? — Igen természetes, hogy az egész társaság eleinte igen fölindult a dolgon, és megharagudott, mert az illcdelem megsértése nem esik jól, kivált fényes társaságnak; hanem utoljára látták, hogy az ember phantasta, — és kinevették.

A horvát követeket nem akarom háladatlanoknak mondani.—-Isten mentsen! ők híven kivívták a horvát nemzetnek nemzetiségét! hanem igaz az, a mit Mármaros követe is megjegyzett, hogy nemzetek közt is van illendőség, s hogy azt az érdemes követ urak megsértették.

Azonban mi is hogy jártunk a horvát követ urakkal?

Megharagudtunk eleintén reájok, — ez nem használt semmit: mi lenne, ha azt tennők nekiek, mit a becsületes szomszéd urammal dámánknál tett a társaság? ha kinevetnök őket, hogy oly nagy kedvök telik, az ember testének egy igen-igen nemes orgánumát, melyet tüdőnek neveznek, mód nélkül erőltetni? — Tessék az érdemes követ uraknak, kérem! szóljanak; de mi őket ki nem hallgatjuk, és beszédeik naplóba nem jőnek. Ennélfogva azt gondolom, hogy abban a végzésben, melyet december 2-án hoztunk, mind a nemzet méltóságának elég van téve, mind a június 20-ki végzésünk meg van erősítve, ugyde másrészről a tábla megsértett önállásának is tartozunk azzal, hogy ezen óvást, melyet december 2-án hoztunk, tartsuk meg, a mint van.

3. A fiumei vasút ügyében.

(A KK. és RR nél. 1844. jul. 26.)

Én, t. KK. és RR! sem az izenet-, sem a felírásban meg nem nyughatom, s nem nyugszom: és ámbár a kerületi, c tárgy feletti vitáknál előre láttam is azt, hogy alkalmasint most is kevesebbségben fogok maradni, — véleményem mellett szólok mindazáltal; mert kötelességemet hanyagolnám,ha ki nem jelenteném nyíltan: miszerént én az ország érdekeit e tárgyra nézve,mely a t. KK. és RR. figyelmét annyira elfoglalta, biztosítva ezen izenet- és felírásban nem látom. Ezen felírásra alkalmat adtak a megyéken is keresztül ment s így a t. KK. és RR. előtt is ismeretes körlevelek, s tudnivaló, hogy noha a helytartótanács által a Duna bal partján építendő vasútra nézve kötött szerződés hagyatott helyben, — mégis most — mi valóban csudálatos — egy másik társaság all elő, mely azzal versenyezni készül, s így veszélyeztetni és megdönteni törekszik ama vállalatot, melytől az országnak legnagyobb érdeke függ! — és ez az, mi a dolgot leginkább érdekli. — Igaz és kétségen kívüli dolog, hogy a status valamely nagyobbszerű közlekedési intézetet csak akként hozhat legkönnyebben és legjobb nyereséggel létre, ha vál-

lalkozók és minél többek lépnek fel s ezek pedig tehetik és teszik a fellépést csak akkor, ha bizonyos hasznot reménylenek; de épen ebből következik az, mit a tapasztalás is eléggé bizonyít, hogy sehol a világon, még a hol a legnagyobb közlekedések léteznek is, parallel vonalok nem állhatnak fenn; mert a versenyzés, mely a parallel vonalokra intéztetik, nem annyira a vállalatokat, mint azon játékot illeti, mely e vállalatuknál hasonlókép létre jön. Tehát nem annyira a vállalat- mint inkább e játékról lehet kérdés, mely játéknak megakadályoztatására méltó nyereség mellett a már vállalkozott másik társaságnak joga van, hogy célhoz juthasson. — At, KK. és RR — igaz — kívántak ezen célból biztosító lépéseket ten ni; de csak olyanokat s azokat, melyek szeréntem nem elegendők; nem elegendők pedig azért, mert nem oly megállított elvekre, melyekkel megóvhatnók az ügyet, vannak alapítva, — hanem azon igyekezetre, melylyel a tettek terére léptünk át, — t. i. melyik társaság legyen elsőbb, s bírjon elsőbbséggel a másik felelt? azon térre léptünk, melyen a hány jelentés s izenet tétetik, szinte annyira s annyiszor lehet rá felelgetni. Én pedig azt tartom, hogy nem a tények, hanem az elvek terén leendünk biztosítva, s pedig oly elveket kell szükségkép megállapítani, hogy aztán ha parallel vonalok létezendnek is, a Duna két partján, a vállalkozók versenyezhessenek is egymással, — de az ország közérdeke se veszélyeztessék. És csak így, s ez által lesznek megelőzve minden oly tények, melyeknek hazánkrai káros hatását a t. KK. és RR most is felfogni tudják. — Tudják azt a t. KK. és RR. hogy ezen vállalkozókra nézve egyik főkérdés a biztosítás: ha váljon a status közvetve, vagy közvetlen járul e bizonyos hasznok és nyereségek biztosításával az ily vállalatoknak létesítéséhez? De ha a Duna mellett két vasút terveztetik, — ki lesz, ki a biztosítást egyik, vagy másik vasútra nézve magára vállalja? Ekkor az országra valóságos teher háromlik; — ha ellenben csak egy vonal huzatik, mind a közlekedés szükségének elég van téve, mind pedig az ország bátran elvállalhatja a biztosítást, valamely nevezetes tehernek magára vonása nélkül. — Tek. KK. és RR! mindenik vállalatnál kétféle haszon van: egyik az, mit maga a vállalat nyújt a vállalkozónak akkor, a midőn létesül, — és az a dolognak szolid oldala. Természetes, hogy e részben a parallel vonalok nem concurrálhatnak, hanem lerontják egymást; a t. KKnak és RR-nek pedig csak az elsőre lehet és kell tekinteni, annál inkább pedig, mert látható, miként ezen balparti vaspályának egy másik pálya akar állni ellenében, mely hasonló célra törekszik. —

Másik oldala azon játék, mely — nem tudom — melyik törvényben tiltott és kárhoztatott játéknál is undokabb rablásokat tesz, — a börzejáték, mely a szorgalmat a legimproductivabb létre állítja, s mely a másik kárával akar gazdagodni. Ezen játék mellett, t. KK és RR! lehet concurrentia; de én ily értelemben concurrentiát nem kívánok; mert azt az országra nézve nem tartom hasznosnak, hanem olyannak, mely arra visz, hogy vagy az egyiknek, vagy a másiknak vagy pedig egyiknek se legyen valalamije.

Én tehát, t. KK. és RR! ezen concurrentia ellen, mely egyenesen a vállalatoknak nem szaporítására, hanem kevesítésére, azoknak nem előmozdítására, hanem megrontására törekszik, — nem a tények mezejére kívánnék menni, hanem az elvekére.

Nem szólok arról, hogy az 1836. *25.* törvény már nem áll; mert hiszen ez az izenetnek első soraiban és a felírásban is benn van,s a törvénynek szavai oly világosak, hogy azokat akármi hermeneuticai okoskodások által is eldisputálni nem lehet; hanem két elvet kívánnék kimondani, — 1-ször: hogy jövendőben minden vállalkozásokra külön törvény által kelljen engedményt adni, — azért, mert itt nem csak a privatusok, hanem az egész ország haszna forog kérdésben, — és mivel az ország baszna bizonyos systema szerént eszközöltethetik, a közlekedések által, hogy ezen célzatok meg ne hiúsíttassanak, azért szükséges minden válla-

latra külön törvény hozatala. — 2-or: kimondatni kívánom, — és ekkor nem tartok többé attól, hogy az ország egy törvény által fogná sacntionalni parallel vonaloknak megengedését, — hogy miután az 1840. 40. törvénycikk is általánosan és minden kényszerítés nélkül csak a bécs-trieszti vasútvonalra, mely Magyarországon keresztüljönne, kivan szorítkozni: tehát a Duna bal partján létező vasúttal párvonalt ne képezhessen; és ezt negative kívánnám meghatároztatni és kimondani.

Ha ezen két elvet kimondjuk: akkor azt hiszem, t. RR versenyezzenek bár a börzejáték térén egymással a vállalkozók, azon vállalatoknak, melyeket az ország maga részéről hasznosoknak tart, nem árthatnak; mert azoknak megtagadása, vagy engedélyezése a törvényhozástól függ. —- De nem árthat azon vonal is, mely különben az országra nézve káros lehetne, t. i. a bécs-trieszti vasvonal, mely Magyarországon vezettetnék keresztül, — azért, mert a mire nézve az engedőimet visszavonni bajos lévén, a törvény megváltoztatása késő, ha negatív határozat történik a parallel vonalra nézve, nem rontathatik meg a balparti vasútnak létrehozása. — Ezen két rendelést kívánnám törvényjavaslatban kifejeztetni, s kívánnám azután a mélt. főrendekhez átküldeni, és ö felségéhez felterjesztetni. — Figyelmeztetni vagyok bátor a t. KK. és RR-et 1836. 25. törvénycikk azon rendeletére, mely az engedélyezést foglalja magában.

Azon törvény kimondja, hogy az engedélyezés ő felségét és a kormányszékeket illeti; ha ezen törvény még most is áll, s nem — mint az izenetben kimondottuk, hogy nem áll — és annak megváltoztatását akarjuk, — kétségeskedem: váljon miután azon törvényt megalkottuk, birunk-e annyi erővel, hogy megváltoztassuk? Ezen állításomra, hogy az 183%-diki 25. törvénycikk megszűnt, némelyekben egy aggodalmat kívánok eloszlatni, t. i. azon aggodalmat, mely szerént némelyek azon véleményben látszanak lenni, a diseussiókat tekintve, hogy az 183'7G· 25. törvénycikk áll, — s ekkor a Duna jobbparti vasút engedélyezése is áll. — Én azt nem tartom; mert azon pillanattól fogva, midőn a vállalkozás bizonyos, s már a törvény jótékonyságát is igénylettc, azon tárgyra nézve a törvény nem szüntethetik meg soha; ellenben oly tényekre nézve, melyek irányában a törvény nem igénylett, a legközelebbi törvény által elenyésztető, mely bozatik a legközelebbi országgyűlésen.

Azt tehát szükségesnek tartom kimondani mind az izenetben, mind a felírásban és a törvényjavaslatban is, hogy azon törvény elenyészett; szükséges pedig azért, hogy e részben a felírásban foglalt petitio útjáról inkább jó és igaz jogaink térére álljunk; — már máskor kimondották a t. KK. és RR., hogy kérés által ily körülmények között hasonló tárgyakra nézve semmire sem megyünk; nekünk itt jogainkat követelni kötelességünk, és csak miután a jog elismertetett, akkor mehetünk át a kérés, *vagy* alkudozás térére.

Végül, indítványomat ismételve, t. KK. és RR! kívánom, hogy azon törvény, mely a felírásban foglaltatik, ideigleninck tekintetve, mondassák ki először: miként minden külön vállalatra külön törvény által nyerhető az engedélyezés; másodszor: az 1840.40. törvény által engedélyezett bécs-trieszti vasút, mennyiben Magyarországon keresztülmegy, nem lehet parallel vonalban a Duna balpartí, már engedélyezett és szerződésileg is megerősített vasutvonallal.

4. A sérelmek és kívánatokról.

(A KK. és RR-nél. 1814. aug. 19)

Már egy párszor, midőn a vallás dolgában, vagy egyéb tárgyakban a clerusról volt említés, hallottuk azon észrevételt, hogy az ily discussiókba bocsát-

kozni kár; mert az által az egyház tekintete sülyed; — de hiába! néni tehetllnk róla; mert míg az egyház azon világi szennyet, melyen a világiak igen nagyon kapnak, a jószágok bírása által magát bemocskolva, megtartani küzd, azon szennyet magáról le nem törli, s azon evangéliumi egyszerűségbe vissza nem lép, melyben elődei állottak, — támadásoknak lesz kitéve mindenkor.

Azt mondják ugyan az egyházi részről, hogy: „Iliaeos intra muros peecatur, et extra,u — mi magunk sem vagyunk azok, kiknek kellene lenni, — s a t. RR. sem azok, kiknek lenniük kellene, — s azért ne bántsuk őket még most, azon oknál fogva, mert a status vallás nélkül el nem lehet, a vallásnak pedig depositariusa a elerus. — Ezen okoskodásból már az következnék: hogy mivel a elerus depositariusa a vallásnak, akár tartja meg a törvényeket, akár nem, akár helyesen van elrendezve, akár nem, őket ne bántsuk; mert az által a vallásosság fog szenvedni; a vallásosság által pedig a polgári társaság. — Erre ismét azon észrevételem van: hogy nem csak egyedül a catholieus elerus a vallásnak depositariusa; mert ha a catholieus elerus a vallás depositariusának lenni megszűnt, megtartja a depositumot a protestáns elerus, és mely megszűnt lenni depositarius, kiavult az időből, s ez által a status állapota szenvedni nem fog; hanem fognak szenvedni azok, kik magukat az időhöz nem alkalmazzák. — Ezen tárgy már a kerületi ülésben is boszasan meg volt vitatva; és hogy a tisztelendő káptalanok követei belé nem egyeznek a t. RR. határozatába, azt lehetett ugyan tudni, — de röviden is megmondhatták volna, hogy ők a határozattal nem elégesznek meg; — de ők azt nem teszik; hanem hoszas vitatkozásokat tartanak, mely természetesen felhívja a t. RR-nek ellenkező okoskodását; és így maguknak tulajdonítsák, hogy e viták keletkeznek.

Ha csendesen maradtak volna: ezen sok okoskodás nem történnék, — különösen az országos ülésben nem; mert már a dolog el van döntve. — Ha egy kissé szemügyre veszszük a mostani század geniusát, mely század az anyagi érdekeké: kevesbbé fognak csudálkozni a fötisztelendő urak, hogy ezen kérdés szőnyegre került, és hogy az emberek úgy gondolkodnak, kogy a lelki üdvességet nem lehetné-e egy kissé olcsóbb áron megvenni? A régi világban, mikor még a világi javak kevesebb kezekben voltak, — azon világban, mely a nagy vétkek és erények világa volt, nem sokat törődtek az emberek a világi javakkal; hanem ha jól befütütték a papok a poklot, birtokaiknak felét is hajlandók voltak oda adni, sőt néha egészen is, s még gyermekeik és maradékaik rovására is gazdagították az egyházat; —- de most már ez nem úgy van; most az anyagi érdekekbe veti magát ez egész világ kifejlődésének iránya, — és ezen irányból a főtisztelendő urak a világot kivenni nem fogják. — Azt mondják.ők: hogy azon javak az egyház javai; s hasonlatossággal él a veszprémi káptalan követe. — Legyen! tehát én is hasonlatosságokkal élek. - —

Hajdan volt egy bálvány, melyet a pogány népek imádtak, annak sok áldozatokat hordtak, s reggelre az áldozat elfogyott; és ismét hirdették, hogy új áldozatra van szükség: azonban később sült ki, hogy az áldozatra nem a bálványnak volt szüksége, hanem az egyházi rendnek t. i. azon papoknak, kik a bálványt tartották, de utána maguk laktak jól. — Azt mondják a papok most is: hogy az olyan javak az isteni szolgálat fenntartására fordítandók. — Ugyan kérdem: az isteni szolgálatra mi roppant gazdagság kívántatik? Én úgy hiszem: arra gazdagság nem kívántatik; sőt az isteni tisztelet akkor valódi, ha szívben és erényben tétetik. — E mellett is mire való oly nagy pompa a külső szertartásokra, melyek kevesebb pénzzel és értékkel is elvégeztethetők? Ne csodálkozzanak hát a papok, hogy ezen kérdés előfordult, és ők, ha ezen kérdésben valamit megtar tani kívánnak, nem fognak mindent elveszteni, ha megegyeznek abban, hogy egy kissé redueáltassanak azon benefieiumok; mert ekkor is többet nyernek, mint ha egészen meg akarnák tartani javaikat. — Egyébiránt, miről van itt szó? mondja-e

a borsodi indítvány, vagy mondja-e más valaki, hogy a papi javakat egészen el kell venni? Ezt senki sem mondja, — hanem csak azt: miként az egyházi szőlgáknak meg kell adni az illő fenntartását, mely különben is élég gazdagon jutna ki részökrc.— Midőn egy püspököt kineveznek: évenkénti fizetéssel nincscu-c tárhelye? és nincsenck-e ők congruára szorítva? és mégis jutott-c valakinek eszébe, hogy midőn egy püspökségre kineveztetik valaki, különféle címek alatt lehúzzák jövedelmének egy részét, — hogy az ellen felszólalt volna? Nem fog-c ezen lehúzás idővel növekedni? fogyni bizonyosan nem! Mi ellenvetésük lehet tehát a papoknak? De csak az ország közjavát előmozdítani nem akarják ők jövedelmeikből, ha feleslegesek is; hanem a kormánynak, a miért őket kinevezi, igen is megfizetnek, és szívesen elkövetik a simoniát, mit ők igen jól tudnak, hogy micsoda; csak — mondom — az ország közjavára nem akarnak áldozni semmit.

— Előhozták sokan, hogy törvény tekintetéből szükséges a statusnak az egyházi javak felett rendelkezni.

Én azt mondom, hogy ez a nép tekintetéből szükséges; mert vegyük fel csak a plébánusok állását: micsoda praestatiókat nem tesz nekik a nép? mikor valakinek gyermeke születik, mikor házasodik a szegény ember, — fizetni kell; ezen kívül minden évben papbért ád; ha meghal, ismét fizetni kell a temetésért. Itt ismét egy hasonlítást teszek: a .gazdasági életben kié. a tehén, annak elletik a borjú; ha megnő és tehén lesz, ugyanaz feji; ha pedig megdöglik, bőrét nyúzza le, és eladja. — A főtisztclcndő urak ugyan nyájnak nevezik az embereket: de hát kérdem: ily nyúzni való nyája-c az emberiség az anyaszentegyháznak? — hogy t. i. az emberiség az egyháznak születik, az egyháznak szaporodik, s az egyháznak hal meg, és halálakor is annyit nyúz róla, a mennyit lehet? Ugyan kérem alázatosan! nem áll-c a népnek és az országnak érdekében ezen embertelen stólákat és gyűlöletes fizetéseket, t. i. keresztelésért, házasságért és temetésért fizetni,

— megszüntetni? De hogy fog ez megszüntethetni, ha azt mondják a püspökök: „ezen javak a mieink, és ezekből senkinek semmit nem adunk, és nem fogjuk magunkat congruára szőri itatni. “ Kérdezzük csak meg a káplánokat: mit fognak ők mondani, kiknek GO forint évi fizetésük van, melyből alig tud cgy-cgy magánok csizmát szerezni, és rongyos reverendáját megfoltozni?, Meg fogják mondani: hogy azon gazdag clerns, melynek jövedelme milliókra terjed, megérdemli-e azon milliókat, vagy nem? tesz-e legkevesebb hasznot a statusnak? Váljon nem arra való-e ez, hogy erős legyen a gyengék ellenében, kik eléggé vallásosak? Ha én a főtisztelendő uraknak egy nótát akarnék elénekelni: megmondanám azon mesterséget, hogy vannak elszerkesztve a plébánusoknak és káplánoknak viszonyai,

— hogy addig előmenetelt egy sem remélhet, míg minden emberi érzés és szellemi tendentia ki nem öletett kebléből, — és a meddig ö magát vak eszköznek lenni be nem bizonyította a fenső clcrus kezében. — Ezek bizonyosan nem mondanák azt, hogy a papi jószágok úgy, mint most vannak, igen jól elrendezvék.

Én kettőt tanultam egyébiránt e tárgyban, t. RR! A múlt országgyűlésen megtanultam azt, hogy az egyház nem árendása isten ő felségének, hanem compossessora; és most azt tanultam a veszprémi káptalan követétől, hogy a magyar hierarchia egy színésztársaság; mert azt monda a követ úr, hogy a színészek között is vannak első színészek, vannak alárendelt színészek, vannak súgók, kiknek fizetéseik különbözők: tehát vigyük át ezen hasonlatosságot a magyar hierarchiára: első színész lesz prímás ő hercegsége, ennek legtöbb fizetést kell adni, — ámbár nem legtöbb dolga van, de mivel első színész, csak azért; azután következnek a püspökök, mint alárendelt színészek, — ámbár — nem tudom — micsoda különbség lehet a rozsnyói püspök és zágrábi püspök között? nem mondom, hogy azon szerepre, melyet a püspökök játszanak, nincsenek sokan különböző vonzalommal: hanem mégis egyforma szerepük van. — Egyébiránt igaz, hogy a etatistákat legroszabbul szokták fizetni; s ha a színésztársasági hasonlatosság nyomán

menve, mi a plébánusokat és káplánokat statistáknak veszszük is, kiknek legkevesebb fizetésök van: de annyira csak el kell látni a statistákat is, hogy elélhessenek, hogy erkölcstelenségre ne vetemedjenek, — mit tapasztalásból tudunk, hogy a statisták a színészetnél néha erkölcstelenségre is szoktak vetemedni.

A második, mit Zólyommegye követétől most tanultam, az: miszerént azon törvényt idézte elő, hogy azon idegenek, kik az országban beneficiumokat bírnak, a vízbe vettessenek. — Ezt nagyon köszönöm a követ úrnak; mert épen megyémben van a telki apátság, mely a scót-barátok által bíratik: tehát ha majd egy' sóét barát el· fog jönni, vármegyének be fogom jelenteni: miként rendelés tétessék az iránt, hogy ha azon scót barát oda jő, tüstént vettessék a Dunába. — Továbbá a veszprémi káptalan nagyérdemű követe hivatkozott ama mondásra: „beatius est dare, qnam aeciperc;“ tehát még a helyett, hogy most jószágaikból valami elvétessék, még többet kellene nekik adni, és a t. RR. annál boldogabbak lennének. — Én megfordítom a dolgot, t. i. minthogy a papok, mint az egyházi kormánynak is tagjai, — következésképen, kik az egyház irányában közvetlen szolgálataiknál fogva nagyobb érdemeket tesznek, mint mi nyomorált világiak tehetünk, — nagyobb boldogságra is tarthatnak számot, minthogy „beatius est dare, quam aceipere;“ tehát ne hárítsák el a boldogságnak ezen nemét is, melylyel minthogy mi nem úgy biszszük és tartjuk, minket akarnak terhelni. — És ezen okokat hozzá tévén azokhoz, melyeket Zólyom és Borsodmegyék követei előadtak, s mind összefoglalva, — miután Borsodmegye indítványában nem foglaltatik az, hogy az egyházi javak osztassanak fel, hanem csak az, miként az egyházi rend bizonyos competentiára szoríttassék, s azért igazságosnak tartom: a borsodi indítványt pártolom, — és ba azt el nem érhetném, a kerületi szerkezetet.

5. A sz. ki r. városok rendezése ügyében.

(A KK. és RR-nél. 1844. sept. 16.)

Hogy a városi kérdés előttem minden reformkérdések alapja, ha ezt, t. KK. és RR. most ismételve mondanám el: nem tennék egyebet, mint azt, mit már számtalanszor kijelentettem; nem tennék egyebet, mint azt, mi utasításomban foglaltatik, melynek alapja tisztán az: hogy Magyarországnak haladni csak akkor lehet, ha az érdekek minden tekintetben öszpontosittatnak, ha minden érdekek egybeolvasztatnak; és ennek más úton nem lehet kezdődni, mint ha a közérdekek összeolvasztatnak minden részről.

Én ezen kérdés megoldását, ezen ügyet hittem jónak; de azért hittem nehéznek is; de azért reménylettem azt is, hogy az országgyűlésen ki fog vitetni; — most azonban az országgyűlés vége közeledvén, alig marad reményem arra, hogy e tárgyra nézve a mélt. főrendekkel tisztán meg tudjunk egyezni! hogy pedig még a kormánynyal is tisztába jöjjünk c kérdés iránt, — arra épen semmi reményem nincsen, ha tekintem különösen az eddig kiadott királyi leiratoknak tekervényes stylusát, mely stylusból az ember tulajdonkép még a constructiókat sem tudja kivenni, nemhogy az ideát, mely benne fekszik, felfoghatná. — Hogy tehát azon kérdések felett, melyek oly számosak, és melyek egymással oly szoros összefüggésben vannak, a kormánynyal mikép jöhessünk tisztába október 15-éig? aki ezt megmagyarázza, azt én igen bölcs törvényhozónak és igen találékony eszü embernek látom.

Elismertetvén tehát, hogy eleje minden reformkérdésnek a városi ügy, és mégis ez országgyűlésen a kormánynyal lehető megegyesülés csaknem a lehetetlenségek sorába tartozván, — nincs egyéb kérdés hátra, mint megvizsgálni: váljon miért akadályoztatik ezen kérdésnek legalább felterjesztése a mélt. fő RR.

által? — Én mindenek előtt ezen kérdésnek természetét vizsgálva, úgy találom, hogy e kérdést nem az országgyűlés többsége, hanem az élet fogja eldönteni; és abban igaza van Baranyamegye követének, hogy az országgyűlés többsége csak mondani fogja azt, mit az élet ráparancsolt; de ismét csak az a kérdés: váljon érdekében áll-e az országgyűlésnek, különösen pedig az aristocratiának, hogy oda hagyja jőni a dolgot, miszerént ő az élet által kényteleníttessék kimondani azt, mit most szabad akaratából kimondhat? — most kivált, midőn maga az aristoeratia követett cl mindent a legközelebbi időkben, hogy kimutassa a nemzet és világ előtt, miként a dolgok többé ily állapotban nem maradhatnak, melyben most vannak, — és midőn az aristoeratia maga kimutatta és bebizonyította azt, hogy ily alakban, mint jelenleg áll, tovább fenn nem állhat. — És ha mégis ide és saját erejére hagyja az ügyet: én akkor tettében nem következetlenséget, hanem — nem tudom — mit látok, — és nem tudom magamtól felfogni, hogy az aristocratiának egyik töredéke minden erejét miért feszíti meg, hogy épen azon eél ne érethessék el, melyet épen neki kellene elérni, hogy önmagával következetes maradhasson. — És ha áll az, hogy az aristocratiának úgy, mint jelenleg létezik, tovább fennállani nem lehet: akkor neki vagy el kell múlni, vagy pedig be kell olvadnia a nép életébe.

Ha nem akar beolvadni a nép életébe, ha eltaszítja azon eszközöket, melyek oda vezérelnek, hogy egyesüljön a nép érdekével: akkor — azt tartom — az aristocratia ön érdeke ellen cselekszik; mert el fog múlni; holott ha beolvadóit volna ön akaratából a nép életébe, ő lenne vezére a népnek, és ő vezérelhetné tovább is a népet a reform pályáján. — Azt tartom tehát, hogy a mélt. fő KR., midőn ezen tárgynak felterjesztését akadályoztatják, ön érdekök ellen cselekszenek; de ezzel semmi gondom; mert bizony nem bánom, ha a felső táblának némely egyes tagjai akár olvadnak be a nemzet életébe, akár nem; ám cselekedjenek a hon és satát érdekök ellen! — Én a városi rendezést ezen szempontból vévén, megvallom, hogy midőn azon kijelentéseket hallom, melyek a túlsó táblán táblánk ellenében történnek, már — mondhatom — annyira töltettem el a keserűséggel, hogy a boszuságnak ingere belőlem teljességgel és egészen kimúlt annyira, hogy összetett kezekkel lennék kepes nézni a legközelebbi időkben, mi történeudik majd hazánkban? képes lennék nézni a főrendi táblának vitézségét az országnak minden ellemei ellen,és kacagnám a tréfát; mert én is tudom, hogy ezen kérdés maga is kivívja magát; s nem a népkérdés fog elveszni, — hanem más valami.

Ha játékon kívül tudnék állani, — mondom, — nevetve nézném azon csatát és győzelmet, melynek vége utoljára is az lenne, mit, nem indítványkép, hanem voltakép Korpona városa tisztelt követe előadott.

Ha nem állunk kívül e kérdésen, sőt benne vagyunk mi is ezen kérdésben: benne vagyunk mi is azon hajóban, melyben a inéit, fő RR. eveznek, — és azért, ha a mélt. fő RR. ellenünk clháríthatlan gátokat vetnek, előbb számot kell vetni az iránt: ha váljon mit és mint kellene tenni? — Én, t. KK. és RR! eleitől fogva ezen városi rendezés tárgyalása alatt azon radicalis hibát találtam, hogy azt sokkal szélesebbre állítottuk, mint voltakép kivihetőnek tartottuk volna; — erre azonban helyzetünk kényszerítőit; s miért? azért — mint már egyszer kimond Ίη— niivel utolsó szavát a kormánynak soha semmi tárgyra nézve nem tudjuk. — Óvakodni kellett tehát mindég, hogy ha az összefüggő kérdések közül az egyik részt feladjuk, a másik részt ne módosítsák nyakunkra úgy, hogy azon haszon, melyet egyik kérdésnek feladásából nyertünk, káros és veszedelmes legyen. — És a mélt. fő RR. mit tettek,— azok, kik mindég szemünkre hányják, hogy nem vagyunk praetieus emberek e téren?!

Első válaszizenetökben már oly térre állították a dolgot, melyen ők maguk sem gondolták azt megtarthatni; mivel elállottak tőle sok pontokban. Midőn

tehát a mélt. fö RR. maguk részéről ellenkező értelemben, amit nálunk hibának neveznek, ők elkövetnek: akkor igazságtalanok irántunk, t. i. midőn ugyanazon hibát vetik szemünkre. — És mi lett ennek következése? Ingerültség a házban; az országban megváltoztattak az utasítások; demoralizáltatok — lehet mondani — a küldőknek függetlensége, hogy a mélt. főrendeknek legyen igazságuk. — Az-e ebből a következés, hogy a mélt. fő RR. továbbá is megálljának a mellett, mit felállítottak? az-c a következés, hogy azon terv, melyet az 5-dik izenetben felállítottunk, miszerént nem kívánjuk a mélt. főrendi tábla meggyőződésének feláldozását, — mondom, hogy azon térre, melyen szabadon működhetnek a kir. válasz beérkezte után is, mint az előtt, át ne lépjenek? sőt látván, hogy a dolgok meg vannak akadva, s különösen oda jutottak, miszerént azoknak megakadása szükségessé vált, a fő RR-nek nem állott volna első kötelességükben azon megakadáson annyira tágítani, hogy a RR. is aztán maguk részéről olyasmit tehettek volna, mi ismét azon megakadásoknak némi gátlásul szolgált volna? a mélt. fő RR. azonban ezt nem tehették; és így egy részről, ha a városi rendezésből nem talál az országgyűlésen semmi sem történni, a felelősséget ő reájok ruházom. — így áll a kérdés egész állásában; az utasításokat pedig mennyire kell megtartani, s mennyire nem? ezen kérdést a követ küldőivel végezze el, — ehhez semmi szólásom nincs.

A szempont, mely az általánosságból tűnik, az: hogy habár utasításaink következtében a kívánathoz közelíteni nem is lehet, — legalább annyit tegyünk, hogy a kérdést tisztába hozzuk azon szerkezettel, melyet Biharmegye követe előhozott; mert épen azon kérdésre nézve még nagy homály volt az, melyet Biharmegye követe most a mélt. fö RR. által fel világosíttatni kíván, t. i. határozottan nyilatkozzanak a fő RR., mi választási módot kívánnak elfogadni? Ha ők az iránt határozottan nyilatkoznak: akkor ellenvetéseik értékét jobban meg fogjuk fontolni, és ha küldőinknek haza küldjük, meg fogják látni, hogy c részben közelítés lehet-e? És ha e részben utasítást adtak, ha az alap meg lesz vetve: akkor sem ezen tábla, sem küldőink, sem a mélt. fő RR. vakságban nem lesznek, — hanem felvilágosítva lévén, megtörténhetik az, mi különben is a financiális ügy tárgyában az országban mindenütt megtörténendik, t. it közgyűlések fognak hirdettetni, és ide küldőinknek a fő RR. világos nyilatkozatát megküldvén, ha másképen nem, a dolog így is eldöntethetik; és nem fogják azt mondhatni, hogy valami labyrintba jöttünk, melyben a fonalnak egyik vége a mi, — a másik vége pedig a mélt. fő RR. kezében van, és egymást voncoljuk.

Egyébiránt a fő RR-et még egyre vagyok bátor figyelmeztetni: úgy vélem, hogy a mélt. fő RR., kik annyira hivatkoztak arra is, hogy ezen kérdésnek popularitása nincs, bizonyosan azt hiszik, miként hatalmuknak erőgyökere szinte a közvéleményben fekszik; fekszik pedig nem csak azon véleményben, melyet ők képesek képezni, hanem abban is, melynek törvényes formája itt az országgyűlésen nincs, — értem — a városokban 1 Én tehát még csak arra figyelmeztetem a fő RR-kct: miszerént vigyázzanak, hogy a midőn ők velünk bizonyos kérdések, bizonyos okok felett nem értekeznek, hanem vitatkoznak, — de tulajdonkép nem is vitatkoznak, hanem versenygenek, akkor épen azoknak ügye ne szenvedjen, kiknek ügyéről itt kérdés van.

Baranyamcgyc tisztelt követe itt azt monda: hogy a jelen kérdés ki fogja magát vívni, s hivatkozott Anglia példájára, hol a reformbill 40 év alatt vívta ki magát, mely kérdés a mélt. fő RR. táblájánál is előfordult; erre azon megjegyzésem van: hogy Angliában épen azok, kiket a dolog érdekelt, ültek ott, a parliamentben; mert Angliában nincs néposztály, melynek választók által a parliamentben befolyása nem lett volna, bármi csekély részben is; nálunk ellenben, midőn a városok ügyéről vitatkozunk, a városok a vitatkozásokban csak mint nézők, mint kérők folyhatnak be; mert szavaiknak azon nyomatéka nincs, mint az angol

parliamentben azon rottenboroughoknak, miktől a szavazatot elvették; s nagyobb városoknak adatott ott, hol a nép általánosan van képviselve, hol mindenki nyilatkozik; ott a politikai kérdések elhalasztása nem veszélyteljes, mint nálunk, hanem hoszabh ideig vitatkozliatik iráutok a nemzet; mert van tere; de ott, hol tér nines, ott a politikai kérdések elmulasztása mindég igen veszélyes, és rósz érzésekre ad alkalmat. — Továbbá figyelmeztetem a t. követ urat arra: hogy Angliában az aristocratiának, pártoknak, népnek érdeke egygyé olvadt, ott privilegialis status oly értelemben, mint Magyarországban, nincs; ott tehát, habár a kérdés hoszabb ideig el nem döntetik is, oly visszahatástól tartani nem lehet, mint milyen Magyarországban a néposztályok között bekövetkeznék, ha e kérdés feletti vitatás a elassisok közötti versengésektől menne át a közéletbe: nálunk tehát a kérdéseknek elhalasztása sokkal veszélyesebb.

Ha már én a mélt. fő RR. tábláját igazolni kívánnám: mindjárt elöállanék azzal, mi úgy is senki előtt nem titok többé: hogy bizony a városi szavazatok azon soeialis reformkérdéseket fogják legelőször is keresztül vinni, melyek az aristocratiának külön érdeke és nép érdeke között fennálló közfalat fogják lerontani, s hogy mi a városok bevételével az adómentességet, ősiséget, hivatal- és bírtokképességet legalább sokáig megtartani képesek nem leszünk.

Midőn tehát a fő RR. oly igen nagyon ellenzik, hogy a városok kérdése legalább csak resolutio alá is bocsáttassék, mi nélkül törvény nem kbet: ha gyanúsítanám őket, azt mondanám, hogy; „ti! kik véleményeitek teljes szabadságának megtartása mellett nem akarjátok felbocsátani e tárgyat a kormány elébe, hogy az nyilatkozzék, — akadályoztatjátok a városi kérdést azért, mert nektek 16 városi szavazat nem kell; mert ti nem akarjátok feláldozni azon különös érdekeket, melyeknek nem csak feláldozása, hanem kiegyenlítése nélkül is nem lehet Magyarországban erőegyesülés; c nélkül pedig nem lehet reform. — És ha e kérdés maga fogja magát kivívni: Magyarországra nézve különös veszély történhetik; mert ha e kérdés kivívása a nem privilegiált és privilegiált classis közti összeütközés utján fog történni, mint látszik, máskép pedig nem történhetik, és ha ide kerül a dolog, — akkor azon erő, mely még most az organizatióban fekszik, t. i. a privilegiált osztály, 1-ször: sokáig tartani nem fog; 2-szor: erőnket egymás ellen felemésztvén, nem alkotmányos szabadságra, hanem absolutismusra fog kifejlődni.

Ha tehát a inéit, fő RR. rájok nézve üdvös szellemből indultak ki: akkor érdekükben áll a városi rendezést minél előbb felbocsátani; és ha még haladási szempontból is indulnak ki, akkor kötelességük mindent elkövetni, hogy a városi rendezésből előbb legyen valami, mint hogy az élet terén érdekek ragadják meg a kérdést; ha pedig a mélt. fő RR. csakugyan aristocraticus szempontból indulnak ki, — akkor, azt tartom, önmagok conservatiója kívánja tőlük, hogy ezen kérdésnek akadályt ne tegyünk.

És ezekben öszpontositván véleményemet, miután a kérdés épen nem úgy áll, hogy a mélt. fő RR. nekünk engedjenek, mert mi teljes szabadságot adunk nekik véleményük nyilvánítására a leirat után is, mint azelőtt, — és midőn ezt akadályoztatják, még mentségükül is valamit előadni senki előtt, ki e tárgyat tisztin és elfogultság nélkül látja, nem képesek: tehát azt hiszem, hagy ha azon közönyös téren, melyen egyéni meggyőződésüket tisztán tarthatják fenn, fel nem bocsátják ezen tárgyat, — nem a választás fekszik szívükön, — hanem az, hogy véleményük szerént egy kissé elhamarkodva is adták meg a tizenhat voksot a városoknak.

6. A felirati javaslatról.

(A képviselőházban. 1866. febr. 17.)

Alig hittem, hogy e kérdésben hosszasabban fel kelljen szólalnom, mert én a feliratot egész kiterjedésében és minden részében pártolom. Pártolom pegig először azéit, mert ez a trónbeszédnek minden pontjára a nemzet kívánalmaival, és érzelmeivel öszhangzólag megfelel, és pártolom másodszor azon békülékeny, azon szelíd hangnál és hódolatnál fogva, melyben a trónbeszédre felel. Mind a két tekintetben a válaszfelirat tehát minden kívánatnak meg felel, és e tekintetben nem is támadtatott meg egy oldalról sem, és így én befejezhettem volna azt, mit a válaszfeliratra nézve tulajdonképen mondani akartam, ha nem történtek volna oly nyilatkozatok, melyeket megjegyzés nélkül hagynom nem lehet.

Első helyen említem azon gyakori figyelmeztetést, miszerént a fennforgó körülmények közt, szemben azon fontos célokkal, melyek előttünk fekszenek, nem az lenne a főkérdés „quid juris“ hanem „qnid consilii?“ én is úgy tartom, t. ház! hogy nem az a kérdés „quid juris?“ hanem „quid officii“ mivel tartozunk a hazának? mivel a jövő nemzedéknek? e kérdésre a felelet nem nehéz: tartozunk mindent elkövetni, hogy alkotmányos önállásunk és az ország területi épsége helyre állíttassák. Mert míg ez meg nem történik, addig Magyarország nem él, mint Magyarország és actióba nem léphet, addig pedig nem lehet kérdés: mi tanácsos, mi nem tanácsos.

Ha azt állítják, mi a sactio pragmatieát nem akarjuk, mi ezen régi szerződést eltépjük, mert oly Magyarországot, mely a sanctio pragmaticába fektetett jogokkal bir, nem használhatunk, mi az országot meg fogjuk hódítani fegyverrel, és azután szabunk törvényt kényünk kedvünk szerént, ezt t. ház értem, mert ez igen egyszerű dolog, ez a jog-eljátszás, ez Bach és Schmerling. Ha azt mondják; mi a pram, sanctiot meg akarjuk tartani, mert a pragmatica sanctio oly két oldalú szerződés, a melyet egyik félnek sem lehet felbontani, mi ennélfogva követeljük a pragmatica sanctionak minden következményeit, követeljük azon törvényeket, melyek a pragm. sanctionak biztosítéka mellett meghozattak, követeljük azoknak megtartását és végrehajtását, egy szóval követeljük a 48-ki törvényeket, — ha azt mondják továbbá, mi elismerjük, hogy e 17 éves bonyodalmak után, melyek reánk tornyosultak, ezen törvények végrehajtása sok nehézségekkel fog járni, de mi ezen nehézségek elhárítására minden tekintetben segédkezet kívánunk nyújtani, és csak azt kívánjuk, hogy ezen bonyodalmak és nehézségek elhárítása alkotmányos úton és alkotmányos tényezők közbejöttével történjék; — ezt is értem, ez a jogfolytonosság, ez a kiegyezkedés szózata.

De ha azt mondják: mi akarjuk a pragm. sauctiót, mert a pragm. sanctio magában foglalja nem csak a birodalom együttmaradásáuak, hanem Magyarország önnálló alkotmányának biztosítékát is, de mi a pragmatica sanctionak következményeit nem akarjuk, mert ezen következmények a birodalom egységével és nagyhatalmi állásával meg nem férnek; ha azt mondják továbbá, mi készítünk számotokra egy új pragmatica sanctiot, fogadjátok el azt, vagy ha el nem akartátok azt fogadni, terjesszetek más javaslatot fel, de mi nem állunk jót azért, hogy azon javaslat, melyet ti fel fogtok terjeszteni, törvénnyé válik, de azt megmondjuk, hogy a 48-ki törvényeket, a melyek a pragmatica sanctio biztosítéka alatt keletkeztek, mi csak akkor fogjuk végrehajtani, vagyis tulajdonkép nem is fogjuk, soha végrehajtani, azaz csak akkor fogjuk végrehajtani, ha előbb elismeritek,

hogy azokat nem lehet végrehajtani, és a szükséges változtatásokat megtettetek és köztünk ezek iránt bizonyos egyetértés jött létre, majd akkor fogjuk a 48-ki tövvényeket végrehajtani.

Ezt én t. ház, nem értem; annak következményeit egyáltalán nem lehet kiszámítani, vájjon ezek a jogvesztés vagy a jogfolytonosság terén állanak-c? én csak azt tudom, hogy ez az októberi diploma, hogy ez az octoberi államférfiak okoskodása. En tisztelem az ő hazafiságukat, sőt köszönetét szavazok nekik, mert ők adták az első lendületet arra, hogy ö felsége elhagyva az absolut rendszert, az alkotmányos térre lépett át, csak azt mondom, hogy azt a consiliumot, mit kellene a jog helyében tennünk, azt a consiliumot, talán akkor, ha mint felelős független magyar miniszterek állanánk a ház előtt,mert akkor a következményektől nem kellene annyira tartanunk, de a mostani körülmények között nem fogadhatjuk el azért,mert a következmények igen nagy veszélylyel járnak. Vizsgáljuk meg a következményeket.

Tegyük fel, hogy mi megismerve azt, hogy a 48-ki törvényeket nem lehetne végrehajtani, mielőtt azok át nem vizsgáltatnak; és ennek következtében tegyük fel, hogy ezen törvények átvizsgálásába bele bocsátkoznánk, mielőtt ezen törvények végrehajtattak volna; és tegyük fel, a mint minden rósz akarat, minden gyanúsítás nélkül feltenni lehet, hogy a nemzetnek és koronának ki nem egyenlíthető véleménye miatt a törvényeknek ezen átvizsgálása eredmény nélkül maradna: mi történik akkor? Uj törvényt alkotni nem lehetneőfelsége beleegyezése nélkül, a régi törvény végrehajtását nem kövctclhetnők, mert magunk vallottak meg, hogy azokat végrehajtani nem lehet; mi maradna egyéb hátra, miután az állam törvényes orgánumok nélkül nem lehet: kényszerűlve lenne ő felsége nekünk törvényt octroyálni.

Midőn tehát az követeltetik tőlünk, hogy a 48. törvények azon részét, a mely rész alkotmányos kormányzatról szól, vizsgáljuk át, mielőtt és a nélkül, hogy azok végrehajtatnának, akkor az követeltetik tőlünk, hogy saját magunk alkotmányunkat hozzuk áldozatul, mert alkotmányunk nem puszta alkotmányos törvényhozásból áll, hanem, annak lényeges része, az alkotmányos kormányzat, és ezen törvények épen az alkotmányos kormányformát illetik.

Azt mondják mégis, hogy ha azon consiliumot nem követjük, ha állásunk nagyszerűségét kellőleg méltányolni nem tudjuk, ha nem emelkedünk az európai politika színvonalának magaslatára, hanem a politikát mint juris pert és nem mint az exigentia tudományát fogjuk tekinteni, akkor reánk nagyszerű felelősség terhe háramlik.

Az initiativa kezünkben van, nem csak Magyarország jövője, hanem a birodalom jövője is függ attól, mit tenni fogunk.

És ezt mind miért mondják? azért mert a febr. patens is állítólag a mi kedvünkért függesztetek föl.

En elismerem, t. ház! hogy a történelem előtt, melynek bírói széke elöl nem menekülhet senki, felelősséggel igen is tartozunk; felelősséggel tartozunk nem csak azért, mit tenni fogunk, hanem felelősséggel tartozunk azért is, a mit tenni netalán elmulasztunk; de oly tényért, a mely hozzájárulásunk nélkül jött létre, oly tényért, melynek éle egyenesen ellenünk és alkotmányunk ellen volt irányozva, oly tényért, melynek súlyát mi szenvedtük legkeservesebben, oly tényért én részemről felelősséget nem vállalhatok, s azt hiszem, hogy jog és méltányosság szerént felelősség nem is terhel.

Mi nem kívántuk az octoberi diplomát, annál kevésbbé a februári pátenst. Valamint tehát ezen okmányok keletkezésében nem volt semmi részünk, úgy annak, hogy felfüggesztettek, nem mi vagyunk okai, sőt én kijelentem, miszerént mélyen sajnálom, hogy Magyarország alkotmányának helyreállítására irányzott első lépés, az örökös tartományok szabadságának felfüggesztésével tétetett meg.

Megvagyok győződve, hogy a februáriusi alkotmánynak Magyarország érdekékében! felfüggesztése csak annyiban volt szükséges, mennyiben ezen alkotmány Magyarországot is körébe vonta, Magyarországot, melynek a februári alkotmány keletkezése előtt századokon keresztül meg volt alkotmánya, Magyarországot, mely a pragmatica sanctióra csak azon feltétel alatt állott, hogy ősi alkotmánya épségében feutartassék.

Es most tisztelt ház, engedjék meg, hogy még egy észrevételt tegyek, mely helyzetünknek felvilágosítására némileg szolgál, de hogy ezen észrevétel, melyet tenni fogok, félre ne magyaráztassék, hanem azon értelemben vétessék, mely értelemben én azokat tenni akarom, engedjék meg, hogy elölegesen egy észrevételt bocsássák előre.

Az ahsolut kormánynak szerencsétlensége az, hogy az uralkodók azon előzményeket, melyekre határozmányaikat építik, mindig csak egyoldahilag azon tanácsosok által szerezhetik meg, kik legközelebb körükben élnek, és az által nincs alkalmuk, hogy mind azon adatoknak érvényességét más oldalról vcrificálhassák. Ebből az következik, hogy azon cél, melynél egyéb célja az uralkodónak nem lehet, t. i. hogy népeiket boldogítsák, népeiket kielégítsék, népeiket megnyugtassák, igen ritkán érhető el; de maguk azon tanácsosok is honnan meríthetik azon adatokat, melyeket az uralkodó elé terjesztenek, ha nem bureau-segédjeik által, melyek az utolsó fokozatig állanak a néppel érintkezésben. Hogyha tehát ezek között vannak olyanok, kiknek felfogásai hiányosak, pedig minden tisztelet mellett, melylyel a bureaucratia iránt viseltetem, nem tagadhatom, hogy ha azok hiányosak, valamint tévesek lesznek, akkor azon következmények, melyek ezen előzményekből származnak, szükségkép nem fognak a dolog igaz állásának megfelelni. Így szövődik a fátum t. ház, mely nemzeteket sodor örvénybe, és mely virágzó országokat igen rövid idő alatt puszta sivataggá képes átváltoztatni. Ezt átlátta Felsége Urunk is,és volt az ok,a miért az absolutisticus kormányzati rendszerről az alkotmány terére lépett át.

Ennek előrebocsátásából méltóztatnak átlátni, hogy én nem vádolok senkit, hanem csak a rendszert vádolom, nem vádolok rósz akarattal senkit, még azon államférfiakat sem, kiktől a 48-ki évtől fogva mindazon bajaink erednek, melyek alatt még mai napig görnyedünk. Elmondom már most azon tényeket, melyeket helyzetünk constatirozása végett felhoznunk szükséges. Nem lehet csodálni, hogy Ausztria sajnálattal tekint azon sok száz millió után, melyeket a 48-ki törvények érvénytelenítése céljából elpazarolt, mert azt tapasztalni, hogy a roppant áldozatoknak semmi eredménye nincs, azt tapasztalni, hogy azon milliók elvesztegetettek minden egyéb eredmény nélkül, minthogy az általános szegénységet előmozdították, ez nem lehet örvendetes. Nem lehet tehát csodálni, hogy ezen körülmény a Lajtháu túli népekre nem hatott kedvezően. De emlékezetbe kell hozni egy más tényt is, t. ház! melyet mint tényt hozok elő, de melyet valahára kimondani szükséges, de ha egyszer kimondatott, az irányt adó államférfiaknak tanúságul szolgáljon.

Ha megengedem is, hogy azok áldozatok, melyeket Ausztria az 1848-iki törvények megsemmisítése céljából hozott, megjegyzem más részről, hogy a magyarnép életének legmélyebb aknáiban vestai örök tűzzel ég egy emlékezet és ez az 1848-ki törvényért elhullott áldozatok kegyeletteljes emléke.

Én ugyan megengedem, hogy a magyar nemzet ha kérdeztetnék, mely szakaszát akarja megtartani a 48-iki törvényeknek, s mely szakaszait megváltoztatni vagy eltörölni, ez épen semmi vagy kielégítő választ adni nem tudna; de nem kétlem, hogy beismeri, miszerent a 48-ki törvények szentesítésének pillanatától kezdődik az ő felszabadulása, és hogy ezen törvények azok, a melyekért annyi áldozatot hozott. Mi mint a nép képviselői, ezen kegyeletes emlékezetet nem felejthetjük, és azért mi nekünk azon törvényektől, melyekért egy ország áldozott,

clállanunk nem szabad. Mi fog történni, ha mi a jogfolytonossághoz ragaszkodunk, azt én megmondani nem tudom.

Azt mondják, hogy ha alkotmányunk revisiojára rá nem állunk, ezen országgyűlés minden eredmény nélkül el fog bocsáttatni, és akkor aztán nem lesz módunk enyhíteni azon Ínséget a melyet tán a mostoha időjárás okozhatna. Azt mondják, az országnak nem lesz módja kimenekülni az anyagi jóllétet gátló azon tespedésböl, melyben jelenleg van. — Erre t. ház! felelnünk nem lehet; mert mi az időjárást nem csináljuk, ami pedig a tespedést illeti, melybe hazánk jutott, azt nem mi okoztuk.

Amit tudunk, t. ház! az abból áll, hogy ha az van felírva a sors könyvében: Magyarország volt, akkor mi az által, hogy a jogfolytonossághoz ragaszkodunk — az igaz — a sors kerekét nem fogjuk megakasztani, de a kötelesség teljesítésének érzetével nyugodtan mondhatjuk el akkor is: uram legyen meg a te akaratod; de ha az van felírva a gondviselés érctáblájára: Magyarország lesz, akkor kérdem, vau-e jogunk megnehezitni a gondviselés útját az által, hogy alkotmányosjogainkról lemondunk? Avagy nem kötelességünk-e inkább azt épségben megtartani jövőre, hogy bármikor a magyar alkotmányosság végóráját elérné, az ne a nemzet beleegyezésével üssön?

Ki az, ki azt mondhatná, hogy nem fog jönni oly idő, melyben a birodalmi kormány be fogja látui, hogy Magyarországot csak saját törvénye szerént lehet kormányozni? Ki az, ki azt mondhatná, hogy nem fog eljönni azon idő?

Én azt hiszem, hogy jönni fog ojy idő, melyben ő felsége legmagasabb bölcsességében elhárítva fogja találni azon akadályokat, a melyek eddig a magyar alkotmánynak egész terjedelmében helyreállítását gátolták. — És ha ez az idő el fog érkezni, kérdem, mi ok lesz majd arra, hogy azon alkotmány és törvény, a melyről önkényt lemondott a nemzet, valaha ismét helyreállíttassék? Ha II. József császár idejében, mely fejedelemnek népei boldogitására irányzott szándokát tagadni nem lehet, azon sokféle ferde kormányrendeletek ellen a megyék nem éltek volna jogaik fenntartásával, az 1790. 10. és 12. törvénycikkek soha nem jöttek volna létre.

Ha 1823-ban, midőn az újoncállítás és az adófelemelés országgyűlésen kívül követeltetett, a megyék nem használtak volna fel minden alkotmányos óvszert az alkotmány fenntartására, az 1825. 2. törvénycikk, ezen, a magyar törvényhozás történelmének egyetlen disze, soha napvilágot nem látott volna. - így cselekedtek apáink, a kiknek példájára utaltak bennünket, és nézetem szerént — nekünk is így kell cselekednünk. — Én is elmondom, mi tegnap itt e házban mondatott: „itt állok, máskép nem cselekedhetem. — Isten engem úgy segéljen.“

SZENTIVÁNYI KÁROLY.

Született 1802-ben. A megyén úgy, mint az országgyűlésen, a szabadelvű reformpártnak volt mindég, változás nélkül, legbuzgóbb, legkitartóbb harcosainak egyike. 1818-ban gömöri főispán, a forradalom alatt Erdélyben mint kormánybiztos működött. — 1861-ben úgy, mint 1865-ben, a gömörmegyei jolsvai kerület választó képviselőjének. A jelei $186^{5}/_{6}$-diki országgyűlésen, midőn az államjogi kérdések kiegyenlítése utáni vágy élénkebben nyilatkozván, s annak teljesülésére több kilátás nyilván, a nemzet képviselői a kedvező alkalmat nem akarták elszalasztani, — a mérsékelt oppositio, Deákkal élén, a képviselőházi elnök választását pártkérdésnek tűzte ki, minek folytán Szentiványi Károly a képviselőház elnökévé választatott.

1. A szólásszabadságról.

(A KK. és RR-nél. 1839. jul 3.)

Azt mondta a királyi személynök, hogy ott, hol nincs világos törvény, a hiróság a consvetudo szerént ítélhet, s e részben erősségül előhozta a Prolog: 10. cikkelyt. — Én a királyi személynek állításának megcáfolására szinte a Prolog: 10. cikkelyt hozom elő, miután abban azt olvasom: „ut consvetudo sit rationabilis, ut sit evidens, et populo manifeste constet, ut non sit interrupta. séd continua“ a már mostan a kérdés, váljon az elítélt felségsértési, s hűtlenség! perekben véghez vitt bírói eljárás, ily consvetudón alapul-e? légyen dicsőségére mondva nemzetünknek, hogy az 1791. esztendei 56. törvénycikkely alakításától, mióta t. i. a királyi tábla az ilyetén eseteknek bírája, tudtommal csak az 1795. esztendőben volt erre eset, akkor is, mint a közvélemény mondja, törvénytelenségi igazságtalanság követtetett el, s már most consvetudót formálnak belőle, de a négy falak közt, s így titokban elkövetett törvénytelenség, a Prol. 10. cikk szerént soha se szolgáltathat alkalmat arra, hogy azon a bírák bírói ítéletjöket alapíthassák, nékiink azonban kötelességünk lelkesen felvigyázni, hogy az abususokból usust ne formáljanak.

Azt mondja Esztergám vármegye követe, hogy a bírák függetlenségét nem lehet veszélyeztetni, s így őket felelet terhe alá vonni nem lehet, veszedelmes következések nélkül, én azt mondom, hogy veszedelmes, és igen veszedelmes, ha valaki parancsolja a bírónak azt, hogy milyen ítéletet hozzon, s ezen tekintetben a hírói függést igen veszedelmesnek tartom; de szinte veszedelmesnek tartom azon elvnek megállapítását, vagy csak kimondását is, hogy ha a bíró a törvényen keresztül kasul jár is, ötét az elkövetett törvénytelenségért a törvényhozó test, hol minden hatalom központosul, ne vonhassa kérdőre. — Azt mondja továbbá azon követ, hogy a sérelem nem oly nagy, mint némelyek gondolják, miután a hűtlenség! s más egyéb perek a királyi tábla mint törvényes bíró előtt indíttattak, az igaz, hogy a királyi tábla törvényes bíró, s nem is abban van a sérelem, mintha a királyi tábla törvénytelen bíróság volna, a királyi tábla in abstracto véve törvényes bíróság, de az a törvénytelenség, hogy az egyébíránt törvényes bíró eleibe törvénytelenül terjesztődött a kereset, s az egyébíránt törvényes bíró törvénytelenül ítélt.

Azt mondja végtére Esztergám vármegye követe, hogy La a szólás szabadsága nem gátoltatik, a szabadosságtól félhetünk; őszintén megvallom, hogy a szabadosságtól nem félek, ott, hol annak ellenkezőjétől t. i. korlátlan uralkodástól kell félnem.

Ami magát a tárgyat illeti, leginkább két elvnek felállításával látom törvényeinket ostromolva lenni, és pedig e két elv az: a fejedelem személye és a kormány egy, — s szóval hütelenségeket lehet elkövetni; — mely elvek szabadságainkat sarkából kiforgatják; — a fejedelem személye a kormánynyal nem lehet egy, már csak azért is, mert a fejedelem személye szent, és sérthetetlen, a kormány tagjai pedig, kik a tisztviselők összeségét teszik az 1507. esztendei 7. és 8. cikkely rendeleté szerént, a hűségtelcn tanácsadás esetében, s ha törvénytelenséget követnek el, felelet terhe és büntetés alá tartoznak, ha tehát a fejedelem személye a kormánynyal egy lenne, akkor vagy a fejedelem az 1507. esztendei 7. és 8. törvénycikkely alá hozatnék, vagy azok, kik azon törvénycikkelyek által megbüntettetni rendeltetnek, az alól feloldoztatván a fejedelemmel egy helyhez-

tetésbe tétetnének, már pedig akár az első, akár a második eset alapíttatnék meg, az minden esetre a fejedelemre nézve lenne sértő, és veszedelmes, mert az első esetben a fejedelem egy törvénycikkely terhelő rendszabása alá húzattatnék, mely alá a fejedelem nem tartozik; a második esetben pedig a kormány tagjai s c szerént sokan, a fejedelemmel egy helyheztetésbe tétettetvén, azon fénykor, melynek a fejedelem körül létezni kell, oszlanék, s a fejedelem sérthetetlensége, már csak azért is, mert sokakkal közös lenne, nem állhatna maga szükséges épségében, mi valóban magára a fejedelem személyére sértő s veszedelmes lenne; ezen tekintetből is tehát, nem hiszem, nem hihetem, s nem szabad hinnem, hogy a fejedelem személye, s a kormány egy.

Az mondatik, hogy szóval hűtlenséget elkövetni lehet, ezt se hiszem, mert törvényeink egészen mást mondanak, jelesül a hármas törvénykönyv I. rész 14. cimjc, és az 1723. esztendei 9. 10. 11. és 12. törvénycikkelyek világosan kimondják azt, hogy a hütclenség elkövetésére tett kívántatik, s ezen törvénycikkelyek egyenként rccenseálják, a nóta eseteit, melyek mind annyi factumokból állanak, még is többen részszerént a megyék közgyűlésein, részszerént azokon kívül kiejtett szóért, részszerént a megye közgyűlésein történteknek, magános levelekben történt megírásáért, felségsértési, hűtlenség!, s bélyegező perekbe fogattattak, mind ezeket megyém mélyen érezvén, egy felséges fejedelmünk magas trónja eleibe járulandó, s az elkövetett törvénytelenségek megszüntetését kieszközlendő biztosságot küldött ki kebeléből, de ez felséges fejedelmünk trónja eleibe nem bocsáttatott, hanem ezen nehány sorokból álló ezennel bemutatott parancs által clutasíttatott.

Azt mondja a szentirás „kopogjatok s ki fog nektek nyittatni*' — mi kopogtunk, de fejedelmünk ajtai zárva maradtak, váljon csuda lenne-e? ha szíveink is zárva maradnának, de jól tudjuk azt, hogy nem fejedelmünk atyai szíve, hanem tanácsnokainak nem tiszta szándéka utasított el bennünket! — ezen elutasítást eszközlő tanácsnokokat tehát az 1507. esztendei 7. törvénycikkely értelme szerént megbíintettetni szükséges. — Ami az elítélt hűtelcnségi pereket illeti, a hozott ítéletekből értem, hogy báró Vesselényi Miklós azért ítéltetett három esztendei fogságra, mert a kormány tagjait szóval sértette, mert Lovassy László beszédét hallgatta, mert Kossuth Lajossal összeköttetésben volt, mert perét több megyéknek megküldte; ha valaki a kormány tagjait szóval sérti, lehet-e az nóta? Azt hiszem nem — nem lehet pedig azért, mert az 1723. osztendei 10. töryénycikkely hozása előtt, notórius volt az, „Qui Judices Regni ordinarios in officio proccdentes aggressus est, illos verberavit, eruentavit“ — az 1723. esztendőben a 10. cikkely által ezen eset megszűnt nóta lenni, s actus majoris potentiae lett belőle; kik a kormány tagjai? bizonyosan az ország fő bírái, vagy is a Judices Regni ordinarii*'ha tehát 1723 előtt a kormány tagjainak csak erőszakkali megtámadások, megverettetések s megvérzések volt nóta, azután ez nagyobb hatalmasságu keresetté formáltatván, ugyan hogy lehet most a kormány tagjainak szóval! megtámadása nóta?

Bűnnek mondják-e törvényeink valakinek beszédét hallgatni? — de legkülönösebb az, hogy báró Wesselényi Miklósnak, Kossuth Lajossal való összeköttetése bűnnek mondatik, s ezért büntettetik, holott Kossuth Lajosra a büntetés még akkor ki se lévén mondva, bűnnek mondattatik a véle való összeköttetés mind a mellett, hogy meg akkor el sem volt ítélve; hogy báró Vesselényi peréta megyéknek megküldötte, ezt törvényesen tehette, mert védelem tekintetéből tette, a nármas törvénykönyv első része 14. cikkelyének 2. §-sa világosan megengedi; de valamint a terhelő körülmények különösek, úgy valóban különösek az enyhítő körülmények is, báró Vesselényi Miklós tette világosan hűtlenségnek mondattatik ki, s az arra szabott büntetés alól csak azért oldoztatik fel, mert indulatban volt, s magát egyébként békcsségesen viselte, ha az alperesi védelmet tekintetbe akarta

volna venni az eljáró bíróság, valóban nem csak az enyhítésre, hanem a tökéletes felmentésre is sokkal alaposabb okokat találhatott volna. — Kossuth Lajos azért ítéltetett el négy évekre, mert azt irta, mi a megyék közgyűlésein nyilvánosan történt; mert a felsőbb parancsnak nem engedelmeskedett, de az 1723. évi 28. törvénycikk a megyék közgyűléseit nem egész nyilvánossággal rendeli-e tartathatni? s e szerént lehet-e bűn azt Írni, mi mások által a megyék közgyűlésein mondatott? vagy törvényes parancsnak lehet-e azt mondani, mely egy törvényhatósághoz se jött, s vele még csak nem is közöltetett? — Az ifjak elleni Ítélet mind külső formájára, mind belső foglalatjára nézve törvényeinkkel meg nem egyező. A mi a külső formát illeti, itt hiba történt, mert a létező nyilvánosság is, az ifjúság eltiltásával megszüntetett, mert szabad védelem nem engedtetett — a dolog érdemére nézve főképy Lovassy László ítéletét tekintve, hibás az ítélet, mert abban világosan kimondatik hogy csak egy positivus tanú van, unus testis pedig nullus testis, mégis 10 észt, rabságra ítéltetett el; mind ezeket megyém világos törvénytelenségnek ismeri, valamint azt is, hogy a királyi ítélő tábla a büntető pernek egy új nemét alkotva, oly esetekben első bíró Ítélt, melyekben csak az alsóbb bíróságoknak lehetett volna törvényesen mint első bíróságnak ítélni, mind ezeket megyém nevében egy teendő felírás által úgy orvosoltatni kívánom, hogy a töévénytelenül kezdett, elitéit, s még folyamatban levő felségsértési hötelenségi s bélyegző perek az 1608. észt. 23-ik törv. cikkely példájára egy hozandó törv. cikkely által semmisittessenek meg, feltartván magamnak azon jogot, hogy a hűtlenség tárgyában hozandó törvényekre nézve, s sérelmek orvoslása után, megyém akaratját előterjeszthessem.

2. A felirati javaslatról.

(A képviselőházban. 1861. máj. 23.)

Hiszem, sőt meggyőződésein, hogy Európának nincs nemzete, mely a lefolyt 13 év alatt nagyobb zaklatásoknak, sanyargatásoknak, sőt üldözéseknek lett volna kitéve, mint a magyar nemzet. Alig hogy idegen hatalom, kül-intervention a védelmi harcot megszüntette, mely az 1848-ki törvények óltalmazása végett keletkezett: azonnal neki estek mindennek, mi szent egy nemzet előtt. Megszüntették alkotmányunkat, megtámadták nemzetiségünket, megsértették vallásbeli szabadságainkat, szétrombolták anyagi jólétünket, el akarták temetni szellemi haladásunkat, — s ezen kívül számtalan családnak jólétét s nyugalmát elvették. S ez az, a mit elvettek. Már most nézzük mit adtak, a miről azt mondták, hogy a civilisatio érdekében adják?

Adtak egy rósz, hanyag, sokban nevetséges közigazgatást, mely általános ellenszenvet ébresztett, s maga a nép előtt is gúny tárgyává lett. Ide dobtak egy polgári törvénykönyvet, oly perrendtartással, melynek célja nem a perlekedés könnyítése, hanem pénzkeresés, valóságos üzérkedés volt. — A kész és Európa jogtudósai által nem csak elismeréssel, hanem magasztalással fogadott magyar büntető törvénykönyv helyett adtak egy büntető törvénykönyvet, melynek ferdeségei és fonákságai a személy- és vagyon bátorságot Magyarországban soha sem tapasztalt mértékben veszélyeztették; a kárvallottakat pedig azon állapotba hozták, hogy károsításukat inkább megtagadták, mintsem hogy az eljárás zaklatásainak kitegyék magokat. Mindezeken kívül elviselhetetlen terhekkel adóztatták meg törvénytelenül az országot; — nem ismert, s a haza anyagi érdekeit kimerítő indirect adózásokkal terhelték törvénytelenül a nemzetet. Mindezeknek végrehajtásával legnagyobbrészben idegen, a külföldről behozott tisztviselőket bíztak meg.

Nem akarom ezen idegen tisztviselők által véghezvitt zsarolásokat egyenként elszámlálni; annyit azonban mondok: hogy nagyszerű defraudatiók, melyek az államgépezetet megrendítették, az állam és árvák vagyonának elsikkasztása, napi események voltak, s oly bűnök követtettek el; melyektől minden becsületes ember undorral fordult el. Λ forradalmakat a forrásban levő borhoz hasonlították annyiban, mennyiben mindakettő a tisztátalanságot, a szemetet a felszínre emeli. Sohasem volt forradalom, mely a felszínre annyi szemetet emelt volna, mint az ausztriai tizenkét évi absolutismus, s ez az a civilisatio, melylyel Bach uram és pajtásai Magyarországot megajándékozták.

Mi természetesebb mint az, hogy ez ilyen rendszer és eljárás miatt minden állam legerősebb oszlopa, nemcsak megrepedezett, hanem összeomlott. Ennek ismét az lett eredménye, hogy erőben lankadva, tekintélyben megfogyva, hatalomban apadva, csak adósságokban gyarapodva áll Európa előtt elgyengülve a hajdan hatalmas Ausztria.

Látva, hogy ezen rendszer végpusztulást fog okozni, az osztrák monarchia megmentését némi alkotmányos intézkedésekben vélték feltalálhatni, s kiadták az oct. 20. diplomát. A magyar nemzet e diplomában kereste a pragmatica sanctiónak a nemzet jogait és szabadságait biztosító részét, de azt sehol sem találta meg. Ekkor egy hang, egyetlen egy hang emelkedett; de hatalmas; mert az összes nemzet egyesült hangja, mely az 1848-ki törvényeket követelte. Tudja a nemzet hogy csak ezen törvények ótalma alatt van jövője biztosítva, tudja, hogy ezen törvények védhetik meg a lefolyt évek szenvedéseitől; tudja a nemzet, hogy ezen törvényeket védte legbecsesebb vérével: tudja, hogy a 48-diki törvényeknek minden betűjén egy elesett hősnek, vagy egy politikai martyrnak a vére nyugszik. Ezen törvények a nemzet szivéhez vannak nőve, melyekhez, mint egy szentséghez, csonkitási szándékkal nyúlni nem szabad.

A nemzetnek ezen kijelentett kívánságára feleltek a febr. 26-ki statútummal, melyben a többek közt a pénz-, had- és kereskedési ügyet a nemzettől elvették, s a birodalmi tanácsnak adták. Ugyanekkor sűrűbben kezdtek a Lajthántúl azon állítások terjedni, hogy a 48-ki törvények előtt Magyarország régibb törvényei szerént nem personal-, hanem lealunio létezett. Ez bizonyosan csak a külföld ámítása végett történt.

Pap Mór képviselő társunk felmentett attól, kogy régibb törvényeink idézése által ezen állítás hamis voltát bebizonyítsam. En csak ezen állítás képtelenségéről kívánok egy-két szót szólani.

A magyar nemzet mindig alkotmányos nemzet volt.

Már magában az alkotmányosság eszméjében bennfoglaltatik az, hogy a pénz- és hadügyről rendelkezzék, a minthogy számtalan törvényekben rendelkedelkezett is; de képtelenség feltenni azt, hogy egy alkotmányos nemzet beleegyezhetett volna valaha abba, hogy egy idegen, nem alkotmányos nemzet rendelkezzék pénze, és vére felett. Ebből azonban ne következtesse senki, hogy ha Ausztria némi alkotmányos formákkal bir is, a magyar nemzet valaha hajlandó lehetne Ausztria képviselőivel együtt tanácskozni.

Magyarország, mit törvényeinek sértése nélkül megtehet, meg fogja tenni Ausztria érdekében; de függetlenségét törvényhozásban és kormányzásban feláldozni soha sem fogja.

A 48-ki törvények a kormányzás külső formáját megváltoztatták annyiban, a mennyiben dicasterialis kormányzás helyett felelős minisztériumot alakította'; de a fejedelmi jogokat legkisebb részben sem korlátozták. A fejedelem személyének sérthetetlensége ki van mondva, a törvények szentesítésének joga nála van hagyva; a végrehajtó hatalom a fejedelmet illeti; az egyházi és világi méltóságoknak s az ország hivatalnokainak, úgyszintén a sereg tisztjeinek kinevezése a magyar királyt illeti; a kegyelmezési jog a fejedelem kezében van letéve.

Igaz ugyan, hogy némely teendők a nádorra vannak bízva, de ezeknek mellőzése a magyar királytól függ, mert azon pillanatban, midőn a magyar földre lép, fejedelmi jogainak gyakorlatát átveszi.

Mi tehát akkor, midőn az 1848-ki törvényeket védjük, a magyar király jogait is oltalmazzuk, és csak azt nem akarjuk s nem akarhatjuk, hogy a magyar király jogai az osztrák császárra Hibáztassanak át, s nem is hiszem, hogy azok, kik az osztrák császár jogait a magyar király rovására akarják kiterjeszteni, az uralkodó háznak hasznos szolgálatokat tegyenek.

Azt mondják, hogy a rcai-unio Ausztria népeinek érdekében áll. Uram Isten, mi nem történt minden a népek érdekének firmája alatt, a népek érdeke ellen. Valahányszor a hatalom végcélját bevallani nem akarta, vagy *egy* nem sikerült kísérlettel kénytelen volt felhagyni, mindig azt mondta, hogy ez a népek érdekében történt, erre a történelemből számtalan példákat lehetne felhozni; — de minek keressünk a távolban példákat, midőn előttünk áll az oct. 20-ki manifesztum, melyben az mondatik; hogy a követett rendszer és 12 évi szenvedéseink a nép érdekében történtek.

A népek érdekei nem állnak egymással ellentétben, csak az önzés és a nagyravágyás hozta igen sokszor a népek és nemzetek érdekeit egymással ellentétbe.

Ausztria népeinek két főérdeke van: az egyik „Magyarország megnyugtatása," ezt nem csak én mondom, ezt Európa közvéleménye mondja. Nézzék meg Európa legtekintélyesebb lapjait, és állításomat igazolva fogják látni.Magyarország megnyugtatásával Ausztria népei virágzó állapotba jöhetnek, a nélkül soha.

Ausztria népeinek érdeke továbbá: a „béke fentartása/1 De nem azok, kik burcaukban holmi alkotmányfélékct octroyrozgatnak; nem azok, kik ünnepélyes szerződéseket egy tollvonással meg akarnak semmisíteni; nem azok, kik szentesített törvényeket támadnak meg; nem azok kik soha el nem fogadható intézkedéseket akarnak egy nemzetre rcáerőszakolni, hanem azok, kik a szerződések szentségét kívánják fentartani, azok, kik a törvényhez ragaszkodnak, azok, kik egy egész nemzet igazságos kívánságait számba veszik, a béke valódi emberei.

Szivem érzését mondja ki az indítvány akkor, midőn azon törvényeket kívánja megváltoztatni, melyek a magyar nyelvnek némi előnyöket adnak, s a nyelv és nemzetiség kérdését a jogegyenlőség alapján kívánják törvény által rendezni. Szinte meggyőződésemet mondja ki az indítvány akkor, midőn törvény által kívánja kimondani azt, hogy vallás a polgári jogok élvezetére nézve akadály ne legyen.

Én a polgári jogok kiterjesztése és az urbériség eltörlése közt egyrészről másrészről pedig a nemzetiségi kérdés közt a következésekre nézve némi hasonlatosságot látok. Mennyi izgatásoknak, csábításoknak, Ígéreteknek, Lazításoknak a volt kiváltságos osztály ellen, volt a nép a rcactio emberei által a tizenkét év, de különösen a jelen mozgalmas időben kitéve, azt mindenki tudja. És mit tett a nép? a hamis prófétákat elutasította, sőt elfogta, s a mostani törvényhatóságoknak át adta. Ezen tettével a nép az összedőlt választó falak romjai felett bizalmat szavazott a volt kiváltságolt osztály irányában, s nem az úrbéri papirosok, hanem ezen bizalom az igazi, a valódi, a megbecsülhetetlen nagyságú '.kárpótlás a megszüntetett urbériségért.

Szabad legyen nekem a nemzetiség kérdésében hasonló eredményt várni, hiszen, az igazság és méltányosság követésének varázs ereje van, mely minden romlatlan ember szívéhez magának utat tör s bizalmat ébreszt, s ezen bizalom az, melylycl a nemzet egy kincsesei gazdagabb, a rcactio pedig egy fegyverrel gyengébb lesz. Én Deák Ferenc úrnak indítványát,mind béltartalmára, mind kül formájára nézve pártolom.

B. EÖTVÖS JÓZSEF.

B. Eötvös József, egyiránt jeles mint költő s államférfi, mint ellenzékvezér és miniszter, született Budán 1813. sept. 3. — Iskolai tanulmányait is nagyrészt itt végezte. — „Könnyelmű gyermekévek után, — mond Csengery Antal, kinek nyomán e sorokat írom, — az élet küszöbénél állt az ifjú, midőn a fényes szülői ház viszonyai megrendültek. Két életpálya állt előtte: a hivatalnoki, mely a szép tehetségű mágnás ifjúnak oly nagy jövendőt ígért; és az irodalom, melynek ösvényén alig nehány év előtt még egy Kazinczy és mások szinte vértanúsággal szolgálták a hazát. — Csak egy kis önmegtagadásba került volna, hogy a veszni indult örökségből valamit megmentsen. Nem tévé. Szalay László barátja társaságában mívelte lelkét, tanulmányai mellett virrasztóit, míg kortársai, kiket a születés vele egy rangra emelt, a társasági örömek kéjeit élvezék.“ — Mig a szépirodalomban Chartausija az első philosophus költők sorába emelé, a fogházjavításról irt munkája a publicistát tűnteté fel benne. 1840. a felsőházban tudománya, mély szelleme és igéző előadása őt gróf Batthyányi Lajossal a főrendi ellenzék vezérévé tevék.

A haladás és reform kérdéseiben az irodalomban úgy, mint a szószéken, folyton küzdött, egy költői kebel nemes emelkedettségét párosítva az államférfiúi felfogás mélységével. — Főembere volt az úgynevezett centralista pártnak, mely a felelős miniszteri kormány mellett küzdött évekig, kisebbségben, gyanúsítva, kárhoztatva, míg az 1848. év meghozta eszméinek fényes diadalát. — Mindaz, amit Szalay László felett tartott emlékbeszédében nemes önmegtagadással csupán róla mond, őt is épen úgy illeti; az érdem, a küzdelem dicsősége, s a diadal minden haszna főleg kettőjök közt oszlik meg. — Ő vitte ki Pestmegyében Kossuth ellenében a kormány felelősségének utasításul adását, és midőn ennek indítványára 1848-ban az új törvények meghozattak, Eötvös a cultus és közoktatás minisztere lett.

A forradalom útját állta nagy eszméi valósításának.

A nyugodt, de folytonos haladás embere nem érzé magát otthon a forradalomban. -Ily viszonyok közt, — irta ő maga, — tökéletesen hasztalannak érzem magamat. Engem az ég forradalmi embernek nem teremtett. Bármi nagy célt lássak magam előtt, az egyesek szenvedéseiről megfeledkezni nem tudok, s meggyőződésem szerént, az anyagi erő, melyre minden forradalom támaszkodik, nem azon út, melyen az emberi nem előre haladhat. “ — A forradalom után elvonultál! élve, előbb Bajorországban, majd hazájában, ismét az irodalomnak élt. — E korban megjelent politikai röpiratai, s főleg nagy munkája „A XIX. század uralkodó eszméinek befolyásáról az álladaloinrau, helyet szereztek neki Európa első államférfiul s publicistái közt. — 1861-ben mint Buda város első kerületének képviselője vett részt az országgyűlésen, valamint most $186^{5}/_{6}$-ban is.

„Kitűnő szónoki tehetsége, amint nyíltan fellépett, azonnal köz figyelem tárgya lön, mond Csengery. Szónoklatának hatása naponként terjedt. Prózájának különben is jellemző vonása az ömledező oratoria. Költészetéből azonban csak a képzelet elevenségét s melegségét viszi át szónoki előadásába; elhányja a virágokat, szándékosan kerüli a nagy szavakat, melyek másoknál a fogalom hiányát pótolják. — Egyike lévén a tudományosabban mívelt magyar publicistáknak, ismereteivel az európai státustudományok színvonalán áll. — Ismeri, kutatja a közjogi eszmék kifejlődésének, az államok alakulásának és hanyatlásának történeteit. — S ily tanulmányokkal felkészülten, nincs szüksége phrásisokra és metaphorákra, miket Bentham, mint álokoskodási módokat, száműzött a törvényhozás köréből. — Eötvös előadása tiszta, erőteljes; egyformán kitűnő valamely kérdés előterjesztésében és megvitatásában. S

midőn nem csupán okokkal meggyőzni, de melegíteni, hatni is akar, oly szerencsésen vegyíti az értelem és érzelem indokait, hogy szónoklata csak ünnepélyesebb, méltóságosabb lesz, hol mások üres páthoszban áradoznak. — Szenvedélyes szavalását ilyenkor a tárgy lelkesíti s teszi elragadóvá. — A lelkesülés szárnyain előttünk látszik emelkedni azon tartományokba, hol nálánál senki sem otthonosabb. — Beszédeit nem jellemzi azon tömött szabatosság, mely Szemerénél annyi műszorgalom, annyi előkészület sajátja. — Eötvös többnyire csak a tárgyhoz készül, nem egyszersmind a beszédhez. — A beszéd tervét rövid emlékeztető szavakban jegyzi fel, s a részletek kivitelét a pillanat lelkesedésére bízza. — Az 1843-diki országgyűlésen nem egyszer szép példáját adá rögtönző tehetségének is. — — Gyakorlatiatlannak mondják némelyek, mert a dolgokat a tudomány szempontjából is szokta nézni, s mert az emberekben jó szíve olykor csalódott. S munkái kivétel nélkül bizonyítják, hogy az életet senki sem ismeri jobban, mint e nem gyakorlati ember, e költő. S a mily gyakorlatinak mutatkozik szépirodalmi műveiben, szintoly óvatosan kerüli, hogy politikai szónoklataiba és irataiba minél kevesebb költői elem vegyüljön. — Nem mondjuk, hogy a költői kedély játszi-ságai reményeiben és aggodalmaiban néha nem mutatkoznak; de e csalódások hasonlítlanul hoszasabb időközeiben a statusférfiúi belátás uralkodik a költő phantaziáján. Magyarország e jeles költőjét sokkal szárazabb politikusnak kell tartanunk, mint szónokaink és publicistáink nagy részét. — — A humor és lelkesedés szavai egyiránt áradoznak ajkairól. S nem éleek, nem az elmésség könnyű villámai cikáznak csupán Eötvös lelkében. Mély érzés tűnik fel a mosoly leple alatt, keserű valót hirdet a derült ajak. Valódi angol humor, melyet csak oly életiskola után tesz az ember sajátjává, milyenen ő keresztül ment.“ — „Az ő tere, mond Toldy Ferenc, — nem a bonyolult ügyek szálainak szétszedése, a nehéz megoldatuaknak a positiv alapon megoldása, mint Deáké és Dessewfi'y Aurélé, hanem inkább azon nagy kérdések szerencsés megállapítása, melyek az emberi és társas legszentebb jogokkal s a kedély követelményeivel állnak kapcsolatban. — Ily vezérbeszédekben őt senki sem múlja felül a felfogás magas, de mindég gyakorlati megállapításában, az okok ereje, újsága, s módszeres kifejtésében, és senki sem érte el eddig, korának tán minden szónokai közt, beszédei művészi szerkezetére, a kifejezésnek ékesgetés nélküli szépségére, komoly méltóságára, s költői nemes egyénisége melegítő hatására nézve.14

„Báró Eötvös hazánkban egyetlen a maga nemében, az egyetlen philosoph a magyar államférfiak közt. Ha felemelkedik helyéből, szólani, csend lesz a teremben, hogy mindenki halhassa nem épen erős szózatát. Hangja rokonszenves; az ész húrjain pengeti vele a szív dallamát. Beszédeivel a bölcsészet száraz tanait udvarképesekké teszi az érzelem titkos hajlékában; a rideg meggyőződést lelkesülni tanítja. Európai műveltsége Őt a politikában európai szempontokra emeli. Rá nézve a világ nem Dévénynél és az erdélyi havasoknál végződik: előtte Magyarország úgy tűnik fel, mint egy része az európai államrendszernek, s ö e részt mindig összhangzatba igyekszik hozni az egészszel, tudva, hogy a rész csak ekkor virágozhatik. Politikusaink közt ő érti és érzi legjobban, mi a népek érdekeinek solidaritása, s ellentétben a „szent szövetségek“ és a trónok coalitióinak korával, a népek ez érdeksolidaritásában keresi üdvét hazájának. Tudja, hogy az elzárkózás egy a tespedéssel, a hátramaradással, de ö haladni akar, teljesen bele akarja vonni nemzetét az európai eszmék világába, részt akar vele vétetni az új eszmékért! küzdelemben, nehogy, ha a diadal bekövetkezik, osztályrész nélkül maradjon..

Mig sokan mások, bár tetszetősb alakban, még ma is csak a meddő sérelmi politika elkorhadt falován nyargalnak, Eötvös a jelennek politicusa; azon jelené, melynek hivatása előkészíteni a jövőt, s megvetni virágzásának alapját.

Eötvös igen kevés valódi modem szabású politikusaink egyike; mintaképe egy „ifjú Magyarországnak.44 Nem csuda ennélfogva, ha sokaknál, kiknek egyetlen politikai böleseségök ebben áll: „hunefut a német“ — tetszésre nem talál, s ha az ősi kúriájának ajtajában életét elfüstölő táblabíró öt idealistának, rósz politikusnak tartja.

Eszméi nem a Hortobágy porában termettek, s azért nem képesek a subában járó indulatokat felzaklatni a megtisztult ész mennyei forrásából meríti azokat. S e mellett szintoly távol áll a másik véglettől.

A philusophia gyakran világ polgárrá teszi az embert. Eötvös a szellemi világ cosmopolitája, e világpolgáriság minden hiányai nélkül.

Hatalmas szellemének egy rugója, egy ösztönzője van, a haza szeretete. A haza fogalma benne vérré vált; s e neme a hazaszeretetnek, mely tud észszel szeretni, és érzelemmel gondolkozni, Eötvösnek oly ragyogó helyet szerez hazánk első fiainak sorában, a milyenre lángelméje jogosítja. “

1. A vallás ügyében.

(A főrendeknél. 1840. márc. G.)

Ha valaha volt tárgy, mely a mélt. tábla egész figyelmét megérdemlő, ha valaha volt egy pillanat, hol az egyes szavát adva, érezhető tettének egész felelősségét: a jelen tárgy s pillanat egyike azoknak; — s akár azon viszonyokat tekintsük, melyekben a hon külön vallása polgárai egymáshoz állanak, akár azon rendkívüli izgalmat, mely Európát e pillanatban a vallásos tárgyak iránt eltölti, — nem lehet senki, ki e jelen tárgyról határozva nem erezné, hogy milliók lelki csendjéről, — talán hona nyugalmáról határozott.

Nem mint egy, vagy más vallásnak hive, — nem mint egy, vagy más politikus nézet pártolója, — ér részrehajlatlanul kívánok szólani a tárgyhoz, — fogok szólani azon általános elvekből kiindulva, melyeket a vallásos tárgyakban mindég követtem, azon erős meggyőződéssel, hogy határozatainknak alapja csak igazság lehet, hogy minden elnyomás, minden lelkiismeretnek erőszakolása, bárkik felett fizetik, végre megtenni káros gyümölcseit, hogy mint mindenütt, úgy a vallásban a nyugalomnak egy biztos talpköve a szabadság.

A t. KK. és RR. izenetökben azon egy tagadhatatlan alapelvből indulván ki: hogy senkinek a polgári törvények iránt tartozó engedelmességet megtagadni, vagy azoknak önkényes magyarázatába beleereszkedni nem szabad, — az egész kérdésnek elhatározása csekély belátásom szerént csak attól függ: váljon a kérdéses esetekben a polgári törvényeknek megtagadtatott-e a tartozó engedelmesség, s mennyiben történt ez? — Ha ez történt, akkor a sérelem világos, s mert alkotmányos országban sem a kormánynak, sem egyeseknek a törvény önkényes magyarázatára engcdelmet adni nem lehet: első kötelességünk e sérelem orvoslásáról gondoskodni.

Midőn az 1791. 26. cikk, a vegyes házasságot törvényes pártolása alá vévé, elhatározá, hogy a vegyes házasságoknak akadályokat tenni senki ne merészeljen, s utóbb, hogy ezek catholicus lelkipásztor előtt köttessenek;—· két féle kötelesség táraada a hon polgáraira nézve. — Az első mindenkit egyformán érdeklő: hogy a vegyes házasságok kötésének akadályokat tenni senki ne merészeljen; a második, csak a catholicus lelkipásztorokat illető: hogy ezen kötéseknél jelen lenui, s mindazt elkövetni tartoznak, mit azoknak törvényességére nézve az egyházi s polgári törvény megkíván. — Hogy csak ez vala, ez lehető a törvényhozónak értelme, csekély nézetem szerént világos, s pedig két okból: — Az első a dolog természetéből foly, mely szerént a házassági kötéseknél a törvényhozót csak az érdekelheti, mi azoknak teljes törvényességéhez szükséges. — A második maga a törvény betüszerénti értelméből fejlődik, mely szerént e szavak: „impedimenta mixtis matrimoniis ponere cautum esto:: — csekély belátásom szerént nem is értethetnek másképp, mint hogy azokat, kik vegyes házasságokra lépni kívánnak, c szándék elérésében gátolni vagy hátráltatni ne lehessen. — Mert ha nem ez értelme a törvénynek: ha nem a házasság kötésének, hanem szándékának elébe gördített akadályok tiltattak: akkor szükséges vala eltiltani minden szót, melyet e házasságok ellen valaki mondani, vagy írni merészelne; szükséges eltil-

tani az.atyát, ha engedőimének megtagadása által c házasságokat gátolni akarná; szükséges mindenekelőtt eltiltani mindazt, mi a catholicus egyház oktatásai között olyan vala, mi a híveket a vegyes házasságoktól visszatartóztathatná. — Hogy pedig ez a törvényhozónak szándéka nem vala, hogy apáink azon pillanatban, melyben a vallásos szabadságot biztosíták, nem akarbaták, hogy nevében ily inquisitionalis türelmetlenség gyakoroltassák, az csekély belátásom szerént világos. — Ez nézetem a törvényről; s ebből cs. kir. főhercegséged és a méltóságos főrendek bővebben át fogják látni nézetemet a kérdéses esetekről is.

A méltóságos nagyváradi püspök a lelkipásztorokhoz kiküldött rendelésében, a háromszori kihirdetést, a plebánns jelenlétét, s a házasság inmatriculatióját rendelve, mind azt megtevé, mi annak törvényességére szükséges, a tridentini concilium idézése által kinyilatkoztatván még azt is, hogy ily módon kötött házasságokat egybázilag is törvényeseknek tartja. — Pásztori levelében sehol a vegyes házasságok törvényességét nem tagadta, sehol ki nem jelenté, hogy azokat szentségeknek nem tartja, s így a törvény szoros értelmét nem sérté, — s bármi szomorúak valának is azon következések, melyeket a körlevél szült; bármi nagy fajdalom tölté minden honfi szivét, midőn közrebocsátása után a vallásos békét veszélyeztetve látá; bármi kínzó lehete magának a tisztelt püspöknek azon érzemény, hogy lelkiismerete és vallásos elvei által oly tettre kényszerítteték, mely által ezreknek lelki csendje felzavartatott, — én, ki a sérelem szót annyival szorosabb értelemben kívánom használni, mennyivel nagyobb állhatatossággal fogom annak orvoslását kérni mindég, mit sérelemnek tartok; — én, ki a haza legnagyobb sérelmét a múltban s jelenben abból látom eredni, hogy törvényeink nem betű szerént, hanem önkényesen magyaráztattak: azt, hogy valaki, azt, hogy a méltóságos püspök egy törvény betüszerénti értelmét követte, sérelemnek nem tarthatom.

Ennyit a múltról.

Annyival nagyobb aggodalom tölti szívemet, ha a jövőre tekintek. Mert váljon azon rendkívüli felgerjedés, melyet a pásztori levél országunk egy nagy részében gerjesztett, elkerülheti-e figyelmünket? nem kell-e szomorúan tapasztalnunk, hogy általa nemcsak reformált, de catholicus hontársainknak is sziveikben aggodalmak támadtak? — s ha egy részről a pásztori levél rósz következéseit tekintjük, a másikról azt, mit e tárgyban, e jelen pillanatban nemcsak külföldön látunk, de mit itt körünkben a méltóságos clerusuak több érdemes tagja s maga országunk mélyen tisztelt prímása kinyilatkoztatott; ha ezekből hihető, hogy e jelen eset, melyről tanácskozunk, nem egyes eset, hanem csak elsője azoknak, melyek által polgáraink lelki csendje ezentúl felzavartatni fog; ha bizonyos — a miről én meg vagyok győződve — hogy törvényeink jelen állásában ezen esetek visszakerülését nem gátolhatjuk: van-e szentebb joga, van-e nagyobb, fenségesebb kötelessége a törvényhozónak, mint gondoskodni arról, hogy mi a múltat elkeseríti, attól legalább a jövőt őrizze meg. — A törvényhozó nem várhatja nyugodtan, hogy a vallásos snrlódások honjában megkezdődjenek; nem nézheti, ha ezer családoknál a házi csend megbomlik, a legszentebb viszonyok bizonytalanokká válnak, míg az egyes polgárok viszálkodásai között a közjó szenvedni kezd.

Ha valaha van, ez azon pillanat, melyben a törvényhozásnak cselekedni kell. — Mit kell tehát tennünk? mi célszerű, mi kívánatos, s főkép mi lehetséges nem anyagilag, de helyzetünkhöz, állásunkhoz képest? mert mennyivel tágasabb körre terjeszti a törvényhozó anyagi hatalmát, annyival szükebb morális korlátokat szabott elébe.

Az első tekintet, melyet soha szemeink elől tévesztenünk nem szabad, a vegyes házasságoknak fenntartása. — A törvény megengedte, sőt pártolja e házasságokat, s azért nem engedheti, hogy egy, bármi tisztelt rend által céljaiban meggátoltassák; ha a tisztelt clerus majdnem egy félszázados szokását megvál-

toztatva, az egyház szokott szertartásai helyett, most a törvény betűje szerént csak jelenlétével járul a vegyes házasságok kötéséhez: feladása a törvényhozásnak, új módokról gondoskodni, melyek által mind azon akadályok, melyek ebből a vegyes házasságokra nézve támadhatnának, elháríttassanak.

Én e cél elérésére csak két módot ismerek.

Az első: ha a méltóságos clerus az egyházi szertartásokra törvényesen kötclcztctik, ha ezen szertartások törvényesen meghatároztatnak, — a végrehajtó hatalomnak meghagyatván, hogy az egyházi rendet, ha másképen nem lehetne, világi hatalmával megtartásukra kényszerítse.

A második: ha a vegyes házasságok mind azon esetekben, melyekben a clerus elveivel ellenkezésben állnak, befolyásából kivétetnek.

Már az elsőre nézve hazai törvényeink a catholicus clcrusnak annyi jogokat s engedélyeket adának, az ország az egyház férfiait oly szépen felruházta, hogy tőle joggal kívánhatja mindazon engedelmességet, melyet a törvénytől senki meg nem tagadhat, s ha a clerus valaha ezen polgári törvényeknek engedni nem akarna, ha valaha tettei, vagy elmulasztása által e törvényeket sértené, nem csak jogában, de kötelességében áll a törvényhozó testnek, — áll a végrehajtó hatalomnak, a derűst ilyenkor visszautasítani természetes korlátái közé 5 ha másképen nem lehetne, kényszeríteni c polgári törvények megtartására, melyekre nézve a clerus polgár, s nem más. — De terjeszkedbetik ezen hatalom egyházi dolgokra is? E11 úgy tartom: nem! — Arra, ami tisztán vallásos, mi egészen az egyház körében történik, mi nem egy civilis kötés lényegéhez s polgári lehetőségéhez, de egyedül a szentség egyházi ceremóniájához tartozik, a törvényhozás ki nem terjesztheti hatalmát;— ki nem terjesztheti, mondom, s ha törvénykönyveinket végig tekintjük, vagy a világ jelen állását nézzük: a múlt s jelen,— IV. Henrik német császár, s némely északi kormányok napjainkban egyformán bizonyítják azon állítást, hogy az egyház nem tűr kényszerítést határai között. — Vagy azon országban, mely az absolutisnius élő panagyrícusának tartatott, s talán utolsó tettei által elveszté egy részét egykori nimbusának, mit látunk? Ott a kormányt rendeletéinek végrehajtásában nem gátolja semmi, — a nemzetnek alkotmánya nincs, a polgároknak nagyobb része reformált, s mindazon szigorú Vendeleteknek, melyek ugyan c tárgyban adattak, mint azon üldözéseknek, melyekkel az egyház férfiúi sértettek, mi vala következése? a legszörnyebb ingerültség, a legnagyobb vallásos felgerjedés, mely Németországban a reformatio óta még létezett.

Hogy egy absolut kormány miniszterei javullak c tetteket, nincs mit csodálnunk · ha azok, kik hónukban a szabad szót eltiltották, ha azok, kik a nemzetet egy nagy hadsereggé, az országot egy óriási dicastcriummá képezek, ha azok nem tűrhették a vallás függetlenségét, én értem; de mi kövessük c példát? mi kik a vallások szabadságáért vittünk, kik a világi hatalomnak a vallásra jogokat adni nem akartunk, kik nem akartuk, hogy lelkiismeretűnk felett dicaste rialis határozatok uralkodjanak, mi adnánk a kormánynak ily szörnyű hatalmat törvényünk által? — s ha lehetne is várnunk, hogy a kormány nézeteinket osztani fogja, — mit róla feltenni nem akarok, — ha reménylenünk lehetne, hogy a kényszerítő eszközöknek, melyek általa használtatnának, nálunk a clernsra nézve nagyobb hatása lenne, mint más országokban, sőt kimondott elvei támogatásától elijesztené, — váljon illik-c hozzánk, egy alkotmányos ország törvényhozóihoz, a kormányt ily cselekvésre felszólítani, — s ha tudnék, hogy ezen eszköz célszerű, lehcue-c hozzá nyúlnunk kárunk nélkül?

Soha alkotmányos ország a korlátlan hatalmat fel nőm szólitá még büntelenül, soha nem sérti az egyes szabadságát a nélkül, hogy az egész szabadság m in sinlctte volna következéseit! — Lehet, hogy a clerus kényszerítése a jelen pillanatra talán üdvös következéseket szülhetne, s megszüntetné azon nehéz állapotot, melyben a törvényhozás a vegyes házasságokra nézve most áll; de váljon

ha a kormányt egyszer felszólíták, hogy hatalmát a lelkiismeretek felett gyakorolja, nem fognak-e idők jöhetni, hol e határozatnak azok érzendik következéseit, kik azt most felhívják; hol ami most vallásos szabadság nevében kéretik, az épen e szabadság ellen fog használtatni, míg ivadékunk egyszer elmondhatja Taeitussal: „Haec quanto majoré libertatís specie tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitiuin“? A lelkiismeretnek kényszerítéséről tehát szó nálunk nem lehet, s én általtérek a módok másodikára.

Mihelyt a catb. clerus kinyilatkoztató, hogy a vegyes házasságokat némi esetekben elveivel ellenkezőknek tartja: mihelyt a törvényhozás elismeré, hogy ezen elvek felett hatalma nincsen; világos következés, hogy törvényeink végrehajtását azokra, kik azt elveikkel ellenkezőnek tartják, nem bizhatja.

A törvényhozás tiszteli az egyházat, tiszteli azon elveket, melyektől vezéreltetik, de törvényeinek teljesítését oly kezekben, melyek tőle függetlenek, nem hagyhatja tovább. — S mert a vegyes házasságokat pártolás alá vévé, mert nem engedheti, hogy e pártolása az egyházirend által haszontalanná váljék, — szükséges más módokról gondoskodnia. — Szükséges mondom, mert az egyháznak általunk elébb nem ismert nézetei szerént a vegyes házasságokról hozott törvényeinknek végrehajtása máskép bizonytalanná válnék; szükséges, mert e törvénynek végrehajtást szerezni egyike főkötelességeinknek; szükséges, mert ily nagy ügyben, hol ezrek lelki nyugalma, hol milliók jogai hol az egész nemzet vallásos csendje forog kérdésben, bizonytalanság nem maradhat. —

Hosszú meggondolás után, minden azon módok között, melyek e viszonyokban ajánlhatók, egyet találtam, mely e céloknak csekély belátásom szerént megfelel, s ez abban áll: — hogy mind azon vegyes házasságok kötése, melyekben a gyermekek atyjok vallását követve, a eath. hitben nevelendök, s melyek e szerént a mélt. clerus elveivel nem ellenkeznek, a cath. lelkipásztorokra bízatván; mind azok, melyekben a gyermekek atyjok szerént más vallást fognak követni, reformált lelkipásztorok ellőtt köttessenek.

S ezen mód, melyet egy más alkalommal az általam igen tisztelt komáromi főispán már említett, az, mely a jelen viszálkodásokat legjobban s belátásom szerént örökre meg fogná szüntetni, s melynek joguk szerént indítványba hozására én a t. KK. és RR-et felszóllitatni kérem. — Ha nézeteim a mélt. tábla többségét meg nem győzheték, ha e célok elérésére valaki által egy más alkalmatosabb mód ajánltatnék: én örömmel fogok járulni szavammal mindenhez, mi által hazánkban a vallásos viszálkodások megszűnését reményihetem, előre is meg lévén győződve, hogy csak a módban lehet különbség, elveinkben nem.

Mi tisztelni fogunk minden szabadságot.

Nap a szabadság, melynek minden polgár felett egyformán ragyogni kell, vagy az egésznek egyszerre lealkonyodni.

Mi tisztelni fogunk minden lelkiismeretet, minden vallásos meggyőződést, mert ismerjük mind azon szerencsétlen következéseket, melyeket vallásos türelmetlenség s vak bnzgóság a múlt századokban szültek; s tudjuk, hogy e szörnyek századunkban fel nem támadhatnak többé, hacsak a vallásos buzgalomnak egy más vakbuzgóság nem lép elébe, mely elveit megtámadva, vele szembe száll. — De mi fenn fogjuk tartani törvényeinket, mi meg fogjuk őrzeni polgáraink jogait minden külső befolyástól, minden akadályoktól s nehézségektől, melyek e jogok gyakorlatának egy általunk bármi mélyen tisztelt rend által elébe gördíttethetnének, s így lesz, hogy e hon, melyre a művelt Poroszország annyi szánakozással tekint, e nemzet, melyet annyian igazságtalanul vádolnak, ez alkotmány, melyet oly kevesen ismernek, s annyira gyaláznak, — legalább egyben példája leend a világnak; hogy minden vallásnak fentartá jogait, s nem sérté senkinek szabadságát.

2. A zsidóé ni ancipátióról.

(A főrendeknél. 1840. márc. 31.)

Mindazon következetlenségek között, melyeket korunkban a baladási s úgynevezett conservatív elveknek vitája szüle, nincs talán egy, mely inkább szemünkbe tűnjék, mint az, mely a zsidók állapota körül Európának sok részeiben még létezik.

Egy szüntelen baladó ivadék közé állítva azon korban, melynek jelszava: szabadság, melynek magas feladása: minden emberi jogoknak kivívása, csak a zsidó az, kinek a középkor még eddig múlni nemakart, csak ő, kivel magát senki rokonnak nem érzi, csak ő minden elnyomottak között, kiknek szenvedései szánakozást, kiknek panaszai viszbangot nem találnak.

Az idő eljött, melyben a törvényhozás e szerencsétlen néposztály felett kiterjesztő ápoló kezeit, — e jelen izenet, melyben e nép polgárosítása kívántatik, egy új bizonyítványa haladásunknak, egy nj fényes tanúsága azon consequentiának, mclylyel képviselői táblánk a szabadság felé halad. Azon erős meggyőződéssel, hogy csak minden néposztályok iránt gyakorlott hasonló igazság, csak minden emberi jogoknak teljes tisztelete azan alap, melyen egy szabad alkotmány épülhet, s ha meggondolom, hogy e népnek sorsa ezentúl csak a mélt. tábla igazságszeretctétől függ, talán bátran elmondhatom: az idő eljött, melyben a zsidóra is egy szebb jövő vár a határokon.

Nem akarok hosszas lenni, azért nem fogok szólani e nép szenvedéseiről, nem akarok érzeményekhez szólni, s azért nem fogom említeni azon állapotot, melyben e nemzetnek nagy része hazánkban eddig él.

A mélt. főrendek ismerik mindezt, s bizonyára csak fontos okok által tart iztattak vissza eddig ezen állapot megszüntetésétől.

Csak azon okokról fogok szólani tehát, csak azoknak megcáfolásával foglalatoskodni, mik a zsidók polgárosítása ellen közönségesen mondatnak,és három főokra rcducálhatók.

Az első: hogy a zsidók egy romlott faj, mely a szabadságra s minden jótéteményre érdemtelen.

A második: hogy a zsidók vallásilag s nemzetileg elkülönözve a világ többi népeitől, soha valóban meghonosodni nem fognak, s polgárosítva mindig egy nemzet elleni elemet fognak tenni a hazában.

A harmadik: hogy a zsidók polgárosítása a keresztény népesség legnagyobb veszélye nélkül lehetetlen.

Nézzük az elsőt 1

Ha az emberi nem történetén végig megyünk, nem látunk általánosabban .bizonyítva semmit, mint azt, hogy az elnyomásnak soha nem hibázott a praetextus. Az angolok a catholikusokat elnyomják; a vallás az ok, mely semmi honos kormánynyal vagy szabadsággal össze nem férhet. Franciaországban Szent-Bertalan-éj kell, — ürügyül a vallás vétetik.

Egész népek elnyomatnak, — mondatik, hogy a szabadságra még meg nem értek, s minden mondva van, mit okokkal bizonyítani nem lehet, az axiómának állíttatik fel, s az elnyomó lelkiismérctc megnyugszik, ha azt, mit öntettének mcgvallani szégyenlcne, egy magasabb szükségnek tulajdonithatá!

A zsidók is elnyomattak, itt is ürügy kellé — s nem hibázik.

„A zsidók egy romlott faj — így szól a sokaság — csak önhasznuknak

élve, minden magasabb erkölcsi elvek nélkül, a csalárdság e népnek benszületett tulajdona. “

Legyen szabad e nehéz panaszokra csak egy szóval felelnem: ök elnyomottak; — vagy azt gondoljuk, hogy ezredes elnyomás egy népet moralizálni fog? hogy egy néposztályt megfoszthatunk minden polgári, minden emberi jogoktól, hogy megvethetjük ezredekig, s hogy az, kire a köz reprobatiót kimondjuk, kinek neve gyalázat, arcvonásai szégyenbélyegek, elromlani nem fog? hogy azt, kit lábbal letapodtunk, sárban nem fogjuk találni? Ha azt gondoltuk, nézzünk más nemzetek, nézzük az erős rómaiak ivadékát most, nézzük a görögöket napjainkban, nézzük a hatalmas Spanyolországot, miután egy három százados zsarnokság rajta átment, s valljuk meg legalább, hogy a zsidó nemzet nem azon nemzet, melyet elnyomás ronta meg.

S ez legyen egyszersmind felelet az ellenvetések másodikára, mert valljon csodálatos-e, hogy a zsidók eddig semmi nemzetiséget nem mutattak, s ivadékról ivadékra hazánkban lakva, nemzetünk szokásait, nyelvét, szellemét felvenni nem akarták? Megvallom mélt. főrendek! ha meggondolom, hogy a zsidók polgárosításáról csak most tanácskozunk, s hogy ellenvetésül az hozatik fel, hogy e nép még eddig nemzetiséget nem mutatott, azaz, hogy azon hazában, melyben mindig idegennek tekintetett, magát honosnak nem érzi, hogy azon nemzettel, melynél csak megvetést talált, nem egyesült, azon alkotmányért, melynek csak terheit ismeré, buzogni nem tudott, ha meggondolom mindezt: nem tudom, bámuljam-e azokat, kik ez okot felhozák, vagy szánjam, kik ellen felhozatott? mert váljon lehet-e csodálkoznunk, ha azok, kik csak elnyomattak, nemzetiséget ki nem fejtének? lehet-e félnünk, hogy önnemzetiségünkre veszély háromlanék, ha egy ily kis idegen népétemet polgári jogainkban részesítünk? Franciaországnak német tartományai, melyek egy század alatt franciákká váltak, — egész Anglia, hol annyi különböző faj egy nemzetté egyesült, megfelelnek e kérdésre, s minden theoreticus okoskodásnál világosabban bizonyítják, hogy a legkülönbözőbb népanyagok, egy nagy egésszé egyesülnek mindig s mindenütt, hol hasonló jogok hasonló érdekekben központosítják a különvált részeket, s hogy, miként Hollandiában, Franeia- és Angolhónban, az éjszakamerikai szövetségben látjuk, hogy a polgárosított zsidókat nemzetiségnek hiányával többé nem vádolja senki: úgy nem fogja ezzel vádolhatni a zsidókat senki nálunk is, mihelyt polgárosításuk által nemzetünk tagjává váltak, mihelyt egy hazát nyerve a hazaszeretet neki is lehetővé vált. — Nem akarok hosszasabb lennni e tárgyról, csak még azon ellenvetésre kívánok felelni, mely a zsidók polgárosításának veszélye iránt tétetik, s még azoknál is nagy hatással bír, kik ezen polgárosítást egyébként igazságosnak ismerik.

Mondatik: hogy a zsidók egészen kereskedési iparkodások között élve, e nemzet más lakosainál több ügyességgel bírnak, s hogy így egy fokra emelve a többiekkel, mi jogegyenlőség nevében adatott, általuk könnyen mások elnyomására használtatnék.

Mondhatnám erre: hogy azon nemzeteknek példája, hol a zsidók már emancipáltattak, mást mutat; mondhatnám, hogy a zsidóknak egészen kereskedési iránya inkább elnyomásuknak következése, mely által e nép egész munkássága egészen kereskedésre szorittatván, az egy ponton szükségképen magasabbra emeltetett; mondhatnám, hogy a polgárosítás által a zsidóknak új utak nyittatván, ezen tisztán kereskedési szellem az emancipátió után inkább gyengülni, mint erősödni fog: de mindezek csak hihetőségek, s én nem fogom a mélt. főtáblát fárasztani bebizonyításokkal, csak egyre tegyen szabad figyelmeztetnem a mélt. főrendeket, arra: hogy mindazon rossz következések, melyeket a polgárosításból jósolunk, már léteznek, s hogy ha a polgárosítás ezen káros állapotot nem fogja is megszüntetni, azt legalább 'nem tagadhatja senki, hogy mindazon rósz, mit a zsidókról tudunk, a legnagyobb középkori elnyomás alatt nőtt, s hogy így az el-

nyomás legalább a bajok megszüntetéséhez vezetni nem fog; mert váljon mik azon dolgok, melyekért a zsidók polgárosítását annyira veszélyesnek tartjuk? Ha valahol a lakosokat nagyobb szegénységben látjuk, mint más helyen, legyünk bizonyosak, zsidót fogunk találni, ki ezt okozá; így szól ez egyik.

De váljon ez azt bizonyitja-e, hogy a zsidóknak mostani állapotja a közjóra szükséges? „Ha valahol tolvajság követtetik cl,az orgazda, az, ki a tolvajt a tetthez készté, s benne segité, bizonyára zsidó vala, — így szól a másik.

De váljon ez a jelen állapot dicséretére szolgál-e? „Ha valahol csalás követtett cl, a zsidó nem fog hibázni," így szól a harmadik.

De váljon ez azt bizonyítja-e, hogy a jelen törvények a kereszténytt a zsidó ellen biztosítják-c-? s ha látjuk, hogy azon elnyomás, mely eddig létezett, polgártársainkat nem biztosítja, ha meggyőződünk, hogy ezen elnyomás nagyobb már nem lehet, hacsak a középkor példája szerént zsidó-üldözéseket követni, s őket birtokuktól megfosztani nem akarjuk, nem józanabb-c c nép polgárosításában helyezni inkább reményeinket, mint egy oly állapothoz ragaszkodni, melynek káros következéseit tagadnunk nem lehet, s melyet ha a közjó nem védhet, bizonyára minden igazságszerctetct, minden keresztény érzemény reg elkárhoztatott?— Ha mind ez áll, ha a zsidó demoralisatiójának oka csak azon elnyomás, mely alatt e nemzet eddig szenvedett; ha antinationalis szellemének kútfeje csak azon állapot, melyben a zsidó magát eddig a haza polgárjának nem érezhető; ha valószínű, hogy a zsidók polgárosítása e nemzet moralisatiójára s nomzetisitésere jótékonyan hatni fog; ha bizonyos, hogy ezen polgárosítás legalább semmi oly roszat maga után vonni nem fog, mit már a mostani elnyomás alatt teljes mértékben nem tapasztalnánk: bátran merem mondani, nincs ok, mely minket a KK. és RR. kivánatainak megtagadására bírhatna; nincs semmi ok, mi minket egy oly törvény alkotásától vissza tartóztathatna, melyet századunk felvilágosodottabb szelleme kíván, melyet nemzetiségünknek érdeke enged, melyet czcrcknek áldása követni fog.

3. A szólásszabadságról.

(A főrendeknél. 1840. apr. 22.)

Ha azon kegy. kir. leiraton, mely által tanácskozásaink eddig felfüggesztettek, végig megyünk: lehetetlen eltitkolni azon örömérzetet, melylyel a k. kir. leiratnak egyes részei sziveinket eltölték.

Azon biztosítás, mely által királyunk szavára emlékezve, alkotmányunk fenntartása mintegy újra igértetik, azon nyilatkozás, hogy törvényadta szólásszabadságunknak sértése soha fejedelmünk szándékai közé nem tartozott, — azon magas szó, mely által királyunk kegyességére intetünk — mindez örömmel tölti sziveinket, — mindez újra bizonyítja, mennyire nem csalódott nemzetünk azon reményekben, melyekkel ö felségének trónra-emel tetősét fogadá, melyekkel — nehezen, sértve bár — eddig minden lépéseit követé, — melyekkel sérelmeinek a magas trón elébe való jutását állhatatosan kívánva, kérelmeinek igazságában már kívánatainak teljesítését látá.

De mennyivel nagyobb vala az öröm, melylyel a k. kir. leiratnak jegyes részei szíveinket eltölték, — mennyivel erősebb azon bizalom, mely kebleinkben ébrede, — mennyivel szebbek a remények, melyekkel a jövőbe tekinthetőnk: annyival szomorúbb megvallani, ha e k. kir. leiratot a jelen tárgygyal ösezefüggésbe hozzuk, s benne, mint sokan, nem egy királyi nyilatkozást, hanem sérelmeink orvoslását keressük: hogy ezen k. kir. leirat által helyzetünk semmiben sem változott, — hogy benne semmi nem foglaltatik olyan, mi által kérelmeink haszon-

talannokká, panaszaink alapnélküliekké válnának. — Mert nézzük e k. királyi leiratot végig, s mit találunk benne? Alkotmányunknak fenntartása ígértetik; — ámde lehet-e felednünk, hogy egyes polgárok elzáratása által a I. R. 9. címe, — egy országgyűlési követnek eltiltása, a másiknak perbeidézése által követjeinknek függetlensége, s így alkotmányunk,legszentebb részeiben sértetett, — shogy mindezen sérelmek nemcsak orvosolva, de még elismerve sincsenek?— Móndatik: hogy a szólásszabadságnak sértése soha királyunk szándékai közé nem tartozott; ámde nem kell e szomorúan tapasztalnunk, hogy míg egyes polgárok köztanácskozásokban tartott beszédekért, melyeknek semmi rósz következésük nem vala, ily nehéz felelősségre vohattak; — míg a jelen eljárás fennáll, szólás szabadsága tettleg nem létezik, s a szólás szabadsága fejedelmünk minden kegyessége mellett tettleg lehetetlenné válik?

Fejedelmünk kegyességére emlékeztetünk; — de váljon nem kell-e emlékeznünk azokra is, kikhez e magas királyi szó csak börtönök falain juthat át, s kiket a legjobb fejedelem szíve másoknak hibás tetteitől meg nem őrizhet? — Nem kell-e megváltanunk egy szóval: hogy bármi szépek legyenek azon remények, melyekkel a jövőbe tekinthetünk, jelen szomorú helyzetünk semmiben nem változott, s a múlt sérelmek orvoslása még hátra van? — Ötödször kerül e jelen tárgy tanácskozás alá, és én nem fogom cs. kir. főhercegségedet s a méltóságos főrendeket az annyiszor mondottaknak ismétlésével fárasztani, — a tárgy egyszerűbb, mint hogy hoszabb bizonyításokra szüksége volna, — fontosabb, mint hogy ennyi vitatások után mindenki nem szerzett volna magának egy bizonyos meggyőződést,
— s kit szíve, kit az esetek puszta előadása s a hozzá alkalmazott törvényeknek száraz szavai meg nem győztek, arra beszédemnek hatása úgy sem lehet. — Csak egy oldata van a kérdésnek, vagy inkább jelen állásunknak, mely — csekély belátásom szerént — még tekintetbe nem vétetett: a jövő.

Eddig a múltról szóltunk, — nincs ok, mely mindkét részről a múltra nézve felhozva, — nincs nehézség, ellenvetés, mely előadva, vagy megcáfolva nem volna; de arról: mik leendenek a méltóságos tábla állhatatosságának következései, mi leend parliamentaris győzelmeinek díja? — eddig nem szóltunk még, s én csak erre kívánom irányzani a méltóságos tábla figyelmét.

A jövő az, mi tetteinkről ítélni fog, mi áldani, vagy kárhoztatni fogja határozatainkat, s nem lehet érdektelen, főkép a dolgok jelen stádiumában, hol az hihetőkép utolszor kerül tanácskozásaink alá, legalább egy tekintetet vetni azon jövőre, melynek javát eszközölni vala feladásunk, s ha már állhatatosan akarunk haladni előbbi ösvényeinken, előre meggondolni: hová vezet? — E méltóságos tábla további állhatatosságának első következése — teljes meggyőződésem szerént — e tárgy letétele.

Ha e méltóságos tábla annyi felszólítás, annyi kérések után még tovább is állhatatos marad megtagadásaiban: a KK. és RR. nem reményelhetnek többé egyességet.

Elégszer visszavehettek elveik, elégszer megtagadtalak kívánataik; nincs hátra egyéb, mint hogy állhatatosan elveikhez rakaszkodva ők is. e tárgy további vitatásáról lemondjanak, s egy jövő, boldogabb időre bízzák azon ügynek kivívását, melyért kötelességük szerént fáradozni meg nem szűntek, de melyet kivívni nem nekik adatott. — Teljes meggyőződésem szerént, csak c tárgy letételéhez vezethet e méltóságos tábla további állhatatossága.

Nézzük tehát ennek következéseit, — következéseit a kormányra nézve, mely hogy erős legyen, a nemzet érdekében van; következéseit törvényszékeinkre, melyeknek függetlenségéért a méltóságos tábla annyira buzog, — következéseit a nemzetre nézve, melynek javát eszközölni — első, legszentebb kötelességünk.
— A kormány hihetőkép folytatni fogja előbbi eljárását, hivatkozva a szokásra, hivatkozva c méltóságos tábla határozataira; nincs semmi, mi a kormányt előbbi

elveinek változtatására bírhatná. — De váljon fogja·c ez nevelni a kormány tekintetét? — fogja-e nevelni azon bizodalmát, mely alkotmányos országban miként a kormánynak legerősebb támaszát teszi, úgy jótékony hatásának leglényegesebb feltétele? — Én kételkedem. — A kormány hatalmas leend, de a közvélemény ellen, — a kormány büntetni fog, de a nemzet helybenhagyása nélkül, — a kormány hallgatásra fogja bírni legszilárdabb elleneit, de az ellenekkel hallgatni fognak leghívebb, legfüggetlenebb pártolói is; s nem ez azon csend, mely a kormányt erőssé teszi, — nem ez azon állapot, melyben én egy alkotmányos ország kormányát látni kívánom.

Most nézzük törvényszékeinket.

Ragaszkodni fognak előbbi elveikhez, s ítélni, miként előbb ítéltek. — Ámde miután a KK. és RR. ezen ítéleteket törvényteleneknek nyilatkoztatták, — miután e teremben habár csak a kisebbség e véleményben osztozott, miután maga e méltóságos tábla új törvények alkotását kívánva, azokat, melyek szerént ítéltetett, legalább homályosaknak hirdette, — miután a közvélemény oly hangosan felszólalt, — nem nehezedett-e törvényszékeinknek állása? — Ők ragaszkodni fognak előbbi elveikhez, — ők ellent fognak állani a közvélemény dagályainak, s reménylem, ellentállani azon belső ösztönnek is,— mely őket, a legfőbb bírákat, talán nagyobb szigorúságra intené, ha majd elleneik ügye forog kérdésben.

Én hiszem, akarom hinni mindezt: — de váljon kell-e törvényszékeinket ily nehéz összeütközésekbe hoznunk? — kell-e bíróinkat oly helyzetbe állítanunk, hol már kötelességeiknek puszta teljesítésére a polgári legnagyobb erény kívántatik?

Most nézzük a nemzetet.

Vagy azt gondoljuk talán, hogy határozataink után minden szabadabb szó el fog hallgatni hazánkban, — hogy a nemzet e tárgy letételében meg fog nyugodni, s a kormánynak s törvényszékeinknek alkalmuk nem leend előbbi elveik folytatására?

Méltóságos főrendek! ne gondoljuk ezt.

Hol szigorú törvények léteztek, ott soha nem hibázott még az áruló, soha nem hibázott még az áldozat. — Vannak mindég, kik a legártatlanabb tettet kajánul a törvényhez alkalmazzák,— vannak, kik végrehajtásra önmagok ajánlkoznak áldozatul, — s ha azon kevés évnek tapasztalásain általmegyiink, hol nálunk is, szóbeli vétségek iránt nagyobb szigorúság létezett, látni fogjuk, hogy több alávalóság s több lelkesedés található honunkban is, mint előre gondoltuk volna. — De én nem egyes esetekről szólok, jól tudom én, hogy a legtisztább lelkesedés, a legnemesebb szándék oly tettekre vezethet, melyeket a közállománynak tűrni nem lehet, és szánom az áldozatot; de meg vagyok győződve, hogy szigorúság nincs, mely törvényesen s a nemzet aggodalmáért gyakorolva, kegyetlenséggé válnék. — De váljon azon szigorúság, mely c tárgy letétele után hazánkban a szóbeli vétségek iránt hihetőkép létezni fog, nyugodalomhoz fogja-e vezetni a nemzetet? — Nézzük a jelent, tekintsünk vissza a múltra, s ítéljünk a jövőről.

Váljon nem ezen kérdés vala-c az, mi országgyűlésünk folyamát megakadályoztatá, mi már országgyűlésünk előtt az egész nemzetet izgalomban tartá, s báró Vessclényi Miklóssal megkezdve, mind azon szomorú eseteknek, melyek azóta történtek, alapjául szolgált? — s mi reménylhetjük-e, hogy a nemzet megfog nyugodni, ha majd e tárgy letétetett, — hogy azon többség-c nemzetünknek, mely ennyi állhatatossággal vitt ez ügy mellett, le fog mondani legigazságosabb kivárnatairól, legforróbb óhajtásairól, hoszú iparkodásának céljáról, csak mert c méltóságos tábla c kívánatukban meg nem egyezett, s a nemzet képviselői azt kénytelenségből letevék, — hogy a letétetett tárgy nem fog ott maradni, hogy úgy mondjam, lábaink alatt, — akadályoztatva minden lépést, melylyel haladni akarnánk, — elkeserítve minden viszonyainkat, — elrontva minden bizodalmát?

Mert ne gondoljuk, inéit, főrendek! hogy királyunk kegyessége s törvényszékeinknek nagyobb engedékenysége a megcsonkult birodalmat helyre fogja állítani. Alig a sérelem orvosolva nincs, míg az elvek fennmaradnak, míg e jelen eljárás csak a lehetőségek köze tartozik: a nemzet nyugodva nem érezheti magát.

A nemzetet nem kegyesség, hanoin csak törvényeinek szoros megtartása biztosíthatja. S mit, ha ez ugyvan, — mit, ha a kormány a legjótékonyabb intézeteket teszi, a nemzet szólásszabadságára emlékezve, nem bízik jótéteményeiben, — mit, ha egyesek a leghasznosabb dolgokat indítványozzák, és senki nem hallgat szavokra, — ha a legjobb vállalatok céloztatnak, és senki nem ajánlkozik pártolásokra, — ha az egész nemzet vágyai, reményei, iparkodásai ez egy kérdésben összpontosulnak, s minden haladásról s minden reményről, melylyel eddig a haladást követtük, egyszerre lemondhatunk? Akarja-e a mélt. tábla magára vállalni a jövőnek feletterhét? — vagy azok után, miket tapasztalunk, nem kcll-e megvallanunk, hogy ez legalább valószínű? — A vándor, ha azt, mit kincsének tartott, elvesztő, megáll, s felkeresi vesztett vagyonát: s mi várhatjuk-e, hogy egy nemzet, ha attól, mit legnagyobb kincsének tartott, minek birtokában magát gazdagnak érzé, megfosztatott, nyugodtan haladna tovább? — Ezek leendőnek csekély belátásom szerént — e tárgy léteiének következései. Erősíteni akartuk a kormányt, s megfosztottuk legerősebb támaszától, — biztosítani akartuk törvényszékeink függetlenségét, s a lehető legnehezebb állásba hoztuk, meg akartuk nyugtatni a nemzetet, s felingereltük.

Adja az ég, hogy csalódjam, de én mást e tárgy letételétől nem várhatok, s nem, hogy a mélt. tábla további állhatatossága máshoz vezethetne, mint e tárgy léteiéhez. —

De váljon nem a KK. és RR. okai-e annak, hogy e részben még eddig egyesség nem szereztetett? — így kérdez talán valaki, és sokan a mélt. fő R-dck közül talán önmagok hiszik azt.

Két ok hozatik fel azon állításnak bebizonyítására.

Az első: hogy c mélt. .tábla által tett többféle javaslatok a KK. és RR. által el nem fogadtattak; — a második: hogy a KK. és RR. intézetei oly elveket foglalnak magokban, melyekkel kormányozni nem lehet.

Legyen szabad ezen állításokra röviden felelnem.

Az elsőre: hogy e mólt, tábla ajánlatai a KK. és RR. által el nem fogadtattak, bátor vagyok azon megjegyzéssel felelni; hogy ez bizonyára csak azon egy igen egyszerű okból történt, mert ezen ajánlatok elfogadhatók nem valának. Az első, melyben a KK. és RR. nj, korszerűbb, általános alkotmányi elvekkel meggyőzve törvények alkotására felszólíttattak, azért nem, mert míg a két tábla elveiben oly távol álla egymástól, a KK. és RR. új törvények alkotásában egyességet nem várhatónak, s ha várhattak volna, a nemzet legfőbb jogait nem függeszthették fel oly törvények alkotásáig, melyeket a kormány helybenhagyása nélkül alkotni nem lehet, s melyeknek puszta reményéért tőlök már az kívántatok, hogy a fennforgó esetek helybenhagyása által, létező törvényeinket úgy magyarázzák, mint azt sem általános alkotmányi elvük, sem meggyőződésök nem engedi. Az ajánlatok másika, hol minden irományoknak együtt való felterjesztése kívántatok, azért nem, mert oly országban, hol a két kamarai rendszer legalább tettleg létezik, oly példát veszély nélkül felállítani nem lehet, mely többször ismételve, ha azt mutatná, hogy e mélt. tábla a kormánnyal mindig egyet ért, fkönynyen haszontalannak — ha azt, hogy a nemzet kívánatainak mindég ellcntáll, könnyen károsnak mutatná a mélt. táblát, s mindenesetre nevelné azon esetek számát, hol a kormány s törvényhozás mindkettőnek kárával egyenes összeütközésben vannak.

S most megyek az okok másodikára, arra: hogy a KK. és RR. izenetci oly elveket foglalnak magokban, melyekkel kormányozni nem lehet, s bármennyi

fontosság tulajdoníttatott is nehányak által ezen állításnak, csak egy általános s igen közönséges nézettel fogok rá felelni.

Minden alkotmány, hol a királyi hatalom szabadsággal párosul, szükségkép oly elveket foglal magában, melyek egyenként tekintve,látszólag vagy a királyi hatalommal, vagy a szabadsággal ellenkezésben állanak. A királyi hatalom a törvényhozási általános vétót, a hadsergek parancsnokságát, a hivatalok kinevezését, s az egész végrehajtó hatalmat tartja magának, — s hacsak ezen jogot tekintjük, talán az absohitismiis küszöbén láthatjuk magunkat: a nemzet törvényhozásában, az adónak s minden subsidinmoknak szabad megajánlásában, gyülekezeti jogában, szólásszabadságában bizik, s ha ismét csak ezen jogokat tekintjük, által nem látjuk, miként lehet ennnyi szabadsággal kormányozni. De tekintsük meg ezen jogokat együttvéve; gondoljuk, hogy minden jogok felett egy nagy kötelességérzet áll, mely a királyt és a nemzetet természetes korlátái közt tartja, — s talán által fogjuk látni, hogy a kormány mind ezen jogok mellett alkotmányos hatalmát fenntartja, — s bármi szabadok legyenek azon elvek, melyeket a KK. és RR. izeneteikben felállítanak, míg azon jogok, melyekkel alkotmányunk a királyi hatalmat felruházta, fennálíanak, az alkotmákyos kormány hazánkban lehetetlenné válni nem fog, fökép addig nem, míg az ország szelleme az marad, mi most, — míg a nemzet nyugalmat kíván, és szabadság alatt nem ért mást, mint mit törvényeinek szoros megtartása mellett eddig élvezett.

Vannak, kik ezen kételkednek, s korunk haladási ösztönét revolutionalis irányoknak tulajdonítják.

A kis dézma megszűnik, s ők az országot veszélyben látják, — a páleabiintetések korlátoltatnak, s ök az alkotmány romlása felett keseregnek, — a jobbágyoknak örök megválthatási jog adatik, s ők a birtok szentségét látják sértve; — nem hozatik egy igazságos törvény, nem haladunk egy lépést a nélkül, hogy számtalan panasz ne követné tetteinket, — a nélkül, hogy egy egész csoport hazánk romlását ne jóslaná.

Ne hagyjuk magunkat ámítani ily beszédek által, — a nemzet halad, de nyugodt, — s épen, mert haladni akar, azért fog nyugalomban maradni. — Meglehet, hogy e haladás némely egyes érdeket sért; — nem csodálatos, ha azok, kik eddig csak élveztek, nehezteléssel néznek a korra, melyben tölök is áldozatok kívántainak; — természetes, hogy azok, kik magokat oly magosaknak vélték, haraggal néznek mindenre, mi másokat hozzájok felemel; — vannak emberek, kik, mint Cicero mondja; „numulos curant, vilhilas; hortulos, non Rempublicam," s ezek veszélyeket láthatnak, ezek remegjenek. De a kormány, ha szándéka — mint reményiem — tiszta, — céljai — mint hiszem — nemesek, bátran nézhet a jövő elébe, —s bármi nagy legyen azon ingerültség, mely itt ott ellene mutatkozik, — habár dolgok történtek, melyeket jóváhagyni nem lehet, — szavak mondattak, melyeket csak szenvedelem sugalla, a törvényhez ragaszkodó kormányt vészek nem fenyítik a jövőben, s ha majdan, a mit biztosan reményiek — a kormány maga ajánlkozik haladásunk vezéréül, a nemzet tapsolva fogja követni lépteit, — s a kormány látni, hogy tetteivel lelkesedést gerjeszte, milyent tárogató nem szülhet többé e határokon.

Röviden összefogom beszédemet.

E tábla további álhatatossága nem vezethet máshoz, mint e tárgy letételéhez; — e tárgy letételének csak károsak lehetnek következései, — károsak a kormányra, a mely iránt való bizodalmát gyengítik, — károsak törvényszékeinkre, melyeknek állását nehezítik, — károsak a nemzetre nézve, melynek haladását akadályoztatják.

A KK. és RR. izeneteinek elfogadása ellenben — meggyőződésem szerént — semmi roszat nem szülhet; alkotmányunk, mely a királyi hatalmat annyi

jogokkal felruházta, s a nemzet nyugodt szelleme egyformán kezeskednek, hogy azon elvekkel, melyek a KK. és RR. által felállíttattak, visszaélések sem történni, sem történhetni nem fognak; — én tehát egész kiterjedésében a KK. és RR. izenetének elfogadására szavazok.

Soha, méltóságos főrendek! pillanat nem volt, hol a nemzet s kormány között a bizodalom annyira szükséges vala, mint most.

'Egy nagy regeneratio küszöbén állunk, s ez a kormány közbenjárása nélkül lehetetlen, — törvénykönyveink javításokat kívánnak, — népünk neveletlen, — intézeteink zsengében állanak, s mindez a kormány segedelme nélkül nem gyarapodhatik.— S ha határainkon túl tekintünk, egy széfbomló s egy szüntelen terjeszkedő birodalom közé állítva, azon monarchiára, melylycl oly szoros kapcsolatban állunk, talán egy nagy jövő vár; — idők jöhetnek, hol Európa szabadsága, korunknak egész civilisatiója ezen monarchiának hatalmától függhet, s e monarchia erős nem lehet, e monarchia ellent nem állhat küzdéseiben, ha e nemzet gyenge, ha e nemzet kormányával viszálkodásokban él. — Ne felejtkezzünk meg magas hivatásunkról.

Egyszer védé már e nemzet Európát, s csak viszálkodásai által győzetett le e vitában; — idők jöhetnek, hol minket egy hasonló jövendőtől csak egyességünk őrizhet meg, s minden nap, melyet viszálkodások közt töltünk, egy országos csapás.— Ne taszítsuk cl tehát magunktól azon egy módot, mely közöttünk egyességet szerezhet, — ne tagadjuk meg tovább a nemzet kívánatait, — ne hozzuk képviselőit azon szomorú helyzetbe, melyben nem kívánataikról, de reményeikről lemondani kénytelenek.

Sok helyesnek látszó ok hozatott fel ezen vélemény ellen, — sok fenségesen hangzó mondás; — a szónoklat kimerítheti ékességeit, de a kormány s nemzet közötti bizodalomnak helyreállása, a törvényhozásnak cgyessége, nemzetünk nyugodalma ezt kívánják, s c méltóságos tábla talán hódolni fog annyi tekinteteknek, hódolni azon erős meggyőződéssel, hogy ha már egy erős kormány szükséges e nemzetnek kifejlődésére, bizonyára mindazon szigorúság, mely a szóbeli vétségek iránt létezett, s talán létezni fog, oly erőssé a kormányt nem teheti, mint egy magában egyetértő népnek önkéntes hódolata, s azon emelő biztosság, hogy mind azt, mit a király népének szabadságban ad, a nemzet vérével fogja visszafizetni egykor.

4. A vallás ügyében.

(A főrendeknél. 1843. jul. 11.)

Ha azon akadályok hoszú során végig tekintek, melyek haladásunkat majd nem lehetetlenné teszik, — ezek közül első helyet foglal kétség kívül azon állapot, melyben a vallásos viszonyok hazánkban állanak. — Mióta az 1791. 26. törvénycikk alkottatott, — mióta ezen törvénycikk által, amint a törvény maga mondja, reformált hontársainknak vallásos szabadsága örök időkre biztosíttatott, és mcgerösíttetett, a súrlódásoknak egész egy hosszú sora következett, mely akkortól mostanig nem szűnt meg, s annyi országgyűlések fáradozásai nem hozhatták helyre Magyarországban azon békét és egyetértést, mely nélkül a legnagyobb nemzetek is lesülyedtek nagyságokból; ilyen kicsiny nemzet pedig, milyen a magyar, egészen elaljasodik s pangásban semmivé lesz.

Ez tovább nem maradhat így.

A vallás kérdése olyan, melyről nekünk határoznunk kell; mi nem hagyhatjuk tovább ezen kérdést függésben; nem engedhetjük, hogy valahányszor törvényes intézkedést szükségesnek tartunk, valahányszor valamely új javítást az

országba be akarónk hozni, mindég mint rémkép a vallás egybebonyolódott állapotba lépjen előnkbe és lehetetlenné tegye legnemesebb igyekezeteinket, legszentebb célzatinkat; — azt hiszem, ez az országgyűlésnek legszebb, legmagasabb feladata, — nekünk, kik itt ülünk, legszentebb kötelességünk a vallás ügyét végre egyszer tisztába hoznunk nem egyes partialis törvénykezések által, hanem oly módon, hogy tisztában maradjon, hogy azon elvekre nézve, melyekre állapíttatik, vitatkozás köztünk többéne lehessen; és így nem csak protestáns hontársainknak, hanem magunknak is nyugalma végre megalapíttassék; ez pedig méltóságos fő RR. egyetlen egy mód által történhetik és ez az: ha törvény által kimondatik minden vallásoknak tökéletes egyenlősége, — minden vallásos viszonyokban létezendő tökéletes viszonyosság, — minden vallásoknak általános szabadsága.

Ha e dolognak ezen állásában semmi talán az országban nagyobb reményekkel nem váratott, mint utolsó törvényjavaslatunkra ő felsége által Ígért k. k. válasz, az igen természetes: de épen oly természetes az is, hogy ezen k. k. válasz azon formában, melyben adatott, e reményeknek eleget nem tett, hogy a várakozásokat ki nem elégítette; nézetem szerént ez a dolognak állásából foly.

A vallásos állapotok Magyarországban, felfogásom szerént, oly állapotban vannak, hogy azokat egyes részletes intézkedések által elrendezni, — hogy azok k,özött az országot partialis javítások által megnyugtatni nem lehet; itt általános provisio szükséges, — itt az egyenlőségnek, viszonyosságnak kimondása szükséges. — Ha tehát a kormány ezen királyi leiratban beereszkedett volna mindazokba is, miket mi törvényjavaslatunkban felterjesztettünk; ha mindazokat helybenhagyta volna is: még azon esetben sem jöhetett volna ezen k. k. leirat által a vallásos tárgy úgy tisztába, hogy mi abban tökéletes megnyugvásunkat találtuk volna; mert törvényjavaslatunkban is sok jeles tárgy nem foglaltatik, mely a vallásos viszálkodásoknak kikerülésére egyáltalában szükséges, — ilyen az átmenetei és többek.

De vannak még más okok, melyekért ezen k. k. leirat várakozásainkat nem elégíti ki; az első ok abban fekszik — hogy ha valahol, bizonyosan a vallásos tárgyakban — ha valami jót és célszerűt akarunk tenni, mind azon kérdéseket, melyek a tárgygyal összeköttetésben vannak, in eomplexu kell tárgyalni. — Mind azon pontok, melyek törvényjavaslatunkban igen szoros összeköttetésben állanak egymással, így jelesül: az összeesketésnek módja a lehető legszorosabb összeköttetésben áll azzal, mi iránt ö felsége k. k. leiratában nyilatkozik. — Már most hogy áll ezen k. k. leirat? Ezen k. k. leiratban kimondjaöfelsége szándékát a reversalisokra vagy is inkább, a vegyes házasságokból származott gyermekeknek mily vallásban történendő neveltetésök iránt; az iránt pedig, miként történjék az összeesketés, a királyi leirat nem nyilatkozik.

Már mi ennek a következése?

Ennek következése az, hogy azon indítványokat és javaslatokat, melyeket a kormány az 1. 4. és 5. pontra nézve javasolt, mindaddig nem fogadhatjuk el, minekelőtte nem tudjuk, mi szándéka ő felségének az összeesketések módjának meghatározására nézve, mert a lehető legnagyobb összeköttetésben van egyik a másikkal.

Ezen kívül van még egy ok, melyért a királyi leirat ki nem elégít; és ez megvallom ezen phrasisban fekszik: „nonnisi ubi pacta similia handsueeederent, aut partes eompetentes ipsis paeiseendi jure hoe úti nollent, naseituros illarum liberos religionem patris sequi debere eonstituatur.“ Ha ezen phrasis a törvénybe megy, meg vagyok győződve, hogy ezen phrasisnak épen oly káros következései lehetnek, hogy ennek épen oly interpraetatiók adathatnak, milyek adattak a „ne transitus temere sat“-nak; hogy e szavaknak azon magyarázat adathatik, mintha t. i. a törvény azt kívánta volna, hogy mielőtt valamely vegyesházasság összeköttetik, az ily egyezkedéseknek megszerzése legalább megpróbáltassék. — Én tehát

méltóságos fő RR., mi ezen k. k. leiratot, és különösen mi azt illeti: hogy a jelen k. k. leirat nem olyan, mely egy újonan alkotandó törvénynek már alapjául szolgálhatna, a t KK. és RR-el tökéletesen egyetértek, és erről ő felségét felküldendő felírásunk által, melyet döbbeni felírásunkhoz csatolni kívánok, tudósitandónak vélem. — Egyébiránt nem lehetek egy véleményben a t. KK. és RR-el azon általánosságra nézve, melylyel a k. k. leiratban ajánlott módok ellen nyilatkoznak. — Meg fogom magyarázni nézeteimet.

Mik a kormánynak a k. k. leiratban azon módra nézve, mely szerént a vegyesházasságokból születendő gyermekek nevelése iránt rendelkezni kíván, kifejtett nézetei?— a k.k. leirat ugyanis kinyilatkoztatja, hogy ő-felsége attól, hogy a gyermekek atyjok vallását kövessék, egyáltalán nem idegen; és én úgy értein ezt, hogy ő felsége töevényjavaslatunkat ennyiben helybenhagyja; egyébiránt fenn akarja tartani azt, hogy a házasságra lépő felek egymás között máskép is rendelkezhessenek, mint azt a törvény rendelné. — Jelen viszonyainkban, *így* jelesen, míg törvényeinkben az áll, hogy a vegyesházasságokat mindég csak a eatholicus lelkipásztor előtt lehet kötni, én ő felségének ezen javaslatát el nem fogadnám — miért? — mert ezen esetben meg vagyok győződve, hogy számtalan térítési kísérleteknek nyittatnék ut és kapu.

Nem szólok tehát most arról, hogy ezen k. k. leiratban! javaslatot azonnal elfogadjuk, mert mint most állunk, azt hiszem, hogy ezen k. k. leiratnak javaslatát és indítványát elfogadni nem lehet; — hanem én úgy vagyok meggyőződve, hogy még ez országgyűlés alatt a vallásos tárgyakat rendbe fogjuk hozni. A t. KK. és RR. ez iránt oly szilárdan nyilatkoztak már oly sok országgyűlések alatt, és oly szilárdan nyilatkoztak most, hogy a t. KK. és RR. részéről semmi kétség e kérdésre nézve nem lehet; ők mindég az egyenlőség és viszonyosság elvét pártolták; améltóságos fő RR. közt is bizonyosan a vallásos tárgyban ugyan azon elvek nagy haladási stádiumban vannak: mert ha összehasonlítjuk azt, mi 1836—1840-ig történt, remény lenünk lehet, hogy ily arányban haladva, a mélt. fő RR. 1843. évben kezet fognak fogni a t. KK. és RR-el.

A kormány, mely minket ezen k. k. leiratban felszólít, hogy az egyenlőség és viszonyosság elvét ezen esetben alkalmazzuk, vissza nem léphet úgy, hogy ezen elveknek törvényes kimondását ellenezhetné, és erre nézve sanetióját adni nem akarná.

A jelen viszonyok alatt tehát — noha optimista nem vagyok — azt hiszem, hogy a vallásos tárgy rendbe jő. — Már ha ez áll, ha az egyenlőség! és viszonyossági elv a törvénycikkben kimondatik, és minden törvényes viszonyaink ezen elv útmutatása szerént rendeztetnek el: váljon akkor is elfogadhatatlan leend-e a kormány által a vegyesházasságból származott gyermekek nevelése iránt tett indítvány? én azt hiszem, hogy nem; s részemről nyíltan s világosan kimondom azt, hogy a kormány által indítványozott módot ily viszonyok alatt a vegyesházasságból született gyermekek neveltetésére nézve sokkal célszerűbb, a szabadság elvével sokkal megegyezöbbnek tartom, mint azt, melyet mi törvényjavaslatunkban felterjesztettünk, és melyet én a múlt orssággyűlés alatt tehetségem szerént pártoltam.

Meg fogom mondani a méltóságos fő RR-nek okaimat, mik a t. KK. és RR-nek, mik nekünk, — kik a t. KK. és RR. többségének véleményét e teremben képviseljük — elveink a vallás tárgyára nézve? elvünk tökéletes szabadság, elvünk az egyenlőségnek és viszonyosságnak elve. — Már most kérdem a mélt. fő RR-ket: váljon a viszonyosság és egyenlőség elvének a kormány által tett propositio nem felel-e meg épen úgy, mint azon törvényjavaslat, melyet mi tevénk? váljon a szabadság elvének nem felel-c meg sokkal inkább? váljon, ha a törvényhozás azt mondja: felállítok részemről egy generális provisiót — mert a gyermekeknek vallásos neveltetésére általános provisiót kell felállítani — s ez az lesz,

hogy a gyermekek mindég apjok vallását kövessék; de mivel a vallási érzelmek kifejlése az asszonyi nemben sokkal erősebb, mint a férfiakban, mert a törvény a vegyesbázasságokat pártolása alá vette, és azoknak akadályoztatását törvénysértésnek nyilatkoztatta, és tagadni nem lehet, hogy sok eset lehet, hol egy leány oly buzgósággal viseltetik vallása iránt, hogy inkább, ha szive törnék is, lemond szerelméről, mintsem hogy vallása elveit sértené; megengedem, hogy ott, hol a felek e törvényes provisióval megelégedve nem volnának, máskép is rendelkezhessenek; — de kérdem: nem sokkal több szabadságot és garantiát nyujt-c ily törvény, mely a részeknek megengedi az egyezkedést, és főkép oly tárgyakra nézve, melyekre nézve a törvényhozás a törvények snkeres alkalmazását csak akkor remélheti, ha a felek parancsában megegyeznek? és épen ilyen a nevelés; mert kérdem a méltóságos fő RR-ket, váljon miként fogják nevelni oly szülök gyermekeiket, kik kénytelenitvc lesznek arra, hogy azokat bizonyos forma szerént neveljék, belsőkép máskép lévén meggyőződve, és mást kívánván, mint mit a törvény rendel? De mondatik, hogy ezen viszonyosság, mely a királyi leiratban ajánltatik, inkább látszó, mint való, — hogy ezen viszonyosság nem létez, mert reformált hontársaink meggyőződésével nem egyez meg az, hogy a még csak születendő gyemekek vallásbeli neveltetéséről rendelkezés történjék.

Én, méltóságos fő RR. bizonyosan, ha valaki, mélyen tisztelem azokat, kik azon véleményt felállították; de megvallom, nem egyezem meg velők, és részemről épen az ellenkezőről vagyok meggyőződve, t.i. arról, hogy reformált hontársaink meggyőződésével ellenkezésben nem áll, sőt nem is állhat, miután azon esetre, ha ez állna, bizonyosan reformált hontársaink buzgóságukat arra nem fordították volna, hogy a gyermekeknek mikénti neveltetéséről törvényes rendelkezés tétessék. — A törvényes provisio szintúgy rendelkezik a születendő gyermekekre nézve, mint egyes felek között kötött szerződések; — ha tehát ellenkezésben állana reformált hontársaink vallásos meggyőződésével az: hogy a gyermekek vallások neveltetéséről születések előtt rendelkezzenek, akkor nekik in mássá ezen törvény ellen fel kellett volna lépni, és protcstálni, ez egyik okom. — De mondhatná valaki, hogy különbség van a törvényes provisio, és egyes részek között kötött contractualis provisiók között; — c részben nem fogok ragaszkodni ellenkező nézetemhez, csak azt állítom, hogy reformált hontársaink vallásos nézete semmiben sem különbözhetik azon vallásos nézetektől, melyekben ugyan azon vallásban levő más nemzetek minden reformált confessioi vágynak.

Már pedig erre nézve biztossá tehetem a méltóságos fő RR-ket, hogy ez annyira nem ellenkezik más országban, például Badenben a reformátusok vallásos meggyőződésével, hogy ott. hol a törvény ilyetén provisiókat és szerződéseket megenged, igen számosak, sőt számosabbak azon esetek, melyekben a reformátusok kérvén ily szerződéseket, minden gyermekek a reformált vallásban neveltetnek. — Én tehát azt hiszem, a viszonyosság valósággal létez, és meg vagyok győződve, hogy reformált bűntársaink tiszteletremélló vallásos buzgósága mellett nem lesznek utolsók, kik azon törvény engedőimével élni fognak. De valamennyien tudjuk, mik voltak következései a rcversalisoknak, valamennyien tudjuk, hogy minden vallásos viszálkodások nagyobb része épen ezen reversalisokból származott; már ha, mint némelyek gondolják, a kormány által javaslóit és indítványozott mód nem más, mint a reversalisoknak törvényesitése; ha az csakugyan nem más, mint a reversalisoknak valóságos behozatala, nem kell e tehetségünk szerén' ez oly károsnak mutatkozott dolog törvényesitése ellen felszólalnunk? — Én részemről nyíltan kimondom, ha ma az javasoltatnék, hogy reversalisoknak adása mind a két félnek engedtessék meg, ily törvényt, habár viszonyosságot látnék is benne, rosznak tartanám azért, mert a rcversalisokat foly valaminek tartom, mi minden szabadsággal ellentétben áll; — a reversalisok egyes felek között kötött kötések, de miként kötött kötések? — egy harmadiknak, egy idegennek befolyá-

savai; — a reversalisok oly kötések, melyektől a contrahensek közös megegyezéssel is vissza nem léphetnek; — a reversalisok oly kötések, melyekre nézve egy harmadik tökéletesen idegen még a contrahens félnek halála után is reclamatiót tehet; — a reversalisok, nem contractusok, hanem egy tökéletesen idegen testületnek adott ígéretek az iránt, hogy a gyermekek mily vallásban fognak neveltetni: ez meggyőződésem szerént minden szabadsággal ellenkezésben áll; mert meggyőződésem szerént ágy előre magát senki sem kötelezheti le, hogy — habár megváltoztatta volna meggyőződését — előre ígérje, hogy gyermekeit egy bizonyos és talán meggyőződésével ellenkező módon fogja nevelni.

De váljon azon mód, mely a kormány által javaltatik, a reversalisokkal áll-e legkisebb hasonlatosságban? áll annyiban, hogy a javaslóit szerződések a gyermekek vallásos oktatásáról rendelkeznek, de másban miben? váljon nem lehet-e az ily házassági paetumoknak kötésére nézve oly formákat szabni a tör vényben, melyek által tökéletesen kizáratik minden harmadiknak befolyása? váljon ez által, hogy tisztán privát szerződéseknek jelentettek ki, nincs-e megengedve, hogy a felek minden pillanatban tölök visszaléphessenek? nincs-e kizárva minden idegennek beavatkozása? nincseu-e eltiltva minden harmadiknak reelamatíói joga? De azt hiszik tán némelyek, hogy a k. k. leiratban felhozott javaslatok elfogadása által azok, kik vallásuk iránt felette buzgólkodnak, mintegy felhivatnának arra, hogy az ilyetén Ígéreteket a felektől mindenféle módon kicsikarván, ezzel vallásuk terjesztésére visszaéljenek; és én magam is úgy vagyok meggyőződve, hogy ha az ilyetén házassági pactumok megengedtetnek, azok, kik vallásuk iránt tán szerfelett buzgólkodnak, mindent el fognak követni, hogy ilyetén ígéretek adassanak, és pedig minél számosabban; én ennek valószínűségét egyáltalában nem tagadom.

De váljon azon túlbuzgóságnak munkálkodásait törvényes provisiókkal akadályoztathatjuk-e? vagy ha az, mit törvényes javaslatunkban mi ajánlánk, t. i. hogy minden gyermek apja vallását kövesse, a kormány által elfogadtatik,— azon tnlbuzgólkodók nem fognak-e épen úgy fáradozni vallásuk terjesztése mellett, mint ezen esetben? csak a terrénum különböző; ha most a kormány által tett propositio elfogadtatik, minden erejüket arra fogják fordítani, hogy Ígéretek és szerződések köttessenek; ha törvényjavaslatunk fogadtatik el, minden erejüket arra használni, hogy vegyesházasságok ne köttessenek; itt más a terrénum, csak az a kérdés, váljon a törvényhozásra nézve, miután kinyilatkoztatta, hogy a vegyesházasságoknak akadályoztatását valami veszélyes dolognak tartja, nem sokkal jobb-e, ha azon túlbuzgólkodók azon fáradnak, hogy ily szerződések adassanak ki, melyek később minden pillanatban megsemmisíttethetnek, mintha minden vegyesházasság akadályozásán iparkodnának, — megmondám ez egész tárgyra nézve személyes nézetemet.

Legyen szabad, habár szokatlan is, itt egy auctoritásra hivatkozni; — nem törvény, nem magyar író, de oly férfiú, ki a szabadság elveinek terjesztésére nézve Németországban többet tett, mint bár ki; és ki azon résznél és felekezetűéi, melyhez tartozom, elég nagy auctorítással bir: és ez Rottcek Károly; *ü* ugyan is a kölni püspök iránt létező villongások idejében egy broschürt irt, és abban épen ezen esetre alkalmazókig — mert itt is majdnem ugyan azon kérdések jöttek elő — ezeket: „lek biliige es, dass die bürgerliche Gesetzgebung eine Regei fur die Erziehung der Kinder aus gemischten Éhen aufstelle, doch nur unbcschadet der den Brautleuten zu gewahrenden Freiheit etwas andercs für ikre künftigen Kinder dnrch Ehevertrag zu bestiminen/ Ezt csak azért hoztam fel, hogy kimutassam, miképen sokan, kik a szabadság mellett küzdöttek Németországban, ugyan azon elveket védték, ugyan azon terrénumra állottak, melyeket most a k. k. leiratban örömmel látok.

Röviden összefogom a mondottakat.

Meggyőződésem szereid a királyi leirat nem olyan, mely törvényjavaslatnak alapjaid szolgálhatna; nem először azért,mert az egyenlőség és viszonyosSágnak elvei nem általánosan, hanem csak alkalmazólag azon egy esetre mondatnak ki; — nem másodszor azért, mert a királyi leirat csak a 3. pontra terjeszkedik, és nem szól a többiekre, miket törvényjavaslatunkban felterjesztettünk, és mik a 3. ponttal szoros összeköttetésben vannak; — nem harmadszor azért, mert oly fihrasist foglal magában, mely ha törvénybe foglaltatnék, új surlódásoknak és bajoknak nyújtana alkalmat; - ennyiben tehát a t. KK. és RR-el egy értelemben vagyok. — De mivel azon esetre, ha vallásos villongásaink végkép egy oly,törvény által intéztetnének el, melyben a vallásos egyenlőség és viszonyosság kimondatnék, én a királyi leiratban a vegyesbázasságokból született gyermekek születésére nézve ajánlott módot nem csak hogy nem károsnak, de olyannak tartom, mely a vallásos szabadság elveivel, még törvényjavaslatunknál is, jobban megegyez; — felszőlitandóknak vélném tehát a t. KK. és RR-ket: hogy a királyi leiratban ajánlott törvényes intézkedések iránt, nem, mint tették, általánosan, hanem csak a dolog jelen állására nézve nyilatkozzanak, s kimondják: hogy addig, míg az egyenlőség és viszonyosság elve minden vallásos tárgyra alkalmazva nem lesz, a felírás által ajánlott változásokat el nem fogadhatják; főképen azért nem, miután a k. k. leiratban ajánlott pontok iránti intézkedés célirányosan nem történhetik, míg ő felségének nézete a többi pontok iránt az ország rendei által ismerve nem leend.

Nem jó, nem célirányos meggyőződésem szerént — ha előre ily határozottan nyilatkozva, további tractatusoknak útját elvágjuk, s miután még is megtörténhetik, hogy később tán meggyőződhetnénk a kormány ezen indítványának helyességéről, előre kimondjuk, hogy azt semmi esetre elfogadni nem akarjuk.

5. A magyar nyelv ügyében.

(A főrendeknél. 1843. aug. 17.)

Egy félszázad múlt, mióta halhatatlan emlékezetű József császár, azon meggyőződésből indulva ki, hogy élő nemzetek tudományos s közálladalmi kifejlődésüknek eszközéül holt nyelvet nem használhatnak anélkül, hogy egy részről a kifejlődés gátoltatik, míg a másikról maga az ily módon mívelt classicus nyelv, számtalan barbarismusnál mással alig gazdagodnék: — tartományainak minden közdolgaiban egy élő nyelvnek használatát parancsolá; egy félszázad folyt el, mióta apáink József császárnak ezen parancsolatja által kötelességük érzetére, melylyel minden nemzet ön nyelve iránt tartozik ébredni, honi szép nyelvünk felemelésére fordíták figyelmüket; s ha azon hoszú időszakot tekintjük, mely alatt ezen — még inaiglan be nem végzett ügy — törvényhozásunkat annyi országgyűlésen keresztül elfoglak!: töltheti keblünket fájdalom, ha eszünkbe jut, miként e nemzetnek ily általános s legigazságosabb kívánata egy hoszú félszázad alatt még nem teljesülhetett egészen; — töltheti öröm, midőn látjuk, hogy ennyi ellenszegülés egy, s még vétkesebb közönyösség mellett, más részről e kérdésben csak állhatatosságunk által segítve — lépésről lépésre, de mindég haladtunk; de mindenesetre azon meggyőződésnek kell bennünk támadni, hogy ezen tárgyra minden jő ok “ég elmondatott; s hogy ha valami, bizonyosan ez azok közé tartozik, melyeknek végkép való eldöntését továbbra halogatni nem lehet.

Ha valamely tárgyban minden ok kimeríttetettt a discussió folytatására, csak szenvedélyek maradnak fel, s úgy hiszem e kérdésben e stádiumhoz értünk. — Ez vala kétségen kívül azon nézet, mely a t. KK. és RR-ket a jelen törvénycikk alkotásánál vezérlé, s őket arra bírta, hogy mellőzve minden részleteket, egy ál-

taláuos elvet mondjanak ki törvényjavaslatukban inkább, melynek kevés kivételeit elősorolni, könnyűbbnek, célirányosabbnak is látszott. — S én e részben a t. KK. és RR. véleményét — feltartván magamnak a szerkezetre nézve némely észrevételeket — egészen osztom.

Ez nézetem az ajánlott törvényjavaslat 3. §-ára nézve is, melyben a magyar nyelvnek alkalmazása a közoktatásra s nevelésre nézve rendeltetik; s miután a t. KK. és RR, a magyar nyelv alkalmazására nézve a nevelés iránt alkotandó törvényeikkelyre hivatkozván, itt azon eseteket, melyekben a magyar nyelv a nevelés kára nélkül még nem alkalmaztathatnék: — egy kivételt kívánok tenni; én ezen általános törvényből, miután Pozsega, Szerém és Verőce vár megy ék,^így szinte Buecari s Fiume kerületek iránt úgy lévén értesítve, hogy ezen megyékben s kerületekben a magyar nyelvnek, alkalmazása jelen körülmények között még nem lehetséges: ezen törvényhatóságoknak egy hat évi határidőt kívánok adatni, mely alatt ők az eddigi latin nyelvnek gyakorlatában meghagyandók.

A törvényjavaslatnak hátra levő három pontja egyenesen csak Horvátországot illeti.

Nézetem ezen pontokra nézve ez: hogy Magyarországnak viszonyai Horvátországra nézve mindég nehezebb, mindég bonyolódottabbakká válnak, azt fájdalmasan tudjuk s érezzük valamennyien; mik ezen bonyolódásoknak főokai — nem fogom részletesen fejtegetni itt; a dolog sokkal fontosabb, minthogy így csak mellékesen tárgyaltathatnék.

Mennyire tulajdonítható e szomorú állapot a kormánynak, mely a Horvátországban mutatkozott mozgalmakat korán sem méltatá annyi figyelemre, mennyit azok érdemeltek volna? mennyire egyes fondorkodók vétkes célzatainak, s az úgynevezett illyr párt nemzetellenies törekvéseinek? mennyire tulajdonítható némely túlbuzgólkodó magyarok roszúl irányzott hevének, mely a szláv nemzetiséget sértve, pártoktól ürügyül, s izgatási eszközül használtatott? nem szándékom fejtegetni.

Bármint legyen is ez, bizonyos marad, hogy Horvátországban a magyar nemzetiség ellen ellenszenv létez; hogy ez nem törvényhozásunk túlhevének eredménye — mert talán soha lasabban s több mérséklettel törvényhozás nem munkálkodott, mint épen a miénk a magyar nyelv tárgyában; — hanem más ettől egészen független okoknak következései; hogy végre ezen antipathiák, melyek Horvátországban nemzetiségünk ellen léteznek, igen ügyesen reactio következményeinek hirdettettek, s mint olyanok állíttattak a eivilisált világ elébe.

Mindezek tények, melyeknek bebizonyítása — fajdalom! nem szükséges. — De mit kell a dolog ezen állásában tennünk? ez a kérdés, melynek megfelelése bármi fontos legyen, s bármi nehéznek lássék, felfogásom szerént igen egyszerű. — A dolgok ezen állásában, mint mindenütt, szemünk előtt tartom egy részről azon kötelességet, melylyel honi nyelvünk s nemzetiségünk fenntartása iránt tartozunk; a másikról azon méltányosságot, melyet törvényhozásunk Horvátország irányában eddig mindég követett, s melyet a horvát nép, melylyel annyi századokan keresztül kezetfogva, annyi bajjal férfiasán megvívtunk, tőlünk megkívánhat; vagy hogy dicső barátom Vesselényi Miklós szavaival éljek—-azon férfiúnak szavaival, kinek távollétét valahányszor e terembe lépek, fájdalmasan érzem, s kinek tanácsa, szóval vagy írásban legyen az adva, minden igaz hazafi előtt bizonyosan a legnagyobb fontosságú: — „Nekünk magyaroknak kötelességünk elkövetni mindent, hogy a magyar nyelv, valamint a törvénynek s országos és törvényhatósági tanácskozásoknak s érvényes határozatoknak, úgy a közigazgatásnak is hivatalos nyelve legyen — kivevén erre nézve csak Horvátországnak tisztán keblökbeni köz- és magány dolgok folytatását, — melyre nézve ők a latin nyelv használatában továbbra is meghagyandók; de elkövetnünk más részről mindent az engesztelésre és kibékülésre is, s eltávoztatni mindent nemcsak mi

sért, de mi ingerelhet is.“ — Valamint tehát a legcélirántalanabb s károsabb út volna egy részről, ha törvényhozásunk — visszaijedve a Horvátországban mutatkozott ellenzéstől — eddig folytatott ösvényéről visszalépne, s egy — bátran merem állítani — mind számára, mind belső érdemére parányi fractio, mely magát illyr pártnak nevezi, egy — mondom — parányi fractio dacának engedve, elveiről — melyeknek követését legszentebb jogának s kötelességének tartotta — lemondana: úgy nem kevesebbet hibázna törvényhozásunk, ha annyi gúny s rágalmak által sértve, melyek némely horvátok részéről egy idő óta büntetlenül szóratnak nemzetünk ellen, bármi méltó fájdalmának érzetében, tovább haladna, mint azt a méltányosság kívánja, helyzetünk tanácsolja.

Ezeket előrebocsátván, nézetem szerént a t. KK. és RR-et e cikkelynek Horvátországot illető szakaszának oly módoni változására vélném felszólítandóknak, mely szerént — amint a Magyarországot illető szakasznál történt — mindenekelőtt azon általános elv bocsáttatnék előre: hogy törvényhozásunk Horvátországnak belső, s tisztán magát az országot érdeklő viszonyaiba egyáltaljában nem ereszkedvén, s ezekre nézve eddigi törvényes szokásaikat feltartván, a magyar nyelvnek általános használatát csak azon törvényhozási s közigazgatási tárgyaknál követeli, melyekre nézve Horvátország, vagy a kormánynyal, vagy Magyarországgal érintkezésbe jő.

E szerént minden köz- s magán-ügyekre nézve, melyek s a mennyiben csak Horvátország kebelében s horvát törvényhatóságok előtt folyíattatnak: úgy szinte e törvényhatóságok, törvényszékek tanácskozásaira nézve az eddig használt deák nyelv ezután is feltartatik.

Magyarország egyes törvényhatóságaival, úgy szinte közigazgatási dolgokban a kormánynyal folytatandó levelezések egyedüli törvényes nyelve a magyar leend, melynek használatára Horvátországnak országgyűlésünkhöz küldött követei is köteleztetnek.

A magyar nyelv minden horvát elemi iskolában s magasabb tanintézetekben rendes tanulmányként fog előadatni. — De váljon lehetnek-e a törvény ily módoni szerkezésének üdvös következései? a magyar törvényhozás Horvátországnak benső viszonyaiba nem ereszkedett még; Horvátországnak municipalis jogai általunk mindég tiszteletben tartattak; s mit basznál, ha egy elvet, melyet úgy is mindég megtartánk, törvényünkben kimondunk, miután a Horvátországban létező baj kétségen kívül nem ezen elvnek megsértéséből származott? — s én némi részben megengedem ezt. — Törvényeink, bármiként szerkesztessük azokat, Horvátországnak jelen szomorú állását egészen s egyszerre megszüntetni nem fogják.

Az, mi Horvátországban reactiónak neveztetik, létezni fog bármi világosan mondassék is ki törvényeinkben: hogy ez ország belső viszonyaiba, s nemzetiségébe gátolva befolyni nem akarunk; de nyereségünk az: hogy a létező ingerültség, hogy mind azon ellenséges indulat, mely ellenünk némely horvátok által haragosan hirdettetik, nem fog többé reactiónak neveztethetni; s ez nézetem szerént nagy nyereség.

Létez Horvátországban egy párt, mely részszerént nemzetisége mellett roszúl irányzott buzgóság, részszerént talán más vétkesebb célok által vezérelve mindent, mi Magyarországtól jő, gyanúval fogad, gáncsokkal s erőszakkal akadályoztatni törekszik.

E párt— megvagyok győződve — nem fog megnyugodni törvényünkben s folytatni fogja eddigi vétkes ellenségeskedését; de ezen illyr párton kívül, s azon leikes honfitársaink mellett, kik az anyaországhoz forró szeretettel ragaszkodva, vele nemzetiség tekintetében összefolyni kívánnak: létez Horvátországban még egy harmadik — s a mennyire én tudom — ezen kettőnél számosabb párt, mely — fel kívánván tartani egy részről Horvátország külön municipalis jogait s nemzetiségét — csak azért s annyiban ragaszkodik kevesebb vonzalommal hazánk-

hoz, azért s annyiban lép fel ellenségesen intézkedéseink ellen, mennyiben általunk municipals jogait s horvát nemzetiségét veszélyeztetve hiszi.

Ez azon felekezet, melyre az illyr párt jelenleg minden módon hatni igyekszik; melyből — érdekeit a mennyire csak lehet ugyanazonosítva — sorait neveli, s mely törvényünknek ily módoni szerkezete által tőle — meggyőződésem szerént — végkép elválasztatnék.

Ha törvényünk világos s ünnepélyesen kimondja: hogy Horvátországnak inunicipalis jogait, s nemzetiségét mint eddig, úgy ezentul semmi módon csonkítani nem kívánja: azon ürügy, melyet az illyr párt eddig ellenünk — meg kell vallani— ügyesen használt, megszűnt; s meggyőződésem szerént nincs egy honához s királyához hív horvát, ki ezen esetben kibékülésre nyújtott jobbunkat nem fogadná el örömmel: ki azon pár évi súrlódásokról, mely ekben éltünk, elfelejtkezve, nem emlékeznék inkább azon szomorú, de dicső századokra, melyekben eként'nemzet híven ontva egymásért vérét, a vallás s eivilisatió nagy csatáiban együtt küzdött.

Egy kiszóld sziget a magyarság a szlávság roppant tengerének közepette mint egy illyr monda — zöld szigetje a szabadságnak s mívelődésnek; de mely valamint annyi századnak dagályai között feltartá magát: úgy fel fog állani ezentul, bármennyi vész csapdossa szikla-alapját. De miként a sziget dühöngő habok között, csak épen nyugodalom által áll fel: úgy nemzetiségünk legbiztosabb alapokon nyugszik, ha vészektől el nem ragadtatja magát, s a világ látni fogja, miként a magyart a legalacsonyabb gyanúsítások, ingerlés, rágalom s nyílt ellenségeskedés nem bírhatták de csak a legkisebb igazságtalanságnak elkövetésére sem.

6. A vegyes házasságok ügyében.

(A főrendeknél. 1843. sept. 26.)

Mindenekelőtt kénytelennek érzem magamat eugedelmet kérni a m. fő RRtől, ha e tárgyban es. kir. fenségednek intését nem követhetem, s nem szólhatok oly röviden, mint azt a mélt. fő RRnek unalma kikerülése véget kívánom; de miután a tárgy oly felette fontos, — miután én — fájdalom! — oly kellemetlen állásban látom magamat: hogy az eddig szállott mélt. fő RR. egyikével sem foghatok kezet egészen; kötelességemnek tartom előadni azon okokat, melyek engem ez eltérő véleménynek pártolására vezetnek.

Azt monda az épen most előttem szóllottigen érdemes főispáni helyettese Borsodmegyének: hogy egyike azon tárgyaknak, melyek iránt ő felsége elibe föl-terjesztést nem tenni valóságos bűn, — valóságos törvényhozói vétek volna. Én is azt hiszem, — és talán csak a felterjesztés módjára nézve létez köztünk némely külömbség.

A KK. és RR. felirási javaslatukban több tárgyakat kivannak, melyeket én 4 pontra osztanék fel:

1- ször kívánják: hogy ő felsége a brevére adott placetum visszavonására, a papi körlevelek roszalására s megsemmisítésére kéressék meg;

2- or a placetum jogának ezen túlgyakorlatára nézve kívánják a KK. és RR., hogy a kormány vagy felsőség a placetumot mind azon esetekben, hogy valamely breve, vagy bulla a törvényekkel ellenkezésben állana, tagadja meg; minden placetummal ellátott bullákat s brevéket pedig —országgyűlésről országgyűlésre az ország rendéivel közölje;

3- or: hogy miután egyik sarkalatos törvényünkön, t. i. az 1791. 12. törvényen sérelem követtetik el, némely egyházi személyek ellen indított pereknek

felkérése, és vissza nem küldése által, azon sérelem orvosoltassék az által: hogy ezen perek azonnal az illető bírák elébe visszautasíttassanak;

4 szer: hogy mintán a Magyarországban létező vallásos viszongások között némely házasságok oly módon köttettek, mely az 1791. 26. t. cikkel meg nem egyez· mind az ily házasságok, mind a belőlök született gyermekek törvényeseknek nyilatkoztassanak.

Ezek felfogásom szerént a KK. és RRnek kívánatai.

Azt hiszem, ha valamely tárgyban szükséges, hogy a törványhozás elvekből induljon ki: bizonyosan a vallásos tárgyak, melyek minden embert annyira érdekelnek, — melyekre nézve az országnak egyik polgára sem közönyös, ezek közé tartoznak.

Szükséges tehát mindenek előtt felállítani azon elveket, melyekből kiindulni akarunk. — Azon elv, melyet eddig a törvényhozás követett, — melyet mind az alsó tábla számtalanszor kimondott, s mely a felső táblánál az utolsó resolutio alkalmakor nagy pártolásra talált: az a vallásbeli szabadság, és a vallások közt a lehetőségig helyreállítandó tökéletes egyenlőség.

Ez azon elv, melyből eddig a törvényhozás kiindult, s melyet én is előadásomban szemeim előtt fogok tartani. A vallások szabadsága szükséges postulatnmkép megkívánja az egyházak függetlenségét; az egyházaknak függetlensége megkívánja: hogy miután egyházi és világi hatalom szükségkép egymás mellett látszik, mihelyt az egyháznak függetlensége kimondatik: azonnal jelöltessék ki azon határvonal· mely az egyházi hatalmat a világitól elkülönözi: mert ha ez ki nem jelöltetik: az egyházi, és világi hatalom közt szüntelen collisiók fognak támadni, és az egyháznak függetlensége az egyháznak oiunip otentiája vagy elnyomásába fog átmenni. Szükséges tehát a határvonalnak felállítása, és a kérdés csak az; valljon azon határvonalnak felállítása lehetséges e? — a tapasztalás megfelel e kérdésre, miután látjuk: hogy azon határvonal a világnak majdnem minden civilisált országában felállíttatott s maga a cath. egyház által kétségbe nem vétetett.

Minden tárgyak, melyekről a világi hatalom rendelkezik, és melyek iránt közte és az egyházi hatalom közt collisiók támadhatnak, három neműek: vannak olyanok, melyek már természetüknél fogva — például — a birtok, vagy más világi jogviszonyokat illetvén, mindenki által a világi hatalom köréhez számíttatnak, vannak olyanok, melyek tisztán dogmákat s egyházi szertartásokat illetnek, s azért az egyházi hatalomhoz tartoznak, vannak végre olyanok, melyek, mint a házassági szerződések, mind az egyházi, mind a világi hatalmat egyaránt érdeklik, s azért vegyes természetüeknek látszanak.

A tisztán világi dolgokra nézve — noha az egyházi hatalom befolyását a középkorban lehetőségig terjesztette is ki — az egyháznak elvei soha a világi hatalomtól a középkornak legsötétebb századaiban sem respectáltattak. Bizonyítják ezt azon számos esetek, melylyekkel az egyes országok törvényhozásai bizonyos jogviszonyoknak elrendezésében az egyház által felállított elvekkel épen ellenkező elvből indulnak ki; így látjuk ezt az elévülésnél, — így a kölcsön kamatolás iránt. Rz egyház minden kamatot uzsorának nyilatkoztat, és szigorúan tilt, s mégis a világi törvényhozás meghatározza a törvényes kamatlábot, — és az egyházi férfiak kik magukat e részben világi törvények alá rendelik s tőkéiket a törvényes kamatláb szerént kiadják; azt vallásos elveikkel ellenkezőnek bizonyosan nem tartják: így volt az hajdan a hádi szolgálatra nézve, melyektől a eanonok az egyház igazgatóit eltiltják, s melyeket, midőn a hűbéri törvény azt nekik parancsolta, az egyházi férfiak — mint Tomorynak példája mutatja — híven teljesitének, így van az a elerusnak világi, és politikus tárgyakba való beavatkozására nézve is, melyet az egyház szinte tilt, s melynek létezését Richelieu, Mazarin és több nagy status férfiakon kívül, kik a clerus soraiból támadtak, az egyházi rendek tanácskozásainkban való részvéte legjobban bizonyítja; így van a privilégium forival, —

így sok más esetekben, noha ezek is elég bizonyságai annak: hogy tisztán világi tárgyakra nézve az egyház elveinek felhozása soha és semmi országban nem respectáltatott, — elég bizonysága annak, hogy 1791-ben, mindön apáink a clerus ellenmondása ellenére törvényt hoztak, semmi olyast nem tettek, mi más cath. országokban követett elvekkel ellenkezésben állana. De másrészről, valamint világi dolgokban az egyház: úgy egyháziakban a világi hatalom is — mennyire csak lehetett — kiterjeszteni akará hatalmát, —· s az emberi nem vigasztalására látjuk: hogy e részben törekvései ép oly sikerteleneknek mutatkoztak, mint melyeket az egyház világi tárgyak elrendezésére nézve tett.

Ennek példáját mutatja a kereszténység és protestantismus, mely végre semmi más, mint az emberi nem egy részének ünnepélyes protestatiója a világi hatalomnak a lelkiismcretet érdeklő dolgokbai beleavatkozása ellen.

Tisztán egyházi, s tisztán világi tárgyakra nézve a civilisált világban azonban a mint mondám, az illető hatalmak competentiájára nézve kétség nem létez többé; fenn maradnak azok, melyek — a mint mondám vegyes természetüeknek látszanak, — s csak ezekre nézve maradhatnának némely nehézségek. Ilyenek a házassági kötések; ezen kötéseknél tudjuk a világi s egyházi hatalom közel érintkezésbe jö; itt is azonban, ha azon célt tekintjük, melyet a világi és egyházi hatalom a kötések által elérni kíván, a határvonalnak felállítása,mely ekét hatalmat ezen esetben is egymástól elválasztja, korántsem leend oly nehéz, minőnek az közönségesen tartatik. Ugyanis mit céloz a világi hatalom? — a világi hatalom átlátva azt: hogy a házassági kötések a status fennállására szükségesek, kénytelennek látja magát meghatározni azon formákat, melyek a házassági szerződéseknek az azoknál szükséges ünnepélyességet megszerzik a nélkül, hogy e szerződéseket felette nehezítenék. Az egyház a házasságot szentségnek tartja, és így célja csak az lehet: hogy kik abban részesülni akarnak, elökészülve lépjenek az oltárhoz úgy, mint azt az egyháznak elvei megkívánják.E szerént mind az,mi tisztán szerződési természetű a házasságnál, természet szerént a világi hatalmat illeti; mind az pedig, mi benne szentség, az egyházat. Addig, míg Európában csak egy vallás létezett, az egyház — mit köuyü volna megmutatni — számtalan concessiókat tett a világi hatalomnak, s épen a házasság kötésére nézve sokszor változtatá szertartásait.

Midőn a reformatio által a vallásos egység Európában azonban megszűnt, — a eatholica egyház oly világi hatalomnak, mely tőle különböző elvekből indult ki, concessiókat nem tehetett többé, — szükségessé vált: hogy ezen két hatatom elválasztassék egymástól, — és ezen szükség annyira szembeötlő volt már akkor, hogy mindjárt a reformatio kezdetében azon nagy férfin, ki azt Németországban megkezdette, — Luther M. — ebbeli nézetét világosan kimóndotta s errenézve így szól:

„Darum muss mann die beiden Regimenter mit Fleiss sebeiden. Einsdas formm macht, das andere, das ausserlich Friede schafí'et, und bősen Werken wehret; keines ist ohne das andere genug in der Welt. Bis an’s Ende der Welt sollen die zwei Regimenter nicht in einander gemengt werden, wie es zűr Zeit des altén Testaments im jüdisehen Volke geschab.“

Minthogy a reformatio után a status és egyház kétféle elvből indult ki, ki kellett jelelni azon határvonal!, ’ mely az egyházat a statustól elkülönözte, — s jelesen a házasságok kötésére nézve új jogok és kötelességek támadtak.

A statusra nézve támadt azon jog: hogy az egyház elveitől eltéröleg bizonyos formákat határozzon meg, melyek mellett különböző vallása polgárjai kö. zött is a házasság teljes érvényességű kötése lehetségessé tétessék, — ennek correllált köteléssége az egyház részéröl az: hogy az ilyen szerződéseket elismerje, — és az egyház ezen kötelességet teljesítette is, és igen sajnálom: hogy a m. clerus Magyarországban oly kevés nyilvánosságot adott a cath. egyház által errenézve felállított elveinek, melyeknek ismerete a kedélyek megnyugtatására Magyarország-

ban igen sokat használt volna felfogásom szerént, ha Magyarországban tudta volna minden ember azt: hogy a catholica egyház oly házasságokat, melyek a tridenti zsinat által meghatározott formákon kívül jelesen reformált lelkipásztorok előtt köttettek, is — valóságos, — és teljes érvényességű házassági kötéseknek tekinti; hogy pedig az így van, azt a mélt. fő RR. átfogják látni 14-ik Benedek pápának ezen nyilatkozatából; „14. Ben. in declaratione cum instructione super dubiis respicientibus matrimonia in Hollandia et Belgio eontraeta et contrahenda. „At si forte aliquod hujus generis matrim. Tridentini forma non servata ibidem contractual iám sit, — ant inposterum — quod Deus avertat — contrahi contingat, deciarat sanctitas sua matrimonium huiusmodi, — alio non recurrente Canonico impedimento validum habendum esse, et neutrum ex Coniugibus, donee alter corum supervixerit, nullatenus posse sub obtentu dictae formáé non servatae novum matrimonium inire.“ — Az egyház, midőn a tridenti zsinat formáján kívül kötött házasságokat érvényeseknek nyilatkoztatta, elismeré s teljesité azon kötelességét, mely a két hatalom egymástóli elválása után reánézve támadott.

De szint azt tévé a világi hatalom is, midőn az egyházi hatalmat annyiban, mennyiben belső körében működik, és tisztán egyházi szertartás, és egyházi dolgok körül foglalatoskodik, szabad mozgásában semmikép nem akadályozza; — ezen kötelességet teljesíti a status Franciaországban, Angliában, Németországban, Sveciában, Amerikában, Hollandiában, egy szóval: az egész civilizált világban mindenütt a mit az egyház tesz, semmikép a törvényhozás körébe nem vonatott. Ez a dolognak állása a civilisalt világban,— és látjuk: hogy a hatalmaknak elkülönözése mindenesetre inkább célhoz vezet, mint azon út, melyet mi követünk: miután békéhez és nyugalomhoz vezeti ezen nemzeteket, míg nálunk egy félszázad óta nem szűnt vallásos viszongásokat látunk.

Azt hiszem mélt. fő RR 1: hogy mi mind két részről a vallásos kérdésekre nézve rósz terrénumon állunk; a m. clerus felfogásom ezerént — legyen kimondva őszintén azon tisztelet mellett, melylyel iránta viseltetem — askor, midőn itt valahányszor mi vallásos törvények] öl szólunk, protestatióval lép fel, s túllép körén, és oly valamit tesz, mi világosan hatalmának köréhez nem tartozik; a clerus tagjai, mint egyes férfiak minden törvényhez hozzá szólhatnak, és a tanácskozásban részt vehetnek, — a clerus, mint testület, tisztán világi törvények ellen nem protestálhat, azoknak semmi szín alatt ellene nem mondhat: sennyiben aclerus rósz terrénumon áll; de ily és épen így hibás terrénumon állunk mi is, midőn oly dől gokat, melyek tisztán az egyházi szertartásokhoz tartoznak, politikai discussiók· nak tárgyává teszünk.

Én mély fájdalommal mondom ki, fájdalommal! — mert magam is ca tholikus vagyok: an. m. clerusnak tetteit 1838-ik óta egyátalában nem helyeselhetem felfogásom szerént.

Miután most a dologról többet gondolkozva, kötelességem szerént mind azon ismereteket, melyekhez mint laicus juthattam, magamnak megszereztem, s azon bullákat, és brevéket, melyekben a szentszék e tárgy iránt nyilatkozott, keresztül olvastam: nem foghatom fel a tisztelt cath. clerus miként áldhatta meg a vegyesházasságokat 50 évig? —Ha acath. clerus 50 évig vegyesházasságokat — nézetem szerént — az anyaszentegyház elveivel ellenkezőleg megáldotta,— ellenkezőleg: akkor felfogásom szerént a cath. clerusnak nem csak szabad, hanem kötelessége volt visszatérni azon ösvényhez, melyet jónak tartott; de kötelessége volt visszatérni nem rögtön, hanem miután elébb figyelmessé tette a törvényhozást arra: hogy a vegyes házasságok összeadásában ezentúl más szertartásokhoz tartandja magát; kötelessége lett volna ez a mélt. egyházi rendnek az 1839-iki országgyűlés előtt is, nem pedig 1840-ben az országgyűlés után — midőn előre láthatta: hogy 3 évig országgyűlés nem tartatván — e fontos tárgy körül rendel-

kezni nem lehet; — felfogásom szerént szoros kötelessége lett volna a clerusnak elkövetni mindent, mi a lelkiisméretek megnyugtatására vezethetne, — hirdetni minden templomban, minden szónokszékről: hogy a cath anyaszentegyház az áldás nélkül kötött házasságokat érvényeseknek tartja; és fájdalom! mégis a caih. clerus ezt nem hirdette soha, hanem elmondd itt a discussiók folyamában köztünk, — de a nép, melynek megnyugtatására leginkább szükséges volt, a nép nem tudta meg soha ezt, — és azon meggyőződésben volt és van: hogy a cath. anyaszentegyház, mely az ily vegyesházasságokat roszalja. azokat bizonyosan érvényeseknek sem tekinti.

Mindenek előtt fájdalommal töltött el az: hogy összehasonlítva Lamb ruschini cardinalis a magyar clerusnak adott utasítását országunk prímása által kibocsátott körlevelével, látám: hogy abban némely dolgok nem foglaltatnak, melyek az utasításban fölvétettek, és melyek, ha a primási körlevélben fölvétetnek, kétségkívül nagyobb megnyugvást fogtak volna szülni, — s a KK. és RRket fel fogták volna menteni azon nehéz kötelességtől: hogy prímás ő hercegségét azzal vádolják, miként ő hercegsége a még nem is létező törvényre előre kimondd kárhoztatását. Ugyanis Lambruschini cardinalisnak utasításában ezeket olvasom;

„Qud autem attinet ad Connubiorum istorum coram acatholico ministro, sen non servata Cou. Tridentini forma, celebrationem: érit omnio sacrorum Praesulum ac Parochorum studiosissime instare, atquc in charitate Dei, et patientia Christi partem Catholicam hortari, ac monere, ut illára nimirum ab tanti scandali turpitudine, quantum possint, absteneant. — Siquidem verő hujusmodi ipsorum monitis atque hortamentis nihil — qnod absit — proficientibus mixta matrimonia ea ratione fuerint inita: inspectis tam praeteritis — quam praesentibus locorum,
— de quibus sermo est, peculiaribus circumstantiis, erunt ab Epicopis et parochis prudenter dissimulanda, — et quamvis illicita pro validis habenda.“

Itt a cardinalisnak nyilatkozatában és utasításában világosan benn van: hogy a reformált lelkipásztorok előtt kötött házasságok a cath. egyház által is érvényeseknek tartatnak. — Prímás ő hercegsége körlevelében ez nem foglaltatik,
— és meg vagyok győződve: hogy ha ö hercegsége körlevelében ezt hasonlókép kimondja: más színben fogott volna a kérdés a tek. RR. előtt megjelenni.

Én tehát — mint mondám fájdalom! a mélt. clerusnak eddigi eljárását nem helyeselhetem.

De abból: hogy a mélt. clerus hibákat követett el, — hogy természetes térről lelépett, mert hibázott: az következik-e hogy hibákat kövessünk cl mi is,
— hogy mi is oly térre állítsuk ezen kérdést, hol az örökké orvosolhatlan, — hol az a törvényhozást, a kormányt és országot a lehető legnagyobb zavarba hozhatja?
— s igen félek, ha a tek. KK. és RR. javaslata elfogadtatik: ez volna következése: mert mit akarnak a tek. RR? a tek. RR. követelik a kormánytól a közrebocsátott körleveleknek roszalását, és megsemmisítését! Mlgos fő RR! a megsemmisítés oly szó, mely ideállítva(nem megsemmisítést, hanem kényszerítést tesz: s mihelyt a kormány a papi körlevelekre nézve kimondja a megsemmisítést, el kell készülve lenni arra: hogy ezen esetben, ha az egyházi férfiak c nyilatkozatnak nem engedelmeskednének, azokat kényszerítő eszközökkel körlevelek meg néni tartására bírni fogja; miként tehát a megsemmisítést kimondd a kormány: kényszerítésre kötelezte magát!!

Már kérdem ismétt, fő RR! — papoknak kényszerítése, — oly dolgokhoz való kényszerítése, minő az áldás, nem tartozik-e azon kormányzási eszközök közé, melyekhez a törvényhozásnak nyúlni bizonyosan csak a legclkerülhetetlenebb szükség esetében szabad, — csak, midőn az állomány feltartására e veszélyes eszközön kívül más nem maradt! —

Én a tek. KK. és RR. által a papi körlevelek megsemmisítésére nézve tett indítványt tehát nem pártoló n, — nem pedig azért: mert 1-ször nem tartom

ezt szükségesnek. — 2-szor: nem célirányosnak. — 3-szor nem törvényesnek. — Nem tartom szükségesnek: mert ha megengedem is, hogy lehetnek körülmények, melyekben az egyházi rend minden törvény felébe állítva magát: végre azon szomorú kényszerítésbe hozza a törvényhozást, hogy kényszerítő eszközökhöz nyúljon; azonban a mostani körülményeket olyanoknak nem tarthatom, miután akár civilis szerződést rendeljünk, akár a vegyesházasságok kötései iránt tett előbbeni javaslatunkhoz rakaszkodjunk: a vegyesházosságra nézve létező minden akadály megszűnik anélkül, hogy a clerusnak kényszerítése szükségessé válnék. — De nem is célirányos, mert mit céloznak itt a t. RR. s mit célozhatunk mi? — célozzuk a lelkiismeretcknek megnyugtatását! Már kérdem: a catholicus clerusnak kényszerítése fog-e a lelkiismeretnek megnyugtatására vezetni? — Egy a kettő közöl: vagy létez Magyarországban vallásosság, vagy nem 1 — ha nem létez: akkor az áldásra való kényszerítés haszontalan, mert akkor az áldás megadása közönyös dolog; ha pedig vallásosság létez Magyarországban, főkép a catholicus nép között, kérdem mily hatással lesz a vallásos populatióra: ha a törvényhozás, ha a végrehajtó hatalom a vallásnak szolgáit olymire kényszeríti, mit az vallásos elveivel ellenkezőnek lenni mond?

De azt hiszem: hogy ez nem is volna törvényes: mert miután az 1791. 26. törvénycikk fennáll, s az, hogy evangelicns hontársaink semmi vallásos meggyőződésük elleni tettekre nem kényszeríttethetnek: e törvénynek elismert következése; miután tehát kétséget nem szenvedhet, hogy ezen jog a cathoHcusokat épen úgy, mint az evangelicnsokat, — se vallásnak szolgáit épen úgy, mint minden egyes polgárt illeti: én törvényes nézetekkel nem látom megegyeztethetőnek azt, hogy a kormány olymire szorítsa az egyháznak szolgáit, mit azok vallásos meggzözödésökkel ellenkezőnek hisznek; ez nézetem a t. RR. felirási javaslatának első pontjára nézve.

Teljes meggyőződésem szerént sokkal előbb fognánk célt érni, ha előadva ö felségének mind azon aggodalmakat, melyeket a catholicus clerus eljárása köztünk gerjesztett, ö felségét felszólítanánk: hogy a vallásos dolgok iránt, és jelesen a házasság kötésre nézve felküldött törvényjavaslatunkat minélelőbb erősítse meg: mert ezen törvénynek megerősítése előtt a házassági kötésekre nézve köztünk nyugalom és egység nem lesz. — Ennyit az első.pontra nézve.

A t. RR. egyéb kívánatait én teljes szívemből pártolom; pártolom pedig azért: mert azok épen azon elvnek következései, mely engem arra bírt, hogy az első pontra nézve a t. RR. üzenetét ne pártoljam. — Ugyan is én azt állítom fel elvként: hogy vallásos szabadság független egyház nélkül nem lehet; független egyház nem lehet ott, hol az egyházi és világi hatalom közti határvonal tökéletesen kijelölve nincsen.

Hogy az ily módon kijelölt határvonal megtartassák, két joga támad a statusnak: első a legfelsőbb felügyelés, — a másik a büntetés joga azon esetben, ha az egyház férfiai a vallásos elvek ürügye alatt valamely polgári törvény sértenének.

A felsőbb felügyelés joga ő felsége által gyakoroltatok mind a protestánsok, mind a catholicusokra nézve; a protestánsokra nézve az 1791. 26. törvénycikk értelme szerént; — a catholicusokra nézve placetum jogánál fogva. — Már most ezen placetumi jog gyakorlására nézve mit akarnak a t. RR? — kettőt; — az első az: hogy ö felsége azon esetekben, ha valamely bulla vagy breve a törvényekkel ellenkezésben állana, placetumát tagadja meg. — Ez oly méltányos kíván'ág, melyet, ha a t. RR. kimondásában különös megnyugvást látnak, mi azt egyáltaljában nem is ellenezhetjük.

A másik kívánsága a t. RR-nek, melyet némelyek a méltóságos fő RR. közül — mint észrevehettem — nem jól fogtak fel, az: hogy valahányszor ö felsége valamely brevét, vagy bullát törvényesnek tart, s arra placetumát reá adja,

az az ország rendéivel közöltessék. — Már méltóságos fő RR! én egyáltaljában nem láthatom át, miként jöhetnénk ezen kérelem által összeütközésbe ö felségének akár jogaival, — akár az országgyűlés állásával, — akár a clerus függetlenségével, mintán mint törvényhozók vallásos tárgyakban mi is rendelkezünk, mintán arra: hogy jól rendelkezhessünk, szükséges ismerni minden vallásnak elveit, — mi egyáltaljában csak akkor lehetséges, ha azon brevék, vagy bullák, melyek által a catholicus egyház ezen elvek iránt nyilatkozik, vélünk is közöltéinek.

A harmadik kívánsága a t. RR nek azon pereket illeti, melyek az 1647. 14. törvénycikknél fogva egyes törvényhatóságok által némely egyházi férfiak ellen indítva — a cancellaria által felkérettek; — kérdem: a pereknek politicus discaterium által való felkérése, és azoknak vissza nem küldése nem áll-e világos összeütközésben az 1791. 12. törvénycikkel, mintán kevés van törvénykönyvünkben ily világos törvény? — Ennek világos rendeletével világosabb ellenkezésben nem állott soha semmi talán: mint épen ezen pereknek felkérése és vissza nem küldése.

Én az azon egyházi férfiak tettei által az említett törvénycikket sértve nem gondolom, s ezen meggyőződésemből indulva ki, azt hiszem: hogy ha ezen perek bíró eleibe kerülnek, az egyház férfiai absolváltatni fognak: ez nézetem. — Egyébiránt akár felmentés, akár elmarasztalás következnék e perek folytatásából, a cancelláriának azoknak felkérésére és magánál tartására semmi esetre joga nincsen.

Lehessen-e és kelljen-e a törvény értelme szerént az egyházi férfiakat büntetni? arról csak bíró határozhat, és a cancellariának jogai közé nem tartozik: hogy e pereket felkéretvén, az ország bíróságai ellen bizodalmatlanságát mondja ki; s midőn két három egyént 600 frt. büntetéstől megment, oly nynghatatlanságot gerjeszt az országban, mely azon kárnál százszorta nagyobb.

Negyedik kérete a t. RR-nek az; hogy azon esetekben, a hol vegyesházasságok némely törvényhatóságok végzései következtében nem az 1791. 26. törvénycikk által meghatározott forma szerént, hanem máskép adatnak össze: azok s az azokból született gyermekek törvényeseknek hirdettessenek.

Én e részben szinte osztom a t. RR. véleményét.

Az hozatott itt fel a t. RR. nézete ellen: hogy azon házasságok törvényesítése egyáltaljában nem szükséges; mert vagy élnek a szülök: és akkor rajtok áll új házasságra lépni, és a létező hiányt helyrehozni; vagy meghaltak a szülök: és akkor a gyermekeket ö felsége törvényesíti.

Egy esetről a méltóságos fö RR., legalább azok közül, kik szólották, megfelejtkeznek, és ez azon eset, ha a felek élnek, hanem az egyik rész — például a vőlegény —· új házasságra lépni nem akar, mi fogna akkor történni? akkor egy oly személyt, melytől nem követelhetjük: hogy a házasságnak minden törvényeit, és a tridenti zsinatnak minden canonjait tudja, büntetünk oly esetben, melyben az rendes törvényhatóságának parancsait követé, — büntetjük akkor, midőn azon meggyőződésben: hogy a törvényhatóság bizonyosan oly módot nem fogott volna neki ajánlani, mely végre oda vezet, hogy házazsága semmisnek nyilatkoztassék, tudatlanságánál más vétket nem hozhatunk fel ellene. — Ez esetben meg fogják vallani a méltóságos fö RR., hogy ez nem oly lehetetlen, ha semmi orvoslás nem volna, s én nem hiszem: hogy egyes elveknek, vagy ez esetben tán nem annyira elveknek, hanem némely nézeteknek, oly ártatlanokat sacrificaini szabadságunkban állna. Ezek után még egyszer engedelmet kérek, hogy ily sokáig szólottám; röviden öszpontosítva nézeteimet, véleményem ez: a t. RR. első kívánatára nézve a t. RR. nézetét nem oszthatom; mert felfogásom szerént a papi körlevelek megsemmisítése szükségkép a catholicus clerusnak kényszerítésére fogna vezetni, ezen kényszerítést pedig sem szükségesnek, sem célszerűnek, sem a törvényekkel megegyezhetőnek nem tartom.

A 2. 3. és 4. pontra nézve ugyanazon elvből kiindulva, miután a vallások függetlensége a kormány felsőbb felügyelése és büntetés joga nélkül fel nem állhat: a t. RR. felirási javaslatát pártolom.

7. A büntető törvénykönyv ügyében.

(A főrendeknél. 1843. oct. 28.)

Cs. kir. fenséged felszólításának következésében két indítvány tétetett itt: egyik az: hogy a hozzánk által küldött büntető törvénykönyvnek egyes részletei ne azon a renden vétessenek fel, melyen hozzánk küldettek; másik az: hogy egyáltaljában ne vétessenek fel addig, míg a t. KK. és RR. a büntető törvénykönyvnek második részét, mely a büntető eljárást tárgyazza, nem fogják hozzánk küldeni.

Méltóságos gróf Apponyi György úr úgy vélekedik: hogy ezen három rész, melyekből a criminalis viszonyokat elrendező országos választmány munkálata áll, egymás között szoros összefüggés és kapcsolatban nincsen; ha pedig van, azon kapcsolat leginkább létez a börtönrendszer, és büntető törvénykönyv között. — Részemről egészen ellenkező véleményben vagyok, és azt hiszem: hogy csakugyan mind a három rész szoros összefüggésben van egymással; ha azonban több vagy kevesebb összefüggésről van a szó, kétségkívül a büntető eljárásnak a bűntettekről szóló részszel szorosabb összeköttctése van, mint mely a büntető résznek törvénykönyve, és a börtönrendszer között létez.

Azt, hogy a két indítvány között melyikhez csatoljam véleményemet: csak azon kéidésnek mikénti felelete határozza el, t. i. hogy a börtönrendszerben foglaltatnak-e több oly kérdések, melyek a büntető törvény és büntető eljárás mikénti meghatározására befolyással lesznek? — vagy pedig a büntető eljárásban foglaltatnak-e több oly kérdések, melyek a büntető törvény és börtönrendszer megállapítására nézve több befolyással lesznek? — és így állítván fel a kérdést — én tökéletes meggyőződésem szerént a büntető eljárásnak adom az elsőbbséget; — meg fogom mondani okaimat.

Mondatott, hogy az egész büntető törvénykönyv a börtönrendszer által feltételeztetik, és csak reá van alapítva, s ez azon alapelv, melyen Liptómegye főispánja által tett indítvány alapul. — Ha ezen elv nem áll, az indítvány nem fogadtatik el: tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a börtönrendszernek mikénti elfogadása befolyással lehet a törvénykönyvre, és arra határozhatja a méltóságos főrendeket: hogy a büntetésekre nézve teendő szabályoknál a eodexben némely változtatásokat tegyenek, még nagyobb befolyással lesz az a bíróra, ki ezen büntető törvényeket alkalmazni fogja; de ha az mondatik: hogy a büntetés nemeknek meghatározása a büntető törvénvkönyvnek fő alapját teszi: ezen tételt egyáltaljában tagadom, miután meggyőződésem szerént a büntető törvénykönyvnek tökélye nem az egyes büntetések meghatározásában, hanem egészen másban keresendő.

A büntető törvénykönyvnek két lényeges kívántatósága van, hogy a büntető törvénykönyv céljának megfeleljen; szükséges először: hogy a bűntetteknek szoros s lehetségig tökéletes definitióját foglalja magában; — másodszor: hogy az egyes bűntettekre szabott büntetések között igazságos arány tartassék fenn. — Ha valamely büntető törvénykönyvben ezen két lényeges megkívántatóság feltaláltatik: akár mely szigorúak legyenek az egyes büntetések, a polgár nem vádolhatja a büntető törvényeket kegyetlenséggel: mert a bűntetteknek szoros definitiója által biztosítva van arról, hogy oly tett, mely a törvénykönyvben megpendítve nincsen, bűntettnek canonizáltatni nem fog, és hogy igazságos arány szerént fog reá is kiméretni a büntetés.

Hogy pedig nem csak a világ más részeiben, hanem Magyarországban is és jelesen a büntető törvénykönyv kidolgozásával munkálódó országos választmány előtt is ezen gondolat és ezen cél állott: a büntető törvénykönyv tárgyában beadott munkálat legvilágosabban bizonyítja; mert ha a büntető törvénykönyv tökélye nem ezen két megkívántatóság létezésében, hanem a büntetés nemnek meghatározásában fekszik, akkor a méltóságos föRR. ezen büntető törvénykönyvi javaslattal nem tehetnek mást, mint azt egészen elvetni, mert azon esetre ezen büntető törvénykönyv minden kétségen kívül a legtökéletlenebb munka, mely valaha készült: miután semmi büntető törvénykönyvet nem ismerek, melyben a bírónak nagyobb szabadság és működési kör engedtetik. — De én nem hiszem, hogy a méltóságos föRR. úgy fognak vélekedni; sőt azt gondolom: hogy maga az általam igen tisztelt indítványozó főispán úr, ha indítványának következéseit meg fogja fontolni, indítványától önként vissza fog lépni; mert ugyanis, ha itt felállíttatik, hogy a büntető törvénykönyvről tanácskozni nem lehet a nélkül, hogy előbb a börtönrendszerben határoztunk volna, azaz: hogy a börtönrendszerről határoznunk kell, mielőtt a büntető törvénykönyvről határozhatunk: ezen állításnak szükséges következése az, hogy valamint a határozatban a btintetőrendszernek meg kell előzni a büntető törvényeket: úgy az alkalmazásban is a büntető törvényeket nem lehet előbb életbe léptetni, mielőtt a börtönrendszer Magyarország minden tömlöcében alkalmazva nincsen; azaz, miután mi nem reménylhetjük, hogy a börtönrendszer Magyarországon általánosságban egy hamar létesülhessen úgy, hogy csak ezen börtönrendszeren alapuló büntető törvényeket, és azzal összeköttetésben lévő büntető eljárást is 16 vagy 20 évekig Magyarországban életbe léptetni nem akarjuk, vagy más szavakkal, högy a középkori — mert megvallom criminalis tekintetben Magyarországot a civilisált országok közé nem számítom
— kínzó s igazságtalan büntetési modort még 15 vagy 20 évig fenn akarják tartani, és kérdem: váljon akarhatjuk-e azt?— Ha csakugyan a börtönrendszer alapja a büntető törvénynek: akkor a világnak minden törvényhozói az ausztriai császártól kezdve Livingstonig hibáztak, midőn országukba criminalis codexet hoztak be oly korban, midőn ezen országok büntetőrendszere megalapítva még nem volt, miután oly országot a méltóságos úr nem fog mutatni, a hol a criininalis codex 30—40 évek óta létezvén, már a börtönrendszer is az egész országban hasonlóan volna elintézve, és egy börtön és a másik között nem volna különbség.
— És miért kívántatik hát, hogy a büntető törvénykönyv a börtönrendszer megalapítása által megelőztcssék? kétségei; kívül azért: mert kívánatos, hogy a büntetés minden bűntettre hasonló arányban mondassák ki; de ez, bár miként iparkodjék a törvényhozás, nem a törvényhozásnak működése által érethetik cl, hanem csak a jól elrendezett bírói hatalomnak lehet következése.

A codexben magában még azon esetre nézve is, ha az ország minden börtöneiben ugyan azon rendszer léteznék is, még biztosítás nincsen, hogy a bűnösök hasonlókép fognak büntettetni; — mert egyes egyéneknek valamint bűnössége: úgy érzékenysége oly annyira különböző, hogy a büntetéseknek fokozatait a törvényhozás az egyes esetekben előre nem határozhatja meg; kell tehát a bírónak szabadságot adni akár oly mértékben, mint azt tette az országos választmány, akár kisebb mértékben; de minden esetre egy kört kell engedni neki, melyben a büntetést kiszabhassa és alkalmazhassa; ez pedig legvilágosabb bizonysága annak, hogy a büntető törvénykönyv nem a büntetések szoros meghatározásában keresheti tökélyét; mit csak akkor mondhatnánk, ha a büntető törvény absolut büntetéseket állítana fel, melyeket a bírónak semmi esetre megváltoztatni nem lehet, nem szabad.

Ezekből kiindulva, meg vagyok győződve, hogy a börtönrendszer a büntető törvény alapját nem tevén, annak meghatározása arra, hogy a büntető törvényről rendelkezzünk, egyáltaljában nem szükséges; miből világosan az követ-

kezik: hogy azon esetre is, ha az ajánlott börtönrendszer el ne.n fogadtatnék is, a büntető törvénykönyv azért egész épségben megmaradhatna, s legfeljebb más büntetési scálát kellene kidolgoznunk; mi magában úgyis biztos phíiosophicus elveken nem alapulván, oly munka, melyet bárki félóra alatt elvégezhet.

Tekintsenek a méltóságos fő RR. akár mely codexbe, és mondják meg, hogy nincs-e abban égj maximum, és egy minimum megalapítva? — miután pedig nálunk ez utolsó megalapítva nincsen, ezen codex a büntetések minden nemei mellett megállhat; mert akár mely büntetési rendszer fogadtatnék- is el a méltóságos fő RR. által, nem hiszem, hogy vagy nagyobb büntetések határoztatnának meg, mint melyek e büntető törvénykönyvben mint maximumok állíttatnak fel, vagy hogy a büntetésekben még lejebb szállhatnánk, mint ezen codex, mely még minimumot sem állapított meg.

A büntető eljárásra nézve nézetem egészen különböző; — én a büntető eljárást a büntető törvénynyel oly szoros összeköttetésben látom lenni, hogy e kettőt egymástól egyáltaljában elszakasztani nem akarnám; mert akár mily jó codex készíttessék, ha a büntető eljárásra nézve bizonyos garantiák nincsenek adva, a büntető törvények által nem nyertünk semmit.

Az eljárásban vannak sok kérdések, melyek ha így vagy úgy dőlnek el, minket arra fognak kényszeríteni: hogy ha keresztül mentünk is a eodexen, módosítások tétele végett ismét visszatérjünk.

Példát hozok fel; mindjárt a büntető törvény első szakaszában arról van szó: hogy kik legyenek ezen büntető töryénykönyvnek alája vetve? itt ki van mondva minden embernek a törvény előtti tökéletes egyenlősége.

Kérdésen kivül a méltóságos fő RR., bármely szép azon praerogativa, melyet eddig a nemesi és egyházi rend Magyarországban élvezett, ha az eljárás úgy fog elintéztetni, hogy az által senki önkénynek kitéve ne legyen, valamint az alsó tábla: úgy a méltóságos fő RR. is helybe fogják hagyni ezen rendszabályt és szívesen le fognak kiváltságaikról és előjogaikról mondani; — de kérdem: nem lehet-e képzelni oly procedúrát — pedig nem szükség a képzelethez nagyon folyamodni s elég volna Magyarországon köríti tekinteni azon procedúrára, mely most a nemtelenekre alkalmaztatík — váljon ha az eljárásban a vádlottnak garantiák nincsenek nyújtva, ha az eljárás, perbefogás és más számtalan kérdések úgy dőlnek el, miszerént magunkat személyes szabadságunkban biztosítva nem láthatjuk: lehetne-e kívánni, hogy mi magunkat a codex ezen első fejezetének alája vessük?

Ha valaki, én vagyok barátja a törvényes egyenlőségnek; és úgy hiszem, nem lesz senki a méltóságos fő RR. között, ki a törvényelőtti egyenlőséget inkább kívánná és pártolná, mint én; de nyilván és ünnepélyesen kijelentem: hogy a procedúrának oly nemei lehetnek, hol én nemesi kiváltságomról lemondani nem akarnék, miután az egyenlőség, mely után én vágyódom, nem az elnyomás, hanem a szabadsági egyenlőségben áll.

így van például a büntetésekre nézve a büntető törvénykönyvben, hogy a maximumok nagyok, s minimum megállapítva nincsen; s ha a bírói hatalom úgy rendeztetik el, hogy mind felülről, mind alúlról tökéletesen független legyen: azt tartom, jobbat nem tehetünk, mint a bírónak annyi szabadságot adni; de ha a bírói hatalom úgy rendeztetik, hogy felülről függésben áll, vagy alúlról factiók, korteskedések által rósz befolyásnak kitétetik: akkor oly valamit a codexbe behozni nem akarok, mi egy részről kegyetlenségekre, más részről pedig impunitásra vezetne.

így van mind azon bűntetteknél, melyekre nézve vagy a kormánynak, vagy a törvényhatóságoknak közvetlen és felette nagy érdeke van, — így van ez minden restaurationalis kicsapongásoknál, s így minden bírói és tisztviselői viszszaéléseknél az egész codex hatása a procedúrától függ; és ha a procedúra így

megváltoztatok: kérdésen kívül a büntető törvénynek is változnia kell. — Én tehát; miután a t. RR. hozzánk a procedúrát még át nem küldötték, legjobbnak, és legcélszerűbbnek tartanám a t. RR-et felszólítani: hogy a büntető törvénykönyvnek azon részét is, mely az egészhez tartozik, velünk minélelőbb közölni szíveskedjenek, és előbb a munkálatnak többi részeibe ne ereszkedjünk; mert részemről előre kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, miszerént ha a codexen keresztül megyünk is, és később a procedúra úgy dőlne el, mint reménylem eldőlni nem fog: kénytelennek látnám magamat ismét a codexnek némely kérdéseire visszamenni, mintán sok esetben tisztán attól függesztem fel a büntető törvény iránti nézeteimet: miként fognak eldőlni némely kérdések a büntető eljárásra nézve.

8. A napló kinyomatása ügyében.

(A főrendeknél. 1843. nov. 23.)

A méltóságos főrendi táblának azon tagjai, kik a t. KK. és RR. izenete ellen eddig felszólaltak, leginkább két nézőpontból indulnak ki.

A méltóságos táblának egyik általam igen tisztelt tagja felállítván azt, hogy a t. KK. és RR. sérelmi téren állanak,'azon törekedett, hogy megmutassa, miképen az egész tárgyra nézve sérelem nem létezik.

A táblának másik tagja, kit szintén tisztelek, azon fáradott, hogy megmutassa, miképen ha sérelem léteznék is, talán a t. KK. és RR. kívánatát pártolni még sem akarja, mert azt az országgyűlésnek mostani coordinatiójánál fogva célszerűnek nem tartja.

Én a két tér között megvallom jobbnak tartom azt, melyet Széchen Antal választott a t. KK. és RR. izenete ellen, miután megvallom, hogy a barsi méltóságos főispáni helyettes úrnak okai reám nézve is bizony csak ugyanazon hatást tették, mint gróf Teleky Lászlóra, t. i. hogy engem döbbeni nézeteimben inkább megerősítettek, mint megtántorítottak.

Méltóságos gróf Széchen úr azt mondja: hogy ha ezen tárgy körül sérelem létezhetnék, az csak két okon alapulhatna; vagy először azon: hogy a sajtószabadságnak megakadályoztatása Magyarországban sérelmes,—vagy másodszor azon: mert sérelem a törvényhozótestnek egyik felét munkálatai közlésében megakadályoztatni.

Én a sajtószabadságnak tárgyalásába mélyebben beereszkedni nem akarok, de meg fogják mégis a méltóságos fő RR. engedni, hogy azon okoskodásra, melyet a méltóságos úr annak megmutatására felhozott, hogy a sajtószabadságnak akadályoztatása nem sérelem, röviden felelek. — A méltóságos úr t. i. egy egész theoriát állított fel, ezt mondván: hogy a sajtót minden korlátok nélkül hagyni nem lehet, hanem hogy vagy praeventiv, vagy repressiv eszközökre van minden sajtónak szüksége, s azért minden országban is vagy praeventiv, vagy repressiv eszközök alkalmaztatnak; — ennyiben a méltóságos úrnak tökéletesen igaza van; de midőn ezen elvből kiindulva tovább ment és azt mondá: hogy a kormány repressiv eszközökhöz nem juthat, mert azokat nem láttuk volna törvényeseknek s azért kénytelen volt praeventiv eszközökhöz nyúlni, melyek már a szükség által törvényesekké váltak: ekkor a méltóságos úr csalódott, és pedig kétszer; — először azért: mert praeventiv eszközök bizonyos tekintetben mindég egyszersmind repressiv eszközöket tételeznek fel, miután censura nem létezhetik anélkül, hogy a censura megszegése ellen bizonyos büntetések ne szabatnának.— Ha tehát a kormány, midőn szabadsajtó létezése mellett bizonyos sajtó vétségre büntetést szabna, törvénysértést követne el: ugyan azt követi el akkor is, midőn repressiv rendszabályokat állítva fel, azt, ki ellenök cselekszik, megbünteti.

Másodszor: csalódott a méltóságos úr, midőn a praeventív eszközöket törvényeseknek nyilatkoztató. A méltóságos gróf ugyan is azokat törvényeseknek tartja, én pedig és sokan e táblánál s a t. KK. és RR-nek többsége is ez iránt más véleményben vagyunk és a kérdés semmi esetre oly apodictice eldöntve nincs, hogy arra hivatkozni és abból okoskodást vonni lehetne.

Által térek a második kérdésre, arra t. i. ha váljon nem valóságos sére lem-e az, ha a törvényhozásnak egy része munkálatai közzétételeiben akadályoztunk? — Én azt tartom, hogy ezen megakadályoztatás mindég sérelem ha meg vagyunk győződve arról, hogy mily munkálatnak közzététele szükséges; itt — tehát az egész kérdés abban fekszik, váljon a t. KK. és RR. munkálatának közlése sziikséges-e vagy nem? mert ha szükséges: akkor a törvényhozótestnek oly valamiben való megakadályoztatása, minőikül az hivatásának meg nem felelhet, bizonyosan sérelemnek fog tartatni a méltóságos fő RR. által is.

Nem akarok azokba ereszkedni, miket a méltóságos úr a kerületi-naplónak veszélyességéről mondott. — Azon okok annyira sokat bizonyítanak, hogy azokat a méltóságos úr maga is igen nagyon támogatni nem fogja, miután minden kétségen kívül van, hogy ha a kerületi-napló eszközlése által oly véghetetlen nagy veszedelmek támadnának, az országos ülések naplójából szinte azon veszedelmek támadhatnának, valamint ezen méltóságos táblának naplójából is.

Azon kérdésre tehát: váljon a kerületi-naplónak közzététele szükséges-e vagy nem? meggyőződésem szerént bátran kimerem mondani: hogy a kerületi-naplónak kinyomtatása szükséges, pedig épen országgyűlési helyzetünknek különössége miatt.

Akár mi nézettel legyen e tábla az utasításokról, jóknak tartja-e azokat — legalább oly terjedésben — vagy nem? az más kérdés; de miután azon utasítások léteznek, s azért mi azokat nem ignorálhatjuk, ennek a következése először: hogy miután a magyar küldők több politicus jogokkal élnek mint a világon létező bár mily küldők, szükségképen ezen küldőket fel kell világosítani Magyarországban még inkább, mint a világnak akár melyik országában; — másodszor: ebből következik az, hogy mintán minden országgyűlési tanácskozásnak fő feltétele a kölcsönös capacitatio, ez pedig Magyarországban az utasítások miatt nem lehetséges, ha csak azok vesznek részt a tanácskozásokban, kik a teremben jelen vannak, és ha a capacitatio — hogy úgy mondjam — ki nem terjedhet az országnak egyéb lakosaira, szükséges módokról gondoskodni, melyek által a capacitatio az országgyűlési teremből kiterjedhessen az országnak egyéb részeire; — harmadszor következik az: hogy miután Magyarországban a küldők több jogokkal élnek, mint más országokban, miután a revocatio joga a magyar küldők által a lehető legnagyobb szabadsággal, és oly annyira gyakoroltatik, hogy talán példákat mondhatnék, hol a követek nem bizonyos tényért, hanem csak azért hivattak vissza, mert illetőleg a közbizodalmát elvesztették: kötelességünk a követeknek módot nyújtani, hogy magukat küldőik előtt legitimálhassák. -

Már kérdem a méltóságos fő RR-ket, miután nem ignorálhatjuk, hogy az alsó táblai tanácskozásnak leglényegesb része kerületi ülésekben foly: váljon meg tagadhatjuk-e a követektől azon lehetőséget, hogy küldőik előtt magokat eljárásaikról legitimálhassák?

Gróf Cziráky János azt mondá: hogy erre most szükség nincs, miután Magyarországban a hírlapok által részletesebb közlések terjesztetnek szét a tanácskozásokról, mint ezelőtt történt.

Én méltóságos fő RR! ezt a legnagyobb elhaladásnak tartom, és ha bár a jelen pillanatban igen sok kérdésben nem lehetek is a kormánynyal egy véleményben, a sajtónak engedett nagyobb szabadság által azon reményt érzem támadni keblemben, hogy el fog jöni azon idő, hol a kormány és én, és mind azok, kik velem egy párton állanak, kezetfogva fogunk munkálódni annak létrehozásán,

minek kivitelére Magyarországban a többség maga nem elégséges és a mire mind a kormánynak, mind minden becsületes magyar embernek kézfogása szükséges. Ha valaki a világon, én bizonyosan méltánylom a kormány által a sajtónak engedett nagyobb szabadságot, de méltóságos fő RR1 meg vagyok egyszersmind arról is győződve, hogy ezen szabadság — mint ez legalább most gyakoroltatik — nem elég még arra, hogy az alsó tábla követeinek utat és módot nyújtson az ő legitimatiójukra, és nem elégséges arra, hogy a“közvélemény elegendően felvilágosíttassék. — Megmondom az okát.

A közsajtó utján elég terjedelmesen közöltéinek az országgyűlési tanácskozások, ez igaz, csak valami marad ki: a szónokoknak neveik és ez méltóságos fő RR! igen fontos dolog, mert a szólók nevei kihagyatván, a küldők — miután csak bizonyos követ, vagy ilyen és ilyen követ említtetik az újságban - nem tudják tulajdon követjük miként nyilatkozott, s így az újság legitimatio eszközére nem szolgálhat.

Másodszor pedig a közvélemény olyan dolog, — én bizonyosan a közvéleményt igen tisztelem, — de mondom oly dolog, mely nem tisztán argumentumok után indul, s melyre bizonyos dolgok csak akkor vannak nagyobb hatással, ha azok bizonyos emberek által mondatnak: s így meg vagyok győződve, hogy az újságok úgy á mint most léteznek, a közvéleménynek nem adhatnak biztos irányt, ha azokból a nevek kihagyatvák, melyek által némely theoriák sokkal nagyobb hatással lennének, mintha azok nevek nélkül adatnak elő.

Barsmegyének helyettes főispánja annak megmutatására, hogy a kerületinaplónak kinyomtatása nem szükséges, azon okból indult ki, hogy a kerületi üléseknek több diplomatieus erőt tulajdonítani nem akar, mint a melylyel már azok most is bírnak.

Én megvallom, nem lehetek a méltóságos úrral egy véleményben, és azt hiszem, ha Magyarország gyűlésén kerületi ülések nem léteznének, épen a mélt. tábla eouservativ részének volna feladása az ilynemű institntiót projeetálni.

Tekintsünk körül a világ minden alkotmányos országában, mindenütt van gondoskodva óvószerekröl rögtönzések ellen.

Miután a legnemesebb érzelmek tévutakra vezethetik a törvényhozást: igen célszerű, hasznos és üdvös, ha a törvényhozás akkor, midőn először tanácskozik, mindjárt definitive nem határoz, hanem idő engedtetik neki, hogy ha talán egy pillanatban elragadtatnék — módot találjon döbbeni véleményének meghiggasztásához anélkül, hogy magával ellenkezésbe jöjjön. — Én tehát a kerületi üléseknek nemcsak hogy kisebb fontosságot nem akarok adui, hanem azoknak fontosságát még inkább nevelni szeretném, és a kerületi üléseket kívánnám inkább systheinatisálni, mintsem elrontani.

Mondatott, hogy az országos ülésekben a kormány képviselve van, a kerületi ülésekben pedig nincs.

Nem akarom azokat ismételni, melyeket gróf Teleki László tisztelt barátom előadott, de azt hiszem méltóságos főRR! azon kormány, melynek elvei csak azok által képviseltetnek, kiket ő küld és küldhet az országgyűlésre, azon kormány elvesztette hatását alkotmányos országban.

Én azt hiszem, hogy azon kormánynak, mely alkotmányos úton akar kormányozni, nem különös küldöttekre, hanem többségre van szüksége, mely vele egy értelemben áll. — A kormányt a t. KK. és RR. táblájánál nem képviseli a personalis, és nem azon általam igen igen tisztelt tisztviselők, kik ezen tábla másik oldalán ülnek, hanem képviselem bizonyos kérdésekben én, képviseli mindenikünk, ki alkotmányos úton és módon a közrendet fenn akarja tartani, képviseli mindenki, ki alkotmányához ragaszkodva, erős kormányt kíván azért: hogy erős ' legyen a szabadság is.— Mind ezeknél fogva én a t. KK. ésRR-nek izenetét egész kiterjedésében pártolom.

9. A túrmezei sérelemről.

(A főrendeknél. 1844. jan. 3o.)

A zágrábi püspök ő méltósága beszédének második részében ön személye igazolására fordította egész figyelmét; s én részemről sokkal inkább méltánylom az általam tisztelt püspök úr állásának nehézségeit; minthogy ezen önvédelmet roszallanám, vissza gondolva arra, hogy midőn Horvátországnak egyházi és világi kormányát átvevé, azon ország tökéletes nyugalomban volt; hogy azon nyugalom most megszűnt, meggyőződve arról, hogy ő ez állapot előidézésére nézve ártatlan, s látva, hogy még is annyiak által vádoltatik, mondom, és méltánylom ő nagyméltóságának fájdalmát, és azért, ha bár tán megkívántam volna, hogy ű nagyméltósága kevesebb keserűséggel élt volna előadásában: nem akarok ellene nyilatkozni, mert mint mondám fel tudom fogni ő nagyméltóságának helyhezctét.

Egy van, mit ő nagyméltóságának előadására megjegyezni bátor vagyok, és ez abban áll: hogy valamint ő nagy méltóságának mindenesetre roszul eshetett, midőn magát ártatlanul vádakkal illettetve látta, főkép oly helyen, hol jelen nem volt, és ezért meg nem igazolhatá magát: épen oly fájdalmasan eshetik azoknak, kik távol vannak, és ő nagyméltóságától megtámadtattak. — Ha méltóságod valóságos bűnnel vádoltatott valaki által: nagyméltóságodnak, mint minden ártatlanul megtámadottnak, nyitva, állott minden út, nyitva állott a bíróelőtti panasz, és nem kelle visszatorlásnl ugyan ahhoz nyúlni, mit nagyméltóságod magára nézve fájdalmasan tapasztalt.

Egyébiránt elhagyva ezen tárgyat, és mindent, mi személyes, a püspök úr ő nagyméltóságának azon tanácsát követem: hogy okokra okokkal kell felelni, nem bárdolatlan kifakadásokkal, s azért tisztán a tárgyhoz fogok szorítkozni.

Midőn a méltóságos fő RR. a tekintetes RR-nek a túrmezei sérelem iránt átküldött felirási javaslatukat visszautasították, két rendbeli indokból indultak ki.

A méltóságos fő RR. első oka az volt: hogy az egész tárgy nem a törvényhozáshoz tartozik; —második: hogy a tekintetes RR. kívánságaikat oly tényekre és jogkövetelésekre alapítják, melyek kellőleg bebizonyítva nincsenek; itt fekszik az egész kérdés.

Ha a méltóságos fő RR-nek ezen okaik nem állanak — mintán én teljesen meg vagyok győződve, hogy izenetükben a legjobb okokat adták elő, melyek az izemet visszautasítására szolgálhattak — ha mondom a méltóságos fő RR-nek ezen okai nem állanak: sokkal inkább tisztelem a méltóságos főrendi táblának többségét, hogy sem hinném, hogy előbbi határozatához ezentúl is ragaszkodni akarna.

Felveszem tehát a két okot, jelesen az elsőt, t. i. mennyiben tartozott ezen egész tárgy a törvényhozás köréhez, vagy nem? A túrmezei eset két szempontból tekinthető; — először: mint petitionalis; — másodszor: mint verificationalis kérdés.

Ha a túrmezei eset vagy mint petitionalis, vagy mint verificationalis kérdés, vagy mint mindkettő a törvényhozás köréhez tartozik: kérdésen kívül a méltóság is fő RR-nek első oka elveszti erejét.

Nem akarok a petitionális jogoknak létezésére nézve bővebb fejtegetésbe ereszkedni. — Én a petitionalis jogot minden alkotmányos nemzetnek természetes jogai közé számítom oly annyira, hogy ha a magyar alkotmányos életben mindeddig nem lett volna is eset, a hol valaki a petitionalis jogot használta, maga a dolog fogalma oda vezetne engem: hogy a petitionalis jog létezésén egyáltaljában

véve ne kételkedjem. — Miután azonban itt van a közép-szolnoki és számos más eset, hol a petitionalis jog csakugyan gyakoroltatott egyes egyedek által, és a törvényhozás egyes, főkép törvényhatóságok által, beadott petitio iránt intézkedéseket is tett: a petitionalis jognak létezéséről, még a létező szokás tekintetéből sem lehet kérdés.

Más kérdés a verificationalis kérdés: mert a túrmezei kérdéses eset — mint mondám — először: mint petitionalis; — másodszor: mint verificationalis kérdés tekintendő.

Nincsen a világon alkotmányos nemzet, hol a törvényhozásnak verificationalis jogát be kellene bizonyítni; de miután Magyarországban mind azokra nézve, melyek az alkotmányos éjietet közelebbről érdeklik, fölötte nagy scepticismus létezik: engedjék meg a méltóságos fő RR., hogy a létező alkotmányos szokásból ezen verificationalis jognak az utolsó tábla általi gyakorlatát megmutassam.

Azon kérdésre: váljon az alsó tábla bir-e ezen joggal, vagy nem? legyen nekem szabad két más kérdéssel felelni; t. i. először: az oly követ, ki valamely törvényhatóság által ugyan, de minden törvényes fonnák megszegésével küldetett az országgyűlésre, ha bár credentionalist mutat is elő, tekintethetik-e azon törvényhatóság követének, melynek credentionalisát előmutatja?

A második kérdés: váljon azon esetben, ha valamely törvényhatóság követet épen nem küld, ki teszi az indítványt az oly megyének perbeidézése iránt?

Ha a méltóságos fő RR. velem egy értelemben lévén, azt hiszik, hogy az oly követ, ki a törvényes formák megszegésével küldetett az országgyűlésre, követnek nem tekintethetik; ha másodszor a méltóságos fő RR. tapasztalásból tudják, hogy azon esetben, ha egy törvényhatóság követet nem küld, az alsó tábla tesz indítványt perbeidézésére nézve: a méltóságos fő RR. nem lehetnek kétségben arra nézve, hogy a verificationalis kérdés csakugyan mindenkor az alsó táblához, s így a törvényhozás teendői közé tartozik. — És kérdem: hogy is lehetne ez máskép?

Ha a verificationalis kérdés nem tartozik a törvényhozás köréhez, egyet kell állítani a kettő közül: vagy hogy a magyar követnek verificatióra épen szüksége nincsen; vagy hogy a követi verificatio a kormányt illeti. —- Ha az elsőt mondják a méltóságos fő RR. akkor Magyarország minden hatóságában minden párt felszólíttatik, hogy akár mily excessusok által legyen azon, hogy kijelöltjét az országgyűlésre küldje, és akármi módon kicsikart eredentionalissal lássa el, miután a credentionalis egyszer előmutatva a követség törvényességéről többé kétség nem lehet; ha pedig a másikat mondják, t. i. hogy a kormányhoz tartozik a verificatio kérdésének eldöntése: a méltóságos fő RR. e szónak kimondásával a törvényhozó testnek függetlenségét megsemmisítik.

Miután tehát felfogásom szerént a követi verificatiónak valakire kell csak bízva lenni, miután azt kormányra bízni nem lehet: nem lehet az bízni másra, mint a törvényhozó testre, s így a túrmezei eset, mint valóságos verificationalis eset, sem tartozhatok máshová, mint a törvényhozás hatásköréhez. — Említtetik ez ellen — mert mint sokszor mondatott: consvetudinarius országban élünk — a szokás.

Magyarországban a szokás igen sokféle, és itt először kérdem: váljon — nem menve még egyszer vissza az előbb mondottakra — nem emlékeznek-e a méltóságos fő RR. egy esetre, mely az 1832-diki országgyűlést igen elfoglalta? — Akkor két törvényhatóságnak nagy bizodalma lévén egy férfi iránt, két törvényhatóság, jelesen Heves és Tornamegye ugyan azon egy egyedet választá követének; a követ megjelent az országgyűlésen, s két megyének credentionalisát hozván magával, azon követeléssel lépett fel, hogy ő két megye küldöttjének tekintessék, s ugyan a méltóságos fő RR-nél ki volt az, ki elhatározta, hogy ezen két törvényhatóság által választott egyén csak egynek követe? — ki volt az, ki azon

két törvényhatóságok közül kijelelte az egyiket, t. i. Tornamegyét? — ki volt más, mint a törvényhozás! — Ha tehát a törvényhozás 1832-dik országgyűlés alatt ezen kérdésről, melyet senki másnak, mint verificationalis kérdésnek nem vehetett, határozhatott, ha mondom akkor senki a t. RR. ebbeli jogát kétségbe nem vette: váljon mily oknál fogva mondhatjuk, hogy a túrmezei eset, a mennyiben az szinte verificationalis kérdést foglal magában, a törvényhozás köréhez nem tartozik? De mellőzve ennek további fejtegetését, nézzünk egy más ellenvetést, mely ez ügy országgyűlési tárgyalása ellen szinte a szokás tekintetéből tétetik; mondatott némelyek által, hogy tagadni nem lehet, miként Magyarországban igen sok contestált választások történnek, miként fájdalom! utolsó időkben tán nevezni is lehetne oly megyéket, hol a választás törvényessége iránt mindenféle okok hozatnak elő; mit azok, kik ezen esetben a tekintetes RR. izenetét pártolva a zágrábi választás törvényességének taglalásába beleereszkednek, miért nem teszik szinte azt azon magyar megyék választásainál, melyeknek törvényességére nézve kétség létezik? Ezen ellenvetés tökéletesen állana, ha a zágrábi követválasztás, és egyes törvényhatóságok követválasztása között hasonlatosságot lehetne felhozni támagatásaul; de a kettő között legkisebb hasonlatosság nincsen.

A magyar törvényhatóság, mely követet küld és azt törvénytelen módon tévé, minden napon, minden órában, mint testület ismét összejöhet, és követét visszahihatja, és aszerént az elkövetett hibát egészen helyreállíthatja; Horvátországban ellenben ez nem történhetik; itt a követ egyszer megválasztatván, és utasítással elláttatván, legyen választása bármily törvénytelen, megmarad az egész országgyűlése alatt; Horvátország követére nézve a verifieationalis kérdés eldöntését a törvényhatóságok hallgató megegyezésére mint Magyarországban, bízni nem lehet.

Midőn tehát a tekintetes rendek izenetökben mást nem kívánnak, minthogy Horvátországban tartományi közgyűlés tartassák: nem kívánnak mást, minthogy Horvátországnak rendei ugyan azon állapotba tétessenek, melyben a magyarországi megyék szüntelen léteznek; t. i. hogy nyilatkoztassák ki magukat arra nézve: váljon követeiket törvényesen választott követeknek tartják-e vagy sem? — Ennyit a kérdés azon oldalára nézve, mennyiben tartozik e tárgy mint petitio, és a verifieationalis kérdésnek egy része a törvényhozás teendői közé; mire nézve én tisztán kimondom: hogy teljes meggyőződésem szerént a túrmezei eset a törvényhozás teendői közé tartozik.

Átmegyek most a másikra, t. i. arra: mennyiben alapszik a tekintetes rendeknek kívánata oly tényeken, és jogkövetelésekben, melyek kellőleg bebizonyítva nincsenek?

Először megvallom, midőn a méltóságos főrendek ezen izenetét olvasám — mert midőn ezen tárgy először felkerült, nem voltam oly szerencsés jelen lehetni — mondom, midőn a méltóságos főrendek izenetében azt olvasám, hogy némely tények kellőleg bebizonyítva nincsenek, nem egészen foghattam fel a méltóságos főrendek gondolatját.

Az egész esetben felfogásom szerént csak két kérdés van, melyet ténykérdésnek nevezhetünk; — az első .· hogy bán ő nagyméltósága eloszlatván az országgyűlést, azt 24 óra múlva ismét összehívta, ez az első tény; — a második: hogy ezáltal olyanok, kik abban résztvenni akartak, a 24 órával később tartott gyűlésben részt nem vehettek, ez a második tény; és felfogásom szerént a két ténjen nem kételkedhetik senki: mert mi a tények elsejét illeti, t. i. hogy a gyűlés eloszlattatott, és 24 óra múlva ismét összehivatott, pedig úgy, hogy ezt igen kevesen láthatták előre, a naplóból, jelesen a belgrádi püspök, és oráni perjel Schrott József úrnak ezen szavaiból látom: „ezen rögtöni változtatáson mindenki csudálkozott, a minek okát a kútfőből ugyan nem merítettem, felteszem még is, hogy excelleneiád ezen dolog felett aludt, mikép az okos emberek minden nagy-

szerű feltétel mellett, mint mondani szokták — előbb, mintsem azt végrehajtani szokták, aludni szoktak. Végre azon határozatra jött, hogy gyűlés tartassék. stb.“ Hogy ezen gyűlés feloszlott, arról nem kételkedik senki, hogy ezen gyűlés 24 óra múlva ismét összehivatott, szinte nem kételkedik senki; hogy pedig ezen ujonan és rögtöni összehívás minden embereket, és a túrmezei, valamint más köznemeseket igen váratlanul lepett meg, nagyon hihető, ha maga a belgrádi püspök úr oly annyira elcsudálkozott, midőn egyszerre hallotta, hogy bán ő nagy méltósága ülést tartott.

Az első tényre nézve tehát a méltóságos főrendeknek kétségök nem lehet. A másik tény — mint mondám — az, hogy ezen feloszlatás, és rögtöni össze hívás által sokan, kik arra fel vannak jogosítva, vagy legalább részt akartak venni a közönséges gyűlésben, épen részt nem vehettek. És ezen tény az, melyen tán némelyek kétkednének s így jelesen a zágrábi püspök ő nagyméltósága ezen ténynek cáfolására ezt mondja: „de az sem áll, hogy többé meg nem jelenhettek az eltávozottak, hiszen 24 órával eleve tudatott az ülés tartása; a túrmezeiek kényelmesen megjelenhettek volna másnapra, valamint asszonyaik majd csak nem mindennap meg szoktak jelenni a zágrábi piacra, pedig jó korán, noha csak az nap indulnak a városba egy órára fekvő lakásokból·' — így azt mondá a püspök úr ő nagy méltósága, hogy a túrmezei nemesek ez által nem voltak kizárva a részvételből; de kérdem a püspök úr ő nagy méltóságától: váljon a távolság azon egyetlen akadály e, mely az embert az üléstől távol tartja? és miután püspök úr ő nagy méltósága hat sorral később a naplóban ezt mondja: nha én lettem volna kútfeje a dolognak, valóban nem tagadnám, sőt dicsőségnek tartanám, hogy az én agyamban termett azon gondolat, melynek teljesítése az egybegyült rendeket, sőt az egész várost, de még magokat a túrmezei nemeseket is, mert valóban ők köszönhetik a bán ő excellentiájának, és az egybegyűlt országos rendek bölcsességének, hogy így ütött ki a dolog: mert ha első nap tartatik a gyűlés, valóban nem tudom hány túrmezei nemes fogott meg menekülhetni az ellenök oly annyira felbőszült városból/'

Már kérdem — megengedve — hogy a tármezei nemesek csak félórányi távolságra lakjanak a várostól, — megengedve, hogy a város kapuja mellett kezdődik a túrmezei föld, de ha ő méltósága véleménye szerént a túrmezei nemesek oly veszélyben forogtak: lehet-e mondani: hogy a gyűlésben részt vehettek? — ez tehát a másik tény.

A tények iránt tehát, miután még azok is, kik a zágrábi események védelmére szólaltak fel múlt alkalommal, rólok így szólnak, kétség nem lehet.

S most a jogkérdésre térek által; e részben ismét két kérdés van: az első — engedjék meg a méltóságos főrendek, hogy igen hosszasan szólok, de ez oly fontos tárgy, melynél véleményem részletes támogatását kötelességemnek tartom, és azt hiszem: legjobban elkerülhetünk minden személyességet, ha minél több okokat keresünk, melyek tán unalmasabbak valamivel, de nem oly igen keserűek; — a mint mondám — e tárgy megítélésénél két jogkérdés támad, az első: Horvátország tartományi gyűlése összehívására 24 óra határidő elég-e — vagy nem? — a második: váljon a túrmezei, s egyátaljában minden horvátországi nemeseknek van e egyéni voksolási joguk, vagy sem?

Mi az elsőt illeti: mintán az előttem fekvő 1837-ben Horvátország számára tiszta horvátok által kidolgozott coordinationalis javaslatban az országgyűlés összehívására két quindena határoztatok meg, az, hogy az usus szerént 24 órára volna az összehívás ideje, s hogy az ily módon összehítt országos gyűlés horvát fogalmak szerént törvényesnek tartatik, nekem legalább nem igen valószinünek látszik.

Egyébiránt tán a méltóságos főrendeknek egy másik tagja megfogja mutatni azt, hopr ebben csalódom; s azért várva e bizonyítást, átmegyek a másik

jogkérdésre, t. i. arra; váljon a horvátországi egyes nemeseknek van e az országgyűlésen individuális voksuk vagy sem? Engedelmet kérek, ha tudatlan szólok a tárgyhoz.

Én a horvátországi pacta conventákat még eddig nem láttam; és a horvátországi munieipalis jogokról csak azt tudom, hogy azok egy quantitas incognita, melyet Horvátországnak követe minden tárgyhoz hozzá ad, és mely véleménye szerént minden tárgynál épen annyit, vagy valamivel többet nyom, mint a mi okaink együttvéve.

Tudom azonkívül azt: hogy a horvátországi munieipalis jogok kötelezik tán egész Horvátországot, kötelezik — a mint mondatik — egész Magyarországot, de bizonyosan nem kötelezik Horvátország követét, miután én csak egy munieipalis statútumot ismerek, vagy is inkább jogot, t. i. az 1805-kit, mely szerént Horvátországnak diplomaticus nyelvéül a deák nyelv rendeltetik, és a tisztelt követ akkor, midőn a magyar nyelvről szóló törvényben a deák nyelvet megemlíteni akartuk, honát ez által megsértve érzé.

De méltóságos főrendek! Horvátország alkotmányos állásáról kevés íratott: így tehát, ha kevés ismerettel szólok a tárgyhoz, nem én vagyok oka; azok után azonban, melyeket itt hallottam, és azon ismeretek szerént, melyeket magamnak szerezhetők, erősen hiszem: hogy a horvátországi gyűléseken minden nemesnek individuális voksolási joga eddig csakugyan volt; — hiszem pedig 1-ször azért: mert minden horvátok állítása szerént kétséget nem szenved, hogy Horvátországban minden egyes nemes az országgyűléseken egyenként részt vehetett és pedig nem csak egyes felkiáltásokkal, hanem mint Osegovich segniai püspök világosan mondja: „egyes kijelentésekkel, és rövidebb mondásokkal is; már pedig képtelenség lett volna ezt engedni, ha a nemesség törvények szerént e gyűlésekben egyenes részvéttől ki lett volna zárva. — 2-or előttem fekszik azon egyetlen egy hiteles kútfő, melyhez juthattam; az 1836-ik 14-ik törvénycikk által kiküldött választmány munkálata ez, mely Zágrábban 1837. junius kezdetén összeült, és tartományos gyűlés elrendezéséről tanácskozott.

Felszólítom a nagyméltóságu főrendeket, különösen azokat, kik tagjai voltak ezen választmánynak: miszerént, ha az, a mit idézni fogok, nem foglaltatnék azon választmány véleményében, méltóztassanak azt nekem megmondani: mert ellenkező esetben az, mint oly valami, mi .Horvátországnak legnagyobb eapacitása, vagy legalább azok által, kikre a horvát országgyűlés a legfontosabb tárgyakat bízta, készült, bizonyosan némi fontossággal bír.

Mi mondatik itt az országgyűlési coordinationak okául? az: hogy a slavoniai vármegyék a tartományi gyűlés coordinatióját kívánták; kívánták pedig azért, mert Horvátországban a nemesek individuális vokssal bírván, ők levoksoltatnak, s így szavok semmiben sem vétetik.

Már ha Horvátországban a nemeseknek individuális voksa nem volna számítva, akkor a slavoniai vármegyék az ellen kifogást nem tehettek, akkor az egész coordinatio szükséges nem lett volna.

De 3-or van még egy fontosabb ok; ugyanis a munkának kezdetén világosan kimondja a küldöttség: hogy egyátalában semmin újítani nem akar, — hogy sem a bánnak, sem másoknak jogait megszorítani nem kívánják, hanem csak tisztán a régi usust, és a fenálló törvényeket fogják fentartani.

Már ha Horvátországban az egyes nemeseknek egyenkénti szavazatjok nem vala, — ha a megyei követeknek szava, mint az most az utolsó alkalommal történt, csak egyes voksnak számittatik, és azon megyék együtt csak tíz szavazattal bírnak, kérdem a méltóságos fő RRket: mondhatta-e volna a választmány, hogy a régi szokásoknál meg akar maradni akkor, midőn javaslata szerént a bán jogainak ily megszorítását indítváuyozá? — midőn azt javasolja; hogy az egyes vármegyék együttvéve ezentúl annyi vokssal bírjanak, mennyivel minden püspök,

városok, főispánok, banális convocatusok együttvéve bírnak? Ha a nemesek eddig individuális vokssal nem bírtak,'akkor a választmány, midőn a vármegyéknek szintén annyi voksot javasol, mennyi vokssal bír a convocatus, a banális jogokat annyira megszorította, mint soha elnöki jogok egyszerre meg nem szorittattak még, s akkor javaslata jó s célszerű talán, de bizonyára nem a régi szokás megtartása, hanem valóban a leglényegesebb újítások egyike.

Végre 4-er: a mi engem leginkább nézetemben megerősített, az a bán ő nagyméltóságának eljárása a gyűlés alkalmával; — az mondatik, hogy a horvátországi nemeseknek individuális voksolási joguk nincsen, — hogy a turmezei nemesek e szerént a zágrábi gyűlésben nem tekintethettek szavazóknak, hanem csak publicumnak. Marha a turmezei nemesek publicumnál egyebek nem voltak, miért oszlattatok el tehát az ülés? — soha sem hallottam még esetet, hogy elnök azért, mert a publicum magát rendetlenül viselte, a gyűlést oszlatta el, és nem inkább a publicumot parancsolta ki azon percben, midőn bán ö nagy méltósága a helyett, hogy a turmezei nemeseket kiküldötte volna a teremből, a gyűlést oszlatta, — mondom azon pillanatban bán ő excellentiája a turmezei nemesek jogát elismerte. — Ezen okoknál fogva teljes meggyőződésem szerént azon tények, és jogkövetelések is, melyekre a tekintetes Rendek kívánatjokat alapítják, legalább annyira vannak bizonyítva, hogy a horvátországi nemességnek szavazási jogára nézve senki közölünk elhatározottan nem állíthatja: hogy e jogok nem léteztek.

A tekintetes KK. és RRnek tehát tökéletesen joguk volt, sőt szent kötelességüket teljesiték akkor, midőn határozottan nem nyilatkozva e tárgy iránt, nem mondva ki azt: hogy a Horvátország követei törvénytelenül választattak — semmi mást nem kívánnak, minthogy új tartományi gyűlés tartassék, melyben Horvátország maga határozza el: akarja e tovább is követeknek tartani azokat, kik Horvátország megbízó leveleit előmutatták, vagy sem? De abstrahálva a túrmezei esettől, ha az nem is feküdnék előttünk, azt hiszem: ha valaha, most itt van az a pillanat, hol a magyar-országgyűlés szent kötelességét teljesíti, midőn ö felségét kéri: hogy azon módhoz nyúljon, mely talán Horvátországnak kibéküléséhez utat nyithat.

A ki hazáját szereti, kinek a monarchia jövendője, mint oly valami, mi a civilisatio fenállásának conditio sine qua non-ja, szivén fekszik, az nyugalmasan nem láthatja azon ingerültséget, mely Horvátországban Magyarország ellen létezik. Távol legyen tőlem, hogy én azon jeleneteket, melyeket Horvátországban látunk, a horvát nép többségének tulajdonítanám; meggyőződésem szelént azon nemzet, mely századokon keresztül bajt és örömet velünk egyformán osztott, — azon nemzet, melynek nagy férfiai ugyan azok, kiket mi tisztelünk, — azon nemzet, melyet múltja hozzánk láncol, és melynek minden józan reménye Magyarországgal való összeköttetése által föltételeztetik, — azon nemzet — mondom mélt. fő RR 1 nem lehet ellenséges indulattal a magyar iránt, s bár mennyi lárma emelkedik a Száva partján ellenünk, az egy factiosus minoritásnak zabolátlan kicsapongásainál nem egyéb; de hogy ezen minoritás létezik, hogy midőn a magyar név és nemzetiség, szent koronájának egyik tartományában gúny dalokkal illettetett, — midőn a nemzeti lobogó helyébe új címer szegeztetik ki, — midőn maga a horvát népnek neve illyr nemzet nevével cseréltetik fel, melynek improvisált patriotismusa inkább a magyarnak gyűlölésében, mint valaminek szeretőtében áll, — midőn mind ezek történtek, kérdem: maradhatunk-e mi nyugodtan főkép akkor, midőn teljes meggyőződésünk szerént elmondhatjuk: hogy minden ezen bajoknak egyátaljában okai nem mi vagyunk?! — jól tudom méltóságos főrendek! hogy sokau vannak, kik a Horvátországban történteket reactiónak szokták nevezni, s főkép az illyr pártnak vezetői visszatorlásnak szívesen nevezik azt, mit másképen védelmezni csakugyan nem tudnak.

De méltóságos főrendek! nézzük Horvátország állapotját, és kérdezzük:

váljon Horvátországban azon ingerültségnek, mely ellenünk létezik, oka csakugyan visszatorlás lehet e? — Horvátország, mely ugyan azon alkotmányt élvezi, municipalis jogaira hivatkozik, és ezen municipalis jogok, melyeket még soha a pacta conventák előmutatásával be nem bizonyított, a magyar-országgyűlése által respectáltatnak, — a horvátok Magyarországnak minden hivatalait viselhetik; ellenben Horvátországban vannak hivatalok, melyekre magyarok számot nem tarthatnak; Horvátországnak minden lakosai Magyarországnak minden vidékét lakhatják, és nincs hazánkban egy talpalatnyi föld is, melyet horvát meg ne vásárolhatna, melyre le ne telepedhetnék; ellenben négy millió magyar Horvátországban birtokszerzésre képtelen; kérdem én akkor a méltóságos főrendektől: ki szólhat elnyomásról? — hol lehet helye a visszatolásnak? midőn ezen összehasonlításból kitetszik, hogy Horvátország több, Magyarország pedig kevesebb jogokkal bir; én azt hiszem: hogy Horvátországban a jelenleg mutatkozó ingerültség visszatolásnak nem neveztethetik, s épen azért kettős kötelességünknek tartom a tagadhatlan ingerültség valódi okát kikutatni, — szükség, hogy Horvátországgal egyszer valahára tisztába jöjünk, — hogy tudjuk mik a horvát nemzetiségnek igazságos kívánatai, s hogy ezeknek teljesítése által a közöttünk létező vdszongásoknak valahára végét vessünk; mivel pedig ez nem történhetik másképen, mint ha a horvátországi gyűlésnek összehívása által e tisztelt nép többségének alkalom nyujtatik kívánatainak kimondására; s mivel ismerve lévén e kívánatok, a magyar nemzet bizonyosan nem fogja legkisebb részét is megtagadni annak, a mi önlétével, s függetlenségével ellentétben nem áll: —örömmel járulnék a tekintetes rendek kívánatának pártolójához — a mint mondám — még akkor is, ha a jelen turmezei eset azt elkerülhetlen szükségessé nem teszi.

Egyébiránt megvallom, a mint a kérdés most áll, némely előttem szólóknak véleményét nem egészen fogom fel.

Ugyanis gróf Zichy Ferenc azt mondja: hogy Horvátországnak állapotja szerencsétlen, — hogy Horvátországban ingerültség létezik, — itt valamit kell tenni, s mindenesetre fel kell szólítanunk a tekintetes KK. és RRket: hogy mind azokat, miket a horvát mozgalmak iránt tudnak, ezt hozzá adván — az egész tárgygyal együtt ő felsége elébe terjesszük (közbeszól gróf Zichy Ferenc: „énátalános felírást mondtam minden egyes esetekre való hivatkozás nélkül„): engedelmet kérek, én azt hittem: hogy a felírásban valamire hivatkozni szoktunk.

Komárom örökös főispánja hasonlóképen fel akarja terjeszteni az egész ügyet ö felségéhez a nélkül, hogy az orvoslás módja iránt nyilatkoznék, azaz: a nélkül, hogy ő felségét tartományi gyűlés tartására kérné.

Ha Horvátországnak állapotja csakugyan olyan; melyben méltóságos gr. Zichy Ferenc célszerűnek tartja, hogy ő felségét egy általános felírás mellett kérjük meg, hogy azon bajokra fordítsa figyelmét; nem látom által mit szenvedne a méltóságos gróf indítványa, hogy ha a puszta felíráshoz annak bebizonyításául, hogy nem puszta felírás, ő felségének még hozzá tennénk azon adatokat, melyeket bírunk, és a melyeket felírásaink következtében ő felsége úgy is később elkérne tőlünk? A másodikra nézve pedig, ha ő felségének felírunk, ha a bajokat előadjuk, ha a jelen esetet hozzá felterjesztjük: nem látom által, miért nem kérhetünk országgyűlést? Ha a méltóságos úr, ha akárki Horvátországnak megnyugtatására az orszgágyűlésnek tartásán kívül más valamely alkotmányos módot tud, melyről Horvátország megnyugtatását várhatja: adja elő, én hozzá fogok állani, fel fogok hagyni mostani véleményemmel, és pártolni fogom azt, ha jobb az országgyűlésnél.

De ha a méltóságos úr,a mint gondolom,hogy más módot Horvátország megnyugtatására egy tartományi ülés tartásánál nem tud, miért nem mondaná ki nézetét e tárgyban nyíltan? hisz ő felségének jogai az által, hogy a nemzet világosan ki mondja nézeteit, nem csonkittatnak, — királyunk nem sértethetik meg az ál-

tál, ha a hív magyar nemzet azt mondja: Uram! ezen körülmények következtében azt hiszszük, hogy Horvátország állapotján másképen segíteni nem lehet, mint országgyűlése tartása által! — Ha a méltóságos úr más jobb módot annál, melyet mi indítványozunk, nem javasolhat, reménylem hozzánk fog állani, és pártolni fogja a t. KK. és RR-ek izenetét, mely felfogásom szerént egyedül célszerű a horvát nemzetnek megnyugtatására is.

Ha mi a kormányt felírásunkban csak egyszerűen szólítjuk fel, és azt mondjuk: Uram! Horvátországban rendetlenségek vannak,csinálj rendet; és nem nyilatkozunk a miként iránt, váljon azon felgerjedésnél fogva, mely Horvátországban ellenünkben létezik, nem fognak-e találkozni, kik azt fogják mondani: ime a szabad magyar nemzet most a kormányt felszólítja, hogy a mutatkozott rendetlenségeket akármi módon, ha úgy kell, az alkotmány megszegésével is elnyomja, s nem fog-e ez még több ingerültséget gerjeszteni ellenünk?—Ha ellenben, midőn a kormányt Horvátország állapotjára figyelmessé teszszük, s a létező bajok orvoslására felszólítjuk, s egyszersmind az utat jelöljük ki azt mondva: hogy a Horvátországban létező ingerültséget és bajokat alkotmányos módon Horvátország jogait tisztelve, t. i. országgyűlés tartása által, akarjuk megszüntetni, — nem fogja-c ez emelni a horvát nemzetnek iránt unki vonzalmát, és szives hajlandóságát? — Mind ezen okoknál fogva én még egyszer enged elmet kérek, ha szerfelett hosszas voltam s a t. KK. és RR-nek izenetét egész kiterjedésében pártolom.

10. A sz. ki r. városok rendezése ügyében.

(A főrendeknél. 1844. inárc. 21. i

Midőn az előttem szólott gróf Széchen Antal ő méltósága a t. RR. által ajánlott indítvány helyébe egy más indítványt terjesztett a méltóságos főrendi táblának tanácskozása alá, két főindoktól vezéreltetett. — Az egyik főok, mely ő méltóságát arra bírta, hogy a t. RR. nézetétől eltérjen, az.: hogy miután a választási és administrationalis functiók között oly tetemes különbség létezik, miután kívánatos, hogy a választásoknál minél többen, az administratióban minél kevesebben vegyenek részt — az administratiót és a választást ugyan azon egy testületre bízni nem lehet.

Második nézete a méltóságos úrnak az volt: hogy miután a t. RR. a képviselő testületet nem a polgárok, hanem a lakosok számához kívánnák arányosítani: a méltóságos úr ezt nem tartja következményeire nézve célszerűnek. — Mi az elveket illeti, melyeket a méltóságos úr felállított: én ő méltóságával tökéletesen egy értelemben vagyok, mert először én is azt hiszem: sokkal természetesebb, hogy a képviselői testület nem a lakosok számához általánosan, hanem csak a polgárok számához méressék, mert miután megtörténhetnék, hogy egy új fabrikának felállítása által a városnak lakosai ezerrel szaporodnának anélkül, hogy a polgárok száma csak egygyel is szaporíttatnék, s ez esetben nines ok, miért szaporíttatnék a képviselői testület; — második nézetére nézve a méltóságos úrnák, hogy nem célszerű az administratiót és a választást ugyanazon egy testületre bízni: szintén kezet fogok a méltóságos úrral, — csakhogy a méltóságos úr által felállított elvekből kiindulva, én nemcsak a t. RR. indítványát, a városi követek által tett javaslatot: hanem épen úgy a méltóságos gróf indítványát sem fogadhatom el.

Meg fogom mondani okaimat.

A méltóságos úr azt mondá: hogy midőn a képviselői testület organisatiója forog kérdésben, természet szerént első kérdés az: minők legyenek azon képviselői testületeknek funetiói ’? mert csak akkor mondhatjuk, hogy e testületé-

két jól rendeztük el, ha azok céljok s hivatásuknak megfelelnek. — A képviselői testületnek a méltóságos úr nézete szerént kettő a feladata; először: a tisztviselők választása, és a functiók ezen részében részt vesznek minden képviselők; másodszor: az administratio, és ebben nem vesznek részt ugyan minden képviselők, de részt vesz a képviselőknek azon része, mely a képviselők által, a többiek között legtöbb szavazattal választatott.

Miután ezen indítvány szerént az administratio csak a megbízottakra bizatik, ezek pedig a hivatalokra nem különösen választatnak: azon testület alkotása, melyet a városi administratioval megbízánk, a sorstól függ. Én legalább így értettem az indítványt.

Már kiindulva azon meggyőződésből, hogy a szabad választás magyar alkotmányunknak egyik talpkövét teszi, melyet mi bizonyosan megingatni nem fogunk, mely végett némely roszat, mi talán szinte rajta alapszik, eltűrünk, — mert meg vagyunk győződve, hogy alkotmányunknak biztosabb garantiája nincs, — a mennyiben méltóságod által tett indítvány a városokra nézve megállapítandó választási rendszert foglal magában, én azt el nem fogadhatom; mert olyannak tartom, mely a szabad választásnak színét hordja magán, mely a szabad választásnak nevét viseli, de mindazon jótéteményeket, melyeket a szabad választástól várunk, felfogásom szerént nem eszközölheti. — A szabad választásnak különböző hasznai vannak.

Felfogásom szerént a szabad választásnak hasznait körülbelül ezekre lehet reducálni, — 1-ször: a szabad választás biztosítja az egyes polgárok szabadságát, nemcsak a kormány irányában, hanem, ami még fontosabb, irányában azon önkényes tisztviselőknek, kik oly országban, hol szabad választás nincsen, a despotismusnak kisebb, de épen azért boszantóbb részét gyakorolják az egyes polgárokon, — a 2-dik jótéteménye a szabadválasztásnak az: hogy a választott tisztviselőknek érdeke a polgárok többségének érdekétől nem különöztethetvén el, miután ha személyes érdekei mások volnának is, legalább egy marad, mely öt a többség függésében tartja, az, hogy ismét tisztviselőnek választassék, — valószínűbb, hogy az administratio a többség érdekét megsérteni nem fogja; — 3-dik jótétemény a responsabilitas, miután kétségen kivül sehol az egyes tisztviselő nagyobb felelősség alatt nem áll, mint ott, hol választatik, s minden zavar, minden szerfeletti agitatio nélkül, ha a választás ideje eljő, hivatalától, melyet roszúl viselt, megfosztathatik, — a 4-dik jótétemény a közbizodalom; érdekében fekszik a statusnak, hogy a közhatalom oly kezekre legyen bízva, kik bizodalommal bírnak a polgárok többsége előtt, és kik azért kevesebb oppositióval találkoznak akkor, midőn hivatalukat végrehajtják, — az 5-dik jótéteménye a szabad választásnak az, hogy a szabad választással a megtiszteltetésnek egy neme lévén összekötve, olcsóbban jobb tisztviselőket lehet kapni, mint a kinevezésnek akármi módja által, hol nem annyira becsületért, mint tisztán azon jövedelemért, melyet hivatala által nyer, tölti be azon egyén hivatalát; — a szabad választásnak 6-dik jótéteménye azon valószínűség, hogy jó tisztviselők fognak választatni egyes hivatalokra.

Mindezen tekintetekben engem gróf Széchen Antal úr indítványa nem elégít ki; mert mind az általam elősorolt jó következéseket, melyeket valóban szabad választásoktól eltagadnunk nem lehet, oly választási rendszertől nem várhatom, melynél a polgár csak egy képviselőnek választásával bízatván meg, tisztviselőjének kinevezésében egyenes részt nem vesz, — melyben a polgárnak egész betolyása egy fictio jurisra zsugorodik össze, és a tisztviselő magát a polgárok többsége iránt valamint választása által lekötelezve, úgy tőlük függésben nem érezheti, — mert ha én a szabad választásban a polgári szabadságnak egyik fő garantiáját látom, — látom pedig azért, mert csak általa érezheti magát az egyes tisztviselő szüntelen függésben polgártársaitól, — kérdem a méltóságos fő RR-et:

váljon,ha a választás csak a képviselő testületre bízatik, számolhatunk-e erre? — nem theoreticus tekintetben szólok, hanem practice akarom felvenni a dolgot, — kérdem a méltóságos fő RR-et; nem valószínű-e hogy ezen képviselő testület csak a polgárság egy-két magasabb classisából fog állani? — már hogy a választásnak ekképeni elrendezése által a tisztviselőknek kihágásai ellen a polgárság azon magasabb osztályai, melyek a képviselő testületet majdnem kizárólag tenni fogják, biztosítva lesznek, nem szenved kérdést; de ha az ily osztályoknak érdeke összeütközésbe jön azon osztályok érdekével, melyek a képviselő testületben nincsenek képviselve, hiszszük-e, hogy ezen osztályok, és épen azok, melyek mint gyengébbek, a törvényhozás legfőbb figyelmét igénylik, biztosítva lesznek egyes képviselők kihágásai ellen? kétséget sem szenved, hogy a tisztviselő *így* is függni fog a többségtől, — de csak azon többségtől, mely öt választja, ezen többség pedig — gyakorlatilag véve fel a dolgot — csak egyes osztályok többsége, azon osztályoké, melyeknek érdekei a nagy szám érdekeivel sokszor ellentétben állanak, s melyeknek túlnyomó befolyásuk ellen a polgárok többsége általán fogva biztosítva e választási rendszer mellett nincs.

Mi a bizodalmát illeti: a méltóságos gróf úr nem fogja tagadni, hogy minden kérdésen kívül a bizodalom olyan magistratus irányában, kit az egész polgárság választ, kétségen kiyül nagyobb lesz, mintha az csak egyes osztályok által választatott.

Marad tehát a jó választásnak valószínűsége.

Erre nézve méltóságos fő RR1 nem tagadom, hogy ha a választás, mint én azt kívánom, a polgárságra általán véve, bizatik, néha rósz választások is történhetnek, de bátran merem állítani, hogy azon indítványt elfogadva, melyet méltóságos gróf Széchen Antal úr a méltóságos fő RR. elébe terjesztett, a rósz választások ellen egy cseppel sem vagyunk biztosítva inkább, mint akkor, ha a választásokat általán véve a polgárokra bízzuk.

Nem akarom fejtegetni hoszasabban: váljon ezen képviselő testületnek van-e csak joga másokat választani, mint kiket a polgárság általán véve választana? mert a képviselő testület egész joga azon alapszik, hogy fictione juris a képviselő testület a polgároknak általános véleményét képviseli. — Azok tehát, kik a képviselő testületre a választási jogot azért bízták, mert az a polgárságot képviseli, nem tehetik fel, hogy a képviselő testület másokat fogna választani, mint azokat, kiket a polgárság többsége választana, azon pillanatban, midőn ezt felteszik, eltértek azon hasistól, mely a képviselők választási jogának alapját teszi; de kérdem: ha a rósz választások ellen biztosítani akarjuk a városokat? ha meggyőződve arról, hogy a legjobb egyének választása iránt a törvényhozás nem biztosíthat senkit? azért feladása nem más, mint hogy azok, kik hivatalviselésre képtelenek, a választási mód által kizárassanak: azt váljon gróf Széchen indítványa által érhetjük-e el? — nem képes egyedek kizárására létezik többféle mód: a candidatioi jog, másik a gradualis promotio, a harmadik bizonyos képesség! examen mint Poroszországban, de az, mely az indítvány által élőnkbe terjesztetett, általában erre nézve semmi biztosítékot nem ád, — vagy valamely felsőbb, kormány kinevezésétől függő tisztviselő vétetik fel a városokban, ki mint a megyékben a főispánok, candidatioi joggal ruháztatik fel, — vagy nem; — ha az első akkor a candidatioi jog által biztosítva vagyunk arról: hogy oly egyének nem választathatnak, kik hivatal viselésre nem képesek; mert feltehetjük, hogy az ilyen kormány által kinevezett egyén képtelen egyéneket nem fog candidálni; ha pedig candidatioi jogot meg nem alapítunk, akkor gróf Széchen Antal úr indítványa mellett épen oly kevéssé vagyunk biztosítva, mintha a polgárságra általánosan bízzuk a választást mert azon 600,400 vagy 200 képviselő, ki midőn választani fog, bizonyosan épen úgy, mint az egész nagy tömege vezéreltethetik barátság, vagy gyiilölség által, és a legcélszerűbb egyéneket kihagyhatja, és a

képteleneket megválaszthatja, nem nyújt e tekintetben legkisebbel sem több biztosítékot.

Mennyiben tehát a méltóságos úrnak indítványa a képviselő testületet választási joggal ruházza fel, miután e választási mód jó választásokra nézve semmivel több garantiákat nem nyújt, mintha a választás a polgárok összegére bízatnék, s mind azon jó következéseket nélkülözi, melyeket valóban szabad választástól várhatnánk: nem látok mást, mit az indítvány mellett felhozni lehetne, azon rendőri tekinteteken kívül, melyeket gróf Batthyányi Lajos tisztelt barátom említett, azon rendőri tekinteteken kivüi, melyek a követeknek a képviselő testületek általi választása mellett felhozattak, s melyek abban állanak, hogy ott, hol 4,000, 5,000 választók vesznek részt a választásban, a jó rendet fenntartani nem lehet, és hogy azért a választási jogot annyi emberre bízni nem szabad.

En egy ily fontos jog ellenében, minő a választás, ezen rendőri tekinteteket, — mint már a követek választásánál megmondám — nem tartom fontosoknak, főkép akkor, midőn a választás módjának meghatározása a méltóságos fő RR-töl függ, és mindazon eszközökről gondoskodhatunk, melyek által a választásnál mindennemű kicsapongások kikerültethetnek; sokkal fontosabb méltóságos fő RR! az, mi méltóságos gróf Széchen indítványának azon részét illeti, mely a képviselő testületről, mint a város administratiójával megbízott gyülekezetről szól.

Miután e tekintetben méltóságos gróf Széchen Antal úrnak indítványa ellen mind azon okok épen oly erősen, sőt még erősebben állanak, melyeket a méltóságos úr a t. RR. indítványa ellen felhozott, és e tekintetben az indítvány, ha annak részleteit és azon elvet, mely indítványának alapjául szolgál, összehasonlítjuk, felfogásom szerént önmagát tökéletesen nnllifieálja.

Az indítványnak e tekintetben két része van, az első az administratióval megbízott képviselőknek száma,.— a második a megbízottaknak minősége. — A mi a képviselők számát illeti, a méltóságos úrnak indítványa szerént, ha jól hallottam, a legnagyobb városban 90 és 100 megbízott választatnék körül belől; — már a számra nézve én csak azt mondom, hogy gyakorlati tekintetből ezen számot keveslem, és hogy miután ha nem vagyok is igen beavatva, például Pest városa administratiójába, azt még is úgy tudom, hogy jelenleg Pest városában ' 120 ilyen megbízott polgár létezik, és tudom azt, hogy ha Pest városában azon megbízottak collegiuma csak 100 tagból állana, elmellözve is, hogy nem igen nagyon fogja elősegíteni azon bizodalmát, mely a városok iránt most létezik, — ha a tanácskozó testületet ily kis számban állapítjuk meg, azt hiszem: ezen 100 egyén aligha képes azon fontos kötelességek teljesítésére, melyek reá bízattak.

Ne felejtsék el a méltóságos fő RR. hogy azon 100 egyén igen fontos functiókat gyakorol — de hogy azokat díj nélkül gyakorolja és hogy egyáltalában semmi mód nincsen, mely által azon egyének arra, hogy hivatásukat pontoson betöltsék, kényszeríttethetnének.

Már a közgyűléseken kívül e képviselők, vagy inkább megbízottak kérdésen kívül részt fognak venni minden egyes választásokban, ki fognak küldetni az administratióban szükséges egyes biztosságokhoz, — nehogy ott, a magistrates tökéletes szabadsággal és függetlenséggel tegye azt, mit akar, és kérdem a méltóságos fő RR-et: ha először csak 100 ily megbízott választatik, — másodszor ha meg kell győződve lennünk arról, hogy ezen megbízottaknak igen fontos és számos functiói lesznek, — ha harmadszor látjuk, hogy ezen megbízottaknak semmi fizetés, elmulasztatott munkáikért semmi kárpótlás nem adatik, nem következik-e, hogy a polgárságnak mindég csak leggazdagabb osztályából fognak választatni a képviselők? s hogy e hivatalra egyes ambitiosusokon kívül senki nem fog találkozni, ki azt szívesen elvállalja, — s hogy így kaput nyitottunk egy részről a leggazdagabb polgárok túlnyomó befolyásának, kiknek kezébe adtuk az admini-

stratiót, más részről ajtót nyitottunk azoknak, kik ambitióból akarnak részt venni a közdolgok elintézésében; én teljesen meg vagyok győződve, hogy Pest városában ha nem létezik több, mint 100 megbízott, alig fog Pest városában 100 ember találkozni, ki azon hivatalt örömmel elvállalná, polgárokról s nem oly egyénekről lévén szó, kik a politikát csak mulatságból űzik, és sok más foglalatosságok által nem foglaltatnak el.

Azon kívül a szám maga még nem biztosít arról, hogy az administrate jó lesz, hanem ez azon egyénektől függ, kik az administratióban részt fognak venni; függ továbbá attól, hogy azon megbízottak olyanok legyenek, kik hivatalaik viselésére képesek.

Épen azért én igen hibásnak tartom a t. RR. indítványát, és pedig azért, mert az administrate a választástól el nem lévén különözve, a képviselő testület kiegészítésénél az administrate tekintete hihetőkép subordináltatni fog. — De váljon gróf Széehen indítványa e bajon segít-e? a méltóságos úrnak indítványa szerént az administrationalis testületet ki választja? a sors; a méltóságos úr mit tesz, hogy jó administratiót várhassunk? választat egy képviselő testületet és a képviselő testület legnagyobb részének mi a feladása? — választás: már mikor •ezen testület választatik, 50, 60 vagy 100 tag véletlenül több voksot kap, mint coneandidatusai, és azon 100 vagy 60 nem azért, mert polgártársai által legalkalmatosabbnak tartatik, nem azért, mert legalkalmatosabb administratióra, vesz részt az administratióban, hanem tisztán azért, mert legtöbb voksa volt, és miért volt legtöbb voksa? senki akkor, midőn neki a voksot adta, nem tudhatta, hogy megbízottnak fog választatni, hanem csak azért adta voksát, mert hitte, hogy ha a választásokban majd előkerülnek a tisztviselők választásai, azon egyénre fogja adni voksát, kit például a voksoló, bírónak vagy polgármesternek akar; nem az administrationalis tehetség szerént, nem a legnagyobb bizodalom szerént, hanem tisztán a szerént fognak tehát választatni ezen megbízottak, mint azt egy részről a sors akarja, más részről azok, kik őtet választották, egészen más tekintetből szükségesnek tartották, ez pedig a legroszabb módja az administrate organisatiójának, — legroszabbnak mondom azért is, mert az administratióra nézve mint mondám célszerű, hogy felette sok egyén által ne kezeltessék, — másodszor: hogy képes egyének választassanak, — de harmadszor: bizonyosan kívánatos, hogy az administrationalis testületben a lehetőségig kevés fluetuatio legyen.

Ez utólsó tekintetnél fogva, én mind a t. RR., mind a méltóságos gróf úrnak indítványát nem tartom célszerűnek annyiban, hogy 6 évről 6 évre az egész képviselő testület újíttassék meg.

Felfogásom szerént ezen totalis renovatiót szükségtelennek tartom, és meghagyván a G évet, sokkal célszerűbbnek tartanám, ha 3 évről 3 évre a képviselő testületnek csak fele választatnék és *így* egyszerre tökéletesen új tagok nem lépnének az administratióba, miáltal az történnék meg a választásokban, mi néha a megyékben történik: hogy olykor a választás utáni első évben senki sem ismeri kötelességit kellőleg.

De ha az administratiót a választással grót Széehen indítványa szerént összekötjük, nem fogunk-e alkalmat adni a lehető legnagyobb fluctuatiókra? ha ezen testületnek semmi más funetiója nincsen, mint administralni, kétségen kívül minden polgárnak szívén fekszik, hogy azon város, melyben lakik, és melyben birtoka van, a lehetőségig jól és becsületesen administraltassék.

Ha csak az administratiót bízzuk az administrationalis testületre, meg vagyok győződve, hogy félretéve minden mellékes tekinteteket, félretéve minden politikus elveknek súrlódását, az administrationalis testülethez minden ember azokat fogja választani, kiket meggyőződése szerént legbecsületesebbeknek, legjobbaknak tart. — Ha ezen administrationalis testület meg van egyszerre választva, és a polgárok meg vannak győződve, hogy ezen testület kötelességét teljesíti, a

polgárok sokkal józanabbak lesznek, sem hogy az administrationalis testületet minden választásnál tökéletesen megújítanák, felforgatnák és abból sokakat kihagynának, hanem mennyire csak lehet, ugyanazokat fogják megtartani; és így lassanként oly rendesen fog menni ezen adminisirationalis testületjei a kezelés, mint a dicasteriumoknál; de ha az administrationalis testületet választani nem lehet máskép, minthogy egyszersmind a választásokról is határozzunk, akkor az administrationalis testületnek organisatiójába behoztuk a választásoknak minden lehető agitatióit; akkor, mikor az administrationalis testületeket választja a polgárság, kétségkívül nem fogja mondani: „ezen egyén ügyes administrativ tehetségét megmutatta, hat évig jól kezelte az administratiót," hanem azt fogja mondani: „ezt akarom polgármesternek, ezt bírónak, már pedig azon emberek mást akarnak bírónak, mást polgármesternek, — tehát azon embereket kiteszem, és másokat teszek helyébe, s meglehet azok talán nem oly jól fogják administralni a közdolgokat, hanem azok is majd belé tanulnak, és ha jó bíró és polgármester van, sokat fogok nyerni."

De ez még nem minden, mert erre valaki azt felelhetné, hjah! lesz annyi józansága a polgárságnak, hogy az administratiót nem fogja tökéletesen sacrificálni, sőt épen ellenkezőleg az lesz, hogy az administrate maradjon meg; mert a jó administrate hatással lesz a bíró választására és a többi tisztviselőkre, — mert a polgárság azt fogja mondani: inkább hogy rósz adniinistratiónak tegyem ki magamat, eltűröm, hogy a bíró és polgármester ne legyen kedvem szerént választva; de méltóságos gróf Széchen Antal indítványa szerént a polgár, ha akarja is, nem érheti el ezen célt, mert a méltóságos úr indítványa szerént a képviselő testület választatik minden 6 évben, és a megbízottak, azaz azok, kik az administratióra nem azok közül jelöltetnek ki, — hanem azokból választatnak, kik legtöbb vokssal bírnak; már most az egész polgárság, hogy garantirozhatja magát, hogy az, kinek hatásával, mint megbízottal megelégedett volt eddig, hasonlóképen megbízott fog maradni? megadja voksát, de meglehet ez a legtöbb voksokkal bírók közé nem fog jutni, és így az administrationalis testület szükségkép fluctuatio alá kerülend: ezekért én gróf Széchen Antal indítványát épen oly kevéssé pártolhatom, mint azon indítványokat, melyeket a t. RR. és némely városi követek elönkbé terjesztettek; elvem az: hogy jó administratiónk csak akkor lehet, ha az administratiót a választástól tökéletesen elkülönözzük, és ha azon egyéneket, kik az administratióval megbizatnak, különösen az administratióhoz és csak administratióhoz választjuk.

Erre nézve én a képviselő testületet megtartván, mert practicusabbaknak látszanak azon számok, melyek a városi követek munkájában találtatnak, a képviselő testületet össze akarnám állítani 300 mint legnagyobb, és 50 vagy 40 egyénből, mint legkisebb számból, és ez közvetlen a polgárság által választatnék, • és semmi mást nem tenne, mint azon kötelességeket teljesítené, melyek a közgyülésre bízatnak, és melyek a városok beladministratiójával üsszekötvék.

A választást candidatio mellett és természet szerént mindennemű vigyázattal, nehogy kicsapongások történjenek, a polgárság összegére bíznám, — és azt hiszem, hogy minden kétségen kívül, ha a méltóságos fő RR. ezen indítványomat elfogadnák, legalább mi annak fővonalát illeti: ezen indítvány bennünket sokkal közelébb vezetne azon célhoz, melyet magunknak kitűztünk, mintha a méltóságos fö RR. bármelyiket fogadnák cl ezen indítványok közül, és jelesen azt, melyet méltóságos gróf Széchen Antal tett.

11. Ugyanarról.

(A főrendeknél. 1844. már. 30.)

Ha van valaki a méltóságos fö RR. tagjai közül, ki a városoknak törvényhozási befolyását óhajtja: én vagyok az.

A városoknak törvényhozási befolyása egyike azon tárgyaknak, melyek Magyarország kifejlődéséhez szükségesek, melyeket a magyar törvényhozás ha akarná is, elhárítani hatalmában nem áll. — Azon pontra jutottunk, hol oly törvényhozás, mely a nemzet osztályának csak egyikét képviseli, az országot a haladás pályáján tovább nem vezetheti többé.

A kor egyik főbb szükségei közé tartozik a királyi városoknak törvényhozási befolyása. — De bár mennyire lássam is által ezen szükséget, még is nem hagyom magamat elragadtatni e nézettől annyira, hogy a városoknak törvényhozási befolyást minden feltétel nélkül akarnék adni, mielőtt azok elrendezve lennének.

Nem azt feladásunk eszközölni, hogy az alsó táblánál 47 vagy 16 követ üljön, kik a polgárság követeinek neveztetnek, nem azt, hogy az alsó táblánál a városoknak száma nehány úgynevezett polgári vokssal szaporíttassék; feladásunk az: hogy a polgárságnak valóságos képviselőket szerezzünk, — hogy a városok belszerkezete úgy rendeztessék el, miszerént a városok kilépve mostani állapotukból, valóságos polgári törvényhatóságok legyenek, — követeik: kik most elzárt testületek által választatnak, valósággal a polgárok képviselői legyenek.

Ezen nézetből kiindulva, miután a méltóságos főrendi tábla többsége elhatározza azt, hogy a szavazataránynak meghatározása a városok belrendezésével választhatlan kapcsolatban áll, korántsem állanak ellenkezésben magokkal azok, kik a városok törvényhozási befolyását forrón óhajtva, mint bár ki más, most kimondják: hogy ezen elrendezés mellett, melyet a fő RR. többsége elfogadott, a városokat nem tartják arra alkalmasoknak, hogy az alsó táblánál eldöntő szavazatot bírjanak, — és mindazok közül, kik eddig a méltóságos fő RR. ezen oldaláról felszólottak, egyáltalában egyik sem mondott mást, mint mit én most épen mondék.

Gróf Széchen Antal ő méltósága felszólitá tisztelt barátom gróf Pálffy Józsefet, hogy sem reá, sem senkire oly állításokat és célzatokat rá ne fogjon, melyeket ő világosan ki nem mondott. A méltóságos úrnak ezen kívánata annyira méltányos, hogy én a méltóságos úrnak ezen kívánatát intézni fogom a méltóságos úrhoz, felszólítva öt, hogy miután sem gróf Pálffy József, sem báró Vay Lajos egy szóval sem jelentették ki azt: miszerént a városoknak csak akkor fognak szavazatot adni, ha a KK. és RR. szerkezete első pontjától utolsóig elfogadta tik, — hanem csak azt jelentették ki, mikép azon elrendezés mellett, melyet e tábla többsége elhatározott, nem akar szavazatot adni: a méltóságos úr ne fogja rájok azt, mintha a méltóságos urak olyasmit mondottak volna, mi minden parliamentaris tractatussal valósággal ellentétben áll.

Nem a KK. és RR. egész munkájának elfogadásáról van szó; — hisz a méltóságos fö RR-re hivatkozom: én magam, ki oly szerencsés voltam, hogy gróf Pálffy József és báró Vay Lajos ő méltóságok által majd nem minden kérdésben, melyre nézve indítványt tettem, pártoltattam, — én — mondom — magam a KK. és RR-től sok tekintetben eltérő indítványokat tettem. Ha tehát gróf Pálffy József úr úgy értette volna előadását, hogy ő a KK. és RR. szerkezetének tökéletes elfo-

gadása atán akarna szavazatot adni a városoknak: a méltóságos úr valóságos ellentétben állana ön — még egyszer mondom — önmagával.

Nem arról van itt szó, hogy a KK. és RR. szerkezete tökéletesen elfogadtassák, — nem arról, hogy mi most valamely szerkezetet megállapítva azt mondjuk: ha az első hetüktől az utolsóig cl nem fogadtatik a KK. és RR. szerkezete, a városoknak szavazatot nem fogunk adni; hanem arról: váljon azon szerkezet, melyet a méltóságos fő RR. többsége itt meghatározott, olyan e, mely mellett a városoknak veszély nélkül szavazatot és törvényhozási befolyást adni lehet? — S így állítva fel a kérdést, teljes meggyőződésből kimondom: hogy a városoknak oly szerkezet mellett, minőt a méltóságos fő RR. többsége határozott, törvényhozási befolyást adni nem akarok.

Felhozatott itt a városok históriai joga, s mondatott, hogy a városoknak törvényhozási befolyásáról, melyet a história megalapított, itt szó nem lehet, hanem csak a voksok arányáról.

Felfogásom szerént a városi követek befolyásának meghatározása a városi követek szavazatának arányával oly szoros összeköttetésben van, hogy e két kérdést egymástól elválasztani nem lehet, s ha például a városok törvényhozási befolyásuk azon arányban marad meg, melyben ezen szavazatok most számíttatnak: törvényhozási befolyásuk nem volna más, mint tisztán illnsio. Itt csak az arányról van szó, és az egyáltalában nem historicus kérdés.

Midőn a városi szavazatok meghatározása vétetik kérdésbe, az, mi elhatározó, csak a városok jelen állapotában fekszik, — a 16 szavazatnak egyáltalában historicus alapja nincsen, — a 47-nek volna talán, noha ezen tekintetben is némely városoknak jogát oppugnálni lehetne, de a 16 szavazatnak épen semmi historicus alapja nincsen.

Ne csináljunk magunknak ilhisiót; nem a história nyomán indulunk, midőn a városoknak szavazatokat adunk, — hanem, mert átláttuk, hogy a jelen pillanatban a városoktól a törvényhozási befolyást többé megtagadni nem lehet. És ezen terrénumra kell a kérdést állítani: mert így a városok meg lehetnek győződve arról, hogy kifejlődésök szerént, a mint fontosságuk növekedni fog, neveltetni fog azon arány is, melyben a törvényhozási befolyást gyakorolják.

A városi szavazatok meghatározására eldöntő hatású a városok belszerkezetének mikénti elrendezése; s ha bár gróf Széehen Antal úrnak megengedem azt, hogy a városi szabályoknak helybehagyásá a helytartótanácsra bízatván, azért a dolog a városok függetlenségét nem semmisíti meg úgy, hogy azok ezáltal a törvényhozásra való képességűket elvesztenék: a méltóságos úr mégis tagadni nem fogja, hogy a méltóságos fő RR. határozatai között vannak olyanok, melyek épen a városok törvényhozási befolyására eldöntő befolyást gyakorolnak. — így például az első kérdés mindjárt: a qualificatío.

A méltóságos fő RR. oly qualificatiót állapítottak meg, mely mellett nem csak hogy a most Magyarországban létező polgárok száma nem szaporittatott, hanem sok, sőt a városok nagyobb részében a polgárságnak nagy, sőt talán nagyobb része kizáratik a polgári jogokból. — Már ha a városok mindeddig törvényhozási befolyást nem gyakoroltak, — pedig azért nem, mert a városokban minden jog gyakorlata felette szűk korlátok közé szoríttatott, midőn ezen korlátok némi tekintetben még szűkebb körre szorittatnak, — lehet-e következetlenség nélkül nekik most törvényhozási befolyást adnunk? — A qualificatío kérdése a városok törvényhozási befolyásával válhatlan kapcsolatban áll: de hasonló kapcsolatban áll kérdésen kívül a követválasztásnak módja is.

Ha a királyi városok követeinek befolyást adni akarunk, nem azért teszszük ezt, mert városi követeknek neveztetnek, hanem azért: mert átlátjuk, hogy a magyar törvényhozásban sem az ország eommercialis, sem industrialis érdekei, úgy szinte a kisebb adó alá vetett birtokosok érdekei képviselve nincsenek, — s

mert ezen érdekek képviseletét a magyar törvényhozás kiegészítésére szükségesnek tartjuk. — De váljon akkor, midőn a méltóságos fő RR. a követnek választását oly képviselő testületekre bízzák, mely Pest városában — például — legfeljebb 500 emberből állana, — váljon ily követeket lehet e a polgárság követeinek neveznünk? — váljon nem állanak-e az így választott követek ellen majdnem mindazon indokok, melyek a városok mostani követei ellen felbozatnak? — A méltóságos fő RR. többsége az utasításokat meghagyván, az utasításadást a meg-? bízottakra bízta; — ezek kik? választott polgárok! de kiknek száma legfeljebb háromszor nagyobb, mint a tisztviselőké, kik hivataluknál fogva a megbízott testületben voksokkal bírnak!!

Már ha ezen három határozatát a méltóságos fő RR-nek együttvéve tekintjiik, nem törpül-e a polgárságnak a követek választására való befolyása majdnem illusióvá? Igaz, hogy azok, kik, mint képviselők, a polgárság érdekeit repraesentálni fogják, választatnak ugyan, de oly testület által, melyből a méltóságos fő RR. által elfogadott qualifieatio szerént a polgárok nagy része sok városokban kizáratott. — De az utasításadásnak fontos jogával még ezek sem bízattak meg, hanem, csak azon még kisebb számú megbízottak, kik között minden valószínűség szerént a magistratus elhatározó belolyással birand.

A méltóságos fő RR. terve szerént tehát az első qualifieatio szerént a mostani polgároknak nagy része kizáratik; a képviselők száma igen csekélyre határoztatik, az utasításadás pedig jó formán a városi magistratusokra bízatott, és ekkor kérdem: felállított elveink szerént adhatunk-e mi a városoknak ezen elrendezés mellett törvényhozási befolyást, kik azt csak azért tagadtuk meg eddig, mert a városi követek nem a polgárokat képviselték, szinte úgy nem, mint azt most nem fogják képviselni.

Ha tisztán szavakat akarunk, ha azon örvendünk, hogy a magyar törvényhozás 1844-ben a városoknak rendes törvényhozási befolyást adott, ha némely külföldi lapok dicséreteit kívánjuk: akkor ám adjunk a városoknak ily szerkezete mellett is, minőt a méltóságos fő RR. többsége ajánl, szavazatokat; de ha a polgárságnak valóságos képviseletét kívánjuk: akkor e célt — a városi követeknek ily választási rendszere mellett több befolyást adva, egyáltalában nem értük el.

Országgyűlési tractates utján van a kérdés; és meg vagyok győződve, hogy valamint a t. RR. első szerkezetükben bizonyosan némelyeket meg fognak változtatni: úgy a méltóságos fő RR. sem fognak megmaradni annál, mit jelenleg határoztak.

És akkor, ha a méltóságos fő RR. oly város-elrendezést fognak elfogadni, mely mellett én a városi követeket a polgárság képviselőinek tekinthetem, és a választási szabadságot biztosítva látom: egész örömmel és készséggel fogok a városi követeknek 16, sőt ha keresztül vihetném, még több szavazatot is adni; de ezen szerkezet mellett, melyet a méltóságos fő RR. többsége elfogadott: én a városi követeknek több törvényhozási befolyást, mint, melylyel most bírnak, adni nem akarok, mert - a mint mondám — nem szavakat, hanem realitást kívánok, — nem azt akarom, hogy bizonyos emberek a polgárság képviselőinek neveztessenek, és így befolyással bírjanak, hanem azt: hogy valósággal a polgárságnak legyenek képviselői, és mint ilyenek bírjanak befolyással.

Mi méltóságos gróf Apponyi György úr második indítványát illeti, t. i. hogy itt külön törvénycikkben mondassák ki, hogy ezen provisio csak ideiglenesnek tartatik: azt egyáltalában nem ellenzem, mert felfogásom szerént oly korban élünk, hol ily állítás minden törvényhez illik, és nincsen rendelkezés, melyhez hozzá ne tehetnők: hogy ezen törvény csak addig fog fennállani, míg meg leszünk győződve, hogy üdvös és hasznos lesz, s míg nem fogjuk szükségesnek tartani, hogy az megváltoztassék.

Ha ebben valaki megnyugvást talál, ezen záradékot szívesen elfogadom.

Mi a méltóságos gróf által ajánlott felosztási tervet illeti: arra nézve én addig nem szólhatok, míg a méltóságos gróf gondolatát nem fogja formulázni, és némely részletekbe ereszkedni. — Nekem tökéletesen mind egy, ha az mondatik, hogy a városoknak 32 voks és a megyéknek 104 voks adatik, vagy hogy a városoknak 16, és a megyéknek 52 voks adatik; a kérdés itt csak az: mily rendszer mellett könnyebb a felosztás? — és így véve fel a kérdést, azt hiszem: hogy kettöztetve a megyék voksát a 32 szavazatot könnyebb lesz elosztani a városi követek között úgy, hogy fractióra csak legritkább, és ha lehet semmi esetben se legyen szükség; mert ha lehetne, a fractiókat a t. RR. javaslatából kihagyni szeretném, és inkább több városokat egyesítenék, minthogy itt a törvényhozásnál fél szavazatokat lássak.

Bajos lesz az oly követnek helyzete, ki csak félszavazattal bírván, mintegy subordinatusa azoknak, kik egy egész vokssal bírnak, midőn mégis az ily félszavazattal bíró követ a legfontosabb kérdéseket utoljára félszavazatával döntheti el.

Ha tehát a méltóságos gróf capacitál aziránt, hogy a felosztás 1G voksal könnyebb, mint 32-vel: abban semmi elvsértést nem látok, és szívesen járulok indítványához; addig azonban, míg fel nem tudom fogni annak célszerűségét, kérem a méltóságos grófot: hogy e részbeni tervét velünk közölni méltóztassék.

12. Ugyanerről.

(A főrendeknél. 1844. sept. 20.)

Ha a KK. és RR-nek jelen izenete első volna, melyet hozzánk e tárgyban küldének, vagy ha valószínűséggel előrelátnám, hogy az országgyűlés még évekre, vagy legalább több hónapokra terjed, — megvallom a RR. izenete mellett nem szólanék, s nem szólalnék fel, ha más ok nem volna is, már csak azért sem, mert akkor, midőn a RR. az adó maximumának az országgyűlés által történendő meghatározásával felhagytak, oly elvvel hagytak fel, melynek életbeléptetése már a királyi városokra nézve igen fontos: de mely kétszeresen fontossá válik az által, mivel első alkalmazása oly elvnek, mely végre a magyar alkotmányon keresztül fog szövődni minden egyes részeiben, mert meggyőződésem szerint ezen elvnek kimondása volna az első és legnagyobb lépés arra, hogy a házi adónak oly fontos kérdése eldöntessék.

Jelen pillanatban számtalan becsületes egyén és nemes lakik Magyarországban, ki midőn a házi adóban részvételt elvállalni nem akarja, azzal menti magát, hogy semmiképen nincs biztosítva az iránt: nem fog-e a házi adó kivetésében az egyes törrényhatóságok által igazságtalanul terheltetni. Mihelyt az adó maximuma az országgyűlés által határoztatik meg a városokban, a második lépés az, hogy ugyanazon elv alkalmaztassék a megyékben is. Minek ismét következése azj hogy azok, kik a házi adó elvállalása ellen ez okból küzdenek, legalább ezen legfontosabb októl megfosztatnak. Én tehát mint mondám, ha a RR. izenete ez országgyűlés kezdetén kerülne a főrendi tábla tanácskozása elibe, részemről azt nem pártolnám; de az által, hogy az országgyűlésnek vége október 15-kére határoztatott meg, és hogy már most September 20-át éljük, a kérdés egészen más alakban tűnik fel előttem, és a jelen pillanatban nem azon kérdés áll, mit tartok én a városok elrendezésében legjobbnak, legcélszerűbbnek? hanem mit tartok legcélszerűbbnek arra, hogy ezen tárgynak legfelsőbb helyre való kerülése siettessék? És ha én gr. Apponyi György ő méltóságának indítványában biztosítását látnám annak, kogy ezen indítványnak elfogadása által az ügynek felküld-

hetése könnyítetik, én részemről szívesen hozzájárulnék, noha az indítványnak többi részeivel egy értelemben nem vagyok. A méltóságos úr kimondá nézeteit három pontra nézve; először a 58-ik §-ra, azután a képesség kérdésére és ezzel összekötve a felügyelő és candidatio kérdésére nézve.

Mi az elsőt illeti: a méltóságos úr csak egy okot hozott fel a RR. ellen, t. i. azt mondá, hogy azon kormány, mely valamely törvénytelen lépését a törvényhatóságoknak csak akkor akadályoztathatja, ha a törvényhatóságok által arra felszólíttatik, már kormány lenni megszűnt. De erre én azzal felelek: hogy azon kormány, mely hat hónapok alatt nem veszi észre, hogy a törvény nem egyes emberek, hanem törvényhatóságok által sértetett meg, azon kormány, mely ha azt észreveszi, és hat hónapok alatt lépést nem tett azon törvénytelenségek megszüntetésére, mondom, azon kormány hasonlókép megszűnt kormány lenni, mert nem teljesítette kötelességét, mert jogát nem ismeri, mert gyenge és erőtlen, mely is a nemzet pártolására nem számolhat. Ő méltóságának indoka tehát a KK. és RR. ellenében felfogásom szerint többet legalább nem bizonyít, mint azt, mit én a KK. és RR. helyett a méltóságos úrnak okoskodására mondók, és most átmegyek az indítvány 2-ik részére.

A méltóságos úr a képesség kérdésére nézve kinyilatkoztatja, hogy először a direct választást elfogadja, és azt csak azon képességhez köti, melyet a mélt. fő RR. az indirect választás mellett ajánlottak a KK. és RR-nek

Méltóságos úr indítványának ezen részében én valósággal nemcsak tetemes közelítést látok, oly közelítést, mely engem részemről tökéletesen kielégít, miután a mélt. fő RR. emlékezni fognak, hogy azon qualificatio, melyet első alkalommal elvbarátim és én a m. fő RR. elibe indítványkép terjesztettem, és mely a mélt. fő RR. által mint a lehető legrevolutionáriusabb ostromoltatott, tetemesen magosabb annál, mely a mélt. gr. úr által jelenleg indítványo'ztatik: — ezen részét az indítványnak tehát igen szívesen elfogadom, mert az engem tökéletesen kielégít, és hiszem, ki fogja elégíteni talán a RR-ket is.

A kérdés az, vájjon ezen indítvány ki fogja-e elégíteni a RR-ket akkor is, ha az bizonyos feltételekhez köttetik, t. i. a királyi kinevezéstől függő főfelügyelő megállapításához és a candidátioi joghoz, mely azon egyénnek átadatik? mert én gr. Apponyi György indítványát úgy értettem, hogy a méltóságos úr a képesség és direct választásra nézve kimondott nézeteit azon nézeteknek elfogadásához köti, melyeket a mélt. úr a főfelügyelőre nézve kimondott.

Már most kérdem: nem tbeoretice, hanem a kérdésnek jelen állásában, hol a méltóságos fő RR. egytől egyig véve, mint azt gróf Cziráky mondá, korlátolni akarják meggyőződésüket, hol e táblának egyetlen egy tagja sem ül e teremben, ki ezen városi szerkezetnek egyes pontjaira nézve, melyeket elfogad, nem volna kénytelen kimondani: hogy azon egyes pontok tökéletesen meggyőződésével nem egyeznek meg, — a hol mondom a mélt. fő RR. meggyőződésüket korlátolták? kérdem: nem volna-e igen nagyon célszerű korlátolni meggyőződésüket e főfelügyelő kérdésére nézve is, nehogy mindazon concessiok, melyeket a mélt. fő RR. valósággal tesznek, és pedig meggyőződésük korlátozásával tesznek, tökéletesen haszontalanokká váljanak? '

Ha tekintetbe veszem a városi kérdésnek fontosságát, ha tekintetbe veszem e nagy fontosságú kérdésnek mennyi egyes fontos pontjai vannak, megvallom, alig foghatom meg, hanem csak fájdalommal látom, hogy azon sok fontos kérdések között épen azon kérdés kerestetett ki conditio sine qua non-nak, melyben teljes meggyőződésem szerint aránylag a többihez sokkal kisebb fontosság fekszik, mert hisz, ha gr. Apponyi György ő méltósága indítványa elfogadtatik, világos, hogy a városok kérdésének elfogadása, vagy el nem fogadása a főfelügyelő elfogadásán fordul meg, mert ha a főfelügyelő a RR. által elfogadtatik, elfogadtatik a direct választás és qualificatio is, — ha pedig el nem fogadtatik a

főfelügyelő, mindazon mondott concessiok megsemmisíttetnek, ez tehát az egész kérdésnek sine qua non-ja — centrum, mely körül a kérdés forog. Már kérdem: ez-e azon kérdés a városi munkálatban, melyet sine qua non-nak kell tekinteni, melylyel majdan, ha a városi munkálatból nem lesz semmi, felléphetünk és azt mondhatjuk: megsemmisítettük a munkát, mert a főfelügyelő nem adatott meg.

Ha a mélt. fő RR. nem a felügyelő, hanem a felügyelés elvéről szólanak és kimondják, hogy a kormányt semmi országban, legkevésbé alkotmányos országban ignorálni nem lehet, hogy a városokat felügyelés nélkül hagyni nem szabad, és hogy aRR. gondoskodjanak módról, mely által a kormány azon felügyelést célszerűen gyakorolhassa, ha mondom, a mélt. fő RR. ezt teszik, teljes meggyőződésem szerint erős terrénumon volnának és olyanon, melyen a RR. a mélt. fő RR nek ellent nem állhatnának; de kérdem a mélt. fő RR-et, azt mondották-e ki izenetükben, azt- mondották-e a RR-nek, hogy a felügyelésről gondoskodva nincs, és felszólítják-e őket, hogy gondoskodjanak a felügyelésről? A mélt. fő RR. kimondják, hogy felügyelő nélkül városokat nem akarnak, hogy ezt a városi kérkés sine qua non-jának tekintik, — már kérdem: a főfelügyelő egyes személyének kinevezése az egyes városokban egyetlen egy módja-e a felügyelésnek, vagy csak legcélszerűbb módja annak?. Azt mondom: hogy nem, mert szükségkép a kormánynak nem lehet más szándéka a felügyelés tekintetében, mint az, hogy a kormánynak elvei, mennyire lehet, egyformán teljesíttessenek az ország minden részeiben; két felügyelési mód között minden kérdésen kívül azon mód a legcélszerűbb, mely által a felügyelés egy városban vagy megyében nem gyakoroltatik máskép, mint a másikban.

Már azon pillanatban, melyben a felügyelés tisztán csak főfelügyelőkre bizatik, a kormány elvei alkalmazásának azon unitása szűnik meg, mert ezen pillanatban a városokban fog történni az, mi a megyékben, t. i. hogy az egyéniségek különbsége szerint bizonyos tárgy egy megyében így, a másikban úgy, bizonyos elvek egy megyében így, a másikban úgy magyaráztatnak, és váljon, mélt. fő RR! tapasztalás nem létezik-e reánk nézve, váljon mélt. fő RR.! ignorálhatják-e azt, mi közöttünk történik, ignorálhatják-e azt, hogy azon felügyelési rendszer, mely a megyékben a főispánok által gyakoroltatik, nem tökéletes, és hogy bizonyosan, ha a mélt. fő RR-től függne, a felügyelésre nézve nem változtatnák-e meg azon rendszert, mely a megyékben oly célszerűtlen? — A főfelügyelők tehát sem nem legjobb, sem nem egyedüli módja a felügyelésnek.

A mélt. fő RR. tehát akkor, midőn a felügyelőt sine qua non-nak mondják ki, ezen kérdést oly feltételhez kötik, mely nem eléggé fontos, hogy annak tartassák. Több általam igen tisztelt tagjai a mélt. főrendi táblának figyelmetessé tett arra, hogy a városi kérdésnek megbukása a mélt. fő RR.-nek fog tulajdonittatni; a múlt tanácskozásunk alkalmával több általam igen tisztelt egyénei e táblának e vádat inkább a RR-re ruházták; teljes meggyőződésem szerint, melyet kimondani, kötelességemnek tartom, ha a városi kérdés, mint valóban félni kezdek, be nem végeztetik, a hiba mind a RR-ben, mind a mélt. fő RR-ben van.

A RR.-ben, kik midőn a kérdést oly alapokra állíták, melyekről élőié látták, vagy láthatták, miszerint az sikerülni nem fog, fájdalom! azon régi magyar praxisból indultak ki, miszerint jó a kérdéseket oly magas hangon kezdeni, mint csak lehet, hogy később legyen valami, mit mintegy árúba bocsátani és azokért Ímás eoneessiokat alkudozás útján kieszközölni lehessen. De a RR. ezen tacticája hiányának irányában mit kellett volna a mélt. fő RR-nek tenni? — a mélt. fő RR.-nek a kérdést azon térre kellett volna állítaniuk, hová azt most állították, — a mélt. fő RR-nek azon hivatásuknál fogva, melylyel kétségkívül bírnak, el kellett volna készíteni a közvéleményt, hogy az valóságos meggyőződésük, hogy mit a mélt. fő RR. most kimondanak, az országban többséget nyerhessen.

A mélt. fő RR.-nek azon része, melynek egyik tagja lenni szerencsémnek

tartom, akkor ezen igen nehéz kísérlethez fogott, a inéit, fö RR. talán kegyesen visszaemlékeznek a tárgy iránti első tanácskozásainkra, a táblának ezen oldala eltérve véleményében attól, mit a RR. indítványoztak, majd nem azt indítványozta akkor, mit a mélt. fö RR. most elfogadnak.

Ha a mélt. fö RR. akkor, midőn a kérdés itt először felkerült, azon szabadságnál fogva, melylyel bírnak, mert hisz utasításokkal lekötve nincsenek, teljes tökéletes meggyőződésüket mondják ki mindjárt első alkalommal, meg vagyok győződve, a kérdés jelenleg el vagyon döntve; demit tettek a mélt. fö RR? A mélt. fö RR. minden erővel és hatalommal depopularizálták azon véleményt, melyet a mélt. fő RR. most maguk fogadnak el, — a mélt. fö RR. depopularizálták önmagok az egyenes választást, depopularizálták azon qualification mely mellett most szólnak, a mélt. fö RR. a főfelügyelő kérdésénél az elven kívül elsorolták a főfelügyelőnek teendőit oly módon, hogy azt a RR. el nem fogadhaták, és mi lett következése ez eljárásnak? azon szomorú következése lett, hogy a kérdés a helyett, hogy tisztába jött volna, most pártok kérdésévé vált, — egy más kérdés a helyett, hogy a két tábla közt nyugodtan megvitatnék mind egyik, mind a másik tábla által, ön tekintélye szempontjából vítatik meg úgy, hogy a helyett, hogy az, mit a mélt. fő RR. most indítványoznak, s mi talán a legcélszerűbb az országban, pártolásra találna, épen azon vélemény az országban legkevesebbé számolhat többségre, s pedig azért nem: mert azok, kik előtt a mélt. fö RR. többségének véleménye auctoritás, azt abban keresik, mit a mélt. fö RR. hosszú vitatás után egypár hónappal ezelőtt elfogadtak, azok pedig, kik a KK. és RR. véleménye után indulnak, rég elfogadták azt, mit a kerületi választmány indítványozott, s így épen azon módja a kérdés feloldhatásának, mely a legvalószínűbb az országban, párt nélkül áll, és a nemzet semmi osztályánál lelkesedésre nem számolhat.

Én tisztán kimondom meggyőződésemet: valamint a tek. KK. és RR., úgy a mélt. fő RR. sem tökéletesen szabadok minden szemrehányás-ól, ha a váró sok kérdése megbukik. De azon szerencsés helyzetben vagyunk még, hogy a létező bajokon segíthetünk, és annyi zavarok, annyi keserűség után, mely az országban elterjedt, a városi kérdést még rendbehozhatjuk.

A RR. minket felszólítanak, hogy nyilatkozzunk a direct választásra nézve. Nyilatkoztassák ki tehát a fő RR. a direct választásra nézve gróf Appouyi György azon indítványa nyomán, miszerint a direct választást elfogadva, azt csak azon qualificatiokhoz kötik, melyek általunk ajánltattak előbb az indirect választás mellett: ha csakugyan a mélt. fö RR.-nek úgy látszik a felügyelőre nézve, hogy a felügyelésröl kellőleg gondoskodva a királyi városokban nincs, mondjuk ki ezt, s szólítsuk fel a RR.-ket, hogy ők a felügyelésnek célszerű módját indítványozzák; csak oly feltételekhez ne kössük a kérdést, melyek a RR. utasításaikkal ellenkezve, annak feloldhatását lehetetlenné tehetnék, mert teljes meggyőződésem szerint egyedül ezen kérdéstől függ Magyarország alkotmányos útoni kifejlődésének lehetősége. Ismerem én azon ellenvetéseket, melyek a városi kérdés ellen felhozatnak, s melyek, mivel előítéletekkel találkoznak, s mivel a városi kérdés belsőkép igen sokak által nem pártoltatik oly hévvel, mint azt pártolni kellene — nagy erővel bírnak; de épen, mert ezen ellenvetéseket ismerve, tudom, mennyire alaptalanok s mégis mennyi hatásúak azok, kétszerié óhajtóm a kérdés eldöntését.

Sokan és hazánk legjobb polgárai közöl, kik nem akarják, hogy Magyarország anyagi felvirágzásának feláldoztassék a haza szabadsága és alkotmányos léte, belsőleg talán örülnek, ha a városoknak nem fog jutni azon 16 voks, melyet ők az alkotmány és alkotmányos szabadságra nézve veszélyesnek tartanak. Erre én azt mondom, hogy ha a magyar alkotmányos szabadság oly alapon áll, hogy mihelyt ezen országban a nem nemesek közöl valaki politicus jogokkal felruháztatik, az alkotmányos szabadság veszélyben forog: akkor azon szabadság fen-

állani nem fog, mert azon szabadság, melyet 14 millió ember közöl csak 400,000 tud fentartani és védelmezni, mondom, azon szabadság papiroson áll, de az első külső vagy belső ingadás azt semmivé teszi.

Megemlíttetett a múlt alkalomkor az, hogy a városi kérdés ki fogja vívni önmagát: én is azt hiszem, mert minden, mi oly annyira igazságos és a dolog természetéből foly, az kivívja magát; de a kérdés csak az, hogy mi módon fogja magát kivívni. — így például a 17-ik század közepén Dánia állapot ja majdnem olyan volt, melyben jelenleg hazánk van: a kiváltságos osztályok adómentességgel, kizáró birtokképességgel, törvényhozási befolyással felruházva, a nemzetnek többi osztályai pedig, a polgári rend minden törvényes befolyás s úgy szól ván minden jog nélkül. Az aristokratia büszkén arra, hogy alkotmánynyal bír, mind azon osztályokat, melyek alkotmányos szabadság után szinte sóvárogtak, közibe felvenni nem akarta, és Dániának ez állapotja 1660-ban kivívta magát az által, hogy a polgár és nemesi rend önkényt lemondva alkotmányáról, Dánia absolnt országgá vált. Franciaországnak állapotja a 18-dik században ismeretes, és ott is kivívták magokat a kérdések, de úgy, hogy mind azon áldások után, melyeket azon nagy történet Franeziaországra és az emberi nemre hozott, mégis borzadással tekintünk ez időre vissza.

így, vagy egyik vagy másik módon kivívhatja minden kérdés a világon magát; de alkotmányos módon-e, mint azt valamennyien kívánjuk, ez más kérdés; — adja a mindenható Isten! hogy csalódjam, de úgy hiszem, hogy a városi kérdés sokkal nehezebben fogja magát kivívni a jövő törvényhozás alatt, mint a jelennél; fogja pedig nehezebben kivívni magát épen azon oknál fogva, melyet mélyen tisztelt barátom gr. Eszterházy József itt említett, csakhogy azon állításhoz, mely szerint ő a pótló utasításokban nagy bajt lát, még azon pótlást szeretném hozzáadni, hogy épen a városi kérdésre nézve nemcsak a pótló, hanem az anyautasításokban nem kevés veszély fekszik.

A jelen törvényhozás alatt a városok kérdése az országban keresztül vívta magát, de miért? Azért, mert minden pártok, minden becsületes emberek kezet fogtak és dolgoztak ezen kérdés mellett, mert azok, kik Magyarország haladására nézve a legtúlságosabb gondolatokat követték, egy részről a városi kérdés mellett szólották, mint oly lépés mellett, melyen keresztül kell menni min denek előtt; és azok, kik a szerfeletti haladást nem kívánják, azt pártolták, mert a rendnek fenntartását óhajtották; de váljon ezen szép egyetértés a kérdésre nézve bizton fog-e tartani a jövő törvényhozásig? mer-e valaki kezeskedni, hogy a jövő törvényhozásig nem fognak-e találkozni emberek az országban, kik, valamint az adó kérdésénél az országgyűlés előtt történt, a városi kérdést agitatió tárgyául fogják használni, és a nemességet, ki az utasítást adja, fellázítani annak kihirdetése által, hogy azon percben, midőn a szabad királyi városok voksot nyernek, a magyar alkotmány veszélyeztetve, sőt sírba döntve van? kérdem, ki mer kezeskedni erről? és ha ezt nem merjük tenni, ha közöttünk tetemes többség létezik, mely meg van győződve, hogy a városoknak a jövő törvényhozás alkalmával ismét 16 voksot szerezni valósággal nehéz feladat lehet, kérdem a mélt. fő RR-et: nem kötelességünk-e mindent elkövetni, hogy a városi tárgyban céltérjünk? — Én tehát ismételve azt, mit indítványkép előadtam, t. i. hogy a KK. és RR-nek tudtára adassék, mikép a mélt. fö RR. a direct választásnak elfogadását azon qualificatiókhoz kötik, melyeket előbb indirect választás melleit a RR-nek ajánlottak, és a felügyelésre nézve — noha én ezt szükségesnek nem tartom, — pedig még némely nagyobb biztosítékokat kívánnak, egyszersmind felszólítván a RR-ket, hogy az ügynek bevégzését, mennyire az tőlök függ, siettessék, mert teljes meggyőződésem szerént a városi kérdésnek nem sikerülése miatt a legnagyobb felelősség azt fogja érni a jelen pillanatban, ki a városi munkálatnak felterjesztését akadályoztatja.

13. Országgyűlés évenkénti tartása iránt.

(A főrendeknél. 1844. máj. 9.)

Fenséged a tegnapi tanácskozás folyamában igen helyesen méltóztatott megjegyezni azon különbséget, mely az évenkénti országgyűlések és az évenként összejövő, — de hosszasabb időre választott törvényhozások közt van — mindenek előtt tehát azon kérdésre: mikint azt császári királyi fenséged felállította, t. i. az évenkint, vagy hosszabb időre választatott törvényhozói test évenkinti összejövetelére nézve nyilatkoznom kell, hogy én a békési főispán ő mltságának azon indítványát, hogy a követek, noha az országgyűlés évenként összejö, három évre választassanak, — egész kiterjedésében pártolom és elfogadom; és ez szolgáljon egyszersmind feleletül azon mélt. úrnak, ki tegnap a discussiót megkezdvén, azt állítá: miként az évenkénti országgyűlések egy évenként visszatérő végetlen agitatiónak, vagy — mint kifejezte — évenkénti demoralisatiónak synonymona. Ha csakugyan a méltóságos úrnak ezen okoskodására felelni szükséges, meg vagyok győződve, hogy a méltóságos úr azon okoskodásának épen oly erős alapja van, mint azon másik méltóságos úrénak, ki az évenkénti országgyűlést költség tekintetéből nem pártolja; mert ha azon okoskodás szerént az évenkinti országgyűlés csakugyan synonymona a demoralisationak, és országgyűlésünk az által, hogy az évenkénti országgyűlést elfogadjuk, költségesb volna, ha — mondom — mindezek állanak: azok ezen táblát nem oda fognák vezetni, hogy minden harmadik évben tartassanak országgyűlések, mert kétség kívül még az is sok költségre és demoralisátióra ad okot; hanem oda fognák vezetni, hogy halasszuk el az országgyűlést 6 évre, vagy a demoralisatiónak és költségnek kikerülése tekintetéből hagyjuk el egészen; de erősen meg vagyok győződve, hogy a fő RR ezen indoknak következményeit elfogadni nem fogják, és azért nem akarom tovább folytatni annak megcáfolását.

Ugyan azon mélt. úr azt monda: váljon elfogadjuk-e a KK. és RRnek a békési főispán által módosított indítványát? A kérdés megfejtésére nézve szükséges tekintettel lennünk 1-ször arra: befér-e az, mit a KK. és RR. indítványba hoznak, alkotmányunk rendszerébe; 2-or: hasznos, üdvös és célszerű e, azaz: meg fogja-e szüntetni a bajokat és károkat, melyek a törvényhozás körül most vannak? Es ez azon kérdésnek valóságos tere.

Utilitarius elvből indult ki a mélt. úr, és követi abban törvényeinket, mert az 1715 és 1825 t. e. világosan mondja: hogy minden 3 évben országgyűlések tartassanak; egyébiránt szükség esetében többször is.
Ez azon tér, melyen a mélt. urat követni fogom.

A mélt. úr elősorolta jelen törvényhozásunknak minden hibáit és hiányait, és megvallom, hogy a mélt. úr következetességétől nem vártam beszédének végén azt, mikép a mélt. úr az országgyűlésnek mostani formáját, melyben mind azon bajok léteznek, a mélt, fő RRnek továbbá is javasolni fogja; azonban végig fogunk menni a mélt. úr által előadott azon szomorú tapasztalásokon, melyeket törvényhozásunk körül látunk; — és ha azokat végig tekintve, az fog kitűnni, hogy azon bajoknak csak egyike is nagyobb mértékben fog feltűnni az évenkinti országgyűlésnél, — sőt ha nem fog a legnagyobb valószínűség létezni arra nézve, hogy azon bajok, kisebb mértékben fognak létezni az évenkénti országgyűlések mellett: én minden kérdésen kívül gróf Dessewffy Emil előadására fogok szavazni.

Mi azon bajokat illeti; melyek miatt mostani országgyűléseink hiányosak, vagyis inkább a várakozásnak nem felelnek meg: az volt a kérdés, melyet a mélt. úr magának feltett, — és ennek az első oka — mind mondá — az: hogy felette sokat várunk a törvényhozástól; de valljon miért várunk annyit? azért mert törvényhozásunk rend ki vtili állapot, nem egy folytonosan működő és évről évre visszatérő, hanem csak mint egy az országra nézve szerencsésen bekövetkezett epochalis idő lép elönkbe, melyet használnunk kell, és melyet elvesztve egyszer, mindig 3 évet vesztünk el.

Magyarországban a törvényhozás összejövetele végtelen agitatiót szül; a a törvényhozás mindig végtelen sok várakozással nyittatik meg, de miért? azért, mert a törvényhozás nem rendesen működik, az csak időről időre nagyobb epochában tér vissza, és nem kételkedhetik senki, hogy ha az országgyűlés évről évre összejövend, és ha csak néhány hónapra, oly nagy várakozással a törvényhozásnak működését senki követni nem fogja.

Emlittetett itt, hogy Magyarországban országgyűlésről országgyűlésre egyes tárgyak neveztetnek ki, melyek penaceáknak tartatnak; ez való, és arra nézve az évenkinti országgyűlések nem fogják változtatni a dolgok helyzetét. — Igen, a magyar nemzet mindig bízni fog a panaceákban, és egyes törvények létesítésétől többet fog várni, mint a mennyit azon törvények azután realizálhatni foghatnak. — De ez nem Magyarországnak kórállapotja, ez minden alkotmányos országban meg van, — és a mélt. úr, ki Angliára hivatkozik, nem fogja tagadni, hogy ott hasonlókép valahányszor egy nagy kérdés keresztülviteléről van szó, azon kérdéstől a háznak jövendője és lehető legnagyobb felvirágzása és boldogsága függni hirdettetik. Ez az alkotmányos élet természetéből foly; szükség minden törvény kivitelére a nemzet realitása; és erre nézve szükséges, hogy többet reményijén a nemzet egyes törvényektől, mint a mennyit azok realisálni képesek, hogy a nemzet minden erejét azon egyes törvény kivitelére szentelje; de ki azt mondja: hogy azon felette nagy reménye a nemzetnek, melyet egyes törvényekben helyeztetett, káros következéseket szült Magyarországra, — az csalódik; mert ha már sem parasztbirtoknak mégváltása az országot egyszerre a boldogságnak tetőpontjára nem emelte, sem a váltótörvény mind azokat, miket reménylettünk, nem realisálta: mégis kétség kívül mind a kettő tetemes előlépés és előhaladás hazánk ügyeire nézve: és én legalább ha egyik törvényt megsemmisíteni kellene, nem gondolnám, hogy a mélt. fö RR közöl akadna csak egy is, ki azt valósággal tenni akarná. És mélt. fö RR! ha a panaceáknak káros hatása volt: miért volt az? azért, mert valamint egy részről a parasztbirtoknak megváltása, és a váltó törvény panaceáknak hirdettetett, — úgy más részről is — hasonlókép panaceának hirdettetett a partis I. tit. 9-us, s ilyennek hirdettetett az avicititas; és így mivel a törvényhozás soha egész akaratát keresztül nem vihette, hanem akaratának csak egy részét: azok panaceakint tekintettek.

Vegyük például a váltótörvényt, — mert különösen kedvenc themája a mélt. főRRnek a váltótörvény hibáit említeni; — kétségkívül vannak a váltótörvénynek rósz következései; de miért? mert a váltótörvény isolált tény; mert hozzá nem adtuk azon törvényes provisiókat, melyek annak kiegészítéséhez szükségesek voltak; mert a váltótörvény nagy ügygyei bajjal keresztül vitetvén az országgyűlésen, a nemzetnek 3 évig szenvedni kellett, mert azon váltótörvény kiegészítéséhez törvényes dispositiókat hozni nem lehetett; és váljon azon rósz következések nem volnának-e kevésbé érezhetők a hazában, ha évről évre országgyűlés lévén, már 8 hónapi tapasztalás után meggyőződött volna arról az ország, miszerént a váltótörvények üdvös működésére még más törvényes rendeletek is szükségesek; és ha a váltótörvényeket akkint 8 hónapok után pótolta volna a nélkül, hogy most 3 évig kellett várnia, míg azokat pótolhatja: ez tehát kérdésen kiyül az országgyűlés évenkinti tartása mellett szól.

De mi a második ok, melyért országgyűlésünk a várakozásnak meg nem felel? Azon mélt. úr azt monda, hogy annak oka a közvéleménynek ki nem fejtett állapota; és ebben is ismét igazsága van, hogy fájdalom! a közvélemény hazánkban igen csekély mértékben van kiképezve; de miután nálunk a szabadsajté hiányzik, a közvélemény kiképezése leginkább csak a törvényhozás által eszközöltethetik: mert Magyarországnak törvényhozása rendkívüli állásban van. Eu répa minden más országaiban, hol a szabadsajté működik, ‘a törvényhozás csak képviselője a közvéleménynek, — itt Magyarországban csak egy részben képviselője annak; azonban az annak képezője is.

Ha az 1825. országgyűlési epochát mostanáig végig tekintjük: nem fogja tagadni senki, míszerént Magyarországban a közvélemény, fökép politikus kérdések iránt, inkább halad, mint előbb századok által: és pedig azért, mert a törvényhozás a közvéleményre hatott.

Ha tehát a mélt. úr azt tartja, közvélemény hiányában vagyunk, és annak kikénezését kívánja: nem kívánhat semmit mást, mint azon eszközt, melylyel Magyarország a közvélemény kiképezésére szabadon működhetik: t. i. hogy a törvényhozás minél gyakrabban működhessék, és minél nagyobb kiterjedésben és mértékben eszközölje azt, mit a mélt. úr hazánk kifejlődésére nézve szükségesnek tart. 3-dik ok, hogy törvényhozásunk a várakozásnak meg nem felel, — mint a mélt. úr mondá — sorozatnak hiánya; és én ismét nem hiszem, hogy e hiány, e confusio az országgyűlés évenkénti tartandása által neveltetnék.

Mi azon sorozat hiányának, vagy is inkább — hogy úgy mondjam — azon egyszerű confusionak, melylyel minden országgyűlés kezdődik, fő oka? l-ör: a sérelemnek roppant tömege; 2-or: a kir. előadások és az ország rendei által tett indítványok közti vitatkozások.

Mi a sérelmeket illeti: hogy egyszer én is a régi törvényekre hivatkozzam, az 1655. 49. törvény igen bölcsen megjegyzi, míszerént a sérelmek nagy számának elhárítására célszerűbb eszköz nincs, mint az országgyűlésnek 3 évről 3 évre, azaz: minél többszöri tartása.

Kérdést nem szenved tehát, hogy — mint azt gr. Andrássy Károly is kijelenté, — az évenkinti országgyűlések által rendkívül kevesedni fognak a sérelmek, melyek a dolog természete szerént, a törvényeknek roszul történt magyarázatából nagy részint támadnak szükségkép, miután itt, Magyarországban csak az összes törvényhozás a fejedelemmel együtt magyarázhatja a törvényt; a törvény pedig meghozatva az első 3 évben minden magyarázat nélkül marad.

Azon sérelmek tehát, melyek a törvény félreértéséből támadnak, — az országgyűlés évről évre tartatván, szükségkép meg fognak kevesedni.

A második ok t. i. a kir. előadások és tett indítványok tömege, és az azok közti elsőség feletti vitatkozások.

De hisz, mélt. fő RR! ez természetes következése a jelen állásnak: „h átr a vagyunk mindenben/1 — ezzel nyitotta meg kegyes királyunk az országgyűlést: „Hátra vagyunk mindenben, roppantak teendőink“ — felelte az összes nemzet és most midőn a törvényhozás nem évről évre jő össze, nem is működhetik biztosan. Most az országnak minden törvényhatósága érzi rettentő bajainkat, és mi természetesb, minthogy minden törvényhozás azzal kezdődik, míszerént arról vitatkozunk: min segítsünk először? De ha a törvényhozás biztos lesz arról, hogy évről évre összejő, hogy mind azt, mi egyik országgyűlésről hátra marad, a jövő országgyűlésen kipótolhatja: hiszik-e a mélt. fő RR..hogy a confusio akkor oly nagy lesz, és hogy a KK. és RR. is évekig vitatkoznak a fe-1 ett: hogy egyik, vagy másik tárgyat vegyék-e fel, vagy pedig megegyeznek akármibe, hogy végre valami történjék? egy év a nemzet életében nem sok, és így e tekintetben is az évenkinti országgyűlés célszerűsége mutatkozik.

Még két bajt említett a mélt. úr t. í. a praechisi terminust és a kir. előadások mostani módját.

Mind a kettőnek megváltoztatása nem tőlünk függ; egyébiránt azon két baj az évenkénti országgyűlés mellett kétségkívül sokkal kisebb lesz, mert mélt. fő RR! mi a preclusi terminusnak legroszebb oldala? az .· hogy váratlanul jő, az, hogy oly pillanatban jő, midőn számtalan munkálat megkezdve, de semmi bevégezve nincs; és hogy azért a terminus praechisi azon zavarokat, melyek már léteznek, még inkább növeli. Ha azonban törvényben mondatik ki a terminus praeclusi, a törvényhozás előre tudja, hogy 4, legfeljebb 5 hónapig tartand ülést: akkor kétség kívül úgy fogja elintézni dolgait, hogy a mit akar, azon idő alatt elvégezhesse, és nem fog váratlan terminus praechisi által meglepetve, kipkedni — kapkodni jobbra balra, s nem vigyázni legalább, úgy mint akar.

Mi a kir. előadásokat illeti: én nem vagyok az, ki a kir. előadásokat azon formában, melyben azok mostan vannak, célszerűnek tartanám: és azt hiszem, hogy a kir. előadásoknak azon módja, melyet most látunk, a lehető legroszabb, miután a kir. előadásokban jóformán nem foglaltatik semmi más, mint tömérdek bajaink elősoroltatnak, — és az mondatik, hogy segítsünk rajta; de ismét mi annak oka? a kormány tudván, hogy az országgyűlésnek határideje a 3 év, — felhiva érzi magát, miszerént az országot figyelmetessé tegye, mind azon bajokra, melyek az országban léteznek, és legalább kir. előadásaival jelentse ki azt, hogy az országot haladási szándékában akadályozni nem fogja.

Ha az országgyűlés évről évre összeül: a kir. előadások joga háromszoroztatik, mert mit a kormány most egyszer tehet, azt évenkinti országgyűlések alkalmával háromszor teheti; és így ő felségének ebbeli joga háromszoroztatik; és pedig ez sokkal célszerűbben fog a kormány által használtatni, mint a jelen formában, hol a kormánynak mindig nem egy—két évnek szükségeire, hanem hosszabb epochára kell tekintettel lenni.

Felhozá végre a mélt. úr az okok között, melyek miatt törvényhozásunk eddig várakozásainknak meg nem felelt, a törvény iránti tiszteletlenséget is; s én fájdalommal megvallom, hogy önmeggyőződésem szerént is alig van baj, mely e hazában léteznék, a közjó előmozdításával inkább ellenkező, mint épen ez, — de a törvény iránti tiszteletlenségnek oka hol fekszik — ha nem azon hiányában minden centralisatiónak, melynek káros következéseit minden viszonyaink között oly fájdalmasan tapasztaltuk, akár adó rendszerűnket, akár comunicationalis eszközeinket, — sőt törvényeink végrehajtását tekintjük? — Egység az, mi minden viszonyainkban hiányzik; s minek hiánya valamint a nemzetet eddig haladni nem engedé, úgy főkép geographiai s politikai helyzetünkben végveszélyhez fogja vezetni; — nem akarok municipalis szerkezetünk fejtegetésébe ereszkedni, s bárha nem osztozhatom azon általános magasztalásban, melylyel felőle szólani szoktunk, teljes mértékben méltánylom érdemeit s elismerem, hogy hiányai is inkább helyzetünk, .mint maga az institutiók következései; de ha egy részről örömmel látjuk: ha egyes municipumainkban mindig inkább s hatalmasabban fejlődik az élet, — midőn örömmel látjuk a buzgóságot, melylyel annyi hazafiak azon 52 pont körül sereglenek, nem kell-e eszünkbe jutni: hogy ezen municipalis szerkezet ellenében, nehogy általa erőnk felosztassák, s minden törekvés úgyszólván individualisálva a nagy egészre nézve elvesszen, — valami olyanról kell gondoskodnunk, — mi által e különvált elemek ismét egyesittessenek, — hogy miután 52 pont van ez országban, hol minden egyes polgár magát leginkább otthonosnak érzi, melyért fáradni kötelességének tartja, - egy oly pont is maradjon, hol e különböző elemek mintegy nagy egész tagjai érezhessék magokat, nem kell· e mondom eszünkbe jutni, hogy épen, mert municipalis szerkezetünk annyira kifejlődött, — gondoskodnunk, hogy az összes törvényhozás e különböző eleinek irányában azon mértékben erősittessék, melyben az egyes törvényhatóságok erősebb individuális élet nyomait

mutatják? — Magyarországnak centralisatióra vau szüksége — se centrálisaidénak felfogásom szerént egyetlen módja az: hogy a törvényhozó testnek befolyása s ereje a municipiumok irányában erösittessék.

Jól tudom én, vannak, kik centralisatio alatt mást értenek, s azt hiszik, hogy mindenki, ki hazánkban erről szól, a municipiumok rovására akarja nevelni a végrehajtó hatalom befolyását; — de ha valaki azt hiszi, — hogy nemzetünk valamihez fogna járulni, mi ily értelemben vett centralisatiót idézhetne elő, — az — felfogásom szerént — csalódik; s valamint a francia s angol kormány csak azért s annyiban bír több hatalommal, mennyiben a törvényhozó test többségét képviseli, úgy bizonyosan hazánkban hasonló certralisatio, hasonló előzményeknek lehet következése, s a nemzet nagy többségének véleménye szerént ily centralisatio csak a kormány felelősségéből veheti eredetét.

Ha tehát a jelen körülmények között centralisatióról szólunk s annak szükségét átlátjuk: csak a törvényhozási centralisatio az, miután törekedhetünk; s épen ez az, minek tekintetéből én az évenkénti országgyűléseknek annyi fontos-' ságot tulajdonítok.

Jelen helyzetünkben instructiókhoz kötött követeivel, a verificatio joga nélkül s csak minden három évben folytathatva munkásságát — a törvény hozás nem elég erős, — hogy municipalis szerkezetünk decentralisaló hatásának ellentállhatna.

Mihelyt a törvényhozás nem hosszabb szünetek után, hanem évről évre rendesen folytatandja munkásságát: a municipalis függetlenség vissza fog vezettetni azon korlátok közé, melyek a dolgok természete szerént hozzá illenek, s ez egy rendelkezés inkább fogja nevelni a törvényhozás befolyását s vele a törvények iránti tiszteletet, mint bármi más, mit viszonyainkban tehetünk.

Mondatott: hogy ezen intézkedés nem fér be alkotmányunk többi részeibe, és hasonlatosság vétetett a géptől; — azonban erre meg feleltetett az által, hogy annak megemlítése nem más, mint egy circulus vitiosus; és erre ismét az mondatván, hogy ezen okoskodási mód circulus vitiosusnak nem neveztethetik, — én azt felelem: ha a méltóságos fő RR. többsége azt hiszi, miként alkotmányunknak bizonyos részei az évenkénti országgyűléssel össze nem férnek, és hogy bizonyos változásokat kénytelenek vagyunk tenni, hogy az évenkénti országgyűlések alkalmazhatók legyenek: feszólítom a többséget és azon méltóságos urakat, hogy egyszersmind mondják ki véleményüket, és nevezzék meg azon akadályokat, melyek alkotmányunkban az évenkénti országgyűlések behozatalát károssá teszik; és egyszersmind tegyenek indítványt, miként háríthatók el azon akadályok, miután én, ha egy részről meg leszek győződve, hogy ily akadályok léteznek, és más részről meg leszek győződve, mikép azon akadályok bizonyos indítványok elfogadása által elháríthatok — azon indítványokhoz én szívesebben fogok járulni, mint ahhoz, melyet tegnap méltóságos gróf Károlyi György békési főispán úr tett.

És így azzal végzem beszédemet, hogy a tekintetetes KK. és RR. indítványát azon módosítással, melyet a most nevezett méltóságos főispán úr tett, elfogadom.

14. A felirati javaslatról.

(A képviselőházban. 1861. máj. 17.)

Ha van valami, mi e rendkívüli körülmények között, melyekben országunkat látjuk, a hazafinak vigasztalást nyújthat, ha van valami, mi a felelősség terhét elviselhetőbbé teszi, melyet a nemzet vállainkra rakott, midőn jövőjét épen e válságos pillanatban bízta reánk; ez azon meggyőződés: hogy a feladat, mely e törvényhozásnak jutott, nehéz, de hogy azt tisztán kijelelve látjuk magunk előtt, és sem törekvéseink célja, sem a kiindulási pont iránt, melynek helyes választásától e cél elérése függ, kétségben nem lehetünk.

Az elsőt a nemzet egyhangú akarata jelelte ki.

A második a törvényhozó testnek állásából következik.

S valamint senki, ki e nemzet magaviseletét az utolsó 12 év lefolyása alatt figyelemmel követé, az iránt kétségben nem lehet, hogy a törvényhozás csak annyiban számolhat támogatására, a mennyiben az ország alkotmányos önállásának s függetlenségének teljes biztosítékát tűzi ki törekvései céljául, úgy bizonyosan át fogja látni mindenki, miként minden törekvéseink sikere attól függ, hogy a törvényhozó test eljárásában szigorúan a törvényhez tartsa magát, s joggal elmondhatjuk, miként a fontos kérdések között, melyeknek megoldása reánk bízatott, nincsen egy, melyre nézve véleménykülönbség vagy csak kétely léteznék közöttünk.

Egészen feleslegesnek tartom tehát, hogy Deák Ferencnek előadása után, melyben helyzetünket szokott alaposságával kifejté, újra elsőroljam azon tárgyakat, melyeket ő e ház első felszólalásába felvétetni kíván.

Mi azon kérdéseknek törvényes oldalát illeti, melyek közöttünk s a birodalom között fennforognak, az iránt senki sem lehet kétségben, ki a megcáfolhatatlan okoskodást, melylyel tisztelt barátom nézeteit támogatá, figyelemmel követte, s nem szükség mást mondanom, mint azt, hogy mind elveit, mind azon következtetéseket, melyeket azokból vont, egész kiterjedésökben elfogadom.

De jelen helyzetünk lényegesen különbözik attól, melyben az ország máskor állt.

Törvényhozásunk a szatmári békekötéstől 1848-ig kizárólag belügyekkel foglalkozott, melyek minden fontosságuk mellett, más országok s főkép Európa helyzetére semmi direct befolyást nem gyakoroltak. Jelenleg oly kérdések fekszenek előttünk, melyeknek megoldása az egész birodalom, sőt Európa jövőjére tagadhatatlanul befolyást fog gyakorolni.

Nagy előny ez kétségenkívül, mert küzdelmeinkben a civilizált világ sympathiáira, sőt — a mennyiben jogaink fenntartása, melyekért küzdünk, érdekükben fekszik — támogatására számolhatunk, de egyszersmind nagy nehézség is, mert azon összeköttetés, melyben a hon viszonyai más országok, sőt Európa helyzetével állnak, kötelességünkké teszi, hogy elhagyva a kizárólag országos szempontot, melyből törvényhozásunk eddig az egyes kérdéseket tekiuté, ne csak a haza külön érdekeit és históriai jogainkat, hanem azon befolyást is tekintsük, melyet határozataink tágabb körben gyakorolni fognak; s a tisztelt ház e tekintetből talán nem tartja helytelennek, ha figyelmét a kérdésnek ezen oldalára fordítom, annál inkább: mennél kevésbé ignorálhatjuk, hogy követeléseink egy bizonyos oldalról úgy állíttatnak a világ elébe, mintha azok az osztrák birodalom népeinek érdekeivel ellentétben állnának, s egész Európa államviszonyainak fel-

bomlását fognák maguk után vonni; mi, ha való lenne, ügyünk jogi állását nem változtatná ugyan meg, de elhatározó befolyást gyakorolna annak eldöntésére; mert századunkban oly ügy, mely mellett csak régi törvények holt betűje szól, de mely a népek érdekeivel s az európai közvéleménynyel ellentétben áll, diadalra nem számíthat.

Nem vonhatja senki kétségbe, hogy azon háromszázados együttlét szoros összeköttetésénél fogva, melyben minden anyagi érdekeink s főkép egész financiális állapotunk a birodalom hasonló érdekeivel áll, oly viszonyok léteznek köztünk s a birodalom között, melyeket rögtön megszakítani vagy egyoldahilag megváltoztatni nem lehet, s mindezen viszonyok, minden közös érdekeink közös egyetértés útjáni kiegyenlítése oly kötelesség, mely alól akár a méltényosságot, akár saját érdekeinket tekintsük, magunkat felmentenünk nem szabad. — De váljon abból, hogy ezer évi függetlenségünkhöz ragaszkodva az osztrák birodalomba beolvadni nem akarunk, az következik-e, hogy ezen kötelességet magunktól elutasítsuk?

A magyar nemzet egy más alkalommal ünnepélyesen nyilatkozott e kérdés iránt, midőn 1848-ban szeptember lö-én, midőn e hon s a birodalom kormánya között a feszültség a legmagasabb fokra hágott, s ez által előidézve az országtöbb részeiben már polgárvér folyt, egy küldöttséggel járult a bécsi törvényhozáshoz azon utasítással, hogy minden Magyarország s a birodalom között fennforgó kérdések s összeütköző érdekekre nézve az egyik nemzet a másikkal egyezkedjék. — És ha akkor visszautasíttattunk is, s közöttünk a harc véres kockája elvettetett, melynek következtében e hon s az egész birodalom szabadsága elveszett, mit tettünk, sőt mit szóltunk azóta, akár az egyes törvényhatóságok tanácskozásaiban, akár e teremben, miből valaki azt következtethetné, hogy akkor ünnepélyesen kimondott szándékunk megváltozott? S ha senki ily valamit nem hozhat fel, ha mint akkor, úgy most: nemzet s nemzet közötti szerződés utján készek vagyunk minden fennforgó viszonyok békés kiegyenlítésére, készek még áldozatokra is, a mennyiben azokat tőlünk a birodalmi tanács tcstvérnépeinek java s a méltányosság kívánják, váljon ki emelhet igazságos vádat ellenünk, midőn a kiegyenlítés minden lehető módjai között csak egyet utasítunk vissza, azt, hogy az örökös tartományok és saját materiális érdekeinknek ezer éves önállásunkat hozzuk áldozatul?

Még kevesebb alappal bir azon állítás, mintha az által, hogy a birodalom számára a február 26-diki pátens által felállított alkotmányos rendszerben részt venni nem akarunk, a nem magyar tartományok alkotmányos kifejlődésének akadályokat gördítenénk elébe.

Tagadhatatlan, hogy Magyarország az államtanácsban részt venni nem csak vonakodik, de hogy e részvétet saját nemzeti léte feláldozásának tekinti.

Ellenzésünknek oka százados alkotmányunkban fekszik, melyet egy új, kegyelemből adott s azért mindég bizonytalan állapottal felcserélni nem akarunk, s helyesen ítélnek viszonyainkról, kik ezen ellenzést legyőzhetetlennek hiszik.

A százados tölgyet fejszével ledönteni lehet, el lehet hordani maradványait úgy, hogy hatalmas törzsének helye is alig látszik; de egy más csemetét ültetni helyére nem áll senkinek hatalmában. — A mély gyökerek kihajtanak, mihelyt a fejsze nyugszik s elölik a gyenge ültetvényt; s így van az alkotmányokkal is. S ha a világtörténetben elég példát hozhatunk fel, hogy a szabadság lerontatott, nem fogunk találni egyet sem, hogy helyébe más, mint önkény lépett volna, vagy hogy a szabadság máskép, mint a régi formákban adathatott volna vissza.— Cromvell s I. Napoleon megkísértek ezt, s még az ő hatalmuk is gyengének találtatott e vállalatra, mely hazánkban bizonyosan ép oly kevéssé fog sikerülni, mint máshol a világon.

És így, minthogy a február 26-diki pátens a birodalmi tartományok poli-

tikai jogainak teljes élvezetét hazánk részvételéhez kötötte, el kell ismernünk, miként az állás, melyet elfoglalunk, az örökös tartományokat a február 26-diki pátens által egy bizonyos formában engedményezett alkotmányos jogok élvezetében akadályoztatja; de váljon hát az alkotmányos szabadság az osztrák tartományokban csak épen azon formák alatt lehetséges e, melyeket *a* pátens felállított? Ki fogja mondani,hogy az,mit e pátens Ausztria népeinek nyújt,a szabadságnak maximuma, melyre a népek képesek, vagy ha csak az opportunitást tekintjük is, hogy az ott megállapított forma a legalkalmatosabb, mely alatt az alkotmányosság a birodalomban létesíthető, s váljon mi vagyunk-e hát okai, hogy az alkotmányos szabadságnak élvezete a birodalomban oly feltételekhez köttetett, melyekről legalább február 26-án már mindenki tudhatá, hogy azoknak teljesítése lehetetlen?

Jól tudom,vannak, kik másképen vélekednek s az ellenzést, melyafebruár26-i pátens ellen hazánkban mutatkozik, legyőzhetni remélik.

Gondoskodva van, hogy ha a magyar, horvát és erdélyi törvényhozás a választásokat megtagadná, azok a választó-kerületek által közvetlenül eszközöltessenek. De ha ez történnék, ha a birodalmi tanácsban Erdély-, Horvát- és Magyarország 423 választókerületjéből erőszak, fenyegetések vagy megvesztegetés utján választva nehány követ jelenne meg, vagy ha ez országok követjei megjelennének mind, de csak azért, hogy saját suprematiájokat kivívják, vagy az egész institutiónak tarthatatlanságát bizonyítsák be, s ha a birodalmi tanács minden, a birodalomban létező ellentétek küzdhelyévé válván, az egység helyett csak új súrlódásokat idézne elő, csak azon meggyőződést erősítve meg, hogy az egység e birodalomban lehetetlen: mi lenne akkor az alkotmányos szabadságból, mely után Ausztria népei méltán vágyódnak? S ha segédkezet nyújtani nem akarunk e kísérlethez, melynek eredménye meggyőződésünk szerént csak azoknak szolgálna új erősségül, kik az alkotmányos szabadságnak behozatalát az osztrák birodalomban lebetlennek hirdetik, váljon illethet e akkor a vád, hogy az örökös tartományok alkotmányos kifejlődésének útjában állunk, illethet-e minket, kik valamint 1848-ban, úgy most a szomszéd tartományok alkotmányosságában saját szabadságunk legbiztosabb garantiáját látjuk; de kik ép azért nem akarhatjuk, hogy Ausztria népeinek a szabadság helyett annak árnyéka nyujtassék, s ez is oly feltételekhez köttessék, melyek Magyarország fennállásával ellentétben állnak, s még azon esetben is, ha erről lemondanánk, nem teljesíthetők, s pedig azért nem, mert a február 26-diki pátens foganatosítása oly kérdésekkel áll a legszorosabb összeköttetésben, melyeknek eldöntése, valamint Magyarország, úgy az egész birodalom jogkörén kívül fekszik.

Röviden megmagyarázom állításomat: Tény, hogy a német szövetség 1815 óta az európai államrendszer kiegészítő részét képezi.

Tény, hogy az említett szerződések által az osztrák birodalom nem a magyar koronához tartozó tartományainak legnagyobb része a német szövetségbe vétetett fel, s a magyar koronának minden országai abból kihagyattak.

S e kétségbe vonhatlan tényekből következik:

Hogy miután az osztrák birodalomnak több tartományai oly szövetséges államnak intengrans részét képezik, mely az európai államjog által elismertetett, a viszony, melyben ezen tartományok a magyar korona országaihoz állanak, csak annyiban változtathatok meg, a mennyiben ez azon viszony sérelme nélkül lehetséges, melyben ezen tartományok Németországhoz állnak.

Tekintsük már most az octóber 20-dikai diploma elfogadásának következéseit.

Az első — hisz ez e diplomának főcélja — kétségen kívül az, hogy az eddig létezett dualismus megszűnvén, az egész birodalom egységes állammá egyesül, melynek minden részei közös kormánynyal s törvényhozással bírván — ugyanazon constitutionalís jogokban részesülnek s közösen gyakorolják befolyá-

sukat mindazon tárgyakra, melyek a törvényhozás köréhez tartoznak, s melyek között az osztrák birodalomban kétségen kívül fontos részt foglalnak el azon viszonyok is, melyek a birodalomnak a német szövetséggel való összeköttetéséből fejlődnek.

Tekintve a naponként hatalmasabbá váló irányt, mely Németországban azt tűzte ki célul, hogy az állam-szövetséget szövetséges állammá alakítsa át, minden valószínűség á szövetségi szerkezet ily értelemben! változtatása mellett szól, s pedig annál hamarább, mennél nagyobb azon példának hatása, melyet azok, kik a német egységen dolgoznak, Olaszország sikerült törekvéseiben találnak.

Ezen esetben a viszony, melybe Magyarország jutna, ha az október 20-diki diploma értelmében az örökös tartományokkal egy törvényhozásban egyesül, merőben fenntarthatatlan, s nem is képzelhető oly államszerkezet, mely mellett a birodalom minden részei egymáshoz s a fejedelemhez ugyanazon viszonyban álljanak, s azoknak mégis egyik fele egyszersmind oly szövetséges állam intengrans része maradjon, melyhez a birodalom másik fele nem tartozik.

Oly államszerkezet, mely szerént a birodalomnak német tartományai az osztrák birodalmi és a német országgyűléshez egyszerre küldenek követeket, hogy e két helyen ugyanazon tárgyak felett határozzanak, míg a magyarok, kiknek Németország törvényhozására semmi befolyásuk nincs, mégis a német szövetség határozatainak minden következéseit viselnék, s mely által az osztrák birodalom egyszerre egy volna, s mégis két egészen különválasztott egész, azaz oly valami, mit mint az egységes Ausztria politikai vallásának fő hitágazatát hinni talán lehet, de érteni, megmagyarázni, vagy törvényekbe formulázni bizonyosan nem.

Ha pedig felteszszük is, hogy a német szövetség, dacára az ellenszenvnek, mely irányában a német népnél mutatkozik, mostani szerkezetében, megmarad, az anomalia kevesbbé feltűnő, de azért nem kisebb.

Mert ha a német szövetség mint eddig, lígy ezentúl is csak a kormányok utasított küldötteiből fogna is állni, kétséget nem szenved, hogy Németország egyes részeinek népe, mihelyt az alkotmányosság inkább kifejlődik, legalább az által fogja gyakorolni természetes befolyását, hogy a szövetség előtt fennforgó tárgyakat az egyes országok törvényhozásánál discussio tárgyává teszi, s a kormányokat a szövetséges tanácsban elfoglalandó állásukra nézve felelősségre vonja. Mi azon esetben, ha az octóber 20 diki diploma szerént az osztrák törvényhozásban Magyarország is részt vesz, oda vezetne, hogy a befolyás, melyet az osztrák törvényhozás a nómet szövetségre gyakorol, oly tartományok szavazatától függne, melyek a szövetségnek nem részei.

S ily anomalia nem állhat meg; Németország nem tűrheti, hogy legfontosabb érdekei felett olyanok határozzanak, kiket Németországhoz csak az köt, hogy fejedelmük a német szövetség tagja, de kik egyébiránt sem nemzetiségük, sem kötelességeik által Németországhoz kötve nincsenek, s *így* a magyar korona országainak a birodalommali összeolvadása szükségkép a két lehetőség között egyet tételez fel, vagy azt, hogy egész Ausztria minden tartományaival, ide értve Magyarországot is, a szövetségbe belép; vagy azt, hogy Ausztria német tartományaival is e szövetségből kilép.

Az oetóber 20-diki diplomának elfogadása tehát szükségkép az egész német szövetség lényeges átalakítását vonja maga után, s nem fogja senki állítani, hogy ez jogköréhez tartozik, ha csak mindazon hatalmasságok, melyek a béesi congressust aláírták, vagy legalább a német szövetség abba bele nem egyezének.

És váljon feltehető-e az?

Mi az egész birodalomnak, a magyar koronaországokkal együtt, a szövet-

ségbe való belépését illeti., erről tisztába lehetünk. — Európa nagyhatalmasságai között nincs olyan, mely egy több mint 70 millióból álló államnak alakulását — minővé a német szövetség ez esetben nőne — Európa közepette tűrhetné, s midőn 1851-ben e terv szóba hozatott, Anglia s Franciaország február 9-én beadott nótáikban a kérdés iránt világosan kimondták nézetüket. — S bizonyosak lehetünk, hogy Ausztriának a szövetségből kilépése legalább Németország részéről hasonló ellentállásra fogna találni.

Mert váljon a kilépés mi volna egyéb, mint Németország egy tetemes részének elszakadása Németországtól; oly résznek, mely egy ezred óta Németországhoz tartozott, mely Németország egyik nagy folyóját magába foglalja, mely Németországot a középtengerrel összeköti, s mely népességére nézve legnagyobb részben tiszta németekből áll?

A német nép számos és nagy jeleit adta türelmének, s ha a bécsi congressns s az arra következett időknek történetét tekintjük, nem tagadhatja senki, hogy ily nagy s miveit nemzet még idegen ellenségek járma alatt sem szenvedett talán soha nagyobb megalázást, mint a német győzelem pillanatában azon congressus által, mely létezését s hatalmát e nép hazafiúi feláldozásának s hős tetteinek köszöné.

De az idők megváltoztak s azok, kik most, midőn a nemzetiségi elv az előtérbe lép, s a legkisebb nemzeteket lelkesedésre ragadja, most, miután Olaszország egygyé vált, a németek elébbi politikai közönyösségére számolnak, s Ausztria, vagy nem bánom Európa érdekében, mely egy hatalmas Ausztriát kivan, Németországnak egy részét az egésztől elszakítani akarják: tapasztalni fogják, hogy roppant anachronismust követtek el, s azon Németország helyett, melynek területe s népei a mediatisatiói aeta alkalmával kótyavetye utján elcsereberéltettek, azon Németországot fogják találni, mely eszmékért lelkesülve a reformatiót keresztülvivé, s századunkban a világtörténet legnagyobb hatalmát porba döntötte.

Én legalább meg vagyok győződve, hogy a német nemzet jelenleg nem fogja tűrni, hogy területe egy nevezetes részének elszakitása által az egész világ előtt arcul csapassák.

Jól tudom, hogy Németországban tetemes párt létezik, mely a német osztrák tartományoknak a szövetségből való kilépését sürgeti, s meg vagyok győződve, hogy e párt nem csak zászlóin, de szivében hordja Németország egységét, s hogy az út, melyen jár, ha nem mondhatjuk is egyenesnek, legalább biztosan a kitűzött célhoz vezet.

Ha Ausztria egész területével a német szövetségből kilép, e birodalom Németország irányában ugyanazon helyzetbe jut, melyben olasz tartományaira nézve Olaszország irányában állt, s áll míg Velencét bírja — jelenleg is. —Azaz, az osztrák birodalom oly részeket foglalván magába, melyek mind múltjok, mind nemzetiségüknél fogva Németországhoz tartoznak, a német egységgel ellentétbe állítja magát, mely később vagy előbb, de elkerülhetlenül harcra fog vezetni, s én nem bámulom, ha főkép Németországban sokan e küzdelemnek ugyanazon eredményeire számolnak, melyekhez egy egészen hasonló helyzet Ausztriát Olaszországban vezette.

De ha felteszszük is, hogy az egységes Ausztria minket, elleneit legyőzne, dacára azon rokonszenvnek, mely tartományainak egy részét Németországhoz köti, azt Németországtól végkép el fogja szakítani; váljon e nagy küzdelemben, melynek elébe megyünk, ki fog állni első sorban, ki viselendi annak legnagyobb terheit?

Nem mi magyarok-e?

És mi célból?

Hogy a német nemzetnek egység utáni törekvéseit megsemmisítsük, hogy

ellentétbe lépjünk azon eszmével, melynek létesítése európai szükség, s melynek igazságáról senki nem kétkedhetek kevésbbé, mint mi, kik a nemzetiség eszméjéért másoknál inkább lelkesülni tudunk, kik készek vagyunk feláldozni mindent inkább, mint hogy hazánk területéből egy talpalatnyit elveszítsünk.

Ismerem mindazon előnyöket, melyeket némelyek hazánknak a birodalommal! szorosabb egyesülésétől várnak.

Ha azon kötelék, mely Ausztriát jelenleg Németországhoz fűzi, megszakadván, a természet elleni túlsúly, melyet jelenleg a német tartományok a birodalomban gyakorolnak, megszűnnék, s a monarchiának egyes részei azon helyzetbe lépnek, mely őket aránylagos fontosságuknál fogva megilleti, Magyarország a birodalom súlypontjává válik, s a vezető szerep bizonyosan a mi kezünkbe jön, nem ügyesség vagy erőszak, hanem a dolgok természete által, melynek állandóan ellentállani nem lehet.

De bár mennyire lelkesüljünk is nemzetiségünkért, bármi készen legyünk minden áldozatra, midőn annak állása forog kérdésben, ki az, ki a magyar nemzet (elsőbbségét más nemzetek jogos követeléseinek megsemmisítésére akarná alapítani, ki az, ki nem elégednék meg inkább azon szerény helyzettel, melyet századokig elfoglalánk, ha a szebb állás, mely igértetik, csak úgy érhető el, ha a magyar mások helyére lépve poroszlóként áll Európa közepében, leigázva testvérnépeit, s csak az által biztosítva nagyságát, hogy egy részről a lengyel népnek feltámadását, más részről az olasz, a harmadikról a német egységet semmivé teszi?—A magyar nemzetnem vágyódik e nagyság után, mely múltjával ellentétben áll, s saját felfogása szerént nem lenne egyéb, a legnagyobb gyalázatnál.

Meglehet, hogy ezen eljárás nem politikus, s hogy saját nemzeti érdekeinket talán jobban mozdíthatnék elő, ha a február 26-diki pátens értelmében az államtanácsba lépve, a kínálkozó alkalommal arra élnénk, hogy uralmunkat az egész birodalom felett megalapítsuk, vagy mi még könnyebb volna, hogy azon túlnyomó befolyást, melyet a nem német tartományokkal együtt a birodalmi tanácsban nyernénk, a birodalom feloszlására használnék fel; de váljon ha ezt tenni nem akarjuk, nem tudjuk, mert e szerep nemzeti jellemünkkel ellenkezik, vádolbat-e valaki azzal, hogy a birodalom érdekeit, hogy e világ nyugalmát hiúságunknak feláldozzuk?

Igaz, hogy a szilárdság miatt, melylyel a sanctio pragmaticához ragaszkodunk, az egységes Ausztria ábrándja nem létesülhet, s hogy a dualismus, mely a birodalomban három századig létezett, nem szünhetik meg; de váljon e dualismus, ha az az egységnél roszabb is, nem jobb-e mégis a zavar permanenciájánál, mely a birodalom két egészen különböző részeinek erőltetett egyesítéséből támadna?

Igaz, hogy a pénzügynek kétfelé osztása, s a magyar budgetnek egészen külön kezelése, melyet kívánunk, bizonyos nehézségekkel jár, de e nehézségek nem jobbak-e a közös banqueroutenál, melynek széléhez az utolsó 12 évnek összeolvasztási kísérletei a birodalmat vezették?

Igaz, hogy a magyar hadügynek elkülönzése, s azon kívánatnak, hogy a hazánkban tanyázó hadsereg kizárólag honfiakból álljon, melynek alapját nem az 1848-diki törvény, hanem I. Ferdinándtól a 18-dik századig hozott régibb törvényeknek egész sora képezi, bizonyos hátrányokkal van összekötve, de váljon ezen hátrányok nem fejlődnek-e azon viszonyból, melyben a birodalomnak egy része Németországhoz áll, s melyek, ha csak Ausztria a német szövetségből kilépni nem akar, mindenesetre a hadsereg elkülönzését fogják vonni magok után, s pedig, ha azon erős tendentiát, mely Németországban a szövetséges had új organisatiója mellett nyilatkozik, vagy a német közvéleményt, mely már a múlt évben a német szövetséges várakban magyar ezredek elhelyezése ellen nyilatkozott, tekintjük, valószínűleg rövid idő múlva.

Egy szóval igaz, hogy a helyzet, melyet a birodalom dualismusa miatt elfoglal, rendkívüli, hogy az az alkotmányos formák által, melyek most a birodalom másik felében be hozatnak, még nehezebbé válik, de bizonyos az is, hogy e bajt nem mi idéztük elé, s hogy ha azon segíteni akarunk, ezt nem az által tehetjük, hogy a létező viszonyokat ignorálva, a birodalmat az ábrándozott egység alapján újból eonstruáljuk, hanem az által, ha azt azon alapokra vezetjük vissza, melyeken az 1848-ig minden veszélyekkel dacolt.

S midőn azt tesszük, midőn hivatkozva törvényeinkre, azon szerződések egyoldalú megváltoztatása ellen tiltakozunk, melyek e nemzetet három század óta a dynastiához kötik, s melyeket mi legalább a történet tanúsága szerént legnehezebb időkben híven megtartottuk, midőn tekintetbe véve a viszonyt, melyben a birodalom Németországhoz áll, oly szervezési kísérleteket utasítunk el magunktól, melyek ezen viszonyok felbontását vonnák magok után, kétségen kívül hazánk százados függetlensége fő célja fellépésünknek.

De midőn ez után törekszünk, azon öntudattal tehetjük ezt, hogy ez által egyszersmind a birodalom legfőbb garantiáit tártuk fenn, melyeknek elseje az: hogy Magyarország azon összeköttetésben, melyben a personalis unió által a birodalommal áll, legfőbb kincseit biztosítva találja, s melynek m á s o d i k a azon támasz, melyre a birodalom a német nemzetnél épen azon összeköttetésnél fogva, melyben Németországhoz áll, számolhat, s melyet Németországtól elszakadva elvesztene.

Félek, hosszabban szóltam, mint talán kellett; szolgáljon mentségemül a tárgynak fontossága, mely felett tanácskozunk, s mely kötelességünkké teszi, hogy mielőtt határozunk, azt minden oldalról felvilágosítsuk.

Miket felhoztam, talán nem erősítettek meg senkit meggyőződésében — mert hisz erre szükség nem vala — de megmutatták, miként e kérdést egy más oldalról tekintve, ugyanazon resultatumhoz jutunk, s helyzetünkben talán ez sem felesleges.

Egyébiránt ismétlem, hogy tisztelt barátom Deák Ferenc indítványát egész kiterjedésében elfogadom, lényegében szintúgy mint a formára nézve, melyben a ház által teendő nyilatkozatot szerkeszteni kívánja.

S most engedje a tisztelt ház, hogy ámbár türelmét fárasztám, az utóbbira nézve még nehány szót mondjak.

Tisztelt barátom Gsáky Tivadar a felirat ellen felhozta a törvényesség szempontját; felhozatott az tegnap is több szónok által, emlittetvén, hogy a felirat nem annyira felel meg e ház és a nemzet méltóságának, mint ha nyilatkozatot határozunk.

Én részemről azon nézetet, mely az ellenvetéseknek alapul szolgál, tökéletesen osztom.

Felfogásom szerént a törvényesség főkincsünk.

Abban fekszik titka egyetértésünknek; ez a mi erőssé tesz.

A törvényességhez való ragaszkodás reánk nézve a legjobb politika; és meg vagyok győződve arról is, hogy a nemzetnek méltóságát, melyet az ország más kincsekkel reánk bízott, megőrizni szent kötelességünk, és hogy mi nem tűrhetjük, hogy rajtunk azon csorba ejtessék, miszerént rósz képviselői volnánk hazánknak, ha valamit tennénk mi annak méltóságával ellenkeznék. És éri megengedem, hogy ha most, midőn törvényeink még helyreállítva nincsenek, midőn az ország integritása mégnem létezik, midőn tettleg a legnagyobb törvénytelenségek történnek, midőn financiális tekintetben oly hatóságok befolyása alatt állunk, miket Magyarország soha sem ismert, és politikai tekintetben oly hatóságok alatt állunk, melyeket Magyarország 1848-ban ismerni megszűnt, hogy ha mondom, most, az ország ezen állásában egy stereotyp felírással járulnánk ö felségéhez, ha megfeledkeznék kötelességünkről, első kötelességünkről, mely az, hogy a törvényt meg-

őrizzük és oltalmazzuk, akkor csakugyan állana az ellenvetés, hogy a felirat sérti a törvényt.

De kezünkben és az egész nemzet kezében fekszik azon felirat, melyet Deák Ferenc tisztelt tagtársunk a háznak asztalára letett, és én kérdem, ha mi ki mondjuk, hogy „a magyar király csak koronázás által lesz törvényes magyar király, a koronázásnak pedig törvényszabta feltételei vannak, miknek előleges teljesítése múlhatatlanul szükséges ha mi kimondjuk, hogy „alkotmányos önállásunk sértetlen fentartása, az ország területi és politikai integritása, az országgyűlésnek kiegészítése, alaptörvényeinknek tökéletes visszaállítása, parlamentaris kormány, és felelős minisztériumnak isméti életbeléptetése és az absolut rendszer minden még fennálló jogtalan következményeinek megszüntetése, oly előleges feltételek, miknek teljesítése nélkül tanácskozás s egyezkedés lehetetlen, " kérdem én, ha mi ezt kimondjuk, tisztelettel de nyíltan, mint a nemzet képviselőihez illik, ha kimondjuk a legmagasb helyen a végett, hogy szavunk annál tágasb körben hallassák, ha kimondjuk mi, kik mellett csak a törvény áll, csak a jognak szentsége, kimondjuk annak, ki egy nagy birodalomnak minden hatalmáról rendelkezik, kimondjuk most, midőn az utolsó 12 évig viselt láncok nyomai még kezeinken vannak és midőn az alkotmányos szabadságnak semmi garantiájával nem bírunk: akkor lehetnek talán, kik azt fogják mondani, hogy mi kevesebb óvatossággal jártunk el, mintha személyünket tekintjük, tán kellett volna, de azt, hogy a nemzet jogait feláldoztuk, hogy a nemzet méltóságát sértettük, azt, teljes meggyőződésem szerént, nem fogják mondhatni; és mi pirulás nélkül emlékezhetünk őseinkre, kik alkotmányos szabadságunkat örökségül hagyták, nyúgodtan nézhetünk gyermekeinkre, kik tőlünk e szent hagyományt várják, bátran léphetünk a nemzet elébe, mert azon kincsekből, melyeket az reánk bízott, mi nem áldoztunk fel egyet sem; és követtük tisztán és egyedül azon ösvényt, melyet az én felfogásom szerént, a nemzet addig követett eljárása élénkbe szabott.

Méltóztassanak megengedni, hogy röviden, természetesen csak saját nézetemet mondjam el, hogy fogom én fel a nemzetnek gondolkozását azokból, a mikből az kivehető, azaz a nemzet tetteiből.

Mit tett a nemzet oet. 20. óta? senki sem volt az országban ki az oet. 20-diki diplomát a magyar alkotmány helyreállításának, nem volt senki, ki az adott alapot törvényesnek tekintette volna.

Mit tett a nemzet?

A nemzet tudta, hogy az, mit az oet. diploma adott, nem a törvény; a nemzet az oet. diplomában egy utat látott, mely a törvényességhez visszavezethet; és ámbár akkor főkép a nyílt felszóllalás nem volt veszély nélkül, ámbár az sok feláldozással járt: az összes nemzet mégis kezet fogott, hogy tért foglaljon el, az október 20-adiki diploma által engedett törvényesség visszaszerzése végett.

És mit tett a nemzet a jan. 16. leirat után?

A nemzet minden fenyegetés ellenében nyíltan és világosan megmaradt a törvényes alapon; nyíltan és világosan kinyilatkoztatta, hogy attól eltérni soha nem fog. Vájjon a nemzet, mondom a nemzet, mert ha Magyarország törvényhatóságainak csaknem összesége egy utat követ, azt mondhatjuk, hogy ez a nemzet nyilatkozata, miért tette ezt? Kétségkívül az elmúlt idők után nincs senki kinél erőlködésbe ne kerülne az, hogy a fájdalmat elfojtsa, a múltra fátyolt borítson, és a nemzet jövőjéért feláldozza azt, mi legnehezebb. ... De a nemzet tette ezt, mert meg volt győződve, hogy ha jövője forog kérdésben, a végsőig kell minden kísérletet teljesíteni és elkövetni mindent, a mi a törvényes úthoz visszavezet. És mit teszünk mi, midőn ezen feliratot elfogadjuk? Épen azt, ugyanazt tesszük, csak más formában, mint a nemzet oet. 20. óta mostanig tette.

Az mondatik, hogy ezen eljárásunknak nem lesz sükere: megengedem ha

ugyan Ausztriának helyzetét tekintem, én oly érdeket látok a legitimitás mellett, annyira meg vagyok győződve, hogy az osztrák birodalomnak egyedüli alapja a legitim jog, hogy részemről nem foghatom meg, mikép találkozhatik valaki, ki ily legitim jog irányában, mint a miénk, a birodalom érdekeit meri felhozni, melyek azon pillanatban semmivé lesznek, melyben a legitim jog tiszteleté megszűnt; nem foghatom meg, hogy a birodalom részéről miként adhat valaki ily tanácsot. De megengedve, hogy felírásunknak nem lesz közvetlen sikere; én azért nyugodtan tekintek a jövőbe.

Ügyünk nem olyan, mely egy pár nagynak jobb vagy roszabb kedvétől függ; ügyünk nem olyan, melyet kegyelem adhat, vagy a hatalom megsemmisíthet; ügyünk a legszorosabb összeköttettésben áll az osztrák birodalom minden népének érdekeivel; ügyünk összeköttetésben áll mindazon nemzetiségek ügyével, melyek részint e hazában, részint e haza környékén laknak. Ügyünk feltétele Olaszország egységének, egyik feltétele a német egységnek. Ügyünk a legszorosabb összeköttetésben áll azon nagy ügygyel, melyért Európa népei három század óta vérzenek: a szabadsággal. És egy oly ügy, mely ily érdekekre támaszkodhatik, mely ugyanaz ezen ügyekkel, olyan ügy nem veszhet el.

Csak egy veszély fenyegethetné még jövőnket, és ezen veszély az volna, ha magunkról lemondanánk, ha elijedve azon nehézségektől, melyekkel találkozni fogunk, materiális jólétünkért a nemzet függetlenségét áruba akarnók bocsátani; ha elragadtak a szenvedélyek által, a törvényesség teréről lelépnénk, vagy ha egyes kérdésekre nézve, véleménykülönbségben lévén, — mi kisebb kérdéseknél kikerülhetlen, megfeledkezénk a nagy célról, mely előttünk áll, mely valamenynyünknek az egyetértést teszi kötelességünkké.

De ha én a nemzetet látom, és körültekintek e házban és a képviselőknek nyilatkozatait hallom, én ezen nem kétkedem; és azért bármi sikere legyen felírásunknak, teljes biztossággal és nyugalommal nézek azon jövőnek elébe, melyet a magyar nemzettől senki elragadni nem fog, ép oly kevéssé, mint tőlünk múltúnkat senki el nem veheti.

15. A választókhoz.

(1865. oct. 1.)

Ha hosszasabban szólok, a tárgynak fontossága s azon törekvés szolgáljon mentségemül, hogy saját nézeteimet tehetségem szerint világosan adjam elé.

Nem állítok újat, ha kimondom, hogy hazánk állami viszonyai a közbirodalomhoz a jelen pillanatban nem kielégítők. — Éne nézve a Lajtán innen s túl, sőt egész Európában nincs véleménykülönbség; de téved, ki e helyzetet újnak gondolja, s annak okait csak az újabb idők nagy mozgalmaiban s ezeknek következéseiben keresi. — Fájdalom! régi állapotunk ez, s bár annak káros következményei soha nem voltak érezhetőbbek, mint az utolsó években; a negyedfél század alatt, mióta a birodalommal összeköttetésben állunk, nem találunk pillanatot, melyben ezen viszonyainkat kielégíthetőknek mondhatnók, s azon összeköttetés, melyben hazánk a birodalomhoz áll, reánk s a birodalom többi részeire oly jótékony befolyást gyakorolt .volna, minőt ily gazdag országok s nagy képességű népek békés egyesülésétől joggal várni lehetett.

Nem szólok hazánkról; az állapot, melyben e század nemzetünket talált a, feleslegessé teszi azt; de ha figyelmünket, kizárólag az úgynevezett örökös tartományokra fordítjuk is, belyzetök ugyanezt bizonyítja.

Magyarország nem lévén szabadon megadóztatható, Ausztria államférfiai egyik feladásuknak tekinték, úgy rendezni viszonyainkat, hogy azok az örökös

tartományok anyagi kifejlődésének kedvezzenek, s azokat nagy adók elviselésére képesebbé tevén, a birodalmi kincstárba hozzák azon összegeket, melyeket közvetlenül Magyarországtól behajtani nem lehetett. — Az angol gyarmatokon kívül nincs példa, hogy ily kiterjedésű s annyi jövedelmi forrásokkal bíró ország, minő hazánk, ily hosszú ideig kizárólag mások érdekében kormányoztatott volna. Németország más részei bizonyosan nem részesültek hasonló kedvezésben, s mégis, ha az osztrák tartományokat 1848. előtt Németország bármily részével összehasonlítjuk, tagadhatlan, hogy azok akár a földbirtoknak becsét s művelését, akár a gyáripart tekintsük, mely Magyarországban századokig biztosított piacra számolhatott, Németország csaknem minden részeinél hátrább álltak s velők az ipar mezején nem versenyezhettek. — Azon állapotokról, melyek a birodalomban, mi szellemi kijejlődését s a polgári szabadságot illeti, léteztek, nem is szólok, hisz épen ezek okozták, hogy az előnyök, melyekkel Ausztria népei anyagi érdekeik kifejlesztésére bírtak, nem használtattak fel.

S ha, mióta az osztrák sajtó szabadabban nyilatkozik, e hátramaradásnak okát azon kormányrendszerben keresik, mely 1848. előtt a birodalomban uralkodott, kétségtelen az is, hogy maga ezen rendszer nagy részben azon viszonynak volt következése, melyben Magyarország a birodalom többi részeihez állt, vagy helyesebben mondva következése azon zavarnak, mely e viszonyokra nézve 1848-ig három századnál tovább mindig létezett, s a birodalomnak kifejlődését akadályozá.

Midőn utolsó országgyűlésünk azon állítása támogatására, hogy a viszony Magyarország s a birodalom között 1848-ig mindig csak personalis unió volt, I. Ferdinándtól V. Ferdinándig alkotott törvényeink hosszú sorát hozta fel; akkor azok, kik a birodalom egységét vitatják, a törvények ellen azon tényekre hivatkoztak, hogy Magyarország kül* és kereskedelmi ügyei egészen, s a had- és pénzügynek fontos részei a birodalom hasonló természetű ügyeivel együtt kezeltettek, s így a viszony, mely hazánk s a birodalom között 1848-ig létezett, a personalis unió természetéből nem magyarázható. — Mind ez nagy részben áll, s ha országos sérelmeink hosszú során végig tekintünk, melyeknek orvoslását három századon át, egy nemzedék a másik után hasztalan sürgette, nem tagadjuk e tényeket; de váljon tagadbatják-e ök, hogy azok törvényeink világos szavaival, hogy azon szerződések értelmével soha nem egyeztek meg, melyek a birodalommal való összeköttetésünk alapját képezik, s hogy mind azon bajok, melyek hazánkat s a birodalmat kifejlődésökben akadályozák, föképen azon ellentétből fejlődtek, mely törvényeink s tényleges állapotaink között mindég létezett?

Három század alkotmányos küzdelmeink között folyt el; fejedelem fejedelem után, egy országgyűlés a másiknak nyomán fáradt, hogy ezen ellentéteket kiegyenlítse; fejedelmeink azon, hogy a magyar törvényeket a birodalmi egység érdekében módosítsák; országgyűléseink azon, hogy állami önállásunkat új alkotmányos sáncokkal fogják körül; de miután annyi fejedelemnek törekvései célhoz nem vezettek, s az új alkotmányos sáncokon mint burján, csak az új sérelmek tömkelegé tenyészett, s miután a törvény s a tényleges állás közötti ellentét minden pillanatban új küzdelmekhez vezetett, s századokon át alig találunk időszakot, midőn a lázadás vagy alkotmány elleni merényletek a lehetőségek közé nem számítattak, s miután ezért a kormány csaknem mindég arra irányozta törekvéseit, hogy a nemzetet gyengeségben tartsa meg, s a nemzet, hogy kormánya felette hatalmassá ne váljék; váljon bámulhatjuk-e, ha e hosszú tusának, mely alatt nemzedékek türelme, tevékenysége s ereje fogyott el, nem is lehetett más következése, mint az, hogy hazánk tespedésbe sülyedett, s a birodalom soha azon hatalmi állásra nem emelkedett, melyre Magyarországgal való egyesülése által hivatva látszik?

Ha azon hosszú korszakra visszatekintünk, mely alatt a birodalom tar-

tományaival fejedelmünk egysége által szoros összeköttetésben állunk, azt találjuk: hogy minden, mi ellen méltán panaszkodunk, s minek káros következéseit a birodalom s mi is viseljük, ezen egy forrásból eredt.

A százados harcok, melyekkel őseink alkotmányukat megtartók s a még károsabb veszteglés, melyre magunkat kényszerítve láttuk, mert alkotmányunk védelmét az úgynevezett vis inertiaeben kelle keresnünk, mind egy okhoz vezethetők vissza, s ez az: hogy a viszony, melyben hazánk a birodalomhoz áll, soha tisztán meghatározva, hogy azon határvonal, mely a birodalom közös és Magyarországnak külön ügyeit egymástól elválasztja, soha szabatosan kijelelve nem volt, s hogy azon jogok s kötelességek iránt, melyek a birodalommal való összeköttetésünkből származnak, Magyarország s a birodalom között soha egyetértés nem létezett. — Ideje, hogy végre tisztába jöjjünk, s hogy ezt eszközölje, ez az, miben jövő törvényhozásunk legfontosabb feladatát látom. Nem új e feladás, nem olyan, mely csak az utolsó idők eseményei vagy jelen körülményeink által vált szükségessé; e feladás azon viszonynak következése, melyben hazánk több mint három századig a birodalomhoz áll, és épen azért ugyanazok maradtak e feladás megoldásának feltételei is, és minden erre célzó törekvéseinknek sikere attól függ, hogy azokat teljesítsük.

És ezen feltételek meggyőződésem szerint a következők:

Először, hogy a birodalomhoz való viszonyaink meghatározásánál mindenekelőtt azon elvet tartsuk fel, mely azoknak eddig is alapul szolgált, és melyet az 1791-ki 10-dik törvénycikk ezen szavakban fejez ki: hogy noha az 1723-iki 1. és 2. cikkelyek értelmében Magyarországban s a hozzá kapcsolt részekben az utódi örökösödés ugyanazon fejedelmet illeti is, kit a többi országokban és tartományokban, s noha Magyarország és kapcsolt részei ennélfogva az örökösödés megállapított rendje szerint a felséges uralkodó ház tartományaival elválaszthatlanul birandók.· Magyarország mindazáltal a kapcsolt részekkel szabad ország, és egész törvényes kormányfonnájára nézve, (ide értve minden törvényhatóságait) független, azaz, semmi más országnak vagy népnek alatta nem áll, hanem saját önállással és alkotmánynyal bír.

A második feltétel az, hogy midőn alkotmányunk alapelveihez ragaszkodva, hazánknak törvényeken s nemzetközi szerződéseken alapuló önállását s önkormányzási jogát feltartjuk, és Magyarország számára a birodalom közös ügyeiben épen annyi befolyást követelünk, a mennyit arra a birodalom más részei gyakorolnak, soha azon összeköttetést se veszítsük szemünk elöl, melyben hazánk, fejedelmének egysége által a birodalom többi részeivel áll! — Ugyanazon törvények, melyek önállásnnkat biztosítják, elválaszthatlannak s felosztha-tatlannak rendelték ezen összeköttetést, s miután ezáltal hazánk jólléte és biztossága az összes birodalomnak hatalmi állásával . válhatatlan kapcsolatban áll, saját érdekeink kívánják, hogy közös viszonyaink úgy rendeztessenek el, hogy ez által az összes birodalom jólléte és hatalmi állása csorbát ne szenvedjenek.

A harmadik feltétel az, hogy a közöttünk fenforgó kérdések megoldásánál azon meggyőződésből induljunk ki, miként az kielégítő csak úgy lehet, s csak akkor számolhat állandóságra, ha az által az alkotmányos befolyás, melyet nemzetünk közügyeink elhatározására eddig gyakorolt, s melyet a fejedelem szava a birodalom minden népeinek biztosított, nem szoríttatik meg

Erős meggyőződésem, hogy fenforgó állami kérdéseink végleges megoldása csak ezen feltételek alatt lehetséges, s hogy minden, mi ezeknek meg nem felel, csak provisoriusnak tekinthető.

S pedig azért, mert valamint Magyarország a birodalom közügyeinek oly módoni elrendezésében megnyugodni soha nem fog, mely által ezredéves önállása megsemmisíttetik, úgy a birodalom többi népei oly viszonyokat csak kényszerűségből fogadhatnának el, melyek által a birodalom hatalmi állása, jól-

létök s biztosságuknak ezen alapja, csorbát szenvedne, s mert hála a mindenhatónak! oly században élünk, melyben minden, mi az alkotmányos szabadsággal megegyezhetlen, a provisoriumnak jellemét viseli magán.

Mikor várhatjuk államközi viszonyaink végleges megállapítását, attól függ: előbb vagy később jövünk-e tisztába ezen feltételek iránt; de arról, hogy ez csak ezen feltételek alatt lehetséges, arról meg vagyok győződve, s habár átlátom a nehézségeket, melyek helyzetünk nyugodt méltánylását nehezítik, sokkal inkább bízom Ausztria népeinek józanságában és igazságszeretetében, és sokkal inkább meg vagyok győződve a hatalomról, melyet a tények a szenvedelmek felett is gyakorolnak, sem hogy ezen időszakot távolnak gondolnám.

Nem a szétválás, hanem az egyesülés korszaka ez. — Soha azon hatalom, melyet az egyesülés ád, tisztábban felfogva, soha az emberi tevékenység különböző mezején ily kiterjedésben alkalmazva nem volt; s a nagy eredmények, melyekre korunk öntudattal hivatkozik, ennek következései.

De korunk egyszersmind a szabadságnak korszaka is, s épen mert az egyesülésnek eszközét nem az erőszakban, mely minden egyes erőt elbénít, hanem az egyéniségek szabad elhatározásában keresi, ebben fekszik az előny, melylyel századunk más korszakok felett bir. — S mit a társadalmi mozgalmakban általánosan látunk, azt tapasztaljuk az állam körében is, mely végre mindég csak a társadalom irányát követi. — Korunk itt is inkább az eddig különállók egyesítése, mint a már egyesültek szétszakítása után törekszik, s materiális érdekeik — s függetlenségüknek biztosítása mindenütt arra inti a népeket, hogy nagyobb államokat alkotva, azon alárendeltségtől meneküljenek, melyben Európa roppant birodalmaival szemközt máskép állanak. — Csak hogy itt is az egyesülési törekvés mellett a szabadságnak ösztöne áll, s hogy az egyesülésnek eszköze itt is nem az erőszakban, hanem csak a népek szabad megegyezésében kereshető. — Korunk piramisokat építhetne, kevesebb erők felhasználásával, s magasabbakat, mint melyeket Egyptombau bámulunk, s korunk különböző népekből s országokból Rómánál hatalmasabb államokat alkothat; de valamint vasútaink s csatornáink, melyek előtt az ó kor legbüszkébb művei eltörpülnek, nem rabszolgák, hanem szabad munkások által épülnek, úgy az idő lejárt, melyben nagy államok prokonsulok vasvesszeje által tartattak össze.

Századunkban minden a mi nagy s miről azt akarjuk, hogy állandó legyen, csak szabad egyéniségek müve lehet, s ezért a hazánk s a birodalom közötti viszonyok végleges elhatározásának első feltétele az vala, hogy Magyar - ország szabad egyéniségnek ismertessék el.

Átláttuk, s átlátjuk mi, miként a jelenkornak feladása nem az, hogy a haza s az osztrák birodalom között századokig fenállt kapcsolatok felbontassanak. — Bármiként alakuljanak viszonyaink, úgy azok nem alakulhatnak soha, hogy teljes különállásunk s elszigeteltségünk e nemzet érdekében legyen. — Roppant birodalmak közé állítva, melyek tömör nemzetiségekre alapítvák, függetlenségünk s minden érdekeink biztosítása, azon szövetségnek szilárdságától függ, melyben nemzetünk más népekkel s országokkal áll, s én nem ismerek természetesebbet annál, mely köztünk s Ausztria között már is századokon át számtalan viszonyok alakulásának alapjául szolgált s nem oldathatnék fel sok érdekeink kára, sőt minden viszonyaink convulsiója nélkül.

Ismétlem, feladásunk nem a köztünk s Ausztria népei között létező kapcsok felbontása, hanem az, hogy közös viszonyaink szilárdabbakká, s hogy így a birodalom, melynek felét képezzük, melynek meghódított rabjai soha nem voltunk, s mely azért a mi birodalmunk szintúgy, mint másoké, saját érdekeink védelmére képesebbé váljék; de épen mert állásunkat így fogjuk fel; mert azon kölcsönös bizodalmatlanságnak, s csaknem ellenségeskedésnek, mely a birodalom két nagy része között csaknem századokig létezett, káros

következéseit ismerjük; mert azon veszélyek iránt, melyek a birodalmat szintúgy, mint hazánkat Európa jelen helyzetében fenyegetik, magunkat nem ámítjuk;

mert tudjuk, hogy a birodalom a nagy feladásnak, mely reá vár, csak úgy felelhet meg, ha annak teljesítésében nemcsak népeinek passivitására, hanem teljes feláldozó közremunkálására számolhat;

mert ha már azon nagy változások után, melyek az újabb időben történtek, a köztünk s a birodalom többi részei között fennállt viszonyok némi módosítása, ha azoknak szabatosabb, az új kor alkotmányos eszméinek megfelelőbb meghatározása kívántatik, nem akartuk, hogy újabb megállapodásaink minden alkalommal, melyben a birodalom nehéz helyzetekbe jő, újra ismét kérdésbe vonassanak, mert nem akartuk, hogy hazánk, mint XIV. Lajos korában, Európa nagy politikusának kezében ismét kártyaként tekintessék, melyet valahányszor hasznát látja, kijátszhat, nem bánva, ha azt megütik, csak saját játékát nyerhesse meg;

mert végre nem egy új provisoriumot, de a kérdés végleges megoldását kívántuk, oly megoldást, mely valamint a birodalom más tartományaiban, úgy hazánkban minden időben kötelezőnek tartassák: Azért ragaszkodtunk nézetünkhöz, hogy a köztünk s a birodalom között fenforgó kérdések csak a jogfolytonosság elvének fentartása mellett csak azon úton oldathatnak meg, melyen elődeink 1687-ben a fiörökösödést és 1723-ban a sanctio pragmaticai elfogadván, a viszonyt, mely Magyarország s az örökös tartományok között fenállt, többször megváltoztaták.

Nem annyira jogunk, mint kötelességünk volt ez, mely tőlünk azt követeié, hogy teljes őszinteséggel járjunk el, s én nem hiszem, hogy valaki lenne a hazában, ki azon kétkednék, hogy minden változás, mely hazánk s a birodalom kölcsönös viszonyaiban nem ily módon eszközöltetett, a nemzet nagy többsége által, végleges megállapodásnak, olyannak, melyhez magát a törvény s becsülete által kötelezve érzi, tekintetni nem fog. — --

A fejedelem sept. 2O-diki nyilatkozatában, azon meggyőződésből indulván ki: „hogy az összállam érdekei, csak oly alkotmányos jogalakulásban találják fel biztosságukat, mely erejét s jelentőségét valamennyi nép szabad részvétében találja“, kimondá határozatát, hogy azon módosításokat, melyek a birodalom közös ügyei vezetésének módjára nézve szükségeseknek látszanak, Magyarország törvényhozásának szabad tanácskozás és elfogadás végett elébe fogja terjeszteni, s azáltal elhárítá azon legnagyobb, azon legyőzhetlen akadályt, mely államviszonyaink kielégítő megoldásának előbb útjában állt.

A jogfolytonosság elve az, mely törvényhozásunk jogosultságának alapját képezi, s csak miután ez elismertetett, teljesíthetné törvényhozásunk azon kívánatot, hogy közös viszonyainkat a birodalom hatalmi állásának tekintetbevételével rendezze el, s a mennyiben ez némely fennálló s jelesen egyes 1848-diki törvények módosítását követelné, ezt eszközölje.

S ez az mi jövő törvényhozásunknak egyik első s legfontosabb feladását képezi. Röviden elmondom tehát nézeteimet ezen fontos kérdésre nézve is.

Sok vita folyt az 1848-diki törvényekről; de egy kétségtelen, az, hogy e törvények, a mennyiben bennök Magyarország s a birodalom kölcsönös viszonyai határoztatnak meg, csak azon elveket foglalják magukban, melyekhez e nemzet mindég ragaszkodott.

Midőn sz. István koronáját I. Ferdinand fejére tette, s midőn 1687-ben királyválasztási jogáról lemondva, az örökösödés sorát meghatározá, s azt a sanctio pragmatica elfogadása által a leányágra is kiterjesztve, a birodalom örökös tartományaival fenálló kapcsokat még szorosabbá fűzé, a nemzet mindig világosan kikötötte magának, hogy mi teljes önállását illeti, az ország jogaiban ez által semmi változást el nem fogad.

Az 1848-diki törvények az 1791-diki törvényeknek, csak a törvényesen fenálió viszonyok új, szabatosabb formulátioját foglalják magukban, de a nélkül, hogy az által akár az ország jogainak, akár kötelességeinek köre változott volna. — Az ország 48-ban sem követelt mást, mint mit a fenálió szerződéseknél fogva követelni jogában állt, s nem vonta semmiben kétségbe azon kötelességeket, melyek a birodalommal való feloszthatlan összeköttetésnek következései, s ennek bebizonyítására nem szükség más, minthogy azon törvényre hivatkozzunk, mely a birodalom közös ügyeinek vezetésére, a felség személye mellett egy különös minisztert állított fel, mi által az 1848-diki törvényhozás megmutatta, miként részéről legalább az akarat nem hiányzott, hogy saját függetlenségünk a birodalom érdekeivel megegyeztessék.

Nem azon viszonynak természete, mely köztünk s a birodalom között századok óta fenállott, változott az 1848-diki törvények által.

A jog, melyet a sanctio pragmatica a fejedelemnek arra adott, hogy Magyarországot, a birodalom többi tartományaival együtt, indivisibiliter et inseparabiliter bírja, szintúgy mint a nemzeté, hogy hazánk semmi más országnak vagy tartománynak alá nem vetett független ország, mely saját alkotmánynyal bir, épségben tartattak, A változás csak abban állt, hogy azon garantiák helyébe, melyek századok tapasztalásai után jogaink fentartására elégteleneknek mutatkoztak, újak, a kor igényeinek s azon nagy soeialis változásnak megfelelőbbek állíttattak fel, s épen mert a nemzet 1848-diki törvényeiben csak azon elveknek tisztább s félremagyarázhatlan kifejezését látta, melyekhez mindig ragaszkodott, s melyeket több mint háromszázados küzdelem, tiz nemzedéknek hasztalan törek vései után az 1848-diki törvények által végre biztosítva látott; ez az ok, melyért azok lelkesedéssel fogadtattak, még olyanok által is, kiket e törvények kiváltságaiktól fosztottak meg, vagy kik belátták, hogy az új közigazgatási forma a megyei rendszer tetemes megszorítását fogja maga után vonni, melyekhez a nemzetnek egy része annyi kegyelettel ragaszkodott. Ez magyarázza azon közértelmet is, melyet a nemzet, midőn 1860-ban új politikai életre hivatott fel, az 1848-diki törvényeket választá jelszaváúl, s én teljesen meg vagyok győződve, hogy ha e törvények soha nem hozattak volna, vagy ha valamely törvényhozás azon elvektől eltérne, melyek az 1848-diki törvényeknek e tekintetben alapul szolgálnak, ennek nem lehetne más következése, mint az, hogy a nemzet újra folytatva a küzdelmet, melyet akkor bevégezettnek gondoltunk, egy új, a 48-ikihoz hasonló convulsion menne keresztül, mert míg a nemzet múltját nem tagadja meg, addig azon viszony iránt, mely közte s a birodalom között az egyedül jogszerű, nem tarthat s nem fog tartani más elveket soha, mint melyeket az 1848-diki törvények felállítottak, s melyekről lemondva egyszersmind önállását, azaz, nemzeti létét áldozná föl.

Hasonló a nézetem azon elvekre nézve is, melyeket 1848-diki törvények az ország igazgatási formájára nézve felállítottak, értem a ministerialis rendszert. Mert ha természetes is a kegyelet, melylyel egyesek azon rendszer iránt viseltetnek, mely alatt múltunk lefolyt, s melynek a nemzet századokon át alkotmányos szabadságának fentartását köszöné, s ha azon ellenvetéseket méltányoljuk is, melyek a ministerialis rendszer s az avval összekötött nagyobb ceptralisatio ellen felhozatnak; miután a jogegyenlőség elvét elfogadva, megyei rendszerünket azon alakban, melyben az alkotmányunk biztosítékául szolgált, helyreállítani hatalmunkban nem áll, s miután, ha Európa más nemzeteivel a haladásban lépést tartani kívánunk, mint másban, úgy közigazgatásunk formáiban sem térhetünk el azon rendszertől, mely épen a kor igényei által szükségessé vált, bizonyos, hogy az átalakulás, melyen 1848-ban közigazgatási rendszerűnk átment, szinte csak az ország helyzetének szükséges következése vala. Erős meggyőződésem ennélfogva, hogy bár mik legyenek egyeseknek óhajtásai, azon

elvektől, melyeket az 1848-diki törvényhozás követett, nem térhetünk el sem a köztünk s a birodalom között fennálló viszonyokra, sem azon közigazgatási rendszerre nézve, melyet az 1848-iki törvények felállítottak.

De más a nézetem az 1848-rki törvények egyes rendelkezéseire nézve. Mi ezeket illeti, már az Í861-iki törvényhozás e törvények revisiójára késznek nyilatkozott, s én az ország érdekében kívánatosnak, sőt szükségesnek tartom azt.

Kívánatosnak, mert 1848. óta sok tekintetben nagy változások történtek, és mert azon befolyást, melyet Magyarország a közös ügyek elintézésére igényelhet, több fontos ügyre nézve, mint például: a had, a kül és közös pénzügyre, az 1848-iki törvények által kellőleg biztosítva nem látom.

És szükségesnek tartom a revisiot, mert midőn a közös ügyek létezése épen az 1848-iki törvények által oly világosan ismertetik el, mint azt előbbi törvényeinkben nem találjuk, mellőzhetlennek látszik, hogy e közös ügyek a törvényben szabatosan körülírassanak, s mert mindenben, mi a birodalom többi népeinek ép úgy érdekében fekszik, mint nekünk, nemcsak a méltányosság, de a szoros igazságosság is azt követeli, hogy fentartva önállásunkat, ily ügyek a birodalom népeinek érdekei, s kívánatainak tekintetbevételével s azon törvényhozásnak megegyezésével határoztassanak el, mely a birodalom Lajtán túli népeit képviseli.

1847-iki országgyűlésünknek, melyben a nemzet privilegiált osztályai kizárólagos törvényhozási jogukat utolszor gyakorolták, egyik legszebb dicsősége az, hogy belátva az összeköttetést, melyben hazánk jólléte és szábadsága a birodalom többi részeinek állami viszonyaival áll, ünnepélyesen kijelenté, miként alkotmányos szabadságunk legbiztosabb garantiáját az összes birodalom alkotmányos szabadságában találja, s mi nem utasíthatjuk el magunktól ezen meggyőződésünk szükséges következéseit.

A befolyás, melyet az osztrák tartományok alkotmányossága hazánk szabadságára gyakorolni fog. egészen ettől függ; ha a mód, mely szerint közös ügyeink ezentúl vezetendők, a két törvényhozás egyetértésével határoztatik el, egész alkotmányunk ez által oly garantiákat nyert, minőkkel ez soha nem bírt; de az ellenkező esetben a birodalomnak alkotmányossága esak egy új akadály, egy új veszély, mely hazánkat fenyegeti, s azért én állami önállásunk és függetlenségünk kivételével nem ismerek áldozatot, melyet hoznunk nem kellene, hogy ezen egyetértést elérjük.

Talán hoszasabban mint kellett, de reménylem, világosan adtam elő nézeteimet; engedjék önök, hogy azokat még egyszer röviden összefogjam.

Miután párt nem létezik az országban, mely az 1791. 10. törvénycikket változhatatlan alaptörvénynek nem ismerné el s nem akarná, hogy hazánk, valamint eddig független, semmi más népnek vagy tartománynak alá nem vetett ország volt, mely csak saját törvényei szerént kormányozható, úgy ezentúl is az maradjon:

Törvényhozásunk feladása lesz, őrködni a felett, hogy a nemzet önállása és függetlensége fenntartassék, s azért őrködni a felett is, hogy a mennyiben birodalmi összeköttetésünknél fogva, bizonyos érdekek s kérdések közösek, Magyarország ezen kérdések elhatározásánál semmivel se bírjon kevesebb befolyással, mint a birodalomnak másik fele; és végre őrködni, hogy teljes biztosságot nyerjünk az iránt, miként a közösség, mely bizonyos tárgyakra nézve a dolgok természetében fekszik, továbbra ne terjedjen, mint azt a birodalom hatalmi állásának fenntartása szükségessé teszi, s így e közösség által önállásunk, melyhez minden egyebekben ragaszkodunk, szűkebb korlátok közé ne szoritassék.

De valamint törvényhozásunk feladása mindezekre nézve, törvényeink s a nemzet egyértelmű akarata által tisztán kijelölve áll előttünk, úgy világos az is, hogy miután e birodalom a magyar nemzetnek birodalma is; miután hatalmi

állása szintúgy a mi, mint a birodalom többi népeinek érdekében fekszik, s miután jóllétünk azon tartományok jóllétével, melyekhez fejedelmünk egysége köt, szoros kapcsolatban áll; nem kevésbbé feladása törvényhozásunknak őrködni a felett is,

hogy a közös birodalom azon eszközöktől ne fosztassék meg, melyektől hatalmi állása függ.

hogy a birodalom népeinek jólléte csorbát ne szenvedjen;

s hogy Magyarország önállásának biztosítása ne kerestessék oly eszközökben, melyek által a birodalom másik felének alkotmányos szabadsága veszélyeztetnék.

A fontos kérdés, mely jövő törvényhozásunkra vár, esak úgy oldathatik meg, s valamint erős meggyőződésem az, hogy minden intézkedés, mely által Magyarország függetlensége szűkebb korlátokba szoríttatnék, mint melyeket annak az 1791. 10. törvénycikk kijelelt, soha a nemzet helybenhagyására s így állandóságra nem számolhat: úgy nyíltan kimondom, hogy míg hazánk állása a a birodalommal oly szoros összeköttetésben marad, mint jelenleg, minden intézkedést károsnak tartok, mely által a birodalomnak hatalma, alkotmányos szabadsága veszélyeztetnék, ha az látszólag alkotmányos függetlenségének érdekében történnék is.

A feladás nem az, hogy mi csak az osztrák birodalom irányában, hanem hogy vele együtt mindenki irányában biztosítsuk függetlenségünket; megelégedésünkre nem elég, hogy az alkotmányosságnak formáit, hanem hogy annak lényegét bírjuk, s az elsőre szükséges, hogy a birodalom erős maradjon, a másodikra, hogy valamint minden egyéb, úgy azon ügyek is, melyek köztünk s a birodalom többi részei között közösek, alkotmányosan kormányoztassanak.

De váljon fog-e törvényhozásunk megfelelni nagy feladásának?

Nem ámítom magamat azon nagy nehézségek iránt, melyekkel e kérdések eldöntése jár.

Tudom, hogy ha hazánkban talán egyesek találkoznak, kik a birodalom érdekeit nem méltatják eléggé, határainkon túl sokkal számosabban a birodalom közös érdekeinek nevében, Magyarország függetlenségének feláldozását kívánják.

Jól tudom, hogy a törekvések, melyeknek káros következéseit az utolsó 15 év alatt tapasztaltuk, most is léteznek, s teljesen méltánylom a veszélyeket, melyekkel azok a birodalmat s hazánkat fenyegetik.

Sok s nehéz küzdelmek várnak reánk, de erős meggyőződésem, hogy csüggedés nélkül nézhetünk eléjök.

Ha múltunk zivataros történetébe visszatekintünk, lehetlen, hogy szívünk mély hálával ne teljék el az isteni gondviselés iránt, mely nemzetünket ennyi viszontagságok között csaknem csudálatosan tartá fenn.

Nemzetünk egész története egy hoszú küzdelem. — A tatár, elődeink százados tevékenységének gyümölcseit egy csapással semmisítette meg s másfél századnál tovább viseltük a töröknek láncait. — Ha körültekintünk határainkon, nincsen hely, melyet bizonyos időszakban egy vagy más idegen sajátjának nem nevezett volna; de nemzetünk azért fenntartotta magát, s hazájának határait, mit isten kegyelmén kívül csak annak köszön, mert soha jövőjén nem kétkedett, mert a legnehezebb megpróbáltatások alatt, nagy reményeiről nem mondott le, mert soha honszeretetében nem ingadozott.

Nemzetünk fenntartotta magát, sőt az újabb időben erős fejlődésnek indult.

Mert ha fátyolt borítva a szenvedésekre, melyeken keresztül mentünk, hazánk jelen állapotát összehasonlítjuk azzal, melyet ifjú korunkban ismertünk, ki tagadhatja ezt?

Többen vannak e körben, kik harminc, sőt több évre még elevenen emlé-

keznek vissza azon időre, midőn Ráth Péter barátom és én a budai gymnasium padjain egymás mellett ültünk, s könyveinkkel a bástyán együtt sétáltunk haza felé; mik voltak e városok akkor is, mik most? — S arai a városokról áll, az áll egész hazánkról, s nemcsak anyagi kifejlődésben, de alkotmányos és társadalmi tekintetben is.

Még távol vagyunk a ponttól, melyet hazafiságunk elérni törekszik; de gondoljunk vissza az időre, midőn e nemzetnek még nem volt irodalma; midőn nehány százezerén kívül a nemzetnek nem volt alkotmánya; midőn az, hogy saját hazánkban egy darab földet magunkénak nevezhessünk; az, hogy hazánkat csak szolgálhassuk, nemesi kiváltságnak tekintetett, melyből milliók ki voltak zárva, midőn nemzetünk mintha a százados harc után, melyet a törökkel vitt, kifáradva elszunnyadott volna, magáról is megfeledkezett, s határainkon túl még léte is feledékenységbe ment, s hasonlítsuk ez időt a jelenhez. — Igaz, nem fényes; de az osztályok helyett, melyek akkor egymással szemben álltak, nem látunk-e most egy nemzetet, mely erejének öntudatához jutott, s mely mert férfiasán tenni s nemesen szenvedni tudott, kivívta magának, hogy senki által ne ignoráltassék.
S ezen összehasonlítás után van-e okunk elcsüggedésre, főkép ha jelen helyzetünket nyugodtan megfontolva, azon meggyőződéshez jutunk, hogy egy része azon nehézségeknek, melyekkel eddig küzdöttünk, előttünk áll még ugyan; de hogy azon célhoz, melyért elődeink nemzedékről nemzedékre fáradtak, s melynek egész életünk szentelve vala, soha közelebb nem álltunk, s hogy soha annyi s oly hatalmas érdek közre nem működött, hogy azon kérdések, melyeknek megoldásától j övőnk függ, törvényeink s méltányos kívánataink szerént oldassanak meg?

Ezt kívánja a dynastiának fénye, melyről valóban csudálatos fogalmakkal van, ki azt úgy véli biztosíthatni, ha a két koronából, melyet az isteni gondviselés fejére tett, az egyiket izmokra töri, hogy darabjaival a másikat ékesítse fel.

Ezt kívánja a birodalom biztossága, melynek hatalma nem bizonyos formákon, hanem két nagy részének egyetértésén alapszik, melynek biztossága attól függ, hogy azon népek s országok összege, melyeket szent István koronája egyesit, s azok, melyek ezeken kívül a birodalmat képezik, mint két épület, mely egymás mellett áll, egymást támogassák, s melynek jövőjéről roszul gondoskodik, ki az épületek egyikét lerontva, azt a másiknak tetejére újra akarja felépíteni, elfeledve, hogy az egészet elviselni egyik em képes, mert erre mindkettőnél szűk az alap s gyöngék falai.

Ezt kívánja az osztrák népek érdeke, kik habár később, de végre át fogják látni bizonyosan, hogy a szabadságnak vajmi gyenge garantiáját bírják oly alkotmányos formákban, melyeknek keresztülvitele s fenntartása a birodalom felében csak ostromállapot, vagy a polgári szabadságnak ehez hasonló megszorítása mellett lehetséges.

Ezt kívánja végre azon nagj ügy, melynek eldöntésétől meggyőződésem szerént Európa nyugalma, de mindenesetre-az osztrák birodalom jövője függ, a német egység kérdése, melynek végleges s kielégítő megoldása csak úgy lehetséges, ha a viszony, melyben szent István koronájának tartományai a birodalom azon feléhez állnak, mely Németország kiegészítő részét képezi, ismét régi törvényeink s szerződéseink alapján rendeztetik el.

S hol annyi érdek együtt jár, ott az ellenkező vélemények, bármi őszinték legyenek azok; bármily szépen kikerekített theoriákban alapítvák, s báimily hatalmas egyéniségek által támogattassanak, a dolgok természetes folyamának nem fognak ellent állani.

Maradjunk mi saját törvényes jogaink védelmében szilárdak s kitartók, de legyünk igazságosak s méltányosak a velünk századokon át szövetségben élő népek érdekei iránt, nem feledve sem azt, mivel a nemzet múltjának s jövőjének

tartozunk, sem azt, hogy az előttünk fekvő nagy kérdések véglegesen csak akkor lesznek megoldva, ha a megoldás után, mi s a birodalomnak többi népei egyiránt megelégedve érezzük magunkat, és a jövő, s erősen hiszem egy közel jövő, meghozza fáradozásaink jutalmát.

16. A felirati javaslatról.

(A képviselőházban. 1866. febr. 16.)

Azzal kezdem beszédemet, hogy én a ház asztalán fekvő felirati javaslanem feltételesen, nem mert abból bizonyos dolgokat kimagyarázni lehet, de átalánosan elfogadom, minden részleteiben.

Elfogadom azért, mert magában foglalja mindazt, mit jelen helyzetünkben kimondanunk kell és lehet.

Okaim épen nézetemben fekszenek jelen helyzetünkről, s azért megengedi a t. ház, hogy e nézeteimet előadjam.

Talán soha törvényhozás ennyi és ily fontosságú kérdések megoldására nem hivatott fel.

Feladásunk, ha azt Európa más törvényhozásának feladásaival hasonlítjuk, csakugyan rendkívüli. De ép oly bizonyos, hogy miután mindezen kérdések eldöntése főkép a köztünk és a birodalom között fennálló viszonyok meghatározásától függ, az, a mi feladásunk legnehezebb részét képezi, nem új, hanem ugyanazt törvényhozásunk századokon át feladásának ismerte, azon folyvást dolgozott; majd azon időszaktól, melyben a felséges uralkodó ház Magyarország királyi székét elfoglalá, a nemzet főbb törekvései arra voltak irányozva, hogy az ország állami önállása csorbát ne szenvedjen, s hogy mind azon ügyekben, melyek a birodalommal! összeköttetéseknél fogva Magyarországra is fontossággal bírnak, hazánknak azon befolyás biztosíttassék, mely azt, mint az összbirodalomnak nem tartományát, hanem hasonjogú tagját, megilleti.

Felesleges, hogy annak bizonyításául egyes esetekre hivatkozzam.

A törvényeknek száma, melyek majd a magas portával kötött békekötéseknél, a portához a császári követ mellé egy magyarnak küldéséről szólnak, melyekben igértetik, hogy ő felsége hadi és udvari tanácsában magyar tanácsnokokat, s diplomatájánál magyar embereket fog alkalmazni, felment ez állítás bizonyításától, s kétségtelen, hogy a nemzet e részben soha nem változtatta nézetét, s ugyanazon célok felé törekszik most, melyek törekvéseinek mindig céljai valának.

Nem azért hozom fel ezt, hogy a múltból azon sérelmek emlékét újítsam meg, melyek úgyszólván egész alkotmányos történetünket képezik; de miután nehéz feladásunk megoldásának első feltétele, meggyőződésem szerént, annak helyes felfogása, azon aggodalmak megnyugtatására is, melyekkel sokan jelen törvényhozásunk határozatainak elébe néznek: jó ha kitüntetjük, miként az, mire a fejedelem által felszólittatánk, csak ugyanaz, mit törvényhozásaink századokon át legfőbb feladásuknak ismertek, s hogy így, arra, hogy e feladásnak eleget tegyünk, nem szükséges eltérni az elvektől, melyeket törvényhozásunk eddig követett.

Nem a feladás, melyet a fejedelem megnyitó beszédében élőnkbe tűzött, hanem csak helyzetünk új. s ha azt tekintjük, főkép két körülmény tűnik fel:

1) az, hogy a nemzet, mely eddig, midőn a viszonyokra, melyek Magyarországot s a birodalmat közösen érdeklik, s melyekért vérével s vagyonával áldozott, az Őt megillető befolyást követelé, kitérő válaszokkal utasíttatott el, most a fejedelem által ezen viszonyok tisztába hozására felszólíttatik.

2) az, hogy a birodalom minden országai alkotmánynyal ajándékoztalak

meg, hogy ennélfogva köztünk s ő közöttök fenforgé kérdések eldöntésére, nem, mint előbb, csak a magyar nemzet királya közti egyetértés szükséges, hanem hpgy arra most a birodalom népeinek megegyezése is kívántatik.

És nem szenved kétséget, hogy ezen változások az előttünk álló feladásra nagy befolyást fognak gyakorolni, de az meggyőződésem szerént abban áll, hogy a megoldás az által könnyebbé válik.

Mi az elsőt illeti, magában világos, hogy ily fontosságú kérdések csak a törvényhozás minden tényezőinek egyetértésével oldhatók meg.

Hasonló nézetem azon változások befolyásáról is, melyek a birodalom alkotmányos viszonyaira nézve történtek.

Sokszor hallottam: miként helyzetünk legfőbb nehézségei Ausztriának alkotmányos átalakulásából származnak. De saját megggyőződésem az ellenkező.

Megengedem: hogy azon viszonyoknak helyreállítása, melyek hazánkban 1848 előtt léteztek, a birodalom alkotmányossága által lehetlenné vált; megengedem, hogy jelen zavarainkból hamaréhb bontakozhatnánk ki, ha erre csak a nemzet s királya közötti egyetértés lenne szükséges, ki azt, mire a magyar nemzettel megegyezik, mint Ausztria absolut uralkodója, a birodalom másik felében megparancsolhatná, s hogy hamarább juthatnánk oly valamihez, mit kiegyenlítésnek nevezünk; de hogy ezen úgynevezett kiegyenlítésnek nem volna, s nem lehetne állandó eredménye, arról szinte meg vagyok győződve, s bátran kimondom, miszerént viszonyaink békés kiegyenlítésének lehetősége csak azon napon kezdődik, melyen a fejedelem bölcsességében azon absolut hatalomról, melyet ezen ország felett gyakorolt, önkényt lemondott; smiként azon napon, melyen Ausztria népeit egy valóságos alkotmány élvezetében látom, oly alkotmány élvezetében, mely a 13-dik §. helyett a kormányi felelősség elvét foglalja magában, hogy azon naptól kezdve — mondom — melyen a birodalom népei valóban az alkotmányos népek sorába léptek, a köztünk s közöttök fenforfó kérdések kielégítő megoldása meggyőződésem szerént már csak az idő kérdése lehet.

S hiszem ezt azért, nyert azon pillanatban, melyben a birodalom két fele egyiránt alkotmányossá vált, s közöttük létező ellentét megszűnt, a csalódások főokai eltávolíttattak, s a birodalom két felének népei között a legnagyobb érdekeltség támad.

Az utolsó három századnak története egy a harcmezőn s tanácstermeinkben folytatott hosszú küzdelem: de csalódik, ki az osztrák kormánynak alkotmányunk elleni törekvéseiben, melyek ezt okozták, a birodalom egysége utáni törekvéseket keres.

A birodalom egységének eszméje, úgy, mint maga az osztrák birodalom fogalma, mely tulajdonkép csak akkor támadt, midőn fejedelmi családunk a római császárság címéről lemondott, s a hosszú küzdelmek, melyek alatt hazánk annyit szenvedett, csak az absolutismusnak és alkotmányosságnak harca, melyet folytatva, nemzetünk története másokétól legfeljebb azon szívósságban különbözik, melylyel alkotmányának minden részleteit védelmező.

Azon perctől, melyben a fehérhegyi ütközet után Csehországnak szabadsága elenyészett, s az alkotmányos jogok, melyekkel az örökös tartományok hajdan bírtak, tiszta formaságokká törpültek, s a magyar király, ki egyszersmind e tartományok fejedelme volt, otbkorlátlan uralkodásra jutott, királyainknak vagy legalább kormányaiknak törekvése, arra voltak irányozva mindig, hogy az örökös tartományokban bírt absolut hatalmukat Magyarországra is kiterjesszék. 1791-ki törvényünk hires szavai: „ne Hungaria ad normám aliarum provinciarum gubernaturu, melyet Lajthántnlí szomszédaink ellenséges indulataink bebizonyítására annyiszor felhoznak, csak a nemzetnek ünnepélyes válasza azon folytonos törekvésekre, melyeknek célja az volt, hogy hazánk „ad normam aliarum provinciarum“ azaz absolut rendszer szerént kormányoztassék.

Az ellentét s küzdelem a dolgok természetének kifolyása, mely szerént minden hatalom terjeszkedni törekszik, és én teljesen meg vagyok győződve, miként ha az előbbi viszonyok megújulhatnának, s lehetséges lenne, hogy Magyarország alkotmánya visszaállíttatván, a birodalom többi tartományaiismét absolut rendszer szerént kormányoztassanak, e viszonynak ismét ugyanazok lennének következései.

Nem, mert az absolutismus terjesztését a fejedelem érdeke kívánja, kinek a legszabadabb alkotmány is mindig több és nagyobb jogokat ad, mint melyeket a legkitűnőbb emberi egyéniség teljesen gyakorolni képes, de mert ezt kívánja érdeke azoknak, kik absolut országban a fejedelem nevében kormányoznak, s hatalmokat saját érdekökben mindig terjeszteni iparkodnak.

Mig a birodalom egyik felében ily elemek uralkodnak, az egység utáni törekvések nem szűnhetnek meg soha, s pedig azért nem, mert tagadhatlanul érdekében fekszik a bureaucratiának, hogy absolut hatalmát, melyet a birodalom egyik felében gyakorol, a másikra is kiterjessze.

De mihelyt az alkotmányosság elve a birodalom minden részeire kiterjesztetett, az okkal, melynek minden, hazánk önállása ellen irányzott kísérleteket tulajdoníthatunk, meg fognak szűnni a kísérletek is.

Nem fekszenek azok sem a fejedelem érdekében, ki ha a Lajthán túl is alkotmányos népek felett uralkodik, Magyarország beolvasztása által nem nyerne semmivel több hatalmat, mint melyet mint alkotmányos király hazánk felett gyakorol: sem Ausztria népeinek érdekében. Sőt miután az önállás, melylyel Magyarország saját ügyeit kormányozza, a birodalom másik felének hasonló állását feltételezi; biztosan előre látható, hogy saját jogaink védelmében Ausztria alkotmányos népeinek támogatására számolhatunk, mindaddig, míg az a birodalom hatalmi érdekének veszélyeztetése nélkül lehetséges.

Tagadhatlan, hogy ez utóbbi tekintet Ausztria népei előtt nagy fontossággal bir.

Nem csak a természetes önérzet, melyért semmi nép az egyszer elfoglalt állásból lejebb szállni nem akar, de a birodalom anyagi érdekei, melyek annak hatalmi állásával a legszorosabb kapcsolatban állanak, megmagyarázzák, hogy Ausztria népei e tekintetnek minden egyebet alárendelnek: csak egy van, mit azok, kik ezt kiemelve, ebből érdekeink ellentétét akarják kimagyarázui, elfelejtenek, s ez az, hogy azon perctől, midőn a birodalom mindkét fele alkotmánynyal bir, s Magyarország befolyása a birodalom közös ügyeibe biztosítva van, e részben is a legnagyobb érdekegység létezik.

Kétségtelen, hogy ez eddig nem volt így, s hogy a birodalom hatalmi állásának, melynek feltartásáért e nemzet annyiszor ontotta vérét, hazánkban nem nagy fontosság tulaj dón ittatott.

Miután a birodalom hatalmi állása nemcsak nem Magyarország érdekében, de sokszor ellenünk használtatott, s a tapasztalás azt mutatta, hogy alkotmányunkat soha nagyobb veszélyek nem fenyegették, mint valahányszor a birodalom külső megtámadásoktól biztosnak érzé magát, természetes, ha ezen ország a birodalom hatalmi állásáért nem lelkesült; sőt ha egyesekben azon meggyőződés támadt: miként a birodalom hatalmi állásának fentartása nem fekszik érdekünkben; de épen oly bizonyos az, hogy miként e természet elleni helyzet megváltozik, meg fog változni az állás is, melyet nemzetünk e tekintetben elfoglalt.

Mert miután azon kapcsokat, melyek e hazát a birodalom tartományaival a sanctio pragmatica értelmében összekötik, felbontani nem akarjuk s míg ezen viszony megmarad, az állás, melyet nemzetünk Európa népei közt elfoglal, a birodalom hatalmi állásától függ.

Miután ennek fenntartása anyagi érdekeinkkel is a legszorosabb kapcso-

latban áll, s ha múltra tekintünk, nemzetünk e hatalmi állás megszerzéséért lega lább ép annyit tett, mint a birodalom bármily más népe, s ha a jövőre, hazánkat, főkép a keleti kérdés megoldásánál legalább ép annyi veszély fenyegeti, mint a birodalom bármely más részét:

én nem láthatom át, miért viseltetnék nemzetünk a birodalom hatalmi állása iránt kevesebb érdekkel, mint más nemzetek azon viszonyok iránt, melyek külső állásuk felett határozók.

Legyen az önzés, melyet elleneink szemünkre hánynak, még nagyobb, legyen a szívósság, melylyel alkotmányunkhoz ragaszkodunk, még oly kíméletlen, legyen nemzeti büszkeségünk még oly határtalan, azon pillanatban, melyben a birodalom közös ügyeinek kormányzására a hazánkat megillető befolyás megadatott, s biztosságot nyertünk az iránt, hogy a birodalom hatalmi állása saját önállásunkat és alkotmányunkat veszélyekkel nem fenyegeti; mindazon tulajdonok, melyeket elleneink szemünkre hánynak, csak azon erélyt fogják nevelni, melylyel a birodalom hatalmi állását védjük, s a magyar nemzet épen, mert büszke, nem fogja tűrni, hogy a birodalom, melynek felét képezi, gyenge legyen.

Nem, mert a nemzet nagylelkűsége, melyre, valahányszor arra szükség van, mindig hivatkoznak, ezt úgy hozza magával, nem, mert a magyar nép áldozatokra kész, de mert érdekei kívánják, s mert századunkban nincsen nép, mely legfontosabb érdekeinek nagy áldozatokat hozni kész ne lenne.

Áldozatokról szóltam — nem akarok félre értetni.

Meggyőződésem szerént a magyar nemzet kész vérével és vagyonával áldozni királyáért é- hazájáért, de nem készül áldozatot hozni alkotmányából, s mi engem illet, ez saját érzelmem is.

Nem látom által, miért kellene a birodalom hatalmi állásának feltartására mindig csak Magyarországnak áldozni, miért kellene a magyar nemzetnek többet áldozni, mint másnak, miért nem követelhetne saját érdekében ő is áldozatokat másoktól, s mert azt nem látom át, nem is érzem magamat feljogosítva, hogy hazám alkotmányos érdekeit, nemzeti önállásunkat, bármily érdeknek feláldozzam.

Azonkívül a kegyelet, melylyel egy régfenállott birodalom iránt viseltetünk, azon felebaráti szeretet, melylyel saját érdekeinket másokért feláldozzuk, nem is azon alap, melyen egy nagy birodalom hatalomra felépülhet.

Mi, kiket Magyarország népe, s nem más választott képviselőiül, csak Magyarország érdekeit s nem másokat tarthatunk szemünk előtt.

Első kötelességünk tehát követelni hazánk számára:

mindazon önállást, melyet nemzetünk törvényeink értelmében igényelhet, s mindazon szabadságot, mely Európa egyik legrégibb alkotmányos népét megilleti;

kötelességünk követelni, hogy miután Magyarország soha a birodalomnak alávetett tartománya nem volt, hanem 1791. törvény értelmében szabad külön alkotmánynyal bíró ország; hazánk számára a kellő befolyás biztosíttassék, mind azon viszonyok elhatározásában, melyek a pragmatica saenctióval felvállalt közös kötelességekből folynak;

kötelességünk őrködni a felett, hogy a mennyiben a megváltozott körülmények egyes intézkedéseket tennének szükségessé, melyek az eddigi gyakorlattól eltérnek: — Magyarország önállása az által ne veszélyeztessék, a mint eddig volt, úgy ezentúl ne a birodalomnak tartománya, hanem annak hasonjogu fele maradjon.

Csakhogy midőn a kötelességet teljesítjük, nem feledhetjük el: hogy sajat szabadságunk legbiztosabb garantiáját csak a birodalom minden népeinek alkotmányos szabadságában kereshetjük, s hogy azon befolyásnak becse és haszna, melyet a birodalom közös ügyeinek kormányzására nyerhetünk, az összbirodalom állásától függ,s hogy így habár legfőbb kötelességünket,melynek minden egyebet alá

vetendünk, csak hazánk minden érdekeinek biztosításában találjuk, nem biztosíthatjuk saját érdekeinket a nélkül, hogy egyszersmind a birodalom érdekeit ne tartsuk szemünk előtt.

Valamint addig, míg a birodalom másik felében absolut rendszer uralkodett, hazánk alkotmánya, léte s a birodalomnak kormánya természetes ellentétben álltak egymással, valamint akkor, midőn a birodalom hatalma egész Európában minden absolutismus támaszának tekintetett, s a magyar nemzet azon viszonyokra, melyek a birodalom minden országait közösen érdeklik, minden befolyástól kizáratott, s legfeljebb királyai iránti hűségből küzdhetett a birodalom hatalmi állásának fenntartásáért; úgy azon pillanatban, midőn az alkotmányosság a birodalom minden részeiben biztosítva és mindenben mások fenntartásához járulunk, jogos befolyásunk elismertetik, a káros ellentétnek okai s velők maga azon ellentét elenyészik, s épen érdekeink ezek Magyarországra is. Miben én az előttünk fekvő nagy kérdések megoldhatásának lehetőségét, sőt bizonyságát látom, mert miután a birodalom, mely alakulását nem az erőszaknak, hanem szerződéseknek köszöni, s csak azon szigorúság által tartatott fenn, melylyel a legnehezebb időben a jogfolytonosság elvéhez ragaszkodott, ezentúl is csak a jog alapján állhat fenn biztosan, s miután századunkban, midőn a korlátlan hatalomnak azon foka, mely egy nagy birodalomnak kényszer általi fenntartására szükséges, lehetetlenné vált, a birodalomnak feloszthatatlan együttmaradását, azok minden népeinek közös szabadsága s azon meggyőződés biztosítja, melylyel az öszbirodalom minden része a közös egészhez ragaszkodik, mert benne látja legfőbb érdekeinek támaszát. — Meg vagyok győződve, hogy az, amit a birodalom jól felfogott érdekei s a nemzet megnyugtatása egyiránt kíván, így végre létesülui fog.

A fejedelem ekként fogta fel magas feladatát, s midőn trónbeszédében ezen határozatát velünk közölve, felhí, hogy e dicső munkában, mely egy nagy birodalom alkotmányos szabadságának megalapítására vezet, segédjei legyünk, kötelességünkké tévé, hogy tisztán s őszintén fejezzük ki nézeteinket azon módok iránt, melyek által ezen szándéka meggyőződésünk szerént elérhető. S mert azon felirási javaslat, mely e ház előtt fekszik, ezen kötelességnek megfelel, ez az, miért én azt egész kiterjedésében elfogadom, mint olyant, mely mindent magában foglal, mit e pillanatban kimondanunk kell és lehet. Mert midőn feliratunk a sanctio pragmatieát fogadta el kiindulási pontul, kiemeli igen alapos szerződésünknek célját, mely a nőöröködésen kivül az vala, hogy a „megalapított trónöröklés rendje szerént egy közös uralkodó alatt álló s feloszthatlanul és elválaszthatlanul együtt birtoklandó országok s tartományok együttes erővel könnyebben és biztosabban ellenállhassanak minden külső s belső ellenségnek^, s mikor ünnepélyesen kimondja: „hogy e célnak biztosítására mindent híven teljesítendünk, mit kötelességünk parancsol, s hazánk közjava kíváns midőn elismeri, „hogy léteznek oly viszonyok, melyek Magyarországot s az ő felsége uralkodása alatt álló többi tartományokat közösen érdeklik, kijelenti, miként igyekezetünk oda lesz irányozva, hogy a viszonyok megállapítására, s mikénti kezelésére nézve oly határozatok jöjjenek létre, melyek alkotmányos önállásunk s törvényes függetlenségünk veszélye nélkül a célnak megfelelnek, s hogy haladék nélkül hozzá fogunk e tárgyra vonatkozó javaslat kidolgozásához?4

Kijelöltük az elveket, melyek meggyőződésünk szerént hazánk jóllétének s a birodalom hatalmi állásának egyedül biztos alapját képezik, s kinyilatkoztattuk készségünket mindenre, mit alkotmányunk iránti hűségűnk enged, s a birodalom közös érdeke kíván.

Hangzatosabb szavakkal élhettünk volna és szebb szókötésekben mondhattuk volna ki hűségünket s a hálát, melylyel a fejedelem iránt viseltetünk, de nem mondhattuk volna ki ezeket tisztábban, s oly módon, mely érzelmeinket hívebben fejezi ki.

Tovább vettem igénybe a t. ház figyelmét, mint önök és magam is óhajtottam. — Szolgáljon mentségemül a pillanatnak fontossága. — Hazánk jólléte, a birodalom állása, s az alkotmányos elveknek szilárd megállapítása Európa ezen részében talán e törvényhozás határozataitól függ, s az előttünk fekvő felirat első nyilatkozatunk.

Tartozunk ezen felvilágosítással a nemzetnek, mely legfontosabb érdekeit kezünkbe tette le, s tartozunk azon népeknek, kikkel fejedelmünk egysége által szoros kapcsolatban állunk, kiknek egyetértése nélkül az előttünk fekvő fontos kérdéseknek megoldása lehetetlen, s kiknél az egyetértés semmi által sem eszközöltetik előbb, mintha azon nézeteket, melyek Magyarország törvényhozását vezetik, teljesen ismeri.

Azon kivlil van még egy ok, mely engem a felszólalásra indított, s ez az: mert ha mindent elfelejtünk is, mi a birodalom Lajtbán túli felének képviselőházában, az utólsó évek alatt történt, nem fogjuk elfelejteni a rokonszenvet, mely hazánk elnyomott jogai iránt ott egyesek által kimondatott, s mert illőnek tartom, hogy most, midőn a szólás rajtunk van, kimondjuk mi is, miként nem csak saját alkotmányunk legerősebb támaszát, hanem a birodalom nagy jövőjének biztosságát, csak minden jogok tiszteletében, csak a birodalom minden részeinek szabadságában látjuk, s ha annyi reményekkel tekintünk a jövőbe, ezt csak azért teszszttk, mert a fejedelem azon elvekhez kötötte nevét és uralkodásának dicsőségét.

Nagy nehézségek állnak előttünk, a sebek, melyeket a korlátlan hatalomnak hibái, mely felettünk 13 évig uralkodott, hazánkon ejtettek, a birodalomnak hasonló okok által előidézett állapotja, a természetes bizalmatlanság, mely a Lajtbán innen a birodalommal való érintkezés iránt a múlt tapasztalásai által előidéztetett, s azon előítélet, mely a Lajtbán túl uralkodik, s a birodalom hatalmát, sőt fennállását csak a birodalom nagyságában látja, s mind ezekhez a birodalomnak egészen sajátságos helyzete, mely miatt az alkotmáanyos életnek formái nálunk változás nélkül nem alkalmazhatók; mind ez látszólag legyőzhetlen akadályokat gördít feladatunk elébe. — De ha a birodalom csakugyan, mint a világ hiszi, európai szükség, s ha annak fennállása, mint mi meg vagyunk győződve, csak az alkotmányos szabadság által lehetséges, a formák fel fognak találtatni, inelj ek által ez létesíthető.

Nem rögtön talán, mert hoszú törekvések után, de bizonyosan, mert egyről meg vagyok győződve, s ez az, hogy a fejedelmi szó, melylyel alkotmányunk jogalapjai elismertettek, s a birodalom minden népei alkotmányos szabadságra hivattak fel, a szó, mely a trónról mondva annyi milliók meggyőződésévé vált, s melyet a történet feljegyzett lapjaira, honnan semmit kitörölni nem lehet, minden nehézségek, fondorkodások, ellenszegülések dacára végre teljesülni fog.

Gr. BATTHYÁNY LAJOS.

Szül. 1809-ben. Elhanyagolt gyermeki nevelés után katonai szolgálatba lépett. Szilaj természete az élvezet és pazarlásban lelt gyönyört. Utóbb „nevet szerezni“ a politikai pályára lépett. Az 1839—40. országgyűlésen első fellépése az ellenzék vezérévé tévé. S ez elvnek híve maradt mindvégig; a szabadelvű haladó párt egyik legkitűnőbb bajnoka. — 1848-ban az első magyar minisztérium elnökévé neveztetett. Eseménydús életét egész okt. 6-ká'g, midőn e kor legnagyobb jellemének életét a golyók kiolták, elbeszélni a történetírás feladata. — „Gróf Batthyány Lajos, — mond egy életírója, — szilárd, rendületlenül elhatárzott, elvekben soha nem ingadozó jellem volt, tele bátorsággal, józansággal s kitartással, de egyszersmind önérzettel s büszkeséggel is; hazája s nemzete javáért lángoló hazafi, de

egyszersmind aristocraticus, úrias modora s fellépésű, valódi nemes ember, kinek komolyan hideg, olykor éles és keserű valója igen jól állott; aristocrata a szó teljes, de nemes értelmében, ki a nemességet korona s nép közti összekötő', közelítő kapocsul tekinté, s annak történeti előjogait, magasb szellemi aristoeratia emeltyűiül s gyámolaiul. Nem annyira leleményes, eredeti, alkotó, mint fontolgató, ítélő, az összehordott anyagot rendszeresen feldolgozó s alkalmazó, világosan gondolkodó fő volt, egészséges, friss nézetekkel. — Fellépése mindenkor tiszteletgerjesztő, olykor döbbentő volt; átható szemei, szigorít hideg valója, mindenkor a dolog lényegébe vágó, kitérést nem engedő vitatkozás! modora félelmet gerjesztettek elleneiben, de önkénytelen tiszteletet is. — Nem volt sem bő, sem szenvedélyes szónok; ritkán s röviden, de mindenkor a kellő időben, alaposan s logikával beszélt, ezért szavai soha sem tévesztették el hatásukat. — A magyar nyelvet előbb hibásan s nehezen beszélte, később jól megtanulta s ügyesen használta. — Beszédeit maga készíté németül s fordította aztán magyarra; a megyegyűlésekben azonban, s később a perliamentben is, már rögtönözve s talpraesetten szólott. "

1. A szólásszabadságról.

(A főrendeknél. 1840. apr. 22.)

A két utóbbi országgyűlés folyamata alatt a főrendek nagy többsége, s ezen táblának nem csekély minoritása méltóságtok ebbeli meggyőződésének, mint látszik, bevehetien sáncait, 23-szor rolianá meg sikeretlenül annyira, hogy ba meggondoljuk, mind a két felekezet mennyire tartja ezt dicsőségének, látszólag nincs semmi ok arra, miért hagyjanak fel önként a felekezetek állásukkal, mind a mellett mégis azt állítom, hogy ha méltóságtok a valódi alkotmányos elvek kívánalmainak eleget akarnak tenni, már most kötelességek engedni, ha mindjárt méltóságtokat az eddig követett ösvényen tiszta meggyőződésük tartotta is meg. De hogy ezen okoskodásomat méltóságtok méltányolják is, szükséges, hogy mindenek előtt a mi alkotmányunknak szavain kívül, azt is megösmerjük, hogy egy bizonyos alkotmányos szellem is létez. — Ha méltóságtok azon szellemben hisznek, már kevésbbé tartok attól, hogy a következő igazságot tagadni fognák, hogy t. i. minden két táblás monarchiái alkotmánynak lelkében létezik a felső táblának azon kötelessége, még meggyőződése ellen is, az alsó táblához csatlakozni azon pillanatban, melyben kivilágosodott előtte, hogy ő a nemzet nagyobb részének sympathiáját nem képviseli, és hogy csak ezen pillanati engedékenységgel a korona és a törvényhozás azon összeütközését megelőzheti, melynek következtében a törvényhozás a kormány, vagy a kormányzási machina megállítása által kényszerítené, hogy a maga hatalmának törvényes határairól megemlékezzék, vagy pedig végre arra bírhatná, hogy ő ezen kényszerítést más mint alkotmányos eszközök által megóvja, sőt ha ez nem sikerülne, akkor az erősb jogával élve, még a törvényhozásnak is az alkotmányos kényszerítő szabályok szentségének is dacolna. Csak ezen pillanati lemondás egy vétóról, melyet sok alkotmányok bizonyos kiváltságos testületeknek engednek, bízván ezeknek belátásuk- és hazafiúságukban, s miben talán épen az ily alkotmányoknak hiánya fekszik, csak ezen önkéntes lemondás, melyet minden ríjabb publicisták a fentebbi esetekben mint parancsolatot jelelnek ki, és a jelen időben a leghiresb országos férfiak a magok terveik ellenére is gyakoroltak, — csak ezen lemondás, mondom, oldja fel a többször nevezett minoritást a legiszonyúbb felelősség alól, de egyszersmind azon esetben, ha attól vonakodik, kötelességének egyenes elmulasztásán kívül, még indirecte mindazon kísértéseket, s ezeknek lehető következményeit lelkiesméretére halmozza, mely kísértéseknek már annyi kormány engedett, mely következmények pedig gyakran a legjobb számítók számításait gúnyolva, igen sokszor a gyermekek vérével az atyák politikai bűneit törölték el.

Vagy talán kételkedik valaki azon, hogy a szabad szólásnak puszta említésére is az egész nemzet a lomnici csúcstól a Száváig és a keleti szomszéd országtól a nyugotiig, boszúsan csikorgatja fogait bilincselt szó békóiban, és ezen erőszak felett jajt kiált? — kételkedik valaki azon, hogy ezen táblának majoritása csak egy igen csekély minoritás vágyait képviseli? — kételkedik valaki azon,— ha mindjárt azon avult, voks méregetést megemlíteni akarnók is — hogy ezen gyülekezetnek kirekesztőleg saját súlya inkább egy oly súly legyen, mely ily kérdésben is a nemzeti akaratra tett hivatkozáskor mintegy negatív nagyság szerepel?

De elmellözvén ily észrevételt, mely bizonyára azért nem kevésbbé fontos, mert bármi objective adassék is elő, bizonyos okoknál fogva ezen helyen mindég csak megtámadásnak, inveetivának tekintetik, — nem érintve tehát tovább ezen észrevételt, bizonyos az, hogy mihelyt a nemzeti többség akaratja kitudásáról van szó, a voksoknak a másik terembeni állása vétethetik csak az egyetlenegy fenálló törvényes zsinórmértéknek, s pedig annál annál inkább, mivel ezen arány a jelenlévő mágnások érdekeit és a jelen nem lévő mágnásoknak szavazatait is már magában foglalja.

Ezt megismeri maga az alkotmány is, midőn a gép-fentartó alabort testületre bízza. Ha tehát áll az, hogy méltóságtok e kérdésben az országnak csak egy csekély minoritásával bírnak, és ha áll az is, hogy méltóságtok erkölcsileg kötelesek inkább önként meggyőződésüket alárendelni, mintsem a fenemlített conflictus bekövetkezzék: így csak azt kellene még megmutatnom, hogy ama conflictus elkerülhetlen, ha méltóságtok a kívánt áldozatot hazájoknak ez alkalommal megtagadják.

Tegyük fel, hogy méltóságtok fel nem eresztik — mi fog történni? Akkor a t. rendek hihetőleg mindaddig mitsem fognak sanctio alá bocsátani, míg tettleg orvosolva nem leszen a szólás-szabadsági sérelem, s méltóságtok minden törvényes úttól el lesznek zárva, a kormány kívánatinak eleget tehetni.

Kezeskednek-e méltóságtok, a mi azután történhetnék? — Kezeskednek-e azért: ha váljon nem fog-e ismételtetni s visszatérni az 1823-ik év? — Kezeskednek-e arról: hogy azon esetben nem fognak teljesedni azon fenyegető szavak, melyeket e helyen nem rég egy magas authoritás ejtett ki, megmutatván ez által legalább, hogy az eszme már régtől fogva nem szűz, ha mindjárt a kéz még tiszta volna is? Vagy tegyük fel, hogy sikerülne mégis oly eszközök által, minők, különböző foganattal, már is Békésben, Tolnában s másutt használtattak, — hogy sikerülne, mondom, ezek által egy pillanat! engedményt áléiról kieszközleni, — mi történnék ezután? Ekkor kivivatott ugyan egy, mától holnapig tartó győzelem* — ekkor állíttatnak az újoncok, — ekkor talán meg fogna mentetni a törvényességnek látszatja is: de kérdem, meg van-e mentve maga a törvényesség is? — a győzelem váljon tartós lesz-e? és nem fognak-e épen ezen győzelemnek főbajnokai az országban mint gyászvitézek szerteszélylyel bolyongni? — Nem fogja-e ekkép csakhamar azon kormány a törvényszerűség szilárd talaját maga alatt porhanyóvá tenni, mely az elvtelen lidéreek felhívásait követve, oly ösvényre lép, mely igazságnak és törvénynek járhatlan, melyen azonban a esel, lelkiismeretlenség és erőszak annyival gyorsabban haladnak, míg azon derék társaság ismét az Önkény mocsárába süpped?

Vagy talán a múlt alkalommal érkezett k. leírásban és az abban — mint némelyek magyarázzák — ígért amnestiában bíznak méltóságtok? — Vagy oly szellemben kell azon királyi leírást venni, hogy annak némely szavai által még a jövendőre nézve is biztosítást akart ő felsége a nemzetnek a jelen kérdésre nézve nyújtani, s akkor mi értelme van még méltóságtok ellenszegülésének? vagy pedig oly szellemben, hogy azon szavak által csak valami úgynevezett kegyelem, vagy talán még az sem elég határozottan ígértetett, s akkor nem kételkedem,

hogy a T. KK. és RR. még idején engedékenységüket ezen concessio mértékéhez fogják szabni; s így látják méltóságtok, hogy ha továbbá is véleményükhöz makacson ragaszkodnak, minden, még azon kedvezőknek látszó valószínűségek is ugyanazon ösvényre vezetnek, és hogy csak egyedül korszerű engedékenységük méltóságtokat legalább a haza-veszedelmeztetők céhéből emelheti ki, — de még a hon jótévőivé is teheti; mert valamint az igaznak imádsága, úgy az egyesült nemzetnek kérelme soha meghallgatatlannl nem maradhat, — mert valamint az igaz csak annak akaratját tükrözi, kihez folyamodik, úgy a kormány csak azok akaratjának legyen tükrözője, kik tőle követelnek; s így e kettők csak akkor jöhetnek eredetükkel ellenszegülésbe, ha természetüket megtagadják.

Felszólítom tehát méltóságtokat ezen következtetések méltánylására; — tekintetbe vévén a homályos jövendőt is, mely nem kevésbbé fenyegető azért, mert nincs legközelebb, de nincs is messzebb azért, mert még bizonytalan.

Szűnjenek meg tehát méltóságtok valahára a kormányt védelmezni quand mérne, — gondolják meg, hogy méltóságtok a királyi kiváltságokért túl vitt buzgalmukkal mindazon aristoeraták által követett úton járnak, kik ily módon mind magokat, mind a királyságot tönkre tevék: parceque'ils ctaient plus royalistes que le Roi. — Ne támaszkodjanak méltóságtok a tömegek részvétlen ségére, awagy azon hiedelemre, hogy azokat könnyen ellenünk felháborgathassák, hanem pillantsanak vissza ezen tekintetben *a* múlt századra, midőn ugyanezen zsilipet hasonló szándékkal nyitották ki, azáltal azonban semmit kevésbbé, mint öncélzataikat mozdíták elő.

Noha méltóságtok itt a helyzeteknek tökéletes egyenlőségét nem lelik is: mégis azoknak szembetűnő hasonlatosságát tagadni nem fogják, s ennél többet mint tanúságot a történettől követelni jogunk nincs, mintán úgy hiszem, hogy szavazatomat a T. KK. és RR. izenete mellett az eddig e tárgyban tartatott ülé sekben elegendőkép — okerőkkel támogattam, ma szándékoztam méltóságtoknak, kik e tárgyban velem különböző véleményüek voltak, és hihetőleg azok is maradnak, oly okokat felhozni, melyek méltóságtoknak szavazatait szükségkép részünkre hódítandják, ha e következőkben egy véleményüek leszünk: ha méltó ságtoknak is úgy, mint nekünk a szabadság legdrágább, s a szolgaság legelviselhetetlenebb, — ha méltóságtoknak úgy, mint nekünk politikus jogaik nem szén tebbek politikus kötelességöknél, — ha méltóságtoknak, mint nekünk, a nemzet egyessége és jóléte most inkább, mint máskor, synonymumok, és ha ennek következtében végkép velünk kezet fognak abban, hogy: „salus Patriae suprema lex esto." — Pártolom az izenetet.

2. A vegyes házasságok ügyében.

(A főrendeknél. 1843. sept. 27.)

Egy békekötés nyomán alkottaték ezen törvény, mely a vegyesházasságoknak akadályoztatását megtiltja; ötven esztendőn át tiszteltetett az adott szó szentsége, és mind addig megtartaték ezen törvény, míg nem a magyar főpapság kedvezőknek vélte az időszaki körülményeket annak megszegésére, — azaz: míg biztos reménynyel nem nem számíthatott arra, hogy többet fog nyomni Bécsben az apostoli, mintsem az alkotmányos királyság.

Szükség, hogy a magyar főpapságnak ezen politicáját épen a legbuzgóbb catholieus leginkább roszalja; ha nem azért teszi is, hogy ez által a papság ellenzésbe jő a polgári jogos érdekkel, — s nem azért, hogy a törvényt alá rendeli lelkiismeretének, vagy — jobban mondva — a pápa szavának; bizonyosan azért fogja tenni: hogy nem követve a hajdan és újkor magas példa képeit, kik vérta-

nukká áldozván magukat lelki meggyőződésekért, nyíltan választanak isten és ember törvénye közt, — nem követve mondom ezek példáit, a magyar főpapság előbb keres magának cimborát, aztán pedig mentegeti tetteit, magyarázgatja a törvény szavait, különbözteti az akadályozás nemeit, egy szóval: visszaretten a diadal azon nehézségeitől, melyekkeli szembeszállások nagyokká tevék a római eatholicus anyaszentegybáz annyi meg annyi oszlopait, míg ezek nem szellemi függetlenségükben, hanem egy kormány bűntársaságával keresik fel igazolásukat. — Vagy nem innen lenne-e magyarázható, hogy miután a magyar főpapság 50 esztendeig a törvény alá tudta simítni a lelkiismeretét, most annyi méltóságos főpap közül egy sem akarja úgy érteni a törvény szavait, mint érti azt majd nem az egész ország, és hogy most egy sem akarja őszintén megvallani, miszerént az egyházi törvény kedvéért megszegte a polgárit?

A status bár miként lenne is kénytelen sértett méltóságát megboszúlni azon egyénen, legalább nem merné tőle senki megtagadni tiszteletét. — Mert ha csak ugyan igaz, hogy annyival magasztosabb a római catholiea egyház, és annyival kényesebb állása a világi hatalom ellenében, mennyivel kevésbbé elasticusok elvei: neki kell leginkább magára illesztenie Krisztus urunk ezen mondását: „az én országom nem e földön való.“ — És szükség, hogy vegyes egyháza országban, hol a status célja egyszerűéi többször összeütközésbe jő a catholicismus auctoritásával, mondom, hogy ott ezen bit hierarchiája mindég kész legyen anyagi áldozatokkal meglakolni apostoli buzgóságaért.

Ez lett volna nemes hivatása a magyar eatholicus clerusnak is, de ő alkalomra várt, hogy még könnyebb áron megnyugtathassa tetszése szerént ébresztendő lelkiismeretét; — várt t. i. míg melléje állt az annyi félét oltalma alá vevő úgynevezett alkotmányos kormány, és leszállt a phisicai és morális akadályozás subdivisiója subtilitásaig; a kormány ellenben ezen áron felmenté a papságot ön tettei felelősségétől, és via facti eldönté a dolgot inye szerént, megfosztva így ismét a nemzetet kevés garantiái egyikétől, de szaporítja ismét egygyel a már számtalan sérelmek sorát.

Avagy nem fosztatik-e meg a nemzet és főkép annak a eatholicus része garantiái egyikétől: midőn az ország kénytelen tűrni a papság azon roszul fedett tanját, miszerént papi meggyőződésétől függeszti fel törvényeink iránti hódolatát? vagy nem sérelem-e: ha placetumát adja a kormány egy oly brevének, mely hazai törvényeink ellenére akadályoztatja a vegyesházasságokat? — mert hogy a 26. törvénycikk torz magyarázatában a kormány maga egyebet látna egy diplomat! - eai ügyességnél: azt ne higye senki; ellenben fel kell tennünk: hogy azon kormány, melynek roppant következetességén mindnyájan annyira épülünk, hogy ezen kormány, mondom, oly bullára is adná placetumát, melyben minden vegyesházasságra római anathema mondatik — mert hiszen ez sem volna egyéb morális akadálynál! Kiki bírálja meg, mit várhatna az acatholicus egy ily kormánytól, mely eféle magyarázatokat divatoztatván, maholnap mindent kérdés alá vonathatna, s nem emlékezve annyi vérontásról, lábbal tapodhatna minden kötéseket és egy országnak legszentebb törvényeit? catholiea sympathiájánál fogva szívesen meg felejtkezett ismét a kormány arról, mikép álláspontjának nem szabad Magyarország irányában tisztán catbolicusnak lenni, ha csak a spanyoloknak németalföldiek ellen elkövetett hibájába nem akar esni, sőt revocálni nem akarja a iinei és bécsi edictumokat.

így csak egy első isolált lépésre lelt magában energiát a kormány, s el mulasztva a papi ellenállásnak első symptomáit illő szigorúsággal rendreutasítani, most annyival kevésbbé képes annyi elszántságra, hogy az egész clerus elibe áll jón, minthogy ön félszeg viselete bátorította fel ezt mostani elhatározottságára.

Minthogy e bonyolódott ügynek rendbeszedését távul sem reményelhetem mostani kormányunktól, — melynek — nézetem szerént — ebhez minden tulaj-

doni hibáznak — eleget véltem tenni kötelességemnek, midőn mind a papság, mind pedig a kormány ebbeli eljárását érdeme szerént roszallottam, szercncsésb és több sikert ígérő időkre halasztván ebbeli kívánságimat annyival inkább, mert nem szeretek kérni attól, ki adni sem nem tud, sem nem akar.

Ez alázatos véleményem.

Gr. BATTHYÁNY KÁZMÉR.

Született 1807-ben. Gondos, de nemzetietlen nevelésben részesült. Természeti hajlamai s józan esze azonban csakhamar a közügyek felé fordítók figyelmét. 1839/4(J-ben, bár még roszul s akadozva beszélt magyarul, már egyike volt a főrendi ellenzék legtekintélyesebb tagjainak. — Elnökévé választatott a védegyletnek, s buzgón munkált ügyében. — A szabadelvű pártnak mindvégig híve, s 1849-ben Kossuth kormányzósága alatt külügyminiszter volt. — Forradalom után külföldre menekült, és a száműzésben fejezte be életét. — „Gróf Batthyány Kázmér — mond egy életirója, — nem ugyan alapos tudományos, hanem nagy szépirodalmi s enciclopediai míveltséggel bírt; nagyúrias, lovagias egyéniség; nem nagy elmetehetség, de józan, tiszta felfogású, nemes érzelmű és férfias. Beszédei, miket a védegyleti közgyűléseken, az ország tapsai közt tartott, remekei a józan felfogásnak, meleg hazafiúi érzésnek, és sajátságos európai zamatúak, mely lényegesen különbözik a magyar megyei szónoklat sallangosságától.u

1. A vegyes házasságok ügyében.

(A főrendeknél. 1843. sept 27.)

Fájdalmas érzelem lep meg, midőn kénytelenek vagyunk oly tárgyban félsz tlalni, mely akár erkölcsi, akár alkotmányos szempontból tekintetik, az embert s a hazafit egyenlőképen mély búba s kétségbe ejti. — S annál sajuosabbá válik ezen feladat, midőn lehetetlen roszaló szavainkkal két oly hatalmat nem érintenünk, melynek közhivatása a statusban épen az erkölcsiségnek s a törvények szentségének őrzése, s melynek egész ereje s hathatósága egyedül csak azon tiszteleten s bizodalmon alapul, melylyel irántok viseltethetni minden jó polgárnak egyik legforróbb óhajtása.

Mennyire eltért pedig e jelen esetben mind e két hatalom kötelességétől, annak legnagyobb próbája a bekövetkezett bajnak tömérdeksége; azt bizonyítja maga azon eredmény tapasztalása, hogy az egyik felsőbb hatalomnak a másik alsó bűnei iránti engedékenysége, mind kettőt hibából hibába, törvénytelenségből, törvénytelenségbe, s mi csak nem roszabb, az elsőt következetlenségbe is ragadta el. — Ha a kormány egyes catholicus főpásztorok törvénysértő eljárásaikat tüstént büntette vagy legalább azokat kellő szigorúsággal a törvény korlátai közé visszaszorította volna: bizonyosan annyira nem szaporodnak az egyházi rend törvénytelen tényei s azon pontot nem éri az egész clerus elbízottsága, minélfogva most már minden oly egyes tényt in corpore magáévá tesz.

Igenis, törvénysértő eljárásoknak tartom a nemzet képviselőivel együtt mind azoknak tényeiket, kik a vegyes házasságok ellen világos törvényeink dacára, akár minemii akadályokat gördítettek; s hogy maguk is azt legalább sejditik: legjobban mutatják meg azok, kik ilyenek elkövetésével vádoltatnak, s kik ezen vácinkat maguktól az által iparkodnak elhárítani, hogy vagy a tényeket ke reken tagadják, vagy azoknak irányát, vagy hol szavak forognak kérdésben ezeknek mérges értelmét maguktól mintegy elmagyarázgatni annyira fáradoznak

S e helyütt mennyire távul legyen is tőlem akárkit sérteni akarni, vagy szavait kétségbe hozni, még is kénytelen vagyok kijelenteni: hogy én oly tényeket, melyek nemcsak a hir szárnyain forognak s köztudomásra estek, hanem egyes helyhatóságoktól, mint keblükben történt s hiteles tények, követeik utasításai közé soroltattak, s melyek a követi táblától szinte ilyeneknek fogadtattak el, s sérel mekként a főrendi táblához átküldettek: — mondom — hogy én ily tényeket egyes személyek meggyőződése szerént igazoknak, vagy nem igazoknak, vagy ha őket illetik, egy két szóvali tagadásoknál fogva nem hiteleseknek vagy hamisaknak nem tarthatom; mert ha ezt tenném: nem csupán egyes személyeket, hanem oly testületeket, milyenek azon helyhatóságok, s a követi tábla, sérteni vélném.

Annyival kevésbbé fogadhatom el valakinek azon követelését, hogy én nyomtatásban közrebocsátott szavainak inkább holmi későbbi magyarázatát vegyem alapjául azok feletti bírálatomnak, mint sem azon behatást s meggyőződést, melyet azoknak fontolt s ismételt olvasása eszemben szintúgy mint számos más olvasók eszében keletkeztetett.

Ennélfogva elkövetett s törvénysértő eljárásoknak tekintem mind azokat, melyek a t. KK. és RR. felírásában megpendítetnek, s nem kevésbbé tör vényeileni s sérelmes eljárásoknak a kormány részéről azokat: hogy kellő erővel fel nem lépett, hol annak helye volt. — hogy a múlt országgyűlésen a nemzet képviselői szavaira nem hallgatott, — az akkor nagy nehezen sikerült egyesség utján alá terjesztett pontokra megnyugtató s engesztelő választ nem adott, — ezt egy idegen hatalommali értekezéstől s annak jóváhagyásától felfüggesztette, s az alatt a törvénysértőket s rendzavarokat nem csak maga kérdőre nem vonta, hanem a helyhatóságokat is azok elleni törvényes eljárásaikban gátolta.— S így nem lehet esudálni: hogy a hierarchia tagjai magukat ezen engedékenység által a törvény folibe emelni, mintegy feljogosítva érezvén: sérelmeket raktak sérelmekre, s annyira felingerlették a kedélyeket e békés s türelmes hazában, hogy a zavar teljes megszüntetését csak igen messze jövendőben reményelhetjük.

Nem lehet azt is esudálni: hogy azok, kiket csakugyan jóltévö hazánk emelt fel a nemzet kebléből magas s oly tetemes javakkal járó helyzetekre, mindazonáltal egy harmadik külhatalom iránti hódolatukat első helyre s polgári kötelességükön felül tenni nem restelték, midőn azt tapasztalják: hogy maga a kor mány is ugyan azon hatalom igénylését a hazánk belső intézkedéseibe avatkozástól vissza nem utasította, sőt szentesíti ily tárgyban is, melynek eldöntésétől sok millió hazafi békéje, erkölcsi állapotja s boldogsága függ, s melynek egész nehézsége egyedül csakugyan azon külhatalom türelmetlenségében s propaganda szellemében rejtezik.

S ime a nemzet sebeinek epedve várt enyhítésére a kormány alkudozásai nyomán, vagy tán azoknak dacára, üt be közibénk, hazánk törvényeit s polgárainak rokon szellemét hasonlóképen sújtólag, a vatikán mennyköve s az ezt kisérő, pusztító szélvész gyanánt hazánk egyházi rendé főnökének intései s rendelései azon körlevélben, hol a prímás ő hercegsége tegnapelőtt előadott magyarázatát elfogadván is, hogy t. i. — mennyire én felfoghattam — a vegyes házasságokat feltételezve kárhoztatja, csak lángbetükben állanak a keresztény szeretetet s a törvény iránti tiszteletet azon oly tisztán lehellő szavak, melyek által a vegyes házasságok, legalább azok, a melyeket ő nem helyesel, isten s természet elleni bűnöknek bélyegeztetnek.

Szívesen hiszem: hogy ő hercegsége e szavakat legroszabb értelemben nem vette; mert midőn ilyeneket olvasunk, azt hiszszük, hogy a középkor ködeibe visszabuktunk, s arra készülünk, hogy ily intésekhez majd a sanctio is járuljon az eretnekek ellen felgyújtott máglyákban s inquisitiói kínpadokban, vagy tán azon híres törvénycikk feltámasztásában: „ut Lutherani comburantur“, melyet

bizonyosan nem józan őseink, hanem isten tudja ki! csempészett be az avas obscuritások sorába.

Mit pedig e tárgyban teljesen meg fogni képes nem vagyok, az: hogy miként lehet azt a kormány igaz szándékú eljárásaival összhangba hozni, mikor ily szellemű körlevélre királyi placetumát igtatja, de az iránti feleletességet vál Iáiról legördíti, noha ezen placetuma nélkül amaz soha meg sem jelenhetett volna, s ily proclamatio alkalmán felügyelő jogát oly módon gyakorolja, melyet vajmi örömest látnék a sajtóra általánosan alkalmazva, s melynek következtében gyönyörű kis sine curává válnék a censor hivatala, t. i. nem megelőzőleg eltiltva valamely munka megjelenését, hanem a haza rendes bíráira hagyva az arróli ítéletet, mi a törvényekkel összeütközőnek találtatnék, csak hogy ezen esetben az illető bírákat a bíráskodástól aligha eltiltaná?

Majd később a vallási tárgy egy két pontjaira azon körlevél szellemével annyiban épen ellenkező választ ad, mennyiben a vallási egyenlőséget s viszonyosságot elvileg magáévá teszi. — Pedig ezen bölcs s üdvös elveket tettlegesen általa korántsem lépteti életbe elannyira, kogy nem tudom a kormány fogadásaihoz ragaszkodjunk-e, vagy fényeihez? — a kormány alkotmányiig akar e igazgatni, vagy önkényesen? rendíthetetlen kormányrendszerrel bir-e, vagy vannak-e oly viszonyok, s oly hatalmak, melyekkel szemközt morális ereje csökken?

Én ezekben nem csak aggodalmat látok, mint egy tegnapelőtt szóló méltóságos főispán: de itt én azt látom, mi bizonyosan mély sajnos aggodalmat szül, t. i. kötelesség elmulasztását, törvénysértéseket, súlyos, fájdalmas sérelmek tömegét.

Ha tehát ezeket megszüntetni akarja a kormány, — ha magának biztosítani akarja a nemzet bizodalmát, — helyre állítani a clerus iránti tiszteletet, — a vallás magas eszméjét, a polgárok békéjét s vallásosságát: szükséges, hogy a törvényhozással kezet fogjon s hathatós akaratját utoljára erőteljesen nyilvánítsa, miszerént a vallást, s az crkölcsiséget mindég fenntartani kész, de egyszersmind a hazának törvényeit, s akármi vallásu polgáraink boldogságát öncéljainak feláldozni akaró, magát a vallással ugyanazonítani vágyó, bár mi hierarchiai főnököt dicső emlékezetű Mátyás király példája szerént kellő korlátái közé visszautasítani s ártalmatlanná tenni tudja.

Ez a jelen felírásnak célja: azért azt pártolom egész kiterjedésében.

2. A túrmezei sérelemről.

(A főrendeknél. 1844. jan. 31.)

Nehéz dolog azon lelkes s kimerítő beszéd után, melyet báró Venkheim Béla ő méltóságától, s a rend azon apotheosisa után, melyet más oldalról hallottunk, e tárgyhoz valami újat hozzá adni; s nem is tenném ezt, ha kötelességemnek nem tartanám mint magyar s horvát felszólalni.

E szerént kénytelen vagyok kinyilatkoztatni: miként részemről azt tartom, hogy a t. KK. és RR. ezen második izenetéhez csatolt 438 horvát nemesek által aláírt esedezés, kiket ugyan tegnap mint egy mesés lényeket hallottam gyanúba hozatni, kiknek létezéséről azonban annyira meg vagyok győződve, hogy állíthatom, hogy számuk még több név aláírásával szaporodott volna, ha magamon kívül még más szinte horvát birtokosok lettek volna jelen, — de így is a mint van, mind az aláírottak számára, mind ezek polgári s társas életű helyzetére, mind pedig az abban foglalt adatokra nézve már magában oly fontos, s jelentékeny egy oklevél, hogy a jelen tárgyat egyenesen a legélctbevágóbb s legnyomosabb sérelmek sorába emeli, — hogy semmivé teszi mind azoknak ellen-

okaikat s kétségeiket, kik eddig e tárgy országgyűlési figyelemre méltatásától vonakodtak, sőt hogy előttök azon utolsó búvó helyet is elrekeszti, mintha t. i. e tárgy olyan volna, mely természeténél fogva mindenekelőtt ő felségéhezi folyamodásra van szorítva; mert e folyamodás, — helyesen-e vagy helytelenül, szükségesen-e vagy feleslegesen? — de annyi kitűnik belőle — hogy mindenesetre meg történt, s magától ő felségétől országgyűlési intézkedésre lön utasítva.

Ehhez járul több körülmény, mely azóta fejlődött ki, mióta e tárgyról tanácskoztunk.

Először az, hogy azon egyének közt, kik a túrmezei folyamodásban az elkövetett méltatlanságok vezéreinek jeleltetnek ki, egyik legártalmasb, s legvétkesb egyén, mert királyi hivatalt viselt, magától hazánk legfelsőbb hatóságától előbbi alkalommal támadt analóg vádakra rendelt vizsgálatot a királyi biztos vajmi sokáig halasztott, de még is elkerülhetetlen hivatalos bejelentése nyomán köztudomásra annyira neheztelő s marasztaló ítélettel sujtatott, hogy alig van valaki, ki azon hírre nem készült volna elő: hogy, ha ö a fejedelmi s nemzeti felséget egyenlőképen sértő tetteivel megérdcmlett büntetés alól kikerült is, legalább hivatalából tüstént elmozdíttatott, vagy ezen elmozdítást önkényes lemondással megelőzte volna, s elég szégyen s fájdalom ám! hogy hónapok folytak le anélkül, hogy ezen közvárakozás megvalósult volna; sőt helytelen kedvezés s igazolhatlan halogatás következtében szabad lőn neki hazánk belhatóságai s a közvélemény iránti merész daeeal káros s botrányos hivataloskodását még mai napig is folytatni, s azzali bűnös visszaélésével nem esak a jelen tárgyaltatást, hanem még újabb s botrányosabb eseményeket is előidézni.

Mivel pedig hivatalosan bebizonyíttatvák az akkori tisztválasztáskor elkövetett bűnei, csak arról támad kérdés: váljon magányosan követhetett-e el ennyi, esak egyesült erőkkel életbe léphető tetteket? s miért maradtak nem esak büntetlenek, de megrovatlanok, sőt érintetlenek azon mások, kik mind a tisztválasztási kicsapongások, mind a túrmezei folyamodás alkalmán arról vádoltatnak a közvéleménytől, hogy vele szövetségben járultak a hazai békének felbontására? erre esak azt tudom ismételni, mi más alkalommal is mondatott, tudniillik: mennyire óhajtandó volna, hogy köztárgyakban nagyobb nyilvánosság divatoznék, s hogy ily királyi biztosok eljárásainak nem csak eredményei, de részletei is közre bocsáttassanak, s különösen az országgyűléssel is közöltessenek, mert sok szem egynél többet lát, s így talán az egész társaság árgus szemeinek sikerülhetne némi igen alattomos eselszövény fenekére is érni, s némi rútat napfényre juttatni, mi most talán fénylő arany és bíbor szövet, vagy tiszteletre méltó fekete szinti köntös alatt rejtezik.

Miután bcbizonyítvák az akkori tények s azoknak egyik fő indítójuk mű ködése, nem vagyunk-e feljogosítva teljes logicával azt következtetni: hogy szintoly igazak s alaposak a jelen vádak s panaszok is, melyek úgy is nem egyebek, mint az akkor kezdett drámának második felvonása? s mi azon szövetségeseket illeti, kik vele együtt vádoltatnak: bármennyire tagadják is abbani részvétökct, senkit arról meggyőzni nem fognak, hogy itt azért maradtak érdekeletlenek, mivel az egyhangúlag neki tulajdonított főszerepeket nem játszották; — nem! a dráma színészeket s szerep kiosztást feltételez, s a bonyolódásra valamennyinek össze kellett munkálkodni, bár a régiek szokása szerént álarcok alatt is; s ha érintetlenül maradtak egynehányan s büntetlenül mind azon eoripbeusok is: csak új jele ez azon szomorú viszonyainknak, miszerént statusunkban vannak olyan egyének, kik magasb helyzeten állanak, mintsem hogy törvénytelen eljárásaikban maga a kormány keze is elérhesse őket.

Én azt mondanám, maradjanak büntetlenül, ha képesek lelkiismeretöket összeegyeztetni büntetlenségük élvezetével; de méltóságos fő RR! csak kevés hét pergett le, hogy a legfájdalmasb tapasztalásokat nyertük először arról: meddig

terjedhet egy néhány ármányodnak működése, s meddig compromitálhatja egy nemzet méltóságát; majd pedig azon iszonya következésekről, melyekre már is juttatták Horvátországot nyelv s nemzetiségi feluszításaikkal. — S ha szemmel tartjuk s egybevetjük mind azon történeteket, ama viszonyokat, s a jelen esedezést: ez utóbbi új bizonyságául szolgál annak, hogy nem a horvát nemzet gyűlöli, rágalmazza, piszkolja, gúnyolja a magyart, hanem igen is egy nehány zavarosban halászó, önző, fondorkodó, sehonnai, sőt magyar eredetű egyén, kiknek, mint legújabban tapasztaltuk, vezérletük alatt ama nemzetnek egy 'kalandor szerencse lovag, garabonciás diák, zugprókátor, éhes tollhős, s kelletlen literator, vakbuzgó illyrroman s magyarophag, és a mi külön figyelemre s dicséretre méltó, nevendékpap s utoljára mi e gyülevész népnek veleje, jól felfegyverkezett szerezsán s isten tudja mi nevezetű bérlett polgári jogokkal sem bíró veszekedők s brávókból álló töredéket majd erőszakkal, majd csellel, pillanatilag hatalmaskodó többségre csigázzák fel, s ennek segedelmével elnyomják, üldözik, megvetik, megöletik, jogaiból kifosztják azon számosokat, tán numerice, minden esetre pedig érték s polgári állás és hazafiságra nézve nyomatékosabbakat, kik biven ragaszkodnak az anyaországhoz, annak alkotmányos szerkezetéhez, s az egész nemzet kifejlődéséhez, kik a béke s jó rend miatt sokat tűrnek, sokáig várnak orvoslást, honnét jőni kellene, de miután hiába vártak, erejüket is megtudják éreztetni ama rakoncátlan megtámadókkal.

Azon kemény csapás pedig, mely nem régenten a magyarságot s a törvényhozó test egyik részét legfelsőbb kéztől érte, bizonyságául szolgál annak: hogy a horvát nemzet tetemesb részének elnyomói azok, kik horvát polgári vért ontanak, kik a horvát közvéleményen s a horvát politikai életnyilatkozásokan zsarnokoskodnak, névtelen feladás s kaján hirsúgás útján befolyásukat még a trón lépcsőire is tudták terjeszteni, s hogy ott legfelsőbb helyen, a méltányosság palástja alatt ugyan, de némi ott talált velők rokon s e nemzettől idegen szellemekkel együtt olyanokat tudtak kieszközleni, mik bizonyosan nem a nemzetek kibékülésére, nem a jó rend helyreállítására, hanem egyedül csak a hasonlás s ingerültség növesztésére, sőt anarchiára s a nemzet és kormány gyalázatára szolgálhattak volna.

S ha ez utóbbi napokban a zivatar elvonulni látszik is fejeink felül anélkül, hogy oly súlyos nyomot hagyott volna hátra, minőt a fenyegető felhőktől várni lehetett: hála legyen érte azon érdemes s bölcs egyéneknek, kik ezt jókori közbejárulásokkal elhárították; de bizonyosan ama feljebb érintett panaszkodókon nem múlt, hogy orvosolhatlanná s örökössé ne váljék a kormány s nemzet közti szakadás.

S utoljára kérdezem, elmellőzvén az alacsony magán érdekecskéket: miért s kitől ontatik a honfiúi vér? — kinek auctorításával zendíttetik fel s állíttatik gyáva lesbe s neveltetik „ecclesia militarist hősének a horvát nevendékpap? — kitől gátoltatik s játszatik ki honunk igazságos követelése? — Tán a tényekből s végcélokból lehet következetesen ítélni: kik lehetnek ilyeneknek indítói! — A tények országszerte ismeretesek s tagadhatlanok.

A célokra nézve hallottam tegnap ő excellentiáját a zágrábi püspököt kérdezni: „mi lehetne nála ily merénynek végcélja? — tehát én is kérdem: mi lehet e végcél? — tán egyedül csak egyik vagy másik nyelv pártolására, vagy visszatolására pazaroltatik ennyi törekvés? — nem! — a magyar nyelv s nemzetiség ellen azért törnek, mert vele ugyanazonulva van, mit Európa e részében csak maga képvisel, s mi sokak szemeiben szálka, t. i. az alkotmányos elv, a polgári s lelkiismereti szabadság, az önkormányzás, az önkénynek utálata, a felvilágosodás a szellemi haladás utáni vágyakodás!

Ezekben rejlik azon kapcsolat, mely egyedül képes külön ajkú nemzeteket összetartani.

Itt rejlik pedig épen a magyarság elleni ármánykodásnak s azon visszhangnak titka is, melyet a magyarság ellenségei némi keblekben találnak. De itt rejlik ám erőnk s biztosságunk is, mihelyest közös ellenségeinkről álarcaikat lerántottuk, mihelyest horvát testvéreinket oda segítettük, hogy azoktól megszabadulhassanak; ezt pedig egyedül úgy érhetjük cl, — mit amazokra támaszkodva bátran is tehetünk, — ha felnyitjuk a csatornát az igaz horvát közvélemény kiözönlésére.

Azért pártolom az ezt célzó izenetet egész kiterjedésében, s minden csonkítás nélkül, mint már első ízben is pártoltam.

Gr. TELEKI LÁSZLÓ.

Született 1811. febr. 11. Pesten. Tanulmányait otthon kezdvén, a pesti és berlini egyetemeken végezé. Míg a „Kegyenc-"bcn költői tehetségét bizonyitá be, az országgyűlésen 1840 óta a főrendi ellenzék egyik legjelesebb tagja volt. 1848-ban a júliusi országgyűlés képviselő házában ült. Utóbb a francia köztársaságnál képviselte Magyarországot. A forradalom után menekültként élt a külföldön, míg 1860-ban télen Drezdában a rendőrség által elfogatván Austriának átadatott. Az 1861-iki országgyűlésre képviselőnek választatván, ő volt kiszemelt vezére azon, a határozott megalakulásra még alkalmat nem talált pártnak, mely utóbb, határozati javaslata után neveztetett el. Lényegében e párt inkább csak párt árnyalat volt a nagy nemzeti oppositióban; az elvekre s a lényegre nézve a Deák párttal egy, attól csak a forma s a követendő modor iránti véleménykülönbség által vált el. Azon elemek, melyekből e párt alakult, őt tekinték leendő vezéröknek, — de Teleki, mielőtt alkalma nyílt volna e remények helyes vagy helytelen voltát bebizonyítani, 1861. május 8-dikán szivén lőtte magát. „Római lélek — mond Lukács Mórié, felette tartott emlékbeszédében, — minőt a köztársaság legszebb idejében találunk, mely magát s minden személyes érdekét teljes Önmegtagadással a hazának rendeli alá; lovagiasság e szó leguemesb értelmében, és az egész emberiséget átölelő philantropia, mely nála nem lágy érzelgősségnek, hanem erős meggyőződésnek, szilárd elvnek és mély igazságérzetnek volt kifolyása. Még hibái és tévedései is ezen erényeknek olykor a tnlságig felfokozásából eredtek.

Valamint egész élete a hazafi-tetteknek hosszú láncsorát képezte, úgy halála is, legalább az ő hite szerént, hazafi tett volt. És ez vala legnagyobb tévedése." A politikai téren önálló a makacsságig; kiváló tehetség, eszményképe a férfiúi jellemnek.

1. A vallás tárgyában.

(A főrendeknél. 1840. áprl. 11.)

Különös, rendkívüli a jelen kérdésnek állása itt c főméltóságú táblánál.— Hogy a nagyváradi püspök tettei a mostani század alatt példátlan ingerültséget okoztak honunkban, s azok által minden polgári s házi viszonyok egészen megzavartattak úgy, miszerént azoknak helyreállítása most már a törvényhozó test egyik igen nehéz, s alig sikerülhető feladatává vált, — azt c teremben talán senki sem tagadja; mégis ezen táblának többsége annak tettében, ki mind ezeket elkövette, sérelmet nem látott.

Ezreknek házi békéje és csendje feldúlatott, közfal emeltetett polgár és polgár-, közfal hitves és hitves-, testvér és testvér között; ott, hol eddigelé kölcsönös szeretet és bizodalom egyesített, most kétely és vakbuzgóság választ, — mégis a mélt. főrendek többsége úgy látta, hogy az, kinek tettéből következtek mindezek, csak lelkiesmerete sugalmának engedett, s a polgárok ellen, kik mind

egy hazához tartoznak, kiknek házi egybeköttetései a törvények oltalma alatt állanak, — nem vétett; — oly fellépés történt, melynek következtében egy, 50 évi szakadatlan szokás által megerősített törvénynek további teljesítése lehetetlenné vált, úgy, hogy immár arról kell gondoskodni a törvényhozásnak, miként lehessen ezen lehetetlenségen új intézkedések által némileg segíteni, — minek bizonyítványa a tegnap folyt vitatkozás, — s mégis a mélt. főrendek a múlt alkalommal nézeteiket oda nyilvánították, miszerént ily fellépésben semmi sem foglaltatnék, mi a kérdéses törvény által tiltva volna.

Midőn'mind ezeket így látom, valóban azt kell gondolnom, hogy talán a baj nagyságától! ijedtség és azon súlyok elviselhetlenségének előérzete, melyek vállainkon feküdnének akkor, ha a köztünk és a törvények közt álló akadályokat le akadnék győzni, volt azon legfőbb ok, mi a mélt. főrendek közül sokakat e tárgynak elmellőzésérc szavaztatott, nem pedig a törvény sértésnek át nem látása. Mi magát a tárgyat illeti: az bővebben volt a mult alkalommal vitatva, s úgy vélem, elég alaposan megcáfoltattak mind azon okok, melyek a KK. és RR. véleménye ellen felhozattak: s tehát azoknak részletes feszegetésébe ereszkedni nem kívánok. Ezen okok leginkább két részre oszlanak.

Egyik magukból a kérdéses törvény szavaiból merittetett.

Erre nézve csak azon általánosan felállított elvet akarom kiemelni, miszerént a törvényeket mindig a magok betüszerénti értelmében kellene venni. Vélekedésem ez iránt az, hogy oly országban, hol vannak törvények, melyek által minden haeretieus kiirtatni rendeltetik, hozzá adva még azt is, hogy mikor ily törvény hozatott, akkor haeresisnek kcreszteltetett mind az, mi a catholika vallás elveivel ellenkezett; — oly országban, hol egyik törvény azt rendeli, hogy a Lutheránusok bárki által is szabadon fogattassanak el, s égettessenek meg; a másik törvény pedig ugyanezen Lutheránusoknak polgári jogokat s kiváltságokat ád, — a törvények betüszerénti értelemben soha sem vétettek, s ezentúl sem vétethetnek; mert ha ez valaha megtörténnek, úgy valóban oly nagy zavarok támadnának, me lyekből egy könnyen kibújni nem lehetne.

A második nemű okok voltak az általános igazságból, a lélek ismeret függetlenségéből s teljes szabadságából merittetek.

Ezen mezőre bátran ki merek állani, s ki merem mondani azt, hogy nem lehet ezen elvekből húzott argumentumokkal küzdeni annak, ki maga tűzte ki az üldözés zászlóját vélemény ellen, — a ki nem gondolt azzal, saját polgártársait fclingcrli-c? — nem azzal, egyesek- és családoknak békéjét felhábortja-e? — s mindent feláldozott annak, hogy önmaga vallásos elveit a legtúlságosabb következményig tettleg kiterjessze.

Oh 1 az ilyen ember, ha az ész korlátolatlanságáról panaszkodik, ha terveket ad elő, miként lehessen lelkiismérctet és gondolatot úgy lebilincselni, hogy az csak felsőbb parancsolatnak engedelmeskedjék, megfoghatom: de azt tartom, hogy annak az örök igazságra hivatkozni joga nincsen; mert a lélekisméreti szabadság nem abban áll, hogy egy vélekedésnek s meggyőződésnek szabadsága legyen, kiterjeszkedni minden más felett, s minden más meggyőződést kirckeszteni egy honból, hanem abban, hogy minden egyes meggyőződés egymás mellett békével megférhessen.

Többet ezekről mondani nem kívánok, csupán azon mondását gróf Majláth János ő méltóságának akarom még említeni, mintha a KK. és RR. magokkal következetlenségbe jöttek volna az által, hogy a mostani kérdésben forgó usus félbcszakasztását oly nagy sérelemnek tartják, a reversalisokra nézve pedig a hosszas gyakorlatra teljességgel semmi tekintettel sem voltak.

Ezen állítás emlékeztet engem azon példabeszédre, mely szerént sok ember a szálkát másnak szemében meglátja, magáéban pedig a gerendát sem; mert ha a tisztelt gróf másokat következetlenséggel vádol, nem mondja-e egyszersmind

ki azt is, hogy ö is következetlenségbe jött magával, midőn egy, a törvénynyel semmi egybehangzásban nem lévő egyoldalii usust cynosurául felvett a reversal! - sok tárgyában, most pedig egy más ususnak, mely a törvénynyel mindenkép meg egyez, semmi erőt nem tulajdonit?

Ez feleletem a tisztelt gróf állítására, s csak azt adom hozzá, hogy a következetlenség vádját, melyet ö méltósága a KK. és RR. ellen intézett, ö reá teljes mértékben vísszatorlom.

Országunk mélyen tisztelt és közönségesen elismert bölcsességii prímása ö hercegsége azon elvet állította fel; hogy vannak esetek mikor egyházi törvények a polgári törvényekkel ellenkeznek, s akkor az egyházi személyeknek kötelessége, ily törvények ellen fellépni.

Ezen elvnek támogatására említette a Sz, László törvényén alapult tüzes vassali próbát.

Hogy ezen esetben az egyházi-rend ellenszegülése jó következéseket szült, azt nem tagadom, de kétséget sem szenved · — igen sok magában törvénytelen tettből eredeti már jó következés, de azért a tett maga soha meg nem törvényesült.

Az én elvem az: hogy a törvényt, habár rósz volna is, addig minden embernek meg kell tartani, míg áll, s hogy ezen kötelesség alól az egyházi rend sem lehet kivéve.

Ha vizsgálni akarjuk.· a késő maradék egyes tettről majd mit mondand? — akkor tág mezőre lépünk.

Vannak oly törvénytelen dolgok, melyeket a késő maradék áldása köve tett, milyen "volt például Angliában a Stuartok kiűzetése, — magának a francia revolutiónak a mostani időben jó következései mutatkoznak, de azért mégis azon elveket, melyeken ily dolgok alapultak, általánosan helyeselni nem lehet.

Én vélekedésemet abban központosítom, hogy a KK. és RR. izenetét teljes kiterjedésében pártolom ugyan: azon esetre mindazon által, hogyha — mint sejditem előre — a többség máskép nyilatkoznék, inkább, mintsem az egész tárgy elmellözésére szavazzak, pártolom annak bármi alakbani felterjesztését; mert hiszem azt, hogy bármint is terjesztik fel, ebbeli jelentésünket ő felsége bizonyára örvendező és szerencséltető felírásnak venni nem fogja.

Akármi történjék egyébiránt c dologgal, aggódni ugyan talán fogok: de hazánk sorsa felett kétségbe esni — azt nem! mert megnyugtatásomra szolgál az, hogy az emberek szenvedélyeik- és előítéleteikkel együtt halandók, a népek pedig halhatatlanok!

2. A szólásszabadságról.

(A főrendeknél 1840. apr. *22.)*

Vannak mindenütt oly emberek, — és e tekintetben a mi honunk sem lehet kivétel — kik bármi tettnek is csak közvetlen eredményét tudják, s tovább ennél nem okoskodnak.

Természetes, hogy ezek valamely polgártársuk jogtalan háborgattatásában csupán az egyes személy sérelmét tekintik, nem az egész nagy hazáét, melynek ők is részei; mert ezek mindig csak a fát látják, melyet a menykö már szétzúzott, és süketek az égi háborúra nézve, mely még fejők felett dörög.

Nem! én ezen emberek sorába nem tartozom; mert világos előttem, hogy ugyanaz, mi eddigelé csak néhány polgártársaimat sújtotta, engem is fenyeget, s a közállomány minden egyes, tagját, — mert érzem, hogy egyesen elkövetett törvénysértés az egész polgári jóllétnek rendíti meg alapját, a törvények szentségén

épült közbátorságot, — s így tehát nem csak báró Vessclényi Miklós, Kossuth Lajos s több mások sorsán aggódtam, hanem a nagy tömegén, mely a kérdésben forgó esetek tanúja volt, s a tömeg közt önmagamén is. — S ugyan mi a nagyobb sérelem? valljon az, hogy mi a t. rendek izenetébek említtetik, az érdeklett személyeken megtörtént? — vagy, hogy ugyanaz, mi rajtok történt, mindnyájunkon hasonlóan megtörténhetik? — s valljon mit kell nekünk követelnünk? hogy Vesselényi s Kossuthon semmi méltatlanság többé cl ne kövcttessék? vagy hogy egyikünk se üldöztethessék oly tettért, mely által hazafi jogai körén túl nem hágott? Úgy vélem, ez utolsó érdemli a legfőbb tekintetet, s azért a míg ez iránt biztosítékot nem nyerendünk, nézetem szerént a legfelsőbb kir. kegyelem se változtathatna a dolgok jelen állásán.

Vannak olyanok, kik a kormányzást magát tekintik a közállomány (status) legfőbb céljának, s még át nem tudták látni, hogy az csak eszköz egy magasabb cél elérésére.

Az egyedüli nézet, melyből ezek ki szoktak indulni, az: miszerént a kormány hatalmas legyen, s fejhajtást eszközöljön, — ennek elérésére leghelyesebb mód: hogy mindenkit, ki óhajtásainak meg nem felelő, vagy ezekkel talán épen ellenkező tettet követtett el, szabadon közkereset alá vehessen; — továbbá: hogy soha se maga cl ne ismerje hibáit, se másokat intézkedései taglalatába ereszkedni ne engedjen.

Vannak olyanok is, kik a bírói hatalom függetlenségét abba helyezik: miként a bíró teljes önkénye szerént ítéljen s a törvénykönyvek neki csupán ismeretek tárául szolgáljanak, melyekből ha tetszik, bővebb felvilágosítást meríthet, — ha nem tetszik, elhagyja, — valamint a bírák iránti bizodalmát az által kívánják fentartani, hogy a bíró tettei feletti okoskodást tiltják, a mint tiltja a vakbuzgó a gondolkozást hitágazatai felett.

Én mind ezt hibás, s kormány s bíróság hitelére nézve ártalmas rendszernek tartom.

Szabad legyen egy hasonlatossággal élnem!

Mi által nevekedhetik leginkább egyesek pénzbeli hitele? nemde ha a késedelmes adósok ellen szigorú törvények hozatnak? S kik javára hozatnak ily törvények? — váljon csak a hitelezőkére-e, vagy azokéra is, kiknek kölcsönzésre van szükségök, s kik, az iráutoki bizalom ez által növekedvén, könnyebben s jntahnasb feltételek alatt kaphatják meg a számukra megkívántat'ó pénz mennyiséget? Ez ekként áll minden más tekintetben is, s mindenkor nagyobb bizodalmát gerjeszt az, kiről meg vagyunk győződve, hogy a törvényeket még akaratja ellen is megtartani kénytelen, mint kinek az csupán lelkiesmérctére bizatik. Egyes kormány-embere s bíró lelkülctét a nép, ki mindent csak messziről szemlél, nem ismerheti, épen azért csekély azon nyugasztalás, melyet neki az egyesek jó szán dókábani bizodalom nyújthat. Általános bizodalmát csak törvény s alkotmányos institutiók szentsége gerjeszthet, — csak az, ha tudja a polgárság, hogy kormány és bíróság sem fogja soha büntetlen megszeghetni azon szabályokat, melyek alatt áll a nagy egész, s abban minden egyes. — Ekkor a polgár hinni fog kormánynak s bíróságnak, mint hiszen oly országban, hol célirányos adóssági rendszer divatozik, a hitelező hisz adósának, bár sokszor nem igen tud egyebet róla nevénél.

De akármint okoskodjunk, nem rendkívüli, nem természetclleni-c azon elv, mely szerént oly országban, hol mindenki a maga tettéért felelős, bármi csekély körű s következményű legyen az, ezen felelősség alól csak épen bíró s kormány legyenek kivéve, kiknek örzetére s kezelésére bízatott a nemzet legbecsesb kincse: törvény és alkotmány, s épen ezek ne vonathassanak kérdőre; váljon el pazarolták-e ezen kincset, vagy megőrizték, vagy gyarapították?

Bizonyára nálunk is, mint akárhol másutt, az egész alkotmányos fejlődés lehetősége a bíróság s kormány felelőssége elvének fenntartásától függ; — mert

ha a kormányra nézve egyedül a közbátorság s jó rend fentartásának (melyre nézve a nézetek igen különbözők lehetnek) általános fogalma szolgálhat vezér fonalul, az általa teendő intézkedésekben, különösen a mi egyes polgárok perbeidéztetesét illeti, s ez (t. i. a kormány) azon tekintetből: váljon mi a perbeidézettek által állítólag elkövettetett, azon esetre is, ha reájok teljes mértékben bebizonyosodnék, a bűnök sorába volna-e számlálható, vagy sem? — kérdőre nem vonathatik, — ha a kormány által kinevezett bírónak hatalom adatik büntetést ítélni ott, hol a törvény hallgat, s a köztörvényhozásnak annak vizsgálásába: ezen ítéletek az általa tett rendeleteknek értelmében hozattak-e? ereszkedni nem szabad: úgy, kérdem, mi okból foglalatoskodnék még ezután országgyűlésünk célszerű intézkedések tételével bármi tárgyban is? kik számára hozna komoly megfontolással törvényeket?

A kormány számára? hisz azt a jó rend fentartásának az állomány természeténél fogva reá háromló kötelessége a törvények szigorú megtartásától felmenti.

A bíró számára? — hisz ennek helyzeténél fogva törvényekre nincs szüksége.

Az egyes polgár számára? — de ez mi üdvöst tanulhat azokból, midőn tettei csupán egy ily, teljes mértékben független bíró nézetei s lelkiismérete szelént fognak elítéltetni?

Valóban különös lenne azon családfőnek, vagy akármiféle intézetek fejeinek állása kiknek meg volna engedve parancsolni, de megvitatnék arra ügyelni: váljon parancsaikat teljesitik-e az alattvalók vagy sem?

A magyar törvényhozás helyzete azon értelemben, melyben veszik azt némelyek, nem igen különb ennél.

Én megvallom ha az e tárgyban már annyiszor idézett törvények közt csak Kálmán I. könyv. 23-ik cikkjét, az 149E-iki 4-ik és Ulászló Vl-ik könyve 7-ík cikkjét tekintem meg, nem képzelem, mi okoskodás utján lehet a magyar bíráknak s kormánynak ezen példátlan hozzáférhetlenségét kihúzni?

Mondhatom, ezen bírói függetlenség oly rögtön felállított elve, igen rendkívülien illik azok szájába, kik különben helyeslik azt, ha a magyar udvari cancellaria a pedaneus bírónak Ítéleteit, megsemmisíti, mert az említett elvnek, ha csakugyan azon értelemben fogadtatnék el, melyben felállíttatott, általánosnak kellene lenni.

De hát mit kívánnak azok?

Teljes függetlenséget adni a kormány által kinevezett bírónak, a nemzet által választott bírónak pedig nem? — midőn ugyanazon elv harcol mindkettő mellett!!! Tehát, vagy azon dolgok közé tartozik ezen elv is, melyekről elmondhatjuk Verböcyvel: „aliquando valent, alicpiado non valent“ vagy pedig egyenesen azon önmagával ellenkezéses következményt kell húznunk: hogy egy alkotmányos országban a kormánynak egy oldalúlag több hatalma van, mint a fejedelemnek a nemzettel együtt; — mert amaz olyat teszen s tehet, mitől az összes törvényhozás, melynek a fejedelem is egyik feles része, tiltatik.

Ily egyoldalúság mellett mindenesetre csak egyoldalú cél érethetik el, — az: hogy a bíró független lesz a törvénytől, de függő a kormánytól.

Ezek így lévén, egyedüli tekintet, mely bennünket a jelen tárgyban vezérelhet, az: törvényesek, alkotmányosak-e azon elvek, melyeket kormány s bíróság intézkedéseik s eljárásuk által felállítottak?

A tárgy bővebb taglalásába nem ereszkedem, csupán nehány ilyes elvei említek.

Az idéztetések és Ítéletek egyik fő alapja volt: hogy fejedelem és kormány egyet teszen, és a ki a kormány ellen kél ki, ez által a fejedelmet sérti meg. Min alapul ezen elv?

A hármas könyv II-ik része 3-ik címének azon szavain, melyek szerént a regimen és imperium a fejedelemé. De ugyan mit teszen: regimen és imperium? Uralkodást és legfelső hatalmat, mi minden jól elrendezett országban, ott is, hol responsabilitas divatozik, tisztán a fejedelemé.

Ezen cím tehát, mivel az említettnél semmit egyebet nem mond, a kérdéses tekintetben semmit sem határoz; — de határoz a rósz tanácsnokok büntetéseiről szóló Ulászló Vl-ik könyvének 7-ik cikkje, s az 1559. 8. és 1608. 10. cikk, melyek által megállapittatik: kik legyenek ő felsége tanácsnoki; — s már ezen kifejezés alatt: „kormány " kiket érthetünk másokat,mint ő felsége tanácsnokait? Egyébiránt minden alkotmányos országban közönségesen elismert igazsággá vált: hogy a felség személye szent és bánthatatlan, s épen azért az, mert kormánya felelős. Ha a felségnek kormányával! egysége elve elfogadtatnék: abból vagy az következnék, hogy mind kettő szent, és ekkor nem lehetne, nem kellene-e minden sérelem felterjesztését, minden a kormány részéről elkövethető törvénytelen tett feletti panaszt felségsértésnek, hűtlenségnek tekinteni, midőn ő felsége a törvények megtartására esküjét tette le, és mégis az állíttatnék, hogy nem tartotta meg? Vagy pedig az következnék belőle, hogy egyik sem szent; s így egyik esetben az alkotmány, a másikban a monarchia tökéletesen fel lenne forgatva.

Egyik a kérdéses személyek közül azért idéztetett perbe, és azért Ítéltetett el, mert a levelezést eltiltó parancsnak, nem engedelmeskedett.

Nem szándékom a felett vitatkozni: mily szelleműek voltak levelezései? csak azt jegyzem meg: hogy ha szabad mindenkinek egy levelet írni, úgy szabad tizet és százat is, s szabad, ha tetszik, pénzért, s ha a levél egyoldalúsága és azon szellem, melyben írva van, a levélírás jogától megfosztásra elengedő ok, — úgy mindnyájunk ki vagyunk annak téve, hogy silentiariusokká tétessünk, felsőbb parancsok által ismerőseinkkel-, rokonainkali levelezéstől eltiltassunk; — mert mindnyájan a mi véleményünk színével és szellemében szoktuk a tárgyakat felfogni és előadni, tehát egyoldalúan.

Ez alkalommal felállíttatott a többek közt azon elv: hogy egyesek a kormány parancsainak még akkor is engedelmeskedni tartoznak, ha azok törvénytelenek volnának, s a ki nem engedelmeskedik, büntetésre méltó. Csodálatos! ugyanazok közül, kik ezt állítják, sokan a bírót, ki szintoly polgár és alattvaló, mint más akárki, még akkor sem kívánják feleletre vonatni, ha a fejedelem és törvényhozó test közös parancsainak, a törvényeknek, ítéleteiben nem engedelmeskedett.

Ezt csak melleslegesen annak bebizonyítására, mennyire magasabban áll egynémelyek agyában kormányi rendelet törvénynél.

De nézzük ezen felállított elvnek következményeit.

Mi a külömbség korlátolt és korlátlan egyeduralkodás közt? ·— Az .· hogy korlátoltban a fejedelem lelkületén kívül a közboldogságnak még egyéb garantiája is van, törvényben s alkotmányban: minden elv tehát, mely által, ha elfogadtatik, ezen garantiák semmivé lesznek, s a fejedelem jó szándéka marad az egyedüli biztosíték, — alkotmányellenes.

A most említett elv egészen ilyen.

Ha minden egyes tartozik kormányi parancsnak engedelmeskedni, úgy attól az egyes tisztviselő sem lehet kivéve, sőt ennek még inkább kötelessége. Már teszem — a kormány a fő- és alispányoknak megtiltja, hogy megyéikben közgyűléseket tartsanak: nekik engedelmeskedniük kell. — „Nem“ — mondják talán — „lemondani—de megtiltja a lemondást, és akkor mit? Vagy megtiltja azoknak, kiknek véleményét nem igen szíveli, hogy közgyűlésekre menjenek, — megtiltja másoknak, hogy ott szóljanak, — ezen elv szerént engedelmeskedni kell! A törvényes idő alatt nem tart a kormány diaetát, s megparancsolja a tisztviselőknek: két annyi mennyiségű adót szedjenek be, mint mennyit eddig vettek,

s megparancsolja az ellenszegülőknek: engedjenek, — engedelmeskedni kell! — mindég engedelmeskedni!

így nebány ezer rendeletek utján az egész alkotmányt vitatkozás nélkül tönkre lebet tenni. — Könnyű mód, — hisz a papiros a mai időben olcsó!!!

Ezen említett elvet tehát alkotmányellenesnek tekintem; mert korlátlan egyeduralkodásra vezet.

Az én meggyőződésem szerént kormánynak nem is szabad egyesekhez intézni parancsokat; mert az egyesnek közvetlen feljebbvalója a törvényhatóság, melyhez tartozik, — mert a végrehajtás utolsó lépcsője már a törvényhatóságok körébe vág: ezekkel lehet tehát a kormánynak dolga, nem egyessel!

Az ítéletben említett egyik fő bűne Kossuth Lajosnak az volt: hogy ő a múlt országgyűlés alatt fejlődött fogalmakat s véleményeket központosítni, terjeszteni kívánta, s azt akarta elérni, hogy a nemzet országgyűlésen kívül is országik) g éljen!

A nemzet felvilágosodottabb része, — az, melynek lelkületében s tudományában legtöbb biztosíték van, szokott országgyűléseken összejönni. -- Hogy azon véleményeknek, melyek ezek közt fejlődnek, központosítása s terjesztése bűn legyen, azt én teljességgel nem képzelhetem, s ha azon elvek terjesztése csakugyan bűn volt, miért nem találtattak azok is bűnösöknek, kik azokat legelőbb felállították? miért csak a terjesztő? hisz ez minden esetre a kisebb bűnös! — Hogy pedig azt volna bűn kívánni: a nemzet országgyűlésen kívül, is éljen, ez még kevésbbé férhet agyamba.

Hisz talán az volna bűnös, s vétkeznék hon és állomány ellen, ki azt kívánná*: a* nemzet országgyűlésen kívül ne éljen, — s hosszú álomba akarná a népet meríteni, melyből minden három évben csak nehány hónapi ébredés volna engedve.

Ily elvek fenséges főherceg, méltóságos főrendek! nem alkotmányosak, nem törvényesek, nem üdvösök; mert azok a polgári közbátorság legfőbb talpkövét rendítik meg. — Hogy többet ne említsek, báró Vesselényi Miklós nem csak azon szóért találtatott bűnösnek, melyet maga mondott, hanem azért is, melyet más mondott előtte.

Már ha ilyen dolgok megtörténhettek .· — kérdem - ki járhat ezután felemelt fővel közöttünk? ki mondhatja: „engem nem fognak büntetni, mert nem vétkeztem?“ — Midőn oly bíróságtól függ sorsunk, mely minden felelősségtől mentnek állíttatik, magunk pedig nem csak a mi, hanem más tetteiért is felelősöké tétetünk!!!

Sok volna még mit előhozhatnék, de néni akarom a méltóságos főrendek figyelmét tovább fárasztani, azzal fejezem be beszédemet, hogy a március hó 24-én kelt k. királyi leirat a dolgok állásán nem változtatott, az ország sérelmein épen nem segített, valamint egyesek megkegyelmezése sem segíthetne; mert itt elv s nem személy kérdése forog fenn.

Pártolom tehát a KK. és RR. véleményét; s csak azt vagyok még bátor kijelenteni, miként a törvénytől) eltávozás nem csak az országra, hanem a kormányra magára is soha üdvös következményt nem szülhet, s hogy a kormány akkor érti legbalabban érdekít, midőn ítélet által akar olyanokat megbélyegezni, kiket a közvélemény felmagasztalt.

3. A vallási nehézségekről.

(A főrendeknél. 1843. sept. 4.)

Nem célom mind azoknak cáfolgatásába ereszkedni, melyeket gróf Königszegh Sándor adott elő a viszonosságra nézve; csak annyit jegyzek meg, hogy azon elvekből, melyeket ő méltósága felállított, az következnek: miszerént a viszonosság catholicusok és protestánsok között úgy lehetne igazságosan felállítva, ha az országban mindenki catholicus és egy protestáns sem volna; — de ezen túl vagyunk, valamint azon is, minél kevesebbet a méltóságos gróf a viszonosság fogalmánál fogva, mint azt ő állította fel, bizonyára nem követelhet, hogy tudniillik a vegyes házasságokból származó minden gyermekek mindég catholicusok legyenek.

Szomorú dolog a grófra nézve, hogy viszonosságról! fogalmait immár a diaeta el nem fogadhatja, miután a múlt országgyűlésen közös akarattal azon elvet állította a két tábla fel: hogy a gyermekek mindég atyjok vallását kövessék.

Fejtegette továbbá a méltóságos gróf a catholica anyaszentegyház vallásos elveit, valamint a protestánsokét is, s ezekben keresett magának véleménye támogatására okokat; de úgy tartom, hogy arról e helyen nem lehet vitatkozni: hogy mit hiszünk mi, és mit mások? mert itt nem catholicus és protestánsok hite s ügye felett van a kérdés, hanem a haza haszna felett; s ennélfogva itt nem szól senki úgy, mint catholicns, vagy protestáns, hanem mindenki szól úgy, mint e honnak polgára, s törvényhozója.

E hazában tehát békét, csendet, közegyetértést, s mennyiben lehet, a családok boldogságát eszközölni: ezek e közös célok, melyeknek elérhetése módjáról lehet csak szólani, minden egyéb nem ide való; annálfogva én azon állításokra, melyek a vallásos dogmákat érdeklik, felelni nem fogok.

Még némely csekély következetlenségeket kívánnék kijelelni, melyeket a méltóságos kassai püspök beszédében hallottam; ő méltósága ugyanis kijelentette: miként nem ért egyet a t. RR-kei a mennyiben a t. RR. azt állítják: hogy a reversalisok eddigelé nem úgy divatoztak, mint magánszerződések; ez által a méltóságos püspök úr azt mondá ki: hogy ő a reversalisokat privát szerződéseknek tekinti, melyek csupán férj és feleség egyezkedésén alapulnak; még is ebből azt következtette: hogy ezen magán szerződések teljesítése ne függjön az illető felek közös megegyezésétől, hanem hogy a papságnak — mely, mint állítja, azon szerződésekbe be nem folyt — joga van belé szólani; azt mondá továbbá ő méltósága: hogy egyesek jogát sértené meg az, hogy ha oly szerződés, mely jó lélekkel köttetett, nem teljesülne, s így különösen a gyengébb fél jogai védőjeként lépett fel; és még is ezen jogok biztosítására mit akar ő méltósága? azt: hogy kiessék ezen szerződés a feleség kezéből és egy harmadik birtokába jöjjön, t. i. a papságéba.

Ő méltósága azt találja: hogy a közegyetértést és csendet csak úgy lehet helyreállítani, ha mind a két fél érdekei respectáltatnak; és így, nehogy a feleség megszomoríttassék az által, hogy várakozása s a neki tett Ígéret ellenére gyermekei idegen vallásban neveltessenek, azt akarja ő méltósága: hogy a reversalis kiadása után soha semmi egyezkedés ne történhessék, — és tehát a házi csend, a felek lelkiismereti nyugalma és jó egyetértése biztosítására és érdekei védése tekintetéből azt kívánja: hogy az illető felek függetlenek ne legyenek, hanem

velők a papság parancsoljon, — s így némely esetekben az történjék a gyermekekkel, mit sem a férj, sem a feleség nem akar, hanem akar egy harmadik, egy idegen.

Ezen következetlenségeket ki akartam jelelni, nem azért: mintha véleményem szerént kinek-kinek teljes szabadságában nem állana következetesen vagy következetlenül beszélni; hanem csupán azért: mert meg lehet, azon számos és nyomos argumentumok, melyeket ő méltóságé előhozott, ha e csekély következetlenségek ki nem világulnának, e főméltóságú tábla többségére nagy hatással lehettek volna.

Mi már a tárgy körüli nézeteimet illeti: az erdélyi kormányzó ő nagyméltóságával egyetértek abban: hogy itt nem egyes királyi rendeletekről van szó s nem arról: mikor keletkeztek ezek, s mi ezeknek értelme? hanem egyedül csak a törvényre kell s szabad hivatkoznunk.

A méltóságos fő RR. múlt alkalommal azon elvet állították fel: hogy mivel az 1791. 26. törvénycikkben a reversalisok megtiltva nincsenek, azoknak kiadása eddig szabad volt; — én méltóságos fő RR! ezen elvnek ellensége nem vagyok, csak azt kívánom: hogy a méltóságos *fő* RR. ha ezen elvet egyszer fel állították, maradjanak meg szoros következetességgel mellette.— Mit jelent ezen elv? azt: hogy mind azt tenni, mi egyenes törvény által tiltva nincsen, ápol gároknak szabadságában áll; ez bizonyára tagadhatlan alkotmányos elv; de lássuk, mi következik belőle a jelen tárgyra nézve? ha azt mondjuk: mivel a reversalisok nincsenek eltiltva az 1791. 26. törvénycikk által, azért azoknak kiadása szabad — ebből ismét más részről azt kell következtetni: hogy mivel a kiadott reversalisoknak megtartása a törvényben nem parancsoltatik, azokat meg nem tartani mindeniknek hasonlólag szabadságában áll; s ez az: mit a t. KK. és RR. is akarnak; különben egy részről szabadságot következtetni a meg nem említésből, más részt pedig kényszerítést: ez nem volna helyes, nem volna következetes, s nem férne meg a logica szabályaival.

Hanem ha a fennemlített elvet egyszer felállítottuk, mondjuk azt ki: hogy mivel reversalisokról törvénykönyveinkben nincs szó, ebből az következik: mi ként valamint a reversalisok kiadásába a törvényhozás nem elegyedett, úgy azoknak megtartásába sem elegyedik, hanem azt az illető feleknek szabad akaratára bízza; — különben olyanokba esünk bele, melyekre alkalmazható azon magyar példabeszéd: „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes.“

így áll a reversalisok dolga törvényes szempontból tekintve.

Mennyiben azok á házi béke felzavarását és házi boldogságnak aláásását eszközölték: az előttem szólották által ki volt fejtve bővebben, arról tehát most nem szólok.

Tétetett most egy javaslat gróf Apponyi György által, melyre nézve ki kell jelentenem: hogy én azt azon esetre, ha mostani véleményemtől — mely abban áll: hogy a reversalisok a múltra nézve egyáltaljában erőnélküliek — elültetném, csupán azon feltétel alatt pártolhatnám, ha t. i. abban világosan benne foglaltatnék

1- ször az: hogy a reversalisok magán szerződések legyenek;

2- szor: hogy a reversalisok meg- vagy meg nem tartásába senki az illető feleken kívül magát belé ne avathassa;

3- szor: pedig mi a két előzménynek szükséges következése, t. i. hogy az ily reversalisokból következő kérdések a törvény rendes útjára utasíttassanak; ezen javaslatot — mint mondám — most még nem pártolom; hanem, hogyha a t. RR. izenetének elfogadásától a többség által elhitetném, akkor ezen indítványt ily értelemben, mint kimagyarázám, — s úgy vélem ezen értelemben is tétetett — mint utólsó egyezkedési módot elfogadom.

Mi foglaltatik ezen indítványban úgy, mint én azt értettem? azon elv,

mit a méltóságos kassai megyés püspök maga állított fel: hogy t. i. a reversalisok magán szerződések. — Ezt a méltóságos főrendek magok is a tekintetes rendekhez küldött egyik válaszukban kijelentették, s a reversalisokat egyenesen magán szerződéseknek állították, a mennyiben azokat magányos személyek közt kötött szerződéseknek nevezték.

Ezen indítvány által tehát, úgy gondolom, hogy mind azon nézeteknek, melyeket a méltóságos főrendeknek azon része, mely a tekintetes rendek izenetét nem pártolta, elsorolt, elégtétetik.

Ennek következtében az egyesek jogaira lesz elegendő ügyelet; a feleség azon követeléstől, mely a jólélekkel kötött szerződésből foly, meg nem fosztatnék, — lesz ügyelet arra: hogy a házi csend és béke meg ne zavartassék sat. s így mind azoknak, kik a főrendeknek e tárgyban kifejtett nézeteit pártolták, azon indítványt is pártolniok kell. — És ha az még sem fogadtatnék el, — úgy tehát a házi csend és magán jogok védése abból áll: hogy azon egyének szerződéseik birtokából kivettessenek? a házi csend és béke fenntartása abból állana: hogy ezen szerződésnek meg- vagy meg nem tartása ne a férj és feleségre bizattassék, hanem mindenkor, midőn a férj és feleség egymásnak békére kezet akarnak nyújtani, egy idegen hatalom, a papság jöjjön, és választó kőfalként álljon közöttük, s így a házi béke fenntartása tekintetéből, sokszor az történjék meg: mit egyik fél sem akar!

Én legalább úgy látom, ha a mellett akarnak megmaradni a méltóságos főrendek, mi mellett állottak, midőn a t. RR. izenetét az utolsó országgyűlésen elvetették, nem lehet egyebet tenni, mint kijelenteni azt .· hogy azon szerződések múltra nézve magán szerződések legyenek.

Egyébiránt akár mi határoztatik e tekintetben, sokat nem aggódom felette, mert a reversalisokról a közvélemény kimondó már ítéletét; s így a reversalisoknak az illető felek akarata elleni teljesítése bizonyára ezután már lehetetlen lesz.

Erre nézve 50 legfölebb 60 ember áll szemben egy nemzettel; — és megjegyzendő, még annyival gyöngébb ezen 50 embernek állása, mivel nincs igazsága.

Csak azt kívánnám tudni: a jelen indítvány el nem fogadása által változtatjuk-e a tért, melyen állottak eddig a méltóságos főrendek'? és ha azt akarják: hogy a reversalisok ne egyes felek megegyezésétől függjenek, hanem fenntartassanak azoknak akaratuk ellenére is, kiket érdekelnek: akkor mondják egyenesen ki azok, kik ilyet akarnak, hogy itt nem az egyesek jogai fenntartása forog kérdésben, — hanem mindegy, ha egyesek jogai megsértetnek is, — mindegy, ha egyesek lelkiismerete megháboríttatik is, — mindegy, ha a családok békéje, ngugalma, boldogsága felzavartatik is, — mindegy, ha a gyermekek a törvény oltalma és az apai hatalom alól kivétetnek: mind ez mindegy, mert itt nincs cél, nincs ok egyéb annál: hogy a római catholica egyház papjai lelkeket nyerjenek.

4. A vegyes házasságok ügyében.

(A főrendeknél. 1843. sept. 28.)

Azon szempontból indulok ki, melyet itt nem tudom melyik méltóságos püspök úr hozott elő, hogy t. i. az országgyűlés nem zsinat; csak azt teszem még hozzá: hogy a zsinat nem országgyűlés, hanem a zsinat zsinat, az országgyűlés országgyűlés, és mivel most országgyűlésen vagyunk, úgy kell beszélnünk a jelen tárgyhoz is, mint országgyűlés tagjaihoz illő.

Tehát csupán polgári szempontból indulok ki.

Nem látom szükségesnek felelni azon adatokra,melyek annak bebizonyítására hozattak elő, hogy a vegyes házasságok tárgyában mit hittek hajdan a protestánsok és mit a catholicusok, és miket tanítottak? mert abból, hogy a XVIl-dik században mit hittek, és mit tanítottak? nem következik az: hogy mit kelljen hinni és tanítani most? — Ha azon eitatiókra, melyeket a tudós és bölcs gróf Majláth János ő méltósága előhozott, felelni akarnék, több ellcncitatiók által felelhetnék, de én csupán csak egygyel felelek: a római catholica papság 50 évi gyakorlatával.

A mennyiben pedig az általam igen tisztelt Csanádi püspök előadása a protestánsok jelen dogmáit illeti: nem azért, mintha nagy fontosságot látnék benne, csupán csak arra nézve: hogy az igazság kivilágosodjék, és a protestáns elveknek némilegi igazolására kívánom azt kijelenteni: miként teljességgel nem áll az, hogy a protestánsok dogmái papjaikat a vegyes házasságtól tiltanák; — hiszen a pesti reformata ecelezsiának egyik papja Kleymann úr, ki csak kevés évekkel ez előtt holt meg, vegyes házasságban élt! — miről már azért is bizonyos tudomásom van, mivel leánya — ki catholica volt — nálunk növekedett; azon kívül a dunántúli reformata superinteudentiában is van Szentgyörgyvölgyén Zala vármegyében egy pap és a tiszamelléki reformata superinteudentiában is Tisza újhelyen egy Kovács nevű lelkész, kik szintén vegyes házasságokban élnek, s ezek közül az utóbbi assessornak is megválasztatott; — ilycs adatokra én egyébiránt kevés fontosságot teszek, csak — mint mondám — igazolásunkra hoztam fel — s mintán itt, mint diaeta tagjai, úgy szólunk, csak egy szempont lehet reánk nézve eldöntő: a status javának szempontja.

Ebből induljunk tehát ki; két elvet hallottam felállítatni az általam igen mélyen tisztelt Csanádi püspök ő nagyméltósága beszédjében; — az egyik az volt: hogy az egyház független a statustól, a másik az: hogy a hierarchiát a vallástól megkülönböztetni nem lehet; ezeknek elítélésére én azt vélem, hogy polgárilag szólva magunknak más kérdést nem tehetünk, mint azt: hogy mire való a vallás a statusban? és midőn ezen kérdést felteszem, természetesen nem azon vallást értem alatta, mely az egyének szivében és fejében lakik: mert világos, hogy oda, hol a vallás ezen nemeUcllеUiető, a-törvényhozás-nem juthatvmi^nüak mindeirtörvényhozástóL függetlennek -kell, maradni; hanem azon vallást értem, melyraz emberiséget felekezetekre osztja fel, mely annál fogva, mivel kormányoztátik s mivel papjai és elöljárói vannak, a lelkiismeret némi korlátozásával jár, és melyre épen azért, mivel magában is korlátot jelent inkáöb, mint szabadságot; a lelkiismereti szabadság és függetlenség elvei nem alkalmaztathatók.

Ezen szempontból felvéve a dolgot, kérdem én: mire való az ily értelemben a vallás a statusban? a felelet ez: arra való, hogy a statust erőssé és bol dogá tegye. ·<— —

—***Mi által lesz a status erőssé és boldogé? nemde az által: ha benne a jó polgárok száma naponta nagyobbá lesz? — azaz — hogy másként fejezzem ki magamat — ha a törvény iránti tisztelet, közjó, egyetértés, béke, erkölesiség terjed s növekedik! — ezt eszközölni tehát a vallás célja a státusban.

Kérdem már most: mire valók a vallásbeli elöljárók a vallásra nézve? polgárilag szólva nemde arra valók: hogy igyekezzenek azon, mikért a vallás a státus céljával megfelelőleg kormányoztassék, és ne vezettessék át oly tévutakra, melyek a status céljával — tehát ismét polgárilag szólva — a vallás céljával is ellenkeznek.

Hogy abba: hogy váljon a vallásbeli elöljárók így — s tehát helyesen kormányozzák-e a vallás dolgát? belé elegyedni a statusnak joga van, világos, mert ezen jogot tőle megtagadni nem volna egyéb, mint megtagadni azt, hogy önmaga fennállhatása alapjáról gondoskodhassék; s miután a népnevelés

főága azoknak, mikre a status és ennélfogva a törvényhozás figyelme kiterjeszkedhetik: nem képzelhetem, hogy a népnevelésnek ezen fő része, a vallás, mikép vonattathatnék ki a status és törvényhozás felügyelési joga alól?—Ezekből tehát világos, hogy valamint minden hierarchiára nézve: úgy a római catholica hierarchiára nézve is arra kell különösen felügyelni, váljon annak elvei és céljai megegyeznek-e a status céljával és ennélfogva a vallás polgári céljával is? és így épen azt vizsgálni: váljon a hierarchia egyezik-e minden tekintetben a vallással? a status kétségbehozhatlan jogai és kötelességei közé tartozik.

Nem tudom, hogy gróf Königszeghként szólva — ez-eamég fel nem talált országok politicája? de vélekedésem szerént a már feltalált országok egyik politicai elvének ennek kell lenni! — Ezek szerént a most szőnyegen levő tárgy három kérdésre oszlik.

Az első kérdés az: hogy váljon a vallásbeli elöljárók polgári állásuknak, és tiszteknek megfelelőleg megtartották-e a haza törvényeit, vagy hivatásukkal ellenkezőleg azokat megszegték s így kétszeresen hibáztak először mint a törvény iránt engedetlen egyes polgárok, másodszor mint elöljárók rósz példát adva? — a második ez: váljon törvény iránti tiszteletet és engedelmességet igyekeztek e csepegtetni az erkölcsi s vallásos oktatásaikra bízott polgárok leikeibe, vagy pedig tisztükkel merőben ellenkezőleg azokat törvény iránti tiszteletlenségre és engedetlenségre tanították? — a harmadik kérdés: váljon az erkölcsiséget, közbékét, csendet, nyugalmat, jó egyetértést a polgárok közt előmozdítani igyekeztek-e — vagy pedig mind ezekkel ellenkező irányban munkálódtak? — Mi már e tárgy törvényes oldalát illeti: mely azt a kérdést foglalja magában, hogy a római catholicus papság megszegte-e a törvényt? — azt hosszasan fejtegetni nem célom.

Előttem bizonyos — mi itt már felhozatott — hogy minden törvényt abban az értelemben kell magyarázni, melyet adott annak a törvényhozatala után mindjárt keletkezett és hosszasan divatozott általános szokás; s így tehát mi a jelen esetet illeti: a törvényes szokásnál fogva a coram parocho catbolico történendő copulatiókban minden vallásos szertartásokat és azok közt az áldás megadását is bele kell érteni.

Erre a Csanádi püspök ő excellentiája részéről azon felelet tétetett, hogy a papság maga egyedül nem hozhat be usust; de erre viszont meg az a felelet: hogy ezen usust nem egyedül maga a papság hozta be, hanem behozta azt a clerns az országgal és fejedelemmel egyetértőleg: ennél fogva tehát azon gyakorlat, mely a vegyes házassági copulatiókra nézve eddig divatozott, oly általános szokás volt, melyről Verböczy azt mondja: hogy még el is törülheti a törvényt.

E szerént ha már a Csanádi püspök ő excellentiája okoskodását megfordítjuk, azt állíthatjuk: hogy a ki elismerte azt, miként a papság maga egyedül usust nem hozhat be: annak azt is el kell ismerni, hogy egy törvény nyomán keletkezett általános 50 évi usust a papság csak maga nem változtathat meg. — De ezen felül — ha szintén a kérdéses usus a törvényen nem is alapulna, ha szintén az, mi most vitatás alatt van, kizárólag csak az egyház jogaiba vágó szertartás feletti kérdés volna is, melynek eldöntésébe a törvényhozás nem elegyedhetik: akkor is még felhozható volna az, hogy törvényeinknél fogva, s miután itt a gyakorlat 50 éveknél tovább tartott, e tekintetben egyházi jogokra már többé nem lehet hivatkozni; s mintán a múlt napokban Verböczyre is történt provocatio, én is bátor vagyok ugyan csak őt idézni fel. Verböczy *így* szól az ususról prológusa 10-dik cimjében; — „De jure autem civili ad inducendam consvetudinem sufficit decennium, hoc est lapsus temporis decennalis etiam in casu, qui est contra jus civile. Si autem esset consvetudo contra jus canonicum, tunc requiritur spatium quadraginta annorurn. Si tamen praeter jus induceretur consvetudo, etiam de jure canonico decennium sufficere videtur.“

Miután tehát Verbőczy szerént a jus canonicum ellen behozott szokásnak is törvényesitésére 40 év mindenesetre elegendő, a vegyes házasságok copulatiójára nézve behozott szokás pedig 50 évekig gyakoroltatott: annálfogva világos, hogy az első, ki most megkezdé azon ususnak megzavarását, a reá nézve kedvezőbb esetben is 10 évekkel megkésett.

Másik erőssége a mi véleményünknek abban áll: hogy a vegyes házasságoknak akadályt tenni törvény által tiltva van, és bizonyosan minden a törvény feletti értekeződéstől és okoskodásokból következhető akadályoktól egészen különböző azon akadály, melyet egy egyházi elöljáró a kormánya alatt lévők lelkiismereti korlátozásával az által gördít elő, hogy hivatalosan s nyilván parancsolja a törvény értelmébeni vegyes házasságok kötésének meggátoltatását. — Ez már nem a vélemény kijelentésének természetes szabadságából következett, és törvény által nem tiltható akadály, hanem ez egy felügyelő tisztviselőnek törvényellenes parancsolatja, és ha szabad mondani, zsarnoksága a lelkiismeret felett.

És csak azt nem foghatom meg, hogy miután prímás ö hercegsége maga elismerte, hogy azon első eneyclicát, melyet a nagyváradi püspök az 1839-diki diaeta előtt bocsátott ki, lehetett némileg a vegyes házasságok akadályának tekinteni, s hogy ennél fogva lépett fel akkor a kormány annak következményei meggátlására; mely kijelentéséből a prímás ő hercegségének önként következik: hogy a vegyes házasságok tárgyában kibocsátott első eneyclicát a törvénynyel megegyezőknek ő maga sem tartja, miként lehetséges még is, hogy az azután kibocsátott püspöki körlevelekben épen semmi sérelmet nem talál? — hisz a Lajcsák tette s az azután történtek közt csak az a különbség van: hogy mi akkor a hazának csak egy kis részére nézve történt, az most az egész hazában elterjedt.

Továbbá még azt sem értem, hogy miután annak okvetetlenül meg kellett történni, hogy ezen breve publicáltassék, és ez által az eddigi törvényes gyakorlat lehetetlenné lett, — miért nem pnblicáltattak egyszersmind ennek a brevének azon szavai is, melyek által a nem catholicus papok előtt köttetett vegyes házasságok érvényeseknek nyilváníttatnak? hisz ezen kijelentés legalább a jövendőt biztosította volna, és annak közhírré tétele által némileg egybehangzásba hozattak volna az egyházi dogmák a polgári törvényekkel; s miért nem lehetett ezt publicálni, mert a 26. törvénycikk nem úgy rendelkezik? — Már ez csak ugyan csudálatos rendszer, melynél fogva némelykor a dogma áll felül a törvényen, némelykor megfordítva a polgári törvény a dogmán.

Mind ezekből, hogy hosszas ne legyek, kiviláglik az: hogy az egyházi elöljárók a törvényt megsértették — ennél fogva hibáztak, s nagyon hibáztak először úgy mint polgárok, másodszor az által: hogy mint elöljárók a törvényeket megsértve rósz példát adtak.

A második kérdés az: igyekezette az egyházi rend törvény iránti tiszteletet csepegtetni a polgártársak szivébe? vagy pedig ennek épen ellenkezőjére fordította minden törekvését?

Tudjuk, hogy a körlevelekben a 1790. 26. cikk által megengedett s védett vegyes házasságok az egyházi elvekkel ellenkezőknek nyilváníttatnak, és azoknak a törvény rendelete szerénti kötése tiltatik.

Mit a prímás ő hercegsége mondott, hogy t. i. azon kifejezést: Isten és természetelleni bűn,— nem kell azokra érteni, kik vegyes házasságra léptek, hanem azokra, kik vegyes házasságra lépve gyermekeik üdvösségéről nem gondoskodnak: azt vélem, ez a dolgot semmiben sem enyhíti; mert azt mondani, hogy ki vegyes házasságra lép, természetelleni bűnt követ el: tulajdonkép csak nevetséges képtelenség lett volna; mert hisz én is Veszprém vármegye tisztelt követével tartok: hogy a házasságra a természet törvényei szerént nem kívántatik egyéb, mint egy férfi és egy nő; azt mondani pedig; hogy a vegyes házasságra lépő catholieus nő,

ha nem gondolkodik arról, hogy gyermekei a catholicus vallásban neveltetnek, isten és tcrmészetelleni bűnt követ el, annyit tesz: hogy ha egyik házasfél a másik félnek törvényadta azon jogát, hogy gyermekei egy része az ő vallásában neveltessék, tiszteletben tartja és azt nem sérti meg, következőleg, ki a törvényt tiszteletben tartja,az isten és természet ellen vétkezik, s ki ezt mondja, még azon felni azt is mondja: hogy azon törvény, mely azt megengedi, hogy vegyes házasságoknál a fiúk a protestáns apa vallását kövessék, isten és természet elleni bűn!

Miután itt előhozatott a volt rozsnyói püspök által kibocsátott körlevél, és ő nagyméltósága nem emlékezett arra vissza, hogy ezen encyclicát kibocsátotta volna, és a mostani veszprémi püspök is, mint egykori rozsnyói püspök ugyan e mellett némileg bizonyságot tett, bátor leszek abból, mi, mint a rozsnyói püspök encyclicája az országban circulált, felolvasni nehány szavakat azon reményben, hogy azok ő nagy méltóságát talán az encyclicának többi részeire is vissza fogják emlékeztetni (olvas) „Szcitovszky János baptista isten könyörületességéből rozsnyói püspök, kopornaki apát, a philosophiának és sz. theologiának doctora, a tisztelendő clernsnak és a rozsnyói püspöki kerület híveinek üdvösséget és atyai áldást (a datum) kelt Pozsonyban országgyűlése alatt május 9. az úrnak 1833-dik esztendejében/'

Csak ezen szavakat olvasom abból: „szokásba jött a catholicus és eretnek felek között azon istentelen egyesség, hogy a fiú az atya, a leány az anya vallását kövesse, és ekképen a keresztény nevelésnek gyászos veszedelem készül, nyilván ellenkezvén a catholicus vallás alapigazságaival, a mely minthogy egyedül szent, egyedül igaz, egyedül isteni, a többi hitvallásokat megveti s nem is engedheti meg, hogy az ő tekintete által szerkezteit házasságokból, olyan gyermekek növekedjenek, kik a Krisztus nyájához nem tartoznak.“

Itt tehát méltóságos fő RR! azon szabály, mely szerént a vegyes házasságok eseteiben a gyermekek apjok vallását kövessék, istentelennek van mondva s így istentelennek azon törvény is, melyben ez foglaltatik; már szeretném tudni, hogy ez-e azon út, melyen a törvény iránti tisztelet és engedelmesség terjesztetik? Mi azt illeti, mit Csanádi püspök ö nagyméltósága megemlített, hogy t. i. a reversalisokra nézve maguk a t. KK. és RR. használták azon kifejezést: „isten és természet elleni bűn“ — arra csak azt felelem: hogy a reversalisokra nézve az eset egészen más, mert a reversalisok törvény által sem parancsolva, sem megengedve nincsenek; ki tehát a reversalisokról szólva bármely kifejezést használ is — az által a törvényt nem érdekli.

A harmadik kérdés: hogy váljon crkölcsiséget, jó egyetértést, közbékét, csendet terjesztettek-e a körlevelek? úgy látom, hogy az egyházi körlevelek épen felzavarták a jó egyetértést, — a nyugalmat és csendet mindenütt feldúlták, közfalat emeltek polgár és polgár között ott, hol eddig nem létezett, és mind ez bizonyosan nem azon út, melyen lehet crkölcsiséget terjeszteni.

Azt mondá a prímás ö hercegsége, hogy ezen körlevelek az crkölcsiséget terjesztették a mennyiben a hitet nevelték; de én úgy vélem, hogy a hittől meg kell különböztetni a túlbuzgóságot; a túlbuzgóság a vallásossággal épen ellenkezik, — és azt utoljára elöli.

Én úgy tartom, rósz út az erkölcsiség terjesztésére az, ha a hazájának szófogadatlan és rósz polgárok neveltetnek. — Mi pedig a házasságot illeti: új tan volna, miszerént az idegen interventio a házasságban az crkölcsiséget nevelné.

így tehát minden tekintetben hibázott a papság 1-ször az által: hogy a törvényt maga megszegte: 2 szór hibázott az által, hogy a törvény iránt tiszteletlenségre és engedetlenségre tanította a híveket; 3-szor hibázott azáltal: hogy erkölcstelenítőleg s a jó egyetértést, csendet, és a haza közboldogságát felháborítókig lépett fel.

Már most az imputatioról akarok szólani.

Az imputatio ily esetekben különböző lehet.

Vannak oly országok, hol a status vallások dolgaiba nem elegyedik, melyekben minden vallás egyaránt szabad, s a status egyiknek sem gyámolítja hierarchiáját. — Ott is fel kell ügyelni a statusnak arra, ne hogy a papság a status és törvény célja ellen munkálódjék. — Azonban ha olyan statusban követ el a papság törvénytelenséget: az imputatio minden esetre sokkal csekélyebb, mintha a törvénytelenség, a status célja elleni törekvés egy oly országban minő a miénk, s egy oly papság részéről történik, melyért az ország annyit tett, melyet jószággal, pénzzel, hivatalokkal oly gazdagon ellátott, mely magát az ország első rendjének nevezi, s azonfelül azon papság, melynek szent letéteményképen kezeire bízta az *ország* legbecsesebb kincsét, fennállhatásának legfőbb alapját, a házasságot *és* különösen a vegyes házasságot: az tartozik arról számolni, hogy az országnak ezen kizárólag reá bízott kincsét miként őrizte? és ha roszul őrizte, s kivált elpazarlotta: akkor egy ily papságra nézve a bűn és imputatio terhe tízszeres.

Vigyázzunk mcltóságos fő RR. midőn ily állásba teszik magukat a vallás elöljárói; mert vagy a status fog uralkodni a valláson és hierarchián, vagy pedig a hierarchia fog uralkodni a statuson; e kettő közül szükségképen választanunk kell, és ha körül tekintünk méltóságos fő RR. más országokra, — és most ismét csak a már feltalált országokról szólok, —- mindenütt hol a hon erős, boldog és dicső volt, ott a hon uralkodott az egyházon. — Vegyük például Rómát, vegyük Angliát, — s hasonlítsuk ezekhez azon országokat, hol az egyház uralkodott a statuson, s a status az egyház szolgája lett, mint például Spanyolországot, — ott ez által az ipar, erő és hatalom, szóval minden tönkre jutott; vegyük Rómát azóta, mióta ott az egyház kezdett uralkodni; Róma azóta világuradalomból semmivé lett — a római kitörültetett a nemzetek sorából.

Én tehát ezen nézetekből indulva ki, nagyon hibáztatom nem csak a papságot, hanem az állományt is, hogy eddigelé nem lépett fel, — hogy eddigele felügyelési jogát nem jobban gyakorlottá.

A múlt országgyűlés előtt még csak két körlevél volt kibocsátva, s ha akkor az ország törvényhozása hathatósan lépett volna fel, meglehet, hogy ezen két eset is elenyészett volna. — De mi volt az akadály, mely miatt az ország törvényhozó teste nem léphetett fel úgy, mint kellett volna? nemde ezen főrendi tábla? — és mi lett ezen fel nem lépés következése? az: hogy mit akkor csak megyés püspök tett, már az egész római catholicus papság magáévá tette. Most ismét azt látjuk, hogy a kormány nem lép fel a törvények védésére, és hogy felügyelési jogát roszul gyakorlottá, mint az a placetumból elegendőleg kiviláglik. Nemde természetes az: hogy ez által a kormány iránti bizodalmunk megcsökkent, és most azt kívánják a tekintetes RR., hogy ezentúl a brevéket az ország megvizsgálhassa: váljon azon placetumok az ország törvényeit tekintebevételével adatnak c ki vagy sem?

Ami a pereket illeti, melyek felküldettek, pártolom a KK. és RR. izenetét, mivel azt hiszem, hogy ő felsége kormánya az ország törvényei ellen nagyot hibázott akkor, midőn azon pereket felkérte, — és ez az ítélő és végrehajtó hatalomnak hallatlan egybe zavarása volt.

Azt mondá valaki: hogy az jogszerűen történt, mivel ő felségének felügyelési joga van; erre csak azt felelem: hogy egyenesen benne van az 1791. 12. törvénycikkben, hogy semmiféle mandátumok által a törvénykezés folyamát félbeszakasztani nem lehet; ennélfogva tehát igazságtalanul történt a pereknek felkívánása, mivel azok felett nem ítélhet más, mint a törvényes bírák.

Mi azon házasságokat illeti, melyek csupa kénytelenségből a status törvénye ellen köttettek, azokra nézve reménylem, hogy azok is, kiknek kötelességük a szeretetet minél nagyobb mértékben gyakorolni, igyekezni fognak azon

nyomorúságon enyhíteni, melyet ők okoztak, és a fellépések szülte káros következmények tömegét kisebbíteni készek lesznek, és kivált nem igyekezendnek azon, hogy a polgári proscriptnsok száma szaporodjék.

A Csanádi püspök ö nagyméltósága említette, hogy mindennek, mit a vallás parancsol, meg van a maga külön departementuma: így a hitnek, és így a szeretetnek is — a szavakra nem emlékezem, de előadásának értelme ez volt. — Én részemről e nézetben nem osztozhatom, és nem tarthatom helyesnek, hogy a hit oly térre vonattassék által, hol a szeretet nem uralkodik; azonban ezek felett vitatkozni nem szándékom.

Miután ö méltósága azon nézetből indult ki, hogy bár mint szeretne is ártatlan gyermekek sorsán segíteni, hite azt nem engedi: a mennyiben a szolgabírák által kötött házasságokat törvényeseknek cl nem ismerheti; — e részben felvilágosítással tartozom ő excellenciájának, azzal t. i. hogy a kérdéses házasságok nem szolgabírók által köttettek, hanem református pap által. És hogy eziránt kétségbehozhatlan erejű bizonyítványnyal szolgáljak, felolvasom Zólyommegyének e tekintetben hozott határozatát: „s noha inditványoztatott, hogy a folyamodó házasulandókon másképp alig lehetne segíteni, mint ha a törvényhatóság által s a gyűlés színe előtt ünnepélyesen össze adatnának; mivel azonban a KK. és RR. a házassági kötések szentségét az oltártól már most és ezúttal elvonni nem akarják, különben pedig magok a házasulandók is a templomban és papi áldás mellett összeadatni különösen kívánnának: a kérdéses indítvány el nem fogadtatott.

„Ellenben más célszerűbbnek találtatott módról hoszabb ideig tanácskozván, miután a legközelebbi országgyűlésen mind a két táblának és így az országos RR-nek, ezek által pedig az egész hazának megegyezésével törvényjavaslatba ment volna azon kívánat, hogy épen ezen Ízetlenségeknek eltávoztatása tekintetéből ezentúl a vegyes házasságok a házasulanoó férjnek illető lelkipásztora által adassanak össze, s ezen országos kívánat s törvényjavaslat ő felségének kegyelmes jóváhagyás és szentesítés végett fel is terjesztetett volna, és csak ő felségének biztosan reménylett kedvező k. k. válaszától függne: hogy ha az illető catholicus plebánusok akár a folyamodó házasulandókat, akár időközben vegyes házasságba lépni kívánó más személyeket az élő törvény s eddigi szokás szerént papi áldás mellett és a templomban összeadni nem akarnák, ily esetekben a KK. és RR. a félszázados szokás által felszentesitett törvénytől, melyhez most is, mint hív jobbágyok s igaz hazafi polgárok szívvel, lélekkel szorosan ragaszkodnak, a catholicus egyházi rendnek megátalkodott és semmiképp meg nem lágyítható törvény, és keresztény elleni keménysége által isten s törvény előtt szentesített házassági kötés szentségének, és a házasulandók személyük, s erkölcsileg és polgárilag szent céljok s tettök lealacsonyításával elüttetvén, és említett törvényjavaslatnak rendelményét szentesítése előtt foganatba hozni kényteleníttetvén, a házasságok szentsége csonkításának, erkölcstelenségnek, közbotránykozásnak és elkövethető ágyassági paráználkodásnak s nagyobb zavaroknak eltávoztatása, nem különben a házasulandók célhoz juttatásuk s megnyugtatásuk tekintetéből az illető megyei evangelicus lelkipásztorokat ezennel rendkivülileg és ideigleníleg felhatalmazzák, hogy mind a folyamodó, mind időközben náluk jelenkezö s vegyes házasságba lépni kívánó személyeket szokott egyházi szertartások mellett a templomban ünnepélyesen, és szabadon összeadhassák; a catholiens nő ezen esetre, ha ötét az illető plébánus szokás szerént háromszor kihirdetni, s e felöl bizonyság levelet kiadni nem akarna, ugyan ezen háromszori kihirdetéstől most akkorra felmentetvén, ily esetekben pedig teendő intések és kiadandó felhatalmazások az elöbbeni határozat folytában elnök alispán urra bízatván, s minden e részbeni felelősséget a KK. és RR. ünnepélyesen magukra vállalván.“

Világos tehát méltóságos fő RR. hogy így már a hit nem ellenkezik a szeretettel, sőt a hit is azt parancsolja, mit a szeretet kíván, miután az utolsó con-

structióban is ki van mondva maga a pap által azon elv: hogy a vegyes házassá gok ha mindjárt református lelkipásztorok által köttetnek is, érvényesek legyenek; — már most a hit is azt kívánja, hogy a Csanádi megyés püspök ő exeja velünk kezet fogjon, és mintán ő n. mlgának, mind vallásos buzgóságáról, mind keresztény szeretetéről egyaránt nagy fogalmam van, reményiem, hogy ily felvilágosítás után a RR. izenetének ezen egyik pontját már most pártolni fogja.

Végre nem hallgathatom el azt, miszerént azon elv hozatott fel, hogy azt, mi a KK. és RR. izenetében foglaltatik, el kell vetni, mert hisz a főrendi tábla a múlt országgyűlésen elvetette.

Ha így magyaráztatik az alkotmány, hogy a mit a mlgos főrendi tábla egyszer elvetett, azt mindenkor el kell vetni: akkor az alkotmányos gépelynek meg kellene állani.

A méltóságos főrendi tábla hivatása az: hogy mint egy visszatartó erő legyen, mely a KK. és RRet, vagyis a nemzetet a talán elsietett lépésektől óvja meg; hanem a midőn a haza közakaratát nyilvánítja, mint a jelen esetben, midőn a haza állhatatos kitartó kívánsága mutatkozik, mint a jelen esetben: akkor bizonyára nem egyezik meg a főrendi tábla tisztjével, hogy az csupa következetességből örökös vetőt gyakoroljon.

Még egyet akarok érinteni.

Gróf Apponyi Györgytől azt hallottam, hogy ezen dolognak felküldését csak egy fractio kívánta, kérdem: mi azon fraetio? felelet: a nemzet 1

Mind ezek szerént szükségesnek látom azt, hogy mi most hathatósan lépjünk fel, mert kétségbe hozhatlan elvként áll előttem: hogy a mely országban a vallás egyhangzásban van a statussal: az erős ország, s a mely országnak vallása és vallásbeli hierarchiája ellentétbe teszi s teheti magát a statussal: az a gyenge ország; a mely ország pedig kimondja azt, hogy neki vallás állapotáról és a vallásbeli elöljáróknak hivatal viseléséről is ítélni, s arra felügyelni nem szabad, hogy az megyezzék az alkotmány céljával: az ön maga existentiájának sírját ássa meg.

Gr. TELEKI DOMOKOS.

Szül. 1810. Marosvásárhelytt. Már 11 éves korában a nagyenyedi collegium növendéke volt, s iskolai pályáját közintézetekben végzé. 1830-ban, anyja nevében, mint távolléti követ jelent meg a magyar országgyűlésen. I83$^{2}/_{3}$-ban lépett először a politikai térre, melyen a péti követ választás alkalmával tűnt fel. Csakhamar visszatért azonban Erdélybe, s 1834-től fogva az ottani alkotmányos ellenzék soraiban küzdött; s annak politikáját a meddő se'relmi térről, mindinkább a reform mezejére vitte át. 1848-ban,mint Küküllő követe jelent meg a magyar országgyűlésen; és ma is mint évtizedekkel ezelőtt, mintiró és politikus a jelesebbek közé tartozik.

A szólásszabadságról.

(A főrendeknél. 1840. apr. 22.)

Újból és most már ötödször áll előttünk jelen országgyűlésünk legfontosabb feladása, a múltról a jelenre hagyott, de — fájdalom! — erkölcsi erejének nem legszerencsésebb örököse, — még egy pár szó, s e fontos tárgy, főbb és mellék személyzetével együtt, a jövendőség ítélőszéke előtt fog állani, s e végpillanat-

ban talán nem lesz felesleges, magunkkal egy rövid számadást téve, megtekintenünk: mi az, mit mi, — mi az, mit mások mutatnak be a részrehajlatlan, de szigorú törvényszék elébe?

A múlt hó 24-én kelt kir. k. leirat után semmi kétségem többé, hogy ö felsége dicsőségesen uralkodó királyunk az országlási erények legszebb példáját adandja; a győzedelmek győzedelme leend ez, melyet már Cicero ezek legjeles bikének nevez; mert ön indulatainak legyőzését foglalja magában.

Én egyébiránt meg lévén győződve a fenforgó ítéletek törvénytelen és igazságtalan volta iránt, a célbavett nemes tettet igazságszeretetnek tulajdonítom, mely úgyis egyedül képes a kegyelemnek embeii jelentőséget adni; — azon igazságszeretetnek, melylyel felséges királyunk az ítélőszékek törvénytelen ítéleti által okozott keserveket eltörleszteni igyekszik, — s reményiem nem nehéztelnek a mélt. főrendek, midőn a mindnyájunkban hálás érzetet gerjesztő eseménytől a hatalmasok egy igen divatszerű erényét megtagadva, azt egy emberi léteinkkel inkább egybeférhető, azonban a lélek nem kevesebb erejét feltevő oknak, ha előbb az igazságosság következetes szüleményének, mint a kegyelem történetes következésének tekintem.

A mi a rendek állását illeti: ha a feladás az vala, menckedhetni a jelen bajok közül, úgy — reménységem szerént —· meg vagyon az fejtve; de ha jövendőkért is tehetőnk valamit, úgy elveket vala szükség kivívni, s alapköveket, oly rendíthetetleneket tenni alkotmányunknak, mily rendíthetetlennek óhajtjuk az arra teendő épületet.

E nézetekhez képest nem helyeselhetem, hogy a tárgy nem áll ma már azon szilárdsággal előttünk, melylyel a közelebbi alkalommal állott; de mind e mellett megmaradtak a t. rendek nézeteiknél, s utolsó ízenetökben is a haza érdekét hordozva szivökben, ismételve szólítanak fel, ezelőtt több hónapokkal kifejtett, s azóta a vitatások többször megújult harcai közt, a legalaposabb erősegekkel támogatott elveik pártolására.

Mi már, nagymélt. főrendek! mit törvényhozásunk említett két factorai között a jövendőségnek mi mutathatunk be? — mi, kiknek a közbenjárás lett volaa kötelességünk, mi, kiknek mindkét fél érdekeit szivünkben hozdozva, mégis mind kettőtől függetlenül kell vala lépéseinket intézni; — de kik a nemlegesség rend szerét a legnagyobb tökéletességre vive, a kiegyenlítés útja kijelölésére egy tettleges lépést sem tettünk. Ez országgyűlés folyamata alatt már két kir. k. leirat előzött meg minket a t. RRhezi közelítésben: első a pesti sérelem, másik a jelen tárgy érdemében. Alkotmányos helyzetünk szükségességéről bizonyosan senki inkább meggyőződve, mint én, nincs: de fontoljuk meg, nagymélt. főrendek! hogy bármely alkotmányos intézvény oly szükséges nem lehet, hogy, ha rendeltetésének célját pontosan szeme előtt nem tartja, s nem követi, idővel feleslegessé, sőt gyűlöletessé ne válnék.

Én feladásunkat egy, az igazgatás épen ugy, mint a nemzet érdekei által feltételezett, de ezenkívül minden egyébtől független állásban találom: ezen eszmét kell tehát valósítani, ha helyzetűnk állandóságát és méltóságát megtartani kívánjuk. — Sokak előtt ezen figyelmeztetés talán idöclőttinek tettszenék; de, megvallom, c jelen esetben inkább óhajtom az elsietés, mint elkésés vádját hordozni. — S mik valának a köztünk és a rendek közti viták fő pontjai?

Nem kívánok nagymélt. főrendek! annak fejtegetésébe elegyedni, menynyire legyen szükséges, vagy nem a szólás szabadsága? ez iránt már több vitatások történtek e teremben, a nélkül, hogy valamely megállapodásra vezettek volna, mert hiszen azok, kik beszédeik folytában semmit sem kívánnak kevesebbé, mint szólásszabadságot, azt állítják, hogy annak szükségét ők is átlátják, azon különbséggel, hogy az alatt egyebet értenek, mint mi: s igye mezőben a vitáknak szükségkép a definitiók labyrinthjába kell vitetniök.

Nem akarom bővebben fejtegetni, miként — ha egy előttem szóló tisztelt szónok úr elvei állanának, ki egyfelől a szónak minden lehető káros következéseket tulajdonítván, másfelől annak legközelebbi, s talán legtermészetesebb óvszerét nem ugyancsak a szóban s a vitatások kétoldahiságában keresvén, a szónokokat beszédeik legtávolabb következései iránt is legottan ítélőszékek előtt kívánta felelősekké tenni — miként, mondom ezen elvek mellett minden szabad szó lehetlenné válnék. De nem kívánok végtére a szenvedélyekhez is folyamodni. Egy tisztelt szónok úr igen ékesen festé a bírói hivatal terhes kötelességeit, a bírói szék unalmas voltát. Festhetném én is ezekkel szembe,talán még meglepőbb színekkel, az igazságtalanul befogottak tömlöceinek sötétségét, — a gyermekeiktől megfosztott szülök keservét: — de nem teszem; mert úgy hiszem, az érzelmek mind két részről magasabb pontra hágtak, mintsem azoknak ítéletére hivatkozni helyes volna. A hideg okosság, a józan megfontolás az, melynek ítélőszéke elébe kívánom állításaimat vinni.

Meg vagyok győződve, vannak a fennforgó tárgynak oly pontjai, melyek körül a vitát szükebb mezőben s közelebbről harcolva, kényteleníttetünk megtenni, — hol a kérdések egyszerűsége bizonyosabb sikert ígér.

Miután a törvénykezési formák meg nem tartásáról lehet szó, s az ellenkező fél által a bírák teljes függetlensége követeltctik, úgy hiszem, e pontok körül a harc legkönnyebben elhatározó leend. A törvénykezési formák kétségen kívül az igazság kinyilvánulásának, legszükségesebb eszközei, s valamint a bűnös igazságos büntetését, ügy az ártatlan óltalmát egyedül ezek által várhatja.

A t. KK. és RR. a kérdéses perekben ezeket állíták megsértve lenni, s állításaik bebizonyítására számos törvényeket hoztak fel, melyekkel szembe a nagymélt. főrendek főbb erősségét tette: hogy a felhozott törvények a törvényes erővel bíró későbbi gyakorlat által változást szenvedtek.

Kevesebb históriai adatom vagyon Verbőcy lelkületéről, mintsem hogy arról biztosan Ítélhetnék: de bizonyosan, ha hazája iránt legkisebb szeretet volt szivében, sírjában megfordulna, hallván mindazon következtetéseket, melyek a prologiaíis titulusból itt és országszerte — törvényeink és alkotmányunk romlására — vonatnak.

Azt kérdem: hogy az 1790. 56. t. cikkely után, felsőbb rendelet nyomán követett bírói nyilvános eljárások bírnak-e a prologiatis titulus ezen fogatával: „usus est jus, moribus illius introductum, qui auctoritate publica legem condere potest1“? illik-e reájok a rationatibilitas eriteriuma? valljon az igen is rövid, és nem törvényes forrásból eredő gyakorlatnak félbeszakasztására a 1807 iki országgyűlés Rendeinek nyilatkozata miért nem bírhat törvényes erővel? talán azért, hogy miután a rendek felterjesztésére ő felsége tagadólag felelt, azok a tárgyat tovább nem vitatták? Valósággal semmi nem jön nekem különösebben, mint midőn épen a mérséklettség védnökei kívánnak a nemzeti akarat nyilvánításában többet az óhajtás puszta kifejezésénél; — s valljon ha a rendek az 1807-iki feliratból azon állított gyakorlat ellen semmit következtetni nem akarnak, mit fognak ugyanazok a jelen körülményekből kivenni, midőn az egyik táblának feles többsége, ennek nagy számú tagjai, s — el merem mondani — a haza többsége óhajtása ellenére még felírás-tételre sem kerülhet a dolog? — Bizonyosan, ha az ellenszegülést nem akarjuk a nemzeti akarat kijelentése egyedüli jelének ismerni el, kell oly körülményeket megengednünk, melyek között puszta szavak, sőt talán néma sóhajtások is annak elfogadható tolmácsaivá válnak.

Meg vagyok győződve, hogy — többeket elmellőzve — az 1723. 9-ik, az 1790. 12 és 96. t. cikkelyek képesek lettek volna eltávozthtni mindazokat, mik történtek mindenütt, hol az ítélőszékek törvényszerű eljárása iránti biztosítékok életben vágynak.

Elég, sőt igen is sok van ezekben a törvénycikkelyekben, nagymélt. főren-

dek! melyen akármely igazságos ítélőszék törvényszerű eljárást alapíthatott volna. Mint az országul mellett vert áluton, miután az valamennyi megveretett, igen bajos már a reámenök újabb nyomdokait megkülönböztetni, de mind e mellett is hibázik az, ki a szabados útról eltér: épen úgy a törvénytől eltérő bíró mentheti ugyan magát az előtte járóknak nyomdokaival, de mind e mellett is hibája kimentve nem lesz, valahányszor a még be nem gyepesedett törvény útjáról eltér, s készségét inkább a gyakorlat helytelenül vert álutjának megverésére, mint a félrevitt nyomdokok helyreigazítására fordítja.

Másutt is vágynak nagymélt. főrendek szokásos törvények, s különösen azon országban, melyet legtöbbször a törvény betüszerénti követésének példájául hoznak fel. Angolhon szokásos törvényeinek kötetjeit olvashatjuk: — de ott a gyakorlat az ítélő székeknek nem felső parancsolat nyomán követett eljárásán alapul, s a törvényeknek az egyes esetekre alkalmazását s időszerénti kifejtését foglalja magában; — ott a gyakorlat a törvények javítására intéztetik; mert a nemzet azoknak kelése után szebb életre derülve, ennek hatása nyom nélkül nem maradhat; — nálunk azonban törvényeinknek az idő szelleme megtagadásávali megrontásán épül az.

Nem akarok annak bővebb vizsgálatába elegyedni, mit itt egy tisztelt szónok megérintett, hogy a bírák függetlensége egy újabb, vagy régibb theoriae-? A Jury — az ítélöszékeknéli nyilvánosság, a sajtó sebességének és kiterjedésének tömérdekre vitt tökéletessége, s azon rendszer, miszerént a végrehajtó hatalomnak, legfőbb és az ítélőszékekre legnagyobb hatással bíró orgánumai a törvény hozó test ítélete alá tartoznak, hogy a politikai legsúlyosabb vétkek megítélésében legtöbb esetekben a törvényhozó test alkotó részének egyike lép fel, hogy mind ezek legtöbb helyeken egyáltalában, némelyütt nagy részben régibb, vagy újabb idők szüleményei, méltóztassanak a nagymélt. főrendek megítélni, úgyszintén azt is, hogy ha a fenemlitett országokban az ítélőszékek egyes tetteiről a törvényhozó test előtt szó ritkán fordul elő, ez annak szüleménye-e, hogy azokban az ítélő hatalom függetlenebb, mint nálunk, vagy az ellenkezőnek? —

Állítsuk csak fel a fenemlitett kezességeket, s én mindazokról, miket a rendek e részben követelnek, örömest lemondok; de addig, míg azt nem tehetjük, maradjunk törvényeinknél, melyek az illető székeknek tökéletes függetlenségét nem csak hogy nem állítják, de sőt inkább egyes büntetéseket is rendelnek, melyek által a kötelességét rósz hittel tett ítélőbíró büntetése megszabatik. Kétségen kívül sehol a bírák a közvéleményt annyira, mint Angliában, nem bírják, s váljon ezen ország azok függetlensége nyomán jutott-e ezen mindenek felett legszerencsésebb helyzetre?

I. Eduárd uralkodása alatt, mely 1041—1066-ig terjedett, több ítélő bírák igazságtalan kicsikarásokkal vádoltatván, a parlament által a legterhesebb pénzbeli büntetéssel bűntetteitek.

II. Richárd alatt, ki 1377—1399-ig uralkodott, az ország több főurai ellen hatalmukkal! visszaélésért per támasztatván, több bírák e perbeni részrehajlás miatt a parlamentben elvádoltattak, s névszerént Trasilian Robert a Kingsbench elnöke, kiről megvalósult, hogy a bírák eleibe részrehajló kérdéseket tett, — életével lakolt, — a többiek a püspökök közbejöttére csak száműzettek.

VIIL Henrik kemény s teljességgel nem népszerű uralkodása alatt a részrehajló bírák büntetésének nyilvános példája fordul elő, s I. Jakab uralkodása alatt, a hires Baco Verulamiust kitűnő lelki tehetségei, sem eancellári hivatala nem menthetők meg a parlament kemény kárhoztató Ítéletétől.

A nagymélt. főrendek — mint emlékszem — 3-ik izenetükben valósággal messzebb menve, mint az előttem szóló tisztelt szónok úr, ki az ítélőszékeknek a törvények szabad magyarázatára, sőt változtatására is hatalmát lenni állította, úgy nyilatkoztak, hogy az összes törvényhozásnak az ítélő hatalomra való felü-

gyelő jogát nem tagadják ugyan, ezt azonban oly kiterjedésben, mint a t. KK. és RR. el nem ismerhetik; — de, kérdem, váljon tehettek-e a rendek kevesebbet, mint — mellőzve az egyes bírák feleletre vonását — az Ítéletekre mondani ki vélekedésüket, s midőn ezeket törvényeinkkel egybevetve, azokkal meg egyezőknek nem találták, kívánhattak-e egyebet, minthogy ezen törvénytelen Ítéleteknek következményei is megszüntessenek? mert — valamint egy más alkalommal is mondám — lehet-e valami igazságtalanabbat képzelni, mint azt, hogy törvénytelen ítélettel propter bonum paeis még tovább is szenvedjenek?

A rendekkel! vitának 3-ik főpontját a törvény hozatala iránti különböző nézetek tevék; — azt hiszem, én egy valék azok közül, kik e tárgyat részrehajlatlan szempontból tekinték; megvallom, hogyha e tábla felszólítása a rendeknél e részban viszhangra is talált volna, ebből hazánkra valamint egyfelől semmi veszélyt, úgy másfelől semmi hasznot is eredhetni nem remény lék; — meg valék eleitől fogva győződve, hogy egyfelől az igazgatás nézetei az országéitól sokkal távolabb állanak; másfelől pedig a rendek többsége, melynek szilárdságában azonban nagy bizodalmát nem veték, mind e mellett is attól annyira eltávozni képes nem leend, hogy e felette kényes tárgyban törvény alakulhatott volna, melyre meggyőződésein szerént még több esztendők s talán évtizedek eltelés e ki vántatik; kik ellenkező vélekedésben vágynak, vessenek számot magukkal, mily hajlandósággal viseltetnek a jury, az ítélőszékek nyilvánossága, a szóbeli védelem stb. iránt? — már pedig mind ezekkel meg kell barátkoznunk, mielőtt a kérdéses tárgyban csak valamennyire is célszerű törvények hozatalára megérve lennénk. —

Ezen szempontból tekintem én a kérdéses tárgyat; egyébiránt a t. KK. és RR. azon elvében, miszerént míg a meglevő törvények erejükbe vissza nem tétetnek, újakat hozni felesleges, merőben osztozom.

Ha a hazafiak szivében, ha az erkölcsi testületekben nines törvényeink iránt tisztelet, ha az alkotmányban nincs biztosíték, mely a törvénytől eltérőket ennek korlátái közé szorítsa, úgy nincs miért új törvényeket hozni; mert ezek épen úgy, mint a múltak a prologialis titulus által megtörvényesittetnek, újított visszaélések martalékai lesznek.

Mi utoljára a dolog legközelebbi állását illeti: miután a királyi kegyes leirat, melynek érdemét más tekintetből elismerem, a méltóságos főrendeknek többször kifejezett elveit foglalja magában, az — vélekedésem szerént — legkisebb változást sem szenvedett, mi iránt ha más vélekedéssel lehettem volna is, egy tisztelt szónok s egyszersmind ítélőbíró úrnak imént tett nyilatkozata, ellenkezőről győz vala meg.

Én részemről nem tartom irigylésre méltónak azon bíró állását, ki az idő szellemével inkább egybeférő és világos törvény hozatásának szükségét átlátván, s ezt a méltóságos főrendek többségével szorgalmazván, azonban mégis azt állítja, hogy az említett kegyes királyi leirat paizsa alatt Ítéletét az eddigi gyakorlat nyomán, melyet a fennebbiek szeréut önmaga sem időszeréutinek, sem világosnak nem ismert, — mindaddig, míg újabb törvény nem leend, bátran hozandja.

Mi engemet illet: fogadtassák el a rendek izenete, vagy ηφη, alkottassék új törvény, vagy nem, bizonyosan mind azt, mit hazám javára lenni tartandok épen oly szabadon, mint eddig, meg fogom mondani, s midőn egyfelől vételeknek tartanám, az időnkénti hibákért magokat az intézvényeket megrázólag támadni meg, úgy másfelől az igazság kimondásától a kormánynak sem jutalma, sem fenyegetése, a nép kegyének sem babér-, sem töviskoszorúja tartóztatni nem fog, s magam csekélyebbnek tartván, mintsem hogy hazánkban még számos ily gondolkozókat nem tehetnék fel, meg vagyok győződve, hogy míg hazánkfiai kebelében e meggyőződés lakozik, a szólás szabadság szent ügye elveszni nem fog.

Gr. DESSEWFFY AURÉL.

Gróf Dessewffy Aurél, — mond életírója az „Új Plutarch“ban, Magyarország első szónokai s államférfimnak egyike, alapítója a mostani conservativ pártnak, született 1808. jnl. 27-én, s jeles atyja vezetése alatt gondos nevelésben részesült. Tizenöt éves korában a kassai iskolára került, de innen atyja öt kórtéré magával vitte a pozsonyi országgyűlésre, hol kortársai üres társaságát kerülve a komolyabbakhoz csatlakozott. Ezután elvégezvén a jogi pályát 1828-ban gyakorlatra Pestre jött, majd a caneellariánál nyert alkalmazást. 1832-ben áttétetett Budára. 1833-ban a vallási ügy tárgyalásakor először lépett fel a felsőházban s magára vonta a közfigyelmet. Politikai pályáját folytatta a pesti megyegyűléseken. 1839-ben az alsóházba igyekezett bejutni, de a választásnál megbukván, visszatért a főrendekhez s itt e ház eonservativ elemeit tömör pártba olvasztá össze. Dessewffy Aurél ez országgyűlés legkitűnőbb embereinek egyike volt. Ezután a kormány megbízásából beutazta Angliát s Franciaországot a fogházrendszerek tanulmányozása végett. Visszatérvén, a rVilág“ nevű hírlapban igyekezett pártja nézeteit terjeszteni.

1842-ben Pesten végzé izgatott, munkás életét. Benne a eonservativ párt legnemesebb s legkitűnőbb tagját veszté. r A parlamenti bonyodalmak minden szálait kezében tartá ez ifjú szónok, mond Csengery. Ismerte a pártok erejét, kiindulási pontjait s az eredmény lehetőségét minden egyes kérdésben. Határozottan lépett fel, hol mások ingadoztak. Miről a többségnek sejtelme alig volt, ő már átgondoló. Alkotó szelleme mindég éber vala. Ha indítványt kelle formulázni, vagy határozatot alkotni, nézeteket felvilágosítani s rövid, sokat mondó szavakba szorítani, mit mások hosszasan elmondának: ékes beszédű szája s gyors tolla mindenkor azonnal kész vala. Amily ügyes stylista, úgy beszédei is a magyar parlamenti ékes szólás legszebb, legtartalmasabb példányai mellé sorozhatok. A természet nem látta öt el azon külső előnyökkel, melyek által a szónok már magokban hatni bir a sokaságra. Alkata jelentéktelen, gyönge orgánummal, mely kevés változatosságra volt képes. E hiányokat mindazáltal bőven pótolta az előadás elevensége, a nyelv mesteri alkalmazása, a kifejezések erélye, s a meggyőződés elragadó hatalma. Gyűlölte a hangzatos szópiperét, az üres virágokat; de nem minden ékeit hányta el a szónoklatnak. Ez ékességek azonban a pillanatnyi lelkesedés járulékinak tetszenek inkább, mint az előkészület hatásra számított eredményének. Egyetlen beszédét sem készítő el teljesen előre. A tárgyalás alatti dolgokkal legkisebb részleteikben ismerős lévén, igen kevés idő kelle neki meghatározni a szempontot, melyből azokat felfogja. Szobája csendében s az ülés zajában egyaránt kész volt fejében egész beszéd terve, felosztásaival s rendezett erősségeivel. S oly ügyes volt a szerkezet terve, melyet kevés emlékeztető szavakban papírdarabkákra jegyzett, oly logikai a kijelölt gondolatfolyam, hogy kevésbbé gyakorlott szónoknak sem lehete bajos ez anyagból egészet alkotni, neki pedig egyáltalában csak gyermekjáték vala, eszméit szavakba önteni. Senki sem bírta inkább a nyelvet, senkinek sem volt több ügyessége azonnal meglelni a találó kifejezést. — Azért legtöbb beszédén a rögtönzés példátlan könnyűségének kinyomnia látszott; s minden rögtönzését az átgondolt mű teljessége bélyegző.*

Dessewffy Aurél messze felül állt pártjának legnagyobb részén, eonservativ volt, de a szó nemes értelmében, ki a nemzet ügyét nem a kaszt-ember, hanem a hazafi szemüvegén át nézte.

Számos beszédei közül alig néhány maradt fenn, s ez oka, hogy e jeles ember beszédei e gyűjteményben csak néhány lapot töltenek be.

1. A vallás tárgyában.

(A főrendeknél. 1833. műre. 18.)

Alikor először jutok azon szerencséhez, hogy ifjúságom zsenge korában, ezen fenséges helyen a haza dolgaiban megszólalhatok, fökötelességemnek tartom szem előtt viselni a nádor azon bölcs utasítását, hogy a tárgyhoz szorosan nem tartozó vitatások mellőztessenek. Nem akarom tehát a pécsi püspöknek példáját követni; azt sem akarom vizsgálni, mennyire - igazságos a RR-nek initiativájok megsértése iránti panasza. Csak az itt a kérdés: belé kell e menni a vallásos sérelmek pontonkénti felvételébe? Ezen szűk mezőre szorította a csatát a fő RR. izenete; s mit mond ezen izenet? hogy a kérdésben forgó panaszok és kivánatok nem azon osztályokból valók, melyeket az ország 1825 óta előkelőknek keresztelt; hogy az efélék elegyes küldöttség utján szoktak felvétetni, mitől elállani nem tanácsos; hogy a királyi előadásoknak törvényelleni elhalasztásában megegyezni nem lehet; végre, hogy a küldöttségre utalás által az igazságos panasz hátramaradást szenvedni nem fog.

Nem akarom a józan ész- s a természeti törvényből magyarázni, hogy a lelkiismeret szabadságát s vallásbeli türedelmet sértő panaszok orvoslása mindég a legelőlegesb tárgy, mert jól tudom, nincs veszedelmes rendbontó idea, melyet ezen szent nevezet alatt a felekezetek indulatai magukévá nem tettek volna; szívesen megismerem, hogy itt inkább az alkotmányos posivitás s politikai tekintetek szempontjából kell kimenni: mindazáltal a pécsi püspökkel kezet nem foghatok.

Ha itten a királyi előadások felvétele alatt egyes ember felállott s ezen sérelmeket minden egyéb tárgyak előtt felvétetni sürgette volna: talán helyesbek lehettek a formából merített ellenvetések. De a királyi előadások itten már bárom ízben megfordultak, a RR. azokba már tettleg bementek. Ez a húr, melynek viszhangja mégis tart, a másik táblán pendült meg, több mint 40 megye követei pártolták, s ez egyesség az indítványnyal együtt született. Csakhamar átjöttek ide a RR. küldöttei, egyik kezükben a bécsi s linói békekötéseket, a másikban az izenetet, s a nemzet képviselőinek nevében a békekötések megtartását, sérelmeik orvoslását, a törvény hézagai pótlását szorgalmazták.

Lehet-e már a dolog ezen állásában a vegyes küldöttség szükségét akadály gyanánt gördíteni a RR. elébe? A vegyes küldöttség célja csak az, hogy mind a két tábla részesüljön a dolog vizsgálatában, s e célnak ezen az úton is megvan felelve. — Se diaetán, midőn tiz rendszeres munkák állanak az ország RR. előtt, lebet-e igaz lélekkel mondani, hogy ezen sérelmek a vegyes küldöttségre való utallással hátramaradást szenvedni nem fognak? A készen álló munka elhalasztását mind azok, kik inkább a foganatot mint formát tekintik, az igazságtétel megtagadásának fogják tekinteni; s nem fog-e mentő igazságnak látszani minden panasz, melynek felvételétől a fő RR. annyira irtóznak? — A gravaminalis kül döttségek, bevett praxis szerént, közönséges ellátásukat soha sem hoznak javas latba; — itt pedig nem egyes sérelem iránti elégtételről, de arról van szó, hogy jövendőre minden ilyes visszaélésekre alkalmat adó rés bevágassék.

Beszélünk a királyi előadások hátramaradásáról.

Úgyde a KK. és RR. már az operatumokban dolgoznak, ezen izenettel pedig már elkészültek, s időt vele csak úgy vesztenének, ha azt visszautasítanék. — Úgy tudom egyébiránt, ezen főtábla az operatumok felvételében vetélkedni akar a RR-kel, a közjó szeretetében s munkálatában, meg akarja mutatni, hogy

a jelenkor szükségeit érti, s ősi jussaival s javaival a haza boldogságára élni tud és akar.

Már hogy eszközölheti e magas célt, ha mindjárt diaeta kezdetén a két tábla közt egyenetlenség magva hintetik? Részemről még akkor sem állanék el ezen sérelmek felvételétől, ha tudnám, hogy rósz resolutio következendik. Nem tartozom azon sangvinicus emberekkez, kik azt hiszik: egy jó resolutio után azonnal aranybéke fog kezdődni az országban; a századok-verte sebeket csak hosszas igazság gyógyíthatja.

Mindkét részen sok türelmetlen ember áll még, a bizalmatlanság régen megrögzött. — Ez azonban csak a betegség súlyát, az orvosság szükségét s azt bizonyítja, hogy míg a józan gondolkodás elohaladása meghozná a teljes segítséget, kötelessége tenni a törvényhozásnak azt, ami tőle függ, t. i. az igazságtalanság lehetőségét megszüntetni.

Nem úgy akarok én ezen perplexitásból kimenni, amint a péesi püspök javaslá; azt tenni, mit ő javasol, annyi, mint a perplexitásba még mélyebben sülyedni. — Én kívánom a pontonkénti felvételt, s kívánom azt a catholicus magyar egyház interesséjében is.

Szólok úgy is, mint azon egyház hív fia, tekinteni azt, mint alkotmányunkkal egyidős, abba sok érdekeknél fogva egybeszőtt tiszteletes intézetet. Mindég kész leszek én is védeni azon hatalmat, melyet neki alkotmány, dús birtok s érdem adtanak; soha azon szolgálatokat, melyeket ezen egyház a hazának tett, feledni nem fogom; de csak addig nem szűnik meg ezen hatalom, míg műveltség, felvilágosodás s kereszténysi szelídség fogja vezérleni. Ezen században félelem és gyülölés mellett hatalmat megtartani is nehéz, nyerni lehetetlen. A hatheti okta tás, reversalisok stb. ugyan nyertek-e valaha csak egy szívet is a catholicus magyar egyház számára? — akkor ugyan ütött volna már ntólsó órája a catholicus magyar egyháznak, ha ily módoktól kellene neki életet, léteit és hatalmat kunyorálni. Ezek csak reactiót s oly ideákat szülnek, melyek a catholicus egyház állapotját voltakép veszedelmeztetbetnék.

Óhajtom tehát a pontonkénti felvételt.

Minden panasz igazságos-e? majd megválik; de ne hagyják a magyar egyház tagjai magokon azon szennyet, hogy az igazságos panaszt orvoslás, az igazságtalan panaszt cáfolás nélkül hagyták kimenni e teremből; s hogy ezt ne tegyék, a haza nevében összekulcsolt kezekkel esedezem.

2. A Ráday-sérelem tárgyában,

(A főrendeknél. 1839. jun. 20.)

Előrebocsátom, miként az $179^{0}/_{1}$. 13. törvénycikket illetőleg kénytelen vagyok azoknak nézeteit pártolni, kik szerént e törvény országgyűlési tanácskozások sorában a királyi előadásoknak kétségtelen elsőbbséget tulajdonít. — Igaz, hogy az idézett törvény a királyi előadásoknál a pertraetatiót említi, a sérelmeknél pedig azt: u t t o l l a n t u r; azon erősség azonban, mely innen a sérelmek részére húzatik, meg nem áll; mert a törvény de justis gravaminibus beszél, ami nem tehet mást, mint azon sérelmeket, melyek a diaetalis tractatus utján, mind a két részről valóságos sérelmeknek ismertetnek; és ez nem is lehet máskép, hacsak a törvényhozás egyik részét igazaiból kirekeszteni nem akarjuk. Így tehát a tárgyaltatás módjára nézve egyformán rendelkezik a törvény; — a sorozatra nézve azonban világosan határoz, s valamint abból, hogy e vagy ama királyi előadás az országgyűlésen cl nem fogadtatott, ő felsége soha sem húzott az ország ellen következést, épen úgy nem lehet fordítva az országos RR-nek a sérelmek nem egész-

bent elenyésztetéséből az országlószék ellen argumentumot húzni. — Egyébiránt kerülni kell itt minden egyoldalú s kivihetetlen theoriákat; az igazság az, mit a főrendi tábla 1833-ban kimondott, t. i. hogy esak oly esetekben, mikor — u. m. 1825-ben — teljes igazsággal elmondhatni: „saluberrunas licet provisiones effeetu earituras, nisi suceussa constitutionalis basis vigori suo restituta fuerit," van az 1790. 13. törvénycikktől való eltérés némileg igazolva.

Ezen esetnek azonban mindég különösen kellett bebizonyittatni, és még az ily esetekben is a „junetim"-nál tovább az ország soha nem ment. — A királyi előadásoknak tökéletes elmellőzése 1790 óta most fordul először elő, és abban fekszik épen a különbség a múlt esetek és a jelen közt, hogy most a t. KK. és RR. ezen előleges kérdést az izenctben meg sem említik, és a törvény szoros rendel kezésétől való eltérést teljességgel nem motiválják. Hiszem tehát, hogy mindenek előtt a dolog ezen belyezetére kell a KK. és RR-nek figyelmét felhíni.

Ami magát a tárgyat illeti*: a* történt előadások után kénytelen vagyok annak némi taglalásába ereszkedni.

Az eset maga, mely a RR. vélekedése szerént az 1790. 13. törvénycikk ellenére a királyi előadások előtt az elsőbbséget megérdemli, és melyet a RR. tettleg orvosoltatni akarnak elébb, hogysem bizonyos kijelelt sérelmeken kívül más valamit felterjeszszenek, közönségesen ismeretes, és így nem szükség azt hosszasan elmondani.

E tekintetben kettő itt a kérdés:

1- ször: van-e Magyarországban a királynak joga, oly választásoknál, melyek vélekedése szerént, bármi okból is törvénytelenek, közbeszólani?

2- szor: hogy a fennforgó esetben a közbeszólás volt-e elegendőképen motiválva?

Ezen két kérdés megfejtésében fekszik az egész; mert ha a pesti követ választásának megsemmisítése, a végrehajtó hatalomnak helytelen tette nem volt, úgy sem a kérdéses egyén, sem Pestmegye, sem az országgyűlés igazaikban sértve nincsenek.

Az első kérdésre nézve tagadhatatlan joga, sőt kötelessége a felségnek, az ország törvényeit s törvényszerű szokásait megtartani, s mások által is megtartatni. — Az inaugurate diplomában ígérte a felség: „Leges et eonsvetudines Regni ipsi firmiter et sancte observabimus, per aliosque omnes et singulos invio labiter observari faeiemus."

A végrehajtó hatalomnak ezen joga a közállapotoknak egész körére kiterjed, s akárhol történik a törvénytelenség, joga és kötelessége a királynak a törvényes ösvénytől eltérőket arra visszaigazítani.

Ezen általános elv alól nincsenek a követválasztások semmi különös törvény által kivéve: tagadhatatlan marad tehát, hogy Magyarországban, míg csak a választásokra nézve különös törvény által új rendelkezés nem történik, a végrehajtó hatalomnak joga marad, törvénytelen választásokba belészólani.— Abból, ami más országokban ezen név alatt „Verification des pouvoirs" létezik, Magyarországra nézve, a dolognak itteni kifejtett helyeztetésében, eldöntő következést húzni nem tehet.

Ami már a második kérdést illeti, hogy t. i. a fennforgó esetben volt-e a kormány közbeszólása elegendőképen a körülmények által motiválva? azt kell itt elhatározni: hogy ezen országnak régi törvényszerű s királyai által esküvel erősített szokásai közé tartozik-e azon szokás is, miszerént fenyítőperek alatt álló egyének, panasz alóli felmentésökig, közhivatalba nem léphetnek? — A királyi meghívólevelek, melyeknek mindég egyforma és százados szokáson épült tartalmát merő formának nevezni nem lehet, — tökéletesen egyhangzólag azokkal, miket az 1625. 62. és 1723. 7 a diaetai tanácskozásokban megkíván tató nyugalomra és méltóságra nézve rendelnek, csendességet és békét kedvelő férfiaknak

küldését parancsolják. — Hogy ezt micsoda szellemben veszi az ősi szokás,, elegendőképen bizonyítja azon százados gyakorlata a törvényhatóságoknak, miszerént fenyitöperek alatt álló férfiak, nem csak új hivatalokat nem nyerhetnek, hanem felmentésekig viselt hivatalaiktól is felfüggesztetnek. — Ered ezen szokás elődeinknek azon gyengéd és tiszteletes beesületérzéséből, melynél fogva a közhivatalban lévő férfiakat nem csak minden valóságos és bebizonyított vétektől, hanem még a gyanú árnyékától is tisztáknak lenni akarta, úgy hogy hozzájok, mint Caesar feleségéhez, még csak a szó se férhessen.

Ha ez a kisebb tisztességekre áll: áll bizonyosan a követi méltóságra is, mely fontosságánál fogva oly sok egyebeket felülmúl.

Lehetnek igenis esetek, hol az egyes személyekre keménynek és igazságtalannak látszik; de a nyereség, mely intézeteink tisztaságának ez által jut, az egyes individuum ezen rövidségét a köztársaságra nézve egészen helyrepótolja. Tudom, hogy ezen oly dicséretes szokástól az utolsó esztendőkben, többnyire politikai nézeteknél fogva, egyes törvényhatóságok eltértek; de ezen új, egyes és nem egészen elfogulatlan próbatételek teljességgel nem gyengíthetik azon sokkal számosabb megyék százados gyakorlatát, hol ez a consvetudo a politikai felekezetekre való tekintetek nélkül a maga ősi tisztaságában állandóan megőriztetett. — Nem áll az, hogy e szerént a kérdéses egyén már előre kapná azon büntetést, melyet reá csak a bíró mondhat ki; mert a bírói ítélet ha ellene fogna kiütni, őt a hivatalviselésre örökre alkalmatlanná tenné, jelenleg pedig csak egy ideig-óráig tartó felfüggesztésről van szó, s nem is beszélek én itt személyről, hanem azon elvről, mely szerént az, ki ellen ily juris praesumtio harcol, magát a vád alól tisztítani köteles elébb, hogysem a jó rend veszedelme nélkül a törvényhozásnak tagja legyen.

Jól tudom, hogy a vétségeknek jelesül e nemét a politikai szenvedélyek igen gyakran hatalmas pártfogásuk alá szokták venni, s csak épen most történt azon megjegyzés: hogy „vannak rósz szagú és nem rósz szagú vétségeknekem azonban úgy látszik, hogy a szenvedélyek sphaerája felett álló kormánynak kötelessége, a helyes és helytelen feletti ítéletet ily dolgokban a közvélemény naponként változó fluctuatióiuak át nem engedni, hanem ezekkel általellenben valami positivumon és változhatatlanon állani meg.

Van azonban egy nyomos ellenvetés, melynek fontosságát én teljességgel nem tagadom: negy erőszakos kormány az itten általam kifejtett joggal visszaélhetne és a legjelesebb férfiakat, ha neki visszatetszenek, a törvényhozásból kizárhatná.^ Ez egy extremus eset, s ha azt hiszi a nemzet, hogy az ellen fejedelmének vallásossága s tulajdon erkölcsi ereje által elegendően biztosítva nincs, nyitva áll az út ezen tárgyra nézve mind a két rész érdekének megfelelő új törvényt alkotni.

Ö felsége bizonyosan nem lészen ellene, hogy ezen tárgyban tökéletesen kielégítő rendelkezés történjék. Egyébiránt egy extremus esetre egy más extremus esetet lehet felelni; — nem képzelhető-e egy oly elfajulása a korszellemnek, hogy a t. KK. és RR. által felállított elv paizsa alatt, az országgyűlésre számos, különböző vádakkal terhelt, törvényeink jótékonyságánál fogva szabad lábon álló, egyébiránt azonban köztudomású vétkesek küldessenek? — de, a mint mondám, nem akarom én ezt tovább vitatni, hanem azt mondom: hogy jövendőre nézve mind a két bajon új törvények által lehet és kell segíteni.— A múltra nézve azonban erős meggyőződésem az: hogy a kormányi lépés azon szellemben történt, melyet én alkotmányos intézeteink „stricta observantiájának“ bátorkodom nevezni, ellenében annak, amit laxa observantiának mondhatnánk. S lehetlen nekem ezt a méltóságos főrendi táblát nem figyelmeztetnem azon lépésnek diaetalis jelentőségére s politikai következésére, melyhez járulásunkat a t. KK. és RR. kívánják. Ezen oldalról tekintve, sem a pesti reseriptum, sem a KK. és RR. izenete többé

nem elszigetelve, nem egyedül állnak, hanem szorosan egybekötvék a legújabb időkbeli politika eseményeivel, és feltételezik a jövendőt.

A négy utólsó esztendőknek históriája Magyarországban azt mutatja: hogy azoknak folytában olyanok történtek egyes személyek részéről, mik az országlószék véleménye szerént a közrend és állomány tekinteteiben büntetést érdemlettek. — Az országlószék tette azt, mely jogot kormánytól soha még senki el nem tagadott, a kérdéses személyeket törvényes és természetes bíráik elébe állította, — ezek hozzáláttak súlyos és kellemetlen tisztöknek teljesítéséhez. — Súlyosnak nevezem azt, mert a mi időnkben még a legigazságosabb politikai repressio is népszerűtlen.

Tisztök teljesítéséért a bírák közgyűléseken a legkeserübb és sértőbb kifejezésekkel illettettek. — A kormányszék — mit bizonyosan ismét tehetett — az ily sértegetőket a bírói ítélöszék elibe állította. — Elvégre pedig, mikor az ellenkező fél azt állította, azt vivé ki, hogy az ily sértegetők fejére a törvényhozás polgári koronáját kell feltenni, akkor a kormányszék azt mondá: „nem! az ilyen ember intézeteink szellemében nem lehet tagja a törvényhozásnak, míg magát minden gyanú alól ki nem tisztítja/' — S ebben áll a per a király és nemzet között ezen esetben.

A pesti rescriptum és a t. KK. és RR. izenete e perben a két utólsó oklevelek. — Hogy már ezen alkalommal, ezen főtáblának, a maga magas állásánál fogva, melyik oldalra kelljen állnia? azt nem lehet máskép, mint a jelen országgyűlés feladásának és a politikai helyzetnek gondos és mindenoldalú megfontolásából megfejteni.

Ezen országgyűlésnek feladásai előttem igen tisztán állanak; szükség t. i. az újoncok kérdésén kívül

1- ször: az utólsó időknek oly sok súrlódásra alkalmat adott eseteit az ország közjavára használni az által, hogy ezen tárgyban üdvös és kimerítő rendelkezések történjenek, és így jövő súrlódások és ízetlenségek lehetőségig eltávoztassanak;

2- szor: a nemzetet, a kifejlés és haladás utján, ismét egy stádiummal előre vinni.— Ami már ama lelki békét illeti, melyet itt mint a feladások egyikét jeleltem ki*: szó* lehet itt főképen azon alapról, melyre azt építeni kell: kívánja-e valaki, hogy egyes individuumokra, habár tévedtek is, mondja ki kárhoztató ítéletét a törvényhozás? — teljességgel nem. — Nemesebb és szebb a törvényhozás magas feladása, — a megfenyítést a bírákra bízza, önmeghívása az, hogy sebeket gyógyítson, hogy könyeket töröljön le, s ezzel összekapcsolva, hogy a jövendőt új törvények által biztosítsa.

Új törvények igenis szükségesek, először az ország általános érdekében, hogy ezen szomorú esetek legalább egy hasznos gyümölcsöt szüljenek; továbbá az egyesek érdekében, hogy tudatlanságból senki ne vétkezzék; végre az országlószék érdekében, mert mindenképen ellenkezik az okos törvényhozás első szabályaival, hogy a vétségek törvényes repressiója a kormányszéknek ily szörnyű erkölcsi vitába kerüljön; mert akárki mit mondjon, gondolkozó ember tagadni nem fogja, hogy a leghumánusabb és szabadabb lelkű országlószékek is jőnek és jöhetnek oly helyzetbe, mikor a politikai vétségek miatt lépéseket tenni kénytelenek.

A kibékélésnek egy más hasisa, melyről tán némelyek gondolkoznak, abban állana: mind azok felett, mik az utólsó időszakban e nemben a kormányszék és ítélőszékek részéről történtek, általános kárhoztató ítéletet mondani ki, s a törvénytelenség és önkény bélyegét rájok ütni. — A kiegyenlítés ezen módja teljesen elfogadhatlan; mert a status legfontosabb érdekeit veszedelmeztetné, és a kormányszék törvényes erejét örökre paralysálná. — Ezen az áron a békét megvásárlani nem lehet.

Az mondatik: hogy 1825-ben a végrehajtó hatalom megvallotta, hogy hibázott: következve, hogy az most is történhetik. — Roppant az akkor és most közötti különbség. — Akkor a kormányszék, önvallomása szerént, kivételes terrénumra állott, lépéseinek törvénytelenségét nem tagadta, s kénytelen volt ezen elv alatt keresni bátorságot: „salus publiea suprema lex esto.“

Most azonban a kormányszék a megtámadott rész. Rendszere nem állott egyébben, mint a vétkeseknek a bírák elibe való állításában. — Jelenleg tehát az egyik oldalon a törvényhozó test egyik felének egyik része áll, t. i. eddigelé csupán a követi tábla; a másik oldalon a végrehajtó hatalom, mint egyik fele a törvényhozásnak, és az egész bírói hatalom. — Ezen utólsó a maga körében független és egyedül competens lévén, jelenleg a törvénytelenség vádja bebizonyítható soha sem lesz, és arról való próbatételek ezen „circnlus vitiosus“-ból soha kimenni nem fognak. Es valamint 1825-ben a kormányszéki elismerés a törvényes fennálló rendnek hasznára volt, épen úgy jelenleg az ilyen elismerés nem csak ellenkeznék a positivus igazsággal, hanem a törvényes rend és fennállás ügyén gyógyíthatlan sebeket ejtene.

Azt mondám: hogy haladás azon másik szempont, melyre ezen főtáblának figyelmeznie kell elébb, hogysem a KK. és RR. által javasolt lépéshez hozzá állana. — Az én életem sem ismer más ideált, mint hazám haladásait, és nem fogom soha elismerni, hogy azoknak lehessen tenni más korlátot, mint politikai helyezetünk és összeköttetésünk természetes következéseit és alkotmányunk gyökérelveinek fenntartását; de úgy látszik nekem, hogy haladás, előmenetel a közügyeknek azon nemében szükséges leginkább, hol legtöbb a hiány, a hézag. — Hazánkban mindenek felett a rend hibázik; nézzük közigazgatásunkat, választási rendszerűnket s gyakorlatainkat, törvénykiszolgáltatásunkat, hitelünket, sőt még magát törvényhozó testünket is: rend — rend és ismét rend az, ami mindenütt hiányzik.

Az tehát Magyarországban leginkább haladás, ami ezen sarkalatos és üdvös elv megerősítésére vezet. — S van egy más még fontosabb tekintet: akaratunk ellen is előre hajt bennünket az idő, s elébb-utóbb szükséges leend ezen országban számosabb néposztályokat beléhúzni az alkotmány jótékonyságába. — Más részről, úgy hiszem, meg akarjuk tartani köztanácskozásaink azon szabad szertartásait és formáit, melyeken municipals intézeteink nyugszanak. — Ezen kettős igazság általe llenében lehet-e kétségbe hozni, hogy eljött az idő a rend és törvényes tekintet elvét megerősíteni? mert ha ezen elv már most is oly kevés szerencsével harcol a felekezetek ellen: mi lesz belőle, ha nagyobb néptömegekkel lesz kénytelen maga mostani gyengeségében megvíni? — Szükségképen vesznie kell.

Ezen elv megerősítése tehát politikai előlépéseinknek előleges feltétele; ennek hanyatlása pedig e tekintetben az előmenetel útját előttünk bizonyosan elzárná, — Azt állítom én, hogy ennek szükségét maga az ország mélyen érzi, — több mint 25 megyei utasítás sürgeti azon auctoritásnak helyreállítását, mely a legszámosabb néptömegekkel jön érintésbe: értem itt a földesúri auctoritást. - Arend és törvényes tekintet elve, pedig egy és ugyanaz mindvégig valamennyi lépcsőin a politikai hierarchiának. És szomorú tévedés azt képzelni, hogy lehetséges azt mi tőlünk lefelé erősíteni ugyanakkor, midőn felfelé gyengíteni akarjuk. — Ha már most az itt mondottakat az izenetre visszaviszem: kénytelen vagyok azt állítani, hogy az ahhozi járulás által ezen főrendi tábla egészen más útra lép, mint a melyet én az ország javára nézve szükségesnek tartok.

Legfontosabb itt az első lépés, és ha egyszer a rend, az auctorítás és a stricta observantia elve ellen ezen főrendi tábla felszólal, ha kárhoztatja egyszer azt, ami ezen elvek szellemében felülről történt, jövendőre is ezen szellemben kell tovább mennie, s maga hozzájárulásával létre hozni egy olyan cselekvési rend-

szert az országgyűlésen, melyben én ugyan részemről teljességgel meg nem egyezhetem.

Hogy ezen cselekvési rendszer miben állana, ez iránt az izenet vég §-sa tökéletes világosságot ád. — Nemcsak a pesti esetnek, hanem az előleges sérelmeknek és a szólás szabadsága terjedelmes tárgyának elsőbbség tulajdonittatik a királyi előadások felett. — Egyéb végzések felterjesztésénél továbbá a Ráday-féle esetnek kívánságukhoz képesti elintézése sine qua non conditióvá tétetik. — így tehát 179°/$_1$. 13. tervénycikk rendszeres megszüntetéséről van a szó, és ez által a diaetalis tractatus helyébe diaetalís háborút tenni, melyben azután a harc nem törvény és előterjesztések és okadások, hanem erkölcsi kényszerítések és sine qua non conditiókkal folytattassék.

Hogy ezen rendszer a történtekkel és az ország javával egyezö-e, s nem vezetne-e szükségképeni visszatolásokra? — mindenki megítélheti. — De még kevésbbé érdemel helybenhagyást ezen célzat, ha azt az ország általános szükségei és kívánságai szempontjából vizsgáljuk.

Figyelemmel kisérem én is a közvélemény minden oscillatióit; de nem vagyok képes azon mély és közönséges aggodalmat feltalálni, mely a ÉR. politikájának indító okául felhozatik; én a nemzetben büszke öntudatot látok, mely azt mondja neki, hogy alkotmányát és szabadságát semmi valóságos veszély nem fenyegeti. — A nemzetnek munkás része, mind az, kinek ezen ország gazdagságát, iparát, nevekedö jólétét köszönheti, főleg nyugalmat, rendet és munkássága számára minden önkény ellen oltalmat kíván. — Tizenhárom esztendeig tartó normális existentia után, egy humánus fejedelem alatt, ki még ott is, hol korlátlanul igazgat, a tiszta emberiség nemesült szellemét követi, lehetetlen, hogy a nemzet valóságos aggodalomban legyen szabadsága iránt, s még azok is, kik több pontokban különböznek véleményeikben a kormányszéktől, kénytelenek általtállátni, hogy alkotmányunk lényege, sőt még haladásaink is biztosítva vannak. A királyi előadások további megnyugtatást nyújtanak a közvéleménynek.

Ami a hadsereget illeti: az országlószék kívánsága a monarchia általános érdekein épül; ezek pedig, főleg a külső politicában, hazánk érdekeivel tökéletesen egyek; és senki, ki Európa politicai körülményeit ismeri, tagadni nem fogja, hogy mi hadsereg nélkül nem lehetünk, míg természetes ellenségeink és vágytársaink nagy hadsereget tartanak lábon.

A katonai élelmezéssel összekötött nehézségeket az ország megszüntetni mindég kívánta, és ezen tárgy fontosságát nem veszthette el az által, hogy a királyi előadásokban foglaltatik. A Duna szabályozása európai fontosságú tárgy, célirányos megfejtése ezen országnak a jólét új kútfejeit nyitandja meg, s talán alkalmat adand nekünk próbát tenni a közjóiét azon rugójával, mely nélkül az jelen időben sehol sem létezhetik: értem ezalatt az országos hitelt. Végre megnyílik aRR. előtt az út öninditványi joguk használására is; mert kinyilatkoztatja ö felsége, hogy az ország igazságos kívánságainak szívesen engedend. Így tehát nemcsak a jelen állapot, de a jövendő és elöhaladás is biztosítva és előre elkészítve van, és teljességgel nem ismerhetem én el, hogy az oly sokszor említett nyugtalanság máshol létezzék, mint a társaságnak felületén,· az alap, a basis ettől menten marad.

E nyugtalanságot födolognak tartani, és arra főtekintettel lenni, vélekedésem szerént megbocsáthatlan hiba volna; mert az ország RR-eit elvonná azon úttól, melyet a körülmények clibe tűztek. — A cél előttünk fekszik. — Ha a RR. rendszerére ráállunk: *egy* hátramenő politicát fogunk követni; széles mezőt nyitunk a legkeserübb ellenvádaknak, szemrehányásoknak; nem csillapítunk, hanem inkább ingerlünk, és ahelyett, hogy statusemberek, törvényhozók, a jövendő biztosítói és elkészítői lennénk, nem leszünk egyebek, mint a múlt időknek keserű és szomorú s nem mindég részrehajlatlan historiographusai.

Ezen okoknál fogva én a RR. javaslatára reá nem állhatok.

Válaszunkat az $179^{0}/_{1}$. 13. törvénycikkből vett okoskodásokra kívánnám szoríttatni. — Azon végóhajtásommal fejezem be beszédemet: őrizze meg a mindenható ezen országgyűlést minden olyan cselekvési módoktól, melyek által az országgyűlésnek csupán tőlünk függő szép eredményei veszedelmeztetnének!

3. A pásztori levelek ügyében.

(A főrendeknél. 1840. márc. 7.)

Ha valakinek a fennforgó kérdés fontosságáról s messzeható következéseiről még némi kétségei lehettek: azt a tegnapi napon e teremben történt előadások az ellenkezőről tökéletesen meggyőzhették. — Ezen velős és bölcs előadásoknak mély és komoly érzetét vittem ki én magamban e teremből, és mégis mely igen óhajtottam volna, hogy ezek ne mondassanak, vagyis inkább, hogy ezeket elmondani sem ok, sem alkalom, sem szükség ne lett légyen! mert őszintén megvallom, hogy a mint a dolog mostan áll, kényesebb helyeztetést, oly állást, melyből kigázolni nehezebb lenne, országgyűlési állapotainkban alig tudok.

Mélyen tisztelem én a nagyváradi püspök magas erényeit, hódolok céljai tisztaságának; de szabad legyen nekem az az egy kérdés: kellett-e szükségesképen, hogy megtörténjék az, ami történt? Mikor maga a magyar egyház hozott be a törvény létesítésében egy bizonyos gyakorlatot, mikor ez a gyakorlat 50 esztendőn keresztül békés divatban létezett, mikor az országgyűlés az ajtó előtt volt, mikor sem concilium valami újat fel nem állított, sem az egyház feje a magyar clerushoz különösen nem szólott, — szükség vala-e, mondom, ily körülmények között, hogy 26 érsekek és megyés püspökök közül egy a fennálló gyakorlatban a végrehajtó hatalom tudta nélkül ily tetemes változást hozzon be nem egyes esetekben! rendelkezés, hanem általános utasításokat magában foglaló körlevél által ’? — Kellett-e ezen fegyvert nyújtani a catholicismus számos ellenségeinek, alkalmat adni az izenetben foglalt érzékeny vádakra, kétségbe hozni ezen új rendelkezés által a catholicus tanítás állandóságát; vagy pedig ha a tanítás változhatatlannak mondatik. azt a véleményt igazolni: hogy nem változott ugyan a dogma, a tanítás, hanem változtak a magyar egyházi rend nézetei, tulajdon állása és viszonyai felől a publicus statusnak irányában? Kellett-e a törvényhozást oly helyzetbe hozni, hogy kénytelen legyen, vagy a nagyváradi püspököt szerfeletti buzgósággal, vagy pedig a többi püspököket némi hanyagsággal vádolni; és így haaftörtént lépést nem roszalja, az által a többi püspököket hasonló lépésre mintegy felszólítani?

Meg voltak-e már szüntetve új törvényes intézkedés által a reversalisok, törvénynyé vált-e már az, hogy’ a vegyes házasságokból születendő gyermekek különbség nélkül mindnyájan atyjok vallásában neveltessenek? s mikor itt a házában semmi új nem történt, feküdt-e akkor a külső történetekben elegendő momentum a megpróbált újításra? Habár áll is a catholica egyház autonómiája a maga körében, habár igaz is, hogy a körlevél értelmében minden, ami a házasság tör vény csitésére szükséges, az egyháziak által teljesen megadatik, hogy ez a megáldási kérdés tisztán lelki, és *így* az egyház körébe tartozó dolog, hogy ezt a módot nem a polgári törvény, de az egyház hozván be, annak szükségkép kezeiben kell maradnia, hogy a catholica egyháznak minden időben joga volt a fényi-, ték mcgtágult kötelékeit a szükség esetében ismét szorosabbra húzni, és ’hogy ily jog nélkül oly egyház, melynek rendszere a tanítás egységén s változhatatlanságán alapul, még csak nem is gondolható; ha igaz is, hogy azon ön ügyeibeni rendelkezési jogot, mely az 1790. 26. törvénycikk által az evangelicus félnek

világosan megadatik, a catholica egyháznál kérdésbe venni teljességgel nem lehet, — habár, mondom, mind ezek állanak is: szükséges volt-e a történt lépés épen azon a vulcanicus terrénumon, a hol történt, s nem kell vala-e inkább a dolognak kifejlését és azt megvárni, hogy a netalán létező nehézségek a törvényhozás utján kiegyenlíttessenek?

Minden keserűség nélkül mondom én ezeket, de mély fájdalommal a catholicus egyház iránti forró tiszteletem érzeteiben; — tudom, hogy a cél tiszta volt, de borzadok a fel nem számítható következésektől.

Most már hogy a kérdés előttünk fekszik, határozatnak kell iránta történni, nem prókátorosan vizsga szemmel keresgélve azt, kinek van igazsága, kinek nincs? hanem statusemberekként országosan a jövendőre tekintve, és azt kérdezve: quid consilii? Hogy forog e itten fenn törvénysértés, vagy nem? ezt a hazai törvényekből és a különböző hatalmak kölcsönös határai és viszonyai iránti fogalmakból kell elhatározni.

Én azonban ezt az egész vitatási módot feleslegesnek, ezt az egész mezőt veszély teljesnek tartom; mert úgy vagyok meggyőződve, hogy ez az egész kérdés meddő kérdés, azaz olyan, mely fejtessék meg bármiképen, üdvös sikert semmi esetre nem nyújt.

Kétfélekép lehet csak erre a kérdésre felelni; igennel, vagy nemmel. — Ha igen a felelet, ha sérelemnek állíttatik a tett: oly valamire szólítjuk fel a kormányt, mit nem tehet; mert főkép a tegnapi nap történt nyilatkozások után világos, hogy itten kényszerítés nélkül keresztültörni többé nem lehet. — A kényszerítés pedig e tárgyban képtelen, s erkölcsi lehetetlenség, az lévén minden szellemi ügyeknek természete, hogy mihelyt kényszerítés jön közbe, habár igazsága van is a kényszerítőnek, a közrészvét s az erkölcsi erő annak részére megyen által, ki a kényszerítésnek tárgya lön.

Nem kedvezőbbek a következések, ha nem-mel felel a kérdésre ezen nagyméltóságos főtábla; mert tekintve azon ingerültséget, melyet a dolog az országnak egy nagy részében okozott, tekintve aKK. és RE. ezen tárgy feletti nézeteit, előre látható mind a kormánynak perplexitása ott, hol maga a törvényhozó test is különbözőleg látja a törvényt; előre láthatók a zavarok az országban, hol a törvényhatóságok a KK. és RR. táblájának nézeteire fognak majd támaszkodni; előre látható végre a káros visszahatás egy más, a két tábla között még függőben lévő hasonnemü tárgyra nézve.

Parlag tehát ez a mező, vagy legfelebb is töviseket terem.

A sérelmi kérdést vitatni a mi magyar viszonyainkban igen célirányos, valahányszor lehetséges az orvoslás, vagy az, hogy a kormány a törvénysértőt útba igazíthatja; de ily esetben, hol a sérelmi kérdésnek akármiként! megfejtése nem sikert, hanem csupán új és legyőzhetetlen nehézségeket ígér, teljességgel nem tanácsos.

Nem lehet elfelejteni, hogy ez európai kérdés, s hogy itt nem csupán egy vagy más hazai törvények értelméről, hanem általában a különböző hatalmak határairól van szó, és hogy ha mi törvényeink mezején harcolunk, az egyház magát autonómiája körébe vonja vissza, s hogy mi ezen perbe közte és köztünk bírói szerepet sikeresen nem játszhatunk. Nem a sérelmi kérdést kell tehát itt vitatni, hanem valami célirányos lépés által a fenyegetődzö viszályokat megelőzni.

Ezen eszmék szellemében keletkezett tegnapi napon báró Eötvös József úr indítványa. — Tagadtatnék e szerént a sérelem, más részről azonban mód javasoltatnék a jövendőre nézve. — E részben én teljesen pártolom az indítványt, s azt nem csak célirányosnak, hanem azon egyetlen egy módnak is tartom, mely által a fennforgó kérdés utoljára is el fog döntetni. — Tekintvén azonban az indítványt maga általános fekvésében, két aggodalmam van, melyet nem vagyok

képes elhallgatni. — Első az: hogy az indítvány szerént kimondatnék, hogy itten sérelem nincs.

E részben, tekintvén a KK. és RR. gondolkozását, attól félek, hogy ha hajlandók volnának is jövendőre nézve a javaslatot elfogadni, mivel mégis annak legfelsőbb helyeni helybenhagyásáról előre bizonyosak nem lehetnek, az interca laris epocha miatti aggodalomból a sérelem mellett megmaradandnak, és így az egyesség a két tábla között meg nem készülhet.

Másik észrevételem az: hogy az ország új törvényjavaslatba foglalja a kérdéses intézkedést, kimondja azt, hogy ezen eljárást a 26. törvénycikk 15. §-a úgy, mint most fekszik, meg nem engedi, és így ha vagy a meg nem egyesiilhetés miatt a két tábla közt nem megy fel a felség elébe a törvényjavaslat, vagy pedig felmenvén, királyi válasz ezen országgyűlésre nem érkezik, a kérdéses eljárást többé közigazgatási úton nehézség és ellenszegülés nélkül behozni nem lehet. — Némileg más formát kívánnék tehát az indítványnak adni. — Mellőzném annak érintését, hogy van-e törvénysértés, vagy sem? s csak azt kívánnám országosan kimondani, miszerént óhajtani kellett volna, hogy az, ami a nagyváradi püspök részéről történt, ne történjék.

Jövendőre nézve pedig abba a helyzetbe akarnám tenni a végrehajtó hatalmat, egy országos nyilvánítás által, hogy a célba vett eljárást közigazgatási úton eszközölhesse. — Nem zárja ki annak lehetőségét vélekedésem szerént a törvénynek mostani szerkezete; mert az rendelvén, hogy a vegyes házasságok a catholieus pap előtt történjenek, az evangelicus lelkipásztor közbejövetelét nem tilalmazza.

Más részről pedig bizonyos, hogy a törvényt úgy kell érteni: „prout de illius sensu et intellectu diaetaliter convcntnm fuerit;“ — minélfogva a törvényt egy előrement országos határozat után ily értelemben eszközlő végrehajtó hatalom sérelmet bizonyosan nem okozna.

Ezekhez képest tehát a KK. és RR-et felirási tervöknek oly módosítására kívánnám felállíttatni: „miszerént a sérelmi kérdésnek vitatása a felirásben mellőztetvén, csak azon óhajtás fejeztetnék ki, hogy a dolog bár ne történt volna! jövendőre nézve hasonló összeütközések elkerülése végett megkéretvén ö felsége, hogy az 1790. 26. törvénycikknek a vegyes házasságokról szóló rendeletét a közbéke kívánatainak megfelelő módon vétesse eszközlésbe, annál inkább, mivel az országos RR-nek nézete szerént a kérdéses törvénynek rendelete épen nem tilalmazza azt, hogy oly esetekben, mikor a catholieus pap a vegyes házasságra vallása elveinél fogva áldást mondani nem akar, a házasfelek az ő jelenlétében az evangelicus lelkipásztor által adassanak össze.“

Megnyílnék így az út a kormány előtt, a dolgot közmegelégedésre elintézni; ha e részben alkudozásoknak kell előremenni az* egyház fejével, azok is lényegesen könnyíttetnének, s majd később, mikor egyszer a vallásos tárgy új törvényes rendelkezések által fog eligazítva lenni, ez az intézkedés is törvénybe jöhetne. — Azon számtalan nehézségek pedig, melyek különben, akár ismerjük a dolgot sérelemnek, akár tagadjuk annak sérelmes voltát, bizonyosan bekövetkezendnek, teljesen cl lennének hárítva.

Meglehet, hogy én ezen sajnos következeseket nagyító üvegen keresztül látom: ez az üveg azonban nem más, mint hazámhoz való ragaszkodásomnak szemüvege; meglehet az is, hogy nem vagyok képes aggodalmaimat abban a mértékben éreztetni a mélt. fő RR-kel; mint a hogy azok keblemben léteznek: kénytelen vagyok azonban ismételve kimondani azon meggyőződésemet, hogy nagyobb és kényesebb collisio alig létezhetik, mint a mely ezen kérdésnek elhibázott eldöntése által az országot és az országgyűlést fenyegeti.

4. A szólásszabadságról

(A főrendeknél. 1840. ápr. 22.)

A szólás szabadságának fontos és országos kérdését, úgy mint az az előrement eseményekből kifejlődve, a jelen törvényhozás elébe felhozódott, én ezen országgyűlésnek elejétől fogva mindég főleg és kitűnőleg politikai kérdés gyanánt tekintettem.

Egy csomóban, maga összeségében, egész politikai jelentőségével s minden következéseivel együtt állott előttem mindég a dolog, s épen azért soha sem volt előttem a főkérdés az: váljon nem lehet-e, akár a királyi fisens tetteiben, akár a bíróság egyes lépéseiben egyes gáncsokra akadni, vagy pedig más részről ezen gáncsokat, törvényeink s törvényes gyakorlatink terjedelmes mezején könnyen található ellenokokkal megcáfolni? hanem inkább azt véltem mindenek előtt és mindenek felett megfontolandónak: mik lennének a KK. és RR. által célbavett lépésnek, ha az országgyűlési határozattá válnék, szükségesképeni következményei? — Azt kérdem magamtól: mi lesz az erkölcsi hatás, mik lesznek a politikai következések, ha a történt kormányi lépésekre, a történt bírói eljárásokra egy ilyen általános anathema fog az összes törvényhozás egyik fele által kimondatni? nem válik-e ez által lehetlenné a politikai vétségeknek bármely igazságos repressiója? nem lesz-e általa, úgy mint azt kevésbbé tiszta szándékok magya rázni s használni fogják, nekibátorítva s felbizgatva minden rósz indulat, minden rósz szenvedély? — szóval: nem leszen-e de facto behozva a büntetlenség, s az igazság kiszolgáltatása a rendes törvényszékektől elvéve, s egy szellemében, s irányaiban változékony politikai gyülekezetnek de facto általadva?

Ezeket a mérleg egyik serpenyőjébe vetettem, s hozzájok adám azt a meleg sympathiát, mely keblemben a szabadságnak minden nemei iránt s főleg a szólás szabadsága iránt öröklik, s melyet, mivel a szólás szabadsága tiszteletes gyakorlatának példái között nevekedteni fel, gyermeki koromból elhozott sajátom gyanánt tekinthetek.

Más részről azonban éretten s hosszasan megfontoltam azon hasisnak szélességét, melyen nálunk, municipalis alkotmányunknál fogva, a szólás szabadsága sarkallik; azt a teljes lehetetlenséget, hogy ezen jussa a nemzetnek bárki által is elnyomassék; az aránytalanságot, mely ezen országban a végrehajtó hatalom törvényes eszközeinek hathatóssága s más részről a törvényhatóságok jogai között létezik; a jó rend elvének országunkban! szerfelett gyenge állását; s latra vévén mind ezeket, hidegen, józanon, hosszasan megfontolván mind ezen tekinteteket, végeredmény gyanánt abban állapodott meg belső meggyőződésem, hogy a célbavett anathema és határozat s a tervezett felírás által a jó rend ügye sokkal többet vesztene, mint a mennyit a történt lépések a szabadság szent ügyének ártottak, és hogy a szólás szabadságán netalán ejtett sebek a szabadságnak ön rugó ereje által fognak orvosoltathatni, midőn ama csorba, melyet egy ily országos határozat a jó rend ügyének okozna, örökre helyrehozhatlan fogna maradni.

Ebben a szellemben és értelemben mondottam én azt többször ezen a méltóságos főrendi táblán: hogy a felírásnak elvei mellett kormányozni nem lehet, és teljességgel nem úgy és nem abban az értelemben, mint azt méltóságos gróf Viczay Hedrik úrnak magyarázni tetszett. — Mivel a KK. és RR. izenetében az áll, hogy nyilvánosság nélkül alkotmányos szabadság nem létezhetik, és hogy a szólás szabadsága az alkotmánynak legbiztosabb őrvéde, a tisztelt gróf úr azt

következteti, hogy én ezen elveket kárhoztatom, és csupán az ellenkező elvek mellett, t. i. nyilvánosság és szólás szabadság nélkül tartom a kormányzást lehetségesnek.

Igen sajnálom, ha a tisztelt gróf úr a politikai fellépésekben nem lát egyebet, mint azon általános elveket, melyeket minden politikai testület cégér gyanánt kitűzni szokott, s ha az ily lépéseknek jelentőségét ezen elvektől méri, nem pedig azoknak tettleges, szükségképeni, elkerülhetetlen következéseitől.

Az az én általam említett kormányzási lehetetlenség a fennforgó esetre nézve abban sarkallik, a mit ismétleni kénytelen vagyok, hogy a felírás elfogadásával lehetetlenné válik a politikai vétségeknek fenyítése; már pedig bármely ellensége legyek is a politikai repressiónak, — bármely igen tudjam is, hogy azt a közvélemény csaknem mindég és mindenütt kárhoztatja,— bármely igen bigyjem is ennélfogva, hogy ahhoz csak kényszerítve kell nyúlni, meg vagyok mégis győződve, hogy vannak esetek, hol az szükségessé válhatik, s ennélfogva veszedelmesnek tartok minden olyan lépést, mely által az az erkölcsi lehetetlenségek sorába helyeztetnék.

Egy más érdemes s általam őszintén tisztelt szónok azt mondá, hogy ezen theoriát csak azok pártolják, kik minden haladástól iszonyodnak, quj numulos curant, non rempublicam. — Én lévén az, ki ezen állítást itt először kimondottam, annak felősségét ország s világ előtt szívesen elvállalom, s bátran elvárom a tisztelt báró urat a haladási kérdések síkján a versenyzésre; — addig is pedig bizonyossá teszem, hogy ezen elveknek olyanok is hódolnak, kik — mint én - a múlt országgyűlésen eítörlött apró kilencedet egy szikrát sem siratják; egyszersmind pedig óhajtóm, hogy a tisztelt báró úr politikai ellenfeleinél, meggyőződésüknek más indító okait is szíveskedjék feltenni, mint azokat, melyek csupán magános érdekekben gyökereznek.

Visszatérvén beszédem fonalára, ismétlem: hogy azon magammal tett gondos számvetés után a tervezett felírást nem pártolhattam, egy azért, mert kemény alakját tekintve, előreláthatólag ismét csak épen ily kemény válaszra adhat vala alkalmat, és így a szakadást nemzet és fejedelem közt ismét csak nagyította volna; — más azért, mert úgy láttam, hogy az egyes szenvedőknek inkább árthata, mint használhata; — végre pedig azért, mert ezen tekinteteknél fogva a felírás egyetlenegy előrelátható tettleges eredménye nem lett volna egyéb, mint egy olyan országos határozat, melynek káros következései s jelentősége iránt véleményemet már fentebb előadtam.

Ezeken kívül ingatagnak láttam két alapot, mely nélkül ily felírást javulnom, már épen lehetetlen vala.

Mind azok által, melyek e tárgyban írattak és mondattak, soha sem láttam bebizonyítva azt, hogy az 1723. 9. törvénycikk szerkezetének általánossága a szólás szabadságának vétkeit a hűtlenség bűnei közül kirekeszti. — Még gyengébben áll pedig a dolog a felségsértési eljárásra nézve; mert hogy egy oly eljárás, melyet 50 esztendős gyakorlat igazol, s aely az ország rendéinek országos tudtával létezett, az annak nyomán hozott ítéletek erőtlenségére már magában elegendő ok legyen, arról magamat soha és teljességgel meg nem győzhettem: — hiányzott tehát reám nézve két oly föalap, mely nélkül a bíróság ellen kárhoztatólag fellépni puszta lehetetlenségnek tartom.

Ha már ezelőtt e színben állott előttem a dolog: mennyivel inkább kell így tekintenem azt azok után, mik legújabban közbejöttek! — Nem említem a kettős felírás iránt általunk tett javaslatot, ez a kérdés az azóta történtek által közülünk mintegy eltűnt; a mi egyébiránt az ellene irányzott vádakat illeti: azokra egy részben megfelelt már a mai vitatást megnyitott érdemes főispányi helyettes úr. s talpon látom magát a tisztelt indítványozót is, ki javaslatát igazolni tudni fogja.

Csak azon tanácsra van egy kis észrevételem, melylyel bennünket e tekintetben tisztelt gróf Viczay Hedrik méltóztatott szerencséltetni, a midőn a kérdéses indítványt veszedelmesnek nevezvén, nekünk azt javaslotta, hogy ilyenekkel jövendőre hagynánk fel.

A KK. és RR. e tárgyban lám igazságosabbak voltak irántunk; mert az indítványt el nem fogadták ugyan, s ellenerősségeiket előadják: de azt alkotmányellenesnek, vagy veszedelmesnek csak egy szóval sem nevezik.

A jó tanácsra nézve: azt én hálával veszem ugyan, de miután engemet a tisztelt gróf úr a dolog veszedelmes voltáról meg nem győzött, méltóztassék meg bocsátani, ha én az ily kettős felírást jövendőben is, midőn célirányosnak látandom, vagy magam hozandom javaslatba, vagy pedig ha más által javaltatik, s az véleményem szerént elfogadható, azt ezentúl is pártolandom.

Mellőzve tehát a kettős felírás kérdését, s csak a dolog érdemét, mint az legújabban kifejlett, tekintvén, szabad legyen azon hitemet kimondanom, hogy ezen országgyűlésnek két magas feladás jutott; egyik: helyreállítani a lelki békét ebben az országban; másik: ezen a haladásnak nekiindult nemzetet, az előmenetelnek és kifejlésnek ösvényén egy s — ha lehet — több lépéssel is. ismét előrevinni.

Ez utóbbi tekintetben nem volt országgyűlés, mely a jelenvalóval mérkőzhetnék: jó rend, ipar, közhitei, földnép sorsa, egész néposztályok helyezete, polgári törvények jayitása, üdvös intézkedéseknek voltának tárgyai. — Más még fontosabbakra nézve pedig lényeges előkészületek történtek. Nem tökéletesek talán mind azok, mik készültek, de biztos alap van letéve s jövendőre meg van adva az üdvös irány, a többi a jövőnek marad fenn.

A feladásnak ezen egyik része tehát dicséretesen meg van fejtve, s e tekintetben sem mi, sem a maradék, hála és tisztelet nélkül a kezdemény! jogot ily üdvösen gyakorló t. KK. és RR-ről nem emlékezhetünk. De mind ezen üdvös kezdeteknek gyökeret kell verni a hazában; a plántának sarjadozni, gyümölcsöknek érni kell; mind ez pedig csak a béke ölében történhetik: — ezen lelki békének helyreállítása tehát jelenleg a legfőbb cél, ennek szempontjából kell minden egyebet, és így a tervezett felírást is, tekinteni.

Ha valami, úgy ez a cél az, mely áldozatokat kivan és érdemel; — ez az, mely a jó hazafitól megérdemli az egyes vélemények azon Önmegtagadását, melyről itten mai napon emlékezet történt.

Jelenleg, hogy a király rescriptuma által már szólott, mik lehetnek a tervezett felírás felterjesztésének következései? meggyőzni a felséget az abban foglalt nézetek helyes voltáról? Ez a cél szent, az“ ügye igazsága felöl meggyőződött nemzet helyesen cselekszik mindég, ha kívánatainak sikerét reményli; de poli-i tikai lépéseknek és felszámításoknak bizonyos valószínűségen kell alapulni: most tehát, miután ö felsége azt mondja: „dum interjectam de libertate vocis publicae solicitudinem, in causa morae comitiornm horum esse intelligimus,“ és így, valamint ezen sollicitndo felől értesíttetett, úgy az egész dolog állását ismeri, és minden arra szolgáló erősségeket is bizonyosan tud, azt kérdem: hogy kezét szívére tévén, kicsoda az, ki ezen felírásra kedvező választ reményi? — Vagy talán az a reménység: segíteni a felírás által az egyes szenvedőkén, előmozdítani a közbékét? — Bizonyosan még kevésbbé.

Mi tehát, ami a felírástól reményltetik? Legfelebb tán az, hogy gát vettessék oly valaminek, minek kívánsága mindnyájunknak szívébe van vésve, még tán azoknak is, kik azt legkevésbbé ismerik meg; — másfelől pedig azon princípiumoknak országos határozattá alakulása, melyek a tervezett felírásban foglaltatnak. — De mivel ezen méltóságos főrendi táblának többsége ezen elveket helyesleni sem tudta, azt tehát, hogy ezeknek kedvéért egyezzen belé a felírásba, tőle kívánni méltányosan nem lehet, practicus sikere pedig a felírásnak senki

által ki nem mutattathatik, — bátor vagyok kérdezni: micsoda inditóok vezethetne bennünket e jelen körülmények között a felíráshoz! járulásra? — Okoskodásomnak e helyén ismét tisztelt barátommal báró Eötvös Józseffel találkozom. — A tisztelt szónok gazdag ecsettel festette azon gyászkövetkezéseket, melyek az országra háramlani fognak, ha nem járulván ezen méltóságos főrendi tábla a felíráshoz, a KK. és-RR. ezt a kérdést letenni kénytelenek lesznek.

Nem vizsgálom, hogy a letétel következései lösznek-e valóban oly sötétek, mint azokat a méltóságos bárónak festeni tetszett: legyen ez bár így, fog-e másképp állani a dolog, ha a letétel kedvetlen királyi resolutio következésében történendik? — Az az egy különbség lesz, hogy az általunk nem helyeselhető elvek országosan lesznek kimondva.

Említette a tisztelt szónok a bírák perplexitását, ha a letétel megtörténendik; — ám legyen, hogy a bírák perplexitása lesz a letétel következése: — de ha már a bírák perplexitásáról lehet itt a szó, kisebb lesz-e az, ha a letétel királyi válasz következésében történendik, és ha azon elvek, melyek még most csak a KK. és RR. elvei, országos elvekké fogtanak válni? — És így akármennyit fontoljuk a dolgot, a letétel következései között, ha a királyi válasz előtt, vagy pedig ha ez után történik ez a letétel, azt a különbséget, melyen a méltóságos báró egész okoskodása épül, feltalálni teljességgel nem tudom.

E helyre tartoznak méltóságos gróf Széchenyi Istvánnak egynémely észrevételei is. A tisztelt gróf úr megemlítette összeköttetésünk heterogeneitását s azon viszonyokat, melyek ebből következnek. — Ezen a tisztelt gróf úr által már többször előhozott kérdésre nézve az én hitvallásom, s erősen hiszem a mélt. grófé is, abban áll, hogy ilyen politikai összeköttetéseknek, számos jótékonyságaik mellett, egynémely árnyékoldalaik is szoktak lenni: hogy azonban, miután politikai biztos állást s külső veszélyek ellen bátorságot áldozatok nélkül elérni igen nehéz, ezeket az árnyékoldalakat a nagyobb jó kedvéért békésen kell viselni, s hogy következőleg az ilyen politikai szövetségekben élő nemzeteknek kötelessége, azt, ami az ily összeköttetésekből szükségképen foly, bona fide elfogadni s teljesíteni; — az egyes emberek tiszte pedig, ezt a gondolkozás! módot tehetségük szerént könnyíteni s eszközölni.

A józan, kibékéltető, kiegyenlítő politicának gyakran csak századok múlva elérhető magas feladása pedig az: az ilyen politikai összeköttetések viszszás következései közül mind azt, ami egy vagy más résznek fájhat, lassanként — a mennyire lehet — eltávoztatni. -— De bármi igazak legyenek ezek, s legyen bár igaz az, mit a méltóságos úr a „szemüvegek különbségéről/' a „radicaiis curáról“ s a „fractio panisról“ mondani méltóztatott, — szabad legyen azt kérdeznem: hogy a fennforgó esetre nézve mind ezek mit bizonyítanak? — Ha felmegy a felírás, meg fog-e szűnni a szemüvegek különfélesége? meg lesz ez által a fractio panis? eszközölve lesz-e a radicaiis cura? el lesznek-e enyésztetve a heterogeneus összeköttetés minden káros következései? — vagy talán inkább csak az lesz az eredmény, hogy arra, ami most csupán a KK. és RR. sajátja, országos bélyeg üttetvén, kormány és nemzet közt még nagyobb lesz a szakadás, mint most, s a per, mely most a statusok és főrendek táblája közt van, az ország és fejedelem közt fog folyni.

Ajánlá nekünk a méltóságos gróf úr a „non moramur“-t, s erre nézve egy más érdemes tagban is pártolóra talált. — Sokat mondhatnék én az iránt, miért nem vagyok én barátja a „non moramur“-nak: mivel azonban e részben egy sokkal kisebb érdekű tárgyra, t. i.-a mezei rendőrségre nézve, hol tulajdonképen elvről szó nem is volt, ezen méltóságos főtáblának azon tagjai, kik rendszerént a méltóságos gróf úrral szoktak szavazni, tegnapi napón engemet már megelőztek, szabad legyen e tárgyban! felvilágosítás végett a méltóságos urat hozzájuk utasítanom.

De még kevésbbé, mint gróf Széchenyi úrral, foghatok kezet nagy részben azokkal, mik méltóságos gróf Batthyány Lajos úr által előhozattak. — Ez tulajdonképen onnan van, mivel az álláspont, melyet magunknak választottunk, tökéletesen különbözik.

A tisztelt gróf ezen főrendi táblát negatív nagyságnak tekinti; én ellenkezőleg valami igen positivumnak: igen természetes tehát, hogy előzményeink így felette különbözvén, következtetéseink is messzire elágaznak egymástól. — A közvéleményt, kivált mikor az tapasztalás és próbatételek által valóságos közvélemény gyanánt állandóul mutatkozott, nálamnál mélyebben senki sem tisztelheti, én azt a politikai felszámításoknak — kivált alkotmányos országban — legfőbb elementuma gyanánt tekinteni: annyi erőt azonban semminek a világon, és így még a közvéleménynek sem tulajdoníthatok, hogy azzal szemben a törvényhozó test bármely ága is magát merő eszközzé lealacsonyíthassa.

Legkevésbbé tartom pedig törvényhozói működések biztos zsinórmértékének a Kárpát ormaitól a Száváig terjedő fogcsikorgatásokat, és sajnálatraméltónak nyilvánítanám azt a törvényhozást, mely ezen indulat-szülte ösvényen kívánna indulni.

A mélfóságos gróf úr azt az álhatatosságot, melylyel ezen tábla többsége elveihez ragaszkodik, makacsságnak nevezte; — én méltányosabb akarok lenni, s férfias szilárdságnak nevezem azt a lelkesedést, melylyel a méltóságos gróf úr ön elveit védi.

Azon ide talán nem egészen alkalmazható francia mondásnak pedig: „qui' il ne fant pás étre plus royaliste, que le Roi“ — szabad legyen egy más francia példabeszédet ellene szegeznem: „fais ce que dóit, advienne que pourra.“ — Ezen igazság a tisztelt gróf úr nemes characterével bizonyosan egybeliangzásban van, talán már gyakorlottá is, s jövendőben gyakorlani, politikai pályáján alkalma még bizonyosan gyakran lészen. — De azt sem hiszem, méltóságos fő RR. hogy ezen felírásra a szólásszabadsága biztosítása tekintetéből szükségünk legyen.

Az a kormány, mely a történt lépést tette, mely ily reményekre buzdít, következetlenség nélkül ezen útról többé le nem léphet, a békét, melyet maga helyreállít, könnyelmülegfel nem zavarhatja, a haladás törvényeit nem hagyhatja helyben csak azért, hogy ezen haladás legbiztosabb eszközét, a szólás törvényes szabadságát, elfojtsa, — municipalis alkotmányunk ezen szabadság gyakorlatára széles mezőt nyit, kormányunknak azt a magas feladást, mely neki ezen körülményekkel szemben jutott, maga egész kiterjedésében érteni s felfogni kell. — A vértől dagadó ereknek szaporább ütése nem halálos betegségneksymptomája, hanem inkább élénkebb egészségnek jele, s a közvélemény állapotában egy bizonyos ingerlékenység nem kivételes, hanem rendes és szükségképeni állapotja az alkotmányos országnak. — Célzatai tisztaságának tudatában legyen elég ereje a kormánynak megvetni egyes vakmerő kikeléseket.

Ha azonban mind ezeknek ellenére ismét szigorú lépésekhez volna kénytelen a kormány nyúlni, azok után, a mik történtek, már most eleve azokat teszem ezért felelősökké, kik a kormányt abba a keserű dilemmába tennék, hogy kénytelen legyen a maga lealacsonyitása s a rend veszedelmeztetése, vagy pedig olyan módoknak használata között választani, melyeket az országnak s törvényhozásnak nagyrésze kárhoztat.

De nem akarom én ezt a képet tovább festeni; mert hiszem, hogy az valósodni nem fog, — hogy a közvéleménynek igazgatása tiszta és bölcs kezekben fog maradni, — s hogy ezek üdvös befolyása mellett az a három esztendő, mely bennünket a jövő országgyűléstől elválaszt, békés kifejlődés, lépcsönkénti előhaladás, hideg és józen vitatásoknak lesznek epochája. — Ha lesz szükség a szólászabadsági kérdésekre nézve törvényt hozni, azt az intézkedést, melyet

jelenleg, recentibus odiis, talán csak tökéletlenül lettünk volna képesek eszköz leni, józanabb s hidegebb fővel leszünk tán képesek létre hozni.

Addig pedig bátran ismétlem állításomat, a nélkül, hogy a meghazudtolástól félnék: szabadságaink, s ezek közt szólásszabadságunk is, se nem ettől a felírástól, se nem a kormánytól függnek, függnek magunktól, függnek a nevekedő közértelmességtől, függnek attól, a mit a franciák „r a is on publique“-nek neveznek. Nincs itt mélt. fő RR. tudtommal legalább, semmi előre kicsinálva; ha inéit, gróf Széchenyi úr a kiesinálás alatt azt érté, hogy előre tudva vannak itt a többségek: úgy, alkotmányos állapotokbani jártassága szerént maga magának legjobban megfelelhet; mert igen jól tudja, hogy ez alkalmasint mindenütt így van. Csak az fájhat tehát ebben az állításban, hogy itten szemrehányásként van előhozva az, mi mindenütt létezik, a dolog természetéből foly, s a mit a tisztel gróf úr, mikor majoritásban van, maga is igen jól tud és gyakorol. — Befejezem ezzel kelletinél továbbra terjedt beszédemet. Epén úgy, mint gróf Batthyány Lajos előtt, semmi sem drágább előttem a szabadságnál, politikai jogaim nem szentebbek előttem, mint politikai kötelességeim, a nemzet békéje mindenek felett szívemen fekszik, hiszem és vallom azt: s a l u s p u b l i c a s u p r e m a l e x e s t o: de mind a mellett a mélt. gróf úrral nem szavazhatok. — Én a felírást a jó rend szempontjából a jövendőre nézve károsnak, a szabadság biztosítása érdekében feleslegesnek, a közbéke helyreállítása szempontjából gátlónak s hátráltatónak tekintem, s ezeknél fogva, valamint azt eredeti formájában nemxpártolhattam, úgy mostani bővített alakjában sem pártolhatom.

Gr. APPONYI GYÖRGY.

Szül. 1808. dec. 29. Az udvari cancellariánál hivatalnokoskodván, 1840 óta a kir. tábla bárója volt; az 1843 4-diki országgyűlésen pedig az időközben elhalt gróf Dessewffy Aurél helyett, a conservativ párt vezérévé emelkedett. A conservativ tendentiák érvényesítésére ez időben kedvező ürügyet nyújtottak a megyékben elharapódzott zavargások, melyek a kormánypárt által divatba hozatva sokszor véres kicsapongásokká fajultak. Ezen anarchia elnyomása, s a rendnek a szabadság érdekében! visszaállítása lön tehát fennen hirdetett jelszava e pártnak, célja pedig a szabadelvű ellenzék megtörése, s az életfeltétellé vált haladás megakadályozása.

Erős kormány volt a jelszó, s midőn Apponyi gróf 1845-ben Mailáth mellé adatott, aleaneellári címmel ugyan, de főeaneellári hatalommal, megszületett, a hirhedett administrator! rendszer, mely a megyei alkotmányt „kreishauptinanni“ kaptafára ütve, méltán tekintetett merényletnek az alkotmány ellen, s mely szülőoka volt azon inderültségnek, mely 1848-ban forradalomba tört ki.

Apponyi gróf végre, bukása után visszavonult pártjával együtt, várva, hogy a szabadelvű eoalitiói ministerium a radikális párt által végletekre szorítva, neki nyissa meg a kormányra az utat. De másként történt; — és Apponyi gróf a Bachrendszer alatt részt vett pártjának mindazon magán úton, ministeri salonok és theaestélyeken végbevitt kísérleteiben, melyek a nemzet alkotmányát vissza igyekeztek szerezni. 1860. májusban a megerősített birodalmi tanács tagjává neveztetett, s itt tartá, — de német nyelven — legszebb beszédeit. Részt vett az októberi diploma keletkezésében, 1861-ben országbíró s a felsőház elnöke volt, s most az $186^{5}/_{6}$-diki országgyűlésre képviselővé választató magát, hogy a kormánynak pártot szerezhessen. Apponyi gróf díszpéldánya azon conservativ aristocratiának, mely szellemmel felkészülten, szívós kitartással küzd a hazai alkotmányért, melyben privilégiumai gyökereznek.

1. A szólásszabadságról.

(A főrendeknél. 1840. apr. 22.)

A ki a szólás szabadság iránt a két tábla között eddig váltott izeneteket tekinti, ezeket szenvedély nélküK, egyeztető lélekkel s részrehajlatlanul vizsgálja, meg fog győződni arról, hogy a mélt. főrendek a szólás törvényes szabadsága ellen soha sem nyilatkoztak, sőt azt — a mint önérdekükben fekszik — mint alkotmányunk fő támaszát s paizsát teljes épségében és sértetlenül fentartani mindig kívánták.

Izenetiikben a mélt. főrendek nem állítottak fel egyéb elveket, s nem védelmeztek egyebet, mint azt. a mit a rend s nyugalomnak fentartására és esak ezekből eredhető jóllétnek eszközlésére elkerülhetetlen szükségesnek tartanak: következésképp a KK. és RR. izeneteiben foglalt némely elvekhez, melyek a szólás törvényes szabadságától igen elkülönözhetők, s melyek nélkül a szólásszabadság egész törvényes épségében fenállhat, — esak azért nem járulhattak, mivel ezen elvek mellett a mélt. főrendek a polgári rendnek állandóságát lehetetlennek tartották, — mert azon elvek által meggyőződésük szerént a békés és biztos létnek kedvezményei veszélyeztetnének, hazánkban az annyira óhajtott kifejlés és haladás helyett esak politikai szenvedélyek uralkodnának, s habár ezekben, — más országok szomorú példáit követve — haladnánk is, épen az ilyenmű haladás által a közhasznú s a jólétet emelő intézkedésekben inkább vissza lépnénk.

Szemök előtt tartották a mélt. főrendek azon tagadhatatlan igazságot: hogy könnyebb elveket kimondani, mintsem ezeket visszavonni, s ezeknek, mikor már létre jöttek, káros következéseit elenyésztetni.

Kérdezhetné valaki: melyek azok az elvek, melyekhez a mélt, főrendek nem járulhatnak? Nem találom ugyan magamat elégségesnek arra, hogy untatás nélkül mindazon elveket s ellenvetéseket, ismételjem, melyek e helyen már több ízben előfordultak: egyre vagy másra mindazáltal nézeteimet előadni bátor leszek.

A KK. és RR. midőn az 1790. 12 s hazánk egyéb törvényeit sértve látják, az által, hogy fejedelmünk egyes személyeket, kik — véleménye szerént — a közrend s alkotmány ellen vétkeztek, felelősekké tett, — nem akarják fejedelmünknek azon tagadhatatlan jogát és szent kötelességét általában kétségbe hozni, mely szerént a vétkesnek tartott polgárt törvényes bírája elébe állítani tartozik; — hanem a sérelmet esak abban helyeztetik, hogy az utolsó években több polgártársaink oly beszédekért, melyeket a köztanácskozások helyén nyilván tartottak, — perbe idéztettek.

Igen tudom én méltányolni érzésüket mindazoknak, kik ott, hol minden hazafi véleményét s meggyőződését nem esak kijelenteti, de ezt a haza javára nyilatkoztatni tartozik is, ezen jogot s kötelességet erőszak s önkényes korlátoktól menten akarják tartani; — igen osztozom én vélekedésekben mindazoknak, kik erős kormányt kívánnak ugyan, de ennek erejét s a közrendnek s nyugalomnak alapját nem a véleménynek elnyomattatásában, és szerfeletti korlátoltatásában, hanem a nemzetnek fejedelméhez való szüreteiében és fejedelme iránti bizodalmában helyeztetik: de épen azok, kik a szólás szabadságát csak hazáuk javára kívánják fordítani s fentartani, nem menthetik azt, ki ezen szép joggal hazánk kárára visszaél; — épen azok kik a fejedelemhez való szeretetet és bizalmat fökinesnek s az állomány rendíthetlen alapjának tekintik, nem menthetik azt, ki ezen érzéseket rágalmak által polgártársainál elfojtani, a szenvedélyeket feléb-

veszteni s polgártársaiban gyűlölséget gerjeszteni igyekszik, — s következésképen nem vádolhatják a kormányt, ha ily tettekért valakit törvényes bírája előtt felelőssé tesz.

Nem tartom én a közállomány alacsony, alattomos ellenségét (noha azt is mindig kárhoztatni fogom) oly veszedelmesnek, milyennek az e teremben összehasonlitólag már állíttatott, — mert annak alacsony eszköze ismét csak alacsony érzésű s rósz indulata embert mozdít; — de az ékes szónok midőn számos hallgatók előtt nyilván fellép, az egyenesség s igazságnak látszatja s köpenyege alatt szórhatja el a legveszélyesebb elveket, a legméltatlanabb rágalmakat, melyek a bizodalmát sok nyugodt elmében csökkentik; melyek nem ritkán a legjobb de heves és szenvedélyes indulata polgárt, melyek a vak sokaságot elragadják. Váljon nem vétkes-e az, ki — habár köztanácskozások helyén szólamlik fel, — a közvéleményre ily módon hatni törekszik? ki a közállománynak főtámaszait, a fejedelemhez való szeretet és bizodalmát, ily eszközzel elfojtja?, s váljon arra, hogy egy ily személy bűnösnek tekintethessék, szükséges-e, hogy ellenséges szándéka és rósz akarata rögtön végre hajtassák? vagy a szóra mindjárt a tett következzék? vagy talán nem sajtja-e az ilyent mind az is, s nem felelős-e mind azért is, mit rágalmai által eltévesztett, s lázítása által felingerlett polgártársai — bár más időben s más helyen — a közállomány ellen művelhetnének?

Nem mentheti fel az ily szónokot a felelősségtől az: ha szavait, vagy beszédjét magyarázni, vagy visszavonni kényteleníttetik; mert vannak oly szavak, oly beszédek, melyek már az által, hogy kimondattak, céljokat elérték, — melyeknek behatása s következései az által, hogy visszavonattak, .többé el nem enyészhetnek.

Nem mentheti továbbá az ily szónokot az, a mi közönségesen állíttatni szokott: „hogy ő nem a fejedelem, de esak a kormány ellen lépett fel, mert a fejedelem sérthetetlen/'

Azt, hogy miért nem lehet épen hazánkban a kormányt fejedelmünktől elválasztani, bölesebb, nálamnal ékesebb szólók kimerítve adták elő más alkalommal, — elég legyen esak azt említenem: hogy ha ezen ürügy alatt mindent lehetne művelni s mondani, a mi által közvetve mégis a király szentsége is sértetik, — a fejedelemnek sérthetetlensége ezentúl nem lenne többé kiváltsága a királynak, hanem kiváltsága lesz a rágalomnak, mely ezen szín alatt mindent büntetlenül követhet el.

Igaz ugyan, hogy nem mindig rósz szándékból indul ki az, ki rósz akarat által vezéreltetni látszik, — sokszor merésznek tarthatjuk azt, ki tudatlanságból bajt könnyelműen okoz, s nem fontolja meg azt, hogy ő is örökösödik azon zavarból, melyet előhozott: mind az által, az ilyen, bár. enyhítő körülményekre csak a törvényes bíró tekinthet, mikor vétkes elébe állíttatik, de a fejedelem — fennmaradván neki a kegyelem jusa — ilyen polgárt, akár könnyelműségből s tudatlanságból, akár rósz szándékból vétkezett, legyen ez bár hatalmas és előkelő, bár szegény és alacsony születésű, — hacsak részrehajlásnak s önkénynek gyanúja, vagy gyengeségnek látszatja alá esni nem akar, törvényes bírája elébe állítani köteles, s ezen kötelességének teljesítésében nem gátolhatja az országlószéket a könnyen úgy nevezni szokott, de sokszor igen félre értett közvéleménynek szava.

Tagadhatlan, hogy a józan értelemben vett közvéleményt, mely a jót néha legigazságosabban magasztalni, aroszat pedig kárhoztatni tudja, figyelem nélkül hagyni nem lehet: de épen a közvéleménynek kiösmerésében nagy a nehézség; a mindennapi esetek s az évrajzok számos lapjai bizonyítják azt, hogy többnyire mikor a hatalom a rend elleni tetteket vagy igyekezeteket szigorúan sújtani kénytelen volt, a történteknek szomorú, de természetes következései nem azoknak tulajdonittattak, kik a közállomány ellen felkeltek, kik a törvényt sértve, a békét

és a közcsendet felháborították, sok polgártársaik éltöket s vagyonukat veszélyeztették, hanem azon tisztviselőknek kellett szemrehányásokat tapasztalnak, kiket hivatalos kötelességük, meggyőződésük s lelkiismeretük kötelezett arra, hogy a békezavarókat a törvény előtt felelősökké tegyék, s a bűnöst reájok kimondják.

Az ily közvélemény, mely a bűnösnek kedvéért az igazság kiszolgáltatása ellen nyilatkozik, szabályul nem szolgálhat.

Midőn tehát a KK. és RR. azon véleményéhez, mely szerént abban, hogy némely polgárok, köztanácskozás helyén tartott beszédeikért, a kormány által törvényes bírájok előtt felelősekké tétettek, sérelmet helyeztetnek, — nem járulhatnék, — átmegyek még a KK. és RRnek a felségsértési és hűtlenség! perekben tapasztalt bírói eljárásból eredt aggodalmaikra.

Nem fogom én ismételni mind azokat, melyeket e részben is már többször s bölcsen előhoztak, s melyek csak abban pontosulnak: hogy a mélt. főrendek a bírák függetlenségét s az ítéleteknek sérthetetlenségét szem előtt tartván, az ítéletek érdembeli taglalásába nem ereszkedhetnek, meg vannak mind az által győződve, hogy miután a törvényszékek eljárásukban a sok évi gyakorlathoz szorosan ragaszkodtak, őket a hazának vádolni, sem ítéletöket törvényellenesnek állítani nem lehet.

De miután ismételve vádoltatott ezen főtábla, hogy a tekintetes KK. és RR. a kérdésben lévő perekből és ítéletekből származott aggodalmukat figyelemre nem méltatta, s a KK. és RR. állításaikra s ellenvetéseikre nem is felelt légyen, el nem hallgathatom azt: hogy nincsen a mélt. főrendek közül senki is, ki hazánk polgáraiban létező bármely aggodalmat megszüntetni, s a bizodalmatlanságot megszüntetni nem kívánná, — ki válaszainkat tekinti, látni fogja, hogy a KK. és RR. állításaira s okoskodásaira feleltünk, s pedig nem általános elvekkel, de törvényeinken alapult okokkal, — igen méltánylották a főrendek a képviselői tábla többségének aggodalmait, gondoskodtak is azoknak megszüntetéséről, de csak a törvényszabta ösvényen kívántak maradni.

Felszólitották azért a t. KK. és RRet, hogy a mennyiben a történtekből eredt aggodalmukat a bírói eljárásra nézve ez megszüntethetné, a jövendőre nézve idvességes törvényeknek alkotásában megegyezni méltóztassanak.

Bátor vagyok a mélt. főrendeket harmadik válaszukban foglalt azon loyalis és egyeztető felszólításunkra emlékeztetni, melyben — hogy az izenet szavaival éljek — azt nyilatkoztatták: „hogy a mélt. főrendek az említett perek és azokban hozott Ítéletek iránti nézeteiket egyedül azoknak a fenálló törvényekhez, s a divatozó hosszas gyakorlathoz! viszonyaik szempontjából kifejtett véleményeiknek, nem pedig egyszersmind olyanoknak, melyek az új törvények alkotásában vezérfonalul s alapeszmékul szolgáljanak, kívánták légyen tekinteni a keletkező új törvények alkotásában; azonban semmi más, mint általános igazságú alkotmányos elveket, s a józan szabadságot és jó rendnek fentartását egyaránt biztosító nézeteket követni kívánnak. “

Méltán fájlalhatjuk is, hogy a t. KK. és RR. ezen bizodalmas felszólításunkra reá nem állottak; mert — úgy vélem — szent kötelessége a törvényhozásnak, mind azon okokat eltávoztatni, mind azon hiányokat pótolni, melyek a történtekhez hasonló esetekre, s így új aggodalmakra, ingerültségre s bizodalmatlanságra alkalmat nyújtanak.

Ez lett volna a jelen törvényhozásnak legszebb, legszentebb feladása! Váljon megfelelt-e a törvényhozás kötelességének, ha a törvényekben letező hiányokat pótolatlan hagyta? — s ki fogja a felelősséget magára vállalni, ha ez által az okoztatik, hogy hasonló szomorú esetekben — melyektől őrizzen az isteni gondviselés! — törvényszékeink épen úgy eljárni, s épen úgy ítélni fognak, a mint azt tették, s ezt tenniök kellett, törvényeink mostani állásánál s az eddigi

divatnál fogva? — s végre, ki fogja a felelősség súlyát magára vállalni, ha ezen tárgyak a helyett, hogy üdvösséges törvények által hazánk javára elintéztettek volna, — minden határozat nélkül az ingerültségnek s bizodalmatlanságnak tápláló eszközei maradnak, vagy ilyenek gyanánt használtatni fognak?

Nem volt talán senki szeretett hazánkban, ki ezen országgyűléstől épen a felségsértés és hűtlenség! perekre nézve új törvényeket nem várt, nem óhajtott volna, s bátran állíthatom, hogy a mélt. főrendeknek ezen hazafiúi kívánata s többszörözött felszólítása honunkban sok viszhangra talált.

De hogy hosszas előadás által a mélt főrendek türelmével vissza ne éljek, vélekedésemet oda jelentem ki röviden, hogy a mélt. főrendek által eddigi izeneteikben nyilatkoztatott elvekhez ragaszkodom.

2. A magyar nyelv ügyében.

(A főrendeknél. 1843. nov. 14.)

Mindazokból, melyek eddig mondattak, mind inkább meggyőződtam arról, hogy nyelvünk és nemzetiségünk ügye felett köztünk nem forog fenn semmi különbség, és hogy e részben egyetértőleg járulhatunk már ma ő felsége kegyes színe elébe. Több szónokok azt bizonyítják, hogy a nyelv tárgyában a dolog lényege a két tábla közt el van döntve, és hogy a többi kérdések már nem lényegesek; — magam is ismétlem azon meggyőződésemet, hogy a nyelvünket illető kérdések nemzetiségünk szilárdítására, és anyanyelvünk honunkban kellő felemelésére a két tábla közti egyetértéssel el vannak már döntve, sőt hogy a mlgos fő RR. egyetértés kedvéért a kapcsolt részek irányában a nem csekély gyakorlati akadályoknak és kedvetlen következményeknek tekintését is elmellőzték, vagy a t KK. és RR. kívánatainak alárendelték. Hátra vannak még némely kérdések, melyek, mint mondatik,nem lényegesek; s ezek miatt függőben maradnak azok, mikbe az egyetértés már eléretett, s mik a nemzetnek legforróbb óhajtásait foglalják magokban, és itt kell keresnem okát annak, hogy a m. fő RR eddigi ellentállása oly szigorún kárhoztattatott, hogy mind azoknak, kik a t. KK. és RR. javaslatihoz járulnák, előadásaikat oly lelkesedéssel üdvözlik.

Igen aggasztó volna állásom és mindazoké, kikkel egy véleményben vagyok, hogy ha állna azon vád, hogy érdektelen és nem lényeges kérdések miatt mi a nemzet legforróbb óhajtásának — a legszentebb ügynek felterjesztését akadályoztatjuk, — de szinte azon súlylyal terhelné ezen vád azokat is, kik oly érdektelen és nem lényeges kérdések erőtetésével a mondott szent ügyet azoknak kivívásától feltételezik, s felfüggesztik.

E tárgyban, mely a kedélyekreo ly élénken hat, mely annyi érdeket, annyi nemes érzetet előmozdíthat, — hanem legérzékenyebben megsérthet is — a törvényhozásnak a legnagyobb kímélettel, legnagyobb figyelemmel kell eljárnia, és ha valahol, itt kell kikerülni a keserű vitát, és oly elvek felállítását, melyek elméletileg tekintve a dolgot, ha alapjok volna is, gyakorlatilag a céltól, az üdvös céltól eltávoztatnának, és sajnálatra méltó összeütközésre vezetnének.

Ezen szempontból indulva ki — kerülvén ezen elveknek vitatását — meggyőződésemet csak arra szorítom, hogy a hátralévő kérdéseket nem tekinthetjük ugyan lényegeseknek anyanyelvünk és nemzetiségünk érdekében, de annál lényegesebbek Horvátországra nézve és annál lényegesebbek általánosan magasabb szempontból nézve hazánkra nézve is azon harmónia és szellemi egység tekintetéből, melyet alkotmányos rokon nemzetek között helyre állítani, és szilárdítani szinte oly kötelessége a törvényhozásnak, valamint azt kockáztatni,és veszélyeztetni a legnagyobb hiba volna. Figyelmünket el nem kerülheti,hogy a mondott nemze-

tek között ingerültség, és nemzetiségi féltékenység létez, és hogy az országban a miatt pártok keletkeztek; de bármint fájlaljuk azt, de bármennyire hajlanánk is nemzetünk ügyéhez,mind a mellett megvallom,hogy feladásunk nem az: vizsgálni hogy melyik részről okoztatott ezen állapot? — nem lehet hivatásunk: vádakkal terhelni az egyik vagy másik részt, mert azt tartom, hogy az, a mit Liptómegye tisztelt főispánja előhozott, hogy egyes tettek által okozott gyülölség az egész nemzetre vitetett át, mind a két nemzetre alkalmazható; s valamint igaz, hogy hibásan történt Horvátországban, úgy más részről meg kell vallanunk, hogy egyes horvátok által tett hibák vagy tettek miatt a gyülőlséget az egész nemzetre áttenni szinte oly hibás.

Nem azt kívánom tehát, hogy egyik vagy másik részt vádoljuk, s ez által öregbítsük, és örökítsük a bajt, hanem azt hiszem, hogy a törvényhozásnak kötelessége a kedélyeket lecsillapítani, idegenkedéseket megszüntetni, az egyetértést helyreállítani.

Teljesitjük-e azt akkor, ha — miután mindazokat, miket nemzetiségünk és nyelvünk kiterjesztésére kívánni természetes jogunk volt — azonkívül mind azokat, miket — noha a környülmények nem igen kedvezők — kívánni csak lehetett, megállapítottuk úgy, hogy azok esak ö felségének sanctiójától függenek: ha mondom, mind ezek után olyanokra is terjesztjük ki törvényjavaslatainkat, melyek által nyelvünk és nemzetiségünk legkevésbbé sem mozdittatik előre, más részről pedig a társországokban a nemzetiségi municipalis állás iránti féltékenység ébresztetik s a bizodalmatlanság neveltetik és a társországok ellenünk felingereltetnek?

Nem az a kérdés m. fő RR 1 kell-e nemzetiségünk és anyanyelvűnkre nézve rendelkezni? mert ha olvassuk az e részbeni törvényjavaslatokat, látni fogjuk azt, hogy mindent elértünk már és mindazokról rendelkezhetünk, miket csak kívánni lehet, — hanem az a kérdés m. fő RR! e helyen szükséges-e a társországokat belviszonyaikra — mondom e helyen megszorítani? — szükséges e a társországi munieipalitásokat e helyen taglalni? javasolják-e a körülmények azt, és nem fogunk e hazánknak a társországok elidegenítése által szinte annyit ártani, a mennyit nemzetünknek a már el fogadott javaslatok által használhatnánk, ha ezeknél maradnánk? Nem elvek felállításáról, nem elvek kivívásáról van itt szó, mint azt Liptómegye tisztelt főispánja előadta, — nem a horvát érdeket akarjuk mi a magyar nyelv irányában a t. KK. és RR. ellenében védelmezni; hanem itt csak arról lehet szó, hogy tanácsos-e, ajánlják-e a körülmények, hogy a társországokat magunktól elidegenitsük?

Nem kételkedem m. fő RR! hogy ezen szavaim sokak által talán félremagyaráztatni fognak: mert azon szerencsétlen időszakban élünk, hol midőn egy részről a vélemények iránti legnagyobb türelem és tisztelet koveteltetik, az ellenvélemény azonban gyanusittatik, gúnyoltatik és kárhoztatik, nemzet és nemzetiségünk elleni törekvéseknek tekintetik az: mi épen a nemzetnek legszorosabb érdekében jávaltatik, prokátori fogásnak neveztetik az, mi az igazság és méltányosság alapján felálíttatik, de mind ezek az egyenes úttól a m. fö RR. el nem riasztják, s azt vélem m. fő RR! hogy valamint prokátori allegatióval égy nemzetnek létét és nemzetiségét fen tartani nem lehet: úgy másrészről prokátori megtámadással egy nemzetnek létét és nemzetiségét megszüntetni és elfojtani sem lehet. Ily módon méltóságos fö RR! nemzeteket magunkhoz simítani nem fogunk — mint azt Liptómegye tisztelt főispánja kívánja, és magam is osztom e véleményét L — ily módon a más nemzetiséget ébreszteni, ily módon a nemzeteket ingerelni,, fogjuk, de hódítani nem. j

Az országgyűlésnek gondolom most legszentebb feladata volna az: hogy mind ezen kétséget és ingerültséget szüntesse meg, s e részben sem osztozhatom Lip-

tóm egye tisztelt főispánjának véleményében, hogy azt ne főrendi tábla tegye, hanem azt ő felségére bízzuk.

Azt vélem, hogy Horvátországot sokkal hathatósabban fogja megnyugtatni az, ha nem ő felségének hatalmas panacsolatja, hanem a magyar nemzetnek méltányossága fogja biztosítani jövő állását; mindazáltal nem titkolhatom el csudálkozásomat e részben: hogy ugyanazon tisztelt szónok, ki utolsó alkalommal hosszas előadással a kormánynak hibáit Horvátország irányában igen nagyon fejtegette, most a kormány hatalmas parancsában helyezi bizodalmát; de hogy hosszas ne legyek, ki kell nyilatkoztatnom azt, hogy a szerkezetnek vagy inkább törvényjavaslatnak G-ik §-át az előadottaknál fogva úgy kívánom módosítani, hogy a nélkül, hogy nyelvünk és nemzetiségünk ügyének ártana, a nélkül, hogy Horvátországban valamely, mireánk nézve kellemetlen, és kedvetlen változtatásokra felhívhatna — mitől sokan félni látszanak; más részről olyast se foglaljon magában, mi épen megszorító rendelése által Horvátországban reaetiót szülne. Méltán reménylem m. fő RR! hogy ezen a legőszintébb óhajtásokból eredett indítványt a t. KK. és RR. elfogadandják; nem csökkenti pedig ezen reményemet a következetlenségből merített okoskodás, s megjegyzem, hogy ezen okoskodás, valamint a jogkérdésben a praescriptio használtatni szokott, többnyire politikus kérdésekben csak akkor hozatik fel, midőn más fontos és törvényes okok hiányzanak.

Véleményem szerént a következetlenség vádjának annyival inkább nines helye itt, mert noha tagadhatlan az, hogy ezen szerkezet a mlgos fő RRtől keletkezett, tagadni nem lehet más részről azt, hogy a t. KK. és RR. az előzményt, melyen ez alapult, el nem fogadták, sőt még most sem fogadják el ezen szerkezetet úgy, mint a m. fő RR. kívánják.

Mindenesetre pedig Csanádi püspök ő n. inlga indítványa a t KK. és RR. kívánatához sokkal közelebb áll, mint a mlgos fő RRnek előbbi javaslata, annálfogva azt egész kiterjedésében pártolom.

3. A börtönrendszer ügyében.

(A főrendeknél 1844. apr. 18.)

Nem tartom szükségesnek a mltgos fő RRet figyelmeztetni azon sok hiányokra, melyek az igazság kiszolgáltatásában főként a bűntettekre nézve hazánkban léteznek, és melyek a közbátorság s a személyes biztosság tekintetében hazánkra nézve igen nyomasztók.

Szükségtelennek vélem figyelmeztetni a mlgos fő RRet azon szomorú állapotra, melyben tömlöeeink nagyrészben vannak: mind ezen fogyatkozások, midőn e kérdés először került tanácskozás alá,eleven színekkel elő voltak adva,és valamint az akkori tanácskozás úgy a mltgos fő RRnek izenete eléggé bizonyítják, hogy a mltgos fő RR. azon bajoknak méltánylásában és azok orvoslására való törekedésben bizonyára hátra nem maradtak. ' i

Midőn tehát a tek. KK. és RR a mlgos fő RRet a nemzet feszült várakozására és kívánságára figyelmeztetik, ezt nem tulajdoníthatom másnak, mint a célnak eszközökkel való összezavarásának: mert hogy a nemzet a börtönök kijavitását, úgy a büntetőtörvénykönyv kidolgozását, és a büntető eljárás elrendezését méltán kívánja, tagadhatlan; mindazáltal, hogy a nemzet épen a magányrendszernek általános behozatalát kisérné feszült várakozással, és hogy a nemzet kívánatát ép a magány rendszer behozatala által lehetne csak kielégíteni: ez azon állítások közé tartozik, melyeket bebizonyítani nehéz volna.

Ha szintén elhihetném is azt, hogy ezen rendszernek ha nem is tökéletes ismerete és tudománya, hanem csak némi fogalma is annyira elterjedt volna ha-

zánkban, hogy az e részben történt nyilatkozatok a nemzet valódi kívánatának tekintethetnének, és ha meggyőződhetném is arról, hogy a nemzetnek azon többsége, mely a hazánk kifejlődésére s közszükségeire kívántató újabb terhek elvállalására nézve a legnagyobb óvatossággal s véghetetlen sok reservatákkal nyilatkozott, tudva azon tömérdek költségeket, mellyek ezen rendszer behozatalával összekötvék, ezeket nagylelknleg megajánlotta volna; és ha elhihetném azt is, hogy ezen meggyőződésen alapult lelkesedés szilárdabb, mintsem hogy azt rögtön megragadni, máskép, pedig ezen lelkesedésnek egy elöleges kísérlet miatti elhttlésétől tartani kellene, — ha, mondom, mind ezekről meggyőződhetném: ezek mégis aggodalmamat a magány rendszernek általános behozatalára nézve meg nem nyugtatnák, s meg nem szüntetnék azon törvényhozói kötelességemet, hogy ezen aggodalmaimat addig, inig idő és alkalom van, a törvényhozás elébe terjesszem.

Annyival nyugodtabb lélekkel teszem ezt most, mert tiszta meggyőződésem az, hogy bár sokan, kik a külföldnek újabb iratait olvasták, a magány rendszernek tagadhatlan szép és szivreható theoriája által esudálására és azon rendszernek különös kedvelésére elragadtattak, s azoknak közlései az olvasóra és hallgatóra hatást tehettek is: ezek inindazáltal a nemzet szivébe nem szivároghattak át annyira, hogy midőn nem is a rendszer visszautasítását, hanem az annak alkalmazásában! mérséklést ajánlják a mlgos fő RR., tartamok kellene attól, hogy a nemzet kívánata ellen eselekesznek, vagy annak jelen lelkesedését elfojtják.

Azon gyániokok tehát, melyeket at. RR. e szempontból hoztak fel, meggyőződésemet meg nem változtathatták.

Azokban, miket ezeken kívül a t. RR. okoskodása ellenére cáfolatul felhoznak, terjedelmes előadása foglaltatik azon theoriának, mely — mint mondám — szivreható elsorolása azon eredményeknek; melyek az országos választmány által javaslóit intézetektől várhatók, és melyeknek reménye nélkül a m. fő RR. bizonyosan a magányrendszert el nem fogadták volna elméletileg, — és így a mintabörtön felállításához sem járulhattak volna.

Tudva voltak azon szép theoriák és remények a fő RR. előtt akkor, midőn előbbi végzésöket hozták, — de tudva volt az is, hogy azon eredmények számtalan körülményektől foltételezvék; és ha bár egy részről a magány rendszertől szép eredményeket várhatni, — tartani lehet más részről attól, hogy azokat drágán kell megvásárolni, tudva lévén, hogy a rabok szellemi és testi állapotára nézve sokszor káros befolyással lehet.

Most pedig, midőn a t. RR az ingadozást és kétségeskedést alaptalannak nevezik, — mit nem tulajdoníthatok másnak, mint saját tapasztalás hiányának, — a külföldön, más nemzetnél több évi tapasztalás után a magányrendszernek csalhatatlan eredménye ellen hatalmas felszólalások történtek, és mégis a t. RR. a kétséget megszüntetettnek állítják.

Ha ezen felszólalások következtében a rendszert elvetni nem kell is, és ha a külföld ellenvetése nem elégséges is arra, hogy azon rendszertől egészen elálljunk: de a m. fő RR. óvatosságát teljes mértékben igazolják.

Azon adatok után, melyeket legközelebb León Foucher gyűjtött volt, és melyeknek nagyrészét b. Eötvös József úr felhozta, — ezen adatok után a t. RR. azon erős meggyőződésöket és azon lelki megnyugvásokat, melylyel a magányrendszer mellett nyilatkoznak, nem tulajdoníthatom másnak, mint annak: hogy a t. RR. alkalmasint újabb és még hitelesebb adatokkal el vannak látva, — és ha ez így van, akkor sajnálom, hogy a t. RR. ezen adatokat a mit. fő RRkel nem közölték; mert azon általános sententiákat: „hogy épen a teendők tömege miatt e nagy teendőt bevégezni kell, — hogy az új rendszernek behozatalával járó nehézségeket legyőzni

kell/ — gyakorlati ellenvetések ellen győzteseknek nem tekinthetem. De ha szinte nem volna is ingadozásnak és kétségeskedésnek többé helye, mint a t. RR. állítják: én mindazáltal a költséges magányrendszernek ily terjedelmes behozatalát nem pártolhatnám, hanem e részben is a külföld példáját követném. A t. RR. azt mondják ugyan, hogy helyzetünk más, mint a külföldé, mert a külföldön, hol számtalan közszükségek kifejlődése miatt a kútforrások is sok részről merittettek, — kénytelenek voltak az ilyen költséges intézeteket csak lassankint felállítani, és e részben a t. RR. azt mondják, hogy állásunk tehát más.

Erre nézve bátor vagyok megjegyezni: hogy mi a közszükséget illeti, hazánk minden nemzettel a concurrentiát kiállja; de mi a forrásokat illeti, kevés lesz azon nemzet, melylycl hazánk magát összehasonlíthatja.

Szerénytelenségnek tartanám, miután már ezen kérdés előszöri tárgyalása alkalmával a mltgos fő RR. türelmével visszaéltem, ha ismét hosszas cáfolatokba ereszkedném, melyekre a t. RR. izenete nagy tért nyújt: én tehát csak röviden ismétlem azon meggyőződésemet, miszerént én épen a teendők tömege, épen az eszközök hiánya s a magányrendszerre nézve az eredménynek kétséges volta miatt tartom szükségesnek, hogy e részben a legnagyobb óvatossággal lépjünk elő; és ennélfogva tovább is a mintabörtönnek felállítását pártolom, és pedig a magányrendszer elve szerént; mert habár a külföldnek újabb adatai és példái a legnagyobb Óvatosságot igénylik, és bár igen méltánylom a humanitás érzetéből eredeti véleményét Csanádi püspök ő n. mltgának, mely szerént azt javasolja, hogy mindkét rendszer szerént állíttassák fel a mintabörtön, mind a mellett véleményét és indítványát nem pártolhatom csak azért: mert mint más alkalommal monaottam, a hallgatórendszert én azon sok okoknál fogva, melyek a múlt alkalommal felhozattak, és melyeket ismételni nem akarok, — elméletileg sem fogadhatom el, és nem találhatok abban megnyugvást. A nélkül tehát, hogy most azon ellenvetéseknek, melyeket tegnap b. Eötvös József ö méltósága felhozott, cáfolatába ereszkedném, — már csak azon okból is, miszerént legkisebb reményem sincs, hogy a t. RR. a hallgató rendszer szerént felállítandó mintabörtön eszméjét elfogadnák, — s így ezt a közelítési szempontból sem pártolhatván, újra kijelentem: hogy a mintabörtönnek felállítását a magányrendszer elve szerént kívánom; meg kell jegyeznem mindazáltal azonkívül, hogy én a t. RRnek azon okoskodását meg nem foghatom, miszerént addig is, inig a magányrendszer nagyobb kiterjedésben behozatik, semmi legkisebb ideiglenes rendelkezést nem kívánnak; mert ha állana is mindaz, mit a t. RR. e részben felállítottak, ha a mltgos fő RR. a t. RR. javaslatát egész kiterjedésében elfogadnák is, — kérdem: miután maguk a RR. azt mondják, hogy a magányrendszer elvét tüstént akarják elfogadni, de Rz alkalmazást csak lassan válik eszközölhetőnek, mi történik tehát azon hosszú idő alatt, inig a magányrendszer egész kiterjedésében behozatik?

Igen jól jegyezte meg egy előttem szóló, hogy hazánkban semmi rendszer nincs: a törvényhatóságokban csak anyag van, de rendszer nincs, annál kevesbbé pedig egyformaság.

Ennélfogva kérdem a mélt. fő RRket: hát addig is, t. i. 10 vagy 15 évek alatt, mely időt a t. RR. is feltesznek a magányrendszer bahozatalára, rendszer és rend nélkül kell-e hagyni a törvényhatósági börtönöket? és miután a t. RR. semmi ideiglenes rendelkezésben meg nem egyeznek, képzelhető-e a magányrender behozatala hazánkba hol semmi rendszer nem létezik, ideiglenes rendszer nélkül? A mélt. fő RR. elöbbení tanácskozás alkalmával abban állapodtak meg, hogy ideiglenes rendelkezésül az 1827-ki országos választmány munkálata fogadtassák el.

Ezen javaslat nemcsak a t. RRnél, hanem a mélt. fő RR. közt is ellenvéleményre talált.

Sajnálom, hogy azon szónokok, valamint a tekintetes RR is, midőn az 1827-iki országos választmány munkálatát kárhoztatják, nem modják, hogy me-

lyek tulajdonképen azon elvek, melyeket kárhoztatni vélnek, és melyek miatt az 1827-iki országos választmány munkálatát oly rosznak kell tekinteni, hogy azt semmikép elfogadni nem lehet.

Figyelemmel olvastam azon munkálatot, és nem találtam benne mást, mint oly elveket és rendelkezéseket, melyek az egészség, tisztaság és a morális oktatás igényleteinek megfelelnek, — a rendet, biztosságot, munkát, a főkormányszéknek felügyeletét és a letartóztatottak és rabokkali külön bánást törvényesítenék.

Ezek, azt tartom, oly elvek, melyeket sem a hallgató- sem a magányrendszer mellett nélkülözni nem lehet, és olyanok, melyek ellen nyilatkozni hasonlókép nem lehet. A tek. RR., midőn az 1827-ki országos választmány munkálatát megtámadják, abból indulnak ki, hogy azon munkálat által a testi és halálos büntetés meg nem szüntetnék, miket ők épen a magányrendszer behozatala által megszüntetni kívánnak.

Mellőzve azon kérdést: váljon hazánkban a magányrendszer behozatala által is a halálos és testi büntetést egyáltalában meg lehetne-e szüntetni? mely kérdés más időre halasztandó, és melyre nézve véleményemet eltitkolni nem fogom, figyelmeztetem a mélt. fő RRet: valljon addig elfogadva a tek. RR. nézeteit, míg a halálos és testi büntetés helyett felállítandó surrogatum, vagy is a magányrendszer, egész kitertedésében be nem hozatik, lehet-e nélkülözni a halálos büntetést és a botot hazánkban? E részben tehát minden ideiglenes rendelkezés nélkül hazánkat hagyni nem lehet.

A másik tekintet a költség tekintete.

Azt mondják a t. RR. hogy véghetetlen sok költségbe kerül ezen rósz rendszer behozatala.

Erre nézve megjegyzem, hogy én nyugodt lélekkel hagynám el ezen országgyűlést, ha meg lehetnék győződve arról, hogy hazánk minden törvényhatóságaiban a börtönök az 1827-iki országos választmány munkálata szerént lesznek elrendezve; de azon költségeket tekintve, én meg vagyok győződve arról, és a m. fő RR. is, hogy ideiglenes rendelkezés nélkül mind azon helyeket, hol a magányrendszer be nem hozatik, hagyni nem lehet; s kérdem: valljon a költségek miatt, melyek nem oly nagyok, azon szomorú és borzasztó állapotban kívánják-e hagyni a törvényhatóságokban a börtönöket, melyben azok most vannak? el lehet-e kerülni a mélt. fő RRnek, ha a tek. RR. javaslatát elfogadják is, az ideiglenes rendelkezést? De a költségek is mindenesetre csekélyek aránylag azokhoz, mik a magányrendszer behozatalára kívántainak.

A mélt. fő RR. javaslatának leggyengébb oldala volt a classificatio, és épen ezt támadták meg ügyes tacticával a tek. RR. De a m. fő RR. ezen osztályzatot nem is úgy javaslották, mint valami tökéletest; meg vagyok győződve, hogy a törvény a classificatióra nézve kimerítő rendelkezést nem hozhat; de mindenesetre mégis olyannak tekintendő, mely míg más rendszer nem létezik, a legjobb.

Fontosak ezen ellenvetések, melyeket a t. RR. tesznek azon classificatiók ellen, és azok is, melyeket b. Eötvös József ö m. felhozott; de mind ezeken m. fő RR! igen sokat segíthet a felügyelés, és a főfelügyelőnek belátása, és kérdem a magányrendszer mellett nincsenek-e sok oly rendelkezések, melyek a főfelügyelőnek bölcs belátására és önkényére bízattak: miért ne lehetne tehát az 1827-ki országos választmány munkálatában érintettt classificatiókat is a főfelügyelőnek bölcs belátására bízni?

Mindezeknél fogva legkevesbbé sem érzem véleményemet megcáfolva, és meggyőződésem nincsen meggyengítve: mert most sem látom által azt, hogy az 1827-ki országos választmány munkálata rósz volna.

Egyébiránt az ellen nem teszek kifogást, hogy a börtönök javítása az administratio rendelkezése nélkül meg ne történhessék, mert ez az administratióhoz tartozik; az ellen mind az által, hogy erre nézve határozott szabályok törvény által most ne állíttassanak fel, és hogy permissive mondassák ki az, hogy az adminisztratiónak helybenhagyásával akár magány-, akár más rendszerénti börtönök állíttathassanak fel a törvényhatóságok által, — arra reáállani nem tudok.

A permissiv törvénynek hatása nincsen; és miután a méltóságos fő RR.. nem csak a költségek tekintetéből, — hanem főkép a tapasztalás hiányából indulva ki, a mintabörtönt kívánták felállítani, — kérdem: okoskodásukkal'nem volnának-e ellenkezésben, ha mind a mellett, hogy a magánrendszer szerént egy mintabörtön felállítását találták szükségesnek, megengednék a törvényhatóságoknak (még mielőtt azon mintabörtönnek sikere az ország előtt tudva volna), hogy vagy a magány-, vagy a hallgató-rendszer szerént börtönöket'felállíthassanak?

S így kívánnám, hogy a fő RR. e részben is az előbbeni rendelkezésnél maradjanak meg: — mert habár nem hiszem is azt, — hogy hazánkban a magányrendszer mellett oly nagy lelkesedés létezik, hogy valamennyi törvényhatóságokban a magányrendszer szerént állíttatnának fel a börtönök: de meg vagyok győződve arról, — hogy akár szükség lesz, akár nem, — a magányrend szerénti börtönök több törvényhatóságokban fel fognak állíttatni a szerént, a mint a megyékben túlnyomó befolyással bírnak azok, kik ezen rendszert a theoriának felületes felfogása után különösen kedvelik; ettől pedig mentsen az Isten! mert azon börtönök minden szükséges előkészületek és előzmények nélkül fognának felállíttatni.

Én tehát nem tartok attól, — miszerént, — ha az 1827-diki munkálat mellett maradunk, a börtönök mostani szomorú állapotukban megmaradni fognának. Mi végre azon állítást illeti, hogy miután a törvényhatósági börtönökben csak 6 hónapig tartó büntetésüket fognak kiállani a rabok, ez minden veszély nélkül megengedtethetik, — ez aggodalmamat meg nem szünteti: mert azon állítás, hogy a magánrendszer épen a rövid időre elzárt rabokra van legjobb hatással, azok közé tartozik, melyek csak a külföld példája által bizonyittathatnak be, és így erre nézve hazánkban tapasztalást kell tenni, mielőtt feljogosittatnának a törvényhatóságok ily börtönök felállítására.

Mindezeknek következtében azzal fejezem be előadásomat: hogy nem lévén megcáfolva előbbeni okoskodása a mélt. fő RRnek a t. RR. izenete által, én a mélt. fő RR előbbeni határozata mellett maradok.

4. A felirati javaslatról.

(A képviseloházban. 1866. febr. 22.)

Tisztelt ház!

A felireti javaslat 31-ik pontja és az arra vonatkozó módosítvány felett megindult tárgyalás a mai situatió legfontosabb és valóban legjellemzőbb két kérdésének egyikét foglalja magában.

Belszervezetünk sorsa attól függ,vájjon és mikép fogunk kibontakozni azon bonyolódott helyzetből, mely a tagadhatlan tények és törvényes igények egymással ellentétbe lett hozatala által idéztetett elő.

Egyrészről a jogfolytonosságnak, melynek hívei vagyunk mindnyájan, tényleges foganatosítása követeltetik; másrészről a fennforgó nehézségekre utalva, szint azon jogfolytonosságnak tettleges foganatosithatása végett, a 48-iki törvé-

nyéknek törvényhozói megelőző revisiójára fektetik a súlyt. Mindnyájan óhajtjuk uraim, az ezen helyzetből leendő kibontakozást, mint minap mondám, csak az utakban és azok kijelölésében különbözhetünk egymástól; de nem az elérkezcs helyére nézve.

Aggódva keresem én tehát a jobb és biztos utat, mert csak ezen feltételek alatt választhatnánk a legrövidebbet és gyorsabbat.

Mélyen érzem én is azon roppant nehézséget, mely a jogszerűség szempontjából mutatkozik; megtagadnám politicai hitemet, megtagadnám politikai jellememet, ha szemeimet behunynám azon aggasztó következések előtt, melyek alkotmányos létünket sújthatnák, ha beegyeznénk, vagy csak beegyezni látszanánk is abba, hogy élő törvényeinket bármikor egyoldalúkig felfüggeszteni lehessen.

Teljesen méltánylom, osztom és magamévá teszem annálfogva azon bölcs előrelátást, mely alkotmányunkat ily orvosolhatlan sorstól megóvni szent kötelességének tartja.

A kérdés előttem csak az, vájjon azon alapos jogi tekintetnek nem tehetünk-e eleget, nem szerezhetünk-e elégséges biztosítékot arra, hogy ezen méltó aggodalmainknak eleje vétessék a nélkül, hogy a gyakorlati téren felmerülő legyőzhetlen nehézségen akadjon fenn az ügy tényleg, melyet elvileg megmenteni akarunk. E nézet bírt engem arra, hogy Bartal György t. tagtársunknak általam elfogadott módosítványát egy néhány sorral megtoldjam, melyet a t. ház, különösen a módosítványt indítványozó tagtársunknak becses figyelmébe ajánlani bátor vagyok.

Célja ezen toldaléknak nem volt egyéb, mint utalni azon eszközre, mely jogi tekintetben megnyugtathatja azokat, kik a nehézségek súlyáról meggyőződve, azonkívül a kibontakozás elhalaszthatlanságától áthatva, a nehézségek legyőzését részükről elősegíteni kívánják.

Ezen tekintetek okozták azt, tisztelt ház, hogy a kérdésben forgó pontra nézve eltérek a válaszfeliratban foglalt eszméktől.

Okaimat elő fogom adni, előadásomban tisztán objectiv leszek, mert a subjectivitás mind a kérdésnek megoldására nézve, mind a discussióra nézve is csak káros.

A gyakorlati nehézségek súlyát vájjon, ki tagadhatja, csak abban különbözhetünk egymástól, hogy némelyek azon nehézségeket különös tekintet nélkül legyőzhetni vélik, mások e tekintetben ellenkező véleményben vannak.

Szükség tehát, hogy a lehetőségek, vagy lehetetlenségek felett tisztába jöjjünk mert utoljára is csak a kivitel lehetősége nyomán vághatjuk ketté a bonyodalmak csomóját, ha élő törvényt akarunk követni a nélkül, hogy annak csupán holt betűjét tiszteljük.

Igenis uraim I.élő törvényt akarunk és azért a jogfolytonosságot a lehetőségig biztosítva, tegyük annak gyakorlati kivitelét is lehetővé, és ne akasszuk meg azt a túlszigoru következetesség bilincseivel.

A felirati javaslattól eltérő véleményem sem a ministerium létesítésére, sem pedig alkotmányos törvényhatóságainknak helyreállítására nem vonatkozik, mert a mint már kijelenteni szerencsém volt, hogy azon intézménynek helyreállítását nélkülözhetlennek tartom, a ministeriaüs kormányrendszert nemcsak a nemzet törvényes jogának ismerem el, hanem azt a kor követelései iránti politikai szükségességnek és postulatumnak mondanám, ha az a törvény által nekünk már elvileg megadva nem volna, mindamellett nem lehet tagadni, hogy a tényeleges helyreállítás ellen nehéz és súlyos akadályok forognak fenn, mely akadályokat véleményem szerént csak a törvényhozás közremunkálkodása szüntetheti meg. Első és legközelebb fekvő nehézséget látok én abban, hogy azon intézmények, melyeknek tényleges helyreállítását kívánják — sokan rögtön, mi pedig minél előbb — azon törvényeken alapszanak, melyekre nézve a fejedelem a tör-

vényhozási megelőző vizsgálatot tartja szükségesnek, és melyekre nézve a trónbeszéd a következőket mondja: „birodalmunk hatalmi állására, fejedelmi jogaink épségére, a társországok méltó igényeire való tekintetek ezen törvények változatlan életbeléptetésének lehetőségét kizárják/'

„Bár alaki törvényessége kifogás alá nem esketik, mégis uralkodói tisztünk és népeink valódi javai iránti kötelességünk érzete egyiránt tiltják, hogy a kölcsönös jogok és kötelmek viszonylatának egyidejű megoldása előtt királyi hitlevelünkben azoknak változatlan megtartását és végrehajtását elfogadjuk és biztosítsuk/'

Ami erre nézve válaszul mondatik a feliratban, azt részint a hódoló tiszteletnél és hálás bizalmunknál fogva, mely annak minden sorát átlengí, részint azon kegyeletnél fogva, melylyel hazai intézményeink előnyei kiemeltetnek, mélyen hat bizonyára mindenki szívére, és kétséget nem enged a felett, hogy ezen intézmények, ha kellőleg rendezve tényleg visszahelyeztetnének, nemcsak szellemi és anyagi állapotaink javulására, hanem magának a kiegyenlítésnek müvére csak üdvösen fognának hatni. — De nélkülözöm itt annak gyakorlati bebizonyítását, mi ő felsége által a trónbeszédben bizalmas, de határozott szavakban mondatik, — nélkülözöm tudniillik gyakorlati bebizonyítását, vagy is inkább gyakorlati megcáfolását annak, hogy a 48-diki törvények, melyek az átmeneti epochában keletkeztek, 17 évi hosszas idő és sok viszontagság után tökéletesen megváltozott viszonyok között, egy ismét beállott és sokkal nagyszerűbb átalakulási epochában minden módosítás és minden törvényhozói gondoskodás nélkül életbe léptethessenek.

Erre t. ház 1 nem találok bizonyítást az előadott javaslatban, és így tagadnom kell s tartanom attól, hogy habár felséges urunk atyai szíve a felirati javaslatnak nagy része által érzékenyen meghatva lesz, de aggodalmai, kétségei e tekintetben alig lesznek megszüntetve. - De ezek csak egyéni sejtelmeim lehetvén, és senki nem mondhatván azt, mi foganatja lesz feliratunknak a legmagasabb trónnál, én elhagyom ezen okoskodásomat, és áttérek a gyakorlati térre, először is a törvényhatóságokról leszek bátor szóllani.

Aki az 1848-diki törvényeknek, nevezetesen a 16. törvénycikknek címét, a megyei hatóság ideiglenes gyakorlatáról hozott, nemkülönben annak többi rendeletéit, melyek által a minisztériumnak meghagyatott, hogy a megye szerkezetének népképviselet alapjáni rendezése iránt a legközelebbi országgyűlésre törvényjavaslatot előterjeszszen, aki ezen törvény tartalmából érteni fogja azt, hogy a megyei hatóság gyakorlata oly annyira ideiglenesnek tekintetett, hogy 17 évig még a megyei tisztújító székeknek megtartása is betiltatott további törvényhozási intézkedésig, melyekből méltán támadni és eredni fog azon kérdés, váljon azon rendeletek, melyek elégségesek lehettek arra, hogy az akkor fennálló és törvényesen megválasztott tisztikarral ellátott megyék hatóságokat ideiglenesen folytathassák, váljon, mondom, azon rendeletek.elégséges alapul szolgálhatnak-e arra, hogy a 17 év után lényegesen megváltozott körülmények között a törvényhatóságoknak újbóli felállítására és megújítására szolgáljanak? — Én kénytelen vagyok e kérdésre nemmel felelni.

Nyilvános lévén az, hogy a tisztújító székekről népképviselet alapján a törvény még nem rendelkezett; kérdem tehát, hogy milyen törvény szerént fognának a tisztújító székek megtartatni (közbekiáltások 1860 szerént) 1860. év felett! Nehezen fog ez e tekintetben igazolásul szolgálhatni, mert az véleményem szerént csakugyan nem a jogfolytonosság elvéhez volt alkalmazva; törvényesen megválasztott tisztikar nélkül pedig véleményem szerént a megyéknek törvényessége csak fictio lehet.

Azóta tisztelt ház, amint ismételve mondottam, 17 év folyt le, a körülmények megváltoztak, lehetlennek tartanám még'azt is, ámbár e tekintetben sem

hinném, hogy a jogfolytonosság kellékének volna megfelelve, hogy az akkori provisorium most is taliter qualiter vagy is úgy, amint volt, akkor helyrecállíttassék; nélkülözhetetlen tehát t. ház, hogy a törvényhozás intézkedjék, intézkedjék pedig mind a választási jogról, mind a tisztújítószék megtartásáról, mind pedig a megyei gyűléseket pótló testületekről; mielőtt biztonságban lehetne ismét helyreállítani a megyei törvényhatóságokat.

Feladatunk, t. ház, a provisorium megszüntetése és a törvényes állapotnak minél előbbi helyreállítása, nem pedig egy új provisoriumnak előidézése, másnak pedig, mint ilyennek, nem tekinthetném, ha a törvényhatóságokat úgy akarnók szervezni ismét, mint 61-ben, akkor, mikor a megyék szervezése önmagukra volt bízva, vagy legalább általukéi volt foglalva. Azon őszinteségnél fogva, melylyel a t. háznak tartozom, ki kell mondanom azt is, hogy a 6O-diki évben történt megyei szervezés, habár e tekintetben is, mint mindenben, egyes jeles kivételek voltak, hanem általánosan azon akkori szervezés a megyék iránti bizalmat nem növelte, s a megyéknek tekintélyét a közvéleményben és a nép előtt nem emelte.

Én, t. ház, őszinteségemre hivatkozom, s ennélfogva, ha előbbi előadásom által bárki is legkevésbbé sértve érezné magát, bocsánatot kérek. — Az mondatik ugyan, s a 60-dik évben volt állapot azzal igazoltatik és mentetik, hogy az idő rövidsége nem engedte meg akkor, miszerént a megyék consolidálhassák magukat. — Mint én emlékszem, körülbelől 10 hónapig vagy egy évig tartott az úgynevezett alkotmányos rendszer, ezen idő, ha nem is volt talán elégséges a tökéletes szervezésre, mindenesetre azokra nézve, kik az akkori kezelés alatt állottak, bosszú volt. De azonkívül sokan azzal mentik ezen állapotot, hogy igen izgatott állapotban találta az akkori idő a nemzetet. — Visszatekintve az utólsó választásoknál közbejött eseményekre, nem mernék jót állani arról, t. ház, hogy most higgadtabb állapotban fogván az országot találni az új szervezés, mindenesetre világosnak látszik előttem az, hogy épen a jogfolytonosság elve tiltja a törvényhatóságoknak törvényhozói intézkedés nélküli helyreállítását.

Továbbá, hogy a megyéknek helyreállítása megelőző törvényhozási intézkedés nélkül azon experimentumok sorába tartozik, melyeket a jogrend, szellemi és anyagi állapotunk, de magának az intézmény hitelének érdekében is tanácsolni nem lehet.

Állapotunk, különösen anyagi helyzetünk olyan, hogy azon gyakori megrázkódtatások, közigazgatási és törvénykezési tekintetben, az egymást felváltó, vagyis helyesebben: egymásután következő rendszerek anyagi létünkre és egész állapotunkra csak a legkárosabb következéseket vonhatták. — Tudjuk, hogy 17 év alatt három rendszer következett egymásután. — Tanácsosnak tartja e a tisztelt ház, hogy most íömételtessenek a megrázkódtatások, mi biztosan be fog állni, mihelyt a törvényhatóságok rendezett állapotában, vagy abban lelhetnek megnyugtatásunkat, hogy ez biztosan az utólsó megrázkódtatása lesz a törvénykezés és közigazgatási állapotnak.

Szívemből óhajtóm, hogy úgy legyen...

Minden erőm megfeszítésével törekedni fogok, hogy csekély személyemmel is ahhoz minél inkább járulhassak; de mathematicai bizonyosság e tekintetben nincs. — Igaz, mi a februári javaslatban mondatik, hogy nagy az anomalia, mely szerént — a feliratnak szavaival élve — „az ország ugyanakkor, midőn képviselői által ezen alkotmányos jogát gyakorolja, minden egyebekben alkotmányon kívül áll,“ — tökéletesen igaz; de kinek hatalmában áll ezen hatalmat megszüntetni? Aki elrendelte.

Alkotmányosnak, törvényesnek tekinthetjük-e az állapotot, vagy inkább a törvényhatóságokat csak az által, ha nekik a törvényen kívüli hatóságnak gyakorlata törvényen kívül engedtetik meg? Az anomáliát csak a törvényhozás szün-

tetheti meg oly intézkedés által, mely — mint már mondottam ezelőtt — mind a választások, mind a tisztújítási székek, mind pedig a tanácskozó testület rendezésével foglalkozik; ez pedig annyival szükségesebb, mert a törvényhatóságok állását szabályozni kell, ha akarjuk azt, hogy a minisztérium mellettök megállhasson; ha elérni akarjuk azt, hogy alkotmányos létünk ezen két, egyaránt fontos, egyaránt nélkülözhetetlen feltétele és biztosítéka egymással egyensúlyba hozassék, ha azt akarjuk, hogy egymást meg ne rontsák, ha kerülni és mellőztetni akarjuk azt, hogy egyiknek, vagy másiknak rendezetlen állapota által vagy túlságos centralisatióba, vagy anarchiába ne jusson.

Ne tegyünk illusiókat magunknak, t. ház.

A törvényes állapotot könnyebb felbontani, mintsem azt évek hosszú sora után és tökéletesem megváltozott körülmények között ismét helyreállítani. Ezen nehézségek legyőzése teszi épen feladatunkat, ezen nehézséggel meg kell vívni, azokat ignorálni nem lehet. A törvényes formáknak vagy csak közegeknek helyreállítása által csak fictiója érethetik el a törvényességnek. Annak valódi létesítésére a törvényhozásnak mélyebben ható alkotmányos és gondos közremunkálását követelik.

Fejedelmünk, mint a törvényhozásnak egyik tényezője, hála istennek, elhagyta a provisoriumokat. — Ismétlem, hogy felséges urunk elhagyta a provisoriumokat, a miből nem lehet kiszökni, hanem egyedül csak lassan, fokonként lehet a törvény alapján átlépni.

Kevés türelmet kérek, még csak rövid ideig fogom untatni a t. házat. — Fejedelmünk a rendkívüli állapotot rendessé, a törvényen kívülit törvényessé akarja tenni, és a törvényhozás alkotmányos közremunkálását helyreállítani. — Én ennélfogva, noha a múltban súlyos sérelmeket látok én is, hanem a törvényességre való ily módoni visszatérésben csak gyakorlati szükséget, de újabb törvénysértést nem látok.

Nem hallgathatom el azon esetre nézve, ha a megyék visszaállíttatnának, a megyei tisztviselők helyzetét, kiket eskü kötelez arra, hogy alkotmányukhoz tartsák magukat, hogy minden kötelességök teljesítésében tisztán hazai törvényeink szerént járjanak el.

Ezen tisztviselők bármely lépésen épen rendkívüli helyzetüknél fogva csak tényleges állapotokkal találkozhatnak, és csak oly intézkedésekkel, melyek szükségképen nélkülözhetlenek, mindaddig, míg ügyeink törvény utján rendezve nem lesznek: törvénykivülieknek, sőt törvényelleneseknek is tekintetnek. A tisztviselők tehát minden eljárásnál vagy hivatalos kötelességeikkel, vagy esküjükkel jönnek ellenkezésbe. Ezen orvosság pedig, melyet többször hallottam itt említtetni, s a melyet igazán csakis orvosságnak kell neveznem, t. i. az úgynevezett indemnity bill tökéletesen és teljesen alapját nem veheti aggályaimnak. — Ezt Bartal György oly alaposan adta elő, hogy e. részben több mondani valóm nincs. De ne feledjük el azon jeleneteket, melyeknél.az utólsó választások alkalmával az ország sok részében emberhalál fordult elő. És melyek mindenesetre nagy óvatosságra intenek, hogy hasonló izgalmaknak előidézése mellőztessék akkor, mikor csak ideiglenes, és mint remélni akarom, rövid ideig tartó szervezésről lehet szó, mely azonnal megszűnik, mihelyt a törvényhozás azon szerencsés helyzetben lesz, hogy a törvényhatóságokról intézkedhetik. És így, t. ház, véleményem szerént világosnak látszik, hogy a megyéknek minden törvényhozási intézkedések előtti helyreállítása épen a jogfolytonosság elvénél fogva is nagy nehézségre talál. Nem csuda tehát, hogy a fejedelem, aki a sok provisoriumot megírnia és a törvényes állapotot akarja helyreállítani, a megyéknek minden megelőző törvényhozási intézkedéseinek helyreállításában megnyugvást nem talál. De hogyan áll a dolog a minisztérium kinevezésével? Nem akarom vizsgálni, azok, kik a minisztérium azonnali kinevezését szükségesnek tartják és szorgalmazzák, milyen minisz-

teriumra reflectálnak? Ha a jogfolytonosság elvéből indulnak ki, akkor e részben minden kétség megszűnik: hogy milyen; de legyen az bármely minisztérium, az kétséget nem szenved, hogy a minisztérium egy lépést sem tehet, és egy percig sem tarthatja fenn magát, ha csak rendkívüli felhatalmazást nem nyer.

E rendkívüli felhatalmazásnak titulusát hallottam többször említeni, az úgynevezett indemnity bilit.

Az indemnity bill hazánkban és hazai közjogunk szerént egy új eszme, hanem azon kiterjedésben, amint jelen helyzetünkben szükséges lesz, azt alkalmasint az egész alkotmányos világ újnak fogja tekinteni. — Mindenesetre hazai - közjogunk szerént erősen áll az, hogy rendkívüli felhatalmazás csak a törvényhozói hatalom, és az összes törvényhozás közakarata által történhetik. Megengedve mindezeket, fennmarad mégis az a kérdés, hogyan jöhet létre a minisztérium kineveztetése, mely a nélkülözhetlen indemnity billre szert tehet, vagyis oly minisztérium, mely a többségnek programmjával tökéletesen egyetért, mely a többségnek programmját viseli.

Többször hallottam azt alaposan és jogosan emlittetni, hogy mi ügyeinket csak a fejedelemmel és a királylyal akarjuk rendbe hozni.— Ez tehát kizárja annak lehetőségét, mint az az úgynevezett parlamenti kormányformából és rendszerből következik, hogy a felség a többség programmját elfogadni tartozik.

Tudom én, hogy ilyen ellenvetésre gondoltak azok, kikre ezen szavaim tán kellemetlen hatást tettek; tudom én azt, hogy e részben vannak módok, melyeket felhasználni lehet, hanem azokat nem lehet örökké használni, s utóbb még is beáll azon idő, mikor a többségnek szavára figyelemmel tartozik ügyelni.

Annál kevésbbé tehetem fel a programra ellenkezését a fejedelemmel, miután tudjuk, hogy a fejedelemnek uralkodása alatt más népek is léteznek, s tudjuk, hiszszük és reméljük, hogy ha azoknak általános átalakulásuk befejezve lesz, ezen fejedelem uralkodása alatt két parlament fog állani. — Ebből tehát azon időre nézve szólok, a mikor mindezek be fognak következni, hanem arról, hogy ha még akkor sem tehetem fel, miszerént ő felsége ezen rendkívüli állásánál fogva programra nélkül létezni fog, ezt annál kevésbbé tehetem fel most, midőn a kiegyenlítés és átalakítás fokán állunk.

Tekintve a trónbeszédben foglalt nyilatkozatokat, és tekintve azokat, amik a felirati javaslatban mondatnak, azt bármennyire óhajtjuk, de állítanunk nem lehet, hogy a többségnek programmja a felségnek programmjával már összhangzásban lett volna. — Erre törekednünk kell, ezt kívánnunk kell, de az elérve nincs. Kérdem tehát, gondolhatjuk-e oly minisztériumnak, hiszszük-e oly minisztériumnak kineveztetését, mely mind a fejedelemnek, mind a többségnek bizodalmát oly mértékben bírná, hogy ily rendkívüli felhatalmazást nyerhessen?— Mellőzve azon nehézségeket, mik a közös ügyek feletti tanácskozások alatt mutatkoznak, és melyeket az akkori tanácskozásokkal ideiglenesen igyekezni fogunk elhárítani, mind a mellett úgy látszik, hogy azok, miket mind á minisztériumra, mind pedig a törvényhatóságokra bátor valék előadni, legalább is oly nehézségeknek fognak tekintetni, melyeket ignorálni nem lehet, és melyekben bizonyosan, legalább az én véleményem szerént, elégséges igazolása foglaltatik azon javaslatmódosítványnak, melyet Bartal György t. elvbarátom és tagtársunk benyújtott, melyhez én azon toldalékkal, melyet hozzá ajánlani bátor voltam, egész kiterjedésében járulok.

Meg vagyok győződve, t. ház, arról, hogy a jogfolytonosságot valódi értelmében csak úgy biztosíthatjuk, ha azt minden fictiótól menten tartjuk. — Véleményem szerént meglehet, hogy ez hibás, hanem legalább szilárd, hogy sem a megyéknek helyreállítása, vagy ha tettleg helyreállíttatnak; mostani törvényessége fictio.

Meggyőződésem továbbá az, hogy a minisztériumnak kinevezése mostani

körülmények közt, anélkül, hogy az előzmények betöltetnének, fictio volna. — Ezektől szükség esetében, a jogfolytonosság elvét megóvni kötelességemnek tartom. — Tévedés azon vélemény, mely a t. ház több tagja által kimondatott, hogy az, ki a revisio szükségét elismeri, és a tényleges helyreállítás előtt a revisiónak szükségét szorgalmazza, azt csak úgynevezett minden áron kiegyezkedés érdekében teszi.

Én legalább a revisiót épen hazai intézményeink fenntarthatása végett és azért óhajtóm, mert hazai legdrágább intézményeinket azon kinövésektől akarom megóvni, melyek annak tekintélyét csökkentik. — Ugyanazt tenném akkor is, ha ez nem volna a kiegyenlítés egyik legnagyobb momentuma, de annál inkább most, midőn attól meg azon nagy eredmény függ, mely nem egyéb, mint alkotmányos létünknek a trónbeszéd szerént maradandó biztosítása és azoknak fejedelmi koronátió általi újabb szentesítése.